15 Nisan 2014,
Kayseri. NT

cevşen şerhi

PROF. DR. ABDULAZİZ HATİP

Takdim

Cenab-ı Allah'ın isim ve sıfatları, beşerî manalardan çok yüksek, büyük hakikatler taşımaktadır. Bu sebeple Allah'ın isimlerinin hakîki tercümesini yapmak mümkün olmamaktadır. Bunun için Arapça olan bu gibi isimleri açıklarken yine Arapça kelimeler kullanmak zarureti doğmaktadır. Yine de o ismin tam olarak ifade edildiği söylenemez. Böyle olduğu için sadece bir tercüme çalışması hiçbir zaman Cevşen'in manasını tamamen aksettiremez. Bu itibarla, tek başına tercüme olsa olsa bu duanın geniş hakikatlarına erişmek için bir basamak ve bir pencere olarak değerlendirilebilir.

Cevşen'in ilk Türkçe tercümesini yaptığımız andan itibaren işaret ettiğimiz bu boşluk ve eksikliği bir nebze olsun doldurmak düşüncesiyle bu mübârek isimlerin şerh ve izahına niyetlendim. Bundan yaklaşık on sene önce de fiilen başladım. Ancak, bine yakın İlahî ismin şerh ve izahı gerçekten kolay değildi. Çok uzun soluk isteyen bir maratondu. İşlerimin zaman zaman yoğunlaşması nedeniyle biraz uzun süren molalar vermek zorunda kaldım. Hatta şu ana kadar defalarca basılan "Kur'ân ve Kâinat Penceresinden Esmâ-i Hüsnâ" (Gençlik Yayınları) ile "Allah'tan Gönüllere Sevgi Kuşağı: Esmâ-i Hüsnâ" (Nûn Yayıncılık) isimli çalışmalar, bu çok uzun yolculuğun ara meyveleri niteliğindedir. Yüce Rabbime sonsuz hamd ve şükürler olsun ki, bu maratonu başarıyla tamamlamaya muvaffak kıldı. Belki de bu kadar uzun bir zamana yayılması ve ara meyveler vermesi, hem fikir ve gönül dünyamda konunun iyice mayalanıp olgunlaşması, hem de çıkan söz konusu çalışmaların siz değerli okuyuculardan alacağı katkı sağlayıcı ve yapıcı eleştirilerden tepkilerden yararlanılması açısından hayırlı olmuştur.

Bu çalışmada birinci derecede kaynağım Allah'ın yüce kelâmı Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Peygamber'in (a.s.m.) hadis-i şerifleri, Bediüzzaman'ın başlı başına bir Cevşen açılımı niteliğindeki Risâle-i Nûr Külliyâtı, Arapça ve Osmanlıca sözlükler, Tefsir Kitapları ve genel olarak Esmâ-i Hüsnâ şerhleridir.

Bazı isimlerin şerh ve izahı daha bir detaylı oldu. Birbirine yakın manalı İlahî isim ve sıfatların izahlarını ilk geçtiği yerde daha doyurucu verip sonrakilerde kısa açıklamalarla öncekine göndermeler yaptık. Her seviyedeki insanımızın rahatça yararlanabilmesi için, bilgilerin sağlamlığıyla birlikte, dilinin sadeliğine, cümlelerin kısalığına özen gösterdik. İsimlerin, başta insan ve canlılar olmak üzere evren ve evrendeki diğer varlıklar üzerindeki parıltı ve tecellilerine sık sık dikkat çektik.

Bu çalışmamız, aynı zamanda bir Esmâ-i Hüsnâ şerhi ve bu isimlerden bir kadarını içine alan Cevşen'in açıklaması olduğuna göre, öncelikle, Esmâ-i Hüsnâ ve Cevşen hakkında bilgi vererek başlamayı uygun gördük.

Çalışmanın bu güzel kisvesiyle siz değerli okuyucularının eline ulaşması için hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan Nesil Yayınları yetkililerine, özellikle Dr. Veli Sırım ve Ali Erdoğan Bey'e, ayrıca dikkatle okuyup tashihlerde bulunan kızım Tuba ve öğrencim Kübra Zümrüt'e en içten teşekkürlerimi sunuyor, Yüce Rabbimden kendilerine bol mükâfatlar diliyorum.

Rabbimiz'in burada bulunan ve bulunmayan, bildiğimiz ve bilemediğimiz bütün güzel isimlerini şefaatçı ederek bu çalışmamızın, Cevşen'deki çok yüksek manalara ulaşmaya ve O'nu tanıma ufuklarına doğru uzanıp, bu mana basamaklarında biraz daha yükselmeye vesile olmasını niyaz ediyorum. Bu vesileyle ahirete imanla göçmüş tüm geçmişlerimize rahmet; hepimize de tefekkür, marifetullah ve afiyet dolu bir hayat diliyorum.

Prof. Dr. Abdulaziz Hatip

Giriş

A. Esmâ-i Hüsnâ Hakkında Genel Bilgi

Esmâ-i Hüsnâ Teriminin Manası

Kur'ân'da, "En güzel isimler Allah'ındır. O'nu bu isimlerle çağırın." (7:180) buyrularak, Yüce Allah'ın birçok güzel isminin bulunduğuna işaret edilir. Her birisi güzel ve yüce manalar ifade eden bu isimlere "el-Esmâü'l-Hüsnâ" veya kısaca "Esmâ-i Hüsnâ'" denir.

İsimler manasına gelen "esmâ" ile, "güzel" veya "en güzel" manasına gelen "hüsnâ" kelimelerinden, sıfat terkibiyle meydana gelen bu deyim, "güzel isimler" veya "en güzel isimler" demektir.

Hepsi de aslında birer sıfat olan bu isimler, sonsuz kemal ve cemal, azamet ve celâl sahibi olan ve bu vasfı kâinattaki sanat eserlerinden, beşeriyete gönderdiği Yüce Kur'ân'ından ve sevgili elçisi Hz. Muhammed'in tarif ve tavsiflerinden açıkça anlaşılmaktadır. Bu isimler gerçekten güzeldir. Çünkü Allah'ın yücelik ve sınırsız kemalini ifade ederek kullarının gönlünde bir sevgi hissi uyandırırlar; kulların dua ve zikirlerinin doğru ve makbul olmasına vesile olurlar; anıldıkları zaman sevap kazandırırlar; kalplere huzur ve sükûn verirler; Allah'ın lûtuf ve rahmetini telkin ederler; kulları Allah hakkında en doğru ve yeterli bilgiye ulaştırırlar vs.

Allah'ın bize bildirilen bütün güzel isimlerinin ortak noktası, O'nun her türlü eksiklik ve kusurdan uzak olduğunu belirtmeleri ve her türlü üstün nitelikleri taşıdığını ifade etmeleridir. Bu mübarek isimleri Yüce Allah'ın takdis ve tenzihine vesile olup "tevhid" inancının akıl ve gönüllere nakşolmasının birer aracıdırlar.

Ayrıca, Cenab-ı Hakk'ın isim ve sıfatlarını "celâlî" ve "cemalî" şeklinde iki gruba ayıran âlimler, O'nun kahr ve gazabını gösteren isim ve sıfatları için "celâlî"; lûtuf ve hoşnutluğuna delâlet edenler için ise "cemalî" terimini kullanırlar.

Esmâ-i Hüsnâ'nın Sayısı

Esmâ-i Hüsnâ'nın sayısı konusunda öncelikle başvurulacak kaynak şüphesiz ki Kur'ân ve Sahih Hadisler'dir. Kur'ân-ı Kerîm'de çeşitli kalıplarıyla Allah'a nispet edilmiş olan kavramların sayısını 313'e kadar çıkaranlar vardır. (Kureşî, *el-Cevahiru'l-Mudîe,* I, 12-15) Bu konuda "Allah'ın doksan dokuz isminin bulunduğunu ve bunları ezberleyip benimseyenlerin (ihsa) Cennet'e gireceğini ifade eden hadis-i şerif ise, Buharî ve Müslim gibi ünlü hadis otoriteleri tarafından rivayet edilmiştir. (*Buharî,* Tevhid 12; *Müslim,* Zikir 5-6) Bu ve benzeri kaynaklarda geçen rivayetlerin muhtevası iki kısma ayrılır. Tamamında yer alan birinci kısmın meâli: "Allah'ın doksan dokuz -yüzden bir eksik- ismi vardır. Bunları ihsa eden (ezberleyip özümseyen) Cennet'e girer." şeklindedir. Bazı rivayetlerde "ahsahâ" lafzının "hafizahâ = onları ezberlerse" ifadesiyle nakledildiği görülmekte; bazılarının sonunda da: "Allah tektir ve O tek olanı sever." ilavesi yer almaktadır.

Hz. Peygamber de dua niteliğindeki bir hadisinde, Allah'ın, Kur'ân'da beyan ettiği veya yaratıklarından herhangi birine öğrettiği isimlerinden başka, gayp âleminde sakladığı isimlerinin de mevcut olduğunu belirtmek suretiyle (Ahmed, *Müsned,* I, 391) kendisinin de bilmediği isimlerinin mevcudiyetine işaret etmiştir.

Fahreddin er-Razî, bir kitapta, "Allah'ın dört bin isminin bulunduğunu, bunlardan bin tanesinin Kur'ân ve Sahih Hadisler'de, bin tanesinin Tevrat'ta, bin tanesinin İncil'de geçtiğini" okuduğunu belirtir. Razî, devamla şöyle der: "Bin tanenin de Levh-i Mahfuz'da olduğu ve bunların insanlık âlemine ulaşmadığı söylenmektedir. Ben diyorum ki bu, akıldan uzak değildir. Biz, Allah'ın sıfatlarının kısımlarının selb (yani, Allah'ın belli bir noksanlığının bulunmadığını belirten) ve izâfetler (Mesela Kàbilu't-Tevb, Şedîdu'l-İkàb gibi) hasebiyle sonsuz olduğunu belirtmiş ve bu konuyu güzel bir şekilde şerh ve izah etmiştik. Hatta diyoruz ki: Kişi, Allah'ın âlem-i ulvî (gökler) ve âlem-i süflî'nin (yerin) idaresindeki hikmet eserlerinden ne kadar çok haberdar olursa, medih ve tazimi gerektiren sıfatlara vukufiyeti de o kadar artar. Mesela, insan bedeninin anatomisini (teşrih) inceleyen bir kimse, onda insanın yaratılışıyla ilgili, İlahî rahmet ve hikmetin on bin kadar çeşidine vâkıf olur. Söylediğimiz hikmet ve rahmet sayısını gördükten sonra bu, bilmediklerinin yanında bildiklerinin çok az bir yer tuttuğunu anlar. Demek ki, Allah'ın hikmet çeşitleri sayısız ve sınırsızdır." (Razî, *Mefatih,* c.1, s. 160-161)

Kısaca, Allah'ın kemalatı ve üstün vasıfları sonsuz olduğundan bu kemalatın birer sembolü olan Esmâ-i Hüsnâ'sı da aslında sonsuz ve sınırsızdır. İnsanoğlu kâinat kitabını inceledikçe, makro-âlem ve mikro-âlemin derinlik ve enginliklerine doğru uzandıkça İlahî sanatın incelik ve ihtişamını daha iyi görebiliyor. Dolayısıyla Allah'a karşı yürekten heyecan, heybet, saygı ve sevgisi artıyor. "Allah'tan kulları içinde ancak âlimler korkar." (35:28) ayeti bu gerçeğe işaret etse gerektir.

Esmâ-i Hüsnâ'nın Günlük Hayata Etkileri

Sıkıntılarla dolu şu dünya hayatında Allah'ı tanımak, O'nu her an yanında hissetmek, hatta her bir hücre ve zerresini O kudret, merhamet ve hikmeti sonsuzun elinde görmek, bir insan için çok büyük bir emniyet ve saadet vesilesidir. Allah'ı tanımanın ölçüsü ise, Zât'ı hakkında Kitabı'nda bildirdiği ve Peygamberinin diliyle haber verdiği isimlerini gerçek manaları, tesir ve tecellileriyle bilmektir. Bir insan bu isimlerden ne kadarını bilir, Kur'ân ve kâinattaki mana ve tecellilerini ne derece gönül gözüyle görürse, o nispette Allah'ı tanıyor demektir.

Bu, tıpkı çok yönlü bir sanatkârın, bütün bu yönlerinden her birini ifade eden vasıflarını bilen bir insanın, o sanatkâr hakkındaki marifet ve malumatının çok olmasına benzer. Kısaca kişi, inandığı Allah'ın isimlerini bilmekle, vasıtasız olarak O'nunla bir nevi dostluk ve diyalog kuracak imkânı elde etmiş olur. Rabbi hakkında hiçbir şey bilmemenin verdiği bunalımdan kurtulur.

Esmâ-i Hüsnâ'yı Zikretmenin Önemi

Esmâ-i Hüsnâ'yı zikretmek demek, sadece dil ile, kuru kuruya ve manalarını düşünmeden, pencere oldukları Allah bilgisine, marifetullaha ve iman gerçeklerine ulaşmaya vesile yapmadan tekrarlamanın fazla bir anlam, etki ve kazancı olmaz. Ancak, bu da bir ilk adım ve basamaktır. Orada kalmamalı, şerh ve izahlarının yardımıyla insan ve evren üzerindeki etki ve tecellileri üzerinde tefekküre geçilmelidir.

Allah'ın isimlerinden her biri, O'nu tanımaya, iman ve marifetullah nûrundan istifade etmeye, İlahî huzur ve güven meltemini teneffüs etmeye açılan bir penceredir. Her bir isim Yüce Allah'ın bir kemal, cemal ve yüceliğinin sembolü, formülü ve ifadesidir. Dolayısıyla bir kimse, Allah'ın, aslında birer sıfat olan isimlerini ne kadar çok bilir, mana ve tecellilerini dış âlemdeki varlıklar aynasında ne kadar seyrederse Allah'ı o kadar iyi tanıyor demektir. Hayatın tüm huzur, lezzet ve saadeti Allah'ı gerçek anlamda tanımada saklı değil midir? İman, Cennet hayatının bir çekirdeğini taşımıyor mu? Hayatın zevkini, lezzetini ve saadetini dileyen kimse, hayatını iman ve marifetullahla hayatlandırmak durumunda değil midir?. İşte bunun yolu, Allah'ın, hepsi de güzel ve çok anlamlı olan isimlerini bilmekten geçer.

Hayatın tüm bunalım ve sıkıntıları, maneviyat eksikliğinden, kendini yapayalnız ve sahipsiz hissetmekten, haksızlıklara uğramanın ve hakkını alamamanın verdiği manevî azaptan ileri gelmektedir. Tüm bu sıkıntıların ilacı ve merhemi güçlü bir Allah inancıdır. Bunun yolu da Esmâ-i Hüsnâ'yı daha fazla öğrenme ve mesajlarını daha güzel anlayıp yararlanmaktan geçer.

Sadece Allah'ın isimlerini anmanın; imanı beslemede, İlahî huzuru hissettirmede, O'na olan sevgiyi artırmada, O'nun karşısında derin saygı duymada, O'nun katında olana rağbet etmede, dünya musibetlerini küçümsemede, dünyanın nimetlerini kaybetmekten dolayı üzüntüsünü azaltmada büyük faydaları vardır. Peygamberimiz Hz. Muhammed'in (a.s.m.) çeşitli durumlarda okunmasını tavsiye ettiği dua ve zikir formüllerinin, Allah'ın isimleriyle dolu olması da bu faydaları göstermektedir.

Mümin, hayatının her anında, kendisini hiçten yaratan Yüce Rabbi'nin bu isimlerinin pek çoğuna mazhar, onlar sayesinde varlıkta ve hayatta olduğunu bilmeli ve bunun şuurunda olmalıdır. Eline bir lokma ekmeğin bile geçmesi için, cansız ve şuursuz toprak zerrelerinden tutun, bulut ve güneşe varıncaya kadar kâinattaki büyük küçük, canlı cansız birçok unsurların seferber edildiğini düşünmeli; bütün bunların, en küçük bir canlının bile rızık ihtiyacını unutmayan bir Rezzâk'ın emri ve iradesiyle gerçekleştiğini hissetmelidir.

Özellikle hayvanî ve insanî annelerin gönüllerini ışığıyla parlatan ve şefkate muhtaç yavrularına onları hizmetkâr eden İlahî rahmetin parıltılarını gördüğünde, bunun tek ve aynı kaynaktan aksettiğini bilmeli ve hayatının en güçsüz anından kendisini yalnız bırakmayan O hakiki rahmet sahibinin yine rahmet dolu emirlerine şuuru ve iradesiyle sarılmalıdır.

O'nun sadece Rahmân ve Rahîm değil, aynı zamanda iktidarının gücünü, zerrelerden tutun da yıldız ve gezegenlere kadar her şeye boyun eğdirerek gösteren, bütün varlıkları emrinde çalıştıran muhteşem ve eşsiz saltanat sahibi olduğunu düşünerek emrine itaatsizliğe asla cesaret etmemelidir. O'nun Rahmân ve Rahîm olmasının yanısıra Şedîdu'l-İkàb = Cezası şiddetli, Serîu'l-Hisâb = Hesabı süratlı, Azîz ve Zü'n-Tikam = Güçlü ve intikam sahibi vs. olduğunu da bilmelidir. Bunu düşünmeyip, günah işleyenlere fırsat verildiğini, hemen yakalarına yapışılmadığını gördüğünde buna aldanmamalı, Allah'ın Sabûr = Çok sabredici olduğunu bilmeli; imhal etse de yani, zalimlere mühlet verse de cezalarını ihmâl etmeyeceğini düşünmelidir.

İnsan olması, nefis taşıması ve şeytan gibi sinsi bir düşmanının bulunması hasebiyle günah işlediğinde, derhâl O'nun Ğafûr ve Tevvâb olduğunu idrak etmeli ve tevbe ederek keremi sonsuz Efendisi'nin dergâhına dönüş yapmalıdır. Kısacası, her anına ve her hâline uygun bir veya birkaç ismi her saniye yanında hissetmeli, bunları kendisiyle Rabbi arasında bir bağ ve O'na manen yaklaştıran bir mukaddes ip gibi kabul ve bundan istifade etmelidir.

Öte yandan haddini ve gücünü aşmadan, kul olduğunu bilerek bu isimlere ayna olmaya çalışmalı, gerek kendi küçük özel dünyasında, gerekse diğer varlıklara karşı bunların tecellilerini aksettirmeye gayret etmelidir. Mesela, Sabûr isminin tecellisini aksettirerek sabırlı; Rahmân ve Rahîm ismine ayna olarak merhametli; Rakîb ve Hafîz isimlerine iradesiyle mazhar olmaya çalışarak kötülüklere karşı hassas, yol vermez ve gerek kendisini gerekse içinde bulunduğu cemiyeti koruyup kollayan birisi olmalıdır.

Yine, İslam düşmanlarına karşı her yönden güçlülüğüyle Azîz; kötülere ve kötülüklere fırsat tanımayarak, onları mağlup ederek Kahhâr isminden kapasitesi nispetinde birer parıltı taşımalıdır. Şunu unutmamak gerekir ki, hadiste ifade edilen o büyük mükâfata ermek, Allah'ın bilinen en güzel isimlerinden doksan dokuzunu Allah'la olan inanç ve iletişiminde onların sınırlarını koruyup, güzelce riayet edilmesine bağlıdır.

Esmâ-i Hüsnâ Sahibi Allah Sonsuz Sevgiye Layıktır

Bediüzzaman, Kur'ân gerçeğinin umumî olarak mümine şöyle dediğini belirtiyor: "Ey mümin! Sendeki nihayetsiz muhabbet kabiliyetini, çirkin, noksan, kötü ve sana zararlı olan nefs-i emmarene (kötülüğe sevk eden nefsine) verme. Onu kendine sevgili ve kötü isteklerini kendine tanrı edinme. Aksine sendeki o nihayetsiz sevgi kabiliyetini, nihayetsiz bir sevgiye layık, hem sana nihayetsiz ihsan edebilen, hem gelecekte seni nihayetsiz mesut edecek olan, hem bütün alâkalı olduğun, saadetleriyle mesut olduğun bütün zatları, ihsanlarıyla mesut eden, hem nihayetsiz kemalatı bulunan ve nihayetsiz derecede kutsî, yüce, münezzeh, kusursuz, noksansız, yok olmaz bir cemal sahibi olan; bütün isimleri, son derece güzel olan; her isminde pek çok güzellik ve cemal nurları bulunan; Cennet bütün güzellikleri ve nimetleriyle, O'nun rahmetinin güzelliğini ve güzelliğinin rahmetini gösteren; sevimli ve sevilen bütün varlıklardaki bütün güzellik, cemal ve kemaller O'nun cemaline, kemaline işaret ve delâlet eden ve alamet olan bir Zât'ı, mahbub ve mabud edin...

Hem der: Ey insan! O'nun isim ve sıfatlarına ait sevme kabiliyetini, diğer ölümlü varlıklara verme; faydasız olarak yaratıklara dağıtma. Çünkü eserler ve yaratıklar fanidirler. Fakat o eserlerde ve o sanatlarda nakışları, parıltıları görünen Esmâ-i Hüsnâ bâkidirler, daimîdirler. İsim ve sıfatların her birisinde binlerce ihsan ve cemal mertebeleri ve binlerce kemal ve sevgi tabakaları var. Sen yalnız Rahmân ismine bak ki: Cennet bir cilvesi, ebedî saadet bir parıltısı ve dünyadaki bütün rızk ve nimet, bir damlasıdır." (*Sözler*, s. 637)

B. Cevşen ve Fazileti

Açıklamasını yaptığımız İlahî isimlerin kaynağı olan Cevşenü'l-Kebîr, isim olarak her ne kadar tanıtıma ihtiyaç duymayacak kadar ünlü bir eser ise de, mahiyeti hakkında biraz bilgi vermekte fayda mülahaza ediyoruz:

Cevşen kelimesi, sözlükte, "bir tür zırh, savaş elbisesi" anlamına gelmektedir. Terim olarak ise, Ehl-i Beyt tarikıyla Hz. Peygamber'e nisbet edilen ve "Cevşenü'l-Kebîr" adıyla ün salmış bir duadır. Ehl-i Beyt İmamlarından Musa el-Kâzım, Cafer-i Sadık, Muhammed el-Bakır, Zeynelabidîn, Hz. Hüseyin ve Hz. Ali (Allah hepsinden razı olsun) tarikıyla Hz. Peygamber'e kadar ulaştırılır.

Kaynaklarda anlatıldığına göre, Asr-ı Saadet'te cereyan eden savaşlardan birinde, muharebenin kızıştığı ve üzerindeki zırhın kendisini fazlasıyla sıktığı bir sırada Hz. Peygamber (a.s.m.) ellerini açarak Allah'a dua etmiş, bunun üzerine gök kapıları açılarak Cebrail gelmiş ve "Ey Muhammed! Rabbin sana selâm ediyor ve üzerindeki zırhı çıkarıp bu duayı okumanı istiyor. Bu dua hem sana, hem de ümmetine zırhtan daha sağlam bir emniyet sağlayacaktır demiştir."

Ayrıca Cebrail Hz. Peygamber'e Cevşen'in faziletiyle ilgili izahatta da bulunmuştur. (Bkz. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, "Cevşen" maddesi)

"Muhtevasının güzelliği, ifadelerinin akıcılığı ve okunduğunda elde edilebilecek dünyevî ve uhrevî güzel sonuçlara dair rivayetlerin çokluğu sebebiyle olacaktır ki, Cevşen-i Kebir Müslümanlar arasında ilgiyle karşılanmıştır. Duayı Ahmed Ziyaeddin Gümüşhânevî, tarikata dair birçok evrad ve ezkârı derlediği Mecmûatü'l-Ahzâb adlı eserinde nakletmiştir.

Cevşenü'l-Kebîr, büyük ölçüde Kur'ân ve hadislerde de yer alan, mana ve muhteva bakımından Allah'a nisbetinde hiçbir sakınca bulunmayan kelime ve cümlelerle münacat ve niyazlardan ibaret bir metin olup bu tür metinlerle duada bulunmak, dinî hayat bakımından tavsiyeye şayan bir davranış olarak görülür.

Peygamberimizin (a.s.m.) binlerce dua ve münâcaatından benzersiz bir dua olan ve çok geniş hakikatleri içine alan Cevşen, az önce de işaret edildiği gibi Yüce Allah tarafından Peygamberimize vahyedilmiş geniş ve şümullü bir du-

adır. Cenab-ı Hakkın yaklaşık bin ismini içine alır. İsim ve sıfatlarıyla Rabbimizi bize tarif eder.

Bu duada Cenab-ı Hakk'ın isimleriyle; insan, kâinat ve âhiret arasında mükemmel bir irtibat kurulur. Hatta Resulullah'ın peygamberliğine en büyük delillerden bir tanesidir. Çünkü ancak ve ancak Allah'ın elçisi olan bir zat, Rabbini bu kadar kesin, doğru ve hiç kimseyi taklit etmeksizin tarif ve tavsif edebilir.

Bu duayı okuyan bir kimse her türlü kemalat ve ubudiyette olduğu gibi duada dahi Resûlullah'ın eşi ve benzeri yoktur diyecektir. Tarih boyunca gelmiş geçmiş bütün maniveyat büyüklerinin dua ve münacatları bu mübarek münacatla karşılaştırıldığında bu dediklerimize hak verilecektir.

Cevşenü'l-Kebîr duası, Allah'ı tanıtan birer dil olan bütün kâinatı âdeta konuşturmakta ve Allah'ı tanıtmaya vesile kılmaktadır. Gerçekten de kâinatta her varlık Allah'ın birçok isminin tecellîsini üzerinde gösterir. Mesela her varlığın besin ihtiyacının karşılanmasında açık bir rızık verme fiili vardır. Bu fiil "rızık verici" manasında Rezzâk ismini gösterir. Yeryüzünün âdeta büyük bir eczahane gibi yaratılıp hastalıklara deva sunulması "şifa verici" manasında Şâfî ismini, canlıların her birine kendi ihtiyaçlarına göre görme ve işitme kaabiliyeti verilmiş olması, "her şeyi hakkıyla gören" Basîr ismini ve "her şeyi hakkıyla işiten" Semi' ismini gösterir. Kâinatta görülen bütün hikmetli işler Hakîm ismini, kusurları örtmesi Settâr ismini, günahları bağışlaması Afüvv ve Gafûr isimlerini gösterir. Kâinatta gördüğümüz ve şahit olduğumuz bütün fiiller Rabbimizin bir veya birkaç isminin tecellîsidir.

İşte Cevşen'de, Allah'a bu güzel isimleriyle dua edilir. Rabbimiz de kullarından kendisine güzel isimleriyle dua etmelerini istemektedir. Mesela, Ta Ha Sûresi'nin 8., Haşir Sûresi'nin 24. ve İsrâ Sûresi'nin 110. ayetinde "en güzel isimlerin Kendisine ait olduğunu" ifade eden Rabbimiz, A'raf Sûresi'nin 180. ayetinde de şöyle buyurmaktadır:

"En güzel isimler Allah'ındır; o isimlerle O'na dua edin. O'nun isimleri hakkında haktan ayrılanları ise bırakın. Onlar işlediklerinin cezasını göreceklerdir."

Peygamberimiz de Rabbimize İsm-i A'zamla yapılan duaların kabul edileceğini ifade etmiştir. (*İbni Mâce,* Dua: 9) İsm-i A'zam, Allah'ın diğer isimlerini de içine alan şümullü ve cami' bir isimdir. İsm-i A'zam da dâhil Rabbimizin bin bir ismini içine alan Cevşen ile yapılacak duaların ne derece kabule mazhar olacağı açıktır.

Bir müminin en büyük gayesi, Allah'ın rızasını kazanmak, ihsanına nail olmak ve azabından kurtulmaktır. Cevşen'in en az yüz yerinde Cenab-ı Hakk'ın çeşitli isimleri şefaatçi edilerek Cehennem'den kurtarması için Allah'a dua edilir. Yüce Rabbimiz bu duasını kabul ettiği kulunu elbette Cehennem'den kur-

tuluşa vesile olan salih amel işlemeye ve günahlardan kaçınmaya muvaffak edecektir.

Okuyana çok büyük sevaplar kazandıran Cevşen, aynı zamanda insanı maddî ve manevî musibetlerden koruyan bir zırh olur. Mecmuatü'l-Ahzab'da Cevşen'in hastalıklara şifa vesilesi olacağını, ihlâsla okumaya devam eden kimsenin evinin Allah'ın izniyle yangından, hırsızdan korunmasına vesile olacağı, bu duayı okumaya devam eden kimseye meleklerin büyük bir tevazu ile hürmet edecekleri rivayet edilir ve Cevşen'in daha birçok fazileti zikredilir.

Ancak şunu hemen belirtelim ki, Cevşen'in bütün bu faydaları umumî değildir. Cevşen'in harikulade faydalarına kemal mertebede Peygamberimiz (a.s.m.), Sahabîler ve sâir maneviyat büyükleri mazhar olmuştur. Sair Müslümanlar da kaabiliyetleri ve okumadaki ihlas ve samimiyetleri nisbetinde bundan istifade ederler.

Bediüzzaman Hazretleri, Lem'alar isimli eserinde kulluğun Allah'ın emir ve rızasına baktığını, faydasının ahirette görüleceğini ifade eder.

Gaye olmamak ve maksad yapılmamak şartıyla istenilmeden verilen dünyaya ait faydaların ibadete zarar vermeyeceğini, belki zayıflar için bir şevk unsuru olacağını belirtir. Sonra da sözlerine şöyle devam eder:

"Eğer o dünyaya ait faideler ve menfaatler o ubudiyete; o virde veya o zikre illet veya illetin bir cüz'ü olsa; o ubudiyeti kısmen iptal eder. Belki o hâsiyetli virdi akim (neticesiz) bırakır. İşte bu sırrı anlamayanlar, mesela yüz hâsiyeti ve faidesi bulunan Evrâd-ı Kudsiye-i Şah-ı Nakşibendî'yi veya bin hasiyeti bulunan Cevşenü'l-Kebîr'i o faidelerin bazılarını maksud-u bizzat niyet ederek (bizzat o faideleri kazanma niyetiyle) okuyorlar. O faideleri göremiyorlar, göremeyecekler ve görmeye de hakları yoktur. Çünkü o faideler, o evradların illeti olamaz ve ondan onlar kasten ve bizzat istenilmeyecek. Çünkü onlar fazlî bir surette (Cenab-ı Hakkın bir ihsanı olarak), o halis virde talepsiz terettüb eder. Onları niyet etse ihlâsı bir derece bozulur. Belki ubudiyetten çıkar ve kıymetten düşer. Yalnız bu kadar var ki: Böyle hâsiyetli evradı okumak için, zayıf insanlar bir müşevvik ve müreccihe (teşvik edici ve tercih edilmeye sebep olan bir şeye) muhtaçtırlar. O faideleri düşünüp şevke gelip; evradı sırf rızâ-i İlahî için, âhiret için okusa zarar vermez. Hem de makbuldür. Bu hikmet anlaşılmadığından; çoklar aktabtan ve selef-i salihinden mervî (rivayet edilen) faideleri görmediklerinden şüpheye düşer, hatta inkâr da eder." (*Lem'alar*, s. 122)

Cevşen'in hususî bir okunma vakti yoktur. Diğer dualar gibi her vakit okumak mümkündür. Namazdan, bilhassa sabah namazından sonra; mübarek mevkilerde, mescid ve camilerde, cuma günleri, Üç Aylar'da, mübarek gecelerde, bilhassa Kadir Gecesi'nde okumanın sair vakitlerde okumaya nisbeten daha faziletli olduğu da bir gerçektir. Çünkü bu vakitlerde yapılan ibâdetlere

hem kat kat sevap verilmekte, hem de kabul edilmesi kuvvetle ümit edilmektedir. (*Mektûbat*, s. 258.)

Bediüzzaman Hazretlerinin her gün okuduğu bu mübarek duanın okunacağı miktar hususunda bir ölçü koymak da mümkün değildir. Bazı kimseler hergün okur, bazıları haftada bir, bazıları ayda bir, bazıları sadece mübarek gecelerde okur. Bu, kişinin tercihine kalmıştır. Mühim olan hassas bir denge kurabilmektir.

Cevşen okuyacağım diye imanî eserleri daha az okumak veya onun neşri için çalışmayı azaltmak ise uygun değildir. (*Lem'alar*, s. 156,157) "Ben nasıl olsa Cehennem'den kurtulmak için Allah'a dua ediyorum!" düşüncesiyle farzlarda ihmalkârlık göstermek, harama karşı hassasiyeti terk etmek ise kesinlikle yanlış bir anlayıştır.

-1-

اَللّٰهُمَّ اِنّٖٓى اَسْئَلُكَ بِاَسْمَآئِكَ

Allah'ım! Sen'den şu isimlerinin hakkı için istiyor ve yalvarıyorum:

1/1. Ya Allah! يَآ اَللّٰهُ ۝١

Varlığı zorunlu, tüm üstün niteliklere sahip ve kulluk edilen anlamına gelen Allah ismi, bütün kemal sıfatlarını üzerinde toplayan odak kavramdır. Allah'ın diğer bütün isim ve sıfatlarını içine alan en kapsamlı ismidir. Doksandokuz ismin en büyüğüdür. Sıfatların hiçbiri O'ndan bağımsız kalamaz. Doğrudan doğruya, bütün kâinatı yaratıp idare eden, ayakta tutup mülkiyetini elinde bulunduran Yüce varlığın Zât'ına delâlet eder.

Diğer bütün isim ve sıfatlar bu mukaddes isme sıfat olarak kullanılabildiği hâlde, bu mübarek isim onlara sıfat olarak kullanılamaz. (*Beydavî,* Tefsir, Fatiha 1. ayetinin izahı) Yine diğer isim ve sıfatlar, birer manaya delâlet ettikleri hâlde, bu isim diğer bütün isimlerin hepsinin manasını öz olarak kendinde bulundurur. Allah ismi, bütün diğer isimler içerisinde en has isimdir. Bu ismin tarih boyunca Hak Ma'bud olan Zât'tan başkası hakkında kullanıldığına ilişkin hiçbir bilgi yoktur. Cahiliye devri insanları da, bu ismi hiçbir batıl tanrı için kullanmamışlardır. (Suat Yıldırım, *Kur'ân'da Ulûhiyet,* s. 100) Bu mübarek isim, Kur'ân-ı Kerîm'de tam 2697 kez geçmektedir. (M. F. Abdulbakî, *Mu'cemu'l-Müfehres,* "Allah" maddesi) Bu da onun önemini açıkça göstermeye yeter. "Ya Allah!" diye yalvaran bir mümin, aynı zamanda diğer bütün isimlerin sahibi olan Hak Ma'bud'u çağırmış oluyor. Çünkü nasıl "Güneş" denilince ısısı, ışığı ve

ışığının yedi rengiyle birlikte bir varlık hatıra geliyorsa, "Allah" denilince de Zât'ına uygun isim ve sıfatlarla birlikte bir Yüce Yaratıcı akla gelir. Allah'ı bunlarsız düşünmek mümkün değildir.

Allah kelimesinin, kök olarak nereden geldiği konusunda âlimler arasında farklı görüşler vardır. Bu mübarek ismin hiçbir kökten türetilmediğini, doğrudan doğruya Allah'a özel isim olarak verildiğini söyleyenler varsa da Razî, kendisinin bu görüşü tercih ettiğini, bunun, el-Halîl, Sîbeveyh ve ekser usulîyyûn ve fukahanın da görüşü olduğunu söylemektedir. (Razî, *Mefatih*, I, 162) Tercih edilen görüş, "ilâh" kökünden gelmiş olduğudur. Nitekim Kadı Beydavî, bu ismin aslında müştak (başka bir kökten türetilmiş) olduğunu, fakat alemiyet (özel isimlik) yönünün galip geldiğini söylemektedir. (*Kadı Beydavî*, Tefsîr, Fatiha 1. ayetin izahı)

İlâh kelimesinin aslı, buna bağlı olarak manası üzerinde de değişik görüşler vardır. "Abede = ibadet etti" anlamına "elehe"den ism-i mef'ûl olup, "kendisine ibadet edilen" anlamına gelebilir. "Tehayyere = hayrette kaldı" anlamına gelen "elihe" kökünden ism-i mef'ûl olup, hayret edilen, hayranlık duyulan anlamına gelebilir. Gerçekten de kul, O'nun sıfatlarını düşündüğünde hayrette kalır. Aslının, "vilâh = yönelme, sevgi besleme" mastarından yine ism-i mef'ûl olduğunu söyleyenler de vardır. Kendisine yönelinen, sevgi beslenilen demektir. Yönelme ve bağlılık, cansız varlıklarda olduğu gibi, gayr-i iradî ve yaradılıştan olabileceği gibi, canlılar ve akıllılarda olduğu gibi hem fıtraten, hem de iradeyle de olabilir. Bu kelime, "ihtecebe = perdelendi, gizlendi" anlamına gelen "lâhe, yelûhu, liyâhen" kökünden gelebilir. (Bütün bu ve benzeri görüşler hakkında geniş bilgi ve değerlendirmeler için bkz. Razî, *Mefâtih*, I, s. 164-168)

Bu köklerden hangisinden gelmiş olursa olsun, "ilah" kelimesinin gerçek anlamda kullanımı Allah'a yakışır. Çünkü O, hem gerçek ma'bud; hem akılların, sıfatları konusunda hayrete düştüğü, hayranlık beslenen; hem sevgi ve bağlılık gösterilen; hem de duyu organlarıyla algılanmaktan münezzeh, batın ve gizli olandır. Bütün bu anlamlarıyla Cenab-ı Hak, bütün her şeyin ilâhıdır. Onun dışında hiçbir şeye gerçek anlamıyla "ilah" adı verilemez. Çünkü, bu manalar başka hiçbir varlık için söz konusu değildir.

Kısaca, Cenab-ı Hak, kutsî sıfatlarının ve güzel isimlerinin celâlî ve cemalî tecellilerini her bir varlık üzerinde izhar eden ve bütün mevcudatın bütün ibadetlerine merci olan, hepsince hayranlık duyulan, dergâhına yönelinen ve idrakten gizli olan Zât'tır.

Mâdem ki, tek ve hakiki İlâh Allah'tır, o hâlde kul kalbini O'nun sevgisiyle doldurmalı. Bütün himmet ve gayretini O'nun yolunda sarf etmeli. O'ndan başkasını, O'nun izin verdiği çerçevenin dışında görmemeli. O'ndan başkasına bağlanmamalı. Yalnız O'ndan ummalı ve yalnız O'ndan korkmalıdır. Çünkü,

O'ndan başka her şey fani, ölümlü ve âcizdir. Diğer bütün varlıklar O'nun var etmesi ve ibkası ile var ve ayaktadırlar.

1/2 -3. Yâ Rahmân! Yâ Rahîm! ۝ يَا رَحِيمُ ۝ يَا رَحْمٰنُ

Bu iki ismin kökü olan rahmet, sözlükte kalp inceliği, meyletme ve acıma manalarına gelir. Bu anlamıyla Allah hakkında mecaz olarak kullanılır. Yani, yüce Allah, birine acıyan, onun üzerine eğilen ve durumu karşısında kalbi incelen bir kimse ne yapıyorsa, mahlukatına karşı aynısını, fakat ulûhiyetinin şanına yakışır biçimde ve buna mazhar olanların kapasitesine göre yapar.

Rahmân, bol ve geniş rahmetiyle bütün yaratılmışlar için rızıkları, yaşama şartlarını ve her türlü faydaları temin eden demektir. Bu ismi gereği, bu dünyada Allah'ın rahmeti, mümin olsun, kâfir olsun, iyi olsun, kötü olsun herkesi kapsar. Rahmân ismi, Allah'tan başkası için ne Kur'ân'da, ne de Hadislerde hiç kullanılmamıştır. Kur'ân'da genellikle Allah'ın özel ismi, bazen de sıfatı olarak kullanılmıştır. Rahîm ise daima O'nun sıfatı olarak geçer. Tek bir ayette "müminlere şefkatli" anlamında Hz. Peygamber için kullanılmıştır. (9:128)

"Ya Rahmân!" diye dua eden bir mümin, kendisine Allah'ın rahmet nazarını celbederek, bundan istifade etmeyi niyaz eder. O'na maddî ve manevî her türlü rızkı vermesi için yalvarır. Rahmetinin bu dünyada kâfiri bile dışarıda bırakmadığını düşünerek, büyük bir ümit ve iştiyakla dergâhına sığınır.

Allah, aynı zamanda Rahîm'dir. Yani, rahmet etmesi çoktur. Bütün ince ve latif nimetlerin sahibidir. Ahirette sadece müminlere merhamet edendir. Özellikle onların günahlarına af ile muamelede bulunacak olandır. Bu mübarek ismi, manasını düşünerek telaffuz eden bir kimse, günahları ne kadar çok olursa olsun, Allah'ın af ve rahmetinin daha geniş olduğunu düşünerek rahatlar. O sonsuz rahmete, iltica eder. Ahirette bu sonsuz rahmetin sadece müminlere tahsis edileceğini düşünerek buna layık olmak için çırpınır. Bu liyakati kaybetmekten korkup titrer.

Kur'ân'da rahmet

Kur'ân'da, Allah'ın rahmet etmeyi Kendine gerekli kıldığı bildirilmektedir. (6:12) Rahmet, Kur'ân'da değişik şeyler için kullanılır. Mesela, Kur'ân'ın kendisi bir rahmettir. (12:111; 16:89 vd.) Dünyevî nimet ve ihsanlar birer rahmettir. (11:9; 30:33) Yeryüzünü ölü ve kupkuruyken canlandırmaya vesile olan yağmur rahmettir. (7:57) Peygamberlik gibi manevî bir nimet (11:28; 18:65; 41:50), uhrevî ecir ve sevap (57:28 vd.) hep birer rahmettir. Allah tüm bu rahmetleri elinde bulunduran, onların gerçek ve biricik sahibi olan Rahmân ve Rahîm'dir. Kur'ân'ı indiren O, yağmuru yağdıran O, peygamberlikle görevlendiren ve

peygamberler gönderen O, ahirette rahmetinin bir hediyesi olarak Cennet'i bir deste gül gibi hayırlı kullarına takdim edecek olan yine O.

Kur'ân-ı Kerîm'de, Allah'ın rahmetinin her şeyi kapsadığı haber verilir: "Rahmetim her şeyi kaplamıştır; onu (daha sonra sadece) emir ve yasaklarımıza karşı gelmekten sakınan, zekâtlarını veren ve ayetlerimize iman edenlere nasip ederim." (7:156)

Kur'ân'da, Allah'ın rahmet vasfını ifade etmek için, Rahmân ve Rahîm sıfatlarından başka, "Erhamurrahimîn = merhamet edenlerin en merhametlisi" (7:151; 12:64, 92; 21:83); "Hayrurrahimîn = merhamet edenlerin en hayırlısı" (23:109, 118); "Zü'r-Rahmeti'l-Vasi'a = geniş rahmet sahibi" (6:147) nitelemeleri de kullanılmıştır.

İlahî Rahmet ve Rızaya Erme Ümidi, Hayırlı İşlerin Temelidir:

Allah, mahlukatına karşı nihayetsiz rahmet ve merhamet sahibi olan ve ehl-i iman ve itaate rızasını vadeden Zât-ı Rahîm'dir. Allah'ın rahmeti bu kâinat hamurunun mayası olduğu ve her şey O'nun rahmetiyle yoğrulduğu gibi, O'nun rızası da, Cennet meyvesini vermiştir. Ayrıca, bu dünyadaki bütün karşılıksız ve samimi iyilikler, hep O'nun rahmet ve hoşnutluğunu kazanma yolunda gerçekleşmektedir.

Kul, Allah'ın şefkat ve merhametinin eserlerini görüp üzerinde düşünerek, O'nun rahmet ve lûtfunu dilemeli, bunların ahirette de devam etmesi için, dünyada O'nun emir ve yasaklarına özen göstermelidir.

İmam Gazâlî de, kulun Allah'ın Rahmân ve Rahîm isminden alacağı dersler ve hisseler bulunduğunu belirterek özetle şöyle der:

Rahmân isminden hissesini alan kul, Allah'ın gafil kullarına da merhamet eder. Nasihatle onları gaflet yolundan çevirmeye çalışır. Bunu kırıcı olarak değil, nezaket ve merhametle yapar. Kendini onların yerine koyar. Onlara incitici ve aşağılayıcı gözle bakmaz. Bunu, o kişi Allah'ın gazabına uğramasın ve yakınlığını kazansın diye yapar.

Rahîm isminden nasibini almış olan da, hiçbir muhtacı ihtiyaç içinde bırakmaz. Gücü yettiği kadarıyla onun her türlü ihtiyacını görür. Yakınında, köyünde kentinde bir fakir, bir muhtaç görmeye dursun! Hemen onun elinden tutar. Koruyuculuğunu üzerine alır. İhtiyacını giderir. Bunu, nasıl muktedir oluyorsa ve nasıl yapılması lazım geliyorsa öyle yapar. Malı ile, makam ve salahiyeti ile, başkasına yardımcı olarak onun hakkını korumaya çalışmak suretiyle... Eğer bu yolların hiçbiriyle kendisine yardımcı olamazsa –bir lûtuf, bir esirgeme olmak üzere– dua ederek ve içinde bulunduğu sıkıntıdan dolayı izhar-ı hüzün eyleyerek yardımcı olur. Bunu, sanki içinde bulunduğu sıkıntı ve ihtiyaç hususunda kendisine ortakmışçasına yapar." (Gazâlî, *Makàsıd*, s. 39-40)

Bu mübarek ismi telaffuz eden bir kimse, saydığımız manalarını göz önünde bulundurursa günahları ne kadar çok olursa olsun, Allah'ın af ve rahmetinin daha geniş olduğunu göz önüne getirerek rahatlar. O sonsuz rahmete iltica eder. Ahirette bu sonsuz rahmetin sadece müminlere tahsis edileceğini düşünerek buna layık olmak için çırpınır. Bu liyakati kaybetmekten korkup titrer. Ne mutlu bu rahmetin kapısını çalıp, pınarından kana kana içenlere...

1/4. Yâ Alîm! ④ يَا عَلِيمُ

Alîm, eşyayı gerçekte nasıl ise öyle bilen demektir. Allah, Alîm sıfatını Kur'ân'da tam 153 kez zikretmiştir. Bütün varlıklar Allah'ın eseridir. Yaratıcıları onları çok iyi bilir. Allah, olmuş olanı, olmakta olanı ve gelecekte olacak şeyleri bilen, Kendisine kâinattan hiçbir şey gizli kalmayan ve ilmi, küçük-büyük, zahir-batın her şeyi kuşatandır. O, uçsuz bucaksız fezada, dünyanın en derin merkezinde gizlenen şeyleri, denizlerde ve karalarda olup bitenleri, yere gireni ve ondan çıkanı, gökten ineni ve oraya yükseleni, gökte olsun, yerde olsun söylenen her bir sözü bilir. Ayrıca, "Bulunduğumuz her durumu, Kur'ân'dan okuduğumuz her ayeti, içine daldığımız her bir işi mutlaka şahit olarak bilir. Yerde ve gökte hiçbir zerre O'ndan gizli kalamaz. Zerreden daha küçük ve daha büyük her şeyi apaçık bir kitapta kaydetmiştir." (10:61)

Allah, her şeyi bildiğini şöyle delillendirir: "Yaratan bilmez mi?" (67:14) Yani, Yaratıcı olan nasıl olur da, yarattığı mahluku bilemez? Belki mahluk Yaratıcı'sından habersiz olabilir, ama kesinlikle Yaratan ondan habersiz olamaz. Öyle ki, onun her zerresini dahi bilir. O Allah ki, yaratıkların damarlarında dolaşan hücrelerden bile haberdardır. Çünkü kul her nefesini O'nun izniyle almaktadır. Bedenindeki her organ, yine O'nun koyduğu kurallara göre işlemektedir. Dolayısıyla bizlerin hiçbir şeyi O'na gizli kalamaz. (Mevdudi, *Tefhîm*, VI, 421)

Konuya ilişkin birkaç ayet-i kerime şu mealdedir:

"Gökte ve yerde olanlar Allah'ındır. Her insan şu anda ne yapıyorsa Allah onu bilir. Ve insanların, huzuruna döndürülecekleri kıyamet gününde, yaptıklarını onlara tek tek haber verecektir." (24:64)

"Gökteki ve yerdeki varlıklar gibi bu ikisi arasında kalanlar da, hatta yerin derinliklerinde olanlar da O'nundur. Kişi ister sözünü açığa vursun, isterse içinde saklasın, Allah onu bilir. Hatta gizlinin gizlisini de bilir." (20:67)

"Allah'ın bilgisi dışında bir yaprak bile dalından düşmez. Bir tane bile toprağa girip filizlenmez. O her şeyi çok önceden apaçık bir kitapta kaydetmiştir." (6:59)

"Allah, bakışlardaki hainliği de, sinelerin içini de bilir." (40:19)

Tüm bu ve benzeri ayet-i kerimeler ışığında diyoruz ki: Allah her şeyi bilir. O'nun için gizli ve açık farkı yoktur. Olmuş ve olacak her şey O'nun bilgisi kapsamındadır. O'nun bilgisi eksiksizdir. Sonradan ve bir vasıtayla kazanılmış bir bilgi değildir. Allah için yanlış bilme de düşünülemez. Biz annemizin karnındayken, dokuz ay boyunca göze, kulağa, ele ayağa, mideye, barsağa vs. ihtiyacımız yoktu. İleride bunların bize lazım olacağını da bilemiyorduk. Fakat bizi yaratan Rabbimiz, dünyaya gözümüzü açacağımız anda bu organlara ihtiyacımız olacağını biliyor. Onun için bunları bize eksiksiz olarak vermiştir. Bunlar gibi hiç haberimiz bile olmadan sayısız ihtiyaçlarımızı karşılayan Allah, bizi bilmez mi? Bizim gibi sayısız canlılardan her birine, daha annelerinin rahimlerinde, tohum ve çekirdeklerde, yumurta ve yumurtacıklar içerisinde iken özel bir nitelik ve şekil vermek, seslerini, parmak izlerini, yüz hatlarını, şekil ve desenlerini, tat ve kokularını vs. farklı farklı yaratmakla sonsuz ilmini kanıtlamaktadır. Ayrıca, en küçük varlıktan en büyüğüne kadar her şeyde gözetilen sayısız hikmet ve fayda, tertip ve düzen, ölçü ve ahenk, sanat ve güzellik, lûtuf ve ihsan, sürat ve kolaylık ancak sonsuz bir ilimle olabilir. Yaratıklar da, sahip oldukları sınırlı ve azıcık ilimleriyle Allah'ın o sonsuz ilminin birer aynası olurlar.

Bediüzzaman'ın dediği gibi, gözümüzle görüyoruz ki; bizleri ve bütün canlıları bilir ve bilerek şefkatle himaye eder, ihtiyacını ve her derdini bilir ve bilerek yardımıyla imdadına yetişir çok merhametli ve her şeyi bilen Birisi var. Sayısız örneklerinden birisi şudur: İnsanın rızık, ilaç ve muhtaç olduğu madenler yönüyle gelen özel ve genel yardımlar, pek açık bir biçimde bir kuşatıcı ilmi gösterir ve bir Rahmân ve Rahîm'e rızık, ilaç ve madenlerin sayısınca şahitlik ederler. Evet, insanın, özellikle güçsüzlerin ve yavruların beslenişleri ve bilhassa mide mutfağında bedenin rızık isteyen organlarına, hatta hücreciklerine, her birine uygun rızkın yetiştirilmesi ve dağların bir eczane ve insana gerekli bütün madenlerin bir ambarı olmaları gibi son derece hikmetli işler, gayet kuşatıcı bir ilim ile olabilir. Serseri tesadüf, kör kuvvet, sağır tabiat, cansız, hissiz sebepler, basit, istilâcı unsurlar; hiçbir cihette bilerek, görerek, hikmetlice, merhametle, özen ve şefkatle besleme, geçim, koruma ve çekip çevirmeye karışamazlar. Yalnız, o görünüşteki sebepler; İlmi Sınırsız'ın emriyle, izniyle, ilim ve hikmeti dairesinde İlahî kudretin izzetine bir perde olarak kullanılıyor ve hizmet ettiriliyorlar. (*Şuâlar*, 648)

İmam Gazâlî'nin işaret etiği gibi, insanın en büyük şerefi, Yüce Allah'ın sıfatı olan ilme sahip olmadadır. İlimlerin en üstünü, şahı ve padişahı ise, konusu Allah, O'nun sıfatları, emir ve yasakları olan ilimdir. Bir ilim, Allah'ın fiillerini, eserlerindeki incelikleri, O'na yaklaştırıcı yol ve yöntemleri bilmeye hizmet ettiği ölçüde değerlidir.

Yüce Allah'ı bu vasfıyla bilen mümin, kendine çeki düzen verir. Söz ve davranışlarına dikkat eder. Her an, O'nun manevî huzurunda ve bilgisi dairesinde olduğunu düşünerek iyi bir kul olma çabası içinde bulunur.

Bu ismiyle Rabbini anarak "Yâ Alîm!" diye yalvaran mümin, kendi hâlini en derin ve gizli teferruatıyla bilen Rabbine arz eder. Hâlini O'nun bildiğini itiraf eder. Kusurlarının af ve ıslahını O'ndan bekler. İyi yönlerinde sabit ve dâim kılmasını O'ndan niyaz eder. "Sen her şeyi bilirsin. Senin bilip de benim bilemediğim nice günahlarım var. Hepsini affeyle. Hakkımda neyin hayırlı, neyin şerli olduğunu da bilirsin. Hayırlı işlere muvaffak, şerli işlerden ise muhafaza eyle..." diye yalvarır, halis bir duada bulunur.

1/5. Yâ Halîm! ۞ يَا حَلِيمُ

Halîm kelimesi, "hilm" kökünden sıfattır. Hilm, sözlükte, nefsi ve tab'ı öfkenin heyecanından alıkoymaktır. Halîm ise, bu özelliği kendisinde bulunduran zat demektir. Allah için kullanıldığında, çok sabırlı, gücü yettiği hâlde isyankârları cezalandırmakta aceleci olmayan, gazabın Kendisini taşkınlığa sevk etmediği, bir yoldan sapmışın düşüncesizliğinin, bir âsinin isyanının Kendisini hemen galeyana getirmediği, af ve teenni sahibi demektir." (Hattabî, *a.g.e.*, s. 63)

Bir zatın halîm sıfatını alabilmesi için, cezalandırmaya gücünün yetmesi gerekir. Daha açık bir ifade ile, cezalandırmaya gücü yettiği hâlde cezalandırmayan, güçlü olduğu hâlde affeden, cezalandırmada acele etmeyen, teenni gösteren kimseye ancak halîm denebilir.

Halîm vasfı, Kur'ân-ı Kerîm'de Allah hakkında 13 kez yer almaktadır.

Allah'ın halîm olduğu Kur'ân-ı Kerîm'de bildirildiği gibi, bunca günahların, isyanların, kötülüklerin kol gezmesine rağmen hâlâ dünyanın bu kötü insanların başına yıkılmamasından, hemen yakalarına yapışılmamasından da açıkça belli olmaktadır. Allah'ın engin hilmi olmasaydı, dünyamız bir gün olsun bunca günahkârları sırtında taşımaz, şükürsüz, şirke bulaşmış medeniyetlerini başlarına yıkılırdı. İşte Yüce Allah, O Zât'tır ki, âsilerin isyanını müşahede eder, emrine muhalefet edildiğini görür de, hemen öfkeye kapılıp onları cezalandırmaz.

Bir ayet-i kerimede bu gerçek şöyle belirtilir:

"Eğer Allah, işledikleri günahlar yüzünden insanları hemen cezalandırsaydı, yeryüzünde hiçbir canlı bırakmazdı. Fakat Allah onları cezalandırmayı belli bir zamana kadar tecil ediyor..." (35:45)

Allah'ın bu ismini bilen mümin O'nu daha çok sever, O'na verdiği sözlere bağlı kalır, vaatlerini yerine getirir.

Öte yandan, Allah'ın Halîm olması insanı aldatmamalı, af ve rahmetine güvendirip de boşvermişliğe sevk etmemeli. Çünkü Allah "imhal" etse de, "ih-

mal" etmez. Kullarına belli bir süre tanısa da, onları başıboş bırakmaz. Yaptıklarının hesabını bir gün mutlaka sorar.

Kulun bu isimden alacağı hisse, ona ayna olmaya çalışmak, sabırlı ve tahammül sahibi olmaktır. Yani, emri altındakilere karşı yumuşak huylu, affedici, öfkesini dizginleyici davranmaktır. Kişi, Rabbinin, kendisine hilimle, affedicilikle muamele etmesini istiyorsa, o da idaresi altındakilere, hatta tüm canlılara karşı aynı şekilde muamele etmelidir.

Tezellül ve günahları itiraf makamı olan münâcat ve dua makamında bu mübarek sıfatı zikretmenin ruhları ferahlatıcı ne büyük bir iksir olduğu açıktır.

1/6. Yâ Azîm! ٦ يَا عَظِيمُ

Azîm kelimesi, Kur'ân'da altı yerde Allah'ı nitelemek için kullanılmıştır. Aynı zamanda Allah'ın azametine ışık tutan bu ayetlerin bir tanesi şu mealdedir: "Allah, o İlah'tır ki kendisinden başka ilah yoktur. Hayy'dır, Kayyum'dur kendisini ne bir uyuklama, ne de uyku tutar. Göklerde ve yerde ne varsa O'nundur. İzni olmadan huzurunda şefaat etmek kimin haddine? Yarattığı mahlukların önünde ardında ne var, hepsini bilir. Mahlukat ise O'nun dilediğinden başka, ilminden hiçbir şey kavrayamazlar. O'nun kürsüsü gökleri ve yeri kaplamıştır. Gökleri ve yeri koruyup gözetmek O'na ağır gelmez, O öyle Ulu, öyle Azîm'dir " (2:255)

Azamet, Allah'ın kudret ve izzetinin, varlıklar üzerindeki tezahürüdür.

Allah'tan başka her şeyin büyüklüğü sınırlı ve izafidir. Allah'ın büyüklüğü ise, mutlak ve kendindendir. Allah, hiçbir aklın düşünemeyeceği kadar büyüktür.

Allah'ın azameti, bütün mevcudatı ihata eder. Sınırsız ve ebedî hâkimiyeti, bütün âlemlere hükmeder. Göklerde ve yerdeki bütün cisimleri, kudretinin emir ve tasarrufu altına alarak vazifelerde çalıştırır. Bütün âlemde saltanatının eserleri pek parlak bir biçimde müşahede edilir.

Allah, öylesine büyüktür ki, zerrelerden güneşlere kadar bütün mevcudatı hükmüne boyun eğdirip idare etmektedir. Yine şu kâinatta mevsimlerin değişmesi gibi muhteşem icraat, gezegenlerin uçaklarınkini andıran azametli hareketleri, yeri insanlara beşik, güneşi canlılara lamba yapmak gibi müthiş teshirler, ölmüş, kurumuş kocaman yerküresini yeniden diriltip süslendirmek gibi geniş tahvilat gösteriyor ki, perde arkasında muazzam bir rububiyet var, muhteşem bir saltanatla hükmediyor. Allah'ın öyle bir azamet ve saltanatı var ki, Arş'tan Ferş'e, yıldızlardan sineklere, meleklerden en küçük bir canlıya, gezegenlerden zerrelere kadar her şey O'na itaatle secde, kulluk, hamd ve tesbih eder.

Mesela, bir ayette "Biz güneşi bir lamba yaptık." buyrulmaktadır. Bu ifade, şu âlemin bir saray; içinde olan eşyanın ise, insan ve canlılar için hazırlanmış süsler, yiyecekler ve malzemeler; güneşin de itaatkâr bir mum olduğunu hatırlatmakla Sanatkâr'ının haşmetini ve Yaratıcı'sının ihsanını hatıra getirerek tevhide bir delil gösterir. (Bediüzzaman, *Sözler*, s. 377)

Merhum A. O. Tatlısu, bu isim hakkında şu güzel açıklamayı yapar:

Yaradılmışlar kendi aralarında içlerinden bazıları hakkında "büyük" sözünü kullanırlar. Mesela, zaferler kazanmış bir komutana büyük asker, bilgi şubelerinin herhangi birinde yepyeni mevzular açana büyük âlim, Süleymaniye Camii gibi seyredilmesi bile insana hayranlık veren eserler kurana büyük mimar vs. derler. Kendilerine büyüklük ünvanı verilen bu zatların büyüklüklerini ispat eden alamet, şüphe yok ki her birinin ortaya koyduğu eserdir. Bu eserlere ne kadar nüfuz edilirse, onların büyüklük dereceleri o kadar iyi anlaşılmış olur ve o nispette de gönüllerde kendilerine karşı bir sevgi ve tazim hissi uyanır. Fakat bu eserlere nüfuz edebilmek de bilgiye bağlıdır. Süleymaniye'nin bir sanat abidesi olduğunu herkes görüyorsa da sanatın bütün inceliklerine vâkıf olan bir mimar, mühendis kadar zevk alamaz.

İyice düşünülürse tasdik edilir ki, büyük dediğimiz bütün adamları, bir damlacık sudan meydana getiren ve onlara büyüklük vasfını kazandıran, kudret ve kabiliyet bağışlayan, büyükler büyüğü Allah Teâlâ, daha evvel sezilmek, Kendisine sevgi ve saygının en yükseğine layık olan zattır. Her göz attığımız noktada, Allah'ın yarattığı, bir değil, milyarlarca eser görüyoruz. Bir çimen yaprağı, Allah Teâlâ'nın sanatındaki büyüklüğü gösteren bir kitaptır. Ufak bir çimen yaprağında, Süleymaniye Camii'nden daha fazla sanat incelikleri bulunduğunda şüphe yoktur. (Tatlısu, *a.g.e.*, s. 101-103)

Bu isimden ders alan bir mümin, Yüce Allah'ın, büyük bildiğimiz tüm insanların yaratıcısı olduğunu, herhangi bir kimseyi tanrılaştırırcasına yüceltmenin doğru olmayacağını, tüm varlıkların yaratılmışlık noktasında eşit olduklarını bilir, büyüklükten nasip almış herkese saygı duymakla beraber, onlara karşı özgürlüğünü korumaya çalışır. Kimseye tepeden bakmadığı gibi, kimsenin karşısında da eğilmez. Çünkü, tüm büyüklüklerin kaynağı ve eşsiz büyük olarak sadece Allah'ı tanır.

Allah'ı bu ismiyle tanımak, O'ndan gereği gibi korkmayı, itaat edip isyan etmemeyi, hatırlayıp unutmamayı, şükredip nankörlük etmemeyi, emir ve yasaklarına saygı gösterip onları çiğnememeyi gerektirir.

1/7. Yâ Hakîm! (٧) يَا حَكِيمُ

Hakîm, doğru olandan başkasını söylemeyen ve yapmayan demektir. Allah'ın tüm fiilleri isabetli, sanatlı ve maharetli olduğundan böyle nitelenmiştir.

Allah, ortaya koyduğu bütün ölçü, hüküm ve takdirlerinde sonsuz bir hikmetle iş görmektedir. Varlıklara tefekkür gözüyle baktığımızda her şeyde bir düzen, ölçü ve gaye gözetildiğini görürüz. Canlı cansız bütün yaratılmışlarda en faydalı, en uygun, en kullanışlı şekil; en ince, en hafif suret; en kısa yol ve en kolay tarz kullanılmış; manasızlığa, gayesizliğe, gereksizliğe yer verilmemiştir. Her şeye değeri nispetinde feyiz, kabiliyet ve gelişme verilmiş; hiçbir şeyde israf, lüzumsuzluk ve faydasızlığa meydan bırakılmamıştır. Varlıkların bir realite olan bu sır ve inceliklerini, ölçü ve düzenini, gaye ve hikmetlerini incelemek, araştırmak ve tespit etmek içindir ki fizyoloji, biyoloji, fizik, kimya, botanik, jeoloji, astrofizik gibi çeşit çeşit ilimler ortaya çıkmıştır. Kısaca bu ilimler Hakîm isminin parlak birer parıltısından başka bir şey değildir.

İlmî gelişmelerin başdöndürücü bir hızla ilerlediği günümüzde en küçük bir atomun bile parçaları incelenmiş ve birer görevinin bulunduğu ortaya konulmuştur. Hele hele canlıların vücuduna yerleştirilmiş bulunan maddî ve manevî organ ve cihazların hepsi belli bir hikmet ve amaca hizmet etmektedir. Bunlar içerisinde insan vücudunu göz önüne getirdiğimizde bu hikmet, ölçü ve gaye daha açık bir biçimde göze çarpmaktadır. Vücudumuza yerleştirilmiş organ ve duyguların hiçbirinin gayesiz ve hikmetsiz olmaması bir yana, bazen bir tek organa yüzlerce gaye yüklenmiştir. Kâinattaki bütün tatları alıp değerlendirme görevi şu küçücük dilimize yüklenmiş, bunun yanında aynı organımıza sayısız kelimeleri şekillendirme vazifesi verilmiştir.

Karaciğerimizin dört yüzü aşkın görevinin bulunduğu tıp ilmince ispatlanmış bulunmaktadır. En basit bir duygu sandığımız hayal gücünün olmamasının, dünyayı bizim için nasıl zindan edeceği ve sınırsız ilmi gelişmelerin bir anda duracağı düşünülürse, diğer duyu ve latifelerimizin de ne kadar çok hikmetlerle donatılmış olduğu açıkça görülecektir.

Mesela, anlama, düşünme, fikir yürütme, sentez, hayal etme gücü gibi birçok fonksiyona sahip olan, yaklaşık 1450 g ağırlığındaki beynimiz ise 60 bin kadar snaps denilen nöronlar arası bağlantılarla bu faaliyetlerini yürütebilmekte, ağırlığından milyonlarca defa daha büyük işlerin üstesinden gelmektedir.

Tıp ilmi, "hakîm" ismi sayesinde yeryüzünü ilaçları güzelce hazırlanmış mükemmel bir eczane olarak görür. Bu isme dayanan kimya ilminin gözünde yeryüzü harika bir laboratuvardır. Matematik ilmine göre, sayısız yaratıklara rağmen son derece hesaplı ve geometrik bir düzenin hâkim olduğu harika bir eserdir. Mimarlık nazarında, âlem doruk noktada bir mimarî eserdir. İktisat ilmi onu her türlü erzaka depolanmış, her türlü ihtiyaca cevap verecek tarzda harcanmakta olan bir ambar ve depo alarak değerlendirir. Askerlik ve savunma ilmine göre yeryüzü büyük bir ordugâhtır. Öyle bir ordugâh ki, her bahar

mevsiminde yeni silah altına alınan canlılarla dolup taşar. İki milyon bitki ve hayvan türünü içine alan bu ordunun her bir türünün elbisesi ayrı, erzağı ayrı, talim ve terhisleri ayrı ayrıdır. Hiçbir şeyleri unutulmaz, karıştırılmaz, her şey son derece özenle yürütülür.

Bilimlerin ifade etmeye çalıştığı bu düzen, ölçü ve gaye sonsuz bir ilim, irade ve hikmetin görüntülerinden ibarettir. Hiç şüphesiz bütün bunlar bir Hakîm zatın varlığını göstermektedir.

Hakîm isminin tecellisiyledir ki, yerin altından uzayın derinliklerinde yer alan yıldızlara kadar her şeyde sayısız faydalar, gayeler, hikmetler, gayet açık biçimde görünmektedir.

Mesela, canlıların yaşayabileceği ortalama sıcaklığın devam edebilmesi için dünyamızın büyüklüğü, yörüngesi ve dönüş hızının son derece hassasiyetle ayarlanması gerekir. Eğer dünyamız bugünkünden daha küçük, mesela ay kadar olsaydı ne atmosferini, ne de suyu üzerinde tutabilirdi. Çünkü gezegenimizin çekim kuvveti bunları tutmaya yetmezdi.

Gezegenimizin bugünkünden çok daha büyük olması hâlinde de dengeler yine bozulacaktı.

Şirin gezegenimizin dörtte üçünü teşkil eden suyun sıvı, katı ve buhar hâlinde oluşunun da birçok hikmeti vardır. Su donduğunda diğer bütün maddelerin aksine hacmi genişlemekte ve yoğunluğu da azalmaktadır. Bunun hayatî bir önemi vardır. Çünkü donan buz, suyun yüzeyinde kalabilmektedir. Aksi hâlde ağırlaşan buzlar deniz ve göllerin dibine çökecek, denizlerde hayat son bulacaktı.

Örnekleri daha da çoğaltmak mümkündür. Acaba denizlerin balıklarından sema denizinin balıkları hükmündeki yıldızlara kadar kâinatta hükmünü sürdüren bu hikmetten daha dakik, daha güzel, daha açık, daha büyüleyici bir hikmet düşünülebilir mi?

Bu isimden ders alan bir mümin, gerek varlıklar âleminde ve gerekse kendi hayatında meydana gelen acı tatlı her İlahî icraatın sayısız hikmetleri bulunduğunu düşünerek sıkıntılara sabreder, nimetlerin de veriliş hikmetini araştırır ve kendisine ihsan edilen nimetleri o yönde kullanır. Kâinatta sayısız ince hikmetler üzerinde düşünür, ibret alır, Allah'ın büyüklüğünü daha iyi anlamaya çalışır. Allah'ın emir ve yasaklarının da sayısız hikmetler içerdiğini bilerek titizlikle riayet eder. Öte yandan bu isme iradesiyle de ayna olmaya, onu yansıtmaya çalışır; her sözünü hikmetle ölçüp tartar, her davranışını yüksek bir gayeye yönelik yapar; anlamsız, faydasız, yersiz her türlü söz ve davranıştan titizlikle sakınır.

1/8. Yâ Kadîm! ⑧ يَا قَدِيمُ

Bu sıfat Allah'ın zatî sıfatlarından biridir. Allah'ın ezelî ve ebedî olduğunu ifade eder. Bu sıfatın mastarı kıdemdir. Kıdem, varlığının başlangıcı bulunmamak demektir. Yüce Allah'ın varlığı için bir başlangıç düşünülemez. Hiçbir şey yokken de O vardı. O'nun dışındaki her şey, sonradan olmuştur. Geçmişe doğru ne kadar gidilirse gidilsin, Yüce Allah'ın var olmadığı bir an, bir zaman yoktur. Eğer Allah ezelî olmasaydı, var olması için bir yaratıcıya muhtaç olacaktı. O yaratıcı da başka bir yaratıcıya ihtiyaç duyacaktı. Zincirleme hâlinde böyle sonsuza kadar devam edip gidecekti. Bu ise, aklen ve ilmen imkânsızdır. Bunu bir örnekle açıklayalım:

Kırk vagonlu bir treni ele alalım. Vagonlardan her birini bir öndeki vagon çeker. Ve neticede lokomotife gelinir. Artık lokomotifi kim çekiyor?" diye bir soru anlamsızdır. Çünkü lokomotifin gücünün kendisinden olduğunu aklı yeten küçük bir çocuk dahi bilir. Onu da çeken bir lokomotif olsa, zaten o, lokomotif olmaktan çıkar, vagon sayılır. Bu defa onu çeken bir başka lokomotif için aynı soru hatıra gelir ve sonsuza kadar böyle gider.

Lokomotife "lokomotif" denilebilmesi için, başka bir çekiciye ihtiyaç duymaması gerekir. Aynı şekilde, Allah'a yaratıcı denebilmesi için de başka bir yaratıcıya muhtaç olmaması gerekir. Eğer ihtiyaç duysa, o zaman Allah olamaz. Allah olabilmesi için, yaratılmamış olması ve varlığı için hiçbir şeye muhtaç olmaması lazımdır.

Allah'ın ezelî oluşunu akıllarına sığıştıramayanlar, kâinatın ezelî olduğunu kabul etmek zorunda kalıyorlar. Bu ise, Allah'ın ezelî oluşunu kabul etmekten yüzbinlerce defa daha zordur. Hatta imkânsızdır. Çünkü madde her yönüyle ezelî olmaya zıttır. Bir sarayın mimarının ondan önce var olduğunu, sarayın o mimar tarafından inşa edildiğini kabul etmeyen kişi, hem sarayın kendi kendisine yapıldığını kabul etmiş, hem de akılsız, şuursuz ve cansız binaya mimarın bütün özelliklerini vermiş olur. İşte, Allah'ın ezelden beri var ve bu kâinatın O'nun sanatı olduğunu kabul etmeyen kimse, hem kâinatın kendi kendine var olduğunu iddia etmiş, hem de onun ezelî olduğunu kabul etmiş olur.

Kısaca insan iki varlıktan birinin ezelî olduğunu kabul etmek zorundadır. Bu ya Allah olur veya kâinat. Allah'ın ezelî, bir sanat harikası olan kâinatı ise O'nun eseri olduğunu kabul etmek en makul yoldur.

1/9. Yâ Mukîm! ⑨ يَا مُقِيمُ

Her şeyi ayakta tutan ve devam ettiren, kayyûmuyet sırrıyla bir an bile hiçbir şeyden alakasız olmayan demektir. Varlık âleminde bulunan her şey, Allah

tarafından yaratılıp yaşatılıyor. Hepsi de varlıklarını Allah'a borçludurlar. Allah dilerse onları varlıkta bırakır, dilerse yok eder. Allah ise, ne varlığında ve ne de varlığını devam ettirmesinde bir başkasına muhtaçtır.

Yeryüzünde bulunan, kar tanecikleri, su damlacıkları, ayna parçaları gibi şeyler güneşin doğmasıyla birlikte parlarlar. Bu parlaklık güneştendir. Fakat güneşin ışık ve parlaklığı kendisindendir. Güneşin o parlak şeylere ihtiyacı yoktur. Bu örnekte olduğu gibi, bütün varlıklar, varlıklarını, hayatlarını, devamlarını Allah'a borçludurlar. Fakat Allah varlığını ve hayatını kimseye borçlu değildir.

Mukîm ismi, Allah'ın beka sıfatıyla da ilgilidir. Beka, (Allah'ın varlığının sonu olmaması demektir. Yüce Allah'ın varlığı son bulmaksızın devam eder. Allah ebedîdir. O'nun için yokluk düşünülemez. Çünkü, yokluk, sonradan var edilenler için söz konusudur. Allah sonradan var olmadığına göre yok da olamaz. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de Rahman Sûresi'nin 26 ve 27. ayetlerinde şöyle buyrulmaktadır:

"Yeryüzünde bulunan her şey fanidir, gelip geçici, yok olucudur. Ancak yüce ve cömert olan Rabb'inizin varlığı ebedîdir, son bulmaz."

1/10. Yâ Kerîm! ۝ يَا كَرِيمُ

Kerîm kelimesi, Allah'ın sıfatı olarak şu manalara gelir: İyiliği çok olan, cömert, bağışı tükenmeyen, her türlü şeref ve fazileti Kendisinde toplayan, işleri övülmeye layık, yüce, yaraşmayan şeylerden münezzeh, azîz, affedici. (Taberî, *a.g.e.*, IX, 44)

Allah'ın kerîm vasfına Kur'ân'da iki ayette yer verilmiştir:

"Ey insan! Kerîm Rabbine karşı seni aldatan nedir? O ki seni yaratmış; sonra şekil vermiş, senin yaradılışını düzgün kılıp denkleştirmiş ve istediği şekilde seni terkip etmiştir (vücudunu oluşturmuştur)." (82:5-8)

Bu ayette Allah'ın hiçbir karşılık beklemeksizin, bir istihkak sahibi olmayan insana varlık vermesi, onu bildiğimiz maddî-manevî seçkin nitelik ve yeteneklerle donatması şeklinde kendini gösteren bir İlahî kerem söz konusu ediliyor. (Suat Yıldırım, *a.g.e.*, s. 99)

İkinci ayette ise Hz. Süleyman'ın dilinden şöyle buyruluyor:

"...Ben şükür mü edeceğim, yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni sınayan Rabbimin lûtfundandır. Şükreden ancak kendisi için şükretmiş olur; fakat nankörlük eden (bilsin ki) Rabbim Müstağnî'dir, Kerîm'dir." (27:40)

Bu ayet de, Allah'ın teşekküre bile muhtaç olmayarak kullarına iyilikte bulunduğunu, bunun da zatında Kerîm oluşundan kaynaklandığını ifade ediyor.

Kerîm olmak için, ihsanın kendini göstermesi şarttır. Allah kerem sahibi olduğu içindir ki, hak sahibi olmayan yarattıklarına doğrudan doğruya nimet verir. Bir karşılık beklemeksizin bağışta bulunur. Günahı örter. Kötülük yapanı affeder. (Beyhakî, *a.g.e.*, s. 54)

Kerîm isminin tecellisi olarak bu âlemde sınırsız bir cömertlik ve kerem göze çarpmaktadır. Kâinâtta her şey, nihayetsiz derece sanatlı olmasına rağmen nihayetsiz bolluktadır. Bir çiçekteki sanatı düşünün. Bütün insanların bir araya gelip rengini, desenini, tazelik ve hayatiyetini veremediği böyle bir çiçeğin sayısız benzerleri yeryüzünün her tarafında bolca ve cömertçe yaratılıyor. Koca koca ağaçların hayat programlarını içinde taşıyan tohum ve çekirdekler sınırsız sayıda yaratılıyor, kimisi öğütülüp yeniyor, kimisi kuşlara ve haşerelere yem oluyor, kimisi de ayaklar altında ezilip gidiyor. Cismi itibariyle şu ufacık insan için galaksiler, güneş sistemleri vs. yaratılıyor. Güneş, ısı ve ışığıyla başını okşayıp âlemini aydınlatırken, diğer taraftan sayısız türdeki meyve ve yiyeceklerini pişirmeye vesile oluyor. Eğer bu İlahî cömertlik ve kerem olmasaydı, bir çekirdeği ve bir yudum suyu bile milyarlar verseydik elde edemezdik.

Gazâlî'nin de belirttiği gibi, Kerîm Allah, özellikle Kendisine ümit besleyenlere karşı son derece cömert, bağışı bol, övülmeye layık olacak derecede ihsan edendir. Özellikle, günah işleyip de af için Kendisine ümit besleyenlerin tevbe ve istiğfarlarını boşa çıkarmaz.

Allah, takdir ettiğini kulunun yararına olarak silebilecek, vadettiğini yerine getirecek, verdiği zaman umulandan fazlasını verecek, ne kadar verdiğine, kime verdiğine aldırış etmeyecek, hep kendisinden istenilmesini arzu edecek, istenilmediği zaman razı olmayacak, kendisine sığınanları himaye edecek, vesilelere ve şefaatçilere muhtaç bırakmayacak kadar Kerîm'dir. (Bkz. Gazâlî, *a.g.e.*, s. 84)

Gazâlî, Arapça'da asma dalına "kerm" denmesini, onun latif, meyvesi güzel, salkımına uzanılıp toplanması kolay, dikenden ve diğer meşakkatli sebeplerden uzak olmasına bağlar. Böylece asma dalının Allah'ın kerem sıfatına mazhar olduğuna işaret eder. Allah'ın ruhsuz, şuursuz ve akılsız bir yaratığı böylesine kereme mazharsa O'nun kereminin ne kadar bol olduğu düşünülsün. (Gazâlî, *Makàsıd*, s. 85)

Bediüzzaman da, *Risale-i Nur*'un pek çok yerinde Allah'ın Kerîm ismine dikkat çeker ve parlak tecellilerine vurgu yapar. Böyle bir kerem Sahibinin, insanı ölümle yokluğa mahkum etmeyeceğini, ebedî bir âlemde sonsuza dek keremini sürdürmek için ahireti getireceğini belirtir:

Büyük bir yoksulluk ve ihtiyaç içerisinde bulunan kâinatın tür ve fertlerine gerekli olan hususları ve ihtiyaçlarını tam uygun zamanında hiç ummadığı yerden yerine getirmek, Kerîm bir Rezzâk'ın varlığının zorunlu olduğuna delil teşkil eder. (Bediüzzaman, *Mesnevî-i Nuriye*, s. 61)

Kâinat sayfasının yüzünde bir özenle bakım ve gözetim parlıyor. Bu bakım ve gözetim, taşıdığı hikmet, lûtuf, güzelleştirme sıfatlarıyla Kerîm bir yaratıcının varlığının zorunlu olduğuna işaret eder. Çünkü nimetlendirme ve ihsan etme, nimet verici ve ihsan edicisiz olmaz. (Bediüzzaman, *a.g.e.*, s. 60)

Yeryüzü sofrasında keremi sonsuz olan Rahmân-ı Rahîm'in misafirlerine, rahmet tarafından hazırlanan hadsiz yiyeceklerin ayrı ayrı ve güzel kokularına, değişik, süslü renklerine ve çeşit çeşit, hoş tatlarına ve canlıların zevk ve sefasına yardım eden cihazlara bakan, Rabbanî ikram ve kerîmiyetin gayet şirin cemalini ve gayet tatlı güzelliğini görür. (Bediüzzaman, *a.g.e.*, s. 78)

Madem güneş gibi, gündüz gibi, yeryüzünde bir umumî rahmet, kuşatıcı bir şefkat ve keremi gözümüzle görüyoruz. Mesela o rahmet, her baharda bütün ağaçları ve meyveli bitkileri Cennet hurileri gibi giydirip, süslendirip, ellerine her çeşit meyveleri verip bizlere uzatıp "Haydi alınız, yiyiniz!" dediği gibi; bir zehirli sineğin eliyle bizlere şifalı, tatlı balı yedirdiği ve elsiz bir böceğin eliyle en yumuşak ipeği bizlere giydirdiği gibi, bir avuç kadar küçücük çekirdeklerde, tohumcuklarda binler kilo yiyecekleri bizim için saklayan ve tedbir için saklanan gıda maddesi olarak o küçücük depolarda yerleştiren bir rahmet, bir şefkat, elbette hiç şüphe olamaz ki; bu derece nazlı bir şekilde beslediği bu sevimli, minnettar ve ibadetkâr olan mümin insanları ölüm ile yok etmez. Aksine onları daha parlak rahmetlere mazhar etmek için, dünya hayatı görevinden terhis eder diye "Rahîm" ve "Kerîm" isimleri "el-Cennetü Hakkun = Cennet haktır." diyorlar. (Bediüzzaman, *Sözler*, s. 210)

Bütün canlıların, özellikle güçsüzlerin ve bilhassa yavruların, bütün yeryüzünde ve havada özel tercih ve güçlerinin dışında olarak rızıklarını gayet harika bir tarzda hiçten, birbirine benzer çekirdeklerden, su damlacıklarından ve toprak zerrelerinden yetiştiriyor. Hatta ağacın başındaki yuvada kanatsız, zayıf kuşçuklara annelerini bir emir eri gibi gezdirir, rızıklarını getirttirir. Ve aç bir aslanı yavrusuna hizmetçi eder, elde ettiği bir eti yemeyip yavrusuna yedirir. Ve sair hayvanların ve insanın yavrularına memeler musluğundan Kevser suyu gibi hoş, besleyici, safi, halis, beyaz sütleri kırmızı kan ve kirli işkembe içinden bulaşmadan, bulandırmadan imdatlarına gönderir, annelerinin şefkatlerini yardımcı verir. Ve bir çeşit rızık isteyen umum ağaçlara, münasip rızıklarını onlara pek harika bir biçimde koşturduğu gibi, bir nevi maddî ve manevî rızık isteyen insanın duygularına; akıl, kalp ve ruhlarına da pek geniş bir erzak sofrası onlara ihsan ediliyor. Sanki kâinat, gül çiçeğinin yaprakları ve mısır sümbülünün gömlekleri gibi birbiri içinde sarılı, yüzbinlerce ayrı ayrı, çeşit çeşit nimet sofralarıdır ki; o sofralar sayısınca ve onlardaki yiyecekler ve nimetler miktarınca diller ile, ayrı ayrı, küllî ve cüz'î lisanlar ile bir Rahmân-ı Rezzâk'ı, bir Rahîm-i Kerîm'i bütün bütün kör olmayana gösterir. (Bediüzzaman, *a.g.e.*, s. 610)

İşte ey nankörlük içinde kendini başıboş zanneden bedbaht gafil! Bu derece hadsiz lisanlarla kendini sana tanıttıran, bildiren ve sevdiren cemal sahibi bir Kerîm, tanımak istenilmezse bu dilleri susturmalı. Mademki susturulmaz, dinlemeli. Gafletle kulağını kapasan kurtulamazsın. Çünkü sen kulağını kapamakla kâinat sükût etmez, varlıklar âlemi susmaz, O'nun varlık ve birliğinin şahitleri seslerini kesmezler. Elbette seni mahkûm ederler." (Bediüzzaman, *a.g.e*, s. 669)

İşte "Yâ Kerîm!" diye yalvaran bir mümin bütün bu manaları taşıyan bir ismin hakikatine sahip bir Zât'a el açıp dua ediyor demektir. Bu sonsuz kerem Sahibi'nin ise Kendisine açılan elleri boş çevirmesi keremine sığmaz. O hâlde kul da bunu ayrı bir lûtuf ve mazhariyet bilmeli ve her an ona el açıp yalvarmalıdır. Kendisinden istenilmediği zaman hoşnut olmayan tek kerem sahibi yüce Allah'tır.

Mümin, Rabbinin bu engin kerem ve cömertliğini rehber ve örnek alarak, başta Müslümanlar olarak tüm insanlara, hatta tüm canlılara karşı son derece cömert, hoş görülü ve fedakâr davranmalıdır. Elden geldiğince iyilik etmeli, mal, mülk, mevki, makam ve ilmini onların yararına kullanmalıdır. Kısaca, herkese her yönden yardımcı olmalıdır.

سُبْحَانَكَ يَا لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ خَلِّصْنَا مِنَ النَّارِ ۝

"Sen her türlü noksan sıfatlardan münezzehsin. Ey Kendisinden başka ilah bulunmayan. Eman ver bize eman diliyoruz. Bizi Cehennem ateşinden koru!"

Bu mübarek cümle, Cevşenü'l-Kebîr'in yüz bendinden her birinin sonunda tekrar edilmektedir. Bu cümle bendlerde yapılan yakarış ve niyazların doruğa ulaşmasının ifadesidir. Kulun, aczini, fakrını, hiçliğini ve günahkârlığını ifade edişinin tercümanıdır. Münacat havası öyle bir noktaya varıyor ki, kul Cehennem ateşini karşısındaymış gibi müşahede ediyor. Daha önce saydığı isim ve sıfatlara dayanarak, Allah'ın her türlü noksanlıklardan uzak bulunduğunu ikrar ediyor ve o korkunç Cehennem ateşinden koruması için O'na bütün benliğiyle yalvarıyor. Tabii, ateşten Allah'a sığınırken, aslında ateşin vesileleri ve yolları olan günahlardan korumasını da Allah'tan niyaz ediyor. Çünkü hakikaten her haram, ateşten farksızdır. İnsanın dünya hayatını da yakar, ahiret hayatını da. Bu cümlede sürekli olarak birinci çoğul şahıs kipi kullanılmıştır. Yalvaran, "Beni kurtar!" demiyor. "Bizi kurtar" diye niyaz ediyor. Bu da bir yandan vücudunun sayısız hücre, organ, duyu ve latifelerden meydana gelmesi, dua ederken bütün bu unsurların Cehennem'den kurtulması için dua etmesi; öte yandan din kardeşlerini de niyet ederek onların kurtuluşunu da dilemesiyle izah edilebilir.

Ayrıca, Allah'ı, "Ey Kendisinden başka ilah bulunmayan" diye tavsif etmesi de çok anlamlıdır. Bunu söyleyen bir kul, âdeta Hz. Yunus'a iktida ediyor. O da karanlık gecede, balığın karnında, denizin dalgaları arasında bütün sebeplerin tesirden düştüğünü görmüş, doğrudan doğruya sebeplerin gerçek Sahibi'ne yönelmişti. Buradaki cümleyi söyleyen kişi de, Senden başka ilah yok ki, ona yönelelim. Senden başka kurtarıcı yok ki, kapısını çalalım. Senden başka yardımcı yok ki, ona sığınalım. Her şeyden yüz çeviriyor, doğrudan doğruya Sana yalvarıyoruz. Ancak Sen bizi kurtarabilirsin!" demek istiyor.

Hele bu mübarek cümlede geçen "El-Eman! el-Eman!" ifadesi en katı kalbleri bile yumuşatıyor. Rahmet deryasını coşturuyor. Çünkü tam bir çaresizlik, acizlik ve feryadın ifadesidir. Kısaca, Cevşenü'l-Kebîr cümle cümle, kelime kelime ve bend bend tam manasıyla bir münacat ve duadır. Bütün bu manaları ve hatta ihtiva ettiği daha nice esrarı düşünerek onu okuyan kişi, "Duada dahi Resûlullah'ın (a.s.m.) eşi ve benzeri yoktur" demekten kendisini alamayacaktır. Evet, gerçekten her güzel alanda olduğu gibi duada da onun benzeri yoktur. Çünkü onun muallimi ve terbiyecisi bizzat Allah Teâlâ'dır.

-2-

2/1. Ey efendilerin Efendisi! ۝ يَا سَيِّدَ السَّادَاتِ

Allah bütün efendilerin efendisi ve bütün sultanların sultanıdır. Allah, dünya hayatının düzgün yürümesi ve bir imtihan sırrı olarak varlıkları ve özellikle insanları birçok yönden birbirinden farklı ve bazılarını diğerlerinden daha geniş imkânlarla yaratmıştır. Kimisi zengin kimisi fakir, kimisi güçlü kimisi zayıf, kimisi zeki kimisi saf, kimisi sağlam kimisi sakat olarak şu dünya sahnesinde bulunmakla onlara roller yüklemiştir. Bu, hem hayata bir renklilik katıyor, hem insanlar arasında iş bölümünü sağlıyor, hem de her birinin rolünü güzelce oynayıp oynamayacağı konusunda bir sınamaya vesile oluyor. Bu farklı yaratılışın sonucu olarak insanların bir kısmı patron oluyor bir kısmı işçi, bir kısmı âmir oluyor bir kısmı memur, bir kısmı yönetici oluyor, bir kısmı yönetilen, hatta tarihin uzun bir dönemi boyunca bir kısmı köle bir kısmı da efendi olmuştur. İstisnasız bütün varlıklar Allah'ın mahluku ve kuludur. Yaratıcılıktan uzak olma noktasında eşit oldukları gibi, yaratılmış olma yönünden de birdirler. Dolayısıyla Allah bütün sultanların sultanı ve bütün efendilerin efendisidir.

"Ey efendilerin Efendisi!" diye yalvaran kul, bütün yaratıkları bir yana bırakarak doğrudan doğruya yaratıkların Yaratıcı'sına yöneliyor, ihtiyacını O'na arzediyor demektir. Önemli olanın O'nu razı etmek olduğunu düşünüyor. O

razı olduktan ve kabul ettikten sonra bütün kâinat aleyhte de olsa önemsizdir. Çünkü O bir şeyi istedikten sonra yaratıklara da o işi gördürür.

2/2. Ey dualara cevap veren! (٢) يَا مُجِيبَ الدَّعَوَاتِ

Duayı kabul etmek, Kendisini çağıran çaresizin sıkıntısını kaldırıp gidermek Allah'a mahsustur (27:62), sahte tanrılar ise, duaları işitip karşılık veremezler: "Gerçek dua ancak Allah'a olan duadır. O'ndan başka yalvardıkları (putlar) kendilerine hiçbir cevap veremezler." (13:14) "Kâfirlerin duaları boşa çıkmaya mahkûmdur." (40:50) Allah, kullarının Kendisinden istemelerini emreder: "Rabbiniz: 'Bana dua edin ki size mukabele edeyim. Bana kulluk etmeyi gururlarına yediremeyenler, alçalmış olarak Cehennem'e gireceklerdir." (40:61)

Dua üç türlüdür. İstidat lisaniyle yapılan duadır ki, bütün çekirdekler, tohumlar, potansiyel yetenekleri diliyle sonsuz hikmet sahibi Yaratıcı'larına manen şöyle dua ederler: "Senin güzel isimlerinin nakış ve tecellilerini daha tafsilatlı ve açık olarak göstermek için bize gelişip boy atma imkânı ver, küçük hakikatımızı filizlendir ve büyük bir ağaca dönüştür."

Ayrıca sebeplerin toplanması da neticenin gerçekleşmesi için bir çeşit duadır ve bu kısma girer. Mesela: Su, hararet, toprak ve güneş ışığı bir çekirdek etrafında bir vaziyet aldıkları zaman bu bir bakıma şöyle bir dua oluyor: "Bu çekirdeği ağaç yap ey Yaratıcımız!" Çünkü harika bir kudret mucizesi olan o ağaç, şuursuz, cansız ve basit maddeler tarafından yapılamaz. Bu imkânsızdır. Demek ki, sebeplerin toplanması da bir çeşit duadır.

İkinci çeşit dua da, fıtrî ihtiyaç lisanıyla yapılanıdır. Mesela anne karnındaki yavruların sayısız organ, duyu ve yeteneklere ihtiyacı var. Dünyaya ayak basar basmaz, anne ve babasının sıcak şefkatine ve annesinin gıdalı sütüne ihtiyacı var. Ama bunların hiçbirine eli yetişemiyor. Kendi kendisine elde edemiyor. İşte yavrunun o fıtrî ihtiyaç hâli, bir bakıma dua hükmüne geçiyor. Allah'ın rahmet, hikmet ve kudret hazinesinden gelmesi için istiyor. Allah da ona ihsan ediyor.

Bu iki çeşit dua daima makbuldur. Mutlaka yerine getirilir.

Üçüncü çeşit dua ise, ihtiyaç dairesinde insanların duasıdır. Bu da, şartlarına uygun yapıldığında genellikle makbuldür.

Bu üçüncü çeşit duada da Allah mutlaka kuluna cevap verir. Ya istediğinin aynısını verir. Veya daha hayırlısını verir. Ya da dünyada vermez de, ahirette yaptığı duanını sevabını kat kat ihsan eder. Mesela, doktordan bir ilaç isteyen bir hastaya doktor, "Buyurun, ne istediniz?" diye cevap verir. Falan ilacı istedi-

ğini söyleyen hastaya, ya istediği ilacın aynısını verir, ya daha iyisini verir veya o anda ilaç kullanması zararlı olduğu için hiç vermez.

İstidat lisanıyla bütün tohumlar tarafından; ihtiyac-ı fıtrî lisanıyla bütün hayvanlar tarafından; lisan-ı ıstırarî ile bütün muztarlar tarafından edilen duaların makbuliyeti Allah'ın varlığına en büyük delillerden biridir. Zira bu nihayetsiz dualar, bilmüşâhede kabul ve icabeti, her biri Allah'ın varlığına ve birliğine şehadet ve işaret ettikleri gibi; mecmu'u büyük bir mikyasta bilbedahe/apaçık bir şekilde bir Hàlık-ı Rahîm ve Kerîm ve Mucîb'e delâlet eder ve baktırır. (*Sözler*, 33. Söz, 4. Pencere)

Bu açıklamalar ışığında "Ey dualara cevap veren!" cümlesini söyleyen kimsenin ne geniş bir hakikatı dile getirdiğini, Rabbini nasıl tavsif ettiğini düşünebiliyor muyuz?

2/3. Ey iyiliklerin Sahibi! ٣ يَا وَلِيَّ الْحَسَنَاتِ

Bizim "sahip" diye tercüme ettiğimiz "velî" kelimesi, arapçada, "dost, yardımcı, seven, işlerini üzerine alan, sahip çıkan..." gibi anlamlara gelir.

Velî kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de 13 yerde Allah Teâlâ hakkında açık olarak kullanılmıştır.

"İyilikler" diye tercüme etitğimiz "hasenat" ise, "hasene" kelimesinin çoğuludur. Hasene, iyilik, güzellik, hayırlı amel ve Allah'ın rızasına uygun iş demektir.

"Hasenat, ya kalb ile veya kalb ve beden ile ya da mal ile olur. A'mal-i kalbiyenin şemsi (güneşi) imandır. A'mal-i bedeniyenin fihristesi namazdır. A'mal-i maliyenin kutbu ise zekâttır." (*İşaratü'l-İ'câz*)

Bu açıklamalar ışığında "Veliyyü'l-Hasenat", her türlü iyilik, güzellik, hayırlı iş ve rızasına uygun olarak yapılan amelleri, seven, destekleyen, sahip çıkan, gerçekleşmesi için yardımcı olan ve bu işleri yapanların dostu olan demektir. Allah'ın "Veliyyü'l-Hasenat" olması bu anlamdadır.

Bu mübarek cümleyi söyleyen bir mümin, Allah'tan hem iyiliğe sevk etmesini, hem de hayırlı işlerde muvaffak etmesini zımnen istemiş olmaktadır. Çünkü, her hayır ve iyiliğin ancak O'nun hazinesinden çıktığını, O'nun izni ve kudretiyle gerçekleştiğini, O'nun tarafından sahiplenilip desteklendiğini, dolayısıyla kendisine de bunu nasip etmesini dilemiş oluyor.

2/4. Ey dereceleri yükselten! ٤ يَا رَفِيعَ الدَّرَجَاتِ

"Rafîu'd-derecât" deyimi kısaca "mertebeleri yüce olan" demektir. Allah için kullanıldığı zaman ise, "Azamet bakımından Kendisinin üstünde hiç kim-

se bulunmayan, yüceliğine hiç kimsenin ortak olamadığı, mutlak yüce" diye tanımlanır. (el-Beyhakî, s. 16'da el-Halîmî'den naklen)

Ancak "Rafî'" kelimesinde yükseltme anlamı da vardır. Bu hem maddî yükseltme ve hem de manevî yükseltme şeklinde olabilir. Buna göre Allah'ın "Rafî'ud'd-derecât" olması yaratıklarının bir kısmını maddeten bir kısmını da manen yükselttiğini ifade eder.

"Rafîu'd-derecât" yalnız bir ayet-i kerimede Yüce Allah'ı tavsif için getirilmiştir: "Arşın sahibi, mertebesi yüce olan, kavuşma gününü ihtar etmek için kullarından dilediğine vahyi indirir." (40:15)

2/5. Ey bereketleri büyük olan! (٥) يَا عَظِيمَ الْبَرَكَاتِ

Bereket sözlükte, bolluk, çokluk, feyiz, lûtuf, ihsan, meymenet, saadet...gibi manalara gelir.

Allah'ın kullarına sağladığı feyzi, lûtfu, ihsanı ve saadeti, hem kemiyeten ve hem de keyfiyeten gerçekten çok büyüktür.

Allah'ın lûtuf ve ihsanlarını kim sayıp tüketebilir? Bir tek baharda yumurta ve yumurtacıkları, tohum ve çekirdekleri İlahî hikmet, ilim ve kudretle çatlatılarak dünyaya gönderilen hadsiz canlı ve bitkiler ve bunların, insanların rızkı ve hayatı için sağladığı faydalar, temine vesile oldukları saadet ve nimetler göz önüne getirildiğinde Allah'ın ne büyük bereketleri bulunduğu anlaşılıyor. Öte yandan salih kullarının kalblerine yağdırdığı feyizler, bir tek amele karşılık en az on, bazen yetmiş, bazen yediyüz ve hatta sayısız sevapları yazdırması hep O'nun bereketlerinin örnekleridir.

İşte "Ey bereketleri büyük olan!" diye niyazda bulunan bir mümin bir taraftan Allah'ı tazim ve sena ederken, diğer taraftan bu büyük bereketlerden faydalandırmasını O'ndan istemektedir.

2/6. Ey hataları örten! (٦) يَا غَافِرَ الْخَطِيئَاتِ

Allah, mağfiret sıfatını belirtmek için GFR kökünden gelen bazı isimleri Zât'ı için kullanmıştır. Bu isimler aralarındaki bazı nüanslarla birlikte aynı manaları fade ederler. Bunlar, Ğafûr, Ğaffâr, Ğâfir isimleridir.

Bu üç vasfın kökü olan GFR maddesi, örtmeyi ifade eder. "Kullarının kusur ve günahlarını örten, suçlarından ve hatalarından geçen" anlamına gelir.

İmam Gazâlî; Ğafûr, Ğaffâr ve Gâfir kelimeleri arasında şöyle bir farkın bulunduğuna dikkat çeker: Gâfir, mağfiret fiilinin yalnız aslına; Ğafûr, günahların çokluğu nispetinde mağfiretin de çok olduğuna delâlet eder. Günahların

sadece bir çeşidini bağışlayana Ğafûr denilemez. Ğaffâr ise, günahları tekrar tekrar, çokça bağışlayan demektir. Bütün günahları bir tek defada mağfiret eden ve fakat defalarca günaha dönen insanı bağışlamayan, Ğaffâr ismine layık olamaz. (Gazâlî, *a.g.e.*, s. 20)

2/7. Ey belaları defeden! ٧ يَا دَافِعَ الْبَلِيَّاتِ

Bu cümlenin Arapça'sında geçen Dâfi' kelimesi, defeden, savan, meneden anlamına gelir. Beliyyat ise, felaketler, gamlar, kederler ve sıkıntılar demektir. Allah felaketleri, gamları, kederleri ve sıkıntıları defeden, savan ve menedendir.

Allah'ın koruyuculuğu, himayesi ve muhafazası olmasaydı canlıların ve hele insanın bir an bile hayatta kalması mümkün olmazdı. Allah, insanı hıfz, himaye ve koruyuculuğunun kundağına sarmış bulunmaktadır. Her an uzaydan gelen sayısız zararlı ışınlardan tut, yediğimiz gıdadan, içtiğimiz suya kadar her yanımızı sarmış sayısız bakterilere kadar hadsiz zararlı unsurlardan bizi koruyan, hepsinin zararını savan, takdir ettiği ecelimiz gelinceye kadar bizi yaşatan Allah gerçekten belaları defedicidir.

Gerek canlılar dünyasında ve gerekse insanlık âleminde hastalıklar, musibetler ve felaketler istisnadır, genel değildir. Asıl ve genel olan sağlıktır, afiyettir, saadettir, huzurdur. Mevcut felaket ve sıkıntıların pek çoğu da daha büyük felaket ve sıkıntılardan korumak veya insanlara ders ve ibret vermek için İlahî hikmet tarafından müsaade edilmiştir. Ayrıca bütün İlahî ikazlara rağmen insanların kendi elleriyle sebebiyet verdikleri musibet, felaket ve sıkıntılar da az değildir. Kısaca hangi yönden bakılırsa bakılsın mevcud sıkıntı ve felaketler Allah'ın bu vasfını zedelemezler.

2/8. Ey tüm sesleri işiten! ٨ يَا سَامِعَ الْاَصْوَاتِ

Sâmi', S M A kökünden ism-i fâildir. İşiten anlamındadır. Allah'ın bu sıfatı Kur'ân-ı Kerîm'de genellikle semî' şeklinde mana fazlalığı ifade eden kipiyle belirtilmiştir. Allah'ın bir sıfatı da semî' olmasıdır. Allah her şeyi işitir. Allah'ın işitmesinde uzaklık, yakınlık, gizlilik, açıklık, farketmez. Ne kulağa ve ne de sesleri nakleden havaya ihtiyacı yoktur. O, en gizli fısıltıları ve dilden dökülen yalvarışları duyar. Allah için bir şeyi işitmek diğer bir şeyi işitmeye engel değildir. O bütün kâinattaki gizli açık her şeyi aynı anda işitir. Her şeyi işitemeyen zaten Hak Ma'bud olamaz. O yaratıklarının sesini işitecek ki, çağırdıklarında yardımlarına koşsun ve her türlü ihtiyaçlarını karşılasın. Sayısız canlılara, işitme duyusu ve yeteneğini veren Allah'ın böyle bir özellikten yoksun ol-

ması düşünülemez. Aksi hâlde Kendisinde bulunmayan bir üstünlüğü yaratıklarına vermiş olması gerekir ki bu mümkün değildir. Kur'ân-ı Kerîm'in birçok yerinde Allah'ın her şeyi işittiği belirtilir.

2/9. Ey istenenleri veren! ٩ يَا مُعْطِيَ الْمَسْئُولَاتِ

Allah, kullarının dualarını kabul eder, isteklerini yerine getirir. İhtiyaçlarını verir. Özellikle bu istekler, çok zor durumdaki bir kimsenin veya bir mazlumun ağzından, ya da halis ve zamimi bir gönülden kopup İlahî dergâhına yükselmiş olsun... Böyle bir isteğin geri çevrilmesi, sahibinin yardımsız terkedilip mahrum bırakılması düşünülemez. Allah, kendisine çevrilen elleri geri çevirmekten haya edecek kadar Kerîm'dir.

Bu istek sözlü olduğu gibi, fiilî de olabilir. Mesela çiftçinin tarlasını sürüp tohumunu saçması, Allah'ın rızık ve rahmet kapısını çalması demektir. Bu fiilî duanın neticesi olarak çiftçi bire on, bire yirmi alır. Bir bahçıvan bazen bir çekirdekten veya bir fideden tonlarca meyve elde eder. İşte bütün bunlar, Allah'ın istenenleri vermesinin en açık örnekleridir.

2/10. Ey sırları ve gizlilikleri bilen! ١٠ يَا عَالِمَ السِّرِّ وَالْخَفِيَّاتِ

Âlim, "ilm" mastarından ism-i fâildir. "Bilen" ve "bilici" anlamına gelir. Kur'ân'da her zaman muzâf (tamlanan) olarak yer almıştır ve 13 yerde Allah'ı tavsif etmek için kullanılmıştır. Bilhassa, âlimu'l-gaybi ve'ş-şehadeti (gizli ve açığı bilen) şeklinde daha çok geçer. Kur'ân'da geçtiği yerler incelendiğinde âlim vasfının hemen her zaman "gayp" kelimesine muzâf olarak getirildiği görülür. Zaten Cevşen'in bu cümlesinde geçen "sır ve hafiyyat" da "gayp" anlamındadır.

İmam Gazâlî, Allah'ın Alîm sıfatını açıklarken "Bu ismin manası açıktır. Bunun kemali, her bir şeyin içini-dışını, ufağını-büyüğünü, önünü-sonunu, altını-üstünü ilmen ihata etmektir. Bu ihata ediş, vuzuhluk/açıklık bakımından o kadar tam ve kâmildir ki, artık ondan daha açık bir müşahede ve keşif tasavvur edilemez. Bundan başka, bu ihata ediş bilinen şeylerden elde edilmiş olmaz. Bilakis bilinen şeyler (= malumat) ondan elde edilmiş olur."

Sır kelimesi de şu manalara gelmektedir: "Gizli hakikat. Gizli iş. Herkese söylenmeyen şey. Müşahedetullah'ın mahalli olan kalbdeki latîfe. İnsanın aklının ermediği şey." Bu manalardan hangisi göz önüne getirilirse getirilsin, hatta hepsi birden mülahaza edilsin, Allah'ın sırları bildiği kesindir.

Hafiyyat da gizlilikler anlamında olup, "es-sırr" kelimesini açıklayıp pekiştiriyor.

سُبْحَانَكَ لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ خَلِّصْنَا مِنَ النَّارِ ۞

"Sen her türlü noksan sıfatlardan münezzehsin. Ey Kendisinden başka ilâh bulunmayan. Eman ver bize eman diliyoruz. Bizi Cehennem' ateşinden koru!"

-3-

3/1. Ey mağfiret edenlerin en hayırlısı! ۞ يَا خَيْرَ الْغَافِرِينَ

Bu İlahî tavsif, Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Musa'nın bir duasında yer almıştır: "Musa, tayin ettiğimiz o vakit için kavminden yetmiş kişi seçti. Onları kuvvetli bir sarsıntı yakalayınca, Musa şöyle dedi: 'Ey Rabbim eğer dileseydin, bunları ve beni daha önce helak ederdin. İçimizdeki beyinsizlerin yaptıkları yüzünden bizi helak mı edeceksin? Bu olanlar, ancak Senin bir imtihanındır. Sen bu imtihanla dilediğini saptırır, dilediğini de hidayete erdirirsin. Sen bizim Velî'mizsin. Artık bizi bağışla, bize merhamet et. Sen bağışlayanların en hayırlısısın. (7:155)

Yaratıkların bağışlaması elbette Allah'ınkiyle mukayese edilemez. Dağlar kadar günahları birden ve sebepsiz olarak dilerse bağışlaması, bağışlamakla kalmayıp sınırsız ihsanda bulunması, başa kakmasının, karşılık beklemesinin söz konusu olmaması gibi sebeplerden dolayı Allah "Hayru'l-gafirîn"dir. (S. Yıldırım, *Kur'ân'da Ulûhiyet*, s. 158)

3/2. Ey yardım edenlerin en hayırlısı! ۞ يَا خَيْرَ النَّاصِرِينَ

Allah Teâlâ, elementleri bitkilerin, bitkileri hayvanların, hayvanları insanların yardımına koşturan, canlıların ihtiyaç duydukları şeyleri umulmadık yerlerden ellerine yetiştiren ve varlıklar üzerinde yardımlaşma ve birbirinin ihtiyaçlarına cevap verme mührünü vurandır. Öte yandan Allah Teâlâ, sevdiği kullarının yardımına maddî ve manevî yardımını ulaştıran, meleklerini ve sayısını Kendisinden başka kimsenin bilemediği görünür ve görünmez ordularını yardıma koşturandır.

Allah hadsiz ihtiyaçlar içinde kıvranan her bir mahlukun mededkârıdır. Mesela insan, yokluk karanlıklarından çıkarılıp, zerreler âlemine, oradan da gıdalar âlemine, bir nutfe ve yumurta olarak baba ve annesinin vücutlarına, anne rahmine, çocukluğa, gençliğe, ihtiyarlığa kadar uzanan aşamalar zincirinden her birine nakledildiğinde sayısız ihtiyaçlar içindedir. Her aşamanın farklı ihtiyaçlarını bilerek hikmet ve inayetle kendisine ulaştıran o "Rahmet-i Son-

suz"dan başka kim olabilir? Bunun en açık delili, insanın, en küçük bir ihtiyacına bile elinin ulaşamaması ve onu karşılamaktan âciz olmasıdır. Mesela, yediği lokmayı yaratmak bir yana, onu vücuduna alıp sindirmek ve hücrelerine dağıtmak bile binlerce ince ameliyelerden sonra gerçekleşir ve bu ameliyelerden binde birisi bile onun irade ve bilgisi dâhilinde cereyan etmiyor. Her birisi kendisi için çok hayatî birer önem taşıyan vücudunun diğer sayısız fonksiyonları da buna kıyas edilsin.

İnsan âciz bir varlıktır. Hayatı ve dünyası tehlikeler, sıkıntılar ve musibetlerle doludur. Bir veba veya verem mikrobundan tutun da gökteki kuyruklu bir yıldıza kadar her şey onu tehdit ediyor. O da tek başına bütün bu hadsiz düşmanlarıyla baş edemiyor. Bundan dolayı sürekli dehşet, korku ve endişeye hedef ve maruz kalıyor. Zaten bu şekilde yaratılmasının hikmeti de onu duaya, Rabbinin himayesine sığınmaya, kısaca hayatının gayesi olan halis bir kulluğa sevk etmektir. İşte bu mübarek vasfı inanarak söyleyen bir mümin, bu kulluk şuurunun farkına varmış, halis bir tevhid inancına ermiş demektir.

3/3. Ey hükmedenlerin en hayırlısı! ٣ يَا خَيْرَ الْحَاكِمِينَ

Allah bu vasfıyla Kur'ân-ı Kerîm'de üç yerde tanıtılmıştır. (7:87; 10:109; 12:80) Allah gerçekten hâkimlerin en hayırlısıdır. Çünkü, sırf adaletle, hak ve hakikate göre hükmeder. Hükmünde tarafgirlik veya zulüm asla bulunmaz. Ayrıca verdiği hükmü bozan hiç kimse de yoktur.

3/4. Ey fethedenlerin en hayırlısı! ٤ يَا خَيْرَ الْفَاتِحِينَ

"Hayru'l-Fatihîn" vasfı, müfessirler tarafından genellikle "hükmedenlerin en hayırlısı" olarak açıklanmaktadır. Bu İlahî vasıf Kur'ân-ı Kerîm'de sadece bir ayette geçer. (7:89)

Yüce Allah'ın Fettâh ismiyle alakalı genişçe açıklama 64/7'de gelecektir.

3/5. Ey zikredenlerin en hayırlısı! ٥ يَا خَيْرَ الذَّاكِرِينَ

Allah ananların en hayırlısıdır. Nitekim bir hadis-i kudsîde şöyle buyurur:

"Kulum, sen beni kimsece bilinmeyen yerde anarsan, ben de seni öyle anarım. Eğer sen beni, bir topluluk içinde zikredersen, ben de seni onlardan daha hayırlı ve daha büyük bir cemaat içinde anarım." (*Feyzu'l-Kadîr*, IV, 194)

İnsanlar birbirini anabilirler, birbirlerinin adını zaman zaman hatırlayabilirler. Fakat çoğu zaman bunun hatırlanana hiçbir faydası olmaz. Hatta bazen gıybet veya tahkir ile ona zarar bile verebilir.

Fakat Allah'ın kulunu anması böyle midir? Asla! O, kulunu rahmetiyle, mağfiretiyle, ihsanıyla anar. Dolayısıyla O'nun anması öyle boşu boşuna ve neticesiz değildir. Öyleyse O, ananların en hayırlısıdır. O'nun yüce katında anılmaya vesile olacak iyi işler yapanlara ne mutlu!

3/6. Ey vârislerin en hayırlısı! ⑥ يَا خَيْرَ الْوَارِثِينَ

Vâris kelimesi Allah hakkında kullanıldığı zaman: "Ölümsüz hayat sahibi, bütün mahluklarının yok olmasından sonra kalan Bâkî" diye açıklanır. (*Tâcü'l-Arûs*, VRS maddesi)

Allah, dünyada nimetlendirdiği mülk sahiplerinin göçüp gitmelerinden sonra bakî kalır. Çünkü hem onların, hem mal ve mülklerinin varlığı O'nun varlığı iledir. Oysa Allah'ın varlığı, başkasına bağlı değildir. (Beyhakî, s.13)

Allah'ın "Vâris" ismi hakkında Taberî şöyle diyor:

"Eğer biri çıkıp da: 'Ma'ruf olan miras, mülk sahibinin ölümünden sonra vârise intikal eden şeydir. Hâlbuki mahlukatın yok olmalarından önce de, sonra da dünya Allah'a ait değil midir?" diye sorarsa cevaben denir ki: 'Bunun (Allah'ın Vâris olmasının) anlamı, zikrettiğimiz gibi, Allah'ın Zât'ını bekà ile tavsif etmesidir, yaratıkları hakkında faniliği kararlaştırdığını bildirmesidir, Kendisinden başka herkesin fani olduğunu bildirmesidir." (*Taberî*, VII, 440-441)

Mülk ancak Allah'a aittir; mahlukların ise, mecâzî ve görünüşte olan bir mülkiyet ve tasarrufları vardır. Nitekim hesap gününde O, bu gerçeği onlara ikrar ettirecektir: "Bugün hükümranlık (mülk) kimindir? denir. Hepsi de Mutlak Hâkim olan Tek Allah'ındır." derler. (40:16) Bu ayet Allah hakkında Vâris'ten maksadın ne olduğunu anlamamızı kolaylaştırmaktadır. (S. Yıldırım: s. 222)

Bu açıklama genel olarak Vâris vasfıyla ilgiliydi. Hayru'l-Vârisîn'e gelince bu da şöyle açıklanır:

"Kendisinden başka her şey zeval bulan, her şeyin fenasından sonra Bakî kalan ve kulların sahip oldukları şeyler, sadece Kendisine raci' olan..." (*Tâcu'l-Arûs*, 1:652) Allah'ın bu vasfı Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Zekeriya'nın duasından nakledilmektedir: "Zekeriyya'yı da hatırla. Hani Rabbine: "Rabbim! Beni yalnız bırakma. Sen vârislerin en hayırlısısın!" diye dua etmişti." (21:89)

3/7. Ey hamdedenlerin en hayırlısı! ⑦ يَا خَيْرَ الْحَامِدِينَ

Hamd, "kendisindeki güzel vasıflardan ve yaptığı iyiliklerden dolayı bir kimseyi övmek" demektir. Allah'ın kullarına hamdetmesi hakiki anlamıyla

mümkün değildir. Bu olsa olsa mecazî manadadır. Hamdin kendisi değil, lazımı murattır. Yani, kulların birbirlerine yaptıkları iyilikleri kendisine yapılmış gibi kabul edip, yaptıklarına karşılık bol bol mükâfat vermesi demektir. Allah yaratıklarına yapılan iyiliklerden dolayı razı olur, onlara yapılan bir kötülükten dolayı da gazap eder. Bir iyilik yapıldığında onu karşılıksız bırakmaz. Allah'ın hamdedenlerin en hayırlısı olması bu anlamda olabilir. Doğrusunu yine O bilir.

3/8. Ey rızık verenlerin en hayırlısı! (٨) يَا خَيْرَ الرَّازِقِينَ

Rızık, "kendisinden yararlanılan şey, yahut canlının varlıkta kalması ve gelişmesi için, Allah'ın canlıya sevk ettiği şey" demektir. (*Tâcu'l-Arûs*, RZK maddesi)

Rağıb el-Isfahânî'nin tesbitine göre rızık maddesi Kur'ân'da şu manada yer alıp, Rezzâk vasfı hepsini de kapsamaktadır:

a) Dünyevî veya uhrevî devamlı bağış.

b) Nasip.

c) Gıda.

Kur'ân'da beş yerde Yüce Allah Hayru'r-Râzıkîn vasfıyle nitelendirilmektedir. (34:39; 23:72; 5:114; 22:58; 62:11) Allah'ın rızık verenlerin en hayırlısı olması şu anlamdadır: O vereceği rızıklarda tam bir kudret ve yetki sahibidir. Rızık hazinesi tükenmek bilmez. Rızkı kesme endişesi yoktur. Verdiğini başa kakmaz. Karşılığında bir şey beklemez. Bu noktalardan dolayı O'nun rezzâkiyeti, bu niteliklerin zıddı ile nitelenebilecek yaratıkların, hakikî olmayan, mevhûm ve zahirî rızık verenlerin çok üstünde olacaktır. (S. Yıldırım, s. 240)

3/9. Ey fasledenlerin en hayırlısı! (٩) يَا خَيْرَ الْفَاصِلِينَ

Allah, Kur'ân'da da Zât'ını "Hayru'l-Fâsılîn" diye nitelendirmiştir. "Adaletle hükmedenlerin en hayırlısı" demektir. Fâsıl, "fasleden" anlamına gelir. Fasletmek ya da fasl ise, "İki şeyin arasını bir açıklık meydana gelecek kadar ayırmaktır." (Rağıb, *Müfredât*., s. 381) Hakkı batıldan ayırmaya da fasl denilmiştir. (Zebidî, a.g.e., FSL md. VIII, s. 59) Buna göre, bu isim, hak ile batılın arasını ayırdedenlerin ve adaletle hükmedenlerin en hayırlısı" anlamında kullanılmıştır. "Hükmetmeyi" adaletle kayıtlamamızın sebebi, ancak âdil hüküm ve kararın, hasımların nizasına son verip onları birbirinden ayıracağı ve ihtilafı bitireceğidir. Bir kararın hasımları ayırıcı, sulhu sağlayıcı olabilmesi için âdil olması gerekir.

Hayru'l-Fâsılîn, bütün Kur'ân'da yalnız En'âm Sûresi'nin 55. ayetinde geçmektedir. Ayet şu mealdedir: "Hüküm Allah'tan başkasının değildir. O, doğruyu haber verir ve fasledenlerin (hükmedenlerin) en hayırlısıdır." Bu anlamıyla bu vasıf, Adl isminin yanısıra daha "Hayru'l-Hâkimîn = Hükmedenlerin en hayırlısı", "Hayru'l-Fâtihîn = Fethedenlerin en hayırlısı" birbirine çok yakın bir mana taşırlar.

Bu isimle aynı kökten gelen "yafsilu" fiili, Kur'ân'da üç ayette Allah hakkında "hükmeder" manasında yer alır. (32:25; 22:18; 60:3)

3/10. Ey ihsanda bulunanların en hayırlısı! ﴿١٠﴾ يَا خَيْرَ الْمُحْسِنِينَ

"İhsanda bulunan" diye tercüme ettiğimiz "muhsin" kelimesi, sözlükte "ihsan eden, iyilikte bulunan, kerîm, cömert, yaptığı işin hakkını vererek yapan..." gibi manalara gelir.

Bu manalardan hangisi esas alınırsa alınsın, bu vasfın Allah hakkında kullanılması doğru ve yerindedir. Allah gerçekten de, en iyi ihsan ve iyilikte bulunan, en cömert ve yaptığı işin hakkını en güzel bir biçimde veren Zât'tır. Diğer bütün mahlukatın iyilikleri, ihsanları, cömertlikleri hem O'nun izni, kudreti ve yardımı dâhilinde, hem de çoğu zaman birçok noksanlıkla doludur. İnsanlar, çoğu zaman yaptıkları iyilikleri başa kakarlar, sürdüremezler, eksik yaparlar. Allah'ın ihsan ve iyilikleri öyle midir? Asla!

سُبْحَانَكَ لَآاِلٰهَ اِلَّآ اَنْتَ الْاَمَانَ الْاَمَانَ خَلِّصْنَا مِنَ النَّارِ ﴿٣﴾

"Sen her türlü noksan sıfatlardan münezzehsin. Ey Kendisinden başka ilah bulunmayan. Eman ver bize eman diliyoruz. Bizi Cehennem ateşinden koru!"

-4-

4/1. Ey izzet ve cemal Kendisine ait olan! ﴿١﴾ يَا مَنْ لَهُ الْعِزُّ وَالْجَمَالُ

İzz, bazen şiddet ve kuvvet, bazen de değer yüksekliği veya nadir olmak anlamlarına gelir. Allah'ın bu vasfını tarif eden zatlar, bu manaları göz önünde tutarlar. Âlimlerin her biri, kelimenin bir yönü üzerinde ağırlıklı olarak durmuşlar. Kimisi, "Kendisine üstün gelinemeyen güçlü", "Kimisi eşi ve benzeri

olmayan", kimisi, "İrade ettiği hiçbir şey kendisine imkânsız olmayan, cezalandıracağı ve intikam alacağı hiç kimsenin elinden kurtulamadığı" şeklinde tanımlamıştır.

Cemal ise güzellik, lûtuf ve ihsan ile tecelli demektir. Allah sonsuz cemal sahibidir. Kâinattaki göze çarpan, bir güldeki ebru, bir kelebeğin kanadındaki desen, gökyüzündeki muhteşem ve büyüleyici manzara, insan simasındaki çekicilik vs. hep O'nun o sonsuz cemalinin tecellisidir. Ayrıca O'nun lûtf ve ihsan ile tecellisi de sonsuzdur.

Allah'ın bazı isimleri izzet ve celal, diğer bir kısmı ise cemal ifade ederler. İşte, "Ey izzet ve cemal kendisine ait olan!" diye yalvardığımızda, bu iki gurup isimleri zatı üzerinde toplayan Yüce Yaratıcı'yı çağırmış, O'nun himayesine sığınmış oluyoruz. Çünkü diğer yaratıklardaki izzet ve güzellik hep O'nun izzet ve güzelliğinin gölgeleri ve tecellileridir. Yoksa kendilerinden ve hakikî değildirler. Aynaya yansıyan güneşin aydınlık ve parlaklığından farksızdır. Ayna kırılsa da güneşin güzellikve parlaklığı devam eder. Ama güneş, ışığını aynadan çekse ayna siyah ve karanlık kalır.

4/2. Ey saltanat ve celal kendisine ait olan! ۝٢ يَا مَنْ لَهُ الْمُلْكُ وَالْجَلَالُ

Allah "mülk"ün gerçek sahibidir. Mülk, memleketinde hükmünü yürütmek, istediği gibi tasarruf etmek, tam hükümranlık anlamına gelir. Mülk yaratıklar üzerinde emir ve nehiy ile tasarruf ve hükmedebilmektir.

Allah, Mâlikü'l-Mülk'tür. Yani, tanımladığımız şekliyle dünya ve ahiret mülkü, yalnız Kendisine ait olandır. Diğer bütün saltanatlar, hükümranlıklar, geçici birer gölge ve mecazî birer otoritedir.

"İnsanın hükümran olan bir Tanrı'ya ve yalnız O'na kulluk etmek üzere yaratıldığını anlamamak mümkün değildir. Mutlak ve gerçek hükümdarı (el-Melikü'l-Hakk) bulamayınca, uydurduğu tanrılara bu vasfı verdiği görülmektedir. Bu vasıfla tecelli etmeyen Tanrı'nın unutulduğu gerçeğini hatırlayacak olursak, Allah'ın Kendisini hükümranlıkla nitelemesinin hikmetini anlamamız çok kolay olacaktır." (S. Yıldırım, s. 132)

Allah, aynı zamanda celal sahibidir de. Hatta gerçek celal ve yücelik sadece O'na mahsustur. Celal, sözlükte nihayet derecede büyüklük, azâmet, hiddetlilik, hışım anlamlarına gelir. Buradaki anlamı ise, Cenab–ı Hakk'ın kahrının ve azametinin tecellisi. Cenab-ı Hakk, vahdaniyetine delil olacak çok şeyler yarattığından veya ihata edilmekten âli ve yüce olduğu veya duyularla algılanmaktan münezzeh bulunduğundan O'na Celâl Sahibi denir.

4/3. Ey kudret ve kemal Kendisine ait olan! ③ يَا مَنْ لَهُ الْقُدْرَةُ وَالْكَمَالُ

Kudret, güç, takat, kuvvet... gibi anlamlara gelir. Kudret, Allah Teâlâ'ya mahsus ezelî ve ebedî ve bütün kâinatı kuşatan bir sıfattır. Bediüzzaman, Allah'ın kudreti karşısında mahlukatın durumunu şöyle açıklar: "Arkadaş! Bir kelime-i vâhidenin işitilmesinde, bir adam, bin adam birdir. Yaradılış hususunda –Kudret–i Ezelîyeye nisbeten– bir şey bin şey birdir. Nev' ile fert arasında fark yoktur." (*Mesnevî-i Nûriye*)

Yüce Allah'ın her şeye gücü yeter. Allah'ın gücü için bir sınır yoktur. Uçsuz bucaksız uzayda, sayısız yıldız ve gezegenleri boşlukta tutan, birbirine çarptırmadan döndüren, ısı ve ışıklarını sağlayan Allah'ın her şeye gücü yeter. Öte yandan, rakamlara bile sığmayan sonsuz atom ve molekülleri şekilden şekle sokarak bunca canlı ve cansız varlığı yaratan Allah'ın gücüne hiçbir şey engel olamaz. Allah dilerse var ettiği bu evreni içindekilerle birlikte bir anda yok eder. Her sene baharı bir çiçek demeti ve bir nimet sofrası gibi önümüze seren Allah'ın neye gücü yetmez ki?

Allah aynı zamanda kemal sahibidir de. Kemal, sözlükte mükemmellik, olgunluk, erginlik, fazilet, değer... anlamlarına gelir. Buradaki manası ise, bütün güzel sıfatlarla muttasıf olmak demektir. Allah gerçekten bütün güzel sıfatları Kendisinde bulunduruyor. Bediüzzaman kâinattaki varlıklardan hareketle Allah'ın kemalatını şöyle açıklıyor:

"Madem mevcudat, zeminin yüzünde büyük bir nehir gibi, kemalatın lem'alarıyla parlar geçer; o nehir güneşin cilveleriyle parladığı gibi, şu seyl-i mevcûdat dahi, hüsün ve cemal ve kemalin lem'alarıyla muvakkaten parlar gider. Arkalarından gelenler aynı parlamayı, aynı lem'aları gösterdiklerinden anlaşılıyor ki: Cereyan eden suyun kabarcıklarındaki cilveler, güzellikler nasıl kendilerinden değil; belki bir güneşin ziyasının güzellikleri, cilveleridir. Öyle de, şu seyl-i kâinattaki muvakkat parlayan mehasin ve kemalat bir Şems-i Sermedî'nin lemeât-ı cemal-ı esmâsıdır." (*Sözler*)

4/4. Ey büyük ve yüce olan! ④ يَا مَنْ هُوَ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ

Kebîr sıfatı, büyük manasındadır. Allah, celal ve şan yüceliği ile mevsuf olandır. Her büyük, O'nun celalinin yanında küçük kalır. Yaratıklara benzemekten yüce olandır. Allah yücelik sahibidir. Kibriya ise, ululuğun son derecesi olup, yalnız O'na mahsustur. Elmalılı'ya göre, Allah "Kebir'dir, yani her şey kendisinden daha küçük olan ve hiçbir şekilde, hiçbir çerçeveye sığdırılama-

yan tek ve biricik büyüktür. (Elmalılı, *Tefsir,* 13:9'un tefsiri) Kebîr vasfı daha önce açıkladığımız Azîm vasfıyla yakın anlamdadır. "Allah, göklerde ve yerde yücelik sahibidir. O, Azîz'dir, Hakîm'dir." (45/37)

Kebîr vasfı beş ayet-i kerîmede el-Aliy ismiyle (4:34; 22:62; 31:30; 34:23; 40:12) bir ayette de el-Kebîru'l-Muteâl şeklinde geçmektedir. (13:9)

Uzun zaman yaşamış kimselere, yaşlı anlamında "kebîr" denildiğine göre, varlığının başlangıcı ve sonu olmayan Allah için bu vasfın kullanılmasının ne kadar yerinde olduğu daha iyi anlaşılır.

Bir sanat eseri ortaya koyan mimara, ressama, hattata; bir buluş gerçekleştiren mûcide büyük vasfı verilirse, sayısız sanat eserinin sanatkârı, hadsiz varlıkların yaratıcısı olan Allah'a büyük denilmesi ne kadar da yerindedir.

Bu büyüklük şüphesiz ki, cismanî ve maddî büyüklük değildir. Rütbe, makam ve değer büyüklüğüdür.

Göklerde ve yerde eşsiz tek büyük Allah Teâlâ'dır. Kâinatın büyüklüğü, elbette ki Yaratanının büyüklüğünü gösterir. Bulutsuz berrak bir gecede, başını gökyüzüne kaldıran ve orada sayısız yıldızların ışıldadıklarını gören aklı başında, insafı yerinde bir insanın bu büyüklüğe hayran olmaması mümkün değildir. O parlayan yıldızların her biri, bizim güneşimiz gibi birer güneştir ve her biri başlı başına birer âlemin merkezidir. Sonsuz denebilecek genişlikteki uzayda sayısız güneşler vardır. İşte akılları durduran ve insan hayaline sığmayan bu varlık âlemi, Allah'ın ilim, irade, kudret ve hikmetinin eseridir. O'nun hâkimiyeti ve kayyûmiyetiyle ayakta durmakta ve düzenli varlığını sürdürmektedir. Allah dilerse bu evren gibi sayısız evrenler dahi yaratır ve bu O'nun kudretinden hiçbir şey eksiltmez. Bir zerreyi yaratmakla, bu sayı ve sınıra sığmayan âlemleri yaratması arasında O'nun için hiçbir fark yoktur. Her şeyin varlığı da, yokluğu da Allah Teâlâ'nın iradesine bağlıdır. "Ol!" deyince oluverir. "Olma!" derse bir anda her şey yokluğa dönüşüverir. O, öylesine Kadîr ve Kebîr'dir.

İmam Gazâlî'nin belirttiği gibi, Allah'ın Kebîr sıfatına ancak tüm güzel hasletleri kendinde toplayan kimseler mazhardırlar. Böyle kimseler, aynı zamanda sahip oldukları güzel ahlaktan ve üstün niteliklerden başkalarını da yararlandırırlar. Meclislerinde oturan her insan kendilerinin güzel ahlakından mutlaka istifade eder. Kemalin ölçüsü de, ilim ve takvadır. Kebîr (büyük) insan, ilim ve takva sahibidir, halka doğru yolu gösterir, iyilikte önder olmaya, nurundan ve ilminden istifade edilmeye layıktır.

Allah aynı zamanda Müteâl'dir.

Kur'ân-ı Kerîm'de, bir tek ayette Allah'ı niteleyen bu isim, yükseklik ve yücelik, kuvvet ve kudret, şan ve şeref sahibi olmak anlamındaki "ulüv" ve "alâ"

kökünden türetilmiş bir sıfattır. Bu isim de aynı kökten gelen ve daha önce açıklamasını yaptığımız el-Alî ismi gibi, "Yücelik ve hükümranlıkta Kendisine eşit ve Kendisinden daha büyük bir varlık bulunmayan; mutlak anlamda yüce olan, övgüye layık bütün üstün nitelikleri Kendisinde toplayan, yergi ve eksiklik ifade eden bütün menfi sıfatlardan da münezzeh bulunan kemal sahibi, ulu ve en yüce varlık" anlamlarına gelmektedir.

Kısaca, el-Mütealî ismi Allah hakkında kullanıldığında, O'nun çok ileri derecede yüce ve üstün olduğunu ifade eder. O'nun, kâinattaki bütün kusurlardan ve dalalet ehlinin batıl ve asılsız fikirlerinden münezzeh, beşerî tasavvurun tahayyül edeceği her şeyin ötesinde ve üstünde olduğunu belirtir.

Allah, Zât'ı itibariyle çok yüce, sıfatları itibariyle yaratıklarıyla mukayese edilemez derecede üstündür. O, genişliği kâinatın ömrü kadar ışık yıllarıyla ölçülebilecek şu uçsuz bucaksız uzayı, içindeki bütün güneş, yıldız ve gezegenleriyle yaratan, onları bir ordu gibi takımlara, bölüklere, taburlara, alaylara ayıran, hepsini disiplin içerisinde sevk ve idare eden, gerekli bütün ihtiyaçlarını temin edendir. Öte yandan, sayı ve sınıra sığmaz atomları özünde birer güneş sistemi gibi yaratıp daha sonra onları sayısız bitki, hayvan ve insan vücutlarında, cisim ve madenlerde şekilden şekle sokan, kısaca bunları bir başka yönden muhteşem bir ordunun neferleri misali teşkilatlandırıp çalıştırandır. Bütün bu icraatları düşünüldüğünde O'nun nasıl da bütün hayal ve düşüncelerin ötesinde, aşkın ve yüce bir varlık olduğu ve O'nu ancak kendisinin bildirdiği ve sanat eserleri üzerinde tecelli ettiği ölçüde tanıyabileceğimizi anlıyoruz.

Kur'ân'ın ifadesiyle, "O, görülmeyen ve görülen her şeyi bilen büyük ve yücedir." (13:9) "O, gözleri idrak ve ihata ettiği hâlde gözler O'nu idrak edemez. O, ilmi her şeye nüfuz eden ve her şeyden haberdar olandır." (6:102) "O, eş ve evlat edinmekten münezzehtir." (72:3) "Dereceleri çok yüksek olup, O'ndan başka ilâh yoktur ve O yüce Arş'ın sahibidir." (23:116) "O, müşriklerin söylediklerinden nihayet derecede münezzeh ve yücedir." (17:42) "O, her şeyi duyan ve gören olduğu hâlde O'na benzeyen hiçbir varlık yoktur." (42:11)

Âlimler, yüce Allah'ın bu vasfını şu güzel cümleyle formülleştirmişlerdir: "Küllu mâ hatara bibalik, fe'llahu Teâlâ gayru zâlik = Hatır ve hayaline her ne gelirse, bilesin ki Allah Teâlâ o değildir."

İnsana düşen, Allah hakkındaki inanç ve düşüncesini yine O'nun bildirdiği ölçülerle şekillendirmek ve bunun ötesine geçmemektir. Aksi hâlde haktan sapmış, haddini aşmış ve kendisini büyük bir inanç kaosuna maruz bırakmış olur.

4/5. Ey yakalaması şiddetli olan! ⑤ يَا مَنْ هُوَ شَدِيدُ الْمِحَالِ

Allah hakkında Şedîd vasfı hiçbir zaman tek başına ve başka bir kelimeden mücerred olarak gelmez. Ancak muzaf (tamlanan) olarak gelir ve aslında muzaf olduğu mefhumun vasfıdır. Allah Şedîdü'l-azab'dır. Yani azabı şiddetli olandır. (2:165) Şedîdü'l-mihaldır. Yani, (Hz. Ali'ye göre) yakalaması şiddetli veya (Mücâhid'e göre) kuvveti şiddetlidir. (S. Yıldırım, s. 246)

Allah'ın gerçekten hem kuvveti ve hem de suçluları yakalaması çok şiddetlidir. Allah'ın kudretinden kim dışarı çıkabilir? O'nun kıskıvrak yakalayışından kim kaçıp kurtulabilir?

4/6. Ey azabı şiddetli olan! ⑥ يَا مَنْ هُوَ شَدِيدُ الْعِقَابِ

Kâinatın hadsiz delilleriyle kesin olan varlığını inkâr eden, Rububiyyetini hafife alan, kullarına zulmeden sapık ve azgın kâfir ve isyankârlara karşı Allah'ın azabı pek şiddetlidir. Bu O'nun adaletinin bir gereğidir.

Allah, Zât'ını Kur'ân-ı Kerîm'de 13 yerde bu sıfatla nitelendirir. Kur'ân'da geçtiği bu yerlere baktığımızda şu konulardan sözedilirken bu İlahî vasfa dikkat çekildiğini görüyoruz: Allah'a ve Resûlü'ne karşı gelmek (8:13; 59:4; 23:21); Firavun3:11; (8:52); İlahî emirlere dikkat etmenin lüzumu (2:196; 5:20; 8:48); insanların zulümleri. (13:6)

Allah Şedîdü'l-azab'dır. Yani azabı şiddetli olandır. (2:165) Şedîdü'l-mihaldır. Yani, (Hz. Ali'ye göre) yakalaması şiddetli veya (Mücâhid'e göre) kuvveti şiddetlidir. (Yıldırım, *a.g.e.*, s. 246)

Allah'ın gerçekten hem kuvveti ve hem suçluları yakalaması, hem de cezalandırması çok şiddetlidir. Allah'ın kudretinden kim dışarı çıkabilir? O'nun kıskıvrak yakalayışından kim kaçıp kurtulabilir? O'nun şiddetli azabına kim takat yetirebilir? Şu hâlde, bu vasfı göz önünde bulundurularak celâlinden cemaline, azabından rahmetine, cezasından mükâfatına sığınılmalı ve bunun gereği yerine getirilmelidir.

4/7. Ey hesabı süratlı olan! ⑦ يَا مَنْ هُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ

Allah, kullarının kaydettiği amellerini süratle hesaplayıp hükme bağlar. Bunun nasıl olacağını biz bilemeyiz. O'ndan amelin bir zerresi bile saklanmaz. Büyük küçük bütün yapılanların hesabını görür ve hepsinin karşılığını verir. Ayrıca bir kulun hesabını görmesi Kendisini başka birisinin hesabını görmek-

ten de alıkoymaz. Böyle olmak Allah'a mahsus olduğundan Zât'ını bu vasıfla nitelendirmiştir. Resûlullah (a.s.m.)'ın bir duasında "Allah'ım! (...) Ey Serîu'l-hisab! Bu birleşmiş düşmanları bozguna uğrat!" buyurmasından, dünyada da, "işi çabuk bitiren" manasına geldiği anlaşılır. (*Buharî*, Cihad 98; *Tirmizî*, Cihad 8; *İbn Mâce*, Cihad 15; *Müsned*, IV, 353)

يَا مَنْ هُوَ عِنْدَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ ﴿٨﴾

4/8. Ey güzel mükâfat Kendi katında olan!

Allah, adaletinin, izzet-i Ulûhiyetini muhafazasının ve kullarının haklarını korumasının gereği olarak Şedîdü'l-İkab iken, aynı zamanda itaatkâr kulları için de en güzel mükâfatları Kendi nezdinde saklamıştır. O'nun, saltanatının kanadı altına girip Rububiyyetine itaat eden kulları için sakladığı mükâfatları ne göz görmüş, ne kulak işitmiş ve ne de hiçbir insanın hatır ve hayalinden geçmiştir. Dünyada bizlere bahşettiği bunca güzel nimetler, Cennet'teki nimetlerin ancak bir gölgesi ve onlara teşvik edici çok çok ufak birer numunesidir. Rahmetinin, ancak yüzde birisinin tecellisi olarak bu dünyada bize lûtfettiği bunca güzel nimetler böylesine bizi mest ve hayran bırakırken, o rahmetin yüzde doksan dokuzunun tecelli edeceği Cennet'indeki nimetleri tasavvur ve hayal etmek bile mümkün değildir. İşte Yüce Rabbimizin, Zât'ını bu vasıfla nitelendirmesi bu açıdan çok anlamlıdır.

4/9. Ey Ümmü'l-Kitap Kendi katında olan! يَا مَنْ هُوَ عِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ ﴿٩﴾

Ümmü'l-Kitap, bütün varlık ve hadiselerin, bütün hâl, tavır, şekil ve hareketleriyle kaydedildiği Levh-i Mahfuz demektir. Ümmü'l-Kitap kitapların anası ve kaynağı demektir. Ayrıca Kur'ân, İlm-i İlahî'de Levh-i Mahfuz'da ezelî ve ebedî olarak mahfuz bulunduğundan "Kur'ân'ın aslı ve anası" anlamında bir tabir olarak da kullanılmaktadır. Ümmü'l-Kitap, Allah'ın her şeyi kuşatan sonsuz ilminin bir divanı niteliğindedir. İşte nasıl ki, nüfus dairelerinde bir beldenin bütün insanlarını içine alan nüfus kütükleri var. Daha sonra bu kütüklerdeki bilgiler ışığında her ferde küçük küçük kimlik cüzdanları tanzim edilip veriliyorsa, Levh-i Mahfuz diğer deyimiyle Ümmü'l-Kitap da bütün mahlukat ve mevcudatın bütün özellikleriyle kayıtlı bulunduğu ana kitap demektir, ayrıca bu ana kitaptaki bilgiler ışığında her varlığın ayrı bir mukadderat-ı hayatı bulunmaktadır. Tıpkı her çekirdeğin, kendi ağacının kimliğini oluşturduğu gibi.

İşte Allah Zât'ını, "Ümmü'l-Kitap Kendi katında olan" diye nitelendirmektedir.

4/10. Ey yüklü bulutları oluşturan! ⑩ يَا مَنْ هُوَ يُنْشِئُ السَّحَابَ الثِّقَالَ

Bu vasıf da Allah'ın büyük bir icraatına işaret ediyor. Allah'ın azametini ifade ederken, aynı zamanda insan gözünde büyük bir tefekkür ufkunu da açıyor. O da safi, berrak ve açık hava boşluğunda çok kısa bir zamanda yağmur yüklü bulutları bir emirle oluşturup bir ordu gibi vazife başına sevk etmesidir. Rahmet adı verilecek kadar faydalarla donatılmış trilyonlarca ton yağmuru damla damla o buluttan sağmasıdır. Bu ifadeyle Yüce Rabbimiz, suların buharlaşmasıyla başlayan ve bir sürü ince ve hayret verici fizikî muamelelerle devam eden ve sonunda rahmet yüklü birer kervan gibi oradan oraya koşan ve dudakları çatlamışcasına suya hasret kalmış toprakları gördüğünde âdeta göz yaşlarını tutamayarak ağlayıp o toprakları çiçekler ve yeşilliklerle güldüren bir bulutun oluşum hikayesini bir film şeridi gibi gözler önüne seriyor. Bu cümleyi söyleyen bir müminin Rabbine karşı muhabbeti ve O'na itaat etme arzusu ne kadar da enginleşir. Buna mukabil Allah'ın bu halis kalbden kopup gelen yakarışlara icabeti ne kadar da sürat kazanır!

سُبْحَانَكَ لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ خَلِّصْنَا مِنَ النَّارِ ①

"Sen her türlü noksan sıfatlardan münezzehsin. Ey Kendisinden başka ilah bulunmayan. Eman ver bize eman diliyoruz. Bizi Cehennem ateşinden koru!"

-5-

وَاَسْئَلُكَ بِاَسْمَٓائِكَ

Allah'ım! Sen'den şu isimlerinin hakkı için istiyor ve yalvarıyorum:

5/1- Ya Hannân! ① يَا حَنَّانُ

Hannan, mahlukatına olan ince rahmetini fiil ve eserleriyle gösteren, yaratıklarının üzerine titreyen, çok merhametli demektir. Allah'ın mahlukatını bu kadar sevmesi, özen göstermesi onlara olan ihtiyacından veya zatî bir mükemmelliklerinden değildir. Aksine yine sonsuz cemal ve kemaline ayna oluşları ve zatları itibariyle sonsuz merhamet ve inayete muhtaç bulunmaları itibariyledir. İşte "Ya Hannân!" diye Rabbini çağıran bir kul, O'nu bu vasfıyla tanı-

dığını itiraf etmekte ve hadsiz acz ve ihtiyacı O'nun nazar-ı rahmetini celbetmektedir.

5/2. Ya Mennân! ﴾٢﴿ يَا مَنَّانُ

Mennan, ihsanı bol, çok nimet veren anlamındadır. Allah'ın kullarına olan nimetleri gerçekten de saymakla bitmez.

Bir insan olarak her birimizin elinde o kadar çok nimet var ki, bir tanesinin bile şükrünü yerine getiremeyiz. Örneğin, her nefes alış verişimizde Allah'a iki can borçluyuz. Çünkü, nefesimizi alamazsak havasızlıktan ölürüz. Nefesi aldıktan sonra onu dışarı veremezsek, yine boğuluruz. Dakikada kaç kez nefes alıp veriyorsak, onun en az iki katı Allah'a şükretmeliyiz. Çünkü, bize nefes alma imkânı veren Allah'tır. Öte yandan her birimizin milyarder olduğumuz söylense bunu garipsememeliyiz. Ne var ki elimizdeki servetin farkında değiliz. Mesela, hangimiz, gözümüzü milyarlara değişiriz? Ellerimizi trilyonlara satarız? Bütün dünyayı verseler aklımızı verir miyiz? Akıl olmadıktan sonra bütün dünya bizim olsa ne önemi var ki? Diğer canlılar da tek tek buna kıyas edilse Allah'ın kullarına ne büyük lûtuflarda bulunduğu daha iyi anlaşılır.

İşte bütün bu nimetleri veren Allah, zatını Mennân diye nitelendirmiştir.

Mennân kelimesinin, "yaptığı iyiliği başa kakan" anlamı varsa da bu Allah için söz konusu değildir. Çünkü bu kötü bir sıfattır. Allah verdiğini karşılıksız olarak verir ve hiçbir zaman kullarının başına kakmaz.

5/3. Ya Deyyân! ﴾٣﴿ يَا دَيَّانُ

Bu ismin iki anlamı vardır: 1. Yaratıklarına baş eğdiren, onları Zât'ına itaate mecbur eden. Bu anlamıyla Kahhâr ismiyle büyük bir yakınlık gösterir. 2. Kullarının yaptıklarının karşılığını eksiksiz veren. Hiçbir ameli boşa çıkarmayan. Bu anlamıyla da Kâdî, Hâkim ve Hasîb isimleriyle yakınlık arzeder.

Allah, bu iki anlamıyla da tam olarak Deyyân ismine layıktır. Çünkü mikroptan file, sinekten gergedana kadar bütün canlıları, zerreden güneşlere kadar da bütün cansızları emirlerine boyun eğdirmiştir. Hiçbir şey O'nun izin ve itaatinden zerre kadar dışarı çıkamaz. İnsanlara ve cinlere imtihan gereği kısmî bir serbestlik vermiştir. Onların kötü olanlarının İlahî emirlerin dışına çıkması yine Allah'ın kudreti ve bilgisi dâhilindedir. İstediği anda istediği düşmanını kahreder ve itaatı dairesine çeker.

İkinci anlamıyla da Allah Deyyân'dır. Kullarının hiçbir yaptığını boşa çıkarmaz. Bütün amellerini kaydeder. Kısmen dünyada, geri kalanını ise ahirette tam olarak karşılıklandırır. İyiliğin mükâfatını, kötülüğün ise cezasını verir.

Ahiret için Din (Ceza) Günü denmesinin sebebi, o gün Deyyân isminin tam olarak tecelli etmesi, İlahî adaletin bütün ihtişamıyla ortaya çıkmasıdır.

5/4. Yâ Gufrân! ۞ يَا غُفْرَانُ

O, bağışlama sıfatına sahip ve affedici olandır. Bu kelime, aslında Cenab-ı Hakk'ın günahları affedip örtmesi anlamına gelirken, yani mastar iken, manayı kuvvetlendirmek ve âdeta bağışlamayla bütünleşip aynîleştiğini ifade etmek için ism-i fail (bağışlayıcı, ayıp örtücü) anlamında kullanılmıştır. Tıpkı, "adalet etmek" anlamına gelen "adl" isminin "Âdil" anlamında kullanıldığı gibi.

5/5. Yâ Burhân! ۞ يَا بُرْهَانُ

Burhân kelimesi sözlük anlamıyla, delil, hüccet, ispat vasıtası vs. demektir. Terim manası ise, inkâr edilmesi mümkün olmayan kesin delil anlamını taşır. Bu anlamda Allah için "Burhân" isminin kullanılması, O'nun zatına ve bildirdiği gerçeklere en büyük delil olmasını ifade eder. Allah, zatının, sıfatlarının, gönderdiği din ve peygamberlerin hak ve gerçek olduğuna en büyük delildir. O'nun "göklerin ve yerin nuru" olması da bu gerçeğe ışık tutar. Evet O, maddi gözümüzün önünü görmesi için, güneşleri, ayları ve diğer her türlü ışıkları yarattığı gibi, aklımızın gerçekleri görmesi için de her türlü delil ve bürhanları halk etmiş, kâinatı hikmet ışıklarıyla doldurmuştur. Gözleri görmeyen bir âmânın elinden tutup onu doğruca istediği yere götürdüğümüz gibi, Allah da yarattığı sayısız delillerle aklımızın elinden tutar gerçeklere ve en doğru yola iletir. O, Kendisinden başka ilâh bulunmadığına şahitlik eder. O'nun şahitliğinden daha kesin ve daha ikna edici hangi şahitlik olabilir ki? Çünkü, başka şahitler, müşahede ettikleri nesne veya olayın sadece dış görünüşünden haberdardırlar. O ise, her şeyin özünü ve iç yüzünü hakkıyla bilir.

Allah Burhan'dır. Çünkü, kâinatı sayısız delillerle donatmış, varlık ve azametini gösteren yolu bütün genişliğiyle aklın önüne açmıştır. O'nun halk ettiği kevnî delilleri rehber edinen, birer hakikat kandili olarak gönderdiği peygamberlerinin izini tutan ve birer manevî ip gibi indirdiği semavî kitaplarına dört elle yapışan insanlar, bir an olsun yollarını şaşırmadan doğruca O'nun İlahî dergâhına varır, ebedi saadete ererler.

Allah, zatıyla zatına delalet eder. Allah'ın akıl gözünün önüne serdiği sayısız deliller olmasaydı, O'nun ne olduğu bilinmezdi. Allah'ı, O'nun bildirdiği ve yol gösterdiği biçimde tanımak gerek. Aksi hâlde O'nu tanıyorum diye, başka ilahların peşine takılmak kaçınılmaz olur. Hakkı ararken batılın kucağına düşülmekten kurtulunmaz.

5/6. Yâ Sultân! (٦) يَا سُلْطَانُ

Allah Sultan'dır. Yani varlık memleketinin sahibi, idarecisi ve çekip çeviricisidir. Bütün yaratıklar, hem O'nun mülkü, hem kulları ve hem de mülkünde çalışan hizmetkârlarıdır. O'nun saltanatı ezelden ebede kadar mevcud ve bakidir. O sadece mülk, yani mahlukatın dış görünüşü üzerinde hâkim ve sultan değil, aynı zamanda melekût, yani mahlukatın iç yüzü ve hakikatleri üzerinde hâkim ve sultandır. Her şeyin dizgini O'nun elinde, her şeyin anahtarı O'nun yanındadır. Her şey O'nun emir ve iradesiyle halledilir. O'nu bulan, her türlü muradına ermiştir. Hadsiz elemlerden ve korkulardan kurtulmuştur. O'nu yitiren ise, her şeyi yitirmiştir. Çünkü, bir memleketin sultanını razı edenin, o memlekette her işi görülür, rahat eder. Sultanı gücendiren ise, bütün ahaliyi memnun etse bile önemsizdir. Çünkü, işinin görülmesi yine sultanın izin ve müsaadesine bağlıdır.

5/7. Yâ Sübhân! (٧) يَا سُبْحَانُ

Allah'ın bir ismi de Sübhân'dır. Her türlü şeriklerden, kusurlardan ve eksikliklerden uzak ve münezzeh, bütün mukaddes isimlerle muttasıf demektir. İnsan, hayret ve şaşkınlık uyandıran bir nesne veya olay karşısında "Sübhanallah!" der. Bununla, Allah'ın her şeye kàdir olduğunu, çünkü bütün eksiklik ve kusurlardan münezzeh bulunduğunu dile getirir. Böylece hayret ve şaşkınlığını bir parça olsun dindirir.

Sübhân'ın başka bir anlamı daha vardır. O da, Kendisine doğru süratle koşulan ve emirlerine itaatte acele edilen demektir. Kâinât deryasında her varlık denizlerdeki balıklar gibi O'na doğru kulaç atıp yol alır, her ruh engin rahmet okyanusunda O'nun huzuruna doğru yüzer.

5/8. Yâ Müsteân! (٨) يَا مُسْتَعَانُ

Kendisinden yardım istenen ve yardım beklenen demektir. İstiane mastarından ism-i mef'ûldür. İstiane, Kur'ân'da sadece Allah'tan dilenen bir yardım olarak ele alınmıştır. Kullardan istiane yapılmaz. Dolayısıyla, Müsteân yalnızca Yüce Allah'tır. Allah'ın bu ismi, basit bir işte yardım istemek değil de, bir kulluk tavrı, yardıma çağırmak, yalvarmak, yakarmak ve istediğini gerçekleştireceğine yakîn besleyerek, ümitle olan bir niyaz manasını taşıyor gibidir. (Yıldırım, *a.g.e.*, s. 228)

Müsteân vasfı Kur'ân'da iki yerde geçer. İkisi de mutlak manadadır. Yani sebepler tükenip kesilince, sadece Allah'tan yardım istenilerek O'na yönelmeyi bu ayetler öğretir. Birinde, Hz. Yakub'un oğulları, Hz. Yusuf'un kana bulanmış gömleğini getirip, onu kurt yediğini söyleyince o: "Sabır güzel şeydir. Anlattıklarınıza karşı Müsteân ancak Allah'tır!" der. (12:18) Razî, bunu Fatiha'da geçen ve "Ancak Sana kulluk ederiz" ifadesinden sonra yer alan "Ancak Senden yardım dileriz!" ayetine benzetir. (Razî, *a.g.e.*, XVIII, 106) Yani, nasıl ki, kul sadece Allah'a ibadet edeceğini söyleyince, bunu bile kendi güç ve kuvvetiyle yapamayacağını, bu konuda da O'nun yardımına muhtaç olduğunu belirtmek için "Ve ancak Senden yardım dileriz!" diyorsa, Hz. Ya'kub da "Sabır güzel şeydir." dediğinde, buna da ancak Allah'ın yardımıyla muvaffak olunabileceğini belirtmek istiyor. Öbürü ise, Hz. Muhammed'in dilinden dökülen bir münacatta geçer: "Peygamber: 'Rabbim! (Kavmimle) aramızda hakla hükmeyle. Söylediklerinize karşı Müsteân ancak Rahmân Rabbimizdir." (21:112) Bu vasıf, iki peygamberin niyazında yer alan ve bilhassa duada anılması telkin olunan bir isimdir.

Her varlık, her şeyinde ve her işinde Allah'ın yardımına muhtaçtır. Ya ihtiyac-ı fıtrî, ya ıstırar lisanı veya sözlü olarak O'ndan yardım diler. Bütün kâinattan Allah'ın dergâhına doğru bir dua, niyaz ve yakarış akar durur. Çünkü, hiçbir varlık hiçbir an O'ndan ihtiyaçsız kalamaz. O gerek toplu olarak ve gerekse fert fert varlıklardan yardımını bir anlık çekse her şey derhâl yok olur. O'nun için farkında olalım veya olmayalım, her an Allah'tan yardım istemekte ve dergâhına sığınmaktayız. O bütün duaların ve yardım dileklerinin tek kapı ve kıblesidir.

5/9. Ey menn ve beyan Sahibi! ⑨ يَا ذَا الْمَنِّ وَالْبَيَانِ

Bu vasıfla Allah'ın menn ve beyan Sahibi olduğu belirtiliyor. Menn, daha önce Mennân isminin açıklamasında geçtiği gibi, ata, lûtuf, ihsan, nimet ve iyilik anlamlarına gelir. Allah, her türlü atâ, lûtuf, nimet, iyilik ve ihsanın gerçek sahibidir. Bu tür şeyler her kimden kime gelse aslında kaynağı Allah'ın rahmet hazinesidir. Çünkü Allah, yapacağı iyiliği ya doğrudan doğruya veya bir başka yaratığı vasıtasıyla yapar. Buna göre, iyiliğin, nimet ve ihsanın kaynağı gibi görünen bütün varlıklar aslında Allah'ın rahmet hazinesinin birer kapıcısı, hediyesini bize taşıyan birer hizmetçisi, nimet bohçasını getiren birer emirber neferidir. Bu isim bütün nimet ve iyiliklerin gerçek kaynağına işaret ederek, bütün hamd ve teşekkürlerin doğrudan doğruya ve öncelikle O'na yapılmasının lüzumuna parmak basıyor.

Bu isimde geçen beyan kelimesi ise, keşfetme, açıklama ve ortaya çıkarma anlamına gelir. Allah beyanın da sahibidir. Bu âlem baştan başa bir açıklama ve keşfetme iradesinin ifadesidir. Allah bu maddi âlemi yaratmakla bazı gizli gerçekleri ifade etmek istiyor. Görünen âlem görünmeyen âlemler üzerinde bir tül perde gibi gerilmiştir. Akıl gözümüzü bu âlemdeki varlıklara iyice yaklaştırdıkça arkalarında daha derin ve engin manaları görmekteyiz. Kısaca bu âlemin bu şekliyle yaratılması fiilî bir beyan ve açıklamadır. Allah hem fiilen o varlıkları ortaya çıkarmış, hem de o varlıkları birer kandil yaparak, onlar vasıtasıyla başka gerçekleri açıklamıştır. Bu kâinatın diğer bir adı da "Âlem" değil midir? Âlem, işaret ve nişan demektir. Demek ki bu kâinât bazı gerçeklere götüren bir işaret, delil ve nişandır. Âlemin yaratıcısı ve sahibi Allah olduğuna göre, Allah beyan sahibidir.

Allah'ın beyan sahibi olması başka bir açıdan da ele alınabilir. O hem kitaplar ve peygamberler göndererek bizzat kendi muradını açıklamış, hem de bütün yaratıklarına birer özel anlaşma ve kendilerini ifade etme vasıtası vererek maksatlarını açıklama yeteneğini bahşetmiştir. Evet bütün canlı varlıklar birbirleriyle bir bakıma konuşup anlaşma yeteneğiyle donatılmışlardır. Hepsi de birbiriyle duygu alışverişinde bulunabiliyorlar. Özellikle kendi hemcinsleri arasında bu alışveriş son derece mükemmeldir. İşte bütün bu kendini açıklayabilme yeteneğinin sahibi ve ihsan edecisi Allah'tır. Yoksa, mesela basit bir yumurta sarısından yaratılan kuşların cıvıldaşarak anlaşmaları, bir su damlasından yaratılan insanların meramlarını en güzel bir şekilde birbirlerine aktarmaları mümkün olur muydu? Kısaca özellikle bütün zîşuur kullarına, idrak, beyan ve ifade-i meram nimetini ihsan eden Allah en büyük beyan sahibidir.

Bu isim, beyanın ne büyük bir nimet olduğuna da işaret ediyor. Çünkü bütün iyilik, ihsan ve lûtuflar demek olan "Menn" bir tarafa konulmuş, beyan ise onun karşısına yerleştirilmiştir. Rahmân Sûresi'nde, "(Allah) insanı yarattı ona beyanı öğretti." (Rahman: 4) buyrulurken aynı gerçeğe işaret edilmiyor mu?

5/10. Ey eman Sahibi! (١٠) يَا ذَا الأَمَانِ

Eman, hıfz, himaye, imdat, yardım, emniyet ve güven anlamlarına gelir. Allah'ın eman sahibi olması, yaratıklarına karşı her türlü hıfz, himaye, imdat, yardım imkânına sahip olduğunu; onları her türlü korku ve tehlikeden emin kıldığını ifade eder. Allah'ın kullarına imdadı olmasa ve onları her türlü tehlike ve korkudan emin kılmasaydı bir saniye olsun hayatta kalmak mümkün olur muydu. Çünkü hayat baştan başa tehlikelerle doludur. Hayat ve hayattaki her yaratık bir oluşun ifadesidir. Bir şeyin var olabilmesi ve varlığını sürdürebilmesi, her an İlahî imdadı gerektirir. Vücudumuzdaki hücrelerin gıda ihti-

yaçlarını kuru bir topraktan yaratıp kendilerine yetiştirmekten tutun da gökteki yıldız ve gezegenlerin boşlukta tutulması ve kendilerine göre enerji ve ışıklarının onlara temin edilmesine varıncaya kadar her türlü ihtiyaç Allah'ın imdat ve yardımıyla yerine ulaşmaktadır. Özellikle canlı varlıkların etrafını saran mikroplardan, gökteki kuyruklu yıldızlara dek ne kadar çok düşman vardır! Allah kullarını bütün bu tehlikelerden himaye etmekte ve belirlenmiş hayat sürelerini tamamlayıncaya kadar onları sürekli korumaktadır.

Allah'ın eman Sahibi olması, ahirette daha açık bir şekilde mümin kullarına karşı tecelli edecektir. Onların yardımına koşacak, onları himaye edecek ve bütün korku ve minnetlerden onları ebediyen emin kılacaktır.

سُبْحَانَكَ لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ خَلِّصْنَا مِنَ النَّارِ ۝

"Sen her türlü noksan sıfatlardan münezzehsin. Ey Kendisinden başka ilah bulunmayan. Eman ver bize eman diliyoruz. Bizi Cehennem ateşinden koru!"

-6-

يَا مَنْ تَوَاضَعَ كُلُّ شَيْءٍ لِعَظَمَتِهِ ۝١

6/1. Ey her şeyin, azameti karşısında mütevaziyâne boyun eğdiği!

Allah öyle bir kudret ve azamet sahibidir ki, istisnasız bütün varlıklar O'nun büyüklüğü karşısında teslim olur, boyun eğer, itaat eder.

Milyonlarca seneden beri güneşimizin bir lamba ve soba olarak hayata hizmet etmekte bir anlık kusur etmemesi, ayın bir takvim ve gece lambası olarak mütevazıyane çalışması, dünyamızın bir kaç hareketiyle hem mevsimleri, hem gece ve gündüzü netice verecek şekilde bıkıp usanmadan bir mevlevî gibi dönüp durması; öte yandan bitki ve hayvanlardan her birinin hayat programları çerçevesinde bir an bile görevinden geri kalmaması büyük bir tevazu, mahviyet ve itaatkârlıkla hayat sahnesinde vazifelerini sürdürmeleri bu İlahî vasfın ne kadar doğru ve geniş muhtevalı olduğunu göstermeye yeter.

يَا مَنِ اسْتَسْلَمَ كُلُّ شَيْءٍ لِقُدْرَتِهِ ۝٢

6/2. Ey her şeyin, kudretine teslim olduğu!

Zerrelerden yıldızlara kadar her şey, O'nun ezelî kudretine karşı nihayet derecede itaatkâr ve musahhardır. En büyük şey en küçük şey gibi o kudrete

boyun eğer. Baharda, koca yeryüzü bir bahçe gibi, bahçe bir saksı gibi kudretine boyun eğerek neşv ü nemaya mazhar olur, hadsiz bitki, çiçek ve canlılarla donanır. Bir baharda yarattığı karasineklerin sayısı Hz. Âdem'den tutun ta kıyamete kadar gelip geçecek bütün insanların sayısından daha fazladır.

Işığın saniyedeki hızı 300 bin kilometredir. Yaratıldığı günden beri ışığı bize doğru geldiği hâlde henüz dünyamıza ulaşmayan yıldız ışıkları vardır. Kâinatın genişliğine bu örnekle bir derece bakılabilir. İşte böylesi uçsuz bucaksız bir kâinattaki rakamlara sığmaz yıldız, gezegen ve sistemleri ayakta tutan, birbiri etrafında ve iç içe döndürerek birbirine çarptırmayan, her birisine gerekli enerji ve yakıtı aksatmadan sağlayan bir Kudret'e hangi varlık boyun eğmez?

Öte yandan sayısız atom, molekül ve elementleri seferber ederek hadsiz canlı varlıkların hücre, doku ve vücut sistemlerini dokuyan bir kudrete hiçbir şey ağır gelir mi? Elbette hayır!

يَا مَنْ ذَلَّ كُلُّ شَیْءٍ لِعِزَّتِهِ ۝٣

6/3. Ey her şeyin, izzetine tevazuyla boyun eğdiği!

İzzet, bazen şiddet ve kuvvet, bazen değer yüksekliği veya nadir olmak anlamlarına gelir. Kısaca Allah'ın izzet sahibi olması, Kendisine üstün gelinemeyecek derecede güçlü olması, eşi ve benzeri olmaması, irade ettiği hiçbir şeyin kendisine imkânsız bulunmaması, cezalandıracağı ve intikam alacağı hiç kimsenin elinden kurtulamaması demektir.

Bu anlamda aziz olan Allah'ın izzeti karşısında her mahluk sonsuz bir mahviyet ve hiçlik içindedir. O'nun izzetine dayanmayan her şey zelil, değersiz ve önemsizdir. Mahlukatta görülen izzet parıltıları da O'nun sonsuz izzetinden birer akistir. Onun içindir ki, bütün yaratıklar sonsuz bir zillet ve mahviyet içinde O'nun sınırsız izzeti karşısında boyun eğer, itaat ederler.

يَا مَنْ خَضَعَ كُلُّ شَیْءٍ لِهَيْبَتِهِ ۝٤

6/4. Ey her şeyin, azametine fiilen ve bedenen boyun eğdiği!

Bu vasıfta geçen "Heybet" kelimesi sözlükte şu anlamlara gelir: Azamet. Hürmetle beraber korku hissini veren hâl. Sakınıp korkulacak hâl..

Yine bu vasıfta yer alan "Hada'a" kelimesi ise, birine bedenen, zahiren ve fiilen itaat etmek ve boyun eğmek anlamına gelen "Hudu'" mastarının mazî sîgasidir.

Buna göre, Allah öyle büyük ve muhteşem bir saltanat sahibidir ki, bütün mevcudat istisnasız O Yüce saltanat altında büyük bir hürmet ve korku hâli

içinde hükmüne boyun eğmekte ve her türlü icraatına itaatte bulunmaktadırlar.

Mükellef olan cin ve insanların ihtiyarî, yani kendi tercihlerine bırakılan fiilleri dışında canlı ve cansız bütün varlıklar fıtrî ve İlahî birer kanunla itaat altına alınmışlardır. Hiçbir varlığın kendisi için çizilen o fıtrî kanunların dışına çıkması mümkün değildir. Sadece insanlar ve cinler, mükellef oldukları için imtihan gereği bazı fiilerinde hür bırakılmışlardır. Yüce Allah bu fiilleri de başıboş bırakmamış, gönderdiği şeriatlerle bir ölçü ve sınır altına almıştır. İnsanlar ve cinler bu sınırın dışına çıkabiliyorlarsa da bu, imtihan gereğidir. Zaten bunlar da Allah'ın ilmi, kudreti ve meşîeti dışında cereyan etmez.

يَا مَنِ انْقَادَ كُلُّ شَيْءٍ لِمُلْكَتِهِ ۝

6/5. Ey her şeyin, hâkimiyetine boyun eğdiği!

Bu vasıfta geçen ve bizim "hâkimiyet" diye tercüme ettiğimiz "mülket/milket" kelimesi, kullar ve köleler üzerindeki mülkiyet ve hâkimiyet anlamına gelir. (*Müfredat*, s. 473) Buna göre bu vasıf, cin, insan ve meleklerden meydana gelen bütün akıl sahiplerinin, Allah'ın saltanat ve hâkimiyetine büyük bir inkıyadla boyun eğdiklerini ifade ediyor. Sayıları hiçbir rakama sığmayan çeşit çeşit melek ve ruhanîler, bütünüyle Allah'a itaat ve inkıyad hâlindedir. Cinler ve insanlar da zahirî ve batınî fonksiyonlarının büyük bir kısmıyla Allah'a ister istemez itaat ederler. Geri kalan ihtiyarî fiilerinde de müminler yine Allah itaat ederler. Kâfirler ve fasıklar ise sadece ihtiyarî fiilleriyle bu emirlere ters hareket ederler. Bu da zaten O'nun ilmi, meşieti ve kudreti dâhilinde cereyan ediyor. Allah dilemezse, insan, değil küfür ve isyana sapmak, bir an olsun varlık sahasında bile duramaz.

يَا مَنْ دَانَ كُلُّ شَيْءٍ مِنْ مَخَافَتِهِ ۝

6/6. Ey her şeyin, korkusundan zilletle boyun eğdiği!

Bu vasıfta geçen "Dâne" fiilinin mastarı "devn" ve "dûn" gelir. Manası ise, değersiz, hakîr ve zayıf oldu; boyun eğdi, son derece ittat etti, şeklindedir. (*Mu'cemu'l-Vasît*, c. 1, s. 305)

Bu tanımlar ışığında bu vasfı şöyle açıklamak mümkündür: Havf ve haşyeti altında her şey, nihayet derecede zelîl ve itaatkârdır. O'nu tanıyan ve bilen kişi, kendi nihayetsiz hiçliğini, aczini, fakrını ve zilletini anlamakta gecikmez. Bununla da kalmayarak O'nun bütün emir ve hükümlerine kayıtsız şartsız teslim olur. O'na itaatsizliğe ve hele fani vücudunda bir varlık hissetmeye asla cesaret edemez. O'na dayanır, O'na güvenir, bütün hayat yükünü O'nun kudret ve

rahmet gemisine bırakır, O'nun kendisinden istediğini yapar, gerisine hiç karışmaz. Böylece sonsuz bir huzur ve rahatlık duyar, saadetle kabir kapısını aralayarak ebedî hayata girer.

Tıpkı annesinin şefkat dolu tokatlarından korkarak sürekli olarak O'nun huzur dolu kucağına kendisini atan ve bir an olsun annesinin emirlerine karşı gelmeyen yavru gibi tatlı bir korku hissiyle Rabbinin celalinden cemaline, gazabından rızasına, azabından mükâfatına sığınır...

يَا مَنِ انْشَقَّتِ الْجِبَالُ مِنْ خَشْيَتِهِ ﴿٧﴾

6/7. Ey korkusundan dağların parçalandığı!

Allah celaliyle bir yere tecelli etmeye görsün. O böyle tecelli ettiği an karşısındaki nesne büyük bir dağ bile olsa korkusundan paramparça olur. Nitekim A'raf Sûresi'nin 143. ayetinde belirtildiği gibi, dağa tecelli edince onu paramparça etmiştir. Hz. Mûsa da bu manzara karşısında kendini tutamayarak bayılmış, kendisine geldiğinde şöyle demişti: "Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, Sana tevbe ettim. Ben inananların ilkiyim."

Yine Haşr Sûresi'nin 21. ayet-i kerimesinde şöyle buyruluyor: "Eğer biz bu Kur'ân'ı bir dağa indirseydik, muhakkak ki onu, Allah korkusundan baş eğerek, paramparça olmuş görürdün. Bu misalleri insanlara düşünsünler diye veriyoruz."

يَا مَنْ قَامَتِ السَّمٰوَاتُ بِأَمْرِهِ ﴿٨﴾

6/8. Ey emriyle göklerin ayakta durduğu!

Dünyamızda yaşayan mahlukatın yukarısında kalan her şey sema diye nitelendirilebilir. Bu tanıma göre, atmosfer tabakalarından tutun da uçsuz bucaksız fezalarda birer top mermisi gibi uçuşan ve birbirine çarpmadan hareket eden sayısız yıldız ve gezegenler hep sema kapsamı içine dâhildir. Belki de bizim tarafımızdan görülen bütün yıldızlar birinci kat semada yer alırlar ve bunun dışında daha altı kat sema daha vardır. Allah'ın mülkü geniştir. Bu gökyüzü gibi daha başka gökleri de içine alabilir.

İşte Allah öylesine sonsuz bir ilim, hikmet ve kudret sahibidir ki, başta atmosferimiz olmak üzere sayısız yıldız, gezegen ve sistemleri varlıkta ve ayakta tutar. Emrinde büyük bir itaat içerisinde çalıştırır. Yok olup gitmekten muhafaza eder.

Mesela, dünyamızı saran atmosfer, eğer Allah'ın emir ve koruması sayesinde olmasaydı bir an olsun varlığını sürdüremezdi. Top mermisinden daha hızlı yol alan dünyamızın etrafından dağılır, uçsuz bucaksız fezada kaybolurdu. O

zaman insanların gerek havasızlıktan ve gerekse uzaydan gelen sayısız zararlı ışınların, gök taşlarının bombardımanı sebebiyle ne hâle geleceklerini düşünmek bile dehşet vericidir.

Bir insan olarak bir kilo ağırlığında bir cismi bir saat bile elimizle yukarıda tutamıyoruz. Ama Allah'ın kudretine bakınız ki, dünyamızdan milyarlarca defa daha büyük gök cisimlerini boşlukta tutuyor, birbiri etrafında çeşitli hareketlerle döndürüyor... Hepsini ayakta ve varlıkta muhafaza ediyor. Ne büyük kudret ve ne muhteşem emir ve irade!

6/9. Ey arzın, izniyle istikrar bulduğu! ﴿٩﴾ يَا مَنِ اسْتَقَرَّتِ الْأَرْضُ بِإِذْنِهِ

Zemin adı da verilen yerküremizin şimdiki kararlı hâlini bulması, üzerinde yaşanabilir bir vaziyet alması Allah'ın izin ve emriyle olmuştur. Bu değişik açılardan açıklanabilir: Bilindiği gibi dünyamız güneşten kopmuş bir ateş kütlesiydi. Zamanla soğudu ve katılaştı. Soğuduktan sonra tamamen su ve mayi/sıvı kalsaydı, üzerinde yaşamak mümkün olmazdı. Taş gibi sert olsaydı yine hayata elverişli olmazdı. Aksine tamı tamına şimdiki gibi değişik unsur ve özelliklere ayrılmalıydı ki bitki ve hayvanların hayatına müsait olsun. İşte dünyamız bu özellikleriyle ve Allah'ın izniyle istikrar bulmuştur.

Öte yandan dünyamız top mermisinden daha hızlı bir şekilde hem güneşin etrafında ve hem de kendi ekseni etrafında çok çeşitli hareketler yaparak dönmektedir. Buna rağmen öyle bir istikrar bulmuştur ki, üzerinde yaşayan başta insanlar olmak üzere diğer canlı varlıklar bunu hissetmiyor bile... Onları sarsmıyor, rahatlarını bozmuyor ve kendilerini uzaya fırlatmıyor. Tam bir istikrar içerisinde hareketlerine devam ediyor.

Yine dünyamızın dörtte üçünün denizlerden meydana geldiği biliniyor. Dünya yuvarlak olduğuna göre bu denizler tamamen boşlukta ve her an dökülmeye elverişli olarak dünyanın çevresinde durmaktadır. İşte Allah'ın izniyle bu durum da olmamakta ve dünyamız gerek atmosferi ve gerekse denizleriyle hiçbir kazaya meydan vermeden yoluna devam edip gitmektedir.

Öte yandan dünyamızın merkezi harareti binlerce dereceye varan bir ateş kitlesiyle ve çok kızgın madenlerle doludur. Hatta bu kitlelere göre dünyamızın kabuğu oldukça incedir. Kısacası dünyamız patlamaya hazır bir bomba gibi durmaktadır. Ama bu bomba hiç patlamamakta ve Allah'ın izniyle insanlara (her türlü ihtiyaçlarını da barındıran) bir gemi gibi yol almaya devam etmektedir. Dünyamız bu yönüyle de tam bir istikrar içerisindedir.

Bütün bu saydıklarımızın belli sebeplerle izah edilebileceği ileri sürülebilir. Fakat bu sebepleri devreye sokan, onları belli bir hedefe yönelik olarak çalıştıran bir Müsebbibü'l-Esbâb vardır. Her şey O'nun izni ve emriyle gerçekleşmektedir. Bu da hiç kimse tarafından inkâr edilemez.

يَا مَنْ لَا يَعْتَدِى عَلَٓى اَهْلِ مَمْلَكَتِهٖ ⑩

6/10. Ey memleketinin ahalisine zulmetmeyen!

Kâinat Allah'ın memleketidir. Yani hüküm ve saltanatının tecelli yeridir. Burada yaşayan bütün varlıklar da o saltanatın sahibi sultanın himayesi altında hayat süren birer raiyyet ve ahalidir. Allah'ın, memleketinin ahalisine zulmetmesi, onların haklarına tecavüzde bulunması düşünülemez. Çünkü O, sadece memleketin değil, ahalinin de yaratıcısı, sahibi ve çekip çeviricisidir. Onlara ait ne varsa hepsi O'nundur. Onlar, hem O'nun mülkü, hem memlûku ve hem de mülkünde çalışan hizmetkârlarıdırlar. Yani kısaca onların Allah'a karşı hak dava etmeleri haksızlık olur.

Öte yandan Allah, Âdil-i Mutlak'tır. Zulmü kendine haram kılmıştır. Kâinatta her şeyi yerli yerince yaratması, her varlığı layık olduğu cihaz ve duyularla donatması, her hak sahibinin hakkını mükemmel şekilde belirleyip himaye etmesi O'nun sonsuz adaletinin en açık örneği değil midir? Allah bizzat kullarına zulmetmekten münezzeh olduğu gibi, onların haklarını birbirinden almamaktan, birinin öbürüne zulmetmesine göz yummaktan da son derece münezzeh ve âlidir. Ahiretin icadı bu zulümleri temizlemek ve haksızların cezasını vermek içindir.

Kısacası Allah, memleketinin ahalisine zulmetmekten ve hukuklarını zayi etmekten hadsiz derecede münezzehtir. Hiçbir zulüm hiçbir şekilde O'na bulaşamaz.

سُبْحَانَكَ لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ خَلِّصْنَا مِنَ النَّارِ ⊙

"Sen her türlü noksan sıfatlardan münezzehsin. Ey Kendisinden başka ilah bulunmayan. Eman ver bize eman diliyoruz. Bizi Cehennem ateşinden koru!"

-7-

7/1. Ey hataları bağışlayan! ① يَا غَافِرَ الْخَطَايَا

Allah hataları bağışlayandır. Hata, burada günah manasındadır. Allah kullarının günahlarını mağfiret eder. Onları, Settâr ismiyle örter ve bu günahlardan dolayı onları cezalandırmaz. Allah'ın, kullarını mağfiret ettiği hususu daha önce Hayre'l-ğafirîn vasfını açıklarken (3. Bendin 1. kelimesinde) geçtiği için burada kısa kesiyoruz.

7/2. Ey belaları kaldıran! ۞ يَا كَاشِفَ الْبَلَايَا

Bu vasıfta geçen ve bizim "kaldıran" manasını verdiğimiz "keşfeden" kelimesi iki anlama gelir. Birincisi, bizim tercümede verdiğimiz şekilde "kaldıran", "defeden"; diğeri ise, "Belanın gerçek mahiyetini ortaya çıkaran, yüzünden perdeyi çekip kaldıran."

Bela ise, sözlükte şu manalara geliyor: Afet. Sıkıntı. Tasa. Kaygı. Musibet. Nikmet.

Bütün bu manaların yanında bela, bir de imtihan anlamına geliyor. Zaten bu iki farklı gibi görülen mana aslında birbirini tamamlar niteliktedir. Yani, insanın başına gelen her felaket, musibet, sıkıntı ve tasa aslında onun için bir imtihandır. O belayı veren Allah, kulunu deniyor. Sabırla o belayı göğüsleyip, isyana sapmadan, kulluk görevini unutmadan ve kendisini kaybetmeden dayanıp dayanmayacağını imtihan ediyor.

Bu açıklamalardan sonra Allah'ın "Belaları keşfedici" olması vasfı daha iyi anlaşılıyor. Allah zamanı geldiğinde ve musibet vazifesini tamamladığında bela, sıkıntı ve musibeti defeder, kaldırır. Derdi veren O olduğu gibi dermanı veren de O'dur. Nice onulmaz gibi görülen hastalıklara şifa verir ve birçok kulunu ölümün eşiğinden geri döndürür. Bu, O'nun kudret ve rahmetine ağır gelmez. Ayrıca, gönderdiği peygamberleri, indirdiği kitapları ve verdiği akıl nimetiyle kullarına felaket ve musibetlerin gerçek mahiyetini göstermiştir. Bunların birer imtihan vesilesi olduğunu bildirmiştir. Kısaca belaların üzerindeki örtüyü kaldırıp hakikatını kullarına gösteren O'dur.

7/3. Ey ümitlerin son mercii! ۞ يَا مُنْتَهَى الرَّجَايَا

Bütün canlıların bütün arzu, emel, ümit ve ihtiyaçlarının ilk ve son mercii Allah Teâlâ'dır. Özellikle insanların sonsuza kadar uzanıp giden arzu ve emellerini karşılayabilecek yalnız O'dur. Özellikle sebepler bütün bütün sükût edip, insanın hiçbir dayanağının kalmadığı naçar kaldığı anlarda o sonsuz ümit kaynağı bütün parlaklığıyla tecelli eder. Karanlık gecede, uçsuz bucaksız bir deryada, balığın karnına düşen Hz. Yunus'un hâli buna en açık örnektir. Esbap (sebepler) bütünüyle devreden çıkınca Ehadiyet sırrı tecelli etti ve tek bir ümit kapısı kaldı. O kapı da böyle anlarda ardına kadar açılıyor. Yeter ki kul, bunun şuurunda olsun ve o kapıyı niyaz ile çalsın.

Kul, Allah'a karşı daima ümitli olmalıdır. Rahmet esintilerini her an beklemelidir. Fakat azabından da asla emin olmamalıdır. Bu dengeyi korumak çok önemlidir. Bir tek kişinin Cennet'e gideceği söylense insan o kimsenin kendisi olabileceğini ümit etmeli, bir tek kişinin de Cehennem'e atılacağı söylense bunun da kendisi olabileceğini düşünüp korkmalıdır.

7/4. Ey bağışları büyük olan! ﴿٤﴾ يَا مُجْزِلَ الْعَطَايَا

Allah'ın atâ, lûtuf, ihsan ve bağışlarına nihayet yoktur. Her varlık özellikle canlılar ve hele insan O'nun nimet ve ihsan deryası içinde yüzmektedir. Allah'ın bağış ve nimetlerini değil tek tek, toptan bile sayıp bitirmek mümkün değildir. Mesela, vücudumuzdaki her bir hücre, doku, organ, duyu ve duygu bizim için birer nimettir. Ayrıca her birisi yine Allah'ın nimeti olan hayat şartları ve rızıklarla varlıklarını sürdürüyorlar. Mide bir nimettir, mideyi okşayan ve kupkuru bir topraktan yaratılan sayısız yiyecekler ayrıca birer nimettir. O nimetlerin ortaya çıkmasına vesile olan yerküresi biz insanlar için üçüncü bir nimettir. Yerküresinin güneş sistemi içerisinde şu andaki yerini ve ahengini bulup sürdürmesi başka bir nimettir. Kısaca nimetler bir gül goncasının yaprakları gibi bizi sarıp sarmalamıştır. Böylesine bize nimet eden bir zatın bağış, ihsan ve lûtuflarına nihayet olabilir mi?

7/5. Ey hediyeleri her tarafı kaplayan! ﴿٥﴾ يَا وَاسِعَ الْهَدَايَا

Allah'ın rahmet hazinesinden çıkan ve kulları için hazırlanan hediyeler kâinatın her tarafını doldurmuştur. Yeryüzünü bir nimet sofrası, baharı o sofra üzerinde bir deste gül hâline getiren, her mevsimde sayısız ve enva-i çeşit yiyecekleri canlı mahlukatının ve özellikle insanların önüne seren, dünyayı bir saray, güneşi bir lamba ve soba, ayı bir kandil, göğü bir kubbe, sayısız yıldızları ise bir avize hâline getiren ve kullarını böylesine mutena ikramlarla ağırlayan bir rahmet ve kerem Sahibi'nin hediyeleri ne geniş ve ne engindir!

Bu hediyeler kâinatın dört bir yanından ve hatta kâinat ötesi âlemlerden bize gönderilmektedir. Işığımız güneşten gelmekte, teneffüs ettiğimiz hava kim bilir hangi dağın zirvesinden esmekte, yediğimiz balıklar hangi deryanın engin sularından çıkmaktadır!

Hele Kur'ân öyle bir hediyedir ki, bütün hediyeler onunla değer kazanır. O Kur'ân'ın bize ta nereden gönderildiğini ise akıl ve idrak, anlamakta güçlük çekmektedir. Böylesi eşsiz hediyelerle bizi ağırlayan Rabbimize sonsuz şükürler olsun!

7/6. Ey mahlukata rızık veren! ﴿٦﴾ يَا رَازِقَ الْبَرَايَا

Allah, rızka muhtaç bütün mahlukat türlerinden hiçbirini unutmayarak ayrı ayrı rahîmane rızıklandırandır.

7/7. Ey ölümleri takdir eden! يَا قَاضِيَ الْمَنَايَا ﴿٧﴾

O, bütün canlıların ömür sürelerini belirleyen, ecellerini tayin eden, hayat vazifelerini tamamlayan her canlının, önceden kararlaştırdığı ölümünü gerçekleştirendir.

7/8. Ey şikâyetleri işiten! يَا سَامِعَ الشَّكَايَا ﴿٨﴾

O, her dertlinin âhını işiten, her mazlumun şikâyetini dinleyen ve hepsine en uygun şekilde karşılık verip imdatlarına yetişendir.

7/9. Ey ordular gönderen! يَا بَاعِثَ السَّرَايَا ﴿٩﴾

Bizim "gönderen" diye tercüme ettiğimiz "Bâis" kelimesi iki anlama gelmektedir. Birinci manası dirilten, ihya eden; ikinci anlamı ise bizim tercih ettiğimiz şekliyle, gönderen. Allah hem sayısız orduları yoktan var edip diriltiyor. Hem de emrinde çalıştırdığı ordularını düşmanlarının üzerine gönderiyor. Şimdi bu gerçeği birazcık açıklayalım: Göklerin ve yerin bütün orduları Allah'ındır. Bütün mevcudat türlerini birer muntazam ordu hâlinde icad etmekte ve emrinde çalıştırmaktadır. Her bahar yüzbinlerce zîhayat ordularını ayrı ayrı erzakları, elbiseleri, cihazatları, talim ve talimatlarıyla haşredip yeryüzüne gönderen O'dur. Bu O'nun görünen orduları. Bir de görünmeyen orduları vardır. Bunlar da sayısız ruhanîler ve meleklerdir. Allah görünen ve görünmeyen ordularıyla dilediği kuluna yardım eder. Allah'ın bunca ordularıyla desteklediği kullarını yenebilecek kim vardır? O'nun sayısız ordularından bir tek fert bile koca bir zorba zalimi yere serebilir. Bir sivrisinek bir Nemrûd'u öldürür. Bir karınca bir Firavun'un sarayını yıkar. Gözle görülmeyecek kadar küçük bir mikrop zalim bir diktatörü Cehennem'e yuvarlar.

Bedir Harbi'nde ve daha başka nice İslâmî savaşlarda meleklerin yardımı görülmüş ve bunlardan alınan destekle kâfirler ordusu darmadağın edilmiştir.

7/10. Ey esirleri salıveren! يَا مُطْلِقَ الْأَسَارَى ﴿١٠﴾

Allah esirleri salıveren, onları kurtarandır. Esaret çeşit çeşittir. Nefis ve şeytanın esareti var. Hevâ ve hevesin esareti var. Şüphe ve kuruntuların esareti var. Dünya sevgisinin esareti var. Zalimlere ve diktatörlere esaret var. Hapishanelere düşmek suretiyle esaret var. Düşman ordularının elinde esir olmak var. Allah, kullarını bütün bu esaretlerden kurtarır. Onları Kendine aziz bir kul

yapar. Yeter ki, halis bir şekilde ve gönülden O'na müracaat edilsin, O'nun kapısı dua ve niyaz ile çalınsın. Allah kendisine hakkıyla kul olanları başkalarına kulluktan kurtarır. "Ey esirleri salıveren!" diye niyaz eden bir mümin yukarıda işaret ettiğimiz bütün o esaretleri düşünmeli ve bunlardan kurtarması için Rabbine yalvarmalıdır. Çünkü insan bu esirliklerden bir veya birkaç tanesine mübtela olabilir. Bunlar da özellikle manevî ve ruhanî olanları, bazen insanın ahiret hayatını mahvetmeye sebep olur.

سُبْحَانَكَ لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ خَلِّصْنَا مِنَ النَّارِ ﴿٧﴾

"Sen her türlü noksan sıfatlardan münezzehsin. Ey Kendisinden başka ilah bulunmayan. Eman ver bize eman diliyoruz. Bizi Cehennem ateşinden koru!"

-8-

8/1. Ey hamd ve sena sahibi! ﴿١﴾ يَا ذَا الْحَمْدِ وَالثَّنَاءِ

Bu cümlede geçen "hamd" kelimesi sözlükte, medih, övmek, Cenab-ı Hakk'a karşı memnuniyet ve sevinçlerini medih ve şükür ile bildirmek anlamına gelir. Allah'ın hamd sahibi olması ise, ezelden ebede kadar hangi nimet ve iyilik vesilesiyle olursa olsun ve kimden kime yapılırsa yapılsın bütün övgüler, medih ve senaların Allah'a ait olması demektir. Çünkü, nimetler O'nundur. O'nun hazinesinden çıkar. Övgüye konu olan nimeti de, nimete vesile olan varlıkları da, hamd ve teşekkür etme kabiliyetini de veren Allah'tır. İyilik ve nimetlerin zahiri sahipleri ise birer vasıta ve vesileden başka bir şey değildirler.

Sena kelimesi ise, medihle tarif, methetmek, övmek anlamına geliyor. Allah her türlü hamde layık ve sahip olduğu gibi, her türlü sena, medih ve övgüye de layık ve sahiptir. Çünkü O, hem zatında, hem sıfatlarında, hem de fiillerinde mutlak kemal sahibidir. O, bu yönleriyle mutlak övgüye layık olduğu gibi kullarına yaptığı hadsiz lûtuf ve nimetlerden dolayı da her türlü övgüye layıktır.

8/2. Ey mecd ve sena sahibi! ﴿٢﴾ يَا ذَا الْمَجْدِ وَالسَّنَاءِ

Mecd, sözlükte genişlik, kerem ve ululuk anlamına gelir. (*Müfredat*, s. 463) Allah'ın Mecîd sıfatı da bu kökten gelmektedir. El-Halimî, Mecîd'i şöyle ta-

nımlıyor: "el-Meni', el-Mahmûd, yani erişilmesi imkânsız, kuvvet sahibi olduğu hâlde hamde layık olan." (Beyhakî, s. 39) Ona göre bir kimseye Mecîd denmesi için şu iki unsurun bir arada bulunması gerekir: Ulaşılamayacak izzet ve şevketi olacak, fakat bu şevketinin yanında güzel hasletleri ve fiileri bulunacaktır. Allah Teâlâ kendisine erişilmekten münezzehtir. Bununla beraber ihsan ve in'am eden fazl ve lûtuf sahibidir ki, insan nimetlerini saymaktan âcizdir. El-Alûsî ise, daha ziyade azamet manasını tercih ediyor. (S. Yıldırım, s. 169)

Sena kelimesi de, ulviyet ve yükseklik anlamına geliyor. Allah mutlak ve gerçek bir yücelik ve yükseklik sahibidir.

8/3. Ey fahr ve beha sahibi! ۝٣ يَا ذَا الْفَخْرِ وَالْبَهَاءِ

Fahr kelimesi, sözlükte övünme, yaptıklarını sayarak iftihar etme, fazilet, büyüklük, şeref gibi anlamlara gelir.

Allah'ın fahr sahibi olması, övünmeye layık her güzellik ve kemalatın kendisinden gelmesi, eserlerinde bunların açıkça görünmesi demektir. Demek ki, övünülebilecek ne kadar güzel haslet ve mükemmellikler varsa hepsi Allah'ın eseri olup O'nun tarafından yaratılmaktadır.

Beha kelimesi ise, hüsün ve güzellik anlamındadır. Allah, fahr ve övgüye medar her fiil ve eserin gerçek sahibi olduğu gibi, güzel ve kıymetli her şeyin de hakiki sahibidir.

8/4. Ey ahd ve vefa sahibi! ۝٤ يَا ذَا الْعَهْدِ وَالْوَفَاءِ

Ahd sözlükte, vaat etme, söz verme, yemin, peymân, mukavele, vasiyet, misak gibi anlamlara gelir.

Allah, bütün bu manalarıyla tam bir ahd sahibidir. Hem kendisi bizzat çeşitli ahd ve vaatlerde bulunmuş, hem de çeşitli zamanlarda ya bütün kullarından veya belli şahıs veya milletlerden ahitler almıştır. Mesela, bütün insanoğullarını babaları olan Hz. Âdem'in sulbünden alarak "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye sormuş. Onlar da: "Evet Sen bizim Rabbimizsin" diyerek rububiyyetini ikrar etmişlerdir. Bu O'nun kullarından almış olduğu bir ahittir. Hayata geldiklerinde insanların bir kısmı bu sözlerine bağlı kalarak Allah'ın Rububiyetini ikrara devam etmiş, bir kısmı da bu ahde sırt çevirerek başka yollara sapmışlardır.

Ayrıca İsrailoğulları'ndan çeşitli ahitler almıştır.

Bunun yanı sıra, Kendisi de birçok vaatlerde bulunmuş ve bu vaatlerini yerine getireceğine söz vermiştir. Mesela, salih ve muttaki kullarının galip ve muzaffer olacağına dair ahdi, dünyadan sonra kullarını başka bir âleme sevk edeceğine, iyileri mükâfatlandırıp, kötüleri cezalandıracağına ilişkin hadsiz

sözleri hep bu İlahî vaatlere birer örnektir. Allah, kullarından aldığı vaatlerin yerine gelmesini istediği gibi, Kendisi de verdiği sözlere mutlak derecede sadık ve bağlıdır. Allah sözünden asla dönmez. Çünkü sözden dönme, ya aczden veya vefasızlıktan gelir. Bu ikisi de Allah hakkında muhaldir. Allah'a hiçbir şey zor gelmez. Verdiği her sözü yerine getirmeye kadirdir. O'nun, kullarına karşı vefasızlık etmesi de mutlak kemal ve izzetine zıttır. Öyleyse Allah çeşitli ahitlerin sahibi olduğu gibi, bu ahitlere karşı da vefa sahibidir.

8/5. Ey af ve rıza sahibi! ⑤ يَا ذَا الْعَفْوِ وَالرِّضَاءِ

Afv, "Suçtan dolayı cezalandırmamak" (*es-Sıhah*, VI, 2433) demektir. Bu kelime silmek anlamına da gelir. Türkçemizde kısaca "bağışlama" diye karşılanabilir. Allah'ın affetmesi, suçları bağışlamakta olduğu gibi, dinî mükellefiyetleri hafifletmek ve kolaylaştırmakla da ortaya çıkar. (2:187; 5:101; 4:43) Rıza ise, hoşnutluk demektir. Allah, yaptığı hata ve günahlardan dolayı pişmanlık duyarak yüce dergâhına dönenlere afv ve rızasıyla ikramda bulunur. Onlardan hoşnut olur, onları mükâfatlandırır. Ayrıca herkesi gücü ölçüsünde dinî yükümlülüklerden sorumlu tutar. Gücü yetmeyen kullarından bir kısım dinî yükümlülükleri düşürür. Bunlara da aynen o yükümlülükleri yerine getirenler gibi rıza ve mükâfatla karşılık verir.

8/6. Ey iyilik ve ihsan sahibi! ⑥ يَا ذَا الْمَنِّ وَالْعَطَاءِ

İyilik diye tercüme ettiğimiz, "menn" kelimesi, nimet vermek, iyilik etmek, rıza, esiri ücretsiz salıvermek vs. gibi anlamlara gelir. Atâ kelimesi ise, verme, bağışlama, lûtuf gibi manalar ifade eder.

Allah gerçekten de sayısız nimet ve iyilik sahibidir. Rızasına nihayet yoktur. Bunu daha önce bu manaya yakın başka isimleri açıklarken izah ettik. O, kullarına iyilik ve ihsanda bulunurken karşılığında hiçbir fayda beklemez. Kullarından istediği dinî yükümlülükler ise, kendisi için değil yine kullarının menfaatı ve iyiliği içindir. Allah mutlak gına ve ihtiyaçsızlık içindedir. Kullarını türlü türlü esaretlerden kurtarırken hiçbir karşılık ve menfaat beklemez.

Kısaca O, kâinatı dolduran hadsiz nimetler ve canlıların mazhar oldukları atiyyeler/bağışlar Kendi rahmet ve kereminin eseri olan sonsuz lûtuf sahibidir.

8/7. Ey fasl ve kadâ sahibi! ⑦ يَا ذَا الْفَصْلِ وَالْقَضَاءِ

Fasl, sözlükte, iki şeyin arasını bir açıklık meydana gelecek kadar ayırmaktır. (*Müfredat*: s. 381) Buradaki manası ise, hakla batılın arasını ayırmak, onlar

arasında kesin hükmü vermektir. (Tacü'l-Arûs, FSL maddesi) Allah verdiği akıl, gönderdiği peygamberler ve indirdiği kitaplarla hakkı hak olarak göstermiş ve ona sarılmayı emretmiş, batılı da batıl olarak göstermiş, ondan da sakınılmasını emir buyurmuştur. Ayrıca bu sıfatı en geniş ve gerçek şekliyle ahirette tecelli edecek, kurduğu o büyük mahkemede hak ile batılı, haklı ile haksızı birbirinden tamamen ayıracak, bu konuda en ufak bir kapalılık ve karışıklığa meydan bırakmayacaktır.

Allah'ın kadâ sahibi olması da, mahlukat arasında vukubulan dava ve anlaşmazlıkları adalet ölçüleri dairesinde halledip hükme bağlaması demektir. Hakiki "kadı" Allah'tır. Beşerî kadılar ise Allah adına O'nun hükümlerini kullarına tatbik eden birer sebep ve vasıtadır.

8/8. Ey izzet ve beka sahibi! ٨ يَا ذَا الْعِزَّةِ وَالْبَقَاءِ

Allah, düşmanlarına galip, istediğini yapmaya hiçbir şey engel olmayan ve nihayetsiz bir üstünlüğe sahip olmanın yanında bu vasfı ve hepsi de kemal ifade eden diğer bütün vasıflarıyla Bâkî'dir. Yani daim ve ebedîdir. Varlığının sonu düşünülemez. İzzet-i iktidarına uygun olarak ahireti yaratması da bu izzet ve bekasının gereğidir. O âlemde hem isim ve sıfatlarına ebedî ayinedarlık yapacak mahlukatına sonsuza kadar hayat sürme imkânı verecek, hem de dünyada izzet-i saltanatına karşı saygısızlık eden kullarını cezalandırarak izzetinin gereğini yerine getirecektir.

8/9. Ey cömertlik ve nimet sahibi! ٩ يَا ذَا الْجُودِ وَالنَّعْمَاءِ

"Cömertlik" diye tercüme ettiğimiz, "Cûd" kelimesi sözlükte, cömertlik, sehavet, el açıklığı, muhtaçların durumlarını ve ihtiyaçlarını bildirmelerine meydan vermeden lûtuf ve ihsanda bulunmak... gibi anlamlara gelir.

Kısaca, mecbur olmadığı hâlde, hiçbir karşılık beklemeden ve verdikten sonra da gönlü verdiğine takılıp kalmaksızın iyilik ve ihsanda bulunmaya cûd adı verilir. Allah bu manada mutlak cûd sahibidir. Çünkü iyilik yapmaya hiçbir mecburiyeti yoktur. Yaptığı iyilik karşısında hiçbir şey beklemez. Verdikten sonra bir pişmanlık ve üzüntü duyması da hadsiz derecede muhaldir. Yeryüzünü bir nimet sofrası yapması, had ve hesaba gelmez mahlukatını sayısız nimetleriyle perverde etmesi bunun en açık delilidir.

Bu vasıfta geçen "na'mâ'" kelimesi de ihsan ve atiyye anlamındadır. Allah'ın ihsan ve atiyye sahibi olması konusunu daha önce çeşitli vesilelerle açıkladığımız için burada bu kadarla yetiniyoruz.

8/10. Ey fazl ve âlâ' sahibi! ⑩ يَا ذَا الْفَضْلِ وَالْاٰلَاۤءِ

Fazlın burada kast edilen manası cömertlik, ihsan, keremdir. Alâ ise, bahşiş, lûtuf, nimet, ihsan demektir. Âlimler "nimet" kelimesi ile "âlâ" kelimesi arasında şöyle bir fark bulunduğunu söylerler: Nimet, Allah'ın gözle görülen zahiri lûtuflarıdır. Alâ ise gizli lûtuflardır. Mesela, insanın eli bir nimettir. Bu elin fonksiyonunu yerine getirebilmesi ise bir âlâdır. Mesela eli bulunduğu hâlde, felç gibi bir arızadan dolayı eli işlemeyen bir kimsede nimet var, fakat âlâ yoktur. Bunun gibi göz de bir nimettir. Gözün görebilmesi ise bir âlâdır. Meyve bir nimet, meyvenin besleyicilik özelliğine sahip olması ise âlâdır.

Bu vasıftan anlıyoruz ki, Allah, kullarına açık ve gizli nimetlerini karşılıksız olarak ve sırf İlahî fazlıyla bahşediyor. Lûtuf ve keremiyle mahlukatının yüzünü güldürüyor.

سُبْحَانَكَ لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ خَلِّصْنَا مِنَ النَّارِ ⑧

"Sen her türlü noksan sıfatlardan münezzehsin. Ey Kendisinden başka ilah bulunmayan. Eman ver bize eman diliyoruz. Bizi Cehennem ateşinden koru!"

-9-

وَاَسْئَلُكَ بِاَسْمَآئِكَ

Allah'ım! Sen'den şu isimlerinin hakkı için istiyor ve yalvarıyorum:

9/1. Yâ Mâni'! ① يَا مَانِعُ

Kısaca kötülük ve tehlikeleri engelleyen; dilemediği şeyin gerçekleşmesine müsaade etmeyen anlamını ifade eder.

Mâni', himaye eden, kurtaran, yardım eden, savunan manalarına geldiği gibi (Abdulcevad, *a.g.e.*, s. 213), meneden, alıkoyan, engel olan gibi manalara da gelir. Bu isim, Kur'ân-ı Kerim'de bu kalıpla açıkça geçmese de, bilhassa Allah'ın himaye ediciliğini, O'ndan başka himaye edicinin bulunmadığını ifade eden ve bu kökten gelen fiiller kullanılmıştır. Bu manada Allah "Mâni'"dir; O'ndan başka yaratıklarını koruyup kollayacak, onlara yardım edecek hiç kimse yoktur. Mülk Sûresi'nde Allah bu gerçeği dile getirmektedir: "Rahmân'dan

başka kimmiş o size yardım edecek kuvvet? İnkârcılar ancak derin bir aldanmışlık içindedirler." (67:20) Ayet, aynı sûrede daha önce sayılan bütün o tehlikeler karşısında Allah'tan başka ve özellikle de O'na karşı insanoğluna yardımı edecek, onu kurtaracak hangi kuvvetin bulunabileceğini soruyor. İnsanı düşünmeye sevk ediyor. Gerçekten de insan sadece kendi vücuduna Yüce Allah'ın yerleştirmiş olduğu savunma sistemini düşünse, O yüce kuvvetten başka hiçbir koruyucu ve savunucusunun bulunmadığını, O'nun yanında tesir ve destek sahibi zannettiği varlıkların adının bile anılmasının yersiz ve çirkin olduğunu anlayacaktır. Şöyle ki:

İnsanın, insan vücudunun her türlü dış ve iç etkene karşı korunma görevini yapan donanımın laboratuvarı kemik iliğidir. Savunma görevini yapan hücreler bu fabrikada üretilir. Üretim mekânı olarak buranın seçilmesi de son derece hikmetli olup, dış etkenlerden uzak olma bakımından en güvenli yer burasıdır. Kemik iliğinde, bir tek hücreden her türlü hücre yapılır. Normalde her hücre kendine benzer bir hücre meydana getirdiği hâlde, bu hücre kendi genetik kartını tamamen bırakarak apayrı hücreler imal eder. Bir hücrenin kendisiyle alakası olmayan apayrı hücreler yapması kanunu, biyolojide tek istisna kanundur. İşte insan, ana rahmine düştüğü andan itibaren ta dünyaya veda edinceye kadar, hayatının her aşamasında, gerek dış ve gerekse iç düşmanlarına karşı son derece hassas biçimde ve binbir özenle korunmaktadır. Anne rahminde plasenta içerisinde dış etkilerden son derece uzaktır, dünyaya gözünü açtığı anda, sözünü ettiğimiz dâhilî savunma sistemiyle donatılmış hâldedir, dünya gezegeni üzerinde de tıpkı anne rahminde olduğu gibi, bu defa da, atmosfer denilen koruyucu zırhla, uzaydan gelen sayısız tehlikeli etkenlere karşı korunmakta ve gözetilmektedir. Bütün bu koruma ve gözetimlerin ne derece rahmet ve şefkatle yürütüldüğü göz önüne getirildiğinde, ayette özellikle Rahmân ismine yer verilerek, "Rahmân'dan başka şu sizi koruyacak kuvvet kimmiş?" şeklindeki vurgunun ne kadar yerinde olduğu daha iyi anlaşılıyor. Hadislerde de "mâni'" bu manada kullanılmıştır.

Allah'ın zatını bu sıfatla nitelendirmesinin daha pek çok gerekçeleri vardır. Mesela, akılları, Zât'ını idrakten menetmektedir. Hiçbir akıl O'nu tam olarak idrak edemez.

Ayrıca, itaatkâr kullarını sürekli müdafaa ve muhafaza eder, düşmanlarının onlara bir zarar vermesine fırsat vermez. Dünya imtihanının gereği geçici olarak zarar görseler veya mağlup edilseler de nihâî zafer onlarındır.

Yine Allah, kullarına dilediğini verir, dilediğini onlardan meneder. Yani hikmeti gereği bazı şeyleri onlardan esirgeyerek vermez. Doktor, hastasına perhiz tutturarak bazı gıdaları vermediği gibi, Allah da sevdiği bazı dostlarından dünyalık bazı güzel gibi görünen şeyleri esirger.

Yine, mahlukatı, hadlerini tecavüz etmekten meneder. Helak edici sebeplerin onlara zarar vermesine engel olur. İşte bu ve benzeri manaları düşünülerek bu mübarek isim söylendiğinde ne büyük hakikatlerin dile getirildiği düşünülmelidir.

İnsanın başına gelen her felâket, musibet, sıkıntı ve tasa aslında onun için bir imtihandır. O belayı veren Allah, kulunu deniyor. Sabırla o belayı göğüsleyip, isyana sapmadan, kulluk görevini unutmadan ve kendisini kaybetmeden dayanıp dayanmayacağını imtihan ediyor. İşte Allah zamanı geldiğinde ve musibet vazifesini tamamladığında bela, sıkıntı ve musibeti defeder, kaldırır, böylece kuluna daha fazla zarar ve sıkıntı vermekten meneder.

Ayrıca, gönderdiği peygamberleri, indirdiği kitapları ve verdiği akıl nimetiyle kullarına felaket ve musibetlerin gerçek mahiyetini göstermiştir. Bunların birer imtihan vesilesi olduğunu bildirmiştir. Kısaca belaların üzerindeki örtüyü kaldırıp hakikatini kullarına gösteren O'dur. Böylece de, kulunu streslerden, bedbinliklerden ve ruhi çöküntülerden esirgeyip meneder.

Allah, mahlukatından hadsiz düşmanları meneder. İzni dışında herhangi bir zararın kendilerine gelmesine fırsat vermez. Hayat vazifelerini yerine getirip kemal noktasına doğru ilerlerken yollarını tıkayan engelleri meneder. Mesela bir çekirdek meyveli ağaç olmaya, anne karnındaki döllenmiş bir yumurta hücresi mükemmel bir insan olmaya doğru yoluna devam ederken, onlara lazım olan her şeyi ulaştırdığı gibi, onları yollarından alıkoyan manialarıengelleri de defeder.

Allah felaketleri, gamları, kederleri ve sıkıntıları defeden, savan ve menedendir. Allah'ın koruyuculuğu, himayesi ve muhafazası olmasaydı bir canlının ve hele insanın bir an bile hayatta kalması mümkün olmazdı. Allah, insanı hıfz, himaye ve koruyuculuğunun kundağına sarmış bulunmaktadır. Her an uzaydan gelen sayısız zararlı ışınlardan tutun, yediğimiz gıdadan, içtiğimiz suya kadar her yanımızı sarmış sayısız bakterilere kadar hadsiz zararlı unsurlardan bizi koruyan, hepsinin zararını savan, takdir ettiği ecelimiz gelinceye kadar bizi yaşatan Allah gerçekten belaları engelleyendir.

Bu isim, her türlü zararın Allah'ın elinde olduğunu, dilediği anda bu zarar ve sıkıntıları kaldırmaya kadir bulunduğunu, dolayısıyla bu gibi durumlarda ilk olarak O'nun kapısının çalınması gerektiğini ifade eder.

Verenin de esirgeyenin de gerçekte Allah olduğunu bilen mümin, insanların elinden bir şey elde ettiği zaman, minnettarlıkta aşırıya kaçmaz, zillet derecesinde önünde eğilmez. Aynı şekilde ihtiyacı olan bir şey kendisinden esirgendiğinde de, insanlara karşı kin ve nefret beslemez. Bunun mutlaka bir hikmeti bulunduğunu, böylesinin belki de daha hayırlı olduğunu düşünerek sabreder. Hayırlı bir kapı açması için Rabbine yalvarır. Verenleri ve esirgeyenleri gördüğünde Allah'ın izin verdiği ölçüde övgü ve yergide bulunur.

9/2. Yâ Dâfi'! ۞ يَا دَافِعُ

Dafi', defeden, meneden, ortadan engelleri kaldıran anlamına gelir. Allah, mahlukatından hadsiz düşmanları defeder. İzni dışında herhangi bir zararın kendilerine gelmesine fırsat vermez. Hayat vazifelerini yerine getirip kemal noktasına doğru ilerlerken yollarını tıkayan engelleri defeder. Mesela, bir çekirdek meyveli ağaç olmaya, anne karnındaki döllenmiş bir yumurta hücresi mükemmel bir insan olmaya doğru yoluna devam ederken, onlara lazım olan her şeyi ulaştırdığı gibi, onları yollarından alıkoyan manialarıengelleri de defeder.

9/3. Yâ Nafi'! ۞ يَا نَافِعُ

Nafi', sözlükte, menfaat ve yarar sağlayan anlamına gelir. Bu isim Allah'ın, yaratıklarına fayda ve menfaat verdiği, her türlü faydalı şeyi yarattığı mesajını taşımaktadır. Kur'ân'da gerçek ve tek fayda vericinin Allah olduğu açıkça belirtilmektedir.

Gerçekten de her türlü hayır ve menfaat Allah'ın elindedir. Her faydalı şey O'nun hazinesinden çıkmaktadır. Her şeyde bir fayda, hikmet ve maslahat gözetendir. Yarattıklarını umulmadık şeylerden yararlandırandır. Her canlının fayda ve çıkarlarını dileyen ve onlara ikram edendir. O'nun kudret ve iradesi olmadan hiç kimse hiçbir konuda hiç kimseye bir yarar ve menfaat sağlayamaz. O'nun dışındaki varlıklar için bu ismin kullanılması mecazîdir. Hakikî Nafi' O'dur. O'nun dışındakiler ise, ancak O'nun emri, izni ve ilmi dairesinde verdiği imkânlarla başkasına fayda temin edebilirler.

Her varlık, her şeyinde ve her işinde Allah'ın yardımına muhtaçtır. Ya fıtrî ihtiyaç, ya zorda ve darda kalmışlık lisanı veya sözlü olarak O'dan yardım diler. Bütün kâinattan Allah'ın dergâhına doğru bir dua, niyaz ve yakarış akar durur. Çünkü hiçbir varlık, bir an olsun O'ndan müstağni kalamaz. O, gerek toplu olarak ve gerekse fert fert varlıklardan yardımını bir anlık çekecek olsa, her şey derhâl yok olur.

İrademiz dışında bize bu kadar fayda ve iyilik kaynak ve imkânlarını sağladığı gibi, bir de, irademizle izlememiz için önümüzde bir iman ve İslam yolunu açarak, dünyada ve ahirette bizi ihya edecek hayat düsturlarını elimize vererek de bize sonsuz fayda ve iyiliklerde bulunmuştur.

O, bize emanet olarak verdiği canımızı ve malımızı, duyu ve duygularımızı, varlık ve imkânlarımızı Cennet karşılığında bizden satın alarak bize ikinci bir kez de fayda dokundurmak istemektedir. Bu alış verişte, bizden satın almakla, imkânlarımızı elimizden almamakta, sadece Kendi rızası dairesinde kullanma-

mızı istemektedir. Bunu yaptığımız takdirde, zaten fani olan bu imkânların ebedî hâle geleceğini, değerlerinin kat kat artacağını, külfet ve sorumluluklarının hafifleyeceğini, hain duruma düşmekten kurtulacağımızı ve üstelik Cennet gibi ebedî bir fiyat kazanacağımızı bildirerek Nafi' isminin bir başka tecellisini göstermektedir.

İşte bütün bu nimet, inayet, ihsan ve yardımların gerçek sahibi olan Rabbimiz, Zât'ını bize en-Nafi' diye tanıtmakta, her türlü zarar gibi, bilcümle fayda ve menfaatlerin de Kendisinin elinde olduğunu hatırlatmaktadır.

Her türlü fayda ve zarar Allah'ın elinde olduğuna göre, kullara müracaat edip yorulmak veya onlardan korkmak yersizdir. Her fayda ve tehlike karşısında doğrudan doğruya zarar ve faydayı elinde bulunduran Yüce Allah'a müracaat edilmelidir. Ona dayanıp güvenmelidir.

9/4. Yâ Sâmi'! ٤ يَا سَامِعُ

İşiten ve dinleyen anlamına gelir. Allah bu vasfıyla, gizli ve açık bütün sesleri, fısıltıları ve sessiz feryatları, hâl ve lisanla edilen bütün dua, yalvarış ve yakarışları işitir ve en uygun karşılıklarla cevap verir.

9/5. Yâ Rafi'! ٥ يَا رَافِعُ

Rafi', yükselten, kaldıran, yücelten anlamına gelmektedir. Bu yükseltme maddeten olabildiği gibi, manen de olabilir. Mesela, Allah gökleri yükseltmiştir. Dağları yükseltmiştir. Bunlar maddî yükselmelere örnektir. Manevî olarak da Allah bazı mahlukatını diğerlerinden yüksek ve üstün kılmaktadır. Mesela insanlar diğer yaratıklar arasında üstün bir mertebeye yükseltilmişlerdir. İnsanlar da kendi aralarında kıymet ve fazilet bakımından aynı derecede değildirler. Yine bazıları bazılarından üstün kılınmıştır. Allah, peygamberlerini diğer insanlardan üstün kıldığı gibi, bütün peygamberler de aynı manevi mertebede değildirler. Onların da bir kısmı bir kısmından üstün kılınmıştır.

Kısaca maddi ve manevi bütün rütbeler O'nun meşietine tabidir. Her şey O'nun yükseltmesiyle yükselir.

9/6. Yâ Sani'! ٦ يَا صَانِعُ

Sani', sanatkârca yapan, yaratan, sanat eseri olarak meydana getiren anlamına gelir. Gerçek Sani' Allah'tır. Çünkü doğrudan doğruya, hiçbir şeye muhtaç olmadan her şeyin aslını, esasını ve teferruatını yapan, akılları hayrette bı-

rakacak güzellikte yaratan O'dur. O'nun bütün sanatları son derece ustaca ve mükemmeldir.

Kâinat ve içindeki bütün varlıklar Allah'ın bu sıfatını ispat etmektedir:

"Eğer eşya kendi nefislerine isnad edilirse, her bir zerreye bir uluhiyyet vermek lazımdır. Mesela, Ayasofya'nın bânisi inkâr edildiği takdirde her bir taşı mimar olması lazım geliyor. Öyle ise, kâinatın Sâni'a olan delaleti kendi nefsine olan delaletinden daha vazıh, daha zahir, daha evlâdır. Öyle ise kâinatın inkârı mümkün olsa bile, Sani'in inkârı mümkün değildir." (*Mesnevî-i Nûriye*)

Şu kâinat sanki bir sanat sergisidir. Her şey son derece harika, mükemmel ve gözkamaştırıcı sanat ve güzelliktedir. Nihayetsiz bolluk ve çeşitlilik bu sanat eserlerinin değer ve kalitesini düşürmüyor. Bir baharda kuru bir topraktan yaratılan sayısız gül ve çiçeklerin istisnasız sanatlı ve göz alıcı olması bu gerçeği ispata yeter. İşte kâinat, içindeki sanat eserleriyle birlikte Sanatkârlarının büyüklüğünü haykırıyor. Bütün insanları O'na imana ve itaata çağırıyor.

9/7. Yâ Şafi'! ⑦ يَا شَافِعُ

Şafi', şefaatçı, suçların affedilmesi için yardım eden demektir. Şefaat ise, günahkâr müminlerin affedilmeleri ve itaatlı müminlerin ise makam ve derecelerinin yükselmesi için yapılan aracılık anlamına gelir. Bu, yine Allah'ın izniyle başta Hz. Muhammed Mustafa (a.s.m.) başta olmak üzere, diğer peygamberler, salih insanlar, ilmiyle amel eden âlimler tarfından gerçekleşecektir. Bu sıfatın Allah hakkında kullanılması ise, ihtiyac-ı mutlak içindeki canlılara ve özellikle insana rahmetini şefaatçı yapıp onları gazap ve azabından muhafaza etmesi, iyi olanlarının mertebesini daha da yükseltmesi, işaret ettiğimiz makbul kullarının şefaatlerini kabul etmesi sebebiyledir.

Ayrıca Yüce Allah bazı kullarını affetmek istediğinde, o kulun üzerinde kul hakkı varsa, hak sahibini memnun ederek hakkını affettirir ve ikisini birlikte Cennet'ine koyar. Bu da bir bakıma Allah'ın hak sahibi nezdinde başka bir kulunu affettirmek için aracı ve şefaatçı olması anlamına gelebilir. Allah böylece kullarının arasını bulur, düzeltir ve iki tarafı da rahmetine mazhar kılar.

9/8. Yâ Cami'! ⑧ يَا جَامِعُ

Cami' kelimesi, sözlükte, cem'eden, toplayan, buluşturup birleştiren anlamına geliyor. Kur'ân'da iki ayette Allah'ın vasfı olarak kullanılmıştır: "Ey Rabbimiz! Gerçekleşmesinde şüphe olmayan günde insanları bir araya toplayacak olan Sen'sin." (3:9) "Şüphesiz Allah, münafıkların ve kâfirlerin hepsini Cehen-

nem'de toplayacak olandır." (4:140) Bunun dışında "cem" kökünden türeyen çeşitli fiil kalıpları değişik ayet ve hadislerde Allah'a nispet edilmektedir.

Kur'ân'da âhiret, "yevmu'l-cem' = toplanma günü" olarak nitelendirilmektedir. (42:7; 64:9) Allah, ölüp yok olan, maddî varlıkları gözle görülemeyecek hâle gelen insanları âhiret hayatında bedenlerinin aslî unsurlarını bir araya getirmek suretiyle yeniden canlandıracaktır. Onları hesaba çekmek, aralarındaki anlaşmazlıkları gidermek ve davalarını görmek için bütün mahlukatını yüce divanında toplayacak ve onları muhasebeye tabi tutacaktır. Bu hesap sonunda iyilik ve iyileri Cennet'e, kötülük ve kötüleri ise Cehennem'e doldurup cem'edecektir.

Allah, Câmi'dir. Çünkü, zat, sıfat, esmâ ve efa'linde bütün enva-ı kemalatı toplamıştır. En büyük mahlukatındaki hikmet ve sanat numunelerini toplayıp en küçük masnuatına da yerleştirmiştir. Mesela, âlemi büyük bir insan, insanı da küçük bir âlem şeklinde yaratmıştır. Büyük bir ağacın bütün organ ve unsurlarının numune ve programını küçücük bir çekirdeğinde toplayıp yerleştirmiştir. Gözle görülmeyen bir hücre olan embriyonda mükemmel bir insanın beden ve hayat programını toplayıp kodlamıştır.

Allah, atomun, çekirdek, elektron, nötron ve proton gibi farklı öğelerini bir araya getirmiş, atomları toplayıp elementleri, elementleri bir araya getirip molekülleri, molekülleri cem'edip sayısız canlı ve cansız cisim ve organizmaları oluşturmuş ve oluşturmaktadır.

Gazâlî'ye göre birbirine benzeyen veya birbirinden çok farklı, hatta birbirine zıt olan birçok unsurun tam bir ahenk, nizam ve düzen içinde birleşerek bir kosmos oluşturan bu âlem, Allah'ın Câmi' isminin tecellisi ve terkibinin eseridir. Mesela, gökleri, yıldızları, havayı, yeri, denizleri, hayvanları, bitkileri ve çeşitli madenleri bir arada toplamıştır. Bütün bunların şekilleri, tatları ve diğer vasıfları ayrı ayrıdır, birbirlerine benzemez. Böyle olduğu hâlde onları bir sistem içerisinde bir araya getirmiştir. Hayvanların bedeninde kemikleri, sinirleri, damarları, adaleleri, beyni, deriyi, kanı ve diğer unsurları bir terkiple bir araya getirmesi de böyledir.

Bu ismin bir tecellisi de, cemiyetin çekirdeği olan ailedeki eşler ve çocuklardan tutun, ta kabile ve milletlere kadar Allah'ın kalpleri uzlaştırıp birleştirmesi, böylece birbirleriyle kaynaşan, yekdiğerine ısınıp ülfet eden, amaç birliği yapabilen oluşum ve birliktelikleri sağlamasıdır. Allah, insanların gönüllerini ya sevgi ve şefkat bağı veya menfaat ve amaç ortaklığı gibi görünmeyen iplerle birbirine bağlamasaydı, hiçbir birliktelik ve organizasyon olmaz, insanlar bir arada yaşayamaz, her biri tıpkı insanlar gibi birer topluluk olan diğer canlı türleri birlikte hareket edemez, herkes ve her şey tek başına yaşamaya kalkışır, ipi çekilip alınmış tesbih taneleri gibi fertler dağılır, hayatın tadı kaçar, hatta belki de hayattan eser kalmazdı.

Allah'ın bu imini bilen bir mümin, Rabbine kulluk yolunda kendini toparlamaya çalışır; tüm niyet, arzu, duygu ve düşüncesini bu noktada yoğunlaştırmaya özen gösterir. Öte yandan, iç dünyası veya dış görünüşüyle ilgili ne kadar dinî edep ölçüleri varsa hepsini kendisinde toplamaya gayret eder. Böyle bir mümin, sırf kendisi için yaşamaz, bilgisi, ilgisi, güzel niyeti ve faydalı olma arzusuyla bütün müminleri, hatta bütün canlılar âlemini kucaklar. Allah'ın insanları toplamak istediği çizgide toplamaya, böylesi birlikteliklerde yer almaya özen gösterir.

9/9. Yâ Vâsi'! ٩ يَا وَاسِعُ

el-Vâsi', nimet ve keremi her ihtiyacı olana kâfi, bol bol ihsan eden, ilmi cümle eşyayı içine almış, rızkı bütün mahlukata şâmil ve rahmeti her şeyi kaplamış, af ve bağışı engin olan Allah demektir.

Gazâlî, bu isim hakkında şu açıklamayı yapar: "Vâsi', genişlik, bolluk, zenginlik manasında olan 'si'at' mastarından ism-i fâildir. "Si'at" ise, bazen çok geniş malumatı ihata eden ilimde, bazen bol ihsan ve ikramda kullanılır. Her nasıl kabul edilirse ve ne hakkında kullanılırsa kullanılsın mutlak Vasi', ancak ve yalnız Yüce Allah'tır.

İlmine bakıldığında, kuşattığı malumat denizinin sahili olmadığı, hatta denizler mürekkep olsa, ağaçlar kalem olsa da, bununla O'nun ilmi yazılmak istense kâfi gelmeyeceği açıktır. Allah'ın yarattıklarına olan ihsan ve nimetlerine bakıldığında, bunun da sınırsız olduğu anlaşılır. Allah'ın, ilim, nimet ve ihsanlarının dışındaki her ilim, nimet ve ihsan ne kadar büyük olursa olsun sınırlıdır ve bir yerde sona erer. Dolayısıyla Allah, bu sıfata herkesten daha layıktır. O'nun Vasi' sıfatı izafi değil, mutlaktır. Yani başka bir varlığınkiyle kıyaslandığında geniş olması söz konusu değil, özünde sınırsızdır." (Gazâlî, *a.g.e.*, 194)

Şu ayetler Cenab-ı Hakk'ın bu vasfına ışık tutarlar:

"O, kullarının yaptıklarını ve yapacaklarını bilir. O'nun bildirdiklerinin dışında insanlar O'nun ilminden hiçbir şeyi ihata edemezler. O'nun kürsüsü gökleri ve yeri içine alır." (2:255) "Doğu da Allah'ındır, batı da. Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü (Zât'ı) oradadır. Şüphesiz Allah'(ın rahmeti ve nimeti) geniştir, O her şeyi bilendir." (2:115) "Ufak tefek kusurlar dışında, büyük günahlardan ve edepsizliklerden kaçınanlara gelince, bil ki Rabb'in, affı geniş olandır!" (53:32) "Allah'ın rahmeti geniştir ve O her şeyi hakkıyla bilir." (3:73) "Rabbimin ilmi her şeyi kuşatmıştır." (6:80) "De ki: Rabbiniz geniş bir rahmet sahibidir. Bununla beraber O'nun azabı, suçlular topluluğundan uzaklaştırılamaz." (6:147) "Allah'ın lûtfu geniş, hikmeti büyüktür." (4:30)

Allah'ın diğer bütün isim ve sıfatları da nihayetsiz derecede şümullü ve ihatalıdır. Zerrelerden güneşlere kadar bütün varlıklar O'nun ilim, hikmet, kudret, rahmet ve inayet deryasında yüzmektedir. O bütün isim ve sıfatlarıyla her şeyi her yönüyle kaplamış ve avucuna almıştır. O'nun tasarruf, tedbir ve idaresinin dışına taşan hiçbir varlık yoktur.

Işık saniyede 300 bin km yol aldığı hâlde, kâinat yaratılalı beri yola çıkan bir ışık, şu kâinatı yani uçsuz bucaksız fezayı bir baştan bir başa kat edemez. İşte böylesine geniş bir maddî âlemi bile ilmi, hikmeti, rahmeti, kudreti ve iradesiyle kuşatan, çekip çeviren, en küçük zerrelerinden en büyük galaksilerine kadar her şeyi yaratıp idare eden Allah, Vasi' ismine layıktır.

Allah, her türlü bağış, lûtuf, nimet, iyilik ve ihsanın gerçek sahibidir. Bu tür şeyler kimden kime gelse, aslında kaynağı Allah'ın o geniş olan ilim, hikmet, kerem ve rahmet hazinesidir. İyiliğin, nimet ve ihsanın kaynağı gibi görünen bütün varlıklar da, aslında Allah'ın rahmet hazinesinin birer kapıcısı, hediyesini bize taşıyan birer hizmetçisi, nimet paketini getiren birer memurudur.

Bu isimden ders alan mümin, tüm mana ve çağrışımlarıyla, kapasitesine göre O'na ayna olmaya çalışır. İlmini, hilmini, cömertliğini bütün varlıkları kuşatacak şekilde genişletme çabası içinde olur. İlim, rahmet, kudret ve bağışları engin olan Rabbi dururken başka kapılara gitmeye, O'nun izin ve rızası dışında başkalarından bir şey istemeye asla tenezzül etmez. Tam anlamıyla aziz bir kul olarak yaşar ve Cennet'te ebedî saadete erer.

9/10. Yâ Mûsi'! ⑩ يَا مُوسِعُ

Mûsi' kelimesinin sözlükte şu anlamlara geldiğini görüyoruz: Genişlendiren. Ferahlık veren. Zengin. Muktedir.

İsm-i Fail olan bu kelimenin mastarı olan vus' takat manasına gelir. Allah Kur'ân-ı Kerîm'de Zât'ını azamet cem'iyle (Mûsi'ûn) diye nitelendirmiştir. "Göğü kuvvetimizle Biz kurduk; Biz genişleticiyiz (veya geniş kudret sahibiyiz). (51:47) Kadir, rızkı, mülkü ve nimeti genişleten gibi anlamları da vardır. (*Rûhu'l-Meânî*, XXVII, 17)

Kısaca maddî ve manevî bütün genişlikler Allah'ın genişletmesiyle gerçekleşmektedir. Müminlerin ruhlarındaki bast ve inşirah hâli, Mûsi' isminin eseri ve tecellisi olduğu gibi, dev bir atomdan fışkırarak çıkarılan ve durmadan yayılan kâinattaki genişleme de aynı ismin eseri ve tecellisidir. Ayrıca her yönüyle fakr ve ihtiyaç içinde bulunan mahlukatın türlü türlü cihazlarla, maddî ve manevî imkânlarla zenginleşmesi de yine bu ismin tecellisidir.

سُبْحَانَكَ لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ خَلِّصْنَا مِنَ النَّارِ ﴿١٠﴾

"Sen her türlü noksan sıfatlardan münezzehsin. Ey Kendisinden başka ilah bulunmayan. Eman ver bize eman diliyoruz. Bizi Cehennem ateşinden koru!"

-10-

10/1. Ey her masnûun sanatkârı! ﴿١﴾ يَا صَانِعَ كُلِّ مَصْنُوعٍ

Kâinâttaki her bir varlık mükemmel bir sanat eseridir. Her şey harika sanat eserleriyle süslenmiş. Bütün bu varlıkların yaratıcısı tek ve O da Allah olduğuna göre bütün sanatların yaratıcısı O'dur. Hatta yaptığı sanatlarıyla övünen insanı da yaratan, ona o kabiliyet ve gücü veren O'dur. Böyle olunca her sanat doğrudan doğruya O'nun kudret, ilim ve hikmet elinden çıkmaktadır.

Allah sanat eserlerini vücûda getirirken bir madde ve müddete de muhtaç değildir. İstediği şeyi yoktan, anında ve bir tek emirle varlık sahasına çıkarır. Hakikatte O'ndan başka sanatkâr yoktur.

10/2. Ey her bir yaratığın yaratıcısı! ﴿٢﴾ يَا خَالِقَ كُلِّ مَخْلُوقٍ

Hàlık, yaratma anlamına gelen halk mastarının ism-i failidir, yaratıcı demektir. Halk, aslında düzgün bir biçimde takdir etmek demektir. "Bir asla uymaksızın bir şeyi icad etmek" için de kullanılır. Mesela, "Gökleri ve yeri halk etti." (6:11) ayetinde bunu, yani "ibda'" manasını ifade eder. Halk kelimesi, bazen, "Var olan bir şeyden başka bir şeyi icad etmek" hakkında da kullanılır: "O, insanı pişmiş çamur gibi kuru bir balçıktan halk etti." (55:14) ayetinde olduğu gibi.

Allah Teâlâ, her iki anlamda da her şeyin yaratıcısıdır. İki türlü yaratması vardır: Birisi ihtira' ve ibda' iledir. Diğeri ise sun' ve inşa iledir. Mesela, her bahar, sayısız canlı varlıkların şekillerini, suretlerini, renklerini, bitkiyse kokularını, tatlarını... kısaca cevher ve ana maddelerinden başka bütün özelliklerini yoktan yaratıyor. Küçük bir su sızıntısı büyük bir kaynağını gösterdiği gibi, teferruattaki sun' ve inşa suretindeki bu yaratma, o varlıkların ana maddeleri ve cevherlerinin de yoktan yaratıldığını göstermektedir. Nitekim bu kâinat bütün yönleriyle bir zamanlar yoktu. Allah O'nu yoktan var etmiştir. Kâinâtın ve kâinât içindeki canlı ve cansız varlıkların bütün özellikleri sonradan yaratıldığı gibi, ana maddeleri ve cevherleri de sonradan yaratılmıştır.

İmam Gazâlî, Allah'ın isimlerinden olan el-Hàlık, el-Bârî ve el-Musavvir kelimeleri üzerinde durur ve açıklamayı yapar:

"Bu üç ismin müteradif (eş anlamlı) kelimeler oldukları ve hepsinin de yaratma manasına geldiği sanılabilir. Fakat mesele hiç de böyle değildir. Zira yok iken var olan her bir şey, önce takdir edilir. Yani mukadderat çerçevesine alınır. Sonra bu takdire uygun olarak icad edilir, meydana getirilir. Daha sonra da tasvir edilir, şekil verilir.

Şanı yüce Allah, takdir edici olarak, yani bir şeyi mukadderat çerçevesine alma bakımından Hàlık'tır. Yaratıcı olarak Barî'dir. Yaratıcılıklarını en güzel şekilde suretlendirici olarak da Musavvir'dir.

Bu tıpkı bir bina misaline benzer. Yapılacak bir binaya ne kadar ağaç, ne kadar tahta, ne kadar çimento-harç gideceğini; genişliğinin, uzunluğunun ve yüksekliğinin ne kadar olacağını, kaç tane duvarının olması gerektiğini... hesaplayacak birisine ihtiyaç vardır. Bunları mühendis yapar. Hesaba-kitaba vurur. Planını-projesini çizer. Bundan sonra binayı fiilen yapacak ustaya ihtiyaç hasıl olur. Bina meydana geldikten sonra da nakışlarını ve tezyinatını yapacak ustalar lazımdır. Demek her üç işi de ayrı ayrı kişiler yapmaktadır.

İnsanlar için durum budur. Yani, takdir edenle binayı yapan ve onu süsleyen ayrı ayrı kişilerdir. Hâlbuki şanı yüce Allah'ın fiilleri bahsinde durum böyle değildir. Bilakis O, hem takdir edici, hem yaratıcı-yapıcı ve hem de tezyîn edicidir." (*Esmâü'l-Hüsnâ*, s.123)

10/3. Ey her bir rızıklananın Râzıkı! ۞ يَا رَازِقَ كُلِّ مَرْزُوقٍ

Râzık, rızık veren demektir. Rızk ise, "kendisinden yararlanılan şey, yahut canlının varlıkta kalması ve gelişmesi için, Allah'ın canlıya sevk ettiği şey" demektir. (*Tâcu'l-Arûs*, RZK maddesi, VI, 355)

Bu isme göre Allah, ayrı ayrı rızıkları tam bir rahmetle gönderilen her bir canlının Râzık'ıdır. Anne rahmindeki yavrunun, denizdeki balığın kısaca âciz ve zayıf sayısız canlıların rızkını en mükemmel biçimde veren Allah için bu isim ne kadar da yerindedir.

İmam Gazâlî Hazretleri, Allah'ın rızık vericiliği konusunda şu açıklamayı yapar:

"O rızıkları ve rızıklandırdıklarını yaratan, onlara rızıklarını ulaştıran ve rızık elde etme sebeplerini husûle getirendir. Rızıklar iki kısımdır:

1. Bedenin muhtaç olduğu rızıklar. Bunlar her türlü maddî yiyeceklerle içeceklerdir.

2. Kalbin muhtaç olduğu rızıklar. Bunlar her türlü bilgiler, mükâşefelerdir. Batınî rızıklar, yani kalbın gıdası olan bilgiler, mükâşefeler, rızıkların en üstü-

nüdür. Çünkü batınî rızıkların semeresi ebedî hayattır. Zahirî rızıkların, yani bedenin ihtiyacı olan gıdaların semeresi ise kısa bir süre için bedenin kuvvetli kalmasıdır. Allah, her iki rızkı yaratmayı üzerine alan ve her ikisini de lûtfundan verendir. Bununla beraber o rızkı dilediğine saçar ve takdîr eder." (*Esmâ-ü'l-Hüsnâ*, s. 137)

Gazâlî daha sonra kulun bu isimden alacağı iki ders ve hisse bulunduğunu belirterek şöyle der:

"Rızkı yaratanın da verenin de ancak Allah olduğunu ve O'ndan başkasının rızkı yaratamayacağını ve veremeyeceğini bilmesidir. Bunu kesinlikle anlayan şahıs, rızkı ancak O'ndan bekler. Rızık hususunda ancak O'na tevekkül eder. Hatem-i Esam'ın hayatından nakledilen bir sahne, rızık ve tevekkül hususunda doğru yolu bize göstermektedir: Bir adam Hatem-i Esam'a sordu: "Nereden geçiniyorsun?" Hatem: "Allah'ın hazinesinden..." Adam: "Gökten sana ekmek mi yağdırıyor?" Hatem: "Eğer yeryüzü O'nun olmasaydı, elbette yağdırırdı." Adam: "Sen sözü te'vil ediyorsun!" Hatem: "Çünkü Allah gökten yalnız Kelam indirmiştir." Adam: "Anlaşıldı, seninle başa çıkamayacağım." Hatem: "Elbette başa çıkamazsın. Çünkü batıl hak ile başa çıkamaz!"

İkincisi: Allah'ın, kendisine hidayete götüren bir ilim, irşad eden ve öğreten bir dil, infak edip sadakalar veren bir el verdiğini bilmeli, sözleri ve hareketleriyle kalplere değerli rızıkların ulaşmasına sebep olmalıdır.

Şanı yüce Allah bir kulunu sevdi mi, halkın ona olan ihtiyacını artırır. Kul Allah ile insanlar arasında, yüce rızıkların onlara ulaşmasında vasıta oldukça bu isimden bir hazza nâil olur." (A.g.e, s. 138)

10/4. Ey her bir memlûkun Mâliki! ۝ يَا مَالِكَ كُلِّ مَمْلُوكٍ

Allah, kendi mülkü olan kâinat memleketindeki her bir varlığın mutlak sahibi, hâkimi ve hükümranıdır. Çünkü O, hem zatında hem de sıfatlarında mevcudattan nihayet derecede mustağnîdir. Kendisinin haricindeki her bir mevcûd ise O'na muhtaçtır. Öyle ki, hiçbir şey, hiçbir şeyde; ne zatında ne sıfatlarında, ne var oluşunda ve ne de varlığının devamında O'ndan müstağni olamaz. Hatta her bir şeyin varlığı O'ndan veya O'ndan olandandır. Her şey, zatında ve sıfatlarında O'nun kuludur. O ise her şeyden müstağnîdir, hiçbir şeye muhtaç değildir.

10/5. Ey her dertlinin derdini izale eden! ۝ يَا كَاشِفَ كُلِّ مَكْرُوبٍ

Bu vasıfta yer alan ve bizim de "izale eden" manasını verdiğimiz, "kaşif" kelimesi, bir şeyi bürüyüp kaplayan örtü gibi bir şeyi kaldıran, açan, gideren

manasına gelir. Burada dert, sıkıntı ve üzüntü, insanı bir örtü gibi kaplayan bir duman, sis veya buluta benzetilmiş. Allah böylesine dert, sıkıntı ve üzüntülere gömülen ve boğulmak derecesine gelen her dertliyi bu hâlden kurtarır. Dert ve üzüntüsünü kaldırıp ona nefes aldırır. Her insan hayatında Allah'ın bu vasfının birçok tecellisini görmüştür. Hiçbir dert ve sıkıntı ebedî değildir. Her üzüntünün bir müddeti vardır. Zamanı gelip vazifesini ifa ettiğinde Allah tarafından ortadan kaldırılır.

Bu vasfıyla Allah, her dertli ve sıkıntılı kimsenin doğrudan doğruya Kendisine başvurmasını, dergâhına sığınmasını tavsiye ediyor, müracaat yeri olarak Kendi kapısını gösteriyor.

10/6. Ey her kederlinin kederini gideren! يَا فَارِجَ كُلِّ مَغْمُومٍ ٦

Allah gam ve kedere maruz her bir ruhu ferahlandırır. Elemlerini sürura, ağlamalarını gülmeye çevirir. Bu ve bundan önceki ismiyle Allah, müzmin dertlere, onulmaz gibi görülen hastalıklara, hatta intihara kadar sürükleyebilecek bunalımlara maruz kalmış kullarına büyük bir ümit aşılıyor. Ruhen yıkılmamasının çaresini gösteriyor. Derdi verenin, her derdin dermanını da yanında sakladığını müjdeliyor. Bu ismin hakikatına varan kâmil imanlı bir müminin hayatında ruhî bunalım ve intiharların yeri olabilir mi? Böyle bir kimse şu imtihan dünyasında gam ve kederin de bir vazifesi bulunduğunu düşünür, Rabbine iltica eder, ferah ve sürurlu günlerin gelmesini ümitle bekler. Şu kısacık dünyada gerçekleşmese bile ahirette mutlaka bu İlahî vaadin gerçekleşeceğini, bu ismin tecelli edeceğini hatırlar, rahat eder.

يَا رَاحِمَ كُلِّ مَرْحُومٍ ٧

10/7. Ey rahmete muhtaç her bir varlığa rahmet eden!

Kâinatı baştan başa kuşatıp aydınlatan pek geniş bir merhamet müşahede edilmektedir. Yüce Allah, bütün yeryüzünü çok geniş bir nimet sofrası yapmış. Bu sofrayı her türlü rahmet hediyeleriyle donatmış. Tam bir ziyafet sergilemiş. Bu rahmetle, dünya bir tren hükmüne geçmiş; her sene gayp âleminden tüm canlıların her türlü ihtiyaçlarını yüklenip getiriyor. Her mevsim bir vagon olmuş, en uygun yiyecek ve rızıkları getirip önümüze seriyor. O rahmet sayesinde biz canlılar gayet nazla ve merhametle besleniyoruz.

Bununla da kalınmayarak, bu sonsuz nimetlerden istifade etmek için canlılara yüz binlerce arzular, iştahlar, ihtiyaçlar, duygular, duyular ve latifeler verilmiş. Mesela biz insanlara öyle bir dil, damak ve mide verilmiş ki, hadsiz yiyeceklerden lezzet alır. Öyle bir hayat ihsan edilmiş ki, duygularıyla, bu engin

sofradaki hadsiz nimetlerden istifade eder. Öyle bir insaniyet verilmiş ki, akıl ve kalp gibi çok cihazlarıyla, hem maddî hem manevî âlemin nihayetsiz hediyelerinden zevk alır. Öyle bir İslâmiyet lûtfedilmiş ki, görünen ve görünmeyen âlemlerin nihayetsiz iyilik ve güzellik hazinelerinden nur alır. Öyle bir imana hidayet edilmişiz ki, dünya ve ahiret âlemlerinin sayı ve sınıra sığmaz manevî ışık ve hediyelerinden istifade ettirir. Rahmet tarafından, bu kâinat her şeyiyle hadsiz antika ve kıymetli nakışlarla bezeli bir saray hâline getirilmiştir. Bütün o sarayda hikmetlerle dolu ve gizemli bölme ve sandıkları açacak olan anahtarlar insanın akıl ve ellerine; hepsinden istifade ettirecek ihtiyaç, duyu ve duygular da onun fıtratına takılmıştır.

Tüm kâinat, özellikle de yeryüzü rahmetle yoğrulmuştur. Her şeyde, özellikle canlılar üzerinde büyük bir rahmet ve keremin parıltıları göze çarpıyor. Her bir canlı, bu rahmetin sıcak ve okşayıcı kundağına sarılarak dünyaya ayak basıyor. Hatta dünyaya gelmeden çok önce ve canlılığın ilk basamağına adımı attığı andan itibaren bu rahmet ve keremin avucu içine alınıyor ve adım adım bu rahmet ve keremi soluyor. Âcizliği, zayıflığı, çelimsizliği ve hiçliği oranında bu rahmet ve keremden daha çok pay alıyor. Her bir varlık üzerinde bir rahmet tecellisi göze çarpmakla beraber, güçsüzlük ve ihtiyacın artması oranında üzerindeki bu rahmet tecellisi daha da parlıyor.

İnsanî, hayvanî ve hatta bitkisel annelerin, hayatlarının meyveleri olan yavruları üzerinde şefkatle titreyişleri, canlılar için bir gemi ve beşiği andıran yerküresinin vücut damarları içinde çay, çeşme ve ırmakların gece gündüz demeden kıvrılarak akışı, yağmur yüklü bulutların susuzluktan dudakları çatlamış kara parçalarına âdeta acıyarak üzerlerinde gözyaşlarını akıtması ve onları çiçeklerle güldürmesi, sayısız sebze ve meyvelerin bizleri yemeğe davet edercesine süslenişleri vs., anlayan için hep o rahmetten mesajlar taşıyor.

Bir İlahî gemi ve uçağı andıran yerkürenin güneşe, peyki olan ayın da dünyaya olan şu andaki uzaklığının ayarlanması; mevsimlere uğraması için şirin gezegenimizin değişik hareketlere tabi tutulması; gül goncasının yaprakları misali bizi saran atmosferimizdeki gaz oranlarının belirlenmesi; her birinin hacminin hayata elverişli olarak ayarlanması gibi sayısız ince rahmet tecellilerinden tutun, ana rahmindeki hücrenin mükemmel bir bebek olmaya doğru yol almasına; o dar ve karanlık âlemde, ilerisi için gerekli tüm maddî ve manevî cihazların takılması ve bu dünyaya ayak bastığı anda hazır bulduğu sıcacık hayat şartlarına kadar her şey, o sonsuz kerem ve rahmeti dile getirmektedir.

Denizlerdeki balıkların beslenmesi, en zayıf ve cılız canlılar olan meyve kurtlarının, rızık mahzenlerine yerleştirilmeleri, kımıldama imkânından bile yoksun olan bitki ve ağaç köklerinin ayağına rızıklarının getirilmesi gibi sayısız örnekler, hep o sonsuz kerem ve rahmete işaret ediyor. Bir tek canlı ferdine bu kadar şefkat gösteriliyorsa, bir anda sayısız canlı benzerlerine gösterilen

merhamet ve ihsanın ne kadar muhteşem olduğu düşünülmelidir. Bu sınırsız kerem ve rahmet, elbette tükenmez bir hazineden coşup gelmektedir.

Allah'ın iki türlü merhameti vardır. Birisi umumî, diğeri ise hususîdir. Umumî rahmet bütün mahlukata bakar ve bütün kâinatı kaplar. Hem müstahak olana, hem de olmayana, hem dünyaya hem de ahirete, hem zarurî olan ihtiyaçlara, hem de zarurî olmayanlara şamildir. Hususî rahmeti ise, özel inayet ve rahmete muhtaç olanların yardımına koşmasıyla kendisini gösterir. Allah, âcizlerin, muhtaçların acz ve zaafına, fakr ve ihtiyacına özel merhamet edip dertlerine derman yetiştiren Rahmân ve Rahîm'dir.

Bütün varlıklar, yalnız başlarına aslında kendilerini idare edemeyen birer âciz, miskin ve muhtaçtır. Özellikle canlı olanların ihtiyaçları sonsuz olduğu hâlde, en ufağına bile elleri yetişemiyor. Yetişse bile emrini geçirip onu alamıyor. Alsa bile kendine yarayışlı hâle getiremiyor. Mesela, insanın muhtaç olduğu maddî rızkı, çok değişik yerlerden kopup imdadına geliyor. Gerek bu rızıklar ve gerekse bunlara kaynaklık eden büyük sebepler insanı tanımadığına, ona acımadığına göre, bunlar kendiliğinden gelmiyor; insanı tanıyan, ona merhamet eden, fakr ve ihtiyaçlarına şefkat eden bir Zât tarafından gönderiliyor. Mesela, bir iki dakika alamadığımız takdirde öleceğimiz havanın yaratılışı, temizlenişi, yelpaze gibi estirilmesi, ciğerlerimize dolup vücudumuza yarayışlı bir özellik kazanması, ağzımızdan dışarı atılırken bile konuşmamıza yardımcı olması, daha sonra da karbondioksit hâlinde bitki, sebze ve meyvelerimize hayat kaynağı olması; ayrıca aynı havanın sayısız ses ve görüntüleri fotokopi makinesi gibi çoğaltıp hiç karıştırmadan radyo ve televizyonlarımıza, oradan da göz ve kulaklarımıza nakletmesi gibi sayısız görevlerle imdadımıza koşturan biz değiliz. Buna gücümüz yetmez, onu bu şekilde çalıştırmaya elimiz yetişmez. Havanın kendi başına bizi tanıyıp acıyarak bize bu şekilde hizmet etmesi de düşünülemez. Demek ki o, bir Rahîm ve Kerîm'in memurudur. O'nun izniyle, her anı ve her tavrıyla bizlere hizmet etmektedir.

Elimize aldığımız bir meyvenin, bize rızık olabilecek şekilde, göz, burun, dil, damak, mide vs. gibi birçok duyularımızı okşayarak, haz vererek vücudumuza yarayışlı bir gıda oluncaya dek geçirdiği safhalar düşünüldüğünde, nasıl bir merhamete mazhar olduğumuz daha iyi anlaşılır. Nitekim, o meyvenin yetiştiği ağaç, ağacının kaynağı olan çekirdek, boy attığı toprak vs., ilim, hikmet, rahmet ve kudretten yoksun birer miskindir. Bütün bunların Sahibi, hem bunlara muhtaç oldukları her şeyi yetiştirir, hem de bunları başka birer muhtaç olan canlı yaratıklarının imdadına koşturur. Mesela toprak, özünde son derece âciz ve fakirdir. Mücessem rahmet olan yağmurun imdada koşmasıyla hadsiz çiçek, ekin, sebze ve meyvelerle donanıp zenginleşir. Kışın bir iskelet gibi kupkuru ve çıplak duran ağaçlar birer yoksuldur. Bahar ve yazın gelmesiyle Yaratıcısı tarafından yemyeşil üniformalarla ve hadsiz çiçek ve meyve nişanlarıyla süslenip zenginleşir.

Tüm annelerin, (hatta bir bakıma bitkilerin bile) yavrularına olan şefkatleri ve küçük, zayıf yavrularının kolaylıkla beslenişleri, O'nun rahmet deryasından sadece bir damladır. Özellikle insan, hele anne rahmindeyken ve dünyaya ayak bastığı ilk yıllarda en ufak ihyacını karşılayamayacak kadar âciz bir varlıktır. Allah, onu sayısız organ ve duygularla donatarak, imdadına anne ve babasının şefkatini ulaştırıp rahmetine mazhar eder.

Bir canlının nasıl bir rahmet tecellisiyle hayat yolculuğuna başladığını değerli bir yazar şöyle dile getirir: "Bir canlı gözünü açar dünyaya sessizce. Bir hayat yaratılır, bir dünya kurulur yuvaların birinde. Misafir daha gelmeden başlar hazırlıklar. Bir anne ve bir baba ona hizmetkâr olur. Ya uzak yerlerden gece gündüz rızık taşınır yavrunun ayağına, yahut bembeyaz bir sütü kendisi için hazırlanmış bulur yavru dünyaya gözünü açtığında. Ya rızkı ayağına gelir yavrunun, ya da rızkıyla beraber gelir. Her iki hâlde de bir Rızık Verici görüp gözetmektedir onu. Anne ve baba ise, kendilerine tevdi edilen bir emaneti korumak için çırpınır günler ve geceler boyu. Sonra haftalar, aylar takip eder birbirini. Bazen de yıllarca sürer bir yavrunun yetişmesi. Ve yavru uçar gider yuvadan. Anne ile baba, başka yolcuları beklemeye başlar. Gidenlerden de hiçbir menfaat görmez, gelecek olandan da. Onlar sadece yavru yetiştirir. Yetişen yavrular da ya anne olur ya baba. Onlar da dört elle sarılır yaradılış görevlerine. Ve hayatları pahasına yerine getirirler verilen emri. Her canlı ya anne olmak için gözünü açar dünyaya, yahut baba olmak için. Ve canlılar dünyasına göz atanlar, sadece üç varlık bulur karşılarında: Anneler, babalar ve yavrular. Onlar ise bir saydam perdedirler ki, arkasından dünyayı kuşatan bir rahmet görünür bütün ihtişamıyla." (Ümit Şimşek, *Bakıp da Görmediklerimiz*, s. 149-151)

يَا نَاصِرَ كُلِّ مَخْذُولٍ ۝٨

10/8. Ey yardımsız bırakılan herkesin yardımcısı!

Yardıma muhtaç olduğu hâlde başkaları tarafından yüzüstü terkedilen, her türlü destekten yoksun bırakılan biçarelerin yardımcısıdır Allah. Çünkü böyle durumlarda genellikle kul gerçek yardımcısı olan O'nu hatırlar. Yalnızca O'ndan medet ister. O'nun himayesine sığınır. Bütün sebepler O'nun gözünden düşmüştür. Doğrudan doğruya Müsebbibü'l-Esbab'a yönelir. Allah da böylesine içten ve halisane yapılan bir yardım çağrısını cevapsız bırakmaz. Hemen görünen ve görünmeyen ordularıyla harekete geçer. Bütün, yardımcılara bedel tek başına o kulunu, içinde bulunduğu sıkıntı ve mazlumiyetten kurtarır. Tarih bunun örnekleriyle doludur. Özellikle Allah dostları olan peygamberlerin ve onların vârisleri olan gerçek âlim ve salihlerin hayat hikayeleri bunun en açık delilleridir.

10/9. Ey her kusurlunun ayıbını örten! يَا سَاتِرَ كُلِّ مَعْيُوبٍ ⑨

Ne kâinatta ve ne de kâinâttaki varlıklarda mutlak kemal yoktur. Mutlak kemal Allah'a mahsustur. Varlıklar bu kusur ve eksiklikleriyle Allah'ın mutlak olan kemaline ayinedarlık ediyorlar. Hele insan, kendi ihtiyar ve tercihiyle bir sürü hata ve kusur işler. Bunların başkaları tarafından bilinmesi onu mahcup ve rüsva eder. Allah, onun bu hata ve kusurlarının pek çoğunu örter. Kısaca, Allah ayıp ve kusurlara mübtela her bir mahlukun bu hâllerini örter, çirkinlikleri perdeler altında gizler, bu şekilde dünyayı içindekilerle birlikte yaşanabilir bir vaziyette tutar.

Bu ismin ne büyük ehemmiyet taşıdığını bilmek için, her bir insanın bütün eksik yönlerinin, işlediği bütün günah ve kusurların herkes tarafından bilindiğini düşünelim. Dünyada ünsiyet, dostluk ve arkadaşlıktan eser kalır mıydı? Yine, karşımızdaki insana baktığımızda, onun iç organlarını, midesinde sindirilen gıdalarını gördüğümüzü farzedelim. Hayat nasıl da yaşanmaz hâle gelirdi! İşte Allah, bütün bu nahoş durumları Settâr ismiyle örtmekte ve bu tür hâl ve nesneleri yaratıklarından gizlemektedir.

Allah'ın hata ve günahları örtmesinin diğer bir hikmeti de onları ahirette affetmesidir. Allah, affetmek istediği bazı kullarının hata ve günahlarını diğer yaratıklarından gizli tutar. Böylece ahirette bu kulunu affeder. Onun için, biz de "Allah'ın bildiğini neden kuldan saklayayım" diyerek kimsenin bilmediği hata ve kusurlarımızı etrafa yaymamalı, Allah'ın örtmüş olduğu ayıplarımızı başkalarına açmamalıyız.

10/10. Ey her mazlumun sığınağı! يَا مَلْجَأَ كُلِّ مَظْلُومٍ ⑩

Allah öyle bir Adil'dir ki, adaleti, zulme uğramış her kulunun biricik sığınağıdır. Allah'ın, mazluma yardım edeceğine dair vaadi vardır. Küfür ve inkâr devam etse de zulüm devam etmez. Zulmün ömrü kısadır. Mazlumun ahı yerde kalmaz, ta arşa kadar çıkar. Mağdurun şikâyetiyle Allah arasında hiçbir perde ve engel yoktur. Bu ismin ne kadar, müessir bir teselli kaynağı olduğunu zulme uğrayan, desteksiz bîçareler çok daha iyi bilirler.

سُبْحَانَكَ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ خَلِّصْنَا مِنَ النَّارِ ⑩

"Sen her türlü noksan sıfatlardan münezzehsin. Ey Kendisinden başka ilah bulunmayan. Eman ver bize eman diliyoruz. Bizi Cehennem ateşinden koru!"

-11-

11/1. Ey sıkıntım anında hazırlığım! ① يَا عِدَّتِي عِنْدَ شِدَّتِي

Bizim "hazırlık" diye tercüme ettiğimiz, "uddet" kelimesi, kişinin sıkıntılı, dar ve meşakkatli günler için hazırladığı mal ve silah gibi şeyler anlamındadır. Savaş hazırlık ve techizatı için de kullanılır. Bu kelimenin Allah hakkında kullanılması mecazîdir. Allah her bir kulun en sıkıntılı, en meşakkatli, en dar zamanında ve maddî sebep ve hazırlıkların kâr etmediği anında rahmet, inayet ve kudretiyle imdadına koşar, sıkıntısını feraha, meşakkatini rahata, darlığını genişliğe çevirir. Hadsiz, düşman ve ihtiyacatına karşı zafer ve kurtuluş bahşeder.

Cevşenin bu bendini okuyan kimse, kendini üns makamında hissediyor, dua edilen Zât'ın, öz annesinden, babasından ve diğer bütün varlıklardan daha Rahîm, daha şefkatlı olduğunu düşünerek, aslında bütün mevcudatın destekçisi, sahibi, dostu, mededkârı ve delili iken sadece kendisine nisbet ederek, "Ey sıkıntım anında hazırlığım! Ey gurbetim anında arkadaşım!.." gibi sıcak ve ünsiyet dolu ifadelerle ve büyük bir iştiyakla yalvarıyor.

Bu münâcatla, büyük bir lezzet, büyük bir şeref ve büyük bir iftihar hissi duyuyor. Kendisi, bir zerre iken güneşlerden daha büyük inayeti yanında buluyor. Hiçlikler içinde kaybolurken, bütün mevcudatın Sultan ve Sahibini bütün hazineleriyle arkasında hissediyor. Böylece küçüklüğü ve hiçliğiyle beraber, O'na intisap ve dayanmakla kâinatlara meydan okuyacak bir kuvve-i maneviye kazanıyor. Bu intisaptan hissesi fazla olanlara ne mutlu!

11/2. Ey musibetim anında ümidim! ② يَا رَجَائِي عِنْدَ مُصِيبَتِي

Şu fani imtihan dünyasında musibetler, hastalıklar, acılar ve felaketler eksik olmaz. Böyle durumlarda insan iman şuuruyla, yalnız olmadığını, her şeye kadir, rahmeti sonsuz bir Rabbinin ve sahibinin bulunduğunu bildiğinde acı ve sıkıntısı binden bire iner. Önünde büyük bir ümit kapısı açılır. Bu kuvve-i maneviye ve moral gücüyle maddi musibet ve acının kökünü keser. Dayanma gücü kazanır. Sabır kuvveti artar. Hem dünyada emsallerinden ruhen binlerce defa daha az hırpalanır. Hem de ahirette büyük bir mükâfat kazanır. Mesela, büyük bir zelzele veya yangında malını, servetini ve hatta ciğerparesi olan evladını, annesini, babasını ve hayat arkadaşını kaybeden bir kimseyi düşünelim. Bu kişi mümin ise, şöyle düşünür: "Malım da, canım da, yakınlarım da hep Allah'ın. Bunları o vermişti. Şimdi ise, hikmeti iktiza ettiği ve öyle dilediği için

onları geçici olarak benden aldı. Malım benim için sadaka hükmüne geçti. Fani iken bakileşti. Yarın daha çok muhtaç olduğum ahiret gününde baki bir surette karşıma çıkacak. Evlatlarım, anne ve babam da manevî şehit oldular. Bir anlık acı çektiler ama, büyük bir evliyalıktan daha büyük bir manevî makama çıktılar. Allah'ın rahmet ve mükâfatına uçtular. Ben de buna sabrettiğim takdirde ayrıca bir mükâfat ve hepsinden önemlisi Rabbimin rızasını kazanacağım..." Yine mümin, ağır bir hastalığa mübtela olmuşsa, şöyle düşünür: "Bu hastalık her şey gibi Allah'ın bir memurudur. Bir görevi vardır. Onu yerine getirdikten sonra geçecek. Ben, şuursuz, merhametsiz, hissiz ve cansız sebeplerin ve tesadüflerin mahkûmu değilim. Hastalık da, hastalığı meydana getiren sebepler de Allah'ın ilim, hikmet ve kudreti dâhilindedir. O istediği an hepsinin vazifesine son verir ve beni şifaya kavuşturur... Eğer hikmeti benim ölümümü murad etmişse, bundan da korkulacak bir şey yok. Çünkü, ölüm bir terhistir. Bir yer değişikliğidir. Hayatın ağır vazifesinden bir paydostur. Yüzde doksandokuz ahbaba/sevgililere kavuşmadır. Ebedî memleketimiz olan ahirete bir göçüştür..."

Bir de böyle bir ümit kaynağından yoksun bulanan inkârcı veya imanı çok zayıf birini düşünelim ve ikisinin ruh hâlini mukayese edelim. O zaman musibet anında Allah'a iman ve marifetin ne büyük bir teselli ve ümit kapısı olduğunu daha iyi anlarız.

11/3. Ey yalnızlığımda ünsiyet verenim! ۞ يَا مُونِسِى عِنْدَ وَحْشَتِى

Allah kimsesizlerin kimsesidir. Yalnızların, sahipsizlerin hamisidir. Onlara huzuruyla ünsiyet verir. Hadsiz melekleri ve her yeri dolduran ruhanî mahlukatıyla gönül gözü açık olanlara sayısız arkadaşlar bahşeder. Zikri, ariflerin göz nuru, kalp zevki, gönül hazzı ve ruh cennetidir. O'nu tanıyan ve seven, zindanlarda da olsa bahtiyardır, mutludur. O'nu hakiki tanımayan ve sevmeyen kişi ise, saraylarda dahi olsa zindandadır bedbahttır.

Kısaca mümin, Allah'a kullukla ünsiyet eder, isimlerinin tecellilerini görerek ünsiyet eder, hadsiz melek ve ruhanîlerin arkadaşlığıyla ünsiyet eder. Hiçbir yerde gerçek anlamda yalnızlık çekmez. Yalnızlığı zahirîdir. Kâinattaki canlı cansız bütün varlıkları Rabbinin vazifeli memurları ve kendisinin kulluk arkadaşları olarak görür, huzur bulur.

11/4. Ey gurbetimde arkadaşım! ۞ يَا صَاحِبِى عِنْدَ غُرْبَتِى

Gurbetler çeşit çeşit, garipler de türlü türlüdür. En büyük garip, öz memleketinde ve nesebî yakınları arasında imanından, diyanetinden dolayı horlanan, anlaşılamayan ve yalnızlığa itilendir. Kadirbilmez cahiller arasındaki âlim de

gariptir. İnkıbaz hâlinde bulunan, tecellilerden ve kurb esintilerinden geçici de olsa uzak kalan ruh da gariptir. Yârdan ve diyardan uzak düşen kimse de garip ise de bu saydıklarımızdan sonra gelir. Bu son kısım gariplerin de en garibi, ahiret yolculuğuna çıkmış, dünyaya veda etmiş, kabir yalnızlığında ameliyle başbaşa kalmış kimsedir. Bu kişi eğer salih bir kimse ise, onun da gurbeti mecazî ve zahirîdir. Çünkü ameli en güzel ve cana yakın bir insan suretinde temessül ve tecelli eder, bir an olsun onu yalnız bırakmaz. İşte Allah bütün bu gariplerin arkadaşıdır. Hamisiz, ümitsiz gurbet yalnızlıklarında kudret ve rahmetiyle, hıfz ve himayesiyle, sohbet ünsiyetiyle, mûnis ve musahhar hadsiz kullarıyla onların yanındadır. Onlar görünüşte yalnız ve kimsesizdirler. Hakikatte ise kâinatın Sultanı ile beraberdirler. Dünyaları şen, iç âlemleri aydınlıktır. Kâinat mescidinde, Allah'a kullukta saf tutmuş sayısız canlı ve cansız varlıklarla omuz omuza ve diz dizedirler. Böyleleri için gerçek gariplikten söz etmek mümkün mü?

11/5. Ey nimetlenişim anında Sahibim! ۝ يَا وَلِيِّي عِنْدَ نِعْمَتِي

Bizim, "Sahip" diye tercüme ettiğimiz, Velî kelimesi, Allah'ın vasfı olarak "Yardım eden, kâinatın ve mahlukatın işlerini üzerine alan" anlamlarına gelir. (Beyhakî, s. 168) Bu isme "Seven" manası da verilmiştir. Kelimenin ilk anlamı sevgi kavramını taşımasa bile, en azından sevgi, velayenin lazımı sayılmalıdır. Çünkü birine yardımcı olmak, onun işini üzerine almak, şüphe yok ki sevgi ile yakından ilgilidir. Velînin, "dost, seven" anlamları Lisânü'l-Arab'da (XV, 411) nakledildiği gibi, Kur'ân'ın da bazı kullanışları bu manayı desteklemektedir. (S. Yıldırım, s. 188)

Burada Allah'ın velayetinin özellikle nimet anında vurgulanmasında büyük bir incelik vardır. O da şudur: Nimet, bolluk ve refah anında çoğu kimseler, kendilerini kaybederler. Sahip oldukları bu imkânları başta kendi güç, iktidar ve zekâları olmak üzere bir takım sebeplere verirler. Böylece en büyük bir nankörlük içine düşerler. Oysa nimet, bolluk ve refah şükür ister. Şükrün kökü ise kalbin şükrüdür. Bu da nimet vereni düşünmek ve nimetin geldiği gerçek hazineyi tanımakla olur. Daha sonra dil ile ifade etmek gerekir. Bu da dilin şükrüdür. İşte, "Ey nimetlenişim anında Sahibim!" diyen bir mümin, hem kalbî ve hem de lisanî bir şükürde bulunmuş oluyor. Nimetin gerçek kaynağını tanıdığını gösteriyor. "Nimeti bana veren Sensin! Bu da Senin dostluğun, himayen ve kefaletinin eseridir..." demek istiyor.

Ayrıca Allah'a bir taahütte de bulunmuş oluyor. Nimet ve bolluk anında baştan çıkarak nimet vereni unutmayacağına, sürekli olarak O'nu dost, Sahib ve Vekil bileceğine söz veriyor. Böylece peşinen bir şükürde bulunmuş oluyor.

يَا كَاشِفِي عِنْدَ كُرْبَتِي ⦅٦⦆

11/6. Ey üzüntüm anında dertlerimi kaldıran!

Bu mübarek vasfın öncekiyle çok sıkı bir münasebeti vardır. Çünkü ikisi birbirini tamamlamaktadır. Önceki vasıfta, vücudî ve müspet olan nimetlere bir şükür söz konusu iken burada da, sıkıntı ve üzüntünün izalesi demek olan menfî ve ademî olan nimete şükre işaret ediliyor. Öncekinde nimetin O'nun hazinesinden çıktığını, dostluk ve sevgisinin eseri olduğunu, refah ve bolluk hâlinde azmayacağını ifade ve itiraf eden kul, bu vasıfla da musibeti O'ndan başkasının kaldıramayacağını, böyle bir durumda O'nun kapısından başka kapı çalmayacağını, derman ve çareyi O'ndan bileceğini kabul ediyor. Bu da şükrün başka bir yönüdür.

Bu ve bundan önceki vasfın kula kazandırdığı şuur, kadere imanın da temelini oluşturuyor. Kahrı da lûtfu da Allah'tan bilme düşüncesini veriyor. Böylece hem lûtuf, hem de kahr anında müracaat yeri olarak O'nun kapısını gösteriyor. Mümini, azgınlıktan muhafaza ettiği gibi ümitsizlikten de koruyor.

11/7. Ey ihtiyacım anında mededkârım! يَا غِيَاثِي عِنْدَ افْتِقَارِي ⦅٧⦆

Alah gerçekten, hadsiz ihtiyaçlar içinde kıvranan her bir mahlukun mededkârıdır. Mesela insan, yokluk karanlıklarından çıkarılıp, zerreler âlemine, oradan da gıdalar âlemine, bir nutfe ve yumurta olarak baba ve annesinin vücutlarına, anne rahmine, çocukluğa, gençliğe, ihtiyarlığa kadar uzanan aşamalar zincirinden her birine nakledildiğinde sayısız ihtiyaçlar içindedir. Her aşamanın farklı ihtiyaçlarını bilerek hikmet ve inayetle kendisine ulaştıran o Rahmeti Sonsuz'dan başka kim olabilir? Bunun en açık delili, insanın, en küçük bir ihtiyacına bile elinin ulaşamaması ve onu karşılamaktan âciz olmasıdır. Mesela, yediği lokmayı yaratmak bir yana, onu vücuduna alıp sindirmek ve hücrelerine dağıtmak bile binler ince ameliyelerden sonra gerçekleşir ve bu ameliyelerden binde birisi bile onun irade ve bilgisi dâhilinde cereyan etmiyor. Her birisi kendisi için çok hayatî bir önem taşıyan vücudunun diğer sayısız fonksiyonları da buna kıyas edilsin.

İşte yukarıdaki cümleyi şuurlu bir şekilde söyleyen bir kul, bütün bu manaları göz önüne alarak dile getiriyor demektir. Ayrıca, hadsiz arzu ve ihtiyaçları hâlinde ne zaman dergâhına el açsa kendisine yardım elini uzatan bir Rabbinin bulunduğunu ifade ve itiraf etmiş oluyor.

11/8. Ey zor durumda kaldığımda sığınağım! ﴿٨﴾ يَا مَلْجَئِي عِنْدَ اضْطِرَارِي

Allah kudret ve rahmetiyle, muztar kalmış, dara düşmüş ve sıkıntıya dûçar olmuş her kulun sığınağıdır. O'nun himayesi öyle bir koruyucu kaledir ki, oraya sığınan bir kimse asla mağlup olmaz. Yeter ki, kul, böyle muhkem bir sığınağının bulunduğunu bilsin ve şuurî olarak oraya iltica etsin. Fakat kişi, genişlik ve rahatlık zamanında Allah'ı unutmayacak ki, Allah da darlık ve sıkıntı zamanında onun imdadına koşsun ve hususî himayesine alsın.

11/9. Ey korku ve dehşetim anında yardımcım! ﴿٩﴾ يَا مُعِينِي عِنْدَ فَزَعِي

İnsan âciz bir varlıktır. Hayatı ve dünyası tehlikeler, sıkıntılar ve musibetlerle doludur. Bir veba veya verem mikrobundan tutun ta gökteki kuyruklu bir yıldıza kadar her şey onu tehdit ediyor. O da tek başına bütün bu hadsiz düşmanlarıyla baş edemiyor. Bundan dolayı sürekli dehşet, korku ve endişeye hedef ve maruz kalıyor. Zaten bu şekilde yaratılmasının hikmeti de onu duaya, Rabbinin himayesine sığınmaya, kısaca hayatının gayesi olan halis bir kulluğa sevk etmektir. İşte bu mübarek vasfı, inanarak söyleyen bir mümin, bu kulluk şuurunun farkına varmış, halis bir tevhid inancına ermiş demektir.

11/10. Ey şaşkınlığım anında yol gösterenim! ﴿١٠﴾ يَا دَلِيلِي عِنْدَ حَيْرَتِي

Her bir varlık, özellikle canlılar, hususan büyüyüp gelişme yeteneğinde olan tohum, çekirdek ve nutfeler yaratılışlarının başlangıcında sayısız yollar arasında mütereddit ve şaşkın bulunuyorlar. Bu sayısız yollardan hangisini tutarlarsa hedefleri olan kemallerine ulaşacaklarını bilemiyorlar. Allah, ilim, hikmet, irade ve kudretiyle her birinin elinden tutar, sayısız yollar içinden en faydalı ve neticeye ulaştırıcı olana sevk eder. Onu bir an olsun başıboş ve kendi hâlinde bırakmayarak hedef ve kemaline ulaştırır. Mesela, çekirdekse kendi cinsine ait meyveli ve muhteşem bir ağaç yapar. Nutfeyse, gerekli bütün organ ve duyguları takarak annesinin kucağında sevimli bir yavru yapar. Bu tereddüdümüz ve tekamülümüz fıtrî olup, ihtiyarımız dışında cereyan etmektedir.

Ayrıca irade ve ihtiyarımız dâhilindeki işlerimizde de çoğu zaman şaşkınlık içine girer, ne yapacağımız bilemez, iyiyi, doğruyu ve faydalıyı kestiremeyiz. Böylesi tereddüt ve şaşkınlık hâlimizde hemen Rabbimizin dergâhına sığınır, O'ndan yardım ister, bize en doğru ve faydalı ne ise onu göstermesini niyaz ederiz. O da kalbimize en doğrusunu ilham eder, yolumuzu gösterir, bizi tereddüt ve şaşkınlık kararsızlığından kurtarır. Ayrıca insan nevi olarak da tarih

boyunca yolumuzu her şaşırdığımızda, başta peygamberler olmak üzere manevî rehberler tayin edilerek ve semavî kitaplar indirilerek hayat yolumuza ışık tutulmuş ve sapıklık zulümatından kurtarılmışız. İşte, "Ey şaşkınlığım anında yol gösterenim!" diyen mümin, bir nutfeden mükemmel bir insan oluncaya kadar geçen hayatının bunca dönemeçlerinde kendisine yol gösteren Rabbinin bu nimetini hatırlar ve her şeyi bilen, her şeye gücü yeten Rabb-ı Rahim'inden, kendisini hiçbir zaman şaşkınlık içinde başıboş bırakmamasını, hakkı hak olarak gösterip, uymayı; batılı da batıl olarak gösterip, sakınmayı nasip etmesini dilemiş oluyor.

سُبْحَانَكَ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ الْاَمَانَ الْاَمَانَ خَلِّصْنَا مِنَ النَّارِ ﴿١١﴾

"Sen her türlü noksan sıfatlardan münezzehsin. Ey Kendisinden başka ilah bulunmayan. Eman ver bize eman diliyoruz. Bizi Cehennem ateşinden koru!"

-12-

12/1. Ey gaypları çok iyi bilen! ﴿١﴾ يَا عَلَّامَ الْغُيُوبِ

"Çok iyi bilen" diye tercüme ettiğimiz, "allâm" kelimesi, "âlim" kelimesinin mübalağa ifade eden şeklidir. Ayrıca tekerrür de ifade eder. Yani, her an ve çok iyi bilen demektir. "Allâmu'l-Guyûb" ise, "Gizli denilen hiçbir şey kendisine gizli kalmayan, olmuşu ve olacağı bilen, gökte ve yerde ilminden hiçbir şey saklanamayan" tarzında tanımlanmıştır. (Beyhakî, s. 20-21; *Müfredât,* s. 344)

Allah, Kur'ân-ı Kerîm'de dört yerde (5:109; 9:78; 34:48; 109:116) Allâmu'l-Guyûb vasfıyla nitelenmiştir. Bu dört ayetten ikisinde bizzat Allah Kendisinin bu vasfı taşıdığını haber vermekte, birinde melekler, birinde de bir peygamber (Hz. İsa) O'nu böylece vasfetmektedir.

Guyûb kelimesi de gayplar demektir. Gayp ise, bilinmeyen, gizli olan anlamına gelir. Bu da iki türlüdür: "İzafî gayp", "mutlak gayp". İzafî gayp, bazı varlıkların bilip, diğerlerinin bilemediği şeyler demektir. Bu durumda birisine göre gayp olan bir husus diğerlerine göre gayp değildir. Mesela, meleklerin bildikleri birçok şeyi insanlar bilmeyebiliyor. Peygamberlerin bildikleri birçok şeyi diğer insanlardan gizli kalabiliyor.

Bir de mutlak gayp vardır ki, bunu Allah'tan başka kimse bilemez. Allah için "bilinmez" diye bir şey yoktur.

12/2. Ey günahları çokça bağışlayan! ⟨٢⟩ يَا غَفَّارَ الذُّنُوبِ

Bu vasıfta geçen Ğaffâr ismi, günahları örten, suçlardan geçen manasındaki ;afir kelimesinin mana çokluğu ve tekrar ifade eden sîgasıdır. Günahları çok- a ve sıksık örten ve bağışlayan demektir. Allah'ın aynı kelime kökünden ge- :n ism-i şerifleri Cevşen'de tam on yerde geçmektedir. Daha önce, 2. Bendin 6. ;mi olan Ğafiru'l-Hatîat ve 7. Bendin 1. ismi olan Ğafiru'l-Hataya isimlerini çıklarken yeterli izahatı verdiğimiz için burada fazla detaya girmeyeceğiz.

Zünûb kelimesi ise günah manasındaki "zenb" kelimesinin çoğuludur.

12/3. Ey ayıpları örten! ⟨٣⟩ يَا سَتَّارَ الْعُيُوبِ

Settâr, örtmek manasındaki setr mastarının ism-i faili olan Satir kelimesinin ıübalağa ifade eden sîgasıdır. Çok kimsenin, çok sayıdaki hata ve ayıplarını ɔkça örten anlamındadır. Bu isim hakkında daha önce, 10. bendin 9. ismi olan Yâ Sâtire Külli Ma'yûb!" ifadesini açıklarken biraz izahat vermiştik. Şimdi de nam Gazâlî Hazretleri'nin bu konudaki açıklamalarına kulak verelim:

"Allah'ın kulu üzerindeki ilk örtüsü, onun gören gözlere çirkin gelecek yer- :rini içeride, hoş gelecek yerlerini de dışarıda yaratmış olmasıdır. İnsanoğlu- un, temizlik-habislik, güzellik-çirkinlik hususunda dışı ile içi arasında nice ice farklar vardır. Bak gör ki, Allah insan vücudunun nerelerini örtmüş ve ne- :lerini açık bırakmıştır.

Şanı yüce olan Allah'ın, kullarına olan ikinci örtüsü, kötü düşüncelere ve ırkin arzulara karargâh olarak kalbi tayin etmiş olmasıdır. Bu öyle bir örtüşle rtmedir ki, hiçbir kimse oradaki düşüncelere vakıf olamaz. Eğer kişinin kal- inde taşıdığı şeytanlıklara, hilelere, hiyanetlere, su-i zanlara... diğer insanlar akıf olmuş olsalardı, kendisine kin ve düşmanlık beslemekten geri durmazlar, atta öldürmeğe bile teşebbüs ederlerdi. Bak gör ki, Allah insanın kötü düşün- :lerini, ayıplarını, insanî olmayan duygularını... diğer insanlardan nasıl gizle- ıiş.

Allah'ın kullarına olan üçüncü örtüsü, onların günahlarını affetmesidir. :ul, öyle günahlar, öyle kusurlar işler ki, onlar sebebiyle halk önünde kötülen- ıeye, hor-hakîr görülmeye müstehak olur. İnsanlar, onun işlediği bu günah- ırdan birine vakıf oldukları zaman onu rezil-rüsvâ ederler. İşte Allah, kulları- ın bu günahlarını affetme lûtfunda bulunabilir. Bütün bunlardan başka, bir e, kulunun kötü amellerini iyi amellere tebdil edeceğini de va'demiştir. Bunu, nanlı olarak ölenlerin güzel amellerinin sevabı ile, günahlarının çirkinliklerini rtmek için yapar." (*Esmâü'l-Hüsnâ*, s. 128)

12/4. Ey kederleri çokça kaldıran! يَا كَشَّافَ الْكُرُوبِ ۞

Allah, bütün meşakkatleri, kederleri ve sıkıntıları lûtuf ve rahmetiyle dağıtır. Müminin maddi ve manevî varlığını saran hüzün bulutlarını kaldırır. Ona nefes aldırır. Cevşenin 7. Bendinin 2. ismi olan "Kâşifü'l-Belaya"; 10. Bendinin 5. İsmi olan "Kâşifu Külli Mekrûb" ve yine 11. Bendin 6. İsmi olan "Kâşifi inde kurbetî" ifadelerini açıklarken bu isimde de yer alan "kederleri çokça kaldıran" anlamındaki "Keşşâf" ismi hakkında yeterli izahatı verdik. Bu isimle aynı kökten gelen ve buna çok yakın manalar ifade eden isimler ileride de gelecektir. Kısaca Cevşen'de bu kökten gelen kelimelerle ifade edilen isimler tam 11 yerde geçmektedir. Bunları yeri geldikçe açıklayacağız.

12/5. Ey kalpleri hâlden hâle döndüren! يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ۞

Kalp, sadece vücudumuzun kan dolaşımının merkezi olan organımız değildir. Fakat, çam kozalağını andıran maddi kalbimiz, manevî kalbimizi içine alıyor. Ayrıca her iki kalp arasında da vazife bakımından bir benzerlik ve paralellik söz konusudur. O da şudur: Nasıl ki, maddi kalbimiz maddi bedenimizin merkezi ve temel direğiyse, ona daima kan ve hayat pompalıyorsa, manevî kalbimiz de manevî hayatımızın direği olup, ona daima hayat neşrediyor. Üstad Bediüzzaman, bu gerçekleri şöyle açıklıyor:

"Kalbden maksat, sanevberî –çam kozalağı gibi– bir et parçası değildir. Ancak bir latîfe-i Rabbaniye'dir. Mazhar-ı hissiyât-ı, vicdan; ma'kes-i efkâr-ı dimağdır. Binaenaleyh o latife-i Rabbaniyeyi tazammun eden o et parçasının kalp tabirinden öyle bir letafet çıkıyor ki; o latife-i Rabbaniyenin insanın maneviyatına yaptığı hizmet, cism-i sanevberînin cesede yaptığı hizmet gibidir. Nasıl ki, bütün aktar-ı bedene mâ-ü'l-hayatı neşreden o cism-i sanevberî bir makine-i hayattır ve maddi hayat onun işlemesiyle kaimdir, sekteye uğradığı zaman cesed de sükûta uğrar; kezalik o latife-i Rabbâniye a'mal ve ahval ve maneviyatın hey'et-i mecmuasını hakiki bir nur-u hayat ile canlandırır, ışıklandırır: Nur-u imanın sönmesiyle mahiyeti meyyit-i gayr-ı müteharrik gibi bir heykelden ibaret kalır."

İşte Allah bu manevî kalbimizi her an hâlden hâle döndürür. Kalb bütün hâlleriyle O'nun tasarrufundadır. Onu dilediği gibi çekip çevirir. O kalp, birini şiddetle severken, bir anda ondan nefret eder olur. Sevinç ve neşeyle çoşarken bir anda üzüntü ve kederle burkulur. Bast hâlinde İlahî tecellilerle mest olurken bir anda o güneşmisal tecelli gizleniverir ve inkıbaz hâline bürünür. Kısaca insan kalbi çok şüratli olarak renkten renge dönüşür. Zaten kalbe bu ismin verilmesinin sebebi de, daima takallub etmesi, hâlden hâle inkılab etmesi ve kendisine hatıraların süratle ve peşpeşe gelmesidir. Bütün bunlar ise Allah'ın meşietiyle gerçekleşir. Onun için Allah'ın bir ismi de Mukallibu'l-Kulûb'tur.

12/6. Ey kalbleri süsleyen! ⑥ يَا مُزَيِّنَ الْقُلُوبِ

Allah, kalpleri süsleyendir. Gönülleri, güzel itikadlar, Rabbanî tecelliler ve Rahmanî düşüncelerle süsler. Kalplerin en güzel süsü, sağlam bir iman ve kuvvetli bir marifetullahtır. Allah sevgisi de kalplerin en parlak cilasıdır. Kalbin parlak bir süsü de ihlas ve samimiyettir. Güzel düşünceler, iyi niyetler de kalpleri tezyin eder. Bütün bu güzel şeylerin sebeplerini yaratan, onları insana ilham eden, melekleriyle destekleyen ve insanın kalbine nakşeden ise doğrudan doğruya Allah Teâlâ'dır. Bunlarda insanın rolü pek azdır. O da sadece bir teveccüh, bir kesp ve bir tercihten ibarettir. Gerisi tamamen Allah'ın irade ve tasarrufu ile olmaktadır. Dolayısıyla Allah Teâlâ için "Kalblerin süsleyicisi" manasına gelen "Müzeyyinü'l-Kulûb" isminin kullanılması büyük bir hakikatın ifadesidir.

12/7. Ey kalbleri nurlandıran! ⑦ يَا مُنَوِّرَ الْقُلُوبِ

Allah kalplerin nurlandırıcısı ve aydınlatıcısıdır. Gönülleri iman ve marifetiyle aydınlatır. İman, insanın kendi özel tercih ve ihtiyarını sarfettikten sonra Allah tarafından kalbe atılan bir nurdur diye tarif edilir. Ayrıca insan kafasının gözü olduğu gibi, –ki buna basar denilir– insan kalbinin de manevî gözleri vardır ve buna da basîret denilir. Kafa gözünün nuru gittiğinde insan bir yeri göremediği ve karanlığa gömüldüğü gibi, gönül gözü olan basiretin de ışığı gittiğinde insanın iç dünyası karanlığa gömülür. Kalb gözünün nuru, Allah'ı tanımak ve O'na iman etmektir. İnsan kalbinde iman ve marifet kandilini tutuşturmaya vesile olan hadsiz delilleri kâinatta yaratan, Kitaplar indiren, peygamberler gönderen Allah olduğuna ve ayrıca bu nuru bizzat insan kalbine attığına göre insan kalbinin nurlandırıcısı da O'dur.

12/8. Ey kalblerin tabîbi olan! ⑧ يَا طَبِيبَ الْقُلُوبِ

Allah, kalplerin aradığı manevî sağlık, huzur ve saadeti indirdiği kitapları ve gönderdiği peygamberler ve görevlendirdiği evliyâlarıyla sağlayan ve hasta gönülleri şifaya kavuşturandır.

12/9. Ey kalblerin sevgilisi! ⑨ يَا حَبِيبَ الْقُلُوبِ

Allah, her şeyden daha çok sevilmeye layıktır. Çünkü, bir şey, ya çok üstün ve mükemmel olduğu için, ya da sağladığı faydalardan dolayı sevilir. Bu iki

yönden de bakıldığında Allah'ın her şeyden daha çok sevilmesi gerektiğini anlarız. En yüce ve üstün sıfatlar Allah'ındır. Bu yönüyle O her şeyden daha çok sevilmelidir.

Öte yandan Allah, bize sonsuz iyiliklerde bulunmuştur. Bizi, yoklukta bırakmamış, bir taş, bir bitki, bir hayvan olarak yaratmamış, insan olarak var etmiş. Bu dünya hayatında bizi gerekli bütün organ ve duyularla donatmış. Midemizin açlık duygusunu gidermek için basit bir topraktan çeşit çeşit renk, koku, tat ve lezzette sayısız yiyecekler ikram ediyor. Canlı, cansız bütün varlıklar, O'nun emriyle bize hizmet etmek için âdeta birbiriyle yarışıyor.

O'nun emriyle, dünya bir saray olmuş. Biz de bu sarayın ağırlanan misafiriyiz. Arı bizim için bal yapıyor. Koyun, bizim için bir süt çeşmesi olmuş, en lezzetli bir gıdayı bize sunuyor. Tavuk, yumurtası ve etiyle bizi besliyor. Kuşlar, en güzel ses ve desenleriyle dünyamızı şenlendiriyor. Güneş, ışığıyla bizi aydınlatırken ısısıyla, sayısız yiyeceklerimizi olgunlaştırıyor. Yıldızlar, bir avize gibi gök kubbemizi süslüyor. Bağlar, bahçeler, tarlalar birer kazan olmuş çeşit çeşit sebze ve meyveleri birbirine karıştırmadan bizim için pişiriyor. Kuşkusuz bunlar, aslında bizi tanımıyor. Bütün bunları bizim hizmetimize veren Yüce Allah'tır. Diğer taraftan en çok sevdiğimiz anne, baba ve diğer yakınlarımızı da yaratıp besleyen O'dur. Bize bu kadar iyilikte bulunan Allah'ı her şeyden daha çok severiz. Sevdiklerimizi de Allah adına ve O'nun belirlediği ölçüler içerisinde severiz.

Şüphesiz, Allah'ı sevmek de kuru bir iddia ile olmaz. Bunu davranışlarımızla kanıtlamak zorundayız. Seven, sevdiğinin dediklerini tutar. Onu kırmak, incitmek istemez. Onu memnun etmek için çırpınır. Ona karşı bir kusur işlese, özür ve af diler. Allah'ı sevdiğimize göre, buyruklarını da tutarız. Zaten bu buyruklar da hep bizim iyiliğimiz içindir. Allah'ı gücendirmemeye çalışırız. Bir kusur işlediğimizde hemen, tevbe eder, O'ndan af dileriz.

12/10. Ey kalblere ünsiyet veren! ⑩ يَآ اَنِيسَ الْقُلُوبِ

Burada geçen "enîs" kelimesi sözlükte, dost, arkadaş, alışılmış, kendisiyle ülfet edilen, sevgili manalarına gelir. Bütün bu manalarla Allah gerçek Enîs'tir. Allah nihayetsiz bir yalnızlık ve ürkeklik âleminde insan kalbini dostluğu, beraberliği, ülfeti ve sevgisiyle teselli ve tatmin eder. O'nu tanımak ve yoluna girmek demek olan hidayet, büyük bir saadet, vicdanî bir lezzet ve ruhun cennetidir. O'nu tanıma zevkini bir kere tadan kişi, bir daha küfre ve inkâra dönmektense ateşe atılmayı yeğler. Onu bulan her matlubunu bulmuş, hadsiz elemlerden, korkulardan kurtulmuştur. Kalbler, O'nun zikri ile mutmain olur ve huzura erer.

سُبْحَانَكَ لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ خَلِّصْنَا مِنَ النَّارِ ﴿١٣﴾

"Sen her türlü noksan sıfatlardan münezzehsin. Ey Kendisinden başka ilah bulunmayan. Eman ver bize eman diliyoruz. Bizi Cehennem ateşinden koru!"

-13-

وَاَسْئَلُكَ بِاَسْمَٓائِكَ

Allah'ım! Sen'den şu isimlerinin hakkı için istiyor ve yalvarıyorum:

13/1. Yâ Celîl! ﴿١﴾ يَا جَلِيلُ

Celîl, celâlet sahibi, azîm, mertebesi yüksek, kahrını ve azametini gösteren anlamındadır. Celîl sıfatı Kur'ân'da bu kalıpla Allah hakkında geçmemekle birlikte, iki ayet-i kerimede Allah'ın celal ve ikram sahibi olduğu bildirilmektedir. (55:27, 78) Allah Teâlâ'nın celal sahibi olması, yücelik ve ululuğuna delil teşkil eden büyük varlıklar yaratmasını, ihata edilmekten çok daha büyük ve münezzeh olmasını, duyu organlarıyla algılanmaktan yüce olmasını ve hak edenlere gazap ve azabıyla tecelli etmesini ifade eder.

İmam Gazâlî, bu vasfın, eşanlamlıları gibi görünen Kebîr ve Azîm'den farkını şöyle dile getirir: "Kebîr ismi, zatın kemaline delâlet eder; Celîl ismi, sıfatların kemalini gösterir; Azîm ise, hem zatın hem de sıfatların beraberce kemaline delâlet eder." (Gazâlî, *a.g.e.*, s. 83)

Allah, Vâcibu'l-Vücûd, Kadîm, Sermedî, Ebedî, Vâhid, Ehad, Ferd, Samed, Azîz, Cebbâr, Mütekebbir, Kahhâr... (Bediüzzaman, *el-Mesneviyyu'l-Arabî,* s. 134) gibi celâlî isimleri taşıyan bir azâmet ve yücelik sahibidir. Celâl sıfatları, muhtaç olmama, hâkimiyet, noksanlıklardan münezzeh oluş, ilim ve kudret sahibi olma gibi sıfatlardır. Allah, bütün celâl sıfatlarını Kendisinde toplayan mutlak Celîl'dir. (Gazâlî, *a.g.e.*, s. 83)

Kâinatta aslında Celîl isminin tecellileriyle Cemîl isminin tecellileri çoğu zaman iç içedir. Mesela, dünyamızdan milyonlarca defa daha büyük olan ve kendi içinde âdeta küçük bir cehennemi andıran, her an milyonlarca hidrojen bombalarının patlamasına sahne olan ve etrafına binlerce dağ büyüklüğünde ateş dalgaları salan, müthiş çekim gücüyle onu aşkın gezegeni küçüklü büyüklü peykleriyle kendisine bağlayıp uzay boşluğunda belli bir istikamete doğru heybetle yol alan Güneş bu hâliyle seyredildiğinde, onun, Yaratıcı'sının Celîl sıfatını nasıl da âdeta haykırdığı görülecektir. Aynı güneş dünyamızda âdeta

bir soba ve lamba gibi sıcak, munîs, okşayıcı, yol gösterici, sayısız çiçeklerin açılıp gülümsemesine vesile olucu, yeryüzü mutfağında hadsiz sebze ve meyvelerin olgunlaşıp tatlanmasına sebep olucu özelliğiyle Yaratıcı ve Sanatkâr'ının cemalî isimlerini göstermektedir. Aynı şekilde, fırtınalı bir havada haşmetle kabarıp dağ gibi dalgalar salan bir okyanusa bakıldığında, o dehşet dolu dalgaların âdeta Ya Celîl, Yâ Celîl diye Allah'ı zikrettiği gönül kulağıyla işitilecek. Aynı anda celâl ile kabaran o deryânın içinde sayısız canlıların rahmet, hikmet ve ilimle o hayat ortamına en uygun biçimde yaratılıp, donatılıp, beslenip yaşatılmasına bakıldığında ise onların da hâl dilleriyle Yâ Cemîl, Yâ Cemîl diye zikrettikleri duyulacaktır. Yine, aslan gibi mahlukatın heybetli, güçlü kuvvetli, gazaplı ve öfke dolu hâline bakan kişi, Allah'ın Celîl sıfatının eseri ve cüz'î bir tecelligâhı olduğunu görecek, aynı canavarın yavrusuna karşı engin şefkatine bakıldığında ise Yaratıcı'sının Cemîl sıfatına aynadarlık yaptığı fark edilecektir.

İşte "Yâ Celîl!" diyen kimse, bütün bu derin manalarıyla Allah'ın büyük bir ismini gönülden dile getirmekte, Cehennem'den kurtuluşu için kendisine şefaatçi kılmaktadır.

Mümin, eğer Kur'ân'daki ahlâkî düsturları gözetip tatbik ederse, tatlı ve sevimli bir heybet, izzet ve şeref kazanır ve bu hâliyle Allah'ın Celîl ismine iradesiyle aynalık etmiş olur.

13/2. Yâ Cemîl! ۞ يَا جَمِيلُ

Hak ve mutlak cemîl yalnız şânı yüce Allah'tır. Çünkü kâinatta olan her bir güzellik, kemal, değer ve cemal, hep O'nun zatının nurlarından ve sıfatlarının eserlerindendir. O'ndan başka, mutlak cemal ve kemale sahip hiçbir varlık yoktur. Allah, zat, sıfat ve esmasında hüsün ve cemalin nihayet mertebelerini cemeden ve bütün hayat bütün güzellikleriyle O'nun bir cemal aynası olan Cemîl'dir. Kâinatta bizleri hayran bırakan, kendilerine aşık eden bütün güzellikler O'nun mutlak cemalinin birer tecelli ve parıltısıdır. Celâl Sahibi sanatkârın, zatına layık öyle hadsiz bir hüsn-ü cemali var ki, gölgesi bütün mevcudatı baştan başa güzelleştirmiş ve öyle münezzeh ve mukaddes bir güzelliği var ki, bir parıltısı kâinatı baştan başa süsleyip aydınlatmış ve bütün varlıkları hüsün ve cemal parıltılarıyla tezyin edip ışıklandırmıştır. Mesela, bütün canlıların düzenli bir biçimde gayp perdesi arkasından gelen rızıklarına bakan kişi İlahî rahmaniyetin cemalini görür. Bütün yavruların mucize biçiminde beslenmeleri, başları üstünde annelerinin sinelerine asılmış tatlı, safi, kevser suyu gibi iki tulumbacık sütü seyreden kişi İlahî rahîmiyetin cemalini görür. Bütün kâinatı bütün türleriyle büyük bir hikmet kitabı hâline getirip, her harfinde yüzer kelime, her kelimede yüzer satır, her satırından yüzer bölüm, her bölümünde

yüzer kitap yazan İlahî hakîmiyetin eşsiz güzelliğini görür. Bütün kâinatı bütün mevcudatıyla mizanı altına alan, bütün gök ve yer cisimlerini dengeli bir biçimde yaratıp varlıkta tutan, güzelliğin en önemli bir temeli olan ahengi veren, her şeye en güzel vaziyeti verdiren, her canlıya bir hayat hakkı lûtfetip bu hakkını kullandıran, onu hadsiz saldırılar karşısında koruyan, haksızlık ve zulmedenleri cezalandıran bir adaleti gören kişi, bu adalet sahibinin adiliyetinin güzelliğini anlar. Yine yeryüzü sofrasında mutlak kerem sahibi olan Rahmân-ı Rahîm'in misafirlerine, rahmet tarafından hazırlanan hadsiz yiyeceklerin ayrı ayrı güzel kokularına, değişik süslü renklerine, türlü türlü hoş tatlarına, her canlının zevk ve safasına yardım eden cihazlara bakan kişi, İlahî ikram ve kerimiyetin gayet şirin cemalini ve gayet tatlı güzelliğini görür. Yine Fettâh ve Musavvir isimlerinin tecellileriyle başta insan olmak üzere bütün canlıların, su damlalarından, yumurta ve yumurtacıklardan açılan pek çok manalı suretlerine ve bahar çiçeklerinin tohum ve zerreciklerinden açtıran çok çekici simalarına bakan, İlahî Fettâhiyet ve suret vericiliğin güzelliğini görür. İşte bu zikrettiğimiz örneklere kıyas ederek, her bir İlahî ismin kendine mahsus öyle bir kutsî cemali var ki, bir tek parıltısı koca âlemi ve hadsiz bir nev'i güzelleştiriyor. Bir tek çiçekte bir ismin cemal parıltısı görüldüğü gibi, büyük çiçek olan bahar da ve görülmedik bir çiçek olan Cennet de kendi büyüklükleri ölçüsünde o ebedî cemalin güzelliğini yansıtıyorlar. Bütün bu hadsiz güzelliklere karşı iman güzelliği ve ubudiyet cemaliyle mukabele eden kimse çok güzel bir varlık olur. Dalaletin hadsiz çirkinliği ve isyanın menfur kubhuyla mukabele edip karşılayan, en çirkin bir mahluk olmakla kalmaz, bütün güzel mevcudatın manen nefretine hedef olur. (*Şuâlar*, 62-63)

Madem ki, bu âlem sarayının başka emsali yok ki güzellikleri ondan iktibas edip taklit edilsin. Elbette ve her hâlde bunun ustası kendi zat ve isimlerinde kendine layık güzellikleri var ki, kâinat güzelliğini ondan alıyor, ona göre yapılmış ve onları ifade etmek için bir kitap gibi yazılmıştır. (Şuâlar, s. 63-64)

İşte bunun içindir ki, Allah'ı tanıyan ve cemalini temaşa eyleyen, Cennet nimetlerini ve gözlere görülen suretleri küçümseyecek derecede zevk, haz ve sevinç duyar. Kul, Allah'ı tanıdığı ve basiret gözüyle cemalini temaşa eylediği zaman artık onun nazarında Cennet nimetleri ve gözle görülen şekiller değersiz hâle düşer. (Gazâlî, a.g.e, s. 188-189)

Cevşeni okuyup Yâ Cemîl diyen kişi, bütün güzelliklerin sahibi olan Rabbini çağırıyor ve bu güzelliğini şefaatçi ederek Cehennem'den korunmayı niyaz ediyor demektir.

13/3. Yâ Vekîl! ۞ يَا وَكِيلُ

Vekîl, Allah'ın vasfı olarak, her şeyi çekip çeviren, idare eden ve gözeten; Kendisinden hiçbir şeyin bilgisi gizli kalmayan; hiçbir şeyi korumak ve idare

etmek Kendisine ağır gelmeyen, demektir. (Taberî, 4/132 ayeti tefsiri) Bazı âlimlere göre ise Vekîl: "Yarattığı her şey üzerinde gözetici ve Hafîz (Emîn) olan, hepsinin rızıklarının ve idarelerinin Kendisine ait olduğu" anlamına gelir. (Taberî, *a.g.e.*, 6:102 hk.) Müminler, "Allah bize kâfidir, O ne güzel Vekîl'dir!" (3:173 vb) derken "O, işlerimizin ne güzel kefil ve idarecisidir." demek istiyorlar.

Kâinatta maddî ve ruhânî sayısız varlıklardan her birinin gerek varlığa ayak basmada, gerekse varlıklarını sürdürmede sayısız ihtiyaçları bulunmaktadır. Bu ihtiyaçların en küçüğüne en büyük varlığın kendi başına eli yetişememekte ve onun temininden âciz kalmaktadır. Mesela, vücudumuza lazım olan bir lokma ekmeğin elimize geçmesi için gök, yer, bulut, rüzgâr ve su gibi büyük ve önemli varlıkların yanında; harmancı, değirmenci, fırıncı gibi beşerî hizmetçilerin seferber olması lazımdır. Lokmayı ağzımıza koyduktan sonra da çiğnenip, hazmedilip vücuda yarayışlı hâle gelinceye kadar geçen süre zarfında yine birçok unsurlar görev almaktadır. İşte bütün bu hizmetçileri yaratıp fıtrî bir biçimde seferber eden Cenab-ı Hak'tır.

Yüce Allah, insandan başka diğer varlıkların da özellikle canlı olanlarının, bütün hayat şart ve ortamlarını sağlayıp onları garanti altına almaktadır. Hiçbirini unutmadan, şaşırmadan, eksik bırakmadan vakti vaktine yerine getirir.

Öte yandan, onların kendilerine özgü hadsiz ve gerçekleştirmekten son derece âciz oldukları emel, arzu ve ümitlerini gerçekleştirir. Onları, hadsiz düşmanlarına karşı korumayı üzerine alır. Özellikle akıl sahibi olanlarını manevî elçi ve mesajlarla yönlendirir, doğru yolu gösterir, zulmet ve dalaletlerden koruyacak her türlü şartları temin eder. Küçük bir mide ihtiyacını tatmin etmek için mevsimleri değiştirip bahar ve yazı getirdiği gibi, ebedî yaşama aşk ve arzusunu tatmin için de dünyayı kaldırıp âhireti yerine koyar ve nihayetsiz genişlik ve güzellikteki Cennet'i yaratır.

İşte, hadsiz ihtiyaçlarını, emellerini, korkularını, hastalıklarını vs. düşünen kişi, bunlardan faydalı olanlarını kendisine sağlayan, zararlı olanlarını da her an ve her saniye defeden Yüce Rabbine karşı büyük bir güven ve itimat hisseder, ne derece emîn ve merhametli bir Mâlik'in himayesi altında bulunduğunu düşünür. Bu fıtrî teminat ve tekeffülü sağlayan Allah'a özgür iradesiyle de teslim olur. O'nu her işinde kefil kabul eder.

Bu dünyada insanın en çok üzerine titrediği ve asla kaybetmek istemediği en değerli varlığı hayatıdır. İman şuuruyla Allah'a bağlanan, O'nu kendine vekil bilen mümin, hayatını, Yaratıcı'sının ebedî hayatına ayna ve gölge bilerek sonsuz bir güven hisseder ve şöyle düşünür: O'nun bekasıyla benim için ölmez bir hakikat gerçekleşir. Zira "Benim mahiyetim, hem bakî hem daimî bir ismin gölgesi olur; artık ölmez" diye iman şuuruyla anlar.

Ayrıca, hayatını ve saadetini hayatları ve mutlulukları için seve seve feda ettiği sayısız akraba ve dostları namına Allah'a dayanıp güvenmekten bir lezzet alır. Çünkü bir samimi dostun saadetiyle şefkatli dostu dahi mutlu olur, lezzet alır. Şu hâlde, Baki-i Zülkemal'in bekası ve varlığıyla, başta Resûl-i Ekrem ve Âl ve Ashabı olarak bütün büyük insanların ve dostları olan bütün evliya, asfiya ve diğer hadsiz dostlarının ebedî yok oluştan kurtulduğunu ve bir sonsuz saadete mazhariyetlerini, o iman şuuruyla hisseder. Münasebet, alaka, kardeşlik, dostluk sırrıyla saadetlerinin kendisine de yansıyıp saadetlendirdiğini anlar ve bütün varlığıyla Allah'ı kendisine vekil kabul eder.

Yine, insan dünyada yaptığı güzel amellerin, faydalı işlerin, iyi davranışların kaydedilmesini ister, bunların boşu boşuna yok olup gitmelerinden son derece korkup üzülür. İşte, Allah'ın Bakî olması gibi daimî bir mükâfat yurdunun da bulunduğunu, burada yapılan iyi işlerin melekleri tarafından kaydedildiğini, orada mükâfatlarının görüleceğini düşünen mümin, bütün üzüntüsünü atar ve Allah'ı kendine en sağlam vekil tanır.

Yine, insan zaman zaman öyle acı durumlara, haksız muamelelere ve zalimce hücumlara maruz kalır ki, eli kolu bağlı bir adama orduların saldırması gibi çaresiz bir duruma düşer. Gökteki kuyruklu yıldızdan tutun, sayısız mikrop ve canavara kadar hadsiz düşmanlar üzerine saldırır. Diğer taraftan kendi hemcinslerinin sayısız düşmanlıklarına hedef olur. Böyle bir durumda öyle bir Vekîl'e ve himayesini üzerine alacak öyle bir zata ihtiyaç duyar ki, bütün düşmanlarını savabilsin, hadsiz korku ve endişelerini emniyete çevirsin. Bu da ancak öyle bir zat olabilir ki, yeryüzünde her baharda dörtyüz bin milletten oluşan bitki ve hayvan ordularının bütün donanımlarını tam bir intizamla vermekle beraber, her sene ağaçlar ve kuşlar denilen o iki muazzam ordusunun elbiselerini tazelendirerek onlara yeni giysiler giydirir, urbalarını ve formalarını değiştirir, kuşun tüylerini değiştirdiği gibi dağın libasını ve sahranın yüz örtüsünü de değiştirir. Başta insan olmak üzere canlılar denilen muazzam ordunun bütün erzaklarını tohum ve çekirdek denilen o Rahmânî kutucuklara koyup, mükemmel bir gıda olarak pişirilip önüne konması için gerekli programın içine sarıp, muhafaza için küçücük ambalajlara sarıp gönderir.

İşte mümin, iman vesikasıyla böyle bir dayanak noktası bulabildiğinden hadsiz bir kuvvete ve kudrete dayanabilir. Allah'ın vekil ismini düşündükçe öyle bir manevî destek bulur ki, düşmanları yüz derece daha ziyadeleşse onlara meydan okuyabilir.

Âciz ve fakir insan, hadsiz ihtiyaçları karşısında çaresizliğe düşmüşken kulluk ve ubudiyet mensubiyetiyle öyle bir Mâlik-i Kerîm'i kendine vekil tayin eder ki, her bahar ve yazda gayptan ve hiçten umulmadık yerden ve kuru bir topraktan kaldırır indirir tarzda yüz defa yeryüzü sofrasını ayrı ayrı yemekleriyle süsler, serer. Öyle ki, zamanın seneleri ve senenin günleri, birbiri arkasın-

dan gelen ihsan meyvelerine ve rahmet taamlarına birer kap ve bir Rezzâk-ı Rahîm'in küllî ve cüz'î ihsanat mertebelerine birer sergidir.

İşte insan, böyle bir Mutlak Ğanî'nin kuludur. Kulluğunun bilincindeyse onun acıklı yoksulluğu lezzetli bir iştaha dönüşür. (Bu ismin hadsiz tecellilerinin son derece parlak örnekleri için bk. Bediüzzaman, *Şuâlar,* s. 49-65) Bütün bu kerem dolu icraatların sahibi olan Zât'ı kendine vekil bilir ve bütün benliğiyle O'na teslim olur.

13/4. Yâ Kefîl! ۞ يَا كَفِيلُ

Kefîl, KFL kökünden, faîl kalıbında olup ism-i fâildir. Bir işi boynuna alıp garanti eden, bir kimsenin geçimini üstlenen demektir. (Ahterî, s. 211) Allah'ın bu ismi, Risâle-i Nûr'da da defalarca geçer. (Msl. 792-793)

Kâinatta maddî ve ruhanî sayısız varlıklardan her birinin gerek varlığa ayak basmada, gerekse varlıklarını sürdürmede sayısız ihtiyaçları ve levazımatı bulunmaktadır. Bu ihtiyaçların en küçüğüne en büyük varlığın kendi başına eli yetişememekte ve onun temininden âciz kalmaktadır. Mesela, vücudumuza lazım olan bir lokma ekmeğin elimize geçmesi için gök, yer, bulut, rüzgâr ve su gibi büyük kevnî varlıkların yanında harmancı, değirmenci, fırıncı gibi beşerî hizmetçilerin seferber olması lazımdır. Lokmayı ağzımıza koyduktan sonra da çiğnenip hazmedilip vücuda yarayışlı hâle gelinceye kadar geçen süre zarfında yine birçok unsurlar görev almaktadır. İşte bütün bu hizmetçileri yaratıp fıtrî bir biçimde seferber eden Cenab-ı Hak'tır. Yüce Allah, insandan başka diğer varlıkların da özellikle canlı olanlarının, bütün hayat şart ve ortamlarını sağlayıp garanti altına almaktadır. Hiçbirini unutmadan, şaşırmadan, eksik bırakmadan vakti vaktine yerine getirir.

Öte yandan, onların kendilerine mahsus hadsiz ve gerçekleştirmekten son derece âciz oldukları emel, arzu ve ümitlerini gerçekleştirir. Onları, hadsiz düşmanlarına karşı korumayı üzerine alır. Özellikle akıl sahibi olanlarını manevî elçi ve mesajlarla yönlendirir, doğru yolu gösterir, zulmet ve dalaletlerden koruyacak her türlü şartı temin eder. Küçük bir mide ihtiyacını tatmin etmek için mevsimleri değiştirip bahar ve yazı getirdiği gibi, ebedî yaşama aşk ve arzusunu tatmin için de dünyayı kaldırıp ahireti yerine koyar ve nihayetsiz genişlik ve güzellikteki Cennet'i yaratır.

İşte, hadsiz ihtiyaçlarını, emellerini, korkularını, hastalıklarını vs. düşünen kişi, bunlardan faydalı olanlarını kendisine sağlayan, zararlı olanlarını da her an ve her saniye defeden Yüce Rabbine karşı büyük bir güven ve itimad hisseder, ne derece emîn ve merhametli bir Mâlik'in himayesi altında bulunduğunu düşünür. Bu fıtrî teminat ve tekeffülü sağlayan Allah'a ihtiyarıyla da teslim olur. O'nu her işinde kefil kabul eder ve "Lâ havle velâ kuvvete illâ billah =

Kötü ve zararlı şeylerden sakınmak, lazım ve faydalı şeyleri elde etmek ancak ve ancak Allah'ın yardımıyladır." der, O'nun iradesine bağlanır.

13/5. Yâ Delîl! ۞ يَا دَلِيلُ

Bu isim, Cevşen'de "Delîlî inde hayretî = Şaşkınlığımda yol gösterenim (11.10)", Delîlü men lâ delîle leh = Yol göstereni bulunmayanın yol göstericisi (58.8)", "Delîlü'l-mütehayyirîn = Şaşkınlara yol gösteren (14.1) şeklinde olmak üzere beş defa geçer.

Bu isim hakkında (11/10)'da açıklamada bulunduk. Burada şu kadarını deriz ki, delîl, kılavuzluk eden manasına geldiği gibi, kendisinden hareketle başka bir varlığa istidlâl edilen işaret anlamına da gelir. Her iki anlama göre de Allah, Delîl'dir. Hem yarattıklarına fıtrî ve ihtiyarî faydalı yollar göstererek onlara kılavuzluk eder, hem de Kendi varlığından hareketle başka gerçeklere istidlâl edilir, delil ve işaretler çıkarılır. Mesela, imanın altı esası birbirine delildir. Her birisi öbürünün varlığını gerektirir. Mesela, Peygamberler ve Kitaplar, Allah'ın varlığını gösterdiği gibi, Allah'ın varlığı da Peygamberlerin ve semâvî kitapların bulunmasını ister. Yine ahiretin varlığına en büyük delil, bizzat Cenab-ı Hakk'tır. Ahiretin, hiçbir gerekçesi ve delili olmasa, Allah'ın Rahîm, Kerîm, Âdil ve Muntakîm isimleri ahiretin gelmesi için yeterli sebeptir. Allah, diğer bütün iman esaslarının da ayrı ayrı delilidir.

Ayrıca, Allah, âlemde varlık ve birliğine hadsiz deliller yaratan, nihayetsiz mümkün yollar içinde tereddütlü ve şaşkın bulunan varlıkların vücud, vasıf ve kimliklerini kazanmalarında ve hayat vazifelerini yerine getirmelerinde en hikmetli yolu gösteren ve onlara şuurlu vazifeler gördürendir. Yine, şuur sahibi kullarına gönderdiği rehberlerle nereden gelip nereye gittiklerini bildiren ve onlara ebedî saadet yolunu gösterendir.

13/6. Yâ Mukîl! ۞ يَا مُقِيلُ

Mukîl, "Kayl" kökünden "Kàle" fiilinin if'al sîgasından ism-i fâildir. Hataları, yanlışları bağışlayan, ayağı sürçenlerin elinden tutan demektir. Araplar, "Ekàlellahu usreteke = Allah yanılgı ve hatanı affetsin!" derler. (*Kamûs*, c. 4, s. 43)

Allah, her an gafletle sayısız hatalara düşen kullarını affetmekte, ayağı kayan, manevî bataklığa düşen, kurtulma ümidi bile bulunmayan nice kullarının elinden tutup onları kaldırmakta, hayatlarına yepyeni bir yön ve istikamet vermektedir. Gerek tarihte, gerekse günümüzde bunun örnekleri o kadar çoktur

ki saymakla bitmez. Özellikle âdeta yeniden diriliş ve Allah'ın yoluna dönüş mevsimi olan günümüzde ayağı kayıp da inkâr ve günaha dalmış pek çok kimsenin Allah'ın hidayet ve inayetiyle toparlandığına, hayatına çeki düzen verdiğine şahit olmaktayız. Bu da Allah'ın Mukîl isminin açık bir tecellisi ve inkâr edilemez bir delilidir. Hangimiz özel hayatımızda, zaman zaman hata ve günahlarla manen burkulmamış, Allah'ın mağfiretine sığındıktan sonra ise, o İlahî affın ruh okşayıcı nesimini ta ruhumuzun derinliklerinden hissetmemişiz?

13/7. Yâ Habîr! (V) يَا خَبِيرُ

Habîr, kendisine hiçbir şey gizli kalmayacak tarzda bilen demektir. Allah öyle bir Zât'tır ki, gizli diye nitelendirilen haberler bile Kendisinden gizlenemez. Gerek cismanî âlemde, gerekse ruhanî âlemde meydana gelen her bir hadiseden, hareket eden her bir zerreden, alınan ve verilen her bir nefesten mutlaka haberdardır. Habîr, Alîm manasındadır. Fakat, Alîm'in mastarı olan ilm, batınî, gizli şeyleri bilme hakkında kullanıldığı zaman "hıber" haber alma adını alır. Bu gizli haberi alana da Habîr denilir. (Gazâlî, *a.g.e.*, s. 73)

Kur'ân'da Habîr sıfatı Allah hakkında 45 yerde kullanılmıştır.

Allah'ın her şeyden haberdar olduğu Kur'ân'da şöyle ifade edilmektedir:

"Sizden, sözü gizleyenle onu açığa vuran, geceleyin gizlenenle gündüzün yürüyen (O'nun ilminde) eşittir." (13:10); "Yaratan bilmez mi? O Latîf'tir, Habîr'dir." (67:14); "Gizliyi ve açığı bilendir ve O, hikmet sahibidir, her şeyden haberdardır." (6:73); "Allah yapmakta olduklarınızdan haberdardır." (2:234); "Şüphesiz Allah, onların yapmakta olduklarından haberdardır." (24:30); "O, kullarının haberini alandır, onları görendir." (42:28)

Habîr'in daha çok eşyanın iç yüzü ve gizli yönleriyle ilgili olduğunu söyledik. Kâinat ve içindeki her bir varlığın iç yüzü dış yüzünden çok daha sanatlı, mükemmel ve harikadır. Hatta genellikle bu varlıkların dışında görülen güzellik, içindeki sanat ve mükemmelliğin bir yansımasından ibarettir. Mesela, bir çiçekteki renk, estetik güzellik ve hoş koku, onun yapıtaşları olan hücrelerin iç âlemlerinin mükemmel yapılış ve işleyişinin, bu hücrelerin özellik ve fonksiyonundan haberdar olarak sanatlı, ahenkli ve hikmetli bir biçimde dizilip örülmesinin ve dış dünyayla ilişkilerinin en ince ve hassas biçimde ayarlanmasının sonucudur. Bunları ise ancak, toprağın, havanın, suyun ve güneşin sahibi, bunların hâsiyet, tabiat ve iç yüzünden hakkıyla haberdar olan Allah istihdam ve seferber ederek o çiçeği yaratabilir.

Yine, insanın ruhu bedeninden mükemmeldir. İnsan vücudu denilen İlahî fabrika ve makinenin iç donanımı, dışından binlerce defa daha harikadır. İşte, bütün bu harikalar harikası gizli ve manevî sanatları yapan, her şeyin iç yü-

zünden haberdar olan ve Habîr sıfatına azamî mertebede sahip Allah olabilir. Yoksa, maddî, cansız, kesîf, pek çok yönden sınırlı, âciz ve varlığı ile yokluğu başkasının elinde olan tabiat ve sebeplerin eseri olamaz.

Bunun gibi, şu gördüğümüz âlem de büyük bir insandır. Görünen yüzü, görünmeyen yüzünün üzerinde tül bir perde gibi durmaktadır. Maddî işleyişinin ahenk, düzen ve mükemmelliği manevî ve melekûtî cihetinin mükemmelliğinden ileri gelmektedir. O manevî cihetin gerçek sahibi ve çekip çeviricisi ise, her şeyin iç yüzünden haberdar olan Cenab-ı Hakk'tır.

Bu isimden ders alan mümin, kendisini ilgilendiren konu, hadise ve meseleleri, dinin müsaade ettiği ölçüde gerçek mahiyetiyle araştırarak bilmeye çalışmalıdır. Bilhassa bir memleketi andıran kendi vücudunu ve maddî manevî varlığını tanımaya gayret etmeli, küçük dünyasında büyük bir sultan olduğunu bilmeli, hâkimiyeti altındaki maddî ve manevî alanlarda Allah'ın izin ve rızasına ters bir şeyin yapılmasına asla müsaade etmemelidir.

13/8. Yâ Latîf! ⑧ يَا لَطِيفُ

Latîf, Allah'ın sıfatı olarak, "faydalı şeyleri yaratıklarına güzellik ve incelikle ulaştıran, lûtuf ve ihsan eden, işlerin en ince ve gizli yönlerini bilen" diye tanımlanır.

Allah'ın Latîf olduğu, Kur'ân'da 7 yerde bildirilir. Şöyle ki: Hz. Yusuf, çocukluğundan Mısır idaresinin başına geçinceye kadar, Allah'ın kendi üzerindeki nimetlerini özetledikten sonra "Muhakkak ki Rabbim, dilediği şeyler hakkında Latîf'tir." der. (12:100) Şuarâ 19'da Allah'ın dilediğini nimetlendirebileceği bağlamında getirilir. Hac 6'da, Allah'ın gökten yağmur indirmesi sebebiyle, yeryüzünün yemyeşil kılınması, bu İlahî isimle gerekçelendirilir. Hz. Muhammed'in hanımlarına, dinin buyruklarına herkesten fazla ihtimam göstermeleri emrolunduktan sonra, "Allah'ın evlerinizde okunup duran ayetlerini ve hikmeti hatırlayın. Allah, Latîf, Habîr'dir." (33:34) denilmektedir. Burada emirleri gözetmeleri Latîf ismiyle pekiştirilirken, öbür yandan vahyin indiği evin hanımı kılınmalarındaki lûtuf hatırlatılmaktadır. Hz. Lokman, oğluna —hardal tanesi kadar bile olsa, göklerde veya yerin dibinde bile olsa— yapılan amelin zayi olmayacağını, Allah tarafından insanın önüne getirileceğini söylerken, bu durumun sebebini, "Çünkü Allah Latîf, Habîr'dir." (31:16) diye izah eder. Burada da gizliliklere nüfuz anlamı üstün olmakla birlikte, lûtuf yönü de eksik değildir. Bir başka yerde Allah'ın, sözlerin gizlisini ve kalblerin özünü bilmesi, Latîf, Habîr vasıflarıyla sebeplendirilirken, hemen sonra, O'nun yeryüzünü —içinde olan her şeyle birlikte— insanların emrine âmade kıldığı bildirilir. (16:13-14) Son olarak En'am 103'de, gözlerin Kendisini idrak ve ihata edemeyeceği bildirilirken, bu vasfın gelmesinde "son derece letafet ve nüfuz edilmezlik" anlamı bariz bir şekilde hâkimdir.

Allah, ilminde son derece ince ve derin, fiillerinde nihayetsiz derecede rıfk ve yumuşaklık sahibidir. Gazâlî, Latîf ismini bir örnekle şöyle açıklar:

"Çocuğu anne karnında kak kat karanlıklar içinde yaratması Allah'ın lûtfundandır. Allah cenini orada yaratır. Muhafaza eder. Doğumuna kadar göbek bağı vasıtasıyla orada besler. Doğduğu zaman, memeyi ağzına alıp emmesini ilham eder. Doğar doğmaz, gecenin karanlığında da olsa, görmeden ve kimseden de öğrenmeden hemen memeye yapışıp emmeye başlar. Bütün bunlar Allah'ın birer lûtfu olduğu gibi çok ince ve nafiz (latîf) ilminin eseridir. Aynı bebeğin büyüme çağında da bu İlahî lûtuf ve letafetler devam eder. Doğumu takip eden ilk aylarda dişlerini yaratmaz ki, memeyi rahatlıkla emebilsin. Çünkü o dönemde onun gıdası sadece süttür. Artık sütün haricinde gıda alabileceği zamana gelince dişleri çıkmaya başlar. Zira yemeğe ihtiyacı başlamakta, mideye yavaş yavaş pişmiş yemeklerin girmesi gerekmektedir. O dişlerin farklı şekillerde yaratılması da ayrıca üzerinde düşünülmeye değer." (Gazâlî, *a.g.e.*, s. 71-72)

Bunlardan başka, yine Gazâlî'nin devamla değindiği noktalar paralelinde düşünmeye devam ediyor ve diyoruz ki: En büyük görevi konuşmak yani, bir nefes hâlinde dışarı salınacak azıcık bir havayı sayısız kelime biçim ve formlara sokan dil de, bir yandan yeryüzü mutfağında rahmetle pişen sayısız yiyeceklerin ayrı ayrı tatlarını zevkle hissetmek için mizancıklar hâlinde tat alma hücrelerini taşımakta, öte yandan da ağızda yemeği sağa sola götürmek için bir kürek vazifesi görmektedir. Kulun zahmetsizce yuttuğu bir lokma yiyecekte Allah'ın lûtfu ve ince ilminin tesiri saymakla bitmez. Zira bir lokma o kıvama gelinceye kadar sayısız varlığın ona emeği geçmektedir. Toprak, hava, su, güneş ışığı, toprağı verimli hâle getiren bakteriler; diğer taraftan toprağı sürenler, ekini ekenler, sulayanlar, bakanlar, biçenler, toplayanlar, temizleyenler, öğütenler, yoğuranlar, pişirenler hep Allah tarafından yaratılıp istihdam ediliyorlar.

Kullarına yetecek miktardan fazla nimetler vermesi, takatlarını aşacak yükümlülükler yüklememesi, kısacık bir dünya hayatında yaptıkları çok az ibadete karşılık ebedî ve sonsuz nimetlerle dolu bir Cennet'i ihsan etmesi hep Allah'ın lûtfunun eseridir.

Öte yandan kan, idrar ve dışkı arasından saf sütü, sert taşlardan nefis cevherleri, zehirli bir böcek olan arıdan balı, elsiz bir böcek eliyle ipeği, sedef kabuğundan inciyi bahşetmek vs. de O'nun lûtufları arasındadır. Bütün bunlardan daha hayret ve hayranlık verici olanı, değersiz bir su damlasından insanı yaratarak, onu, Kendisini tanıyacak, emanetini yüklenecek, göklerin melekûtunu müşahede edecek bir mertebeye yüceltmesidir.

Allah, hükümlerinde de Latîf'tir. Allah, kevnî ve kelâmî her hükmünde ince, zarif, yumuşak, dostça, sevimli ve hoş davranandır.

Kısacası, O, yaptığı her işte, verdiği her hükümde ve ortaya koyduğu her takdirde hem son derece gizliliklere nüfuz edici bir ilim, hem de sonsuz bir lûtufla iş görür. Her icraatının altında derin bir ilim ve lûtuf saklıdır.

Bediüzzaman'a göre, ilahi inayetler genellikle latif suretlerde gelir ve beklenmedik şekillerde gerçekleşirler. Bilhassa bahara ve onda cereyan eden latif canlanış, süsleniş ve kuruluşlara kulak verilse, diğer birçok ismin yanısıra en çok "Yâ Latîf" dedikleri işitilecektir. (*Sözler*, s. 334) Çünkü, o muhteşem donanış, kuruluş ve süsleniş birkaç hafta zarfında sessiz sedasız ve lûtuf dolu bir faaliyet ve çok ince bir ilimle gerçekleşir.

Yine, ağaç ve otların bütün hususiyetlerinin, kendi yavruları niteliğindeki meyvelerinde saklı tohum ve çekirdeklere süzülerek intikal ettirilip kaydedilişi de diğer bazı isimlerin yanısıra Latîf isminin de bir tecellisini gösterir. Şöyle ki: Her meyveli ağacın veya çiçekli bir otun da amelleri var, fiilleri var, vazifeleri var, esmâ-i İlâhiyeyi ne şekilde göstererek tesbihat etmiş ise ibadetleri var. İşte onun bütün bu amelleri hayat tarihleriyle beraber bütün çekirdeklerinde, tohumcuklarında yazılıp başka bir baharda, başka bir zeminde çıkar. Gösterdiği şekil ve suret diliyle, gayet açık ve net bir surette, analarının ve asıllarının yaptıklarını hatırlattığı gibi; dal, budak, yaprak, çiçek ve meyveleriyle, "amel sayfaları"nı açıp gözler önüne serer. İşte gözümüzün önünde bu hikmet dolu, koruyup gözetmeyi gösteren, tedbir ve terbiyeyi yansıtan ve latif bir biçimde gerçekleştirilen bu iş ancak Allah tarafından yapılabilir. (*Sözler*, s. 426)

Yine, Allah birçok varlığı öyle bir tarzda süslüyor ve aydınlatıyor ki: Lûtuf ve kerem manaları, onda o derece hükmediyor ki; âdeta o süslü varlık, o nurlu sanat eseri; cisim şekline girmiş bir lûtuf ve beden giymiş bir kerem hükmüne geçer. "Latîf ve Kerîm" ismini zikreder. (*Sözler*, s. 629)

Kulun bu isimden alacağı hisse, kendisine gizli lûtuflarda bulunan Rabbine şükretmek; O'nun en gizli fiil, söz ve hâllerini bildiğini düşünerek O'ndan haya etmek ve kötülüklerden uzak durmak; ince bilgi ve ferasetiyle insanların hâlinden anlamak, onlara ummadıkları şekilde iyilikler dokundurmaya gayret göstermek, Allah'ın kulları olan tüm canlılara rıfk, mülayemet, nezaket ve yumuşaklıkla davranmaktır. Bir insan Latîf isminden ders ve nasibini almışsa, herkesin hayır ve iyiliğini diler, onların dünya ve ahirette mesut olmaları için çırpınır. İyiliği tavsiye görevini yerine getirirken asla kırıcı olmaz, insanlara maharetli ve merhametli bir doktor gibi yaklaşır. Daima iyilik, güzellik, sevgi ve saygı ile hareket eder. Daha önemlisi ve tesirli olanı ise, iyi davranış, güzel ahlak ve faydalı hizmetleriyle herkese örnek olmasıdır.

İşte Cevşeni okuyup "Yâ Latîf!" diyen kişi, şunu demek istemektedir: Ey mevcudatı latif incelikler ve nazenin güzellikler içinde yaratan, canlı mahlukatını lûtufkâr inayet ve ikramlara mazhar eden ve ezelî muhit ilmiyle bütün eşyanın bütün inceliklerine nüfuz eden Zât!

13/9. Yâ Azîz! ❾ يَا عَزِيزُ

Azîz; galip, güçlü, değeri yüksek, onurlu vb. anlamlara gelir. Bu isim, Kur'ân-ı Kerîm'de, 90'ı Allah hakkında olmak üzere 99 yerde geçer. Çoğunlukla Allah'ın mutlak kudret ve üstünlüğünü belirten bağlamlarda yer alır. "Tan yerini ağartan, geceyi dinlenme zamanı, Güneş ve ayı vakit ölçüsü kılandır. İşte bu, Azîz, Kadîr olanın nizamıdır." (6:97) ayeti buna örnektir.

Azîz ismi, Kur'ân'da tek başına hiç gelmemiştir. Esmâ-i Hüsnâ'dan değişik on isimle terkip edilerek zikredilmiştir. Bu isimler bazen birbirini teyit eder: "Kavî Azîz", "Azîz Muktedir", "Azîz Zu'ntikam" gibi. Bazen de birbirini dengeler: "Azîz Hakîm", "Azîz Rahîm", "Azîz Ğafûr" gibi.

Mesela, Hakîm ismiyle bir arada zikredilmesinden şu mesajı anlamak mümkündür: Allah'ın kudreti galiptir. Fakat, hikmetiyle kötülerin cezasını erteler, kötülük edip durmakta olan insanları cezalandırmakta acele etmez.

Kur'ân'da, "izzet"in sadece Allah'a, Peygamberine ve müminlere ait olduğu (63:8), izzet isteyenin, bütün izzetin Allah'a ait bulunduğunu (35:10) bilerek O'na dayanması gerektiğine işaret edilir. Allah'tan başka yerde izzet arayan kimselerin bu tutumları kınanır. (4:139)

Allah tarih boyunca, hep peygamberlerini ve onların yolundan gidenleri muzaffer kılmış, düşmanlarını kahretmiş, izzetini bu şekilde ispat etmiştir.

Allah bu ismiyle bütün mahlukatına boyun eğdirmekte, hiçbir varlık O'nun izin ve iradesi olmadan kanunu dışına zerrece çıkamamaktadır. Uçsuz bucaksız fezada sayıları ve büyüklükleri sayı ve sınıra sığmayan cisimleri yaratması, varlıkta tutması, birbiri içinde çarpıştırmadan döndürmesi, nur ve hararetlerini temin etmesi ve birer disiplinli asker gibi çalıştırması bunun açık delilidir.

Allah'ın izzetine dayanmayan her şey zelil, değersiz ve önemsizdir. Bütün varlıklar özlerinde sonsuz bir zillet ve mahviyet içinde O'nun sınırsız izzeti karşısında boyun eğer. Mesela, canlı ve cansız varlıklar, özellikle insan olarak vücudumuz ve menşeimiz itibariyle nihayet derecede zelil olmamıza rağmen, üzerimizde bir izzetin parıltı ve cilveleri var. Demek ki O'nun izzetinin aynalarıyız.

Geçmişte sayısız baharları birer deste çiçek gibi şuur sahibi kullarına takdim eden; her yaz hadsiz nimetlerle dolu bir sofrayı hiçten, umulmadık bir biçimde getirip rızka muhtaç mahlukatının önüne seren, güz mevsiminde sayısız bitki ve hayvan türlerini ölüme mazhar edip ertesi bahar yeniden dirilten Allah, izzetiyle ahireti getirecek, mahşerde canlıları yeniden yaratacak, Cennet'i sevgili kullarına bahşedecektir. Çünkü bütün bu icraatı yapacağına söz vermiştir. O, sözünü tutmayarak izzetini rencide etmekten münezzehtir.

Demek ki, Allah'ın ahireti yaratması, izzet ve bekasının gereğidir. O, âlemde hem isim ve sıfatlarına ebedî aynalık yapacak mahlukatına sonsuza dek hayat sürme imkânı verecek, hem de dünyada saltanatının izzetine karşı saygısızlık eden kullarını cezalandırarak izzetinin gereğini yerine getirecektir.

Kul, Rabbinin bu sonsuz gücünü bilerek O'nu bir an olsun aklından çıkarmamalı. O'nun kudret avucunda olduğunu bilerek günahlardan uzak durup, hep yararlı şeylerle meşgul olmalı. Allah'ın mutlak hâkim olduğunu, her şeyin sevk ve idaresinin O'nun elinde bulunduğunu; O'nun himayesi olmadan korunamayacağını; O'nun yardımı olmadan başarı sağlanamayacağını bilmeli, her ihtiyacı için doğrudan doğruya O'na müracaat etmelidir. Öte yandan kul, Allah'ın Azîz ismine kendi iradesiyle de mazhar olmaya çalışmalı; her yönden güçlü olmaya, din ve Allah düşmanlarına galip gelmeye gayret göstermeli; "su gibi aziz" ve aranan kimse olmalıdır.

İşte Cevşen okuyup "Yâ Azîz!" diyen bir mümin, şunu demek istemektedir:

Ey kudretinin izzeti ve kudsî sıfatları aczden, kusurdan münezzeh olan ve rububiyetinin haşmetli saltanatında kimseyi zerrece haddinden tecavüz ettirmeyen ve bütün mevcudat acz, zaaf ve tezellül içinde Kendisine musahhar bulunan, düşmanlarını kahredip hükmünü infaz eden Zât-ı Zülcelâl!

Azîz ismi, Cevşen'de "Yâ Azîzen lâ yudam! = Ey karşı konulamayan Azîz" (32. 1) şeklinde bir kez daha geçmektedir.

13/10. Yâ Melîk! ۞ يَا مَلِيكُ

Melîk ismi, Kur'ân-ı Kerîm'de bir ayette "Melîk Muktedir = tam kudretle güçlü Hükümdâr" terkibiyle geçmektedir. (54. 55)

Melîk kelimesi, hükümdâr demektir. "Meleke-Yemlüku" fiilinden gelen, fazlalık ve süreklilik ifade eden sıfat-ı müşebbehe sigasıdır. Bu fiilin en çok kullanılan mastarları, mülk, milk, memleke vezinlerinde gelir. Kur'ân'da en çok mülk şekli kullanılmış, kırktan fazla yerde mülk, yani hükümranlık Allah'a nisbet olunmuştur. En çok "göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır." ifadesiyle gelmiştir. Ayrıca mübalağa gösteren mastar sigası ile melekût şekli de dört ayette varid olmuştur. Melekût, "tasarruf edilen şey üzerinde, müstakil olarak tam hükümran olmaktır." (*Mufredât.*, s. 472)

Beşerî manada hükümranlığın değeri, idare olunanlara ve idarecideki zatî vasıflara göre büyür veya küçülür. Allah'ın mülkü ise, hiçbir hükümranlıkla kıyas edilemez. Zira O, bu hükümranlığında memleketini ve oradaki insanlar da dâhil bütün varlıkları, yoktan var etmektedir. Hükümranlığı süreklidir; O'ndan alınması düşünülemez. Allah öyle bir Melîk'tir ki, buyurma, yok etme, ölüme mazhar etme, diriltme, ceza verme, mükâfatlandırma... gibi hususlarda

ne ortağı ne de engelleyeni olmaksızın, istediği gibi tasarruf eder. Hakîkî ve mutlak tek Melîk Allah'tır. Beşerî hükümdarlar hakkında mülk ve saltanat mecâzîdir. Allah bu gerçeği, hasr ve tahsis ifade eden "Lehü'l-mülk = O'nundur mülk" (35. 13), "ellezî biyedihi'l-mülk = hükümranlık elinde olan" (67:1) gibi pek çok ayette bildirmektedir.

Gerçekten de Allah öyle bir Melîk'tir ki, ferşten Arşa, serâdan süreyyaya, zerrattan seyyarata, ezelden ebede kadar her bir mevcut O'nun tarafından yaratılmış ve yaratılmakta, O'nun tarafından varlıkta tutulup tasarruf edilmekte, dizgini O'nun elinde bulunmakta ve hiçbir şey zerre kadar O'nun iradesi dışına çıkmamaktadır.

İnsan vücudunu, birer fert ve raiyet olan hücrelerden meydana getirip bütün maddî ve manevî duyu ve organlarıyla küçük fakat muhteşem bir âlem ve memleket hâline getirerek idare ettiği gibi kâinatı da büyük bir insan gibi aynı intizam ve itaatle yaratmış ve çekip çevirmektedir.

İnsan gerek kendisinde, gerekse hemcinslerinde gördüğü cüz'î sıfatları birer mihenk, birer mikyâs edinerek Allah'ın mutlak sıfatlarını hissedip anlayabilir. Mâlikiyet ve hâkimiyet sıfatı buna örnek verilebilir. Mesela insan şöyle düşünebilir: Ben nasıl bu evi yaptıysam ve onu içindekilerle beraber idare ediyor, bakımını sağlıyor, geçimini temin ediyorsam, şu koca kâinat sarayının da bir ustası, bakıcısı, yöneticisi ve hükümdârı vardır.

Bir ülke hükümdarsız olmadığı gibi, bir ülkeden hadsiz derecede daha intizamlı, daha bakımlı ve daha adilâne yürüyen şu âlem de sahipsiz ve maliksiz değildir.

سُبْحَانَكَ لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ خَلِّصْنَا مِنَ النَّارِ ۝١٣

"Sen her türlü noksan sıfatlardan münezzehsin. Ey Kendisinden başka ilah bulunmayan. Eman ver bize eman diliyoruz. Bizi Cehennem ateşinden koru!"

-14-

14/1. Ey şaşkınlık içinde olanlara yol gösteren! ۝١ يَا دَلِيلَ الْمُتَحَيِّرِينَ

Bu vasıf, "şaşkınlara yol gösteren" anlamındadır. "Yol gösteren" diye tercüme ettiğimiz "Delîl" ismini daha önce 11/10. ve 13/5. bendlerde açıkladık. Burada şu kadarını deriz ki:

Her varlığın gerek varlığa ayak basmasında, gerekse kendi nevine has bir takım özellik ve nitelik kazanırken hadsiz hâller ve ihtimaller karşısında bulunmaktadır. Bakıyoruz ki, o ilimsiz, şuursuz, iradesiz varlık bütün o hadsiz ihtimaller içinden amaca götüren sebep ve yollardan yalnız birini seçmekte ve onu takip etmektedir. Hadsiz tohum ve çekirdeklerin kendi türüne ait mükemmel birer bitki ve ağaç hâline gelmelerinde, sayısız yumurta ve yumurtacıkların kuş ve böcek hâlini almalarında, nihayetsiz nutfelerin insan ve hayvan kisvesine bürünmelerindeki durum hep böyledir. Bütün bu bir bakıma şaşkın ve mütehayyir olan tohum, yumurta ve su damlacıklarına yol gösteren, kendilerine lazım olan her şeyi temin edip zararlı her şeyden koruyarak terbiye edip kemallerine ulaştıran her şeyin dizgini elinde bulunan, sonsuz ilim, hikmet ve irade sahibi Cenab-ı Hak'tır.

Ayrıca, ilim ve irade sahibi cin ve insanlara da peygamberler gönderip, kitaplar indirip onların mütehayyir, mütereddit ve şaşkın akıl ve iradelerine ışık tutup yol gösterir.

Öte yandan canlı varlıkların, özellikle insanların maddî ve manevî sayısız ihtiyaçları vardır. Bu ihtiyaçların nasıl temin edileceğini kendilerinin bilmeleri mümkün değildir. İşte bu şaşkın ve mütehayyir vaziyetteki canlılara Yaratıcıları çoğu zaman ilhâmen yol göstererek onları ihtiyaçlarına kavuşturur. Mesela, gözleri görmeyen bir kedinin, hastalığına şifa olan bir otu bulup gözüne sürerek iyileşmesi, diğer bir takım vahşî hayvanların benzer yollara başvurması, göçmen kuş ve balıkların belli mevsimlerde binlerce kilometre uzaklıklara, kendilerine daha elverişli ortamlara gidip belli bir süre sonra eski yerlerine geri dönmeleri, hatta bazan bir tür balıkta olduğu gibi yeni vatanlarında yumurtalarını bırakıp toptan ölmeleri, yumurtadan çıkan yavru balıkların anayurtlarına geri dönmeleri ve aynı yaşayış biçimini sürdürmeleri, insanoğlunun sosyal, teknik ve medenî hadsiz ihtiyaçlarını gidermesi için lazım olan sayısız ilmî keşif ve icatları gerçekleştirirken akıl ve iradesini kullanmasının yanısıra birçok İlahî ilhama mazhar olması hep Allah'ın bu "Şaşkın ve mütehayyirlere yol gösterici" sıfatının tecellilerine örnek ve delildir.

14/2. Ey imdat isteyenlerin mededkârı! ۝ يَا غِيَاثَ الْمُسْتَغِيثِينَ

Gıyâs kelimesi sözlükte, imdat ve yardım manasındadır. Fakat, burada medetkâr, yardımcı, nusret veren, imdada koşan manasında kullanılmıştır. Kelimenin mastar manasından ism-i fâil manasına intikal etmesinde büyük bir hikmet ve incelik vardır. Allah'ın isimleri arasında bu tür uygulamaların başka örnekleri de vardır. Mesela Allah'ın bir ismi Adl'dir. Adl, aslında adalet anlamındadır. Oysa Allah adalet değil, adaleti sağlayan Adil'dir. Fakat, o kadar çok adalet sahibidir ve âdildir ki, âdeta adaletin ta kendisidir.

Gıyâs ismi için de aynı durum söz konusudur. Allah, o kadar çok yardımcı, mededkâr, nusret verici ve imdada koşucudur ki, âdeta yardım, imdat ve nusretin ta kendisidir.

Allah gerçekten de, sayısız varlığın gerek fıtrî, gerek ihtiyaç ve gerekse ıstırar lisaniyle yaptıkları sayısız imdat çağrısına cevap vermekte, hepsine yardım etmekte ve o anda lazım olan ihtiyacını gidermektedir. Mesela, anne rahmindeki yavru ve yumurtadaki kuş, ihtiyac-ı fıtri lisanıyla Rablerinden ileriki hayatları için lazım olan sayısız organ ve duygu ve kabiliyetler isterler. Allah bu istediklerini ummadıkları, bilmedikleri, güçlerinin yetmediği yerden kendilerine ihsan eder. Yine o yavru gerek o anda, gerekse hayatının diğer safhalarının her birinde kendisine lazım olan hadsiz maddî ve manevî rızıklarını yine lisan-ı ihtiyaç ile isteyerek Rabbinden meded ister. Rabbi de bu manevî imdat sesine koşar ve her türlü ihtiyaçlarını karşılar.

Ayrıca, her canlı ve özellikle insan, hayatında zaman zaman zor durumlarla karşılaşır. Her türlü maddî sebepten ümidi kesilir. Sebeplerin dizginini elinde tutan Müsebbibü'l-Esbâb olan Allah'tan başka kimsesi kalmaz. İşte tam o anda halis bir niyaz ile Rabbinden imdat ister. Birdenbire, aleyhte olan bütün sebepler ve şartlar lehine döner ve mucizevî bir biçimde kurtulup sahil-i selamete çıkar. Her insan gerek özel hayatında gerekse çevresindeki insanlarda bunun örneklerini görmüş ve duymuştur. Büyük bir balık tarafından yutulup bütün sebeplerin sükût ettiği bir hengâmede yalnızca Müsebbibü'l-Esbâb'dan imdat isteyen Yunus Nebî'nin kurtuluşu bunun en güzel örneğidir.

يَا صَرِيخَ الْمُسْتَصْرِخِينَ ③

14/3. Ey feryat edip ağlayarak medet isteyenlerin feryadına koşan!

Bu vasıfta yer alan "sarîh" kelimesi, SRH kökünden faîl kalıbından sıfat-ı müşebbehedir. Bu kelime, iki zıt anlamda kullanılabilen kelimelerdendir. Yani, hem feryada koşan, hem de feryadına koşulan anlamlarında kullanılabilir. Fakat burada "feryada koşan" manasında kullanılmıştır. Allah için diğer manasının kullanılması mümkün değildir. Zaten belirttiğimiz manada kullanıldığı muzaf (tamlanan) kılındığı "Müstasrihîn = feryad edip yardım isyenler" ifadesinden de anlaşılıyor.

Gerçekten de Allah, ağır belalara, şıkıntılı hâllere düşen kullarının imdat çığlıklarına ve feryatlarına koşan, onlara yardım ulaştıran ve onları kurtarandır.

Allah'ın, yaratıklarının feryadına bu yardımı iki türlü olmaktadır. Zira bu feryatlar, ya fıtrîdir veya ihtiyarî, diğer bir ifadeyle yâ hâlîdir veya kâlî. Mesela, her bir varlık özellikle canlılar varlığı ve bekası için şiddetli ihtiyaçlar içindedir. Hadsiz engellerle yüzyüzedir. İşte bütün bu ihtiyaçlarını temin edecek,

yollarından alıkoyan hadsiz engelleri kaldıracak ve varlıklarını tehdit eden sayısız musibetleri defedecek birine muhtaçtırlar. Hâl dilleri ve fıtrî lisanlarıyla O'na yalvarır ve imdat isterler. O Zât da öyle biri olabilir ki, kâinatı bir memleket, bir saray ve bir vücut gibi başbaşa, el ele ve omuz omuza verdirsin, her şeyi bir şeyin imdadına koştursun. Hepsini birlikte hayata ve hayatın odak noktasında bulunan insana hizmet ettirsin.

Akılsız, şuursuz bu yaratıkların birbirlerini ve özellikle insanları tanımaları, acımaları, imdadına koşmaları mümkün olmadığına göre, bizi tanıyan rahmeti sonsuz bir Yaratıcı'nın rahmet ve hikmetiyle imdadımıza koşuyorlar demektir. O rahmet ve hikmetle dünya aydınlanır, kâinat şenlenir, ihtiyaçlar içerisinde kıvranan yaratıkların imdadına koşulur. O rahmetle her şey bize hizmet eder, yardım ellerini uzatır. Bize ise, etrafımızdaki her şeyi bir hizmetçi gibi koşturan bu rahmet sahibine şükretmek düşer.

Bir de ihtiyarî feryatlar var ki, onulmaz hastalıklar, müzmin dertler, intihara sevk eden acı ve elemler içerisinde kıvranan birçok varlığın feryadlarıdır. Bunlar, bu hâllerden kurtulmak için feryat ederler, çığlık atarlar ve bu çığlıkları meçhul bir boşlukta yankılanır. Derken, manevî bir cihetten bir sükûn, bir huzur ve bir tesellinin acılarını dindirdiğini, ateşlerine su serptiğini ve altında ezildikleri yüklerini hafiflettiğini hissederler. Bu gibi durumlarda bu sıfata sahip Rahîm, Alîm ve Hakîm bir sahibinin bulunduğunu, çalacak bir kapısının mevcut olduğunu bilen bir kimse ne kadar bahtiyardır! Böyle bir inançtan mahrum olan ise, ne kadar zavallı, perişan ve ümitsizdir!

14/4. Ey korunmak isteyenleri koruyan! (٤) يَا جَارَ الْمُسْتَجِيرِينَ

Câr, CVR kökünden ism-i fail olup, "yakın olan, ortak olan, yardım eden" manalarına gelir. Müstecîrîn kelimesi ise, müstecîr'in çoğulu olup, "himaye, kurtuluş ve korunmak isteyenler" anlamındadır. Allah gerçekten de, yardım, destek, himaye ve korunma isteyenlerin koruyucusudur. Felaketlerden, musibetlerden, azap ve ikaptan necat ve kurtuluş isteyenlere en büyük sığınaktır.

Kâinatta bu ismin pek çok tecellileri vardır. Canlı ve cansız her varlık aslında binbir türlü tehlikeyle kuşatılmış vaziyettedir. Kâinat düzenindeki en ufak bir hesap yanlışlığı ve sapma, uçsuz bucaksız fezada top mermileri süratinde hareket eden ve bir kısmı dünyamızdan milyonlarca defa büyük cisimlerin çarpışmasına sebep olup âlemin sonunu getirebilir. Milyonlarca tür canlıyı içine alıp uçsuz bucaksız fezada seyahat eden dünya gemisinin yolcuları lisan-ı hâlleriyle bu ismi okuyor ve bizi yok olmaktan koru diye niyaz ediyorlar. Çünkü, gemi ve uçakları olan dünyanın güneşe olan uzaklık ve yakınlığında meydana gelecek çok az bir değişiklik, hepsinin bir anda kavrulmasına veya buz kesilmesine neden olur.

Öte yandan anne rahmindeki yavru, yumurta ve yumurtacıklardaki civciv ve larvalar lisan-ı hâlleriyle hep bu ismi okuyorlar. Kendilerini o yokluktan, tefessühten, çürümekten, rızıksızlıktan ve yollarından alıkoyucu her türlü tehlikeden korumasını Rab ve Yaratıcılarından diliyorlar. Yediğimiz gıdalarda sayısız bakteri bulunmakta, bunlar Allah'ın bu isminin tecellisi sayesinde bizim için bir tehdit ve tehlike oluşturmak şöyle dursun, faydalı görevler üstlenmektedirler.

Yine, her akıl sahibinin, özellikle insanın önündeki en büyük tehlike sonsuza kadar süren hayat yolculuğunda kendisini bekleyen tehlikeli konaklar, özellikle bunların sonuncusu olan ebedî Cehennem hapsidir. Cehennem'de ateş olup insanı yakan ise dünyadaki günahlardır. Aklı başında herkes, hayat yolundaki bu tehlikeli konaklardan, özellikle en büyük tehlike olan Cehennem'den ve bunun yol ve vesileleri olan günahlardan koruması için Rabb-ı Rahîm'ine yalvarmalıdır. Bu isim, bu tehlikelerin şuurunda olan herkes için büyük bir ümit kaynağıdır. Dergâhına sığınınanları her türlü tehlikeden koruyacağına dâir İlahî bir müjde ve taahhüd mesajını ihtiva etmektedir.

14/5. Ey âsîlerin sığınağı! ۞ يَا مَلْجَأَ الْعَاصِينَ

Melce', sığınılacak, halas olunacak, kurtuluşa erilecek yer anlamındadır. Asîn ise, asî kelimesinin çoğulu olup, isyan eden, emir ve yasaklara itaat etmeyen, günah işleyenler demektir.

Gerçekten Allah öyle bir affedici ve bağışlayıcıdır ki, dergâh-ı rahmeti, af ve keremi bütün günahkâr ve asîler için bir pişmanlık ve sığınma kapısıdır.

Allah'ın bu ismi de, emrinde sayısız melek ve ruhânilerin çalıştığı, güneş ve gezegenlerin itaat ettiği, hadsiz canlı ve cansız varlıkların zerre kadar isyan ve itaatsizliğe yeltenmeden vazife gördüğü bir Sultan-ı Zü'l-Celâl'in mülkünde O'nun emir ve yasaklarını çiğnemiş, İlahî bir emanet olan ruh ve benliğini günah bataklığında kirletmiş ve Cennet'e liyakatini kaybedip Cehennem'i hak etmiş günahkârlar için büyük bir ümit kaynağıdır. Bu tür insanlar çoğu zaman tevbe de etseler, yaptıklarından vazgeçseler de toplum onları dışlar, kendilerini hor ve hakir görür, bir takım haklardan mahrum bırakır. Ama Yüce Allah, onlar için de en güvenli, en huzurlu sığınaktır. O Gafûr-u Rahîm, yaptığı günahtan pişmanlık duyup dergâhına sığınan hiç kimsenin ümidini boşa çıkarıp geri çevirmez.

Allah'ın, asilerin sığınağı olması, başkalarının sığınağı olmadığı anlamına gelmez. Özellikle, günahkâr, asi ve azabı hak etmiş kimselerin sığınmaya, korunmaya, temizlenmeye ve affa ihtiyaçları daha fazla bulunduğundan onların sığınağı olduğu belirtilmiştir. Yoksa Allah'ın affı, rahmeti, keremi ve himayesi herkesin ve her şeyin en büyük sığınağıdır.

14/6. Ey günahkârları bağışlayan! ٦ يَا غَافِرَ الْمُذْنِبِينَ

Allah, mağfiret vasfını belirtmek için GFR kökünden gelen bazı sıfatları zatı için kullanmıştır. Bu isimler aralarında bazı nüanslarla birlikte aynı manaları ifade eder. Bunlar, Ğafûr, Ğaffâr, Ğâfir sıfatlarıdır.

Gafir kelimesinin kökü olan GFR maddesi setri, yani örtmeyi ifade eder. Müznib, kelimesi ise, eznebe fiilinden ism-i fâil olup, günah işleyen, suçlu demektir. Buna göre Gâfiru'l-Müznibîn, "Günahkârların günahlarını örten, suçlarından ve hatalarından geçen, onları bağışlayan" anlamına gelir.

Gerçekten de Allah günahkârları kâmil rahmetiyle dergâhına kabul edip merhamet eder ve onları bağışlar. Bu isim de, hata ve günahlarla kendi kendilerine zulmetmiş, toplumda dışlanmış, ahirette rezil-rüsva olmayı ve Cehennem azabına maruz kalmayı hak etmiş, fakat daha sonra yaptıklarından pişmanlık duyup Allah'ın af ve rahmetine iltica etmiş kimseleri bağışlar, işledikleri suçları yapılmamış gibi sayar.

14/7. Ey korkanların güvencesi! ٧ يَا اَمَانَ الْخَائِفِينَ

Eman; emniyet, güvenme, korkudan uzaklık anlamındadır. Haifin ise, hâif kelimesinin çoğulu olup, "korkanlar, endişe edenler" demektir. Allah, hadsız canlıların nihayetsiz korku ve endişelerine karşı en büyük güvence ve emniyettir. Her birisi için bir hayat ortamı hazırlamış, gerekli her şeyi yaratıp imdatlarına göndermiş, hayatlarını tehdit eden sayısız düşmanlara karşı onları korumuş ve korumaktadır. Mesela, insan vücuduna öyle bir savunma sistemi yerleştirmiş ki, vücuda giren herhangi bir zararlı bakteri anında kuşatılıp imha edilir. Diğer canlıları da gerek dâhili, gerekse harici benzer savunma sistemleriyle donatmıştır.

Allah'ı tanıyan, seven ve O'na itaat eden, her matlubunu bulmuş, hadsiz elemlerden korkulardan kurtulur. Kendini O kâinat Sultanının sadık bir memuru ve itaatkâr bir askeri bilip, O'nun ve bütün yaratıklarının güç ve desteğini kendi gücüne katar. O'na güvenip dayanır, şahsî kuvvetinden hadsiz derece ziyade bir kuvvet kazanır. Allah'ı tam tanımayan, sevmeyen, itaat etmeyen ise, hadsiz elemlere korkulara ve endişelere hem bilkuvve hem de bilfiil maruzdur. Böyle bir insan seyyidinden kaçmış bir köle, en önemli bir savaş esnasında siperini bırakıp, silah ve techizatını da çalarak firar etmiş, nefsinin kötü arzularının peşine düşüp kışlasını terketmiş bir askerdir. Böyle bir askerin her an yakalanabilir ve ceza görebilirim hâlet-i ruhiyesiyle nasıl bir korku ve endişe içerisinde bulunduğu kıyas edilsin.

Ayrıca Allah, beşer olması itibariyle hatalardan, kusurlardan ve günahlardan bir an olsun uzak olmayan insan için, af, mağfiret ve bağışlayıcılığıyla en büyük güven kaynağıdır. Kulun günahı ne kadar büyük olursa olsun O'nun af ve merhameti daha büyük ve daha geniştir. O'nun rahmeti gazabını aşmıştır. Tevbe edip pişman olan kullarını affeder. Günahlarını, işlenmemiş sayar, nihayetsiz şer ve tahrip kabiliyetini nihayetsiz hayır ve iyilik kabiliyetine çevirir. Sonunda da Cehennem'in o müthiş korkusundan emin kılıp Cennet'ine girdirir.

Kısaca Allah, şefkat-ı rahmeti, hıfz ve himayesiyle en müthiş korkular karşısında en emin melce'dir. Böyle bir Rabbi olanın kimden korkusu olabilir?

14/8. Ey âciz muhtaçların merhamet edicisi! ۞ يَا رَاحِمَ الْمَسَاكِينِ

Rahîm, RHM kökünden ism-i fail olup, acıyan, merhamet eden, esirgeyen, bağışlayan anlamlarına gelir.

Mesâkîn, miskin kelimesinin çoğulu olup, kendi kendini idare edemeyen, kazanmaktan âciz, mal ve mülkü hiç olmayan kimseler demektir.

Allah, âcizlerin, muhtaçların acz ve zaafına fakr ve ihtiyacına merhamet edip dertlerine derman yetiştiren Hàlık-ı Rahîm'dir.

Bütün varlıklar, kendi başlarına aslında kendi kendilerini idare edemeyen birer âciz, miskin ve muhtaçtırlar. Özellikle canlı olanların ihtiyaçları sonsuz olduğu hâlde bunların en ufağına bile eli yetişemiyor. Yetişse bile emrini geçirip alamıyor. Alsa bile kendine yarayışlı hâle getiremiyor.

Mesela, insanın muhtaç olduğu maddî rızkı çok değişik yerlerden kopup imdadına geliyor. Gerek bu rızıklar ve gerekse bu rızıklara kaynaklık eden bütün sebepler insanı tanımadığına, ona acımadığına göre demek ki bu rızıklar kendiliğinden gelmiyor, insanı tanıyan, ona merhamet eden, fakr ve ihtiyaçlarına şefkat eden bir Zât tarafından gönderiliyor. Mesela, bir iki dakika alamadığımız takdirde öleceğimiz havanın yaratılışı, temizlenişi, estirilmesi, ciğerlerimize dolup vücudumuz için yarayışlı hayatî bir özellik kazanması, ağzımızdan dışarı atılırken konuşmamıza yardımcı olması gibi sayısız görevlerle imdadımıza koşturan biz değiliz. Buna gücümüz yetmez, onu bu şekilde çalıştırmaya elimiz yetişmez. Havanın ise, kendi başına bizi tanıyıp acıyarak bize bu şekilde hizmet etmesi de düşünülemez. Demek bir Rahîm-i Kerîm'in me'murudur. O'nun izniyle kullarına hizmet etmektedir.

Elimize aldığımız bir elmanın, bir portakalın bize rızık olarak göz, burun, dil, damak, mide.. gibi birçok duyularımızı okşayarak vücudumuza yarayışlı bir gıda oluncaya kadar geçirdiği safhalar düşünüldüğünde gerçekten de miskinlere merhamet edenin sonsuz şefkat ve merhamet sahibi olan Allah olduğu

daha iyi anlaşılır. Nitekim, o elmanın yetiştiği ağaç, ağacının kaynağı olan çekirdek, boy attığı toprak... ilim, hikmet, rahmet ve kudretten yoksun birer miskindir. Bütün bunların sahibi olan Allah, hem bunlara muhtaç oldukları her şeyi yetiştirir, hem de bunları, başka birer muhtaç ve miskin olan canlı yaratıklarının imdadına koşturur. Mesela toprak, zatında son derece âciz, muhtaç ve miskindir. Mücessem rahmet olan yağmurun imdada koşmasıyla hadsiz çiçek, ekin, sebze ve meyvelerle donanıp zenginleşir. Kışın bir iskelet gibi kupkuru ve çıplak duran ağaçlar birer miskindir. Bahar ve yazın gelmesiyle yaratıcısı tarafından yemyeşil urbalarla ve hadsiz meyve nişanlarıyla süslenip zenginleşir.

İşte, denizden birer katre olan bu örnekler üzerinde düşünüldüğünde mahlukatın ne kadar âciz, fakir ve miskin oldukları, bu özellikleriye nasıl bir Rahîm, Kerîm ve Ğanî'ye aynadarlık ettikleri anlaşılır.

14/9. Ey yalnızlık çekenlerin can yoldaşı! يَا أَنِيسَ الْمُسْتَوْحِشِينَ ﴿٩﴾

Enîs, E N S kökünden sıfat-ı müşebbehe olup, dost, arkadaş, kendisine ülfet ve ünsiyet edilen, ısınılan ve alışılan, cana yakın, sevgili anlamlarına gelir.

"Müstevhışîn" ise, VHŞ kökünden gelen istevhaşe fiilinin ism-i faili olan "müstevhış"in çoğuludur. Ürküntü, yalnızlık, yabanilik çeken kimseler anlamındadır.

Gerçekten de Allah, ıssızlık içinde yalnızlık, kimsesizlik ve ürküntüye maruz kalanların dehşetini huzuruyla, duasına cevabıyla ve yarattığı hadsiz ruhanî yaratıklarıyla ünsiyete çeviren Enîs-i Karîb'tir.

İnsanlar, bazen gurbet içinde, yalnızlık içinde ruhen bunalabilirler. Böyle bir durumda Allah'ı tanıyan ve iman ile O'na bağlanan kimse şöyle düşünür:

"Mâdem Rahîm bir yaratıcım var, benim için her şey var. Madem o var, melâikeleri de var. Öyle ise bu dünya boş değil, hâlî dağlar, boş sahralar Cenab-ı Hakk'ın ibadiyle doludur. Zîşuur ibadından başka, O'nun nuruyla O'nun hesabıyla taşı da ağacı da birer munîs arkadaş hükmüne geçer. Lisân-ı hâl ile benimle konuşabilirler ve beni eğlendirirler. Evet bu kâinatın mevcudatı adedince ve bu büyük kitâb-ı âlemin harfleri sayısınca varlığına şehadet eden; ve zîruhların şefkat, rahmet ve inayet vesileleri olan organları ve yiyecekleri ve nimetleri adedince rahmetini gösteren deliller, şahitler bana Rahîm, Kerîm, Enîs, Vedûd olan Yaratıcımın, Sanatkârımın, Koruyucumun dergâhını gösteriyorlar. (*Lem'alar*, s. 215)

يَا مُجِيبَ دَعْوَةِ الْمُضْطَرِّينَ ﴿١٠﴾

14/10. Ey zorda kalmışların dualarına cevap veren!

Allah, zor durumda kalmış ve muztar hâle düşmüş bütün canlıların dualarına cevap veren Zât'tır.

Muztar ve zor durumda kalan her bir canlı kesin bir iltica ile dua eder, kendisini himayeye kadir bir zata sığınır, o anda Rabb-i Rahîm'ine teveccüh eder.

İşte bu şekilde muztar olanların dualarının büyük bir tesiri vardır. Bazen o gibi duaların hürmetine en büyük bir şey en küçük bir şeye musahhar ve muti' olur. Evet, kırık bir tahta parçası üzerindeki fakir ve kalbi kırık bir masumun duası hürmetine denizin fırtınası, şiddeti, hiddeti dinmeye başlar. Demek dualara cevap veren Zât, bütün mahlukata hâkimdir. Öyle ise bütün mahlukata da Hàlık'tır." (*Mesnevî-i Nûriye*, s. 78)

سُبْحَانَكَ لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ خَلِّصْنَا مِنَ النَّارِ ⑪

"Sen her türlü noksan sıfatlardan münezzehsin. Ey Kendisinden başka ilah bulunmayan. Eman ver bize eman diliyoruz. Bizi Cehennem ateşinden koru!"

-15-

15/1. Ey cömertlik ve ihsan Sahibi! يَا ذَا الْجُودِ وَالْاِحْسَانِ ①

Allah cömertlik ve ihsan sahibidir. Bu dünyada nihayetsiz bir cömertlik ve sehavet, bitmez hazineler göze çarpmaktadır. Allah yeryüzünü sayısız müzeyyen sanat eserleriyle süslendirmiş, ay ile güneşi lamba yapmış, yeryüzünü bir nimet sofrası hâline getirerek yiyeceklerin en güzel çeşitleriyle doldurmuş, meyveli ağaçları birer kap yapmış, bu sofrayı her mevsimde birkaç kez yeniliyor ve böylece hadsiz cûd ve sehavetini gösteriyor.

Ayrıca yeryüzünde göze çarpan ve normalde müşevveşiyeti iktiza eden ve intizamsızlığa sebep olması gereken bu nihayetsiz sehavet ve cûd-u mutlak gayet derecede bir insicam ve intizam içinde görünüyor. Yaz mevsiminde yeryüzünü süsleyen bütün bitkiler bunun en canlı şahitleridir. (*Sözler*, s. 665)

Cenab-ı Hak, bu görünen hadsiz mebzuliyet ve nihayetsiz ucuzluk lisaniyle cûd-u mutlakını gösterir ve hadsiz sehavetini ve nihayetsiz hallakıyetini izhar eder. (*Mektubat*, s. 247)

Türlerin efradında, bilhassa haşereler ve küçük küçük hayvancıklar kısmında görünen fevkalade çoklukta müşahede edilen, gayr-ı mütenahî bir cûd ve sehavet vardır. Kemal-i itkan ve intizamla bütün enva'da bulunan şu kesret-

i efrâd, tecelliyât-ı ilâhiyenin gayr-ı mütenâhî olduğuna ve Cenab-ı Hakk'ın mahiyeti her şeye mübâyin olduğuna ve bütün eşya O'nun kudretine nisbeten müsâvî olduğuna açıkça delâlet eder. Evet icattaki bu bolluk, sanatkârın varlığının zorunlu olmasındandır. (*Mesnevî-i Nûriye*, s. 209)

Fevkalade bir suhuletle, harika bir süratle, mu'ciz bir itkan ve intizamla cûd-u mutlaktan akan eserlerden anlaşılıyor ki, mikrop gibi en küçük ve daha küçük havaî, mâî, türâbî hayvanlar boş zannedilen âlemin yerlerini doldurmuşlardır. (*Mesnevî-i Nûriye*, s. 243)

Allah öyle bir ihsan sahibidir ki, cin, insan ve hayvanları bir denizi andıran âlem fezasında seyir ve seyahat ettiren, İlahî bir gemi olan koca dünya küresinin üzerine bindirip, yüzünde hadsiz yiyecek çeşitlerini ihtiva eden bir sofrayı serip, bütün canlıları küçük bir kahvaltı hükmünde olan o ziyafete davet etmekle beraber, gayet mükemmel ve bütün envâ-ı lezâizi cami', sermedî, ebedî bir dâr-ı bekada Cennet'leri, her birini birer sofra-i nimet yaparak hadsiz lezzet ve lûtufları cami' bir tarzda, nihayetsiz bir zamanda, nihayetsiz muhtaç, nihayetsiz müştak nihayetsiz ibadına, hakiki yemek için ziyafet açan bir Rahmân-ı Rahîm'dir.

Gerçekten de bakıyoruz ki, bir Zât-ı Kerîm, ihsanıyla bizi gayet derece tezyin ve tenvir ve terbiye ediyor. İnsan ihsan edene perestiş eder. (*Sözler*, s. 339)

Madem ki, her kalp kendine ihsan edeni sever ve hakiki kemale muhabbet eder ve ulvî cemale meftun olur. Kendiyle beraber sevdiği ve şefkat ettiği zatlara dahi ihsan edeni daha pek çok sever. Acaba her isminde binler ihsan defineleri bulunan ve bütün sevdiklerimizi ihsanlarıyla mes'ud eden ve binler kemalatın menbaı olan ve binler güzellik tabakalarının medarı olan Cemîl-i Zü'l-celâl, Mahbûb-u Zü'l-Kemal ne derece aşk ve muhabbete layık olduğu ve bütün kâinat, O'nun muhabbetiyle mest ve sergerdân olmasının şayeste bulunduğu anlaşılmaz mı? (*Sözler*, s. 625)

İhsan kelimesinin güzelleştirme, güzel yapma manası da vardır. Nitekim, "O, her şeyi en güzel şekilde yaratandır." (32:7) ayeti bu manaya işaret eder Gerçekten de Allah, her şeye o şeyin mahiyetinin kabiliyetine göre kemal-i mizan ve intizamla biçip hüsn-i sanatla tertip edip en kısa yoldan en güzel bir surette, en hafif bir tarzda, isti'malce en kolay bir şekilde (mesela kuşların elbiselerine ve her vakit tüylerini kolayca oynatmalarına ve isti'mal etmelerine bak), hem israfsız, hikmetli bir tarzda vücut vermek, suret giydirmek eşya adedince dillerle bir Sani'-i Hakîm'i gösteriyor. (*Sözler*, s. 664)

"Şu kâinata baktığımız vakit, bağıstan şeklinde tavanı ulvî yıldızlarla yaldızlanmış, zemini ziynetli mevcudatla şenlenmiş surette görünüyor. İşte şu bağıstandaki muntazam nurânî ecrâm-ı ulviye ve hikmetli ve ziynetli mevcudat-ı süfliye, umumen her biri lisân-ı mahsusuyla kendilerini bu şekilde yaratan Sani'lerini tanıtıyorlar.

Şu âlem bağıstanındaki yerküresine bakıyoruz. Görüyoruz ki, bir bahçe şeklinde, rengârenk, yüzbinler süslü, çiçekli bitkiler taifeleri onda serilmiş ve çeşit çeşit yüzbinler envâ-ı hayvanat onda serpilmiştir. İşte şu zemin bahçesinde bütün süslü nebatat ve ziynetli hayvanat, muntazam suretleri ve mevzun şekilleriyle ilan ediyorlar ki: "Biz bir tek Sani'-i Hakîm'in sanatından birer mucizesi, birer harikasıyız ve vahdaniyetinin birer dellalı, birer şahidiyiz."

Hem o bahçedeki ağaçların başlarına bakar, görürüz ki: Gayet derecede alîmane, hakîmane, kerîmane, latîfane, cemîlane yapılmış muhtelif suretlerde meyveleri, çiçekleri görüyoruz. İşte şunlar bilumum bir lisan ile ilan ederler ki, "Biz bir Rahmân-ı Zü'l-Cemal'in, bir Rahîm-i Zü'l-Kemal'in mu'ciznüma ihsanlarıyız, hayretnüma hediyeleriyiz." (*Mektubat*, s. 236)

Bütün zîhayatlarda tezahür eden hadsiz envâ-ı ihsan ve in'amatıyla bilyakîn ve belki bilmüşâhede varlığı tahakkuk eden hadsiz ihsanatı var. (*Lem'alar*, s. 57)

15/2. Ey fazl ve imtinan sahibi! ۞ يَا ذَا الْفَضْلِ وَالْإِمْتِنَانِ

Bu vasıfta yer alan "fazl" kelimesine sözlükte şu manaların verildiğini görüyoruz: Hüner. Fazlalık, ziyadelik. İhsan. Kerem. (Ahterî, s. 126; *Yeni Lügat*, s. 151)

Burada ise, Allah'ın cemal, kemal, kerem ve cömertlik bakımından başkalarından üstünlüğü ve bundan yaratıklarını yararlandırması anlamındadır.

İmtinan ise, Allah hakkında kullanıldığında, hak edilmemişken karşılıksız vermek demektir. Nitekim, Allah'ın ismi olarak Mennân bu anlamdadır. (Bkz. *Kamusu'l-Muhît*, c. 3, s. 274) Allah, nimet ve lûtuflarını, kulları tarafından hak edilmeden, karşılıksız verendir.

İmtinan'ın, kendini tanıtmak ve şükre sevk etmek için nimetini sayıp dökmek anlamı da vardır. Allah Kur'ân-ı Kerîm'de imtinan makamında nimetlerini hatırlatmakta ve böylece başka bir nimet olan imana ve şükre sevk etmek istemektedir.

Buna göre, Cenab-ı Hakk'ın fazl ve keremi nihayetsiz, karşılıksız in'am ve ihsanı hadsizdir.

Allah'ın kemal ve kerem bakımından kullarıyla mukayesesi mümkün değildir. O, kemal ve kerem mertebelerinin nihayetine sahiptir. Ayrıca bu kemal ve keremi kendisinde kalmamakta, bundan yaratıklarına da bol bol vermektedir. Bunu yaparken de, yaratıkları bu kerem ve nimeti hak etmiş de değillerdir.

Bizler daha anne rahmindeyken, hangi ücret karşılığında sayısız organ ve hissiyatımızı aldık? Bunların tamamı beklenmedik bir tarzda, ilim, güç ve kudretimiz haricinde fazl ve minnet sahibi Rabbimiz tarafından verilmemiş midir?

Bizim gibi diğer sayısız bitki ve hayvanlar da aynı fazl ve ni'met-i İlâhiyeye mazhar olmakta ve Allah'ın fazl ve kerem sahibi olduğunu ispat etmektedirler.

15/3. Ey emn ve eman sahibi! ③ يَا ذَا الْأَمْنِ وَالْأَمَانِ

Emn ve eman hemen hemen aynı manada olup, eminlik, korkusuzluk, emniyet, bir şeye itimat etmek, rahatlık demektir. (Ahterî, s. 70; *Yeni Lügat*, s. 127)

Bütün korkulardan ve bütün tehlikelerden eman ve emniyet ancak O'nun himayesi altına girmekle kazanılır. O'na kul olmakla rahat ve huzura kavuşulur. O'nu anmakla gönüller huzur bulur. (13:28) O'ndan uzak olmada her türlü tehlike, dünyevî ve uhrevî her çeşit felaket vardır. Bunun içindir ki, Kur'ân-ı Kerîmde, "Allah'a kaçın!" (51:51) buyrulmuştur. Allah'ı tanımak ve kulluk vesikasıyla O'na bağlanmak demek olan iman bu dünyada dahi bir manevî Cennet'in çekirdeğini taşıyor. İnkâr ve küfür ise, bir manevî cehennemin çekirdeğini içinde saklıyor.

15/4. Ey paklık ve münezzehlik sahibi! ④ يَا ذَا الْقُدْسِ وَالسُّبْحَانِ

Kuds, paklık ve temizlik demektir.

Sübhân, aslında tesbih etmek demektir. Mastar yerinde kullanılan bir isimdir. "Sübhanallah" denildiğinde, "Nüsebbihullahe tesbîhan" denilmiş olmaktadır. Bu durumda cümlenin fiili hazfedilip yerine mastar makamında "Sübhân" ikame edilmektedir. (Ahterî, s. 386)

Sübhân, tenzih manasına da gelir. (Ahterî, s. 386)

Sübhân, bizzat Allah'ın ismi olarak da kullanılmıştır. Bu manadaki kullanım için daha önce (5/7'de) bilgi vermiştik.

Gerçekten de Allah öyle bir Zât'tır ki, şerikten, noksandan, zulümden, aczden, kısaca kemal, cemal ve celaline muhalif bütün kusurlardan münezzeh ve mukaddestir. Kâinattaki bütün nezafet ve paklık O'ndan gelir. Bütün mevcudatın bütün tesbihat ve takdisatı O'nun kudsiyetini ilan eder.

İsm–i Kuddûs'ün cilve-i a'zamından gelen tanzif ve nezafet, bütün kâinatın mevcudatını temizliyor, güzelleştiriyor. Beşerin bulaşık eli karışmamak şartıyla, hiçbir şeyde hakiki nezafetsizlik ve çirkinlik görünmüyor." (*Lem'alar*, s. 309)

15/5. Ey hikmet ve beyân sahibi! ⑤ يَا ذَا الْحِكْمَةِ وَالْبَيَانِ

Allah, sonsuz hikmet sahibidir. Her şeyi bir hatta birçok gayeye matuf olarak yapar. Faydasız, hikmetsiz, gayesiz hiçbir şeyi yaratmamıştır. Kâinattaki

canlı ve cansız varlıklar bunun en açık delilidir. Ayrıca, gönderdiği semavî kitaplarla, canlı varlıklara bildirdiği sonsuz ilhamlarla beyanlarda bulunmaktadır.

Bunun en açık tecellisi, hikmetle dolu olan Kur'ân-ı Hakîm ve bu Kur'ân'a muhatap olan ve Kur'ân'da dünya ve ahiretin bütün inceliklerinin kendisi için açıklandığı insandır.

15/6. Ey rahmet ve rıza sahibi! ٦ يَا ذَا الرَّحْمَةِ وَالرِّضْوَانِ

Allah, mahlukatına karşı nihayetsiz rahmet ve merhamet sahibi olan ve ehl-i iman ve itaate, rızasını vadeden Zât-ı Rahîm'dir.

Allah'ın rahmeti bu kâinat hamurunun mayasıdır. Her şey O'nun rahmetiyle yoğrulmuştur. O'nun rızası da, Cennet meyvesini vermiştir. Ayrıca, bu dünyadaki bütün karşılıksız ve samimi iyilikler, hep O'nun hoşnutluğu yolunda gerçekleşmektedir. Allah'ın rızası, bütün müesseseleriyle İslâm medeniyetinin temelidir.

İslam medeniyetinde, öyle bahtiyarlar yetişmiştir ki, dünyayı bir misafirhane-i askerî telakki etmiş, öyle inanmış ve ona göre hareket etmiş, bununla en büyük makam olan rıza makamını çabuk elde etmiştir. Bunlar kırılacak şişe parçasına daimî bir elmasın fiyatını vermemiş, istikametle hayatlarını geçirmişlerdir.

15/7. Ey hüccet ve burhan sahibi! ٧ يَا ذَا الْحُجَّةِ وَالْبُرْهَانِ

Hüccet, belge, vesika, delil, bir iddianın doğruluğunu ispat için getirilen şahit anlamlarına gelir.

Burhan da, delil, hüccet, ispat vasıtası, red ve inkâr için itiraz kabul edilmeyecek şekilde hakikati ispat eden kesin hüccet demektir. (*Yeni Lügat*, s. 70-71)

Allah, varlığına, birliğine ve sıfatlarına kesin delilleri ve açık bürhanları kâinatın her tarafına nakşetmiştir. Ayrıca vahiy ve ilhamlarıyla, irşad ve hidayetiyle varlığını ve birliğini akıl sahibi kullarına kesin olarak tanıtmış ve tanıtmaktadır.

Bir iğnenin ustasız, bir köyün bile muhtarsız bulunmadığı bu âlemde canlı ve cansız hadsiz sanat eseri kendi sanatkârlarını vücutlarından yüz kere daha fazla bir biçimde tanıtıyor. Bir memleketten binler defa daha muntazam şu kâinat da, Yaratıcısının ve çekip çeviricisinin varlığına ve birliğine kesin bir delildir.

Ayrıca, başta Hz. Muhammed olmak üzere bütün peygamberler ve hadsiz evliyalar Allah'ın birer konuşan bürhanıdırlar.

15/8. Ey azamet ve saltanat sahibi! ۝٨ يَا ذَا الْعَظَمَةِ وَالسُّلْطَانِ

Azamet, ululuk ve büyüklük demektir. Sultan ise, hüccet ve hükümdarın güç ve kudreti demektir. (*Kamûsu'l-Muhît*, Sultan md.)

Allah'ın azameti bütün muvcudatı ihata eder. Saltanat-ı Sermediyesi bütün âlemlere hükmeder. Gökte ve yerdeki bütün cisimleri kudretinin emir ve tasarrufu altına alarak vazifelerde çalıştırır. Kısaca bütün âlemde saltanatının eserleri pek parlak bir biçimde müşahede edilir.

Rububiyetin saltanatı, ubudiyet ve itaati ister. Hem rububiyetin kemal-i kudreti dahi ister ki, kul, kendi zaafını ve mahlukatın aczini görmekle, Kudret-i Samedaniyenin muazzam eserlerine karşı istihsan ve hayret içinde Allahu Ekber deyip huşu' ile eğilip O'na iltica ve tevekkül etsin.

Allah, güneşlerden, ağaçlardan zerrelere kadar bütün mevcudatı emirber nefer hükmünde teshir edip idare etmektedir. Yine şu kâinatta mevsimlerin değişmesi gibi haşmetli icraat, gezegenlerin uçaklarınkini andıran azametli hareketleri, yeri insanlara beşik, güneşi canlılara lamba yapmak gibi müthiş teshirler, ölmüş, kurumuş kocaman yerküresini yeniden diriltip süslendirmek gibi geniş tahvilat gösteriyor ki, perde arkasında muazzam bir rububiyet var, muhteşem bir saltanatla hükmediyor. Kısaca Allah'ın öyle bir azamet ve saltanatı var ki, Arştan ferşe, yıldızlardan sineklere, meleklerden semeklere, seyyarattan zerrelere kadar her şey O'na secde, ibadet, hamd ve O'nu tesbih eder.

Sultan kelimesi, hüccet ve bürhân manasında anlaşıldığı zaman da hakikatin ta kendisidir. Allah, kesin hüccet ve karşı konulmaz bürhan sahibidir. Bir tek örneğine şu ayet-i kerimeyi delil getirerek işaret edelim:

"Ve ceale'ş-şemse sirâcen = güneşi de bir kandil yaptı." Yani, lamba tabiriyle şöyle bir üsluba pencere açar ki: Şu âlem bir saray; ve içinde olan eşya ise, insana ve canlılara hazırlanmış süsler, yiyecekler ve malzemeler olduğunu; ve güneş musahhar bir mumdâr olduğunu hatırlatmakla Sanatkârının haşmetini ve Yaratıcısının ihsanını hatıra getirerek tevhide bir delil gösterir ki, müşriklerin en mühim, en parlak tanrı zannettikleri güneş, musahhar bir lamba, cansız bir yaratıktır. Demek sirac tabirinde, Yaratıcının azâmet-i rububiyetindeki rahmetini ihtar eder; rahmet genişliğindeki ihsanını ifham eder; ve o ifhamda, saltanatının haşmetindeki keremini ihsas eder; ve o ihsasta vahdaniyeti ilâm eder ve manen der ki: "Cansız bir musahhar lamba, hiçbir cihette ibadete layık olamaz." (*Sözler*, s. 377)

İşte bu tek örnek bile Allah'ın ne büyük hüccetler sahibi olduğunu göstermeye yeter.

15/9. Ey af ve gufran sahibi! ⑨ يَا ذَا الْعَفْوِ وَالْغُفْرَانِ

Afv, suçu hoşgörüyle karşılamak, cezayı hak edeni cezalandırmamak, günahı silmek manasına gelir. (*Kamûsu'l-Muhît*, c. 4, s. 366)

Gufrân ise, GFR kökünden mastar olup günahı örtmek, affetmek anlamına gelir. (*Kamûsu'l-Muhît*, c. 2, s. 106)

Allah'ın dergâh-ı rahmetinde, hadsiz günahkârların nihayetsiz günahlarına yetecek, hepsini örtecek afv ve mağfireti vardır. Kulun günahı ne kadar büyük ve çoksa Allah'ın af ve rahmeti ondan daha çoktur. O'nun af ve mağfiretinden asla ümit kesilmez. Bundan ümit kesenler, Allah'ı hakkıyla tanımayanlardır.

Bu vasfın tecellilerine hepimiz her an mazhar olmaktayız. İnsan olmamız hasebiyle, bir an olsun hata, kusur ve günahtan hâlî olmadığımız hâlde Allah, bu hata ve günahlarımızın üzerindeki örtüyü kaldırmamakta, bizi rezil rüsva etmemektedir. Dünyada örttüğü günahlarla ahirette de bizi sorguya çekmeyecektir.

Allah'ın af ve gufranı asıl engin anlamıyla ahirette mümin kulları üzerinde tecelli edecektir. Onların pek çok günahının üzerine af ve mağfiret örtüsünü gerecek ve o günahları işlememiş gibi hadsiz mümin kulunu Cennet'e koyacaktır.

15/10. Ey ince rahmet ve bol yardım sahibi! ⑩ يَا ذَا الرَّأْفَةِ وَالْمُسْتَعَانِ

Re'fet, rahmetin en şiddetli, en keskin, en ince ve en latif olanıdır. (*Kamûsu'l-Muhît*, c. 3, s. 147) Türkçede bir manada buna şefkat diyebiliriz.

Muste'ân ise burada, AVN kökünden gelen "iste'âne" fiilinin mastar-ı mîmîsi olup bol yardım etme anlamındadır. Müste'ân kelimesinin ism-i mef'ûl olarak, yani "kendisinden yardım dilenen" manasında kullanımı daha fazladır. Fakat burada mastar olarak, "yardım etme" manasında kullanılmış olması daha büyük ihtimaldir. Çünkü, re'fet kelimesine atfedilmiştir. "Zû"ya atfedilmiş olması çok uzak bir ihtimal olup, burada yer alan diğer vasıflarla olan uyuma terstir.

Allah, re'fet ve bol yardım sahibidir. Her canlı mahlukuna hususî ihsanları, gaybî yardımları ve Rahmânî imdatlarıyla en ince rahmet ve şefkatini göstermekte ve her şey her ihtiyacı için O'dan yardım ve medet beklemektedir.

Allah'ın, re'fet ve yardımının kâinatta hadsiz tecelli ve örnekleri vardır. Mesela insan, şu kâinat içinde pek nazik ve nazenin bir çocuğa benzer. Nihayet derecede âciz ve zayıf olduğu hâlde, bu güçsüzlüğünde büyük bir kuvvet ve aczinde büyük bir kudret göze çarpmaktadır. Çünkü, o zaafın kuvvetiyle

ve o aczin kudretiyledir ki, şu mevcudat baştan başa ona musahhar olmuş. Eğer insan zaafını anlayıp diliyle, hâliyle ve tavrıyla dua etse, aczini bilip Rabbinden yardım dilese, bu geniş teshirin şükrünü eda etmekle beraber, arzusuna öyle muvaffak olur ve maksatları ona öyle musahhar olur ki, şahsî güç ve kuvvetiyle onun binde birisine muvaffak olamaz. Ne yazık ki, hâl diliyle yaptığı bir duası sonucu gerçekleşen bir arzusunu yanlış olarak kendi özel iktidarına atfeder.

Yine bu İlahî re'fetin tecellisiyledir ki, korkak ve çekingen tavuk Allah'ın, küçücük yüreğine koyduğu o engin şefkatle âdeta kahraman kesilmekte ve yavrusunu kaptırmamak için aslana saldırarak kendini feda etmektedir. Yine, o İlahî re'fetin tecellisiyledir ki, dünyaya gelen aslan yavrusu, o canavar ve aç aslanı kendine musahhar ederek onu aç bırakıp kendi tok oluyor.

Evet bir gözsüz akrep ve ayaksız bir yılan gibi haşerelere mağlup olan insana, elsiz bir kurtçuktan ipeği giydiren ve zehirli bir böcekten balı yediren, insanın kendi güç ve kuvveti değil, aksine bu, onun güçsüzlüğünün bir meyvesi olarak Rabbânî bir teshir ve Rahmânî bir ikramdır.

Nasıl ki, nazlı bir çocuk ya ağlamasıyla, ya istemesiyle veya acıklı hâliyle isteklerine öyle muvaffak olur ve öyle güçlüler ona hizmet ederler ki, o arzularının binde birine bin kat kuvvetçiğiyle yetişemez. Demek ki, güçsüzlük ve âcizlik, onun hakkında şefkat ve hamiyeti harekete geçirdikleri için, küçücük parmağıyla kahramanları kendine hizmetkâr eder. Şimdi böyle bir çocuk, o şefkati inkâr etmek ve o hamiyeti küçümsemek suretiyle, ahmakçasına bir gururla "Ben kuvvetimle bunları emrime alıyorum." dese, elbette bir tokat yemeyecek midir?

İşte insan da, Yaratıcısının rahmetini inkâr ve hikmetini itham edecek bir tarzda küfrân-ı nimet suretinde, Karun gibi "Bilgim sayesinde bu bana verildi." (28:78; 39:49) yani, ben kendi ilmim ve kendi iktidarımla kazandım, dese elbette azap tokadına müstehak olur.

Demek şu görünen insan saltanatı ve beşer terakkiyatı ve medeniyet kemalatı, celb ile değil, galebe ile değil, mücadele ile değil, belki insana onun zaafı için teshir edilmiş, fakrı için ihsan edilmiş, cehli için ona ilham edilmiş ve ihtiyacı için ona ikram edilmiştir. O saltanatın sebebi de kuvvet ve iktidar-ı ilmî değil, aksine şefkat ve re'fet-i Rabbaniye ve rahmet ve hikmet-i ilahiyedir ki, eşyayı ona teshir etmiştir.

Madem gerçek budur, insan gururu ve enaniyeti bırakmalı, Ulûhiyetin dergâhında acz ve zaafını istimdat lisanıyla; fakr ve ihtiyaçlarını yakarış ve dua lisanıyla ilan etmeli, kul olduğunu göstermeli ve "Allah bana yeter. O, ne iyi vekildir!" diyerek manen ve maddeten yükselmelidir. (Bu konuda geniş bilgi için bk. *Sözler*, s. 327-328)

سُبْحَانَكَ لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ خَلِّصْنَا مِنَ النَّارِ ۝

"Sen her türlü noksan sıfatlardan münezzehsin. Ey Kendisinden başka ilah bulunmayan. Eman ver bize eman diliyoruz. Bizi Cehennem ateşinden koru!"

-16-

16/1. Ey her şeyin Rabbi olan! ۝ يَا مَنْ هُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ

Her şeyin Rabbi yalnızca Allah Teâlâ'dır. Her şeyi ilim ve hikmetle yaratıp, onlara bir kemal noktası tayin edip, şefkat, rahmet, inayet ve ihsanla o kemal noktasına doğru ilerleten, her bir mevcudu şeriksiz Rububiyetinde tutan O'dur. Bu kemal noktasına doğru giderken, kendisine lazım olan maddî ve manevî techizat ve malzemeyi tam da ihtiyaç anında yetiştiren, bu yoldan alıkoyan her şeyden de ya tekvinî veya teşri'î olarak sakındıran O'dur. Bu şekilde, en küçük bir çekirdekten, yumurtadan, nutfeden tutun da yeni doğan galaksilere ve hatta belli bir zaman önce doğup gelişme, büyüme ve genişlemesine devam eden kâinata kadar; öte yandan manevi, ruhî ve kalbî seyir, inkişaf ve terakkisine başlayıp sürdüren hak yolun yolcusu olan bir fertten tutun, ibtidai olarak başlayıp bir kemale doğru ilerleyen, din ve medeniyetlere kadar her şeyin hakiki sahibi, yönlendiricisi, yol göstericisi Allah'tır. İşte "Ey her şeyin Rabbi olan!" cümlesini söyleyen bir kimsenin ne kadar engin ve derin manalarla Rabbini tavsif ettiği düşünülsün!

16/2. Ey her şeyin İlâhı olan! ۝ يَا مَنْ هُوَ اِلٰهُ كُلِّ شَيْءٍ

İlâh kelimesinin aslı, buna bağlı olarak da manası üzerinde değişik görüşler vardır. "Abede = ibadet etti" anlamına "Elehe"den ism-i mef'ûl olup, kendisine ibadet edilen anlamına gelebilir. Tehayyere = hayrette kaldı" anlamına gelen "Elihe" kökünden ism-i mef'ûl olup, hayret edilen, hayranlık duyulan anlamına gelebilir. Gerçekten de kul O'nun sıfatlarını düşündüğünde hayrette kalır. Aslı, "Vilâh = Yönelme, sevgi besleme" mastarından yine ism-i mef'ûldür. Kendisine yönelinen, sevgi beslenilen demektir. Yönelme ve bağlılık, cansız varlıklarda olduğu gibi, gayr-i iradî ve yaradılıştan olabileceği gibi, canlılar ve akıllılarda olduğu gibi hem fıtraten, hem de iradeyle olabilir. Bu kelime, "İhtecebe = perdelendi, gizlendi" anlamına gelen "Lâhe, yelûhu, liyâhen" kökünden gelebilir. Bu köklerden hangisinden gelmiş olursa olsun, İlâh kelimesinin gerçek anlamda kullanımı Allah'a yakışır. Çünkü O, hem gerçek ma'bud,

hem akılların sıfatları konusunda hayrete düştüğü, hayranlık beslenen, hem sevgi ve bağlılık gösterilen, hem de duyu organlarıyla algılanmaktan münezzeh, batın ve gizlidir. Bütün bu anlamlarıyla Cenab-ı Hak, bütün her şeyin ilahıdır. O'nun dışında hiçbir şeye gerçek anlamıyla ilah adı verilemez. Çünkü, bu manalar başka hiçbir varlık için söz konusu değildir.

Kısaca, Cenab-ı Hak, kudsî sıfatlarının ve güzel isimlerinin celalî ve cemalî tecellileriyle her bir varlık üzerinde izhar eden ve bütün mevcudatın bütün ibadetlerine merci olan, hepsince hayranlık duyulan, dergâhına yönelinen, idraktan gizli olan Zât'tır.

16/3. Ey her şeyin Yaratıcısı olan! ٣ يَا مَنْ هُوَ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ

Hàlık ism-i failinin mastarı olan halk, Arapça'da aslında düzgün biçimde tasarlama ve ölçüp biçme anlamına gelir. Bir şeyi, hiçten, örneksiz ve modelsız olarak yaratma için de kullanılır.

Kur'ân-ı Kerîm'de Allah hakkında "Hàlık" kelimesi, genellikle "Hàlıku külli şey'" terkibiyle kullanılır. (Mesela bkz. 6:107; 13:16; 39:62; 40:62)

Allah, gerçekten de, birinci manasıyla biricik, ikinci manasıyla ise kâmil ve hakiki manada "Hàlık"tır. Her şeyi, ya yoktan, modelsiz, örneksiz ve bir asıldan olmayarak yaratmış veya bir başka bir şeyden ve örnekleri bulunarak var etmiştir. Bütün mevcudatı yaratan, tedbirini görüp levazımatını yetiştiren, her bir mahluk üzerindeki taklit edilmez hilkat ve sanat mühürleriyle her şeyin yaratıcısı olduğunu gösterendir.

16/4. Ey her şeyin üstünde olan! ٤ يَا مَنْ هُوَ فَوْقَ كُلِّ شَيْءٍ

Burada fevkıyet/üstünlük, mekan itibariyle değil, kahr ve galebe bakımındandır. Nitekim bir ayet-i kerimede "Ve Hüve'l-Kàhiru fevka ibadih = O, kullarının üstünde hükmünü yürüten mutlak hükümrandır" (6:18) buyrulmuştur. Gerçekten Allah, kudreti, galibiyeti ve izzetiyle her şeyin üzerindedir. Hiçbir şey, O'nu mağlub edemez, O'nun kudretine karşı koyamaz, emrini geri çeviremez. En büyük güneşler en küçük zerreler gibi O'nun kahr ve galebesine boyun eğmiştir. Gökteki yıldızlar, yerdeki ateş böceği ve yıldız çiçeği gibi O'nun emrinde çalışmaktadır. Kısaca O, ilim ve kudretiyle, isim ve sıfatlarıyla, hüküm ve hâkimiyetiyle her şeyin nihayet derecede fevkindedir. Bu sıfat, aynı zamanda, bütün yaratıkların ma'bud olmaktan uzaklık noktasında eşit oldukları gibi, mahlukiyet noktasında da bir olduklarını ifade eder. Çünkü, Allah istisnasız her şeyin üzerinde galip, azîz ve kàhir olduğunu belirtiyor. Demek ki, hiçbir şey bu noktalarda O'nunla rekabet içine giremez ve bu sıfatı O'nunla asla paylaşamaz.

16/5. Ey her şeyden önce olan! (٥) يَا مَنْ هُوَ قَبْلَ كُلِّ شَيْءٍ

Allah Teâlâ, ezelî olduğundan varlık bakımından bütün yaratıklarından öncedir. O, bütün kudsî sıfatlarıyla ve güzel isimleriyle her mevcuttan önce bulunan, sonradan olmaktan ve zaman kaydı altına girmekten münezzeh olandır. Hiçbir şey yokken, O vardı. Şu gördüğümüz ve göremediğimiz bütün varlıklar hep O'ndan sonra ve O'nun var etmesiyle olmuşlardır. Öte yandan, rütbe ve değer bakımından da her şeyden öncedir. O'nun büyüklüğü, önemi, hakkı yaratıklarla mukayese edilmeyecek kadar öncelik sahibidir. O, her şeyden önde tutulmalı, hakkına öncelik tanınmalı, O'nunla ilgili her şey, O'nu dışındaki her şeyden fazla önemli görülmelidir.

16/6. Ey her şeyden sonra olan! (٦) يَا مَنْ هُوَ بَعْدَ كُلِّ شَيْءٍ

Allah sönüp giden bütün mevcudatın ardından bütün esma ve sıfatıyla baki kalan ebedî ve bakî Zât'tır. O'nun zatı dışındaki her şey fanidir. O, yarattığı varlık tabaka ve dairelerinden birinden ötekine gönderdiği yaratıklarının bu intikalinden etkilenmekten münezzehtir. Her şey, kendisine mahsus bir varlık tabaka ve dairesinden çıkarılıp, şu dünyamıza bir süre görev yapmak için gönderilir, ardından buradan da bir yönden uful edip başka bir varlık dairesine sevk edilir. Ama, her şeyin yaratıcısı olan Allah Teâlâ, bütün bu intikallerden sonra hep baki ve vâristir. Her şey değişik açı ve yönlerden yok olur, fakat O hep baki kalır ve asla yok olmaz.

16/7. Ey her şeyi bilen! (٧) يَا مَنْ هُوَ عَالِمُ كُلِّ شَيْءٍ

Allah'ın ilmiyle ilgili geniş açıklamalarımız, 1/4 ve 12/1'de geçti. Âlim, ilm mastarından ism-i fail olup bilici ve bilen demektir. Allah'ın sıfatı olarak Âlim, kendisinden hiçbir şey gizli kalmayan anlamındadır. Nitekim, "Sizden en ufak bir şey bile gizli kalmaz." (69:18) buyrulmuştur. Kur'ân'da "Âlimü'l-gaybi ve'ş-şehade = "Görünmeyeni de, görüneni de, olmuşu da, olacağı da O bilir." şeklinde geçer. Çoğu yerde gayba muzaf olarak gelmiştir. Burada geçtiği şekliyle Âlimü külli şey' ise, her şeyi bütün ahvaliyle, geçmiş ve geleceğiyle bilen demektir.

Allah'ın eşyayı bilmesi kemal mertebededir. O, her şeyin içini, dışını, ufağını büyüğünü, önünü sonunu, altını üstünü ihata etmiştir. Allah'ın ilmi üç noktadan kullarınkinden ayrılır: 1. Kulun bilgisi ne kadar geniş olursa olsun yine sınırlıdır. Allah'ın ilmi ise sınırsızdır. 2. Kulun ilmi ne kadar açık olursa olsun, bu açıklık ve netlik yine de mükemmel değildir. İnsanın eşyayı tanıyıp bilmesi,

tıpkı onları bir tül perde arkasından görmesine benzer. Eşyayı, sabahın alacakaranlığında görmekle öğlenin berrak aydınlığında görmek arasında fark vardır. İşte Allah'ın eşya ve hadiseler hakkındaki ilmi, son derece net, berrak ve açıktır. Kulunki ise, sisli, perdeli ve bulanıktır. 3. Allah'ın ilmi eşyadan alınma değildir. Bilakis eşya Allah'ın ilminden alınmadır. Hâlbuki insanın eşyayı bilmesi eşyaya tabidir, eşyadan sonra hasıl olmuştur. Bu farkı daha anlamak için şöyle bir misal verelim: Satranç oyununu öğrenenle bu oyunu icat edenin konuyla ilgili bilgisini karşılaştıralım. Satranç oyununu icat eden bu varoluşunun sebebidir. Oyunun varoluşu da onu öğrenenin ilminin sebebidir. Oyunu icat edenin bilgisi, oyundan önce mevcuttur. Oyunu öğrenenin ilmi ise, oyunun var olmasından sonra var olur.

İşte, her şeyin yaratacısı olan Allah'ın ilmi o şey yaratılmadan önce de vardı, o şey Allah'ın ilmi ışığında varolmuştur. Ama kulun bilgisi eşya ve hadiselerden sonradır. Eşya olmasaydı, insanın ilmi de olmazdı.

İnsanın şerefi, şanı yüce olan Allah'ın ilim sıfatından ne derece nasiplendiği ölçüsündedir. Bir kimsenin bilgisi ne kadar çoksa değeri de o kadar büyüktür. Fakat en üstün ve şerefli ilim, bilineni en üstün olan ilimdir. Bilinen şeylerin en üstünü ise şüphesiz ki şanı yüce olan Allah'tır. Demek ki, ilimlerin şahı ve padişahı marifetullah ilmidir. Allah'ı tanımak tanımaların en şereflisidir. Allah'tan başka şeyleri bilmek, O'nun fiillerini, isim ve sıfatlarını tanımaya vesile olması ölçüsünde önem kazanır. Bilgi, Allah'a götürmeye vesile olabiliyorsa değerlidir. Bunun haricindeki bilgilerin pek fazla önemi yoktur. Hatta, sahibi için büyük bir mesuliyet kaynağı da olabilir.

16/8. Ey her şeye Kàdir olan! ﴿٨﴾ يَا مَنْ هُوَ قَادِرٌ كُلِّ شَىْءٍ

Kàdir, KDR maddesinden ism-i faildir. İki türlü kullanılır. Bu kullanımlara göre manası da değişir. Birinci kullanım, mef'ulunün başına "Alâ" edatının gelmesi ki bu durumda gücü yeten, yapabilen anlamındadır. Bu kullanıma göre, en meşhur mastarı "kudre" olur. İkinci kullanım, mef'lunün başına hiçbir edatın gelmemesi, yani doğrudan doğruya geçişli olmasıdır ki, bu durumda mastarı, "kadr" ve "kader" gelir. Bu kullanıma göre manası takdir ve tanzim edendir. Burada da, "Kàdiru külli şey'" denilip, "külli şey'in" başına "alâ" edatı getirilmediğine göre, ey her şeyi takdir ve tanzim eden" manasını vermek gerekir.

Kàdir ismi, Kur'ân'da yedi defa geçer. Her zaman, "alâ" edatıyla birlikte kullanılarak, zikrolunan şeylere Allah'ın gücünün yettiğini, O'nun hakkında acz düşünülmeyeceğini ifade eder. Genellikle, öldükten sonra insanın tekrar diriltileceğine dairdir. (75:40; 86:8; 46:33; 36:81; 17:99) Bir ayette, Allah'ın herhangi bir şekilde azap göndermeye gücünün yettiğini (6:65), birinde de ayet

(mucize) göndermeye Kàdir olduğunu bildirir. (6:37) Kàdir isminin geçtiği yedi sûrenin hepsi Mekkî'dir.

Kàdir, "alâ" ile kullanılırsa, "dilerse yapan, dilemezse yapmayan Zât" demektir. Burada, "mutlaka yapar" şartı yoktur. Şüphesiz, şanı yüce olan Allah, kıyameti hemen gerçekleştirmeye kadirdir. Dilerse hemen gerçekleştirebilir. Eğer şu anda hemen gerçekleştirmiyorsa, bu onu dilememiş olmasından ve ezelde tayin ettiği zamanı gelmeden önce gerçekleşmesini de dilemeyeceğindendir. Bunun böyle olması O'nun kudretine noksanlık getirmez. Mutlak Kàdir O'dur ki, tek başına her bir mevcudu yaratır. Yaratırken hiçbir şeyin yardımına muhtaç olmaz. İşte bu, ancak ve ancak, şanı yüce olan Allah'tır.

Burada Allah'ın her şeye kàdir olması demek, her şeyi ölçüp biçmesi, önceden zamanını belirlemesi ve belirlenen o şeyin belirlendiği şekilde varlık ve vücut bulmasıdır. Mesela Allah, çekirdeğin kàdiridir. Yani takdir edicisidir. Onun, aslının bütün özelliklerini taşıyacak biçimde filizlenip ağaç olmasını takdir edendir. İnsan ve hayvanların temel taşı olan embriyonun da kàdiridir. Meydana gelecek canlının bütün özelliklerini orada kodlayandır. Zamanı gelince o bitki, ağaç, hayvan ve insan, kendisi için kodlanan İlahî takdirden bir zerre bile sapmadan vücut bulur, şekillenir ve hayat sahnesinde rolünü ifa eder.

16/9. Ey her şeyin sanatkârı olan! يَا مَنْ هُوَ صَانِعُ كُلِّ شَيْءٍ ۝٩

Sani' kelimesinin mastarı olan sun', fiili güzel yapmak demektir. Her sun' fiildir, fakat her fiil sun' değildir. Sun' eylemi, hayvanlara ve cansızlara nispet edilemez. Onlar için kullanılamaz. Fakat fiil onlara nisbet edilebilir. (Rağıb, *Müfredât*, s. 276-277) Kur'ân'da, bu isim geçmemekle birlikte onun mastarı olan sun', Allah için kullanılmaktadır. Bununla ilgili ayet-i kerime şu mealdedir: "Dağları görür, onları yerinde sabit sanırsın. Hâlbuki onlar bulutların geçişi gibi geçip gitmektedir. Allah'ın sanatıdır ki, her şeyi hikmetle, yerli yerinde ve sapasağlam yaratmıştır. Şüphesiz ki O, işlediklerinizden hakkıyla haberdardır." (27:88)

Gerçekten de Allah, her şeyi güzel sanatla yaratan, her bir varlığa sanatının taklit edilemez mühürlerini nakşeden Ezelî sanatkârdır.

يَا مَنْ هُوَ يَبْقَى وَيَفْنَى كُلُّ شَيْءٍ ۝١٠

16/10. Ey her şey fani olduğu hâlde Kendisi baki kalacak olan!

Beka, fenanın zıttı olup, bir şeyin ilk hâli üzere kalmaya devam etmesi demektir. Baki, iki türlüdür:

Bizatihi baki olup, bu beka ve kalıcılık belli bir süreye kadar olmayan ki bu Allah Teâlâ'dır. Allah'ın fani olması düşünülemez.

Başkası ile baki olan: Bu da Allah'ın dışındaki varlıklardır. Bunların fani olması mümkündür.

Allah, bizatihi varlığı zarurî olan mevcuttur. Fakat O, zihinde istikbale izafe edildiği zaman "Bâkî" adını alır. Maziye izafe edildiği takdirde ise "Kadîm" adını alır.

Mutlak Bâkî, istikbaldeki varlığı düşünüldüğü zaman bir sona dayanmayan (ebedî olan)'dır. Bu açıdan düşünüldüğü zaman Allah aynı zamanda ebedîdir.

Allah dışındaki bütün varlıklar, zatları, cinsleri ve nevileriyle, kendi başlarına düşünüldüklerinde fani, yok olucu ve ölümlüdürler. Her şey var olmasında ve varlığını devam ettirmesinde Allah'a muhtaçtır. Demek ki, gerçek baki Allah Teâlâ'dır. O'nun dışındaki her şey bizatihi fanidir. Belli bir süre varlığını sürdürse de sonunda yok olacaktır.

Kısaca, Allah'tan başka her şey fani olup ölümü tadacaktır. Yalnız O'nun Zât-ı Akdes'i, bütün isim ve sıfatlarıyla baki, her türlü zeval ve fena lekesinden münezzehtir.

Nitekim Rahmân Sûresi'nde, "Yeryüzündeki her şey fanidir. Baki olan, yalnız, celal ve ikram sahibi olan Rabbinin zatıdır." (55:26-27) buyrulmuştur.

سُبْحَانَكَ لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ خَلِّصْنَا مِنَ النَّارِ ۝

"Sen her türlü noksan sıfatlardan münezzehsin. Ey Kendisinden başka ilah bulunmayan. Eman ver bize eman diliyoruz. Bizi Cehennem ateşinden koru!"

-17-

وَاَسْئَلُكَ بِاَسْمَٓائِكَ

Allah'ım! Sen'den şu isimlerinin hakkı için istiyor ve yalvarıyorum:

يَا مُؤْمِنُ ۝

17/1. Ey doğruları tasdik eden ve kullarına güven veren Mümin!

Mümin, hem "tasdik eden, doğrulayan", hem de "emin kılan, güven veren" anlamına gelir. "Emin kılan" anlamıyla O, yarattıklarına zulmetmeyen, onları

bundan emin kılan, haksız yere cezalandırmayan, Kıyamet gününde mümin kullarını azaptan kurtarandır.

"Tasdik eden" anlamıyla da, Allah, kullarına olan va'dini doğrular ve taahhüt ettiği şeyleri yerine getirir. İnanmış kullarının, Kendisi hakkındaki ümit ve emellerini boşa çıkarmaz. Kullarını, Kendisine olan imanları konusunda tasdik eder. Kendi zatını, yarattığı delillerle kanıtlar. Peygamberlerini de gönderdiği kitaplar ve verdiği mucizelerle doğrular. Kıyamet gününde inananların öteki insanlar hakkındaki tanıklıklarını kabul eder.

Allah'ın, Mümin vasfıyla kullarına imdadı, onları her türlü tehlike ve korkudan emin kılışı olmasaydı, bir saniye olsun hayatta kalmak mümkün olur muydu? Mesela, göz kulak, el ayak ve özellikle akıl, bizim için ne büyük güven ve emniyet kaynağıdır! Bu gerçeği, söz konusu organların bir anlık yoklukları anında ne büyük korku, endişe ve tehlikelere maruz kalacağımızı düşünerek daha iyi anlayabiliriz. Vücudumuza bunları takıp ihsanda bulunan Rabbimiz, bunların vesile oldukları her türlü emniyet ve güveni lûtfetmiş demektir.

Özellikle canlı varlıkların etrafını saran mikroplardan, gökteki meteor ve kuyruklu yıldızlara dek ne kadar çok düşman vardır! Allah kullarını bütün bu tehlikelerden himaye etmekte ve belirlenmiş hayat sürelerini tamamlayıncaya kadar onları sürekli güven içinde korumaktadır.

Allah, "Mümin" vasfıyla, ihtiyaçlarımızı temin edip umduklarımızı vermekle de bize emniyet ve güven verir. Bir şeyin var olabilmesi ve varlığını sürdürebilmesi, her an İlahî imdadı gerektirir. Vücudumuzdaki hücrelerin gıda ihtiyaçlarını kuru bir topraktan yaratıp kendilerine yetiştirmekten tutun da, gökteki yıldız ve gezegenlerin boşlukta tutulması ve kendilerine göre enerji ve ışıklarının onlara temin edilmesine varıncaya kadar her türlü ihtiyaç, Allah'ın imdat ve yardımıyla yerine gelmektedir. Bizim için hayatî önem taşıyan bu ihtiyaç teminini garanti eden Rabbimiz, ne büyük emniyet vericidir!

Allah'ın Mümin (emniyet verici) olması ahirette daha açık bir şekilde imanlı ve itaatkâr kullarına karşı tecelli edecektir. Onların yardımına koşacak, onları himaye edecek ve bütün korku ve tehlikelerden ebediyen emin kılacaktır.

Bütün korku ve tehlikelerden eman ve emniyet, ancak O'nun himayesi altına girmekle kazanılır. O'na kul olmakla rahata kavuşulur. O'nu anmakla gönüller huzur bulur. (13:28) O'ndan uzak olmada her türlü tehlike, dünyevî ve uhrevî her çeşit felaket vardır. Bunun içindir ki, Kur'ân'da, "Allah'a kaçın!" (51:51) denilmiştir.

Allah, ıssızlık içinde yalnızlık, kimsesizlik ve ürküntüye maruz kalanın dehşetini yakınlığıyla, duasına cevabıyla ve yarattığı hadsiz ruhanî yaratıklarıyla ünsiyete çeviren dost ve can yoldaşıdır. Allah, şefkat ve rahmeti, hıfz ve himayesiyle en müthiş korkular karşısında en emin sığınaktır.

Kâinatta bu ismin daha başka pek çok tecellileri vardır. Kâinat düzenindeki en ufak bir hesap yanlışlığı ve sapma, uçsuz bucaksız fezada top mermileri süratinde hareket eden ve bir kısmı dünyamızdan milyonlarca defa büyük cisimlerin çarpışmasına neden olup âlemin sonunu getirebilir. Milyonlarca tür canlıyı omzuna alıp uçsuz bucaksız fezada seyahat eden dünya gemisinin yolcuları lisan-ı hâlleriyle bu ismi okuyor ve "Bizi yok olmaktan koru" diye niyaz ediyorlar. Çünkü, gemi ve uçakları olan dünyanın, güneşe olan uzaklık ve yakınlığında meydana gelecek çok az bir değişiklik, hepsinin bir anda yanmasına veya buz kesilmesine neden olur.

Öte yandan anne rahmindeki yavru, yumurta ve yumurtacıklardaki civciv ve larvalar, lisan-ı hâlleriyle hep bu ismi okuyorlar. Kendilerini o yokluktan, dağılmaktan, çürümekten, rızıksızlıktan ve yollarından alıkoyucu her türlü tehlikeden korumasını Rab ve Yaratıcı'larından diliyorlar.

Yine, her akıl sahibinin, özellikle insanın önündeki en büyük korku, sonsuza dek süren hayat yolculuğunda kendisini bekleyen tehlikeli konaklardır. Cehennem'de ateş ve azaba dönüşüp insanı yakan ise, dünyadaki günahlardır. Hayat yolundaki bu tehlikeli konaklardan ve buralarda sıkıntı çekmenin nedenleri olan günahlardan, emir ve yasaklarıyla bizi korumaktadır. Bu isim, saydığımız tehlikelerin bilincinde olan herkes için büyük bir ümit kaynağıdır. Dergâhına sığınanları her türlü tehlikeden koruyacağına dâir İlahî bir müjde ve taahhüt anlamını içerir.

Allah, hadsiz canlıların nihayetsiz korku ve endişelerine karşı en büyük güvencedir. Her birisi için bir hayat ortamı hazırlamış, gerekli her şeyi yaratıp imdatlarına göndermiş, hayatlarını tehdit eden sayısız düşmanlara karşı onları korumuş ve korumaktadır. Mesela, insan vücuduna öyle bir savunma sistemi yerleştirmiş ki, vücuda giren herhangi bir zararlı bakteri, anında kuşatılıp imha edilir. Diğer canlıları da gerek dâhili, gerekse harici benzer savunma sistemleriyle donatmıştır.

Allah'ı tanıyan, seven ve O'na itaat eden, her muradına erer, hadsiz elemlerden korkulardan kurtulur. Kendini O kâinat Sultanı'nın sadık bir memuru bilip, O'nun ve bütün yaratıklarının güç ve desteğini kendi gücüne katar. O'na güvenip dayanır, şahsî kuvvetinden hadsiz derece ziyade bir kuvvet kazanır. Allah'ı tam tanımayan, sevmeyen, O'na itaat etmeyen ise, hadsiz elemlere, korkulara ve endişelere hedeftir. Böyle bir insan en önemli bir savaş esnasında siperini bırakıp, silah ve teçhizatını da çalarak firar etmiş, nefsinin kötü arzularının peşine düşüp kışlasını terk etmiş, her an yakalanma ve ceza görme korkusuyla yaşayan firarî bir askerdir.

Ayrıca Allah, beşer olması itibariyle hatalardan, kusurlardan ve günahlardan bir an olsun uzak olmayan insan için, af ve bağışlayıcılığıyla en büyük güven kaynağıdır. Kulun günahı ne kadar büyük olursa olsun O'nun af ve mer-

hameti daha büyük ve daha geniştir. O'nun rahmeti gazabını aşmıştır. Tövbe edip pişman olan kullarını affeder. Sonunda da Cehennem'in o müthiş korkusundan emin kılıp Cennet'ine girdirir.

Allah, nihayetsiz bir yalnızlık ve korku dolu bu âlemde insan kalbini dostluğu, beraberliği, ülfeti ve sevgisiyle teselli ve tatmin eder. O'nu tanımak ve yoluna girmek demek olan hidayet, büyük bir saadet, vicdanî bir lezzet ve ruhun Cennet'idir. O'nu bulan, her matlubunu bulmuş, hadsiz elemlerden, korkulardan kurtulmuştur.

Bu ismi tecellileriyle bilen ve tanıyan bir mümin, Allah'ı sürekli onunla anarak kalbini huzur ve güvene kavuşturmalıdır.

Gazâlî'nin belirttiği gibi, bir kulun bu isimden alacağı hisse, bütün mahlukata güven vermesi, hepsinin onun kötülüğünden emin olmasıdır. Hatta o, bununla da yetinmeyerek, tehlike ve korkulara maruz kalanlar için elden geldiğince bir müracaat kapısı ve sığınak olmaya çalışır. Manevî ve uhrevî tehlikelere karşı başvuru kaynağı olan Peygamberler ve gerçek âlimler bu isimden en fazla nasip alanlardır.

17/2. Ey Görüp gözeten! ۝ يَا مُهَيْمِنُ

Müheymin ismi Kur'ân'da bir defa Allah'ın ismi olmak (59:23) üzere iki defa kullanılmıştır. El-Müheymin, şahid, emin ve hâkim anlamlarını aynı anda içeren bir kelimedir ve Yüce Allah'ın bu üç özelliğini dile getirir. Kur'ân'da Hz. İbrahim'in şu duası, Yüce Allah'ın gizli açık her şeyi bildiğini, her şeyi gözetim ve kontrolü altında bulundurduğunu dile getirir:

"Ey Rabbimiz! Şüphesiz ki Sen bizim gizleyeceğimizi de açıklayacağımızı da bilirsin. Çünkü ne yerde ne de gökte hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz." (14:38)

Bu gözetim ve kontrol bazen direkt O'nun tarafından gerçekleştirilir: "Onlar, sırlarının da, fısıltılarının da Allah tarafından bilindiğini ve O'nun bütün gizli şeyleri en iyi bilen olduğunu hâlâ anlamadılar mı?" (9:78)

"Ne zaman sen bir işte bulunsan, ne zaman Kur'ân'dan bir şey okusan ve siz ne zaman bir iş yaparsanız, o işe daldığınız zaman Biz mutlaka üstünüzde şahidizdir. Ne yerde, ne gökte zerre ağırlığınca bir şey Rabbinden uzak (ve gizli) kalmaz. Bundan daha küçüğü ve daha büyüğü yoktur ki apaçık kitapta bulunmasın." (10:61)

Bazen de görevli melekleri tarafından yerine getirilir: "İnsan hiçbir söz söylemez ki, yanında gözetleyen, yazmaya hazır bir melek bulunmasın." (50:18)

A. O. Tatlısu'nun belirttiği gibi, Allah bu isminin tecellisi olarak, kullarının üzerinde Hâkim ve Hakem'dir, yaptıklarını görür, kaydeder, onları murakabe ve kontrol eder, yaptıkları iyi ve kötü işleri son derece emniyet ve özenle mu-

hafaza eder. Buyruk tutup güzel işler yapan kulların yaptıkları iyi işlerden hiçbirini saklamaz, inkâr etmez, hak ettikleri sevaptan bir zerresini eksiltmez. Yahut, kulları iyilik yapmakta birbiriyle yarış edercesine faaliyet gösterseler, "Artık yeter, ben bunların karşılığını veremem" demez. Bilakis onların güzel işler yapmakta birbirlerini geçmeye çalışmalarından hoşnut olur, vadettiği sevabı kat kat artırır. Buyruk tanımayan asilerin de cüret ettikleri kötülüklerin cezasını bir zerre arttırmaz, ne yapmışlarsa onu hakkıyla görüp kaydeder. Görecekleri ceza da tam olarak ona göredir. (Tatlısu, *a.g.e.*, s. 55-56.)

Allah'ı bu ismiyle tanıyan, yani manevî kameralarla çepeçevre kuşatıldığını, her amelinin kaydedildiğini, söz ve davranışlarının, hatta en gizli kalbî düşünce ve duygularının manevî kasetlere alındığını, kısaca bütün hâl ve fiilleriyle ve bütün harekat ve duruşlarıyla gözetildiğini, murakabe edilip korunduğunu anlayan kişi, Allah'a itimat eder, O'nun himaye ve garantisine güvenir, en küçük ve basitine varıncaya kadar yaptığı her faydalı işin kaydedildiğini bilerek ümit kazanır, ayrıca kötülüklere kolay kolay cüret edemez. Ahirette, yaptığı bütün kötülüklerin bir film şeridi gibi, hem de herkesin huzurunda gözler önüne serileceğini düşünerek şimdiden utanır ve fenalıklardan el çeker. Özellikle, Allah'ın da tanıklığına tanık olduğunu bilerek yalancı tanıklıklardan titizlikle uzak durur, en yakınlarının, hatta bizzat kendisinin yararı veya zararı söz konusu olsa bile gerçeği söylemekte tereddüt etmez.

Kısaca, herkes kendi küçük dünyasında büyük komutan olduğunu ve bu küçük dünyadan başlamak üzere elinin ulaştığı, sözünün geçtiği her yerde İlahî emir ve yasaklara riayeti temin etmekle yükümlü bulunduğunu bilir.

17/3. Ey Oluşturan! يَا مُكَوِّنُ

Mükevvin, tekvin mastarından ism-i fail olup, yok olan bir şeyi yokluktan varlığa çıkaran ve var eden demektir. Bu sıfatın ilim, irade ve kudretle ilişkisi şudur: İlim ile malumat bilinir, kudret ile bir işin fiili veya terki geçerli olur, irade ile de fiil, yaratma veya terketme şıklarından biri tercih edilmiş olur. Yaratmada, var etmede bilfiil tesir eden sıfat ise tekvindir. Tekvin de kudret ve irade gibi mahlukata taalluk eder.

Allah, Teâlâ'nın bir tek emirle ve "Ol!" diyerek varlıkları icat ettiği, bu emir karşısında mahlukatın varlık sahasına çıktığı şu ayet-i kerimede belirtilmiştir:

"Gökleri ve yeri, hiçbir benzeri olmaksızın yaratan O'dur. Bir şeyin yaratılmasını murat ettiğinde O'nun işi, sadece "Ol!" demektir; o da oluverir." (2:117)

"Meryem, 'Yâ Rabbi, benim nasıl çocuğum olabilir? Bana hiçbir insan eli değmemiştir' dedi. Allah Teâlâ buyurdu ki: 'Evet öyledir. Lakin Allah dilediğini yaratır. Bir şeyi murat ettiği zaman, O'nun işi sadece 'Ol!' demektir; o da oluverir." (3:47)

"Hayatı da veren O'dur, ölümü de. O bir şeyin olmasını dilediği zaman O'nun işi sadece 'Ol!' demektir; o da oluverir." (40:68)

17/4. Ey telkin eden! ④ يَا مُلَقِّنُ

Mülakkin, telkin eden, birinin aklına bir şeyi yerleştiren, talimat ve emir veren vs. anlamlarına gelir. Allah Teâlâ, her bir varlığa yaradılış görevini ve hayatına lazım olan her şeyi, o varlığa uygun bir yolla ilham edendir. Peygamberler göndererek, kitaplar indirerek, emir ve talimatlarını mükellef kullarına ileten, onlara türlü türlü üslup, ifade, delil ve yöntemlerle bu talimatları benimsetmeye çalışan ve telkin edendir.

17/5. Ey güzelce açıklayan! ⑤ يَا مُبَيِّنُ

Mübeyyin, bir şeyi açığa çıkaran, görünür yapan, duyuran, ilan eden, ifade eden, dile getiren, gösteren, işaret eden, açıklayan, izah eden anlamlarına gelir.

Bu manaların hepsi en kâmil derecede Allah Teâlâ hakkında geçerlidir. Allah Teâlâ, varlıkları yokluk karanlıklarından alıp aydınlık varlık sahasına çıkarıyor, onları açık ve görünür hâle getiriyor. Hakikatleri kullarına hâlen, kalen, işareten ve delaleten duyuruyor. İlahî hakikatleri açıklamak üzere indirdiği kitabını kullarına güzelce açıklamak için peygamberlerini görevlendiriyor.

Kâinatı, marifetine vesile olacak hayret uyandırıcı sanatlarla süslü bir büyük hikmet kitabı şeklinde yazarak onunla Kendisini güzelce tanıtıyor, isim ve sıfatlarını açıklıyor. İfadeleri mucize olan Kur'ânıyla kâinatın hikmet ve hakikatlerini açıklıyor. Kendisini ins ve cinne tanıtıyor. Razı olduğu her şeyi beyan ediyor. Şuur sahibi yaratıklarına idrak ve meramlarını ifade kabiliyetlerini veriyor vs. İşte bütün bu icraatlarda bulunan Cenab-ı Hak, kâmil manada Mübeyyin'dir.

17/6. Ey Hafifleten! ⑥ يَا مُهَوِّنُ

Mühevvin, "Alâ" edatıyla kullanılırsa, kolaylaştıran, basitleştiren, ağırlığı gideren anlamına gelir. (*el-Mu'cemü'l-Arabiyyü'l-Hadîs*, s. 953) Bu kelime, doğrudan ve edatsız olarak kullanılırsa, "İstehaffe bih = Hor ve hakir kıldı, alçalttı" anlamına gelir. (*el-Mu'vemü'l-Vasît*, c. 2, s. 1011) Allah Teâlâ, kullarının üzerindeki yükümlülükleri güçlerinin yeteceği dereceye indirir, yüklerini hafifletir. Mesela, su bulamayan veya su bulduğu hâlde kullanması zararlı olanın, toprakla teyemmüm etmesine izin verir. Musibetlerini, acılarını, va'dettiği mükâfatlarla ve bahşettiği sabır kuvvetiyle hafifletir. Öte yandan, düşmanlarını

hor ve hakir kılar. Özellikle ahirette, gerek mahşerin değişik safhalarında ve gerekse Cehennem'de onları zillete, aşağılanmaya ve horlanmaya maruz bırakır. Alçaltıcı "Mühîn" bir azapla onları azaplandırır.

17/7. Ey Süsleyen! ﴿٧﴾ يَا مُزَيِّنُ

Müzeyyin kelimesi, süsleyen, bezeyen, güzelleştiren anlamına gelir. Süs, üç türlüdür:

a) İlim ve güzel inanç gibi ruhî ve kalbî süsler. "Allah size imanı sevdirdi ve onu kalplerinizde güzelleştirdi." (49:7) ayeti ziynetin bu çeşidine işaret eder.

b) Güç, kuvvet ve boy pos gibi bedenî süsler.

c) Mal, makam, mevki ve güzel elbiseler gibi haricî süsler.

Bunlar insanlar ilgili süslerdir. Ayrıca, insan dışındaki varlıkları süslemek de Allah için söz konusudur.

Allah Teâlâ, göklerin ziynetli yüzünden, zeminin süslü yüzünden ta çiçeklerin gülen yüzlerine kadar bütün masnuatı güzellik nurlarıyla, tam bir hikmet ve sanatla süsleyendir. Öte yandan insanları, en güzel kamet, hüsün ve kabiliyetlerle süsleyen, ona mal, mülk, makam ve itibar bahşeden, türlü türlü giysi ve mücevheratları halk ederek bu yönden süslenmesine imkân veren, has kulları olan müminleri başta sağlam bir iman olmak üzere, güzel bir ahlak, salih ameller ile süsleyen hep O'dur.

"Bir çiçek bir güzelliktir. Renklerle kokularla desenlerle gülümser. Ve yeryüzünü çiçeklerle, gökyüzünü yıldızlarla süsleyen bir tasvir ediciyi anlatır sayısız dillerle.

Şefkat bir güzelliktir. Annelerin sinesinden akar, yavrularını sarıp sarmalar. Ve bütün canlıların bütün anne ve babalarını şefkatle donatan bir rahmet sahibini anlatır sayısız dillerle. Rızık bir güzelliktir. Renklerle, kokularla tatlarla iştahları açar. Ve yeryüzüne dizilmiş sayısız nimetleri, sayısız canlıların önüne birer sofra gibi seren ve her an bütün canlıları kendilerine layık bir rızıkla besleyen bir rızık vericiyi anlatır sayısız dillerle.

İlim bir güzelliktir. Her şeyde, her varlıkta eserini gösterir. Ve ezelden ebede her şeyi her haliyle ve bütün incelikleriyle kuşatan bir ilmin sahibini anlatır sayısız dillerle.

Adalet bir güzelliktir. Tenasüple, intizamla, her şeye layık olanı vermekle kendisini gösterir. Ve her şeyi en düzenli ve orantılı şekliyle yaratan, her canlıya layık olduğu bir vücudu, rızkı ve nimetleri bağışlayan ve en büyük tecellisini haşir gününe saklayan bir adalet sahibini anlatır sayısız dillerle.

Baştan başa güzelliktir kâinat. Binlerce güzellikle sarılıp süslenmiş, kat kat bir gül goncası gibi bir güzellik. Kimini göz görür o güzelliklerin. Kimini kulak işitir. Kimi ağızla tadılır. Kimi akılla anlaşılır. Kimi ruhla hissedilir. Ama hepsi de bütün bir kalble sevilir. Çünkü, her biri, sınırsız bir İlahî ismin sınırsız güzelliğinden bir parıltıdır o güzelliklerin." (Ümit Şimşek, *Bakıp da Görmediklerimiz*, s. 199-202)

İşte, Cevşen'i okuyup, "Yâ Müzeyyin!" diyen bir mümin, ne derin ve hakiki bir vasıfla Rabbini andığını düşündükçe şevk ve gayreti artar, imanı kuvvet kazanır.

17/8. Ey büyüten! ﴿٨﴾ يَا مُعَظِّمُ

Muazzim, büyüten, daha büyük yapan, yücelten, ululayan, tazim eden, genişleten anlamlarına gelir. (*el-Mu'cemü'l-Arabiyyü'l-Hadîs*, s. 579)

Allah Teâlâ, gerek kelâmî ve gerekse tekvinî ayetleriyle zatını tazim edendir. Yani Kur'ân ayetleriyle büyüklüğünü, ululuğunu ve yüceliğini sık sık dile getirdiği gibi, mevcudat aynalarında, sebepler perdesinde ve vasıtalar aynalarında azametini izhar edendir. Öte yandan makbul ve mükerrem kullarını tekrim ve tazime mazhar kılandır.

Kâinattaki uçsuz bucaksız fezaları ve bu fezalarda aklın ve hayalin erişemeyeceği kadar çok sayıda büyük gök cisimlerini yaratıp onları hareket ettiren; bakılıp düşünüldüğü zaman insanı hayrette bırakarak "Allahü Ekber!", "Sübhanallah" dedirten bütün bu mahlukat ve hadiseler hep Allah Teâlâ tarafından yaratılmıştır. İşte O bütün bunlarla, Zâtının azamet, ululuk ve yüceliğini gösteren de O'dur. Öte yandan, başta Peygamberleri olmak üzere salih kullarını ve dostlarını büyütüp yücelten, şan ve değerlerini artıran, yüksek maddî ve manevî makamlara yükselten de O'dur.

17/9. Ey yardım ettiren! ﴿٩﴾ يَا مُعَوِّنُ

Muavvin, yardım ettiren, muavenete koşturan anlamına gelir. Allah Teâlâ, elementleri bitkilerin, bitkileri hayvanların, hayvanları insanların yardımına koşturan, canlıların ihtiyaç duydukları şeyleri umulmadık yerlerden ellerine yetiştiren ve varlıklar üzerine yardımlaşma ve birbirinin ihtiyaçlarına cevap verme mührünü vurandır. Öte yandan Allah Teâlâ, sevdiği kullarına maddî ve ma'nevi yardımını ulaştıran, meleklerini ve sayısını kendisinden başka kimsenin bilemediği görünür ve görünmez ordularını imdada koşturandır.

17/10. Ey Renklendiren! ۞ يَا مُلَوِّنُ

Mülevvin, renklendiren, boyayan, renkli ve çeşitli kılan; cinslere ve nevilere ayıran anlamındadır. (*el-Mu'cemü'l-Arabiyyü'l-Hadîs*, s. 813; *Müfredât*, 457-458) Allah Teâlâ, şu ayet-i kerimeleriyle bu sıfatına ve delillerine işaret buyurmaktadır: "Allah'ın gökten bir su indirdiğini görmedin mi ki, onunla rengârenk meyveler çıkardık. Dağlarda da beyazlı, kırmızılı, siyahlı, muhtelif renklerde damarlar yarattık. İnsanlardan, yerde yürüyen canlılardan ve ehlî hayvanlardan da renkleri böylece çeşit çeşit olanlar vardır. Kulları içinden ancak âlimler Allah'tan korkar. Şüphesiz ki Allah'ın kudreti her şeye galiptir ve O çok bağışlayıcıdır." (35:27-28)

Ayet-i kerimelerin de işaret buyurduğu gibi Cenab-ı Hak, basit bir topraktan, basit bir suyu vesile ederek türlü türlü renkte bulunan bitki ve ağaçları onlardan da yine tatları, renkleri, şekilleri, hasiyet ve faydaları sayılamayacak kadar tür ve çeşitteki meyveleri yaratmaktadır. Öte yandan, yeryüzünün topraklarını, dağ ve cevherlerini de çok çeşitli renk ve özellikte yaratmıştır. Sayısız madenler hep O'nun kudretinin ürünüdür. İnsanları, yerde yürüyen irili ufaklı canlıları ve deve, koyun, keçi, sığır gibi ehlî hayvanları da türlü türlü renk ve çeşitte halk etmiş ve etmektedir. İşte bütün bu gerçekler düşünüldüğünde Allah'ın mülevvin sıfatının ne kadar geniş bir dairede hüküm sürdüğünü ve etkisini gösterdiğini daha iyi anlıyoruz.

Şu maddi âlemde bu konuda sadece renkler dile gelse bize ne büyük hakikatler terennüm edeceklerini düşünmek bile insanı heyecanlandırıyor. Mesela, Ümit Şimşek Bey'in dediği gibi, "Gökten dünyaya gelen, bir beyaz gün ışığıdır. Onunla rengârenk bir dünya serilir gözümüzün önüne. Karalar, denizler, gök, yer bir renk tarlası olur. Gerçi siyah beyaz bir dünya da işimizi görürdü ama; bize sunulan, bundan çok daha fazlasıdır.

Mavi gökler bile yeknesak kalmaz. Dakika dakika farklı renklerle yeni yeni tablolar çizilir ufukta. Hiçbir gurup aynen tekrarlanmaz.

Beyaz yumurtanın içinde kuş yavrusu şekillenmeye başlarken, tüy köklerine renklerin programı verilir. Zamanı geldiğinde, tüycüklere miligramlarla pigmentler atılır. Her köşesi inceden inceye işlenmiş, uyumlu renklerle süslenmiş bir elbise biçilir ve giydirilir kuşa.

Çiçeğin ve kelebek kanadının renkleri de, desenleriyle beraber, bir kaderle belirlenmiştir. Hiçbirinde uyumsuzluktan eser görülmez. Hiçbiri deneme yanılma yoluyla yapılmaz. Hepsi bir defada ve en güzel şekilde yaratılır.

Bazen gözlerde dile gelir renkler, bazen kanatlarda. Bazen güllerle güler. Bazan bir dağ yamacını bir güle çevirir. Gözümüzü nereye çevirsek, renkler içinde bir sanat eseriyle karşılaşırız. O sanat eserleri bir araya geldiğinde ise,

ya sadelik içinde bir muhteşem tablo çıkar ortaya, ya da harikulade bir renk zenginliği içinde bir estetik enerji fışkırır o tablodan. Ve renklerle bezenmiş sanat eserleri, çok sesli ve ahenkli bir koro hâlinde överler, bir beyaz ışıkla dünyayı binlerce renge boyayanı. 'İşte bu Allah'ın boyasıdır. Allah'tan güzel boya vuran kim var?' (2:138)" (Ümit Şimşek, *Bakıp da Görmediklerimiz*, s. 75-77)

Kısaca Allah Teâlâ, âlemi süsleyen, muntazam sanat eserlerini rengârenk nakışlarla bezeyen, güzel isimlerinin gizli güzelliklerine birer ayna yapandır.

سُبْحَانَكَ لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ خَلِّصْنَا مِنَ النَّارِ ﴿١٧﴾

"Sen her türlü noksan sıfatlardan münezzehsin. Ey Kendisinden başka ilah bulunmayan. Eman ver bize eman diliyoruz. Bizi Cehennem ateşinden koru!"

-18-

18/1. Ey saltanatında dâim olan! يَا مَنْ هُوَ فِي مُلْكِهٖ مُقِيمٌ ﴿١﴾

"Mülkünde Mukîm Olan"ın anlamı, egemenlik, hükümranlık ve saltanatında zevalsiz, daim, koruyucu, değişmez, başkasına ihtiyaç duymayan, görüp gözeten, her şeyin tam hakkını veren, çekip çeviren ve eğrilik-aksaklıkları düzeltendir. Allah'ın hükümranlık alanı ve saltanat meydanı olan şu kâinata baktığımızda bütün bu manaların sayısız örneklerini görürüz. Allah, mülkünün tedbir, idare ve muhahafazasında, her şeyin tegayyür ve tebeddülünde sınırsız malikiyetle devam edendir.

18/2. Ey Celalinde Azîm olan! يَا مَنْ هُوَ فِي جَلَالِهٖ عَظِيمٌ ﴿٢﴾

Celâl, değeri sonsuz derecede büyüklük, ululuk, yücelik, hiddetlilik, Allah'ın kahrının ve azametinin tecellisi gibi anlamlara gelir. (Bkz. *Yeni Lügat*, s. 78) Celal, Allah'ın vasfı olarak kullanılır. Ayet-i kerimede Allah'ın, celal ve ikram sahibi olduğu bildirilmiştir. (55:27) Allah Teâlâ'nın celâl sahibi olması, yücelik ve ululuğuna delil teşkil eden büyük varlıklar yaratması veya ihata edilmekten çok daha büyük ve mukaddes veya duyu organlarıyla algılanmaktan münezzeh olmasından dolayıdır.

Allah Teâlâ, celal vasfıyla birlikte aynı zamanda Azîm'dir. Celâl ve azameti Kendinde birleştirmiştir. Azîm demek, büyük, güçlü, kuvvetli, kudretli, önem-

li, muhteşem, muazzam demektir. (*el-Mu'cemü'l-Arabiyyü'l-Hadîs*, s. 579) Allah'tan başka her şeyin büyüklüğü sınırlı ve izafidir. Allah'ın büyüklüğü ise, mutlak ve zatîdir. Allah, hiçbir aklın düşünemeyeceği kadar büyüktür. Bu mutlak büyüklük, akılların sınırını aşmıştır. Gazâlî Allah'ın büyüklüğüyle yaratıkların büyüklüğü arasındaki farkı göstermek için şöyle bir örneğe yer vermektedir:

"Kulların büyükleri peygamberlerle âlimlerdir. Akıl sahibi birisi, onların vasıflarından birini öğrendiği zaman göğsü heybetle dolar. Kalbi alacağı heybeti almış olur. Öyle ki, artık onda bir boşluk kalmaz. Ümmetinin gözünde peygamber büyüktür. Müridin gözünde şeyh büyüktür. Talebenin gözünde hocası büyüktür. Zira aklı O'nun sıfatlarının tamamını kavramaktan âciz kalır. Eğer talebe ilimce hocasının seviyesine gelir veya onu geçerse artık talebesine nisbetle hocası büyük sayılmaz. Allah'tan başka varlıklar için düşünülebilen her bir büyüklük mutlaka eksiktir. Mutlak büyüklük değildir. Zira Allah'ın büyüklüğünden başka her bir büyüklük, ancak kendisine nazaran küçük olan bir şeye nispetledir. Ortaya kendisinden daha büyük bir şey çıktığı zaman onun büyüklüğü zail olur. Oysa şanı yüce Allah'ın azameti böyle değildir. O'nun büyüklüğü mutlak büyüklüktür, bir küçüğe nispetle değildir." (Gazâlî, *a.g.e.*, s. 168)

18/3. Ey saltanatında Kadîm olan! يَا مَنْ هُوَ فِي سُلْطَانِهِ قَدِيمٌ ③

Bu sıfat, Allah Teâlâ'nın, Sultan olmakla birlikte aynı zamanda Kadîm olduğunu ifade eder. Sultan, güç, kuvvet, hüküm, otorite gibi anlamlara gelir. (*el-Mu'cemü'l-Arabiyyü'l-Hadîs*, s. 400) Kadîm ise, ezelî olan, varlığının bir başlangıcı bulunmayan demektir. Allah Teâlâ'nın varlığı zatının gereği olduğu için, O Kadîm ve Ezelî'dir, Evvel'dir, ilk olandır, sonradan var edilmiş değildir.

Eğer Allah, Kadîm değil de hàdis, yani sonradan meydana gelmiş bir varlık olsaydı, bir muhdise (var ediciye) muhtaç olurdu. Bu ise, O'nun Vacibü'l-Vücûd oluşuyla çelişir. Çünkü, vacibin özelliklerinde biri de, varlığı zatının gereği ve kendinden olduğu için daima var olmaktır. Öyleyse, Allah Teâlâ hàdis olmayıp kıdem sıfatıyla muttasıf kadîmdir. Kıdemin zıddı olan hudûs, Allah hakkında mümteni'dir, muhaldir, imkânsızdır. (Ş. Gölcük, S. Toprak, Kelâm, s. 183)

Cevşendeki bu cümleyle, Allah'ın, her şeyi kuşatan ebedî saltanatında ezelî olduğunu öğrenmiş oluyoruz.

يَا مَنْ هُوَ عَلَى عَبْدِهِ رَحِيمٌ ④

18/4. Ey kuluna karşı pek merhametli olan!

Allah, kullarına karşı pek merhametlidir. Bütün yaratıkları O'nun birer kuludur. Bu yaratıklar, hayatlarını, rızıklarını, bekalarını, beslenip büyümelerini İlahî rahmete borçludurlar. Buharî, Müslim ve diğer birçok muhaddisin bazı lafız farklılıklarıyla rivayet ettikleri şu hadis-i şerif Allah'ın kullarına karşı merhametini ifade etmektedir: "Allah Teâlâ mahlukatı yaratmayı irade ettiğinde, Kendi katında Arşı üzerine koyduğu bir fermanda 'Benim merhametim, gazabımdan ileridir' diye yazmıştır." (*Buharî*, Tevhid, 15; *Müslim*, Tevbe 14-16)

Selman-ı Farisî de Resûlüllah'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Şüphesiz ki Allah, gökleri ve yeri yarattığı gün yüz rahmet yaratmıştır. Her bir rahmet, yer ile gök arasındaki mesafeye mutabık büyüklüktedir. Allah, bu yüz rahmetten bir tanesini yere koydu. İşte bu tek rahmet sebebiyle anne çocuğuna meyl ve şefkat eyler. Vahşi hayvanlar, kuşlar da yine bu rahmetiyle birbirlerine karşı meyl ve şefkat eylerler. Kıyamet günü olduğu zaman bu rahmeti, o rahmetle kemale erdirecektir." Müslim'in bir önceki rivayetinde: "...Allah, doksan dokuz rahmeti de geri bırakmıştır. Kıyamet gününde onunla da kullarına rahmet edecektir!" şeklindedir. (*Müslim*, Tevbe 21; *Müsned*, II, 434; *İbn Mace*, Zühd, 35)

Allah'ın kullarına rahmetinin varlıklar âlemindeki parıltılarına göz attığımız zaman da büyüleyici nice muhteşem tabloyla karşılaşırız.

18/5. Ey her şeyi çok iyi Bilen! يَا مَنْ هُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ⑤

Kur'ân-ı Kerim'in pek çok ayetinde Allah Teâlâ, "Ve hüve bi kulli şey'in alîm = O, her şeyi çok iyi bilendir" diye nitelendirilmektedir. (2:29, 231, 282; 4,176; 5:97; 6:101; 8:75...)

Gerçekten de Allah her şeyi hakkıyla bilendir. Çünkü O'nun ilmi sonsuz ve sınırsızdır. Bu nedenle bilemeyeceği hiçbir şey yoktur. İnsanların ilmi zamanla geliştiği, inkişaf ettiği hâlde O'nun ilmi her zaman sınırsız ve kuşatılmazdır. Bilgisi dışında cereyan eden en küçük bir olay dahi yoktur. Geçmişi, geleceği, keşfedileni, keşfedilmeyeni, insanların açığa vurduklarını, gizlediklerini bilir. Her yaratığa ayrı bir mahiyet, şekil ve özellik, canlılara da apayrı birer suret ve ses vermekle, parmak izlerini, simalarını farklı farklı yaratmakla sonsuz ilmini ortaya koymuş ve ispatlamıştır.

Kâinata dikkatli bir gözle bakıldığında her bir şeyde O'nun sonsuz ilminin parıltılarını görmemek mümkün değildir. En küçük varlıktan en büyüğüne kadar her şeyde görülen sayısız hikmet ve fayda, tertip ve düzen, ölçü ve ahenk, sanat ve güzellik, lûtuf ve ihsan, sürat ve kolaylık ancak sonsuz bir ilimle ola-

bilir. Yaratıklar da, sahip oldukları sınırlı ve azıcık ilimleriyle Allah'ın o sonsuz ilminin birer aynası ve delili niteliğindedirler.

يَا مَنْ هُوَ لِمَنْ جَفَاهُ حَلِيمٌ ﴿٦﴾

18/6. Ey Kendisine kaba davrananlara karşı Halîm olan!

Cefa, Arapça'da kabalık; nefret, sevgisizlik, iğrenme; yabancılaşma; sertlik, müsamahasızlık manalarına gelir. (*el-Mu'cemül-Arabiyyü'l-Hadîs*, s. 121)

Halîm sıfatının mastarı olan "hilm" ise, yumuşak huyluluk, müsamaha, hoşgörü, göz yumma; sabır, tahammül, kendini tutma, anlayış vs. anlamlarına gelir. Buna göre, Halîm ise, yumuşak huylu, sabırlı, tahammüllü anlamındadır.

Buna göre Allah Teâlâ O'dur ki, asilerin isyanını müşahede eder, emrine muhalefet edildiğini görür de, hemen öfkeye kapılıp onları cezalandırmaz. Hâlbuki, derhâl cezalarını vermeye muktedirdir. Fakat O, zatına karşı her türlü kabalık ve küstahlığı yapana karşı Halîm'dir. Yumuşak davranır, ceza vermekte acele etmez, sabreder, tahammül gösterir ve tevbe etmelerini bekler. İnsanların bunca hata, günah ve saygısızlıklarına rağmen hâlâ yeryüzünde yaşama nimetinden mahrum bırakılmamaları Cenab-ı Hakk'ın hilminin neticesidir. Allah'ın hilmi olmasaydı, günah işleyen, Allah'ın bunca nimetlerine karşı nankörlük eden hiçbir insana göz yumulmaz ve o kişiler hemen hayat sahnesinden silinirdi. Nitekim bir ayet-i kerimede şöyle buyurmaktadır:

"Eğer Allah, işledikleri günahlar yüzünden insanları hemen cezalandırsaydı, yeryüzünde hiçbir canlı bırakmazdı. Fakat Allah onları cezalandırmayı belli bir zamana kadar erteliyor..." (35:45)

يَا مَنْ هُوَ لِمَنْ تَرَجَّاهُ كَرِيمٌ ﴿٧﴾

18/7. Ey Kendisine ümit besleyenlere karşı Kerim olan!

Kerim, iyiliği çok olan, cömert, bağışı tükenmeyen, her türlü şeref ve fazileti Kendisinde toplayan, işleri övülmeye layık, yüce, yaraşmayan şeylerden münezzeh, Azîz, affedici demektir. Allah Teâlâ, Kendisine ümit besleyenlere karşı son derece cömert, bağışı bol, övülmeye layık olacak derecede verendir. Özellikle, günah işleyip de af için Kendisine ümit besleyenlerin tevbe ve istiğfarlarını boşa çıkarmaz.

Takdir ettiğini, kulunun yararına olarak silebilecek, vadettiğini yerine getirecek, verdiği zaman umulandan fazlasını verecek, ne kadar verdiğine, kime verdiğine aldırış etmeyecek, hep Kendisinden istenilmesini arzu edecek, istenilmediği zaman razı olmayacak, kendisine sığınanları himaye edecek, vesile-

lere ve şefaatçılara muhtaç bırakmayacak kadar kerimdir. (Bu manalar için bkz. Gazâlî, *a.g.e.*, s. 190)

Gazâlî, Arapça'da asma dalına "kerm" denmesini, onun latîf, meyvesi güzel, salkımına uzanılıp toplanması kolay, dikenden ve diğer meşakkatli sebeplerden uzak olmasına bağlar. Böylece asma dalının Allah'ın kerem sıfatına mazhar olduğuna işaret eder. Allah'ın ruhsuz, şuursuz ve akılsız bir yaratığı böylesine kereme mazharsa Allah'ın kereminin ne kadar bol olduğu düşünülsün. (Bu manalar için bkz. Gazâlî, *a.g.e.*, s. 190)

يَا مَنْ هُوَ فِي مَقَادِيرِهِ حَكِيمٌ ﴿٨﴾

18/8. Ey ölçülerinde Hakîm (hikmetli) olan!

Allah, hadsiz mevcudatın her birinin programlarını ve miktarlarını nihayet derece hikmet içinde çizen, takdir eden ve her varlığın maddi ve manevî suretinin her yönünü hikmetiyle kuşatan, böylece hikmetinin izlerini gösterendir.

18/9. Ey hükmünde Latîf olan! يَا مَنْ هُوَ فِي حُكْمِهِ لَطِيفٌ ﴿٩﴾

Allah'ın sıfatı olarak Latîf, "faydalı olan şeyleri kullarına ve mahlukatına güzellik ve incelikle ulaştırmakla lûtuf ve ihsan eden veya işlerin en ince ve gizli yönlerini bilen" diye tanımlanır. Görüldüğü gibi, esas olan iki mana vardır: İhsan ve sırları bilmek. Birinci anlam, fiilin latafa yaltufu; ikinci anlam ise latufa yaltufu şeklinden çıkar. Birinci durumda mastar lutf, ikincisinde ise, letâfe (daha az olarak lûtuf) şeklinde gelir. (*Tacü'l-Arûs*, LTF md. c. 6, s. 245)

Kısacası, Allah Teâlâ yaptığı her işte, verdiği her hükümde ve ortaya koyduğu her takdirde hem son derece gizliliklere nüfuz edici bir ilim, hem de sonsuz bir lûtufla iş görür. Her icraatinin altında derin bir ilim ve lûtuf saklıdır.

18/10. Ey lûtfunda Kadîr olan! يَا مَنْ هُوَ فِي لُطْفِهِ قَدِيرٌ ﴿١٠﴾

Allah Teâlâ latif olmasının yanısıra aynı zamanda sonsuz kudret sahibidir. Dilediği kimseye lûtfunu ulaştırmaya gücü yeter. Buna hiç kimse engel olamaz. Bir kimse kerim ve latif olabilir. Fakat, bu lûtuf ve keremini layık ve muhtaç olanlara ulaştıramadığı takdirde bunun büyük bir önemi kalmaz. Allah Teâlâ ise, böyle olmaktan münezzehtir. O hem lûtuf sahibidir, hem de lûtfunu dilediği kuluna istediği şekilde ulaştırabilir.

Kısacası Allah Teâlâ, herkese layık olduğu lûtfunu kerimâne yapabilen ve dilediğine her lûtfu yapmaya kadir olandır.

سُبْحَانَكَ يَا لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ الْأَمَانَ الْأَمَانَ خَلِّصْنَا مِنَ النَّارِ ⑱

"Sen her türlü noksan sıfatlardan münezzehsin. Ey Kendisinden başka ilah bulunmayan. Eman ver bize eman diliyoruz. Bizi Cehennem ateşinden koru!"

-19-

19/1. Ey fazlından başkası umulmayan! ① يَا مَنْ لَا يُرْجٰى إِلَّا فَضْلُهُ

Fazl, veren kimsenin vermek zorunda bulunmadığı her türlü hediye ve ihsandır. Ayet-i kerimede, "Fazl, Allah'ın elindedir." (3:73) "Allah'ın fazlından isteyiniz." (4:32), "Bu Allah'ın fazlıdır." (4:70), "Allah büyük fazl sahibidir.' (2:105), "Eğer Allah'ın fazlı olmasaydı." (2:64) buyrularak Allah'ın fazlından söz edilmektedir.

Allah Teâlâ öyle bir fazl ve kerem sahibidir ki, her şey için fazl ve kereminden başka ümit kapısı bulunmaz. Başka fazl ve keremler ümit bağlanmaya değmez. Çünkü, başka fazl ve kerem sahiplerinin bu durumları da zaten O'nun vergisidir. Kaldı ki, O'nun dışındakiler ya insanı tanımaz, tanısa da bazen sevmez, sevse de her derdine çare olacak iyilik ve ihsanlar hazinelerinde bulunmaz. Dolayısıyla Allah'ın tükenmez fazl ve kerem hazinesi dururken, başkasına ümit bağlamak akıl kârı değildir.

يَا مَنْ لَا يُخَافُ إِلَّا عَدْلُهُ ②

19/2. Ey adaletinden başka bir şeyden korkulmayan!

Adalet, iyilik olsun kötülük olsun eşit bir biçimde karşılık vermektir. (*Müfredât*, s. 325)

Bu ismin manası şudur: Ey en küçük bir haksızlığı cezasız bırakmayan sınırsız adaletinden daha çok korkulmaya layık hiçbir adalet bulunmayan Zât!

Allah'ın mükâfatlandırması fazlındandır, cezalandırması ise adaletindendir. Çünkü, insanın yaptığı bütün iyilikler mazhar olduğu en küçük bir nimetin bile fiyatı olamaz. Kalıyor suç ve günahları. Bunların cezasını görmesi tamamen İlahî adaletin gereğidir. İşte eğer Allah Teâlâ, her işlediğimiz hata, suç ve günahı adaleti gereği cezalandırırsa, afv, fazl ve keremiyle muamele etmezse asıl korkulması gereken husus odur. Başkalarının adaleti, yani cezalandırması, hem kısacık dünya hayatıyla sınırlı, hem de kişinin her suçundan haberdar olmama ihtimali bulunduğundan o kadar korkulmaya değmez. Ama Allah Teâlâ'nınki öyle mi ya? O, hem yaptığımız küçük büyük her suçu bilir, hem de

cezasını ebedî olan ahirette verir. Bu açıdan O'nun adaleti gerçekten korkulmaya değer.

19/3. Ey iyiliğinden başkası beklenmeyen! يَا مَنْ لَا يُنْتَظَرُ إِلَّا بِرُّهُ ③

Birr, hayır işlemede engin davranmak ve bolca iyilik etmektir. Birr, hem Allah için hem de kul için kullanılır. Kul için kullanıldığında, Allah'a kullukta engin olmak, O'na bolca itaat etmek anlamına gelir. Allah hakkında kullanıldığında ise, kuluna bol bol sevap ve mükâfat vermek demek olur. Mesela, "İnnellahe Hüve'l-Berru'r-Rahîm = Gerçekten O, Berr'dir, Rahîm'dir (hayırların kaynağıdır, merhamet ve ihsanı boldur)." (52:28) ayeti buna örnektir.

Gerçekten de Allah Teâlâ, bütün hayır, sevap ve iyilikler Kendi fazl ve kereminden beklenen Zât'tır. Bütün yaratıklar, özellikle insanlar hep O'nun iyilik, sevap ve mükâfatını bekler ve gözlerler.

19/4. Ey afvından başkası dilenmeyen! يَا مَنْ لَا يُسْئَلُ إِلَّا عَفْوُهُ ④

Afv, iki anlama gelir:

a) Fazlalık ve ihtiyaç dışı olan şeyler.

b) Günah ve hataları bağışlama, görmezlikten gelme. Her iki anlamda da Allah'tan sadece "afv" istenir. O'ndan başkası "afv" dilenmeye layık değildir. Birinci anlama göre, Allah'ın kula verecekleri, kulun ise, şiddetle ihtiyaç duyup arzu ettiği şeyler, O'nun gerçekte ihtiyaç duymadığı, mülkünden, hazinesinden hiçbir şey eksiltmeyen ve kendisi için hiçbir önemi olmayan şeylerdir. Bu anlamda, Cevşen'deki bu cümleyi tekrar eden kimse, "Ey Rabbim, benim için hayatî önem taşıyan ve son derece muhtaç olduğum şeyi vermek Sana çok kolaydır. Çünkü, Senin ona ihtiyacın yoktur. Hazinen onun gibi sayısız şeylerle doludur. Dolayısıyla onu benden esirgeme!" demek ister. İkinci anlama göre, afv ve bağışlanma dilenmeye tek layık Zât, Allah Teâlâ'dır. Sadece O'nun affetmesi dilenir. Önemli olan bizden hiç eksik olmayan hata ve kusurlarımızı O'na bağışlatabilmektir. O'nu razı etmektir. O'nun dışındakiler âciz birer yaratıktır. Afv ve bağışlamalarının çok büyük bir önemi yoktur. Bu afv ve bağışlama Allah'ınkiyle paralellik gösterir ve O'nun da onayına mazhar olursa ancak bir değer ifade eder.

يَا مَنْ لَا يَدُومُ إِلَّا مُلْكُهُ ⑤

19/5. Ey saltanatından başkası devam etmeyen!

Allah'tan başka hiçbir kimsenin otorite, yetki, hükümdarlık, saltanat ve sahibiyeti sonsuz değildir. Bütün hükümdarlar, yetki sahipleri, krallar, sultanlar

hep belli bir süre bu nimete sahip olur, belli bir zaman sonra bunu ya ölümle veya başka bir yolla ellerinden kaçırırlar. Hakiki hükümdar ve otorite sahibi olan Allah Teâlâ'nın saltanatı ise, sonsuz ve ebedîdir. O'nun için ölüm söz konusu değil ki, bu yolla saltanatı elinden çıksın. Gücü ve kudretinin üzerinde bir güç ve kudret yoktur ki, galebeyle hâkimiyeti Kendisinden alınsın. Ayet-i kerimenin de ifade ettiği gibi mülkün hakiki sahibi O'dur. O dilediğine hâkimiyet verir, dilediğinden de hâkimiyeti çekip geri alır. Her türlü hayır sadece O'nun elindedir ve O'nun her şeye gücü yeter. (3:26)

Kısaca Allah, mülkünden başka hiçbir mülkün devam ve bekası bulunmayan, zahirî hükümdarların peşpeşe zeval bulmalarında O, sınırsız malikiyetinin devam ve bekası görünen Ebedî ve Kayyûm olan Zât'tır.

Nitekim ahirette bütün saltanat sahiplerinin yok olup gittiği bir anda Allah Teâlâ, "Bugün hâkimiyet kimindir?" diye soracak, cevap veren bulunmayınca, yine Kendisi, "Vâhid ve Kahhâr olan Allah'ındır!" cevabını verecektir. (40:16)

يَا مَنْ لَا سُلْطَانَ اِلَّا سُلْطَانُهُ ٦

19/6. Ey otoritesinden başka otorite bulunmayan!

Otorite diye çevirdiğimiz "sultan" kelimesi, sözlükte, güç, kuvvet; hüküm, kanun, yol; otorite, sulta; izin ve ruhsat verme; yasa koyma (*el-Mu'cemü'l-Arabiyyü'l-Hadîs*, s. 400), kuvvetli delil (*Müfredât*, s. 238) gibi anlamlara gelir.

Allah'tan başka hiç kimsenin gerçek anlamda ve müstakilen, ne güç ve kuvveti, ne geçerli hüküm ve kanunu, ne otorite ve egemenliği, ne izin ve ruhsat verme, ne de kanun koyma yetkisi bulunmaktadır. O'nun ortaya koyduğu deliller de fıtrata seslendiği ve yaradılışın bağrından çıktığı için karşı konulmaz kesinliktedir. O'nun uluhiyet saltanatından başka, hiçbir yerde hiçbir saltanatın hiçbir yönden imkân ve belirtisi bulunmamaktadır.

يَا مَنْ لَا بُرْهَانَ اِلَّا بُرْهَانُهُ ٧

19/7. Ey delilinden başka kesin delil bulunmayan!

Burhan, sürekli olarak doğruluğu gerektiren, delillerin en kuvvetlisidir.

Burhan, red ve inkâr için itiraz kabul edilmeyecek biçimde hakikati ispat eden kuvvetli hüccettir. (*Yeni Lügat*, s. 71)

Allah Teâlâ, burhan kelimesine birkaç ayet-i kerimede bizim açıkladığımız manada yer vermektedir. (4:174; 40:117; 2:111; 21:24; 27:64; 28:75)

Bunlardan Nisa Sûresi 174. ayette geçen burhan; Hz. Muhammed (a.s.m.), apaçık nûr ve din-i haktır. Hz. Muhammed'e burhan denmesinin sebebi, Al-

lah'ın izniyle gösterdiği ve doğruluğunu şüphe bırakmayacak derecede ispat eden mucizeleridir.

Allah'tan başka hiç kimsenin, Hz. Muhammed (a.s.m.) gibi kesin bir hakkın hücceti bulunmamaktadır. O'nun gönderdiği din de, eşi benzeri ortaya konulamayacak bir hak ve gerçek rehberdir.

19/8. Ey rahmeti her şeyi kaplayan! يَا مَنْ وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَتُهُ ﴿٨﴾

İki ayet-i kerimede Allah Teâlâ'nın rahmetinin her şeyi kapladığı haber verilir. "...Allah buyurdu ki: 'Ben azabımı dilediğime veririm. Rahmetim ise her şeyi kaplamıştır; onu, emir ve yasaklarımıza karşı gelmekten sakınan, zekâtlarını veren ve ayetlerimize iman edenlere nasip ederim." (7:156) Bir ayette de aynı gerçek, Arş'ı taşıyan ve onun etrafında bulunan meleklerin dilinden ifade edilir. (40:7)

A'raf Sûresinin 156. ayetini tefsir eden Elmalılı merhum, konumuzla ilgili olarak şu bilgileri vermektedir:

"Rahmetim dünyada mümin kâfir, sorumlu sorumsuz, hatta şey adını alan her varlık ve her ne varsa hepsini kaplamış, hepsini kuşatmıştır, onların hepsine şamil olmuştur. İleride meydana gelecek ve varlık âleminde zuhur edecek olan şeylerin hepsine şamil olmak üzere rahmetim her şeyi kuşatmıştır. Rahmetimin özelliği de budur. Hiçbir şey yoktur ki ilk varoluşundan itibaren Allah'ın rahmetinden nasibini almamış olsun. Rahmetin ona dar geleceği, yetmeyeceği ve yetişemeyeceği hiçbir şey yoktur. O'nun rahmetinin dışında bir şey tasavvur etmek dahi mümkün değildir. Ancak bunun böyle olması, her şeyin rahmetten eşit pay alması gerektiğini ortaya koymaz. İşin başında olduğu gibi sonunda aynı rahmete mazhar olmasını gerektirmez. Rahmeti her şeyi kuşatmış olduğu hâlde, o her şeyi kuşatmış ve kaplamış olan rahmeti içinden her kimi azabına uğratmak isterse, ona azabını isabet ettirir, hükmüne ve iradesine kimse müdahele edemez, itiraz da edemez, azabı aynıyla isabet ve doğru olur. Şu hâlde ya bu azapta da o kimseler için bir rahmet vardır veya o kimseler o rahmete layık olmaktan çıkmışlar, azabı hak etmişlerdir.

Hasılı, Allah'ın rahmeti genel ve her şeyi kapsamına alan bir rahmettir. Yaratılmış olup da bundan nasibini almamış olan hiçbir şey yoktur. Hatta bu sûrenin (A'raf Sûresi'nin) başında görüldüğü üzere, İblis bile önceleri Cennet'te yaşamış ve "Bana mühlet ver!" dileği dahi bir zaman için yerine getirilmiştir. Ancak bu genellikte ve genişlikte zorunluluk yoktur. Gelecek açısından herkes hakkında söz konusu rahmetin mutlaka devam etmesi mecburiyeti yoktur. İlahî irade ve murat gerektirince kim olursa olsun azap ile isabete uğrar, onunla mübtela kılınır." (Elmalılı, *a.g.e.*, c.4, s. 144)

19/9. Ey rahmeti gazabını aşan! ﴿٩﴾ يَا مَنْ سَبَقَتْ رَحْمَتُهُ عَلَى غَضَبِهِ

Ebu Hüreyre (r.a.) tarafından rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resûlüllah (a.s.m.) şöyle buyurmuştur: Allah Teâlâ mahlukatı yarattığı zaman, Arş'ın üstünde, yanıbaşında bulunan kitabına, 'Rahmetim gazabımı geçti' diye yazmıştır. (*Buharî*, Tevhid, 15, 22; *Müslim* Tevbe, 4; *Tirmizî*, Daavat 100 (5:549) Bu hadis-i şerifin ifade ettiği gibi Allah Teâlâ'nın cemal sıfatları, celal sıfatlarını geçmiştir.

Allah'ın rahmetinin kaynağı bizzat Kendisidir. Yoksa insanların rahmeti hak etmiş olmaları değildir. Rahmetiyle bütün mahlukatı rızıklandırır, onlara hayat verir, hayatlarını idame ettirecek vesileleri ve her türlü istifade imkânlarını onlara nasip eder. Aynı şekilde insanlara, zararlı şeyleri anlamada kullansınlar diye, vicdan, akıl, hisler ve bunlara destek olarak, nefislerinin tezkiyesini, fıtratlarının tekamülünü temin edici dini bağışlamıştır. Rahmeti, mümin, kâfir, iyi, kötü herkese şâmildir.

Hz. Ömer'in rivayet ettiği şu hadis-i şeriften, Allah'ın rahmetini daha güzel ortaya koymak imkânsızdır: "Nebî (a.s.)'ın huzuruna Havazin kabilesinden bir takım esirler gelmişti. Bunlar içinde çocuğunu kaybetmiş, emzikli bir kadın vardı. O, göğsünde biriken sütünü sağıyor, başka çocuklara veriyordu. Kadın esirler arasında çocuğunu bulunca hemen kapıp bağrına bastı ve derin bir şefkat ile çocuğunu emzirmeye başladı. Bu yüksek şefkat tablosunu gördüğünde Resûlullah (a.s.m.) bize: 'Şu kadının çocuğunu ateşe atabileceğini düşünebilir misiniz?' dedi. Biz de: 'Hayır, atmamaya gücü yettikçe atmaz' dedik. Bunun üzerine, 'İşte Allah Teâlâ, kullarına şu kadının çocuğuna duyduğu şefkatten daha merhametlidir.' buyurdu. (*Buharî*, Edeb 18; *Müslim*, Tevbe 4)

19/10. Ey her şeyi ilimle kuşatan! ﴿١٠﴾ يَا مَنْ اَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمُهُ

Allah'ın ilminin her şeyi kuşatıp kapladığı birkaç ayet-i kerimede açıkça ifade edilmektedir. (bkz. 6:80; 7:89; 20:98; 40:7; 65:12)

Elmalılı merhum, Talak Sûresi'nin 12. ayetini tefsir ederken şu açıklamayı yapar: "Ve Allah ilmiyle her şeyi kuşatmıştır. Zira bütün o ulvî ve süflî, cismanî ve ruhanî kâinatın yaratılış ve düzeni, o bilimsel işlerin yayılması, hepsine hâkim bir kudretin ve hepsinin iç ve dışıyla bütün hakikatini, başını ve sonunu kuşatıcı bir ilmin delil ve bürhanıdır. Binaenaleyh bütün bu hükümleri, o ilim ile takdir etmiş ve kanun yapmış, o kudretle indirmiş ve tebliğ buyurmuştur." (Elmalılı, *a.g.e.*, c. 8, s. 130)

Kur'ân-ı Kerîm, Cenab-ı Hakk'ın ilminden, başka ayet-i kerimelerde de şöyle söz etmektedir: "O her şeyi hakkıyla bilendir." (2:29) "Şüphesiz ki Allah göklerin ve yerin gizliliklerini bilir." (49:18)

Gerçekten de Allah'ın ilmi sonsuzdur. Bilemeyeceği şey yoktur. İnsanların ilimleri zamanla geliştiği , inkişaf ettiği hâlde O'nun ilmi her zaman sınırsızdır, mükemmeldir. Bilgisinin dışında cereyan eden en küçük bir olay bile yoktur. Geçmişi, geleceği, keşfedileni, keşfedilmeyeni, insanların açığa vurduklarını, gizlediklerini bilir. Her yaratığa ayrı bir mahiyet, şekil, özellik, canlılara apayrı birer sûret, ses vermekle, parmak izlerini, simalarını farklı farklı yaratmakla sonsuz ilmini ortaya koymuştur.

Kâinata dikkat nazarıyla bakıldığında her şeyde O'nun sonsuz ilminin parıltılarını görmemek mümkün değildir. En küçük varlıktan en büyüğüne kadar her şeyde gözetilen sayısız hikmet ve fayda, tertip ve düzen, ölçü ve ahenk, sanat ve güzellik, lûtuf ve ihsan, sürat ve kolaylık ancak sonsuz bir ilimle olabilir. Yaratıklar da sınırlı ve azıcık ilimleriyle Allah'ın o sonsuz ve kuşatıcı ilminin birer aynası olurlar.

سُبْحَانَكَ يَا لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ خَلِّصْنَا مِنَ النَّارِ ﴿١٩﴾

"Sen her türlü noksan sıfatlardan münezzehsin. Ey Kendisinden başka ilah bulunmayan. Eman ver bize eman diliyoruz. Bizi Cehennem ateşinden koru!"

-20-

20/1. Ey üzüntüleri gideren! يَا فَارِجَ الْهَمِّ ﴿١﴾

"Hemm" kelimesi, burada tedirginlik, endişe, tasa, kaygı vs. gibi anlamlara gelir. Fâric de buradaki manasıyla; gideren, uzaklaştıran, gönlü ferahlatan, kederi hafifleten, içi rahatlatan anlamlarındadır. Buna göre, Allah'ın bu vasfı, O'nun her türlü tedirginliği, endişeyi, tasayı, kaygıyı gideren, uzaklaştıran; kulunun gönlünü ferahlatan, tedirginliğini yok eden, kederini hafifleten ve onu rahatlatan Zât olduğunu ifade eder.

20/2. Ey gam ve kederleri kaldıran! يَا كَاشِفَ الْغَمِّ ﴿٢﴾

Kur'ân-ı Kerîm'de, birkaç ayet-i kerimede Cenab-ı Hakk'ın, zararı, (6:17; 16:54; 10:12, 107; 23:75), cezayı (7:135), azabı (43:50; 44:12, 15), insanların kaldırılmasını istedikleri şeyi (6:41), kötülüğü (27:62) kaldırdığı bildirilmektedir. Görüldüğü gibi bütün bu hususların ortak noktası, kul için bir gam ve keder

kaynağı ve sebebi olmalarıdır. Bu vasıfta da Allah Teâlâ'nın, gam ve kederi, yani zararı, azabı, sıkıntıyı, cezayı kaldırıcı olduğu belirtilmektedir.

Bu isim, her türlü zararın Allah'ın elinde olduğunu, dilediği anda bu zarar ve sıkıntıları kaldırmaya kàdir bulunduğunu, dolayısıyla bu gibi durumlarda ilk olarak O'nun kapısının çalınması gerektiğini ifade eder. Gerçekten de, her türlü sıkıntının, gam ve kederin kaldırılması Allah'ın iradesine bağlıdır. Çünkü, ya bunları doğrudan doğruya kaldırır veya kaldırılmasını birer sebebe bağlar. Mesela hastalıklara doğrudan doğruya şifa veren O olduğu gibi, bunu hikmeti gereği belli sebeplere bağlayan da O'dur. Söz konusu sebeplere başvurulduğunda, yine, onlara başvurmayı ilham eden ve tesirini halk eden de Allah Teâlâ'dır.

20/3. Ey suçları örten! ۝٣ يَا غَافِرَ الذَّنْبِ

Allah'ın bu vasfı, Kur'ân-ı Kerîm'de bir ayet-i kerimede geçmektedir. (40:3)

Müfessirler, bu ayetin, dolayısıyla bu vasfın, büyük günah işlemiş bir kul tevbe etmese de Allah Teâlâ'nın dilerse günahını affedebileceğini ifade ettiğini söylerler. Bu, Ehl-i Sünnet'in görüşüdür. Mu'tezile ise, kul tevbe etmedikçe Allah onun günahını bağışlamaz kanaatindedir. Ehl-i Sünnet bu görüşlerini şöylece açıklamaktadır:

"Mağfiret (bağışlama) örtme manasınadır. Örtme ise, mevcut olup üzeri örtülebilecek şeyler hakkında söz konusu olur. Hâlbuki küçük günahlar, onu işleyenin çokça yaptığı taatler sayesinde, silinir gider. Dolayısıyla küçük günahlar için "örtme" düşünülemez. Ayetteki bu sıfatın, kulun tevbe etmesi hâlinde, büyük günahlarının bağışlanması manasına hamledilmesi de mümkün değildir. Çünkü, Allah'ın (ayette bu vasıftan hemen sonra gelen) "kâbilü't-tevb" (tevbleri kabul edici) sıfatının manası zaten budur. Dolayısıyla eğer, "Gafirü'z-Zenb" ifadesiyle de bu mana kastedilmiş olacak olsa, lüzumsuz bir tekrar söz konusu olur ki, Kur'ân için bu düşünülemez. Böylece, Allah Teâlâ'nın Ğafir olmasının, kulun tevbesinden önce büyük günahları bağışlayıcı olduğunu anlattığı sabit olur.

Öte yanda Ğafiru'z-Zenb tabiri, büyük bir övgü olarak getirilmiştir. Dolayısıyla bunu, en büyük medih çeşidini ifade edecek bir manaya hamletmek gerekir. Bu mana da, Cenab-ı Hakk'ın, kul tevbe etmese de, onun büyük günahlarını bağışlayıcı olmasıdır." (Razî, *Mefatih*, c. 19, s. 241-242)

20/4. Ey tevbeleri kabul eden! ۝٤ يَا قَابِلَ التَّوْبِ

Cenab-ı Hak, Kur'ân-ı Kerîm'de bir yerde zatını bu vasıfla nitelemektedir. (40:3)

Bu vasıfta geçen "Tevb" kelimesi, "tâbe = tevbe etti" fiilinin mastarı olabileceği gibi, "tevbe"nin çoğulu da olabilir. Birinci anlama göre, tevbe etme işini kabul edendir. İkinci anlama göre, tevbeleri kabul edendir.

Bu vasfın geçtiği ayet-i kerimeyi yorumlayan müfessirler konuyla ilgili olarak şu açıklamayı yapmaktadırlar:

"Ehl-i Sünnet âlimlerimizin görüşüne göre, günahkârın tevbelerinin kabulü, Cenab-ı Hakk'ın bir lûtfu ve ikramıdır. Tevbeyi kabul, Allah'a vacip (gerekli) değildir. Mu'tezile ise, Allah'ın tevbeyi mutlaka kabul etmesi gerektiğini söylemiştir. Ehl-i Sünnet âlimlerimiz şöyle delil getirmişlerdir: "Allah Teâlâ, tevbeleri kabul edici oluşunu, bir meth ü sena sadedinde zikretmiştir. Binaenaleyh eğer bu iş kendisine vacip olmuş olsaydı, bunda, kulları, görevlerini hakkıyla yapıp yasaklardan sakındıklarında bunlar için tahakkuk edecek az bir fazlalık hariç, medih namına hiçbir şey kalmazdı." (Razî, *a.g.e.*, c. 19, s. 242)

20/5. Ey yaratıkların Yaratıcısı! ۞ يَا خَالِقَ الْخَلْقِ

Allah, bütün yaratıkların Yaratıcısıdır. O'ndan başka yaratıcı yoktur. Gördüğümüz ve göremediğimiz ne kadar varlık varsa hepsi O'nun eseridir. Modelsiz, maddesiz, kalıpsız, bir zamana veya mekâna ihtiyaç duymadan yaratma sadece Allah'a mahsustur. Dilediğini dilediği anda yoktan yaratır. Kâinat, nizam, zaman, hayat, hareket vs. hep O'nun yaratmasıyla var olmuştur.

Yaratmakla ne O'nun gücüne bir şey ilave olmuş olur, ne de yaratmadığında O'nun gücünde eksilme olur.

Kâinat, içindeki bütün varlıklarla O'nun yaratmasının eseridir. Bugün ilmen ispat edilmiştir ki kâinat yoktan yaratılmıştır. Elbette ki kitabı yazan yazar kitabı yazmadan önce, resmi yapan ressam resmi çizmeden önce, binayı yapan usta binayı inşa etmeden önce, vardır. Kâinat sonradan yaratıldığına göre elbetteki onları yaratan Allah da ondan önce vardı.

Allah'ın yaratması iki türlüdür. Biri ibda' ve ihtira' tarzında, yani hiç yoktan; ikincisi de, inşa, yani mevcut zerrelerden değişik canlı ve cansız vücutları inşa etmesi. İster birinci, ister ikinci şekilde olmuş olsun, kâinatı yaratan bir Yaratıcının varlığı zorunludur. Allahın kudreti açısından meseleye bakacak olursak zorluk—kolaylık diye bir durumun söz konusu olmadığını, her iki şeklin de Allah için son derece kolay olduğunu görürüz. En küçük bir hücreyi bile yaratmaktan âciz olan insan, her şeyde olduğu gibi bu konuda da Allah'ı kendine kıyas ederek yaratmayı bir türlü aklına sığıştıramamaktadır. Oysa bir şeyi değerlendirirken, o şeyi kendi özellikleriyle değerlendirmek lazım. Allah'ı da insanlara göre değil, kendi isim ve sıfatlarıyla birlikte düşünmelidir. Yer ve

gökleri ve içlerinde sayısız varlıkları yaratmakla sonsuz kudretini gösteren bir Zât için nasıl, "Şunu yapabilir, ama şunu yapamaz, yaratamaz" denilebilir? Hâlbuki zerreyi yarattığı kolaylıkta, koca koca güneşleri de yaratmaktadır.

İlmin belirttiğine göre, kâinat 15-20 milyar sene kadar önce yaratılmıştır. Bu yaradılış ibda' tarzındadır. Çünkü ortada uyulacak, örnek alınacak hiçbir kanun, model, plan, örnek, madde, süre ve suret yoktu. Hiçbir şeyle kıyaslama yapılmamış, ölçüsünü, şeklini, süresini, sûretini, kısacası her şeyi bizzat Allah Teâlâ kendisi koyarak emsalsiz bir biçimde yaratmıştır. Daha sonraki yaratmalar daha çok elementlerin bir araya getirilmesi tarzındadır ki bu da ikinci kısma girer.

İbda' ve inşa tarzındaki yaradılış hâlâ devam etmektedir. Çünkü yaratılan her varlık belli bir plan ve program içerisinde yaratılmakta, ona değişik birçok sıfat, özellik ve vaziyetler verilmektedir. Bir sanat eserindeki titiz plan ve proje, ince sanat ve güzel nakış, motifler ve tezyinat, harika denge ve uygunluk, büyüleyici ihtişam nasıl sanatkârının ortaya koyduğu ibdayı andıran bir eser ise ve o eser bir taş ve tahta yığını veya maden külçesi olarak görülemiyorsa, tabiat da her an yaratılmakta olan planlı, programlı, ölçülü, dengeli, sanatlı yaradılış ve özellikleri birer ibda'dır, hiçten, yoktan yaratılmaktır. Sanat eseri taş, tahta veya madenden de yapılmış olsa onların belli ölçü ve miktarlarla bir araya getirilmesinde olduğu gibi tabiattaki her eşyanın belli madde ve elementlerden derlenip toplanması da inşa tarzındaki yaratmadır. Meseleyi bir örnekle açıklamaya çalışalım: Küçücük bir zigotun bölünüp çoğalarak meydana getirdiği yüz trilyon hücrelik insan vücudu, şüphe yok ki şuursuz zigotun marifeti değildir. Onu belli ve hassas bir plan ve program dâhilinde yaratan sonsuz Kudret, hangi elementin hangi organda, hangi organın nerede ve nasıl yer alacağını en ince ayrıntısına varıncaya kadar planlayıp öyle yaratmaktadır.

Vücudumuzda altmış kadar element kullanılmıştır. Elbetteki bu elementeler rastgele ve gelişigüzel yığılmış da insan vücudu meydana gelmiş değildir. Sanatkârı olan Allah, o elementleri âdeta yoğurmuş, görebilen, işitebilen, düşünebilen harika bir sanat eseri ortaya çıkarmıştır. İnsan, şekli, biçimi, görünümü, rengi, hepsinden önemlisi hayatı, kalbi ve kalbe bağlı duygu ve kabiliyetleri itibariyle ibdanın güzel bir tecellisi olmaktadır. Elementlerin bir araya getirilip vücudun yaratılması da inşaya örnektir. Kâinat, her an, her saniye bu iki çeşit yaratılışın sayısız örnekleriyle dolup taşmaktadır. Aynı elementler, aynı su, aynı ışık ve aynı topraktan dokunmakta olan nice canlı ve cansız türün, cinsin, hatta yaratığın şekil, suret, renk, koku, tat, canlılık, duygu, mizaç ve kabiliyet bakımından farklı farklı yaratılışlarını ve her an maruz kalmakta oldukları değişiklikleri görmemek mümkün değildir.

20/6. Ey va'dinde doğru olan! ⑥ يَا صَادِقَ الْوَعْدِ

Allah, gerçekten de verdiği her sözde doğrudur. Sözünden asla caymaz. Çünkü sözden caymak âcizlikten doğar. İnsanlar hakkında bile çok çirkin bir vasıftır. Allah'ın, gücü ise her şeye yeter. O'nun hakkında âcizlik, dolayısıyla sözden dönme de düşünülemez.

20/7. Ey yavrulara rızık veren! ⑦ يَا رَازِقَ الطِّفْلِ

İnsan olsun hayvan olsun, herhangi bir canlı yavrusu gözünü şu dünyaya açar açmaz, önünde bir dünyanın kurulduğunu görür. Misafir henüz gelmeden hazırlıklar başlamıştır. Bir anne ve bir babayı kendine hizmetkâr bulur. Uzak yerlerden gece gündüz rızık taşınır o yavrunun ayağına. Veya bembeyaz bir sütü kendisi için hazırlanmış bulur yavru dünyaya gözünü açtığında. Kısaca ya rızkı ayağına gelir veya o rızkıyla beraber gelir. Her iki hâlde de bir rızık verici görüp gözetmektedir onu. Anne ve baba ise, kendilerine verilen bir emaneti korumak için çırpınır günler ve geceler boyu. Sonra haftalar, aylar takip eder birbirini. Bazen de yıllarca sürer bir yavrunun yetişmesi. Aslında anne ve baba birer saydam perdedir. Arkasından dünyayı kuşatan bir rahmet ve rezzakiyet görünür bütün ihtişamiyle. İşte, "Ey yavrulara rızık veren!" diye Rabbine niyazda bulunan kişi, birden yeryüzündeki bütün yavruları göz önüne getirdiğinde ne büyük bir hakikatle Rabbini tavsif ettiğini anlar. İmanı ve münacat şevki bir kat daha artar.

20/8. Ey ahdini eksiksiz yerine getiren! ⑧ يَا مُوفِيَ الْعَهْدِ

"Mûfi", ifa eden, ödeyen yerine getiren anlamına gelir. "Ahd" ise, söz verme, mukavele, mîsak anlamlarına gelir. Allah Teâlâ, verdiği bütün sözleri hakkıyla yerine getirendir. Allah, ahdinde hulf etmez. Allah'tan daha fazla ahdine bağlı olan kim vardır? Allah, ahdin yerine getirilmesini emreder. (2:4, 40; 5:1; 6:152; 7:85; 11:85; 16:91; 17:34, 35; 22:29) Ahdine bağlılık göstermeyenleri yerer. Ahdine bağlı olanları da birçok ayet-i kerimede över. (3:74; 48:10; 76:7; 13:20)

20/9. Ey sırları bilen! ⑨ يَا عَالِمَ السِّرِّ

O, sırları bilendir. Nitekim Mülk Sûresi 13. ayetinde, "Sözünüzü ister gizleyin, ister açığa vurun, şüphesiz O, kalblerin özünü çok iyi bilir." buyrulmaktadır.

Sözlerimiz ve eylemlerimiz, hangi şekilde tahakkuk ederse etsin, Allah'ın onu bilmesi açısından aynıdır. Dolayısıyla günahları açıkça işlemekten sakınıldığı gibi gizlice işlemekten de sakınılmalıdır. Çünkü bu, Allah'ın bilmesi açısından bir farklılık arzetmez.

20/10. Ey daneleri açan! ﴿١٠﴾ يَا فَالِقَ الْحَبِّ

Allah birer küçük sandukça hükmünde olan sayısız tohum ve çekirdeği Fettâh ve Fâlik isimlerinin anahtarıyla açıp filizlendiren, böylece yeryüzünü hadsiz bitki ve çiçekle bezeyen, mahlukatına verdiği rızkı, bunlardan çıkarandır. O'ndan başka kimin haddi var ki, mesela bir buğday tanesinden bir filiz ve o filizden bazen bir, bazen de bir birkaç başak çıkarsın ve her başakta da onlarca taneyi hem de basit bir topraktan vücuda getirsin ve yaratıklarına rızık yapsın. İşte "Ey daneleri açan!" ifadesini dile getiren bir müminin gözünde bütün yeryüzü geniş bir tarla olarak canlanır. Ve sonsuz ve sayısız denecek kadar çok tohumlardan bunca filizleri çıkaran bir Zât'a seslendiğini hatırlar, imanıyla O'na mensup oluşundan dolayı hadsiz bir ferahlık ve inşirah hisseder. Hadsiz bir şükür ve iftihar duygusunu yüreğinde duyar.

سُبْحَانَكَ يَا لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ خَلِّصْنَا مِنَ النَّارِ ﴿٢٠﴾

"Sen her türlü noksan sıfatlardan münezzehsin. Ey Kendisinden başka ilah bulunmayan. Eman ver bize eman diliyoruz. Bizi Cehennem ateşinden koru!"

-21-

فَاَسْئَلُكَ بِاَسْمَٓائِكَ

Şu isimlerinin hakkı için Sen'den istiyor ve yalvarıyorum:

21/1. Yâ Aliy! ﴿١﴾ يَا عَلِيُّ

Aliy, izzet, şeref ve hükümranlıkta en üstün; yüceler yücesi anlamlarına gelir. Allah, yüceler yücesidir. O'nun derecesinin üstünde hiçbir derece yoktur. O'nun Aliy ismi, yücelik anlamına gelen uluvv kökünden gelir. "Yaratıkları üzerinde, mutlak yükseklik sahibi olan" anlamındadır. Bununla, Allah'ın istis-

nasız her şeyin üzerinde galip, aziz, kàhir; kusurlardan münezzeh ve mukaddes olduğunu belirtilir.

Yükseklik iki türlüdür. Biri maddî, biri de manevîdir. Mesela, bir merdivenin basamakları veya minarenin şerefeleri düşünüldüğünde, bunlardan bir sonraki bir öncekinin üstündedir. Bu üstte olma maddî noktadandır. Bir de manevî yükseklik vardır. Mesela, askeriyedeki rütbeler derece derecedir. Bu rütbelerden birinden diğerine yükselen kimse, bir önceki rütbesine göre daha yüksektedir. Bu, ta Genelkurmay Başkanı'na kadar gider. Artık bu son rütbenin üstünde bir rütbe yoktur.

Allah bütün her şeyden daha üstün ve yücedir. Sebepleri de neticeleri de yaratan O'dur. Ölümü yaratıp, canlıları öldüren O olduğu gibi, hayatı yaratıp ölüleri dirilten de O'dur. Elementleri, bitkileri, hayvanları, insanları ve melekleri de var eden ve varlıkta tutan O'dur.

O, ezelî ve ebedî bir hayata sahiptir. Noksanlıkların her çeşidinden münezzehtir, mukaddestir. Cansızın derecesi olan en aşağı dereceden tutun, ta Arş'ın derecesine kadar bütün derecelerden daha yüksek ve daha üstün bir derecede bulunan O'dur. Yani, kemal derecelerinin zirvesi olan noktada ancak şanı yüce olan Allah vardır.

Bir ayette, "Ve Hüve'l-Kahiru fevka ibadih = O, kullarının üstünde hükmünü yürüten mutlak hükümrandır." (6:18) buyrulmuştur. Allah, kudreti, galibiyeti, izzeti ve kemaliyle her şeyin üzerindedir. Hiçbir şey, O'nu mağlup edemez, O'nun kudretine karşı koyamaz, emrini geri çeviremez, O'na bir eksiklik ve noksanlık bulaştıramaz, en büyük güneşler, en küçük zerreler gibi O'nun kahr ve galebesine boyun eğmiştir. Gökteki yıldızlar, yerdeki ateş böceği gibi O'nun emrinde çalışmaktadır. Kısacası O, ilim ve kudretiyle, isim ve sıfatlarıyla, hüküm ve hâkimiyetiyle her şeyin nihayet derecede fevkindedir. Bu sıfat, aynı zamanda, bütün yaratıkların, mabud olmaktan uzaklık noktasında eşit oldukları gibi, mahluk olma noktasında da bir olduklarını ifade eder.

Elmalılı, Bakara Sûresi: 255. ayetini (Ayetü'l-Kürsî) tefsir ederken şöyle der: "İnsanlar kendilerince, yerkürenin küçük bir parçası üzerinde bile bir devlet ve hükümet ele geçirip idare ve muhafaza etmenin ne kadar zor bir iş olduğunu ve asırlardan beri gelen nice nice devletlerin, milletlerin bu yüzden memleketlerini koruyamayarak yıkılıp gittiklerini görüp bildiklerinden, nihayetini tasavvur edemedikleri bu göklerin ve yerin bir kabza-i tasarrufta vahdet kürsüsünden bir saltanat ile idare olunur bir memleket olduğunu düşündükleri zaman, 'koruması ne kadar zor ve ağırdır' gibi bir zanna düşebilirler. Fakat o İlahî Kürsü, bütün gökleri ve yeri tutmuş olmakla birlikte, bu gökleri ve yeri o vahdet (birlik) kürsüsünden tasarruf avucunda tutup muhafaza etmek ve korumak Allah'a ağır da gelmez. O'nun için bu hiçbir şey değildir. O şanı yüce Allah pek yüksek, pek büyüktür. Biricik yüce, biricik ulu olan ancak O'dur. Bu

bakımdan O'ndan başka gerçek bir ilah nasıl mümkün olur? Ve buna karşı başkalarına tapılıp da şefaatleri nasıl umulur? Ve böyle yapan kâfirler ne kadar bedbahttır!"

Allah'ı bu ismiyle tanıyan mümin, O'na yürekten kulluk eder. İçtenlikle O'na duada bulunur. O'nun sonsuz büyüklüğü karşısında saygıyla eğilir. Güzel söz ve hayırlı amellerinin sabah akşam O'nun yüce huzuruna yükseltildiğini bilir. Bu nedenle O'nun katında kendisini utandıracak söz ve davranışlardan kaçınır. O'nun yüce katından kâinatın yönetimi, çekip çevrilmesiyle ilgili sayısız fermanların her an indiğini düşünerek, hakkında hayırlı hükümlerin verilmesi için dua eder. Büyük Arş'ından yönettiği uçsuz bucaksız saltanatını düşünerek, O'nun kulu olmakla iftihar eder ve bu büyük şerefe layık olmaya çalışır.

21/2. Yâ Vefî! ۞ يَا وَفِيُّ

Vefî, "Vefalı", "tam, mükemmel", "kifayet eden, yeterli gelen" gibi anlamlara gelir. (*Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat*, s. 1041) Allah, tam ve mükemmeldir. Başkaca hiçbir varlığa ihtiyaç bırakmayacak derecede kuluna kifayet eden ve kulunun ihtiyaçlarına yetendir. O'nu bulan, her türlü muradına ermiş, hadsiz korku, endişe, huzursuzluk ve tedirginlikten kurtulmuştur. Ayrıca, ahdini yerine getirmesine engel olacak hiçbir şey yoktur. Aksine, tüm isim ve sıfatları, başta ahiret hayatını getirmek üzere tüm ahitlerini yerine getirmesini gerektirmektedir.

21/3. Ya Veliy! ۞ يَا وَلِيُّ

Gerçek ve sadık dost anlamına gelir. Kur'ân'da aynı kökten Allah'ı niteleyen üç vasıf yer almıştır: el-Velî, el-Mevla ve el-Vâlî. Bunların hepsi, anlam bakımından da aynı asla varırlar. Bu kök, esas itibarıyla; yardım, yakınlık ve birinin işini üzerine almayı ifade eder. (Alusî, *a.g.e.*, VII, 177) "Velî", "kayyim (idare eden) manasına gelir. Aynı şekilde sadık dost, seven gibi anlamları da vardır. Velî, düşmanın zıddıdır; bir başkasının işini üstlenen, onun "velîsi" olur.

Allah'ın vasfı olarak el-Velî, "Yardım eden, kâinatın ve mahlukların işlerini üzerine alan" diye tanımlanır. (Beyhakî, s. 162) Gazâlî, "Seven, yardım eden" diye manalandırır. (Gazâlî, *a.g.e.*, s. 93) Kelimenin ilk anlamı "sevgi" kavramını, doğrudan doğruya taşımasa bile, en azından bu, "velayet"in tabii gereği sayılmalıdır. Çünkü birine yardımcı olmak, onun işini üzerine almak, şüphe yok ki, sevgi ile yakından ilgilidir. Velî'nin "dost, seven" anlamlarını Kur'ân'ın bazı kullanışları da desteklemektedir. Mesela: "Allah, müminlerin Velîsi'dir; on-

ları karanlıklardan aydınlığa çıkarır" (2:257) ayetinin tefsirinde el-Beydavî: "Onları seven ve işlerini deruhte eden" anlamını vermektedir.

Velî kelimesi, Kur'ân'da 13 kadar yerde açık olarak Allah'ı niteler. Buna, "Sana (veya size veya onlara) Allah'dan başka ne Velî ne de Nasîr (yardımcı) yoktur" olumsuzluk formatı ile gelen ifadeleri de eklersek, bu sayı oldukça yükselir.

Bu vasfın, Kur'ân'da geçtiği bağlamlara göz atmak, faydalı olacaktır:

a) Allah'ın, kullarını gözettiği belirtildikten ve O'nun nimetleri sıralandıktan sonra, ancak O'nun hamde layık Velî olduğu bildirilir. (42:28)

b) Allah'tan başka Velî aramanın boşuna olduğu bildirildikten sonra, ancak O'nun hamde layık Velî olduğu: "Hâlbuki Velî ancak Allah'tır!" ifadesiyle gerekçelendirilir. (42: 9)

c) Kavminin buzağıya tapmasından sonra, Allah'ın rahmet ve bağışlamasını isteyen Hz. Mûsâ da niyazında, umduğu rahmeti "Sensin bizim velimiz!" diye gerekçelendirir. (7:155)

d) Melekler, kendilerine tapma iddiasında olanlardan teberri ederken Allah'a hitaben: "Seni tenzih ederiz. Sensin bizim velimiz!" (34:41) derler.

e) Müşriklerin veli edindiği putların acizleri belirtildikten sonra, Hz. Muhammed'in lisanından "Benim velim Kitabı indiren Allah'tır; O, iyilere sahip çıkar (dost edinir)" dediği nakledilir. (7:196)

f) Allah'ın kendisine vermiş olduğu nimetlere şükreden Hz. Yusuf, "Dünyada ve ahirette benim velim Sensin!" der. (12:101) el-Beydavî: "Yardımcım ve işimi deruhte eden" diye tefsir eder.

g) Allah, müminlerin (2:257; 3:68), muttakilerin (45:19) Velî'sidir.

h) "Sizin veliniz, ancak Allah'tır, Resülü'dür ve iman edenlerdir." Bütün bunlara bakarak velî vasfının Kur'ân'da: Yardımcı, koruyucu, sahip çıkan gibi anlamları ifade ettiği anlaşılır.

Kısacası, Allah Teâlâ mümin kullarının dostudur. Onlara yardım eder, sıkıntıları, darlıkları kaldırır, ferahlık verir, hidayet eder, iyi işlere muvaffak kılar, her çeşit karanlıklardan kurtarır, nurlara çıkarır, gönüllerini nurlandırır. Bu sayede o gönüller, hayatı bugünün dar çemberi içinde sıkışmış görmezler, ezellere, ebedlere uzanırlar.

Peki ya biz, her nereye baksak dost yüzünün tebessümlü parıltılarını gördüğümüz Allah'a dost muyuz? Allah dostlarının özellikleri nelerdir? Gazâlî'ye göre Allah'ın dostu "Allah'ı sever. İlahî hükümlerin hâkim olması için çalışır. Allah'ın dostlarına dost olur, Allah'ın düşmanlarını kahreder. Kendisini Allah'tan alıkoyan nefis ve şeytanı da mağlup eder. Böyle olan bir kimse Allah'ın velî kulları zümresindendir." (Gazâlî, *Makâsıd*, s. 94)

Kısacası kul, Allah'ın nimet ve ihsanlarla dolu bu engin ve sımsıcak dostluğuna şükürle, itaatle ve samimi kullukla karşılık vermeli. Böyle yapan kulundan Allah, hidayet ve yardımını hiçbir zaman kesmez.

21/4. Ya Ğanî! ⓘ يَا غَنِيُّ

Ğanî, her türlü ihtiyaçtan münezzeh olan, Kendi nezdinde bulunan ve malik olduğu şeylerle kâmil olan, başkasına ihtiyacı olmayan manasına gelmektedir.

Ğanî vasfı Kur'ân'da, bazen tek başına, bazen de diğer bir isimle birlikte zikredilmiştir. Tek başına kullanıldığı zaman bilhassa Allah'ın bütün varlıklardan müstağnî olduğunu bildirir. Birlikte yer aldığı diğer İlahî vasıflar ise, Cenab-ı Allah'ın yaratıklarıyla münasebette olan başka yönlerini aynı anda telkin etmek suretiyle, Zât'ının tam istiğnasıyla birlikte yaratıklara, özellikle insanlara karşı ilgisiz olmadığını belirtmektedir. Mesela, "Allah rahmet sahibi Ğanî'dir"; her ğanî böyle olmayabilir. "Hamde, övülmeye layık Ğanî'dir"; zira yaratıklarına, onları övgüye sevk eden lûtuflarda bulunur. (Suat Yıldırım, *Kur'ân'da Uluhiyet*, s. 206)

Allah, yaratıklara hiçbir şekilde muhtaç olmadığını belirtmeye büyük önem verir. Maddeten ihtiyaçsızlığı belli olduğu gibi, ibadetler bakımından ihtiyaçsızlığı da açıktır. Birçok ayet bunu dile getirir. Mesela, O'nun rızası için kesilen "kurbanlık hayvanların ne etleri, ne de kanları Allah'a ulaşamaz; O'na ancak insanlardan takva (dinî duyarlılık ve kalbi içtenlik) ulaşır." (22:37) Birçok inanç sisteminde, tanrıların insanlara muhtaç durumda düşünüldüğü hatırlanırsa, bu İlahî hususiyetin önemi daha iyi anlaşılır. Allah'ın kurbanlara ihtiyacı olmadığı gibi, öbür ibadetlere de ihtiyacı yoktur. Bundan ötürü Kur'ân'da Ğanî vasfı, Allah'ın gerçekte insanların faydaları için koyduğu ibadet ve hayır emirlerini takip eder. Bu vasfın zikredilmesi, iyilik ve ibadet emrinin bir yanlış anlamaya sevk etmesini önleyerek, bunları emretmekle esas faydanın o emirleri yerine getirecek insanlara döneceğini, "Allah'ın her şeyden müstağnî olduğunu" hatırlatır. Yaratıklara olduğu gibi, Allah'a bile minnet etmeye eğilimli insan bencilliği düşünülürse, bu ikazın ne kadar yerinde olduğu anlaşılır. Mesela, hac ibadeti (3:97); muhtaçlara yardım (2:263, 267); Allah'ı tanıma ve O'na şükrün gerekliliği (14:8; 31:12) gibi konulardan sonra O'nun Ğanî vasfı hatırlatılarak, aslında bütün bu iyilik ve ibadetlerden müstağni ve ihtiyaçsız bulunduğu uyarısı yapılmıştır. (Suat Yıldırım, *a.g.e.*, s. 207)

Gazâlî'nin dediği gibi gerçek ve mutlak ğanî, asla ve hiçbir şekilde başkasına muhtaç olmayandır. Muhtaç olan, fakat muhtaç olduğu şey kendisinde bulunan kişi, mecazen ğanîdir. Bu hâl, Yüce Allah'tan başka varlıklar hakkında mümkün olabilecek ğanîliğin son sınırıdır. Fakat, esas muhtaç olma duru-

mundan asla kurtulamazlar. Muhtaç olma özelliğinin onlardan yok olması imkânsızdır. Kul Allah'tan başkasına muhtaç olmadığı zaman ğanî ismini alır. Fakat esas muhtaç olma durumu hiçbir zaman kendisinden yok olmaz." (Gazâlî, *Makàsıd*, s. 105) Yüce Allah'ın, "Allah Ğanî'dir, sizler ise fakîrsiniz!"(47:38) sözü Gazâlî'nin, bu tespitinde isabetli olduğunu gösteriyor. Gerçekten de, ne kadar zengin olursa olsun istisnasız her varlık Allah'a sayısız yönler muhtaçtır.

Allah öyle bir Ğani'dir ki; yeryüzünü, yaz zamanında, canlı misafirlerine bir Rabbanî mutfak yapar ki; ondaki her bir bağ ve bahçe birer kazandır. Her bir meyveli ağaç, birer kaptır. Bütün onları, feyiz ve rahmetinden lezzetli yiyeceklerle doldurur. İncecik sicim gibi iplerle indirip bizlere ikram ediyor. (Bediüzzaman, *Nûrun İlk Kapısı*, s. 50-51)

O, her bahar ve yazda görünmeyen bir âlemden, hiçten, umulmadık yerden ve kuru bir topraktan kaldırır, indirir tarzda yüz defa yeryüzü sofrasını ayrı ayrı yemeklerle donatır, serer. Sanki zamanın seneleri ve her senenin günleri, birbiri arkasından gelen ihsan meyvelerine ve rahmet yiyeceklerine birer kap ve bir Rezzâk-ı Rahîm'in küllî ve cüz'î ihsan mertebeleri için birer sergidir. İşte insan böyle bir Ganiyy-i Mutlak'ın kuludur. Kulluğunun şuurunda ise, onun acıklı yoksulluğu lezzetli bir iştaha döner." (Bediüzzaman, *Şuâlar*, s. 65-66)

Allah'ın bu isminden ders alan mümin, bitmez tükenmez hazineleri bulunan bir Rabbinin bulunduğunu bilerek, onu tanımakla onur duyar, böyle bir kerîm efedisine dayandığı için âciz varlıklara karşı müstağni ve gözü tok davranır, Rabbini bırakıp onlara el açarak onurunu zedelemez. O, en büyük zenginliğin, Allah'a muhtaç olma bilinci olduğunu bilir. O'na muhtaçlığını şefaatçi ederek, O'na el açar. İhtiyaçlarının karşılanmasını O'ndan bekler. Mutlak zenginin Allah ve zenginliğin de O'ndan olduğunu bilir. Eğreti zenginleri kıskanmaz. Zenginliğin bir imtihan, dünya malının bir sınav vesilesi olduğunu bilerek dikkatli davranır. Varlıklıysa, varlık imtihanını kazanmaya çalışır. Yoksulsa, hâline sabır gösterir, hatta böyle bir zorlu sınava muhatap olmadığı için şükreder.

21/5. Ya Meliy! ۞ يَا مَلِيُّ

Meliy, zengin, varlıklı, maldar, eşraf gibi anlamlara gelir. (*Ans. Büyük Lügat*: s. 613) Buna göre Yüce Allah, sonsuz, bitmez tükenmez hazinelere sahip olandır. Kelimenin, "muktedir = güç ve iktidar sahibi" manası da bulunması hasebiyle (*el-Müncid*, s. 772), Allah, kudreti her şeye yetendir. Bu kelime Kur'ân'da (19:46) "uzun zaman = Vehcurnî meliyya" anlamında da kullanılmıştır. Buna göre, bu isimle Yüce Allah'ın ebedîlik ve ölümsüzlük vasfına dikkat çekilmiştir. Aynı ayette, "Meliy" kelimesine, "sâlim", yani zarar eriştiril-

mez, anlamı da verilmiştir. (Bu manalar için bk. *Taberî*, VIII, 347) Buna göre, Yüce Allah, her türlü zarar ve tehlikeden salim ve uzaktır. Hiç kimse, hiçbir şekilde O'na zarar dokunduramaz. İbadet ve itaat edenler, O'na fayda dokunduramadıkları gibi, isyan ve tuğyanda bulunanlar da O'na herhangi bir zarar veremezler.

21/6. Ya Zekiy! ⑥ يَا زَكِيُّ

"Övülen" (*Mu'cemu'l-Vasît*, 396); "halis", "temiz", "hâli temiz olan" gibi manalara gelir. (*Ansiklopedik Büy. Lügat*, 1066) Buna göre Yüce Allah, her türlü kusur ve kötülükten pak, arınmış ve uzak; her hâliyle temiz olandır. Allah, bizzat her türlü kötülük ve kusurdan uzak bulunduğu gibi, kullarını da maddî ve manevî kir, pislik ve kötülüklerden arındıran, uzak tutmaya çalışandır. Bu isimle Rabbini çağıran kimse, şöyle demek istemekte ve kendi hadsiz günah ve kusurlarını gidermesi için merhamet nazarını celbetmeye çalışmaktadır: "Ey kusur ve ayıplardan müberra olan, kullar ancak Senin tezkiyenle günahlardan, maddî ve manevî kirlerden arınabilir ve Senin tezkiye etmediğini kimse temize çıkaramaz. Ne olur, beni de hata, kusur ve günahlardan uzak tutarak arındır!"

21/7. Ya Radî! ⑦ يَا رَضِيُّ

Radî, çokça razı kalan, seven, yetinen manalarına geldiği gibi, ism-i mef'ûl olarak kabul edilip, Kendisinden razı kalınan, Kendisiyle yetinilen ve sevilen gibi manalara da gelir. (*Mu'cemu'l-Vasît*, s. 351) Buna göre, Yüce Allah, iyilik ve ihsanlarıyla Kendini kullarına sevdiren; buna şükürle karşılık verip ibadet ve itaatle mukabelede bulunan kullarından da hoşnut olandır. Kısaca, Yüce Allah, salih amellerden, yararlı işlerden ve iyi kullarından razı olup; Kendisi de mümin kulları tarafından sevilip, kabul ve rıza ile ubudiyet ve kulluk edilendir.

21/8. Ya Bedî! ⑧ يَا بَدِيُّ

Çok aşikâr, göz önünde olan manasına gelir. (*Ans. Büyük Lügat*: s. 103) Yüce Allah, sanat eserlerinin aynalarında her şeyden daha açık ve aşikardır.

Allah'ın âlemde "zuhûru", O'nun sıfatları aracılığıyla varlıklar aynasında kendini göstermesi, varlığından haberdar etmesidir. Mesela, varlıkları mükemmel yaratmakla ilmini; her birine ayrı bir şekil tercih edip belirlemekle iradesini; yokluktan varlığa çıkarmakla da kudretini gösterir. Allah'ı tanımamıza vesile olan bu zuhurdur. Yani, varlıklar âleminin delaleti ve işaretiyle kendini bize tanıtmasıdır.

Allah Teâlâ'nın varlığı, her şeyden hatta varlıkların bizzat kendilerinden daha açık ve aşikârdır. Çünkü, mesela bir harf kendi varlığını hacmi ve cismi kadar gösterir ve tanıtırken, kâtibini bir satır kadar, hatta bazen bir paragraf kadar anlatıp tanıtır. İşte bunun gibi, her bir zerre bir harftir. Her bir hücre, bir kelimedir. Bunlar, kendi varlıklarını hacimleri ve cisimleri kadar gösterirken, yaratıcılarını sayfalar dolduracak nitelemelerle tarif edip tanıtırlar. Bir harf katipsiz, bir iğne ustasız olmazken, sırları keşfedildikçe derinleşen, derinleştikçe muammalaşan ve âdeta dipsiz birer kuyu gibi karşımızda duran atomlar; bunların meydana getirdiği element, molekül ve nihayet hücreler nasıl yaratıcısız, sahipsiz ve idarecisiz olabilir? Öte yandan, her bir tohum ve çekirdek de birer kelimedir, birer İlahî mesaj zarfıdır. Fakat bunlar öyle basit birer kelime olmayıp, ağaç gibi, çiçek gibi ciltlerce kitaplarla anlatılamayan birer kitabın kendisinde şifrelerle kodlandığı birer kelimedir. Öte yandan, kâinatın ince sırları karşısında insanlık bunca teknik ve bilimsel terakki ve inkişafına rağmen henüz büyük bir okyanusun kıyısında deniz kabuklarıyla oynayan bir çocuktan farksızdır. Önünde keşfedilmeyi bekleyen öylesine engin sır ve muammalar durmaktadır ki, bunların ancak deryadan bir damlasının esrar perdesini aralayabilmiştir.

Genişliği milyarlarca ışık yılıyla ölçülebilen uçsuz bucaksız fezaları, birer sır küpü olan atomları bir tarafa barakalım, bize en yakın olan ve ruh kuşumuzun yuvasını teşkil eden öz vücudumuza bakalım. Acaba vücudumuzun sırlarının kaçta kaçını keşfedebilmişiz? Dünyanın en gelişmiş fotoğraf makineleri ve kameralarının çok sönük kaldığı, hatta yanında sözü bile edilemeyeceği, kâinat sergisindeki bütün renkleri idrak edip tahlil eden gözümüz, dünyanın bütün tatlarını algılayıp değerlendiren dilimiz, hayatımız boyunca gördüklerimizi, duyduklarımızı, kokladıklarımızı, okuyup dinlediklerimizi en gelişmiş bilgisayarlara taş çıkartacak biçimde arşivleyen, ihtiyaç duyduğumuz anda hiçbir maddî düğmeye basma ihtiyacını bile hissettirmeyecek şekilde gözümüzün önüne getiren kuvve-i hafızamız nedir? Mahiyeti, künhü ve hakikati tam olarak neyden ibarettir? Aklımız, ruhumuz, duyu ve duygularımız nasıl ve nereden geldi, nasıl oluştu? Ne şekilde çalışıp faaliyet gösteriyor? Bunlara ihtiyacımızı kim bilip karşıladı? Bütün bunların kaçta kaçını biliyoruz acaba?

Bütün bunlar ve daha nice sanat eserleri, sebepsiz ve sahipsiz, yaratıcısız ve sanatkârsız olabilir mi? Sanatkâr ve yaratıcıları olan Cenab-ı Hakk'ın varlığı ne kadar zahir ve aşikârsa, O'nun mahiyet ve künhünün tam olarak bilinememesi de o kadar normal ve tâbiidir. Henüz, en basit bir sanatını, hatta sanatının zerresini tam olarak idrak edip tahlil edemediğimiz O Yüce Sanatkârın zatını nasıl idrak edip kavrayabiliriz?

Öz varlığını, varlığının temel taşı olan atomu, uçsuz bucaksız kâinat memleketinde kapı komşusu niteliğindeki gezegen ve yıldızları tam olarak tanıyıp kavrayamamış insan, bütün bunların yaratıcı ve sanatkârı olan Allah'ı mahiyet

ve künhüyle idrak etmek istiyor! Bunu beceremeyince de O'nu inkâra kalkışıyor! Gerçekten şaşılacak durum.

Kısaca belirtmek gerekirse, Yüce Allah'ın varlığı her şeyden daha açık ve aşikârdır. Gözümüzün gördüğü her manzara, kulağımızın işittiği her nağme, elimizin tuttuğu, gözümüzün gördüğü her şey, fikirlerimizin üzerinde işlediği her mana, kısaca gerek içimizde, gerek dışımızda şimdiye kadar anlayıp sezebildiğimiz her şey, O'nun varlığına, birliğine, üstün niteliklerine sayısız yönden şâhitlik ediyor. Çünkü, bütün bunları yaratan ve yaşatan O'dur. Hiçbir şey yoktur ki, gerek varlığa çıkarken, gerekse varlıkta dururken, her an O'nun varlığını ispat etmesin. Her şey, hâl dili ile şunu haykırmaktadır: "Ben hiçim, beni var eden, tutan, görüp gözeten biri var ve ben her an O'na muhtacım, bende görülen kuvvetlerin, kabiliyet ve kıymetlerin hepsi O'nun birer emaneti, birer lûtuf ve ihsanıdır." Bu umumî şehadet, Allah'ın varlığını ve kusursuz niteliklerini en kesin ve aşikâr bir hakikat hâline getirmiştir.

Bu kelimenin aslı "el-Bedi'" olduğu takdirde, manası evvel olan, ilkin icat eden, yoktan var eden manalarına gelir. "Allah'ın mahlukunu ilk baştan nasıl yarattığını, sonra bunu tekrarladığını görmediler mi? Şüphesiz bu, Allah'a göre kolaydır." (29:19); "Bilin ki O, (kâinat yokken) ilk olarak yaratan, (ölümden sonra tekrar hayatı) geri getirendir." (85:13) gibi ayet-i kerimelerle Yüce Allah'ın bu vasfına dikkat çekilmiştir.

21/9. Yâ Hafî! ⑨ يَا خَفِيُّ

Gizli, mestur manasına gelir. Önceki isim olan Bedî'nin zıddıdır. Zahir ve Batın gibi. Allah, bir açıdan son derece açıkken diğer açıdan son derece gizlidir. Allah, şiddetli zuhurundan gizlenmiştir.

Allah'ın varlığı ve birliği ne kadar aşikâr ve kesinse, O'nun zatının künhü ve mahiyeti de o kadar yüksek, erişilmez ve idrak edilmezdir.

Allah, kudret delilleri ve sanat eserleriyle öylesine açıktır ki, zatıyla kullarından gizlenmiştir. Bu gizlilik, hiç kuşkusuz, kulun âcizliğinden ileri gelmektedir.

Her şeyi aydınlatan, varlığını gösteren güneşe bakan ve onu görmek isteyen gözler kamaşır. Üzerine onlarca projektör çevrilen insan, bu ışıkların tesirini hissettiği hâlde kaynağını göremez. İşte, Allah'ın varlık delilleri karşısında insanın akıl gözü de kamaşmakta, O'nun zatını kavramak isteyenler O'nu inkâr tehlikesiyle karşı karşıya bulunmaktadırlar. Şu hâlde en iyisi, Allah'ın iki kitabı olan kâinat ve Kur'ân'a bakıp, bunların ve müfessirleri olan Resûlullah'ın açıklamaları ölçüsünde O'nu tanımak, kulluğunu bilip emirlerini yerine getirmekle meşgul olmaktır. Bundan öteye gitmek ise, kuyumcu terazisiyle tonlarca

ağırlıktaki yükleri tartmaya kalkışmaktır ki, terazinin kendisini mahvetmekten başka bir şeye yaramaz.

Şair bu gerçeği ne kadar zarif formüle etmiştir:

Zuhuru perde olmuştur zuhura,

Aklı olan delil ister mi nura?

21/10. Ya Kaviy! ۝١٠ يَا قَوِيُّ

Kaviy, kuvveti kâmil olan; asla âciz düşmeyen demektir. Allah'ın vasfı olarak, "Hiçbir şekilde acizliğin Kendisine yol bulamadığı, kuvveti eksiksiz olan" anlamına gelir. Yaratılmışlar, "kuvvet" ile nitelenseler de, kuvvetlerinin gerek nitelik, gerekse nicelik yönünden bir sınırı vardır. Oysa, el-Kaviy, istediği her şeye Kadir olandır. Allah, kuvvetiyle bütün kâinatı hâkimiyeti altına alan, bütün her şeyi zapt eden ve bütün eşyayı hükmü altında tutan Kaviy'dir.

Kaviy ismi, Kur'ân'da on bir defa geçer. Dokuzunda Allah için kullanılmıştır. Şu bağlamlarda Allah, Kendisini el-Kaviy diye tavsif eder:

a) Gönderilen peygamberleri yalanlayan kavimlerin helak edilmelerinde. (11:16; 40:22; 8:52)

b) Kullarına lûtufkâr muamele edip onları dilediği gibi nimetlendirmesinde. (42:19)

c) Savaşta müminlere yardım ve düşmanlarını perişan etmede. (33:25)

d) Yaratıkların, özellikle sahte tanrıların, âcizlikleri karşısında Allah'ın mutlak kudretinin tezahüründe. (22:74)

e) Bir ayette de bu sıfat, Allah'ın ve Resullerinin üstün geleceklerinin teminatı olarak zikredilir (58:21),

f) Kullarından, dinine yardım etmelerini isterken, aslında buna Kendisinin muhtaç bulunmadığına işaret ederken hemen peşinden "Aziz, Kaviy" vasfına yer verilir. (22:50; 57:25)

Yüce Allah ayrıca, bütün kuvvetin Kendisine ait bulunduğunu bildiriyor. (2:165) Tek kuvvet kaynağının Kendisi olduğunu, insanlar tevbe ve istiğfar ettikleri takdirde kuvvetlerine kuvvet katacağını haber veriyor. (11:52)

Her şey her işinde tek bir Yüce Yaratıcıya muhtaçtır. Evet kâinattaki varlıklara bakıyoruz ve görüyoruz ki: Mutlak zayıflık içinde mutlak bir kuvvetin görüntüleri var. Ve mutlak âcizlik içinde, mutlak bir kudretin izleri görünüyor. Mesela bitkilerin tohumlarında ve köklerindeki hayat düğümlerinin uyanışları zamanında gösterdikleri harika vaziyetleri buna örnektir. Hem mutlak fakirlik ve kuruluk içinde mutlak bir zenginliğin görüntüleri var: Kıştaki toprağın ve ağaçların yoksul vaziyetleri ve baharda muhteşem servet ve zenginlikleri gibi.

Hem mutlak cansızlık içinde bir mutlak hayatın sızıntıları görünüyor: Cansız elementlerin canlı maddelere dönüşmesi gibi. Hem mutlak bir bilgisizlik içinde her şeyi kuşatan bir şuurun belirtileri göze çarpıyor: Zerrelerden yıldızlara kadar her şeyin, hareketlerinde âlemin düzenli kurallarına, hayatın faydalarına ve hikmetin gereklerine uygun bir tarzda hareket etmeleri ve şuurlu vaziyetleri gibi.

İşte bu âcizlik içindeki kudret, zayıflık içindeki kuvvet, fakirlik içindeki servet ve zenginlik, cansızlık ve bilgisizlik içindeki hayat ve şuur; apaçık biçimde ve zorunlu olarak bir Kudreti Sonsuz, Kuvveti Sonsuz, Zenginliği Sonsuz, İlmi Sonsuz, Hayat Sahibi ve bütün varlıkları ayakta tutan Zât'ın zorunlu varlığına ve birliğine karşı her taraftan pencereler açar. Bütün bunlar birlikte olarak büyük bir ölçüde bir nuranî caddeyi gösterir. İşte tabiat bataklığına düşen gafil, eğer tabiatçılığı bırakıp İlahî kudreti tanımazsa; her bir şeyde, hatta her bir zerrede, sonsuz bir kuvvet ve kudret, nihayetsiz bir hikmet ve maharet, hatta eşyanın büyük çoğunluğunu görecek, bilecek, idare edecek bir iktidarın bulunduğunu kabul etmesi gerekecektir. (Bediüzzaman, *Sözler*, s. 663-664)

Allah'ın sonsuz güç ve kuvvetini bilen mümin, kendi güç ve kuvvetiyle gururlanıp övünmez. Denizden bir damla, güneşten bir zerre bile olmayan cüzî kuvvetini O'nun sınırsız kudretine bağlayarak güç almak için O'na yönelir, O kâinat Sultanı'nın himayesine girer, âciz kullara kulluk etmeye asla tenezzül etmez. En şiddetli musibet fırtınalarına karşı bile sarsılmaz ve ruhî çöküntülere düşmez.

سُبْحَانَكَ يَا لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ خَلِّصْنَا مِنَ النَّارِ ﴿٣١﴾

"Sen her türlü noksan sıfatlardan münezzehsin. Ey Kendisinden başka ilah bulunmayan. Eman ver bize eman diliyoruz. Bizi Cehennem ateşinden koru!"

-22-

22/1. Ey güzel olanı ortaya çıkaran! ﴿١﴾ يَا مَنْ اَظْهَرَ الْجَم۪يلَ

Güzel olan şeyleri gözlere göstermek, çirkin şeyleri ise gözlerden uzak tutmak bir İlâhi prensiptir.

Yüce Allah, sanat eserlerinde güzel sanatını izhar eder, varlıkların yaratılış ve hareketlerinde güzelliğin mertebelerini ve bunların güzel neticelerini gösterir. Kâinatta esas ve temel gaye güzelliklerin tüm renk ve tonlarıyla ortaya ko-

nulması ve bütün ihtişamıyla sergilenmesidir. Hatta çirkinlikler bile sırf güzellikler fark edilsin ve dereceleriyle açığa çıksın diye yaratılmış ve araya serpiştirilmişlerdir. Bediüzzaman bu gerçeği şu sözleriyle dile getirir:

"Hem istikra-i tâmme ve tecrübe-i umumî gösteriyor, netice veriyor ki:

Şer, kubh, çirkinlik, bâtıl, fenalık hilkat-ı kâinatta cüz'îdir. Maksud değil, tebeîdir ve dolayısıyladır. Yani mesela çirkinlik, çirkinlik için kâinata girmemiş; belki güzelliğin bir hakikatı çok hakikatlara inkılab etmek için çirkinlik bir vâhid-i kıyasî olarak hilkata girmiş. Şer, hatta şeytan dahi beşerin hadsiz terakkiyatına müsabaka ile vesile olmak için beşere musallat edilmiş. Bunlar gibi cüz'î şerler, çirkinlikler, küllî güzelliklere, hayırlara vesile olmak için kâinatta halk edilmiş.

İşte kâinatta hakikî maksad ve netice-i hilkat istikra-i tâmme ile ispat ediyor ki; hayır ve hüsün ve tekemmül esastır ve hakikî maksud onlardır." (*Hutbe-i Şâmiye*, s. 39)

22/2. Ey çirkin olanın üzerini örten! ۝٢ يَا مَنْ سَتَرَ عَلَى الْقَبِيحِ

Güzellikleri gözlere göstermek esas olduğu gibi, çirkinlikleri perdeler altında gizlemek de Yüce Allah'ın bir kanunudur. Maddî ve manevî her alanda durum hep böyledir. Mesela, vücudundan, özellikle yüzünden derisi soyulmuş veya yanmış bir insanı gördüğümüzde, bu incecik perdenin ne büyük nimet olduğunu ve görmeye tahammül edemeyeceğimiz ne ürkütücü şeyleri örttüğünü daha iyi anlarız. Öte yandan, birbirimize baktığımızda olumlu ve olumsuz tüm duygu ve düşünceleri okuyabilseydik, mide ve barsaklardaki gıdaların sindirilmelerini müşahede etseydik, etrafımızda âdeta kaynayan küçük küçük sayısız bakteri ve hayvancığı görebilseydik hayatın nasıl çekilmez hâle geleceğini anlardık.

Öte yandan, Yüce Allah kullarının birçok iradî ayıp ve kusurlarını da örter, onları ortaya çıkarıp insanlar arasında rezil etmez. Bu nedenle kullar da, "Allah'ın bildiklerini kullardan mı saklayacağım!" dememeli, gerek kendilerinin ve gerekse birbirlerinin ayıp ve kusurlarını örterek haysiyetlerini korumalı, onurlarını zedeleyecek işleri açıktan işlemekten veya gizli işlediklerini etrafa yaymaktan kaçınmalıdırlar.

يَا مَنْ لَا يُؤَاخِذُ بِالْجَرِيمَةِ ۝٣

22/3. Ey suçtan dolayı hemen cezalandırmayan!

Allah halîmdir, sabûrdur; hilim ve sabır sahibidir. Affı engin, merhameti geniştir. Bu nedenle, suç işleyen kullarını hemen cezalandırma yoluna gitmez.

Onlara karşı alabildiğine müsamahakâr davranır. Tövbe etmeleri, Kendi af kapısına dönüş yapmaları için mühlet verir. Ancak bu, suçlu günahkârları aldatmamalı, cezasız bırakılacaklarını zannettirmemelidir. Çünkü Allah, mühlet verse de ihmâl etmez. Aksi hâlde, zalim zulmü, mazlum ise ezilmişliği ve hakkının yenmişliğiyle kalır ki, bu Allah'ın şan, izzet ve celaline yakışmaz. Kısaca, Allah günahkâr kullarını, suçları için hemen cezalandırmayan; tevbe ve pişmanlıkla dergâhına dönmeleri için imkânlar yaratan ve fırsatlar veren Zât-ı Halîm ve Rahîm'dir. Şu ayet-i kerimeler de Yüce Allah'ın bu vasfına dikkat çeker:

"Senin, bağışı bol olan Rabbin merhamet sahibidir; şayet yaptıkları yüzünden onları (hemen) muahaze edecek olsaydı, onlara azabı çarçabuk verirdi. Fakat kendilerine tanınmış belli bir süre vardır ki, artık bundan kaçıp kurtulacakları bir sığınak bulamayacaklardır." (18:58)

"Eğer Allah, insanları zulümleri yüzünden cezalandıracak olsaydı, yeryüzünde hiçbir canlı bırakmazdı. Fakat onları takdir edilen bir müddete kadar erteliyor. Ecelleri geldiği zaman onlar ne bir saat geri kalabilirler ne de öne geçebilirler." (16:61)

Eğitimin temel ilkelerinden biri sabırlı ve hoşgörülü olmak, cezalandırmada acele etmemek, eğitilenlere zaman ve fırsat tanımaktır. Bu sebeple ayette Allah Teâlâ'nın, inkârcılar ve zalimler de dâhil olmak üzere çeşitli insan topluluklarını kötülükleri nedeniyle hemen cezalandırmayıp adaleti, merhameti ve keremiyle, belirlenmiş bir sürenin sonuna kadar onlara mühlet tanıdığı ifade buyrulmuştur. Ancak sapkın fikir ve yaşayışlarını sürdürüp hakka karşı direnen toplulukların muayyen bir sürenin sonunda tarih sahnesinden silinip gittikleri de bilinmektedir.

22/4. Ey perdeyi yırtmayan! ④ يَا مَنْ لَا يَهْتِكُ السِّتْرَ

Allah, kulları üzerindeki gizli örtüyü yırtıp onları rezil rüsva etmiyor. Diğer bir ifadeyle onların izzet ve şereflerini ayaklar altına almıyor. Aksi hâlde bu dünya hayatında sosyal bir çevre içinde huzur içerisinde yaşaması mümkün olmaz, hayat onun için zindana dönerdi. İçinde kurduğu veya gizli işlediği kötülük, taşıdığı ayıp ve eksiklikleri üzerinden perde kaldırılmış, herkes tarafından olduğu gibi bilinen, ayıplanan bir fert olarak yaşamak, Cehennem'de azap çekmekten farksızdır. Ahirette de, Yüce Allah lûtuf ve keremiyle mümin kullarının dünyada örttüğü bazı günah, ayıp ve kusurlarını açığa çıkarmayacak, mahşer meydanında herkesin gözü önünde onları rezil etmeyecek, hatta affedip Cennet'ine koyacaktır. İşte bu isimle Rabbine yalvaran kul, gerek dünyada gerekse ahirette bu şekilde muamele ettiği kulları arasına kendisini de katmasını gönülden istemektedir.

Rivayet edildiğine göre, Hz. Musa zamanında bir günahkâr yüzünden büyük bir kuraklık baş göstermiş. Bunun üzerine yağmur duasına çıkılmıştı. Bu arada Hz. Musa, cemaate seslenerek, "Ey İsrailoğulları! Yağmurun yağması için, içinizde günahkâr olan varsa bizden ayrılsın, gelmesin" demiş. Fakat kimse ayrılmadığı hâlde namaz ve duanın sonunda yağmur yağmış. Hz. Musa, "Ya Rabbi! Günahkâr kimse ayrılmadığı hâlde yağmuru yağdırdın. Bunun hikmeti nedir?" diye sormuş. Yüce Allah, o kimsenin içtenlikle tevbe ettiğini, bu nedenle onu affettiğini haber vermiş. Hz. Musa, o kişiyi tanımak istediğini belirtmiş. Yüce Allah ise şu ibretli cevabı vermiş: "O kulum günahkârken, onu kimseye söylemeyerek üzerine örtümü gerdim. Şimdi tevbe etmişken, açıklayıp onu nasıl rezil ederim!"

Allah'ın bu ayıp örtücü settarlığına insan aldanmamalı, sınırlarını zorlamamalı, yani günahta ısrar ve kötülükle övünme yoluna gitmemelidir. Aksi hâlde, er veya geç, dünyada veya ahirette onu teşhir edecek, dost ve düşman herkesin gözü önünde, onu rezil ve rüsvâ durumuna düşürecektir.

22/5. Ey afvı büyük olan! ⑤ يَا عَظِيمَ الْعَفْوِ

Allah'ın af ve bağışlaması tüm asi ve günahkârları kapsayacak kadar büyük ve geniştir. Pişmanlık duyup tevbe ettikten sonra, O'nun, dergâhına kabul etmeyeceği hiçbir kimse yoktur. Ne kadar büyük günah işlerse işlesin, kişinin affedilmeyeceğini düşünürek İlahî af ve rahmetten ümidini kesmesi, işlediği günahtan daha büyük günahtır. Bu isimler, günah bataklığında boğulmak derecesine gelmiş kullar için ruhen teneffüs edeceği ve kurtuluş mecali kazanacağı en güzel pencerelerdir. Oradan af esintilerini ve merhamet gıdasını bulur. Kurtuluş için enerji ve kuvvet kazanır.

22/6. Ey günahlardan geçişi güzel olan! ⑥ يَا حَسَنَ التَّجَاوُزِ

Günahlardan geçmek, onu affetmek, ondan dolayı sahibini cezalandırmamak demektir. Allah, lûtuf ve kereminden dolayı kullarının birçok hata ve günahını görmezlikten gelmekte ve onları için bağışlamaktadır. Bu şekilde davranmak O'nun büyüklüğünün şe'nidir. Kullarına da birbirlerine karşı böyle davranmalarını, hoşgörülü olmalarını emretmiştir.

22/7. Ey bağışlaması geniş olan! ⑦ يَا وَاسِعَ الْمَغْفِرَةِ

Bu İlahî vasfın yer aldığı bir ayet-i kerimede Yüce Allah, "Ufak tefek kusurları dışında, büyük günahlardan ve edepsizliklerden kaçınanlara gelince, bil ki

Rabbin, affı bol olandır." (53:32) buyurmak suretiyle ümit kapısını açmış, ümitsizliği yasaklamıştır. Yani şüphesiz Allah'ın rahmeti her şeyi kuşatır, tevbe edenler için mağfireti bütün günahları kapsar. Başka bir ayet-i kerimede de: "De ki: Ey kendileri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Şüphesiz Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz o çok bağışlayanın, çok merhamet edenin ta kendisidir." (39:53) buyrulmuştur.

Yapılan iyiliklerin karşılığı verilirken kimsenin en küçük bir haksızlığa uğratılmayacağı kesin olmakla beraber, hata ve günahlara karşı İlahî lûtuf ve bağışlama hususu Yüce Allah'ın mutlak iradesine bağlıdır; bu konuda mümine düşen, ümitvar olmak, ama buna güvenerek görevlerinde gevşeklik göstermemektir.

22/8. Ey rahmetle elleri açık olan! ﴿٨﴾ يَا بَاسِطَ الْيَدَيْنِ بِالرَّحْمَةِ

"Yahudiler, Allah'ın eli bağlıdır (sıkıdır), dediler. Hay dedikleri yüzünden elleri bağlanası ve lânet olasıcalar! Bilâkis, Allah'ın elleri açıktır, dilediği gibi verir." (5:64)

Burada, cömertlik, ellerin açık olması ile ifade edilmiştir. Çünkü cömert olan bir kimse iki eliyle verir.

O, lûtfu geniş ve cömert olandır. Bağış ve ihsanı pek çoktur. Her şeyin bütün hazineleri O'nun nezdindedir. Mahlûkatı üzerindeki her bir nimet yalnızca O'ndandır, O'nun hiçbir ortağı yoktur. O şöyle buyurmaktadır: "O size Kendisinden istediğiniz her şeyden verdi. Allah'ın nimetlerini asla sayıp bitiremezsiniz." (14:34)

Resûlullah (a.s.m.) buyurdu ki: "Şüphesiz Allah'ın hazinesi dopdoludur. Hiçbir harcama onu eksiltmez. O, gece ve gündüz durmadan sağanak sağanak rahmetini yağdırır. Gökleri ve yeri yarattığı günden beri bütün infak ettikleri var ya, şüphesiz bunlar O'nun hazinesinden hiçbir şey eksiltmiş değildir." (Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, III, 189)

22/9. Ey her gizli yalvarışın sahibi! ﴿٩﴾ يَا صَاحِبَ كُلِّ نَجْوٰى

"Gizli yalvarış" diye çevirdiğimiz "necvâ" kelimesi, sır ve fısıldaşma anlamlarına da gelir. Yüce Allah, gizli açık her şeyi bilmesi sebebiyle, iyi veya kötü, Kendisine veya kullarına yönelik her fısıltının ve bütün fısıldaşanların yanında hazır olup hepsinden haberdârdır. Bütün sessiz münâcatları, duaları, niyazları ve gizi yalvarışları işitir ve bilir.

Bu İlahî vasıfta kötüler için bir tehdit, gönül arzularını, kalbî yalvarışlarını sunacak kapıları olmayanlar, bu yüzden gözyaşlarını içlerine akıtanlar için de büyük bir ümit ifade etmektedir. Yüce Allah'ın bu vasfına dikkat çeken şu ayet-i kerimeler oldukça anlamlıdır:

"(Münafıklar), Allah'ın, onların sırrını da fısıltılarını da bildiğini ve gaypları (gizli şeyleri) çok iyi bilen olduğunu hâlâ anlamadılar mı?" (9:78)

"Yoksa onlar, Bizim kendilerinin sırlarını ve gizli konuşmalarını işitmediğimizi mi sanıyorlar? Hayır, öyle değil; yanlarındaki elçilerimiz (hafaza melekleri de) yazmaktadırlar." (43:80)

"Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikâyette bulunan kadının sözünü Allah işitmiştir. Allah, sizin konuşmanızı işitir. Çünkü Allah işitendir, bilendir." (58:1)

22/10. Ey her şikâyetin son mercii! ⑩ يَا مُنْتَهٰى كُلِّ شَكْوٰى

Hangi dert ve sıkıntıdan dolayı olursa olsun tüm kullarının tüm başvuru ve şikâyetlerinin son mercii O'nun dergâhıdır.

Şikâyet, yakınma ve feryatları O'ndan başkası cevaplayamaz. Görünüşte şikâyetleri giderenler de gerçekte birer sebep ve perde niteliğindedirler. Her türlü şikâyetin giderilmesi, feryatların dindirilmesi, gözyaşlarının silinmesi O'nun irade ve onayına bağlıdır. Nitekim bu gerçeği çok iyi bilen Hz. Yakub (a.s.), gönlünün çiçeği Yusuf'unu yitirdiğinde şöyle demiştir:

"(Ya'kub: Ben gam ve kederimi sadece Allah'a arzediyorum. Ve ben sizin bilemeyeceğiniz şeyleri Allah tarafından (vahiy ile) biliyorum." (12:86)

Amr b. Şuayb'in babasından, onun da dedesinden naklettiğine göre Cebrail (a.s.) bir gün daha önce hiç gelmediği güzel bir şekilde, sevinçli ve güler yüzlü olarak Hz. Peygamber'in yanına gelmiş, selam vermiş ve: "Allah beni sana, Arş'ın definelerinden sana ihsan ettiği bir hediyeyle gönderdi." demiş ve bunun, (Cevşen'in bu bendinde yer alan) şu isimleri de içine alan şu dua olduğunu söylemiştir:

يَا مَنْ أَظْهَرَ الْجَمِيلَ وَ سَتَرَ الْقَبِيحَ يَا مَنْ لَا يُؤَاخِذُ بِالْجَرِيمَةِ وَ لَا يَهتِكُ السِّتْرَ يَا عَظِيمَ الْعَفْوِ يَا حَسَنَ التَّجَاوُزِ يَا وَاسِعَ الْمَغْفِرَةِ يَا بَاسِطَ الْيَدَيْنِ بِالرَّحْمَةِ يَا صَاحِبَ كُلِّ نَجْوٰى وَ يَا مُنْتَهٰى كُلِّ شَكْوٰى يَا كَرِيمَ الصَّفْحِ يَا عَظِيمَ الْمَنِّ يَا مُبْتَدِئَ النِّعَمِ قَبْلَ اِسْتِحْقَاقِهَا يَا رَبَّنَا وَ يَا سَيِّدَنَا وَ يَا مَوْلَانَا وَ يَا غَايَةَ رَغْبَتِنَا أَسْأَلُكَ يَا اَللّٰهُ أَنْ لَا تَشْوِى خَلْقِى بِالنَّارِ

"Ey güzellikleri ortaya çıkaran, çirkinlikleri örten! Ey suçları hemen cezalandırmayan ve perdeyi yırtmayan! Ey affı büyük olan ve günahlardan geçişi güzel olan! Ey bağışlaması geniş olan! Ey rahmeti bol bol saçan! Ey her gizli yalvarışın sahibi! Ey her şikâyetin son mercii! Ey hoşgörüsü kerem dolu olan! Ey ihsanı büyük olan! Ey nimetleri doğrudan doğruya ve henüz hak edilmeden veren! Ey Rabbimiz! Ey Efendimiz! Ey Mevlamız! Ey arzumuzun son hedefi! Yâ Allah! Cehennem ateşiyle bedenimi yakmamanı Sen'den diliyorum!" (Hâkim, *Müstedrek*, I, 729)

سُبْحَانَكَ يَا لَاۤ اِلٰهَ اِلَّاۤ اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ خَلِّصْنَا مِنَ النَّارِ ﴿٢٢﴾

"Sen her türlü noksan sıfatlardan münezzehsin. Ey Kendisinden başka ilah bulunmayan. Eman ver bize eman diliyoruz. Bizi Cehennem ateşinden koru!"

-23-

23/1. Ey bol nimet sahibi! ﴿١﴾ يَا ذَا النِّعْمَةِ السَّابِغَةِ

Allah'ın kula olan gerek gizli ve gerekse açık nimetleri gerçekten sayılamayacak kadar çoktur. Bir ayet-i kerimede bu gerçek şöyle dile getirilmektedir:

"Allah'ın, göklerde ve yerdeki nice varlık ve imkânları sizin emrinize verdiğini, nimetlerini açık ve gizli olarak size bolca ihsan ettiğini görmediniz mi?" (31:20)

Bu ayetin öz olarak verdiği mesajı şu şekilde açmak mümkündür:

Gece ve gündüz kendileriyle aydınlanacağınız güneş, ay ve yıldızlar gibi göklerde bulunan bütün varlıkları; insan, hayvan ve bitkileri sulamak için kendisinden yağmur inecek bulutlar; yeryüzünde bulunan madenler, nehirler, denizler, ağaçlar, bitkiler ve meyveler ve benzeri gıdaları sizin emrinize veren O'dur. Sizin üzerinize açık-gizli, maddî-manevî, bilinen-bilinmeyen nimetlerini tam ve mükemmel olarak veren O'dur. Kitapların indirilmesi, peygamberlerin gönderilmesi, kuşkuların, bahanelerin ve mazeretlerin giderilmesi bu nimetlerden sadece bazılarıdır.

İslam dini zahirî nimetlerin en büyüğü; yaptığımız kötü işlerin setredilmesi de gizli nimetlerin önde gelenidir. Yine, "zahir: açık" olanın bir örneği, gözlerle görülen mal, makam, güzellik, ibadet ve taate muvaffakiyet gibi hususlardır. "Batın: gizli" olana örnek ise, kişinin gönlünde duyduğu Allah'ı bilme, güzel

ve yakînî bir iman ile kuldan uzaklaştırılan âfetlerdir. (Vehbe Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Münîr*)

Bunca nimetler karşısında "Allah'ın şükrünü yerine getirmek kimin elinden, kimin dilinden gelir?" diyen Sa'dî-i Şîrazî, bunu somut bir örnekle ispat eder: "Alınan her nefes hayatı uzatır; verildiği zaman da vücudu ferahlatır. Demek her nefeste iki nimet var. Her nimet için ise bir şükür gerek." (*Gülistân*, s. 3)

Evet, her saniye nefes alır veririz. Alırken solukladığımız hava, canımıza can katar. Verirken de, kaçınılmaz bir ölümden kurtuluruz. Hem atmosferi, hem de solunum sistemimizi tam da buna elverişli biçimde yaratıp hizmetimize veren Yüce Sanatkâr, her an bize iki can bağışlamaktadır. Şu hâlde nimetine yaraşır teşekkürü yapmak mümkün mü? O ki ayrıca, "Rahmetinin hesapsız yağmuru herkese saçılmış. Nimetinin cömertlik sofrası her yere açılmış. Çirkin bir günah yüzünden kullarının namus perdesini yırtmaz; uygunsuz bir kusur için onların rızık gelirini kesmez." (*Gülistan*, s. 4)

Onun gözüyle, yeryüzünü yemyeşil çayır ve çimenlerle bezemeye vesile olan seher meltemi, dünya evimizi düzenleyen bir hizmetçidir. Bahar bulutu bir süt anne, bitkiler de onun eliyle beslenip nazla büyütülen bebeklerdir. Zümrüt yeşili yapraklardan dokulu elbiseler giyinmiş ağaçlar, en değerli bayramlığını kuşanmış dilberlerdir. İncecik dalların uçlarındaki çiçekler, fidan boyluların başındaki taçlardır. Şeker kamışının özsuyu, has ve halis baldır. Çekirdeği, yaradılıştan kendisi için belirlenmiş bir kemal noktası olan meyveli bir ağaç olana dek adım adım ilerleten ve bu yolda kendisine gereken her şeyi temin edip, yolundan alıkoyan her şeyden ise sakındıran eylem, bir gencin eğitiminden farksızdır. Tüm bunlar da sebepsiz ve sahipsiz değildir. (*Gülistan*, s. 4)

Sa'dî, nimet dairesini daha bir genişletir, orada yerlerini alan varlıkların bizlere hizmet için yollara döküldüğüne dikkat çeker ve Allah'a kullukta umumî ahenklerine uymayı önerir:

"Bulut, rüzgar, ay, güneş ve gök, sen eline bir lokma ekmek alasın da gafletle yemeyesin diye çalışmaktalar. Senin yolunda hepsi dönerek, dolaşarak Allah'ın buyruğunu yerine getirirken, sen emre uymayasın, insafa sığmaz." (s. 4)

O hâlde, "Kula yakışan odur ki, Allah katında kusurlarının özrünü dilesin. Yoksa O'nun Tanrılığına layık olanı kimse yerine getiremez." (s. 3)

23/2. Ey geniş rahmet sahibi! ② يَا ذَا الرَّحْمَةِ الْوَاسِعَةِ

Kur'ân-ı Kerîm'de de, Allah'ın rahmetinin her şeyi kapsadığı haber verilir: "Rahmetim her şeyi kaplamıştır; onu (daha sonra sadece) emir ve yasaklarımı-

za karşı gelmekten sakınan, zekâtlarını veren ve ayetlerimize iman edenlere nasip ederim." (7:156)

23/3. Ey tam hikmet sahibi! (٣) يَا ذَا الْحِكْمَةِ الْبَالِغَةِ

Allah, sonsuz hikmet sahibidir. Her şeyi bir, hatta birçok gayeye matuf olarak yapar. Faydasız, hikmetsiz, gayesiz hiçbir şeyi yaratmamıştır. Kâinattaki canlı ve cansız varlıklar bunun en açık delilidir.

23/4. Ey kâmil kudret sahibi! (٤) يَا ذَا الْقُدْرَةِ الْكَامِلَةِ

Allah'ın güç ve kuvvetinde bir eksiklik, bir sınır yoktur. O'nun, üstesinden gelemeyeceği hiçbir şey bulunmaz. Varlık, ehliyet, becerebilme, zenginlik, kabiliyet ve güç yetirebilme anlamlarına gelen kudret, Allah'ın ezelî, ebedî ve bütün kâinata hükmü geçen bir sıfatıdır. Ağzımızdan çıkan bir kelimeyi işitmek bakımından bir kişi ile bin kişi arasında fark yoktur. Allah'ın kudreti karşısında da bir ile bin birdir. Tür ile fert arasında fark yoktur.

23/5. Ey kesin delil sahibi! (٥) يَا ذَا الْحُجَّةِ الْقَاطِعَةِ

Allah'ın gerek tekvinî (kozmolojik) kitabı olan kâinât, gerekse teşriî kitabı olan Kur'ân kesin, karşı konulmaz ve çürütülmez sayısız delillerle doludur. Tüm bu delillerle dalalet ehlinin batıl fikirlerini çürütür, tabiatta şirk ihtimaline zerre kadar yer bırakmaz, verdiği hükümlerin haklılığını açıkça ortaya koyar. "De ki: Kesin delil, ancak Allah'ındır." (6:149) ayeti de bu gerçeğe dikkat çeker.

Kısaca, asıl güvenilecek olan üstün ve gerçek delil, Allah'ındır; O'nun ortaya koyduğu, akla, ilme, irfana dayalı delildir ki, o da Allah'ın gerek vahyedilen bilgilerde, gerekse akıl ve basiret sahiplerine hitap eden tabiat düzeninde sergilediği gerçeklerdir. Peygamberlerinin eliyle göstermiş olduğu mu'cizeler de bu kesin, çürütülmez ve karşı konulmaz delillerdendir.

23/6. Ey açık ikram sahibi! (٦) يَا ذَا الْكَرَامَةِ الظَّاهِرَةِ

Allah'ın canlı yaratıklarına, özellikle insanlara olan ikram ve iyilikleri güneş gibi açık ve aşikârdır. Bu iyilik ve ikramı, yeryüzünde serdiği ziyafet sofralarında sunduğu maddi ve manevî nimetlerde açıkça görülmektedir. Ayrıca, sergilenen bu engin nimet sofrasından doya doya istifade edebilmeleri için her

canlıyı sayısız duyu ve duygularla, ihtiyaç ve iştahlarla donatarak başka bir açıdan da ikramda bulunmuştur.

Önceki ismin, "kesin delil" diye işaret ettiği peygamber mucizelerinden hemen sonra yer alması açısından burada geçen "keramet" kelimesi, yine birer ilâhi ikram ve iltifat olan ve inkârcılara karşı bir delil teşkil eden evliya kerametlerine de dikkat çekmekte ve tüm kerametlerin Allah'ın elinde bulunduğuna ve O'nun tarafından yaratıldığına işaret etmektedir. Yüce Allah, itikad ve amel bakımından sağlam, samimi olan sevdiği kullarına, bazı olağanüstü işler yapmayı nasip edebilir. Hak olan evliya kerametleri açık olup inkârı mümkün değildir.

23/7. Ey yüce sıfat sahibi! ⑦ يَا ذَا الصِّفَةِ الْعَالِيَةِ

Yüce Allah her türlü üstün sıfata sahiptir. Kusur ve eksiklik ifade eden bütün niteliklerden uzaktır. Allah'ın ne gibi sıfatlara sahip olduğunu Kur'ân-ı Kerîm'in bildirmesi ve Hz. Peygamber'in açıklamasıyla öğreniyoruz. Kendiliğimizden Allah'ı bir takım sıfatlarla niteleyemeyiz. İslâm dininde Allah'a gerçek anlamda iman, ancak Allah'ın varlığına, birliğine ve sıfatlarına inanmakla elde edilir. Allah'ın bu kudsî sıfatları yaratılmışların sıfatlarından ve varlıkların bütün niteliklerinden sonsuz derecede uzak ve yüksektir. Sadece Cevşenü'l-Kebîr'i okuyan kimse bile Yüce Allah'ın ne büyük, yüce ve mukaddes sıfatlara sahip olduğunu anlar ve O'na olan sevgi ve saygısı o ölçüde artar.

23/8. Ey daimî izzet sahibi! ⑧ يَا ذَا الْعِزَّةِ الدَّائِمَةِ

İzzet, kıymet, değer, güç, kuvvet, şeref ve azamet gibi anlamlara gelir. Allah, izzet kelimesinin içerdiği bu ve benzeri bütün zengin manaları her zaman taşımakta ve izzet O'ndan bir an olsun ayrı düşünülememektedir. Şu ayet-i kerimeler her türlü izzet, kuvvet, şan ve şerefin Allah'a ait olduğunu, O'nun yakınlığıyla ve ancak O'na dayanmakla kuvvet, şan ve şeref kazanılabileceğini açıkça ifade etmektedir:

"Müminleri bırakıp da kâfirleri dost edinenler, onların yanında izzet (güç ve şeref) mi arıyorlar? Bilsinler ki bütün izzet yalnızca Allah'a aittir." (4:139)

"(Resûlüm!) Onların (inkârcıların) sözleri seni üzmesin. Çünkü bütün izzet (ve üstünlük) Allah'ındır. O, işitendir, bilendir." (10:65)

"Onlar: 'Andolsun, eğer Medine'ye dönersek, üstün olan, zayıf olanı oradan mutlaka çıkaracaktır, diyorlardı.' Hâlbuki asıl üstünlük, ancak Allah'ın, Peygamberinin ve müminlerindir. Fakat münafıklar bunu bilmezler." (63:8)

23/9. Ey sarsılmaz kuvvet sahibi! (٩) يَا ذَا الْقُوَّةِ الْمَتِينَةِ

Allah'ın metin ve sarsılmaz kuvvetine hiçbir kuvvetle karşı çıkılamaz. Hükmü ve iradesi hiçbir şekilde geri çevrilemez. O kudrete âcizlik bulaşamaz. Az-çok, küçük-büyük, parça-bütün, zerre-küre, atom-güneş vs. o kudret karşısında eşittir. Her şeyi bir şey kolaylığında ve rahatça yapar, icad eder. O, kullarına ibadeti ve dinine yardımı emretmesi, buna ihtiyacı olduğundan değil, yaradılış amaçlarını gerçekleştirmeleri, kullarının fayda, sevap ve mükâfat elde etmeleri içindir. Buna işaret eden bir ayet-i kerimede bu İlahî sıfat aynen geçmektedir:

"Şüphesiz rızık veren, sarsılmaz kuvvet sahibi olan ancak Allah'tır." (51:58)

23/10. Ey geçmiş minnet sahibi! (١٠) يَا ذَا الْمِنَّةِ السَّابِقَةِ

Allah'ın minneti, yani iyiliği ve buna karşı duymamız gereken şükran, herkesinkinden ziyade, üstün ve ileridedir. Hiç kimse, O'nun kadar bize iyilik ve ihsanda bulunmamış ve yine hiçbir varlık O'nun kadar teşekküre layık değildir.

Minnet, birisine iyilik etmek ve bu iyiliğe karşı duyulan şükran hissi demektir. Her iki anlamda da, Yüce Allah geçmiş ve peşin minnet sahibidir. Nitekim, bizim yaptığımız ibadet ve taatler, yeni nimet ve mükâfaların yatırımı ve fiyatı değil; önceden mazhar olduğumuz ve boynumuzda borç olarak duran sayısız ilahi lûtufların şükrüne ve Allah'a karşı gönlümüzü dolduran minnettarlık duygusunun tatmininine yöneliktir. Nitekim, Allah en başta bizi yoktan yaratmakla en büyük nimeti bahşetmiş, ardından sayısız maddî ve manevî rızıklarla devam ve beka lûtfetmiştir. Bediüzzaman bu gerçeği, şöyle açıklamaktadır:

"Ey nefis! Ubudiyet, mukaddeme-i mükâfat-ı lâhika değil, belki netice-i nimet-i sâbıkadır. Evet biz ücretimizi almışız. Ona göre hizmetle ve ubudiyetle muvazzafız. Çünkü ey nefis! Hayr-ı mahz olan vücudu sana giydiren Hàlık-ı Zülcelal, sana iştihalı bir mide verdiğinden Rezzâk ismiyle bütün mat'umatı bir sofra-i nimet içinde senin önüne koymuştur. Sonra sana hassasiyetli bir hayat verdiğinden, o hayat dahi bir mide gibi rızık ister. Göz, kulak gibi bütün duyguların, eller gibidir ki; rûy-i zemin kadar geniş bir sofra-i nimeti, o ellerin önüne koymuştur. Sonra manevî çok rızık ve nimetler isteyen insaniyeti sana verdiğinden, âlem-i mülk ve melekût gibi geniş bir sofra-i nimet, o mide-i insaniyetin önüne ve aklın eli yetişecek nispette sana açmıştır. Sonra nihayetsiz nimetleri isteyen ve hadsiz rahmetin meyveleriyle tegaddi eden ve insaniyet-i

kübra olan İslamiyeti ve imanı sana verdiğinden, daire-i mümkinat ile beraber Esmâ-i Hüsnâ ve sıfât-ı mukaddesenin dairesine şamil bir sofra-i nimet ve saadet ve lezzet sana fethetmiştir. Sonra imanın bir nuru olan muhabbeti sana vermekle, gayr-ı mütenahî bir sofra-i nimet ve saadet ve lezzet sana ihsan etmiştir. Yani, cismaniyetin itibariyle küçük, zaîf, âciz, zelil, mukayyed, mahdud bir cüz'sün. O'nun ihsanıyla cüz'î bir cüz'den, küllî bir küll-ü nurani hükmüne geçtin. Zira hayatı sana vermekle, cüz'iyetten bir nevi külliyete ve insaniyeti vermekle hakikî külliyete ve İslâmiyeti vermekle ulvî ve nurani bir külliyete ve marifet ve muhabbeti vermekle muhit bir nura seni çıkarmış.

İşte ey nefis! Sen bu ücreti almışsın. Ubudiyet gibi lezzetli, nimetli, rahat, hafif bir hizmetle mükellefsin. Hâlbuki, buna da tembellik ediyorsun. Eğer yarım yamalak yapsan da, güya eski ücretleri kâfi gelmiyormuş gibi, çok büyük şeyleri mütehakkimane istiyorsun. Ve hem 'Niçin duam kabul olmadı' diye nazlanıyorsun. Evet, senin hakkın naz değil, niyazdır. Cenab-ı Hak, Cennet'i ve saadet-i ebediyeyi, mahz-ı fazl ve keremiyle ihsan eder. Sen, daima rahmet ve keremine iltica et!" (*Sözler*, s. 360-361)

سُبْحَانَكَ يَا لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ خَلِّصْنَا مِنَ النَّارِ ﴿٣٣﴾

"Sen her türlü noksan sıfatlardan münezzehsin. Ey Kendisinden başka ilah bulunmayan. Eman ver bize eman diliyoruz. Bizi Cehennem ateşinden koru!"

-24-

24/1. Ey bütün hükmedenlerden daha hâkim! ﴿١﴾ يَآ اَحْكَمَ الْحَاكِمِينَ

Allah, hâkimler hâkimidir. Tüm hükmedenleri hükmü altında tutan, hepsine hükmü geçen, hepsini yöneten O'dur. Hâkim, emri ve hükmü altındakileri adaletle yöneten ve en azından böyle yönetmesi gereken, onları gerek kendi taraf tutma meylinden, gerekse birbirlerinin haksızlıklarından koruyan veya koruması gereken kimsedir. Buna göre, Yüce Allah, hâkimlerin en üstünüdür. Çünkü, hem diğer tüm mecazi (sözde) hükümdarlardan daha iyi bir şekilde mahlukatını yönetip sevk ve idare etmekte, hem de hepsini her türlü zulüm ve haksızlıktan korumaktadır.

İki ayet-i kerimede de Yüce Allah bu sıfatla nitelenmiştir:

"Nuh Rabbine hitap edip: 'Ya Rabbi, dedi, elbette boğulan oğlum da ailemdendi, öz evladımdı. (Hâlbuki ben onları gemiye alırken Sen bana kurtulacak-

larını, müjdelemiştin). Senin vaadin elbette haktır ve Sen hâkimlerin Hâkim'isin!" (11:45)

"Allah hâkimlerin Hâkimi değil midir?" (95:8)

Bu vasıf öncekinin delili niteliğindedir. Yani o tüm adillerden daha adil olmasaydı, hâkimiyet ve saltanatı muhkem olamazdı. Mahlukatı, birbirlerine karşı haksızlık yapmaktan engelleyemezdi.

Allah, zulmü hem kendi zatına haram kılmış, hem de mahlukatının birbirlerine karşı bu yola başvurmalarını yasaklamıştır. O, iyi ile kötüyü birbirinden ayırır ve her birine layık olduğu şekilde muamele eder, hak ettiği karşılığı verir. Her hak sahibinin hakkını eksiksiz teslim eder. Ne kadar adil olursa olsun, başka varlıkların bilerek veya bilmeyerek haksızlık yapmasından korkulur. Ancak, Yüce Allah'ın böyle bir şey yapacağından asla endişe edilmez.

24/2. Ey bütün adillerden daha adil! ۝ يَا أَعْدَلَ الْعَادِلِينَ

Allah mutlak adildir. Her işi denge, ölçü ve adaletledir. Gerek küçük âlem olan insan, gerekse büyük insan olan kâinat âlemindeki şu görünen uyum, ahenk, ölçü ve denge hep sanatkârları olan Yüce Allah'ın adaletinin eseridir. O, her varlığa, özellikle her canlıya hakkını verir; her nesneye layık olanı yetiştirir. Fizikî âlemindeki bu adaletinden başka hukuk alanında da mutlak adalet sahibi O'dur. Bütün hüküm ve kanunları adilane ve hakkaniyet üzeredir. Bu dünyada haksızlara zaman zaman vurduğu te'dip silleleri, O'nun ileride başka bir âlemde tam tecelli edecek mutlak adaletinin delil ve işaretleridir. Diğer bütün adil diye bildiklerimiz, bu vasıflarını O'nun adil hüküm ve kanunlarına uygun davrandıkları ölçüde kazanırlar. Bu açıdan bakıldığında İlahî adalet mukayese ve muvazeneye gelmeyecek kadar ince, hassas, büyük ve kapsamlıdır.

24/3. Ey bütün doğrulardan daha doğru! ۝ يَا أَصْدَقَ الصَّادِقِينَ

Bizzat Kur'ân-ı Kerîm'in ifadesiyle, "Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir ki?" (4:87-122) Yani, sözünde, verdiği haberde, vaat ve tehdidinde Yüce Allah'tan daha sadık ve doğru hiçbir kimse yoktur, tek ilâh O'dur, başka bir rab olamaz ki, O'nun sözünü tutmasına engel olsun ve O'nu yalancı çıkarsın. Öte yandan, O'nun verdiği bir bilgi bütün kâinatı kuşatan ilminden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla realiteye tamamen uygundur. Sözün doğru olmaması, bazen unutmak veya yanılmaktan da ileri gelebilir. Bu ise Allah için söz konusu değildir. Bu husus, "Benim Rabb'im hata da etmez, unutmaz da." (20:52) ayetiyle vurgulanmıştır.

Allah'tan daha doğru sözlü kimsenin bulunamayacağını belirten her iki ayet-i kerimenin de özellikle öldükten sonra diriliş ve İlahî adalet bağlamında yer alması anlamlıdır.

يَا أَظْهَرَ الظَّاهِرِينَ ⓸

24/4. Ey varlığı açık olanların hepsinden daha açık olan!

Allah'ın varlığının apaçık ortada, hatta birer sanat eseri olan varlıklarınkinden çok daha açık olduğu gerçeğini daha önce Bedî ismini izah ederken açıklamıştık. Tüm varlıkları yokluk karanlığından çıkarıp gözlere gösteren, hepsini ayakta tutup türlü türlü rızıklarla varlık ve bekalarını sürdüren Yüce Allah bütün varlıklardan dah açık olmaz mı? Atâullah İskenderî, bu gerçeği iki vecizesiyle dile getirmiştir. İlgili vecizeleri açıklamalarımızla birlikte kaydedelim:

"Kâinât tümüyle, özünde karanlıktır. Onu ancak Hakk'ın tecellisi aydınlatmıştır. Varlıkları görüp de, ya içinde, ya yanında, ya öncesinde veya sonrasında O'nu görmeyen kişi, nurları görmekten yoksun kalmış, fani eserlerin bulutuyla marifetullah güneşlerinden perdelenmiştir."

Şu gördüğümüz âlem baştan başa yokluk karanlığına gömülüydü. Onu apaydınlık varlık sahasına çıkaran Cenab-ı Hakk'ın isim ve sıfatlarının tecellileridir. Şu görünen âlem, görünmeyen manevî âlemler üzerinde bir tül perde gibi gerilmiştir. Eğer, dış görünüşüne takılıp kalınırsa, Yüce Sanatkâr'ının onda her an içten içe işleyen icraat ve faaliyetleri fark edilemez, dolayısıyla Sanatkâr'ına bakan ince hikmetleri anlaşılamaz. Bir imtihan diyarı olduğu, ahiret âlemleriyle bir bütün oluşturduğu, onunla ancak anlam kazandığı bilinemez. Manası anlaşılamayan, niçin yazıldığı kestirilemeyen meçhul ve "karanlık" bir kitap olarak görünür. Kısacası, gaflet gözüyle kapkaranlık bir görüntü arz eder. Dolayısıyla bir tül perde gibi öteleri göstermesi gereken, bir resim ve mimârî eser gibi sanatkârının maharetini yansıtan bir kitap gibi mesaj yüklü manalar içeren bu âlem, ancak Cenab-ı Hakk namına bakılırsa aydınlanır. Bu şekilde bir İlahî sanat galerisi olan âleme bakmayan, onda Hakk'ın zuhur ve tecellisini görmeyen veya vicdan ve gönlünün sesi ve fıtratının pusulasıyla önceden Allah'ı tanıyıp âlemi o iman gözlüğüyle seyretmeyen; ya da âlemi gördükten sonra dumandan hareketle ateşi ilmen ve delil yoluyla bulmak ve tanımak gibi aklıyla Allah'a doğru yol almayan bir kimse İlahî nurların güneşleri andıran ihtişamından yoksun kalır. Marifetullah güneşlerinin aydınlığından, aslında O'nun sanat eserleri olan kâinat bulutlarıyla gözleri perdelenir.

"Yanında varlığı bile söz konusu olmayan bu âlemin O'na karşı sana perde olması, sana olan kahrının işaretidir."

Bizzat resmin ressamını, mimârî eserin mimarını perdelemesi, bunlara takılıp kalınarak şanı ve şöhreti dünyayı sarmış sanatkârlarının unutulması, hatta

inkâr edilmeye kalkışılması ne büyük talihsizliktir! Oysa, ne kadar mükemmel olursa olsun bir sanat eserinin kendi sanatkârıyla kıyaslandığında bir değeri olabilir mi? Varlığı mutlak olan, her şeyin varlığını borçlu olduğu, her baharda yeryüzü sergisinde yüz binlerce hayvan ve bitki türlerini çok kısa bir zaman zarfında sanat ve özenle yaratıp dikkat ve ibret gözlerimize sunan Yüce Sanatkâr'ı görmemenin ve O'nu unutmanın bahanesi bulunabilir mi? Hakikatte varlığının yanında varlıkları söz konusu bile olmaması gereken, nurunun ihtişamı karşısında gözlerden kaybolup gitmesi, adının bile anılmaması icap eden fani varlıkların O'na karşı gözlerimize perde olması nasipsizlikten başka ne ile izah edilebilir? Gafillerin kendi elleri ve kötü tercihleriyle sebebiyet verdikleri bu nasipsizlik Cenab-ı Hakk'ın kahr ve gazabının işaretidir. Korkup titremeli, gerçekler gerçeği bir an evvel görülüp kabul edilmelidir.

يَا أَطْهَرَ الطَّاهِرِينَ ﴿٥﴾

24/5. Ey bütün temiz olanlardan daha temiz olan!

Yüce Allah, zat, sıfat ve fiilleriyle mutlak derecede pak, temiz ve münezzehtir. Hiçbir kir, kusur ve leke O'na bulaşamaz. Bütün maddî ve manevî temizlikler hep O'nun irade ve emriyle gerçekleşmektedir. Karaları ve denizleri, atmosferi ve gökleriyle tüm evreni milyarlarca yıldan beri, tüm kirletici etkenlere rağmen temiz ve pırıl pırıl tutan, insanların kirli ve bulaşık eli karışmamak şartıyla hiçbir şeyde hiçbir kirlilik ve bulaşıklığa yer bırakmayan O'dur. Ne mutlu, samimi bir tevbeyle manevî kirlerinden, günde beş defa bir nehirde yıkanır gibi abdestiyle maddî kirlerinden temizlenen, namazıyla da O'nun huzuruna çıkmaya liyakat kazanan içiyle dışıyla temiz kullarına!

يَا أَحْسَنَ الْخَالِقِينَ ﴿٦﴾

24/6. Ey yaratıcılık mertebelerinin en güzelinde olan!

Halk kelimesinin Türkçe çevirisi olan "yaratmak" birkaç manaya delâlet eder:

a) Doğru takdir,

b) Aslı, mayası olmaksızın bir şeyi var edip ortaya çıkartmak, (Yerin ve göklerin yaratılması, insanın nutfe ve yumurtadan oluşması gibi),

c) Bir şeyi diğer bir şeyden icat etmek (insanların ilk insan Âdem (a.s.)'dan yaratılması gibi).

İkinci manadaki "halk" yani yaratma, sadece Allah'a mahsustur. Birinci ve üçüncü manalardaki "halk" ise, hem Allah, hem de insanlardan icat etme ye-

teneğini ortaya koyanlar hakkında kullanılır. Şüphesiz ki Cenab-ı Hak, "yaratma"nın her üç yönüyle de en güzel yaratandır.

"Sonra nutfeyi alaka yaptık. Peşinden, alakayı, bir parça et hâline soktuk; bu bir lokmacık eti kemiklere çevirdik; bu kemikleri etle kapadık. Sonra onu başka bir yaratışla insan yaptık. Yapıp yaratanların en güzeli olan Allah pek yücedir." (23:14)

Ayetin verdiği mesaj şöyledir:

Sonra bu nutfeyi, yani akan suyu, pıhtıya benzer donuk bir kan hâline getirdik. Sonra bu donuk kanı da şekilsiz ve azaları belirsiz bir et parçası hâline getirdik. Sonra bu et parçasını, bedeni dik tutsun diye sert kemik hâline getirdik. Bu kemikleri de etle örttük ve onu kemiklere bir elbise gibi giydirdik. Bu aşamalardan geçtikten sonra ona ruh üfledik ve en güzel biçimde bambaşka yeni bir varlık olarak meydana getirdik. Fahreddin Râzî şöyle der: Onu önceki varlığından farklı bir varlık hâline getirdik. Zira, daha önce cansız iken canlı oldu, dilsiz iken konuşur hâle geldi, sağırken duyar oldu, kör iken görmeye başladı. Azalarından her biri son derece güzel ve hikmetli bir şekilde yerli yerine kondu. Ondaki bu güzellikleri kimse anlatamaz. Yaratıcıların en güzeli olan Allah, kudretinde ve hikmetinde yücedir.

Yaratıcıların en güzeli olan Allah ne mübarektir. Evet, bu insanı yaratan Allah ne kadar da yücedir. Bereketler, hayırlar, nimetler hep o yüce Allah'tan ve noksanlıklardan münezzeh Yaratıcı'dan gelir. O, övgüye, tazime ve ibadete layıktır. O'ndan başka tanrı, O'ndan başka tapınılacak bir Zât yoktur.

يَا أَسْرَعَ الْحَاسِبِينَ ﴿٧﴾

24/7. Ey bütün hesaba çekenlerden daha süratlı hesap gören!

Bir ayet-i kerimede de Yüce Allah bu sıfatla nitelenmiştir: "Nihayet sizden birine ölüm vakti geldiğinde elçilerimiz hiç geciktirmeksizin ve hiçbir işi aksatmaksızın onun ruhunu alırlar. Sonra onlar gerçek efendileri, Mevlaları olan Allah'a götürülüp teslim edilirler. İyi bilin ki bütün hüküm yetkisi O'nundur ve O, hesaba çekenlerin en süratlisidir." (6:61-62)

O, hesap görenlerin en süratlisidir. Herkesi en az bir vakitte ve en süratli bir şekilde hesaba çeker. Hiçbir şey O'nu meşgul etmez. Birisinin hesabını görmesi ötekinin hesabını görmesine engel değildir.

24/8. Ey bütün işitenlerden daha iyi işiten! يَا أَسْمَعَ السَّامِعِينَ ﴿٨﴾

Allah her şeyi işitir. Allah'ın işitmesinde uzaklık, yakınlık, gizlilik, açıklık farketmez. O, en gizli fısıltıları ve dilden dökülen yalvarışları duyar. Mazlum-

ların, darda kalmışların, yakaranların niyazlarına cevap verir. Ezelden ebede kadar Kendisine yöneltilmiş ne kadar övgüler, şükürler, dualar varsa hepsini duyar, mükâfatlandırır. Allah için bir şeyi işitmek diğer bir şeyi işitmeye engel değildir. Her şeyi işitemeyen zaten Hak Ma'bud olamaz. O yaratıklarının sesini işitecek ki, çağırdıklarında yardımlarına koşsun ve her türlü ihtiyaçlarını karşılasın. Güzel sesleri yaratmakla kalmayıp bunları duyurmak için sayısız canlılara, işitme duyusu ve yeteneğini veren Allah'ın böyle kâmil bir özellikten yoksun olması düşünülemez.

Eğer biz canlı varlıklarda bu kadarcık olsun işitme sıfatı bulunmasaydı ve Allah Teâlâ Kendi kemal sıfatını bize sezdirmek için, bizde bu sıfatın izlerini, nişanlarını yaratmış olmasaydı, bu İlahî sıfat bize kapalı ve bizce bilinmez kalırdı.

يَا اَكْرَمَ الْاَكْرَمِينَ ⑨

24/9. Ey bütün ikram edenlerden daha iyi ikram eden!

Kerem, karşılıksız vermektir. İyiliği, maddî veya manevî hiçbir mükâfat beklemeden yapmaktır. Verip de, verdiğinin karşılığını isteyen, kerim değildir. Karşılığın, ayn (maddî bir şey) olması gerekmez. Övgü, kınanmaktan korunma vs. gibi şeylerin tümü de karşılıktır. Kerîm olan, gereken iyiliği yaparken bunların hiçbirini düşünmez.

Âlimler, Cenab-ı Hakk'ın "Ekrem = En Kerîm" olmasının sebebi konusunda şunları zikretmişlerdir:

a) Nice kerim kimse vardır ki, suç esnasında sabır gösterir, tahammül gösterir, ama onun ihsan ve keremi, suç işlenmezden önceki tarz üzere devam etmez. Hâlbuki Allah Teâlâ, suç işlendikten sonra da, ihsanını devam ettirdiği için, "Ekrem"dir.

b) O nasıl "Ekrem = En Kerîm" olmasın ki, her kerim kimse, keremi ile, medh veya mükafaat gibi ya bir menfaat elde eder veya bir zararı savuşturur. Ama, O, yaptığını sırf kereminden dolayı yapmaktadır.

c) Ekrem olan, O'dur; zira, her kerem ve ihsanın asıl kaynağı ve sebebi gerçekte O'dur.

d) O'nun keremi, tam gerektiği kadardır ve eksiklikten münezzehtir.

يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ ⑩

24/10. Ey bütün merhamet edenlerden daha merhametli olan!

Kur'ân'da dört büyük Peygamber'in dilinden Yüce Allah'a bu sıfatla dua edilmesi ve dualarının kabul olması, duaların süratle kabulü konusunda bu ismin ne büyük bir şefaatçi olduğunu açıkça göstermektedir:

"Musa: 'Ya Rabbi, beni ve kardeşimi affet. Rahmetine bizi de dâhil et; çünkü merhamet edenlerin en merhametlisi Sensin Sen!'" (7:151)

"Yakub dedi ki: 'Daha önce onun kardeşini size inanıp güvendiğim gibi bunu da size inanıp emanet edeyim, öyle mi? Ben size değil sadece Allah'a ısmarlarım. Çünkü en iyi koruyan Allah'tır ve O, merhametlilerin en merhametlisidir'." (12:64)

"Yusuf (kardeşlerine) şöyle cevap verdi: 'Bugün sizi kınayacak, serzenişte bulunacak değilim! Ben hakkımı helal ettim, Allah da sizi affetsin. Çünkü merhamet edenlerin en merhametlisi O'dur." (12:92)

"Eyyûb'u da an. Hani o: 'Ya Rabbi, bu dert bana iyice dokundu. Sen merhametlilerin en merhametli olanısın' diye niyaz etmiş, Biz de onun duasını kabul buyurup katımızdan bir lûtuf ve ibadet edenlere bir ders olmak üzere, hastalığını iyileştirmiş, kendisine aile ve dostlarını bir misliyle beraber vermiştik." (21:83-84)

يَآ اَشْفَعَ الشَّافِعِينَ ﴿١١﴾

24/11. Ey bütün şefaatçilerden daha iyi şefaat eden ve şefaatleri kabul eden!

O en büyük şefaatçidir. Zira günahların affını ister. Bağışlamak için yardımcı olur. Adaletine karşı lûtuf ve keremiyle kullarını himaye eder. Kullarının dualarını kabul etmek için âdeta vesileler yaratır. Dilediği kullarına günahkârlar lehine, Kendi nezdinde bağışlama talebinde bulunma yetkisi verir. O'nun izni olmadan hiç kimse kimseye şefaat edemez. Tüm şefaat yetki ve iznini elinde bulunduran O'dur. Tüm bu noktalar düşünüldüğünde O'nun bu vasfa ne derece layık olduğu daha iyi anlaşılır.

سُبْحَانَكَ يَا لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ خَلِّصْنَا مِنَ النَّارِ ﴿٢٤﴾

"Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar."

-25-

25/1. Ey gökleri yoktan yaratan! ﴿١﴾ يَا بَدِيعَ السَّمٰوَاتِ

Bedi', ibda' eden manasındadır. İbda' ise, "daha önceki bir örneğe uymaksızın bir şeyi yapmak" demektir. Buna göre, Bedi', "yoktan, benzersiz, örneksiz

ve modelsiz icat eden" anlamına geliyor. Bu isim Kur'ân-ı Kerîm'de iki ayette "Göklerin ve yerin örneksiz olarak yaratıcısı" anlamında "Bedî'u's-semâvâti ve'l-ard" şeklinde ve sadece Allah hakkında kullanılmıştır. (2:117; 6:101)

Allah, gökleri bütün cisimleriyle yoktan ve örneksiz olarak meydana getirendir.

Bediüzzaman, göklerin, ayetlerde de belirtilen bu eşsiz yaratılışına ve bunun O Yüce Sanatkâr'ın varlık ve birliğine delaletine ilişkin olarak şu güzel bilgilere yer vermektedir:

"Yâ İlahî ve yâ Rabbî! Ben imanın gözüyle ve Kur'ân'ın talimiyle ve nuruyla ve Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm'ın dersiyle ve İsm-i Hakîm'in göstermesiyle görüyorum ki: Semavatta hiçbir deveran ve hareket yoktur ki; böyle intizamıyla Senin mevcudiyetine işaret ve delalet etmesin. Ve hiçbir ecram-ı semaviye yoktur ki; sükûtuyla gürültüsüz vazife görerek direksiz durmalarıyla, Senin rububiyetine ve vahdetine şehadeti ve işareti olmasın. Ve hiçbir yıldız yoktur ki; mevzun hilkatıyla, muntazam vaziyetiyle ve nuranî tebessümüyle ve bütün yıldızlara mümaselet ve müşabehet sikkesiyle Senin haşmet-i uluhiyetine ve vahdaniyetine işaret ve şehadette bulunmasın. Ve on iki seyyareden hiçbir seyyare yıldız yoktur ki; hikmetli hareketiyle ve itaatli musahhariyetiyle ve intizamlı vazifesiyle ve ehemmiyetli peykleriyle Senin vücub-u vücuduna şehadet ve saltanat-ı uluhiyetine işaret etmesin!

Evet gökler; sekeneleriyle, her biri tek başına şehadet ettikleri gibi, heyet-i mecmuasıyla derece-i bedahette, –ey zemin ve gökleri yaratan yaratıcı!– Senin vücub-u vücuduna öyle zahir şehadet.. –ve ey zerratı, muntazam mürekkebatıyla tedbirini gören ve idare eden ve bu seyyare yıldızları manzum peykleriyle döndüren, emrine itaat ettiren!– Senin vahdetine ve birliğine öyle kuvvetli şehadet ederler ki, göğün yüzünde bulunan yıldızlar sayısınca nurani bürhanlar ve parlak deliller o şehadeti tasdik ederler. Hem bu safi, temiz, güzel gökler; fevkalade büyük ve fevkalade süratli ecramıyla muntazam bir ordu ve elektrik lambalarıyla süslenmiş bir saltanat donanması vaziyetini göstermek cihetiyle, Senin rububiyetinin haşmetine ve her şeyi icad eden kudretinin azametine zahir delalet.. ve hadsiz semavatı ihata eden hâkimiyetinin ve her bir zîhayatı kucağına alan rahmetinin hadsiz genişliklerine kuvvetli işaret.. ve bütün mahlukat-ı semaviyenin bütün işlerine ve keyfiyetlerine taalluk eden ve avucuna alan, tanzim eden ilminin her şeye ihatasına ve hikmetinin her işe şümulüne şüphesiz şehadet ederler. Ve o şehadet ve delalet o kadar zahirdir ki; güya yıldızlar, şahid olan göklerin şehadet kelimeleri ve tecessüm etmiş nurani delilleridirler. Hem semavat meydanında, denizinde, fezasındaki yıldızlar ise; muti' neferler, muntazam sefineler, harika tayyareler, acaip lambalar gibi vaziyetiyle, Senin saltanat-ı uluhiyetinin şaşaasını gösteriyorlar. Ve o ordunun efradından bir yıldız olan güneşimizin seyyarelerinde ve zeminimizdeki vazife-

lerinin delalet ve ihtarıyla, güneşin sair arkadaşları olan yıldızların bir kısmı ahiret âlemlerine bakarlar ve vazifesiz değiller; belki bâki olan âlemlerin güneşleridirler.

Ey Vâcib-ül Vücud! Ey Vâhid-i Ehad! Bu harika yıldızlar, bu acip güneşler, aylar; Senin mülkünde, Senin semavatında, Senin emrin ile ve kuvvetin ve kudretin ile ve Senin idare ve tedbirin ile teshir ve tanzim ve tavzif edilmişlerdir. Bütün o ecram-ı ulviye, kendilerini yaratan ve döndüren ve idare eden bir tek Hàlık'a tesbih ederler, tekbir ederler, lisan-ı hâl ile "Sübhanallah, Allahü Ekber" derler. Ben dahi onların bütün tesbihatıyla Seni takdis ederim." (*Münâcât Risâlesi*: s. 7-11)

25/2. Ey karanlıkları meydana getiren! ۞ يَا جَاعِلَ الظُّلُمَاتِ

Allah'ın karanlıkları meydana getirici olması, aynı zamanda aydınlığı meydana getirici olmasını ifade ediyor. Buna Arapça'da iktifa sanatı denilir ki, iki zıttan birini belirtip diğerini de kast etmek demektir. Bir ayet-i kerimede de Cenab-ı Hakk'ın bu niteliğine şöyle yer verilir:

"Hamd, gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah'ın hakkıdır. Bir de kâfirler kalkmışlar, bir takım putları Rab'lerine eşit sayıyorlar!" (6:1)

Ayette karanlıklar çoğul, aydınlık (nur) tekil olarak gelmiştir. Çünkü karanlığın sebepleri çoktur. Nur ise kaynakları birden çok olsa bile tektir. Karanlıkların nurdan önce söz konusu edilmesi ise varlık itibariyle onların daha önceden var olması dolayısıyladır. Çünkü önce kâinatın karanlık maddesi var edildi.

Allah'ın karanlıkları yaratması, nurun değerinin daha iyi anlaşılması ve isimlerinin nurlu tecellilerine ayna yapması hikmetine binaendir.

25/3. Ey gizlilikleri bilen! ۞ يَا عَالِمَ الْخَفِيَّاتِ

Gizlilikleri bilenden, açık olan şeyler gizli kalamaz. Aslında, açıklık ve gizlilik, gayp ve şehadet biz kullar içindir. Yüce Allah için ise, ikisi arasında fark yoktur. Her ikisini de aynı derecede bilir ve görür. Allah'ın gizlilikleri de bildiği şu ayet-i kerimelerde açıkça belirtilmiştir: "Görünmeyeni de, görüneni de, olmuşu da olacağı da O bilir. Hakîm ve Habîr, tam hüküm ve hikmet sahibi ve her şeyden hakkıyle haberdardır." (6:73); "Bundan böyle de, yapacağınız her şeyi Allah da, Resûlü de görüp değerlendirecek, daha sonra da, gizli olsun açık olsun, her şeyi bilen Allah'ın huzuruna götürüleceksiniz. O da bütün yaptıklarınızı bir bir önünüze serecektir." (9:94); "Gayp ve şehadet âlemini de, görün-

meyen ve görünen âlemi de bilen, büyük ve yüce olan O'dur." (13:9); "Görünmeyen ve görünen, gizli ve aşikâr her şeyi bilen Allah, onların iddia ettikleri şerikleri olmaktan yücedir." (23:92); "İşte gaybı ve şehadeti, görünmeyen ve görünen âlemleri bilen, mutlak galebe, kudret ve rahmet sahibi O'dur." (32:6)

Bu isimde, özellikle insanoğlunun içinde, kalp ve kafasında gizlediklerinin Allah tarafından bilindiğine işaret edilmiş, dolayısıyla herkesin ona göre davranıp ayağını denk alması istenmiştir.

25/4. Ey için için üzülenlere acıyan! ٤ يَا رَاحِمَ الْعَبَرَاتِ

Bu isimde geçen "aberât" kelimesi, göz yaşları anlamına gelir. Göz yaşları genellikle üzüntü ve gönül kırıklığının işaretidir. Buna göre, Yüce Allah, gözü yaşlı, yüreği yanık olanlara merhamet edendir. Bu ismi yürekten anan, günah derdinden ve musibetlerin baskısından bağrı yanık bir kimse, O'nun merhamet nazarını kendine celbetmek ister. Gözyaşlarını onun merhamet dergâhında bir şefaatçi yapar.

25/5. Ey utanılacak şeyleri örten! ٥ يَا سَاتِرَ الْعَوْرَاتِ

Bu isimde geçen "averât kelmesi, "avret"in çoğuludur. Avret ise, eksik, gedik, gizlenmesi lazım gelen şey demektir. Erkek ve kadında vücudun dinen örtülmesi gereken kısımları da bu kapsama girer. Yüce Allah, açığa çıkmasından, görünmesinden rahatsız olduğumuz çirkin yönlerimizi, hata ve kusurlarımızı örten, bin bir türlü hikmet ve faydayı içeren tesettürü emredendir. Bu ismi yürekten anan mümin, dünyada ve ahirette sayısız hata ve kusurlarının, ayıp ve noksanlarının örtülmesini O'ndan dilemiş olmaktadır.

25/6. Ey belaları kaldıran! ٦ يَا كَاشِفَ الْبَلِيَّاتِ

Beliyyât, beliyye kelimesinin çoğuludur. Felaketler, gamlar, kederler, problemler, musibetler, afetler ve tasalar anlamına gelir. Buna göre, Yüce Allah, tüm bela, musibet, şer zarar vs.'yi kaldırıp gideren ve kulu tüm bu gibi hususlardan kurtarıp ferahlatan ve kula nefes aldırandır.

25/7. Ey ölüleri dirilten! ٧ يَا مُحْيِيَ الْأَمْوَاتِ

Yüce Allah, Kur'ân'da iki yerde Kendini bu isimle nitelemektedir. "İşte bak, Allah'ın rahmetinin eserlerine, ölmüş toprağa nasıl hayat veriyor! İşte bunları

yapan kim ise, ölüleri de O diriltecektir. O, her şeye hakkıyla kadirdir." (30:50); "O'nun kudretinin ve hikmetinin delillerinden biri de şudur ki: Sen yeri boynu bükük, kupkuru görürsün. Fakat, Biz üzerine su indirince harekete geçip kabarır. İşte bu yere kim hayat veriyorsa ölüleri de O diriltecektir. Çünkü O, her şeye kadirdir." (41:39) Cenab-ı Hak, cansız maddelerden sayısız canlıları yaratmakta ve kışın ölmüş, kurumuş yeryüzünü her bahar sınırsız hayat sahipleriyle diriltmektedir. Her sene sayısız örneklerini sergilediği gibi Büyük Diriliş'te de, tüm ölüleri yeniden ihya edip hesap için huzurunda toplayacaktır. Ayrıca, Yüce Allah taş gibi katı, kuru toprak gibi cansız kalpleri iman ve takva ile yeniden diriltendir. Bir münacat ikliminde O'nun bu vasfını hatırlayıp, manevî diriliş bahşetmesi için şefaatçi yapmak ne kadar da anlamlıdır!

25/8. Ey sevapları kat kat yazan! ﴿٨﴾ يَا ضَاعِفَ الْحَسَنَاتِ

Yüce Allah'ın, "hasenat" olarak adlandırılan sevap ve iyilikleri kat kat artırıcı niteliğine bir ayet-i kerimede şöyle dikkat çekilir: "Şu kesindir ki Allah, kullarına zerre kadar bile zulmetmez. Ama kulun zerre kadar bir iyiliği bile olsa, onu kat kat artırır ve ayrıca Kendi tarafından büyük bir mükâfat verir." (4:40) Ayette, Allah'ın kimseye zulmetmeyeceği, O'nun katında kimsenin hakkının zayi olmayacağı ve zerre miktarı da olsa amelinin hesap edileceği, bu amel hayır ameli ise on katından iki yüze kadar katlanacağı ve ona büyük bir ecir verileceği vurgulanıyor. Allah Teâlâ kulun yaptığı iyiliği değerinden fazlasıyla, ecrini katlayarak mükâfatlandırmaktadır; iyilik ve ibadet, kulun elinden gelendir, mükâfatı ise Allah vermekte ve şanına layık bir keyfiyet ve kemiyette ihsan buyurmaktadır.

25/9. Ey bereketleri indiren! ﴿٩﴾ يَا مُنْزِلَ الْبَرَكَاتِ

"Berekât", "bereket"in çoğulu olup, bolluk, çokluk, feyiz, lûtuf, ihsan, uğur ve saadetler anlamına gelir. Allah, dilediği kullarının üzerine bu güzellikleri sağanak sağanak yağdırır ve onu bereketlere boğar. Bu gibi manevî bereketleri göremeyenler, O'nun maddî rızıklarımızın katlanmasına vesile olan ve serapa rahmet ve bereket olan yağmurun yeryüzünde ne gibi imkân, zenginlik ve saadetlere vesile olduğunu görmeli ve onu indirene gönül dolusu şükretmelidirler.

25/10. Ey cezaları şiddetli olan! ﴿١٠﴾ يَا شَدِيدَ النَّقَمَاتِ

O, bazı kimseleri kötü fiil ve eylemlerinden dolayı şiddetle cezalandırandır. Söz konusu fiillerden zarar gören suçsuz kullarının hakkını ve öcünü şiddetli

bir şekilde alandır. Küfür, isyan ve zulüm ehli kimseleri şiddetle cezalandırarak, yaptıklarını yanlarına kâr bırakmayandır. Aksi hâlde canavara taviz ve acıma, o canavarın pençesi altında ezilip parçalanan masuma gaddarlık ve zulüm anlamına gelirdi.

سُبْحَانَكَ يَا لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ خَلِّصْنَا مِنَ النَّارِ ﴿٢٥﴾

"Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar."

-26-

وَاَسْئَلُكَ بِأَسْمَائِكَ

Allah'ım! Sen'den şu isimlerinin hakkı için istiyor ve yalvarıyorum:

26/1. Ey her varlığa münasip şekil giydiren Musavvir! ﴿١﴾ يَا مُصَوِّرُ

Musavvir, tasvir eden, her şeye bir suret, şekil ve hususiyet veren anlamındadır. Bu şekil, suret ve özellik maddî olabileceği gibi manevîdir de. "Size suret verip de suretlerinizi güzel yapan, sizi temiz şeylerle rızıklandıran Allah'tır." (40:67) ayeti buna işaret eder.

Evrendeki bunca varlığa ve yeryüzündeki milyonlarca canlıya, birbiriyle büyük ölçüde benzeşen, ancak dikkatle incelendikleri takdirde, ince farklılıklar gösteren çeşitli maddî ve manevî suretler, şekil ve özellikler verilmesi bu ismin eseridir.

Mesela insanlar içerisinde, tamamıyla birbirine benzeyen iki fert yoktur. Birçok yönleri birbirine benzese bile, mutlaka benzemeyen tarafları bulunur. İnsanların yüzlerindeki organlar hep birbirinin aynı olduğu hâlde, tıpatıp aynı iki insan görülmez. Bundan daha garibi, parmak uçlarındaki çizgilerdir. Bu çizgiler, insanların sayısı kadar değişiklik gösteriyor ve hiçbiri ötekine uymuyor. Şu hâlde insanın hiç taklit edilemeyecek gerçek imzası, bastığı parmaklardır. Bu mübarek isim gereğince varlıklar birbirinden ayrı şekiller giymiştir. Bunlar Yüce Allah'ın ne büyük rahmet ve hikmetidir! Eşyayı birbirinden ayıran özellikler olmasaydı, hayvanlar ve insanlar kendi aralarında birbirinden seçilemeseydi ne karışıklıklar ve kötü sonuçlar doğardı!

Allah bir ayet-i kerîmede Zât'ını "el-Musavvir" olarak nitelendirdiği gibi (59:24.), tasvir fiilinde bulunduğunu da değişik vesilelerle dile getirmektedir:

"Andolsun sizi yarattık, sonra size şekil verdik..." (7:11); "Ey insan! İhsanı bol Rabbine karşı seni aldatan nedir? O Allah ki seni yarattı, seni düzgün ve dengeli kılıp, ölçülü bir biçim verdi. Seni istediği herhangi bir şekilde, parçalardan oluşturdu." (82:6-8); "Yeri sizin için yerleşim alanı, göğü de bir bina kılan, size şekil verip de şeklinizi güzel yapan ve sizi temiz besinlerle rızıklandıran Allah'tır. İşte sizin Rabbiniz olan Allah budur." (40:64); "Gökleri ve yeri yerli yerince yarattı. Sizi şekillendirdi ve şekillerinizi de güzel yaptı. Dönüş ancak O'nadır." (64:3); "Şüphesiz ki ne yerde ne de gökte hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz. Rahimlerde sizi dilediği gibi şekillendiren O'dur. O'ndan başka ilah yoktur. O mutlak güç ve hikmet sahibidir." (3:5-6.)

Başka bir ayet-i kerîmede, bu farklı şekillendirme ve tasvir edicilik vasfını sadece hayvan ve insanlarla sınırlı tutmayarak diğer varlıklara da teşmil etmektedir:

"O, gökten su indirendir. İşte Biz her çeşit bitkiyi onunla bitirdik. O bitkiden de kendisinde üstüste binmiş taneler bitireceğimiz bir yeşillik; hurmanın tomurcuğundan sarkan salkımlar, üzüm bağları; bir kısmı birbirine benzeyen, bir kısmı da benzemeyen zeytin ve nar bahçeleri meydana getirdik. Meyve verirken ve olgunlaştığı zaman her birinin meyvesine bakın! Kuşkusuz bütün bunlarda inanan bir toplum için ibretler vardır." (6:99)

Yüce Allah, tasvir edici, süsleyip bezeyici ve renklendirici icraatına Kur'ân'da başka örneklerle de işaret eder: "Allah'ın gökten bir su indirdiğini görmedin mi ki, onunla rengârenk meyveler çıkardık. Dağlarda da beyazlı, kırmızılı, siyahlı, muhtelif renklerde damarlar yarattık. İnsanlardan, yerde yürüyen canlılardan ve ehlî hayvanlardan da renkleri böylece çeşit çeşit olanlar vardır. Kulları içinden ancak âlimler Allah'tan korkar. Şüphesiz ki Allah'ın kudreti her şeye galiptir ve O çok bağışlayıcıdır." (35:27-28)

Bu ayet-i kerimelere göre o Yüce Sanatkâr, basit bir topraktan, basit bir suyu vesile ederek türlü türlü renkte bulunan bitki ve ağaçları, onlardan da yine tatları, renkleri, şekilleri, hususiyet ve faydaları sayılamayacak kadar tür ve çeşitteki meyveleri yaratmaktadır. Öte yandan, yeryüzünün topraklarını, dağ ve cevherlerini de çok çeşitli renk ve özellikte yaratmıştır. Sayısız madenler hep O'nun kudretinin ürünüdür. İnsanları, yerde yürüyen irili ufaklı canlıları ve deve, koyun, keçi, sığır gibi ehlî hayvanları da türlü türlü renk ve çeşitte halk etmiş ve etmektedir. İşte bütün bu gerçekler düşünüldüğünde Allah'ın tasvir, süsleme ve renklerle bezemeye ne büyük önem verdiğini ve vasfının ne kadar geniş bir dairede hüküm sürdüğünü ve tecellisini gösterdiğini daha iyi anlıyoruz.

Mahir ressamların en güzel resimleri, tabiatı ve tabiattaki tabloları en güzel aksettiren, renk ayrımlarını en titiz ve ince biçimde yansıtanlarıdır. Şu hâlde o mahir ressamlar da dâhil tabiattaki bütün güzel manzaraları yaratıp resmeden Allah, bütün eksikliklerden münezzehtir.

O, âlemi süsleyen, muntazam sanat eserlerini rengârenk nakışlarla bezeyen, güzel isimlerinin gizli güzelliklerine birer ayna yapandır. O, göklerin ziynetli yüzünden, zeminin süslü yüzünden, ta çiçeklerin gülen yüzlerine kadar bütün masnuatı güzellik nurlarıyla, tam bir hikmet ve sanatla süsleyendir.

Sayısız hayvanî ve insanî annelerin rahimlerinde, hatta birer anne rahmini andıran yumurta ve yumurtacıklarda sayısız canlıları en uygun ve türlerini her yönüyle andıran, hayat vazifelerini en mükemmel tarzda yerine getirecek biçimde şekillendiren Allah, en kâmil manada Musavvir ismine layıktır.

Bu isimden ders alan mümin, kâinattaki canlı ve cansız sanat harikası olan sayısız varlıklar üzerinde düşünür, Yüce Sanatkâr'ın özenle yarattığı bu varlıkların en küçüğüne bile büyük bir saygı ve önem gösterir. Âlemi âdeta bir sanat sergisiymiş gibi gezip seyreder. Kendisi de, yaptığı her işte sanatkârane davranır. Hep güzel ve faydalı şeyler üretip canlıların, özellikle de insanların istifadesine sunar. Ruh ve beden denge ve estetiğine özen gösterir. Allah'ın, en önemli bir sanat eseri olan kendi ruh ve bedenini birer emanet bilerek korumaya çalışır.

يَا مُقَدِّرُ ۝٢

26/2. Ey her şeyin plan ve programını ölçülü yapan Mukaddir!

Allah, varlıkları eşsiz bir plan, ölçü ve mukaderat içinde yaratandır. Her şey için bir program, bir miktar, bir kader, bir ölçü belirler ve ona göre o varlığı yaratır. Küllî, cüz'î, büyük küçük bütün varlıkları bütün durum ve nitelikleriyle, her şeyi kuşatan ilim ve sınırsız iradesiyle takdir eden ve muntazam miktarlar tayin ve tespit edendir. Mesela, ağacı yaratmadan önce plan ve programını çekirdeğinde, hayvan ve insanı var etmeden mukadderatını ana hücresinde (zigot) tespit eder. Hatta, henüz bu asli çekirdekler olmadan da, eşyanın varlığına karar verir, bunu ilminde takdir eder, planlar ve ona göre yaratır. Ayrıca, varlıklara tek tek ve bütün hâlinde fıtrî hedefler tayin eder ve her şeyi o fıtrî hedefine doğru yönlendirir. Mukaddir vasfı, fiil kalıbıyla Kur'ân-ı Kerîm'de birkaç yerde Yüce Allah için kullanılmıştır: "Tenzih et Rabbinin yüce adını. O, seni yaratıp, mükemmel yaratılış vereni. O her canlıyı bir ölçüye göre yapıp hayatının devamını sağlayacak yolları göstereni, O, yeşillikleri çıkarıp sonra da onu kara kuru bir çöpe çevireni." (87:1-5); "Gece ve gündüzü yaratıp sürelerini ölçen Allah'tır." (73:20); "Ay için de bir takım safhalar, duraklar tayin ettik, dolaşa dolaşa, nihayet eski hurma salkımının çöpü gibi kuru, sarı, kavisli bir hâle gelir. Ne gündüz Aya kavuşabilir, ne gece gündüzün önüne geçebilir, o gök cisimlerinden her biri, birer yörüngede akar, durur." (36:39-40)

يَا مُطَهِّرُ ۝

26/3-Ey her şeyi maddî ve manevî kirlerden temizleyen Mutahhir!

Allah, temizleyen ve arındırandır. Bütün varlıklar, O'nun temiz tutmasıyla pâk ve temiz kalır. Maddî ve manevî bütün pislikler O'nun gidermesiyle ortadan kalkar. Kalpler O'nun tathîriyle şirkten, günahlardan ve sahte tanrıların sevgi ve alakasından arınır. Kur'ân'da O'nun bu vasfına şu ayet-i kerimelerde bazı örnekleriyle değinilmiştir: "Hani melekler dediler ki: 'Meryem! Muhakkak ki Allah seni seçti. Seni tertemiz kıldı, hatta seni (döneminde) dünyadaki bütün kadınlara üstün kıldı." (3:42)

Abdestin nasıl alınacağı ve önemine dikkat çekilerek şöyle buyrulmaktadır: "Allah size güçlük çıkarmak istemez, fakat şükredesiniz diye sizi temizleyip arındırmak ve size olan nimetlerini tamama erdirmek ister." (5:6)

Şu ayet-i kerimeler de Yüce Allah'ın bu vasfına dikkat çekerler:

"Düşman korkusundan gözünüze uyku girmediği için o vakit Allah, inayeti ile güven ve sükûnet vermek için sizi hafif bir uykuya daldırıyordu. Sizi temizlemek, Şeytanın pisliğini, vesvesesini sizden gidermek, kalblerinize kuvvet vermek ve savaş meydanında ayaklarınızı sabit kılmak için gökten üzerinize su indiriyordu." (8:11)

"Ey Peygamberin şerefli hane halkı, ey Ehl-i beyt! Allah sizden her türlü kiri giderip sizi tertemiz yapmak istiyor." (33:33)

26/4. Ey nuruyla her şeyi nurlandıran Münevvir! ۝ يَا مُنَوِّرُ

Yüce Allah, âlemi ve varlıkları maddî ve manevî nurlarla nurlandırandır. Maddî nurlar, başta güneş ve ay olmak üzere, ışık saçıp bizi aydınlatan ve yine O'nun yaratması ve istihdam etmesiyle bize hizmet eden her türlü cisimdir. Manevî nurlar ise, iman ve Kur'ân hakikatleri, ibadet ve taatlerdir. Özellikle, manevî dünyamızın semasını süsleyen ve bizi manen aydınlatan peygamberler, evliyalar da Allah'ın yaratıp istifademize sunduğu ve bizi kendileri vasıtasıyla aydınlattığı nurlardır.

26/5. Ey dilediğini öne geçiren Mukaddim! ۝ يَا مُقَدِّمُ

"Mukaddim", sözlükte "öne alan", "bir şeyi veya birini öne geçiren", yapılması gereken bir şeyi "Önceden yapan" anlamındadır. Yüce Allah, mukaddim vasfıyla kullarına, ahirette kendilerini bekleyen her şeyi ve bu konuda bilmeleri gereken her şeyi önceden haber verdiğini bildiriyor: "Çekişmeyin huzurum-

da! buyurur Allah. Çünkü Ben daha önce, gelecek tehlikeyi size bildirmiştim. Benim verdiğim kararlar değiştirilmez. Ben, kullarıma karşı asla zulmetmem!" (50:28)

Bundan sonra gelen Muahhir ismiyle beraber zikredilmesi gereken bu isim, bir sonrakiyle birlikte biraz daha açıklanacaktır.

26/6. Ey istediğini geriye bırakan Muahhir! ⑥ يَا مُؤَخِّرُ

"Muahhir", "geri koyan", "arkaya bırakan" demektir. Kur'ân-ı Kerîm'de, Yüce Allah'ın bu niteliğine gerçekleştirdiği fiiller ve icraatlerden örneklerle dikkat çekilir: "Biz o günü (Kıyâmeti) ancak belirli bir müddete kadar erteleriz. Dünyanın ömrü sınırsız ve sonsuz olarak devam edip gitmeyecektir. O aslında, günleri sayılı az bir süredir." (11:104); "Hiç gökleri ve yeri yaratan Yüce Yaratıcı hakkında şüphe edilebilir mi? O, günahlarınızı affetmeye çağırıyor ve muayyen bir süreye kadar size müsaade ediyor, mühlet veriyor." (14:10); "Sen, o zalimlerin işlediklerinden, sakın Rabbinin habersiz olduğunu zannetme! O, sadece onların, dehşetinden gözlerinin donup kalacağı bir güne ertelemektedir." (14:44); "Eğer Allah, zulümleri yüzünden insanları cezalandıracak olsaydı dünyada tek canlı bile bırakmazdı. Fakat onları takdir ettiği bir vadeye kadar bekletir. Vadeleri gelince ne bir an öne alabilir, ne bir an geriye bırakabilirler." (16:61)

Esmâ-i Hüsnâ şerhlerinde, bu ve önceki isim birlikte açıklanır.

Yüce Allah, ilmi, hikmeti ve adaleti gereği bazı eşya, hadise ve varlıkları takdim edip öne alır, bazılarını da erteleyip geri bırakır. Mesela, önce gökleri ve yeri yaratmış, onlarda gerekli olan rızık ve nimetleri var etmiş, daha sonra insanları bu dünya sarayına bir misafir olarak buyur etmiştir.

Öte yandan, insanoğlu anne rahminde teşekkül etmeye başladığı andan itibaren bazı cihaz ve hususiyetlerini önce var etmekte, bir kısmını ise sonra yaratmaktadır.

Maddî noktada eşya ve hadiseleri sıraya koyarak bir kısmını öne alan, bir kısmını sonraya bırakan O olduğu gibi, manevî alanda da, öncelik ve sonralıkları belirleyen O'dur. Mesela, sevdiği kullarını dost edinir, imanı ve taati onlara sevdirir, böylece onları Kendine manen yaklaştırır, ilerletir, öne alır. Kendi tercih ve iradesiyle kötülüğü seçen, günah bataklığına saplanan, nefsini şeytana esir eden kullarını da geri bırakır, rahmet ve huzurundan uzaklaştırır.

İmam Gazâlî de meseleye özellikle bu noktadan bakarak özetle şu açıklamayı yapar:

Şüphesiz ki O, hem ilerletendir, hem de gerileten. Buradaki ilerletme ve geriletmeden maksat rütbe bakımındandır. İlim ve ameli ile ilerlemiş olan bir kul,

kendi kendine ilerlemiş değildir. Bilakis Yüce Allah'ın ilerletmesi ile ilerlemiştir. Geri kalan da böyledir. (*Gazâlî, a.g.e,* s. 99)

Bu açıklamadan kulun iradesinin etkisizliği gibi bir netice çıkarılmasın. Kulun irade, istek ve gayreti, ilerlemesi açısından çok önemli bir şarttır. Ancak bu arzu, istek ve gayret yeterli değildir. O her an Allah'ın destek ve inayetine muhtaçtır.

Bu iki ismin insana verdiği mesaj şudur: Gerçek tesir sahibi Allah'tır. Kulun başarı ve başarısızlıklarında İlahî destek ve inayetin veya bundan mahrum bırakılmanın rolü hiçbir zaman unutulmamalıdır. Sürekli olarak O'nun dergâhından dua ve niyaz ile yardım dilemek gerekir.

Öte yandan vazife ve yükümlülüklerde öncelikleri belirleyen, görevleri önem derecesine göre sıraya koyan O'dur. Bazı işleri, mutlaka yerine getirilmesini gerekli kılmakla öne almış, bazılarını ise mecburi kılmamakla geri bırakmıştır. Kul da iradesini Allah'ın irade ve rızasına tabi kılarak günlük yaşantısında yapacağı işlerde öncelik ve sonralıkları ona göre belirlemeli, hayatını ona göre tanzim etmelidir.

Yüce Allah, bazen kullarının teşebbüslerini onların bekledikleri zamanda neticelendirmeyip, o anda bilemedikleri çeşitli hikmetlere binaen erteler. Bu durumda kula düşen, gerekenleri yaptıktan sonra takdir edilene razı olmaktır. Bu durumda sabretmek ve hikmetlerini sezmeye çalışmak da bir ibadettir.

26/7. Ey hayırlı işleri kolaylaştıran Müyessir! ٧ يَا مُيَسِّرُ

Allah, kullarına işleri kolaylaştırır. Emirlerinin uygulanmasını müyesser kılar. Dininin yaşanmasında kolaylıklar sağlar. Mahlukatı için hayatı kolaylaştırır. Hayatın dayanılmaz dertlerine karşı sabır ve esenlik verir. Cenab-ı Hakk'ın bu ismine dayanak olan bazı eylemlerine Kur'ân'da örnekler sunar:

"Sizden kim ramazan ayının hilâlini görürse, o gün oruca başlasın. Hasta veya yolcu olan, tutamadığı günler sayısınca, başka günlerde oruç tutar. Allah sizin hakkınızda kolaylık ister, zorluk istemez. Oruç günlerini tamamlamanızı, size doğru yolu gösterdiğinden ötürü Allah'ı tazim etmenizi ister. Şükredesiniz diye bu kolaylığı gösterir." (2:185)

"Biz bu Kur'ân'ı zikir için kolaylaştırdık. Öğüt alan yok mu?" (54:17); "Biz Kur'ân'ı, insanlar iyi anlayıp ibret alsınlar diye, senin dilinle indirerek anlaşılmasını kolaylaştırdık." (44: 58); "Bizim, Kur'ân'ı senin dilinle indirip kolaylaştırmamızın başlıca sebebi, senin müttakileri müjdelemen ve inatçı kimseleri de onunla uyarmandır." (19:97); "Biz, (böylece nihai) huzura ve rahatlığa giden yolu senin için kolaylaştıracağız." (87:8)

26/8. Ey kullarını azabıyla uyaran Münzir! يَا مُنْذِرُ ۝٨

Bu isim, uyarmak, korkutmak manasına gelen "inzar" mastarından ism-i fâildir. "Uyarıcı" anlamına gelir. Yalnız bir ayet-i kerimede ve çoğul olarak (azamet cem'iyle) Münzirîn şeklinde Allah'ı nitelemek üzere geçmektedir. (59:3) Allah, gerçekten de fayda ve zarar verecek hususları bildirmek ve bundan sonra zarar görenlerin Allah'a karşı bir bahanelerinin kalmaması için zaman zaman insanları uyarır. Bu vasfın geçtiği ayette, "innâ künnâ münzirîn" ifadesinin kullanılması, yani, hem "kâne" fiilinin kullanılması, hem de cümlenin süreklilik ifade eden isim cümlesi şeklinde gelmesi, "inzar, zaten Bizim şanımızdandır." mesajını katmak içindir. Allah, gerek akıl ihsan etmek, gerek peygamberler göndermek, gerekse kitaplar indirmekle insanoğlunu önceden uyarmaktadır. Uyaran, peygamber veya kitap ise de, aslında bunları gönderen Allah olması hasebiyle asıl uyarıcı O'dur.

Bir ayette "inzar = uyarma" fiili Allah'a isnat edilir: "Biz sizi yakın bir azap ile inzar ettik."(78:40; 40:15)

26/9. Ey kullarını Cennet ve diğer mükâfatlarla müjdeleyen Mübeşşir! يَا مُبَشِّرُ ۝٩

Allah, iyiyi haber verip sevindiren, hayırlı haberler gönderendir. Kur'ân-ı Kerîm'de Yüce Allah'ın, bu vasfı taşıdığına değişik ayetlerle değinilmiştir:

"O'dur ki, rahmeti olan (yağmurun) önünden müjdeci olarak rüzgârlar gönderir. Nihayet bu rüzgârlar o ağır bulutları hafif bir şeymiş gibi kaldırıp yüklendiklerinde, bakarsın Biz onları, ekinleri ölmüş bir ülkeye sevk eder, derken oraya su indiririz de orada her türlüsünden meyveler, ürünler çıkarırız." (7:57)

"Zekeriyya mihrapta namaz kılmakta iken melekler kendisine seslenip: 'Allah sana, Allah'tan bir kelimeyi tasdik edecek, hem efendi, hem gayet zahit, hem peygamber olacak olan Yahya'yı müjdeler' dediler." (3:39)

"Gün geldi, melekler ona: 'Ey Meryem! Allah Kendisi tarafından bir kelime vereceğini sana müjdeliyor. Adı İsa, lakabı Mesih, sıfatı Meryem oğludur. Dünyada da ahirette de itibarlı, Allah'a en yakın kullardan olacaktır." (3:45)

"Onların Rabbi kendilerinin, katından bir rahmete, bir rıdvana ve içinde daimî nimetler bulunan Cennet'lere gireceklerini müjdeler." (9:21)

"Büyük duruşma günü zalimlerin, kendi yaptıkları işlerden bucak bucak uzak durup, korkudan titrediklerini görürsün. Hâlbuki çare yok, onların cezası

tepelerinin üstünde durmaktadır. İman edip makbul işler işleyenler ise, Cennet bahçelerindedirler. Rableri yanında, Cennet'te, istedikleri ne varsa kendilerine verilecektir. İşte bu da pek büyük bir lûtuftur. İşte bu, Allah'ın iman edip makbul ve güzel işler yapan kullarına verdiği mutluluk müjdesidir." (42:22-23)

يَا مُدَبِّرُ ⑩

26/10. Ey bütün kâinatı tam bir nizam içinde idare eden Müdebbir!

Bu isim, tedbir eden, düzenleyen, çekip çeviren, idare eden, yöneten anlamına gelir. Yüce Allah, evvelden planlayıp işleri ona göre ayarlayan, her şeyin evvelden tedbirini yapan, ilmiyle her şeyin akıbetini ihata edip ona göre hikmetle iş görendir.

Yüce Allah'ın bu vasfına Kur'ân-ı Kerîm'de aynı kökten fiillerle dikkat çekilmiştir:

"Sizin Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra da Arş'ı üzerinde hükümran olan, her işi yerli yerince çekip çeviren Allah'tır." (10:3)

"De ki: Kimdir sizi gökten ve yerden rızıklandıran? Kimdir kulaklarınızı ve gözlerinizi yaratan? Kimdir ölüden diriyi, diriden ölüyü çıkaran? Kimdir bütün işleri çekip çeviren, kâinatı yöneten? 'Allah!' diyecekler, duraksamadan: De ki: 'O hâlde sakınmaz mısınız O'nun cezasından?' (10:31)

"Güneşi ve ayı hizmet etmeleri için sizin emrinize verdi. Bunlardan her biri belirli bir vakte kadar dolaşmaktadır. Bütün işleri O yönetir. Delillerini size açıklar ki Rabbinize kavuşacağınıza iman edesiniz." (13:2)

"Gökten yere kadar her işi düzenleyip yönetir." (32:5)

سُبْحَانَكَ يَا لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ خَلِّصْنَا مِنَ النَّارِ ㉖

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-27-

27/1. Ey Beytü'l-Haram'ın Rabbi! يَا رَبَّ الْبَيْتِ الْحَرَامِ ①

Beytü'l-Haram, Ka'be-i Muazzama ve civarının bir ismidir. Kâfirlerin yaklaşmalarının men edildiği, oraya girmelerinin haram olduğu, ayrıca saygınlı-

ğından dolayı orada Müslümanlarca da bazı şeylerin yapılması, özellikle Hac mevsiminde yasak olduğu için bu isim verilmiştir. Yüce Allah, her şeyin, hatta âlemlerin Rabbi ve sahibi olduğu hâlde, özellikle bazı yer, varlık ve nesneleri kendine ait kılarak onların Rabbi ve sahibi olduğunu belirtmesi, o varlıkların özel bir önem ve değere sahip olduğuna işaret etmek içindir. Kureyş Sûresi'nde, Yüce Allah, Zât'ını, Kâbe'ye işâreten "Rabbe hâze'l-Beyt = Bu Ev'in Sahibi" olarak nitelemiş ve şöyle buyurmuştur: "Yalnız Bu Ev'in (Kâ'benin) Rabbine ibadet etsinler." (106:3)

27/2. Ey Haram Ayların Rabbi! ٢ يَا رَبَّ الشَّهْرِ الْحَرَامِ

Haram, "yapılması yasaklanmış olan, dokunulmaz, kutsal" anlamına gelir. "Haram ay" tabiri ise, savaş yapmanın yasak ve haram olduğu, diğer bir deyişle barış dönemi olan ayları ifade eder. Bunlar Kameri Takvim'e göre birinci, yedinci, on birinci ve on ikinci aylardır. (Muharrem, Receb, Zilkade, Zilhicce) Eski dönemlerden beri Yüce Allah, bu ayları kutsal addederek o aylarda savaşı yasak kılmış, Araplar da bu ayların saygınlığını kabul ederek savaş yapmamaya özen göstermişlerdir. Yüce Allah, zatını, bu ayların Rabbi ve sahibi olarak nitelektedir.

27/3. Ey Mescidü'l-Haramın Rabbi! ٣ يَا رَبَّ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ

Mescid-i Haram, Mekke-i Mükerreme'de, içinde Ka'be'nin bulunduğu en büyük, mukaddes ibadet yeri demektir. Yüce Allah, önem ve kutsallığına işareten burayı Kendine ait kılmış ve zatını bu mübarek mabedin sahibi olarak nitelemiştir.

27/4. Ey haram belde olan Mekke'nin Rabbi! ٤ يَا رَبَّ الْبَلَدِ الْحَرَامِ

"el-Beledü'l-Haram"dan maksat Mekke'dir. Bir ayet-i kerimede "el-Beledü'l-Haram" ifadesi aynen geçmekte ve şöyle buyrulmaktadır: "De ki: Bana, bu beldeyi muhterem ve mukaddes kılan ve her şey Kendisine ait bir olan Allah'a ibadet etmem emredildi." (27:91) Bu ayette dinin özü ve amacı, Hz. Peygamber'in şahsında insanlara anlatılmakta, Mekke şehrini harem bölgesi (dokunulmazlık alanı) kılan bir tek Allah'a kulluk etmeleri, O'na teslim olduklarını açıklamaları ve insanlara, Kur'ân okumaları emredilmektedir. Allah Teâlâ, o dönemde can güvenliğinin bulunmadığı Arap yarımadasında inşa edildiği günden itibaren Kâbe'yi müminlerin kıblesi yapmış, Mekke'de kan dökme, zulmetme, avlanma ve bitkileri koparma gibi eylemler konusunda yasaklar

koymuş; bu şehri emniyetli, saygın ve dokunulmaz (harem) bir şehir hâline getirmiştir. Arap yarımadasının her tarafında insanlar kan akıtırken Mekkeliler gerek buranın saygınlığından, gerekse güvenli bir belde oluşundan geniş olarak faydalanmışlardır. İşte Cenab-ı Hak, bu ismiyle insanlara bu nimetini hatırlatmakta ve onları şükre sevk etmektedir.

يَا رَبَّ الرُّكْنِ وَالْمَقَامِ ۝

27/5. Ey Rükn-ü Haceri'l-Esved ve Makam-ı İbrahim'in Rabbi!

Köşe, yan ve taraf gibi anlamlara gelen "Rükün" kelimesi, küp şeklinde olan Ka'be-i Muazzama'nın köşelerinden her biri için kullanılmıştır. Ka'benin dört köşesi vardır: Doğu köşesine, Rükn-i Hacer-i Esved veya Rükn-i Şarkî; Güney köşesine, Rükn-i Yemânî; batı köşesine, Rükn-i Şâmî; kuzey köşesine de, "Rükn-i Irakî adı verilir.

"Makam-ı İbrahîm" ise, İbrahim'in makamı demek olup, Hz. İbrahim'in Kâbe'yi inşa ederken üstüne bastığına, üzerine ayak izlerinin çıktığına inanılan taş veya bu taşın bulunduğu yerdir. Bugün bu taş Ka'be'nin kuzeydoğu kenarının karşısında, Kâbe'ye yaklaşık 15 m. mesafededir. Bakara Sûresi 125. ayette, "Biz Beyt-i Şerif'i insanlara sevap kazanmaları için toplantı ve güven yeri kıldık. Siz de Makam-ı İbrahim'i namazgâh edininiz!" buyrulmaktadır. Ayetteki "İbrahim'in makamından kendinize namaz kılacağınız bir yer edinin" buyruğu uyarınca Müslümanların namazgâh saydıkları, tavaf namazının kılındığı bu makamın korunması için halifeler ve diğer hükümdarlar özel tedbirler almışlar, taşın çevresine kıymetli madenlerden çemberler geçirmişlerdir. Sonraki dönemlerde Makam-ı İbrahim için özel bir oda inşa edildi. Hicrî 900 yılında bu yapı yenilendi. Osmanlı Sultanı Abdülaziz aynı yapının kubbesini 1 m. kadar yükselttirdi. Ancak Suudi Prensi Suûd b. Abdülaziz bu kubbeyi kaldırtarak taşı ve üzerindeki ayak izini rahatlıkla görülebilecek bir hâle getirdi. Zamanla hacıların sayısı artınca Ka'be'nin çevresindeki "metâf" denilen alandaki küçük yapıların tavafı güçleştirmesi üzerine Kral Faysal'ın emriyle bu yapılarla birlikte Makam-ı İbrahim için yapılan oda da yıkıldı; asıl Makam-ı İbrahim sayılan taş ise camlı bir kafes içine alındı. (Hayrettin Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, ilgili ayetin tefsiri)

Burada Yüce Allah, iki önemli sembol ve tarihî zengin çağrışımlara vesile olan "Rükün" ve "Makam"ın Rabbi ve sahibi olarak adlandırılmaktadır.

27/6. Ey Meş'ar-i Haram'ın Rabbi! ۝ يَا رَبَّ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ

Meş'ar-i Haram, Mekke'de, Müzdelife bölgesinde bulunan Kuzah Dağı'ndaki bir tepenin adıdır; bu tepe dolayısıyla Müzdelife'nin tamamına da

Meş'ar-i Haram denir. Hacılar Arafat'tan sonra buraya gelir ve arefeyi bayrama bağlayan geceyi burada geçirir, ikinci bir vakfe daha yaparlar. Kur'ân-ı Kerîm'de "Meş'ar-ı Haram" ifadesi bir yerde şöyle geçmektedir: "Arafat'ta vakfeden ayrılıp sel gibi Müzdelife'ye doğru akın ettiğinizde, Meş'ar-ı Haram'da Allah'ı zikredin. O size nasıl güzelce hidayet ettiyse, siz de öyle güzel bir şekilde O'nu zikredin. Bilirsiniz ki, O'nun yol göstermesinden önce siz yolu şaşırmış kimselerdendiniz." (2:198)

27/7. Ey helal ve haramın Rabbi! ⑦ يَا رَبَّ الْحِلِّ وَالْحَرَامِ

Bu isim terkibinde yer alan ve "helal" yani yapılması yasak olmayan diye çevirdiğimiz, "hill" kelimesinin, bu anlamının yanı sıra, yukarıdan beri gelen akışa da uygun olan iki anlamı daha vardır: 1. Ka'be haremi ile (ihrama girilen) Mikât arasındaki alan. 2. Hac zamanında Mekke-i Mükerreme dışından gelen hacıların ihrama girdikleri yerin dışında kalan saha.

"Bu isim terkibinde geçen "haram" ise, helal olmayan, İslamiyetçe ve dinen nehyedilen şeyler ve eylemler, Allah'ın izin vermediği, menettiği şeyler, kısacası helalin zıttı anlamına gelir. Bu anlamının yanı sıra, isimlerin sıralanış bağlamı da göz önünde bulundurularak, Harem-i Şerif de denilen ve kâfir ve müşriklerin girmesi yasak olan ve canlı mahlukun öldürülmesi menedilen Mukaddes Ka'be'nin civarı, hac ve umre sırasında ihramla girilmesi gereken bölge şeklinde anlaşılması daha doğru olur.

Kısaca, Yüce Allah, tüm bu anlam ve çağrışımlarıyla helal ve haramın Rabbi, sahibi, belirleyicisi, uygulayıcısı, koruyucusu ve gözeticisidir.

27/8. Ey nur ve karanlığın Rabbi! ⑧ يَا رَبَّ النُّورِ وَالظَّلَامِ

Nûr kelimesi, aydınlık, parıltı, parlaklık, her çeşidiyle zulmetin zıttı, ışık vb. anlamlara gelir. Bu kelime, Kur'ân-ı Kerîm, iman, İslamiyet, Hz. Peygamber gibi, manevî karanlıları defeden manen aydınlatıcılar için de kullanılmıştır. Nur, dünyevî ve uhrevî olmak üzere iki çeşittir. Dünyevî olanı da ayrıca iki çeşittir:

a) Envar-ı İlahiye'den intişar eden nur. Akıl ve Kur'ân gibi.

b) Görmekle hissedilen nurlu cisimler. Güneş ve ay gibi.

Uhrevî nur ise, "Gün gelir, mümin erkekleri ve mümin kadınları, önlerinde ve sağ taraflarındaki nurlarıyla, koşarcasına Cennet'e doğru ilerlediklerini görürsün. Kendilerine: 'Bugün size müjdeler olsun! Buyurun, içinden ırmaklar akan Cennet'lere, ebedî kalmak üzere girin!' denilir. İşte en büyük başarı ve mutluluk budur." (57:12) ayet-i kerimesinde ifade edilen nurdur.

Nur, âlemin manen aydınlığına vesile olan Hz. Peygamber için de kullanılmıştır. "Ey Ehl-i Kitap! Kitap'tan (Tevrat'tan) gizlediklerinizin çoğunu size beyan eden, birçoğunu da yüzünüze vurmayarak affeden Resûlümüz size gelmiş bulunuyor. İşte size Allah tarafından bir Nur ve hakikatleri açıklayan bir Kitap geldi." (5:15) ayetinde belirtildiği gibi, eşyanın hakikatını olduğu gibi beyan eden şeye de nur denir.

"Zalam" da, nurun zıttı olarak karanlık ve zulmet anlamına gelir.

İşte Cenab-ı Hak tüm ve bu zengin içerik ve geniş anlamlarıyla nur ve karanlıkların Rabbi ve sahibidir. Hepsini yaratan, idare eden, yöneten ve çekip çevirendir.

27/9. Ey tahiyyat ve selamın Rabbi! ۝٩ يَا رَبَّ التَّحِيَّةِ وَالسَّلَامِ

"Tahiyye", selamlar, dualar, hayır temennileri; mülk, beka, devamlılık; manevî hayat hediyeleri; hayatın tezahür ve işaretleri vs. gibi anlamlara gelir.

"Selam" ise, kusurlardan, tehlikelerden salim oluş; selamet, emniyet, sulh, asayiş, bütün korkulanlardan emin olma; Allah'ın rızasına erişmek için müminlerin birbirlerine yaptıkları hayır dua, iyilik temennisi vs. gibi anlamlara gelir.

İşte tüm bu zengin anlam ve çağrışımlarıyla Yüce Allah, "tahiyye ve selam"ın Rabbi ve sahibidir. Bunları öncelikle kendisi meydana getiren, ortaya koyan, emreden, sağlayan ve sahiplenendir.

27/10. Ey celal ve ikramın Rabbi! ۝١٠ يَا رَبَّ الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ

Allah, celal ve ikram sahibidir. Celal, azamet, ululuk ve büyüklük anlamındadır. İkramın kökü olan kerem ise, sözlük manasındaki aslı ve insanlar için kullanılan şekliyle, özgür, asil, cömert, güzel ahlaklı, geniş kalpli, şerefli, ihsan eden vb. manalara gelir. Allah hakkında ise, faydası çok olan, cömert, bağışı tükenmeyen, her türlü şeref ve fazileti Kendisinde toplayan, işleri övülmeye layık, yüce, aziz, affedici diye izah edilir. "İkram"ı ise, kullarını ve yaratıklarını cömertlik, hayır ve nimetlerinden faydalandırması, onları şeref ve fazilet sahibi kılması, övgüye layık hâle getirip aziz etmesi anlamına gelir. Özellikle de, dinine sahip çıkıp yardım eden dostlarına ikram etmesi, dünyada onları Kendisine itaate muvaffak kılması, derecelerini yükseltmesi, yaptıklarını kabul edip Cennet'te makamlarını yüceltmesi demektir..

Bu sıfata göre O, zatında yüce, büyük ve ulu olduğu gibi, kullarına karşı da ikram ve ihsan sahibidir.

Şu ayette, Allah'ın insanoğluna bakan izzet ve ikramına ışık tutulur: "Yemin olsun ki Biz, insanoğlunu üstün bir şerefe mazhar kıldık. Onları karalarda ve denizlerde taşıdık. Rızıkların en güzelleriyle besledik. Onları yaratıklarımızın birçoklarından daha üstün kıldık." (17:70)

Büyüklük alameti ne kadar üstün nitelik varsa hepsi de Yüce Allah'a mahsustur. Başkasında görülen zahiri kemal, cemal ve üstün niteliklerin hepsi O'nun bu sıfatlarının birer gölgesi, birer tecelli ve parıltısıdır. Çünkü, başta insan olmak üzere, canlı ve cansız, bitki ve hayvan bütün varlıklar bizzat ve menşeleri itibariyle son derece zelil, noksan ve hakirdirler. Şu varlıklar içerisinde en güçlü, en izzetli, ihtiyar ve iradesi en geniş, bazen ruh ve vücut aynasında gördüğü ve aslında Rabbinden kendisine akseden bir takım kemalatına bakarak bunları kendinden sanıp kibirlenen, gururlanan ve hatta Firavun gibi "En yüce rabbiniz benim ben!" (79:24) deyip tanrılık iddiasında bulunan insan bile gerek menşei ve yaratıldığı madde, gerekse bu emanet güç ve iktidarının zirvesinde iken birden bire maruz kaldığı ölüm sonucu dönüştüğü hâl itibariyle son derece aciz, zelil, kusurlu, fakir ve muhtaçtır. Demek ki, kendisindeki zahirî kemalat, üstün nitelik ve vasıflar, nimet ve ihsanlar onun değil, kendisine başka bir kaynaktan geliyor.

İnsanoğluna yakışan, gerek maddî ve manevî vücudunda, gerekse bir gül goncası gibi etrafını saran türlü nimetlerle dolu dış âlemindeki sayısız ikram, nimet ve ihsanların, izzet ve değerlerin gerçek kaynağını bulmak, O'na gönülden minnettarlık duyup hoşnutluğunu kazanacak bir hâl, tavır ve yaşantı içine girmektir. Yoksa, bütün bunları kendinden bilmek, sahiplenmek, kibir ve gurura kapılmak o nimet ve şerefledirmenin büyüklüğü ölçüsünde bir zulüm, haddi aşma ve nankörlüktür, ebedî Cehennem azabını gerektirir.

Ayrıca bu isimden ders alan bir mümin, Rabbi kendisine iyilik ve ikramda bulunduğu gibi o da, başkalarına iyilik ve ikramda bulunur. İnsanların kendisine yaptıkları hataları bağışlar. Kendisinden iyi ilişkilerini kesenlerle bile iyi ilişkilerini sürdürmeye çalışır. Kötülük edenlere iyilikle karşılık vermeye gayret eder. Kötülüklerden vazgeçmeyen ve artık manen zarar göreceği kimselerden güzelce uzaklaşır. Tüm bu ve benzeri niteliklerin, kerim olmanın vazgeçilmez şartları olduğunu bilerek onları uygular.

سُبْحَانَكَ يَا لَاۤ اِلٰهَ اِلَّاۤ اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ خَلِّصْنَا مِنَ النَّارِ ﴿٣٧﴾

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-28-

28/1. Ey desteği olmayanların desteği! يَا عِمَادَ مَنْ لَا عِمَادَ لَهُ ۝

Bu isimde geçen ve bizim "destek" diye tercüme ettiğimiz "imâd" kelimesi, direk, temel, esas, kuvvet anlamlarına gelir. Mecazen de, bir kavmin reisi ve başta geleni için kullanılır. Kelimenin bu hakikî ve mecazî manaları ışığında diyebiliriz ki, Yüce Allah, hayatını ve geçimini sürdürecek bir destek, kuvvet, kaynak ve dayanaktan yoksun olan varlıkların biricik kuvvet, destek ve dayanağıdır. Varlık ve bekaları için hükmü tüm kâinata geçen, isimlerinin tecellileriyle zerreleri ve küreleri birbirine bağlayıp, canlı ve cansız tüm varlıkları birbirinin imdadına gönderebilen Allah'tan başka, canlıların değil vücut binalarını, fayda ve menfaatlerini, bir tek hücresini bile ayakta ve varlıkta tutan kimse bulunmaz. Kör kuvvet, sağır tabiat, serseri ve başıboş tesadüf, bir çiçeği, bir meyveyi, hatta bir hücre ve zerreyi bile yaratıp varlığını sürdürmeye esas olamaz. Canlı ve cansız her varlık, O'na dayanır, O'ndan kuvvetini alır, O'nu nokta-i itimad edinir. Başka destek noktalarını arayanlar veya böyle bir şeyin varlığını sananlar, serap peşinde koşmuş, er geç kendini boşlukta bulmuş ve uçuruma yuvarlandıklarını görmüş olurlar.

28/2. Ey dayanağı olmayanların dayanağı! يَا سَنَدَ مَنْ لَا سَنَدَ لَهُ ۝

Bu isimde geçen ve bizim "dayanak" diye çevirdiğimiz "sened" kelimesi, dayanılacak, itimad edilecek ve sığınılacak varlık anlamına gelir. İşte, gerçekte tüm bu gibi imkânlardan yoksun olan canlıların, özellikle insanların nokta-i istinadı sadece ve sadece Yüce Allah'tır.

"Allah'a tevekkül edene Allah kâfidir. Allah, kâmil-i mutlak olduğundan lizatihî mahbuptur. (kendiliğinden sevilir) Allah mûcid, vâcib-ül vücud olduğundan kurbiyetinde vücud nurları, budiyetinde adem zulmetleri vardır. Allah melce ve mence (sığınak ve dayanak)'dir. Kâinattan küsmüş, dünya ziynetinden iğrenmiş, vücudundan bıkmış ruhlara melce ve mence O'dur. Allah bakidir, âlemin bekası ancak O'nun bekasıyladır. Allah mâliktir, sendeki mülkünü senin için saklamak üzere alıyor. Allah Ganiyy-i Mugnî'dir, her şeyin anahtarı O'ndadır. Bir insan Allah'a halis bir abd olursa, Allah'ın mülkü olan kâinat, onun mülkü gibi olur." (Bediüzzaman, *Mesnevî-i Nûriye*: s. 130)

يَا زُخْرَ مَنْ لَا زُخْرَ لَهُ ۝

28/3. Ey övünülecek birşeyi bulunmayanların övüncü!

"Övünç" diye çevirdiğimiz "zuhr" kelimesi, sehavetli zenginlik ve yüksek şeref gibi anlamlara da gelir. Ayrıca bu kelimeyi, hazırlık anlamına gelen "zahîre" olarak anlayanlar da vardır. Buna göre, Allah, istifade edebileceği sehavetli bir zenginliği, üstün bir şan ve şerefi, ilerisi ve dar günü için bir hazırlığı bulunmayan kimselerin biricik başvuru merciidir. O'nun rahmet hazinesi yoksulların definesidir. O'na olan ihtiyacının farkına varanların en büyük hazırlığıdır. Övünülecek bir şeyi bulunmayanların en büyük iftihar kaynağıdır.

يَا غِيَاثَ مَنْ لَا غِيَاثَ لَهُ ۝

28/4. Ey imdadına koşacak kimsesi olmayanların mededkârı!

Bu isimde geçen, "gıyâs" kelimesi, mededkâr, yardımcı, nusrete yetişen, imdat ve yardım anlamlarına gelir. İşte Yüce Allah, tüm bu imkânlardan yoksun olanların, "Bir imdât edici yok mu?" diye çaresiz bekleyenlerin medetkâr ve yardımcısıdır.

يَا حِرْزَ مَنْ لَا حِرْزَ لَهُ ۝

28/5. Ey korunacak yeri olmayanların koruyucusu!

Bu isimde geçen "hırz" kelimesi, koruyucu, sığınılacak muhkem yer ve kale anlamına gelir. Buna göre Yüce Allah, hadsiz düşman ve musibetler karşısında sığınacak bir koruyucu kalesi bulunmayanların koruyucusu ve himaye edicisidir. Aslında, O herkesin koruyucusu ve hamisi olmakla beraber, sebepleri koruyucu olarak görmeyen, tüm sebepleri elinde bulunduran O Müsebbibü'l-Esbâp'tan başkasını tanımayan, O'ndan başkasının kapısını çalmayanların imdadına çok daha süratle koşan ve onları erişilmez ve ilişilmez himayesine alandır.

يَا فَخْرَ مَنْ لَا فَخْرَ لَهُ ۝

28/6. Ey iftihar edecek kimsesi olmayanların medar-ı iftiharı!

Bu isimde geçen "fahr" kelimesi, övünme, yaptığını sayarak iftihar etme; fazilet, büyüklük, şeref gibi anlamlara gelir. Buna göre, gerçekte acizlik ve fakirlikten başka hiçbir şeye sahip olmayan varlıkların, özellikle mecazi ve sahte if-

tihar ve gurur vesilelerinin mahiyetini anlayıp bunlardan yüz çevirmiş bahtiyarların medar-ı iftiharı, fazilet, büyüklük ve şeref kaynağıdır.

28/7. Ey izzeti olmayanların izzeti! يَا عِزَّ مَنْ لَا عِزَّ لَهُ ﴿٧﴾

Kendisinden başka her şeyin, kızgın çöl yolcusunun su sandığı aldatıcı bir serap olduğunu bilenler ve onlara itibar etmeyenler için Yüce Allah, gerçek kuvvet, izzet, değer, üstünlük, saygınlık ve itibar kaynağıdır. O, böylesi bilinçli kullarını intisabiyle aziz edendir.

28/8. Ey yardımcısı olmayanların yardımcısı! يَا مُعِينَ مَنْ لَا مُعِينَ لَهُ ﴿٨﴾

Allah, yardımsız bırakılan kullarının yardımcısıdır. Yardıma muhtaç olduğu hâlde başkaları tarafından yüzüstü terkedilen, her türlü destekten yoksun bırakılan biçarelerin yardımcısıdır. Çünkü böyle durumlarda genellikle kul gerçek yardımcısı olan O'nu hatırlar. Yalnızca O'ndan medet ister. O'nun himayesine sığınır. Bütün sebepler onun gözünden düşmüştür. Doğrudan doğruya sebepleri elinde bulundurana yönelir. Allah da böylesine içten ve halisane yapılan bir yardım çağrısını cevapsız bırakmaz. Hemen, görünen ve görünmeyen ordularıyla harekete geçer. Bütün yardımcılara bedel tek başına o kulunu içinde bulunduğu sıkıntı ve mazlumiyetten kurtarır. Tarih bunun örnekleriyle doludur. Özellikle Allah dostları olan peygamberlerin ve onların vârisleri olan gerçek âlim ve salihlerin hayat hikayeleri bunun en açık delilleridir.

28/9. Ey dostu olmayanların dostu! يَا أَنِيسَ مَنْ لَا أَنِيسَ لَهُ ﴿٩﴾

"Dost" diye çevirdiğimiz, "enîs" kelimesi, bu manasından başka, arkadaş, ünsiyet edilen, alışılmış olan, kendisiyle ülfet edilmiş, sevgili vb. anlamlara gelir. Yüce Allah, tüm bu zengin içeriğiyle gerçek anlamda "enîs"tir. O, ünsiyet ve ülfet edilecek kimsesi olmayan, garip ve dostlarından ayrı düşmüşlerin hakiki dostu ve can yoldaşıdır.

يَا غُنْيَةَ مَنْ لَا غُنْيَةَ لَهُ ﴿١٠﴾

28/10. Ey zenginliği olmayanların ihtiyacını gören!

Allah, sınırsız yoksulluk ve ihtiyaçlar içinde yuvarlanan mahlukata, bitmez ve tükenmez hazineleri ve sonsuz rahmetiyle imdat eden, böylece onların baş-

kalarına ihtiyaçlarını bırakmayan gerçek zengindir. Buna göre, önemli olan O'nu bulmak ve rızasını kazanmaktır.

سُبْحَانَكَ يَا لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ خَلِّصْنَا مِنَ النَّارِ ﴿٢٨﴾

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-29-

وَاَسْئَلُكَ بِأَسْمَآئِكَ

Allah'ım! Sen'den şu isimlerinin hakkı için istiyor ve yalvarıyorum:

29/1. Ey varlığında başkasına muhtaç olmayan Kàim! ﴿١﴾ يَا قَآئِمُ

Kur'ân-ı Kerîm'de, bu isim Yüce Allah hakkında iki yerde kullanılmıştır. Birinde, adaleti ikame eden (3:18); diğerinde ise, rızıkları ve ömür sürelerini belirleyen ve her insanın yaptıklarını görüp gözeten anlamında (13:33). Buna göre yüce Allah, varlığı zorunlu ve bizatihi varlığını sürdüren, diğer bütün varlıklar O'nun var etmesi ve varlıkta tutmasıyla var kalabilen Zât'tır.

29/2. Ey varlığının sonu olmayan Daim! ﴿٢﴾ يَا دَآئِمُ

Yüce Allah, daimdir. Varlığı daimî, sonsuz, ebedi ve bakidir. Varlıkların, varlıkta kalabilmeleri de, O'nun devam ve bekasına bağlıdır. Hatta varlıkların, ömür denilen bir anlık parlamanın ardından ölümle sönmeleri, arkalarından gelen yeni varlıkların aynı şekilde hayatla parlaması, hepsine hayat veren, hayatı daim ve baki olan bir Zat'ın varlığını gösterir.

29/3. Ey mahlukatına merhamet eden Râhim! ﴿٣﴾ يَا رَاحِمُ

"Râhim", rahmet kökünden ism-i faildir. Merhamet eden demektir. Allah, rahmetiyle bütün varlıkları kuşatandır. Kâinattaki bütün lûtuf ve merhametler O'nun rahmetinin parıltı ve sızıntılarıdır.

29/4. Ey mevcudatına hükmeden Hâkim! ④ يَا حَاكِمُ

Hâkim, hükmeden; haklıyı ve haksızı ayırıp hak ve adalet üzere karar veren; başkasını müdahale ettirmeden idare eden manasına gelir. Buna göre Yüce Allah, her şeyi kuşatan hüküm ve hâkimiyetinde hiçbir rakip kabul etmeyen ve hiçbir şerike yer bırakmayan hükümrandır.

29/5. Ey her şeyi bilen Âlim! ⑤ يَا عَالِمُ

Bu isim, Yüce Allah hakkında, hemen tamamında "gayp ve şehadeti bilen", az bir kısmında da sadece "gaybı bilen şeklinde toplam 12 defa Kur'ân-ı Kerîm'de kullanılmıştır. Buna göre, Yüce Allah kendisinden asla ayrı düşünülemeyen sonsuz ve kuşatıcı ilmiyle, görünen ve görünmeyen tüm varlık ve âlemleri kuşatandır.

29/6. Ey yarattıklarını koruyan Âsım! ⑥ يَا عَاصِمُ

Allah, Âsım'dır; mahlukatını tehlikelere karşı korur, himaye eder, günahlardan alıkoyar, kötülüklere karşı muhafaza eder, peygamberlerine ismet sıfatını vererek, onları hatalardan uzak tutar, kötü niyetlilerin şerrinden muhafaza eder. Bu ismin ifade ettiği mana, fiil suretinde Kur'ân-ı Kerîm'de bir defa Yüce Allah hakkında kullanılmıştır: "Ey Peygamber! Rabbinden sana indirilen buyrukları tebliğ et! Eğer bunu yapmazsan risalet vazifesini yapmamış olursun. Allah seni, zarar vermek isteyenlerin şerlerinden koruyacaktır. Allah kâfirlere hidayet etmez, emellerine kavuşturmaz." (5:67)

29/7. Ey her şeyi adaletle taksim eden Kàsım! ⑦ يَا قَاسِمُ

Taksim eden, ayıran, bölen manasındaki kàsım kelimesi, Yüce Allah hakkında kullanıldığında; hak ve adaleti taksim eden, kullarına hak ettiklerini veren, yaratıklarının haklarını eksiksiz ihsan eden, hayat sahiplerinin istek ve ihtiyaçlarını gereği gibi taksim edip paylaştıran vs. anlamı kastedilir. Yeryüzü şekilleri ve dağlarının dengeli ve düzenli biçimde dağılımından tutun da insan bedeninde organların muntazam olarak konumlandırılmasına ve mideye karışık olarak inen gıda maddelerinin zerreler hâlinde vücut hücrelerine en uygun ve faydalı biçimde bölüştürülüp dağıtılmasına kadar olan faaliyetleri düşünen bir insan Allah'ın bu isme ne kadar layık bulunduğunu anlar. Bir ayet-i kerimede Yüce Allah'ın bu isimle yaptığı icraatına şöyle dikkat çekilir: "Onlar mı

Rabbinin rahmetini pay edecekler? Biziz geçimlerini, aralarında paylaştıran, dünya yaşayışında bir kısmı, bir kısmına hizmet etsin diye bazılarını derece bakımından bazılarından üstün halk ettik ve Rabbinin rahmeti, onların toplayıp biriktirdiklerinden daha hayırlıdır." (43:32)

29/8. Ey ayıp ve kusur kendisine arız olmayan Sâlim! ﴿٨﴾ يَا سَالِمُ

Sağlam, noksansız, eksiksiz, her türlü tehlikeden uzak, emin ve korkusuz anlamlarına gelen "sâlim" kelimesi, tüm bu zengin içeriğiyle Yüce Allah için aynen geçerlidir. Buna göre O, noksansızdır, ayıp ve kusurlardan münezzehtir, sınırsız kemaldedir, yaratılmışlara benzemez. Bu isminin tecellisi olarak da, tüm canlılara selamet, esenlik ve huzur bahşeder. Yüce Allah'ın bununla hemen hemen aynı manaya gelen bir ismi de "Selam"dır.

Selam, Allah'ın ismi olarak, Zât'ı her türlü eksiklikten uzak ve sâlim olduğu gibi, başkalarına da esenlik veren anlamına gelir. Bazılarının bu iki özelliği ayırarak yalnız birini, yani her türlü eksiklikten sâlim olmayı veya öbürünü, yani başkalarına esenlik vermeyi ön plana çıkardıkları görülür. (bkz. Yıldırım, *a.g.e.*, s. 267-268) Oysa her iki anlamda da Yüce Allah "Selam"dır. Hem Zât'ı her türlü eksiklikten, kusurdan, değişiklikten, dertten, beladan münezzeh ve uzaktır, hem de yaratıklarına her türlü emniyet, güven, esenlik ve selamet O'ndan gelir. Ayrıca ahirette Cehennem'den kurtarmak ve Cennet'i bahşetmek suretiyle de mümin kullarına esenlik ve selamet lûtfedendir.

Selam ismi, bir ayette Allah için kullanılmıştır. (59:23) Diğer birçok ayette ise, selamet, esenlik anlamına gelebileceği gibi, Allah'ın vasfı da olabilir. Mesela, "Lehüm daru's-selâm" (6:127) ayeti, "Onlar için selamet yurdu" veya "Selam olan Allah'ın beldesi vardır." diye anlaşılabilir. (Rağıb, *Müfredât*, s. 421-422)

Allah, Selam ismiyle kullarını ve yaratıklarına manevî olduğu kadar maddî, dünyevî olduğu kadar uhrevî bir selamet, barış ve esenlik verir, onları kötülüklerden ve arızalardan muhafaza eder.

Bu mübarek isim, Kuddûs ismine yakın bir mana taşımakta ise de, Kuddûs ismi, hem geçmiş hem de şimdiki zamana bakarken, Selam ismi, daha ziyade istikbale bakar. Yani, Yüce Allah'ın gerek zatı gerek sıfatı ileride en ufak bir değişikliğe uğramaktan münezzehtir. O, asla yok olmaz, ilmi azalmaz, kudreti kesilmez, mülkü elinden çıkmaz. Buna göre bu sıfat gerçek ve kâmil anlamda Allah'a hastır. O'ndan başka salim kalacak yoktur. Yaratıklar, varken yok olur, sultanken kul olur, bilirken cahil, güç ve kuvvet sahibiyken hiç olur. Hiçbir varlığa bu anlamda inanılıp güvenilmez. Çünkü hepsi bir anda yok oluverir.

Dünyada, yaratıklarının sahip olduğu her türlü selamet, huzur ve güven Allah'tan geldiği gibi, ahirette de Cennet'teki mümin kullarına selam edecek-

tir. Nitekim, Yâsin Sûresi'nde "Cennet ehline, Rahîm olan Rab'dan doğrudan doğruya iletilen bir selam vardır." (36:58) Müminler arasında alınıp verilen selam, bir selamet, esenlik ve saadet, dilek ve temennisidir. Allah'tan gelen selam ise, bir temenni değil bizzat bu selamet ve esenliğin lûtfedilip gerçekleştirilmesidir.

A. Osman Tatlısu'nun belirttiği gibi, selameti yalnız O'ndan bilmeli ve yalnız O'na teşekkür etmeliyiz. O, her türlü tehlikenin selamet yollarını ve sebeplerini yaratmış, tanzim ve tertip etmiştir. Fakat bu sebepler, kurtuluşumuz için sadece birer vesileden ibarettir. Öyleyse tehlikeden kurtulup selamete çıkanın, vasıtaya değil, o vasıtayı yaratıp sevk edene teşekkür etmesi icap eder. Gerçi vasıtaya da teşekkür edilir, fakat, Allah'a ortak gibi değil, iyi bir işe vesile olduğu için (Ali Osman Tatlısu, *Esmâ-i Hüsnâ.*, s. 47-49)

Bu ismin Sahibini tanıyan mümin, her işinde fanilere değil, yalnız Allah'a dayanıp güvenmeli. Çünkü yıkılmayacak ve her türlü afet ve beladan salim kalacak olan yalnız O'dur. Fanilere bağlananlar, hayal kırıklığına uğrarlar.

Yine, Allah'ı selâm ismiyle tanıyan, bir iyi dilek temennisi ve kendinden zarar gelmeyeceği ifadesi olarak selamı yayar, elden geldiğince herkese selam verir. Dinî hayatını her türlü şüphe ve hurafelerden uzak tutar. Kendisini uçuruma götüren nefsanî arzu ve isteklerinin peşinden gitmez. Dünya ve ahirette selamet bulmak için, dizginlerini şehvet ve öfkesinin eline değil, aklının eline verir.

Selâm isminden nasibini alan kimse, ne kendine ne de başkasına zarar vermemeye özen gösterir. Kişinin kendi kendisine en büyük zararı ve zulmü, dünya ve ahirette felaketine sebep olacak günahları işlemektir. Başkasının, elinden ve dilinden selamette olmadığı kimse, Allah'ın Selâm isminden ders almamış demektir. Ahirette O'nun huzuruna salim, temiz ve samimi bir gönülle çıkabilenlere ne mutlu!

يَا قَابِضُ ﴿٩﴾

29/9. Ey istediğinin maddî ve manevî rızkını daraltan Kàbıd!

Bu isim Esmâ-i Hüsnâ şarihleri tarafından genellikle bundan hemen sonra gelen Bâsıt ismiyle birlikte açıklanır. Biz de aynı yönteme uyarak sonraki isimle birlikte ele alacağız:

يَا بَاسِطُ ﴿١٠﴾

29/10. Ey istediğinin maddî ve manevî rızkını genişleten Basıt!

Kàbıd, sıkan, daraltan, kısan; Basıt ise, açan, genişleten, yayan, ferahlık veren ve dilediği kulunun rızkını genişleten demektir.

Bu iki isim, Kur'ân-ı Kerîm'de bu kalıpla geçmeyip, sadece meşhur Esmâ-i Hüsnâ Hadisi'nde yer almaktadır. Ancak, Kur'ân'da da, bu isimlerle aynı kökten gelen fiiller Allah Teâlâ hakkında kullanılmış, böylece Allah'ın bu vasıfları taşıdığına işaret edilmiştir. Bu iki isim, birlikte zikredilmesi gereken isimlerdendir. Genellikle, "Nimet ve rızıkları belli bir ölçüye göre tutup veren; ruhları bedenlerden alan ve salan" manalarında anlaşılıyorsa da, sözlük manaları esas alınarak her türlü kısma ve genişletme, daraltma ve ferahlandırma, alma ve verme, tutma ve salma manasında anlaşılması bizce daha doğru olur. Zaten, "Kabzeden de, bast eden de Allah'tır." (2:245) meâlindeki ayette de görüldüğü gibi her iki fiilin de mef'ulü zikredilmeyerek kullanılması, bu iki kavrama daha geniş bir anlam verilmesine imkân hazırlamıştır. (Metin Yurdagür, *Esmâ-i Hüsnâ'*, s. 115)

Allah özellikle "kabd" sıfatı ve icraatıyla ilgili olarak şöyle buyurur:

"Yahudiler, Allah'ın eli bağlıdır (sıkıdır), dediler. Hay dedikleri yüzünden elleri bağlanası ve lanet olasılar! Bilâkis, Allah'ın elleri açıktır, dilediği gibi verir." (5:64)

"Allah O'dur ki, rüzgârları gönderir, bunlar da bulutu kaldırır. Derken, Allah onu gökte dilediği gibi yayar ve parça parça eder; nihayet arasından yağmurun çıktığını görürsün. Allah dilediği kullarına yağmuru nasip edince, onlar seviniverirler." (30:48)

"Allah rızkı kullarından dilediğine bol bol verir, dilediğine de kısar. Şüphesiz Allah her şeyi hakkıyla bilendir." (29:63)

Gerçekten de bütün varlık âlemi, Allah Teâlâ'nın kudret kabzasındadır. İstediği kulundan, lûtfettiği servet ve ihsanı, evlat ve iyali yahut hayat zevkini, gönül ferahlığını alıverir. O kimse zenginken fakir olur, yahut evlat acısına boğulur, yahut iç sıkıntısına, ıstırap ve huzursuzluğa düşer. İşte bu hâller el-Kabıd isminin tecellileridir. İstediği kuluna da yepyeni bir hayat verir, neşe verir, rızık bolluğu verir. Bu da el-Basıt isminin tecellileridir. Allah hakîmdir; kuluna bazen kabz ile, bazen de bast ile muamele buyurur. Bast ettiğinde de, kabz ettiğinde de hikmeti vardır. Hayat imtihandan ibarettir. Allah her kulunu bir çeşit imtihana tabi tutar. (Tatlısu, *a.g.e.*, s. 80)

Gazâlî'nin de belirttiği gibi, Allah Teâlâ, Kabıd ve Basıt isimlerinin tecellisiyle, ölüm anında ruhları kabzeder, dünyaya gelirken ve hayatta iken onları bedenlere bırakır. Zenginlerden zekât ve sadakaları alır, zayıflara rızıklarını verir. Zenginlere, hiç ihtiyaç kalmayacak kadar bol rızık verir, fakirlerden de rızkı kısar. Kimi kalpleri tutar, daraltır, böylece onlara İlahî tecellilerini az salar. Kimi kalpleri de lûtfu ve keremiyle iyice genişletir. Böylece Kendisine daha çok yaklaşırlar ve İlahî tecelliler daha çok olur. (Gazâlî, *a.g.e.*, s. 59)

Allah, üzüntü ve sevinç merkezimiz olan kalbimizi her an hâlden hâle döndürür. Kalp bütün hâlleriyle O'nun tasarrufundadır. Onu dilediği gibi çekip

çevirir. O kalp, sevinç ve neşeyle coşarken bir anda üzüntü ve kederle burkulur. Bast hâlinde İlahî tecellilerle mest olurken, bir anda o güneş misali tecelli gizleniverir ve inkıbaz hâline bürünür. Kısaca, insan kalbi çok süratli olarak manen renkten renge girer. Zaten kalbe bu ismin verilmesinin sebebi de, daima takallüp etmesi, hâlden hâle inkılap etmesi, kendisine doğuşların süratle ve peş peşe gelmesidir. Bütün bunlar ise Allah'ın meşietiyle gerçekleşir. Onun için Allah'ın bir ismi de Mukallibü'l-Kulûb'dur.

İnsan kalbinde iman ve marifet kandilini tutuşturmaya vesile olan hadsiz delilleri kâinatta yaratan, kitaplar indiren, peygamberler gönderen ve ayrıca bu nuru (kişi tercihini bu yönde kullandıktan sonra) bizzat insan kalbine atan, vücudunun her hücresine ruhunun en ücra köşelerine kadar sindirip yayan Allah, Basıt ismine layıktır. Bunun yanı sıra, kulun kötü tercihi sonucu kalbinden iman nurunu çekip alan (kabzeden) da yine Allah Teâlâ'dır.

Her gece uyurken, ölümün kardeşi olan uykuyla ruhumuzu bir derece alarak, bedenin aktivitesini nispeten kısıtlaması Kabıd isminin tecellisini gösterdiği gibi, uykudan uyandığımızda da ruhumuzu geri salarak, hareket ve aktivitemizi bahşetmesi, Basıt isminin tecellisini göstermektedir. Ölümle ruhlarımızı bütünüyle kabzedecek olan, ahiretteki büyük dirilişle yeniden bedenlerimize salıp göndererek yine bu iki isminin tecellilerini gösterecektir.

Bütün evreni önce dev bir atom içinde zapt edip sıkıştıran, daha sonra "Büyük Patlayış"la bunu bast edip bütün bu âlemi inkişaf ettiren Allah olduğu gibi, ağacı, çiçeği, insanı ve diğer bütün canlı varlıkları birer çekirdek, yumurta ve hücrede dercedip, daha sonra bunları ağaç, çiçek, insan vs. suretinde bast ve inkişaf ettiren de O'dur.

Kısaca, her alanda vermek de almak da, genişletmek de daraltmak da, sevindirmek de, üzüntüye boğmak da Allah'ın elindedir. Bunu bilen kul, her an ve yalnızca O'nun dergâhına başvurmalı, O'na sığınmalı, O'nun celalinden cemaline, kahrından lûtfuna, azabından sevabına iltica etmelidir.

Yine insana düşen, gerek maddî gerekse manevi âlemde bu İlahî icraatları görüp, bir hâli tek kanun kabul etmeyip, her an her şeyin değişebileceğini anlayıp, acı tatlı, kabz bast, sıkıntı huzur, inkişaf inkıbaz gibi bütün hâllere hazır olmak ve her hâl karşısında kendisinden bekleneni yerine getirmektir. Sıkıntı hâlinde sabretmek, huzur ve ferahlık hâlinde şükretmek, kabz hâlinde, basta karşı yay gibi gerilip bast hâliyle de maddî ve manevî alanda daha büyük terakki ve ilerlemeler kaydetmektir.

Allah'ı bu iki vasfıyla bilen bir mümin, O'na karşı sürekli korku ve ümit arasında bulunur. Ne varlıkla şımarır, ne de yoklukla bedbinleşir. Nimet ve rızkı genişletme ve daraltma yetkisinin Allah'ın elinde olduğunu bilerek, aciz kullara minnet etmez. Varlıkta şükreder, darlıkta ise sabreder. Allah'ın verdiği

nimetleri O'nun diğer kullarıyla paylaşır. Verirken ve esirgerken hikmetli davranır.

İmam Gazâlî'ye göre, bu isimlerden nasibini almış kimseye, hikmet ve hakikat dolu sözler ilham edilir. Böylece kâh Allah'ın rahmetinden ve hikmet inceliklerinden bahsederek insanların gönüllerini açıp ferahlatır, kâh Allah'ın celali, kibriyası, çetin imtihanları ve düşmanlarına yönelik cezaları ile korkutarak gönüllerine korku ve endişe verir. Hz. Peygamber de sahabilerine sohbet ederken böyle davranırdı.

سُبْحَانَكَ يَا لَآاِلٰهَ اِلَّآ اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ خَلِّصْنَا مِنَ النَّارِ ﴿٢٩﴾

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-30-

يَا عَاصِمَ مَنِ اسْتَعْصَمَهُ ﴿١﴾

30/1. Ey Kendisine sığınmak isteyenleri koruyan!

Allah, aslında herkesin koruyucusu olmakla beraber, bu ismiyle Kendisinden koruma isteyen, himayesi altına girmeyi arzu eden kimseleri daha çok koruduğunu ifade etmiş oluyor.

يَا رَاحِمَ مَنِ اسْتَرْحَمَهُ ﴿٢﴾

30/2. Ey Kendisinden merhamet dileyenlere merhamet eden!

O'nun merhametinden nasiplenmeyen, yararlanmayan hiçbir canlı bulunmamakla birlikte, o merhametin koruyucu kanatları altına iltica eden kimseleri daha sıcak bir şekilde sarıp sarmalar.

يَا نَاصِرَ مَنِ اسْتَنْصَرَهُ ﴿٣﴾

30/3. Ey Kendisinden yardım isteyenlere yardım eden!

O, yardımı olmadan hiçbir varlığın varlıkta kalamayacağı Zât olmakla birlikte, nusret ve imdadını dileyenlerin yardımına daha çok koşandır.

يَا حَافِظَ مَنِ اسْتَحْفَظَهُ ﴿٤﴾

30/4. Ey korunmak isteyenleri muhafaza eden!

O, her varlığı koruyan, hıfz ve himaye eden olmakla beraber, koruması altına girmek için can atanları daha fazla koruyandır. Bir ayet-i kerimede Yüce Allah'ın bu koruyucu vasfına Hz. Yakub'un dilinden şöylece dikkat çekilmiştir: "(Yakup), bundan önce kardeşini ne kadar emniyet ettiysem bunu da o kadar emniyet ederim size; şüphe yok ki Allah, koruyanların en hayırlısıdır ve O, merhametlilerin en merhametlisidir." (12:64)

يَا مُكْرِمَ مَنِ اسْتَكْرَمَهُ ﴿٥﴾

30/5. Ey Kendisinden ikram isteyenlere ikram eden!

Allah, herkese ikramda bulunan, her varlığı şu dünya misafirhanesinde güzelce ağırlayan ve hepsine değer veren olmakla birikte, ikramını dileyenlere hususi ikramıyla muamelede bulunandır. Yüce Allah, ikram edici vasfına ve bu vasfının tecellisi karşısında bazı insanların olumsuz tutumuna bir ayet-i kerimede şöyle dikkat çeker: "Rabbi, insanı denemek için ona değer verip, nimetlere gark edince o: 'Rabbim hakkım olan ikramı yaptı' der." (89:15)

يَا مُرْشِدَ مَنِ اسْتَرْشَدَهُ ﴿٦﴾

30/6. Ey Kendisinden irşad edilmeyi isteyenleri irşad eden!

Allah, her varlığın yol göstericisi, irşad ve hidayet edicisi olmakla birlikte, hak yolunda istikamet nasip etmesini gönülden isteyenlere hususi rüşt ve hidayetini ihsan edendir.

يَا مُعِينَ مَنِ اسْتَعَانَهُ ﴿٧﴾

30/7. Ey Kendisinden inayet isteyenlere inayet eden!

Yüce Allah, her varlığın yardımcısı, kötü gününde her kulunun en yakın dostu olmakla birlikte O'nun bu yardımcılığının farkında olup O'ndan hususî yardım talep edenlere daha çok yardım eder.

Kur'ân-ı Kerîm'de de, Yüce Allah yardım konusunda sadece Kendisine müracaat edilmesini ister. Mesela, Fatiha Sûresi'nde, mümin kullarına şöyle dua etmelerinin yolunu gösterir: "Biz sadece Sana kulluk eder ve yalnızca Sen'den yardım dileriz." (1:5) Başka bir ayette de mümin kullarından, "Sabır ve namaz aracılığıyla Allah'tan yardım istemelerini" öğütler. (2:153) Hz. Musa'nın diliyle

de müminlere şu öğüdü verir: "Allah'tan yardım dileyin ve sabredin. Muhakkak ki dünya Allah'ın mülküdür; kullarından dilediğini oraya vâris kılar. Güzel akıbet, elbette müttakilerindir." (7:128)

يَا مُغِيثَ مَنِ اسْتَغَاثَهُ ﴿٨﴾

30/8. Ey Kendisinden imdat isteyenlere imdat eden!

Bu isimde geçen "mugîs" kelimesi, yardım eden, yardıma koşan, medet edici ve feryada yetişen anlamına gelir. Allah'ın bu vasfı her mahlukuna karşı gerçerli ise de, dara giren, yardıma ihtiyacı acil hâle gelen, çaresizlik ve zorda kalmışlıktan feryat eden ve O'ndan imdat ve yardım isteyen kullarının yardımına hususi imdadıyla yetişir, elinden tutar ve onları sıkıntıdan kurtarır.

30/9. Ey feryat edenlerin feryadına koşan! يَا صَرِيخَ مَنِ اسْتَصْرَخَهُ ﴿٩﴾

O, kendisine yükselen imdat feryatlarını işiten, feryat sahiplerinin çağrısına kabul ile cevap verendir.

يَا غَافِرَ مَنِ اسْتَغْفَرَهُ ﴿١٠﴾

30/10. Ey Kendisinden mağfiret isteyenleri bağışlayan!

O, dergâhına af ve mağfiret bulmak için gelen, günahlarından bunalmış, bağış ve merhamet esintilerini teneffüs etmek isteyenlere af ve mağfiretiyle muamele edendir.

سُبْحَانَكَ يَا لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ خَلِّصْنَا مِنَ النَّارِ ﴿٣٠﴾

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-31-

31/1. Ey affı bol olan! يَا كَرِيمَ الصَّفْحِ ﴿١﴾

Bu isimde geçen ve bizim "af" diye çevirdiğimiz "safh" kelimesi, suçu bağışlama, günah ve cürmü affeyleme, dostluk etme manalarına gelir. Buna göre

Yüce Allah'ın, affediciliği, bağışlayıcılığı ve dostluğu hep cömertçe ve kerem doludur.

31/2. Ey iyiliği büyük olan! ٢ يَا عَظِيمَ الْمَنِّ

"İyilik" diye çevirdiğimiz "menn" kelimesi, nimet vermek, hoşnutluk göstermek, esiri ücretsiz olarak salıvermek vs. gibi anlamlara gelir. Buna göre Yüce Allah, büyük nimetler veren, rızası büyük olan ve büyük suç işleyen, ebedî zindanında manevî esareti hak etmiş kullarını karşılıksız salıverendir.

31/3. Ey hayrı çok olan! ٣ يَا كَثِيرَ الْخَيْرِ

Bu isimde geçen "hayr" kelimesi, faydalı, nurlu ve sevaplı amel; insanların rağbet ettiği akıl, ilim, ibadet, adalet, ihsan, mal gibi nimetler vs. anlamlarına gelir. Buna göre Yüce Allah, kullarına tavsiye ettiği hayır ve hasenatı çok; lûtfettiği meyve ve nimetleri bol olandır.

31/4. Ey fazlı kadîm olan! ٤ يَا قَدِيمَ الْفَضْلِ

Bu isimde geçen "fazl", erdem ve hüner açısından yüksek derece; bir şeyin başka şeylerden cemal, kemal ve fayda cihetinden üstünlüğü gibi anlamlara gelir. Yüce Allah, tüm bu içeriğiyle kadîm fazl ve kerem sahibidir. Zira O, varlığının başlangıcı olmayan kadîm ve ezelî olduğundan, her şey O'nun fazl ve keremi sayesinde vücuda gelmiş ve her varlık, ilk andan itibaren her an coşup taşan nimet ve ihsanıyla varlıkta kalmakta ve hayatını sürdürmektedir.

31/5. Ey sanatı güzel olan! ٥ يَا لَطِيفَ الصُّنْعِ

Allah, sanatı latîf, ince ve zarîf olandır. Ayrıca sanat eserleri, lûtuf ve kereminin incelikleriyle süslenmiş ve bezenmiştir. Kendi vücudumuzdan tutun, istifade ettiğimiz, hava, su, ışık ve bunlardan meydana gelen gıda maddelerine kadar O'nun tüm sanat eserleri hep letafet ve lûtuf incelikleriyle işlenmiş ve oluşturulmuştur.

31/6. Ey lûtfu daim olan! ٦ يَا دَائِمَ اللُّطْفِ

Allah, lûtuf ve ihsanları daimî, sürekli ve kesintisiz olan ve tüm varlıklarda lûtuf, inayet ve ince sanatının panltıları her an açıkça müşahede edilendir.

31/7. Ey sıkıntıyı gideren! ⑦ يَا نَافِسَ الْكَرْبِ

Allah, her türlü sıkıntı, bela, gam, tasa, keder, endişe ve göz değmesine hükmü geçip onu kaldıran, tüm zararlı şeylerin etkisini giderendir. Dolayısıyla bu gibi durumlarda doğrudan doğruya O'na başvurulmalı, O'nun dergâhına sığınılmalı ve O'ndan şifa dilenmelidir.

31/8. Ey zararı kaldıran! ⑧ يَا كَاشِفَ الضُّرِّ

Bu konuda şu iki ayet-i kerime çok anlamlı olup başkaca da bir açıklamaya ihtiyaç bırakmamaktadır: "Eğer Allah sana bir sıkıntı verirse O'ndan başkası onu gideremez. Sana bir hayır ve nimet verirse... Zaten O her şeye olduğu gibi, buna da elbette kadirdir." (6:17); "Ve (bil ki,) eğer senin başına Allah bir darlık, bir sıkıntı saracak olsa, O'ndan başka onu giderecek yoktur: Ve eğer hakkında iyilik, genişlik diliyorsa, O'nun lûtuf ve cömertliğini engelleyebilecek kimse de yoktur; O, lûtuf ve cömertliğini kullarından dilediğine nasip eder. Çünkü çok acıyan, esirgeyen gerçek bağışlayıcı O'dur." (10:107)

31/9. Ey mülkün sahibi olan! ⑨ يَا مَالِكَ الْمُلْكِ

Allah, kendi mülkü olan kâinat memleketindeki her bir varlığın mutlak sahibi, hâkimi ve hükümranıdır. Yarattığı ve sahip olduğu bütün varlıklar üzerinde kudreti tamdır. Dilediğini var eder, dilediğini ise yoklukta bırakır. Var ettiklerinden de dilediğini varlıkta bırakır dilediğini yok eder. Dilediğini dilediğine verir, dilediğinden de dilediğini esirger. Aziz kılar, zelil eder. Dünyanın da ahiretin de sahibi ve hükümranıdır. İnsan sadece bu ismin manasını, hakikat ve tecellilerini tam olarak kavrasa Allah'ı tanıması ve hayattaki tavır, istikamet ve saadeti bakımından ona kâfidir. Zerreden güneşe, mikroptan file, zelzeleden gökteki meteorlara, kabirden, mahşerden, sırattan, Cehennem ve Cennet'e kadar bütün maddî ve manevî varlık ve hâdiselerin dizgininin O'nun elinde olduğunu bilen bir insanın buna göre tavır takınması, hayat geçirmesi ne kadar rahatlatıcı, doğru yön ve istikamet belirleyici ve hayat yükünü hafifleticidir! Allah'ı her şeye kadir, dilediğini yapmaya muktedir, hiçbir şeye ihtiyacı olmayan ve bütün ihtiyaçları karşılayabilen, zillet ve izzet Kendi elinde olan, yüceltme ve alçaltmanın yegâne yetkilisi olarak bilen bir insan, O'ndan başkasının kapısına başvurur mu? Mâlikü'l-Mülk isminin geçtiği tek ayet-i kerîmenin meali bu yüce ismin manasına ışık tutmaktadır:

"De ki: Ey mülkün gerçek sahibi olan Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verir, dilediğinden de geri alırsın. Dilediğini yüceltir, dilediğini de alçaltırsın. Her türlü iyilik Senin elindedir. Gerçekten de Sen her şeye kadirsin." (3:26)

Allah'tan başka hiç kimsenin gerçek anlamda ve kendi başına, ne güç ve kuvveti, ne geçerli hüküm ve kanunu, ne otorite ve egemenliği, ne izin ve ruhsat verme, ne de kanun koyma yetkisi bulunmaktadır. O'nun ortaya koyduğu deliller de, fıtrata seslendiği ve yaratılışın bağrından çıktığı için karşı konulmaz kesinliktedir. O'nun uluhiyyet saltanatından başka, hiçbir yerde hiçbir saltanatın hiçbir yönden imkân ve belirtisi bulunmamaktadır.

Buna göre, bu vasıf, cin, insan ve meleklerden meydana gelen bütün akıl sahiplerinin, Allah'ın saltanat ve hâkimiyetine büyük bir itaatle boyun eğdiklerini ifade ediyor. Sayıları hiçbir rakama sığmayan çeşit çeşit melek ve ruhanîler bütünüyle Allah'a itaat hâlindedir. Cinler ve insanlar da zahirî ve batınî fonksiyonlarının büyük bir kısmıyla Allah'a ister istemez itaat ederler. Geri kalan ihtiyarî fiillerinde de müminler yine Allah'a itaat ederler. Kâfirler ve fasıklar ise sadece ihtiyarî fiilleriyle bu emirlere ters hareket ederler. Bu da zaten O'nun ilmi, meşieti ve kudreti dâhilinde cereyan ediyor. Allah dilemezse insan değil küfür ve isyana sapmak, bir an olsun varlık sahasında bile duramaz.

Allah'ı bu ismiyle tanıyan mümin, O'ndan başkasına sığınmaz. Başkasından yardım dilemez. Himayesinden başka himaye aramaz. Allah, hükmranlığın tek ve gerçek sahibi olmakla, Kendisine inananların da tek koruyucusu, hamisi ve yardımcısı, destekleyicisi ve dostudur. Böyle bir sığınak, dayanak ve dostu bulan müminin herhangi bir şeyden korku ve endişesi olabilir mi?

Bediüzzaman, başka bir vesileyle, konumuzu ilgilendiren şu güzel açıklamayı yapar: "Mülk umumen onundur. Sen, hem O'nun mülküsün, hem memluküsün, hem mülkünde çalışıyorsun. Şu kelime (lehü'l-mülk = mülk O'nundur), şöyle şifalı bir müjde veriyor ve diyor: Ey insan! Sen kendini, kendine malik sayma. Çünkü sen kendini idare edemezsin, o yük ağırdır. Kendi başına muhafaza edemezsin, belalardan sakınıp, levazımatını yerine getiremezsin. Öyle ise beyhude ızdıraba düşüp azap çekme, mülk başkasınındır. O hem Mâlik, hem Kadîr'dir, hem Rahîm'dir; kudretine istinad et, rahmetini ittiham etme. Kederi bırak, keyfini çek. Zahmeti at, safayı bul.

Hem der ki: Manen sevdiğin ve alakadar olduğun ve perişaniyetinden müteessir olduğun ve ıslah edemediğin şu kâinat, bir Kadîr-i Rahîm'in mülküdür. Mülkü sahibine teslim et, ona bırak.. cefasını değil, safasını çek. O hem Hakîm'dir, hem Rahîm'dir. Mülkünde istediği gibi tasarruf eder, çevirir. Dehşet aldığın zaman, İbrahim Hakkı gibi "Mevla görelim neyler, neylerse güzel eyler" de, pencerelerden seyret, içlerine girme." (*Mektûbât*, 224-225)

31/10. Ey hak ile hükmeden! يَا قَاضِيًا بِالْحَقِّ ⑩

Allah'ın hükmü ve kararı tamamıyla gerçeğe ve realiteye uygundur. Çünkü O, her şeyi bilen Alîm, her şeyden haberdar olan Habîr ve bilgisi her şeye nü-

fuz eden Latîf'tir. Dolayısıyla O'nun verdiği hüküm ve kararda ancak adalet olur.

سُبْحَانَكَ يَا لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ الْأَمَانُ الْأَمَانُ أَجِرْنَا مِنَ النَّارِ ۞

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-32-

32/1. Ey mağlûp edilmeyen Azîz! ۞ يَا عَزِيزًا لَا يُضَامُ

Azîz, izzet, güç ve kuvvet sahibi demektir. Allah, asla mağlup edilemeyecek, zillete düşürülemeyecek, zulüm ve hakarete uğratılamayacak kadar Azîz'dir. İzzet ve iktidarına hiç kimse hiçbir surette karşı çıkamaz. O'nun mülkünde ve kudretinin avucunda olan, O'nun verdiği rızıkla beslenen, küfür, inkâr ve isyan ehli kimseler O'na en küçük bir zarar ve zulüm dokunduramazlar.

32/2. Ey Kendisine ulaşılamayan Lâtîf! ۞ يَا لَطِيفًا لَا يُرَامُ

Allah, künh-i Zât'ına erişilemeyecek, hakikati idrak edilemeyecek, mahiyeti bilinemeyecek kadar gizlidir. Çünkü, her türlü şekillenmelerden münezzehtir. Dolayısıyla ihata edilemez, idrak edilemez, göz ve akılların kavramasından uzaktır. Şu ayet-i kerîme de, letafet kökünden gelen Latîf'in bu manasına işaret etmektedir: "Hiçbir beşeri görüş ve tasavvur O'nu kuşatamaz, hâlbuki O her türlü beşeri görüş ve tasavvuru çevreleyip kuşatır, zira yalnız O'dur (hikmetine) tam nüfuz edilemez olan, her şeyden haberdar bulunan." (6:103)

Bu ismin bir başka manası da şudur: Allah, ilminden gizlenilip kaçılamayacak, bilmesinden hariç kalınamayacak kadar Latîf olandır. Çünkü O, ilminin incelik, nüfuz ve ihatasıyla en gizlisi de dâhil, her şeyi kuşatmıştır.

32/3. Ey uyumayan gözetleyici! ۞ يَا رَقِيبًا لَا يَنَامُ

Rakîb, dâima görüp kontrol eden, sürekli gözeten anlamındadır. Yüce Allah'ın Rakîb isminin genişçe açıklaması 45/2'de gelecektir. Burada şu kadarını deriz ki: Yüce Allah'ın uykudan, uyuklamaktan ve dalgınlıktan münezzeh bir

murakabe edici olduğunu Ayetü'l-Kürsî'deki şu ifadeler açıkça bildirmektedir: "Öyle bir Allah ki O'ndan başka yoktur tapacak. Diridir, her an yarattıklarını tedbîr ve tasarruf edip durur. Ne uyuklamaya kapılır, ne uykuya dalar." (2:255)

32/4. Ey yok olmayan Kàim! ۞ يَا قَائِمًا لَا يَفُوتُ

Kàim, mevcut ve baki anlamındadır. Ayrıca daima iş başında, mevcudatı tedbir eden ve tasarrufta bulunan anlamı da vardır. Buna göre Yüce Allah, öyle bir mevcuttur ki, O'nun kayyûmiyetinin, yani varlıkları varlıkta tutuşunun etkisinden hiçbir şey bir an bile hariç değildir. Her şey varlıktaki hâlini muhafaza etmeyi O'na borçludur.

32/5. Ey ölmeyen Hayy! ۞ يَا حَيًّا لَا يَمُوتُ

Hayat kelimesinden sıfat olan "Hayy" kelimesi, kısaca "hayat sahibi, diri" anlamına gelir.

Hayy kelimesi, Kur'ân'da Allah'ın vasfı olarak 5 ayette geçer:

1) İlkin Furkan Sûresi'nde geçer. Burada özel isim durumundadır ve "ölümsüz" sıfatıyla nitelenmiştir: "Ölümsüz Diri'ye tevekkül et!" (25:58)

2) Bundan sonra Haşir'den bahseden bir konuda bu isme yer verilir: "Yüzler Hayy ve Kayyûm'a boyun eğmiştir." (20:111) Mahşerde O'nun Hayy vasfı kemaliyle zuhur edecektir. Bütün hayatların sahibi olan Kâmil Hayy, onlardaki emanet hayatları geri alıp onları ölüme mazhar etmiştir. Sonra hepsini bir araya toplayarak yine onlara hayat vermiş Hayy'ın ancak Kendisi olduğunu onlara bir kere daha göstermiştir.

3) Allah O Hayy'dır ki, bu isminin tecellisiyle, ölü ve karanlık maddenin içine giren bir sır, parıltılar hâlinde o ismin Sahibine şehadet eder. Tecellinin değişme zamanı gelip de, o sır alınınca, hayat maddesi, ölümle öbür maddelerden bir madde hâline dönüşmekle de, yine O Hayy'e şehadetini yeniler.

4) Bir ayette de, "O'dur Hayy; O'ndan başka ilah yoktur." buyrulmakla, kâmil manada tek Hayy'ın O olduğu belirtilir.

5) Bu vasıf iki ayette de el-Hayy el-Kayyûm şeklinde gelir. (2:255; 3:2)

Demek ki bu İlahî vasıf, ya "ölümsüz" sıfatıyla, ya hasr ifadesiyle veya el-Kayyûm ismiyle birlikte getirilerek, bildiğimiz diriler gibi bir dirinin değil, aşkın ve yüce bir Zât'ın huzurunda olduğumuz hatırlatılmıştır. (Suat Yıldırım, *a.g.e.*, s. 202-205)

32/6. Ey yok olmayan Melik! ⓺ يَا مَلِكًا لَايَزُولُ

Melik, "hükümdar" demektir. Kur'ân, kırktan fazla yerde her türlü hükümranlığın Allah'a ait olduğunu özellikle ve önemle vurgular. (Bk. 3:189; 35:13; 67:1 vb.)

Allah mülkün, hükümranlığın hakiki sahibidir. Dünya ve ahiretin hükümranlığı yalnız O'na aittir. Diğer bütün saltanatlar, hükümranlıklar geçici birer gölge ve mecazî birer otoritedir.

Yerde ve gökte, bütün kâinatta, dünya ve ahirette tasarruf ve saltanat, icat etme ve yok etme, tesir ve tedbir, emirlerini uygulatma, hükümlerini yürütme, lûtuf ve kahır, yüceltme ve nimetlendirme hep O'nun elinde, O'nun kudret avucundadır. Her şey O'nun emir ve iradesiyle cereyan eder. Birine bunları verirse emaneten ve imtihan için verir. Hükümranlığında ortak kabul etmez. Dilediği zaman dilediğini, verdiği saltanattan azleder.

O, milyarlarca ışık yılı ile ölçülebilen, sayısız denebilecek kadar çok sakinleri ve raiyeti bulunan bu kâinât memleketini ve oradaki canlı cansız tüm varlıkları yoktan var etmiş ve her an etmektedir. Yerden göğe, zerrelerden gezegenlere, ezelden ebede kadar her bir mevcut O'nun tarafından yaratılmış ve yaratılmakta, O'nun tarafından varlıkta tutulmakta, dizgini O'nun elinde bulunmakta ve izni olmadan hiçbir şey zerre kadar emrinin dışına çıkamamaktadır.

İnsan vücudunu, birer fert olan hücrelerden meydana getirip bütün maddî ve manevî duyu ve organlarıyla küçük, fakat muhteşem bir âlem ve memleket hâline getirerek idare ettiği gibi, kâinatı da büyük bir vücut misali aynı intizam ve itaatle yaratmış, çekip çevirmekte ve idare etmektedir.

En muhteşem bir ülkeden hadsiz derecede daha intizamlı, daha bakımlı ve kanunları daha adilane yürüyen şu âlem, elbette sahipsiz ve maliksiz değildir. Bütün yaratıklar, Allah'ın hem mülkü, hem kulları ve hem de mülkünde çalışan memurlarıdırlar. O'nun saltanatı ezelden ebede kadar mevcut ve bakidir. Yaratma ve inşasında hiçbir nesneyi kendi arzusuna bırakmamış, her şeyi mutlak iradesiyle dilediği gibi yaratmıştır.

O, varlıklardan dilediğine can vermiş, dilediğine yarı can. Bir kısmını göklerde uçurmuş, bir kısmını yerde süründürmüş. Dilediğinin önüne et koymuş; dilediğininkine ot. Birine denize girmeyi yasaklamış, diğerine denizden çıkmayı. Kimine kol vermiş kanat vermemiş, kimine kanat vermiş kol vermemiş. Bir kısmını iki ayaklı yapmış, başkalarını dört, altı yahut kırk ayaklı vs. Kısaca her şeyin dizgini O'nun elinde, her şeyin anahtarı O'nun yanındadır. Her şey O'nun emir ve iradesiyle halledilir.

O'nun hiçbir yardımcıya, vezire, vekile ve vasıtaya ihtiyacı da yoktur. Her ne dilerse Kendi kudretiyle yapar. Hiçbir iradesi yerine gelmemiş olmaz. Kur'ân'ı dinleyelim:

"De ki: Ey mülkün gerçek sahibi olan Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verirsin ve mülkü dilediğinden geri alırsın. Dilediğini yüceltir, dilediğini de alçaltırsın. Her türlü iyilik Senin elindedir. Gerçekten Sen her şeye kadirsin. Geceyi gündüze katar, gündüzü de geceye katarsın. Ölüden diriyi, diriden de ölüyü çıkarırsın. Dilediğine de sayısız rızık verirsin." (3:26-27)

Bu isimden hissesini alan kimse, her şeyin hükümranlığının Allah'ın elinde olduğunu bilir. O'na olan ihtiyacının, kendi ruh ve bedenine olan ihtiyaçtan bile ileri olduğunun bilincindedir. Dolayısıyla O'ndan başkasına sığınmaz. Kullara kulluğa tenezzül etmez. Sadece Mevla 'sını razı etmeye çalışır. Özellikle sıkıntı ve felaket anlarında, düşmanlarıyla karşılaştığı durumlarda her şeyin dizgini elinde, her şeyin anahtarı yanında, her şeyin yönetimi avucunda olan kâinat Mâlikine sığınır. Ayrıca kendi küçük dünyasında büyük bir komutan gibi davranır. Özel egemenlik alanında kötülüklere asla geçit vermemeye çalışır. Kendine ait olan bedeninde dil, göz, el, ayak ve diğer organlarını güzelce komuta ederek Allah'ın rızası yolunda sevk ve idare eder. Şehvet, gazap, heva gibi manevî donanımlarını hep iyiye, güzele ve doğruya kanalize eder.

32/7. Ey fena bulmayan Baki! ۞ يَا بَاقِيًا لَا يَفْنَى

Baki kelimesi, sözlükte, bir şeyin ilk hâli üzere kalmaya devam eden, kesintiye uğramayan, geleceğe doğru sürüp giden, ölümsüz anlamına gelir. Baki, iki türlüdür:

1) Bizatihî ve gerçek baki olup, bu beka ve kalıcılık belli bir süreye kadar olmayan, sonsuza dek süren ki, bu ancak Allah Teâlâ'dır. Allah'ın fani olması düşünülemez.

2) Başkası ile baki olan: Bu da Allah'ın dışındaki varlıklardır. Bunların fani olması mümkündür.

Kur'ân-ı Kerîm'de, ölümsüzlük ve değişmezlik anlamındaki beka vasfı, ism-i tafdil sigasiyle (Ebka = en bakî, en değişmez) sadece Allah'a nispet edilmektedir. (20:73; 55:27) Bir ayet-i kerîmede de Allah'ın ölmeyen diri olduğu belirtilerek (25:58) yine O'nun bekası dile getirilmiştir. Bazı Hadislerde aynı anlamı ifade etmek üzere "ed-Dâim" isminin de kullanıldığı görülmektedir. Allah hakkında kelâm âlimleri tarafından kullanılan "Vacibu'l-Vücud = Varlığı zorunlu" deyimi de O'nun bekasının başka bir ifadesidir. Aslında, Allah zamanla bağımlı değildir. Ancak, insan her şeyi bir zamanla birlikte düşünüp idrak etmeye alışkın olduğu ve bundan kendini kurtaramadığı için, âlimler, Yüce Allah'ın geçmiş açısından sonsuzluğunu "Kadîm" ve "Ezelî"; gelecek açısın-

dan nihayetsizliğini de "Bakî" ve "Ebedî" kavramlarıyla ifade etmeye çalışmışlardır. (Gazâlî, *a.g.e.*, s. 251)

Allah dışındaki bütün varlıklar, zatları, cinsleri ve nevileriyle, kendi başlarına düşünüldüklerinde fani, yok olucu ve ölümlüdürler. Her şey var olmasında ve varlığını devam ettirmesinde Allah'a muhtaçtır. Demek ki, gerçek Baki Allah Teâlâ'dır. O'nun dışındaki her şey bizatihi fanidir.

Varlık âleminde bulunan her şey, Allah tarafından yaratılıp yaşatılıyor. Hepsi de varlıklarını Allah'a borçludurlar. Allah dilerse onları varlıkta bırakır, dilerse yok eder. Allah ise, ne varlığında ne de varlığını devam ettirmesinde bir başkasına muhtaçtır.

Yeryüzünde bulunan, kar tanecikleri, su damlacıkları, ayna parçaları gibi şeffaf şeyler güneşin doğmasıyla birlikte parlarlar. Bu parlaklık güneştendir. Fakat güneşin ışık ve parlaklığı kendisindendir. Güneşin o parlak şeylere ihtiyacı yoktur. Bu örnekte olduğu gibi, bütün varlıklar, varlıklarını, hayatlarını, devamlarını Allah'a borçludurlar. Fakat Allah varlığını ve hayatını kimseye borçlu değildir.

Zaman içerisinde varlıklar ve özellikle canlılar, belli bir süre için var oluyor, ardından ölüp gidiyorlar. Yerlerine yeni canlılar geliyor. Onlar da bir süre yaşayıp kayboluyor. Böylece sürüp gidiyor. Bundan anlıyoruz ki, bütün bunları var eden ve Kendisi ise hiç yok olmayan bir Zât var. Bütün varlıklar gelip geçici, Allah ise sonsuza dek kalıcıdır. Yine anlıyoruz ki, hayat ve ölüm Allah'ın bakî ve ebedî olduğuna en büyük delillerden biridir. Nitekim, çok eskiden beri atalarımız, mezar taşları üzerine "Hüve'l-Bakî = O'dur Bakî" ifadesini yazagelmişler, böylelikle verdiğimiz temsilin hakikatine işaret etmişlerdir.

Yüce Allah, bütün eşsiz güzel isimleriyle birlikte Bakî ve ebedî olduğuna göre, ölümle görünüşte yokluğa bürünen sevdiklerimizden dolayı üzülmeye gerek yok. Çünkü, hem başka varlıkları sevmemize sebep ne varsa hepsinin yaratıcısı ve kaynağı O olduğu gibi, O'nun güzelliğinin aynaları olan söz konusu sevdiklerimizi ebediyen yokluk karanlığında bırakmaz. Ebedî'nin aynaları da ebedî olmalıdır. Öyleyse, ayrılıklar geçicidir. O varsa, bizim için her güzellik ve vuslat var. Asıl O'nu tanımayanlar, bilmeyenler ölümden ve ayrılıktan korksun!

32/8. Ey Kendisine cehalet bulaşmayan Âlim! ۝٨ يَا عَالِمًا لَا يَجْهَلُ

Âlim ismi 29/5'te açıklanmıştı. Allah, ezelî ve sınırsız ilmine hiçbir şekilde cehalet müdahale etmeyendir. Dolayısıyla O'nun ilminin kapsamına girmeyen bir zerre bile yoktur. O'na cehalet asla bulaşmaz.

32/9. Ey yiyip içmeye muhtaç olmayan Samed! يَا صَمَدًا لَا يُطْعَمُ ٩

Samed, kısaca, kendisi hiçbir şeye muhtaç olmayan; her türlü arzu ve ihtiyaçta müracaat kapısı olan demektir. Samed ismi, Kur'ân-ı Kerîm'de sadece bir kere geçer. O da İhlas Sûresi'nin 2. ayetidir. Yüce Allah'ın yiyip içmekten münezzeh olduğu şu ayet-i kerimede ifade ediliyor: "De ki: 'Gökleri ve yeri yaratan Allah'tan başkasını mı dost edinirim? Hâlbuki o, rızık veriyor, yediriyor; ve yedirilmekten, beslenmekten münezzeh bulunuyor." (6:14)

Samed kelimesi sözlükte, çok farklı manalara geldiği için âlimler de, bu konuda çok değişik izahlar yapmışlardır. Şöyle ki:

a) "Yaratıkların, ihtiyaç ve isteklerinde Kendisine başvurdukları, Kendisine yöneldikleri Zât." (İbn Kesir, *a.g.e.*, VIII, 547) Buna göre Allah, Kendisine başvurulandır. Her türlü ihtiyaçta başvuru kapısıdır. Hacetlerin bitirilmesi ve ıstırapların giderilmesi için tek mercidir. Araplar, kapısına ihtiyaç sahiplerinin akın ettiği yüksek değerli zatlara "Samedü'l-Kavm" derler.

b) "Ululukta azamette, hilimde, zenginlikte, ihtiyaçsızlıkta ve hikmette, kısaca üstün sıfatların her çeşidinde kâmil olan." (İbn Kesir, *a.g.e.*, VIII, 547)

c) Eksiksiz, ihtiyaçsız olan, yemeyen, içmeyen.

d) Doğurmayan, doğmayan. Çünkü, doğup da ölmeyen hiçbir şey yoktur. Ölene de başkası vâris olur. Allah ise, ne ölür, ne de başkası O'na vâris ve halef olur." (ed-Darimi, *er-Redd alâ el-Cehmiyye*, s. 262)

Kısaca, Allah, her ihtiyaç anında Kendisine müracaat edilen ve ihsanlar Kendisinden beklenendir. Ululuğun zirvesi O'na mahsustur. O, gerek dinî gerekse dünyevî hususlarda insanları kime muhtaç etmişse ve onların ihtiyaçlarını kimin eli veya dili vasıtasıyla bitirmişse bu isminden bir tecelli ile ona ikram etmiş demektir. (Gazâlî, *a.g.e.*, s. 96-97)

Allah, Samed vasfıyla, Kur'ân-ı Kerîm'de bir kez İhlas Sûresi'nde nitelenmiş olmakla birlikte, O'nun, hiçbir varlığa muhtaç bulunmadığı, bilakis bütün yaratıkların velisi, sahibi ve ihtiyaç mercii olduğu birçok ayette açıkça belirtilir.

Bu ismi ve tecellilerini düşünen mümin, yalnızca Allah'a yönelir. Bütün ihtiyaçlarını O'ndan ister. Her sıkıntısında O'na sığınır. Araya başka aracılar koymaz. Allah'ın izni dışında aciz kullardan, özellikle türbe ve mezarlardan yardım dilemez. Samed olan Allah'ın dininin ve Kitabının da her türlü maddî ve manevî ihtiyaçlara çözüm ve kâfi geldiğini bilerek, problemlerinin çözümü için onlara müracaat eder. Öte yandan, gücü ölçüsünde bu isme ayna olmaya çalışarak, diğer insanlara ve canlılara elden geldiğince yardımcı olmaya çalışır. Bu özelliğiyle ve Allah için herkese başvuru kapısı olur.

32/10. Ey zaafa düşürülemeyen Kavî! (١٠) يَا قَوِيًّا لَا يُضْعَفُ

Yüce Allah, zerreden güneşe kadar tüm varlıklara boyun eğdiren sonsuz kuvvet ve kudret sahibidir. Sınırsız kuvvet ve kudretine zaiflik ve acizlik hiçbir surette bulaşamaz. Kavî isminin genişçe açıklaması 21/10'da geçti.

سُبْحَانَكَ يَا لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ الْأَمَانُ الْأَمَانُ أَجِرْنَا مِنَ النَّارِ (٣٢)

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-33-

وَأَسْئَلُكَ بِأَسْمَائِكَ

Allah'ım! Sen'den şu isimlerinin hakkı için istiyor ve yalvarıyorum:

33/1. Ey isim, sıfat ve fiillerinde ortağı olmayan Vâhid! (١) يَا وَاحِدُ

Arapça "vahd" veya "vahde" kökünden türetildikleri kabul edilen "Vâhid" ve "Ehad" kelimeleri Allah hakkında kullanıldığında "bölünmesi (tecezzi, inkısam) ve sayısının artması (tekessür) mümkün olmayan, bir, tek, yegâne varlık" anlamını ifade eder.

Elmalılı, "Vâhid" kelimesinin dilde geldiği beş kadar manayı sıraladıktan sonra, altıncı olarak, Allah hakkındaki kullanılışını da şöyle izah eder: "Gerçek anlamında kullanılan vahdettir: Vâhid, Allah Teâlâ'nın vasfı olduğu zaman, ne bölünme, ne çoğalma ve ne üreme söz konusu olmayan Vâhid demektir. Ve bu vahdetin ağırlığından dolayı Allah, 'Allah bir olarak anıldığı vakit ahirete inanmayanların yürekleri burkulur' (39:45) buyurmuştur ki, bu anlamda Vâhid, münferit (tek, yalnız) demektir. Yukarıda da geçtiği üzere (önceki manalarda) bununla Allah'tan başkası da vasfolunabilir, fakat "Ehad" ile Allah'tan başkası vasıflanamaz. (Elmalılı, *a.g.e.*, İhlas: 1. ayetinin tefsiri)

Kur'ân-ı Kerîm'de Allah'ın birliğini doğrudan ifade etmek üzere daha çok "Vâhid", "Ehad" ve "Vahdeh" gibi kelimelerin kullanıldığı, bunun bazı hadislerle de desteklendiği görülmektedir. Esmâ-i Hüsnâ'dan biri olarak bazı hadislerde yer alan "Vitr = tek" kelimesini (*Buhari*, Daavat 69) de Allah'ın birliğini doğrudan telkin eden isimler arasında saymak gerekmektedir.

Allah zatında birdir. O'nun yarattığı ve ayakta tuttuğu bir mahluk, hiç O'na denk olabilir mi? Sıfatlarında birdir; hiçbir sıfatının benzeri başkasında bulunmaz. Yaratıklarında, bilhassa insanlarda O'nun sıfatlarının benzerleri değil, ancak izleri ve tecellileri vardır ki, onlardan Allah'ın yüce sıfatları sezilir ve iman edilir. Allah, işlerinde birdir; her şeyi yaratmada idare etmede, çekip çevirmede hiçbir yardımcıya ihtiyacı yoktur. Maddî ve manevî sebepler, kendi başlarına hiçbir şeyde müessir olamazlar. Allah, isimlerinde birdir; güzel isimlerinden hiçbirisinde hakiki manasıyla benzeri yoktur. Hükümlerinde birdir; hâkimiyet yalnızca O'nun işidir. Helali, haramı, sevabı mükâfatı belirlemek ancak O'na mahsustur. Şu helaldir, şu haram, şu yasaktır, şu serbesttir, demeye Allah'tan başka kimsenin yetkisi yoktur. Bütün bu sayılan hususlarda Allah'a bir denk bulunabileceğini kabul etmek şirktir. Şirk, yaratılmışlar içinde herhangi birini, bu hususların herhangi birinde Allah'a benzetmek veya Allah'a ortak tutmak, dolayısıyla onun tanrılığını kabul edip ona tapmaktır. (Tatlısu, *a.g.e.*, s. 178)

33/2. Ey istediğini bulan Vâcid! ۞ يَا وَاجِدُ

Vâcid, istediğini istediği vakit bulan, varlık âleminde mevcut her şeye sahip olan, her varlığa kadir, hiçbir şey Kendisinden gizlenemeyen, hiçbir şeye ihtiyacı bulunmayan, her şey Kendisinin görme ve işitme dairesi içinde bulunan, göklerde, yerde, ikisi arasında ve yerin derinliklerinde ne varsa hepsi Kendisine ait olan demektir. (Abdulcevad, *a.g.e.*, s. 165)

Bu kelime, fâkıd (yitiren, elde edemeyen, arzusuna ulaşamayan) kelimesinin zıddıdır. Vâcid; kendisine darlık, fakirlik ve acizlik arız olmayan, kendisi için lüzumlu şeylerin hiçbirinden mahrum bulunmayan manasına geldiğine göre, Cenab-ı Hak da ulûhiyyet sıfatları ve bunların kemali hususunda lazım olan her şeye sahiptir. (Gazâlî, *a.g.e.*, s. 96) Bu mübarek isim, her ne kadar Kur'ân'da açıkça yer almıyorsa da, taşıdığı manayı ifade eden pek çok ayet bulunmaktadır. Allah'ın her şeye yakın olduğunu, gayp ve şehadeti bildiğini, göklerde ve yerde ne zerre büyüklüğünde bir şeyin, ne de ondan küçük veya büyüğünün O'ndan gizlenemediğini, her şeyin apaçık olarak bir kitapta bulunduğunu (34:3) Ğanî olduğunu ve yaratıklarından ihtiyaçsız bulunduğunu (47:38) ifade eden ayet-i kerimeler örnek verilebilir.

Kısaca "Yüce Allah, her şeyi, bilhassa hükmünü infaz edeceği kimseleri, istediği vakitte hemen bulur. Herhangi bir şeyi ele geçirmek için zaman kollamağa, tedbir almağa, tuzak kurmağa ihtiyacı yoktur. İstediği şey, istediği zaman hemen o an huzurundadır. Hiçbir şey O'na karşı kendini gizleyemez ve O'nun elinin ermeyeceği, gücünün yetmeyeceği bir noktaya kaçıp kurtulamaz, her şey daima Cenab-ı Hakk'ın huzurundadır." (Tatlısu, *a.g.e.*, s. 175)

33/3- Ey her yerde hâzır ve nazır olan Şâhid! ٣ يَا شَاهِدُ

Allah'ın vasfı olarak Şâhid, "Kendisinden hiçbir şey saklanamayan ve hiçbir şeyi unutmayan" anlamına gelir. Şahit olmak, ilk önce "hazır olma" düşüncesini uyandırır. Şahit oluşu, bilmenin öbür nevilerinden ayıran, özellikle bu hazır olma kavramıdır. "Allah her yerde hazır ve nazırdır." demek, "Her şeye ve her zerreye yakınlığı birdir." demektir. (Tatlısu, *a.g.e.*, s. 142) Yakın olduğu için, yapılan her işi görmekte ve söylenen her sözü işitmektedir. Gazâlî'ye göre ilim, mutlak, yani kayıtsız olarak düşünülürse, Allah "Alîm"; gayba ve gizli taraflara izafe edilirse "Habîr"; zahirî durumları bilme söz konusu olursa "Şehîd"dir. (Gazâlî, *a.g.e.*, s. 91)

Kur'ân'da Allah, Kendisinden başka tanrı olmadığına şehadet eder. (3:18) Yine O, Kendi ilmiyle Kitab'ı indirdiğine şahitlik eder. (4:166) İnsanların bazı işlerine, mesela münafıkların yalancı olduklarına (63:1) şehadet eder. En büyük şehadet Allah'ın şehadetidir. (6:19) Allah şehadet âlemini olduğu gibi gaybı da bilendir (39:46; 64:18 vb.)

33/4. Ey sonsuz şan ve yücelik sahibi Mâcid! ٤ يَا مَاجِدُ

Mâcid, genişlik, ululuk ve kerem manasına gelen "Mecd" kökünden gelir. Şanı yüce, sıfat ve fiilleri güzel, kadri büyük, himmeti yüksek, çok cömert ve eli açık olan manasınadır. (Abdulcevad, *a.g.e.*, s. 167) Bu isim de, meşhur Esmâ-i Hüsnâ Hadisi'nde yer almakla beraber, Kur'ân-ı Kerîm'de geçmemektedir.

Ancak Kur'ân'da, Allah'ın bu vasfının manasına delalet eden birçok ayet vardır. Esmâ-i Hüsnâ şarihlerinden merhum A. O. Tatlısu, bu isim hakkında şu güzel açıklamayı yapar:

"Allah Teâlâ'nın, Kendisiyle aşinalığı olan kullarına kerem ve cömertliği ifadeye sığmaz, ölçüye gelmez. Mesela, onları temiz ahlak sahibi olmaya, iyi işler yapmaya muvaffak kılar, sonra da yaptıkları o güzel işleri, haiz oldukları seçkin vasıfları anarak onları över, sitayişlerde bulunur. Kusurlarını affeder, kötülüklerini siler. Fakat bunları anarak onları utandırmaz. Mazeretlerini kabul eder, haklarını himaye ve müdafaa lûtfunda bulunur. Sıkışık zamanlarında bilinmeyen, akıl ve hayale gelmeyen yollardan yardım eder, salah ve saadetlerinin sebeplerini hazırlar, her türlü müşküllerini halleder. Nihayet onlara olan vaatlerini yerine getirir, onları ebedi saadetlere kavuşturur. Kula gereken şey, Allah Teâlâ'nın bu lûtuf ve keremini daima hatırlayarak onu candan sevmek ve bütün emirlerini baş tacı yapmaktır. Hatta Allah'tan korkmanın bile, O'nu sevmenin kuvvetinden ileri gelmiş olması lazımdır. (Tatlısu, *a.g.e.*, s. 176)

33/5. Ey bütün işlerini ezelî hikmetine göre neticeye ulaştıran Râşid! ⑤ يَا رَاشِدُ

Allah râşiddir. Yani, her sözü hak ve doğrudur. Doğruyu ve hak olanı emreder. Doğruya ve gerçeğe yönlendirir. Kullarının ve bütün varlıkların işlerini en iyi sonuca ulaştırır. İnsanları erdemlere, hayra, iyiliğe ve rüşde davet eder ve bu davetine uyanları doğru yola eriştirir. Olgun ve selim akıl sahibi, iyi ahlaklı kullarına yardım eder.

33/6. Ey peygamberler gönderen ve ölüleri dirilten Bâis! ⑥ يَا بَاعِثُ

Bâis, sözlükte, harekete geçirmek, bir tarafa yöneltip göndermek, bir işle görevlendirmek, uykudan uyandırmak ve diriltmek anlamlarına gelen "ba's" kökünden gelir. Buna göre, Bâis de bütün bu işleri gerçekleştiren Zât demektir. Bu isim daha çok "ölüleri dirilten" olarak tanımlanıyorsa da, bizce manası daha geniş olup sözlükteki manalarının hepsini içine almaktadır. Nitekim, Yüce Allah peygamberleri gönderen; yaratıklarından her birini bir vazife ile görevlendirip o vazifeyi ifa etmek için hayat sahnesine sevk eden, yağmur yüklü bulutları toplayıp rahmete muhtaç yerlere gönderen; canlıları, ölümün kardeşi olan uykudan uyandıran; maddî ve manevî sayısız ordularını sevk eden; melekleri, müminlere yardım etmek üzere seferber eden ve gerek bahar mahşerinde canlıları dirilten, gerekse Büyük Mahşer'de insanları dirilterek kabirlerinden kaldırıp hesap meydanına sevk edecek olandır.

Bu isim, Esmâ-i Hüsnâ'yı sayan meşhur hadîste geçmekte, Kur'ân'da bu kalıpla yer almamaktadır. Ancak, Kur'ân'da "ba's" kökünden türeyen elliyi aşkın kelimenin Allah hakkında kullanıldığı görülmektedir. (Mesela, bkz. 22:7; 36:52)

Bu kelimenin İslamî literatürdeki öncelikli ve en yaygın anlamı, "Kıyamet gününde Allah'ın ahiret hayatını başlatmak üzere ölüleri diriltmesi, onları kabirlerinden çıkararak yeniden hayata döndürmesi" olduğuna göre öncelikle bu nokta üzerinde duralım. Bunun için önce bu konuya ışık tutan bazı ayetleri mealen kaydedelim:

"Onlar: 'Allah ölen bir kimseyi diriltmez' diye olanca güçleriyle Allah'a ant içtiler. Aksine, bu O'nun bizzat Kendisine karşı gerçek bir vaadidir. Fakat insanların çoğu bilmez." (16:38)

"İnkâr edenler, kesinlikle diriltilmeyeceklerini ileri sürdüler. De ki: Hayır! Rabbime andolsun ki mutlaka diriltileceksiniz, sonra yaptıklarınız size haber verilecektir. Bu, Allah'a göre kolaydır." (64:7)

"Ey insanlar! Eğer yeniden dirilmekten şüphede iseniz, şunu bilin ki, biz sizi topraktan, sonra nutfeden (spermden), sonra alakadan (aşılanmış yumurtadan), sonra uzuvları (önce) belirsiz, (sonra) belirlenmiş canlı et parçasından (uzuvları zamanla oluşan ceninden) yarattık ki, size kudretimizi gösterelim. Ve dilediğimizi, belirlenmiş bir süreye kadar rahimlerde bekletiriz; sonra sizi bir bebek olarak dışarı çıkarırız. Sonra güçlü çağınıza ulaşmanız için (sizi büyütürüz). İçinizden kimi vefat eder; yine içinizden kimi de ömrün en verimsiz çağına kadar götürülür; ta ki bilen bir kimse olduktan sonra bir şey bilmez hâle gelsin. Sen, yeryüzünü de kupkuru ve ölü bir hâlde görürsün; fakat biz, üzerine yağmur indirdiğimizde o, kıpırdanır, kabarır ve her çeşitten (veya çiftten) iç açıcı bitkiler verir. Çünkü Allah, hakkın ta kendisidir; O, ölüleri diriltir; yine O, her şeye hakkıyla kadirdir. Kıyamet vakti de gelecektir; bunda şüphe yoktur. Ve Allah kabirlerdeki kimseleri diriltip kaldıracaktır." (22:5-7)

Bediüzzaman'ın ifade ettiği gibi, bahar mevsiminde birkaç gün zarfında, insan nevinin hepsinden bin kat fazla olan bütün bitkilerin bütün yapraklarının, evvelki baharın aynısı gibi birden mükemmel bir biçimde inşaları; yine bütün ağaçların bütün çiçeklerin, meyvelerin ve yapraklarının, geçmiş baharın ürünleri gibi, şimşek misali bir hızla icatları; hem o baharın asılları olan sayısız tohumcukların, çekirdeklerin ve köklerin, birden ve beraber uyanışları, gelişmeleri ve dirilişleri; hem kemiklerden ibaret olarak ayakta duran ölüler gibi bütün ağaçların cenazelerinin bir emir ile bir anda "Öldükten sonra diriliş"e mazhar oluşları; hem küçücük hayvan türlerinin sayısız üyelerinin gayet derecede sanatlı bir biçimde diriltilmeleri; hem bilhassa sinek kabilelerinin haşirleri ve bilhassa sürekli yüzünü, gözünü, kanadını temizlemekle bize abdesti ve temizliği hatırlatan ve yüzümüzü okşayan gözümüz önündeki kabilenin bir senede canlandırılan fertleri, insanoğlunun Hz. Âdem zamanından bu yana gelen bütün fertlerinden daha fazla olduğu hâlde, her baharda sair kabileler ile beraber birkaç gün zarfında inşaları, canlandırılmaları ve haşirleri; elbette Kıyamet'te insan bedenlerinin yeniden inşasına bir değil, binlerce örnektirler. (Bk. Bediüzzaman, *Sözler*, s. 113)

"Bâis" kelimesinin bir manasının da "gönderen" olduğunu belirtmiştik. Bu ikinci anlamıyla Bâis olan Allah, hem sayısız orduları yoktan var edip diriltiyor. Hem de emrinde çalıştırdığı ordularını düşmanlarının üzerine gönderiyor. Şöyle ki:

Göklerin ve yerin bütün orduları Allah'ındır. Bütün mevcudat türlerini birer muntazam ordu hâlinde icat etmekte ve emrinde çalıştırmaktadır. Her bahar yüz binlerce canlı ordularını ayrı ayrı erzakları, elbiseleri, cihazatları, talim ve eğitimleriyle haşredip yeryüzü karargâhına gönderen O'dur. Bu O'nun görünen orduları. Bir de görünmeyen orduları vardır. Bunlar da sayısız ruhaniler ve meleklerdir. Allah, görünen ve görünmeyen ordularıyla dilediği kuluna

yardım eder. Allah'ın bunca ordularıyla desteklediği gerçek ve samimi kullarını yenebilecek kim vardır?

O'nun sayısız ordularından bir tek fert bile büyük bir zorbayı yere serebilir. Bir sivrisinek bir Nemrûd'u öldürür. Bir karınca bir Firavun'un sarayını yıkar. Gözle görülmeyecek kadar küçük bir mikrop zalim bir diktatörü Cehennem'e gönderir. Bedir Harbi'nde ve daha başka nice İslâmî savaşlarda meleklerin yardımı görülmüş ve bunlardan alınan destekle kâfirler ordusu darmadağın edilmiştir. (Mesela bkz. 3:124-125; 8:9, 12)

Bâis vasfı, Allah'ın başka büyük bir icraatına da işaret ediyor. Allah'ın azametini ifade ederken, aynı zamanda insan gözünde büyük bir tefekkür ufkunu da açıyor. O da saf, berrak ve açık hava boşluğunda çok kısa bir zamanda yağmur yüklü bulutları bir emirle oluşturup bir ordu gibi vazife başına sevk etmesidir. Rahmet adı verilecek kadar faydalarla donatılmış trilyonlarca ton yağmuru damla damla o buluttan sağmasıdır. Bu ifadeyle Yüce Allah, suların buharlaşmasıyla başlayan, birçok ince ve hayret verici fizikî muamelelerle devam eden ve sonunda rahmet yüklü birer kafile hâlinde oradan oraya koşan ve dudakları çatlamışçasına suya hasret kalmış toprakları gördüğünde âdeta göz yaşlarını tutamayarak ağlayıp o toprakları çiçekler ve yeşilliklerle güldüren bir bulutun oluşum hikâyesini bir film şeridi gibi gözler önüne seriyor.

Karıncayı rehbersiz, arıyı arıbeysiz bırakmayan Yüce Kudret, insanoğlunu da peygambersiz bırakmamıştır. Peygamber "ba'setmek = göndermek" uluhiyetin en önemli özelliklerinden biridir. Tarihte, en az 124 bin peygamber gönderen Cenab-ı Hak bu manada da Bâis ismine layıktır.

Allah'ın "Bâis" isminin bir manasının da "uykudan uyandıran" olduğunu belirtmiştik. Uyku büyük bir nimet olduğu gibi, uykudan uyanabilmek de bir nimettir ve bir kudret mucizesidir. Allah, ölümün küçük kardeşi olan uykudan uyandırarak bir nevi yeniden hayata kavuşturmakla da Bâis (diriltici) olduğunu ispat etmektedir. Şu satırlar konumuza ışık tutar niteliktedir: "Uyku ve uyanıklık hâlleri ölümden sonra da hayatın olacağı konusunda bize güzel bir örnek teşkil eder. Son derece normal ve basit bir durum gibi görünen uyuyup uyanma meselesi, gerek biyolojik, gerekse psikolojik açıdan son derece dikkat çekicidir. Her gün yıpranıp ölen insan vücudundaki hücrelerin yerlerinin yenileriyle doldurulması; her gece fonksiyonları kesintiye uğrayan duyuların misilleriyle iade olunup hayat sahnesinde yeniden faaliyete başlaması ruhun birliğine, devamlılığına delaletten önce Allah'ın varlığına, bekasına, vahdaniyetine ve insanı, cismanî olarak tam manasıyla öldükten sonra yeniden diriltmeye kadir olduğuna açık bir şahit ve kesin bir delildir. Bu delil, dirilişin sadece mümkün olduğunun değil, aynı zamanda fiilen gerçekleştiğinin örneğidir." (Muhammet Çelik, *Kur'ân'ın İkna Hususiyetleri*, s. 103)

Bu isimden ders alan bir mümin, onun tecellileri üzerinde düşünür. Allah'ın kudretine, diriliş ve ahiretin mutlaka geleceğine, peygamberlik müessesesinin hak olduğuna olan imanı artar. Bu isimden müminin alacağı derse başka bir açıdan dikkat çeken İmâm Gazâlî'nin şu cümleleri çok anlamlıdır:

"Cehâlet en büyük ölümdür. İlim ise en şerefli hayattır. Şanı Yüce Allah, ilmi de cehli de Kur'ân'da zikretmiş ve ilme 'hayat', cehle de 'memat' ismini vermiştir. Kim ki, birisini cehalet çukurundan kurtarıp ilim yüceliğine yükseltirse, işte onu yeni bir hayatla diriltmiş ve ona güzel bir hayat bahşetmiştir. Bu açıdan, eğer halka ilim öğretip onları Allah yoluna çağırmakta kulun bir rolü olursa, bu da bir nevi diriltme demektir. Bu, peygamberlerle onların vârisi olan âlimlerin derecesidir." (Gazâlî, *a.g.e.*, s. 91)

33/7. Ey bütün mülk ve servetlerin hakîki sahibi Vâris! ⑦ يَا وَارِثُ

"Vâris" kelimesi, sözlükle "Mirasçı" demektir. Allah hakkında kullanıldığı zaman ise, "Ölümsüz hayat sahibi, bütün yaratıklarının yok olmasından sonra kalan Bakî" diye açıklanır. Bu isim Kur'ân-ı Kerîm'de iki ayette failin yücelik ve üstünlüğünü bildiren bir üslup içinde, azamet çoğulu ile, (Vârisûn/Vârisîn) şeklinde Allah'ı nitelemektedir. (15:23; 28:58) Kur'ân'da, Hz. Zekeriya'nın bir duasının nakledildiği diğer bir ayette (21:89) ise, aynı vasfın "Hayru'l-Vârisîn = Vârislerin en hayırlısı" şeklinde tekrarlandığı görülmektedir.

Allah'ın Vâris ismi hakkında Taberî şöyle diyor:

"Eğer biri çıkıp da: 'Bilinen anlamda miras, mülk sahibinin ölümünden sonra vârise intikal eden şeydir. Hâlbuki mahlukatın yok olmalarından önce de, sonra da dünya Allah'a ait değil midir?" diye sorarsa cevaben denir ki: 'Bunun (Allah'ın Vâris olmasının) anlamı, zikrettiğimiz gibi, Allah'ın zatını beka ile tavsif etmesidir, yaratıkları hakkında faniliği hükmettiğini bildirmesidir, Kendisinden başka herkesin fani olduğunu haber vermesidir." (Taberî, *a.g.e.*, VII, 440-441)

Allah, dünyada nimetlendirdiği mülk sahiplerinin göçüp gitmelerinden sonra da baki kalır. Çünkü, hem onların, hem mal ve mülklerinin varlığı O'nun varlığı iledir. Oysa Allah'ın varlığı, başkasına bağlı değildir. (Beyhakî, *a.g.e.*, s.13)

Mülk aslında Allah'a aittir; yaratılmışların mecazî ve görünüşte olan bir mülkiyet ve tasarrufları vardır. Nitekim hesap gününde O, bu gerçeği onlara ikrar ettirecektir: "Bugün hükümranlık (mülk) kimindir? (denir. Hepsi:) Mutlak Hâkim olan tek Allah'ındır' derler." (40:16) Bu ayet, Allah hakkında Vâris'ten maksadın ne olduğunu anlamamızı kolaylaştırmaktadır. (Suat Yıldırım, *Kur'ân'da Uluhiyet*, s. 222)

İmam Gazâlî de, bu ayet-i kerîme hakkında şu açıklamayı yapar: "Birçok insan, sahip oldukları mal ve mülkün gerçekten kendilerine ait olduğunu sanmaktadırlar. Oysa ki o mal mülk, çok kısa bir zaman için onların tasarrufuna verilmiştir. İşte Allah, 'Bugün mülk kimindir?' diye soracağı gün, hakikat bütün açıklığıyla ortaya çıkacaktır. Bu sesleniş, o gün onlar için ortaya çıkacak hakikatten ibarettir. Geçici dünyada bir miktar mal mülk ile böbürlenen gaflet ehlinin durumu budur. Yani, yukarıdaki İlahî hitap, gaflet içinde bulunan kimselere yöneliktir. Gönül gözleri açık olanlara gelince, onlar, bu seslenişin dile getirdiği sahneyi her zaman seyrederler. Sessiz ve harfsiz olarak, İlahî bir hitap hâlinde onu daima işitirler. Mülkün, her gün, her saat ve her an, Bir ve Kahhâr olan Allah'a ait olduğunu kesinlikle bilirler." (Gazâlî, *a.g.e.*, s. 109)

Mal mülk adına şu anda elimizde ne varsa hepsi bir zamanlar bizden önceki birilerinin elindeydi. Onlar, yeryüzünde şu geçici hayat yolculuklarını tamamlayınca gerçek mal sahibine hepsini devrederek ayrılıp gittiler. Allah, yerlerine bizi getirerek o imkânları emaneten bizim elimize verdi. Tarihte milyonlarca defa tekrarlandığı gibi, gün gelecek, emanet ister istemez bizim elimizden de alınacak. Öyleyse, akıllı kimse emanette emin davranır. Onu, emanet sahibinin izni ve hoşnutluğu çerçevesinde kullanır. Ondan helal dairede güzelce istifade ederek, sevabını da toplayıp ebedî mükâfat diyarına tertemiz olarak göçer.

33/8. Ey hikmeti gereği elem ve zarar verici şeyleri de yaratan Dârr! ۝٨ يَا ضَارُّ

Hadis-i Şeriflerde "Darr-Nâfi' = Zarar ve fayda veren", "Muhyî-Mümit = Dirilten-Öldüren", "Kabıd-Basıt = Daraltan-Genişleten", "Zahir-Batın = Açık ve gizli olan" gibi zıt anlamlı isimlerin birlikte kullanıldıkları görülür. Zıt anlamlı isimlerin bu kullanım biçimi, Allah hakkında zihinlerde bir ikilem ve bir çelişki oluşturmamalı. Bilakis bu, Yüce Allah'ın, birbirinin karşıtı veya alternatifi durumundaki varlık ve olaylardan meydana gelen kâinatı nasıl bir düzen ve ahenk içinde idare ettiğine ışık tutmaktadır. Bu açıdan Allah'ın, "ed-Darr" ismi sadece "zarar veren" şeklinde anlaşılmamalı, "zarar verenler de dâhil olmak üzere her şeyi yaratan, evreni karşılıklı etki-tepki ilişkisi içinde düzenleyip yöneten" tarzında yorumlanmalıdır. Zaten âlimler, Allah'ın sadece en-Nafi' (fayda veren) diye nitelendirilmesinin caiz olduğunu, bu sıfatla olmayarak sadece "ed-Darr" (zarar veren) diye nitelendirilmesinin caiz olmadığını söylemektedirler. (Yurdagür, *a.g.e.*, s. 238-239)

ed-Darr ismi, bu kalıpla, Kur'ân-ı Kerîm'de geçmemekle beraber; tıpkı fayda, menfaat ve hayır gibi, zarar, kötülük ve şerrin de Allah'ın elinde olduğu değişik vesilelerle dile getirilerek Yüce Allah'ın bu vasfına dikkat çekilir.

Meâlini kaydetmekle yetineceğimiz şu ayet-i kerimeler buna örnektir:

"Eğer Allah sana bir zarar dokundurursa, onu yine O'ndan başka giderecek yoktur. Eğer sana bir hayır dilerse, O'nun keremini geri çevirecek de yoktur. O, hayrını kullarından dilediğine eriştirir. Ve O bağışlayandır, esirgeyendir." (10:107); "De ki: Ben kendime bile Allah'ın dilediğinden başka ne bir zarar ne de bir menfaat verme gücüne sahibim." (10:49); "Yeryüzünde vuku bulan ve sizin başınıza gelen herhangi bir musibet yoktur ki, biz onu yaratmadan önce, bir kitapta yazılmış olmasın." (57:22)

Bazı ayet-i kerimelerde de, Allah'tan başka ibadet edilen sözde tanrıların, zarar ve fayda sağlamaya güçlerinin yetmeyen varlıklar oldukları vurgulanarak, dolaylı olarak Allah'ın buna gücünün yettiği hatırlatılıyor. (5:76; 10:18; 21:66; 22:12; 25:55)

Bir kısım ayetlerde ise, insanın başına gelen zararın gerçek anlamda ancak Allah tarafından giderilebileceğine dikkat çekilerek yine zararın da Allah'ın elinde olduğuna işaret edilir. Çünkü, zarara kàdir ve hâkim olmasaydı ve onu elinde bulundurmasaydı, onu gidermeye de gücü yetmezdi. (6:17; 10:12; 12:53-54; 17:56; 21:83-84; 26:72-74)

Gazâlî'nin de ifade ettiği gibi Allah, bizatihi ve sırf kötülük ve zararı murat etmez. Ancak kötülüğün ve zararın içinde daha büyük bir hayır ve fayda gizlenmekte ise, o takdirde murat eder. Zaten ortada, sırf kötülük olma vasfını taşıyan bir kötülük de mevcut değildir. Her kötülüğün altında mutlaka bir de fayda yatmaktadır. (Gazâlî, *a.g.e.*, s. 44)

Şu ayet-i kerimelerde, insanoğluna verilen zarar ve sıkıntıların bazı hikmetlerine işaret edilir:

"Muhakkak ki, sizi biraz korku, biraz açlık ve mallardan, canlardan, ürünlerden biraz eksiltmeyle deneriz. Sabredenleri müjdele!" (2:155); "Şüphesiz ki, senden önce de ümmetlere peygamberler gönderdik. Dua edip yakarsınlar diye, darlık, zarar ve sıkıntıya soktuk." (6:2)

Yüce Allah'ın bu ismi ve yine İslam itikadına göre, hayrın da şerrin de Allah'ın yaratmasıyla olduğu gerçeği, kâinattaki şer problemini ve kötülüklerin varlık hikmetlerini gündeme getiriyor. Bediüzzaman bunu, nisbî (göreceli) hakikatlerin meydana gelmesine ve görünmesine vesile olacağı hikmetine bağlıyor.

Bilindiği gibi kâinatta özü itibariyle hayırlı ve faydalı, güzel ve mükemmel şeyler vardır. Bir de zatında ve özü itibariyle faydalı, güzel ve mükemmel olmadığı hâlde başka bir gerekçeden dolayı, başkasına nispetle ve başka hayırla-

ra, faydalara, güzelliklere ve kemallere vesile olduğu, onların bütün derece ve tonlarıyla görünmesine yardım ettiği için faydalı, güzel ve kâmil olarak kabul edilen şeyler vardır. Bu nisbî hayırlar, faydalar, kemaller ve güzellikler, hakikilerine nispetle sayılamayacak kadar çokturlar ve kâinattaki bu maddî ve manevî çeşni ve renklilik hep nisbî gerçekler sebebiyledir. Mesela, asıl ve ana renkler vardır ve bunlar çok azdırlar. Bir de ara renkler var ki, bunlar sayılamayacak kadar çoktur. Bu ara renklerin varlığı, ana ve asıl renklere, zıtları olan başka renklerin az veya çok müdahalesi ve karışmasıyla ortaya çıkarlar. Yine, asıl karanlık ve aydınlık bir tanedir. Karanlığın içine aydınlığın müdahalesi ve karışması ölçüsünde karanlığın sayısız tonları ortaya çıkıyor. Zifiri karanlıktan, alaca karanlığa kadar ve kuşluk vaktinden günortasına değin sayısız nur ve ışık dereceleri kendini göstermektedir. Tatlar da bu açıdan aynen renkler gibidir. Zıtlarının müdahalesi ölçüsünde ara tatların çeşitleri çoğalmaktadır. Sıcaklık da böyledir. Zıddı olan soğukluğun müdahalesiyle sıfırın altındaki yüzlerce dereceden sıfırın üstündeki sayısız derecelere değin, değişik ton ve mertebeleri bulunmaktadır.

Bunun gibi, aslında hayır ve şer de asılları itibariyle birer tanedir. Fakat, mesela hayrın, yani fayda ve kemalin arasına zıddı olan şer ve noksanın karışması ve katışmasıyla sınırsız derece, mertebe ve tonları ortaya çıkmaktadır. Bu da hayata renklilik ve güzellik katıyor, onu monotonluk ve sıkıcılıktan kurtardığı gibi, en güzel bir imtihan salonu olması için dünyanın dekorları, ışıkları ve renkleri oluyor. Bediüzzaman bizim kısaca değindiğimiz bu gerçeği bir iki sual münasebetiyle genişçe izah eder. (*İşaratu'l-İ'caz,* s. 26-27) Kâinatta şerlerin yaratılış hikmetiyle ilgili olarak da şöyle der:

Soru: Fakat Cemîl-i Mutlak ve Rahîm-i Mutlak ve Hayr-ı Mutlak olan Zât-ı Ganiyy-i Alelıtlak (istisnasız her şeyden müstağnî ve ihtiyaçsız olan Allah), nasıl oluyor da, zavallı cüz'î fertleri ve şahısları musibete, şerre ve çirkinliğe müptelâ ediyor?

Cevap: Ne kadar iyilik, güzellik ve nimet varsa, doğrudan doğruya o Cemîl ve Rahîm-i Mutlak'ın rahmet hazinesinden ve husûsî ihsanlarından gelir. Musibet ve şerler ise, Rububiyet saltanatının âdetullah adıyla ve küllî iradelerin temsilcileri olan genel ve her yerde geçerli kanunlarının çok neticelerinden tek-tük cüz'î neticeleri olmasından, o kanunlar cereyanının cüz'î gerekleri olduğundan, elbette küllî fayda ve hikmetlere vesile olan o kanunları muhafaza etmek ve gözetmek için o şerli, cüz'î neticeleri de yaratır. Fakat o cüz'î ve acıklı neticelere karşı, Rahmânî özel imdatlar ve Rabbanî husûsî ihsanlar ile, musibete düşen o efradın feryatlarına ve belalara maruz kalan şahısların yardım çağrılarına yetişir. Ve tercihiyle iş yapan fail olduğunu, her bir şeyin her bir işi, O'nun meşietine bağlı bulunduğunu ve bütün kanunlarının dahi, daima irade ve tercihine tabi bulunduklarını ve o kanunların tazyikinden (baskısı altında) feryat eden fertleri, bir Rabb-ı Rahîm'in dinlediğini ve imdatlarına ihsanıyla

yetiştiğini göstermekle; Esmâ-i Hüsnâ'nın kayıtsız ve hadsiz tecellilerine, hadsiz ve kayıtsız bir meydan açmak için o küllî âdetullah prensiplerinin ve o umumî kanunların istisnaî olarak dışına çıkılmasıyla ve hem şerli cüz'î neticeleriyle, hususî ihsanlar ve hususî biçimde sevdirmelerle hususî tecellilerin kapılarını açık bırakmıştır. (*Şuâlar*, s. 30-31)

Yine Bediüzzaman'a göre, toplumun başına gelen bazı umumî zarar ve felaketler, çoğunluğun hata veya ihmalinden kaynaklanır. Ancak, arada zarar gören çocuklar, yaşlılar, masum ve suçsuzlar için büyük mükâfatlara vesile olur. (*Mektubat*, s. 458)

33/9. Ey hayır ve menfaatli şeyleri var eden Nâfi'! ۞ يَا نَافِعُ

Nafi', sözlükte, menfaat ve yarar sağlayan anlamına gelir. Bu isim Allah'ın, yaratıklarına fayda ve menfaat verdiği, her türlü faydalı şeyi yarattığı mesajını taşımaktadır. Yukarıda ed-Darr ismini açıklarken kaydettiğimiz ayet-i kerimelerde de görüldüğü üzere, gerçek ve tek fayda vericinin Allah olduğu açıkça belirtilmektedir.

Gerçekten de her türlü hayır ve menfaat Allah'ın elindedir. Her faydalı şey O'nun hazinesinden çıkmaktadır. O, her şeyde bir fayda, hikmet ve maslahat gözetendir. Yarattıklarını umulmadık şeylerden yararlandırandır. Her canlının fayda ve çıkarlarını dileyen ve ikram edendir. O'nun kudret ve iradesi olmadan hiç kimse hiçbir konuda hiç kimseye bir yarar ve menfaat sağlayamaz. O'nun dışındaki varlıklar için bu ismin kullanılması mecazîdir. Hakikî Nafi' O'dur. O'nun dışındakiler ise, ancak O'nun emri, izni ve ilmi dairesinde verdiği imkânlarla başkasına fayda temin edebilirler.

Her varlık, her şeyinde ve her işinde Allah'ın yardımına muhtaçtır. Ya fıtrî ihtiyaç, ya zorda ve darda kalmışlık lisanı veya sözlü olarak O'dan yardım diler. Bütün kâinattan Allah'ın dergâhına doğru bir dua, niyaz ve yakarış akar durur. Çünkü hiçbir varlık, bir an olsun O'ndan müstağni kalamaz. O, gerek toplu olarak ve gerekse fert fert varlıklardan yardımını bir anlık çekecek olsa, her şey derhâl yok olur.

İrademiz dışında bize bu kadar fayda ve iyilik kaynak ve imkânlarını sağladığı gibi, bir de, irademizle izlememiz için önümüzde bir iman ve İslam yolunu açarak, dünyada ve ahirette bizi ihyâ edecek hayat düsturlarını elimize vererek de bize sonsuz fayda ve iyiliklerde bulunmuştur.

O, bize emanet olarak verdiği canımızı ve malımızı, duyu ve duygularımızı, varlık ve imkânlarımızı Cennet karşılığında bizden satın alarak bize ikinci bir kez de fayda dokundurmak istemektedir. Bu alış verişte, bizden satın almakla, imkânlarımızı elimizden almamakta, sadece Kendi rızası dairesinde kullanma-

mızı istemektedir. Bunu yaptığımız takdirde, zaten fani olan bu imkânların ebedî hâle geleceğini, değerlerinin kat kat artacağını, külfet ve sorumluluklarının hafifleyeceğini, hain durumuna düşmekten kurtulacağımızı ve üstelik Cennet gibi ebedî bir fiyat kazanacağımızı bildirerek Nafi' isminin bir başka tecellisini göstermektedir.

İşte bütün bu nimet, inayet, ihsan ve yardımların gerçek sahibi olan Rabbimiz, zatını bize en-Nafi' diye tanıtmakta, her türlü zarar gibi, bilcümle fayda ve menfaatlerin de Kendisinin elinde olduğunu hatırlatmaktadır.

Her türlü fayda ve zarar Allah'ın elinde olduğuna göre, kullara müracaat edip yorulmak veya onlardan korkmak yersizdir. Her fayda ve tehlike karşısında, doğrudan doğruya zarar ve faydayı elinde bulunduran Yüce Allah'a müracaat edilmeli, O'na dayanıp güvenilmelidir. Öte yandan mümin, Allah dostları olan müminler başta olmak üzere bütün canlı varlıklara fayda vermeye çalışmalı, sadece saldırgan kâfir ve zalimlere, bu tutumlarında ısrar ettikleri sürece zarar vermekle yetinmelidir.

يَا هَادِى ⑩

33/10. Ey kullarına yol gösterip lûtfuyla hidayet veren Hâdî!

Hâdî, aynı anlama gelen "hudâ" ve "hidâye" kökünden gelir. Hidâye, lûtuf ve nezaketle rehberlik etmek anlamındadır. Allah'ın vasfı olarak ise, şu şekilde tanımlanmıştır: Her mahluku varlık ve bekasını sürdürmesi için gerekli olan cihetlere yönelten, rızık aramalarını ve zararlardan sakınmalarını ilham eden, varlıkları, özellikle canlıları Rububiyetini tanıyacak kabiliyette yaratan, Kendisini tanıma yollarını kullarına tanıtıp gösteren, bundan fazla olarak kullarından dilediğini iman ve tevhid nuruyla şereflendiren, bu iman ve itaatin neticesinde de Cennet'e ve ebedî nimetlere kavuşturandır. (Suat Yıldırım, *Kur'ân'da Uluhiyet*, s. 199)

Yüce Allah şu ayet-i kerimelerle değişik yönlerden hidayet edici ve yol gösterici vasfına ışık tutmaktadır: "Rabbimiz O'dur ki, her şeyi yaratmış, sonra da onlara yol göstermiştir." (20:50); "O her şeyi ölçü ile yaparak sonra da doğru yolu gösterdi." (87:3); "Onları, buyruğumuz ile, insanları doğru yola götüren önderler yaptık." (21:73); "Hidayeti kabul edenlerin Allah hidayetini artırır." (47:17); "Allah iman edenleri hidayet etti." (2:213) Ve nihayet Cennet'liklerin dilinden nakledilen şu ifadeler: "Hamd O Allah'a olsun ki, bizi buna hidayet etti." (7:43)

Bu hidayet türlerinden sadece davet ve yolu tanıtma çeşidinde Allah'tan başkasının cüz'î bir rolü vardır. Öbürleri ise tamamen Allah'a aittir.

Şimdi bu ayet-i kerimelerin işaret ettiği hidayet çeşitlerini açıklayalım:

Her varlık, özellikle canlı olanlar gerek varlığa ayak basmasında, gerekse kendi nev'ine has bir takım özellik ve nitelik kazanırken hadsiz hâller ve ihtimaller karşısında mütereddit, şaşkın bulunmaktadır. Bakıyoruz ki, o ilimsiz, şuursuz, iradesiz varlık bütün o hadsiz ihtimaller içinden amaca götürücü olan yalnız birini seçmekte ve onu takip etmektedir. Hadsiz tohum ve çekirdeklerin kendi türüne ait mükemmel birer bitki ve ağaç hâline gelmelerinde, sayısız yumurta ve yumurtacıkların kuş ve böcek hâlini almalarında, nihayetsiz nutfelerin gerekli tüm cihaz, duyu ve duygularla donanıp insan ve hayvan kisvesine bürünmelerinde durumu hep böyledir. Bu tereddüt ve tekâmüller hep fıtrî olup, o varlıkların ihtiyarları dışında cereyan etmektedir. Bütün bu bir bakıma şaşkın ve mütehayyir olan tohum, yumurta ve su damlacıklarına yol gösteren, onları, kendilerine lazım olan her şeyi temin edip zararlı ve yollarından alıkoyucu her şeyden ise koruyarak terbiye edip kemallerine ulaştıran, her şeyin dizgini elinde, sonsuz ilim, hikmet ve irade sahibi Cenab-ı Hak'tır.

Öte yandan canlı varlıkların, özellikle insanların maddî ve manevî sayısız ihtiyacı vardır. Bu ihtiyaçlarını nasıl temin edeceklerini kendilerinin bilmeleri mümkün değildir. İşte bu şaşkın ve mütehayyir vaziyetteki canlılara Yaratıcıları çoğu zaman ilhamen yol göstererek onları ihtiyaçlarına kavuşturur. Her yaratığa ihtiyaçlarını giderme konusunda kendisine lazım olanı öğretir.

Yüce Allah Hâdî ismiyle, insanoğlunun hayat serüveninin her aşamasında hidayetini dilemiştir. Bunun için gerekli her türlü imkânı lûtfetmiş, şartları hazırlamıştır. Nitekim, henüz dünyaya gözlerini açmadan ve bulunduğu ortamda ihtiyacı yokken, dokuz ay sonrasında ayak basacağı dünya hayatında gerekli her türlü duyu ve duygularla donatmıştır. Dünyaya gelişini kolaylaştırmış, doğar doğmaz, bir süt çeşmesi gibi devreye giren, annesinin şefkatli sinesinden istifade refleksini bahşetmiştir. Her birisi ayrı bir nimet dünyası olan tatlar, sesler, renkler, hoş kokular vs. definelerini açacak anahtarları eline vererek tüm bunlardan istifade yolunu göstermiştir. En az bunlar kadar önemli olan, âlemi donattığı, her taşına, hatta her zerresine nakşettiği hikmet inceliklerini kavrayıp yararlanacak aklı ihsan etmiştir. Gözünün görmesi için güneşi, kulağının işitmesi, burnunun koku alması için hava zerrelerini hizmetine vermiştir. Tüm bunlar, Yüce Allah'ın istisnasız bütün kullarına, hatta bütün canlılara en iyiye, en güzele ve en faydalıya yönelik yol gösterme arzu ve iradesine delildir.

Yüce Allah, hidayet alanındaki lûtuf ve nimetlerini bununla da sınırlı tutmamış, ayrıca yerleri, gökleri ve içindeki tüm sanat eserlerini, ilim ve hikmet incelikleriyle bezeyerek, Kendine ulaştıracak, kapısına vardıracak birer işaret ve delil gibi bayrak bayrak dalgalandırmıştır. Kur'ân'da, evrene "âlem" denmesinin sebebi, belki de, Yüce Sanatkâr'ına her zerresiyle alamet ve işaret olmasıdır.

O, yine de kullarının elini bırakmamış, onlara belli aralıklarla kendi hemcinslerinden manevî rehber ve önderler göndermiş, yani peygamberler görev-

lendirmiştir. Ayrıca, bu peygamberlerin elinde bir program olacak, vefatlarından sonra da ümmetlerine yol gösterecek küçüklü büyüklü kitaplar indirmiştir. Buraya kadar olan İlahî rehberlik ve yol göstericilik, genel, yani istisnasız olarak tüm insanlar için geçerlidir. Deyim yerindeyse, Yüce Allah, tüm kullarının önüne doya doya istifade edecekleri mükellef bir hidayet sofrası sermiştir.

Ne yazık ki, bu hidayet sofrasına hepsi aynı şekilde ilgi gösterip gereği gibi ondan yararlanma yoluna gitmemiş, hatta büyük bir kısmı özellikle kâinatta dalgalanan tevhid delillerine ve bunların tercümanı olan peygamber ve kitaplara hiç iltifat etmemiştir. Yüce Allah, tüm bu geniş alan ve anlamlarıyla hidayetinin güneşini gönül odalarının pencerelerine kadar her zaman getirmiş, fakat pek çoğu, gaflet ve cehalet perdelerini aralama zahmetine katlanmayarak, o latif ve ruh okşayıcı ışığın içeri süzülmesine engel olmuştur. Buna karşın, hayatının ta ilk adımından itibaren İlahî inayetin bu ılık gölgesini ve yol göstericiliğini sezen, bundan Rabbinin iradesi doğrultusunda büyük bir manevî haz ve gönül dolusu şükranla yararlanmaya çalışan, gelen peygamber ve kitapları da birer manevî ışık gibi görüp istifade edenler de olmuştur.

Yüce Allah da, hidayetini bunların gönlünde gerçekleştirip hedefine ulaştırmıştır. Diğer bir ifadeyle bunlara iman nasip etmiş, onları hakikate eriştirmiştir. Bu anlamda Allah'tan başka hidayet edici yoktur. Kulunun o istikametteki özel tercihinden sonra gönlünü iman ışığıyla aydınlatacak O'ndan gayrı bir varlık bulunmaz. Kevnî (kozmolojik) deliller, peygamberler ve semavi kitaplar o asıl gaye için sadece birer basamak ve vesiledir.

İman hidayetinin de bir meyvesi ve mükâfatı vardır ki, bu da Kur'ân dilinde "Hidayet" olarak nitelenmiştir: Ebedî nimetler diyarı olan Cennet'e ulaşma. Kur'ân, bir yerde cennetliklerin gıpta edilesi hâllerini tasvir etmekte ve bu gerçeği onların dilinden aktarmaktadır:

"İman edip makbul ve güzel işler yapanlar ise -ki hiç kimseye Biz gücünün yetmeyeceği yükü yüklemeyiz- cennetlik olup, orada ebedî kalacaklardır. Öyle bir hâlde ki içlerinde kin kabilinden ne varsa hepsini söküp çıkarmışızdır, önlerinden ırmaklar akar. 'Hamdolsun bizi bu Cennet'e eriştiren Allah'a! Eğer Allah bizi muvaffak kılmasaydı kendiliğimizden biz yol bulamazdık. Rabbimizin elçilerinin gerçeği bildirdikleri bir kere daha kesinlikle anlaşılmıştır' derler. Kendilerine de: 'İşte güzel işlerinize karşılık, karşınızda duran şu muhteşem Cennet'e vâris kılındınız, buyurun!' diye nida edilir." (7:42-43)

Allah'ı bu vasfıyla bilen mümin, O'ndan başkasından kalbine nur ve hayatına ışık bekler mi? Elinden geldiğince, diğer insanlara hatta tüm canlılara en iyi ve en faydalı yolu göstermeye gayret etmez mi? Allah'ın bu vasfını en güzel yansıtan gerçek âlim ve manevî rehberlere gönülden sevgi ve saygı beslemez mi?

سُبْحَانَكَ يَا لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ الْأَمَانَ الْأَمَانُ أَجِرْنَا مِنَ النَّارِ ﴿٣٣﴾

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-34-

34/1. Ey bütün azimlerden daha Azîm! يَا أَعْظَمُ مِنْ كُلِّ عَظِيمٍ ﴿١﴾

Allah, büyük ve yüce olarak bilinenlerin de yaratıcısı olması hasebiyle, büyüklük ve yücelikte onlarla mukayeseye bile gelmez. Ancak, insanlar zihin ve hayallerinde bazı fanileri haddinden fazla büyütüp yücelttikleri için, bu gönül ve hayallerindeki azametli şeylerden de daha azim olduğu, dolayısıyla yaratılmışları bırakıp hepsinin yaratıcı ve büyüklük kazandırıcı Gerçek Azîm'e yönelmek gerektiği böylece hatırlatılıyor.

34/2. Ey bütün cömertlerden daha Kerîm! يَا أَكْرَمُ مِنْ كُلِّ كَرِيمٍ ﴿٢﴾

Kerîm kelimesi, sözlükte, iyi, faydalı, ihsan ve inayet sahibi, şerefli, izzetli, saygın, cömert, müsamahakâr gibi manalara gelir. Yüce Allah, tüm bu zengin içeriğiyle en üstün kerem sahibidir. Bütün kerim bildiklerimiz de onun keremiyle var olup varlığını sürdüren muhtaçlardır. Bu açıdan düşünüldüğünde, bu ismin Yüce Allah'a ne kadar çok uygun düştüğü daha iyi anlaşılır.

يَا أَرْحَمُ مِنْ كُلِّ رَحِيمٍ ﴿٣﴾

34/3. Ey bütün merhametlilerden daha Rahîm!

Rahmeti sayesinde hayatı yaşanır hâle getiren, yeryüzünü bir nimet sofrası hâline getirip tüm canlıları orada en ince lezzetlerle ağırlayan ve tüm hayvanî, hatta nebatî anneleri yavrularına karşı şefkat ve merhametle donatan Cenab-ı Hakk'a bu isim ne kadar da yakışıyor!

يَا أَحْكَمُ مِنْ كُلِّ حَكِيمٍ ﴿٤﴾

34/4. Ey bütün hikmet sahiplerinden daha Hakîm!

Hakîm isminin tecellisiyle yeryüzünü ve bütün kâinatı ince ve derin hikmetlerle dolu çok manalı bir kitap hâline getirip okuması için insan aklının önüne seren o cemal sahibi Hakîm'den daha büyük hakîm olabilir mi?

34/5. Ey bütün âlimlerden daha Alîm! يَا اَعْلَمُ مِنْ كُلِّ عَلِيمٍ ﴿٥﴾

Her biri, O'nun her şeyi kuşatan, zerre ve hücrelerini birer yapı taşı olarak kullanıp vücut binalarını meydana getiren, tüm maddî ve manevî ihtiyaçlarını bilip en uygun biçimde karşılayan ilminin deryasında bir damla olarak yüzdükleri Yüce Allah'ın birer sanat eseri olan tüm varlıkların ilmi toplansa O'nun ilmi yanında okyanuslardan bir damla veya güneşlerden bir zerre bile olabilir mi? Bu gerçek düşünüldüğünde O'nun tüm ilim sahiplerinden daha alîm olduğu rahatlıkla anlaşılmaz mı?

يَا اَقْدَمُ مِنْ كُلِّ قَدِيمٍ ﴿٦﴾

34/6. Ey bütün önce yaratılanlardan daha evvel mevcut olan Kadîm!

Bir varlık ne kadar köklü, eski ve tarihî olursa olsun, yine O'nun tarafından yaratılmamış mıdır? Hatta, O'ndan başkasına kadîm demek bile, ancak mecazî ve diğer bazı yaratılmışlara nispetledir. Yoksa gerçekte O'ndan başka kadîm ve ezelî yoktur.

34/7. Ey bütün büyüklerden daha büyük! يَا اَكْبَرُ مِنْ كُلِّ كَبِيرٍ ﴿٧﴾

Allah, büyüklük ve kibriyâ mertebelerinin zirvesindedir. Mümin, her gün namaz ve dualalarında onlarca defa "Allahü Ekber = Allah en büyüktür" diyerek O'nun eşsiz ve erişilmez büyüklüğünü vurgulayıp bu konudaki inancını pekiştirmektedir. Maddî ve manevî ne kadar büyük bildiklerimiz varsa hepsini yaratıp varlıkta tutan, hepsine büyüklük vasfını kazandıran Yüce Allah yanında onların büyüklüklerinden söz edilebilir mi?

34/8. Ey bütün yücelerden daha yüce! يَا اَجَلُّ مِنْ كُلِّ جَلِيلٍ ﴿٨﴾

"Yüce" diye çevirdiğimiz "Celîl" kelimesi, celadet sahibi, büyük, mertebesi yüksek gibi anlamlara gelir. Kelimenin bu içeriğiyle Yüce Allah tüm celil bildiklerimizden daha büyük celadet sahibidir.

34/9. Ey bütün izzet sahiplerinden daha Azîz! يَا اَعَزُّ مِنْ كُلِّ عَزِيزٍ ﴿٩﴾

Yüce Allah, izzet ve kuvvet mertebelerinin nihayetindedir. Tüm aziz bildiklerimizdeki izzet ve kuvvet, O'nun lûtfu, ihsanı ve Azîz isminin küçük bir tecellisidir. Dolayısıyla, bu isim O'nun hakkında gerçeğin ta kendisidir.

يَا اَلْطَفَ مِنْ كُلِّ لَطِيفٍ ⑩

34/10. Ey bütün lûtuf sahiplerinden daha Latîf!

Allah, tüm lûtuf ve letafet sahibi bildiklerimizden hadsiz derecede daha latîftir. Çünkü, hepsi de var olmak, yaşamak ve varlıklarını sürdürmek için O'nun lûtuf ve keremine, ince ve nafiz ilmine muhtaçtırlar.

سُبْحَانَكَ يَا لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ اَجِرْنَا مِنَ النَّارِ ⑪

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-35-

35/1. Ey ahdinde vefalı! ① يَا مَنْ هُوَ فِي عَهْدِهِ وَفِيٌّ

İşte, Kur'ân-ı Kerîm'den Yüce Allah'ın yaptığı bir vaat örneği ve ahdini yerine getirmede benzerinin bulunmadığının vurgusu:

"Hiç şüphesiz Allah, müminlerden –karşılığında onlara mutlaka Cennet'i vermek üzere– canlarını ve mallarını satın almıştır. Onlar Allah yolunda savaşırlar, öldürürler ve öldürülürler; (bu,) Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'ân'da O'nun üzerine gerçek olan bir vaattir. Allah'tan daha çok ahdine vefa gösterecek olan kimdir? Şu hâlde yaptığınız bu alışverişten dolayı sevinip müjdeleşiniz. İşte 'büyük kurtuluş ve mutluluk' budur." (9:111)

35/2. Ey vefasında kuvvetli! ② يَا مَنْ هُوَ فِي وَفَائِهِ قَوِيٌّ

Ahde vefasızlık ya hıyanetten veya acizlikten ileri gelir. Allah hakkında hıyanetin asla söz konusu olamayacağına bütün Esmâ-i Hüsnâ'sı ve yukarıdaki ayet-i kerime şahittir. Bu isimle de, O'nun, ahdini yerine getirmede son derece kuvvetli ve hiç kimse tarafından engellenemez olduğu vurgulanıyor. Kısaca O, vaadini yerine getirme yolundaki her engeli sonsuz izzet ve kudretiyle aşacak güçtedir.

35/3. Ey kuvvetinde yüce! يَا مَنْ هُوَ فِي قُوَّتِهِ عَلِيٌّ ﴿٣﴾

O, kuvvet ve kudretinde yücelik ve üstünlüğünü her vesileyle sergileyen ve geçmişte yaptıklarıyla, gelecekte tüm vadettiklerine kàdir olduğunu fiilen gösterendir.

35/4. Ey yüceliğinde yakın! يَا مَنْ هُوَ فِي عُلُوِّهِ قَرِيبٌ ﴿٤﴾

O sonsuz derecede yükseklik ve üstünlükle nihayet derecede yakınlığı birleştirendir. O, Zâtı itibarıyla mekândan münezzeh olduğu hâlde ilim, irade ve kudret gibi isim ve sıfatlarıyla her varlığı her hücre ve zerresiyle avucunda tutmaktadır. Tıpkı O'nun latîf bir sanat eseri olan güneşin, zatıyla son derece yüksek ve üstün bulunduğu her bir parlak şeyi ışığı ve yedi rengiyle parlatması ve tecellisiyle her aynanın âdeta kalbine yerleşmesi gibi. Kısaca, Yüce Allah, ilmiyle, istek ve ihtiyaçlarına cevap vermesiyle her varlığa, o varlıktan bile daha yakındır. Şu ayet-i kerime bu konuda çok anlamlıdır: "Kullarım, sana Beni sorarlarsa bilsinler ki Ben, muhakkak onlara pek yakınım. Beni çağıran, Bana dua eden kişiye, çağırdığı, dua ettiği anda icabet ederim. Artık onlar da Benim çağırmama koşsunlar, bana inansınlar da doğru yolu bulsunlar." (2:186)

35/5. Ey yakınlığında Latîf! يَا مَنْ هُوَ فِي قُرْبِهِ لَطِيفٌ ﴿٥﴾

O sadece kullarına yakın olmakla kalmaz, ilmiyle onların en ince yönlerine nüfuz eder, hâllerinden çok iyi anlar ve onlara son derece lûtufkâr davranır.

35/6. Ey lûtfunda Şerîf! يَا مَنْ هُوَ فِي لُطْفِهِ شَرِيفٌ ﴿٦﴾

O, lûtfunu, şanına ve yüceliğine uygun olarak gerçekleştirir. Lûtfuna muhtaç mahlukatına, üstünlüğüne yaraşır lûtuflarda bulunur.

35/7. Ey şerefinde Azîz! يَا مَنْ هُوَ فِي شَرَفِهِ عَزِيزٌ ﴿٧﴾

O, yükseklik ve büyüklüğünde eşsiz ve karşı konulmazdır. Yücelik ve şanında acizlikten ve ortaklardan münezzeh ve mukaddestir.

35/8. Ey izzetinde Azîm! ⑧ يَا مَنْ هُوَ فِي عِزَّتِهِ عَظِيمٌ

O, izzetli celalinde ve kudretli icraatında her zaman azametini ve manevî büyüklük ve değerini gösterendir.

35/9. Ey azametinde Mecîd! ⑨ يَا مَنْ هُوَ فِي عَظَمَتِهِ مَجِيدٌ

O padişahlar padişahı, büyüklüğünde, şeref ve ihsan sahibidir. Şu ayet-i kerime Allah'ın Hamîd ve Mecîd isimlerinin manasına ışık tutmaktadır: "Elçi melekler: 'Sen, dediler, Allah'ın emrine mi şaşırıyorsun? Ey peygamber ocağının ev halkı! Allah'ın rahmeti ve bereketi sizin üzerinize olsun. O gerçekten her türlü övgüye layıktır, hayır ve ihsanı boldur'." (11:73)

35/10. Ey yüceliğinde Hamîd! ⑩ يَا مَنْ هُوَ فِي مَجْدِهِ حَمِيدٌ

Hamîd, güzel nitelikler sahibi, hür iradesiyle lûtuf ve iyilikte bulunan, saygı, sevgi ve övgü gören demektir. Kur'ân'da defalarca "Hamdin Allah'a mahsus olduğu" belirtilir.

Allah, gerçek anlamda Hamîd'dir. Çünkü son derece güzel sıfatlara sahiptir. Bunlar, sanat eserlerinin tanıklığıyla birer realitedir. Lûtuf ve ihsanlarından yararlanmayan, nimetleri içinde yüzmeyen hatta her zerresiyle varlığını O'na borçlu olmayan hiçbir varlık yoktur. Yaptığı iyilik ve lûtufları hiç kimsenin zorlaması ile değil tamamen özgür iradesiyle yapmaktadır. Canlı cansız bütün varlıklar tarafından hâl, söz ve fiillerin diliyle övülmektedir. Kendisine hamd ve sena yöneltilirken O'na karşı sonsuz bir tazim ve hürmet içinde bulunulmaktadır. Bizce acı, tatlı bütün işlerinde hiçbir yanlışlık ve hikmetsizlik söz konusu değildir. Yaptıkları ve söyledikleriyle her zaman övülmeye layıktır.

Allah, şanının ve kemal sıfatlarının nihayetsiz yüceliğiyle sonsuz hamd ve senaya, övgü ve minnete layık olan, sayısız kulları tarafından bilfiil övülendir.

سُبْحَانَكَ يَا لَاإِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ الْأَمَانُ الْأَمَانُ أَجِرْنَا مِنَ النَّارِ ㉟

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-36-

36/1. Ey her şeyin Kendisine boyun eğdiği! ① يَا مَنْ هُوَ كُلُّ شَيْءٍ خَاضِعٌ لَهُ

Canlı cansız her varlık, içten bir tevazu, heybet, saygı ve bağlılıkla O'na boyun eğer. Hiçbir varlık, O'nun koyduğu fıtrî ve tabii kalıplar dışına zerre kadar çıkamaz.

36/2. Ey her şey Kendisi için var olan! ② يَا مَنْ هُوَ كُلُّ شَيْءٍ كَائِنٌ لَهُ

Her şey O'nun var etmesi ve O'nun tarafından yokluk karanlığından aydınlık varlık sahasına çıkarılmasıyla vardır. Dolayısıyla var olan her şey O'nundur, O'nun kudret elinde ve tasarrufu altındadır. Göklerde ve yerde ne varsa hepsinin O'na ait olduğu Kur'ân-ı Kerîm'de defalarca belirtilmiştir.

36/3. Ey her şey Kendisi için var olan! ③ يَا مَنْ هُوَ كُلُّ شَيْءٍ مَوْجُودٌ لَهُ

Her şey O'nun yaratmasıyla var olduğu ve O'na ait bulunduğu gibi, yine O'nun için, O'nun namına, O'nu tanıtmak ve O'na kulluk için vardır. Kendi başına, O'ndan bağımsız, yani mana-yı ismiyle hiçbir şey yoktur. Aksine, O'nun isimlerinin tecellilerine mazhariyetle her bir şeyin varlığı söz konusu olabilir. Öte yandan hiçbir şey O'nun için madum değil, hiçbir şey O'nun elinden ve ilminden yokluk ve zevale kaçamaz ve her mevcudun varlık gayeleri öncelikle O'na bakar.

36/4. Ey her şeyin Kendisine döndüğü! ④ يَا مَنْ هُوَ كُلُّ شَيْءٍ مُنِيبٌ لَهُ

Her şeyin, özellikle efendisinden kaçmış köle, birliğinden firar etmiş bir kaçak asker durumundaki her günahkârın dönüp dolaşaçağı kapı yine O'nun rahmet ve mağfiret kapısıdır. Tövbe ve pişmanlıkla gönüllü olarak O'nun kapısına sığınmayanlar, eninde sonunda ölümle eli kelepçeli olarak ister istemez O'nun huzuruna getirileceklerdir.

يَا مَنْ هُوَ كُلُّ شَيْءٍ خَائِفٌ مِنْهُ ۝٥

36/5. Ey her şeyin Kendisinden korktuğu!

Allah'a karşı korku, haşyet, heybet ve ürperti duymayan hiçbir varlık yoktur. Değil canlılar, cansızlar bile O'na karşı korkuyla ürperir. Şu ayet-i kerimeler cansızların bile Allah'tan haşyet duyduklarını açıkça ifade ediyor: "Sonra bunun ardından kalpleriniz yine katılaştı; taş gibi, hatta daha katı oldu. Çünkü taş vardır ki, içinden ırmaklar fışkırır. Taş vardır ki yarılır da içinden sular çıkar. Taş da vardır ki, Allah korkusuyla (yerinden kopup) düşer. Allah, yaptıklarınızdan hiçbir zaman habersiz değildir." (2:74); "Şayet Biz bu Kur'ân'ı bir dağın üzerine indirmiş olsaydık, andolsun ki onu Allah korkusundan saygı ile baş eğmiş, parça parça olmuş görürdün. İşte Biz, belki düşünürler diye, insanlara böyle örnekler veririz." (69:21)

يَا مَنْ هُوَ كُلُّ شَيْءٍ مُسَبِّحٌ لَهُ ۝٦

36/6. Ey her şeyin Kendisini tesbih ettiği!

Tesbih, Allah'ı noksan sıfatlardan ve ulûhiyete aykırı şeylerden tenzih etmektir. Bu amaçla tekrarlanan zikir ve dualar, yapılan davranışlar, sergilenen duruş ve tutumlar hep birer tesbihtir.

Her şeyin Allah'ı tesbih ettiği Kur'ân-ı Kerîm'de defalarca belirtilir: "Yedi gök, yer ve bunların içinde bulunanlar Allah'ı tesbih ederler. Her şey O'nu hamd ile tesbih eder. Ancak, siz onların tesbihlerini anlamazsınız. O, Halîm'dir (hemen cezalandırmaz, mühlet verir), çok bağışlayandır." (17:44; ayrıca bk. 57:1; 69:1,24; 61:1; 62:1; 64:1)

Genellikle bu tesbih şu usûllerle gerçekleşmektedir:

a) Sözlü tesbih ve tenzih. Peygamber ve müminlerin tesbihi bu şekildedir.

b) Fiilî tesbih. Meleklerin tesbihatı gibi.

c) Hâl dili ile tesbih. Canlı olsun, cansız olsun bütün varlıkların Allah'ın varlığına, birliğine, ilmine, hikmetine, kudretine, kısaca kemal ifade eden bütün sıfatlarla nitelenmiş bulunduğuna ve her türlü eksiklerden münezzeh olduğuna hâl dilleriyle şahitlik etmeleri gibi.

Bu yapılan taksimat genellik itibariyledir. Yoksa, aslında sayılan her bir varlık türünün diğer tesbih ve tenzih çeşidini de yerine getirdiği kesin bir gerçektir. Mesela, mümin insan, hem hâlî, hem sözlü, hem de fiilleriyle Allah'ı tesbih ve tenzih eder. Yine mesela, dağ ve kuşların, hâlî tesbihlerinin yanısıra Hz.

Davud ile birlikte tesbih ettikleri Kur'ân'da ifade edilmektedir. Bu tesbih sözlü olmalıdır ki, diğer normal tesbihlerinden farklı olsun. Meleklerin de hem hâlleri, hem sözleri, hem de fiilleriyle tesbih ettikleri bir gerçektir.

Cansız ve Şuursuz Varlıkların Allah'ı Tesbih Etmeleriyle İlgili Genel Bir Değerlendirme:

Gerçekten göklerde ve yerde ne varsa Allah'ı tenzih ve tesbih eder. Yani, O'nun her türlü kusur ve noksanlıktan uzak ve yüce olduğunu gösterip ilan eder. Gökler, tesbih eden bir derya ise, güneşler, aylar, yıldızlar o tesbihin kelimeleridir. Dünyamız uzay boşluğunda uçan İlahî bir uçak ve kuş ise, onun tesbihatının kelimeleri de hayvanlar, bitkiler ve ağaçlardır. Öte yandan, her bir ağaç da sayısız yaprak, çiçek ve meyvelerinin hususî dili ile yaratıcılarını, sanatkâr ve şekillendiricilerini tesbih eder; O'nun her türlü kusurdan uzak ve yüce olduğunu âdeta haykırır. Sanki bütün kâinat bir büyük zikir musikisidir. En ince nağme, en gür nağmelere karışarak bu zikre muhteşem bir letafet veriyor.

Bu yüksek hakikatleri yakından seyretmek isteyen kişi, gidip fırtınalı bir denizden, zelzeleli bir zeminden, "Ne diyorsunuz?" diye sormalı. Elbette, "Ya Celîl, Ya Celîl, Ya Azîz, Ya Cebbâr" dediklerini kalp kulağıyla işitecektir. Sonra, deniz içinde ve zemin yüzünde merhamet ve şefkatle beslenip bakılan küçük canlılardan ve yavrulardan "Ne diyorsunuz?" diye sorsa, elbette, "Ya Cemîl, Ya Rahîm, Ya Rahmân, Ya Rezzâk" dediklerini işitecektir. Bahara kulak verse, "Ya Hannan, Ya Kerîm, Ya Latîf, Ya Musavvir, Ya Müzeyyin!" gibi çok isimleri işitecektir.

Kısaca, iç içe daireler gibi bir tek merkeze bakan şu varlıkların intizamlı suretlerinin her biri birer dildir. Ölçülü vücutlarının her biri birer şehadet lisanıdır. Mükemmel hayatlarının her biri birer tesbih edici lisandır. Bütün o dillerin pek açık bir surette tesbihatları, yani bir tek mukaddes Zât'a şehadetleri, ışığın güneşi gösterdiği gibi varlığı zorunlu bir tek Zât'ı gösterir. Ulûhiyetinin mükemmelliğine delil teşkil eder. (Nursî, *Sözler*, s. 605)

36/7. Ey her şey Kendisiyle ayakta olan! ﴿٧﴾ يَا مَنْ هُوَ كُلُّ شَيْءٍ قَائِمٌ بِهِ

Şu kâinattaki gök cisimlerinin ayakta kalışları ve devamları, Allah'ın kayyûmiyeti sırrına bağlıdır. Kayyûmiyet tecellisi bir dakika olsun yüzünü çevirse, bir kısmı yerküresinden bin defa büyük milyonlarla küreler, şu uçsuz bucaksız uzay boşluğunda dağılacak, birbiriyle çarpışacak, yokluğa dökülecekler. Nasıl ki, havada binlerce muhteşem sarayları tam intizamla uçaklar gibi durdurup gezdiren bir Zât'ın kayyûmiyet gücü, o havadaki sarayların sebat,

düzen ve devamları ile ölçülürse; Kayyûm olan Allah da, sayısız gök cisimlerine, nihayet derecede düzenlilik ve ölçü içinde kayyûmiyet sırrıyla bir kıyam, bir beka, bir devam vererek, bir kısmı yerküresinden bir milyon defa daha büyük milyonlarca muazzam küreleri direksiz, dayanaksız, boşlukta durdurmakla beraber, her birini bir görev ile görevlendirip gayet muhteşem bir ordu şeklinde Kendine tam bir bağlılıkla itaat ettirmesi, ism-i Kayyûm'un tecellisine bir ölçü olduğu gibi, her bir varlığın zerreleri de, yıldızlar gibi, kayyûmiyet sırrıyla ayakta kalıyor ve varlıklarını sürdürüp devam ettiriyorlar.

Bir canlının bedenindeki zerrelerin her bir organa özgü bir şekil ile küme küme toplanmaları, sel gibi akan unsurların fırtınaları içinde vaziyetlerini muhafaza edip dağılmamaları ve düzenli bir biçimde durmaları, besbelli ki kendi kendilerinden olmayıp, aksine kayyûmiyet sırrıyla olduğundan; her bir beden düzenli bir tabur, her bir tür muntazam bir ordu hükmünde olarak bütün canlılar ve terkip hâlindeki varlıkların yeryüzünde ve yıldızların uzayda durmaları ve gezmeleri gibi, bu zerreler de sayısız dilleriyle kayyûmiyet sırrını ilan ediyorlar. (Bkz. Bediüzzaman, *Lem'alar*, 340-356)

يَا مَنْ هُوَ كُلُّ شَيْءٍ خَاشِعٌ لَهُ ﴿٨﴾

36/8- Ey her şeyin Kendisine saygıyla itaat ettiği!

"Saygıyla itaat eden" diye çevirdiğimiz "hâşi'" kelimesi, huşu' ve tezellül içinde olan; alçak gönüllülük eden; kusurlarını düşünerek, ürpererek Cenab-ı Hakk'a niyaz edip yalvaran anlamlarına da gelir. Allah'a karşı bu özellikleri taşımayan hiçbir varlık yoktur. İnkârcılar bile, kendi iradeleri dışında faaliyet gösteren hücre ve zerreleriyle Allah'a karşı büyük bir itaat ve saygı içinde çalışırlar.

36/9. Ey her şeyin Kendisine döndüğü! يَا مَنْ هُوَ كُلُّ شَيْءٍ صَائِرٌ اِلَيْهِ ﴿٩﴾

Şu fani dünyadaki ömrünü tamamlayıp görevini bitiren her şey O'nun yüce huzuruna dönmektedir. Bu gerçeği pek çok ayet-i kerime dile getirmektedir:

"Elçi ve onunla birlikte olan müminler, Rabbi tarafından ona indirilene inanırlar. Hepsi, Allah'a, meleklerine, vahiylerine ve elçilerine inanırlar; O'nun elçilerinden hiçbiri arasında ayrım yapmazlar ve: 'İşittik ve itaat ettik. Bize mağfiret et ey Rabbimiz, zira bütün yolculukların varış yeri Sensin!' derler." (2:185); "Allah, kendisine karşı gelmekten sakınmanızı emretmektedir ve dönüp varılacak yer de Allah kapısıdır." (3:28); "Göklerde ve yerde ve ikisi arasında bulunan her şey üzerindeki hükümranlık Allah'a aittir ve bütün yolcu-

luklar O'nda nihayet bulur." (5:18); "Zulümde aşırı giden nice memleket vardı ki Ben onlara önce mühlet verip sonra da tuttuğum gibi işlerini bitirdim! Herkesin dönüşü ancak Bana'dır." (22:48)

يَا مَنْ هُوَ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ اِلَّا وَجْهَهُ ⑩

36/10. Ey Kendisine bakan yüzü müstesna, her şeyin fani olduğu!

Allah'tan başka her şey fanidir. Şu ayet-i kerimeler de aynı gerçeği ifade ediyorlar:

"Allah'la beraber tutup başka bir tanrıya yalvarmaya kalkma! (Çünkü) O'ndan başka tanrı yok; (çünkü) O'nun (ebedi) Zâtı'ndan başka her şey, herkes, yok olmaya mahkumdur; hüküm bütünüyle O'nun elindedir ve sonunda O'na döndürüleceksiniz." (28:88); "Göklerde ve yerde var olan her şey yok olup gitmeye mahkumdur; ama kudret ve ihtişam sahibi olan Rabbinizin Zât'ı sonsuza dek kalıcıdır." (55:26-27)

سُبْحَانَكَ يَا لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ اَجِرْنَا مِنَ النَّارِ ⑪

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-37-

وَاَسْئَلُكَ بِاَسْمَائِكَ

Allah'ım! Sen'den şu isimlerinin hakkı için istiyor ve yalvarıyorum:

37/1. Ey kullarına yeten Kâfi! يَا كَافِي ①

Bu isim, "kifayet eden", "yeten", "üzerine alan" anlamlarına gelir. (ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs*, KFY maddesi, X, 316). Kur'ân'da bu vasıf, bu kalıpla sadece bir ayette yer almakla beraber, Allah'ın her şeyi bilen (Alîm) olarak (4:70), her şeye şahit (Şehîd) olarak (29:52), Her şeyden haberdar (Habîr) ve her şeyi gören (Basîr) olarak (17:17), Vekîl olarak (14:81), dost ve sahip (Velî) olarak (4:45), hesaba çekici (Hasîb) olarak (4:6) kâfi olduğu, "kefâ" fiiliyle ifade edilmektedir.

Kâfi isminin Allah hakkında bu kalıpla geçtiği tek ayet şu mealdedir: "Allah kuluna kâfi değil midir? Seni O'ndan başkasıyla korkutmak istiyorlar. Allah'ın saptırdığını doğru yola iletecek yoktur." (39:36)

Fahreddin Razî, söz konusu ayetin tefsirinde özetle şu bilgileri kaydetmektedir: "Genellikle haksızlar, haklıları birçok şeyle korkutmaya çalışırlar. Allah şu ifadeyle bu şüpheyi kökünden kesmiştir: 'Allah kuluna kâfi değil midir?' Zihinlere iyice nakşetmek için bunu soru şekliyle dile getirmiştir. Gerçekten öyledir. Çünkü, kesinlik kazanmıştır ki, Allah, her şeyi bilir, her şeye gücü yeter, her türlü ihtiyaçtan münezzehtir. Yine O, kullarının bütün ihtiyaçlarını bilir. Onları gidermeye, nimet ve rahatlarla değiştirmeye kadirdir. O, cimri ve muhtaç da değildir ki, cimriliği ve ihtiyacı, o istenenleri vermesine engel olsun. Bu kesin olduktan sonra, O'nun her türlü afeti defettiği, belaları giderdiği ve kuluna her türlü isteği ulaştırdığı da açıkça ortaya çıkar. Bunun için "Allah kuluna kâfi değil midir?" buyurmuştur. Allah bu girişi kaydettikten sonra, neticesine de yer verdi: "Seni O'ndan başkasıyla korkutmak istiyorlar." Yani, Allah'ın kuluna kâfi olduğu kesinlik kazanınca, artık O'ndan başkasıyla korkutmak abes ve asılsız olur. Rivayet edildiğine göre, müşriklerin Hz. Muhammed'e, "Korkarız ki tanrılarımız seni çarparlar." diye korkutmak istemeleri üzerine bu ayet inmiştir. Allah, önceki peygamberlere kâfi gelmiştir. Hz. Muhammed'e de kâfi gelecektir."(Razî, *Mefatih*, XVI, 282)

37/2. Ey her türlü derde deva veren Şafi! يَا شَافِي

Allah, kullarına maddî ve manevî şifa verendir. Allah, her derdin dermanını yaratmıştır. Yeryüzü büyük bir eczanedir. Bu ilaçları araştırıp bulmak, kullanıp istifade etmek Allah'ın emridir. Ancak bunda da insanlar için büyük bir imtihan söz konusudur. Tesiri ilaçlardan beklemek, iyileştiğinde ilacın veya doktorun iyileştirdiğini söylemek insana imtihanı kaybettirir. Şifa veren Allah'tır. İlaçlar ve doktorlar sadece birer vasıtadır. Kur'ân-ı Kerîm'de Yüce Allah'ın şifa verici olduğuna defalarca dikkat çekilmektedir: Mesela Hz. İbrahim, kavmine şöyle demiştir: "Hastalandığımda O'dur bana şifa veren!" (26:80) Yüce Allah, arıların şifa kaynağı olarak yaratıldığını açıklar: "Rabbin bal arısına şöyle vahyetti: 'Dağlardan, ağaçlardan ve insanların kurdukları çardaklardan kendine göz göz ev (kovan) edin. Sonra da her türlü meyveden ye de Rabbinin sana yayılman için belirlediği yolları tut.' Onların karınlarından renkleri çeşit çeşit bir şerbet çıkar ki onda insanlara şifa vardır. Elbette düşünen kimseler için bunda alacak ibret vardır." (16:68-69) Cenab-ı Hak, Kur'ân'ı da bir şifa kaynağı yaptığını belirtir: "O, iman edenler için hidayet ve şifadır. Ama iman

etmeyenlerin kulaklarında ağırlıklar vardır. Kur'ân onlara kapalı ve karanlık gelir. Onların, çok uzak bir yerden sesleniliyormuş da söyleneni hiç anlamıyorlarmış gibi bir hâlleri vardır." (41:44) Başka bir ayette de: "Ey insanlar! İşte size, Rabbinizden bir öğüt, gönüllerdeki dertlere bir şifa, müminlere doğru yolu gösteren bir hidayet ve rahmet geldi." (10:57)

37/3. Ey vaadinde duran Vâfî! (٣) يَا وَافِي

Bu ismin, iki esas manası var:

a) Tam, kâfi, yeter.

b) Sözünde duran, vaadini mutlaka yerine getiren.

Bu her iki manayı da göz önünde bulundurarak deriz ki: Allah ahdinde vefası tam olan, her türlü şüpheden uzak bulunan; bütün mevcudatın her türlü ihtiyaçlarını sonsuz kudreti, kuşatıcı ilmi ve hadsiz rahmetiyle îfa edendir. Ayet-i kerimede belirtildiği gibi: "Ahdine, Allah'tan daha vefalı kim var?" (9:111)

37/4. Ey kullarına afiyet veren Muafî! (٤) يَا مُعَافِي

Allah afiyet verendir. Afiyet de sağlık, selamet, esenlik, huzur; her türlü maddî ve manevî kötülükten uzaklık demektir. Buna göre O, sağlık, sıhhat, şifa, huzur ve esenlik verendir. Onları sağlıksız gelişmelerden koruyandır. Hatta verdiği maddî hastalıkları da, sabredildiği takdirde, uzun vadede ve dolaylı olarak maddî veya manevî afiyet ve selametlere vesile edendir. İlletleri giderip afiyet veren, sağlık nimetini ihsan edendir.

37/5. Ey her şeyiyle yüce olan Âlî! (٥) يَا عَالِي

Allah; zatı, sıfatları ve işleriyle mahlukatınkinden hadsiz derecede yüce ve her türlü kusurdan, kemale ters her çeşit sıfattan münezzeh ve yüksektir. Kur'ân-ı Kerîm'de O'nun ulviyetine şöyle dikkat çekilir:

"Kudret ve egemenliğinde eksiksiz ve kusursuzdur O; yücelikte ve ululukta onların söyleyegeldiklerinden sonsuz derece ötede, sonsuz derece aşkındır!" (17:43)

37/6. Ey iyiliğe ve Cennet'e davet eden Dâî! (٦) يَا دَاعِى

Allah Dâî'dir. Kullarını, Cennet'e ve onun vesileleri olan doğru yola, hakka, imana, ibadete, hayra, iyiliğe, kısaca rahmetine çağırır. Bunu, insana bahşettiği maddî ve manevî duyu ve latifeler, kâinata serpiştirdiği iman ve hidayet delilleri, gönderdiği bunca peygamber ve indirdiği semavi kitaplar, her biri bir hidayet yıldızı ve iman kandili olan gerçek âlim ve evliyalar vasıtasıyla yapar Bir ayet-i kerimede yüce Allah'ın bu vasfına şöyle dikkat çekilir:

"Ey iman edenler! Allah ve Resûlü size hayat verecek hakikatlere sizi davet ettiğinde ona icabet edin. Bilin ki Allah insan ile kalbi arasına girer (dilediği takdirde arzusunu gerçekleştirmesini önler) ve siz dönüp O'nun huzurunda toplanacaksınız." (8:24)

Yüce Allah bu vasfını, kabirlerinden kalkmak için kullarını çağırdığı zaman da gösterecektir:

"O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerinden biri de göğün ve yerin, Kendisinin buyruğu ile kaim olmaları, belirlenen yerde sapasağlam bulunmalarıdır. Sonra sizi yattığınız yerden bir çağırdı mı, birden kabirlerinizden çıkıverirsiniz!" (30:25)

Allah'ın tüm çağrıları, huzur ve saadet diyarı olan Cennet'inedir: "Allah insanları esenlik ve mutluluk ülkesine davet eder ve dilediği kimseleri doğru yola iletir." (10:25)

37/7. Ey iyi kullarından hoşnut olan Râdî! (٧) يَا رَاضِى

Allah, mümin kullarını rızasıyla karşılayan, iyi işlerden hoşnut olan, amellerini kabul buyurandır. O'nun rızasının bir zerresi bütün cihan saltanatına bedeldir.

Allah, kulları için din olarak sadece İslam'ı beğenip seçmiştir: "İşte bugün sizin dininizi kemale erdirdim ve üzerinizdeki nimetimi tamamladım. Sizin için din olarak İslam'ı beğendim." (5:3)

Hz. İsmail, Rabbinin razı olduğu kullara bir örnektir: "Halkına namazı ve zekâtı tavsiye ederdi. Rabbinin razı olduğu biri idi." (19:55)

Allah, mümin kuluna ölüm anında şöyle seslenecektir. "Ey gönül huzuruna ermiş ruh! Sen Rabbinden razı, O da senden razı olarak dön Rabbine! Sen de katıl has kullarımın içine, gir Cennet'ime!" (89:28)

37/8. Ey hikmet ve adaletle hükmeden Kàdî! ⑧ يَا قَاضِى

Kàdî kelimesi, hüküm veren, hükmünü icra eden, ihtiyaçları gideren, iradesini yerine getiren anlamlarına gelir. Buna göre Yüce Allah, hikmet ve adaletle hükmedendir. Önceden takdir buyurup programladığı kararları yeri ve zamanı geldiğinde uygular. Tüm ihtiyaç sahibi kullarının ihtiyaçlarını umulmadık yerlerden ve yollardan yerine getirir. Dua ve dileklerini gerçekleştirir.

Kur'ân-ı Kerîm'de yüce Allah'ın bu vasfına şöyle dikkat çekilir:

"Allah ve Resûlü herhangi bir meselede hüküm bildirdikten sonra, hiçbir erkek veya kadın müminin, o konuda başka bir tercihte bulunma hakları yoktur. Kim Allah'a ve Resûlüne isyan ederse besbelli bir sapıklığa düşmüş olur." (33:36)

"Ve Rabbin, kendisinden başkasına kulluk etmemenizi ve anaya, babaya iyilik etmenizi hükmetmiştir." (17:23)

"Her ümmet için mutlaka bir elçi olagelmiştir: ancak (her ümmetin) elçisi geldikten (ve tebliğini yaptıktan) sonra onlar hakkında bütünüyle adaletle yargıda bulunulur; ve onlara asla haksızlık yapılmaz." (10:47)

"Haksızlık yapan herkes, dünyadaki her şey onun olsa, (o gün) onu kurtulmak için fidye olarak verirdi. Ve (o zalimler kendilerini bekleyen) azabı görünce pişmanlıklarını gösterecek gücü (bile) kendilerinde bulamayacaklar. Yine de onlar hakkında adaletle yargıda bulunulacak; kendilerine zulmedilmeyecektir." (10:54)

"Elbette senin Rabbin, (dinde ihtilaf eden kimselerin) aralarında hükmünü verecektir. Allah Azîz'dir = hükmünde galiptir, Alîm'dir = bütün hâllerini bilir." (27:78)

37/9. Ey varlığının sonu olmayan Bakî! ⑨ يَا بَاقِى

Bakî ismi, ebedî, daimî, sonu gelmez, ölümsüz ve sonsuz anlamına gelir. Buna göre Cenab-ı Hak, zat, sıfat ve isimleriyle daimî olan ve her türlü yokluk ve zeval lekesinden münezzeh bulunandır. Kur'ân-ı Kerîm'de O'nun bu vasfına şöyle dikkat çekilir:

"Yerin üstünde ne varsa fanidir. Ve ancak ululuk ve kerem sahibi Rabbinin zatıdır kalan." (55:26-27)

Bu isimle ilgili geniş açıklama 32/7'de geçti.

37/10. Ey dilediğini doğru yola ulaştıran Hâdî! ﴿١٠﴾ يَا هَادِى

(Bk. 33/10)

سُبْحَانَكَ يَا لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ اَجِرْنَا مِنَ النَّارِ ﴿٣٧﴾

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-38-

يَا مَنْ لَا مَفَرَّ اِلَّٓا اِلَيْهِ ﴿١﴾

38/1. Ey Kendisinden başka kaçılacak yer olmayan!

Her türlü tehlike anında özellikle tehlikelerin en büyüğü olan Kıyamet dehşeti karşısında kaçılacak yer O'nun dergâhı ve himayesidir: "Gözlerin kamaştığı, ay karanlığa gömüldüğü, güneş ve ay bir araya getirildiği zaman, o gün insan 'kaçış nereye?' diyecektir. Hayır, sığınacak hiçbir yer yoktur. O gün varıp durulacak yer, sadece Rabbinin huzurudur." (75:7-10)

O gün, huzura varıldığında hoşça karşılanmak ve himayesinin serin gölgesinden yararlanmak için, daha bugünden ve fırsat elde iken, yerde ve göklerdeki bunca kudret delillerine de bakarak kendi irademizle, nefis, şeytan ve her türlü kötülük ve kötülerin cazibeli kandırmacasından kaçıp tam bir teslimiyetle O'na sığınmalıyız: "Göğü Biz çok sağlam bir şekilde bina ettik, onu genişleten Biziz. Çünkü Biz geniş kudret ve hâkimiyet sahibiyiz. Yeryüzünü de Biz döşedik, bakınız Biz ne de güzel döşedik! Her şeyi de çift yarattık ki düşünüp ders alasınız. 'O hâlde, Allah'a kaçın, çabuk Allah'ın himayesine koşun. Zira ben O'nun tarafından, sizi uyarmak için gönderilen apaşikâr bir elçiyim!'" (51:47-50)

يَا مَنْ لَا مَفْزَعَ اِلَّٓا اِلَيْهِ ﴿٢﴾

38/2. Ey Kendisinden başka sığınılacak yer olmayan!

Allah, öyle bir rahmet ve cemal sahibidir ki, dünya ve ahiretin her türlü dehşet ve korkusuna karşı O'nun tahassungâhına; O'nun celalinden cemaline;

gazabından rahmetine; Cehennem'inden Cennet'ine sığınmaktan başka çare yoktur.

يَا مَنْ لَامَلْجَأَ اِلَّا اِلَيْهِ ۝٣

38/3. Ey Kendisinden başka iltica edilecek yer olmayan!

Melce', sığınılacak, halas olunacak, korunulacak yer demektir. Özellikle O'nun tevbeleri kabul ediciliği ve bağışlayıcılığı biz günahkâr kulları için en büyük sığınaktır. Yüce Allah, bir ayet-i kerimede, savaştan geri kalan ve haklarındaki hüküm ertelenen üç kişinin durumuna ibret için değinirken bu sıfatına da dikkat çeker: "Onlar öylesine bunaldılar ki dünya bütün genişliğine rağmen başlarına dar geldi. Vicdanları da kendilerini sıktıkça sıktı. Nihayet, Allah'ın cezasından, yine Allah'ın kapısından başka sığınacak hiçbir yer olmadığını anladılar da, bundan sonra, önceki iyi hâllerine dönsünler diye, Allah onları tevbeye muvaffak kıldı. Çünkü Allah tevvabdır, rahîmdir (tevbeleri çok kabul eder, tevbe edenleri sever ve pek merhametlidir)." (9:118)

يَا مَنْ لَايَتَوَكَّلُ اِلَّا عَلَيْهِ ۝٤

38/4. Ey Kendisinden başka tevekkül edilecek kimse olmayan!

Allah, öyle bir kudret, ilim ve rahmet sahibidir ki, O'ndan başka bel bağlanacak, işlerimizi sonuçlandırmayı havale edecek, belimizi büken tüm hayat yükümüzü rahmet gemisine koyup rahatça seyahat edilecek başkaca bir varlık yoktur. O'nu vekil edinip, emir ve yasakları istikametinde hareket edenlere, O'nun hüküm ve kararlarına teslim ve sonuçlarına razı olanlara O kâfidir. Kur'ân'ında da açıkça ilan ettiği gibi: "Kim Allah'a karşı gelmekten sakınırsa, Allah ona sıkıntıdan çıkış kapıları açar. Onu hiç ummadığı yerlerden rızıklandırır. Allah'a dayanıp güvenene Allah kâfidir." (65:3)

Bediüzzaman'ın ifadesiyle:

"İman hem nurdur, hem kuvvettir. Evet hakikî imanı elde eden adam, kâinata meydan okuyabilir ve imanın kuvvetine göre hadisatın tazyikatından kurtulabilir. 'Tevekkeltü alallah' der, sefine-i hayatta kemal-i emniyetle hadisatın dağlarvâri dalgaları içinde seyran eder. Bütün ağırlıklarını Kadîr-i Mutlak'ın yed-i kudretine emanet eder, rahatla dünyadan geçer, berzahta istirahat eder. Sonra saadet-i ebediyeye girmek için Cennet'e uçabilir. Yoksa tevekkül etmezse, dünyanın ağırlıkları uçmasına değil, belki esfel-i safiline çeker. Demek iman tevhidi, tevhid teslimi, teslim tevekkülü, tevekkül saadet-i dareyni iktiza eder. Fakat yanlış anlama. Tevekkül, esbabı bütün bütün reddetmek değildir. Belki esbabı dest-i kudretin perdesi bilip riayet ederek; esbaba teşebbüs

ise, bir nevi dua-i fiilî telakki ederek; müsebbebatı yalnız Cenab-ı Hak'tan istemek ve neticeleri ondan bilmek ve ona minnettar olmaktan ibarettir." (Bediüzzaman, *Sözler*, s. 315)

38/5. Ey Kendisinden başka maksud olmayan! يَا مَنْ لَا مَقْصَدَ اِلَّا اِلَيْهِ ۝

Maksud, hedeflenen, kastedilen, istenen, arzulanan, gaye edinilen anlamına gelir. Yüce Allah, tüm bu anlamlarıyla gerçek Maksûd'dur. Hatta hakikatte O'ndan başka maksud ve kalbin alakasına değen hiçbir varlık yoktur. Çünkü, O'nu bulan her maksudunu bulmuş, hadsiz, elemlerden ve tehlikelerden kurtulmuştur. O'nun dışındakiler ise, ay ve güneş bile olsa batmaya, sönmeye, kaybolmaya mahkumdurlar. O hâlde, Hz. İbrahim gibi "Lâ uhibbü'l-âfilîn = Batanları sevmem." (6:76) deyip sadece O'na yönelmek gerek.

Bediüzzaman'ın şu ifadeleri bu gerçeği ne güzel dile getirmektedir:

"Fıtratı aşkla yoğrulmuş gibi sermest-i câm-ı aşk olan Mevla na Câmî, kesretten vahdete yüzleri çevirmek için, bak ne güzel söylemiş:

يَكِى خَواهْ يَكِى خَوانْ يَكِى جُوىْ يَكِى بِينْ يَكِى دَانْ يَكِى كُوىْ demiştir.

1 - Yani: Yalnız biri iste, başkaları istenmeye değmiyor.

2 - Biri çağır, başkaları imdada gelmiyor.

3 - Biri taleb et, başkalar layık değiller.

4 - Biri gör, başkalar her vakit görünmüyorlar, zeval perdesinde saklanıyorlar.

5 - Biri bil, marifetine yardım etmeyen başka bilmekler faidesizdir.

6 - Biri söyle, ona aid olmayan sözler malayani sayılabilir.

نَعَمْ صَدَقْتَ اَىْ جَامِى ۞ هُوَ الْمَطْلُوبُ ۞ هُوَ الْمَحْبُوبُ ۞ هُوَ الْمَقْصُودُ ۞

هُوَ الْمَعْبُودُ ۞

Evet Câmî, pek doğru söyledin. Hakikî Mahbub, hakikî Matlub, hakikî Maksud, hakikî Mabud; yalnız O'dur.

كِه لَا اِلٰهَ اِلَّا هُو بَرَابَرْ مِيزَنَدْ عَالَمْ

Çünkü bu âlem bütün mevcudatıyla muhtelif dilleriyle, ayrı ayrı nağamatıyla zikr-i İlahî'nin halka-i kübrasında beraber 'Lâ ilahe illa Hu' der, vahdani-

yete şehadet eder. لَا أُحِبُّ الْآفِلِينَ in açtığı yaraya merhem sürüyor ve alâkayı kestiği mecazî mahbublara bedel, bir Mahbub-u Lâyezalî'yi gösteriyor." (Bediüzzaman, *Sözler*, 218-219)

يَا مَنْ لَامَنْجَاَ إِلَّا إِلَيْهِ ﴿٦﴾

38/6. Ey Kendisinden başka kurtuluş yeri olmayan!

Mence', kurtuluş ve necat bulunacak yer demektir. Hz. Peygamber, geceleyin uyumak üzere yatağına uzandığında, bu isme de yer veren şu duayı okurlardı: *"Allahümme eslemtü nefsî ileyke, ve veccehtü vechî ileyke, ve fevvadtü emrî ileyke, ve elce'tü zahrî ileyke, rağbeten ve rahbeten ileyke, lâ melcee ve lâ mencâ minke illâ ileyke. Âmentü bi kitâbikellezî enzelte ve nebiyyikellezî erselte: "Allahım! Kendimi Sana teslim ettim. Yüzümü Sana çevirdim. İşimi Sana ısmarladım. Rızanı isteyerek, azabından korkarak sırtımı Sana dayadım, Sana sığındım. Sana karşı yine Sen'den başka sığınak yoktur. İndirdiğin kitaba ve gönderdiğin peygambere inandım."(Buhârî,* Daavât 5)

يَا مَنْ لَايُرْغَبُ إِلَّا إِلَيْهِ ﴿٧﴾

38/7. Ey Kendisinden başkasına rağbet edilmeyen!

Allah'tan başka hiçbir şey kalbin alaka ve rağbetine değmez. Kur'ân-ı Kerîm'de, sadece O'na rağbet etmesini vurgulayacak bir ifade kalıbıyla Hz. Peygamber'in şahsında tüm insanlara: "Ve ilâ Rabbike ferğab = Ve yalnızca Rabbine rağbet et!" (94:5) diye seslenilir.

Bir başka ayet-i kerimede de, hatalı davranan bazı mümin kulların nasıl davranması gerektiği belirtilirken şöyle buyrulur:

"Ne olurdu bunlar, Allah ve Peygamberi kendilerine ne verdiyse ona razı olsaydılar da: 'Bize Allah yeter, Allah bize lûtfundan yine verir, peygamberi de. Bizim bütün rağbetimiz Allah'adır' deselerdi." (9:59)

Yine, sahip oldukları güzel bahçelerinin fakirlerin hakkı olan gelirinden vermedikleri için helak oluşuna bakıp pişman olan bazı kullarının pişmanlık ve tevbelerine değinirken de şöyle buyurur:

"Umulur ki Rabbimiz, onun (helak olan bahçemizin) yerine bize daha da hayırlısını verir, gerçekten de biz, sadece Rabbimizi dilemede, O'ndan istemedeyiz." (68:32)

يَا مَنْ لَا يُعْبَدُ اِلَّا اِيَّاهُ ۝٨

38/8- Ey Kendisinden başkasına ibadet edilmeyen!

Allah'tan başkasına ibadet edilmeyeceği, ve O'ndan başkasından gerçek anlamda yardım dilenemeyeceği Kur'ân-ı Kerîm'de açıkça ifade edilmiştir. Nitekim, namaz kılan bir mümin, günde kırk defa tekrar ettiği Fatiha Sûresinde şöyle demektedir:"Yalnız Sana ibadet eder, sadece Senden yardım dileriz." (1:5)

İbadet; İnsanın bütün benliğiyle, bütün duygularıyla, iç ve dış bütün havassıyla, fikrî melekeleri, his âlemi, kafası ve lisanıyla Allah'a teveccühten ibaret olan sistemli bir hareket tarzına denir.

Aczini, fakrını, zaafını, ihtiyacını, hiçliğini nazar-ı itibara alarak, ferah, refah ve saadeti O'na yaklaşmada bilerek kemal-i tazim ve tekrimle O'na doğru gitmenin adıdır. Allah'a karşı yapılan bu şekildeki tazim ve tekrim bir başkasına yapılmadığı ve yapılamayacağı için, başkalarına karşı gösterilen saygı, hâlen ve kàlen takınılan hürmet çeşitlerinin hiçbirisine ibadet denemez.

Gönül verdiğiniz, ümit bağladığınız hangi fani vardır ki, sizden evvel göçüp gitmeyeceğine, bütün ümit ve arzularınızı is'af edeceğine dâir teminat versin? Allah'a verilecek muhabbeti o ölçüde Rasûlullah'a dahi vermek caiz olmazsa, sizin bir sürü küçük, fani mabudlarınıza ve sanemlerinize göstereceğiniz muhabbet ve alâkayı tevhid şuuruyla gözden geçirmek iktiza edecektir.

Gönül fani varlıklara teveccüh edince, insan düal yaşamaya başlar, âdeta ikileşir. Çünkü insanın içinde korku ve muhabbet vardır. Bu muhabbet ve korku hakiki sahibini bulamazsa, insan bir ölçüde her korku ve muhabbet duyduğuna bağlanır; hatta perestiş eder. Böylece o, bir sürü ilah uydurup başına musallat etmiş olur. Ama o, korkunun da, muhabbetin de ilk ve son mercii Allah'ı bilir ve bunu bütün ruhuyla kabullenirse, o insan, tevhide yükselmiş ve bu korku ve muhabbet sayesinde hakiki huzur ve saadete ermiş olur. (Fethullah Gülen, *Fatiha Üzerine Mülahazalar*)

يَا مَنْ لَا يُسْتَعَانُ اِلَّا مِنْهُ ۝٩

38/9. Ey Kendisinden başkasından yardım istenilmeyen!

"Yardım isteme" diye çevirdiğimiz istiâne, yaptığımız bütün işlerden Allah'a karşı bir avn ve maûnet/yardım talep etme, yaptığımız ibadetlerin suhuletle yapılmasını Allah'tan dileme ve insanın karşı karşıya kaldığı meselelerde Allah'ın yardımına, Allah'ın inayetine belbağlama demektir. Bu itibarla biz ibadetlerimizde, işlerimizde halis, muhlis olarak bütün samimiyet ve içtenliği-

mizle yardımı sadece ve sadece Allah'tan istiyoruz. (Fethullah Gülen, *Fatiha Üzerine Mülahazalar*)

يَا مَنْ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِهِ ۝١٠

38/10. Ey Kendisinden başka güç ve kuvvet sahibi bulunmayan!

Herkes, her zararlı şeyden ve her türlü düşman ve tehlikeden ancak O'nun havliyle kurtulur; yine herkes her arzu ve ihtiyacına sadece O'nun kuvvetiyle erişebilir.

Bunun manası, günahtan dönmek ve taate yönelmek, zararı defetmek ve fayda sağlamak kulun değil, sadece Allah'ın kuvvetiyle olur. Bu mana insan hayatının bütün aşamaları ve varlığının bütün safhaları için geçerlidir. Nitekim insan, yokluk karanlığından, cansız zerreler âlemine, gelişip büyüyen bitkisel hayata, duygular taşıyan hayvan hayatına, insan suretine ve mümin olma nimetine kadar uzanan bir dizi aşamadan, yaratılış tavırlarından geçmiştir. İşte bütün bu safhaların her birinde insanın bir takım ihtiyaçları ve düşmanları olmuştur. İnsan latifelerinin bir takım elemleri ve lezzetleri vardır. İşte "Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh" cümlesini söyleyen kimse şöyle demek istemektedir:

Yokluktan kurtuluş, varlığa eriş ancak Allah'ın yardımıyladır.

Yok olmaktan kurtuluş ve varlığa devam etme ancak Allah'ın yardımıyladır.

Zararlardan korunma ve faydalara erme ancak Allah'ın yardımıyladır.

Musibetlerden sakınma ve arzulara erişme ancak Allah'ın yardımıyladır.

Günahlardan sakınma, taatlere güç yetirme ancak Allah'ın yardımıyladır.

Azaplardan sakınma, nimetlere erme ancak Allah'ın yardımıyladır.

Kötülüklerden sakınma, iyiliklere erme ancak Allah'ın yardımıyladır.

Elemlerden kurtuluş ve emellere kavuşma ancak Allah'ın yardımıyladır.

Korkunç karanlıklardan kurtuluş ve parlak nurlara erme ancak Allah'ın yardımıyladır. (Bkz:Bediüzzaman, *el-Meneviyyü'l-Arabiyyü'n-Nûrî*, s.)

سُبْحَانَكَ يَا لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ الْأَمَانَ الْأَمَانَ أَجِرْنَا مِنَ النَّارِ ۝٣٨

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-39-

39/1. Ey Kendisinden korkulanların en hayırlısı! ﴿١﴾ يَا خَيْرَ الْمَرْهُوبِينَ

Allah, kendisinden korkulanların en hayırlısıdır. Allah'tan, azametinden dolayı korkulur. Tehditlerine hedef olmaktan korkulur. Mükâfat ve müjdelerini yitirmekten dolayı korkulur. Acaba, uçsuz bucaksız şu evreni içindeki canlı ve cansız tüm varlıklarla birlikte bir memleket, bir şehir, bir hâne gibi intizamla idare eden, her şeye sözü ve hükmü geçen Kâinat Sultanı'nın azametinden dolayı derin bir heybet, bir heyecan duyulmaz mı? O'nun Yüce Kitabı'nda ve Peygamberinin diliyle tekrar tekrar dile getirdiği tehditlerinden korkulmaz mı? Mümin ve Kendine itaatkâr kulları için verdiği bunca müjdeli mükâfatları kaçırmaktan endişe edilmez mi? Tüm bu noktalardan bakıldığında, korkulmaya O'ndan daha layık ve hak sahibi bir varlık olabilir mi? Üstelik O'nun korkusu, öyle acı ve hayatı zehir edici bir kâbus da değildir. Tıpkı, yavrunun annesinin şefkatli tokadından korkup, yine onun sevgi dolu kucağına atılması gibidir.

Öte yandan bu korkunun hem dünyevî hem de uhrevî sayısız faydaları da vardır. Hatta, güzel ahlakın, hikmetli ve faydalı bir yaşayışın da temelidir. Mesela, Allah'tan korkan kişi, sadakat, vefa, doğruluk, dürüstlük, samimiyet gibi tüm güzel ahlaka ait tavırları gösterir. Kur'ân'ın birçok yerinde bu üstün ahlak özelliklerini sergileyen müminlerden bahsedilir. Gerçekte, tüm insanların özlemini duyduğu insan modeli de budur. Fakat, Allah korkusu olmadığı takdirde bir insanda bu özelliklerin gerçek anlamda ve devamlı bulunması asla mümkün değildir. Çünkü Allah'tan korkmayan bir kişi kendi menfaatleriyle çatıştığı anda üstün Kur'ân ahlakını değil, çıkarlarının gerektirdiği davranış biçimini benimseyecektir. Allah'tan, O'na hesap vermekten, Cehennem'e girip kötü davranışlarının karşılığını görmekten korkmadığı için böyle davranmasını engelleyen bir endişesi yoktur.

39/2. Ey matlubların en hayırlısı! ﴿٢﴾ يَا خَيْرَ الْمَطْلُوبِينَ

Allah, gaye edinilen, arzu, talep ve istekte bulunulanların en hayırlısıdır. O'nun bir zerrecik rızası dünya ve ahiretin bütün gaye ve arzularından daha üstün, hayırlı ve faydalıdır. O'nu arayan, bulan, hoşnutluk ve sevgisini kazanan, her türlü saadet ve nimete dünyada bilkuvve, ahirette ise bilfiil mazhardır.

39/3. Ey rağbet edilenlerin en hayırlısı! ③ يَا خَيْرَ الْمَرْغُوبِينَ

"Rağbet edilen" diye çevirdiğimiz "Mergûb" kelimesi, bu manasından başka, beğenilen, çok kıymet verilen, çokları tarafından istenen anlamlarına gelir. Yüce Allah, rağbet ettiğimiz, beğendiğimiz, değer verdiğimiz ve hararetle istediğimiz, gönlümüzün azizi bildiğimiz ne varsa hepsinden daha çok rağbet edilmeye ve uğrunda didinilmeye layıktır. Çünkü, en değerli bildiğimiz şeyler bile ancak O'nun sayesinde var olmuş ve varlıklarını sürdürebilmişlerdir. Kimin için O var, onun için her şey var.

39/4. Ey dilekte bulunulanların en hayırlısı! ④ يَا خَيْرَ الْمَسْئُولِينَ

Allah'ın dergâhı, dileklerin sunulduğu, sonuçların alındığı, muratlara erişilen en hayırlı kapıdır. Başkaları, kendilerinden bir şey istenildiğinde, hele hele ısrar edildiğinde kırılır, gücenir ve küçümserken, O, istenmediği zaman, kapısına baş vurulmadığı zaman gücenir, dua edildiği zaman kulundan razı olur ve onun için bunu bir değer ölçüsü kabul eder. Ayrıca, hiçbir kulunun dua ve dileğini de cevapsız ve karşılıksız bırakmaz. Ya aynısını veya daha hayırlısını, ya dünyada veya ahirette mutlaka verir. Bundan daha hayırlı ve büyük bir kerem sahibi bulunabilir mi?

39/5. Ey maksud olanların en hayırlısı! ⑤ يَا خَيْرَ الْمَقْصُودِينَ

Bu fani dünyada herkesin bir maksudu vardır. Her yiğidin gönlünde bir arslan yatar, her Mecnûn'un gönlünde bir Leylâ bulunur. İşte, her kim neyi gaye-i maksat yaparsa yapsın, bütün bu gaye ve maksatlar içerisinde en hayırlı, en faydalı ve en değerlisi Âlemlerin Rabbi olan Yüce Allah'tır.

39/6. Ey zikredilenlerin en hayırlısı! ⑥ يَا خَيْرَ الْمَذْكُورِينَ

Allah zikredilenlerin en hayırlısıdır. Çünkü ancak O'nu anmakla gönüller huzura ve itminâna kavuşur. O'nun zikri kalplere gıda, ruhlara âb-ı hayat, latîfelere havâ-i nesîmdir. Zikrin faydaları saymakla bitmez. Yüce Allah bir tanesine şöyle dikkat çeker:

"İşte onlar iman edip gönülleri Allah'ı zikretmekle, O'nu anmakla huzur bulan kimselerdir. İyi bilin ki gönüller ancak Allah'ı anmakla huzur bulur." (13:28)

"Allah'ı anmak gerçekten en büyük (erdem ve iyilik)'tir. Allah bütün yaptıklarınızı bilir." (29:45)

Zikrin faydaları tasavvuf erbabı tarafından kısaca şöyle özetlenmiştir: Zikreden insanlar şeytanı kovar, onun belini kırar. Allah, zâkir kulundan razı olur. Allah razı olduktan sonra, ötesi kalmamıştır. Zikir kalbden gam, kaygı ve kederleri giderir. Zikir kalbe ferah, sürur ve genişlik verir. Zikir kalbi ve yüzü nurlandırır. Allah diyen insanların yüzlerinde bir nur vardır. Zikir rızkı da celb eder. Allah Teâlâ'nın ismini anmak suretiyle rızık bollaşır, genişler. İslam'ın ruhu olan zikri yapan zâkire, Allah sevgisini ihsan eder. Zikrullah tevbeyi netice verir. Bu da Allah'a rücu' etmek için kalbine tesir eder. Sığınacağı yeri, ilticagâhı ve kalbinin kıblesi Allah olur. Zikrullah kalbe cila verir, kalbin paslarını giderir. Kalbin pası, gaflet ve nefsin hevasına uymaktır. Zikir, kul ile Hàlık arasındaki soğukluk ve korkuyu giderir. Cenab-ı Hak ile ünsiyet peyda eder. Zikir, dilin gıybet, nemîme, yalan, boş ve faydasız sözlerden korunmasına sebep olur. Zikir ibadetlerin en kolayı, en büyüğü ve efdalidir.

39/7. Ey şükredilenlerin en hayırlısı! ٧ يَا خَيْرَ الْمَشْكُورِينَ

Allah, şükre en layık ve en müstahak olandır. Nimet ve imkân adına sahip olduğumuz ne varsa hepsi gerçekte O'nun ihsanıdır. Üstelik Kendisine şükredildikçe, nimetini artıracağını kesin vaat etmiştir: "Ve düşünün ki: Rabbiniz şöyle ilan buyurdu: 'Eğer şükrederseniz, Ben nimetlerimi daha da artırırım, ama nankörlük ederseniz haberiniz olsun ki azabım pek şiddetlidir!" (14:7)

O Mün'im-i Hakikî'nin, tatlı nimetleriyle rahmet ve şefkatini göstermesine karşı (tüm varlıklar) şükür ve hamd ile mukabele eder ve derler ki:

سُبْحَانَكَ مَا شَكَرْنَاكَ حَقَّ شُكْرِكَ يَا مَشْكُورُ

"Senin hak şükrünü nasıl eda edebiliriz? Sen öyle şükre layık bir meşkûrsun ki, bütün kâinata serilmiş bütün ihsanatın açık lisan-ı halleri, şükür ve senanı okuyorlar. Hem âlem çarşısında dizilmiş ve zeminin yüzüne serpilmiş bütün nimetlerin ilanatıyla hamd ve medhini bildiriyorlar. Hem rahmet ve nimetin manzum meyveleri ve mevzun yemişleri, senin cûd u keremine şehadet etmekle Senin şükrünü enzar-ı mahlukat önünde ifa ederler." (*Sözler*, s. 124)

39/8. Ey sevilenlerin en hayırlısı! ٨ يَا خَيْرَ الْمَحْبُوبِينَ

Yüce Allah'ın bu vasfına şu satırlar ne güzel ışık tutar:

"Sevdiğin şey, ya seni tanımaz, Allah'a ısmarladık demeyip gider –gençliğin ve malın gibi– ya muhabbetin için seni tahkir eder. Görmüyor musun ki, mecazî aşklarda yüzde doksandokuzu, maşukundan şikâyet eder. Çünkü Samed âyinesi olan bâtın-ı kalb ile sanem-misal dünyevî mahbublara perestiş etmek, o mahbubların nazarında sakildir ve istiskal eder, reddeder. Zira fıtrat, fıtrî ve layık olmayan şeyi reddeder, atar.

Demek sevdiğin şeyler ya seni tanımıyor, ya seni tahkir ediyor, ya sana refakat etmiyor. Senin rağmına müfarakat ediyor. Madem öyledir; bu havf ve muhabbeti, öyle birisine tevcih et ki, senin havfın lezzetli bir tezellül olsun. Muhabbetin, zilletsiz bir saadet olsun." (*Sözler*, s. 360)

"Evet insan evvela nefsini sever. Sonra akaribini, sonra milletini, sonra zîhayat mahlukları, sonra kâinatı, dünyayı sever. Bu dairelerin her birisine karşı alâkadardır. Onların lezzetleriyle mütelezziz ve elemleriyle müteellim olabilir. Hâlbuki şu herc ü merc âlemde ve rüzgâr deveranında hiçbir şey kararında kalmadığından bîçare kalb-i insan, her vakit yaralanıyor. Elleri yapıştığı şeylerle, o şeyler gidip ellerini paralıyor, belki koparıyor. Daima ıstırap içinde kalır, yahut gaflet ile sarhoş olur. Madem öyledir, ey nefis! Aklın varsa, bütün o muhabbetleri topla, hakikî sahibine ver, şu belalardan kurtul. Şu nihayetsiz muhabbetler, nihayetsiz bir kemal ve cemal sahibine mahsustur. Ne vakit hakikî sahibine verdin, o vakit bütün eşyayı onun namıyla ve onun âyinesi olduğu cihetle ıstırapsız sevebilirsin. Demek şu muhabbet, doğrudan doğruya kâinata sarfedilmemek gerektir. Yoksa muhabbet en leziz bir nimet iken, en elim bir nıkmet olur." (*Sözler*, s. 360)

"Rahmanürrahîm ismiyle, hurilerle müzeyyen Cennet gibi senin bütün arzularına câmi' bir meskeni, senin cismanî hevesatına ihzar eden ve sair esmasıyla senin ruhun, kalbin, sırrın, aklın ve sair letaifin arzularını tatmin edecek ebedî ihsanatını o Cennet'te sana müheyya eden ve her bir isminde manevî çok hazine-i ihsan ve kerem bulunan bir Mahbub-u Ezelî'nin, elbette bir zerre muhabbeti, kâinata bedel olabilir. Kâinat onun bir cüz'î tecelli-i muhabbetine bedel olamaz." (*Sözler*, s. 360)

يَا خَيْرَ الْمُنْزِلِينَ ۝٩

39/9. Ey indirenlerin (konuklatanların) en hayırlısı!

Bir ayet-i kerimede Hz. Nûh'un dilinden, Yüce Allah'ın bu ismine şöyle yer veriliyor: "Ya Rabbî, beni güvenli ve kutlu bir yere indir. Çünkü Sen konuklatanların en iyisi, en mükemmelisin!" (23:29)

Yüce Allah, bu yeryüzü misafirhanesini, sayısız canlı varlık, özellikle de insanoğlu için en mükemmel bir şekilde hazırlayıp tefriş etmiş, misafir olarak ağırladığı kullarının her türlü ihtiyaçlarını karşılamış ve onları bir gemiye ben-

zeyen şu şirin gezegenimize bindirerek ahiret memleketine doğru seyahat ettirmekte, yarın kıyamet günü Cennet'te de mümin kullarını çok daha güzel şekilde, gözlerin görmediği, kulakların duymadığı, akıl ve hayallerden bile geçmeyen mesken ve nimetlerle sonsuza dek ağırlayacaktır. Dolayısıyla O'ndan daha kerim bir mihmandar olabilir mi?

Yukarıdaki ayette geçen "inzâl" kelimesi, yalnızca karaya ayak bastırma anlamında değildir; sözcüğün içinde "konuklama" anlamı da gizlidir; şöyle denmektedir sanki: "Ey Rabbimiz, artık Senin konuklarınız ve yalnızca Sensin bizim ev sahibimiz." (Mevdûdî, *Tefhim*)

Ayet-i kerimede yüce Allah, kullarına bindikleri yahut indikleri vakit bu duayı yapmalarını öğretmektedir. Hatta evlerine girip selam verdikleri vakit böyle demelidirler. Hz. Ali (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre o mescide girdiği sırada: "Rabbim, beni mübarek bir yere indir. Sen indirenlerin en hayırlısısın." dermiş. (Kurtubî, *el-Câmi' Li Ahkâmi'l-Kur'ân*, ilgili ayetin tefsirinden)

يَا خَيْرَ الْمُسْتَأْنِسِينَ ⑩

39/10. Ey kendisine ünsiyet edilenlerin en hayırlısı!

Allah, ünsiyet edilen, ısınılan, beğenilen, alışılan ve bir an olsun Kendisinden ayrı yaşamaya katlanılamayan en samimi ve hayırlı dosttur. Çünkü, bahşettiği iman nuruyla, huzur ve ünsiyetiyle bütün yalnızlık ve can sıkıntılarını lezzet ve saadete tebdil edendir.

سُبْحَانَكَ يَا لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ اَجِرْنَا مِنَ النَّارِ ⓞ

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-40-

40/1. Ey yaratıp düzene koyan! يَا مَنْ هُوَ خَلَقَ فَسَوّٰى ①

Bir ayet-i kerimede de Yüce Allah "Yaratan ve bir düzen içinde biçim veren" olarak nitelenmektedir. (87:2)

Ayetteki "tesviye" kavramı, Kur'ân'da genellikle Allah'ın, yarattığı varlığa, o varlık türünün gerektirdiği yapıyı ve şekli vermesi, uygun formata kavuşturması anlamında kullanılmaktadır. Gerek bu isimde ve gerekse ayet-i keri-

mede "sevvâ" fiilini –nesnesi belirtilmediğinden– "her şeye uygun şeklini verme" olarak anlamak gerekir.

Buna göre, Allah, yeryüzünden gökyüzüne kadar, kâinattaki her şeyi, en mükemmel surette, ölçülü ve düzenli bir şekilde yaratmıştır. Bu nizamın mükemmel bir ölçüyle yaratıldığına ve onun bir yaratıcısı olduğuna, bizzat bu muazzam nizamın kendisi şehadet etmektedir. Bu bir tesadüf olmadığı gibi, birkaç tane yaratıcının da eseri değildir. Çünkü o takdirde sayısız parçaların biraraya getirilmesiyle bu kadar ahenkli ve uyumlu bir güzelliğin oluşması mümkün olmazdı. (Mevdûdî, *Tefhîm*, ilgili ayetin tefsiri)

40/2. Ey takdir edip hedefe götüren! يَا مَنْ هُوَ قَدَّرَ فَهَدٰى

Bu İlahî vasıf, "O, (her şeyi) ölçüyle yapıp yönlendirendir." (87:3) ifadesiyle Kur'ân-ı Kerîm'de de aynen geçmektedir. Mevdûdî, bu ayeti yorumlarken konumuza ilişkin şu güzel açıklamayı yapar:

Her şeyin daha yaratılmadan fonksiyonu tayin edilmiş ve o fonksiyonuna göre şekil almıştır. Kendisine uygun özellikler verilmiş, yaşayacağı yer belirlenmiş, hayatını sürdürebilmesi için ne gibi imkânlar gerekiyorsa temin edilmiş ve nihayet onun sonu da kararlaştırılmıştır. İşte tüm bu plan "kader"dir ve bu kader umumi olarak kâinattaki her varlık için söz konusudur. Açıkça anlaşılmaktadır ki, bu kâinat plansız, programsız bir oluşum değildir. Bilakis Hâkim ve Habîr olan Allah tarafından yaratılmış ve planlanmıştır.

Öte yandan, hiçbir mahluk başı boş bırakılmamıştır. Yaratılan her şeyin bir görevi vardır ve o görevine göre yönlendirilmiştir. Yani Allah sadece Hàlık değil, aynı zamanda Hâdi (Yol gösterici)'dir. Allah yarattığı her şeyin yolunu gösterme sorumluluğunu üzerine almıştır. Nitekim Allah arza, güneşe, yıldızlara da yol göstermektedir. Yine hava, su, ışık ve bitkilere de yol gösteriyor ve onlar da görevlerini yerine getiriyorlar. Madenler de böyledir. Tüm varlıklar Allah'ın kendilerini yarattığı sebebe dayalı olarak görevlerini hakkıyla yerine getirmektedirler. Diğer bir örnek de bitkilerdir ki, Allah'ın emrine uyarak köklerini toprağın derinliklerine salarlar ve Allah'ın onlara gıdalarını verdiği yere kadar köklerini uzatırlar. Daha sonra da dal, budak salarak meyve verirler. İşte böylece de kendilerine verilen görevi yerine getirmiş olurlar. Yeryüzü, hava, su, her çeşidine ayrı bir özellik verilmiş sayısız cinste hayvanlar ve insanı hayretler içinde bırakan bu nizamın bizzat kendisi, tüm bunların bir yaratıcısı olduğunu ilan etmektedir. Allah'a ortak koşan, hatta ateist olan bir kimse bile, bu nizamın ne kadar muazzam olduğunu kabul etmek zorundadır. Hayvanlara öylesine bir içgüdü verilmiştir ki, değil insanoğlunun kendisi, en hassas aletler bile onların tespit edebildikleri bazı şeyleri tespit edemezler. İnsanoğlu için iki türlü yol gösterme söz konusudur. Birincisi insanın tabii olarak sürdür-

düğü hayatı ile ilgilidir. Örneğin her çocuk doğduktan hemen sonra süt içmeyi öğrenir ve göz, kulak, burun, kalp, mide, ciğerler, damarlar vs. tüm organları birden kendi görevlerini yaparlar. İnsanın bizzat kendisi bunu idrak etmese bile, bu organlar fonksiyonları icra ederler. Çünkü onların çalışmaları insanoğlunun iradesine bağlı değildir. Allah (c.c.) insanı çocukluğundan ergenliğine, olgunluğundan yaşlılığına kadar sürekli bir değişim içine sokar. Bu değişim de insanın elinde değildir. Bu değişim insanın iradesiyle alakalı olmadığı için, onun iradesi olmasa da bu değişiklikler yine de vuku bulacaktır. Buraya kadar anlatılanlar insan şuurunun dışında cereyan eden bir yol göstermedir. İkincisi insanın aklı ve zihinsel hayatı ile ilgilidir. Bunun mahiyeti insanın iradesi dışında cereyan eden olaylardan oldukça farklıdır. Çünkü insanoğluna bu sahada geniş bir özgürlük tanınmıştır. Bu sahada birincisinde olduğundan daha farklı bir yol gösterme söz konusudur. Dolayısıyla insanoğlu ne kadar karşı çıkarsa çıksın, Allah (c.c.) her varlığa fıtratına uygun bir yol göstermiştir. İnsana geniş bir özgürlük vermiş olmasına rağmen yine de ona istikametini tayin edebilmesi için, bir yol göstermemiş olması mümkün değildir. (Mevdûdî, *Tefhîm*, ilgili ayetin tefsiri)

40/3. Ey belayı kaldıran! ٣ يَا مَنْ هُوَ يَكْشِفُ الْبَلْوٰى

Allah, bela ve musibeti giderendir. Dolayısıyla, bela ve musibete maruz kalanların doğrudan doğruya baş vuracakları tek kapı O'nun dergâhıdır. Bu mübarek ismi telaffuz eden bir mümin, O'nu kendine şefaatçi ederek Yüce Rabbinden, maddi ve manevî dert ve belalarının ağır yüklerini kaldırmasını ve üzerinde dolaşan kara bulutları dağıtmasını istemektedir.

40/4. Ey gizli fısıltıyı işiten! ٤ يَا مَنْ هُوَ يَسْمَعُ النَّجْوٰى

"Fısıltı" diye çevirdiğimiz "Necvâ" kelimesi, "gizli yakarış" anlamına da gelse de, Kur'ân'da bu kelime genelde olumsuz gizli konuşmalar ve kulisler için kullanılmıştır. Şu ayet-i kerimeler, Yüce Allah'ın her türlü gizli konuşmayı bilip duyduğunu ifade etmektedir:

"Yoksa onlar, dışarı vurmadıkları düşüncelerini ve gizli konuşmalarını duymaz mıyız sanırlar? Elbette (Biz duyarız) ve yanıbaşlarındaki semavi güçlerimiz (bütün o gizlediklerini) kaydederler." (43:80)

"Görmez misin ki Allah göklerde ne var, yerde ne varsa bilir? Bir araya gelip gizlice fısıldaşan üç kişinin dördüncüleri mutlaka Allah'tır. Beş kişi gizli konuşsa altıncıları mutlaka Allah'tır. Bundan ister daha az, ister daha çok olsunlar, nerede bulunurlarsa bulunsunlar, mutlaka O, kendileriyle beraberdir.

O, ileride kıyamet gününde, yapmış oldukları işleri onlara tek tek bildirecek, (dilerse karşılığını da verecektir). Şüphesiz ki Allah her şeyi bilir." (58:7)

"Biz, onların seni dinlerken ne maksatla dinlediklerini, kendi aralarında fısıldaşırlarken de o zalimlerin: 'Siz, büyülenmiş bir adamdan başkasına uymuyorsunuz!' dediklerini çok iyi biliriz." (17:47)

40/5. Ey batmışı kurtaran! ⑤ يَا مَنْ هُوَ يُنْقِذُ الْغَرْقَ

Allah, dünyanın binlerce boğucu girdabında boğulmak üzere olanları, musibet ve felaketlerle boğuşanları, günah deryasına batmış olanları kurtaran sonsuz merhamet ve kerem sahibidir. Şu ayet-i kerime dolaylı olarak Allah'ın bu ismine ışık tutmaktadır:

"Şayet dileseydik onları boğardık. Ne feryatlarına koşan bir kimse bulabilir, ne de başka türlü kurtarılırlardı." (36:43)

40/6. Ey helak olana necat veren! ⑥ يَا مَنْ هُوَ يُنْجِي الْهَلْكَى

Allah, felakete maruz kalmış, tehlikeye girmiş olanların tek kurtarıcısıdır. Her türlü necat ve kurtuluş O'nun iradesiyle gerçekleşir. Çünkü, en korkunç ve dehşetli görünen nesne ve hadiseler de dâhil, her şeyin dizgini O'nun elindedir. Hiçbir şey hiçbir kimseye O'nun izni olmadan en ufak bir zarar veremez. Mahlukat, tüm hareket ve duruşlarında O'na tabidir. Dolayısıyla her türlü kurtuluş ve necatı sadece O'ndan beklemeli.

40/7. Ey hastaya şifa veren! ⑦ يَا مَنْ هُوَ يَشْفِي الْمَرْضَى

Allah, insanoğlunun tüm hastalık, mikrop ve zehirlere karşı korunması için öylesine ilaç ve panzehirler yaratmıştır ki, insan bilgisi bunları bütünüyle kavramaktan acizdir. Bütün bu tabii düzenlemelerde bulunmamış olsaydı, tek bir diken bile canlı için felaketler doğurabilirdi. Yaratıcı'nın, bu her şeyi saran rahmet ve donatımı, insana hayatının her anında yetişirken; insanın, Allah'tan başkalarının önünde eğilmesinden, ihtiyaç ve sıkıntı hâlinde başka yardımcılar aramasından daha büyük bir akılsızlık ve nankörlük olabilir mi?

40/8. Ey öldüren ve dirilten! ⑧ يَا مَنْ هُوَ أَمَاتَ وَأَحْيَى

Yani, Allah 'O, hanginizin daha güzel amel edeceğini imtihan etmek için ölümü de hayatı da takdir eden ve yaratandır' (67:2) ayetinde de beyan edildi-

ği gibi ölümü de, hayatı da yaratan O'dur. O öldürmeye de, diriltmeye de, tekrar yaratmaya da kadirdir.

Şu açıklama da konumuz açısından oldukça ilginçtir:

Şu varlıklar nehri, Allah'ın iradesi ile akmaktadır. Şu kâinat kafilesi, Rabbinin emri ile yürümektedir. Şu yaratıklar, Allah'ın izni ile, zaman nehrinde sürekli olarak akıyor. Gayp âleminden gönderiliyor, şehadet âleminde görünen birer vücut giydiriliyor, sonra gayp âlemine düzenli bir biçimde yağıyor, iniyor. Rabbinin emri ile, devamlı olarak istikbalden gelip, şimdiki zamana uğrayarak teneffüs eder, ardından geçmiş zamana dökülür.

İşte yaratıkların şu akışı, gayet hikmetlice, rahmet ve ihsan dairesinde; şu yürüyüşü, son derece ilim, hikmet ve intizam dairesinde; şu cereyanı, gayet merhametli bir şekilde şefkat ve ölçü dairesinde baştan aşağıya kadar hikmetlerle, faydalarla, neticelerle ve gayelerle yapılıyor. Demek ki, Şanı Yüce, Kudreti ve Kemali Sonsuz bir Zât, sürekli olarak varlıkların gruplarını, her grup içindeki fertleri ve o gruplardan meydana gelen âlemleri, kudretiyle hayat verip görevlendirir. Sonra hikmetiyle bu vazifeden terhis edip, ölüme mazhar eder; gayp âlemine gönderir. Kudret dairesinden, ilim dairesine çevirir. İşte hiç mümkün müdür ki, şu kâinatı, bir bütün olarak çekip çevirmeğe gücü yetmeyen, bütün zamanlara hükmü geçmeyen, âlemleri hayata ve ölüme bir fert gibi mazhar etmeğe kudreti yetmeyen ve baharları, birer çiçek gibi hayat verip, yeryüzüne takıp, sonra ölüm ile ondan koparıp alamayan bir zat; ölüme ve can almaya sahip çıkabilsin? Evet en küçük bir canlının ölümünün bile, hayatı gibi, hayatın bütün gerçekleri ve ölümün bütün türleri elinde bulunan bir Yüce Zât'ın kanunuyla, izniyle, emriyle, kuvvetiyle, ilmiyle olması zorunludur. (Bediüzzaman, *Mektûbat*, s. 238-239)

Ölümün sevimli yüzü:

Her duyarlı insanı derin üzüntüye boğan "canlıların ölümü" konusunda çarpıcı bulduğumuz bir açıklamayı mefhum olarak sunuyoruz:

O Keremi Sonsuz Sanatkâr, Rahmeti Sınırsız Yaratıcı; hayat bayramında her bir canlı türünün yeryüzündeki resmî geçit nöbeti bittikten ve o resmî geçitten maksat olan sonuçlar alındıktan sonra, çoğunlukla dünyadan merhametli bir biçimde nefret ettirip usandırıyor. İstirahata bir arzu ve başka bir âleme göçmeğe bir istek ihsan ediyor. Hayat vazifesinden terhis edilecekleri zaman, asıl vatanlarına istek dolu bir özlemi ruhlarında uyandırıyor. Hem o Rahmân'ın nihayetsiz rahmetinden uzak değil ki, nasıl vazife uğrunda, cihad işinde hayatını kaybeden bir askere şehitlik rütbesini veriyorsa; kurban olarak kesilen bir koyuna, âhirette cismanî bir bakî vücut vererek Sırat üstünde, sahibine Burak gibi bir bineklik mertebesini vermekle mükâfatlandırıyorsa; sair canlı ve hayvanların da, kendilerine özgü fıtrî ve Rabbanî vazifede ve İlahî emirlere itaatte telef olan ve şiddetli güçlük çeken ruh sahiplerinin, onlara göre bir çeşit ruhanî

mükâfatın ve onların yeteneklerine göre bir çeşit manevî ücretin o tükenmez rahmet hazinesinde bulunması akıldan uzak değil. Ta ki dünyadan gitmelerinden pek çok incinmesinler, hatta memnun olsunlar.

Fakat ruh sahiplerinin en üstünü ve şu bayramlarda nicelik ve nitelik yönünden en fazla istifade eden insana, dünyaya pek çok düşkün ve tutkun olduğu hâlde, dünyadan nefret ve ölümsüzlük âlemine geçmek için rahmet eseri olarak özlem dolu bir hâlet verir. Kendi insanlığı imansızlık yolunda boğulmayan insan, o hâletten istifade eder. Gönül rahatlığı ile gider. Şimdi, o hâleti netice veren yönlerden, numune olarak beşini belirteceğiz:

• İhtiyarlık mevsimiyle; dünyevî, güzel ve çekici şeyler üstünde fanilik ve yokluk damgasını ve acı manasını göstererek o insanı dünyadan ürkütüp, o faniye bedel, ölümsüz ve kalıcı bir matlubu arattırıyor.

• İnsanın ilgi kurduğu bütün dostların yüzde doksan dokuzu, dünyadan gidip diğer bir âleme yerleştikleri için, o ciddî sevginin etkisiyle o dostların gittiği yere bir özlem ihsan edip, ölüm ve eceli sevinçle karşılattırıyor.

• İnsandaki sonsuz zayıflık ve acizliği, bazı şeylerle hissettirip, hayat yükü ve yaşama güçlüklerinin ne kadar ağır olduğunu anlattırıp, istirahata ciddî bir arzu ve bir başka diyara gitmeye samimi bir istek veriyor.

• Mümin insana iman nuru ile gösterir ki: Ölüm, yok oluş değil; yer değişikliğidir. Mezar ise, karanlıklı bir kuyu ağzı değil; aydınlık âlemlerin kapısıdır. Dünya ise, bütün parlaklığıyla ahirete nispeten bir zindan hükmündedir. Elbette dünya zindanından Cennet bağlarına çıkmak ve sıkıcı maddî hayat boğuşmalarından rahat bir âleme ve ruhların uçuş meydanına geçmek ve yaratıkların sıkıntılı gürültüsünden sıyrılıp Rahmeti Sonsuz'un huzuruna gitmek; bin can ile arzu edilir bir seyahattir, hatta bir saadettir. (Bediüzzaman, *Sözler*, s. 202-204)

Kur'ân'ın ölüme yüklediği mana:

• Kur'ân'ı dinleyen insana, Kur'ân'daki hakikat ilmi ve hakikat nuruyla dünyanın mahiyetini bildirmesiyle, dünyaya aşk ve alâkanın pek manasız olduğunu anlatmaktır. Yani, (Bediüzaman'ın belirttiği gibi) insana der ve ispat eder ki:

Dünya, bir İlahî kitaptır. Harf ve kelimeleri kendilerine değil, bilakis başkasının zat, sıfat ve isimlerine delalet ediyorlar. Öyle ise manasını bil al, şekillerini bırak git.

Hem bir tarladır, ek ve ürününü al, muhafaza et; çöplerini at, önem verme.

Hem birbiri arkasında sürekli gelip geçen aynalar bütünüdür. Öyleyse, onlarda Kendini göstereni bil, nurlarını gör ve onlarda görünen isimlerinin parl-

tılarını anla, Sahip'lerini sev ve yokluğa, kırılmaya mahkum olan o cam parçalarından alakanı kes.

Hem gelip geçici bir pazardır. Öyle ise alışverişini yap, gel ve senden kaçan ve sana iltifat etmeyen kafilelerin arkalarından beyhude koşma, yorulma.

Hem geçici bir gezinti yeridir. Öyle ise, ibret gözüyle bak ve görünüşteki çirkin yüzüne değil; aksine o Ölümsüz Güzel'e bakan gizli, güzel yüzüne dikkat et, hoş ve faydalı bir gezinti yap, dön ve o güzel manzaraları ve güzelleri gösteren perdelerin kapanmasıyla akılsız çocuk gibi ağlama, merak etme.

Hem bir misafirhanedir. Öyle ise, onu yapan keremi sonsuz Sahibi'nin izni dairesinde ye, iç, şükret. Kanunu dairesinde işle, hareket et. Sonra arkana bakma, çık git. Gevezelikle fuzulî bir şekilde karışma. Senden ayrılan ve sana ait olmayan şeylerle manasız uğraşma ve geçici işlerine bağlanıp boğulma" gibi açık gerçeklerle dünyanın içyüzündeki sırları gösterip dünyadan ayrılığı gayet hafifleştirir, hatta gaflette uyumayanlara sevdirir ve rahmetinin her şeyde ve her işinde bir izi bulunduğunu gösterir. (Bediüzzaman, *Sözler*, s. 202-204)

Yüce Allah'ın bu isminden müminin alacağı dersi de Bediüzzaman, başka bir vesileyle şöyle dile getirir:

"Mevti (ölümü) veren O'dur. Yani: Hayat vazifesinden terhis eder, fani dünyadan yerini tebdil eder, külfet-i hizmetten azad eder. Yani: Hayat-ı faniyeden, seni hayat-ı bakiyeye alır. İşte şu kelime (ve yumît = ölüme mazhar eder), şöylece fani cin ve inse bağırır (seslenir), der ki:

Sizlere müjde! Mevt i'dam (yok ediliş) değil, hiçlik değil, fena değil, inkıraz (çürüyüp dağılma) değil, sönmek değil, firak-ı ebedî değil, adem (yokluk) değil, tesadüf değil, failsiz bir in'idam değil. Belki (aksine) bir Fâil-i Hakîm-i Rahîm tarafından bir terhistir, bir tebdil-i mekândır. Saadet-i Ebediye tarafına, vatan-ı aslîlerine bir sevkiyattır. Yüzde doksandokuz ahbabın mecma'ı olan âlem-i berzaha bir visal kapısıdır." (Bediüzzaman, *Mektûbât*, s. 226)

40/9. Ey güldüren ve ağlatan! يَا مَنْ هُوَ اَضْحَكَ وَاَبْكٰى ۝

Yani, ferah da gam ve keder de Allah tarafındandır. Acı ve tatlı, müsibet ve refah hep Allah'ın dilemesine bağlıdır. Öyleyse, sevindirici şeyleri sadece O'ndan istemeli, üzücü durumlardan da yalnızca O'na sığınmalıdır.

Kısaca, dünyada dilediğini sevindirerek güldüren, dilediğini üzerek ağlatan, kulları hakkında gülmeyi de ağlamayı da, sevinç ve üzüntü ile bunların sebeplerini de yaratan O'dur. Bu, İlahî kudretin delilidir. Burada özellikle ağlama ve gülme vasıflarının zikredilmesinin sebebi, bu sıfatların nedeninin tam olarak bilinemeyişidir. Yani hiç kimse gülme ve ağlama sıfatının canlılar içinde sadece insanda bulunuşunun sebebini kesin olarak bulamıyor.

40/10. Ey saptıran ve hidayete erdiren! يَا مَنْ هُوَ اَضَلَّ وَاَهْدٰى ⑩

Allah durup dururken, hiç kimseyi doğru yoldan alıp eğri yola saptırmaz, imandan küfre düşürmez. Ancak, kul kendi özgür iradesiyle kötülüğü tercih eder, ipek böceğinin kendi kendisinin etrafına ördüğü ağın içinden çıkamaz hâle gelmesi gibi günahı kendisi için ikinci bir karakter hâline getirirse, Allah da, böyle birinin tercih ve hak ettiği dalaleti yaratır. Şu ayet-i kerime bu hususa ne güzel ışık tutmaktadır:

"Ne var ki, zulüm işlemeye şartlanmış olanlar bir (hakikat) bilgisine dayanmadan kendi arzu ve heveslerinin peşinde giderler. Allah'ın (bu şekilde) saptırdıklarını kim doğru yola sevk edebilir ve (bu işte) kim onlara yardım edebilir?" (30:29)

İnsan, küfrü tercih ettikten, iman istidadını kaybettikten sonra ve artık şirk onun tabiatı olunca hidayet verecek ve onu Hakk'a muvaffak kılacak hiçbir kimse yoktur.

Doğru yolu gösteren tüm işaret ve delilleri yaratan, gerekli tüm aydınlatma ve uyarılarda bulunan, bunlardan yararlanıp doğru tercih edenlerin gönlüne imanı ve hidayeti yerleştiren de Yüce Allah'tan başkası değildir.

سُبْحَانَكَ يَا لَآاِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ اَجِرْنَا مِنَ النَّارِ ⑩

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-41-

وَاَسْئَلُكَ بِاَسْمَائِكَ

Allah'ım! Sen'den şu isimlerinin hakkı için istiyor ve yalvarıyorum:

41/1. Ey dilediği kullarının günahlarını silen Ğâfir! يَا غَافِرُ ①

Ğâfir, bağışlayan ve mağfiret edendir. Hz. Musa'nın dilinden bir yakarışta bu isim aynen geçmektedir: "Mûsâ: 'Ya Rabbî! dedi, dileseydin beni de bunları da daha önce imha ederdin. Şimdi bizi aramızdaki beyinsizlerin yaptıklarım-

dan dolayı helak mi edeceksin? Bu sırf Senin bir imtihanından ibarettir. Dilediğini bu imtihanla şaşırtır, dilediğine yol gösterirsin. Sensin bizim Mevla'mız! Affet bizi, bize merhamet eyle! Sen affedenlerin en hayırlısı (Hayre'l-Gâfirîn)'sın!" (7:155)

Bir başka ayet-i kerimede de Yüce Allah yine bu isimle nitelenmektedir:

"O, aynı zamanda günahları bağışlar (Gâfiru'z-Zenbi), tevbeleri kabul buyurur, ama cezalandırması da çetin olup, lûtuf ve ihsanı pek geniştir. O'ndan başka tanrı yoktur. Dönüş yalnız O'na olacaktır." (40:3)

41/2. Ey ayıp ve kusurları örten Sâtir! ۝ يَا سَاتِرُ

Yüce Allah Sâtir ismiyle, ayıpları, kusurları, avretleri, tiksindirici ve utandırıcı bütün nesne ve hâlleri perdeler altında gizlemeyi prensip ve âdet hâline getirendir. Böyle davranmayı kullarına da önemle emir ve tavsiyede bulunmuştur.

41/3. Ey düşmanlarını, mağlup eden Kàhir! ۝ يَا قَاهِرُ

Aynı kökten gelen ve sadece biraz daha mana fazlalığına sahip Kahhâr ismi açıklandığında Yüce Allah'ın bu vasfı ve tecellileri hakkında genişçe bilgi verilecektir. (Bkz: 64/3) Burada şu kadarını deriz ki: O, kuvvet ve kudreti, hüküm ve hâkimiyeti her şeye boyun eğdiren; hiçbir güçle karşısına çıkılamayan ve sürekli galip olandır. Yüce Allah, Kur'ân'da iki ayet-i kerimede bu isimle anılmaktadır:

"O, kullarının üstünde hükmünü yürüten mutlak hükümrandır (el-Kàhir), her işi tam hikmetle yapar ve her şeyden haberdardır." (6:18)

"O, kullarının üstünde yegâne kudret ve tasarruf sahibidir. (el-Kàhir) Size koruyucular gönderir. Nihayet birinize ölüm geldi mi elçilerimiz (görevli melekler) onun canını alırlar. Onlar vazifede kusur etmezler." (6:61)

41/4. Ey her şeye gücü yeten Kàdir! ۝ يَا قَادِرُ

Allah'ın ismi olarak Kàdir, iki türlü kullanılır. Bu kullanımlara göre manası da değişir. Birinci kullanım, mef'ulunün başına "alâ" edatının gelmesidir ki, bu durumda, gücü yeten, yapabilen anlamındadır. Bu kullanıma göre, en meşhur mastarı "kudret" olur. İkinci kullanımı, doğrudan doğruya geçişli olmasıdır ki, bu durumda mastarı, "kadr" ve "kader" gelir. Bu kullanıma göre manası "takdir ve tanzim eden"dir.

Kàdir ismi, Kur'ân'da yedi defa geçer. Her zaman, "alâ" edatıyla birlikte kullanılarak, zikrolunan şeylere Allah'ın gücünün yettiğini, O'nun hakkında acizlik düşünülemeyeceğini ifade eder. Genellikle, öldükten sonra insanın tekrar diriltileceğine dairdir. (75:40; 86:8; 46:33; 36:81; 19:99) Bir ayette, Allah'ın herhangi bir şekilde azap göndermeye gücünün yettiğini (6:65), birinde de ayet (mûcize) göndermeye Kàdir olduğunu belirtir. (6:37)

Kàdir isminin bir de takdir eden, planlayan manası olduğunu söyledik. Buna göre, Allah'ın "Kàdir" olması demek, her şeyi ölçüp biçmesi, önceden zamanını belirlemesi ve belirlenen o şeyin belirlendiği şekilde varlık bulmasıdır. Mesela Allah, çekirdeğin "Kàdir'i"dir. Yani, takdir edicisidir. Onun, aslının bütün özelliklerini taşıyacak biçimde filizlenip ağaç olmasını takdir edendir. İnsan ve hayvanların temel taşı olan embriyonun Kàdir'idir. Meydana gelecek canlının bütün özelliklerini orada kodlayandır. Zamanı gelince o bitki, ağaç, hayvan ve insan, kendisi için kodlanan İlahî takdirden bir zerre bile sapmadan vücut bulur, şekillenir ve hayat sahnesinde rolünü alır. Örnek iki ayet:

"O, yeryüzüne sabit dağlar yerleştirdi. Orada bereketler yarattı ve orada tam dört günde isteyenler için fark gözetmeden gıdalar takdir etti." (41:9-12)

"Güneşi ışıklı, ayı da parlak kılan, yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için ona (aya) bir takım menziller takdir eden O'dur." (10:5)

Şu ayet-i kerîmelerde de, her şeye gücü yeten manasındaki Kàdir vasfına dikkat çekilmiştir:

"De ki: Allah'ın size üstünüzden (gökten) veya ayaklarınızın altından (yerden) bir azap göndermeye ya da birbirinize düşürüp kiminize kiminizin hıncını tattırmaya gücü yeter." (6:65)

"İnsan neden yaratıldığına bir baksın! Atılan bir sudan yaratıldı. (O su) sırt ile göğüs kafesi arasından çıkar. İşte Allah (başlangıçta bu şekilde yarattığı) insanı tekrar yaratmaya da kàdirdir." (86:5-9)

"İnsan, kendisinin kemiklerini biraraya toplayamayacağımızı mı sanır? Evet, bizim, onun parmak uçlarını bile aynen eski hâline getirmeye gücümüz yeter." (75:3-4)

"İnsan, kendisinin başıboş bırakılacağını mı sanır! O, (döl yatağına) akıtılan meninin içinden bir nutfe (sperm) değil miydi? Sonra bu, alaka (aşılanmış yumurta) olmuş, derken Allah onu (insan biçiminde) yaratıp şekillendirmişti. Ondan da iki eşi, yani erkek ve dişiyi var etmişti. Peki (bunları yapan) Allah'ın, ölüleri tekrar diriltmeye gücü yetmez mi?" (75:36-40)

"Bunlar yeryüzünde gezip de kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğunu görmediler mi? Hâlbuki onlar, bunlardan daha güçlü idiler. Ne göklerde ne de yerde Allah'ı aciz bırakacak bir güç vardır. O, bilendir, güçlüdür." (35:44)

Yararlı zararlı, iyi kötü her şeye güce yeten, kudreti her şeyi kuşatan Allah'ı bu sıfatıyla bilen müminin, O'na saygı, güven ve teslimiyeti artar. Nimet ve ihsanlarını ümit eder, ceza ve azabına hedef olmaktan ise korkar.

41/5. Ey bütün mahlukatının hâllerini gören Nâzır! ۝ يَا نَاظِرُ

Nâzır, bakan, gözeten ve kontrol eden demektir. Şu iki ayet-i kerimede Yüce Allah'ın kullarını kontrol ettiğine ve nasıl davranacaklarını gözetlediğine dikkat çekilir:

"Umulur ki, Rabbiniz düşmanlarınızı imha eder de, onların yerine sizi hâkim kılıp nasıl hareket edeceğinize bakar." (7:129)

"Sonra onların peşinden, nasıl davranacağınızı görmek için, bu dünyada onların yerine sizi geçirdik." (10:14)

41/6. Ey bütün mahlukatı yoktan var eden Fâtır! ۝ يَا فَاطِرُ

Fatır ismine genellikle iki mana verilmiştir:

a) Yoktan yaratan, ilkin yaratan, ilk meydana getiren. Buna göre, Kur'ân'da altı defa geçen (Mesela bkz. 6:14; 12:11), "Fâtıra's-semâvâtı ve'l-ard" ifadesi, "Göklerin ve yerin yoktan yaratıcısı" demektir. İbn Abbas'dan nakledilen bir izaha göre, "Fatır"da 'ilk yaratan', 'ilk meydana getiren' manası vardır. (Razî, Mefatih, XII, 178) Bu manayı tercih eden el-Hattabî de, "De ki: Sizi ilk defa yaratan (fatarakum) sizi tekrar diriltecektir." (17:51) ayetini kendi görüşüne delil getirir.

b) Bitişik olan iki şeyi birbirinden ayıran. Bu manaya göre, "Fâtıra's-semâvâtı ve'l-ard" ifadesi, "gökleri ve yeri birbirinden ayıran" demektir. Bu manayı tercih eden el-Halimî de, "O kâfirler görmediler mi ki, gökler ve yer bitişik idi, Biz onları ayırdık" (21:30) ayetini şahit getirir. (Beyhakî, *a.g.e.*, s. 27)

Her iki manaya göre de Yüce Allah, her şeyin Fâtır'ıdır. Hem onları yoktan yaratan, hem de diğer varlıklardan farklı biçimde var edendir.

41/7. Ey Kendine yapılan ibadet ve şükürlere bol mükâfat veren Şâkir! ۝ يَا شَاكِرُ

Kur'ân'da Allah için kullanılan iki isim olan Şâkir ve Şekûr kelimeleri "şükr" mastarından gelmektedir. Şâkir, söz konusu mastardan ism-i fail (şükredici); Şekûr ise, ism-i failin mana çokluğu ve tekrar ifade eden şeklidir. "Çok

ve tekrar tekrar şükreden" demektir. Şükür, "Yapılan ihsanı bilmek ve gerekli her yerde bunu dile getirmektir."

Bu isim, 56/4'te gelecek olan Şekûr ismi açıklanırken, daha detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Buna göre O, kullarının şükür ve ibadetini bilen ve şükreden hiçbir kimsenin şükrünü boşa çıkarmayan, şükredenlere daha güzeli ve daha fazlasıyla mükâfat ve bereketler verendir.

41/8. Ey Kendisine zikredenleri yâd eden Zâkir! ﴿٨﴾ يَا ذَاكِرُ

Yüce Allah, salih kullarını Kendi yüksek katında, mukarreb (has) melekleri arasında hoşnutluk ve yüksek mükâfatla anandır. Ebu Hüreyre (r.a.) anlatıyor: "Resûlullah (a.s.m.) buyurdular ki: "Allah Teâlâ Hazretleri diyor ki: "Kulum, beni andıkça ben onunla beraberim. O, Beni içinden anarsa Ben de onu içimden anarım. O, Beni bir cemaat içinde anarsa, Ben de onu daha hayırlı bir cemaat içinde anarım." (*Buharî*, Tevhid 15, 35; *Müslim*, Zikr 2, Tevbe 1)

İbni Abbas'dan (r.a.) rivayetle:

Allahu Taâlâ şöyle buyurdu: "Kulum, sen Beni yalnızken anarsan Ben de seni yalnızken hatırlarım. Sen Beni bir topluluk içerisinde anarsan, Ben de seni onlardan daha hayırlı ve daha büyük bir topluluk içerisinde anarım."

Cenab-ı Allah bu kullarını kendisine yakın olanlar arasında sayar. Onlar da mukarreb melekler ve Peygamberlerdir.

41/9. Ey dostlarına yardım eden Nasır! ﴿٩﴾ يَا نَاصِرُ

Allah mağlup edilemeyen kuvvetlidir. Hakiki olarak yardım edendir. Diğer insanların yardımı ise hem eksik, hem de geçicidir. Kulların yardım etmesi de yine Allah'ın izin ve kudretine bağlıdır. Öyleyse yalnızca O'ndan yardım dilemek ve O'na güvenmek gerekir.

يَا جَابِرُ ﴿١٠﴾

41/10. Ey kırık gönülleri saran ve zararları telafi eden Câbir!

Bu ismin iki manası vardır:

a) Yaraları saran, zararları telafi eden. Bu manaya göre, Yüce Allah, kırıkları, kırılmış gönülleri saran, düzelten, iyileştiren, ihtiyaçları gideren, ihsan edendir. Bir peygamber duasında geçen, "Allahümme'cbürnî ve'hdinî" ifadeleri, "Allah'ım beni hastalıklardan iyileştir, kırık gönlümü düzelt, yoksulluğumu gider ve beni hidayete eriştir!" demektir.

b) Zorlayan, zor kullanan. Bu manaya göre, Yüce Allah, zerreden güneşe kadar her varlığı, emrinde ister istemez çalıştıran, hepsine boyun eğdirendir.

سُبْحَانَكَ يَا لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ اَجِرْنَا مِنَ النَّارِ ﴿١٠﴾

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-42-

42/1. Ey karada ve denizde yolu olan! يَا مَنْ هُوَ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ سَبِيلُهُ ﴿١﴾

Bir ayet-i kerimede Yüce Allah'ın bu ismine şöyle işaret edilir: "O'dur sizi karada ve denizde gezdirip dolaştıran." (10:22) Yani size gemiler, vapurlar; havada uçaklar gibi bilinen vasıtalarla bir yerden bir yere intikal etme veya bizzat yürüme imkânı veren Allah'tır. Karada ve denizde yollar yaratıp hem maişet, hem de seyahat için insanlara dolaşma imkânı verdiği gibi, yine kara ve denizlerdeki her varlık üzerinde kudret delillerini dalgalandırarak, Kendisini tanımaya, marifet nuruna, huzuruna varmaya sayısız manevî yollar açandır.

42/2. Ey dış âlemde ayetleri bulunan! يَا مَنْ هُوَ فِي الْاٰفَاقِ اٰيَاتُهُ ﴿٢﴾

Bir ayet-i kerimede Yüce Allah'ın bu vasfına şöyle işaret edilmektedir: "Varlığımızın delillerini, (kâinattaki uçsuz bucaksız) ufuklarda ve kendi nefislerinde onlara göstereceğiz ki, o Kur'ân'ın gerçek olduğu onlara iyice belli olsun. Rabbinin, her şeye şâhit olması yetmez mi?" (41:53) Buna göre, O, kâinatın uçsuz bucaksız ufuklarında ve âlemin dört bir yanında sayısız kudret delilleri bulunandır.

42/3. Ey ayetlerinde delili olan! يَا مَنْ هُوَ فِي الْاٰيَاتِ بُرْهَانُهُ ﴿٣﴾

Yüce Allah'ın gerek kelâmî (Kur'ânî) gerekse âlem kitabının kevnî (kozmolojik) ayetlerinde sayısız aklî delilleri bulunandır. Bir ayet-i kerimede Kur'ân-ı Kerîm'in tamamı ve tüm ayetleri (veya Hz. Muhammed) bürhan (kesin ve aklî delil) olarak nitelendirilmiştir: "Ey insanlar, size Rabbinizden reddi mümkün olmayan bir delil (bürhan) gelmiştir ve size apaçık bir nur indirdik." (4:174)

Buna göre, Yüce Allah'ın, Kur'ân'ında yer verdiği ve kâinat kitabında yarattığı her işaret ve nişanede, varlık ve birliğinin inkârı ve reddi mümkün olmayan nihayetsiz delilleri mevcuttur. Kur'ân'da bu gerçeğe işaret eden çok sayıdaki ayetten bir tanesini bile ibretle okumak yeterlidir: "Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün sürelerinin değişmesinde (ve birbirini izlemesinde), insanlara fayda sağlamak üzere denizlerde gemilerin süzülüşünde, Allah'ın gökten indirip kendisiyle ölmüş yeri canlandırdığı yağmurda, ve yeryüzünde hayat verip yaydığı canlılarda, rüzgarların yönlerini değiştirip durmasında, gökle yer arasında emre hazır bulutların duruşunda, elbette aklını çalıştıran kimseler için Allah'ın varlığına ve birliğine nice deliller vardır." (2:164)

42/4. Ey ölümlerde kudreti tecellî eden! ٤ يَا مَنْ هُوَ فِي الْمَمَاتِ قُدْرَتُهُ

Buradaki "kudret" kelimesi, Türkçe'de bilinen manasıyla güç kuvvet demek olabileceği gibi, belirleme ve takdir anlamına da gelebilir. Her iki anlama göre de canlıların ölümlerinde Allah'ın "kudreti" apaçık tezahür ve tecelli eder. Birinci anlama göre düşünüldüğünde, yere göğe sığmayan, güç ve kudretlerinin zirvesindeki sultan ve krallar veya çok büyük ve heybetli hayvanlar, ecelleri geldiğinde o dağ gibi bünyeleri yere seriliyor ve ölümün acı şerbetini içmek zorunda kalıyorlar. Bu, çok büyük bir İlahî kudretin delili ve tezahürüdür.

İkinci manasına göre de, ecel ve ölüm Allah'ın belirleme ve takdirini gösterir. "Aranızda ölümü Biz takdir ettik." (56:60) ayeti de ölümün bir yaratma ve takdir ile olduğunu, bir tesadüf eseri olmadığını gösterir.

42/5. Ey kabirlerde izzeti olan! ٥ يَا مَنْ هُوَ فِي الْقُبُورِ عِزَّتُهُ

Kabristanlara gidip, şah ve geda, zengin ve fakir herkesin aynı yere serildiğine, aynı mezar toprağına karıştığına bakınca Yüce Allah'ın kudretinin ne karşı konulmaz, hükmü ne geri çevrilmez, izzeti ne galip olduğunu gözleriyle görür. Ünlü Gülistan sahibi Sa'dî-i Şirazî'nin şu satırları ne de ibret vericidir:

"Birkaç günceğiz bekle bakalım; toprak, o hayaller kuran başın beynini yesin! Yazılan kader gelip çatınca, şahlık kölelik farkı kaybolur. Bir kimse ölünün toprağını açsa, zengin mi, fakir mi, ayırt edemez." (s. 66)

"Keyhüsrev'in tacına şunlar yazılmıştı: 'Yeryüzünde yürüyenler, yıllarca ve ömürlerce başımızın üstünden geçecekler. Saltanat elden ele bize kadar nasıl geldiyse, başka ellere de öyle gidecek'." (s. 63)

42/6. Ey Kıyamette saltanatı olan! يَا مَنْ هُوَ فِي الْقِيَامَةِ مَلِكُهُ ۝٦

Şu ayet-i kerimeler, Yüce Allah'ın bu perdesiz ve vasıtasız hâkimiyetine ne güzel ışık tutmaktadır! Kur'ân'ın beyanı üstüne beyan abestir:

"O büyük buluşma günü, bütün insanların mezarlarından kalkıp meydana çıkarıldıkları bir gündür. Öyle ki onların işlerinden ve hâllerinden bir tek şey bile Allah'a saklı kalamaz. Allah onlara şöyle hitab eder: 'Bugün mülk ve hâkimiyet kimin? Mutlak galip, tek hâkim olan Allah'ın!'" (40:16)

"O gün hâkimiyet yalnız Allah'ındır. İnsanlar hakkındaki hükmünü verir. İman edip makbul ve güzel işler yapanlar, Naim Cenneti'ndedirler." (22:56)

"İşte o gün tam hâkimiyetin Rahman'a ait olduğu iyice açığa çıkacaktır. Kâfirler için o gün, çok çetin bir gün olacaktır." (25:26)

يَا مَنْ هُوَ فِي الْحِسَابِ هَيْبَتُهُ ۝٧

42/7. Ey hisapta (hesap günü) heybeti olan!

Yüce Allah, öyle bir hâkimler hâkimidir ki, huzûr-u kibriyasında topladığı bütün cin ve insanları kılı kırk yaran bir muhasebeye tabi tutacak, heybet, azamet ve celalini tüm kullarına açıkça gösterecektir.

Hisabın (hesap günü) varlığını haber veren ve o gün insanların gönlünü dolduran İlahî heybete ışık tutan ayet-i kerimelerden bazıları şunlardır: "Rabbine kasem ederim ki hiç şüphesiz hepsine, yapmış olduklarından muhakkak soracağız." (15:92) Görüldüğü gibi bu ayet-i kerimede Cenab-ı Hak, kullarının dünyada yaptıklarından hesaba çekileceklerini tekitle haber vererek günahkârları tehdit ediyor. Ve bu hesabın Allah'a zor olmayıp süratli bir şekilde gerçekleştirileceğini de: "Allah hesabı süratli görendir." (2:202) ayetiyle bildiriyor.

Yine kulların ölmekle fena bulmayacaklarına, yokluk karanlığına gömülerek saklanamayacaklarını da: "Muhakkak ki onların dönüşü ancak Bizedir. Hesapları (nı görmek) da Bize aittir." (88:25-26) ayet-i kerîmeleriyle haber veriyor.

Şu ayet-i kerîmeler de aynı hakikati dile getiriyorlar: "Semavat ve arzdaki her şey Allah'ındır. Siz nefislerinizdeki şeyleri açığa vursanız da gizleseniz de Allah sizi onunla hesaba çekecektir. Sonra dilediği kimse için (günahları) bağışlar. Dilediğini de azaplandırır. Allah her şeye kadirdir." (2:284)

"Muhakkak ki kulak, göz ve kalp bütün bunlardan (kula) sorulacaktır." (17:36)

"O gün muhakkak ve muhakkak nimetlerden sorguya çekileceksiniz." (102:8)

42/8. Ey Mizanda hükmü olan! يَا مَنْ هُوَ فِي الْمِيزَانِ قَضَائُهُ ۝٨

Mizan, ahirette Yüce Allah'ın adil hükmünün sergileneceği vesilelerden biridir.

Mizan, Mahşer'de insanların amellerini tartmaya yarayan bir adalet ölçüsüdür. Bununla amellerin iyilik ve kötülük miktarları anlaşılacak ve kullar bunu gözleriyle göreceklerdir.

Bu konuyu açıklayan pek çok ayet-i kerîme varsa da, sadece bir kaç tanesini burada zikredelim: Cenab-ı Hak, bu kurulacak terazinin çok hassas olacağını ve hiçbir surette kimseye zulmedilmeyerek herkesin amelinin ölçüsüne göre ceza veya mükâfat göreceğini beyan buyurur: "Kıyamet günü doğru teraziler kurarız; hiçbir kimse hiçbir haksızlığa uğratılmaz. Hardal tanesi kadar olsa bile yapılanı ortaya koyarız. Hesap gören olarak Biz yeteriz." (21:47)

Diğer bir ayet-i kerime'de sevap terazisi ağır gelenlerin, hoşnut olacakları bir hayat içine girecekleri, terazileri hafif gelenlerin ise yerinin Cehennem olacağı belirtilir: "Ama tartıları ağır gelen kimse, hoş bir hayat içinde olacaktır. Tartıları hafif gelenler ise, onların yeri bir çukurdur. O çukurun ne olduğunu sen bilir misin? O kızgın bir ateştir." (101:6)

Hiç şüphe yok ki ahirette, terazimizin sevap kefesinin ağır gelebilmesi için, daha dünyada iken hâl, hareket ve hislerimizi Kur'ân'ın ve İslâm'ın terazisine vurup, yapılması gerekenleri yapmak, sakınılması gerekenlerden de sakınmak lazımdır. Yani Hz. Ömer (r.a.)'in buyurduğu gibi "Hesaba çekilmeden önce kendimizi hesaba çekmemiz", amellerimizin tartılacağı o dehşetli gün gelmeden önce, hâl ve hareketlerimizi ölçüp tartmamız gerekir.

42/9. Ey Cennet'te rahmeti olan! يَا مَنْ هُوَ فِي الْجَنَّةِ رَحْمَتُهُ ۝٩

Cennet, Allah'ın sevdiği iyi kulları için hazırladığı sonsuz bir mükâfat yurdudur. Kulakların duymadığı, gözlerin görmediği, hatır ve hayale gelmeyen nimetlerle doludur. Dünyanın binlerce yıl mutlu hayatı, Cennet hayatının bir anına bile değmez. Cennet, gökleri ve yeri kaplayacak kadar geniştir, içinde çeşit çeşit ırmak ve çağlayanlar akar. Zümrüt gibi yeşilliklerle dolu bahçelerden meydana gelmiştir. Köşkleri inci, yakut ve mercanlardan yapılmıştır. Cennetlikler, sonsuza kadar genç, dinç ve gürbüz olarak nimetler içinde yüzecekler, canlarının her istediğini bulacaklardır.

Cennet'te soğuk ve sıcak yoktur. Orası ebedî bir yeşillikte ilkbahar ikliminin hüküm sürdüğü yerdir. Evler, köşkler, saraylar gökteki yıldızlar gibi parlak ve yüksek inşa edilmiştir. Bu meskenlerde tertemiz eşleriyle birlikte cennetlikler oturur.

Yüksek Cennetlerin altından ırmaklar akar, pınarlar, çeşmeler fışkırır. Hiç bozulmayan tatta süt, leziz meşrubat, berrak su ve bal ırmakları bulunur. (47:15)

Gölgeliklerde ve su kenarlarında her çeşit meyve olgun bir şekilde cennetliklerin ellerinin ucunda koparılmaya hazır bir hâldedir.

Neşe ve huzur cennetliklerin yüzünden okunur. Çok lüks, şatafatlı, muhteşem bir hayat onları bütün yönlerden sarmıştır. Elbiseleri lükstür. Yiyecekleri altın, gümüş ve kristalden kaplar içinde dâima hazırdır, hizmet için genç delikanlılar hazır beklerler. Ayrıca dâima bakire, tertemiz, mükemmel bir tarzda Allah'ın yarattığı inci, mercan, yakut gibi güzel, aynı yaşta, iri gözlü, süslü huriler cennetlik mümin içindir. Dünya kadını, Cennet'te, hurilerden yetmiş bin defa daha üstündür. Bu üstünlüğe, dünyada yaptığı ibadetler sayesinde ermiştir.

Cennet'te boş söz ve yalan yoktur. Orada sadece "Selam, Selam" sözleri işitilir, eski hatıralar anılır, Allah'a hamd edilir. Yorgunluk, üzüntü, korku ve hakaret yoktur.

Cennet'te saadetin her türlüsü bütün ayrıntılarıyla vardır. Orası canın arzu ve isteklerinin tamamıyla yerine geldiği ebedî istirahat yurdudur.

Orası müzikten yana da zengindir. Cennet'te ağaçların, tepelerin, tatlı rüzgarın esintisiyle verdikleri ses, bütün gök halkını onu dinlemeye sevk eder.

Cennet'eki bütün maddî ve manevî zevklerin üstünde en büyük nimet elbetteki celal ve cemal sahibi Allah'ın güzelliğini seyir ve tamaşa etmektir. Cennetlikler cuma günleri sonsuz büyüklükteki Allah'ın Arşı'nın önünde toplanıp nurdan perde kalkınca Allah Teâlâ'yı mekandan ve zamandan münezzeh olarak görürler. Bu temaşa, onlara bütün diğer Cennet nimetlerini unutturur. Allah, cennetlik kullarından razı olduğunu bildirir. Cennetlikler de Allah'tan razı olduklarını söylerler. Böylece ebedî bir tarzda Cennet hayatı sürüp gider... (Daha fazla bilgi için bkz. Subhi Sâlih, *Cennet ve Cehennem*, s. 11 vd)

Hz. Peygamber (a.s.m.) başka bir hadisinde Cennet'i şöyle canlandırır: *"Cennet ebedî bir ikamet hâlinde parıldayan bir nur, yaygın bir hoş koku, çok iyi inşa edilmiş köşkler, akan ırmaklar, olgun meyveler, yeşillikler, serinlik ve tazelik yurdudur." (İbn Mâce, 39)*

Cennet'te bütün maddî zevk unsurları bulunduğu gibi manevî zevk unsurları da eksik bırakılmamıştır. Bedenin ve ruhun bütün ihtiyaçları orada giderilmiş, maddî ve manevî tüm kirler yok edilmiş, yükümlülükler kaldırılmış, imtihanın korku ve sıkıntıları giderilmiş, ebedî bir rahatlık ve mutluluk dört yandan insanı kuşatmıştı. (*Kelâm*, Ş. Gölcük, Süleyman Toprak, s. 394-396)

İşte, tüm bu nitelikleriyle Cennet, Yüce Allah'ın rahmetinin en büyük ayna ve sergisidir.

42/10. Ey Cehennem'de azabı olan! يَا مَنْ هُوَ فِي النَّارِ عَذَابُهُ ﴿١٠﴾

Cehennem, inkârcı, kötü, zalim ve ahlâksız insanların atılacakları bir ceza evidir. Kur'ân-ı Kerîm'de, yakıtı insanlar ve taşlar olan bir ateş deryası olarak anlatılır. Aslında Allah'a ve ahiret gününe inanmayan kâfirler için hazırlanmıştır. Bunlar sonsuza kadar Cehennem'de kalacaklardır. Ancak, inandığı hâlde, inancı doğrultusunda yaşamayan, günah işlemekte direten insanlar da cezalarını çekinceye kadar burada kalacaklardır. Cennet ve Cehennem'in varlığı İlahî adaletin gereğidir. Kötü insanların cezalandırılmaması iyilere zulümdür. Allah kimseyi durup dururken cezalandırmak istemez. Onun içindir ki, sık sık insanları uyarır. Tövbe etmeye çağırır.

Cehennem'in yedi tabakası ve yedi de kapısı vardır. Her kapı bir sınıf insana ayrılmıştır.

Cehennemlikler hakaret ve nefretle o İlahî zindana atılırlar. Cehennem, lavlar çıkaran ve yanardağ gibi alevler saçan bir durumdadır. Cehennem, ateşten örtü ve yataklarıyla Cehennemlikleri her taraftan kuşatır.

Cehennem ateşten bir dünyadır. Yiyecekleri, içecekleri, meyveleri ve diğer bütün tüketim maddeleri ateşten olan bir dünya! Acı ve ıstırap kaynağı olarak ateş her yeri istila etmiştir. Ceza ve azabın şiddeti kötü amellerin derece ve miktarına göredir. Günahkâr mümin kâfir gibi; kâfir de münafık gibi değildir. En çetin azap, içi kâfir dışı mümin olan münafıklarındır.

İşte tüm bu özellikleriye Cehennem, Yüce Allah'ın azap ve cezasının ifadesi ve tecelligâhıdır.

سُبْحَانَكَ يَا لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ الْأَمَانُ الْأَمَانُ أَجِرْنَا مِنَ النَّارِ ﴿٤٢﴾

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-43-

43/1. Ey korkanların Kendisine kaçtığı! يَا مَنْ هُوَ اِلَيْهِ يَهْرَبُ الْخَائِفُونَ ﴿١﴾

Maddî ve manevî herhangi bir tehlikeyle yüzyüze kalıp emniyetli bir yere sığınma ihtiyacı hissettiğinde inanan veya inanmayan her insanın bilinçli olarak veya refleks sonucu sığındığı tek kapı O'nun kapısıdır. Müminlerin, böylesi durumlarda O'na sığınmaları rahatça anlaşılabilecek bir durum ise de, başı dara girdiğinde inkârcıların bile O'nun adını haykırarak himayesine sığınmaları son derece ibret vericidir. Şu ayet-i kerimeler bu gerçeği dile getirmektedir. "Gemide olduğunuz zamanı düşünün: Gemiler, tatlı bir rüzgârla içindeki yolcuları alıp götürdüğü ve yolcular da bundan ötürü keyiflendikleri bir sırada, birden gemiye şiddetli bir fırtına gelir, dalgalar her taraftan onları sarar ve artık kendilerinin tamamen kuşatılıp bir daha kurtulamayacaklarını zannedince, bütün niyaz ve ibadetlerini yalnız Allah'a yapıp gönülden O'na yalvarırlar: 'Ahdimiz olsun ki, eğer bizi bu felâketten kurtarırsan, mutlaka şükreden kullarından olacağız!' derler." (10:22)

"Gemide yolculuk yaparken boğulma tehlikesine düşünce bütün kalpleriyle yalnız Allah'a yalvarırlar. O da onları kurtarıp karaya çıkarınca bir de bakarsanız ki yine müşrik oluvermişler!" (29:65)

"Nitekim, dalgalar onları (ölümün) gölgeleri gibi kuşattığında, (o anda) bütün içtenlikleriyle yalnız ve sadece Allah'a bağlanarak O'na sığınırlar fakat Allah onları sağ salim kıyıya ulaştırdığında da bir kısmı yolun ortasında (inanmak ile inkâr etmek arasında) kalıverirler. Ama hiç kimse, haince bir nankörlüğe kapılmadıkça mesajlarımızı bile bile reddetmez." (31:32)

يَا مَنْ هُوَ اِلَيْهِ يَفْزَعُ الْمُذْنِبُونَ ﴿٢﴾

43/2. Ey günahkârların Kendisine sığındığı!

İsyanlarının farkına varan, kendilerini bekleyen acı sonucu fark eden asi ve günahkârlar, derhâl tevbeyle O'na dönüş yapma telaşına düşer ve bir an evvel O'nun affına dehalet ederler.

يَا مَنْ هُوَ اِلَيْهِ يَقْصِدُ الْمُنِيبُونَ ﴿٣﴾

43/3. Ey inabe edenlerin Kendisine yöneldiği!

İnabe edip Hakk'a meyleden, günahları terk ile Rabbi'ne rücu' eden, hatalarından nedamet edip dönen; kâinattan yüzünü çevirip Bakî-yi Hakîki'ye yöne-

len herkes maksat ve gaye olarak O'nu seçer, O'nu özler ve O'na kavuşma azminde olur.

43/4. Ey asilerin Kendisine iltica ettiği! يَا مَنْ هُوَ اِلَيْهِ يَلْجَأُ الْعَاصُونَ ﴿٤﴾

Birliğinden firar etmiş askerin veya velinimeti olan efendisinden kaçmış hizmetçinin dönüp dolaşacağı yer, yine birliği ve efendisinin kapısıdır. İşte, Allah'ın emir ve yasaklarını çiğneyerek O'na asi olanların son sığınağı da yine O'dur.

يَا مَنْ هُوَ اِلَيْهِ يَرْغَبُ الزَّاهِدُونَ ﴿٥﴾

43/5. Ey zahidlerin Kendisine rağbet ettiği!

Zahid, borç olan ibadetlerini, aslî görevlerini yerine getirmekten başka, dünya süs ve makamlarına rağbet etmeyen, bunlardan feragat edip perhizkâr davranan takva sahibi kimsedir. Zahid, bu tavır ve tutumuyla aslında Rabbinin hoşnutluğunu ve O'nun sonsuz nimet ve mükâfatlarını hedeflemekte ve buna rağbet etmektedir.

يَا مَنْ هُوَ فِيهِ يَطْمَعُ الْخَاطِؤُنَ ﴿٦﴾

43/6. Ey hatalıların Kendisine ümit beslediği!

Hata ve günah işleyenlerin tek ümit kaynağı yine O'nun af ve mağfiretidir. O da, zaten kadîm ve hiç kimsenin bir an olsun uzak kalamadığı sonsuz rahmet ve lûtufkârlığıyla bu ümidi pekiştirirken, Yüce Kitabının ve Peygamber'inin diliyle verdiği ümit ışıklarıyla da bunu beslemektedir. Bu konuda şu ayet-i kerime ne kadar anlamlıdır: "De ki: 'Ey çok günah işleyerek kendi öz canlarına kötülük etmede ileri giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyiniz. Allah bütün günahları affeder. Çünkü O, gafur ve rahîmdir (çok affedicidir, merhamet ve ihsanı fazladır)." (39:53)

يَا مَنْ هُوَ يَسْتَأْنِسُ بِهِ الْمُرِيدُونَ ﴿٧﴾

43/7. Ey Kendisini arzulayanların Kendisiyle ünsiyet bulduğu!

Murat ve maksadı Allah olanlar, O'nu anmak, O'na vasıl olmakla huzur ve ünsiyet bulurlar. O'nun bir anlık vuslatını bütün bir cihana değişmezler. O'ndan ayrı ve kopuk yaşamaktansa, ölmeyi, hatta ateşlerde yanmayı tercih ederler.

يَا مَنْ هُوَ يَفْتَخِرُ بِهِ الْمُحْسِنُونَ ﴿٨﴾

43/8. Ey muhsinlerin Kendisiyle iftihar ettiği!

"Muhsin", ihsan sahibi demektir. İhsan ise, kendisini her an Rabbinin huzur ve gözetimi altında hisseden, hatta O'nu görüyormuşçasına tam bir kulluk bilinciyle dünyevî ve uhrevî işlerini yerine getiren, yaptığı işin hakkını veren kâmil müminin vasfıdır. İşte ihsan sahibi bu kâmil mümin, her an kendini Rabbinin huzurunda hissetmek ve O'nun murakabesi altında bulunmakla iftihar eder ve bunu en büyük şeref sayar.

يَا مَنْ هُوَ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿٩﴾

43/9. Ey tevekkül edenlerin Kendisine güvendiği!

Tevekkül, Allah'ı her işinde vekil kabul etmektir. Her işte buyruğu O'na bırakmak ve kendini O'nun buyurduğu vazifeyi yerine getirmekle yükümlü görmektir. Tıpkı, bir bebeğin, annesinin sımsıcak sinesinden başka sığınılacak yer tanımaması gibi, Rabbinden başka ihtiyaç ve başvuru mercii tanımamaktır. Kısacası tevekkül, Allah'ın kudretine istinat, hikmetine itimattır. Tevekkül; kulun kalbiyle O'nun rububiyetine, bedeniyle de O'na kulluğa odaklanmasıdır. Mütevekkil, kendisini yokluk karanlıklarından alıp aydınlık varlık sahasına çıkaran ve nimetlerin zirvesi olan mümin insan seviyesine yükselten Rabbinin rahmet gemisine hayat yükünü bırakıp sadece kendi işiyle meşgul olandır. Kısacası tevekkül sahibi, Rabbinin kudret, hikmet ve rahmetinin sonsuzluğunu bildiği için O'nu kendinden bile daha çok itimada şayan görendir.

يَا مَنْ هُوَ يَسْكُنُ بِهِ الْمُوقِنُونَ ﴿١٠﴾

43/10. Ey kuvvetli iman sahiplerinin Kendisiyle huzur bulduğu!

Kuvvetli iman dediğimiz "yakîn" kelimesi gerçeği, şüphesiz, sağlam ve kesin olarak bilmek, marifet, dirayet ve benzeri bilgi derecelerinin en üstünüdür. Allah'ı böylesine kesin, şüphesiz ve sağlam olarak bilen bir kimsenin O'na her konuda tam olarak güvenmemesi, dayanmaması ve itimat etmemesi düşünülemez. Bu şekildeki bir teslimiyet ve güvene erişen mümin Rabbiyle elbette huzur bulacaktır.

سُبْحَانَكَ يَا لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ اَجِرْنَا مِنَ النَّارِ ﴿١٣﴾

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-44-

44/1. Ey bütün yakınlardan daha yakın! يَا اَقْرَبُ مِنْ كُلِّ قَرِيبٍ ①

Allah, diğer varlıklar şöyle dursun, bize bizden bile daha yakındır. O, "İnsanı Biz yarattık. Onun için, nefsinin kendisine neler fısıldadığını, neler telkin ettiğini de Biz pek iyi biliriz. Çünkü Biz ona şahdamarından daha yakınız." (50:16) ayet-i kerimesinin ifadesiyle bize şahdamarımızdan bile daha yakındır ve "Bilin ki Allah insan ile kalbi arasına girer (dilediği takdirde arzusunu gerçekleştirmesini önler)" (8:24) ayetinin ifadesiyle bizimle kalbimiz arasına bile müdahale etmektedir. Beynimizin çalışmasını, kalp atışlarımızı düzenleyen; midemize karışık olarak indirdiğimiz ve yine O'nun rahmet mutfağında pişirilip hazırlanmış türlü türlü gıdaların zerreciklerini kan hücrelerimize bindirip, ihtiyaç duyan diğer hücrelerimize bölüştürerek ulaştıran böylece hiçbir yanlışa meydan vermeden kemik, kas, ciğer, kıl, kıkırdak, tırnak vs. hücrelerinin ihtiyaçlarını eksiksiz yerine getiren Rabbimizden bize daha yakın bir varlık bulunabilir mi?

44/2. Ey bütün sevilenlerden daha sevgili! يَا اَحَبَّ مِنْ كُلِّ حَبِيبٍ ②

Allah, bütün sevilenlerden daha sevimlidir. Çünkü, bütün sevdiklerimizi sevimli olarak yaratan ve hepsini sevimli kılan O'dur. O'nun rahmetinin bir parıltısı, Kâinatı birbirine dost, tüm annelerin yüreklerini birer şefkat pınarı hâline getirdiği gibi cemal ve kemalinin bir lem'ası da, gül ve çiçeklerden yıldızlara, seyretmeye doyamadığımız bahar manzaralarından Cennet'teki hurilere kadar tüm güzelleri güzelleştirip cemal ve kemaline ayna yapmış ve bizleri de onlara aşık etmiştir. Böylesine bir güzelliğin gerçek sahibi ve kaynağı gönüller dolusu sevilmez mi ve uğruna canlar feda edilmez mi? Ayet-i kerime de, bu şuur ve idrake sahip müminlerin O'nu her şeyden daha çok sevdiklerini şöyle dile getiriyor: "Öyle insanlar vardır ki, Allah'tan başkasını Allah'a denk tutar, tıpkı Allah'ı severcesine onları severler. Müminlerin Allah'a olan sevgileri ise her şeyden daha ileri ve daha kuvvetlidir. Böyle yaparak kendilerine zulmedenler, azabı gördükleri zaman anlayacakları gibi, bütün kuvvet ve kudretin yalnız Allah'a ait olup, Allah'ın azabının pek şiddetli olduğunu, keşke şimdiden bilselerdi!" (2:165)

44/3. Ey bütün büyüklerden daha büyük! يَا اَعْظَمُ مِنْ كُلِّ عَظِيمٍ ③

Bir ucundan bir ucuna ışığın ancak kâinatın ömrü kadar bir sürede ulaşabildiği uçsuz bucaksız evreni yaratan ve maddeten-manen tüm büyük bildikle-

rimizi de var eden Yüce Allah'la büyüklük konusunda mukayese edilecek bir varlık söz konusu olabilir mi?

44/4. Ey bütün izzet sahiplerinden daha aziz! يَا اَعَزَّ مِنْ كُلِّ عَزِيزٍ ﴿٤﴾

Aziz, kuvvet ve kudret sahibi olan, mağlup edilmesi mümkün olmayan anlamına geldiğine göre, en büyük ve en güçlü de olsa, kendi sanat eseri ve yaratılmışı olan herhangi bir şey Allah'tan daha aziz olabilir mi? Demek ki O, hiçbir izzet ve kudret sahibinin hükmünü engelleyemediği, iradesini geri çeviremediği mutlak azizdir.

44/5. Ey bütün kuvvetlilerden daha kavi! يَا اَقْوٰى مِنْ كُلِّ قَوِيٍّ ﴿٥﴾

Şu ayet-i kerimeler özel bir vurguyla Yüce Allah'ın en kâmil manada biricik kavi ve aziz olduğunu ifade ediyor: "Doğrusu, senin Rabbin, gerçekten sınırsız kuvvet ve kudret sahibi olan O yüceler yücesidir." (11:66) "Allah, kullarına lûtfeder, dilediğini rızıklandırır ve O'dur pek kuvvetli ve üstün." (42:19)

44/6. Ey bütün zenginlerden daha zengin! يَا اَغْنٰى مِنْ كُلِّ غَنِيٍّ ﴿٦﴾

Şu ayet-i kerime, Yüce Allah'ın bu vasfına gerekçesiyle birlikte ışık tutar: "Göklerde ve yerde var olan her şey O'na aittir; ve Allah'tır, yalnız O'dur, bütün övgülere layık ve kendine yeterli olan." (22:64) Şu ayet-i kerime de hepimizin Allah'a muhtaç yoksullar olduğumuzu ilan ediyor: "İşte sizler Allah yolunda harcamaya davet ediliyorsunuz. İçinizden bazıları cimrilik ediyor. Her kim cimri davranırsa, ancak kendine cimrilik eder. Müstağnî (hiçbir şeye ihtiyacı olmayan), Allah'tır; muhtaç olan ise sizlersiniz. Şayet imandan ve takvadan yüz çevirirseniz O, yerinize başka bir millet getirir de, onlar sizin gibi hayırsız olmazlar." (47:38)

Allah'ı bu ismiyle tanıyan mümin, bitmez tükenmez hazineleri bulunan bir Rabbinin bulunduğunu bilerek, onu tanımakla onur duyar, böyle bir kerim efendisine dayandığı için aciz varlıklara karşı müstağni ve gözü tok davranır, Rabbini bırakıp onlara el açarak onurunu zedelemez. O, en büyük zenginliğin, Allah'a muhtaç olma bilinci olduğunu bilir. O'na muhtaçlığını şefaatçi ederek, O'na el açar. İhtiyaçlarının karşılanmasını O'ndan bekler. Mutlak zengin ve zenginliği kendinden olanın sadece Allah olduğunu bilir. İğreti zenginleri kıskanmaz. Zenginliğin bir imtihan, dünya malının bir sınav vesilesi olduğunu bilerek dikkatli davranır. Varlıklıysa, varlık imtihanını kazanmaya çalışır. Yok-

sulsa, hâline sabır gösterir, hatta böyle bir zorlu sınava muhatap olmadığı için şükreder.

44/7. Ey bütün cömertlerden daha cömert! يَا اَجْوَدَ مِنْ كُلِّ جَوَادٍ ﴿٧﴾

Cevvad (cömert) isminin tecellisi olarak bu âlemde sınırsız bir cömertlik ve kerem göze çarpmaktadır. Kâinatta her şey, nihayetsiz derecede sanatlı olmasına rağmen aynı zamanda da nihayetsiz bolluktadır. Bir çiçekteki sanatı düşünün. Bütün insanların bir araya gelip rengini, desenini, tazelik ve hayatiyetini veremediği böyle bir çiçeğin sayısız benzerleri yeryüzünün her tarafında bolca ve cömertçe yaratılıyor. Koca koca ağaçların hayat programlarını içinde taşıyan tohum ve çekirdekler sınırsız sayıda yaratılıyor, kimisi öğütülüp yeniyor, kimisi kuşlara ve haşerelere yem oluyor, kimisi de ayaklar altında ezilip gidiyor. Cismi itibariyle şu ufacık insan için galaksiler, güneş sistemleri vs. yaratılıyor. Güneş, ısı ve ışığıyla başını okşayıp âlemini aydınlatırken, diğer taraftan sayısız türdeki meyve ve yiyeceklerini pişirmeye vesile oluyor. Eğer bu İlahî cömertlik ve kerem olmasaydı, bir çekirdeği ve bir yudum suyu bile milyarlar verseydik elde edemezdik.

İşte O'nun bunca cömertliğinden istifade ederek hayatını sürdüren herhangi bir varlık, cömertlikte O'nunla yarışabilir mi?

44/8. Ey bütün şefkatlilerden daha Raûf! يَا اَرْأَفَ مِنْ كُلِّ رَؤُفٍ ﴿٨﴾

Allah'ın, re'fet ve yardımının kâinatta hadsiz tecellileri vardır. Risale-i Nur'da belirtildiği gibi insan, şu kâinat içinde pek nazik ve nazenin bir çocuğa benzer. Nihayet derecede aciz ve zayıf olduğu hâlde, bu güçsüzlüğünde büyük bir kuvvet ve aczinde büyük bir kudret göze çarpmaktadır. O zaafın kuvvetiyle ve o aczin kudretiyledir ki, şu mevcudat baştan başa ona hizmetkâr olmuş. Eğer insan zaafını anlayıp diliyle, hâliyle ve tavrıyla dua etse, aczini bilip Rabb'inden yardım dilese, bu geniş teshîrin şükrünü eda etmekle beraber, arzusuna öyle muvaffak olur ki, şahsî güç ve kuvvetiyle onun binde birisine muvaffak olamaz. Ne yazık ki, bazen hâl diliyle yaptığı bir duası sonucu gerçekleşen bir arzusunu yanlış olarak kendi özel iktidarına atfeder.

Bu İlahî re'fetin tecellisiyledir ki, korkak ve çekingen tavuk, Allah'ın, küçücük yüreğine koyduğu o engin şefkatle âdeta kahraman kesilmekte ve yavrusunu kaptırmamak için aslana saldırarak kendini feda etmektedir. Yine, o İlahî re'fetin tecellisiyledir ki, dünyaya gelen aslan yavrusu, o canavar ve aç aslanı kendine musahhar ederek onu aç bırakıp kendi tok oluyor.

Gözsüz bir akrep ve ayaksız bir yılan gibi haşerelere mağlup olan insana, elsiz bir kurtçuktan ipeği giydiren ve zehirli bir böcekten balı yediren, insanın kendi güç ve kuvveti değil; onun güçsüzlüğünün bir meyvesi olarak Rabbanî bir teshir ve Rahmânî bir ikramdır.

İnsan, Yaratıcısının rahmetini inkâr ve hikmetini itham edecek bir tarzda küfrân-ı nimet suretinde, Karun gibi "Bilgim sayesinde bu bana verildi" (28:78; 39:49) yani, ben kendi ilmim ve kendi iktidarımla kazandım, dese elbette azap tokadına müstahak olur.

Madem gerçek budur, insan, gururu ve enaniyeti bırakmalı, Uluhiyetin dergâhında acz ve zaafını istimdat lisanıyla; fakr ve ihtiyaçlarını yakarış ve dua lisanıyla ilan etmeli, kul olduğunu göstermeli ve "Allah bana yeter. O, ne iyi vekildir!" diyerek manen ve maddeten yükselmelidir. (*Sözler*, s. 327-328)

Yine Bediüzzaman, ehl-i imanı, tevbe ve istiğfar içinde günahlardan arınmaları ve affa nâil olmaları için Raûf olan Allah'a sığınmaya çağırarak (*Mesnevî-i Nûriye*, s 113), bu ismin kötülüklerden koruyucu etkisine işaret eder.

Allah'ın bu ismini bilen mümin, O'ndan gelen acı tatlı her şeyin altında rahmet ve şefkat parıltılarının bulunduğuna inanır. Hoşa gitmeyen şeylerin de, tıpkı şefkatli ve mahir bir doktorun hastasına perhiz tutturması veya acı ilaçlar içirmesi gibi sonuçları itibariyla faydalı olduğunu bilir. Rabb'ine karşı tam bir teslimiyet ve tevekkül hâli kazanır.

Öte yandan, bu ismi tanıyan bir mümin, kendi kendisine ve diğer tüm canlı varlıklara karşı şefkatli davranır. Kendisine olan şefkatini, kötülük ve günahlardan uzak durmakla, ruh ve beden sağlığına dikkat etmekle gösterirken, diğer canlılara olan şefkatini de, onlara en ufak bir zarar vermek şöyle dursun hep iyilik etmeyi prensip edinerek ortaya koyar. Böylece ahirette de Allah'ın engin şefkat ve mehametine mazhar olmaya devam eder.

يَا اَرْحَمُ مِنْ كُلِّ رَحِيمٍ ﴿٩﴾

44/9. Ey bütün merhametlilerden daha Rahîm!

O'nun gönüllere yansıttığı merhamet parıltısıyla birbirlerine ve özellikle şefkate muhtaç yavrularına merhamet gösteren tüm varlıkların merhameti bir araya gelse, güneş karşısında bir kıvılcımdan bile binlerce defa cılız ve sönük kalır.

44/10. Ey bütün yücelerden daha yüce! يَا اَجَلُّ مِنْ كُلِّ جَلِيلٍ ﴿١٠﴾

Allah Celîl'dir. Yani, bütün celal sıfatlarıyla muttasıf olan, mevcudatın külliyat ve envaındaki icraat ve tecelliyatıyla haşmet-i rububiyyetini gösteren, vahdaniyetini ve Zât-ı Kibriyasına layık haşmetli evsafını bildirendir. Bu özelliğiyle, hiçbir varlığın O'nunla mukayeseye bile girmesi mümkün mü?

سُبْحَانَكَ يَا لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ اَجِرْنَا مِنَ النَّارِ ﴿١١﴾

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-45-

وَاَسْئَلُكَ بِأَسْمَائِكَ

Allah'ım! Sen'den şu isimlerinin hakkı için istiyor ve yalvarıyorum:

45/1. Ey her şeye her şeyden daha yakın olan Karîb! ﴿١﴾ يَا قَرِيبُ

Karîb, yakın demektir. Bu yakınlık elbetteki maddî bir yakınlık değil, ilmi, yardımı, muhafazası, her duayı işitmesi özelliğiyledir. Maddî yakınlık olsaydı, o zaman her varlığa yakın olması mümkün olmayacak, bir varlığa yakınlığı başka varlığa uzaklığını veya varlıklar arasında bölünmesini gerektirecekti. Bu noktaları kaydeden Fahreddin Razî, bu yakınlığın maddî olma ihtimalini çürüten geniş izahlarda bulunmaktadır. (Bkz. V, 104-105) Halimî, konuyla ilgili olarak şöyle der: "Karîb'in manası, Allah ile kulu arasında bir mesafe olmayıp, kulunun duasını işitip hâlini bilmesidir. Kısaca bu isim, ilmiyle ve kendisine dua edenlere icabetiyle yakın olan demektir. (Beyhakî, a.g.e, s. 40)

Kur'ân'da Karîb ismi üç ayette Allah'ı nitelemek için yer almıştır. Bu üç yerin ikisinde normal biçimde (2:186; 11:61), birinde Semî ismiyle beraber kullanılmıştır. (34:50) İki ayette de Akreb (daha yakın) kalıbıyla gelmiştir. (50:16; 56:85)

Bediüzzaman, Allah'ın bütün yaratıklarına yakınlığını akıllarına sığıştıramayanlara şöyle bir izahla cevap vermektedir: "Sâni'-i Zülcelâl'in Esmâ-i Hüsnâ'sından Nûr isminin bir kesif aynası hükmünde olan güneşin, emr-i Rabbanî ve teshir-i İlahî ile mazhar olduğu vazifeler, şu hakikati fehme yaklaştırır. Şöyle ki:

Güneş ulviyetiyle beraber bütün şeffaf ve parlak şeylere nihayet derecede yakın, hatta onların zatlarından onlara daha yakın olduğu, cilvesiyle, aksiyle ve tasarrufa benzer çok cihetlerle onları etkilediği hâlde; o şeffaf şeyler ise, binler sene ondan uzaktırlar. Onu hiçbir yönden etkileyemezler, yakınlık iddia edemezler. Hem o güneş, her şeffaf zerrede, hatta ziyası nereye girmiş ise orada hazır ve nazır gibi olduğu, o zerrenin kabiliyet ve rengine göre güneşin aksi ve bir nevi timsali görünmesiyle anlaşılır. Hem güneşin azamet-i nuraniyeti derecesinde ihatası, nüfuzu ziyadeleşir. Nuraniyet azametindendir ki, en küçük şeyler, ondan gizlenip kaçamazlar. Demek azamet-i kibriyası, cüz'î ve ufak şeyleri, nuraniyet sırrıyla harice atmak değil; bilakis daire-i ihatasına alıyor. Hem güneşi, mazhar olduğu cilvelerde ve vazifelerde farz-ı muhal olarak tercih sahibi bir fail farzetsek, o derece kolaylık, sürat ve genişlik içinde, zerreden, damladan, deniz yüzünden, gezegenlere kadar izn-i İlahî ile öyle işliyor ki, şu büyük icraatı yalnız bir emir ile yapar diye tahayyül edilebilir. Zerre ile gezegen, emri karşısında eşittirler. Deniz yüzüne verdiği feyzi, zerreye de kabiliyetine göre tam bir intizam ile verir. İşte, sema denizinin yüzünde ışıklı bir kabarcık ve Kadîr-i Mutlak'ın Nûr isminin cilvesine kesif bir aynacık olan şu güneşin, bilmüşahede şu hakikatın üç esasının numunelerine mazhar olduğunu görüyoruz. Elbette güneşin nur ve harareti, ilim ve kudretine nisbeten toprak gibi kesif hükmünde, 'Nûr-un Nûr, Münevvir-un Nûr, Mukaddir-un Nûr' olan Zât-ı Zülcelâl, her şeye, ilim ve kudretiyle nihayetsiz yakın, hazır ve nazır, eşya ise ondan gayet uzak olduğuna, hem o derece külfetsiz, temassız, kolaylıkla işleri yapar ki, yalnız mahz-ı emrin sürat ve kolaylığıyla icat eder gibi anlaşıldığına; hem hiçbir şey, cüz'î-küllî, küçük-büyük, daire-i kudretinden harice çıkmadığına ve kibriyası ihata ettiğine şuhud derecesinde bir yakîn-i imanî ile iman ederiz ve iman etmek gerektir. (*Sözler*, s. 166)

45/2. Ey bütün mahlukatı gözetleyen Rakîb! ٢ يَا رَقِيبُ

Allah Rakîb'dir. Kullarından göz açıp kapanıncaya kadar olsun gafil ve habersiz kalmaz. Yarattıklarının hiçbir fiili, hiçbir hâli O'na gizli değildir. Sürekli olarak onları müşahede, muhafaza, murakabe edip gözetler. Her hâllerinden haberdardır. O'nu, ne uyku, ne gaflet, ne de dalgınlık tutmaz. (2:255) Yüce Allah, her şeyi görüp gözettiğini, kontrol ve murakabe ettiğini şu ayetlerle de açıkça ifade ediyor: "Allah, her şeyin üzerinde kontrolcüdür." (33:52); "Allah, üzerinizde gözeticidir." (4:1); "Şüphesiz insanı Biz yarattık. Nefsinin kendisine ne fısıldadığını biliriz ve Biz ona şah damarından daha yakınız." (50:16) Yine, Hz. İsa'nın dilinden, Kendisinin, insanları kâmil manada kontrol ettiğini ve her şeyi görüp müşahede ettiğini ifade etmektedir. (5:117) Ayrıca insanlara şöyle

hitap etmektedir: "Nerede bulunursanız bulunun, O sizin yanınızdadır." (57:4) Meleklerinden de, kullarını gözetleyenleri tayin etmiştir. Söz konusu melekler, insanları murakabe etmekte, söyledikleri her sözü, yaptıkları her davranışı kaydetmektedirler. (50:18)

Bu ismin, Alîm ve Hafîz'den farkı, kötülere karşı bir nevi tehdit ve caydırıcılık ihtiva ve ifade etmesidir. (Gazâlî, *a.g.e.*, s. 85) Her an gözetlendiğini, yaptıklarının yanına kâr kalmayacağını bilen kişi, kolay kolay kötülüğe cesaret edemez, iyiliklere yönelir, vazifesini daha bir şevkle yerine getirir.

Kulun bu mübarek isimden alacağı ders ve ibretler: Allah, insanı her an görüp gözetlemektedir. Şu hâlde, her hâl, hareket, hatta niyet ve düşüncelerine dikkat ederek yaşamalı, Allah'ın huzurunda kendisini mahcup ve mesul edecek her şeyden titizlikle sakınmalıdır. Allah'ın bunca gözetim, müşahede ve murakabesi boşuna değil, büyük bir mahkemede sıkı bir muhasebe içindir. Şu hâlde, ahiret vardır, Cennet ve Cehennem insanları beklemekte ve gözetlemektedir. Mümin, dâhilî ve haricî, manevî ve maddî düşmanlarına karşı uyanık ve tedbirli olmalıdır. İnsanın en büyük ve en tehlikeli düşmanları, nefis ve şeytandır. Bunları yenemeyen, dizginlerini elinde tutamayan kişi, dış düşmanlarına karşı da peşinen mağlup ve esir düşmüştür. Şu hâlde önce nefis ve şeytanın hile, desise ve tuzaklarına karşı uyanık bulunulacak, sonra da haricî din ve fazilet düşmanlarına fırsat verilmeyecektir.

45/3. Ey müminlerin sevgilisi olan Habîb! ۝ يَا حَبِيبُ

Habîb kelimesi, hem sevilen hem de seven anlamına geliyor. Her iki anlama göre de Yüce Allah gerçek anlamda Habîb'tir. O, çok sevilen, çok istenen, çok aranan, çok özlenen ve çok arzu edilendir.

Allah, her şeyden daha çok sevilmeye layıktır. Çünkü, bir şey, ya çok üstün ve mükemmel olduğu için, ya da sağladığı faydalardan dolayı sevilir. Bu iki yönden de bakıldığında Allah'ın her şeyden daha çok sevilmesi gerektiğini anlarız. Allah'ın ne derece eksiksiz ve mükemmel olduğunu geçen sıfatlarından anladık.

Öte yandan Allah, bize sonsuz iyiliklerde bulunmuştur. Bizi, yoklukta bırakmamış, bir taş, bir bitki, bir hayvan olarak yaratmamış, insan olarak var etmiş. Bu dünya hayatında bizi gerekli bütün organ ve duyularla donatmış. Midemizin açlık duygusunu gidermek için basit bir topraktan çeşit çeşit renk, koku, tat ve lezzette sayısız yiyecekler ikram ediyor. Canlı cansız bütün varlıklar, O'nun emriyle bize hizmet etmek için âdeta birbiriyle yarışıyor.

O'nun emriyle, dünya bir saray olmuş. Biz de bu sarayın ağırlanan misafiriyiz. Arı bizim için bal yapıyor. Koyun, bizim için bir süt çeşmesi olmuş, en

lezzetli bir gıdayı bize sunuyor. Tavuk, yumurtası ve etiyle bizi besliyor. Kuşlar, en güzel ses ve desenleriyle dünyamızı şenlendiriyor. Güneş, ışığıyla bizi aydınlatırken ısısıyla, sayısız yiyeceklerimizi olgunlaştırıyor. Yıldızlar, bir avize gibi gök kubbemizi süslüyor. Bağlar, bahçeler, tarlalar birer kazan olmuş çeşit çeşit sebze ve meyveleri birbirine karıştırmadan bizim için pişiriyor. Kuşkusuz bunlar, aslında bizi tanımıyor. Bütün bunları bizim hizmetimize veren Yüce Allah'tır.

Diğer taraftan en çok sevdiğimiz anne, baba ve diğer yakınlarımızı da yaratıp besleyen O'dur. Bize bu kadar iyilikte bulunan Allah'ı her şeyden daha çok severiz. Sevdiklerimizi de Allah adına ve O'nun belirlediği ölçüler içerisinde severiz.

O'nun bütün güzel isimleri, sanatının eseri olan biz kullarına olan sevgisinin birer ifadesidir.

45/4. Ey kullarının dualarına cevap veren Mucîb! ⊙ يَا مُجِيبُ

Mucîb, sözlük anlamı olarak "Cevap veren, kabul eden" anlamına gelir. Allah hakkında kullanıldığında ise, "Dua ve dilekleri yerine getirerek karşılık veren, isteyene arzu ettiği şeyi yetiştiren" demektir. Duayı kabul etmek, Kendisini çağıran çaresizin sıkıntısını gidermek Allah'a özgüdür. Kur'ân'a göre, sahte tanrılar duaları işitip karşılık veremezler. (13:14) Bu nedenle Allah, kullarının Kendisinden istemelerini emreder: "Bana dua edin ki, karşılık vereyim. Bana kulluk etmeyi gururlarına yediremeyenler, alçalmış olarak Cehennem'e gireceklerdir." (40:60) "Kullarım Beni sana sorarlarsa, de ki, Ben kendilerine çok yakınım. Biri Ben'den bir şey istediğinde onun dileğini yerine getiririm." (2:186)

Mucîb kelimesi Kur'ân'da bir kez Allah'ı nitelemek için kullanılmıştır: "Semûd kavmine de kardeşleri Salih'i gönderdik. Dedi ki: 'Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka tanrınız yoktur. O sizi topraktan yarattı. Ve sizi yeryüzünde yaşattı. O hâlde O'ndan bağışlanma dileyin, sonra da O'na tevbe edin. Çünkü Rabb'im, kullarına çok yakındır, dualarını kabul edendir'." (11:61) Aynı ismin, "Andolsun ki Nuh Bize yalvarıp yakardı. Biz de duayı ne güzel kabul ederiz!" (37:75.) mealindeki bir ayette de azamet bildiren çoğul kalıbıyla "Mucîbûn" şeklinde Allah'ı nitelediği görülmektedir.

Şu ayetler de, Yüce Allah'ın dualara cevap verdiğini örnekleriyle ispat ediyor: "Eyyûb'u da hatırla. Hani Rabbine: 'Başıma bu dert geldi. Sen, merhametlilerin en merhametlisisin' diye niyaz etmişti. Bunun üzerine Biz, tarafımızdan bir rahmet, kulluk edenler için de bir hatıra olmak üzere onun duasını kabul ettik; kendisinde dert ve sıkıntı olarak ne varsa giderdik ve ona aile efradını, ayrıca bunlarla birlikte bir mislini daha verdik." (21:83, 84)

"Zünnûn'u (Yunus'u) da hatırla. O öfkelenerek çekip gitmişti; Bizim kendisini asla sıkıştırmayacağımızı zannetmişti. Nihayet karanlıklar içinde: 'Sen'den başka hiçbir tanrı yoktur. Seni tenzih ederim. Gerçekten ben zalimlerden oldum!' diye niyaz etti. Bunun üzerine onun duasını kabul ettik ve onu kederden kurtardık. İşte Biz, müminleri böyle kurtarırız. Zekeriya'yı da hatırla. Hani o, Rabbine şöyle niyaz etmişti: 'Rabbim! Beni yalnız bırakma! Sen, vârislerin en hayırlısısın!' Biz onun da duasını kabul ettik ve ona Yahya'yı verdik; eşini de kendisi için (çocuk doğurmaya) elverişli kıldık." (21:78-90)

Görüldüğü gibi, Allah, kullarının dualarını kabul eder, isteklerini yerine getirir. Onlara ihtiyaçlarını verir. Özellikle bu istekler, çok zor durumdaki bir kimsenin veya bir mazlumun ağzından, ya da halis ve samimi bir gönülden kopup İlahî dergâhına yükselmiş olsa, böyle bir isteğin geri çevrilmesi, sahibinin yardımsız terk edilip mahrum bırakılması düşünülemez. Allah, Kendisine çevrilen elleri boş döndürmekten haya edecek kadar Kerîm'dir. İnsanlar, kendilerinden çok istekte bulunanları sevmezler. Allah ise, Kendisinden istemeyenleri sevmez. Hiçbir isteği de geri çevirmez. Ya dünya hesabına veya ahiret hesabına yerine getirir.

Bu istek sözlü olduğu gibi, fiilî de olabilir. Mesela çiftçinin tarlasını sürüp tohumunu saçması, Allah'ın rızık ve rahmet kapısını çalması demektir. Bu fiilî duanın sonucu olarak çiftçi bire on, bire yirmi alır. Bir bahçıvan bazen ektiği bir çekirdek veya fideden tonlarca meyve elde eder. Bu da Allah'ın istenenleri vermesinin açık bir örneğidir.

Allah'ın bu isminden ders almış bir insan da, öncelikle Yüce Rabbinin çağrılarına kulak verir; emirlerine uyar, yasaklarından sakınır. Sonra da ihtiyaç sahibi varlıkların, özellikle insanların yardımına koşar, davetlerine icabet eder. "İsteyiciye gelince, onu da azarlayıp kovma!" (93:10) ayetinin ifadesine göre, kendisinden meşru bir istekte bulunan hiç kimseyi terslemez. Gücü nispetinde karşısındakinin isteğini yerine getirir. Bu ismi tecellileriyle bilen mümin, en sıkıntılı ve çaresiz hâllerde bile ümidini yitirmez. Allah'ın, kendisine şahdamarından bile daha yakın olduğunu, sesini, dualarını, hatta kalbî arzularını işittiğini, olumlu cevap verdiğini ve hikmeti çerçevesinde er veya geç, ama mutlaka yardımına koşacağını bilerek teselli bulur.

Öte yandan mümin, kendisini hayır ve iyiliğe çağıran kimselerin bu çağrılarına kulak verir, olumlu cevap verir, hayır ve iyiliğe koşar. Hayatı; ümit, dua, hayırlı hizmetler ve muhtaçlara yardımlarla dolu geçer.

يَا حَسِيبُ ۞

45/5. Ey kullarının bütün fiillerinin hesabını gören Hasîb!

Allah, varlıkların bütün yaptıklarını tek tek kaydedip muhasebesini sınırsız bir süratle gerçekleştirendir. Yine nihayetsiz acizlik içinde ve sonsuz düşmanlara hedef olan yaratıklarının imdadına kudret ve rahmetiyle yetişen onlara her zaman her ihtiyaçları için kâfi ve vekil olandır.

Nebe' Sûresi 36. ayetinde, müminlere verilecek bir kısım Cennet nimetleri sayıldıktan sonra, bunlar için, "Rabbinden bir mükâfat ve yeterli bir bağış olarak...(atâen hisâben)" buyrulur. Fahruddin er-Razî, Hasîb kelimesiyle aynı kökten gelen "Hisâb" kelimesinin geldiği yukarıdaki farklı iki manaya göre şöyle açıklar: "Hisâben" kelimesi konusunda değişik görüşler vardır:

a) Tam kifayet manasında, yeter mi yeter deyinceye kadar, kâfi ve vâfi anlamındadır. Yani onlara mükâfatları bu şekilde bol bol verilecektir.

b) Yaptıkları iyi işler hesaplanmış olarak ve sevabı en az on, bazen yedi yüz, bazen de sınırsız olarak kabul edilip bu hesaba uygun bir biçimde mükâfatları verilecektir. Bu manaya göre kelimenin mesajı, "Müminin hiçbir ameli hesap dışı bırakılmaz, ihmal edilmez, önemsemezlik yapılmaz. Ben de mükâfatında bir noksanlık, bir cimrilik, bir kusur olmasın diye amellerinizin mükâfatını verirken hesabı nazar-ı dikkate aldım. Hepsini tek tek saydım ve mükâfata mazhar ettim. O hâlde, amelin büyüğüne küçüğüne bakılmamalı, Allah'ı razı edecek her iş önemsenerek yerine getirilmelidir." (Razî, *a.g.e.*, XXXI, 21)

Görüldüğü gibi, "hasîb" kelimesinin iki farklı manası ortaya çıkmaktadır:

a) Hesaba çeken.

b) Kâfi gelen. Allah her iki manada da Hasîb'dir. Şimdi bu iki manayı ayrı ayrı ele alalım:

Allah, kullarının hiçbir yaptığını boşa çıkarmaz. Bütün amellerini kaydeder. Kimisini dünyada, geri kalanını ise ahirette tam olarak karşılıklandırır. İyiliğin mükâfatını, kötülüğün ise cezasını verir. Ahiret için "Yevmu'l-Hisâb = Hesap Günü" denmesinin sebebi, o gün Hasîb isminin tam olarak tecelli etmesi, İlahî adaletin bütün ihtişamıyla ortaya çıkmasıdır.

Allah, kullarının kaydettiği amellerini süratle hesaplayıp hükme bağlar. O'ndan amelin bir zerresi bile saklanmaz. Büyük küçük bütün yapılanların hesabını görür ve hepsinin karşılığını verir. Ayrıca bir kulun hesabını görmesi, Kendisini başka birisinin hesabını görmekten de alıkoymaz. Bunun nasıl olacağını biz bilemeyiz. Böyle olmak Allah'a mahsus olduğundan Zat'ını "Serî'ul-hisab" vasfıyla da nitelendirmiştir. Resûlullah'ın bir duasında "Allah'ım! (...) Ey Serîu'l-hisab! Bu birleşmiş düşmanları bozguna uğrat." (*Buharî*, Cihad 98) buyurmasından, dünyada da, "işi çabuk bitiren" manasına geldiği anlaşılır.

Bu manaya ışık tutan bazı ayetler:

"Biz, Kıyamet günü için adalet terazileri kurarız. Artık kimseye, hiçbir şekilde haksızlık edilmez. (Yapılan iş,) bir hardal tanesi kadar dahi olsa, onu getiririz. Hesap gören olarak Biz yeteriz."(21:47)

"Şüphesiz Allah, her şeyin hesabını sorandır." (4:86)

"Sana ancak (Allah'ın emirlerini) tebliğ etmek düşer. Hesap yalnız Bize aittir." (13:40)

"Şüphesiz onların dönüşü sadece Bize'dir. Sonra onların sorguya çekilmesi de sadece Bize aittir." (88:25-26)

"Sonra insanlar gerçek sahipleri olan Allah'a döndürülürler. Bilesiniz ki hüküm yalnız O'nundur ve O, hesap görenlerin en çabuğudur." (6:61-62)

Hasîb kelimesinin Kâfî manasına da geldiğini gösteren iki ayet:

"Kim Allah'a güvenirse O, ona yeter." (65:3) "Bir kısım insanlar, müminlere: 'Düşmanlarınız olan insanlar size karşı asker topladılar; aman sakının onlardan!' dediklerinde bu, onların imanlarını bir kat daha arttırdı ve 'Allah bize yeter. O ne güzel vekildir!' dediler." (3:173)

Acaba, Bediüzzaman'ın dediği gibi, ihtiyarı bir kıl, iktidarı bir zerre, hayattan nasibi sönmek üzere olan bir şule, ömürden nasibi hemen gelip geçen bir dakika, şuuru yok oluveren bir parıltı, zamandan nasibi akıp geçen bir an, mekândan hissesi daracık bir kabir olan; bunun karşısında, sınırsız bir acizliği, nihayetsiz ihtiyaçları, sonu gelmez fakirliği, bitmez tükenmez emelleri bulunan bir kimse, elindeki imkânlara mı güvenmeli ve nefsine mi itimat etmeli, yoksa rahmeti, keremi, ilim ve kudreti sonsuz, ezelî ve ebedî olan ve her şeye bedel herkese kâfi gelen Allah'a mı tevekkül etmeli? O Allah ki, O'nun rahmet hazinelerinin ve nimet sandıklarının bir zarfı, şu nurlarla dolu güneşler ve meyvelerle yüklü ağaçlardır. O'nun rahmet denizlerinden bir damla şu denizler; feyiz deryalarından bir esinti şu atmosferdir. (Nursî, *Mesnevî*, s. 191)

Allah'ın, neden her şeye bedel kâfi olduğunu, dolayısıyla gerektiğinde uğrunda canların bile feda edilmesi gerektiğini açıklayan Bediüzzaman şöyle der:

1. Allah, mutlak kemal sahibidir. Kemal ise, bizzat sevilir ve uğrunda canlar feda edilir. 2. Allah, bizzat sevilendir. Gerçek sevgili O'dur. Sevgi, feda edilmeyi gerektirir. 3. O, mevcuttur ve varlığı zorunludur. Dolayısıyla O'na yakın olmada varlık nurları, O'ndan uzak olmada ise yokluk karanlıkları vardır. O'ndan uzak olmada insan ruhunun bütün emelleri söner. Dolayısıyla büyük bir elem içinde kalır. 4. Allah; dünyası daralan, hayatın süs ve tantanasından bıkan, varlıklar âleminin düşmanlığına hedef olan, yetimce bir şefkat ve matem dolu bir merhamet altında beli bükülen insan ruhu için gerçek sığınak ve dayanaktır. 5. Allah bakidir. Varlıkların bekası O'nunla mümkündür. O'nsuz, zeval söz konusudur. Her türlü azap ise zevaldedir. O'nsuz, varlıklar sayısınca elemler ruhun başına üşüşür. O'nu bulup tevekkül eden kimse ise, varlıklar sayısınca saadetler hisseder. 6. Mülkün gerçek sahibi O'dur. Senin yanında

emaneten duran mülkünü senden satın alıp, muhafaza etmek istiyor. O emaneti sahiplenmekle altında ezilirsin. O baki olduktan ve nimet ağacı, rahmet ağacı var olduktan sonra, sen elindekinin yok olmasından elem çekmezsin. Tıpkı denizin, güneşin vurmasından dolayı parıldayan üzerindeki kabarcıklarının, değişmekten, parçalanmaktan, hatta yok olmaktan bir şey kaybetmedikleri gibi. Çünkü onların değişmesi güneşin tecellisini tazeliyor. 7. Allah ğanî ve muğnîdir. Her şeyin anahtarı O'nun yanındadır. O'na halis bir kul olup, kâinata öyle bakarsan, onları sahibinin mülkü, memur ve askerleri olarak görürsün, onlara ısınır ve tıpkı kendi mülkün gibi hissedersin. Hatta öz mülkünden bile daha çok sevinç verir. Çünkü, onlara bakma külfetini çekmez ve yok olmalarının endişesini hissetmezsin. Evet, Sultanın halis ve muhabbetinde fani olmuş bir hizmetçisi, sultana ait her şeyle iftihar eder. 8. Allah, peygamber ve resullerin, evliya ve müttakilerin Rabbidir. Hepsi de, O'nun rahmetiyle mesutturlar Onların mesut olduklarını bilmen, kalbin varsa sana bir saadet ve lezzet verir (Bediüzzaman, *Mesnevi-i Nûriye*, s. 130)

Allah'ın "Hasîb" olduğunu bilen mümin, ahirette inceden inceye hesaba çekilmeden önce, kendi kendini hesaba çeker. Kılı kırk yaran Mizan'da amelleri tartılmadan, söz ve davranışlarını ince bir değerlendirmeye tabi tutar. Günahları için içtenlikle tevbe eder. İyiliklerde ve hayırlı işlerde eksikliklerini tamamlar.

Yine bu ismi tanıyan, her an ve her ihtiyacı için Allah'a muhtaç; Allah'ın da her türlü ihtiyacını karşılamaya kadir ve tek başına kâfi olduğunu bilir ve her ihtiyacında doğrudan doğruya O'na müracaat eder.

Gazâlî'ye göre bu isimden ders ve hisse almış kimse, gayret ve isteğinin tek amacı olarak Allah'ı görür. Yaptığı taat ve ibadetlerde yalnızca Allah'ın hoşnutluğunu murat eder. Kalbi ne Cennet ümidi, ne de Cehennem korkusuyla meşguldür. İbadetlerini Cennet nimetlerine ulaşmak için değil, sırf Allah rızası için yapar. Kötülüklerden kaçınması da Allah içindir. Kısacası, ulaşmak istediği tek gayesi Yüce Allah'ın hoşnutluğudur.

45/6. Ey bütün dertlere deva veren Tabîb! ٦ يَا طَبِيبُ

37/3'te geçen Şâfî ismi izah edilirken Yüce Allah'ın bu vasfı hakkında genişçe bilgi verilmişti. Kısaca O, maddî ve manevî tüm dertlere deva, her türlü hastalıklara şifa ihsan eden, gönüllere huzur ve ferahlık verendir.

45/7. Ey her şeyi bütün incelikleriyle gören Basîr! ٧ يَا بَصِيرُ

Basîr, görücü, gören demektir. Basîr ismi, Kur'ân'da 44. ayette Allah'ı nitelemek üzere yer almıştır.

Allah her şeyi hakkıyla görür. Allah'ın görmediği, göremeyeceği şey yoktur. Karanlıkta da görür, aydınlıkta da. Karanlıkta görebilen cihazlar yapabilecek kabiliyeti kullarına bahşeden Allah, elbette karanlıkta da aydınlıkta olduğu gibi görür. Gelmiş, geçmiş, olmuş olacak ne varsa hepsini birden ve aynı anda görür. O'nun uzağı, yakını görmesi arasında da fark yoktur. En gizli yerlerde işlediğimiz kötülükleri gördüğü gibi, kimsenin bilmediği iyiliklerimizi de görür ve muhakkak karşılıklarını verir. Karanlık, aydınlık; uzaklık yakınlık; gizlilik açıklık; geçmiş ve gelecek vs. hep bize göredir.

Allah, başta insan olmak üzere pek çok canlıyı görme ve işitme yeteneğine sahip olarak yaratmıştır. İnildikçe derinleşen ve bir türlü sonu gelmeyen bu kadar ince sanat eserlerini yaratıp, görebilenlere gösterip dururken, Kendisinin de görmemesi ve işitmemesi mümkün müdür? O, görenleri de yaratan, onlar üzerinde istediği gibi tasarruf eden ve hiç benzeri bulunmayan gerçek Basîr'dir.

Bediüzzaman, Yüce Allah'ın kâinattaki ince sanat eserlerinden örnekler vererek dolaylı olarak O'nun Basîr ismine delil getirmektedir. Ona göre, varlıkların son derece karışık olmasıyla beraber birbirleriyle karıştırılmadan, fevkalade ayrıcalığa ve özel suretler giydirilmeye mazhar olmaları, her şeyi gören, her şeye şahit ve bir fiili diğer bir fiilden kendisini menetmeyen Zât'a hastır:

"Her bir çiçekte, her bir meyvede bir ölçü var. O ölçü, bir düzenlilik içinde; o düzenlilik, tazelenen bir düzenleme ve tartma içinde; o tartma ve düzenleme, bir süs ve sanat içinde; o süs ve sanat, anlamlı kokular ve hikmetli tatlar içinde bulunduğundan, her bir çiçek, o ağacın çiçekleri sayısınca Hakem-i Zülcelâl'e işaretler ediyor. Ve bir kelime olan bu ağaçta, bir harf hükmünde olan bir meyvede bulunan bir çekirdek noktası, bütün ağacın içindekilerini, programını taşıyan küçük bir kutucuktur. Bunun gibi, kâinat kitabının bütün satırları, sayfaları böyle Hakem ve Hakîm isimlerinin parıltısıyla yalnız her bir sayfası değil, hatta her bir satırı, her bir kelimesi, her bir harfi ve her bir noktası, birer mucize hükmüne getirilmiştir ki; bütün sebepler toplansa, bir noktasının benzerini getiremezler, boy ölçüşemezler. Evet kâinat denilen bu büyük Kur'ân'ın her bir maddî ayeti, o ayetin noktaları ve harfleri sayısınca mucizeler gösterdiklerinden, elbette serseri tesadüf, kör kuvvet, gayesiz, ölçüsüz, şuursuz tabiat hiçbir yönden o hikmetlice ve bir görmenin sonucu olan özel ölçüye ve gayet ince düzenliliğe karışamazlar. Eğer karışsaydılar, elbette karışıklık eseri görünecekti. Hâlbuki hiçbir cihette düzensizlik müşahede edilmiyor." (Bediüzzaman, *Lem'alar*, s. 312)

Mümin, Basîr isminin bir tecellisi olarak Allah'ın ihsan ettiği görme duyusunu, veriliş amacı doğrultusunda kullanır. Varlıklardaki kudret delillerine ve

hikmet inceliklerine dikkatle bakarak ders ve ibret alır. Göz nimetini, günah ve haramda kullanarak nimete karşı nankörlük etmez.

Allah'ın her hareketimizi gördüğünü ve her sözümüzü işittiğini düşünmek insanı gerçek insan eder. Mesela, insan çok saygı duyduğu büyük bir zatın huzurunda bulunurken, tavırlarında, hareketlerinde ve konuşmalarında edep ve terbiye dışına çıkamaz. Hâlbuki, Allah Teâlâ, tüm büyük bildiklerimizi de yaratan ve yaşatan büyükler büyüğüdür ve her an ilim ve müşahedesi ile yanımızda ve bizimle beraberdir. O'nun göremeyeceği, işitemeyeceği hiçbir şey yoktur. Şu hâlde her an Allah'ın huzurunda bulunan bizler, nasıl O'na karşı saygısızlık edebiliriz? Emir ve yasaklarını nasıl çiğneyebiliriz?

İmam Gazâlî'nin şu sözü ne kadar ibretlidir: "Şanı Yüce Allah'ın kendisini gördüğünü bile bile bir günaha yaklaşan insan ne cüretkâr, ne bedbahttır! Eğer bunu, Allah'ın kendisini görmediğini sanarak yapıyorsa o insan ne kâfirdir!"

45/8. Ey her şeyden haberdar olan Habîr! ﴿٨﴾ يَا خَبِيرُ

Göklerde ve yerde, gayp ve şehadet âleminde en gizli sırlardan ve en saklı şeylerden haberdar olan, ilminin dairesinden hiçbir şey hariç kalamayan anlamına gelen bu ismin genişçe izahı 13/7'de geçti.

45/9. Ey her şeyi nuruyla aydınlatan Münir! ﴿٩﴾ يَا مُنِيرُ

Allah, güneş, ay ve yıldızlarla gökleri ve yeri maddeten aydınlattığı gibi, her biri birer hidayet güneşi olan peygamberler ve hakikat kandili olan âlim ve evliyalarıyla da insanlık âlemini aydınlatan ve tenvir edendir.

45/10. Ey kullarına gerekli her şeyi açıklayan ve varlığı apaçık olan Mübîn! ﴿١٠﴾ يَا مُبِينُ

Bu isim, hem "açık olmak" hem de "açıklamak" şeklinde iki manada kullanılan "ibâne" mastarından ism-i faildir. Buna, göre manası, "Açık olan" veya "Açığa çıkaran" olur. Her iki manada da bu isim Cenab-ı Hakk'a yakışır. Nitekim Yüce Allah, gizli ve saklı değildir. Sanat eserleri, fiilleri ve icraatları ile son derece zahir ve açıktır. Hatta, "Zahir" ismi açıklanırken belirtildiği gibi, O şiddet-i zuhurundan gizlenmiştir. Zuhuru, zuhuruna perde olmuştur. Öte yandan O, aynı zamanda açıklayıcı ve açığa çıkarıcıdır. Varlıklar yokluk karanlık-

larında gizli iken onları varlık nuruna çıkarmıştır. Hakkı ve gerçeği izhar eden, insanların muhtaç olduğu hidayet yollarını açıklayan da O'dur. Kendi varlığını kullarına izhar eden yine O'dur.

el-Mübîn vasfı, tek bir ayette Allah'ı nitelemek için kullanılmıştır. Söz konusu ayet şu mealdedir: "O gün Allah, onlara işlerinin karşılığını tastamam verecek ve onlar Allah'ın Hakk, Mubîn olduğunu bileceklerdir." (24:25)

سُبْحَانَكَ يَا لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ اَجِرْنَا مِنَ النَّارِ ﴿١٥﴾

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-46-

46/1. Ey mağlup olmayan Galip! ﴿١﴾ يَا غَالِبًا غَيْرَ مَغْلُوبٍ

Galip ismi, Kur'ân'da bir ayette geçer: "Allah işinde galiptir, fakat insanların çoğu bunu bilmezler." (12:21) Bu umumî hüküm, Hz. Yusuf'un hayatına, Allah'ın hususî bir biçimde müdahale edip, zahiri sebeplerin tersine, onu istediği gayeye yöneltmesi konusunda yer almıştır. Yani, normal şartlarda ve sebepler dâhilinde başka türlü neticelenmesi âdeta kaçınılmazken, Allah'ın istediği oluyor ve Allah, "işinde galip gelerek" Hz. Yusuf'un hayatı O'nun istediği biçimde şekilleniyor. Nitekim, kardeşleri ona en büyük kötülüğü etmek istemişler, onu tuzağa düşürmüşler, Allah ise onun iyiliğini dilemiş. Netice Allah'ın murat ettiği gibi olmuştur. Ne var ki insanların çoğu, bütün işlerin Allah'ın elinde olduğunu bilmezler. Dünyanın hâlleri, acayip durum ve gelişmeleri üzerinde düşünen kimse, bütün işlerin Allah'ın elinde olduğunu, Allah'ın takdirinin galip geldiğini kesin olarak bilip buna inanır. (Razî, *a.g.e.*, XVIII, 112-122.)

Bu isim hakkında şu açıklamalar yapılmıştır: Allah, işinde galip olandır. İsteseler de istemeseler de mahlukatı hakkında muradını yerine ulaştırandır. Bu, Cenab-ı Hakk'ın kudret ve hikmetinin kemaline bir işarettir. O mağlup edilemez, O'na hile yapılamaz. (Beyhakî, *a.ge.*, s. 41'de el-Halimî'den) Dünyada bazı düşüş ve zahiren yenik hâllerde bile, Allah'a olan itimat sarsılmamalıdır. Bilinmelidir ki, iyi akibet takva sahiplerinin olacaktır. (11:49) Galip gelecek de Al-

lah, Peygamberi (58:21) ve Allah'ın taraftarları olacaktır. (5:56) Çünkü Allah işini sağlam tutar. (43:79)

Allah'ın galibiyeti, sadece hüccet, delil ve haklılıkla izah etmek bizce doğru değildir. Çünkü, delil bakımından güçlü ve haklı kimse her zaman galip olmayabilir. Bu durumda, Allah'ın bu ismi gerçek manasına kavuşmamış olur. Öyleyse Allah, hem hüccet ve delil bakımından, hem de maddî güç bakımından galip ve üstündür. Neticede her zaman ve ancak O ve O'nun tarafında yer alanlar galip gelmişlerdir. Ayetlerde kâfirler hakkında, "mağlup olacaksınız." (3:12), "İşte burada yenildiler." (17:119) gibi meçhul fiilerin faili de gerçekte Allah'tır ve bunların bir kısmı ahiretle ilgilidir.

46/2. Ey yaratılmış olmayan Sanatkâr! ٢ يَا صَانِعًا غَيْرَ مَصْنُوعٍ

"Sanatkâr" diye çevirdiğimiz "Sani'" kelimesi 9/6; Sâniu külli masnu' (Her sanatlı varlığın Sanatkârı) 10/1; Sâniu külli şey' (Her şeyi sanatla yapan) 16/9'da geçtiği ve gerekli izahlar oralarda yer aldığı için burada izaha gerek görmüyoruz. O, ne kadar sanatlı mahlukat varsa ve ne kadar güzel yapılı mevcudat bulunuyorsa, hepsini sanatla bezeyendir. Ancak Kendisi, başka birinin sanat eseri olmaktan münezzehtir.

46/3. Ey mahluk olmayan Yaratıcı! ٣ يَا خَالِقًا غَيْرَ مَخْلُوقٍ

Allah, her şeyi ölçerek, biçerek, takdir ederek yoktan yarattığı hâlde, yaratılmış olmaktan münezzehtir.

46/4. Ey sahip olunamayan mülk sahibi! ٤ يَا مَالِكًا غَيْرَ مَمْلُوكٍ

Allah, ezelden ebede ne kadar varlık varsa hepsini hâkimiyeti altında bulunduran ve yöneten olduğu hâlde, Kendisi, herhangi birinin hükümranlığı altında bulunmaktan münezzehtir.

46/5. Ey kendisine üstün gelinemeyen Kàhir! ٥ يَا قَاهِرًا غَيْرَ مَقْهُورٍ

Allah, bütün varlıkları, kanun, emir ve hâkimiyeti altında tuttuğu, hepsine boyun eğdirdiği hâlde, kahr ve galebeyle hiçbir emir ve hükmüne karşı çıkılamayandır.

يَا رَافِعاً غَيْرَ مَرْفُوعٍ ⑥

46/6. Ey yükseltilmekten münezzeh olan yükseltici!

Maddî ve manevî ne kadar rütbe ve derece varsa hepsini bahşeden O olduğu hâlde, Kendisi birileri tarafından yükseltilmekten hadsiz derecede yüce ve münezzehtir.

46/7. Ey korunmayan Koruyucu! يَا حَافِظاً غَيْرَ مَحْفُوظٍ ⑦

O, her şeyi her türlü zarar ve tehlikeden koruduğu hâlde, hiç kimsenin korumasına ihtiyacı bulunmayandır. Allah'ın bir ismi de Samed'dir. Yani, hiçbir konuda hiçbir şeye ihtiyacı bulunmadığı hâlde, her şey her konuda O'na muhtaçtır.

46/8. Ey yardım edilmeyen yardım edici! يَا نَاصِراً غَيْرَ مَنْصُورٍ ⑧

Her türlü yardım, destek, himaye ve zafer O'ndan geldiği hâlde, hiçbir şekilde yardımcıya ihtiyaç duymayan ve bundan sonsuz derecede münezzeh olandır.

46/9. Ey gâib olmayan Şâhid! يَا شَاهِداً غَيْرَ غَائِبٍ ⑨

Allah, öyle bir Şâhid'dir ki, bir an olsun, bilme, görme ve işitmesiyle hiçbir varlıktan uzak olamaz. Çünkü, her varlığın varlık, hayat ve bekası Allah'ın bu şekildeki huzur ve şuhuduna bağlıdır.

46/10. Ey uzak olmayan yakın! يَا قَرِيباً غَيْرَ بَعِيدٍ ⑩

Allah, her şeye, bizzat o şeyin kendisinden bile daha yakındır. İnsana şah damarından daha yakın olduğu, ayet-i kerimede belirtilmektedir. (56:85) Kullarından uzak olması da düşünülemez.

سُبْحَانَكَ يَا لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ الْأَمَانُ الْأَمَانُ أَجِرْنَا مِنَ النَّارِ ⑪

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-47-

47/1. Ey nurların nuru! ○ يَا نُورَ النُّورِ

Allah'ın Nûr ismi, Kur'ân'da mutlak değil de kayıtlı, yani muzaf olarak (Nûru's-semâvâti ve'l-arz = Göklerin ve yerin Nûru, şeklinde) gelmekle birlikte, yine aynı ayette (24:35) Allah'ın Nûrunun olduğundan bahsedilmesi, bazı sahih Hadislerde O'nun Nûr olarak nitelenmesi (*Müslim*, İman 291), Hadiste Allah'ın "Nûr-i vechi"ne sığınılması gibi sebeplerle ve nurun noksanlık değil, kemal vasfı olmasından dolayı Müslümanlar Allah hakkında "Nûr" ismini kullanagelmişlerdir.

Nûr kelimesi, Arapça'da ışık, ışın, parıltı, lamba, far manalarına gelir. (Mutçalı, *el-Mu'cemu'l-Arabiyyu ed-Dirasî*, s. 547-548) Bu manalarına bakarak Nûr isminin Allah hakkında kullanılıp kullanılmayacağı konusunda âlimler esas olarak iki gruba ayrılmışlardır:

A) Nûr'un, yani ışık, ışın ve parıltının yaratılmış ve sonradan olma özelliklerine bakarak bunun hakiki manada Allah için kullanılmasının caiz olmadığını, bunun te'vil edilmesi, yani lisan bakımından muhtemel başka manalarına hamledilmesi gerektiğini söyleyenler. Bu görüş sahipleri de, çok farklı yorumlar önermektedirler.

B) Te'vile başvurmaksızın, ayet ve hadislerde bu ismin Allah hakkında açıkça kullanıldığını göz önünde bulundurarak, olduğu gibi kabul edilmesi gerektiğini, Allah'ın Nûr olduğunu, fakat nasıl bir nur olduğunun tarafımızdan bilinemediğini söyleyenler.

Meseleyi bu şekilde öz olarak sunduktan sonra, önce birinci görüşün, yani te'vil yolunu tutanların, yorum ve izah olarak takdim ettikleri önerileri kaydedelim ve en sonunda da kendi şahsi kanaatimizi belirterek tercihimizi yapalım:

a) "Hâdî = yol gösteren hidayet veren." Buna göre, Allah'ın göklerin ve yerin nûru olması şu anlama gelir: "Allah göklerde ve yerde olanların Hâdi'sidir. Onlar, Kendisinin nuruyla hakka yol bulurlar ve O'nun hidayetiyle sapıklıktan korunurlar."

b) "Göklerin ve yerin Müdebbiri" yani çekip çeviricisi ve idare edeni.

c) Nûr demek, "göklerin ve yerin Münevviri = Nurlandırıcısı" demektir. Bu izaha göre Allah, güneş, ay ve yıldızlarla gökleri ve yeri aydınlattığı için Kendisine bu vasfı vermiş olmalıdır.

d) Nûr, "el-Müzeyyin = Süsleyen, bezeyen" demektir. Bu görüşe göre ayetten şu mana çıkmaktadır: "Gökleri ve yeri aydınlatan, süsleyen ve göğü meleklerle, yeri de nebiler ve velilerle donatan"dır.

e) İhsan eden, nimette bulunan, fayda veren.

f) "Göklerin ve yerin Nûr'u" demek, "göklerin ve yerin nûruna sahip" demektir.

g) "Allah göklerin ve yerin Nûr'udur" demek, "Allah, göklerin ve yerin Mûcid'i, yani var edenidir" demektir.

h) Nûr ismini, "her türlü kusurdan münezzeh" şeklinde anlayanlar da vardır.

Görüldüğü gibi, yukarıdaki görüşlerin hepsi Allah'ın "Nûr" ismini mecazî olarak kabul etmiş ve farklı biçimlerde yorumlamışlardır.

ı) Varlığı en açık ve gerçek varlık. Bu görüşte olan Gazâlî, önceki görüşlerden farklı davranarak, "Nûr" ismini Allah hakkında hakikat, Allah dışındaki varlıklar için mecaz kabul etmekte ve şöyle demektedir: "Hatta çekinmeden diyebilirim ki, Nûr ismi, İlk Nûr'dan başkası hakkında, sırf mecazdır. Zira, O'ndan başkasının, zatında nuru yoktur, nurunu emanet almıştır, nuraniyeti başkasıyla kaimdir. Küllî Nûr O'dur ve O'ndan başkasının nuru yoktur." (Gazâlî, *Mişkâtü'l-Envâr*, II, 16) Gazâlî, bu konudaki maksadını en açık bir biçimde şu açıklamalarıyla dile getirir: "Allah, öyle zahirdir ki, her zuhur O'nunladır. Kendi kendisinde zahir olup (görünüp) başkasını da izhar eden (gösteren), Nûr ismini alır. Her ne zaman varlık, yoklukla karşılaşırsa zuhur etme (görünme) şansı varlığındır. Yokluktan daha karanlık bir şey yoktur. Yokluk zulmetinden, hatta mümkin (varlığı ve yokluğu eşit ihtimale sahip) olma zulmetinden beri (uzak, münezzeh) olan ve bütün eşyayı yokluk zulmetinden varlık nuruna çıkaran, Nûr adını almaya her şeyden daha çok layıktır. Varlık, O'nun zatının nurundan bütün mevcudata akan bir nurdur. Allah, göklerin de, yerin de nurudur. Nasıl ki, güneş ışığının her zerresi, aydınlatıcı güneşin varlığına delalet ediyorsa, tıpkı bunun gibi, göklerin, yerin ve bunlar arasındaki varlıkların her zerresi de, varlığının mümkün oluşu ile, kendilerini Yaratanın varlığının zorunlu olduğuna delalet eder." (Gazâlî, *Makàsıd*, s. 106-107)

Bizim anladığımız kadarıyla Gazâlî, Nûr ismini te'vil etmiyor, mecaza gitmiyor gibi görünüyorsa da, aslında bu isme, "Gerçek ve en zahir mevcut" manasını veriyor ve dolayısıyla Türkçe'deki deyimiyle, "Gün gibi aşikâr hakiki varlık" demeye getiriyor. Nitekim kendisi şöyle demektedir: "ez-Zahir isminin manasını açıklarken söylediklerimiz, Nûr isminin manasını anlatmağa kâfidir." (Gazâlî, *a.g.e.*, s. 107)

Yukarıda görüldü ki, Allah hakkında Nûr isminin kullanılabileceği görüşü ağırlıktadır. Ancak problem, bunun ne şekilde anlaşılacağıdır.

Bizim kanaatimize göre, te'vile gitmeyenlerin yaklaşımıyla Yüce Allah'ın, Zât'ı itibarıyla mahiyetini bilemediğimiz bir Nûr olması, O'nun kâinattaki tecellisi ve tesiri itibariyle bizim bildiğimiz maddî ve manevî bütün nurlardan beklenen fonksiyonları gerçekleştirmesine, yani bu manada da Nûr olarak ka-

bul edilmesine mani değildir. Mesela O'nun, mahiyetini bilemediğimiz Nûr olması, maddî ve manevî alanlarda yol göstermesine, hidayet vermesine, varlıkların önünü aydınlatmasına engel teşkil etmez. Yine böyle olması, Gazâlî'nin yaklaşımıyla, O'nun, bütün varlıkların Kendisiyle kaim olduğu hakiki varlık olmasına da engel değildir. Dilde haklı bir mesnedi olan ve te'vilin kurallarına uygun yapılan diğer bütün yorumlar da makbul karşılanabilir. Buna göre, Allah, Nûr olduğu gibi, nurların Sahibi, nurların Yaratıcısı, nurların Çekip Çeviricisi, Süsleyip Bezeyen, nur gibi Temiz, Pak ve Nezih vs. kabul edilebilir.

Allah'ı bu ismiyle bilen ve tanıyan mümin, O'ndan gelen hüküm ve kuralların da hayat için gerçek anlamda bir nur, rehber ve hidayet olduğuna inanır. Dinî prensip ve ölçülere daha bir dikkat ve özenle uymaya çalışır. O'ndan uzak olmada her türlü körlük ve şakınlığın bulunduğunu bilir, O'na manen yakın olmaya gayret eder.

47/2. Ey nurları nurlandıran! ٢ يَا مُنَوِّرَ النُّورِ

Âlemde maddî ve manevî ne kadar nur, ışık ve aydınlık varsa, hepsini nur kılan O'dur.

47/3. Ey nurlara suret ve şekil veren! ٣ يَا مُصَوِّرَ النُّورِ

Her nura ve her nurlu varlığa irade ve kudretiyle maddî ve manevî suret veren O'dur.

47/4. Ey nurları yaratan! ٤ يَا خَالِقَ النُّورِ

Ne kadar maddî ve manevî nur, ışık, aydınlık ve nurlu varlık varsa hepsinin yaratıcısı O'dur.

47/5. Ey nurları takdir eden! ٥ يَا مُقَدِّرَ النُّورِ

Allah'ın, nurları ve nurlu varlıkları takdir ve idare ettiğine ilişkin bazı ayet-i kerimeler: "Hamd, gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah'ın hakkıdır. Bir de kâfirler kalkmışlar, bir takım putları Rab'lerine eşit sayıyorlar!" (6:1)

"Bir kimseye Allah nur vermemişse, artık o kimsenin aydınlıktan nasibi yoktur." (24:40)

"Allah'ın, göğsünü İslam'a açtığı, böylece Rabb'inden bir nur üzere bulunan kimse, kalbi imana kapalı kimse gibi midir?" (39:22)

"Onlar Allah'ın nurunu ağızlarıyla üfleyerek söndürmek isterler. Fakat kâfirlerin hoşuna gitmese de, Allah nurunu tamamlayacak (dünyanın her tarafına ulaştıracaktır)." (61:8)

"O gün Allah, Peygamberini ve onun beraberindeki müminleri utandırmaz. Onların nuru, önlerinden ve sağ taraflarından süratle ilerler. Şöyle derler onlar: "Ey Kerîm Rabbimiz! Nurumuzu daha da artır, tamamına erdir, kusurlarımızı affet, çünkü Sen her şeye kadirsin." (66:8)

47/6. Ey nurları idare eden! يَا مُدَبِّرَ النُّورِ ﴿٦﴾

Allah, tüm nurların çekip çeviricisidir. Ne kadar, nur ve nuranî varlık varsa hepsini yaratan, hepsini sevk ve idare eden, emir ve iradesine boyun eğdiren O'dur.

47/7. Ey bütün nurlardan evvel olan Nur! يَا نُورًا قَبْلَ كُلِّ نُورٍ ﴿٧﴾

Tüm nurları O yarattığına ve varlığının bir başlangıcı bulunmadığına göre, hepsinden önce olması zorunludur.

يَا نُورًا بَعْدَ كُلِّ نُورٍ ﴿٨﴾

47/8. Ey bütün nurlardan sonra da varlığı devam eden Nur!

O, bütün nurlar, sönüp kaybolduktan ve yok olup gittikten sonra da varlığı devam edecek olan ebedî Zât'tır.

47/9. Ey bütün nurların üstünde olan Nur! يَا نُورًا فَوْقَ كُلِّ نُورٍ ﴿٩﴾

O'nun nuru bütün nurların sonsuz derecede fevkindedir. O'nun tarafından yaratılmış nurların O'nun azamet nuruyla mukayese bile edilmesi mümkün mü?

يَا نُورًا لَيْسَ مِثْلَهُ نُورٌ ﴿١٠﴾

47/10. Ey hiçbir nur kendisine benzemeyen Nur!

O, öyle mukaddes ve yüce bir nurdur ki, O'na benzeyebilecek hiçbir nur yoktur. Zaten şu ayet-i kerime, hiçbir şeyin hiçbir şekilde O'na benzemediğini açıkça ifade etmektedir: "O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O, her şeyi hakkıyla işitir ve bilir." (42:11)

سُبْحَانَكَ يَا لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ اَجِرْنَا مِنَ النَّارِ ﴿١٧﴾

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-48-

48/1. Ey bağış ve ihsanı yüksek olan! ﴿١﴾ يَا مَنْ عَطَاؤُهُ شَرِيفٌ

Allah'ın rahmet ve kereminin meyveleri olan bağış ve ihsanları son derece açık, değerli ve boldur. Cenab-ı Hak Kur'ân'da, Süleyman Peygamber'e verdiklerini hatırlattıktan sonra bağış ve ihsanının hesapsız olduğunu ifade buyuruyor: "İşte bu, sana ihsanımızdır. İster dağıt, ister yanında tut, bu hesapsızdır." (38:39)

Bu dünyada, kim neyi isterse Allah onu kendisine verir: "Hepsine, dünyayı isteyenlere de, ahireti isteyenlere de Rabbinin ihsanından veririz. Rabbinin ihsanı kısıtlanmış değildir." (17:20)

Mümin kullarına Cennet'teki bağışını da şöyle niteliyor: "Mutlu olanlar ise Cennet'tedirler. Senin Rabbinin dilemesi hariç gökler ve yer durdukça orada ebedî kalacaklardır. Kesintisi olmayan bir ihsan içinde olacaklardır." (11:18)

48/2. Ey fiili latîf olan! ﴿٢﴾ يَا مَنْ فِعْلُهُ لَطِيفٌ

Allah'ın fiilleri, hem son derece letafetli, ince ve zariftir; hem de büyük lûtuf ve ihsan gayelerine yöneliktir. Hz. Mevlanâ, Yüce Allah'ın ince, lûtuf dolu fiillerini, baharda canlılar âlemi üzerinde yaptığı etkiyle akla yaklaştırmaya çalışır. Ona göre gizli bahar, etkilerinden; görmediğimiz Yüce Sanatkâr da eserlerinden bilinir: "Selviler, yeşillikler, çiçekler, güller dilsiz dudaksız olarak suya ve ilkbaharın adaletine teşekkür edip dururlar! Zarif, kıymetli elbiseler giymişler, eteklerini sürükleyerek, neşeli, kendilerinden geçmiş gibi hoş bir hâlde oynamadalar ve her tarafa misk-i amber kokuları saçmadalar! Onların her cüz'ü,

her parçası bahar padişahından gebe kalmışlar; bedenleri, meyve incileri ile dolmuş taşıyor! Sanki, evlenmeden, kendisine dokunulmadan Hz. İsa'ya gebe kalmış Meryem'ler gibi susmaktalar; laf ettikleri yok, fakat hâl dilleri ile, gönül dilleri ile çok fasih, çok manalı, latif sözler söylüyorlar! Her konuşan dil, konuşma gücünü Hakk'ın nurundan almadadır! Bahar mevsiminde her ağacın sayısız yaprağı, her çiçek, her yeşil, hatta ağaçlarda neşeli neşeli öten kuşlar, böcekler hepsi hepsi lisan-ı hâlleri ile konuşmadalar; hepsi de, konuşma gücünü Hakk'ın nurundan almadadır!"

48/3. Ey lûtfu daim olan! ﴿٣﴾ يَا مَنْ لُطْفُهُ مُقِيمٌ

Allah'ın lûtufları kesintisizdir. Rahmet ve keremi bâkî olduğundan lûtufları da sürekli tazelenerek devam eder. Allah'ın, lûtuf ve nimetinin sonsuz bir hayatta ebedî olarak devam edeceğine ilişkin şu ayet-i kerime çok anlamlıdır: "Onların Rabbi kendilerinin, katından bir rahmete, bir rıdvana ve içinde daimi nimetler bulunan Cennet'lere gireceklerini müjdeler." (9:21)

48/4. Ey ihsanı kadîm olan! ﴿٤﴾ يَا مَنْ إِحْسَانُهُ قَدِيمٌ

Allah'ın biz kulları üzerindeki nimetleri varlık ve hayata adım attığımız ilk andan itibaren devam etmektedir. Hatta, çok daha eskilere dayanmakta ve sarayımız olan şu dünyanın kurulmaya başlamasından itibaren bu ihsanlar başlamış bulunmaktadır. Şükür gerektiren tüm bu ihsanlar dururken, ibadetlerimiz karşılığında yeni ihsanlar beklemeye veya binbir hikmet için maruz bırakıldığımız bir sıkıntıdan dolayı yakınmaya hakkımız olabilir mi? Şu satırlar bu gerçeği ne güzel ifade etmektedir:

"Ey insan-ı müştekî! Sen madum (yoklukta) kalmadın, vücud nimetini giydin, hayatı tattın, camid kalmadın, hayvan olmadın, İslamiyet nimetini buldun, dalalette kalmadın, sıhhat ve selamet nimetini gördün ve hâkeza...

Ey nankör! Daha sen nerede hak kazanıyorsun ki, Cenab-ı Hakk'ın sana verdiği mahz-ı nimet olan vücud mertebelerine mukabil şükretmeyerek; imkânat ve ademiyet nev'inde ve senin eline geçmediği ve sen layık olmadığın yüksek nimetlerin sana verilmediğinden batıl bir hırsla Cenab-ı Hak'tan şekva ediyorsun ve küfran-ı nimet ediyorsun? Acaba bir adam; minare başına çıkmak gibi âlî derecatlı bir mertebeye çıksın, büyük makam bulsun, her basamakta büyük bir nimet görsün; o nimetleri verene şükretmesin ve desin: 'Niçin o minareden daha yükseğine çıkamadım' diye şekva ederek ağlayıp sızlasın. Ne kadar haksızlık eder ve ne kadar küfran-ı nimete düşer, ne kadar büyük divanelik eder, divaneler dahi anlar." (Bediüzzaman, *Mektubât*, 286)

48/5. Ey sözü hak olan! ٥ يَا مَنْ قَوْلُهُ حَقٌّ

Doğru söylememek, gerçek dışı konuşmak ya bilgisizlikten, ya acizlik ve korkaklıktan veya hıyanetten ileri gelir. Yüce Allah ise, tüm bu çirkin niteliklerden sonsuz derecede münezzehtir. Şu ayet-i kerime, Yüce Allah'ın bu vasfını açıkça ifade etmektedir: "Gökleri ve yeri hak ve hikmetle yaratan O'dur. O, 'ol!' dediği zaman her şey oluverir. Sözü haktır. Sûra üfleneceği gün de hâkimiyet O'nundur. Görünmeyeni de, görüneni de, olmuşu da, olacağı da O bilir. O, hakîm ve habîrdir (tam hüküm ve hikmet sahibi ve her şeyden hakkıyla haberdardır)." (6:73)

48/6. Ey vaadi doğru olan! ٦ يَا مَنْ وَعْدُهُ صِدْقٌ

Vaadinden dönmek, ya acizlikten veya tehdit ettiklerininini affetmekten ileri gelir. Sonsuz kudret sahibi Allah için acizlik söz konusu değildir. Hadsiz zulüm ve suç işleyen ve düşmanları olan inkârcıları affetmesi de söz konusu olamaz. Şu ayet-i kerimeler Allah'ın vaadinde sadık olduğunu ifade ediyorlar: "Size vadolunan şey elbette doğrudur. Hesap ve ceza mutlaka gerçekleşecektir." (51:5-6) "İman edip makbul ve güzel işler yapanları, ebedî kalmak üzere içinden ırmaklar akan Cennet'lere yerleştireceğiz. Bu, Allah'ın gerçek vaadidir. Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir?" (4:122); "(Cennet'tekiler de:) 'Bize verdiği sözü yerine getiren ve bizi dilediğimiz yerinde oturacağımız bu Cennet yurduna vâris kılan Allah'a hamdolsun. (Allah için) çalışanların ücreti ne güzeldir!' derler." (39:74)

48/7. Ey affı fazl olan! ٧ يَا مَنْ عَفْوُهُ فَضْلٌ

Allah'ın affının bir fazl ve kerem, azabının ise adaletin ta kendisi olduğuna şu satırlar ne güzel ışık tutar: "Nefs-i emmare tahrip ve şer cihetinde nihayetsiz cinayet işleyebilir, fakat icad ve hayırda iktidarı pek azdır ve cüz'îdir. Evet, bir haneyi bir günde harab eder, yüz günde yapamaz. Lakin eğer enaniyeti bıraksa, hayrı ve vücudu tevfik-i İlahiye'den istese, şer ve tahripden ve nefse itimaddan vazgeçse, istiğfar ederek tam abd olsa; o vakit يُبَدِّلُ اللّٰهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ (Ancak şu var ki dönüş yapıp iman edenler güzel ve makbul işler işleyenler müstesnadır. Allah onların kötülüklerini iyiliklere, günahlarını sevaplara çevirir. Çünkü Allah, Ğafur'dur, Rahîm'dir [(çok affedicidir, merhamet ve ihsanı boldur.) (25:70)] sırrına mazhar olur. Ondaki nihayetsiz kabiliyet-i şer, nihayetsiz kabiliyet-i hayra inkılab eder. Ahsen-i takvim kıymetini alır, a'lâ-yı illiyyîne çıkar.

İşte ey gafil insan! Bak Cenab-ı Hakk'ın fazlına ve keremine! Seyyieyi (kötülüğü) bir iken bin yazmak, haseneyi (iyiliği) bir yazmak veya hiç yazmamak adalet olduğu hâlde; bir seyyieyi bir yazar, bir haseneyi on, bazan yetmiş, bazan yediyüz, bazan yedi bin yazar. Hem şu nükteden anla ki; o müthiş Cehennem'e girmek ceza-yı ameldir, ayn-ı adildir. Fakat Cennet'e girmek, mahz-ı fazıldır." (*Sözler*: 320-321)

48/8. Ey azabı adalet olan! ﴿٨﴾ يَا مَنْ عَذَابُهُ عَدْلٌ

Azabının adalet olduğu bir önceki ismin izahından anlaşıldı.

48/9. Ey zikri tatlı olan! ﴿٩﴾ يَا مَنْ ذِكْرُهُ حُلْوٌ

Gönüller ancak Allah'ı anmakla huzur bulur ve itmi'nane erer. Bu gerçek, Allah'ı anmayı, O'nun sanat ve nimetleri üzerinde tefekkür etmeyi prensip hâline getiren herkesçe tecrübeyle sabittir. O'nu anmak, öylesine halavetli, tatlı ve lezzetlidir ki, tekrarı, usandırmak şöyle dursun, yapıldıkça yapana zevk ve şevk verir.

48/10. Ey dostluğu lezzetli olan! ﴿١٠﴾ يَا مَنْ أُنْسُهُ لَذِيذٌ

Kul için, Allah ile dost, hemdem ve sırdaş olmak dünya ve ahirette erilecek en yüksek mazhariyet ve en ulvî lezzettir. Cennet'te, O'nun Yüce huzuruna hususî kabulün ve cemalini seyretmenin verdiği lezzetin, tüm cennet nimetlerini unutturduğu hadîs-i şeriflerde dile getirilmiştir.

سُبْحَانَكَ يَا لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ اَجِرْنَا مِنَ النَّارِ ﴿٤٨﴾

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-49-

وَاَسْئَلُكَ بِأَسْمَائِكَ

Allah'ım! Sen'den şu isimlerinin hakkı için istiyor ve yalvarıyorum:

49/1. Ey kullarını nimet ve ihsanına nail eden Münevvil! ① يَا مُنَوِّلُ

Allah, bu isminin gereği olarak türlü türlü rızık ve yiyecekler yaratır, mahlukatına bolca ikram eder. Denizin dibindeki balıklardan, karaların en küçük canlılarına kadar, hiçbir varlığı maddî ve manevî gıdasız bırakmaz.

49/2. Ey bütün müşkülleri halleden ve hak ile batılın arasını ayıran Mufassıl! ② يَا مُفَصِّلُ

Allah, mahlukatını tür ve kısımlara ayıran, gerçekleri hikmetinin gerektirdiği ölçüde detaylı bir şekilde anlatan, hakkı batıldan ayırt ettiren, adaletini gerçekleştirerek varlıkların arasındak ihtilafları çözüme kavuşturandır. Bir ayet-i kerimede, "Biz her şeyi detaylı bir şekilde açıkladık." (17:12) buyurarak bu vasfına dikkat çekiyor.

49/3. Ey istediğini istediği şekilde değiştiren Mübeddil! ③ يَا مُبَدِّلُ

Allah bu vasfının gereği olarak mesela, gece ve gündüzü bir birbiriyle değiştirmekte, yeryüzünü mevsimden mevsime çevirmekte, insanların renk ve dillerini birbirinden farklı kılmaktadır. Günde bazen birkaç defa, atmosferi bulutlarla doldurup ardından rüzgâr süpürgesiyle silip süpürerek gökyüzü sayfasını değiştirmektedir. Ayrıca, kıyamette yeri ve gökleri başka yer ve göklerle değiştirecek, Cehennem'e giden bedbahtların yanan derilerini yeni derilerle değiştirecektir.

49/4. Ey zorlukları kolaylaştıran Müsehhil! ④ يَا مُسَهِّلُ

Allah, zorlaştırıcı değil, kolaylaştırıcıdır. Kulları için kolaylık diler, zorluk dilemez. Hayatı kolaylaştırıcı vesile ve vasıtalar yaratır. Zor anlarında kullarının imdadına koşar, sıkıntısını rahata tebdil eder.

49/5. Ey istediğini zelil kılan ve mahlukatına boyun eğdiren Müzellil! ⑤ يَا مُذَلِّلُ

Allah, bal arısına yaylım yolları müsahhar kılan (16:69); binmek ve etlerinden yemek için hayvanları insanların emrine âmade kılan (36:72); Cennet ağaçlarının meyvelerini kolayca koparılacak bir şekilde dostlarının hizmetine hazır hâle getirendir. (76:14)

49/6. Ey kitaplar ve bereketler indiren; dilediğinin rütbesini alçaltan Münezzil! ⑥ يَا مُنَزِّلُ

Gökten yere, yukarıdan aşağıya inen her türlü maddî ve manevî varlıkların indiricisi Yüce Allah'tır. Buna göre, yağmuru, rızık ve bereketleri, vahiy ve kutsal kitapları indirendir. Ayrıca, alçaltılmayı hak eden kimselerin derece ve rütbesini de düşürendir.

49/7. Ey kâinattaki bütün işleri döndüren ve kullarını hâlden hâle sevk eden Muhavvil! ⑦ يَا مُحَوِّلُ

Allah, güzel isimlerinin tecellilerini tazelemek ve kullarını imtihan etmek gibi hikmetlerden dolayı varlıkları hâlden hâle çevirir. Genişlik ve darlık, varlık ve yokluk, tokluk ve açlık, hayat ve ölüm, aydınlık ve karanlık, sıcak ve soğuk, nimet ve nıkmet vs. hep O'nun izni ve iradesi dâhilinde varlıkların zaman zaman maruz kaldıkları değişikliklerdir.

يَا مُجَمِّلُ ⑧

49/8. Ey her şeyi münâsip şekilde güzelleştiren Mücemmil!

Gökyüzünü çeşit çeşit yıldızlarla, yeri türlü türlü çiçek ve rengârenk, küçüklü büyüklü hayvanlarla, insan vücudunu sayısız hüsün tecellileriyle güzelleştiren ancak O'dur.

49/9. Ey her şeyi kemale erdiren Mükemmil! ⑨ يَا مُكَمِّلُ

İslam dinini biz kulları için bir hayat programı olarak mükemmel kılan O'dur. Her şeye bir kemal noktasına ulaşması için gerekli donanımı verip, o kemal noktasına doğru adım adım ilerleten, bu süreçte lazım olan her şeyi ona sağlayan ve hedeflenen kemali gerçekleştiren O'dur. Kısaca, her konuda olgunlaştırıp tamamlayan O'dur.

49/10. Ey istediğini istediğine üstün kılan Mufaddil! يَا مُفَضِّلُ ⓾

Allah, dilediği kuluna üstünlük verir. Her varlığa kendisine özgü üstünlükler lûtfeder. Kulları arasında hikmeti gereği dereceleri paylaştırır. Mesela, Hz. Âdem'i ilimle meleklerden üstün kılmıştır. Hz. Muhammed (a.s.m.)'i tüm insanlara üstün kılmıştır. Bir ayet-i kerimede bu üstün kılışın başka bir alanda tecellisini şöyle ifade etmektedir: "Allah, maişet ve rızık hususunda kiminizi kiminize üstün kıldı." (6:71)

سُبْحَانَكَ يَا لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ اَجِرْنَا مِنَ النَّارِ ⓾

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-50-

يَا مَنْ يَرٰى وَلَا يُرٰى ①

50/1. Ey her şeyi gören, fakat Kendisi görülmeyen!

Bir ayet-i kerimede, yadırgayıcı bir soruyla "O bilmiyor mu ki Allah, olan biten her şeyi görür?" (96:14) buyrularak Allah'ın her şeyi gördüğüne dikkat çekilir.

Hz. Musa'nın, Kendisini görmek istemesi üzerine verilen şu cevap ise, O'nun bu dünya gözüyle görülemeyeceğini gösterir: ["Sen Beni göremezsin. Ama şimdi şu dağa bak, eğer yerinde durursa sen de Beni görürsün!" derken Rabbi dağa tecelli eder etmez onu un ufak ediverdi. Mûsâ da düşüp bayıldı. Kendine gelince dedi ki: "Sübhansın ya Rabbî. Her noksanlıktan münezzeh olduğun gibi, dünyada Seni görmemizden de münezzehsin. Bu talebimden ötürü tevbe ettim. (Ben ümmetim içinde Seni görmeden) iman edenlerin ilkiyim!"] (7:143)

يَا مَنْ يَخْلُقُ وَلَا يُخْلَقُ ②

50/2. Ey her şeyi yaratan, fakat Kendisi yaratılmayan!

O her yaratılmışın yaratıcısı olduğu hâlde yaratılmış olmaktan münezzehtir.

50/3. Ey her şeye yol gösteren, fakat Kendisi

yol gösterilmeye muhtaç olmayan! ③ يَا مَنْ يَهْدِى وَلَا يُهْدٰى

Allah, yol gösterilmeye ve hidayete muhtaç bütün yaratılmışları yol gösterici duyu ve duygularla donatan, bazılarına akıl ihsan eden, peygamberler ve semavî kitaplar yollayarak da bu vasfını ortaya koyan ve bunlardan yararlananlara iman nasip ederek tüm bu hidayetlerin en büyük gayesini gerçekleştirendir.

50/4. Ey hayat veren, fakat Kendisi

hayat verilmeye muhtaç olmayan! ④ يَا مَنْ يُحْيِى وَلَا يُحْيٰى

Bediüzzaman, Yüce Allah'ın bu "hayat verici" vasfını şöyle açıklıyor: "Hayat veren yalnız O'dur. Öyle ise, her şeyin Hàlık'ı dahi yalnız O'dur. Çünkü kâinatın ruhu, nuru, mayesi, esası, neticesi, hülasası hayattır. Hayatı veren kim ise, bütün kâinatın Hàlık'ı da O'dur. Hayatı veren elbette O'dur, Hayy u Kayyum'dur.

Zemin yüzünün sahrasında çadırları kurulmuş gayet muhteşem zîhayatlar ordusunu görüyoruz. Evet Hayy u Kayyum'un hadsiz ordularından, her bahar mevsiminde yeni silah altına alınmış, gaibden gelen taze bir ordu meydana çıkmış görüyoruz. Şu orduya bakıyoruz ki: Nebatat taifelerinden iki yüz binden ziyade ve hayvanat milletlerinden yine yüz binden fazla çeşit çeşit muhtelif kavimler görüyoruz. Her bir milletin, her bir taifenin elbisesi ayrı, erzakı ayrı, talimatı ayrı, terhisatı ayrı, silahları ayrı, müddet-i askeriyeleri ayrı olduğu hâlde; bir kumandan-ı azam hadsiz kudret ve hikmetiyle ve nihayetsiz ilim ve iradesiyle, bitmez rahmetiyle, tükenmez hazinesiyle, hiçbirini unutmayarak, şaşırmayarak, karıştırmayarak, geciktirmeyerek, ayrı ayrı bütün o üç yüz binden ziyade milletleri ve taifeleri kemal-i intizam ile, tamam-ı mizan ile, vakti vaktine ayrı ayrı erzaklarını, ayrı ayrı elbiselerini, ayrı ayrı silahlarını vererek, ayrı ayrı talimat yaptırarak, ayrı ayrı terhisat ettiğini, gözü bulunan bilmüşahede görür ve kalbi bulunan biaynelyakîn tasdik eder.

İşte hiç mümkün müdür ki: Şu ihya ve idareye ve şu terbiye ve iaşeye; o orduyu bütün şuunatıyla ihata eden bir ilm-i muhitin ve o orduyu bütün levazımatıyla idare eden bir kudret-i mutlakanın sahibinden başkası karışabilsin, müdahale edebilsin, onda hissesi olsun? Yüzbinler defa hâşâ!" (*Mektûbât*, s. 239)

Böylesine, her hayat sahibini ihya eden Zât, başkası tarafından ihya edilmiş olmaktan hadsiz derecede münezzehtir.

50/5. Ey her şeyi doyuran, fakat Kendisi doyurulmaktan münezzeh olan! يَا مَنْ يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ ⑤

En'am Sûresi 14. ayet-i kerimesinde Yüce Allah'ın bu vasfı açıkça dile getirilmiştir: "De ki: Gökleri, yeri yaratan, beslenmeyip besleyen Allah'tan başkasını mı Tanrı edinecek mişim?"

Fıtratın güçlü ve köklü mantığıdır bu. Dostluk kime sunulacak, kime bağlanılacak? Göklerin ve yerin yoktan var edicisine değil de kime? Göklerde ve yerde yaşayan bütün canlıların rızkını verene, herkesi yedirdiği hâlde yedireni olmayana değil de kime? (Seyyid Kutub, *Fî Zılâl*, ilgili ayetin tefsiri)

50/6. Ey her şeyi koruyan, fakat Kendisi korunmaya muhtaç olmayan! يَا مَنْ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ ⑥

Bir ayet-i kerimede Yüce Allah'ın bu vasfına şöyle dikkat çekilir: "De ki 'Peki her şeyin gerçek yönetimini elinde tutan, Kendisi her şeyi koruyup gözeten, ama Kendisi himaye altında olmayan kimdir? biliyorsanız söyleyin bakalım!" (23:88)

Evet, kimdir gücüyle dilediğini koruyan, kimseye ihtiyacı olmayan, kimsenin onu korumasına imkân bulunmayan, kullarından birine bir kötülük dilediğinde, o kulu kurtaracak hiçbir güç bulunmayan?

50/7. Ey her şey hakkında karar veren, fakat Kendisi hakkında karar verilemeyen! يَا مَنْ يَقْضِى وَلَا يُقْضٰى عَلَيْهِ ⑦

Allah'ın hüküm ve karar verici vasfına şu ayet-i kerimelerle dikkat çekilmektedir: "Şüphesiz Allah dilediği hükmü verir." (5:1) "Peki, görmüyorlar mı yeryüzünü, sahip olduğu en iyi şeylerden her gün biraz daha yoksun bırakarak (cezalandırıcı müdahalelerimizle) nasıl yokluyoruz? (Bilmiyorlar mı ki,) Allah hüküm verdiği (zaman) O'nun hükmünün önüne geçecek kimse yoktur (ve yine bilmiyorlar mı ki) O, hesabı pek çabuk olandır!" (13:41)

يَا مَنْ يَحْكُمُ وَلَا يُحْكَمُ عَلَيْهِ ﴿٨﴾

50/8. Ey hüküm veren, fakat Kendisine hükmedilemeyen!

Allah, ne Kendisi ne de hükmü hakkında başkasının karar almasına izin vermez: "O, hükmünde kimseyi kendine ortak tutmaz!" (18:26)

50/9. Ey doğurmayan ve doğmayan! يَا مَنْ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ﴿٩﴾

Allah'ın gerçekliği ezeli ve ebedi olarak değişmeyen bir gerçekliktir. Bir hâlden bir hâle geçip durmaz. Her durumda mutlak kemal sahibidir. Doğum ise üremektir. Eksiklik veya yokluktan sonra fazla olan bir varlık hâlidir. Bu ise Allah için imkânsızdır. Sonra bu çift olmayı gerektirir. Çift olmak ise denginin bulunmasını. Bunlar da O'nun hakkında imkânsızdır. Bu nedenle "tek" sıfatı baba ve çocuk anlayışını reddetmeyi de kapsamaktadır. (Seyyid Kutub, *Fî Zılâl*, İhlas Sûresi: 3. ayetin tefsiri)

وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا اَحَدٌ ﴿١٠﴾

50/10. Ey hiçbir şey Kendisine denk olmayan!

Yani, O'nun bir eşi ve dengi yoktur. Ne varlığının hakikatinde ne faaliyetinin hakikatinde, ne de zati sıfatlarının herhangi birinde eşi ve benzeri yoktur. Bu da O'nun "Ehad = tektir" sıfatı ile ifade edilmiş olmaktadır. Buradaki ise pekiştirme ve açıklamadır. Bu anlayış dualizm inancını reddetmektedir. Çünkü dualizmde Allah, iyilik ilahı kabul edilir. Karşısında bu inanca göre bir de kötülük ilahı vardır. Bu kötülük ilahı O'nun iyilik işlerini tersi ile karşılar ve yeryüzünde bozgunculuğu yaymaya çalışır. Dualizm inanışlarının en yaygın olanı eski İran inancıdır. Bu inançta bir aydınlık ilahı, bir de karanlık ilahı var kabul edilirdi. Bu anlayış Arap Yarımadası'nın güneyinde hâkim olmuştu. Zira bu kesimler İranlıların nüfuzu ve hâkimiyeti altındaydı. (Seyyid Kutub, *Fî Zılâl*, İhlas Sûresi, 4. ayetin tefsiri)

سُبْحَانَكَ يَا لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ اَجِرْنَا مِنَ النَّارِ ﴿٥٠﴾

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-51-

51/1- Ey en iyi Sevgili! (١) يَا نِعْمَ الْحَبِيبُ

"En iyi" diye çevirdiğimiz, "Ni'me" kelimesi, aslında "ne iyi", "ne güzel" anlamındadır.

O sevgilerin en iyisi ve en güzeline layıktır. Çünkü, sevgisi rızasına ve ebedî cennetine ualştırır. Üstelik, acısız, elemsiz ve ayrılıksızdır.

51/2. Ey en iyi Tabîb! (٢) يَا نِعْمَ الطَّبِيبُ

Dünya en büyük hastane, yeryüzü bir eczane, Yüce Allah ise, her derde bir derman yaratan, gerçek şifa kaynağı olan en iyi tabiptir:

"Müthiş bir hastalıktan şifa bulmak, eğer tevhid nazarıyla bakılsa; birden, zemin denilen hastahane-i kübrada bulunan bütün dertlilere, âlem denilen eczahane-i ekberden ilaçları ve dermanlarıyla şifa ihsan etmek yüzünde, Rahîm-i Mutlak'ın cemal-i şefkati ve mehasin-i rahîmiyeti küllî ve şaşaalı bir surette görünür. Eğer tevhid nazarıyla bakılmazsa; o cüz'î fakat alîmane, basîrane, şuurkârane olan şifa vermek dahi, camid ilaçların hasiyetlerine ve kör kuvvete ve şuursuz tabiata verilir. Bütün bütün mahiyetini ve hikmetini ve kıymetini kaybeder." (Bediüzzaman, *Şuâlar*, s. 8)

51/3. Ey en iyi Hesap Gören! (٣) يَا نِعْمَ الْحَسِيبُ

"Hasîb" kelimesinin iki farklı manası vardır:

a) Hesaba çeken.

b) Kâfi gelen.

Allah her iki manada da en iyi ve en güzel Hasîb'tir. Bu isimle ilgili geniş açıklama 45/5'te geçti. Yüce Allah, kullarına en iyi şekilde kâfi gelen, yeterli olandır. Aynı zamanda hesabı göz açıp kapayıncaya kadar kısa bir sürede gören, muhasebeyi çabuk yapan ve affetmediği kulunu sıkı hesaba çekmekten vazgeçmeyendir.

51/4. Ey en iyi Yakın! (٤) يَا نِعْمَ الْقَرِيبُ

Allah'ın Karîb ismiyle ilgili açıklama, 45/1 ve 46/10'da geçti. Yüce Allah'ın yakınlığı en faydalı, en güzel ve en iyi yakınlıktır. O'nun yakınlığından veya O'nun namına olan yakınlıklardan başkasında fayda yoktur.

51/5. Ey en iyi Gözetleyici! ﴿٥﴾ يَا نِعْمَ الرَّقِيبُ

Allah'ın "Rakîb" ismiyle ilgili geniş açıklama 32/3 ve özellikle de 45/2'de geçti. Yüce Allah, mahlukatını en güzel şekilde görüp gözetleyen ve iyi şekilde onları muhafaza ve kontrol edendir.

51/6. Ey en iyi Cevap Veren! ﴿٦﴾ يَا نِعْمَ الْمُجِيبُ

Bir ayet-i kerimede bu isim şöyle yer almaktadır: "Nuh, bize seslenmişti de Biz, ona ne güzel karşılık vermiştik." (37:75)

Ayette, Hz. Nuh'un feryadına işaret olunuyor. O uzun bir tebliğ döneminden sonra ümidini kesmiş ve Allah'a şöyle feryad etmişti: "Rabbim, ben yenildim, bana yardım et!"

Allah'ın Hz. Nûh'a cevabı, duasını kabul buyurup düşmanlarını helak etmesi, kendisiyle beraber müminleri kurtuluşa erdirmesi şeklinde olmuştur.

51/7. Ey en iyi Dost! ﴿٧﴾ يَا نِعْمَ الْأَنِيسُ

"Dost" diye çevirdiğimiz "Enîs" kelimesi, ayrıca, arkadaş, ünsiyet edilen, alışılmış, ülfet edilen, sevilen vs. anlamlarına gelir. Yüce Allah, kelimenin tüm bu zengin içeriğiyle gerçek anlamda Enîs, hem de ne güzel ve ne iyi Enîs'tir!

51/8. Ey en iyi Vekîl! ﴿٨﴾ يَا نِعْمَ الْوَكِيلُ

Vekîl, birinin işini üzerine alan, koruyucu ve gözetici, yardım edici ve sahip çıkıcı anlamlarına gelir. Bu isim bir ayet-i kerimede geçmektedir: "Onlar ki, kendilerine bazı kimselerin, 'Düşmanınız olan insanlar size karşı ordu toplayıp hazırladılar, (aman) onlardan korkun!' demeleri, onların ancak imanını artırdı da, 'Allah bize yeter, O ne güzel Vekîl'dir (koruyucu ve gözetici, yardım edici ve sahip çıkıcıdır)!' dediler." (3:173)

51/9. Ey en iyi Efendi! ﴿٩﴾ يَا نِعْمَ الْمَوْلٰى

İki ayet-i kerimede Yüce Allah'ın bu ve bundan sonraki vasıfları yer almaktadır. Biri şu mealdedir: "Ve bütün bunlara rağmen onlar yine de (hakça olandan) yüz çevirirlerse, artık bilin ki, Allah sizin yüceler yücesi Efendiniz-

dir; ne yüce, ne üstün bir Efendidir O, ve ne güzel, ne eşsiz bir Yardımcıdır!" (8:40)

Yani, eğer küfürlerinden dönmez ve Hz. Peygamber ile savaşmaya son vermezlerse, Siz de iyi biliniz ki, muhakkak Allah, sizin mevlanız, veliniz ve yardımcınızdır. Şu hâlde onların düşmanlıklarından korkmayınız, Allah'a dayanınız, O ne güzel Mevla, ne güzel yardımcıdır ki, sahip çıktığı kaybolmaz, yardım ettiği mağlup olmaz.

İlgili ikinci ayet ise şudur: "Ve Allah'ın davası için, O'nun yolunda gösterilmesi gereken en zorlu, en üstün çabalara girişin; (mesajına muhatap ve taşıyıcı olarak) sizi seçen ve din konusunda üzerinize bir zorluk, bir güçlük yüklemeyen O'dur: (Ve size) atanız İbrahim'in inancını (izlemeyi öneren de O) Elçinin sizin önünüzde ve sizin de tüm insanlığın önünde gerçeğe tanık olmanız için geçmiş çağlarda da, bu ilahi mesajda da, sizi 'kendilerini yürekten Allaha teslim edenler' diye isimlendiren O'dur. Öyleyse, salatta (namazda) devamlı ve duyarlı olun, arınmak için verilmesi gerekeni verin ve sımsıkı Allah'a bağlanın. Sizin gerçek Efendiniz O'dur; ne üstün, ne yüce Efendi; ne üstün, ne yüce Yardımcı!" (22:78)

51/10. Ey en iyi Yardımcı! ۝ يَا نِعْمَ النَّصِيرُ

Yardım etmek manasındaki "Nasr" mastarından gelen Nasîr, çok yardım eden, te'yid ve takviye eden demektir. (Beyhakî, *a.g.e.*, s. 68)

Fiil şeklinin çokça geçtiği Nasîr ismi, Kur'ân'da daha ziyade "Sizin O'ndan başka veliniz ve yardımcınız yoktur." (2:107), "Allah'tan başka kendileri için bir veli ve yardımcı bulamazlar." (4:173) gibi olumsuzluk ifade eden cümlelerde bulunur. Bir de en çok geçtiği şekil, "O, ne güzel Mevla , ne güzel yardım edendir." (22:78; 8:40) medih fiili "Ni'me"ye fail olduğu durumlar ile, "Kefâ" fiili ile ilgili geldiği yerlerdir. "Hidayet edici ve yardım eden olarak Rabbin yeter." (25:31) şekilleridir.

Bir ayette de Yüce Allah yardım edenlerin en hayırlısı manasında "Hayru'n-Nasırîn" olarak nitelenmektedir. (3:150)

"Yardım edici olmak" ulûhiyetin en ayırıcı vasıflarından birisidir. Çünkü sahte tanrılar yardım edemezler. "Belki yardım olunurlar diye Allah'tan başka tanrılar edindiler. (O sahte tanrılar) onlara yardım edemezler. Aksine kendileri onlar için hazırlanmış askerlerdir (onları korumaktadırlar)." (36:74-75)

Allah ise, çoğu defa insan istemeden ve ihtiyacını daha kendisi bile bilmeden evvel ona yardım eder. (Razî, *Mefatih*, I, 234) Muvaffakıyet ve muzafferiyet ancak O'ndan gelir. (8:10) Peygamberlere (21:77; 9:40), müminlere (8:10; 2:286) yardım eder. O'nun yardım ettiğine kimse galip gelemez. (3:160)

سُبْحَانَكَ يَا لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ اَجِرْنَا مِنَ النَّارِ ﴿٥١﴾

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-52-

52/1. Ey Kendisini tanıyanların sevinç kaynağı! يَا سُرُورَ الْعَارِفِينَ ﴿١﴾

Arif, Cenab-ı Hakk'ı yine O'nun verdiği nurla iyice bilen; âlemi ve hadiseleri İlahî feyiz ve ilimle gören; İlahî sır ve hakikatlere vâkıf; aklıyla beraber kalbi de nurlanmış, Allah'ın veli kulu demektir. İşte Yüce Allah, bu nitelikteki has kullarının en büyük huzur, mutluluk ve sevinç kaynağıdır. O'nu bir kez olsun bilen ve tanıyan bahtiyar bir kul, O'ndan ayrı düşmekten, O'nu unutmaktan ve O'ndan kopuk yaşamaktansa ölümü ve ateşlere atılmayı tercih eder.

Allah, bu şekildeki kullarına ahirette nasıl bir sevinç ve sürur bahşedeceğini şu ayet-i kerime ile açıklamaktadır: "Allah da onları o günün felaketinden korur, onların yüzlerine nûr, gönüllerine sürûr verir." (76:11)

52/2. Ey Kendisini arzulayanların dostu! يَٓا اَنِيسَ الْمُرِيدِينَ ﴿٢﴾

Allah, Kendisini murat eden, arzulayan, özleyen ve Kendisine kavuşmak isteyen kulları için huzuru, teveccühü, yakınlığı ve rahmetiyle her şeye ve herkese tercih edilen en iyi can dostudur.

يَا مُغِيثَ الْمُشْتَاقِينَ ﴿٣﴾

52/3. Ey Kendisine müştak olanların imdadına koşan!

Müştak, arzulayan, özleyen, iştiyaklı, kavuşmak için can atan demektir. Allah, bu şekilde Kendisini aramak için yollara düşen, uğrunda didinen kullarını

yarı yolda bırakmaz, onların imdadına koşar, ellerinden tutar ve vuslatıyla şereflendirir.

52/4. Ey tevbekârların sevgilisi! ﴿٤﴾ يَا حَبِيبَ التَّوَّابِينَ

Şüphe yok ki Allah, insanlık gereği meydana gelebilecek kusurlardan dolayı çok çok tevbe edenleri sever. Onlar da, O'nu çok severler.

52/5. Ey ihtiyaç sahiplerine rızık veren! ﴿٥﴾ يَا رَازِقَ الْمُقِلِّينَ

İhtiyaç sahibi diye çevirdiğimiz "Mukıll" kelimesi, malı az olan, muhtaç, fakir ve yoksul demektir. Aslında ve özünde her varlık, hatta en zengin olanı bile gerçekte yoksul, Allah'ın vereceği rızka muhtaç ve fakirdir. Görünürde zengin fakat gerçekte yoksul olan tüm zenginleri de nasiplendiren, kısmetlendiren ve rızıklarla besleyen O'dur.

52/6. Ey günahkârların ümidi! ﴿٦﴾ يَا رَجَاءَ الْمُذْنِبِينَ

Allah, en büyük günahları bile işleyen kullarını da rahmet ışığını göstererek ümitlendirmekte ve böylece tevbe yoluna girmek için cesaretlendirmektedir: "De ki: 'Ey çok günah işleyerek kendi öz canlarına kötülük etmede ileri giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyiniz. Allah bütün günahları affeder. Çünkü O, gafur ve rahîmdir (çok affedicidir, merhamet ve ihsanı fazladır)." (39:53)

Şu ayet-i kerime de günahkârlar için büyük bir ümit kaynağıdır:

"Şu muhakkak ki Allah kendisine şirk koşulmasını affetmez, ama bunun altındaki diğer günahları dilediği kimse hakkında affeder." (4:48)

52/7. Ey sıkıntıda olanların ferahlatıcısı! ﴿٧﴾ يَا كَاشِفَ الْمَكْرُوبِينَ

Yüce Allah'ın, her türlü sıkıntıdan ferahlatıcı olduğuna şu ayet-i kerime ışık tutmaktadır: "De ki: 'Karanın ve denizin karanlıklarından bizi kurtarırsan, elbette şükredenlerden olacağız', diye yalvararak ve gizlice dua ettiğinizde, sizi bundan kim kurtarır? De ki: 'Sizi ondan ve bütün sıkıntılardan kurtaracak olan Allah'tır; böyle olduğu hâlde siz yine de şirk koşuyorsunuz'." (6:63-64)

Şu ayet-i kerime de bu konuda çok anlamlıdır: "Eğer Allah sana bir sıkıntı verirse O'ndan başkası onu gideremez. Sana bir hayır ve nimet verirse... Zaten O her şeye olduğu gibi, buna da elbette kadirdir." (6:17)

52/8. Ey gamlılara nefes aldıran! يَا مُنَفِّسًا عَنِ الْمَغْمُومِينَ ۝٨

Hz. Yunus (a.s.)'ın balığın karnından kurtuluşuna işaret eden şu ayet-i kerime Yüce Allah'ın bu vasfına dikkat çeker: "Biz de onun duasını kabul ettik ve onu tasadan kurtardık. İşte biz, inananları böyle kurtarırız." (21:88)

يَا مُفَرِّجًا عَنِ الْمَحْزُونِينَ ۝٩

52/9. Ey mahzunlara kurtuluş yolu gösteren!

Yüce Allah'ın her türlü üzüntü ve endişeyi giderici vasfına, cennetliklerin bir duasına yer veren şu ayet-i kerimeyle işarette bulunulmuştur: "Şöyle derler: 'Hamdolsun bizden her türlü endişeyi gideren Allah'a! Gerçekten Rabbimiz gafûrdur, şekûrdur (çok affedicidir, kullarının amellerini ve şükürlerini kabul edip mükâfatlarını fazlasıyla verir).

52/10. Ey önceki ve sonrakilerin İlahı! ۝١٠ يَا إِلٰهَ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ

Allah, evvel geçen ve sonra gelen, kısaca ezelden ebede kadar gelmiş ve gelecek olan tüm varlıkların biricik yaratıcısı, Rabbi ve ma'bududur. Bu gerçeği şu ayet-i kerimelerde açıkça görüyoruz: "Bilin ki O, göklerin, yerin ve ikisi arasındaki varlıkların Rabbidir. O'ndan başka tanrı yoktur. Hayatı veren ve hayatı alıp öldüren de O'dur. Sizin ve daha önce gelmiş geçmiş atalarınızın da Rabbidir." (44:7-8)

"O'dur Allah. O'ndan başka yoktur İlah. Başta da sonda da, dünyada da ahirette de bütün hamdler, güzel övgüler O'nadır. Hüküm yetkisi O'nundur. Sonunda varacağınız yer de O'nun huzurudur." (28:70)

سُبْحَانَكَ يَا لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ الْأَمَانُ الْأَمَانُ أَجِرْنَا مِنَ النَّارِ ۝٥٢

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-53-

53/1. Ey Cennet ve Cehennem'in Rabbi! يَا رَبَّ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ ①

Ebedî mükâfat yurdu, cemal ve rahmetinin sonsuz tecelligâhı olan Cennet'in de; ebedî zindanı, celal ve gazabının sahnesi olan Cehennem'in de yaratıcısı ve sahibi O'dur.

53/2. Ey peygamberlerin ve seçkinlerin Rabbi! يَا رَبَّ النَّبِيِّينَ وَالْأَخْيَارِ ②

Peygamberleri ve tüm hayırlı kimseleri yaratan, terbiye eden, kemale erdiren ve hepsine sahip çıkan O'dur.

53/3. Ey sıddıkların ve iyilerin Rabbi! يَا رَبَّ الصِّدِّيقِينَ وَالْأَبْرَارِ ③

Özü sözü doğru, içleri dışları bir, gerçek müminlerin ve iyi kimselerin de Rabbi O'dur.

53/4. Ey küçüklerin ve büyüklerin Rabbi! يَا رَبَّ الصِّغَارِ وَالْكِبَارِ ④

Varlıkların en küçüğünden tutun da en büyüğüne kadar hepsini türlü yeteneklerle donatan ve yetenekleri geliştirerek hedeflenen kemallerine erdiren ve bu yolda onlara lazım olan her şeyi sağlayıp hedeflerinden geri bırakacak her şeyden esirgeyen O'dur.

53/5. Ey danelerin ve meyvelerin Rabbi! يَا رَبَّ الْحُبُوبِ وَالْأَثْمَارِ ⑤

Daneyi ve meyveyi, zigotu ve yumurtayı de terbiye eden, olgunlaştırıp kemale ulaştıran O'dur. Özellikle meyveler, O'nun mükemmel fazl ve keremini hissettirmek için ihsan ve ikramıyla olgunlaşıp süslenerek dikkatleri üzerlerine çekerler ve kendilerini rızık isteyenlerin nazarlarına arz ederler.

53/6. Ey nehirlerin ve ağaçların Rabbi! يَا رَبَّ الْأَنْهَارِ وَالْأَشْجَارِ ⑥

Nehirler, O'nun varidatını depolama ve emrine boyun eğdirmesiyle yerden fışkırır. Mahlukata rızık olmak üzere gönderilen süslü, çiçekli, gülümseyen ve

sümbül veren bitkiler; meyvelerini canlılara vermek üzere ellerini uzatmış yapraklı, çiçekli ve meyveli ağaçlar hep O'nun eseri olup O'nun rububiyeti altındadırlar.

Şu cümleleler bitki ve ağaçların bu delalet yönlerine ne güzel ışık tutuyor:

«Evet, bütün bitki ve ağaçlar, tam bir netlik ve açıklıkla, sarahat ve beyanla; bilhassa tomurcuk çıkarma, çiçek açma, yaprak çoğaltma, meyvelerinin olgunlaşması ve dalları üzerindeki, süslü çiçek ve goncalarının ağızlarıyla tebessüm eden evlatları olan meyvelerinin raksetmesi hengamında, muntazam sümbül ve salkımlarının dilleri, tohum ve çekirdeklerinin ölçülü harfleri, habbe ve meyvelerinin manzum kelimeleri ve sanatlı nizamlarının mana ve delaletleriyle Sani'lerinin vücub-u vücud ve vahdaniyyetine şehadet ediyorlar. Bu bitki ve ağaçların sözü edilen nizamları, bir mizan içerisindedir. O da bir tanzim içinde, o da bir tevzin içinde, o da bir tezyin içinde, o da bir temyiz içinde, o da bir sanat içinde, o da bir boya içinde, o da bir ziynet içinde, o da türlü türlü nakışlar içinde, o da çeşit çeşit tatlar içinde, o da muhtelif güzel kokular içinde, o da renkler içinde, o da Hallak'ının sıfatlarının tecelliyatını tavsif, isimlerinin cilvelerini tefsir, mahlukatına Kendini sevdirme ve tanıttırma iradesini tarif eden birbirinden farklı ve muntazam şekiller içindedir. Bilhassa bunlar çiçeklerinin zarif gözlerinden damlayan, sümbüllerinin taze yapraklarından sızan, meyvelerinin bal gibi dudaklarından dökülen parıltı, sızıntı ve damlalarla Hàlıklarını ve O'nun masnuatına Kendini sevdirme, tanıttırma ve himayelerini üstlenme iradesini tavsif ediyorlar. Onu her türlü noksan sıfattan tenzih ederiz. O'nun bürhanı ne süslü, ne açık ve ne göz alıcıdır!» (Bediüzzaman, *Tefekkürnâme*-Marifetnâme)

53/7. Ey sahraların ve ovaların Rabbi! ﴿٧﴾ يَا رَبَّ الصَّحَارٰى وَالْقِفَارِ

Yüzeylerini desen desen işleyen türlü yeryüzü şekilleri, çeşit çeşit bitki ve hayvanları ve içlerinde bulunan maden ve cevherleriyle tüm sahraların ve ovaların yaratıcısı, şekillendiricisi ve sahibi de yine O'dur.

53/8. Ey kölelerin ve hürlerin Rabbi! ﴿٨﴾ يَا رَبَّ الْعَبِيدِ وَالْاَحْرَارِ

Bu ifadeyle, O'nun tüm insanların Rabbi olduğu belirtilmiş oluyor. Çünkü tarih boyunca insanlık şu iki sınıftan başka bir kategoride yer almamış; ya hür olmuş ya köle, ya efendi olmuş ya hizmetçi, ya yönetici olmuş ya yönetilen, ya şah olmuş veya geda.

53/9. Ey açığa çıkarma ve gizlemelerin Rabbi! ﴿٩﴾ يَا رَبَّ الْاِعْلَانِ وَالْاِسْرَارِ

Allah, açığa çıkarılan, dışa vurulan ve açıklanan her şeyin Rabbi ve sahibi olduğu gibi, gizlenen, saklanan ve dışa vurulmayan tüm nesne ve varlıkların da sahibi ve Rabbi'dir. Hatta, hiç dışa vurulmayan duyguların, düşüncelerin, kalbî fısıltı ve nefsî vesveselerin de âlimi ve haberdarıdır. Şu ayet-i kerimeler bu gerçeği ne güzel ifade etmektedirler:

"Onların (hakikati inkâr edenlerin) sözlerinden üzüntüye kapılma; şüphe yok ki Biz, onların gizlediklerini de, açığa vurduklarını da biliriz." (36:76)

"Allah, onların gizlemelerini de bilir." (47:24.

"Sözünüzü ister gizleyin, ister açığa vurun; bilin ki O, kalplerin içindekini bilmektedir." (67:13)

53/10. Ey gece ve gündüzün Rabbi! يَا رَبَّ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ ﴿١٠﴾

Gece ve gündüzü döndürerek, birbirini takip ettiren, birini kısaltıp diğerini uzatan, birini kullarının dinlenme zamanı, diğerini ise maişet meydanı hâline getiren O'dur. Çok sayıdaki ayet-i kerimeden şu iki örnek bu gerçeği güzelce ortaya koymaktadır:

"Muhakkak göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip sürelerinin uzayıp kısalmasında düşünen insanlar için elbette birçok dersler vardır." (3:190)

"O Allah ki geceyi, durmadan onu kovalayan gündüze bürür. Güneş, ay ve bütün yıldızlar hep O'nun buyruğu ile hareket ederler. İyi bilesiniz ki yaratmak da, emretmek yetkisi de O'na mahsustur. Evet o Rabbü'l-Âlemin olan Allah ne yücedir!" (7:54)

سُبْحَانَكَ يَا لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ الْأَمَانُ الْأَمَانُ أَجِرْنَا مِنَ النَّارِ ﴿٥٣﴾

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-54-

54/1. Ey ilmi her şeye ulaşan! يَا مَنْ لَحِقَ فِي كُلِّ شَيْءٍ عِلْمُهُ ﴿١﴾

Şu ve benzeri ayet-i kerimeler O'nun ilminin ulaşamadığı, kuşatamadığı hiçbir şey olmadığına ışık tutmaktadır:

"Rabbimin ilmi her şeyi kuşatmıştır. Hâlâ düşünüp öğüt almayacak mısınız?" (6:80)

"Senin içinde olduğun herhangi bir durum, onun hakkında Kur'ân'dan okuduğun herhangi bir şey ve sizin işlediğiniz herhangi bir iş yoktur ki, ona (iyice) daldığınızda, Biz sizin üzerinizde şahitler durmuş olmayalım. Yerde ve gökte zerre ağırlığınca hiçbir şey Rabbinden uzakta (saklı) kalmaz. Bunun daha küçüğü de, daha büyüğü de yoktur ki, apaçık bir kitapta (kayıtlı) olmasın!" (10:61)

54/2. Ey görüşü her şeye nüfuz eden! ۝٢ يَا مَنْ نَفَذَ بِكُلِّ شَيْءٍ بَصَرُهُ

Birçok ayet-i kerimede O'nun her şeyi gördüğü ifade edilir. (Mesela: 67:19) Özellikle insanlarını yaptıklarını çok iyi gördüğü vurgulanır. Hemen önceki isimde yer verdiğimiz ayette de, O'nun, her hâl ve davranışımız üzerinde şahit olduğu belirtilmişti. Ayrıca, Allah'ın Basîr ismi 45/7'de detaylı olarak açıklandı.

Şu satırlar, Allah'ın ilminin kuşatıcılığı konusunda oldukça yoğun bilgi ihtiva etmektedir:

«Allah kudret ve ilim bakımından her şeyden daha büyüktür. Çünkü O, her şeyi, kuşatıcı, zatından ayrı düşünülemeyen, eşyaya daima taalluk eden bir ilimle çok iyi bilir. Her şeyin o ilmin huzurunda olması, müşahedesi altında bulunması, her şeye nüfuz etmesi, her şeyi kuşatması ve nuranî olması, öte yandan, var olan birşeyin bilinmeyi ve ilim nuruyla ihata edilmeyi gerektirmesi sırrıyla hiçbir şeyin o ilimden uzak kalması mümkün değildir.

Evet, ölçülü intizamlar, ahenkli ölçüler, umumî ve birer gayeye yönelik hikmetler, her tarafa şamil hususi inayetler, düzenli takdirler, meyvedar miktarlar, muayyen eceller, birer kanuna bağlanmış rızıklar, bilgiyle sağlam yapılmış sanatlar, süslü ihtimamlar, son derece kolaylıkla yürütülen son derece bir intizam, uyumluluk, denge, ölçü ve birbirinden farklı oluş Allamü'l-Guyub olan Allah'ın ilminin her şeyi ihata ettiğine delalet etmektedir.

"Hiç yaratan bilmez mi? O, en ince işleri görüp bilmektedir ve her şeyden haberdardır» (67:14)

İnsan sanatının, kendi şuuruna delaletinin, insanın güzel yaratılışının Kendi Yaratıcısının ilmine delâletine nisbeti, karanlık bir gecede bir ateş böceğinin, gündüzün ortasındaki muhteşem güneşe nisbeti gibidir.» (Bediüzzaman, *Tefekkürnâme-Marifetnâme*)

54/3. Ey kudreti her şeye bâliğ olan! يَا مَنْ بَلَغَتْ اِلَى كُلِّ شَيْءٍ قُدْرَتُهُ ﴿٣﴾

O, mutlak, muhit, zaruri, Zât'ının gereği olan ve mukaddes Zât'ından ayrı düşünülemeyen bir kudretle her şeye kàdirdir. Bu kudrete, zıddının müdahalesi imkânsızdır. Binaenaleyh onda mertebeler bulunmaz ve ona nisbetle zerrelerle yıldızlar, cüz ile kül, cüz'îyle küllî, çekirdekle ağaç, âlemle insan aynı ve eşittir.

Allah'ın her şeye gücünün yettiği ve kudretinin her bir şeyi içine aldığı birçok ayet-i kerimede belirtilmiştir. (Mesela bk. 2:20)

يَا مَنْ لَا يُحْصِى الْعِبَادُ نَعْمَائَهُ ﴿٤﴾

54/4. Ey nimetlerini kulların sayamadığı!

Şu ayet-i kerime, İlahî nimetlerin belli başlılarına örnek kabilinden yer vererek sonunda da bu ismin ifade ettiği gerçeği dile getiriyor: "Gökleri ve yeri yaratan Allah'tır. Gökten yağmur indirip size rızık olsun diye, onunla türlü türlü meyveler ve ürünler çıkaran da O'dur. İzni ile denizde dolaşmak üzere gemileri size râm eden, akan suları ve ırmakları da sizin hizmetinize veren O'dur. Mutad seyirlerini yapan güneş ile ayı size amade kılan, geceyi ve gündüzü istifadenize veren de O'dur. Hasılı O, Kendisinden dilediğiniz her şeyi verdi. Öyle ki Allah'ın size verdiği nimetleri birer birer saymaya kalkarsanız, mümkün değil, onları sayamazsınız. Gerçekten insan zalim ve nankördür." (14:32-34)

يَا مَنْ لَا تَبْلُغُ الْخَلَائِقُ شُكْرَهُ ﴿٥﴾

54/5. Ey mahlukatın, gerçek şükrüne erişemediği!

Şükür, nimete kalben, lisanen ve bedenen müspet karşılık vermektir. Diğer deyişiyle şükür, nimetin kaynağını tanımak, O'na karşı kalben minnettarlık duymak ve o nimeti O'nun rızasına uygun kullanmak demektir.

Bir ayet-i kerimede bu ismin işaret ettiği gerçeğe şöyle değinilir: "De ki: 'O sizi yaratan, size işitme duyusu, gözler ve gönüller verendir. Siz ne az şükrediyorsunuz!"

Ayetin verdiği mesaj kısaca şudur: Sizi, harika bir sanat eseri olarak yaratan O'dur. Allah'ın ayetlerini dinlemek, ihtiva ettikleri emir ve yasaklara uymak ve öğütlerinden ders almak için size işitme duyusunu veren O'dur. Allah'ın harika işlerine, güzel isimlerine birer ayna ve delil olan kâinattaki varlıkları seyretmeniz için gözlerinizi yaratıp ihsan eden O'dur. Duyduğunuz ve seyrettiğiniz gerek tenzilî, gerekse tekvinî ayetleri üzerinde düşünmeniz için kalp ve

akıllarınızı yaratıp lûtfeden de O'dur. Siz ise, bunları yaradılış amaçları doğrultusunda kullanmak suretiyle şükür görevinizi ne az yerine getiriyorsunuz!

Buradaki "azlığın" gerçek anlamında mı, yoksa yokluktan kinaye olarak mı kullanıldığı konusunda farklı yaklaşımlar var. Bize göre bu, muhataplara göre değişir. Muhatap müminse, yaptığı şükür ne kadar çok olursa olsun mazhar olduğu nimetlere göre azdır. Başını secdeden kaldırmayıp ömür boyu ibadet etse, göz nimetinin şükrünü bile yerine getiremez. Muhatap kâfir ise, söz konusu "azlık" yokluktan kinayedir. Çünkü kâfir, nimetin gerçek kaynağını tanımamakta, bu nimetleri O'nu razı edecek şekilde kullanmamaktadır.

يَا مَنْ لَاتُدْرِكُ الْاَفْهَامُ جَلَالَهُ ﴿٦﴾

54/6. Ey zihinlerin, yüceliğini idrak edemediği!

Bir hadis-i şerifte, "Allah'ın nimetleri üzerinde düşünün. O'nun Zât'ını düşünmeyin. Çünkü, siz buna güç yetiremezsiniz" buyrulur (es-Suyûtî, *Câmiu'l-Ehadis*, XI, s. 325)

Bir şâir de Arapça olarak şöyle der:

حَقِيقَةُ الْمَرْءِ لَيْسَ الْمَرْءُ يُدْرِكُهَا فَكَيْفَ كَيْفِيَّةُ الْجَبَّارِ فِي الْقِدَمِ

هُوَ الَّذِي اَنْشَاَ الْاَشْيَاءَ وَاَنْشَاَهَا فَكَيْفَ يُدْرِكُهُ مُسْتَحْدَثُ النَّسَمِ

Yani, kişi henüz kendi hakikatini idrak edememektedir. Nasıl olur da kıdem sahibi (ve her şeyi emrine boyun eğdiren) Cebbar'ın keyfiyetini anlasın. O ki, eşyayı mükemmel bir şekilde yaratmış ve inşâ etmiştir. Canı ve ruhu sonradan yaratılan, nasıl olur da, O'nu idrak edebilsin!"

54/7. Ey hayallerin, hakikatine erişemediği! يَا مَنْ لَاتَنَالُ الْاَوْهَامُ كُنْهَهُ ﴿٧﴾

Bu gerçek çok güzel bir formülle Arapça olarak şöyle ifade edilmiştir:

كُلُّ مَا خَطَرَ بِبَالِكَ فَاللّٰهُ تَعَالٰى غَيْرُ ذٰلِكَ

Yani, "Hatır ve hayaline her ne gelirse, bilesin ki, Allah Teâlâ o değil, ondan başka bir şeydir."

Bu tür düşünceleri aklımıza getiren şeytana da demeliyiz ki: Marangozu masaya, mucidi bilgisayara, ressamı tabloya, Mimar Sinan'ı Selimiye'ye veya bir nakşına benzetip kıyaslamak ne derece doğrudur? Diyelim ki, Allah'ı yarat-

tığı canlı veya cansız sayısız varlıklardan birine benzetmeye kalkıştık. Örümcekten aslana, mikroptan balinaya, çiçekten yıldıza, Himalaya Dağı'ndan bir galaksiye kadar sayısız sanat eserlerinden hangi birine benzeteceğiz.

Yukarıda da zikrettiğimiz gibi bir Arap şairi şöyle der: "Hakîkatü'l-mer'i leyse'l-mer'u yüdrikühâ / Fekeyfe keyfiyyetü'l-Cebbâri Fi'l-Kıdemi? = İnsan henüz kendi gerçek mahiyetini tam olarak idrak edememişken, nasıl olur da, bütün varlıklara boyun eğdiren, Ezelî ve Ebedî olan Allah'ı tam olarak kavrayabilir?" Bir kimse düşünün ki, içinde yaşadığı daireyi, evini aydınlatan lambayı ve kapı komşusunu tam tanıyamamışken, milyarlarca ışık yılı ötelerdeki galaksileri gerçek mahiyetiyle tanımaya kalkışıyor. Biz de henüz aklımızı, ruhumuzu, beynimizi, karaciğerimizi; öte yandan kapı komşumuz sayılan, güneş sistemimizdeki diğer gezegenleri bütün özellik ve fonksiyonlarıyla tanıyamadığımız hâlde, bir ucundan bir ucuna, ışığın, evrenin ömrü kadar bir sürede ancak ulaşabildiği kâinatı; sadece görünenleri bile bütün çöllerde ve okyanus kıyılarındaki kum tanelerinin on katı fazla sayıdaki yıldızlarla beraber yaratıp aksatmadan yöneten Allah'ın Zât'ını sınırlı aklımızla nasıl kavrayabiliriz? O'nu kendimize ve diğer canlılara kıyas etmemiz doğru olur mu?

Bir mağarada doğup yaşamış ve güneşi hiç görmemiş bir insan varsayalım. Adını duyduğu ama hiç görmediği, bunca gezegeni etrafında döndüren, ışığı ve ısısıyla dünyaları dolduran güneşi akıl ve hayaliyle ne kadar doğru algılayabilir. Güneşi, ışığında büyüdüğü mumun biraz büyüğü bir varlık olarak düşünecek ve ona ilişkin kafasına göre verdiği hükümlerde yanılacaktır. Biz insanların, bu dünyada Allah'ın Zât'ını kendi aklımızla algılamaya çalışması da böyledir.

54/8. Ey azamet ve kibriyâ, örtüsü olan! يَا مَنِ الْعَظَمَةُ وَالْكِبْرِيَاءُ رِدَاؤُهُ ﴿٨﴾

Bir Hadîs-i Kudsîde, Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

«اَلْكِبْرِيَاءُ رِدَائِى وَالْعَظَمَةُ إِزَارِى فَمَنْ نَازَعَنِى وَاحِدًا مِنْهُمَا قَذَفْتُهُ فِى النَّارِ» (*Ebû Dâvud*: IV, 12)

"Azamet, izarım; kibriya ise ridamdır. Kim ki bunlardan birini benimle paylaşmaya kalksa, onu Cehennem'e atarım." Hadiste geçen "izâr", peştemal, eteklik vs. gibi vücudun belden aşağısını örten elbise; "ridâ" ise, aba ve cübbe türü üstten giyilen libastır.

Bu hadis-i şerif gösteriyor ki, birine özgü olan bir elbiseyi onunla paylaşmak nasıl doğru değilse, Yüce Allah'ın taşıdığı azamet ve kibriyayı da O'nunla paylaşmaya, öyle bir tavrı takınmaya kalkışmak da aynı şekilde doğru değildir

ve ağır cezaya sebeptir. Buna göre, Allah'a azamet ve kibriya yakışır, kula da kulluk ve tevazu yaraşır.

Bu gerçeği Bediüzzaman şöyle açıklamaktadır:

"Azamet ve kibriya, (Allah için) lüzumlu bir perdedir; akıl ile ihata ve kalple görmeye manidir ve tam marifete sed çeker. Ve marifette ve imanın inkişafında hadsiz mertebelerin bulunmasına sebeptir. Ve marifetullahta terakki ettirmeye cazibedar bir ihticâb-ı kudsîdir." (*Âyetü'l-Kübrâ*, s. 16)

54/9. Ey heybet ve saltanat, güzelliği olan! ⑨ يَا مَنِ الْهَيْبَةُ وَالسُّلْطَانُ بَهَاؤُهُ

"Heybet", azamet; hürmetle beraber korku hissini veren hâl; sakınılıp korkulacak hâl vs. anlamlarına gelir. Buna göre, heybet, azamet, hâkimiyet ve saltanat ancak yüce Allah'a yakışır ve O'nun için güzeldir. Aciz kulların, bunları O'nunla paylaşmaya kalkışmaları, hadlerini aşmaları anlamına gelir.

54/10. Ey bekası, izzetle üstün olan! ⑩ يَا مَنْ تَعَزَّزَ بِالْعِزِّ بَقَاؤُهُ

Allah sonsuz izzet ve kudret sahibi olduğundan, ezelden ebede kadar, O'nun varlığını ortadan kaldırmaya kalkışmak, yine Kendi mahluku olan hiçbir varlığın haddi değildir. O'nun bekası, sonsuz izzetiyle korunmuştur.

سُبْحَانَكَ يَا لَاۤ اِلٰهَ اِلَّاۤ اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ اَجِرْنَا مِنَ النَّارِ ۞

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz Bizi Cehennem'den kurtar!

-55-

55/1. Ey en yüce misaller Kendisine ait olan! ① يَا مَنْ لَهُ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى

Bir ayet-i kerimede Yüce Allah'ın bu vasfına şöyle yer verilir: "Mahlukları ilkin yoktan yaratan, ölümden sonra da dirilten O'dur. Bu diriltme O'na göre pek kolaydır. Göklerde ve yerde en yüce sıfatlar O'nundur. Gerçekten O, azîz ve hakîmdir (mutlak galiptir, tam hüküm ve hikmet sahibidir)." (30:27)

Buna göre, göklerde ve yerde üstün nitelikler O'nundur. O, kimsenin ortak olmadığı nitelikleriyle göklerde ve yerde tektir. Hiçbir şey O'nun benzeri değildir. O, hiçbir şeye ihtiyacı olmayan fakat her şeyin Kendisine muhtaç olduğu eşsiz yaratıcıdır. İstediğini yapacak güce sahiptir, dilediğini idare edecek hükme maliktir.

55/2. Ey en yüce sıfatlar Kendisine ait olan! ﴿٢﴾ يَا مَنْ لَهُ الصِّفَاتُ الْعُلٰى

Evet, en yüce sıfatlar O'nundur. O, inkâr ve dalalet ehlinin ileri sürdükleri nitelemelerden hadsiz derecede münezzeh ve yücedir. Bunu birçok ayet-i kerimede de dile getirmiştir. İki tanesi şu mealdedir:

"Allah'ın yarattığı cinleri O'na ortak koştular. Cahilce O'nun için oğullar ve kızlar icat ettiler. O, onların vasıflandırdıklarından münezzeh ve çok yücedir." (6:100)

"Gökte ve yerde, Allah'tan başka tanrılar bulunsaydı oraların nizamı bozulurdu. Demek ki o yüce arş ve hükümranlığın sahibi Allah, onların zanlarından, onların Allah'a reva gördükleri vasıflardan münezzehtir, yücedir!" (21:22)

Cevşenü'l-Kebîr'i baştan sona inceleyen bir kimse, Yüce Allah'ın ne üstün ve yüce sıfatlarla muttasıf bulunduğunu açıkça görür.

55/3. Ey ahiret ve dünya Kendisine ait olan! ﴿٣﴾ يَا مَنْ لَهُ الْاٰخِرَةُ وَالْاُولٰى

Şu ayet-i kerimeler de bu gerçeği dile getirirler:

"Ahiret gibi dünya da elbette Bize aittir." (92:13)

"Ne o, insanoğlu kurduğu her hülyaya, içinden geçen her şeye nail olur mu sanıyor? Hayır, öyle değil! Ahiret hayatı da, dünya hayatı da Allah'ın elindedir. Kime ve neyi vereceğini, Kendisi takdir eder." (53:24-25)

55/4. Ey Cennetü'l-Me'vâ Kendisine ait olan! ﴿٤﴾ يَا مَنْ لَهُ الْجَنَّةُ الْمَأْوٰى

Barınılacak, yaşanacak yer anlamına gelen Me'vâ Cennet'i, iman eden ve salih amel işleyenlerin varacakları, Allah'tan korkanların, Allah'ın verdiği rızıklardan hayır yollarında sarf edenlerin (32:16,17,18,19) girecekleri; Hazret-i Muhammed'in (a.s.m.) gözünün gördüğünü gönlünün yalanlamadığı, Cebrail (a.s.) ile birlikte Sidre-i Münteha'da Allah'ın varlığının büyük delilleriyle (Ayetü'l-Kübra) beraber gördüğü (53:11,12,13,14, 15,16,17,18) baki memlekettir.

55/5. Ey Cehennem ve ateşi Kendisine ait olan! يَا مَنْ لَهُ النَّارُ وَاللَّظٰى ⑤

O'nun sadece Cennet'i ve mükâfatı yok, aynı zamanda alevli ve kavurucu ateşlerle dolu cehennem gibi ebedî bir zindanı da var. Birisi cemalinin ebedî tecelligâhı, diğeri de kahr ve celâlinin daimî aynasıdır.

55/6. Ey en büyük ayetler Kendisine ait olan! يَا مَنْ لَهُ الْاٰيَاتُ الْكُبْرٰى ⑥

Şu ayet-i kerimelerde Yüce Allah'ın en büyük ayetlerinden bazılarına işaret edilmektedir; "Vallahi gördü, hem de Rabbinin ayetlerinden en büyüğünü gördü!" (53:18); "Böylece sana en büyük mucizelerimizden birini göstermek istiyoruz." (20:23); "Ona en büyük mûcizeyi gösterdi." (79:20)

Ayet kelimesinin sözlükteki asıl anlamı "bir şeyin ve bir amacın mevcudiyetini gösteren alamet"tir. Buna bağlı olarak "açık alamet, delil, ibret, işaret" gibi anlamlarda da kullanılmıştır. Kur'ân'da tekil ve çoğul şeklinde 382 defa geçen ayet kelimesi terim olarak çeşitli anlamlar ifade etmektedir.

1. Delil. Kur'ân-ı Kerîm'de Allah'ın varlığını ispat etmeyi amaçlayan delillerden çoğunlukla ayet diye söz edilir. Buna göre göklerin ve yeryüzünün belli bir düzende yaratılışı, yerküresinin canlıların yaşamasına elverişli hâle getirilişi, ona belli bir ağırlık kazandıran dağların mevcudiyeti, ziraata ve iskâna uygun ovaların, seyahate elverişli yolların oluşumu, hayat kaynağı suyun gökten indirilişi, aynı su ile beslenen aynı iklimin topraklarında tadı ve besin değeri farklı yiyecek ve meyvelerin bitirilişi, göklerin görülebilir direkler olmaksızın yükselişi, atmosferin tehlikelerden korunmuş bir tavan hâline getirilişi, güneşin ısı ve ışık, ayın da aydınlık kaynağı oluşu, insan ve yük naklinde faydalanılan gemilerin denizlerde batmadan seyredişi, besin kaynağı ve binek olarak kullanılan çeşitli hayvanların insanların emrine verilişi, erkekli dişili olarak yaratılan insanların dünyayı imar etmesi ve uyum içinde çoğalmasını sağlamak üzere karşı cinsler arasında güçlü bir sevgi bağının kuruluşu, uykuya yatan insanın bir tür ölü hâline geldikten sonra tekrar hayata dönüşü... bütün bunlar "her şeyi bilen", "her şeye gücü yeten" ve "dilediğini yapan" yüce Allah'ın varlığına dair apaçık ayetlerdir. Ne var ki bunları düşünebilen, gerçeklere inanmak isteyen, söz ve öğüt dinleyen kimseler anlayabilmektedir.

2. Mucize. Peygamberlerin Allah tarafından görevlendirilmiş elçiler olduklarını ispat eden harikulade olaylar da Kur'ân-ı Kerîm'de ayet diye ifade edilmiştir. Peygamberlerin davetine muhatap olan bütün milletler, davet sahibinin doğruluğundan emin olmak düşüncesiyle, ondan tabiat kanunlarını aşan ve ancak İlahî bir kudret sayesinde gerçekleşebilen gözle görülebilir bir alamet

(ayet) göstermesini istemişlerdir. İnanmak arzusunda olanların imanını, inkârcıların da bir anlamda inadını kuvvetlendiren bu ayetler pek çok defa vuku bulmuştur. Hz. Nuh'un tufanı, Hz. Salih'in devesi, Hz. Musa'nın asası ve diğer mucizeleri, Hz. İsa'nın babasız olarak dünyaya gelişi, çamurdan yapılmış bir kuşa can verişi, ölüleri diriltişi, evlerde saklanan yiyecekleri haber verişi gibi harikulade olaylar Kur'ân'da söz konusu edilen ayetlerden bazılarıdır. Gösterilen bunca ayetlere sihir nazarıyla bakan ve inanma niyeti taşımayan inkârcılara helak edici felaketler gönderilerek bunlar yok edilmiş ve geride onlara dair alâmetler bırakılmıştır.

3. Kıyamet alametleri. Önceden iman etmeyenlerin veya iman sayesinde hayır kazanmayanların, Allah'ın bazı ayetleri ortaya çıktığı anda inandıklarını ifade edişlerinin fayda vermeyeceği belirtilirken kullanılan "ayât" kelimesi (6:158), kıyamet alametleri manasında anlaşılmalıdır.

4. Kur'ân'ın tamamı veya belli bölümleri.

Kur'ân-ı Kerîm'deki sûrelerin belli bölümlerinden her biri, benzerlerini meydana getirme imkânı bulunmaması açısından, Hz. Muhammed (a.s.m.)'in hak peygamber olduğuna belge teşkil ettiği veya bir ifadeyi diğerinden ayırdığı, yahut da harfler topluluğundan oluştuğu için ayet diye adlandırılmıştır. (Ahdurrahman Çetin, DİA, Ayet maddesi)

55/7. Ey en güzel isimler Kendisine ait olan! يَا مَنْ لَهُ الْاَسْمَٓاءُ الْحُسْنٰى ﴿٧﴾

Kur'ân'da, "En güzel isimler Allah'ındır. O'nu bu isimlerle çağırın!" (7:180) buyrularak, Yüce Allah'ın birçok güzel isminin bulunduğuna işaret edilir. Her birisi güzel ve yüce manalar ifade eden bu isimlere "el-Esmâü'l-Hüsnâ" veya kısaca "Esmâ-i Hüsnâ" denir.

İsimler manasına gelen "esmâ" ile, "güzel" veya "en güzel" manasına gelen "hüsnâ" kelimelerinden, sıfat terkibiyle meydana gelen bu deyim, "Güzel isimler" veya "En güzel isimler" demektir.

Kâinattaki her varlık, Allah'ın birer sanat eseri olup, O'nun birçok isminin parıltı ve görüntülerini üzerinde gösterir. Mesela, her bir canlının besin ihtiyacının karşılanmasında, apaçık bir rızık verme fiili vardır. Bu fiil, "rızık verici" manasında "Rezzâk" ismine sahip bir Zât'ı gösterir. Canlıların her birine, kendi ihtiyacına göre, bir görme ve işitme kabiliyeti verilmiştir. Bu ise, onu yaratan Zât'ın gören ve işiten manasında "Basîr" ve "Semî'" olduğunu gösterir. Kusurları örtmesi, Ğafûr ismini; günahları bağışlaması Afuv ismini; kâinatta görülen bütün hikmetli işler de, Hakîm ismini gösterir.

Hepsi de aslında birer sıfat olan bu isimler, sonsuz kemal ve cemal, azamet ve celal sahibi olan Allah'ın bu vasfı kâinattaki sanat eserlerinden, beşeriyete

gönderdiği Yüce Kur'ân'ından ve sevgili elçisi Hz. Muhammed'in tarif ve tavsiflerinden açıkça anlaşılmaktadır. Bu isimler gerçekten güzeldir. Çünkü, Allah'ın yücelik ve sınırsız kemalini ifade ederek kullarının gönlünde bir sevgi hissi uyandırırlar; kulların dua ve zikirlerinin doğru ve makbul olmasına vesile olurlar; anıldıkları zaman sevap kazandırırlar; kalplere huzur ve sükûn verirler; Allah'ın lûtuf ve rahmetini telkin ederler; kulları, Allah hakkında en doğru ve yeterli bilgiye ulaştırırlar vs.

Allah'ın bize bildirilen bütün güzel isimlerinin ortak noktası, O'nun her türlü eksiklik ve kusurdan uzak olduğunu belirtmeleri ve her türlü üstün nitelikleri taşıdığını ifade etmeleridir. Bu mübarek isimleri Yüce Allah'ın takdis ve tenzihine vesile olup tevhid inancının akıl ve gönüllere nakşolmasının birer aracıdırlar.

Ayrıca, Cenab-ı Hakk'ın isim ve sıfatlarını "celalî" ve "cemalî" şeklinde iki gruba ayıran âlimler, O'nun kahr ve gazabını gösteren isim ve sıfatları için "celalî"; lûtuf ve hoşnutluğuna delalet edenler için ise "cemalî" terimini kullanırlar.

55/8. Ey hüküm ve kaza Kendisine ait olan! ﴿٨﴾ يَا مَنْ لَهُ الْحُكْمُ وَالْقَضَاءُ

Hüküm ve kararın Allah'a ait olduğunu ifade eden birçok ayet-i kerime vardır. Bazıları şu mealdedir:

"Sonra onlar (alınmış canlar) gerçek efendileri, mevlaları olan Allah'a götürülüp teslim edilirler. İyi bilin ki bütün hüküm yetkisi O'nundur ve O, hesaba çekenlerin en süratlisidir." (6:62) "Hüküm yalnızca Allah'ındır. O, doğru haberi verir ve O, ayırt edenlerin en hayırlısıdır." (6:57) "O'dur Allah. O'ndan başka yoktur İlah. Başta da sonda da, dünyada da ahirette de bütün hamdler, güzel övgüler O'nadır. Hüküm yetkisi O'nundur. Sonunda varacağınız yer de O'nun huzurudur." (28:70)

Yüce Allah'ın, kaza (hükmü gerçekleştirme)'nın da biricik sahibi olduğunu şu ayet-i kerime göstermektedir:

"Allah hakkı yerine getirir, onların O'ndan başka yalvardıkları ise hiçbir şeyi yerine getiremezler, çünkü Allah'tır hakkıyla işiten, gören." (40:20)

55/9. Ey yüce gökler Kendisine ait olan! ﴿٩﴾ يَا مَنْ لَهُ السَّمٰوَاتُ الْعُلَى

Yüce Allah göklerin ve yerin hâkimiyet ve idaresinin Kendisine ait olduğunu bir ayet-i kerimede bildirmiş (57:2); bir başka ayette de yine yeri ve yüksek gökleri yarattığını haber vermiştir (20:4)

55/10. Ey Arş ve yer Kendisine ait olan! (١٠) يَا مَنْ لَهُ الْعَرْشُ وَالثَّرٰى

Arş, bütün âlemi kuşatan, sınırlandırılması ve takdir edilmesi beşer aklının kapasitesini aşan ve gerçeğini ancak Allah'ın bildiği yüce bir makamdır. Yedi kat gök, Cennet, Sidre, Kürsi, Arş'ın altında tasavvur edilir. Arş'ın sınırı, âlemi tasavvurun son sınırıdır. Resûlüllah (a.s.m.) Mirac gecesinde (bk. İsrâ, 1, Necm, 1 vd. ayetler) Sidre-i Müntehâ'yı geçerek Arş'a ulaşmıştı. Arş'a, taht ve tahttan kinaye olarak mülk ve saltanat manası da verilmiştir.

Şu ayet-i kerimede Arş'ın Allah'a ait olduğu vurgulanır:

"Buna rağmen aldırmaz, yüz çevirirlerse, ey Resûlüm! De ki: 'Allah bana yeter. O'ndan başka tanrı yoktur. Ben yalnız O'na dayanırım. Çünkü O, büyük Arş'ın (muazzam hükümranlığın) sahibidir'." (9:129)

Şu ayet-i kerime, göklerde ve yerde ne varsa, hepsinin Allah'a ait olduğu belirtilir: "Göklerde ne var, yerde ne varsa O'nundur. Bu ikisi arasında olan, yerin altında olan da O'nun'dur.

سُبْحَانَكَ يَا لَآاِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ اَجِرْنَا مِنَ النَّارِ (٥٥)

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-56-

وَاَسْئَلُكَ بِاَسْمَآئِكَ

Allah'ım! Sen'den şu isimlerinin hakkı için istiyor ve yalvarıyorum:

56/1. Ey kullarını çok çok affeden Afuv! (١) يَا عَفُوُّ

Afv, suçu hoşgörüyle karşılamak, cezayı hak edeni cezalandırmamak, günahı silmek manasına gelir. (Firuzabadî, *Kamus*, IV, 366) Allah'ın affetmesi, suçları bağışlamakta olduğu gibi, dinî mükellefiyetleri hafifletmek ve kolaylaştırmakta da ortaya çıkar. (2:187; 5:101; 4:43) Allah, yaptığı hata ve günahlardan dolayı pişmanlık duyarak yüce dergâhına dönenlere affıyla ikramda bulunur. Onlardan razı olur. Ayrıca herkesi gücü ölçüsünde dini yükümlülüklerle sorumlu tutar. Gücü yetmeyen bazı kullarından, bir kısım dinî yükümlülükleri düşürür.

Kadir gecesinde nasıl dua edeceğini soran Hz. Aişe'ye, Hz. Peygamber şöyle demesini tavsiye etmiştir: "Allah'ım, Sen affedicisin, affı seversin, beni affeyle!" (*İbn Mâce*, Dua 5)

İnsanın, İlahî affı hak edebilmesi ve ona layık olması için, hata ve kusurunu görmesi ve itiraf etmesi gerekir. Kusurunu görmemek, itiraf etmemek, daha büyük bir kusurdur. Allah dostları bu mübarek ismi kendilerine şefaatçi ederek O'ndan bağışlanmalarını dilemişler.

Af ve bağışlama dilenmeye tek layık Zât Yüce Allah'tır. Sadece O'nun affetmesi dilenir. Önemli olan hiç eksik olmayan hata ve kusurlarımızı O'na bağışlatabilmek, O'nu razı etmektir. O'nun dışındakiler aciz birer fanidir. Af ve bağışlamalarının çok büyük bir önemi yoktur.

Allah'ın rahmet hazinesinde, kullarının nihayetsiz günahlarına yetecek, hepsini örtecek af ve mağfiret vardır. Kulun günahı ne kadar büyük ve çok olursa olsun Allah'ın af ve rahmeti ondan daha çoktur. O'nun af ve mağfiretinden asla ümit kesilmez. Bundan ümit kesenler, Allah'ı hakkıyla tanımayanlardır.

Bu vasfın tecellilerine hepimiz her an mazhar olmaktayız. İnsan olmamız hasebiyle, bir an olsun hata, kusur ve günahtan uzak olmadığımız hâlde Allah, bu hata ve günahlarımızı cezalandırma yoluna gitmemekte ve bizi varlık sahasından silip atmamaktadır. Hatta bunca isyan ve günahımıza rağmen bize olan rızık, nimet ve lûtuflarını devam ettirmektedir. Ne var ki, bu durum hiçbir zaman bizi aldatmamalı, rahmetine güvendirip bizi bir ihmalkârlık, boş vermişlik ve vurdumduymazlık içine sürüklememelidir. Allah, büyüklüğünün gereğini yapmakta, bize böyle davranmaktadır. Biz de kulluğumuzu bilmeli ve rahmetinin yanında gazap ve azabının da bulunduğunu bir an olsun hatırımızdan çıkarmamalıyız.

Allah'ın af ve bağışlayıcılığı asıl engin anlamıyla ahirette mümin kulları üzerinde tecelli edecektir. Onların pek çok günahının üzerine af ve mağfiret örtüsünü gerecek ve o günahları işlememiş sayarak sayısız mümin kullarını Cennet'ine koyacaktır.

Allah, Hz. Peygamber'in şahsında tüm mümin kullarına da affedici olmayı emretmektedir: "Affa sarıl, makul olanı tavsiye et ve kaba insanlara önem verme!" (7:199)

56/2. Ey kullarının günahlarını çokça bağışlayan Gafûr! يَا غَفُورُ ۝

GFR kökünden gelen ve Allah'ın bağışlayıcılığını ifade eden kelimeler, Kur'ân-ı Kerîm'de en fazla yer alan kelimelerdendir. Bu tür kelimelerin sayısı

250'den fazladır. Bu da, Allah'ın ne derece kullarını bağışlamayı, onların hata ve kusurlarını örtmeyi dilediğini göstermeye yeter.

Allah, hataları bağışlar. Kullarından, istediğinin günahlarını mağfiret eder. Onları Gafûr ismiyle örter ve bu günahlardan dolayı onları cezalandırmaz:

"De ki: Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin! Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki O, çok bağışlayan (Gafûr), çok esirgeyendir." (39:53-56)

"Gerçek şu ki: Sizden kim, bilmeyerek bir kötülük yapar, sonra ardından tevbe edip de kendini ıslah ederse, bilsin ki Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir." (6:54)

"Kullarıma bildir ki, şüphesiz Ben, çok bağışlayan (Gafûr) ve çok merhamet edenim." (15:49)

"O, hanginizin daha iyi işler yapacağını sınamak için ölümü ve hayatı yaratandır ve O, güçlüdür çok bağışlayandır (Gafûr)." (67:2)

Allah'ın bu ismi, ne kadar günahkâr olursa olsun mümin için büyük bir ümit kaynağı olduğu gibi, aynı zamanda örnek alınması, hayata yansıtılması gereken güzel bir İlahî ahlak ve sıfattır.

56/3- Ey itaatkâr kullarını çok seven ve sevilmeye layık olan Vedûd! يَا وَدُودُ ۝

Vedûd, "sevgi" anlamına gelen "meveddet" ve "vüdd" mastarından gelir. Hem çok sevilen, hem de çok seven diye manalandırılmıştır. Alûsî'ye göre, "Seven" manası tercih edilmelidir. Çünkü, "sevilen" manası, geçtiği ayetlerin zahirinden anlaşılmıyor. (Alûsî, *a.g.e.*, XXX, s. 92) Gazâlî de, "Seven" manasına göre açıklamasını yapmıştır. Biz de, aslında geçtiği ayetlerin muhtevasına bakarak, Alûsî ve Gazâlî'ye hak vermekle beraber, bu kökten gelen kelimelerle olmasa bile, Allah'ın, kulları tarafından her şeyden daha çok sevildiğini belirten ayetleri de göz önünde bulundurarak, bazı ilk dönem Esmâ-i Hüsnâ şârihleri gibi her iki manaya göre de bu ismi ele alacağız. Gerçekten de Yüce Allah, hem yaratıkları tarafından son derece sevilmekte, hem de onları çok sevmektedir. O'ndan fazla sevgiye layık hiçbir şey olmadığı gibi; O'ndan başkaları ancak O'nun sevgisinden dolayı sevilebilir.

Gerek Vedûd isminin yer aldığı, gerekse konumuza ışık tutacak olan bazı ayetleri mealen kaydedelim:

"O, çok bağışlayan ve çok sevendir." (85:13-16)

Hz. Şuayb'ın dilinden şöyle nakledililiyor: "Muhakkak ki, Rabbim çok merhametli ve çok sevendir." (11:90)

Allah, kullarını sevdiği gibi, bu ve benzeri isimlerinin tecellisi olarak onlar arasında da sevgi ve muhabbet meydana getirmiştir: "İman edip de iyi davranışlarda bulunanlara gelince, onlar için çok merhametli olan Allah, (gönüllerde) bir sevgi yaratacaktır." (19:96) "Sizi topraktan yaratması, O'nun (varlığının) delillerindendir. Sonra siz, (her tarafa) yayılan insanlar oluverdiniz. Kaynaşmanız için size kendi (cinsi)'nizden eşler yaratıp aranızda sevgi ve merhamet peyda etmesi de O'nun (varlığının) delillerindendir." (30:20-21)

Şu ayetler de Allah ile kul arasındaki sevgiyi dile getirirler: "Allah onları, onlar da Allah'ı severler." (5:54. krş. 3:31), "Allah, iyilik edenleri sever." (2:195), tevbe edenleri, temizlenenleri (2:222), takva sahiplerini (3:76), sabredenleri (3:146), Allah'a dayanıp güvenenleri (3:159), adaletli olanları (5:42) vs. sever.

Allah, mahlukatına olan ince sevgisini fiil ve eserleriyle gösteren, onların üzerine âdeta titreyen ve çok merhametli olandır. Allah'ın mahlukatını bu kadar sevmesi, onlara özen göstermesi, onlara olan ihtiyacından veya özde bir mükemmelliklerinden değildir. Yine Kendi sonsuz cemal ve kemaline ayna oluşları ve özleri itibariyle sonsuz merhamet ve inayete muhtaç bulunmaları yönündendir. "Ya Vedûd!" diye Rabbini çağıran bir kul, O'nu bu vasfıyla tanıdığını dile getirmekte ve hadsiz acizlik ve ihtiyacına O'nun nazar-ı rahmetini celbetmektedir.

Bir ayette, müminlerin Allah'a olan sevgileri de şöyle dile getirilir: "İnsanlardan öyle kimseler vardır ki, Allah'tan başka bir takım putlar edinir, onları, Allah'ı sever gibi severler. İman edenlerin Allah'a olan sevgileri ise daha ileri derecededir." (2:165)

Allah'ı sevmenin ve O'nun sevgisini kazanmanın yolu Hz. Muhammed'i örnek almaktan geçer: "De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız, bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın." (3:31)

Bir varlık ya kendi cemal ve kemalinden veya sağladığı faydalar ve yaptığı iyiliklerden dolayı sevilir. Hangi açıdan meseleye bakılırsa bakılsın Yüce Allah her şeyden ve herkesten daha çok sevilmeye layıktır.

Bediüzzaman, Yüce Allah'ın bazı Esmâ-i Hüsnâ'sını ve kâinattaki tecellilerini örnek ve delil getirerek O'nun son derece sevilmeye layık olduğunu açıklar:

Kâinatta olan her bir güzellik, kemal, değer ve cemal, hep O'nun Zât'ının nurlarından ve sıfatlarının eserlerindendir. Allah; zat, sıfat ve isimlerinde güzellik ve cemalin nihayet mertebelerini toplayan ve bütün hayat bütün güzellikleriyle O'nun bir cemal aynası olan Zât'tır. Kâinatta bizleri hayran bırakan, kendilerine aşık eden bütün güzellikler O'nun mutlak cemalinin birer tecelli ve

parıltısıdır. O cemal sahibi Sanatkârın, zatına layık öyle hadsiz bir hüsn ü cemali var ki, gölgesi bütün varlıkları baştan başa güzelleştirmiş; öyle münezzeh ve mukaddes bir güzelliği var ki, bir parıltısı kâinatı baştan başa süslemiş ve bütün varlıkları hüsün ve cemal parıltılarıyla bezeyip ışıklandırmıştır.

Mesela, bütün canlıların düzenli bir biçimde gayp perdesi arkasından gelen rızıklarına bakan kişi, İlahî Rahmaniyet'in cemalini görür. Bütün yavruların eşsiz ve harika biçimde beslenmeleri, başları üstünde annelerinin sinelerine asılmış tatlı, safi, Kevser suyu gibi iki süt çeşmesini seyreden kişi, İlahî Rahimiyet'in cemalini görür. Bütün kâinatı bütün türleriyle büyük bir hikmet kitabı hâline getirip, her harfinde yüzer kelime, her kelimede yüzer satır, her satırında yüzer bölüm, her bölümünde yüzer kitap yazan İlahî hakîmliğin eşsiz güzelliğini görür. Bütün kâinatı bütün mevcudatıyla ölçü altına alan, bütün gök ve yer cisimlerini dengeli bir biçimde yaratıp varlıkta tutan, güzelliğin en önemli bir temeli olan ahenk ve estetiği veren, her şeye en güzel vaziyeti verdiren, her canlıya bir hayat hakkı lûtfedip bu hakkını kullandıran, onu hadsiz saldırılar karşısında koruyan, haksızlık ve zulmedenleri cezalandıran bir adaleti gören kişi, bu adalet Sahibinin adilliğinin güzelliğini anlar.

Yine yeryüzü sofrasında mutlak kerem sahibi olan Rahmân-ı Rahîm'in misafirleri için rahmet tarafından hazırlanan hadsiz yiyeceklerin ayrı ayrı güzel kokularına, değişik süslü renklerine, türlü türlü hoş tatlarına, her canlının zevk ve sefasına yardım eden cihazlara bakan kişi, İlahî ikram ve kerimiyetin gayet şirin cemalini ve gayet tatlı güzelliğini görür.

Yine Fettâh ve Musavvir isimlerinin tecellileriyle başta insan olmak üzere bütün canlıların, su damlalarından, yumurta ve yumurtacıklardan açılan pek çok manalı suretlerine ve bahar çiçeklerinin tohum ve zerreciklerinden açtırılan çok çekici simalarına bakan, İlahî Fettâhiyet ve şekil vericiliğin güzelliğini görür.

İşte her bir İlahî ismin kendine özgü öyle bir kutsî cemali var ki, bir tek parıltısı koca âlemi ve hadsiz bir nev'i güzelleştiriyor. Bir tek çiçekte bir ismin cemal parıltısı görüldüğü gibi, büyük çiçek olan bahar da ve görülmedik bir çiçek olan Cennet de büyüklükleri ölçüsünde o ebedî cemalin güzelliğini yansıtıyorlar. Bütün bu hadsiz güzelliklere karşı iman güzelliği ve ubudiyet cemaliyle mukabele eden kimse de çok güzel bir varlık olur. İnkârcılığın hadsiz çirkinliği ve isyanın menfur kubhuyla mukabele edip karşılayan ise, en çirkin bir mahluk olmakla kalmaz, bütün bu güzel varlıkların manen nefretine hedef olur. (*Şuâlar*, s. 62-63)

Madem ki, bu âlem sarayının başka emsali yok ki güzellikleri ondan iktibas edilip taklit edilsin. Elbette ve her hâlde bunun Ustası, kendi zat ve isimlerinde kendine layık güzellikleri var ki, kâinat, güzelliğini ondan alıyor, ona göre yapılmış ve onları ifade etmek için bir kitap gibi yazılmıştır. (*Şuâlar*, s. 63-64)

İmam Gazâlî de, Allah'ın zat ve sıfatlarının sonsuz güzelliğine dikkat çektikten sonra şöyle der: İşte bunun içindir ki, Allah'ı tanıyan ve cemalini temaşa eyleyen, Cennet nimetlerini ve gözlere görülen suretleri önemsemeyecek derecede zevk, haz ve sevinç duyar. (Gazâlî, a.g.e, s. 84)

Allah, yaptığı iyilik, ikram ve ihsanlardan dolayı da sevilmeye layıktır. O, bize sonsuz iyiliklerde bulunmuş. Bizi, yoklukta bırakmamış, bir taş, bir bitki, bir hayvan olarak yaratmamış, insan olarak var etmiş. Bu dünya hayatında bizi gerekli bütün organ ve duyularla donatmış. Midemizin açlık duygusunu gidermek için basit bir topraktan çeşit çeşit renk, koku, tat ve lezzette sayısız yiyecekler ikram ediyor. Canlı, cansız bütün varlıklar, O'nun emriyle bize hizmet etmek için âdeta birbiriyle yarışıyor.

O'nun emriyle, dünya bir saray olmuş. Biz de bu sarayın ağırlanan misafirleriyiz. Arı bizim için bal yapıyor. Koyun, bizim için bir süt çeşmesi olmuş, çok lezzetli bir gıdayı bize sunuyor. Tavuk, yumurtası ve etiyle bizi besliyor. Kuşlar, en güzel ses ve desenleriyle dünyamızı şenlendiriyor. Güneş, ışığıyla bizi aydınlatırken ısısıyla, sayısız yiyeceklerimizi olgunlaştırıyor. Yıldızlar, bir avize gibi gök kubbemizi süslüyor. Bağlar, bahçeler, tarlalar birer kazan olmuş çeşit çeşit sebze ve meyveleri birbirine karıştırmadan bizim için pişiriyor. Bunlar, aslında bizi tanımıyor. Bütün bunları bizim hizmetimize veren Yüce Allah'tır. Diğer taraftan çok sevdiğimiz anne, baba ve diğer yakınlarımızı da yaratıp besleyen O'dur.

Şüphesiz, Allah'ı sevmek de kuru bir iddia ile olmaz. Bunu davranışlarımızla kanıtlamak zorundayız. Seven, sevdiğinin dediklerini yapar. Onu kırmak, incitmek istemez. Onu memnun etmek için çırpınır. Ona karşı bir kusur işlese, özür ve af diler. Allah'ı sevdiğimize göre, buyruklarını da tutarız. Zaten bu buyruklar da hep bizim iyiliğimiz içindir. Bir kusur işlediğimizde hemen tevbe eder, O'ndan af dileriz. Bilelim ki, Allah, kâfirleri (3:23), zalimleri (3:57), müsrifleri (7:31), hainleri (8:58), kibirlileri (16:23), bozguncuları (28:77) vs. sevmez. O'nun engin sevgi ve muhabbetine layık olmak ve bundan mahrum kalmamak için bu ve benzeri kötü sıfatlardan şiddetle sakınılmalıdır.

Allah'ın Vedûd olduğunu bilen mümin de, bütün kalbiyle Allah'ı sever. Kötülüklerle O'nun sevgisini kaybetmemeye çalışır. İbadet ve iyilikleriyle daha çok mazhar olmaya özen gösterir. Allah'ın sevdiği peygamberleri ve salih kulları da sever ve onlara yakın olmak için çabalar.

Yine, Allah'ın bu isminden ders ve hisse alan müminin gönlü tüm yaratılmışlara karşı sevgi ve şefkatle doludur. Onların fayda ve iyiliklerini kendisininkine bile tercih eder. Hatta, değil sedece dünya saadetini, gerekirse ahiret saadetini bile onları mutlu etme yolunda feda eder. Başka hiçbir mümine yer kalmasın diye vücudunun Cehennem'i dolduracak kadar büyütülmesini isteyecek derecede gönlü sevgi ve şefkatle dolu olan Hz. Ebu Bekir'in bu tutumu

konumuza güzel bir örnektir. Böyle kimseleri, başkalarının öfkesi, kini, hasedi, eza ve cefası bile onlara iyilik yapmaktan, saadetlerini kendisininkine tercih etmekten alıkoymaz. Uhud Savaşı'nda dişleri kırılan, yüzü parçalanan, buna rağmen, "Allah'ım, kavmime hidayet ver. Zira onlar gerçeği bilmiyorlar." diye dua eden Hz. Peygamber'in bu tutumu da ibret doludur.

يَا شَكُورُ ④

56/4- Ey rızası için yapılan işleri bol sevapla karşılayan Şekûr!

Allah'ın sıfatı olarak Şekûr, "Kullarının az amellerine karşı çok mükâfat veren, ücretlerini kat kat artıran" olarak tanımlanır. Allah'ın kullarına şükrü, onları bağışlaması, amellerinin karşılığını vermesi ve onları övmesi olarak kendini gösterir. Bazı âlimler bunlara ilaveten, "Kullarından az şükre razı olan" unsurunu da katar ve derler ki: "Allah'ın Şekûr olarak nitelenmesinin manası, muhtemelen yaratıkları O'na itaate teşvik etmektir. Bu itaat ister az, ister çok olsun; ta ki insanlar, amelin çoğunu yapmak kendilerine ağır geldiğinde, azını da küçümseyerek terk etmesinler."

İmam Gazâlî'nin belirttiği gibi, Allah, Şekûr vasfıyla, azıcık ibadetlere karşılık birçok manevî dereceler verir. Dünyada sayılı günlerde yapılan iyi ameller mukabilinde ahirette sınırsız nimetler ihsan eder. Bir kimse kendisine yapılan herhangi bir iyiliğe iyilikle mukabele etse, ona teşekkür etmiş olur. Yine birisi, yapılan bir iyilikten ötürü kendisine iyilik yapanı övse "Ona teşekkür etti" denilir. Mutlak Şekûr'un, Yüce Allah olduğu açıktır. Zira Allah'ın, yapılan ibadetlere karşılık olarak verdikleri sınırsızdır. Cennet nimetlerinin sonsuz olduğu malumdur. (Gazâlî, *a.g.e.*, s. 74)

Allah Şekûr'dur, iyiliklerin ecrini zayi etmez. Dünyada da, hayırlı işlerin güzel akis ve yankılarını meydana getirir. Bunları, cemiyette huzur, sükûn ve saadet vesilesi yapar. Mesela, nimet ve mal, aslında Kendisinin olduğu hâlde, onun şükrünü bilip de Allah için, Allah'ın harcanmasını emrettiği yerlere sarf edenlerin, hem daha güzel ve daha fazlasıyla mükâfatını verir, hem kıymetlerini yükseltir, toplumda huzur, sükûn ve saadetin temin edilmesine, bunu yapanın da sevilip sayılmasına vesile kılar.

Nimetlerin sahibi olan Allah, şükreden kullarına karşı sırf Kendi lûtfundan nimeti daha da artırmakla karşılık vererek şükür muamelesi yapar. Bu muamelenin dünya ve ahirette kıymetinin ne kadar büyük olduğu hayal bile edilemez. Bir Kudsî Hadis'te şöyle buyurur: "Mümin kulum, hayır ve nafilelerle bana yaklaşa yaklaşa o dereceye gelir ki, sonunda ben onun işittiği kulağı, gördüğü gözü idrak ettiği kalbi olurum." Yani, her işittiğini hak kulağı ile işitir, her gördüğünü hak gözüyle görür, her idrak ettiğini hak bilgisiyle bilir. Hiçbir işinde şaşmaz, yanılmaz, aldanmaz, aldatılmaz, doğruca muradına erer. Allah

onunla Kendi arasında bu derece manevî yakınlık ve beraberlik meydana getirir.

Kulun bu isimden alacağı ders, kendisine yapılan her iyiliğin gerçek kaynağını tanımaya çalışması, o iyiliğe en münasip iyilikle karşılık vermesi, nimeti kötüye kullanarak nankörlük etmekten son derece uzak durmasıdır. Özellikle, hakiki nimet vereni ve gerçek nimet sahibini (Allah'ı) unutmamak ve anne babaya iyiliği elden bırakmamaktır. Çünkü, bir ayet-i kerîmede Allah'tan sonra anne babaya şükredilmesi emrolunmuştur. (31:14) Hz. Peygamber'in, "İnsanlara teşekkür etmeyen, Allah'a da şükretmemiştir." (Ahmed, *Müsned*, II, 258) buyurması da oldukça anlamlıdır.

يَا صَبُورُ ۞

56/5- Ey asileri hemen cezalandırmayıp çok sabreden Sabûr!

Sabır sıfatı, insanlar hakkında kullanıldığında, "Soğukkanlılığını muhafaza etme, kolayca vazgeçmeme ve tahammül gösterme" gibi anlamlara gelir. Bu nitelik Allah'a izafe edildiğinde ise, O'nun, Kendisine isyan edenleri cezalandırmada aceleci davranmadığını, bu gibilere mühlet verdiğini, kullarının bin bir türlü edep ve saygı dışı davranışlarını görüp durduğu, onları bir anda cezalandırmaya kudreti bulunduğu hâlde bunu erteleyişini ifade eder.

Sabûr isminin, Halîm ismine yakın bir manası varsa da, ondan bir nüansla ayrılmaktadır. O da, Sabûr'da mühlet vermenin söz konusu olması ama ihmal etmenin ise asla düşünülememesidir. Yani, Allah Sabûr ismiyle, suç işleyenlere süre tanır, fakat cezalandırmayı ihmal etmez. Yeri ve zamanı gelince mutlaka suçluların yakasına yapışır ve artık elinden kurtuluş bulunmaz. Halîm'de ise, hem süre ve mühlet verme, hem de bu sıfatı gereği çoğu zaman affetme söz konusudur. Diğer bir ifadeyle hilimde affetme yönü ağır basmaktadır. Sabırda ise, katlanma ve cezalandırmanın en münasip zamanını bekleme ciheti galiptir.

Kısacası Gazâlî'nin ifadesiyle Allah O'dur ki, acelecilik hissi, zamanı gelmeden önce O'nu bir fiili işlemeye sevk etmez. Bilakis bütün işler için belli bir zaman tayin ve takdir eder, zamanı gelince de onları icra eder. Ne bir tembelin yaptığı gibi zamanından daha sonraya bırakır, ne de bir aceleci gibi vakti gelmeden harekete geçer. Her şeyi, nasıl olması gerekiyorsa ve nasıl daha münasipse öylece yapar. Bütün bunları yaparken O, hür bir iradeye sahiptir. İradesini herhangi bir şey zorlayamaz ve ona halel getiremez. Sabır denen ahlak, Allah hakkında böyledir. O'nun sabrı hususunda herhangi bir meşakkat, bir sıkıntı söz konusu değildir. Sabır ahlakı ile O, herhangi bir sıkıntıya bir meşakkate katlanmaz. (Gazâlî, *a.g.e.*, s. 109)

Sabûr ismi, her ne kadar bu kalıpla Kur'ân-ı Kerîm'de geçmiyorsa da, Allah'ın bu vasfını dile getiren birçok ayet-i kerîme vardır. Birkaç tanesinin meali şöyledir:

"Eğer Allah, yaptıkları yüzünden insanları (hemen) cezalandırsaydı, yeryüzünde hiçbir canlı yaratık bırakmazdı. Fakat Allah, onları belirtilmiş bir süreye kadar erteliyor. Vakitleri gelince (gerekeni yapar). Kuşkusuz Allah, kullarını görmektedir." (35:45); "Andolsun, senden önceki peygamberlerle de alay edildi de Ben inkâr edenlere mühlet verdim, sonra da onları yakaladım. (Görseydin ki) azabım nasılmış!" (13:32); "Nice ülkeler var ki, zulmedip dururlarken onlara mühlet verdim. Sonunda onları yakaladım. Dönüş yalnız Banadır." (22:48); "Ayetlerimizi yalanlayanları, hiç bilmeyecekleri yerden yavaş yavaş helake götüreceğiz. Onlara mühlet veririm; (ama) Benim cezam çetindir." (7:182); "Senin, bağışı bol olan Rabbin merhamet sahibidir; şayet yaptıkları yüzünden onları (hemen) muaheze edecek olsaydı, onlara azabı çarçabuk verirdi. Fakat kendilerine tanınmış belli bir süre vardır ki, artık bundan kaçıp kurtulacakları bir sığınak bulamayacaklardır." (18:58)

Ayrıca, Yüce Allah, karşılaştıkları eziyet ve yalanlanmaya karşı sabırlı olmaya davet ederek en sevdiği kullarının (peygamberlerin) da bu vasfa sahip olmalarını ister:

"O hâlde (Resûlüm!), peygamberlerden azim sahibi olanların sabrettiği gibi sen de sabret. Onlar hakkında acele etme, onlar vadedildikleri azabı gördükleri gün sanki dünyada sadece gündüzün bir saati kadar kaldıklarını sanırlar. Bu, bir tebliğdir. Yoldan çıkmış topluluklardan başkası helak edilir mi hiç!"(46:35); "Andolsun ki senden önceki peygamberler de yalanlanmıştı. Onlar, yalanlanmalarına ve eziyet edilmelerine rağmen sabrettiler, sonunda yardımımız onlara yetişti. Allah'ın kelimelerini (kanunlarını) değiştirebilecek hiçbir kimse yoktur." (6:34); "Sabret! Senin sabrın da ancak Allah'ın yardımı iledir. Onlardan dolayı kederlenme; kurmakta oldukları tuzaktan kaygı duyma! Çünkü Allah, (kötülükten) sakınanlar ve güzel amel edenlerle beraberdir." (16:127-128)

Allah, mümin kullarına da sabırlı olmayı tavsiye ediyor:

"Ey iman edenler! Sabredin; (düşman karşısında) sebat gösterin; (cihat için) hazırlıklı ve uyanık bulunun ve Allah'tan korkun ki başarıya erişebilesiniz." (3:200)

Allah, Hz. Musa'nın ağzından kullarına şöyle emrediyor:

"Allah'tan yardım isteyin ve sabredin. Şüphesiz ki yeryüzü Allah'ındır. Kullarından dilediğini ona vâris kılar. Sonuç (Allah'tan korkup günahtan) sakınanlarındır." (7:128)

Allah sabredenleri müjdeliyor, Rablerinden gelen rahmete mazhar olduklarını, doğru yolu bulduklarını (2:155-156), onları sevdiğini (3:146), ecir ve mükâfatlarının hesapsız verileceğini (39:10), Allah'ın sabredenlerle beraber olduğunu (8:46) Cennet'in onlara ait olduğunu (13:22) haber veriyor.

Bu ismi bilen mümin, O'nu örnek almaya çalışır. Karşılaştığı zorluklara sabreder. Sebatlı olur.

يَا رَؤُفُ ٦

56/6. Ey kullarına çok merhamet edip onları esirgeyen Raûf!

Raûf isminin kökü olan "Re'fet", rahmetin en şiddetli, en keskin, en ince ve en latîf olanıdır. (Firuzabâdî, *Kamus*, III, 147) Türkçe'de bir anlamda buna "şefkat" diyebiliriz. Buna göre, Raûf, müşfik demektir. Re'fet'in, rahmetten bir farkı da şudur: Rahmet, rahmet edilene iyiliğin, faydanın, hayrın dokunmasına sevk eden sevgi dolu acımadır. Nitekim çok büyük faydalarından ve Allah'ın nimet ve ihsanlarına vesile olmasından dolayı yağmur için "rahmet" denilmiştir: "Rahmetinin önünden rüzgârı gönderen O'dur." (7:57) Re'fet ise, kötülüğün dokunmasına, zarar görmesine, acı çekmesine mani olmaya sevk eden sevgi dolu acımadır. Nitekim, ceza vermenin belirtildiği bir ayette "Allah'ın hükmünü uygulama konusunda onlara karşı acımanız tutmasın." (24:2) derken "re'fet" kelimesi tercih edilmiştir. (Razî, *Mefatih*, III, 120) "Allah sizi, Kendisinden gelecek bir azaptan sakındırıyor. Çünkü Allah, kullarına Raûf'tur (çok şefkatlidir)." (3:30) ayeti de bu inceliğe işaret eder.

Allah'ın vasfı olarak Raûf, Kur'ân'da müminler hakkında söz konusu edilir. (9:117; 24:20) Bazen umumî olarak insanları konu alır. (2:143, 207; 16:7, 47) Allah'ın müminlerin tevbesini kabul etmesi, insanların hayat şartlarını kolaylaştıran hayvanları yaratması, insanları karanlıklardan aydınlığa çıkarması, müminlerin kalplerini birbirlerine karşı kinden arıtması gibi konular münasebetiyle zikredilir.

Allah'ın, re'fet ve yardımının kâinatta hadsiz tecellileri vardır. Risale-i Nur'da belirtildiği gibi insan, şu kâinat içinde pek nazik ve nazenin bir çocuğa benzer. Nihayet derecede aciz ve zayıf olduğu hâlde, bu güçsüzlüğünde büyük bir kuvvet ve aczinde büyük bir kudret göze çarpmaktadır. O zaafın kuvvetiyle ve o aczin kudretiyledir ki, şu mevcudat baştan başa ona hizmetkâr olmuş. Eğer insan zaafını anlayıp diliyle, hâliyle ve tavrıyla dua etse, aczini bilip Rabb'inden yardım dilese, bu geniş teshirin şükrünü eda etmekle beraber, arzusuna öyle muvaffak olur ki, şahsî güç ve kuvvetiyle onun binde birisine muvaffak olamaz. Ne yazık ki, bazen hâl diliyle yaptığı bir duası sonucu gerçekleşen bir arzusunu yanlış olarak kendi özel iktidarına atfeder.

Bu İlahî re'fetin tecellisiyledir ki, korkak ve çekingen tavuk, Allah'ın, küçücük yüreğine koyduğu o engin şefkatle âdeta kahraman kesilmekte ve yavrusunu kaptırmamak için aslana saldırarak kendini feda etmektedir. Yine, o İlahî re'fetin tecellisiyledir ki, dünyaya gelen aslan yavrusu, o canavar ve aç aslanı kendine musahhar ederek onu aç bırakıp kendi tok oluyor.

Gözsüz bir akrep ve ayaksız bir yılan gibi haşerelere mağlup olan insana, elsiz bir kurtçuktan ipeği giydiren ve zehirli bir böcekten balı yediren, insanın kendi güç ve kuvveti değil; onun güçsüzlüğünün bir meyvesi olarak Rabbânî bir teshir ve Rahmânî bir ikramdır.

İnsan, Yaratıcısının rahmetini inkâr ve hikmetini itham edecek bir tarzda küfrân-ı nimet suretinde, Karun gibi "Bilgim sayesinde bu bana verildi." (28:78; 39:49) yani, ben kendi ilmim ve kendi iktidarımla kazandım, dese elbette azap tokadına müstahak olur.

Madem gerçek budur, insan, gururu ve enaniyeti bırakmalı, Uluhiyetin dergâhında acz ve zaafını istimdat lisanıyla; fakr ve ihtiyaçlarını yakarış ve dua lisanıyla ilan etmeli, kul olduğunu göstermeli ve "Allah bana yeter. O, ne iyi vekildir!" diyerek manen ve maddeten yükselmelidir. (*Sözler*, s. 327-328)

Yine Bediüzzaman, ehl-i imanı, tevbe ve istiğfar içinde günahlardan arınmaları ve affa nail olmaları için Raûf olan Allah'a sığınmaya çağırarak (*Mesnevî-i Nûriye*, s 113), bu ismin kötülüklerden koruyucu etkisine işaret eder.

Allah'ın bu ismini bilen mümin, O'ndan gelen acı tatlı her şeyin altında rahmet ve şefkat parıltılarının bulunduğuna inanır. Hoşa gitmeyen şeylerin de, tıpkı şefkatli ve mahir bir doktorun hastasına perhiz tutturması veya acı ilaçlar içirmesi gibi sonuçları itibariyla faydalı olduğunu bilir. Rabbine karşı tam bir teslimiyet ve tevekkül hâli kazanır.

Öte yandan, bu ismi tanıyan bir mümin, kendi kendisine ve diğer tüm canlı varlıklara karşı şefkatli davranır. Kendisine olan şefkatini, kötülük ve günahlardan uzak durmakla, ruh ve beden sağlığına dikkat etmekle gösterirken, diğer canlılara olan şefkatini de, onlara en ufak bir zarar vermek şöyle dursun hep iyilik etmeyi prensip edinerek ortaya koyar. Böylece ahirette de Allah'ın engin şefkat ve merhametine mazhar olmaya devam eder.

56/7. Ey kullarına karşı pek merhametli olan Atûf! ۝٧ يَا عَطُوفُ

O, kullarına ve yarattıklarına karşı çok şefkatli, çok merhametli, çok acıyan ve çok bağışlayandır.

56/8- Ey bütün mahlukatı maddî ve manevî kirlerden arındıran Kuddûs! ۝٨ يَا قُدُّوسُ

Kuddûs, temiz, pak, mübarek, kutlu, her türlü kusurun ötesinde, son derece münezzeh, gayet mukaddes, her vasfında mükemmel, sınırlamaya ve tasvire sığmaz, hiçbir leke kabul etmez, tertemiz diye tanımlanır. Bu isim, aynı zamanda Allah'ın bütün kemal sıfatları taşıdığını, üstünlük ve mükemmellikleriyle

övülmeye layık olduğunu ifade eder. Mealen kaydettiğimiz aşağıdaki ayet-i kerimelerde Allah'ın, başka sıfatlarının yanı sıra özellikle bu sıfatı açıkça dile getirilmiştir:

"O, öyle Allah'tır ki, O'ndan başka ilah yoktur. Görülmeyeni ve görüleni bilendir. O, esirgeyendir, bağışlayandır. O, öyle bir Allah'tır ki, kendisinden başka hiçbir ilâh yoktur. O, mülkün sahibidir, eksiklikten münezzehtir, selamet verendir, emniyete kavuşturandır, gözetip koruyandır, üstündür, istediğini zorla yaptıran, büyüklükte eşi olmayandır. Allah, müşriklerin ortak koştukları şeylerden münezzehtir. O, yaratan, var eden, şekil veren Allah'tır. En güzel isimler O'nundur. Göklerde ve yerde olanlar O'nun şanını yüceltmektedirler. O, galiptir, hikmet sahibidir." (59:22-24)

"Göklerde ve yerde olanların hepsi, mülkün sahibi, eksiklikten münezzeh, azîz ve hakîm olan Allah'ı tesbih eder." (62:1)

Kaynaklarda kaydedildiğine göre, Hz. Peygamber de, namazdaki rüku ve secdelerinde "Subbûhun, Kuddûsun, Rabbu'l-melâiketi ve'r-Ruh = Allah, her türlü kusurdan pak ve münezzehtir. O, meleklerin ve Rûh'un (Cebrail'in) Rabbidir!" diye zikrederdi. (*Müslim*, Salat 42)

İmam Gazâlî'nin yaklaşımına göre, Allah, duyuların idrak ettiği, hayalin tasavvur ettiği, vehmin tasavvur ve hayal ettiği, aklın düşündüğü ve fikrin hükmettiği her türlü vasıftan münezzehtir. O sadece, varlıklardaki, cehalet, acz, körlük, sağırlık, dilsizlik gibi eksiklik ifade eden sıfatlardan münezzeh ve uzak değil, aynı zamanda onlardaki ilim, irade, kudret, işitme, görme, konuşma, irade gibi üstün sıfatlardan da münezzeh ve uzaktır. Yani Allah'ın, ilmi, iradesi, kudreti, işitmesi, konuşması vs. diğer varlıklarınkinden tamamen farklı ve üstündür. O, mahlukat için tasavvur edilebilen her bir sıfattan ve tasavvur edilebilen bu sıfatlara müşabih ve mümasil olan sıfatlardan da mukaddes ve münezzehtir. Eğer, bu sıfatların söz konusu edilmesi hususunda izni olmasaydı çoğunun söz konusu edilmesi bile caiz olmazdı. (Gazâlî, *a.g.e.*, s. 43)

Ayrıca kâinattaki bütün temizlik ve paklık O'ndan gelir. Bütün mevcudatın bütün tesbihat ve takdisatı O'nun kutsiyetini ilan eder. Bediüzzaman'ın ifadesiyle; "İsm–i Kuddûs'un cilve-i a'zamından gelen tanzif ve nezafet, bütün kâinatın mevcudatını temizliyor, güzelleştiriyor. Beşerin bulaşık eli karışmamak şartıyla, hiçbir şeyde hakiki nezafetsizlik ve çirkinlik görünmüyor." (*Lem'alar*, s. 310)

Kuddûs ismi ve kâinât

Bu ismin kâinattaki tesir ve tecellileri konusunda Risale-i Nur'da öz olarak şöyle denilmiştir: Bu kâinat ve bu yerküresi, sürekli işler bir büyük fabrika ve her vakit dolar boşalır bir otel, bir misafirhanedir. Hâlbuki böyle işlek fabrikalar, oteller ve misafirhaneler; çöplerle, enkazlarla, süprüntülerle çok kirlenir,

bulaşık oluyor ve kokuşmuş maddeler her tarafında yığılır. Eğer pek çok dikkatle bakılmazsa, temizliğine dikkat edilmezse ve süpürülüp temizlenmezse içinde durulmaz, insan onda boğulur. Hâlbuki bu kâinat fabrikası ve yeryüzü misafirhanesi o derece pâk, temiz ve naziftir; o kadar kirsiz ve bulaşıksızdır ki, bir lüzumsuz şey, bir faydasız madde ve tesadüfî bir kir bulunmaz, görünüşte bulunsa da, çabuk bir dönüşüm makinesine atılır, temizlenir. Demek bu fabrikaya bakan Zat, çok iyi bakıyor. Ve bu fabrikanın öyle temizleyici bir Sahibi var ki, o koca fabrikayı ve o büyük sarayı küçük bir oda gibi süpürtür, temizler, düzenler ve tanzif eder. O pek büyük fabrikanın büyüklüğü nispetinde çöpleri, enkazından kalma kirli maddeleri ve süprüntüleri bulunmuyor. Aksine büyüklüğü nispetinde, temizliğine ve nezafetine dikkat ediliyor. Bir insan, bir ay yıkanmazsa ve küçük odasını süpürmezse çok kirlenir. Demek bu âlem sarayındaki pâklık, duruluk, nuranîlik, temizlik; mütemadiyen hikmetli bir temizlemeden, bir dikkatli yıkamadan ileri geliyor. Eğer o daimî temizleme, süpürme ve dikkat ile bakma olmasaydı, bir senede bütün canlıların yüz bin milletleri yeryüzünde boğulacaklardı.

Gök boşluğunda, yıkılmaya ve ölüme hedef olan kürelerin ve uyduların, hatta yıldızların enkazları, başımızı ve diğer canlıların başlarını, belki de yerkürenin başını, hatta dünyamızı tahrip edeceklerdi. Dağlar büyüklüğündeki taşları başımıza yağdıracaklardı ve bizi dünya denilen bu vatanımızdan kaçıracaklardı.

Hem zeminin yüzünde her sene ölüm ve hayatın değişmeleri ve dövüşmeleri yüzünden yüz binlerce canlı türlerinin cenazeleri ve iki yüz bin bitki gruplarının enkazları, kara ve denizin yüzlerini olağanüstü derecede öyle kirleteceklerdi ki; şuur sahipleri, o yüzleri değil sevmek, aşık olmak, aksine öylesi çirkinlikten nefret edip ölüm ve yokluğa kaçacaklardı. Bir kuşun, kolayca kanatlarını ve bir kâtibin sayfalarını temizlediği gibi, dünya denilen şu uçağın ve göklerde uçan kuşların kanatları ve bu kâinat kitabının sayfaları da öylece temizleniyor, güzelleşiyor ki; ahiretin hadsiz güzelliğini bilmeyen ve imanla düşünmeyen insanlar, dünyanın bu temizliğine, bu güzelliğine aşık olurlar, âdeta taparlar.

Demek âlem denilen bu saray ve bu kâinat fabrikası, Kuddûs isminin bir büyük cilvesine aynadır ki, o kutsî temizlemeden gelen emirleri, değil yalnız denizlerin etobur temizleyicileri ve karaların kartalları, hatta kurtlar ve karıncalar gibi cenazeleri toplayan sağlık görevlileri bile dinliyorlar. Hatta o kutsî temizliğe ilişkin emirleri, bedende cereyan eden kandaki alyuvarlar ve akyuvarlar bile dinleyip, bedenin hücrelerinde temizlik yaptıkları gibi; nefes dahi o kanı tasfiye eder, temizler. Ve o emri; göz kapakları, gözleri temizlemek ve sinekler, kanatlarını süpürmek için dinledikleri gibi, hava ve bulut dahi dinler. Hava, zeminin yüzüne konan toz toprak gibi süprüntülere üfler, temizler. Bu-

lut süngeri, zemin bahçesine su serper, tozu toprağı yatıştırır. (*Lem'alar*, s. 304-305)

Kuddûs isminin Risale-i Nur'da dile getirilen tecellilerini mefhum olarak nakletmeye devam edelim: Sonra gökyüzünü uzun süre kirletmemek için, çabuk süprüntülerini toplayıp mükemmel bir düzenlilikle çekilir, gizlenir. Göğün güzel yüzünü ve gözünü, silinmiş ve süpürülmüş, parıl parıl parlar gösteriyor. Ve temizliğe ilişkin o emirleri yıldızlar, toprak, hava, su ateş gibi unsurlar, madenler, bitkiler dinledikleri gibi, bütün zerreler dahi dinliyorlar ki, hayret uyandırıcı değişiklik fırtınaları içinde o zerreler temizliğe dikkat ediyorlar. Bir yerde lüzumsuz toplanmıyorlar, kalabalık etmiyorlar. Kirlenseler, çabuk temizleniyorlar. En temiz, en nazif, en parlak ve en pâk vaziyetleri; en güzel, en saf, en hoş suretleri almak için, bir hikmet eli tarafından sevk olunuyorlar.

İşte bu tek fiil, yani tek hakikat olan temizleme; Kuddûs ismi gibi bir ism-i a'zamdan, kâinatın en büyük dairesinde görünen bir büyük parıltıdır ki, doğrudan doğruya Allah'ın varlığını ve O'nun birliğini güzel isimleriyle beraber, güneş gibi geniş ve dürbün gibi olan gözlere gösterir. (...)

Yalnız temizleme fiili bile kâinatın Yaratıcısına verilmezse, o zaman iman yolundan sapanların tuttuğu yolda lazım gelir ki: Ya temizlik ile ilişkili olan zerreden, sinekten tut, ta moleküllere, yıldızlara kadar bütün yaratıkların her biri koca kâinatın süslenişini, tartılışını, düzenlenişini ve temizlenişini bilecek, düşünecek ve ona göre davranacak bir kabiliyette olacak veya Âlem'in Yaratıcısının kutsal sıfatları kendisinde bulunacak.. veyahut bu kâinatın süslenişleri, temizlenişleri, gelirleri ve giderlerinin dengelerini düzenlemek için, kâinat büyüklüğünde bir danışma meclisi bulundurulacak ve hadsiz zerreler, sinekler, yıldızlar o meclisin üyeleri olacak ve daha bunlar gibi hurafeli, safsatalı yüzlerce imkânsızlıklar bulunacaktır ki, her tarafta görünen ve gözlemlenen genel ve kuşatıcı ulvî süsleme, temizleme ve arındırma gerçeği meydana gelebilsin. Bu ise bir imkânsızlık değil, yüz bin imkânsızlık ortaya çıkarır. Evet, eğer gündüzün aydınlığı ve yeryüzündeki umum parlak şeylerde görünen hayalî güneşçikler güneş'e verilmezse ve bir tek güneş'in yansıyan görüntüsüdür denilmezse, o vakit yeryüzünde parlayan bütün cam parçalarında, su damlalarında ve kar taneciklerinde, hatta havanın zerrelerinde birer gerçek güneş bulunmak lazım gelir. Ta ki, o umumî ışık ve aydınlık meydana gelebilsin. (...)

Evet kâinat sarayını tertemiz tutan bu ulvî, umumî temizleme; elbette İsm-i Kuddûs'ün parıltısı ve gereğidir. Evet, nasıl ki bütün yaratıkların tesbihatları İsm-i Kuddûs'e bakar; öyle de bütün temizlenişlerini de, Kuddûs ismi ister. (Kötü hasletlerin, batıl inançların, günahların, dine sonradan sokuşturulan hurafelerin manevî kirlerden oldukları unutulmamalıdır) Temizliğin bu kutsî ehemmiyetindendir ki; "Temizlik imandandır." (*Müslim*, Taharet 1; *Tirmizi*, Da'avat 91, (3512); *Nesai*, Zekât 1) hadisi, temizliği imanın nurundan saymış.

"Allah tevbe edenleri ve temizlenenleri sever." (2:222) ayeti dahi, temizliği İlahi sevginin bir vesilesi göstermiştir. (*Lem'alar*, s. 305-307)

Bu isimden ders alan bir mümin, daima Allah'ın yüceliğini anar, O'nu her türlü noksanlıklardan tenzih eder, beden ve ruhunu maddî ve manevî her türlü kir ve kötülüklerden arındırmaya çalışır. Bütün haramlardan, mekruhlardan, şüpheli şeylerden uzak durur. İçiyle dışıyla, evi ve çevresiyle pak, nezih ve temiz olmaya çaba göstererek bu mübarek isme ayna olmaya gayret eder. Özellikle de inancını hurafelerden, ilmini vehim ve kuruntulardan arındırmaya özen gösterir.

56/9. Ey gerçek hayat sahibi olan Hayy! ۞ يَا حَيُّ

Hayat kelimesinden sıfat olan "Hayy" kelimesi, kısaca "hayat sahibi, diri" anlamına gelir. Allah'ın sıfatı olarak ise, âlimler tarafından farklı farklı biçimde anlaşılmıştır. Taberî, bu farklı görüşleri şu şekilde nakleder:

1) Bu vasıfla zatını nitelemekle Allah, Kendisinin baki olduğunu ve ezelî ve ebedî varlığına ölümün gelmesinin muhal olduğunu belirtmek istemiştir.

2) İrade ettiği her şeyin tedbir ve idaresi O'nun için çok kolaydır, istediği hiçbir şey Kendisi için imkânsız değildir; çekip çevirme özelliğine sahip olmayan şerikler ve sahte tanrılar gibi değildir.

3) Bazıları, bu vasıftan, "Allah'ın ezeliyetle mevsuf olduğu gibi ebediyetle de mevsuf dâimî bir hayatı olduğunu anlarlar.

4) Bazıları, "O, Allah'ın Kendisi için kullandığı bir isimdir. O Kendisini böyle nitelediği için biz de böyle niteliyoruz." derler.

Taberî bu farklı anlayışları sıraladıktan sonra şunları söyler: "Bana göre bu ismin manası şudur: Allah Teâlâ Kendisini sonu ve kesintisi olmayan, daimî bir hayatla nitelemiştir. Yaratıklarının ecelleri geldiğinde maruz kaldıkları yok oluşu ve kesintiyi ise Kendisinden nefyetmiştir. Zât'ına kulluğu, kulları üzerine vacip kıldığını haber vermiştir. Çünkü, el-Hayy o demektir ki, ölmez ve yok olmaz. Hâlbuki Kendisinden başka tanrılaştırılanlar ölürler. Tükenmeyen, ölmeyen, zail olmayan Allah'ın yanında; tükenen, zail ve fani olan, ölen varlıklara tapınmanın mümkün olmadığını kullarına bildirmek istemiştir. Allah'ın ancak ölmeyen, fani olmayan daim olduğunu, bununla Kendisinden başka tanrı olmayan Allah olduğunu bildirmek istemiştir. (et-Taberî, *a.g.e.*, (2/255 hk.) V, 387; VI, 156 vd.)

Hayy kelimesi, Kur'ân'da Allah'ın vasfı olarak 5 ayette geçer:

1) İlkin Furkan Sûresi'nde geçer. Burada özel isim durumundadır ve "ölümsüz" sıfatıyla nitelenmiştir: "Ölümsüz Diri'ye tevekkül et!" (58. ayet)

2) Bundan sonra Haşir'den bahseden bir konuda bu isme yer verilir: "Yüzler, Hayy ve Kayyûm'a boyun eğmiştir." (20:111) Mahşerde O'nun Hayy vasfı kemaliyle zuhur edecektir. Bütün hayatların sahibi olan Kâmil Hayy, onlardaki emanet olan hayatları geri alıp onları ölüme mazhar etmiştir. Sonra hepsini bir araya toplayarak yine onlara hayat vermiş, Hayy'ın ancak Kendisi olduğunu onlara bir kere daha göstermiştir.

3) Allah O Hayy'dır ki, bu isminin tecellisiyle, ölü ve karanlık maddenin içine giren bir sır, parıltılar hâlinde o ismin Sahibine şehadet eder. Tecellinin değişme zamanı gelip de, o sır alınınca, hayat maddesi, ölümle öbür maddelerden bir madde hâline dönüşmekle de, yine O Hayy'e şehadetini yeniler.

4) Bir ayette de, "O'dur Hayy; O'ndan başka ilah yoktur." buyrulmakla, kâmil manada tek Hayy'ın O olduğu belirtilir.

5) Bu vasıf iki ayette de el-Hayy el-Kayyûm şeklinde gelir. (2:255; 3:2)

Demek ki bu ilahi vasıf, ya "ölümsüz" sıfatıyla, ya hasr ifadesiyle veya el-Kayyûm ismiyle birlikte getirilerek, bildiğimiz diriler gibi bir dirinin değil, aşkın ve yüce bir Zât'ın huzurunda olduğumuz hatırlatılmıştır. (Suat Yıldırım, *a.g.e.*, s. 202-205)

Diğer Esmâ-i Hüsnâ, aynı zamanda Allah'ın "Hayy" ismine delildirler:

Bütün varlıkların düzenlenişinde eseri görünen İlahî ilme şehadet eden bütün deliller, kâinatı idare eden kudreti ispat eden bütün bürhanlar, kâinatın düzenleme ve idaresinde hükmeden irade ve tercihi ispat eden bütün hüccetler, Allah'ın kelâmının ve İlahî vahyin vesilesi olan peygamberlikleri ispat eden bütün alamet ve mucizeler vb. yedi İlahî sıfata şehadet eden bütün deliller; ittifakla Hayy ve Kayyûm Zât'ın hayatına delalet, şehadet ve işaret ediyorlar. Çünkü, nasıl ki bir şeyde görmek varsa, hayatı da var; işitmek varsa, hayatın alametidir; söylemek varsa, hayatın varlığına işaret eder; seçme yeteneği ve irade varsa hayatı gösterir. Bu kâinatta eserleriyle, varlıkları kesin ve apaçık olan sınırsız kudret, her şeyi kuşatan irade ve her şeyi içine alan ilim gibi İlahî sıfatlar da, bütün delilleriyle Zât-ı Hayy ve Kayyûm'un hayatına, zorunlu varlığına ve bütün kâinatı bir gölgesiyle ışıklandıran ve bir parıltısıyla bütün ahiret diyarını bütün zerreleriyle hayatlandıran daimî hayatına şehadet ederler. (Bediüzzaman, *Lem'alar*, s. 334-335)

يَا قَيُّومُ ⑩

56/10. Ey gökleri, yeri ve bütün mahlukatı ayakta tutan Kayyûm!

"Kayyûm"; varlığı daim, her şeyi muhafaza eden, değişmez, kendi kendine yeten, görüp gözeten, her varlığın muhtaç olduğu ortam ve şartları sağlayan, her varlığın işlerini yoluna koyan vb. manalara gelir. Yüce Allah, hem değişip

yok olmayan, hem de yarattığı her şeyin idaresini uygun biçimde yürütendir. Gökleri, yeri ve onlardaki her şeyi varlıkta tutandır. Her şeye, mukadder olan vakte kadar durması için sebeplerini ihsan edendir.

Kayyûm ismi, Kur'ân'da üç ayette geçer. (2:255; 3:2; 20:73)

Şu kâinattaki gök cisimlerinin ayakta kalışları ve devamları, kayyûmiyet sırrına bağlıdır. Kayyûmiyet tecellisi bir dakika olsun yüzünü çevirse, bir kısmı yerküresinden bin defa büyük milyonlarla küreler, şu uçsuz bucaksız uzay boşluğunda dağılacak, birbiriyle çarpışacak, yokluğa dökülecekler. Nasıl ki, havada binlerce muhteşem sarayları tam intizamla uçaklar gibi durdurup gezdiren bir Zât'ın kayyûmiyet gücü, o havadaki sarayların sebat, düzen ve devamları ile ölçülürse; Kayyûm olan Allah da, sayısız gök cisimlerine, nihayet derecede düzenlilik ve ölçü içinde kayyûmiyet sırrıyla bir kıyam, bir beka, bir devam vererek, bir kısmı yerküresinden bir milyon defa daha büyük milyonlarca muazzam küreleri direksiz, dayanaksız, boşlukta durdurmakla beraber, her birini bir görev ile görevlendirip gayet muhteşem bir ordu şeklinde Kendine tam bir bağlılıkla itaat ettirmesi, ism-i Kayyûm'un tecellisine bir ölçü olduğu gibi, her bir varlığın zerreleri de, yıldızlar gibi, kayyûmiyet sırrıyla ayakta kalıyor ve varlıklarını sürdürüp devam ettiriyorlar.

Bir canlının bedenindeki zerrelerin her bir organa özgü bir şekil ile küme küme toplanmaları, sel gibi akan unsurların fırtınaları içinde vaziyetlerini muhafaza edip dağılmamaları ve düzenli bir biçimde durmaları, besbelli ki kendi kendilerinden olmayıp, aksine kayyûmiyet sırrıyla olduğundan; her bir beden düzenli bir tabur, her bir tür, muntazam bir ordu hükmünde olarak bütün canlılar ve terkip hâlindeki varlıkların yeryüzünde ve yıldızların uzayda durmaları ve gezmeleri gibi, bu zerreler de sayısız dilleriyle kayyûmiyet sırrını ilan ediyorlar. (Bkz. Bediüzzaman, *Lem'alar*, 340-356)

Merhum Ali Osman Tatlısu'nun şu tespitleri ne kadar yerindedir:

Nasıl ki ruh, bedenin bütün zerrelerine, hücrelerine, en ince kısımlarına hayat ve intizam serpiyor. Bu sayede vücuttan çekici bir güzellik, zindelik ve sağlık fışkırıyor. Beden her an ruhun bu feyiz ve inayetine muhtaçtır. Bu kesildiği an çirkin ve ürkütücü bir hâl alır. Bunun gibi, kâinatın her zerresi, her an Allah'ın inayetine, yani, işlerinin yoluna konulup varlıkta bırakılmasına itina ve özen göstermesine muhtaçtır. (Tatlısu, *a.g.e.*, s. 173-174)

Ey gafil insan! Yüce Allah'ın senden başka nice nice kulları var. Öyleyken O seni görüp gözetme işini, sanki senden başka kulu yokmuş gibi, hususî bir ehemmiyetle yerine getirmektedir. Senin ise, O'ndan başka tutanın ve gözetenin yokken, seni bırakıverdiği takdirde, sanki elinden tutacak, hayatını kurtaracak başka himaye edicilerin varmış gibi, kulluğunda tembellik edip gevşeklik gösteriyorsun. Allah'ın rahmeti, inayeti ne büyük, senin gafletin ne derin! (Tatlısu, *a.g.e.*, s. 174)

سُبْحَانَكَ يَا لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ اَجِرْنَا مِنَ النَّارِ ﴿٥٦﴾

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-57-

57/1. Ey semada azameti görülen! ﴿١﴾ يَا مَنْ هُوَ فِي السَّمَٓاءِ عَظَمَتُهُ

Semavatta muntazam dönüşlerden; yüksek, sessiz, direksiz duran sakin cisimlerden; ışık saçan, birbirlerini andıran, yaratılışları ölçülü ve muntazam olan yıldızlardan; tam bir intizam ve itaatkârlık içerisinde hareket ettirilen gezegenlerden hiçbirisi yoktur ki, O'nun vücûb-u vücûduna ve birliğine şehadetleri bulunmasın ve nurlu birer bürhan olmasın. Bütün bunlar, O'nun her şeye bakan rubûbiyyetinin haşmetine ve kudretinin azametine; her şeyi ihata eden rahmet ve hâkimiyetine; her şeyi içine alan ilmine ve hikmetine delalet eden nuranî şahitlerdir. Saltanat-ı Ulûhiyet'inin şa'şaasına işaret ederler. Hepsi de O'nun mülkünde, O'nun semavatında, O'nun emri, gücü, kuvveti, kudreti ve iradesiyle teshir ve tanzim edilmişlerdir. Kendilerini bu şekilde yaratan ve tanzim eden Zât'ı tesbih ve tazim ediyorlar. (Bediüzzaman, *Tefekkürnâme-Marifetnâme*)

Gözlerimizi gökyüzünün süslü ve güzel yüzüne şöyle bir çevirdiğimizde fevkalade sükûnet içinde bir sükûtu görüyor ve kudreti sınırsız bir Zât'ın emri ve boyun eğdirmesiyle o vaziyeti aldıklarını anlıyoruz. Yoksa eğer başıboş olsalardı, birbiri içindeki o dehşetli sayısız cisimler, o gayet büyük küreler son derece süratli hareketleriyle öyle bir gürültü çıkaracaklardı ki, varlıkların kulaklarını sağır edecekti. Hem öyle bir karışıklık zelzelesi içine girecekti ki kâinatı dağıtacaktı. Yıldızlar içerisinde yerküreden milyonlarca defa daha büyük cisimler bulunduğu ve top mermisinden yetmiş defa daha süratli hareket ettikleri hâlde, sükûnet içindeki sessizliklerinde Yüce Allah'ın ne derece kudretli olduğunu ve o cisimlerin ne derece O'nun emirlerine boyun eğdiklerini ilan ediyor.

Öte yandan, gökyüzünde hikmet içinde bir hareket göze çarpıyor. Son derece hayret verici büyük hareketler, son derece ince ve geniş bir hikmet içindedir. Nasıl ki bir fabrikanın çark ve dolaplarını hikmet içinde kurup çeviren bir sanatkâr, o fabrikanın azamet ve intizamı derecesinde sanat ve maharetini gösterir. Öyle de, koca güneşe, gezegenlerle birlikte fabrika vaziyetini veren ve

müthiş büyük küreleri, sapan taşları misali ve fabrika çarkları gibi etrafında döndüren bir Zât'ın kudret ve hikmetinin derecesini o ölçüde gözler önüne seriyor.

Yine, gökyüzünde öyle bir ihtişam içinde bir parıldama ve süslü bir tebessüm var ki, Yüce Sanatkârının ne kadar muazzam bir saltanatı, ne kadar güzel bir sanatı olduğunu gösterir. Donanma günlerinde sayısız elektrik lambalarının, o memleket sultanının ihtişam derecesini, teknik ve medeniyetteki ilerleme seviyesini gösterdiği gibi, şu uçsuz bucaksız gökler, o muhteşem ve süslü yıldızlarıyla Yüce Sanatkârının mükemmel saltanatını ve güzel sanatını öylece dikkatli gözlere gösteriyor.

Öte yandan, çok değişik ve küçük cisimleri, ya da canlıları döndüren, bir vazife için çekip çeviren ve özel birer ölçü ile her birini belli bir yolda sevk ve idare eden bir Zât'ın güç ve hikmet derecesini, hareket eden o cisim veya canlıların O'na itaat ve bağlılıklarını gösterdikleri gibi, koca gökler o dehşetli azametiyle, hadsiz yıldızlarıyla ve o yıldızlar da dehşetli büyüklükleriyle, son derece şiddetli hareketleriyle beraber zerre miktar ve bir saniyecik kadar sınırlarını aşmamaları, yörüngelerinden sapmamaları ve görevlerinden geri kalmamaları, Yüce Sanatkârlarının ne kadar ince bir özel ölçüyle Rububiyetini yürüttüğünü dikkatli gözlere gösteriyor.

Mesela, göğün süslü tavanına, güneş gibi ışık verici, ısındırıcı bir lambayı takmak, gece ve gündüz denilen iki iplik ve yazıyla kış ve yaz sayfalarında İlahî mektuplar hükmündeki bitki ve canlıları dokumak ve yazmak için o güneşi bir mekik ve nur hokkası hâline getirmek; yine yüksek minare ve kulelerdeki büyük saatlerin parlayan akrepleri misali, gökkubbesinde Ay'ı, zaman denilen büyük saat için bir akrep yapmak, değişik çok hilaller biçiminde her geceye sanki ayrı bir hilal bırakıp, sonra dönüp onları toplatmak, menzillerinde tam bir ölçü ile, ince bir hesapla hareket ettirmek ve gökkubbesinde parlayan, gülümseyen yıldızlarla göğün güzel yüzünü yaldızlamak, elbette nihayetsiz bir rububiyet saltanatının işaretleridir. Akıl sahiplerine O'nu tanıtan muhteşem bir uluhiyetin simgeleridir, düşünen kimseleri imana ve tevhide davet ederler. (Bediüzzaman, *Sözler*, s. 563-565)

57/2. Ey yerde ayetleri tecellî eden! ٢ يَا مَنْ هُوَ فِي الْأَرْضِ اٰيَاتُهُ

Bir ayet-i kerimede, "Gerçekten göklerde ve yerde müminler için birçok ayetler vardır." (45:3) buyrulur. Başka bir ayette yine, "Yeryüzünde yakîn sahipleri için ayetler vardır." (51:20) buyrularak aynı gerçeğe dikkat çekilir.

"Arz (yerküresi), türlü türlü lezzetler ve çeşit çeşit yiyeceklerle doldurulmuş emre amade Rabbanî bir gemidir. Rahman olan Sanatkârı, nev-i beşer ve

cins-i hayvanı memleketinin dörtbir yanında seyahat ettirmek için ona bindirmiş.

Her bir vadi ve dağdaki, her bir çöl ve sahradaki her bir çiçek ve meyve, her bir nebat ve ağaç, hatta her bir hayvan ve taş, nakış ve izleri açık bir mühürdür ki, dikkatli bir nazara şunu gösteriyor: Bu eserin Sahibi, kendi tür ve cinsinin Sahibinden başkası değildir. O mekânı ibretli yazılarla dolduran da O'dur. Kara ve deniz sayfalarını bitki, hayvan ve ağaçlarla yazan da O'dur. (Bediüzzaman, *Tefekkürnâme-Marifetnâme*)

«Bütün noksan sıfatlardan münezzehtir o Zât ki, bir bahçeye benzeyen arzını, sanatının sergisi, yaratıklarının toplanma yeri, kudretinin mazharı, hikmetinin medarı, rahmetinin çiçekdanlığı, Cennet'inin tarlası, mahlûkàtının geçiş yeri, peşpeşe gelen kafilelerin seyirgâhı, mevcudatının akış yeri, masnuatının ölçeği yapmıştır. Bütün bu gelip geçen kafileler O'nun ilminin mucizeleri, (Celle celalühü) sanatının harikaları, cömertliğinin hediyeleri, lûtfunun bürhanları, dar-ı ahiretteki ihsanının müjdecileridir. Şu hâlde, meyvelerinin süslenmelerinden çiçeklerin tebessümü, çiçeklerin yaprakları üzerinde yağmurların serpiştirilmesi, seher nesimlerinde kuşların ötüşmesi; annelerin, küçük yavrularına acıyıp merhamet etmeleri, eşyanın ve ağaçların süslenmesi, çiçeklerin ve meyvelerin kendilerini zîhayatın nazarlarına arz etmesi, ancak mahlukatını seven bir Sani'in cinlere ve insanlara, ruh ve hayvanlara, melek ve cinlere Kendisini tanıttırması, bir Hàlik-ı Rahman'ın Kendisini sevdirmesi, bir Mün'im-i Hannan'ın merhametini ortaya koyması, bir Muhsin-i Mennan'ın şefkatını göstermesidir. Bu, delil ve bürhanla, hatta gözle görmekle sabittir.» (Bediüzzaman, *Tefekkürnâme-Marifetnâme*)

57/3. Ey her şeyde delilleri bulunan! ③ يَا مَنْ هُوَ فِي كُلِّ شَيْءٍ دَلَائِلُهُ

Bir Arap şâiri olan Lebîd b. Rabîa ünlü bir beytinde şöyle der:

فَيَا عَجَبًا كَيْفَ يُعْصَى الْإِلٰهُ ۞

أَمْ كَيْفَ يَجْحَدُهُ الْجَاحِدُ ۞

وَفِي كُلِّ شَيْءٍ لَهُ اٰيَةٌ تَدُلُّ عَلٰى أَنَّهُ وَاحِدٌ ۞

وَلِلّٰهِ فِي كُلِّ تَحْرِيكَةٍ وَتَسْكِينَةٍ أَبَدًا شَاهِدٌ ۞

Yani, "Hayret! Nasıl Allah'a isyan edilir? Ya da nasıl bir inkârcı O'nu inkâr eder? Oysa, her bir şeyde O'nun bir olduğunu gösteren bir delil vardır. Her hareket ettirme ve durdurmada her an Allah'a bir şâhit vardır."

Bir başka şair de,

تَأَمَّلْ سُطُورَ الْكَائِنَاتِ فَإِنَّهَا مِنَ الْمَلَإِ الْأَعْلٰى إِلَيْكَ رَسَائِلُ

Yani, "Kâinât kitabının satırlarını iyi oku! Çünkü onlar, en yüce âlemden sana yazılmış mektuplardır."

Buraya kadar olan isimlerin ve bundan sonrakilerin açıklamalarında sayısız tevhid delillerine yer verdik.

57/4. Ey denizde acaip sanatları bulunan! يَا مَنْ هُوَ فِي الْبِحَارِ عَجَائِبُهُ ④

Denizlerdeki su damlalarından, muntazam ve garip garip mahlukattan, yüzen balıklardan, süslü ve intizamlı cevherlerden ve sair muntazam denize ait masnuattan hiçbirisi yoktur ki, O'nun Vücûb-u Vücudu'na apaçık olarak şehadet etmesin; ve O'nun her şeyi ihata eden haşmet-i rubûbiyyet ve azamet-i kudretine; her şeyi içine alan geniş rahmet ve hâkimiyyetine ve her şeyi kuşatan ilim ve hikmetine delaletleri bulunmasın; ve O'nun uhrevî rahmet havuzlarına ve ebedî ihsan deryalarına işaretleri bulunmasın. Bütün bunlar, O'nun mülkünde, O'nun denizlerinde, O'nun emri, havli, kuvveti, kudreti, kuvveti ve iradesi ile musahhar ve muvazzaftırlar ve Rablerini tesbih ve tekbirde bulunuyorlar. (*Bediüzzaman, Tefekkürnâme-Marifetnâme*)

يَا مَنْ يَبْدَؤُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ⑤

57/5. Ey mahlukatı ilk defa yaratıp, öldükten sonra tekrar dirilten!

"Hepinizin dönüşü O'nadır. Bu, Allah'ın gerçek olarak verdiği sözdür. Mahlukları ilkin O yaratır. (Yoktan yaratan yaratıcı), öldükten sonra da onları haydi haydi diriltir." (10:4)

"De ki: 'Sizin Allah'a ortak saydığınız putlardan, mahlukatı yaratıp onları ölümlerinden sonra da diriltebilen var mıdır?' De ki: 'Ancak Allah ilkin yaratıp sonra diriltmeye kadirdir. Öyleyse nasıl oluyor da bu hakikatten vazgeçiriliyorsunuz?'" (10:34)

"O nesneler mi üstün yoksa mahlukları ilkin yaratan, sonra da onlara tekrar hayat veren ve sizi gerek gökten gerekse yerden rızıklandıran mı? Hiç Allah ile beraber başka tanrı mı olur?" (27:64)

وَهُوَ الَّذِى يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ اَهْوَنُ عَلَيْهِ

Yani: Sizin haşirde iadeniz, dirilmeniz, dünyadaki hilkatinizden daha kolay, daha rahattır." (30:27) Nasıl ki bir taburun askerleri, istirahat için dağılsa, sonra bir boru ile çağrılsa kolay bir surette tabur bayrağı altında toplanmaları; yeniden bir tabur teşkil etmekten çok kolay ve çok rahattır. Öyle de: Bir bedende birbiriyle imtizac ile ünsiyet ve münasebet peyda eden zerrat-ı esasiye, Hazret-i İsrafil Aleyhisselâm'ın Sûr'u ile Hàlık-ı Zülcelal'in emrine "Lebbeyk" demeleri ve toplanmaları; aklen birinci icaddan daha kolay, daha mümkündür. Hem, bütün zerrelerin toplanmaları belki lazım değil. Nüveler ve tohumlar hükmünde olan ve hadiste "Acbü'z-Zeneb" tabir edilen ecza-i esasiye ve zerrat-ı asliye, ikinci neş'e için kâfi bir esastır, temeldir. Sâni'-i Hakîm, beden-i insaniyi onların üstünde bina eder. (*Sözler*, s. 525)

57/6. Ey dağlarda hazineleri bulunan! يَا مَنْ هُوَ فِى الْجِبَالِ خَزَائِنُهُ ٦

Dağların bu hazinelik özelliğine dikkat çeken şu açıklamalar oldukça anlamlıdır:

"Dağların içinde zîhayata lazım olan her nevi menba'lar, sular, madenler, maddeler, ilaçlar o kadar hakîmane ve müdebbirane ve kerimane ve ihtiyatkârane iddihar ve ihzar ve istif edilmiş ki; bilbedahe kudreti nihayetsiz bir Kadîr'in ve hikmeti nihayetsiz bir Hakîm'in hazineleri ve ambarları ve hizmetkârları olduklarını ispat ederler, diye anlar. Ve sahra ve dağların dağ kadar vazife ve hikmetlerinden bu iki cevhere sairlerini kıyas edip, dağların ve sahraların umum hikmetleriyle, hususan ihtiyatî iddiharlar cihetiyle getirdikleri şehadeti ve söyledikleri "Lâ ilahe illâ Hû" tevhidini, dağlar kuvvetinde ve sebatında ve sahralar genişliğinde ve büyüklüğünde görür, "Âmentü Billâh" der. (*Şuâlar*, s. 114)

Ey dağları zemin sefinesine hazineli direkler yapan Kadîr-i Zülcelâl! Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm'ın talimiyle ve Kur'ân-ı Hakîm'inin dersiyle anladım ki, nasıl denizler acaibleriyle Seni tanıyorlar ve tanıttırıyorlar, öyle de: Dağlar dahi, zelzele tesiratından zeminin sükûnetine ve içindeki dâhilî inkılabat fırtınalarından sükûtuna ve denizlerin istilasından kurtulmasına ve havanın gazat-ı muzırradan tasfiyesine ve suyun muhafaza ve iddiharlarına ve zîhayatlara lazım olan madenlerin hazinedarlığına ettiği hizmetleriyle ve hikmetleriyle Seni tanıyorlar ve tanıttırıyorlar.

Evet dağlardaki taşların enva'ından ve muhtelif hastalıklara ilaç olan maddelerin aksamından ve zîhayata, hususan insanlara çok lazım ve çok mütenevvi olan madeniyatın ecnasından ve dağları, sahraları çiçekleriyle süslendiren

ve meyveleriyle şenlendiren nebatatın esnafından hiçbirisi yoktur ki; tesadüfe havalesi mümkün olmayan hikmetleriyle, intizamıyla, hüsn-ü hilkatıyla, faideleriyle.. hususan madeniyatın tuz, limontuzu, sulfato ve şap gibi sureten birbirine benzemekle beraber tatlarının şiddet-i muhalefetiyle.. ve bilhassa nebatatın basit bir topraktan çeşit çeşit envalarıyla, ayrı ayrı çiçek ve meyveleriyle, nihayetsiz Kadîr nihayetsiz Hakîm, nihayetsiz Rahîm ve Kerîm bir Sâni'in vücub-u vücuduna bedahetle şehadet ettikleri gibi; heyet-i mecmuasındaki vahdet-i idare ve vahdet-i tedbir ve menşe' ve mesken ve hilkat ve sanatça beraberlik ve birlik ve ucuzluk ve kolaylık ve çokluk ve yapılmakta çabukluk noktalarından, o Sâni'in vahdetine ve ehadiyetine şehadet ederler.

Hem nasıl ki dağların yüzünde ve karnındaki masnu'lar, zeminin her tarafında, her bir nevi aynı zamanda, aynı tarzda, yanlışsız, gayet mükemmel ve çabuk yapılmaları ve bir iş bir işe mani olmadan, sair neviler ile beraber karışık iken, karıştırmaksızın icatları; Senin rububiyetinin haşmetine ve hiçbir şey ona ağır gelmeyen kudretinin azametine delalet eder; öyle de: Zeminin yüzündeki bütün zîhayat mahlukların hadsiz hacetlerini, hatta mütenevvi hastalıklarını, hatta muhtelif zevklerini ve ayrı ayrı iştihalarını tatmin edecek bir surette, dağların yüzlerini ve içlerini muntazam eşcar ve nebatat ve madeniyatla doldurmak ve muhtaçlara teshir etmek cihetiyle, Senin rahmetinin hadsiz genişliğine ve hâkimiyetinin nihayetsiz vüs'atine delalet.. ve toprak tabakatı içinde, gizli ve karanlık ve karışık bulunduğu hâlde; bilerek, görerek, şaşırmayarak, intizamla, hacetlere göre ihzar edilmeleriyle, Senin her şeye taalluk eden ilminin ihatasına ve her bir şeyi tanzim eden hikmetinin bütün eşyaya şümulüne ve ilaçların ihzaratı ve madenî maddelerin iddiharatıyla rububiyetinin rahimane ve kerimane olan tedabirinin mehasinine ve inayetinin ihtiyatlı letaifine pek zahir bir surette işaret ve delalet ederler.

Hem bu dünya hanında misafir yolcular için, koca dağları levazımatlarına ve istikbaldeki ihtiyaçlarına muntazam ihtiyat deposu ve cihazat ambarı ve hayata lüzumlu olan çok definelerin mükemmel mahzeni olmak cihetinde işaret, belki delalet, belki şehadet eder ki; bu kadar kerim ve misafirperver ve bu kadar hakîm ve şefkatperver ve bu kadar kadîr ve rububiyetperver bir Sâni'in, elbette ve herhâlde, çok sevdiği o misafirleri için, ebedî bir âlemde, ebedî ihsanatının ebedî hazineleri vardır. Buradaki dağlara bedel, orada yıldızlar o vazifeyi görürler.

Ey Kadir-i Külli Şey! Dağlar ve içindeki mahluklar Senin mülkünde ve Senin kuvvet ve kudretinle ve ilim ve hikmetinle musahhar ve müdahhardırlar. Onları bu tarzda tavzif ve teshir eden Hàlık'ını takdis ve tesbih ederler (*Şuâlar*, s. 49-51)

57/7. Ey yarattığı her şeyi en güzel yapan! يَا مَنْ اَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ ⑦

Bir ayet-i kerimede de Yüce Allah'ın bu vasfına yer verilir:

"Ki O, yarattığı her şeyi en güzel yapan ve insanı yaratmaya bir çamurdan başlayandır." (32:7)

Bu ayetin varlıklar üzerindeki tecellilerine örnekler veren Bediüzzaman da şunları kaydeder:

"اَلَّذِى اَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ sırrınca: Her şeye, o şeyin kabiliyet-i mahiyetine göre kemal-i mizan ve intizam ile biçilip hüsn-ü sanat ile tertip edilip, en kısa yoldan, en güzel bir surette, en hafif bir tarzda, istimalce en kolay bir şekilde, (mesela kuşların elbiselerine ve her vakit tüylerini kolayca oynatmalarına ve istimal etmelerine bak) hem israfsız hikmetli bir tarzda vücud vermek, suret giydirmek, eşya adedince diller ile bir Sâni'-i Hakîm'in vücub-u vücuduna şehadet ve bir Kadîr-i Alîm-i Mutlak'a işaret ederler." (*Sözler*, s. 665)

57/8. Ey bütün işler Kendisine dönen! يَا مَنْ اِلَيْهِ يُرْجَعُ الْاَمْرُ كُلُّهُ ⑧

Yüce Allah'ın bu vasfına bir ayet-i kerimede şöyle yer verilir:

"Bununla beraber, göklerin ve yerin gaybını bilmek Allah'a mahsustur. Bütün işler, hükmetmesi için O'na götürülür. Öyleyse sen yalnız O'na ibadet et, yalnız O'na dayan, O'na güven. Rabbin yaptıklarınızdan asla habersiz değildir." (11:123)

Bediüzzaman da bu ayet-i kerimenin dolayısıyla bu İlahî vasfın bir inceliğini şöyle açıklar:

"Hem nasıl ki müsebbepteki harika sanat ve tezyinat, esbabı azledip Müsebbibü'l-Esbap olan Vâcibü'l-Vücud'a işaret ederek, وَ اِلَيْهِ يُرْجَعُ الْاَمْرُ كُلُّهُ sırrınca, O'na teslim-i umûr eder. Öyle de: Müsebbebata takılan neticeler, gayeler, faideler; bilbedahe perde-i esbap arkasında bir Rabb-ı Kerîm'in, bir Hakîm-i Rahîm'in işleri olduğunu gösterir. Çünkü şuursuz esbap, elbette bir gayeyi düşünüp çalışmaz. Hâlbuki görüyoruz: Vücuda gelen her mahluk, bir gaye değil, belki çok gayeleri, çok faideleri, çok hikmetleri takip ederek vücuda geliyor. Demek bir Rabb-ı Hakîm ve Kerîm, o şeyleri yapıp gönderiyor. O faideleri onlara gaye-i vücud yapıyor. Mesela, yağmur geliyor. Yağmuru zahiren intac eden esbap; hayvanatı düşünüp, onlara acıyıp merhamet etmekten ne kadar uzak olduğu malumdur. Demek hayvanatı halk eden ve rızıklarını taahhüt

eden bir Hàlık-ı Rahîm'in hikmetiyle imdada gönderiliyor. Hatta yağmura "rahmet" deniliyor. Çünkü çok asâr-ı rahmet ve faideleri tazammun ettiğinden, güya yağmur şeklinde rahmet tecessüm etmiş, takattur etmiş, katre katre geliyor.

Hem bütün mahlukatın yüzüne tebessüm eden bütün ziynetli nebatat ve hayvanattaki tezyinat ve gösterişler, bilbedahe perde-i gayp arkasında bu süslü ve güzel sanatlar ile kendini tanıttırmak ve sevdirmek ve bildirmek isteyen bir Zât-ı Zülcelal'in vücub-u vücuduna ve vahdetine delalet ederler. Demek eşyadaki süslü vaziyetler, gösterişli keyfiyetler; tanıttırmak ve sevdirmek sıfatlarına katiyen delalet eder. Sevdirmek ve tanıttırmak sıfatları ise; bilbedahe Vedud, Maruf bir Sâni'-i Kadîr'in vücub-u vücuduna ve vahdetine şehadet eder.

Elhasıl: Sebep gayet âdi, aciz ve ona isnat edilen müsebbep ise gayet sanatlı ve kıymetli olduğundan, sebebi azleder. Hem müsebbebin gayesi, faidesi dahi, cahil ve camid olan esbabı ortadan atar, bir Sâni'-i Hakîm'in eline teslim eder. Hem müsebbebin yüzündeki tezyinat ve maharetler, kendi kudretini zîşuurlara bildirmek isteyen ve kendini sevdirmek arzu eden bir Sâni'-i Hakîm'e işaret eder." (*Sözler*, 680-681)

57/9. Ey her şeyde lûtfu açıkça görünen! يَا مَنْ ظَهَرَ فِي كُلِّ شَيْءٍ لُطْفُهُ ۝

Her şeyde lûtfunun eserleri, inayetinin parıltıları açıkça görünmektedir. Latif olan ve engel tanımayan ilminin nakışları olan güzel sanatları, rahmetinin tatlı hediyeleri her bir varlık üzerinde kendini göstermektedir. Büyük bir insan olan âleme bakmadan önce küçük bir âlem olan insan vücuduna göz attığımızda, tepeden tırnağa zerre zerre, hücre hücre, doku doku, organ organ bir lûtuflar salkımı olduğunu görüyoruz. Bundan, büyük insan olan âlemin de her zerre ve güneşiyle O'nun lûtfunun aynası olduğunu anlayabiliyoruz.

57/10. Ey mahlukatına kudretini tanıtan! يَا مَنْ يُعَرِّفُ الْخَلَائِقَ قُدْرَتَهُ ۝

Yüce Allah her vesileyle ve sergilediği tüm icraatiyle her şeye kadir olduğunu kullarına bildirmek ve hissettirmek ister.

"Evet, ziya, O'nun türlü türlü sanatlarını göstermek, teşhir ve tenvir etmek istemesiyle parlar. Rüzgarlar, O'nun, Kendi emirlerini, masnuatına ulaştırmak maksadıyla görevlendirmesi ve estirmesiyle eser. Nehirler, O'nun varidatını depolama ve emrine boyun eğdirmesiyle yerden fışkırır. Taşlar, hayat sahibi kullarının istifadesi için donatması ve idaresiyle süslü vaziyetler alırlar. Çiçekler, O'nun, mahlukatına Kendisini tanıttırması ve sevdirmesi için süslemesi ve

güzelleştirmesiyle tebessüm ederler. Meyveler, mükemmel fazl ve keremini hissettirmesi için ihsan ve ikramıyla olgunlaşıp süslenerek dikkatleri üzerlerine çekerler. Kuşlar, O'nun güzel iradesini ve rububiyetinin lûtfunu göstermek için ötme kàbiliyetini vermesi ve birbirlerine arkadaş kılmasıyla nağme yaparak ötüşürler. Yağmurlar, O'nun, bitkilerin imdadına koşturması, hayvanları müjdelemesi için lûtuf ve yağdırmasıyla serpiştirirler. Aylar, O'nun, zîşuur mahlukatına vakit ve yılları bildirmesi için takdir ve döndürmesiyle hareket ederler. O'nu, her türlü noksan sıfattan tenzih ederiz. O'nun bürhanı ne nurlu, saltanatı ne açıktır!" (Bediüzzaman, *Bediüzzaman, Tefekkürnâme-Marifetnâme*)

"Binaenaleyh müzeyyen hayvanlar, nakışlı kuşlar, meyvedar ağaçlar, çiçekli bitkiler O'nun ilminin mucizeleri, sanatının harikaları, cömertliğinin hediyeleri ve lûtfunun bürhanlarıdır. Süslü meyveler verecek diye çiçeklerin tebessümü, seher meltemlerinde kuşların sanatla ötüşmesi, yağmurların güllerin yanakları üzerine nağmeli şıpıltılarla serpişmesi, validelerin küçük yavrularına şefkat ve merhametle titremeleri, bir Vedûd'un cin ve insanlara, ruh ve hayvanlara, melek ve ruhanîlere Kendini tanıttırması, bir Rahman'ın Kendini sevdirmesi, bir Hannan'ın merhametini izhar etmesi, bir Mennan'ın şefkatını göstermesinin bir ifadesidir.

Çekirdek ve meyveler, tohumlar ve çiçekler hikmetinin mucizeleri, sanatının harikaları, rahmetinin hediyeleri, vahdetinin bürhanları, ahiret yurdunda yapacağı lûtfunun şahitleridirler. Yaratıcı'larının, her şeye kàdir olduğunun, her şeyi bildiğinin; rahmet, ilim, yaratma, idare etme, sanatla yapma ve suretler giydirmekle her şeyi ihata ettiğinin sadık birer şahididirler.» (*Tefekkürnâme-Marifetnâme*)

سُبْحَانَكَ يَا لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ اَجِرْنَا مِنَ النَّارِ ﴿٥٧﴾

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-58-

58/1. Ey sevgilisi olmayanların Sevgilisi! يَا حَبِيبَ مَنْ لَا حَبِيبَ لَهُ ﴿١﴾

Yüce Allah, tüm sevdiklerini kaybeden, gönlünün çiçeği, ruhunun ünsiyet vesilesi, kalbinin meltemi kalmamış kimselerin, tüm bu sevdiklerine bedel sevgilisidir. O'nun bir dakikalık sevgisi, tüm sevdiklerimizinkine bedel kâfidir.

58/2. Ey tabibi olmayanların Tabib'i! ﴿٢﴾ يَا طَبِيبَ مَنْ لَاطَبِيبَ لَهُ

Yüce Allah; çaresiz dertler, müzmin hastalıklar ve onulmaz yaralar içerisinde kıvranan, hiçbir hekimden ümidi kalmayan, derdine derman olacak kimsesi olmayan kimselerin hekimi, şifa vericisi ve sağlığa kavuşturucusudur. Bu gibi hâllerde, başvurulacak bir ümit kaynağına insanın ne kadar çok ihtiyacı var! Bu bilinç ve ümide sahip olan mümin ne kadar bahtiyar, bundan yoksun olan inkârcı veya gafil ise ne kadar bedbahttır.

58/3. Ey isteklerini dinleyip cevap verecek kimsesi olmayanların Mucîb'i! ﴿٣﴾ يَا مُجِيبَ مَنْ لَامُجِيبَ لَهُ

Hz. Yunus (a.s.) gibi darda ve zorda kalmış, kendisini kuşatan bütün sebepler aleyhine dönmüş, hiç kimse ve hiçbir şeyden bir ümit ve beklentisi kalmamış, feryadına kulak verecek, şikâyetini dinleyecek herkesi yitirmiş kimselerin feryat ve şikâyetinin yankı bulduğu tek yer O'nun dergâhıdır.

يَا شَفِيقَ مَنْ لَاشَفِيقَ لَهُ ﴿٤﴾

58/4. Ey şefkat edecek kimsesi olmayanların şefkat edicisi!

İnsan, çocukluk döneminden hayata veda edinceye kadar, en aciz hâlinden en güçlü durumuna kadar her aşamada şefkate muhtaç aciz bir varlıktır. Mesela anne ve babasının sıcacık şefkatine hayatı boyunca ihtiyaç duyar. İşte, bu şekilde şefkatinin ışığından istifade edeceği kimsesi olmayanların da şefkat edicisidir O.

58/5. Ey arkadaşı olmayanların arkadaşı! ﴿٥﴾ يَا رَفِيقَ مَنْ لَارَفِيقَ لَهُ

Özellikle yalnız başına kalan, tenhada bulunmaya mecbur olan ve gurbetlere düşen herkesin arkadaşa, sırdaşa, yoldaşa ihtiyacı var. Hele hele ebed yolculuğunun önemli duraklarının ilki olan kabirde böyle bir arkadaşa ve can yoldaşına çok muhtaçtır. İşte, dünyada ve dünya ötesindeki hayatta arkadaşı olmayanların biricik ve gerçek arkadaşı ancak O'dur.

يَا شَفِيعَ مَنْ لَاشَفِيعَ لَهُ ﴿٦﴾

58/6. Ey şefaat edecek kimsesi olmayanların Şefî'i!

Şefaatçisi olmayan, derdini ilgili mercilere iletebilecek, sesini yetkili kimselere ulaştırabilecek kimsesi bulunmayanlara rahmetiyle şefaat ederek onların bu ihtiyacını gideren O'dur. Biz de O'nun celali nezdinde cemaliyle; gazabı nezdinde rahmetiyle bize şefaat etmesini diliyoruz.

يَا مُغِيثَ مَنْ لَا مُغِيثَ لَهُ ﴿٧﴾

58/7. Ey imdadına koşacak kimsesi olmayanların imdadına koşan!

Sayısız ihtiyaç, arzu ve emellerine imdat edecek kimsesi olmayan, feryadına yetişecek kimsesi bulunmayanların imdat edicisi O'dur.

يَا دَلِيلَ مَنْ لَا دَلِيلَ لَهُ ﴿٨﴾

58/8. Ey yol gösterecek kimsesi olmayanların yol göstericisi!

Anne rahminden başlayarak sonsuzluğa dek uzanan hayat yolculuğumuzda bize yol gösteren, bizi kaybolmaktan koruyan, özellikle hadsiz ihtimaller içerisinde kurtuluşa götüren tek alternatifi seçmemiz için Hâdî isminin ışığıyla elimizden tutan, kalbimizde iman ışığını tutuşturan, gönül gözümüzü açan, sonunda da Cennet'ine ulaşmamız için bize yol gösteren O'dur.

58/9. Ey rehberi olmayanların rehberi! يَا قَائِدَ مَنْ لَا قَائِدَ لَهُ ﴿٩﴾

Hayatın her aşamasında, kapkaranlık olarak önümüzde duran, sayısız ihtimaller ve hesapsız ihtiyaçlar karşısındaki hayat sahibi kullarına rehberlik eden, kılavuzluk yapan, ihtiyaçlarına en faydalı ve kısa yoldan irşad eden, gayelerine ulaştıran, kısaca her şeyi ve herkesi sevk ve idare eden O'dur.

58/10. Ey merhamet edecek kimsesi olmayanların merhamet edicisi! يَا رَاحِمَ مَنْ لَا رَاحِمَ لَهُ ﴿١٠﴾

Merhamet edecek kimsesi olmayana özel rahmeti, hususi ihsanı ve her şeye bedel gelen şefkat nazarıyla merhamet eden O'dur.

سُبْحَانَكَ يَا لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ اَجِرْنَا مِنَ النَّارِ ﴿٥٨﴾

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-59-

يَا كَافِيَ مَنِ اسْتَكْفَاهُ ①

59/1. Ey Kendisini her şeye bedel yeter görenlerin Kâfisi!

Bir ayet-i kerimede cevabı belli olan iğneleyici bir soruyla şöyle buyrulur: "Allah kuluna kâfi değil midir?" (39:36)

Allah'ı kâfi gören, O'na tevekkül edip bel bağlayana O elbetteki kâfidir.

Bediüzzaman bunun gerekçesini şöyle açıklıyor: "Allah'a tevekkül edene Allah kâfidir. Allah, kâmil-i mutlak olduğundan lizatihi mahbuptur. Allah mûcid, vacib'ü-l-vücud olduğundan kurbiyetinde vücud nurları, bu'diyetinde adem zulmetleri vardır. Allah melce ve mencedir. Kâinattan küsmüş, dünya ziynetinden iğrenmiş, vücudundan bıkmış ruhlara melce ve mence O'dur. Allah bâkidir, âlemin bekası ancak O'nun bekasıyladır. Allah maliktir, sendeki mülkünü senin için saklamak üzere alıyor. Allah ganiyy-i mugnidir, her şeyin anahtarı O'ndadır. Bir insan, Allah'a halis bir abd olursa, Allah'ın mülkü olan kâinat, onun mülkü gibi olur." (Nursî, *Mesnevî*, s. 130)

يَا هَادِيَ مَنِ اسْتَهْدَاهُ ②

59/2. Ey Kendisinden hidayet isteyenlerin hidayet edicisi!

Allah'ın fıtrî ve tekvinî olarak hidayeti her varlığı kapsar. Kitap indirirken, peygamber gönderirken istisnasız herkesi doğru yola iletmeyi amaçlar. Ancak, verdiği türlü türlü hidayet vesilelerinden tercihiyle yararlananları ancak imana, hidayete ve bunların sonucu olarak da Cennet'ine kavuşturur. Dolayısıyla bu anlamda hidayetini bulmak için bunu istemek lazım.

يَا كَالِيَ مَنِ اسْتَكْلَاهُ ③

59/3. Ey Kendisinden himaye isteyenleri koruyan!

Allah, himayesine sığınan, rahmetine iltica eden, koruyucu kanatları altında yer almak isteyen herkesi koruyan ve himayesiyle bürüyendir. Bir ayet-i kerimede Yüce Allah'ın bu koruyucu vasfına şöyle dikkat çekilir: "De ki: 'Geceleyin veya gündüzün gelecek tehlikelere karşı o Rahman'dan başka sizi kim koruyabilir?' Ama bunu bilip Kendisine yönelecekleri yerde, onlar Rab'lerini anmaktan yüz çevirmekteler." (21:42)

59/4. Ey çağırmasını isteyenleri davet eden! يَا دَاعِيَ مَنِ اسْتَدْعَاهُ ﴿٤﴾

Allah, hususi hidayetine, Cennet'ine, mükâfatına, cemaline çağrılmayı gönülden isteyen ve bu uğurda çaba gösterenlerin arzusunu gerçekleştiren ve onları muradına erdirendir.

59/5- Ey Kendisinden şifa isteyene şifa veren! يَا شَافِيَ مَنِ اسْتَشْفَاهُ ﴿٥﴾

Biricik ve gerçek şifa kapısı O'nun Şâfî ismidir. O, maddi ve manevî dert, sıkıntı ve hastalıkları için şifa isteyenlere şifa bahşedendir. Sebeplerine sarıldıktan sonra şifayı O'ndan istemeli.

59/6. Ey ihtiyacının karşılanmasını dileyenlerin ihtiyacını karşılayan! يَا قَاضِيَ مَنِ اسْتَقْضَاهُ ﴿٦﴾

Allah; ihtiyacının karşılanmasını, arzusunun yerine getirilmesini isteyen, bu yönde İlahî hüküm ve kararı bekleyenleri, isteklerinde hayal kırıklığına uğratmayarak muratlarına erdirendir.

يَا مُغْنِيَ مَنِ اسْتَغْنَاهُ ﴿٧﴾

59/7. Ey maddî ve manevî zenginlik isteyenleri zenginleştiren!

Şu ayet-i kerimeler, Yüce Allah'ın, dergâhına baş vuran kullarını maddî ve manevî her konuda muhtaçlıktan kurtarıp zenginleştireceğini müjdelemektedir:

"Rahime atılan nutfeden (spermden) erkek ve dişi çiftini yaratma, öldükten sonra diriltme, tekrar yaratma O'na aittir. İnsanı zengin, kanaat sahibi ve hâlinden memnun etmek de O'na aittir." (53:45-48)

"Eğer fakir iseler, Allah lûtfu ile onların ihtiyaçlarını giderir. Çünkü Allah'ın lûtfu geniştir. Her şeyi hakkıyla bilir (ihtiyaçları ve lûtfa layık olanları da bilir)." (24:32)

"Eğer yoksulluktan endişe ederseniz, Allah dilerse, sizi lûtfundan zenginleştirir. Çünkü Allah alîmdir, hakîmdir (her şeyi bilir, tam hüküm ve hikmet sahibidir)." (9:28)

يَا مُوفِيَ مَنِ اسْتَوْفَاهُ ﴿٨﴾

59/8. Ey Kendisinden her ihtiyacının yerine getirilmesini isteyenlerin ihtiyaçlarına yeterli cevap veren!

Yüce Allah ihtiyaç ve dileklerini Kedisine arz eden kullarının her ihtiyacını, eksiksiz, tastamam ve yeterli derecede yerine getirendir.

يَا مُقَوِّيَ مَنِ اسْتَقْوَاهُ ﴿٩﴾

59/9. Ey kuvvet ve güç isteyenlere kâfi güç ve kuvvet veren!

Bir ayet-i kerimede gerçek anlamda biricik kuvvet ve kudret sahibinin Yüce Allah olduğu kuvvetle vurgulanır:

"O'ndan başka gerçek güç ve kuvvet sahibi yoktur." (18:39)

Buna göre, O, kuvvetinden yardım ve destek bekleyen herkese, sınırsız kuvvetiyle imdat eden ve başkaca hiç kimsenin kuvvetine muhtaç bırakmayandır.

Şu ayet-i kerime de, zalim inkârcıların bu gerçeği iş işten geçmeden bilmelerine ilişkin temennisini dile getiriyor:

"Kendilerine yazık edenler, azabı gördükleri zaman anlayacakları gibi, bütün kuvvet ve kudretin yalnız Allah'a ait olup, Allah'ın azabının pek şiddetli olduğunu, keşke şimdiden bilselerdi!" (2:165)

59/10. Ey Kendisinden dostluk ve sahiplik isteyenlerin dost ve sahibi! يَا وَلِيَّ مَنِ اسْتَوْلَاهُ ﴿١٠﴾

O'nun dostluğunu isteyen ve muhabbetini herkese ve her şeye tercih edenler müminlerdir. O da müminlerin dostu olduğunu Yüce Kitabında şöyle ilân ediyor: "Allah müminlerin dostudur." (3:165)

سُبْحَانَكَ يَا لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ اَجِرْنَا مِنَ النَّارِ ﴿٥٩﴾

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-60-

وَاَسْئَلُكَ بِاَسْمَائِكَ

Allah'ım! Sen'den şu isimlerinin hakkı için istiyor ve yalvarıyorum:

60/1. Ey varlığının başlangıcı ve sonu olmayan ve her şeyden önce olan Evvel! ۞ يَا اَوَّلُ

Yüce Allah'ın bu ismiyle bundan sonraki Âhir ismi genelde birlikte söylenip açıklanır. Biz de aynı yöntemle, açıklamasını sonrakiyle birlikte sunacağız.

60/2. Ey her şeyden sonra olan Âhir! ۞ يَا اٰخِرُ

Evvel ve Âhir isimleri, Allah'ın vasfı olarak Kur'ân'da sadece bir ayette geçmektedir: "O'dur, Evvel, Âhir, Zahir ve Batın. Ve O, her şeyi bilendir." (57, 3)

Hz. Peygamber (a.s.m.) de, ilgili Esmâ-i Hüsnâ Hadisi'nden başka, kendisinin bizzat okuduğu ve kızı Fatıma'ya (r.anha) da öğrettiği bir duasında Evvel ve Âhir isimlerine yer vermiş, manalarını da açıklamıştır. Dua şu mealdedir: "Ey yedi gök ve büyük Arş'ın Rabbi, ey Rabbimiz ve her şeyin Rabbi, Tevrat'ı, İncil'i ve Kur'ân'ı indiren, tohum ve çekirdekleri açan Allah'ım! Dizgini Senin elinde olan her şeyin şerrinden Sana sığınırım. Sen Evvel'sin, Sen'den önce hiçbir şey yoktur. Sen Âhir'sin, Sen'den sonra hiçbir şey yoktur. Sen Zâhir'sin, Sen'den üstün hiçbir şey yoktur, Sen Bâtın'sın, Sen'den öte hiçbir şey yoktur..." (*Müslim,* Zikir 61; *Ebu Davud,* Edeb 109; *İbn Mace,* Dua, 2,15)

"Evvel" kelimesi sözlükte, "Zaman veya rütbe bakımından önde olan" demektir. Allah'ın sıfatı olarak ise, "Bütün varlıklardan önce olan, hiçbir şeyin Kendisinden ileri bulunmadığı Zât" diye tanımlanır. Allah, her şeyden hatta zamandan bile öncedir. Çünkü zaman da dâhil olmak üzere, her şeyi var eden O'dur. "Kıdem" terimiyle bilinen İlahî sıfat, bu "Evvel" isminden alınmıştır.

Yüce Allah, ezelî olduğundan varlık bakımından bütün yarattıklarından öncedir. O, bütün kutsî sıfatlarıyla ve güzel isimleriyle her mevcuttan önce bulunan, sonradan olmaktan ve zamandan münezzeh olandır. Hiçbir şey yokken O vardı. Şu gördüğümüz ve göremediğimiz bütün varlıklar hep O'ndan sonra ve O'nun var etmesiyle olmuşlardır. Öte yandan, rütbe ve önem bakımından da bütün her şeyden öncedir. O'nun büyüklüğü, önemi, hakkı yaratıklarınkiyle mukayese edilemeyecek kadar öncelik sahibidir. O, her şeyden önde tutul-

malı, hakkına öncelik tanınmalı, O'nunla ilgili her iş, her şeyden önemli görülmelidir.

Âhir ise, "Varlıkların geçip gitmesinden sonra baki olan" demektir. (Alûsi, *a.g.e.*, XXVII, 165) Bu isim Kur'ân'da bir tek yerde geçmekle beraber, Allah'ın Baki olduğu, başka ayetlerde yer almaktadır. "O'ndan başka ilah yoktur. O'nun zatından başka her şey yok olacaktır. Hüküm O'nundur ve ancak O'na döndürüleceksiniz." (38:88)

Allah, sönüp giden bütün mevcudatın ardından bütün isim ve sıfatlarıyla bakî kalan ebedî Zât'tır. O'nun Zât'ı dışındaki her şey fanidir. O, yarattığı ve varlık tabaka ve dairelerinden birinden ötekine gönderdiği yaratıklarının bu intikalinden etkilenmekten münezzehtir. Her şey, kendisine mahsus bir varlık tabaka ve dairesinden çıkarılıp, şu dünyamıza bir süre görev yapmak için gönderilir, arkasından buradan da bir yönden batıp başka bir varlık dairesine sevk edilir. Ama, her şeyin yaratıcısı olan Yüce Allah, bütün bu intikallerden sonra hep baki ve vâristir. Her şey değişik açı ve yönlerden yok olur, fakat O hep baki kalır ve asla yok olmaz.

Allah, bütün varlıkların mevcudiyetinin O'ndan olması bakımından Evvel olduğu gibi, âriflerin manen ulaşabilecekleri son menzil olması bakımından da Âhir'dir. Âriflerin derecelerinin son basamağı O'nu tanımaktır. Marifetullahtan önce hasıl olan her marifet, marifetullaha bir basamaktır. Son menzil, erişilebilecek son derece ve son hedef, marifetullahtır.

Allah'ın, Evvel ve Âhir isimleri, tıpkı diğer zıt manalı vasıfları gibi, ayrı ayrı değil birlikte anılmalıdır.

Allah, Evvel olduğuna göre, O'ndan önce hiçbir varlık yoktu. Şu anda gördüğümüz ve görmediğimiz ne varsa hepsi O'nun eseridir. Bütün sebepleri yaratan, neticeleri birer meyve gibi sebeplere bağlayan, sebep sonuç kanunlarını var eden O'dur. O hâlde sebeplere takılıp kalınmamalı. Sebepler ortadan kalksa da onları yeniden yaratıp istihdam edebileğini bilmeli. O var olduktan sonra bizim için her şey var. Biz ve tüm canlılar tesadüf oyuncakları değiliz. Biz henüz yaratılmadan çok önce muhtaç olduğumuz her şeyi de yaratan, hizmetimize hazır hâle getiren Yüce Rabbimiz, bizi bir an olsun rahmet ve gözetiminden ırak tutmaz.

Öte yandan, bel bağladığımız ne varsa hepsi de sonunda elimizden çıkıp yok olacak, tüm hayat sebep ve vesilelerimiz ortadan kalkacak. Hepsinden sonra kalacak olan da yine merhamet ve keremi sonsuz Rabbimizdir. Bizi yeniden yaratıp, bizim için yepyeni bir âlem ve bambaşka bir hayat bahşedecek olan O'dur. Başta O var, sonda da yine O olacaktır. Her şey varlık ve bekasını O'na borçlu olduğuna göre yalnızca O'na kul olmalı, O'nu razı etmeli, ebedî huzura ermeli.

60/3. Ey varlığı apaçık görünen Zâhir! ٣ يَا ظَاهِرُ

Zâhir ve Bâtın isimleri Kur'ân-ı Kerîm'de sadece bir yerde (57:3) Yüce Allah'ı nitelemek için kullanılmıştır.

Allah'ın vasfı olarak "Zâhir", âlimler tarafından şu şekillerde anlaşılmıştır:

a) Her şeye galip, her şeyin üstünde olan Yüce. Hz. Peygamber (a.s.m.)'in şu duası da bu manayı kuvvetlendirmektedir: "Zâhir Sen'sin ki, Sen'den üstün bir şey yoktur, Batın Sen'sin ki, Sen'den öte (daha içerde, daha gizli) bir şey olamaz." (*Müslim*, Zikir 61)

b) İşleriyle apaçık olan.

c) Rububiyetinin gerçekliğine ve birliğinin doğruluğuna dair açık delillerle her şeyin üstünde olan.

Batın ise, "butûn" mastarından gelip, sözlükte "Gizli olan veya içerde olan" anlamına gelir. Allah'ın sıfatı olarak da şu şekillerde anlaşılmıştır:

a) Yaratıkların görmelerinden ve idraklerinden saklı olan, hiçbir gözün kavrayamayacağı, hiçbir hâlin kuşatamayacağı Zât.

b) Her şeyin içine (ilmiyle) nüfuz eden, her şeye her şeyden daha yakın olan.

c) Gizli olan (gayp)'ları çok iyi bilen.

d) Varlığı ile zahir, ama künhü ve hakikatiyle batın.

e) Mütefekkirlerin akıl ve kalp gözlerine tecelli etmekle beraber, maddî gözlerden saklı olan.

İmam-ı Gazâlî, her şeyden daha zahir olmasına rağmen Allah'ın, aynı zamanda Bâtın olmasını bir temsille şöyle açıklar:

"Var sayalım ki, güneş, istisnasız bütün cisimleri devamlı aydınlatmakta olsun. Hiçbir şekilde hiçbir cisim üzerinden onun ışığı eksik olmasın. Yani hiçbir cisim, hiçbir suretle karanlığa maruz kalmasın. Bu durumda ışığın mevcut ve renklerden başka bir şey olduğunun anlaşılması güçleşecektir. Çünkü ışığın zıddı olan karanlık görülmemiştir. Onun için, ışığın varlığını anlamak zorlaşacaktır. Hâlbuki ışık, her şeyin en zahir olanıdır. Varlıklar içinde ilk göze çarpan, varlığını ilk belli ettiren ışıktır. Hatta her şeyin görülmesini sağlayan da odur.

Görüldüğü gibi, (örneğimizde) eşyanın en zahiri olmasına, hatta diğer varlıkların görülmesini de sağlamasına rağmen, zıddı bilinmediği için ışığın varlı-

ğının anlaşılması güçleşmektedir. Diğer bir ifadeyle şiddetli zuhuru yüzünden varlığı görünmemektedir.

Bunun gibi, Yüce Allah'ın bir an için yokluğu veya bazı durumlarda kaybolması düşünülebilseydi, gökler, yer ve O'nun nurundan mahrum kalan her şey mahvolurdu. Böylece O'nun varlığı ile yokluğu arasındaki fark da anlaşılır, var olduğu kesin bilinirdi. Fakat bütün her şeyin, Allah'ın varlığına ittifakla şahitlik etmesi, bütün hâllerin aynı hedefte birleşmesi, O'nun gizli olmasına sebep olmuştur. Tıpkı, ışığın zıddı olan karanlığın var olmadığı farzedildiği zaman, ışığın varlığının bilinememesi gibi.

O, öyle bir zahirdir ki, O'ndan daha zahir bir varlık yoktur. Yine O öyle bir batındır ki, O'ndan daha gizli bir varlık yoktur." (Gazâlî, *a.g.e.*, s. 100)

Yine İmam-ı Gazâlî'nin ifadesiyle, "Şanı Yüce Allah, duyu organlarının idraki ve hayal gücü ile aranacak olursa batındır; deliller yoluyla ve akıl hazinesiyle aranacak olursa Zahir'dir. Bütün açıklığına rağmen Allah'ın görülmemesi zuhurunun şiddetinden dolayıdır. O'nun zahir oluşu, batın oluşunun sebebini oluşturmuştur. Nuru, zuhurunun perdesidir." (Gazâlî, *a.g.e.*, s. 99)

60/4. Ey her şeyin içyüzünden haberdar olan Bâtın! ۞ يَا بَاطِنُ

Bu isim bir önceki Zâhir ismiyle birlikte zikredilip açıklanır.

60/5. Ey tasarladığı şekilde yaratan Hàlık! ۞ يَا خَالِقُ

Hàlık sıfatının mastarı "halk", Arapça'da, düzgün biçimde tasarlama ve ölçüp biçme anlamına gelir. Bir şeyi, hiçten, örneksiz ve modelsiz olarak yaratma için de kullanılır.

Her iki anlama göre de Allah, Hàlık'tır. Yani, mahlukatı önceden takdir edip planlayan, daha sonra da bu plana uygun olarak ya yoktan veya bir başka maddeden var edendir. O, yoktan yaratma konusunda biricik; takdir edip planlama ve başka bir maddeden meydana getirme bakımından da, eşsiz, mükemmel ve gerçek anlamda "Hàlık"tır.

Allah'tan başka hakiki Hàlık ve yaratıcı yoktur. İnsan gibi varlıkların yaptıklarının da gerçekte yaratıcısı Allah'tır. Zahiri var ediciler, birer sebep ve perdeden başka bir şey değildirler.

Kâinat, içindeki tüm varlıklarla birlikte O'nun eseridir. Bilimin belirttiğine göre, kâinat 15-20 milyar sene kadar önce yaratılmıştır. Bu yaradılış ibda' tarzındadır. Çünkü ortada uyulacak, örnek alınacak hiçbir kanun, model, plan,

örnek, madde, süre ve suret yoktu. Hiçbir şeyle kıyaslama yapılmamış, ölçüsünü, şeklini, süresini, suretini, kısacası her şeyi bizzat Allah Teâlâ belirleyerek emsalsiz bir biçimde yaratmıştır. Sonraki yaratmalar daha çok elementlerin bir araya getirilmesi tarzındadır ki bu da ikinci kısma (inşâ) girer.

Hem ibda ve hem de inşa tarzındaki yaradılış hâlâ devam etmektedir. Çünkü yaratılan her bir varlık, belli bir plan ve program içerisinde yaratılmakta, ona değişik birçok sıfat, özellik ve vaziyetler verilmektedir. Bir sanat eserindeki titiz plan ve proje, ince sanat ve güzel nakış, motifler ve tezyinat, harika denge ve uygunluk, büyüleyici ihtişam, nasıl sanatkârının ortaya koyduğu bediî/eşsiz bir eser ise ve o eser, bir taş ve tahta yığını veya maden külçesi olarak görülemiyorsa, tabiatta her an yaratılmakta olan planlı, programlı, ölçülü, dengeli, sanatlı yaratılış ve özelliklerin her biri de birer ibda'dır, hiçten, yoktan yaratılmadır. Sanat eseri, taş, tahta veya madenden de yapılmış olsa, onların belli ölçü ve miktarlarda bir araya getirilmesinde olduğu gibi, tabiattaki her bir eşyanın belli madde ve elementlerden derlenip toplanması da inşa tarzındaki yaratmadır.

Allah'ın "Hàlık" ismini daha iyi anlayabilmek için insan kendi vücuduna bir baksın. Küçücük bir zigotun (döllenmiş yumurta) bölünüp çoğalarak meydana getirdiği yüz trilyon hücrelik insan vücudu, şüphe yok ki, o şuursuz zigotun marifeti değildir. Onu belli ve hassas bir plan ve program dâhilinde yaratan sonsuz Kudret, hangi elementin hangi organda, hangi organın vücudun neresinde ve nasıl yer alacağını en ince ayrıntısına varıncaya kadar planlayıp öyle yaratmaktadır.

Vücudumuzda kullanılan elementler, elbetteki rastgele ve gelişigüzel yığılmış da insan vücudu meydana gelmiş değildir. Sanatkârı olan Allah o elementleri âdeta hikmetle yoğurmuş, görebilen, işitebilen, düşünebilen harika bir sanat eseri ortaya çıkarmıştır. İnsan; şekli, biçimi, görünümü, rengi, hepsinden önemlisi hayatı, kalbi ve kalbe bağlı duygu ve kabiliyetleri itibariyle yoktan yaratmanın (ibdâ) güzel bir tecellisi olmaktadır. Elementlerin bir araya getirilip vücudun yaratılması da inşaya örnektir. Kâinat, her an, her saniye bu iki çeşit yaratılışın sayısız örnekleriyle dolup taşmaktadır. Aynı elementler, aynı su, aynı ışık ve aynı topraktan dokunmakta olan nice canlı ve cansız türlerin, cinslerin, fertlerin her birinin şekil, suret, renk, koku, tat, canlılık, duygu, mizaç ve kabiliyet bakımından farklı farklı yaratılışlarını ve her an maruz kalmakta oldukları değişiklikleri görmemek mümkün mü?

Yüce Allah, her bahar, sayısız canlı varlıkların şekillerini, suretlerini, renklerini, bitkiyse kokularını, tatlarını, kısaca cevher ve ana maddelerinden başka bütün özelliklerini yoktan yaratıyor. Küçük bir su sızıntısının büyük bir kaynağa işaret ettiği gibi, teferruatta inşa suretindeki bu yaratma, o varlıkların ana

maddeleri ve cevherlerinin de yoktan yaratıldığını göstermektedir. Buna göre, kâinatın ve içindeki canlı ve cansız varlıkların bütün özellikleri sonradan yaratıldığı gibi, ana maddeleri ve cevherleri de sonradan yaratılmıştır.

Kısaca, kâinat ve içindeki tüm varlıklar Allah'ın bu sıfatını ispat etmektedir. Şu kâinat sanki bir sanat sergisidir. Her şey son derece harika, mükemmel ve göz kamaştırıcı sanatlılık ve güzelliktedir. Nihayetsiz bolluk ve çeşitlilik, bu sanat eserlerinin değer ve kalitesini düşürmüyor. Bir baharda kuru bir topraktan yaratılan sayısız gül ve çiçeklerin istisnasız sanatlı ve göz alıcı olması, bu gerçeği ispata yeter. İşte kâinat, içindeki sanat eserleriyle birlikte Hàlık'larının büyüklüğünü haykırıyor. Bütün insanları O'na imana ve itaate çağırıyor.

Bütün sanatların gerçek yaratıcısı O'dur. Hatta yaptığı sanatlarıyla övünen insanı da yaratan, ona o kabiliyeti ve gücü veren de O'dur.

Bu isimden ders almış bir mümin, her şey gibi kendi ruh ve bedenini de Allah'ın sanat eseri olarak görür. Yüce Sanatkâr ve Yaratıcısı tarafından kendisine verilmiş cüz'î ilim, hikmet ve kuvvetiyle hep faydalı işler, sanatlar, eserler tasarlar, planlar ve onları gerçekleştirmeye çalışır. Kendisi ve hemcinsleri için hayatı kolaylaştıracak keşif ve icatlar peşinde koşar. Arkasından kendisini hayırla yâd ettirecek faydalı eserler bırakır. Hep salih ve yararlı bir kul olma çabası içinde olur.

60/6. Ey her şeyi münâsip bir şekilde rızıklandıran Râzık! يَا رَازِقُ ۞

Gerçek anlamda rızık verici, rızıklandırma yetki ve özelliğine sahip tek varlık O'dur.

يَا صَادِقُ ۞

60/7. Ey her işi doğru olan ve sözünü yerine getiren Sâdık!

Sâdık, "sıdk" mastarından ism-i faildir. "Sözünde, işinde ve vaadinde doğru olan" demektir. Sıdk, sözün içe ve kendisi hakkında haber verilen şeye uygun olması demektir. (Yıldırım, *a.g.e.*, s. 36)

Doğruluk anlamına gelen sıdk maddesi, çok çeşitli çekim ve türevleriyle Kur'ân'da önemli bir yer tutar. Doğruluğu ifade eden maddelerden sadece sıdk kökü 160'dan fazla yerde kullanılmıştır. Çoğunlukla insanlara izafe edilmekle beraber, Allah Teâlâ'ya nispet olunduğu yerler de az değildir. Allah, dünyada peygamberlerine olan vaadinde (22:9); aynı şekilde müminlere karşı (3:152; 33:22; Resûlü Hz. Muhammed'e bildirdiklerinde (48:27) Sâdık'tır. Âhi-

rette, müminlere yaptığı vaatlerde (39:74) Sâdık'tır. Kısaca, Allah, her sözünde mutlak olarak doğrudur. (3:95) O'ndan daha doğru sözlü hiç kimse olamaz. (4:87,122) Vaadinden ve ahdinden asla caymaz. (2:80; 2:9; 22:47; 39:20 vb)

Bu kökten, "doğru" demek olan Sâdık, bir ayette azamet cem'i ile Allah'ı tavsif etmektedir. Bu ayet En'am Sûresi'nde yer alır. "...Biz şüphesiz, Sâdık olanlarız = Ve innâ le Sadıkûn." (6:146)

Allah gerçekten de verdiği her sözde doğrudur. Sözünden asla caymaz. Çünkü sözden caymak acizlikten doğar. İnsanlar hakkında bile çok çirkin bir vasıftır. Allah'ın, gücü ise her şeye yeter. O'nun hakkında acizlik, dolayısıyla szden dönme de düşünülemez.

Allah ahdinde hulf etmez. Allah'tan daha fazla ahdine bağlı olan kim vardır? Allah, ahdin yerine getirilmesini emreder. (2:4, 40; 5:1; 6:152; 7:85; 11:85; 16:91; 17:34, 35; 22:29) Ahdine bağlılık göstermeyenleri yerer. Allah ahdine bağlı olanları birçok ayet-i kerîmede över. (3:74; 48:10; 76:7; 13:20)

Daha önce geçen Hak isminin izahı sırasında, bu isimle ilgili olarak da bilgi verilmişti.

60/8. Ey varlığı her şeyden önce olan Sâbık! ۸ يَا سَابِقُ

Allah, her şeyden öncedir. Çünkü, ezelî olup başlangıcı yoktur. Öncelik itibariyle O'nu geçen hiçbir varlık söz konusu değildir. O her şeyin önündedir. O'nun irade ve tercihi de öncelik hakkına sahiptir. Hoşnutluğu her şeyin başında gelir.

60/9. Ey her şeyi mukadder hedefine sevk eden Sâik! ۹ يَا سَائِقُ

Her şeyi sevk ve idare eden O'dur. Her varlığı, kendisi için tayin ve takdir ettiği bir kemale doğru ilerleten O'dur.

Hayvanlara iç güdü, insana da akıl vererek onları ihtiyaçları yönünde yürütüp ilerletir.

Yağmuru, suya muhtaç yerlere sevk etmesi bu isminin tecellisiyledir:

"Görmüyorlar mı ki biz, otsuz, kır araziye su sevk ediyoruz, onun sayesinde, hayvanların ve kendilerinin yiyecekleri ekinleri yetiştiriyoruz. Hâlâ bunları görmeyecekler mi?" (32:27)

Mahşerde insanları layık oldukları yerlere sevk eden de O'dur:

"Gün gelecek, Allah'ı sayıp haramlardan sakınan müttakileri, Rahman tarafından ağırlanacak konuk heyet olarak toplayacağız. Suçluları da susuz olarak o yakıcı Cehennem'e süreceğiz." (19:85-86)

يَا فَالِقُ ⑩

60/10. Ey tohum ve çekirdekleri yarıp sümbüllendiren Fâlık!

Bu isim, Kur'ân'da sadece iki ayette geçer. Birinde, "Fâliku'l-Habbi ve'n-Nevâ = tohumları ve çekirdekleri çatlatan, yarıp açan" (6:95) diğerinde ise, "Fâliku'l-Isbah = Tan yerini ağartan" (6:96) şeklinde yer alır. Gerçekten de dane içinde bir bitkinin, çekirdek içinde koca bir ağacın, nutfeler ve yumurtalar içinde insanın ve yüz binlerce çeşit hayvanın programını saklamak, bütün canlılar dünyasını kaplayan bir kanundur. Bunlardan her birinin programı, milyonlarca sayfalık dev bir ansiklopediye ancak sığdırılabilecek bilgilere denk gelir. Bu bilgiler gözle görülemeyecek kadar küçük bir hücre içinde açılır, gelişmeye başlar ve canlının kendi vücudundan atılan ölü hükmünde şuursuz bir su damlası, sonunda bir canlı olup çıkar. Bütün canlılar bu kanuna tabi olduklarına göre, hepsi de bir tek yaratıcının eseridir. Gerçekten de yüce Allah, tohumları ve çekirdekleri yer altında çürümekten, bozulmaktan korur, onları canlanıp gelişmeye ve boy atmaya hazırlar, sonra da yeşermeleri için onları açar. Allah'tan başka hiçbir varlık, sayısız tohum ve çekirdeklerdeki incecik ve narin hayat düğümünü açarak embriyonları filizlendiremez. Tohumdan bereketli ekini, çekirdekten muhteşem bir ağacı çıkaramaz. Bu ismin yer aldığı ayetin tamamı şu mealdedir: "Taneleri ve çekirdekleri yaran, muhakkak Allah'tır. Ölüden diriyi çıkaran, diriden de ölüyü çıkaran O'dur." (6:95)

Ayrıca Allah Teâlâ, yeryüzünü siyah bir kefen gibi bürüyen gece karanlığını, gündüzün aydınlığıyla açan ve bütün kâinat sergisinde dizilmiş canlı ve cansız sanat eserlerini kullarının gözüne gösterendir. Allah'tan başka hiçbir güç, zifiri karanlığın içinden nurlu sabahı çıkaramaz, geceden sonra gündüzü getiremez. Çünkü, bunu yapabilmek için, dünyayı güneşin etrafında bin bir ölçü ve hesapla döndürmek gerekir. Allah bu vasfını da "Fâliku'l-Isbâh = Tan yerini ağartan" şeklinde ifade etmektedir. Bu vasfın geçtiği ayet-i kerime de şu mealdedir: "Tan yerini ağartandır, geceyi dinlenme zamanı, güneş ve ayı vakit ölçüsü kılmıştır. Bu, yegâne galip olan ve, her şeyi bilenin nizamıdır. (6:96) Bu isim, aydınlığı karanlıktan ayıran, açan, yahut sabahın karanlığını açan demektir. Bu vasıflarıyla Allah, insanlara geniş bir marifet ufku açmaktadır.

سُبْحَانَكَ يَا لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ اَجِرْنَا مِنَ النَّارِ

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-61-

61/1. Ey gece ve gündüzü peş peşe değiştiren! يَا مَنْ يُقَلِّبُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ ①

Bir ayet-i kerimede Yüce Allah'ın bu vasfına şöyle dikkat çekilir:

"Allah, gece ile gündüzü birbirine çeviriyor. Elbette bunda görebilenler için alınacak bir ders vardır." (24:44)

Yani, geceyi gündüze, gündüzü geceye dönüştürüyor, sürelerini uzatıp kısaltıyor.

61/2. Ey karanlıkları ve nuru yaratan! يَا مَنْ خَلَقَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ ②

En'am Sûresi'nin 1. ayet-i kerimesinde Yüce Allah'ın bu icraatına yer verilir:

"Hamd, gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah'ın hakkıdır. Bir de kâfirler kalkmışlar, bir takım putları Rab'lerine eşit sayıyorlar!"

يَا مَنْ جَعَلَ الظِّلَّ وَالْحَرُورَ ③

61/3. Ey gölgeleri ve harareti meydana getiren!

Bir ayet-i kerimede Yüce Allah'ın gölgeyi ve harareti meydana getirici vasfı şöyle dile getiriliyor:

"Bakmaz mısın Rabbin gölgeyi nasıl uzatıyor? Dileseydi onu hareketsiz kılardı. Sonra nasıl güneşi ona delil kılıyoruz? Sonra da nasıl tutup onu azar azar Kendimize doğru dilediğimiz yere alıyoruz." (25:45-46)

İfade, gölge sahnesini canlandırırken, arka planda yüce Allah'ın planlayıcı elinin gölgeyi şefkatle uzattığını, merhametle kısalttığını gösteriyor.

Gölge, güneş ışınlarına engel olan cisimlerin yansıttıkları hafif karanlıktır. Gölge yerin hareketi ile birlikte güneşe karşı, gün boyu hareket eder. Bunun sonucu yeri, uzunluğu ve şekli değişir durur. Güneş, aydınlığı ile, sıcaklığı ile ona yol gösterir, alanını, uzunluğunu ve kısalığını belirler. Uzarken, kısalırken

gölgenin adımlarını izlemek insanın içine bir ferahlık, bir huzur verir. Ayrıca latif ve hoş bir uyarı da verir. Çünkü gölge, latif ve her şeye gücü yeten, yoktan var eden yaratıcının, sanat izlerini taşır. Sonra gölge ve batmak üzere olan güneşin yer aldığı sahne gelir. Güneş kaybolmak üzereyken gölgenin boyu gittikçe uzar. Sonra bir anda, evet bir anda, insan hiçbirini göremez olur. Güneş ufukta gizlendikten sonra gölge de kaybolmuştur. Acaba nereye kayboldu? Daha önce onu uzatan gizli el, şimdi de onu alıp götürmüştür. Her tarafı kaplayan koyu karanlık içinde kaybolup gitmiştir. Gecenin gölgesi ve karanlığı içinde eriyip gitmiştir.

Hiç kuşkusuz bu, yüce Allah'ın güçlü ve latif elidir. Ne var ki, insanlar, evrende bu elin sanatını izlemekten gafildirler. Hiç yorulmadan her şeyi evirip çeviren bu elin sanatını görmüyorlar.

"Eğer dileseydi onu hareketsiz kılardı." Gölgenin böylesine latif bir şekilde hareket etmesini sağlayan, gözle görülen evrenin bu uyumlu yapısıdır, güneş sisteminin bu ahenkli dolaşımıdır. Şayet bu uyumlu sistemde en ufak bir değişiklik olsaydı, bu değişikliğin etkisi mutlaka gördüğümüz gölgeye yansıyacaktı. Eğer dünya hareket etmeseydi, dünya üzerindeki cisimlerin gölgeleri de uzayıp kısalmayacaktı. Eğer dünya bugünkünden daha yavaş veya daha hızlı hareket etseydi, buna paralel olarak gölge de daha yavaş veya daha hızlı uzayıp kısalacaktı. Kısacası gölgenin oluşmasını ve gördüğümüz bu özelliklere sahip olmasını sağlayan, gözlemlenen evrenin bu sistem içindeki uyumlu hareket tarzıdır.

Hergün gördüğümüz, ama farkında olmadan geçip gittiğimiz bu tabiat olayına dikkat çekilmesi, vicdanlarımızda evrenin sürekli canlı tutulmasına, çevremizdeki evren aracılığı ile bilincimizin taze tutulmasına, aynı şekilde olağanüstü evrensel sahnelerin üzerimizde bıraktığı etkilere uzun süre görmeden dolayı alışık olmanın kaybettirdiği duyarlılığımızın uyarılmasına ilişkin, Kur'âna özgü sunuş yönteminin bir yönüdür. Akılların ve kalplerin bu ilginç ve göz kamaştırıcı evrenle bağlantı kurmalarına yönelik, Kur'ânın öngördüğü hedefin bir parçasıdır. (Seyyid Kutub, *Fî Zılal*)

61/4. Ey güneşe ve aya boyun eğdiren! يَا مَنْ سَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ۝٤

Yüce Allah'ın güneşe ve aya boyun eğdirerek, emrine amade kıldığını belirten birçok ayet-i kerime vardır. İki tanesi şu mealdedir:

"Allah O'dur ki gökleri, sizin de görüp durduğunuz gibi, direksiz yükseltti. Sonra da Arşının üstüne kuruldu. Güneşi ve ayı hizmet etmeleri için sizin emrinize verdi. Bunlardan her biri belirli bir vakte kadar dolaşmaktadır. Bütün iş-

leri O yönetir. Ayetleri size açıklar ki Rabbinize kavuşacağınıza iman edesiniz." (13:2)

"Bilmez misin ki Allah, geceyi gündüze ve gündüzü geceye katmaktadır. Güneşi ve ayı da buyruğu altına almıştır. Bunların her biri belli bir vadeye kadar hareketine devam eder. Ve Allah, yaptıklarınızdan tamamen haberdardır." (31:29)

Yani, gündüz ile gecenin sabit ve düzenli bir biçimde zuhur edip dönüşmesi, güneş ve ayın bir sisteme boyun eğdiğini gösterir. Güneş ve ay burada özellikle zikredilmiştir. Çünkü her ikisi de göğün önde gelen cisimleridir. O kadar ki, en eski dönemlerden beri insanlar arasından bunlara ilah diye tapanlar olmuştur. Ancak gerçek şu ki, Allah, arz da dâhil olmak üzere kâinatın tüm yıldız ve gezegenlerini, bir parmak bile sapmayacakları bir sisteme bağımlı kılmıştır.

"Kur'ân'da tevhid doktrinini desteklemek üzere ileri sürülen deliller aynı şekilde Allah'ın varlığını kabul etmeyen ateistlere karşı O'nun varlığını ispat için de uygulanabilir. Şöyle: Tüm kâinât –dünya, ay, güneş ve diğer sayısız gök cisimleri– aynı güçlü yasanın egemenliği altında işleyen mükemmel bir sistem teşkil eder. Bu, böyle bir sistemin, Hakîm ve Alîm olan Kadîr-i Mutlak bir Hükmedici tarafından düzenlendiğinin delilidir. Bu da sonuç olarak hiçbir dengi, eşi ve ortağı olmayan bir Allah'ın varlığını gerektirir. Zira yöneticisi olmayan hiçbir düzen, vazedicisi olmayan hiçbir yasa, hakîmi olmayan hiçbir hikmet, bileni olmayan hiçbir bilgi yoktur. Şu hâlde inatçılar ve kendisinde duyarlık adına birşey kalmamış olanlar dışında hiç kimse Hàlık'ı olmayan bir mahluk düşünemez." (Mevdûdî, *Tefhim*)

61/5. Ey ölümü ve hayatı yaratan! ۝ يَا مَنْ خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيٰوةَ

Mülk Sûresi'nin 2. ayetinde Yüce Allah, "Hanginizin daha güzel iş ortaya koyacağını sınamak için ölümü ve hayatı yaratan O'dur!" buyurur. Bu ayette geçen ve bizim "yaratmak" diye çevirdiğimiz "Haleka" fiilinin aslında iki manası vardır (Bu iki mana için bkz. Beydavî ve Haşiyesi Şeyhzâde, IV, 420-421):

a) Takdir etti, planladı, tasarladı, belirledi. Bu anlama göre, ölüm de tıpkı hayat gibi "mahluk"tur. Yani, takdir edilir, planlanır, tasarlanır ve belirlenir. Bunu yapan ise Yüce Allah'tır. Bu şekildeki bir anlayış açısından ayette bir problem yoktur.

b) "Yarattı", "var etti", "icat etti". Ölümü, "hayatın yok olması", "negatifi" ve "ademî bir olay" olarak kabul edenlere göre, ölümün yaratılmış olmasını

anlamak zordur. Bunlara göre, ölüm başlı başına bir varlık değildir ki var edilsin, yaratılsın. Biz ise diyoruz ki, ölüm de tıpkı hayat gibi, başlı başına vücudî, pozitif bir gerçek ve olaydır.

Mesela, tohum ve çekirdeğin toprak altında ekilerek çürümesi, onun ölümü; filizlenmesi de hayatı kabul edilirse, filizi netice verecek şekilde çürütülmesi, çözülmeye maruz bırakılması ve adım adım, sanatla o güzel neticeye doğru götürülmesi, yani ölümü, en az filiz vermesi yani hayatı kadar sanatlıdır, bir icat ve yaratmaya ihtiyacı vardır.

Kuluçkaya konulan bir yumurtanın, bir civcivi netice verecek biçimde günden güne ve içten içe bir kimyevî işleme tabi tutularak bir nevi çürütülmesi ve sonunda içinden canlı bir yaratık olan civcivin çıkarılması, en az o civciv kadar sanatlı, yaratma ve özen gerektiren bir faaliyettir.

Yemyeşil bir buğday tarlasındaki ekinin, olgunlaşa olgunlaşa nihayet sararması, en sonunda da kuruyup bir bakıma ölmesi de gelişigüzel değil, sanatla tedbirle özenle yapılan, yani yaratılan bir faaliyettir. Hele hele, harmanda, değirmende, teknede ve fırında defalarca ölen o buğdayın insan tarafından yenilerek ağızda, midede ve daha birçok cihazlarda sindirilmesi, önce kana ve oradan da hücrelere intikal ettirilmesi, görünüşte bir çözülme, öğütme ve ölüm ise de, hayatı netice verecek biçimde planlandığı ve oraya doğru özenle sevk edildiği için en az insan vücudunda et ve kemiğe dönüşmesi, hayata hayat katması kadar sanatlı ve hikmetlidir. Dolayısıyla bütün bu işlemlerin bir Yaratıcı tarafından özenle yaratılması, icat edilmesi gerekir.

Hele hele insanoğlunun vücuduna yapı taşı olacak elementlerin hava, su, güneş, toprak vb. gibi büyük unsurlardan süzülerek anne rahmine düşüp bir tek hücre etrafında toplanması, başlangıçtaki tek olan o hücrenin aşamadan aşamaya geçirilerek en sonunda annesinin kucağında sevimli bir bebek hâline getirilmesi ve o hücre, başlangıçtaki ölü ve cansız halinde de, daha sonra bir nevi bitkisel bir hayat hâlinde iken de sanatlı ve hikmetliydi. Dolayısıyla ilkin ölü olan o unsurların, hayatı netice verecek biçimde toplatılıp organize edilmesi, en az o insan vücudu kadar sanatlı, hikmetli ve yaratmayı gerektiren bir olaydır. Demek ki, ayetin de ifade ettiği üzere, ölüm de tıpkı hayat gibi yaratılmaktadır.

Bu, aynı zamanda ölümün aslında, öyle tesadüflerle gerçekleşen korkulu bir olay olmadığına da işaret etmektedir. Buna göre insanın ölümü de tıpkı tohumun toprak altında kimyasal bir reaksiyonla filize durması gibidir. Yumurtanın civcivi netice vermeye hazırlanmasını andırır. Ya da, insanoğlu için bir anne rahmini andıran bu dünyadan ahiret âlemine ikinci bir doğuştur. Önemli olan, tüm bu işleri yapan Yüce Sanatkârı tanımak, O'na inanmak, teslim olmak

ve rızası çerçevesinde yaşamak, böylece hayat imtihanını kazanarak ahiret âlemine ücret almak üzere intikal edebilmektir.

يَا مَنْ لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ ﴿٦﴾

61/6. Ey yaratmak ve emretmek Kendisine ait olan!

Bir ayet-i kerimede Yüce Allah'ın bu vasfına şöyle yer verilir:

"Rabbiniz Allah'tır. O, gökleri ve yeri altı günde yarattı, sonra Arş'a kuruldu. O, gündüzü sürekli kovalayan geceyi gündüzün üzerine örter. Güneş, ay ve yıldızlar O'nun buyruğuna baş eğmişlerdir. İyi bilin ki, yaratma ve yönlendirme O'nun tekelindedir. Âlemlerin Rabbi olan Allah yücelerin yücesidir." (7:54)

Buna göre Allah, bu görünür âlemi azamet ve ihtişamı ile yaratmıştır, buyruğu altına aldığı ve dilediği gibi tasarrufta bulunduğu bu evreni hükümranlık eline almıştır. Geceyi, kendini ısrarla izleyen gündüzün üzerine kapamaktadır. Gezegenlerin bu yörüngesel hareketinde gece, gündüzü izler. Güneş, ay ve yıldızları buyruğu altına alan Allah, yöntemiyle sizi eğiten, sistemiyle sizi bir ümmet kılan, dileğiyle size şeriat belirleyen, kanunları ile aranızda hüküm veren Rabbinizdir. O, biricik yaratıcı ve hükümdardır. Ayrıca, başka bir yaratıcı olmadığı gibi, başka bir hükümdar da yoktur.

Bu manzara karşısında insanlık vicdanı sarsılmakta ve boyun eğen canlılar kervanının bir üyesi olarak itaate sürüklenmektedir.

61/7. Ey eş ve evlat edinmeyen! يَا مَنْ لَمْ يَتَّخِذْ صَاحِبَةً وَلَا وَلَدًا ﴿٧﴾

Bir ayet-i kerime şu mealdedir: "Şüphe yok ki, Rabbimizin şânı yücelerden de yücedir! Ne bir eş edinmiştir ve ne de evlât." (72:3)

يَا مَنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ ﴿٨﴾

61/8. Ey mülkünde hiçbir şeriki olmayan!

Allah'ın bu vasfına dikkat çeken iki ayet-i kerime şu mealdedir:

"'Her türlü hamd O Allah'a mahsustur ki, asla evlat edinmemiştir. Hâkimiyetinde hiçbir ortağı yoktur. Acze düşüp de bir desteğe muhtaç olmamıştır' de ve tekbir getirerek O'nun büyüklüğünü ilan et!" (17:111)

"Göklerin ve yerin hâkimiyeti O'nundur. O asla evlat edinmedi, hâkimiyette hiçbir ortağı olmadı. Her şeyi yaratıp nizam veren ve her şeyin varlığını bir ölçüye göre belirleyen O'dur." (25:2)

يَا مَنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذُّلِّ ۝

61/9. Ey zilletten münezzeh olduğu için dosta ihtiyacı olmayan!

Yüce Allah'ın "Acze düşüp de bir desteğe muhtaç olmaması" vasfı bundan önceki ismin açıklamasında yer verdiğimiz ayet-i kerimede (17:111) aynen geçmişti.

61/10. Ey havl ve kuvvet Kendisine ait olan! يَا مَنْ لَهُ الْحَوْلُ وَالْقُوَّةُ ۝

Hz. Peygamber, Ebu Musa el-Eş'arî'ye, Yüce Allah'ın bu vasfına dikkat çeken cümle hakkında şöyle demiştir: "Ey Ebu Musa, sana Cennet definelerinden olan bir sözü bildireyim mi?" Ebu Musa, "Evet ya Resûlallah" deyince, "O 'La havle velâ kuvvete illâ billahtır." cevabını vermiştir. (*Buharî,* Daavât 67; Müslim, Daavât 45) Serî Sakatî, "Tevekkül, 'Lâ havle vela kuvvete illâ billah' diyerek kuvvet ve güçten sıyrılıp çıkmandır." demiştir. (Kelabazî, *Doğuş Devrinde Tasavvuf,* s. 151) Bunun manası, günahtan dönmek ve taate yönelmek, zararı defetmek ve fayda sağlamak kulun değil, sadece Allah'ın kuvvetiyle olur.

Bu İlahî vasfın açıklaması 38/10'da geçti.

سُبْحَانَكَ يَا لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ الْأَمَانَ الْأَمَانَ نَجِّنَا مِنَ النَّارِ ۝

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-62-

62/1. Ey dileyenlerin dileğini bilen! يَا مَنْ يَعْلَمُ مُرَادَ الْمُرِيدِينَ ۝

Her kim neyi dilerse, neyi amaçlarsa, neyi arzularsa ve neye niyet ederse Allah hepsini bilir. Dolayısıyla herkese arzu ve niyetine göre davranır. Niyeti Kendi rızası olanı, rızasıyla karşılar; niyeti nefsinin hevâ ve hevesini tatmin olanı da bu arzularının sonucuyla baş başa bırakır.

62/2. Ey Kendisinden dilekte bulunanların ihtiyaç duyduklarına sahip olan! يَا مَنْ يَمْلِكُ حَوَائِجَ السَّائِلِينَ ﴿٢﴾

Allah'ın rahmet hazineleri doludur. Her ihtiyaç sahibinin ihtiyacını karşılayacak her şey onda bulunur. İnsiyle cinniyle bütün mahlukat toplanıp O'ndan tüm talep ettiklerini alsalar, O'nun hazinesinden okyanusa daldırılan parmağa bulaşan ıslaklık kadar olsun bir eksiltme meydana getirmez.

يَا مَنْ يَسْمَعُ أَنِينَ الْوَالِهِينَ ﴿٣﴾

62/3. Ey üzüntüsünden kendinden geçenlerin inlemelerini işiten!

Yüce Allah, herkesin, özellikle Kendisine vuslat hasretinden keder ve hüzünle aklı gitmiş, şaşırmış, hayrete düşmüş olan kullarının inlemelerini, feryat ve vaveylalarını çok iyi işiten ve çarelerini elinde bulundurandır.

يَا مَنْ يَرٰى بُكَاءَ الْخَائِفِينَ ﴿٤﴾

62/4. Ey Kendisinden korkarak ağlayanların ağlayışlarını duyan!

Başta Hz. Peygamber (a.s.m.) olmak üzere bütün kuvvetli iman sahipleri, Allah'ı tanıyanlar, hep Allah korkusundan ağlamışlar. Nitekim, Allah Resûlü, "Eğer benim bildiklerimi bilseydiniz, az güler çok ağlardınız!" buyurmuş. (*Buharî*, IV, 1689; *Müslim*, IV, 1832) Sahabe-i Kirâm, zaman zaman Resûlullah'ı, namazda, ağlamaktan içinin, kazanın kaynaması gibi kaynadığını duymuşlar. (*Nesâî*, III, 13; Ahmed, *Müsned* IV, 25)

İşte, Yüce Allah her şeyi duyduğu gibi, korkusundan için için ve gizli gizli ağlayan kullarının bu ağlayışlarını da duyar ve kesinlikle mükâfatsız bırakmaz.

يَا مَنْ يَعْلَمُ ضَمِيرَ الصَّامِتِينَ ﴿٥﴾

62/5. Ey suskunların içinden geçenleri bilen!

O, suskun duran kimselerin de, içlerinden geçirdikleri duyguları, maksatları ve niyetleri çok iyi bilendir.

يَا مَنْ يَرٰى نَدَمَ النَّادِمِينَ ﴿٦﴾

62/6. Ey günahlarından pişmanlık duyanların nedametini gören!

O, hata, kusur ve günahlarından pişmanlık duyarak, tevbeye ilk adımını atan kullarının bu pişmanlıklarını gören, kabul eden ve bol mükâfatla karşılayandır.

62/7. Ey tevbekârların özrünü kabul eden! يَا مَنْ يَقْبَلُ عُذْرَ التَّائِبِينَ ۝٧

Allah, tevbekârları sever (2:222) ve bir ayet-i kerimede de şöyle buyurur: "Allah'ın, kullarının tevbesini kabul edeceğini, sadakaları geri çevirmeyeceğini ve Allah'ın tevbeyi çok kabul eden ve pek esirgeyen olduğunu hâlâ bilmezler mi?" (9:104)

62/8. Ey fesatçıların işini düzeltmeyen! يَا مَنْ لَا يُصْلِحُ عَمَلَ الْمُفْسِدِينَ ۝٨

Yüce Allah'ın bu vasfı bir ayet-i kerimede de vurgulanır: "Şüphe yok ki Allah, bozguncuların işlerini düzene sokmaz." (10:81) Buna göre O, elbette fesat ve bozgunculuk peşinde koşanların işlerini güzel bir şekilde sonlandırmaz, onları asla desteklemez ve kendilerini yaptıklarının kötü akıbetiyle baş başa bırakır.

يَا مَنْ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ۝٩

62/9. Ey iyilik yapanların mükâfatını zayi etmeyen!

Kısaca "iyilik yapan" olarak çevirdiğimiz "muhsin" kelimesi, "ihsan" mastarından gelir. İyi olan, iyilik eden anlamını taşır. Muhsin, tekil, çoğul ve dişil olarak Kur'ân'da 39 yerde; mastarı olan ihsan da, 12 yerde geçer. Aynı kökten gelen ve genellikle "iyilik etme" anlamını taşıyan çeşitli fiil ve isimler de Kur'ân'da yer alır. Muhsin, genel anlamıyla bütün işlerin en iyi, en hayırlı ve en güzelini yapan; özel anlamıyla ise, Allah'a kulluğu en iyi şekilde yerine getiren, demektir. Hz. Peygamber'in, "İhsan, Allah'ı görüyormuş gibi O'na kulluk etmendir. Çünkü, her ne kadar sen O'nu görmüyorsan da O seni görüyor" sözü bu özel anlamına örnektir.

Tüm iyiliklerin kökü ve en üstünü, ahirete iman etmek, namaz kılmak ve zekât vermektir. Bu nedenle bir ayette onların özellikle bu niteliklerine yer verilmiştir. (31:4) Yoksa, muhsinler sadece bunları yerine getirmekle kalmaz, ne kadar iyi ve güzel iş varsa, ya işler veya işleme azim, düşünce, istidat ve arzusunu taşır.

Bu vasfını, "Allah, iyilik yapanların emeklerini asla boşa çıkarmaz!" (9:120) buyurarak Kur'ân'da da açıkça dile getiren Yüce Allah, "İyiliğin karşılığı iyilikten başka bir şey olabilir mi?" (55:60) diye iğneleyici bir üslupla sorar.

يَا مَنْ لَا يَبْعُدُ عَنْ قُلُوبِ الْعَارِفِينَ ۝١٠

62/10. Ey Kendisini tanıyanların kalplerinden uzaklaşmayan!

O'nu tanıyan kimse, mutlaka sevecek ve gönlü O'nun marifetiyle nurlanacaktır. İşte bu marifetullah nuru, huzuru ve sürûru ile nurlanan bir kalp, O'nu asla unutmaz, O'ndan ayrı ve uzak yaşamaktansa, ateşe atılmayı yeğler.

سُبْحَانَكَ يَا لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْأَمَانُ الْأَمَانُ نَجِّنَا مِنَ النَّارِ ۝٦٢

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-63-

63/1. Ey bekası daim olan! يَا دَائِمَ الْبَقَاءِ ۝١

Bir ayet-i kerimede Yüce Allah'ın bu vasfına şöyle dikkat çekilir: "Yeryüzünde bulunan her şey fanidir. Ancak senin azamet ve kerem sahibi Rabbinin Zât'ı baki kalır." (55:26-27)

Bediüzzaman, Kur'ân'da Hz. İbrahim (a.s.)'ın dilinden nakledilen "Ben batanları sevmem!" (6:76) ifadesini açıklama sadedinde şöyle der:

"Güzel değil batmakla gaip olan bir mahbup. Çünkü zevale mahkum, hakikî güzel olamaz. Aşk-ı ebedî için yaratılan ve ayine-i Samed olan kalp ile sevilmez ve sevilmemeli.

Bir mabud ki, zevalde defnoluyor; onu çağırmam, ona iltica etmem. Çünkü nihayetsiz muhtacım ve acizim. Aciz olan, benim pek büyük dertlerime deva bulamaz. Ebedî yaralarıma merhem süremez. Zevalden kendini kurtaramayan nasıl mabud olur?

Evet zahire mübtela olan akıl, şu keşmekeş kâinatta perestiş ettiği şeylerin zevalini görmek ile me'yusane feryad eder ve baki bir mahbubu arayan ruh dahi لَا أُحِبُّ الْآفِلِينَ feryadını ilan ediyor." (*Sözler*, s. 214-215)

63/2. Ey hataları bağışlayan! يَا غَافِرَ الْخَطَاءِ ۝٢

Şu ve benzeri ayet-i kerimeler, Yüce Allah'ın bu vasfına ışık tutarken, müminler için de çok büyük müjde içerirler: "Şüphesiz Allah, kendisine ortak ko-

şulmasını asla bağışlamaz. Bunun dışında kalan (günah)'ları ise dilediği kimseler için bağışlar." (4:48)

63/3. Ey duaları işiten! (٣) يَا سَامِعَ الدُّعَاءِ

Şu ayet-i kerimeler de, iki Peygamber'in dilinden Yüce Allah'ın bu vasfına dikkat çekiyor: "Zekeriyya Rabbine niyaz edip 'Ya Rabbî, dedi, bana Senin tarafından tertemiz, hayırlı zürriyet ihsan eyle! Şüphesiz ki Sen duaları işitip icabet edensin." (3:38)

"(İbrahim:) İhtiyarlık çağımda bana İsmail ve İshak'ı lutfeden Allah'a hamdolsun. Şüphesiz Rabbim duayı işiten (kabul buyuran)'dır." (14:39)

Bediüzzaman bu noktaya ilişkin şu güzel açıklamayı yapar:

"Duanın en güzel, en latif, en leziz, en hazır meyvesi, neticesi şudur ki: Dua eden adam bilir ki, birisi var ki; onun sesini dinler, derdine derman yetiştirir, ona merhamet eder. O'nun kudret eli her şeye yetişir. Bu büyük dünya hanında o yalnız değil; bir Kerîm Zât var, ona bakar, ünsiyet verir. Hem onun hadsiz ihtiyacatını yerine getirebilir ve onun hadsiz düşmanlarını defedebilir bir zatın huzurunda kendini tasavvur ederek, bir ferah, bir inşirah duyup, dünya kadar ağır bir yükü üzerinden atıp اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ der." (Bediüzzaman, *Mektubat*, s. 302)

63/4. Ey ihsanı geniş olan! (٤) يَا وَاسِعَ الْعَطَاءِ

Birçok ayet-i kerimede Yüce Allah'ın bu vasfına dikkat çekilir. Allah'ın dünyadaki ihsanı hesapsız bir şekilde mümin kâfir herkesi kapsar. Kim neyi dilerse, onu lûtfuyla bolca verir:

"Hepsine, dünyayı isteyenlere de, ahireti isteyenlere de Rabbinin ihsanından veririz. Rabbinin ihsanı kısıtlanmış değildir." (17:20)

Ancak, ahiretteki lûtuf, atâ ve ihsanı sadece mümin kullarına, ama bu kez sonsuz ve kesintisiz şekilde olacaktır:

"Mutlu olanlar ise Cennet'tedirler. Senin Rabbinin dilemesi hariç gökler ve yer durdukça orada ebedî kalacaklardır. Kesintisi olmayan bir ihsan içinde olacaklardır." (11:108)

63/5. Ey gökleri yükselten! (٥) يَا رَافِعَ السَّمَاءِ

Merhum Elmalılı, Yüce Allah'ın bu vasfına ışık tutan Rahman Sûresi'nin 7. ayetini şöyle meallendirir:

"Bak şu güzel semaya, verdi ona irtifa' (yükseklik) vazeyleyip mizânı (ölçüyü)."

Şu ayetler de aynı gerçeğe dikkat çekiyor:

"Allah O'dur ki gökleri, sizin de görüp durduğunuz gibi, direksiz yükseltti." (13:2)

"Siz ey haşri inkâr edenler: Düşünün, sizi yeniden yaratmak mı zor, yoksa gök âlemini mi? İşte bakın: Allah onu nasıl da sağlam bina etti! Onu direksiz yükseltti ve kusursuz işleyen bir sisteme bağladı." (79:27-28)

63/6. Ey belaları defeden! ٦ يَا كَاشِفَ الْبَلَاءِ

Çağrılara cevap verip belaları defedebilmek uluhiyetin en bariz alametlerinden biridir: "(Putlaştırılan) o nesneler mi üstün, yoksa çaresiz kalıp Kendisine yalvaran insanın duasını kabul edip sıkıntısını gideren ve sizi dünyada halifeler yapan Allah mı? Hiç Allah ile beraber başka tanrı mı olur? Elbette olmaz! Ne de az düşünüyorsunuz!" (27:62)

Zarar ve fayda sadece O'nun elindedir. Zararı faydayla değiştirebilmek de O'nun yetkisi dâhilindedir:

"Eğer Allah seni bir zarara uğratırsa, onu Kendisinden başka giderecek yoktur. Ve eğer sana bir hayır verirse, (bunu da geri alacak yoktur). Şüphesiz O her şeye kadirdir." (6:17)

"Eğer Allah sana bir zarar dokundurursa, onu yine O'ndan başka giderecek yoktur. Eğer sana bir hayır dilerse, O'nun keremini geri çevirecek de yoktur. O, hayrını kullarından dilediğine eriştirir. Ve O bağışlayandır, esirgeyendir." (10:107)

63/7. Ey medh ü senası büyük olan! ٧ يَا عَظِيمَ الثَّنَاءِ

Yerde ve gökte, içte ve dışta ne kadar nimet varsa hepsi O'nun eseri, lûtfu ve keremi olduğuna; ne kadar yüksek kemal varsa hepsi O'nda mevcut olduğuna göre, en büyük medih ve senalar, övgü ve şükürler sadece O'nadır.

63/8. Ey yüceliği kadîm olan! ٨ يَا قَدِيمَ السَّنَاءِ

Allah, bütün kemal sıfatları, yüce isimleri ve tecellileri son derece parlak kemalatıyla ezelî olduğundan bu yüceliği sonsuza dek de devam edecektir. Şu cümleler, O'nun ne parlak tecellilere sahip ve dolayısıyla büyük bir muhabbete layık olduğunu güzelce ortaya koyuyor:

"Ey insan! O'nun esma ve sıfatına ait istidad-ı muhabbetini, sair bekasız mevcudata verme; faidesiz mahlukata dağıtma. Çünkü âsâr ve mahlukat fanidirler. Fakat o âsârda ve o masnuatta nakışları, cilveleri görünen Esmâ-i Hüsnâ bakidirler, daimîdirler. Ve esma ve sıfatın her birisinde binler meratib-i ihsan ve cemal ve binler tabakat-ı kemal ve muhabbet var. Sen yalnız Rahman ismine bak ki: Cennet bir cilvesi ve saadet-i ebediye bir lem'ası ve dünyadaki bütün rızk ve nimet, bir katresidir." (Bediüzzaman, *Sözler*, s. 637)

63/9. Ey vefası çok olan! ۞ يَا كَثِيرَ الْوَفَاءِ

Cin ve insanlara olan vaatlerinin had ve hesabı bulunmadığı ve tüm bu vaat ve ahitlerini harfi harfine yerine getirdiği için bu isme son derece layıktır.

63/10. Ey mükâfatı yüksek olan! ۞ يَا شَرِيفَ الْجَزَاءِ

Kulunun yaptığı bir iyiliği, en az on, bazen yetmiş, bazen yedi yüz, bazen yedi bin, bazen de otuz bin, hatta hesapsız mükâfatla karşılayan Yüce Allah'ın mükâfatından daha büyük mükâfat bulunabilir mi? Şu satırlar Yüce Allah'ın mükâfatlandırmadaki bu büyük keremine ışık tutar niteliktedir:

"Her hasenenin sevabı başka vakitte on ise, Receb-i Şerif'te yüzden geçer, Şaban-ı Muazzam'da üç yüzden ziyade ve Ramazan-ı Mübarek'te bine çıkar ve cuma gecelerinde binlere ve Leyle-i Kadir'de otuz bine çıkar." (*Şuâlar*, s. 494)

سُبْحَانَكَ يَا لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ الْأَمَانَ الْأَمَانَ نَجِّنَا مِنَ النَّارِ ۞

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-64-

وَأَسْئَلُكَ بِأَسْمَائِكَ

Allah'ım! Sen'den şu isimlerinin hakkı için istiyor ve yalvarıyorum:

يَا غَفَّارُ ۞

64/1. Ey daima affeden, tekrarlanan günahları bağışlayan Ğaffâr!

Ğaffâr, çokça ve sık sık örten, bağışlayan demektir. O'nun, günahları ne derece bağışlayıcı olduğunu Yüce Kelâm'ından öğreniyoruz:

"Allah, kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz; bundan başkasını, dilediği kimse için bağışlar." (4:48) "Göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların Rabbi üstündür, çok bağışlayıcıdır." (38:66.) "Allah, gökleri ve yeri hak ile yarattı. Geceyi gündüzün üzerine örtüyor, gündüzü de gecenin üzerine sarıyor. Güneşi ve ayı emri altına almıştır. Her biri belli bir süreye kadar akıp gider. O, azizdir ve çok bağışlayandır." (39:5) "Doğrusu insanlar kötülük ettikleri hâlde Rabbin onlar için mağfiret sahibidir." (13:6) "Ben ise sizi, aziz ve çok bağışlayan Allah'a davet ediyorum." (40:41-42) "Rabbinizden mağfiret dileyin; çünkü O çok bağışlayıcıdır." (71:10)

Allah, biz kullarının da öyle olmasını isteyerek bu isminin başka yönden tecellisini gösteriyor:

"Müminlere söyle: Allah'ın ibret dolu günlerinin geleceğini beklemeyenleri bağışlasınlar." (45:14) "Kim sabreder ve affederse şüphesiz bu hareketi, yapılmaya değer işlerdendir." (42:42) "Bu mükâfat iman edenler ve Rablerine dayanıp güvenenler içindir. Onlar, büyük günahlardan ve hayasızlıktan kaçınırlar; kızdıkları zaman da kusurları bağışlarlar." (42:36-37)

Bu ismin anlamına ışık tutan hadisler de vardır:

"Şeytan dedi ki: 'Rabbim! İzzetine ve büyüklüğüne yemin ederim ki, ruhları bedenlerinde bulunduğu sürece kullarını yoldan çıkaracağım'. Rab da buyurdu ki: 'İzzetime ve büyüklüğüme yemin ederim ki, onlar Ben'den bağışlama diledikçe Ben de onları bağışlayacağım'." (Ahmed, *Müsned*, III, 29)

Bir hadiste de, Hz. Peygamber kullardan birinin bir günah işlediğini ve arkasından pişmanlık duyarak, "Rabbim! Bir günah işledim, beni bağışla!" dediğini, bunun üzerine Yüce Allah'ın, "Kulum, günahı bağışlayan veya onunla cezalandıran bir Rabbinin olduğunu bildi öyle mi? Ben de kulumu bağışladım!" dediğini ve bu durumun defalarca tekrarlandığını, her defasında kulun aynı pişmanlıkla aynı sözleri söylediğini, Allah'ın da aynı şekilde karşılık verdiğini, sonuncusunda, "Kulum ne yaparsa yapsın, ben onu bağışladım." buyurduğunu haber verir. (*Buharî*, Tevhid 35; *Müslim*, Tevbe 29)

Bu hadisten, kulun beşer olduğunu, beşerin hata ve günahtan uzak olamayacağını, önemli olanın hiç hata ve günah işlememek değil, hemen günahtan ciddi pişmanlık duyup tevbe etmek olduğunu, ciddi ve samimi bir tevbe edildikten sonra Allah'ın affetmeyeceği hiçbir günahın bulunmadığını anlıyoruz. Bundan da Allah'ın ne derece Ğaffâr, yani günahları tekrar tekrar bağışlayıcı olduğunu öğreniyoruz.

İmam Gazâlî bu ismi daha geniş manada ele alarak Allah'ın, bu ismiyle kulları üzerine üç örtü gerdiğini ifade etmektedir. Bu örtülerden biri, vücudunun göze hoş gelen yerlerini dışarıda, hoş gelmeyen yönlerini de görünmeyecek bi-

çimde yaratması; ikinci örtüsü kalbinden geçirdiği, başkaları hakkında düşündüğü düşüncelerini başkalarına bildirmemesi böylece insanların sosyal hayatının bozulmasının önlenmesi; üçüncü örtüsü de kusur ve günahları çoğu zaman örtmesi, insanların gözünde rezil duruma düşürmemesi ve özellikle birçoğunu affetmesidir. (Gazâlî, *a.g.e.*, s. 53-54)

İmam Gazâlî'nin bu yaklaşım ve izahına göre en geniş manada kusur ve ayıp örten anlamına gelen bu ismin, ne büyük önem taşıdığını bilmek için, her bir insanın bütün eksik yönlerinin, işlediği bütün günah ve kusurların herkes tarafından bilindiğini düşünelim. Dünyada ünsiyet, dostluk ve arkadaşlıktan eser kalır mıydı? Yine, karşımızdaki insana baktığımızda, onun iç organlarını, midesinde sindirilen gıdaları gördüğümüzü farzedelim. Hayat nasıl da yaşanmaz hâle gelirdi! İşte Allah, bütün bu nahoş durumları Ğaffâr ismiyle örtmekte ve bu tür hâl ve nesneleri yaratıklarından gizlemektedir.

Allah'ın, Ğaffâr ismiyle hata ve günahları örtmesinin bir hikmeti de, onları ahirette affetmesidir. Allah, affetmek istediği bazı kullarının hata ve günahlarını diğer yaratıklarından gizli tutar. Onun için, biz de "Allah'ın bildiğini neden kuldan saklayayım!" diyerek kimsenin bilmediği hata ve kusurlarımızı etrafa yaymamalı, Allah'ın örtmüş olduğu ayıplarımızı başkalarına açmamalıyız.

Yüce Allah'ın bu ismi, hayatı günah ve hatalardan bir an olsun uzak kalamayan biz kullar için büyük bir ümit kapısıdır. Günahlar, manevî birer kir ve pisliktir. Bunlara bulaşan insan, tertemiz olan fıtratını, ruh ve kalbini manen kirletmektedir. Manevî temizleniş için su ve sabun işlevini gören şey ise, istiğfardır. Allah'tan bağışlamasını, günahlarını affetmesini gönülden niyaz etmektir. Aksi hâlde, tevbe ve istiğfar süngeriyle temizlenmeyen kalp aynası, tamamıyla kararararak artık iman nurunu yansıtamaz hâle gelir. Böyle bir kalp sahibi, imanını yitirme tehlikesiyle her an karşı karşıyadır. Hz. Peygamber'in bile günde en az yüz defa tevbe ve istiğfar ettiği (*Müslim*: Zikir 42.) düşünülürse konunun önemi daha iyi anlaşılır.

Allah'ın, ayıp ve kusurları örten Ğaffâr olduğunu bilen mümin, O'nun rahmet ve bağışlayıcılığından ümit kesmez, bir günah işlediğinde derhâl O'nun kapısına koşar, samimi bir tevbeyle affını diler. Gizli tutarak Allah'tan bağışlanma diler. Yine, başkalarının hata ve kusurlarını kurcalamadığı gibi, görse bile etrafa yaymaz. Resûlullah şöyle buyurur:

"Her kim ki bir müminin kusurunu örterse, Allah da Kıyamet günü onun kusurunu örter." (Ahmed, *Müsned*: IV, 153)

Gıybet edenler, ötekinin berikinin kusurunu araştıranlar, intikam peşinde koşanlar, kötülüğe daha büyük kötülükle mukabele edenler vs. bu isimden nasibini almış olmaktan uzaktır. Ondan hissesini alan, Allah kullarının ancak güzel hareket ve davranışlarından bahseder.

64/2. Ey ayıpları çokça örten Settâr! يَا سَتَّارُ ۝٢

Allah, kullarının birçok ayıp ve kusurunu örter, onları ortaya çıkarıp insanlar karşısında rezil etmez. Dolayısıyla kullar da, kendi ayıplarını örterek onur ve haysiyetlerini korumalı, şereflerini lekeleyecek davranışlardan kaçınmalıdırlar.

يَا قَهَّارُ ۝٣

64/3. Ey her şeye galip gelen ve düşmanlarını kahreden Kahhâr!

Allah Kahhâr ismiyle, en küçüğünden en büyüğüne, canlısıyla cansızıyla tüm yaratıklarına galebe edip, onları isteseler de istemeseler de, irade ettiği cihete yöneltmekte, istediği gibi yönetmektedir. Cüz'î irade sahibi kıldığı cin ve insanların, O'nun bazı emir ve yasaklarını dinlememesine engel olmaması imtihan gereğidir. Kahhâr ismiyle, yaratıkları içinde zorbaları, azgınları cezasıyla kahreder. Bütün yaratıklarının hayatını ve ölümünü elinde bulundurmakla onlara galiptir. Bu isim, yaratıklarına bazen ağır, meşakkatli, üzücü hâller verebileceğini de ifade eder. Ölüm ile hayatlarını ellerinden almak ve bir kısım maddî ve izafî şer unsurlarını var etmek bu türdendir. Hiç kimse O'nun tedbir ve takdirinden dışarı çıkamaz. Hep O galip gelir, hiç kimse O'na üstün gelemez.

Kahhâr ismi Kur'ân'da altı yerde geçer. Geçtiği ayetler, bağlam olarak şöyledirler: Tek Kahhâr olan Allah'ın karşısında, realitede hiçbir varlıkları olmayan sürü sürü putlara tapmanın manasızlığı (12/39); yaratma fiilinin yalnızca Allah'a ait bulunduğu, putların yaratmalarının söz konusu olmadığı (13:16); yerin başka bir yerle göklerin de başka göklerle değiştirildiği bir ortamda insanların ölümden sonra Tek Kahhâr olan Allah'ın huzuruna çıkışları (14:48); Allah'ın, gökleri ve yeri yaratan, ibadet edilmeye layık Tek İlah olduğu (14:48); putları, Allah katında şefaatçi kılmanın saçmalığı; O'nun çocuk edinmekten münezzeh olduğu, gökleri ve yeri, güneşi ve ayı vb. idare eden tek İlah olduğu (39:4); haşirde tüm insanların; zulüm etmeyecek, herkese işlediğinin karşılığını verecek tek Kahhâr olan Allah'ın huzuruna çıkmaları. (24:16-17)

Genel olarak, Kahhâr sıfatının "cezalandırma, azap etme" ile ilgisi kurulur. Hâlbuki sözlükteki mana bu olmadığı gibi, Kur'ân'ın kullanışı da, görüldüğü gibi, esas olarak bu izlenimi vermemektedir. Kur'ân'dan çıkan anlam şudur: "Hak sahibi olarak adaletle hüküm süren, karşısına hiç kimsenin çıkamayacağı Tek Hükümran ve Galip." Onun karşısına çıkma cüretini gösterenlere hak ettikleri cezayı—dilemesi hâlinde—vermek, bu vasfın sadece gereklerinden biridir. (Yıldırım, *a.g.e.*, s. 184-186)

Allah'ın hak edenlere kahrı bulunduğu gibi, kullarına sonsuz lûtufları da bulunmaktadır. Başta iman ve salih ameller olmak üzere bütün insanî ve ahlakî faziletler Allah'ın lûtfunu celbettiği gibi, başta küfür, şirk, isyan olmak üzere bütün kötülükler de Allah'ın kahrına hedef olmaktadır. Kula düşen, Allah'ın kahrına hedef olan düşünce, inanç ve davranışlardan sakınıp, O'nun lûtfuna mazhar eden düşünce, tutum ve davranışlara yönelmektir.

Yine kula düşen, nefsinin arzusunu Rabbinin arzusuna bağlayarak kendi düşmanlarını tesirsiz hâle getirmektir. Mümin, kendi düşmanlarını, tehlikesinin büyüklüğüne göre belirleyip etkisiz hâle getirmeye, kahr ve galebesi altına almaya çalışacaktır. İnsanın en zararlı düşmanı, bizzat kendi içindeki nefsidir. (Gazâlî, *a.g.e.*, s. 54) Nefsin gayr-ı meşru isteklerine uymayıp kendine hâkim olan, öfkesini yenen, kötülüklerden uzak duran kimse Kahhâr isminin mazharı olmaya başlamış demektir. Bundan sonra diğer düşmanlarını yenmek daha bir kolay olur. Bunu yaptıktan sonra dininin düşmanlarını tesirsiz hâle getirmek önem kazanır.

يَا جَبَّارُ ④

64/4. Ey istediğini zorla yaptırabilen ve yaraları saran Cebbar!

Cebbâr, cebr kökünden gelir. "Çok cebredici" manasını ifade eder. Bu kökte başlıca iki mana vardır.

Birincisi, kırığı yerine getirip sıkıca sarmak, eksiği giderip tamamlamak demektir. Bu manada Cebbâr ismi yaratılmışların eksikliklerini tamamlayan, ihtiyaçlarını gideren, işlerini düzelten ve bu konuda gereken şeyi gereği gibi yapmakta çok iktidarlı olan manasını ifade eder. Âlimlerin çoğu, Allah'ın "Cebbâr" isminin bu anlamda olduğunu söylemişlerdir. Buna göre Yüce Allah dertlere derman veren, kırılanları onaran, yoksulları zengin eden, perişanlıkları yoluna koyup düzelten en yüce Zât'tır.

İkincisi, icbar etmek, yani dilediğini zorla yaptırmak manasına gelir. Bu manada Cebbâr, zorlu demektir. Allah'a isnadı, yaratılmışları iradesine mecbur eden, dilediğini ister istemez zorla yaptırmaya kadir olan, hüküm ve nüfuzuna karşı çıkılma ihtimali bulunmayan güç ve büyüklük sahibi demektir. Ancak bundan, "kullara hiç irade vermez, her emrini cebirle yürütür, insanlarda ihtiyarî fiiller yoktur." manasını da anlamamak gerekir. Çünkü yasal emirlerin kulların cüz'i iradeleriyle şartlı kılınmış olduğu da, "Eğer siz Allah'a (O'nun dinine) yardım ederseniz (Allah da) size yardım eder." (47:7) gibi birçok ayet ve hadisle tespit edilmiştir. Bundan şu mana anlaşılmalıdır ki, Allah birçok fiilde insana irade vermiş ve hür yaratmış olmakla beraber bütün isteklerini yerine getirmeye mecbur değildir. Dilerse, dilediği anda iradelerini yok eder. Emri yerine gelince de akıllarını onlara geri verir. Dilerse onların akıl ve iradelerini

yok etmemekle beraber isteklerinin aksine kendi hüküm ve iradesini zorla üzerlerinde icra eder. Nitekim Allah'tan korkmayan, emirlerine karşı gelmek isteyen asiler, azaba ve cezaya yanaşmak istemedikleri hâlde, vakti gelince cezalarını çekmeye mecbur olurlar.

Kısacası, Yüce Allah'ın mutlak iradesi altında mağlup ve mecbur olmayacak hiçbir şey tasavvur edilemez. Bu husus, "Göklerde ve yerde olanların hepsi, ister istemez, O'na teslim olmuştur ve O'na döndürülüp götürüleceklerdir." (3:83) ayetinde ifade edilmiştir.

Allah'ın sıfatlarından olan Cebbâr isminde bu iki manadan başka iki farklı anlamın daha olduğu belirtilmiştir. Biri: "Erişilmez, el uzatılmaz, demektir. İkincisi: "Çok büyük ve azametli padişah manasına gelmektedir." (Elmalılı, *Tefsir*, Haşir Sûresi 23. ayetin izahı)

Allah öyle bir Kudret ve azamet sahibidir ki, istisnasız bütün varlıklar O'nun büyüklüğü karşısında teslim olur, boyun eğer, itaat eder. Milyonlarca seneden beri güneşimizin bir lamba ve soba olarak hayata hizmet etmesi, bir anlık kusur etmemesi, ayın bir takvim ve gece lambası olarak mütevazı bir şekilde çalışması, dünyamızın birkaç hareketiyle hem mevsimleri, hem gece ve gündüzü netice verecek şekilde bıkıp usanmadan semaya kalkmış mevlevî gibi dönüp durması; öte yandan bitki ve hayvanlardan her birinin hayat programları çerçevesinde bir an bile görevinden geri kalmamaları büyük bir tevazu, mahviyet ve itaatkârlıkla hayat sahnesinde vazifelerini sürdürmeleri bu İlahî vasfın ne kadar doğru ve geniş muhtevalı olduğunu göstermeye yeter.

Her şey, O'nun ezelî izzet ve kudretine karşı nihayet derecede itaattedir. En büyük şey, en küçüğü gibi o kudrete boyun eğer. Her bahar, koca yeryüzü bir bahçe, her bir bahçe de birer saksı gibi kudretine itaat ederek neşv ü nemaya mazhar olur, hadsiz bitki, çiçek ve canlılarla donanır.

Genişliği ışık yıllarıyla ölçülmeye çalışılan uçsuz bucaksız bir kâinattaki, rakamlara sığmaz yıldız, gezegen ve sistemleri ayakta tutan, birbiri etrafında ve iç içe döndürerek çarpıştırmayan, her birisine gerekli enerji ve yakıtı aksatmadan sağlayan bir Kudrete hangi varlık boyun eğmez?

Öte yandan sayısız atom, molekül ve elementleri seferber ederek hadsiz canlı varlıkların hücre, doku ve sistemlerini dokuyan bir kudrete hiçbir şey karşı koyabilir mi?

Şirin gezegenimizi sarmalayan atmosfer, eğer Allah'ın rahmet dolu koruması olmasaydı, top mermisinden daha hızlı yol alan dünyamızın etrafından dağılır, fezada kaybolur giderdi. O zaman insanların gerek havasızlıktan ve gerekse uzaydan gelen sayısız zararlı ışınların, gök taşlarının bombardımanı altında ne hâle geleceklerini düşünmek bile dehşet vericidir.

Dünyamız baş döndürücü bir hızla hem güneş, hem de kendi ekseni etrafında çeşitli hareketler yaparak dönmektedir. Buna rağmen öyle bir istikrar ve-

rilmiştir ki, üzerinde yaşayan biz canlılar bunu hissetmiyoruz bile. Bizleri sarsmıyor, rahatımızı bozmuyor ve uzaya fırlatmıyor. Tam bir disiplin içerisinde hareketlerine aksamadan devam ediyor.

Yuvarlak dünyanın dörtte üçünü saran deniz ve okyanuslar tamamen boşlukta ve her an dökülmeye müsait olarak çevresinde durmaktadır. Allah'ın izniyle, tüm denizleriyle birlikte, hiçbir istila ve kazaya meydan vermeden yoluna devam edip gitmektedir.

Yine dünyamız, harareti binlerce dereceye varan bir ateş kütlesiyle ve çok kızgın madenlerle doludur. Hacmine oranla portakal kadar ince kabuğuyla her an patlamaya hazır bir bomba gibi durmaktadır. Ama bu bomba hiç patlamamakta ve Allah'ın izniyle insanlar için konforlu bir gemi veya uçak gibi yol almaya devam etmektedir.

Tüm bu saydıklarımızın belli sebeplerle izah edilebileceği söylenebilir. Ancak, bizce bu sebepleri devreye sokan, onları belli bir hedefe yönelik olarak aksamadan çalıştıran bir Müsebbibü'l-Esbâb zorunludur ve her şey O'nun izni ve emriyle gerçekleşmektedir.

Kısacası, canlı ve cansız tüm varlıklar fıtrî ve İlahî birer kanunla sıkı bir itaat ve disiplin altına alınmışlardır. Sadece insanlar ve cinler, imtihan gereği bazı fiillerinde özgür bırakılmışlardır. Yüce Allah, bu fiilleri de başıboş bırakmamış, gönderdiği İlahî kanunlarla bir ölçü ve sınır altına almıştır. İnsanlar ve cinler belli fiillerinde bu sınırın dışına çıkabiliyorlar. Zaten bunlar da Allah'ın ilmi, kudreti ve iradesi dışında cereyan etmez.

Yüce Allah'ı böylece tanıyan kişi, kendi nihayetsiz hiçliğini, aczini, fakrını ve zilletini anlamakta gecikmez. O'nun bütün emir ve hükümlerine kayıtsız şartsız teslim olur. O'na itaatsizliğe ve hele fani vücudunda bir varlık hissetmeye asla cüret edemez. O'na dayanır, O'na güvenir, bütün hayat yükünü O'nun kudret ve rahmet gemisine bırakır, O'nun kendisinden istediğini yapar, gerisine hiç karışmaz. Böylece sonsuz bir iç huzuruyla kabir kapısını aralayarak ebedî saadete girer.

Öte yandan bu isimden nasibini alan kâmil bir mümin, örnek ve etkileyici hâl ve hareketleriyle hep başkalarına olumlu yönde etki eder, onları iyiye güzele yönlendirir. Dağ gibi sarsılmazdır. Rüzgarlara göre yön değiştirmez. Ayrıca, hata ve kusurları telafi etmeye çalışır. Kayıp ve zararları kapatmaya gayret eder. Yaraları sarmaya, özellikle gönül yaralarına merhem olmaya çaba gösterir.

يَا صَبَّارُ ۝٥

64/5. Ey çok sabreden ve kullarına sabır gücü veren Sabbâr!

Kullarının, türlü türlü uygunsuz söz, tutum ve davranışlarına sık sık ve her defasında sabredendir. (Geniş açıklama için Sabûr ismine bkz. **56/ 5**)

يَا رَزَّاقُ ⑥

64/6. Ey ruh ve bedenleri en uygun gıdalarla besleyen Rezzâk!

Rızık, bir canlının varlıkta kalması ve gelişmesi için kendisine sunulan maddî manevî her imkândır. Rızık verene Râzık denir. Rezzâk, bunun fazlalık ve tekrarlama ifade eden şeklidir. "Rızkı çokça ve tekrarla veren, her canlıyı yaşatacak zaruri gıdayı üstlenip sağlayan" demektir. Allah, rızkı yaratan, onu doğrudan veya sebepler aracılığıyla verendir. "Rezzâk", Allah'tan başkası için kullanılamaz. Rezzâk ismi Kur'ân'da bir yerde geçmektedir. (51:58) Kur'ân'da "rızk" kökünden gelen fiiller de kullanılıyor. Bu fiillerin öznesi her zaman Allah'tır. Bu fiilin insanlar için hiç kullanılmamasından anlaşılıyor ki, Kur'ân'a göre rızık, ya doğrudan veya sebeplendirme yoluyla yalnızca Allah'a aittir.

Kur'ân'da ayrıca beş yerde Allah, "Hayru'r-Râzıkîn = Rızık verenlerin en hayırlısı" vasfıyla nitelendirilmektedir. (34:39; 5:114; 22:58; 62:11) Allah'ın, "rızık verenlerin en hayırlısı" oluşu, şu sebeplerdendir:

a) O vereceği rızıklarda tam bir yetki ve kudret sahibidir.

b) Rızık hazinesi tükenmek bilmez.

c) Rızkı kesme endişesi yoktur.

d) Verdiğini başa kakmaz.

e) Karşılığında bir şey beklemez. Oysa gerçek olmayan, mevhum, zahiri rızık vericiler, bu şıkların zıtlarıyla nitelenebiliyorlar. Dolayısıyla, Allah'ın rızık vericiliği onlarınkiyle kıyaslanamayacak kadar üstündür. Üstelik Allah, rızıklandırdığı varlıkların kendilerini de yaratandır.

Yeryüzü bir ordugâhtır. Sayıları milyonları bulan bitki ve hayvan türlerinin her birisi birer ordu niteliğindedir. Bu ordunun, ayrı ayrı askere alınışı; farklı farklı donanımının verilişi; talimi, askerlik (ömür) süresinin tayini ve terhisatı (ölümleri) bir tek komutan tarafından yapıldığı gibi, her birisinin hiç unutulmadan ve şaşırılmadan en uygun rızıklarla beslenişi de yine O tek komutan tarafından sağlanmaktadır. Allah, ayrı ayrı rızıkları tam bir rahmetle verilen her bir canlının Râzık'ıdır. Anne rahmindeki yavrunun, denizdeki balığın, meyve kurtları gibi aciz ve zayıf sayısız canlıların rızkını en mükemmel biçimde veren Allah için bu isim ne kadar da yerindedir!

Canımız da tenimiz de bize Allah'ın lûtfudur. Bunların her biri için de ayrıca rızık verir. Yüce âlemlere mensup ruh ve aklımızı, o âlemlerden gelen vahiy ve ilhamla besler. Bütün peygamberlerin getirdiği vahiy ve talimatlar ruh ve kalbimizin tabii gıdalarıdır. Topraktan gelen tenimizi de topraktan yaratılan rızıklarla besler.

Rızık garanti altındadır. Canlıların rızkı onların güçsüzlükleri ve acizlikleriyle doğru orantılı olarak kolaylaştırılmaktadır. Bu İlahî gözetim, bakım ve özen, yaratılış merdiveninin ilk basamağı olan anne karnından itibaren başlar. Görmekten, yürümekten, hatta ağzımızı kımıldatmaktan aciz olduğumuz o daracık âlemde, en rahat ve garantili bir şekilde, dokuz ay boyunca rızkımız temin edilmiş. Yaşadığımız bu serüven bize özgü ve istisnai bir durum da değildir. Dünyada yaşayan şu kadar milyar insanın her birisi aynı macerayı geçirmiştir. İnsan dışındaki tüm canlılar için de aynı şey geçerlidir. Yumurta içindeki bir kuş yavrusunun, petekteki bir arı larvasının da rızka ihtiyacı vardır ve bu, en şefkatli biçimde temin edilmektedir.

O âlemde bizi gören, gözeten, besleyen ve yaşatan Allah, bu dünyada bizi unutur mu? Dünyaya gözümüzü açtığımız anda, yeni konumumuza en uygun rızkı, en kolay ulaşabileceğimiz şekilde yine temin etmiştir: Anne sütü. Aylarca bu şekilde kolaylıkla beslenmemizi sağlayan Allah, yumuşak diş etlerimiz arasından en sert ve dayanıklı kemikler olan dişleri çıkarırken, öğüteceği sayısız nimetleri de kuru bir topraktan yetiştirir. Su aynı, güneş aynı, hava aynı, toprak aynı olduğu hâlde, yan yana çıkan sebze ve meyvelerin tat, renk, şekil, koku, lezzet ve vitaminleri farklı farklıdır. Hepsinde de canlıların, özellikle insanoğlunun damak tadı ve vücut ihtiyacı gözetilmiştir. Her mevsimin sebze ve meyvesi, o mevsimin şart ve ihtiyaçlarına uygun vitaminlerle zenginleştirilmiştir. Üstelik, sebepleri olan su toprak, hava ve bitkilerinde olabilecek her türlü zararlı maddelerden de arındırılmaktadır. İnsanın bu olup bitenlerden, gıdalarının içerik ve terkibinden habersiz olması da onun istifadesine engel değildir. Haberdar olması ise, sadece bilinçli olarak kullanmasına yardımcı olur.

Bize lûtfedilen rızıklar sadece toprak kaynaklı da değildir. Kara ve denizlerdeki tüm hayvanlar da, bizim için birer besin kaynağıdır. Protein dolu etlerinden besleniyor, sütlerini içiyor, derilerini giyiyor, onları birer hizmetçi olarak çalıştırıyoruz. Dünyamızın uzviyet damarlarında akan ve vücudumuzun yüzde yetmişini oluşturan su da, bizim için hem bir rızık, hem de büyük bir İlahî nimettir. Bir ateş topu niteliğindeki yerküresinin, kütle olarak çok ince bir kısmını teşkil eden toprak tabakasındaki soğuk ve tatlı çeşme, çay ve nehirleri, birden bire yerin altına çekilip kaybolsa, onu bizim için temin edecek hangi kuvvet var? Suyun istifademize elverişli mevcut hâli, başlı başına bir mucizedir. Denizlerin, bizim için hem bir rızık kaynağı, hem de ulaşım vasıtası olması da ayrıca kaydedilmeye değer. Şüphesiz bütün bunlar tesadüf sonucu olmadığı gibi, bizim güç ve kuvvetimizle de olmamıştır. Âlemde sorumluluk da yüklü bu yüksek statümüzü belirleyen Yüce Allah'tır.

Bu dünya hayatı da bizim için ikinci bir anne rahmidir. Ortam ve şartlar değişse de, görüp gözeten, bakıp besleyen, bir ve aynıdır. Bir farkla ki, O'nu tanıma mesuliyeti bize yüklenmiştir.

Bütün bu nimet ve rızıklar, ahirette mümin kullara verileceklerin numune ve gölgeleridir. Oradakilere davet içindir. Bunları tattırır, iştahlarını açar, orada doyurur. Aklı başında insan bunlardan ders alır, gönderen Zat'ın büyüklüğünü anlar, şükrünü yerine getirir. Ebedî asıllarına müşteri ve layık olur. Bazı kimseler ise, bunca nimeti, şuursuz sebepler, kör kuvvet ve sağır tabiata verir. Hepsini yağma sanarak sorumsuzca ve hoyratça tüketme yoluna gider.

Kur'ân-ı Kerîm'de: "Allah gökleri ve yeri yaratandır. Üstten (bulutlardan) su indirip, onunla size rızk olarak türlü mahsuller, meyveler çıkarandır. Emir ve izniyle gemileri denizden yürümek için size râm edendir. Akarsuları da yine size musahhar kılandır. Güneşi, ayı âdetlerinde daim olarak size teshir eden O'dur. Geceyi, gündüzü sizin faydanıza tahsis eyleyen O'dur. Allah size istediğiniz şeylerin hepsini verdi. Eğer Allah'ın nimetlerini birer birer saymak isterseniz (ne mümkün?) Siz toptan bile sayamazsınız. Gerçekten insan çok zalim, çok nankördür." (14:32-34)

Güçsüzlerin Rızıkları Hususi Gönderilir:

Yüce Allah, çocukları dünyaya gönderdiği an, peşlerinden rızıklarını gayet hoş bir surette gönderip memeler musluğundan ağızlarına akıttığı gibi; çocuk hükmüne geçen ve çocuklardan daha fazla merhamete layık ve şefkate muhtaç olan ihtiyarların rızıklarını da, bereket suretinde gönderir. Onların geçimini açgözlü ve cimri insanlara yüklemez. "Şüphesiz rızık veren, güç ve kuvvet sahibi olan ancak Allah'tır." (51:58) "Nice canlı var ki, rızkını (yanında) taşımıyor. Onlara da size de rızık veren Allah'tır. O, her şeyi işitir ve bilir." (29:60) ayetleri bu gerçeği ifade ediyor. Bunu, bütün canlılardan çeşit çeşit yaratıklar hâl ve beden dilleriyle haykırıyorlar. Hatta değil yalnız ihtiyar akrabaların, insanlara arkadaş verilen ve rızıkları insanların rızıkları içinde gönderilen kedi gibi bazı yaratıklarınki bile, bereket yoluyla geliyor.

Kula düşen, sadece şükür ve kulluktur:

Rızık Allah'ın elindedir. Derin hikmetine binaen rızkı daraltan da genişleten de O'dur. Bize düşen, helal rızkı aramak için elimizden geleni yapmak, Allah'tan ise hayırlısını dilemektir. Bollukta şükür, darlıkta sabır görevimizdir. Şükür de, sabır da kuru sözle olmaz. Şükrün gereği olarak elimizdeki nimetten başkalarını da yararlandırmak gerek. Tüm çabamıza rağmen yokluk çekersek, şikâyete sızlanmaya sapmadan, kimseye yüzsuyu dökmeden çalışmaya devam etmek gerek. Netice ne olursa olsun, sabırla helal rızık için çalışmak başlı başına bir ibadettir. Dünya imtihanı böylece kazanılır. Dünyanın dengesi ancak böyle devam eder. Her akıl ve imkân seviyesindeki insana ihtiyaç var. Hakkımızda hayırlısının ne olduğunu bilemeyiz.

Kul, rızkı yaratan ve verenin sadece Allah olduğunu bilmeli, yalnızca O'na bel bağlamalı ve sahip olduğu maddî ve manevî rızıkları O'nun diğer kullarıy-

la paylaşmalıdır. Allah bir kulunu sevdi mi, onu halkın ihtiyaçlarını karşılamaya çokça vesile kılar. Kısacası, garanti edilmiş rızık endişesiyle kulluğu ihmal etmek mümine yakışmaz.

İmam Gazâlî'nin şu ifadeleri son derece anlamlıdır: "Kulların elleri, Allah'ın hazineleridir. Öyleyse, eli bedenlerin rızık deposu; dili de gönüllerin rızık deposu olan kişiye bu sıfattan bir hisse verilmiş demektir."

64/7. Ey hayırlı kapılar açan, fetihler nasip eden, güçlükleri kaldıran Fettâh! (٧) يَا فَتَّاحُ

Kur'ân'da FTH kökünden iki İlahî isim zikredilmiştir: el-Fettâh ve Hayru'l-Fatihîn (Feth ve hükmedenlerin en hayırlısı) (7:89). Feth, kapalılık ve zorluğu gidermektir. Bu da iki türlüdür:

a) Kapıyı açmak, kilidi açmak gibi gözle görüleni;

b) Üzüntüyü açmak (kaldırmak) kaygıyı gidermek gibi basîret (kalp gözü) ile görüleni. Bu da birkaç çeşittir:

1. Dünyalık bir üzüntünün giderilmesi, bir fakirliğin kaldırılması.
2. Zor ve kapalı ilimlerin çözülmesi.
3. Bir şeyin başlatılması.
4. Birine bir şeyin kolaylaştırılması.
5. Bir meselenin izahı ve çözüme bağlanması.
6. Fetih, nusret, zafer ve hüküm lûtfedilmesi. (Rağıb, *a.g.e.*, 621) Yüce Allah tüm bu anlamlarıyla Fettâh'tır. Maddî ve manevî anlamda bütün kapalılıkları açandır. Üzüntü ve kaygıları gidererek insana nefes aldırandır. Fakirlik sebeplerini ortadan kaldırıp kulunu zenginleştiren ve onlara imkân kapılarını açandır. Her türlü zorluğu kolaylaştırandır. Her müşkil meseleyi, verdiği akılla, indirdiği Kitap'la ve sevgili kullarının gönlüne verdiği ilhamla açandır. Ülkeler fethettiren, zaferler ihsan eden, en adil ve uzlaştırıcı hükümleri verendir.

İmam Gazâli, Allah'ın bu vasfını izah ederken şu açıklamayı yapar: Allah, "Kapalı olan her şeyi inayetiyle açan, her müşkili hidayetiyle gideren, bazen çeşitli ülkeleri peygamberlerine açan, oraları düşmanlarının ellerinden çıkaran ve şöyle buyuran: 'Biz sana apaçık bir zafer (fetih) verdik' (48:1); bazen velilerinin kalplerinden perdeyi kaldıran ve semasının melekûtüne ve azametinin cemaline doğru kapıları açan ve şöyle buyurandır: 'Allah'ın açtığı rahmeti önleyebilecek yoktur' (35:2), gaybın ve rızkın anahtarları elinde olan, elbette Fettâh olmaya layıktır." (Gazâlî, *a.g.e.*, s. 58)

Bediüzzaman da, Fettâh isminin tesir ve tecellisini şöyle açıklıyor: "Fettâh isminin tecellisiyle basit bir maddeden ayrı ayrı, çeşit çeşit, hadsiz muntazam suretlerin, beraber, her tarafta bir anda, bir fiil ile açılmasıdır. Evet nasıl ki, bütün kâinat bağıstanında ayrı ayrı hadsiz varlıkları; çiçekler misali, Fettâh ismiyle her birisine münasip bir muntazam biçim ve başkalarından seçilen bir şahsiyeti Yaratıcı Kudret açmış, vermiş. Aynen onun gibi, fakat daha harika olarak; yeryüzü bahçesinde dört yüz bin canlı türlerine de, her birisine gayet sanatlı ve hikmetli, ölçülü, süslü ve birbirinden farklı bir suret vermiş. 'Şüphesiz ki ne yerde, ne de gökte hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz. Rahimlerde sizi dilediği gibi şekillendiren O'dur. O'ndan başka ilah yoktur. O mutlak güç ve hikmet sahibidir' (3:5-6) ayetlerinin ifadesiyle tevhidin en kuvvetli delili ve kudretin en hayret verici mucizesi, suretleri açmasıdır. (*Şuâlar*, s. 167) Bütün validelerin karınlarında insanların suretlerini ayrı ayrı, ölçülü, birbirinden farklı, süslü ve intizamlı olarak, hem şaşırmadan, yanlış etmeden, karıştırmadan basit bir maddeden açmak ve yaratmak olan fettahiyet ve bütün yeryüzünde aynı kudret, aynı hikmet, aynı sanatla bütün insanları, hayvanları ve bitkileri kuşatan bu suretleri açma gerçeği; Allah'ın birliğinin en kuvvetli bir delilidir. Çünkü hepsini kuşatmak bir birliktir, şirke yer bırakmaz. İhatalarıyla vahdete şahitlik ederler. (*Şuâlar*, s. 168)

Fettâh isminin tecellisine mazhar olan mümin, hep hayırlı kapıların anahtarı olur. İlmiyle, irfanıyla, hikmetiyle ve bunlara tercüman olan diliyle, halkın hem dünyevî, hem de uhrevî problemlerine çözüm getirmeye çalışır. Gönülleri fethetmek için elinden gelen gayreti gösterir. Tüm problemlerinin çözümünü, sıkıntılarının giderilmesini Rabbinden diler. Her derdinin dermanını O'nun Yüce Kitab'ında ve Sevgili Peygamber'inin sünnetinde arar.

64/8. Ey her şeyi çok iyi bilen Allâm! ٨ يَا عَلَّامُ

"Allâm" kalıbı, her bir şeyi, her defasında bilen; tekrar tekrar bilen anlamına geliyor.

1/4'te geçen Alîm; 2/10'da geçen âlimü's-sırrı ve'l-himem; 12/1'de geçen Allâmu'l-Ğuyûb; 16/7'de geçen Âlimu Külli Şey'; 20/9'da geçen Âlimü's-sırr; 25/3'te geçen Âlimu'l-Hafiyyât; 29/5'te geçen Âlim; 32/8'de geçen Âlimun lâ yechel isimleri açıklanırken Yüce Allah'ın ilmiyle ilgili geniş bilgi verildi.

64/9. Ey bol bol ihsan ve bağışta bulunan Vehhâb! ٩ يَا وَهَّابُ

Allah'ın ismi olarak Vehhâb: "Kullarına çok çok ve tekrar tekrar nimet veren ve hak sahibi olmadıkları hâlde yaratıklarına lûtuf ve ihsanda bulunan"

demektir. Bir takım maddî fedakarlıklarda bulunabilen kişiye "vâhib" denilebilirse de; sonsuz cömertlik ve keremini mahlukatı üzerinde her an sürdüren, hastalara şifa ve afiyet, dertlilere deva, çocuğu bulunmayanlara evlat, doğru yoldan sapmış olanlara hidayet vermek gibi türlü türlü ve sürekli ihsanı bulunan Allah mutlaka "Vehhâb" olarak anılmalıdır.

Gazâlî, Allah'ın karşılıksız ve art niyetsiz, yani hiçbir menfaat beklemeden yardım yapan, ihsan eden manasındaki Vehhâb ismini anlamak için, babanın evladına olan yardımını örnek vererek şöyle der: "Baba, evladına, ondan göreceği bir hizmetin zevkine nail olmak için değil, bilakis sırf evladı olduğu için yardımda bulunur. Hatta ömrü boyunca evladından en ufak bir hizmet görmeyeceğini bilse dahi yine de ona yardım eder. Demek ki, bir babanın evladına olan yardımı karşılıksız ve garazsızdır." (Gazâlî, *a.g.e.*, s. 56)

Vehhâb ismi, Kur'ân'da üç ayette geçer ve sadece Allah'ı nitelemek için getirilmiştir. (38:9, 35; 3:8)

Bir ayette de, Allah'ın dilediğine dilediği şeyi bahşedebildiği şöyle anlatılır: "Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. Dilediğini yaratır; dilediğine kız çocukları, dilediğine de erkek çocukları bahşeder. Yahut onları, hem erkek hem de kız çocukları olmak üzere çift verir. Dilediğini de kısır kılar. O, her şeyi bilendir, her şeye gücü yetendir." (42:49-50)

Tarih boyunca başta peygamberler olmak üzere salih insanlar, hep Allah'ı hiçbir karşılık beklemeden bol ihsan edici bilerek O'nun lûtuf ve bağışlarını dilemişler, Allah'ın, lûtfuyla kendilerine bahşettiği nimetlerini bir şükür ifadesi olarak dile getirmişlerdir:

"Rabbimiz! Bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi eğriltme. Bize tarafından rahmet bağışla. Lûtfu en bol olan Sensin." (3:8) "Süleyman: Rabbim! Beni bağışla; bana, benden sonra kimsenin ulaşamayacağı bir hükümranlık ver Şüphesiz sen, daima bağışta bulunansın, dedi." (38:35)

Allah sayısız nimet ve iyilik sahibidir. Hibe ve bağışlarına nihayet yoktur. O, kullarına iyilik ve ihsanda bulunurken karşılığında hiçbir fayda beklemez. Kullarından istediği dinî yükümlülükler ise, Kendisi için değil, yine kullarının menfaati ve iyiliği içindir. Allah mutlak zenginlik ve ihtiyaçsızlık içindedir.

Yüce Allah, nimet, bağış ve ihsanlarının sonsuzluğunu şu ayet-i kerime ile açıkça ifade etmektedir: "Allah size, istediğiniz her şeyi vermiştir. Eğer Allah'ın nimetlerini saymaya çalışsanız, onları sayıp bitiremezsiniz." (14:34)

Allah'ın lûtuf ve ihsanlarını kim sayıp tüketebilir ki? Bir tek baharda yumurta ve yumurtacıkları, tohum ve çekirdekleri İlahî hikmet, ilim ve kudretle çatlatılarak dünyaya gönderilen hadsiz canlılar, bitkiler ve bunların, insanların rızkı ve hayatı için sağladığı faydalar, temine vesile oldukları saadet ve nimetler göz önüne getirildiğinde Allah'ın ne büyük ve bitmez tükenmez bereketleri, hediye ve ihsanları bulunduğu anlaşılıyor. Öte yandan salih kullarının kalp-

lerine yağdırdığı feyizler, bir tek amele karşılık en az on, bazen yetmiş, bazen yedi yüz ve hatta daha fazla sevapları yazdırması, hep O'nun hediyelerinin örnekleridir.

Allah öyle bir ihsan sahibidir ki, cin, insan ve hayvanları uçsuz bucaksız bir denizi andıran uzay boşluğunda seyir ve seyahat ettiren, İlahî bir gemi olan koca dünya küresinin üzerine bindirip, yüzünde hadsiz yiyecek çeşitlerini ihtiva eden bir sofrayı serip, bütün canlıları küçük bir kahvaltı hükmünde olan o ziyafete davet etmekle beraber, gayet mükemmel ve bütün lezzet türlerini bulunduran, ölümsüz, ebedî bir dar-ı bekada Cennetleri, her birini birer sofra-i nimet yaparak hadsiz lezzet ve lûtufları taşıyacak bir tarzda, nihayetsiz bir zamanda, nihayetsiz muhtaç, nihayetsiz müştak hadsiz kullarına ziyafet sunan bir Rahmân-ı Rahîm'dir.

Allah, bu umumi hibe ve ihsanlarının yanı sıra ayrıca itaatkâr kulları için en güzel nimetleri Kendi nezdinde saklamıştır. O'nun, saltanatının kanadı altına girip Rububiyyetine itaat eden kulları için sakladığı lûtufları ne göz görmüş, ne kulak işitmiş ve ne de hiçbir insanın hatır ve hayalinden geçmiştir. Dünyada bizlere bahşettiği bunca güzel nimetler Cennet'teki nimetlerin ancak bir gölgesi ve onlara teşvik edici çok ufak birer numunesidir. Rahmetinin, ancak yüzde birinin tecellisi olarak bu dünyada bize lûtfettiği bunca güzel nimetler böylesine bizi mest ve hayran bırakırken, o rahmetin yüzde doksan dokuzunun tecelli edeceği Cennet'indeki nimetleri tasavvur ve hayal etmek bile mümkün değildir.

Kısaca, Bediüzzaman'ın belirttiği gibi, bu dünyada nihayetsiz bir cömertlik ve sahavet, bitmez hazineler göze çarpmaktadır. Allah yeryüzünü sayısız sanat eserleriyle süslemiş, ay ile güneşi lamba yapmış, yeryüzünü bir nimet sofrası hâline getirerek yiyeceklerin en güzel çeşitleriyle doldurmuş, meyveli ağaçları birer kap yapmış, bu sofrayı her mevsimde birkaç kez yeniliyor ve böylece hadsiz bir cûd ve sehaveti gösteriyor. Cenab-ı Hak, bu görünen hadsiz bolluk ve nihayetsiz ucuzluk lisaniyle sınırsız cömertliğini gösterir, hadsiz sehavetini ve nihayetsiz yaratıcılığını izhar eder.

Yeryüzü bahçesindeki ağaçların başlarına bakıyor ve gayet derecede ilim ve hikmetle bezenmiş, kerem, letafet ve güzellikle yoğrulmuş türlü türlü meyveleri, çiçekleri görüyoruz. Bütün bunlar hâl dilleriyle rahmet, kerem ve cemal sahibi bir Zât'ın mucizeli ihsanları ve hayret verici hediyeleri olduklarını âdeta haykırıyorlar. (Bediüzzaman, *Mektûbât*, s. 236)

Rabbinin bunca ihsan ve cömertliğini gören bir mümin, diğer canlılara, özellikle yardıma muhtaç olanlara karşı gönülden iyilik etme coşkusunu hissetmez mi? Yaptığı yardımlarda hiç zorlanır mı? Cömertçe yaptığı bağışların arkasında gözü kalır mı?

Şu da unutulmamalı ki, bağış ve yardımlar sadece maddî olanlarla sınırlı değildir. Faydalı bir bilgi, doğru bir görüş, yol gösterici bir nasihat vs. de cömertçe verilmesi gereken imkânlardandır. En az maddî imkânlarımız kadar bu gibi manevî imkânlarımız da, bize Allah'ın emaneti olup, kullarıyla cömertçe paylaşılmalıdır.

64/10. Ey tevbeleri çok çok kabul eden Tevvâb! ﴿١٠﴾ يَا تَوَّابُ

Tevbe kelimesinin sözlük manası "dönüş yapmak" demektir. Bu kökten gelen "tevvâb", "dönüş işini nicelik ve nitelik bakımından çok yapan" anlamına gelir. Allah'ın vasfı olarak ise şu manaları ifade eder: "İtaatine yönelerek Kendisine dönen kulu için, onun istediği bağışlamaya yeniden dönen", "Kullarının hoşlanmadıkları şeylerden hoşlandıkları şeylere rücu' eden."

Kısaca tevbe, kul hakkında, günah ve kötülükten dönmeyi, Allah hakkında ise, cezalandırmaktan dönmeyi ifade eder. Diğer bir tabirle, kul Rabbine döner, Rabbi de onun dönüşünü kabul eder.

Birçok ayette gerek inanış, gerek davranış bakımından çeşitli kötülüklerden dönenlerin, Allah tarafından tevbelerinin kabul olunacağı bildirilir. Hatta Allah, tevbe eden, inanan ve iyi işler yapanların kötülüklerine bedel iyilikler verir. (25:70) Allah çok tevbe edenleri sever. (2:222) Allah kullarını terk etmediği için, tevbe etsinler diye onları bir takım sıkıntılara tabi tutar. (9:126) Hadis-i şerifte de belirtildiği gibi, Allah, "Kulunun tevbesinden dolayı, uçsuz bucaksız çölde kaybetmiş olduğu devesini bulan kimsenin duyduğu sevinçten, daha fazla bir ferah duyar." (*Buhari*, Daavat 3; *Müslim*, Tevbe 1-8)

Allah öyle Tevvâb'tır ki, kullarının tekrar tekrar tevbe etmeleri için sebepler hazırlar. Bunun için onlara kudret delillerini izhar eder, tembih ve uyarılarına kulak vermeye sevk eder. Kötülükten korkutucu ve sakındırıcı emirlerine muttali kılar. Ta ki, O'nun bildirmesiyle kullar, günah ve kötülüklerin getireceği tehlikelerden haberdar olunca, bu korkutmanın şuuruna ererek tevbeye yönelsinler. Böylece işlemiş ve işlemekte oldukları günahlardan tevbe eder, dönerler ve bir daha işlememeğe azmederler, Allah da tevbelerini kabul ederek onlara lûtfuyla muamele eder. (Gazâlî, *Makàsıd*, s. 101)

Allah'ın, kullarının Kendisine dönüşünü kabul ettiğini ifade eden bir ismi de "Kabilü't-Tevbi! = tevbeleri kabul eden!"dir. (40:3)

Acaba kullar tevbe etmeksizin de Allah onları bağışlayamaz mıydı? Tevbe için bu ısrar ve teşvik neden ileri geliyor? Evet, Allah dilerse bütün günahları affeder. (39:53) O'nun meşieti için bir sınır olamaz. Fakat normal olarak, önce af sonra ihsan etmesi için tevbeyi şart koşmuştur. Zira önemli olan, insanın dünya hayatında iken, kötülüklerinden dönüş yaparak, zararını azaltması, fay-

dasını artırması, böylece de Allah katındaki değerinin artmasıdır. (Suat Yıldırım, *Kur'ân'da Ulûhiyet*, s. 255)

Allah, her an gafletle sayısız hatalara düşen kullarını affetmekte, ayağı kayan, manevî bataklığa düşen, kurtulma ümidi bile bulunmayan nice kullarının elinden tutup kaldırmakta, hayatlarına yepyeni bir yön ve istikamet vermektedir. Gerek tarihte, gerekse günümüzde bunun örnekleri o kadar çoktur ki saymakla bitmez. Özellikle âdeta yeniden diriliş ve Allah'ın yoluna dönüş mevsimi olan günümüzde ayağı kayıp da inkâr ve günaha dalmış pek çok kimsenin Allah'ın hidayet ve inayetiyle toparlandığına, hayatına çeki düzen verdiğine şahit olmaktayız. Bu da Allah'ın Tevvâb isminin açık bir tecellisi ve inkâr edilemez bir delilidir. Hangimiz hayatımızda, zaman zaman hata ve günahlarla manen burkulmamış, Allah'ın mağfiretine sığındıktan sonra ise, o İlahî affın ruh okşayıcı nesimini ruhumuzun ta derinliklerinde hissetmemişiz?

Bir an bile hata kusur ve günahlardan uzak kalamayan kul, Yüce Rabbinin Tevvâb oluşunu canına minnet bilmeli. Tevbe ve istiğfarı dilinden düşürmemeli. O'nun bu ismini kendine şefaatçi yapıp hata ve kusurlarının affı için yalvarmalıdır. Böylece, kötülüklerini iyiliğe, kusurlarını avantaja dönüştürmeye çalışmalıdır.

سُبْحَانَكَ يَا لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ نَجِّنَا مِنَ النَّارِ ﴿٦١﴾

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-65-

65/1. Ey beni yaratıp azalarımı düzene koyan! يَا مَنْ خَلَقَنِى وَسَوَّانِى ﴿١﴾

Şu ayet-i kerimeler de Yüce Allah'ın bu vasfına ışık tutarlar:

"Tenzih et yücelerden yüce olan Rabbinin adını. O, seni yaratıp, mükemmel yaratılış vereni! O, her canlıyı bir ölçüye göre yapıp hayatının devamını sağlayacak yolları göstereni!" (87:1-3)

Atamız Hz. Âdem de bu şekilde yaratıldıktan sonra önünde meleklerin secde etmeleri emredilmiş:

"Onun yaratılışını tamamlayıp kemale getirerek ruhumdan ruh üfürünce derhâl ona karşı secdeye kapanın." (15:29)

Her insan için de benzer yaratılış aşamaları söz konusudur:

"Sonra ona şekil verip, canlandırdı. Size kulak, gözler ve gönüller verdi. Ne kadar az şükrediyorsunuz." (32:9)

"Sonra (rahim cidarına) yapışan bir hücre oldu da, Rabbi onu yaratıp düzenledi." (75:38)

Yüce Allah'ın bu vasfına ışık tutan şu satırlar oldukça anlamlıdır:

"Umum eşyada hususan zîhayat masnularda hikmetli bir kalıptan çıkmış gibi her şeye bir miktar-ı muntazam ve bir suret, hikmetle verildiği ve o suret ve o miktarda maslahatlar ve faideler için eğri büğrü hudutlar bulunması; hem müddet-i hayatlarında değiştirdikleri suret-i libasları ve miktarları yine hikmetlere, maslahatlara muvafık bir tarzda mukadderat-ı hayatiyeden terkip edilen manevî ve muntazam birer suret, birer miktar bulunması, bilbedahe gösterir ki: Bir Kadîr-i Zülcelal'in ve bir Hakîm-i Zülkemal'in kader dairesinde suretleri ve biçimleri tertip edilen ve kudretin destgâhında vücudları verilen o hadsiz masnuat, o Zât'ın vücub-u vücuduna delalet ve vahdetine ve kemal-i kudretine hadsiz lisan ile şehadet ederler. Sen kendi cismine ve a'zalarına ve onlardaki eğri büğrü yerlerin meyvelerine ve faidelerine bak! Kemal-i hikmet içinde kemal-i kudreti gör." (Bediüzzaman, *Sözler*, s. 662)

65/2. Ey bana rızık veren ve beni terbiye eden! يَا مَنْ رَزَقَنِي وَرَبَّانِي ۝

Allah, her birimizi ve bütün canlıları çok çeşitli maddî ve manevî rızıklarla besleyen ve yetenekleriyle donattığı kemale erdirendir. İlahî rahmetin en parlak aynası canlıların türlü rızıklarla beslenerek geliştirilmeleridir:

"Evet rahmetin bir ehemmiyetli kısmı rızıktır ki, Rahmân'a Rezzâk manası verilir. Rızık ise, o derece zahir bir tarzda bir Rezzâk-ı Rahîm'i gösterir ki; zerre kadar şuuru bulunan tasdike mecbur olur. Mesela: Bütün zihayatın, hususan acizlerin ve bilhassa yavruların, bütün zeminde ve fezada ihtiyar ve iktidarlarının haricinde gayet harika bir tarzda hiçten ve mütemasil çekirdeklerden ve su katrelerinden ve toprak habbeciklerinden yetiştiriyor. Hatta ağacın başındaki yuvada kanatsız, zayıf kuşçuklara annelerini emirber nefer gibi gezdirir, rızıklarını getirttirir. Ve aç bir arslanı yavrusuna müsahhar eder, elde ettiği bir eti yemeyip yavrusuna yedirir. Ve sair hayvanatın ve insanın yavrularına memeler musluğundan âb-ı kevser gibi hoş, mugaddi, safi, halis, beyaz sütleri kırmızı kan ve mülevves fışkı içinden bulaşmadan, bulandırmadan imdadlarına gönderir, validelerinin şefkatlerini yardımcı verir. Ve bir nevi rızık isteyen umum ağaçlara, münasip rızıklarını onlara pek harika bir tarzda koşturduğu gibi, bir nevi maddî ve manevî rızık isteyen insanın duygularına; akıl, kalb, ruhlarına dahi pek geniş bir sofra-i erzak onlara ihsan ediliyor. Güya kâinat, gül çiçeğinin yaprakları ve mısır sümbülünün gömlekleri gibi birbiri içinde sarılı, yüzbinler ayrı ayrı, çeşit çeşit sofralardır ki; o sofralar adedince ve on-

lardaki taamlar ve nimetler miktarınca diller ile ve ayrı ayrı, küllî ve cüz'î lisanlar ile bir Rahmân-ı Rezzâk'ı, bir Rahîm-i Kerîm'i bütün bütün kör olmayana gösterir." (Bediüzzaman, *Şuâlar,* s. 609-610)

65/3. Ey beni yedirip içiren! ﴿٣﴾ يَا مَنْ اَطْعَمَنِي وَسَقَانِي

Bir ayet-i kerimede, Hz. İbrahim'in dilinden Yüce Allah'ın bu vasfına şöyle dikkat çekilir: "Ve öyle bir Mâbud'dur ki beni doyurur ve suya kandırır." (26:79)

Şu ayet-i kerime de Yüce Allah'ın yağmur suyu vasıtasıyla kullarına kana kana su içirdiğine dikkat çeker:

"Aşılayıcı rüzgârlar gönderdik. Derken gökten yağmur indirip onunla sizi suladık. Hâlbuki o suyu hazinelerde depolayan da sizler değilsiniz." (15:22)

Şu ayette de başka bir şekilde bu İlahî vasıf hatırlatılır:

"Doğrusu davarlarda da size deliller vardır: Zira size onların karınlarındaki işkembe ile kan arasından, halis bir süt içiriyoruz ki içenlerin boğazından afiyetle geçer." (16:66)

65/4. Ey beni Kendisine yaklaştırıp, yakın kılan! ﴿٤﴾ يَا مَنْ قَرَّبَنِي وَاَدْنَانِي

Yüce Allah, kullarını Kendine yaklaştırmaya, manevi yakınlığına almaya çok isteklidir. Şu hadîs-i kudsî bu gerçeği çok güzel ifade eder:

"Kulum Bana bir karış yaklaşırsa; ben ona bir arşın yaklaşırım. Bir arşın yaklaşırsa, ben ona bir kulaç yaklaşırım. O bana yürüyerek gelirse, ben ona koşarak gelirim." (*Buharî,* VI, 2741; *Müslim,* IV, 2061)

Şu Hadîs-i Kudsî de, kul, Allah'ı andığında Allah'ın onu nasıl Kendine yakın kıldığını ifade eder:

"Kulum, beni andığı ve dudakları benim için kımıldandığı an ben kulumla beraberim." (*Buharî,* VI, 2735)

يَا مَنْ عَصَمَنِي وَكَفَانِي ﴿٥﴾

65/5. Ey beni tehlikelerden koruyup bana kâfi gelen!

Yüce Allah, her kulunu, özellikle müminleri günah tehlikelerinden korumaya çalışır. İndirdiği kitaplar, gönderdiği peygamberler ve ilhama mazhar ettiği salih kullar vasıtasıyla onları uyarır, dikkate ve ihtiyata sevk eder.

Cevşen'in bir Peygamber duası olduğu düşünülürse, bu ismin Hz. Peygamber (a.s.m.) hakkında ne kadar açık tecelli ettiği anlaşılır. Kur'ân-ı Kerîm de bir ayetinde yüce Allah'ın, Peygamber'i hakkındaki bu inayetini hatırlatır:

"Ey Peygamber! Rabbinden sana indirilen buyrukları tebliğ et! Eğer bunu yapmazsan risalet vazifesini yapmamış olursun. Allah seni, zarar vermek isteyenlerin şerlerinden koruyacaktır. Allah kâfirleri hidayet etmez, emellerine kavuşturmaz." (5:67)

Âişe (r.anha)'dan yapılan bir rivayete göre, şöyle demiştir: Peygamber (a.s.m.), ilk zamanlarda muhafızlarca korunurdu. "...Allah seni inanmayanların şerrinden koruyacaktır..." (5:67) ayeti inince bulunduğu yerden başını çıkararak Ey İnsanlar dağılın Allah beni koruma altına almıştır, buyurdu. (*Tirmizî*, V, 251)

Allah'ın, Peygamberine kâfi geldiğini şu ayet-i kerime göstermektedir:

"Şimdi sen, sana ne emredilmişse onu açıkça onlara söyle. O müşriklere aldırma! Seninle alay edenlerin haklarından gelmeye Biz yeteriz." (15:95)

يَا مَنْ حَفِظَنِي وَكَلَانِي ﴿٦﴾

65/6. Ey beni muhafaza edip ayıplarımı örten!

Allah, her vakit kulunu himaye ve muhafazası altında tutan, onu her kötülükten koruyup saklayandır.

65/7. Ey bana tevfik verip beni hidayet eden! يَا مَنْ وَفَّقَنِي وَهَدَانِي ﴿٧﴾

Bir ayet-i kerimede Hz. Şuayb'ın dilinden Yüce Allah'ın tevfik verici vasfına şöyle dikkat çekilir: "Muvaffak olmam sadece Allah'ın yardımı ile olur. Onun için ben de yalnız O'na dayanıyorum, O'na yöneliyorum." (11:88)

Bir ayet-i kerimede de, Allah'ın hidayet ediciliği konusunda Hz. Peygamber'e hitaben şöyle buyrulur:

"De ki: Rabbim beni doğru yola, İbrahim'in dimdik ayakta duran, batıldan uzak, tamamen Hakka yönelmiş tevhid dinine iletti. O, asla müşriklerden olmamıştı." (6:161)

65/8. Ey beni aziz kılıp ihtiyaçlarımı gideren! يَا مَنْ أَعَزَّنِي وَأَغْنَانِي ﴿٨﴾

Allah, peygamberini aziz ve düşmanlarına galip kılmıştır. Ayrıca onun her türlü ihtiyacını giderip muhtaçlıktan kurtarmıştır. Şu ayet-i kerimeler, Hz. Peygamber ve müminler hakkında bu gerçeği ifade etmektedir:

"Seni ihtiyaç içinde bulup da zengin etmedi mi?" (93:8)

"Münafıkların Peygamber'e ve müminlere kin beslemelerinin tek sebebi, Allah ve Resûlünün Kendi lûtfu ile müminlerin ihtiyaçlarını gidermesiydi." (9:74)

"İnsanı zengin, kanaat sahibi ve hâlinden memnun etmek de O'na aittir." (53:48)

65/9. Ey beni öldürüp dirilten! يَا مَنْ اَمَاتَنِي وَاَحْيَانِي ⑨

Yüce Allah, Hz. İbrahim'in dilinden bu vasfını şöyle dile getirir:

"Benim canımı alacak, sonra beni diriltecek O'dur." (26:81)

65/10. Ey bana ünsiyet verip beni barındıran! يَا مَنْ اٰنَسَنِي وَاٰوَانِي ⑩

Yüce Allah, önce Peygamber'i, daha sonra da diğer müminler hakkında tecelli eden bu vasfını iki ayette şöyle dile getirmektedir:

"O seni yetim olarak bulup bir sığınak vermedi mi?" (93:8)

"Düşünün ki bir zaman siz dünyada az ve zayıf idiniz. Öyle ki insanların sizi tutup kapacağından endişe ediyordunuz. Bu hâlde iken Allah size yer yurt nasip etti, sizi yardımıyla destekledi, sizi temiz ve helâl şeylerle rızıklandırdı, ta ki şükredesiniz." (8:26)

Yüce Allah'ın en güzel barındırması ise, insanı şu dünya sarayında ağırlaması, onu canlı hatta cansız varlıklara ısındırması, her şeyi ona dost ve hizmetkâr etmesidir.

سُبْحَانَكَ يَا لَاۤ اِلٰهَ اِلَّاۤ اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ نَجِّنَا مِنَ النَّارِ ⑮

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-66-

66/1. Ey sözleriyle hakkı gerçekleştiren! يَا مَنْ يُحِقُّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ ①

Allah'ın murat, kanun ve prensibi, er veya geç gerçeği ortaya çıkarmak, hakkın hak olduğunu göstermek ve hakkın temsilcilerini galip getirmektir. İn-

dirdiği bunca ayetler, verdiği bunca emirler, hep bu gayeye yöneliktir. Bedir Savaşı'nın öncesinde cereyan eden hadiselere işaret eden şu ayet-i kerime bunu açıkça dile getirmektedir:

"Allah'ın muradı, sözleriyle tam bir uyum içinde, hakkın hak olduğunu göstermek ve hakkı inkâr edenlerin son kalıntılarını da silip atmak yönündeydi. Böylece O, hakkın (her zaman) hak olduğunu, batılın da batıl olduğunu gösterecekti; bu, günaha gömülüp gitmiş olanların hoşuna gitmese de!" (8:7-8)

Kısaca, her zemin ve zamanda: "Mücrimler hoşlanmasa da, Allah sözleriyle gerçeği ortaya çıkaracaktır." (10:82)

Şu satırlar, Yüce Allah'ın bu vasfının hem dünyada hem de ahirette nasıl tecelli gösterdiğine ışık tutar:

"Evet adalet iki şıktır. Biri müspet, diğeri menfidir. Müspet ise, hak sahibine hakkını vermektir. Şu kısım adalet, bu dünyada bedahet derecesinde ihatası vardır. Çünkü , her şeyin istidat lisanıyla ve ihtiyac-ı fıtrî lisanıyla ve ızdırar lisanıyla Fâtır-ı Zülcelal'den istediği bütün matlubatını ve vücud ve hayatına lazım olan bütün hukukunu mahsus mizanlarla, muayyen ölçülerle bilmüşahede veriyor. Demek adaletin şu kısmı, vücud ve hayat derecesinde kat'î vardır. İkinci kısım menfidir ki, haksızları terbiye etmektir. Yani haksızların hakkını tazib ve tecziye ile veriyor. Şu şık ise çendan tamamıyla şu dünyada tezahür etmiyor. Fakat o hakikatın vücudunu ihsas edecek bir surette hadsiz işarat ve emarat vardır. Ezcümle: Kavm-i Âd ve Semud'dan tut, ta şu zamanın mütemerrid kavimlerine kadar gelen sille-i te'dib ve tâziyane-i tazib, gayet âlî bir adaletin hükümran olduğunu hads-i kat'î ile gösteriyor." (Sözler, s. 85)

"Mesela adaletperver, ihkak-ı hakkı sever ve ondan zevk alır bir hâkim, mazlumların haklarını vermekten ve mazlumların teşekkürlerinden ve zalimleri tecziye etmekle mazlumların intikamlarını almaktan nasıl memnun olur, bir zevk alır. İşte Hakîm-i Mutlak ve Âdil-i Bilhak ve Kahhâr-ı Zülcelal, değil yalnız cin ve inste, belki bütün mevcudatta ihkak-ı haktan, yani her şeye hakk-ı vücudu ve hakk-ı hayatı vermekten ve vücud ve hayatını mütecavizlerden muhafaza etmekten ve dehşetli mevcudları tecavüzlerden tevkif ve durdurmaktan, hususan mahşerde ve dâr-ı ahirette cin ve insin muhakemesinden başka bütün zihayata karşı tecelli-i kübra-yı adl ü hikmetten gelen maânî-i mukaddeseyi kıyas edebilirsin..." (*Sözler*, s. 624)

يَا مَنْ لَا مُعَقِّبَ لِحُكْمِهِ ۝

66/2. Ey hükmünü geri bıraktıracak kimse olmayan!

Şu ayet-i kerime bu ismin ifade ettiği hakikatı bir kez daha ve kuvvetle vurguluyor:

"(Bilmiyorlar mı ki,) Allah hüküm verdiği (zaman) O'nun hükmünün önüne geçecek kimse yoktur; (ve yine bilmiyorlar mı ki) O, hesabı pek çabuk olandır!" (13:41)

يَا مَنْ لَا رَادَّ لِقَضَائِهِ ۝٣

66/3. Ey kazasını geri çevirecek kimse bulunmayan!

Şu ayet-i kerimeler bu konuda fazla bir açıklamaya ihtiyaç bırakmıyor:

"Ve (bil ki,) eğer senin başına Allah bir darlık, bir sıkıntı saracak olsa, O'ndan başka onu giderecek yoktur. Ve eğer hakkında iyilik, genişlik diliyorsa, O'nun lûtuf ve cömertliğini engelleyebilecek kimse de yoktur; O lûtuf ve cömertliğini kullarından dilediğine nasip eder. Çünkü çok acıyan, esirgeyen gerçek bağışlayıcı O'dur." (10:107)

"Eğer onlar seni yalancı sayarsa de ki: 'Rabbinizin merhameti geniştir; fakat dilediği zaman O'nun satveti ve azabı, suçlu toplumdan geri çevrilemez." (6:147)

"O insanın önünde ve ardında devamlı surette nöbetleşerek görevlendirilen melekler vardır. Bunlar, Allah'ın emrinden ötürü, onu koruyup kollarlar. Bir toplum kendinde olan durumu değiştirmedikçe, hiç şüphe yok ki, Allah da o toplumda olan hâli değiştirmez. Allah bir toplum için de kötülük irade buyurdu mu, onu geri çevirecek kuvvet yoktur. Artık Allah'ın dışında onları himaye edecek kimse olamaz." (13:11)

"Allah tarafından gelecek ve geri çevrilmesi mümkün olmayacak olan gün gelmeden önce Rabbinizin çağrısını kabul edip O'na dönün. Yoksa o gün ne sığınacak bir delik bulabilirsiniz, ne de yaptıklarınızı inkâra bir çare!" (42:25)

66/4. Ey kişiyle kalbi arasına girebilen! يَا مَنْ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ ۝٤

"Bilin ki Allah insan ile kalbi arasına girer ve siz dönüp O'nun huzurunda toplanacaksınız." (8:24)

Yani, "Onu ve kalbini birbirinden ayırır. Kalbi kontrolü altına alıp, sıkıca kavrar ve onu dilediği gibi yönlendirir, istediği yöne çevirir. Sahibi ise, bedenindeki kalbine hiçbir şekilde sahip olamaz.

Sürekli uyanık bulunmayı, daima sakınmayı, her zaman tetikte olmayı zorunluluk hâline getiren bir tablodur bu. Kalbin heyecanlarına, korkularına ve paniğe kapılmasına karşı uyanık bulunma... Kalbi etkileyen vesveselerden ve parçalanmaya neden olabileceğinden korkulan eğilimlerden sakınma... Kalbi saptıran, kötülüğü telkin eden duygu ve vesveselere karşı hazırlıklı olma... Bu-

nun yanında, herhangi bir yanılgı ya da gaflet veya dehşet anında bu kalbin başka taraflara yönelmemesi için Allah'la sürekli bir ilişki gerekmektedir.

Allah'ın peygamberi, masum olduğu hâlde sık sık yüce Allah'a şöyle dua ederdi: 'Allah'ım, ey kalpleri yönlendiren, kalbimi dinin üzerinde sabit kıl.' Ya insanlar ne yapmalıdırlar? Üstelik onlar peygamber ve masum de değiller." (Kutub, *Fî Zılâl*)

66/5. Ey kullarından tevbeyi kabul eden! يَا مَنْ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ ۝٥

"O'dur ki kullarının tevbesini kabul eder, günahlarını affeder. Hem sizin bütün yaptıklarınızı da bilir." (42:25)

Allah tevbeleri kabul eder, kötülükleri bağışlar. Şu hâlde karamsarlığa, günahta ısrar etmeye ve samimi tevbe ettikten sonra geçmişte işlenen günahlardan dolayı korkmağa da gerek yoktur. Çünkü Allah kullarının yaptıklarını bilir. Dolayısıyla gerçek tevbeyi de bilir ve onu kabul eder.

يَا مَنْ لَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا بِإِذْنِهِ ۝٦

66/6. Ey izni olmadan hiçbir şefaat fayda vermeyen!

Şu ve benzeri ayet-i kerimeler de Yüce Allah'ın bu vasfını dile getirir:

"O gün, Rahman'ın şefaat izni verip sözünden razı olduğu kimselerden başkasının şefaati fayda vermez." (20:109)

"İzni olmadan O'nun katında kim şefaat edebilir?" (2:255)

"Kendisinden izin çıkmadıkça, O'nun katında hiçbir şefaatçi iş bitiremez." (10:3)

يَا مَنِ السَّمٰوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ ۝٧

66/7. Ey bütün gökler kudretiyle dürülecek olan!

Gün gelir, Yüce Allah bu vasfıyla, bir kâtibin yerde yığılmış ve dağınık duran sayfalarını dürmesi gibi gökleri dürüverir. İş artık bitmiştir. Sınav tamamlanmıştır. İnsanın şimdiye kadar görüp alıştığı evren dürülüp bir kenara bırakılır. Yeni bir dünya, yepyeni bir âlem kurulur:

"Onlar, Allah'ın kudret ve azametini hakkıyla takdir edemediler, O'na layık tazimi göstermediler. Hâlbuki bütün bir dünya kıyamet günü O'nun avucunda, gökler âlemi de bükülmüş olarak elinin içindedir. Böyle bir azamet ve hâkimiyet sahibi olan Allah, onların uydurdukları ortaklardan yücedir, münezzehtir." (39:67)

"Gün gelir, gök sahifesini, tıpkı kâtibin yazdığı kâğıdı dürüp rulo yapması gibi düreriz. Biz ilkin yaratmaya nasıl başladıysak diriltmeyi de Biz gerçekleştiririz. Bu, üzerimize aldığımız bir vaattir. Bunu gerçekleştirecek olan da Biz'iz." (6:104)

يَا مَنْ هُوَ اَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ ﴿٨﴾

66/8. Ey yolundan sapanları en iyi bilen!

Ayet-i kerimelerde Yüce Allah'ın bu vasfı aynen yer almaktadır:

"Onların bilgi seviyesi ancak bu kadardır; bildikleri bilecekleri budur. Senin Rabbin, kimin Allah'ın yolundan saptığını, kimin doğru yolda yürüdüğünü pek iyi bilir." (53:30)

"Sen insanları Allah yoluna hikmetle, güzel ve makul öğütlerle davet et, gerektiği zaman da onlarla en güzel tarzda mücadele et. Rabbin, elbette, yolundan sapanları en iyi bildiği gibi kimlerin doğru yola geleceğini de pek iyi bilir." (16:125)

يَا مَنْ يُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ وَالْمَلٰٓئِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِ ﴿٩﴾

66/9. Ey gök gürültüsünün hamd ederek, meleklerin de heybetinden Kendisini tesbih ettiği!

Ra'd Sûresi'nin 12-13. ayet-i kerimeleri Yüce Allah'ın bu vasfına dikkat çekmektedir:

"Size korku ve ümit içinde şimşeği gösteren ve o yağmur yüklü bulutları meydana getiren O'dur. Gök gürlemesi hamd ile O'nu takdis ve tenzih eder. Melekler de duydukları saygıdan ötürü O'nu takdis ve tenzih ederler. O, yıldırımlar gönderir, onlarla dilediği kimseleri çarpar. Durum bu iken onlar hâlâ Allah hakkında birbirleriyle tartışıp, ileri geri konuşurlar. Hâlbuki O'nun cezası pek çetindir." (13:12-13)

Bu ayetleri tefsir mahiyetinde şu açıklamalar ne kadar canlı ve etkilidir:

"Sonra ra'dı (gök gürlemesini) dinler ve berke (şimşeğe) bakar, görür ki: Bu iki hadise-i acibe-i cevviye (ilginç atmosfer hadisesi) tam tamına وَيُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ ve يَكَادُ سَنَا بَرْقِهِ يَذْهَبُ بِالْاَبْصَارِ ayetlerini maddeten tefsir etmekle beraber, yağmurun gelmesini haber verip, muhtaçlara müjde ediyorlar.

Evet hiçten, birden harika bir gürültü ile cevvi konuşturmak ve fevkalade bir nur ve nar (ateş) ile zulmetli cevvi (atmosferi) ışıkla doldurmak ve dağvari (dağ gibi) pamuk-misal ve dolu ve kar ve su tulumbası hükmünde olan bulutları ateşlendirmek gibi hikmetli ve garabetli vaziyetlerle baş aşağı gafil insanın başına tokmak gibi vuruyor: 'Başını kaldır, kendini tanıttırmak isteyen faal ve kudretli bir Zât'ın harika işlerine bak! Sen başıboş olmadığın gibi, bu hadiseler de başıboş olamazlar. Her birisi çok hikmetli vazifeler peşinde koşturuluyorlar. Bir Müdebbir-i Hakîm tarafından istihdam olunuyorlar' diye ihtar ediyorlar." (Bediüzzaman, *Şuâlar*, s. 109)

66/10. Ey rahmet olan yağmurun önünde rüzgârları müjdeci gönderen! يَا مَنْ يُرْسِلُ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَىْ رَحْمَتِهِ ۝

Şu ayet-i kerîmeler de bu İlahî vasfa dikkat çekerler:

"O'nun varlığının ve kudretinin delillerinden biri de; Size rahmet eserlerini tattırması, emri ile gemilerin akıp gitmesi ve O'nun lûtfundan nasip aramanız ve şükretmeniz için, rüzgârları müjdeci olarak göndermesidir." (30:46)

"O nesneler (düzmece tanrılar) mi üstün yoksa size karanın ve denizin karanlıklarında yol gösteren ve rahmetinin müjdecisi olarak rüzgârları gönderen mi? Hiç Allah ile beraber başka tanrı mı olur? Elbette olmaz! Allah, müşriklerin şirk koşmalarından münezzehtir." (27:63)

"Rüzgârları rahmetinin önünden müjdeci olarak gönderen de O'dur. Ölü diyarlara hayat vermek ve yarattığımız nice hayvanlara ve insanlara su vermek için gökten tertemiz suyu da Biz indirmekteyiz." (25:48)

"O'dur ki, rahmeti olan (yağmurun) önünden müjdeci olarak rüzgârlar gönderir. Nihayet bu rüzgârlar o ağır bulutları hafif bir şeymiş gibi kaldırıp yüklendiklerinde, bakarsın Biz onları, ekinleri ölmüş bir ülkeye sevk eder, derken oraya su indiririz de orada her türlüsünden meyveler, ürünler çıkarırız. İşte ölüleri de böyle çıkaracağız. Herhâlde düşünür ve ibret alırsınız." (7:57)

سُبْحَانَكَ يَا لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ نَجِّنَا مِنَ النَّارِ ۝

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-67-

67/1. Ey yeri beşik yapan! ۞ يَا مَنْ جَعَلَ الْاَرْضَ مِهَادًا

Nebe' Sûresi 6. ayetinde, "Biz yeri bir beşik yapmadık mı?" buyrulmaktadır.

Ayette geçen مهاد kelimesi mastardır. Bu konuda şu ihtimaller vardır:

a) مَمْهُود = döşenmiş, serilmiş manasında olup, ism-i mef'ûlün mastar ile ifadesi kabilindendir. "ضَرْب"ın مَضْرُوب, "اَكْل"in مَأْكُول, "خَلْق"ın مَخْلُوق manasında kullanılması gibi.

b) مهَاد, kendi asli manasında olup, arz kelimesi bizzat mastarla nitelenmiş, âdeta bu sıfatın kendisi kabul edilmiştir. "اَللّٰهُ عَدْلٌ = Allah adldir", "زَيْدٌ كَرَمٌ = Zeyd keremdir" örneklerinde olduğu gibi.

c) ذَاتَ مِهَادٍ takdirinde olup muzaf mukadderdir.

d مَهْدًا = mehden" şeklinde de okunmuş olup, buna göre mana: "Biz yeryüzünü siz yaratıklarım ve kullarım için, tıpkı çocuklar için yapılan beşik gibi bir beşik yapmadık mı?" şeklindedir. Nitekim başka bir ayette, "Yeri sizin için döşek yapmıştır." (2:22; Görüşler için bkz. Râzî, XXXI, 6) buyrulmuştur. Ayette "beşik" ifadesinin kullanılması, canlıların, özellikle de en nazik ve nazlıları olan insanoğlunun, narinliğine, acizliğine ve güçsüzlüğüne rağmen, tıpkı nazlı bir bebek gibi şefkat ve merhametle bakılıp gözetildiğine, emrine verilen bunca canlı cansız varlık ve kütlelerin onun kendi güç ve kuvvetiyle, zekâ ve kurnazlığıyla değil, acizlik ve ihtiyacına binaen, yalvarsın, dua etsin ve kulluğunu bilip ifa etsin diye sağlandığına işarettir.

67/2. Ey dağları direk yapan! ۞ يَا مَنْ جَعَلَ الْجِبَالَ أَوْتَادًا

Nebe' Sûresi'nin 7. ayetinde *"Dağları da direkler yapmadık mı?"* buyrulmaktadır.

Ayette geçen, أَوْتَاد kelimesi "veted"in çoğuludur. (Bkz. Elmalılı, VIII, 5531)

Direk ve kazık anlamına gelir. Dağların direk yapıldığıyla ilgili olarak, aynı zamanda Kur'ân'ın üslup özelliklerinden olan, "aynı ifadeyle değişik sosyal, bilgi ve zekâ seviyesindeki insanlara hedefi doğrultusunda aynı anda mesajlar verme" konusuna da örnek olabilecek şu ifadelere yer verelim:

"Dağları zemininize kazıklar yaptık." bir sözdür.

a) Sıradan bir insanın bu sözden bir hissesi vardır. Bu kişi, ilk bakışta yere çakılmış direkler gibi görünen dağları müşahede eder, onlardaki kendine yönelik faydaları ve nimetleri düşünür, Yaratıcısına şükreder.

b) Bir şairin bu sözden hissesi: Zemin bir taban, gök kubbesi onun üzerine konulmuş mavi ve elektrik lambalarıyla süslenmiş muhteşem bir çadır, ufkî bir daire suretinde semanın eteklerinin tepesinde görünen dağları da o çadırın kazıkları biçiminde tahayyül eder. Bu işin Yüce Sanatkâr'ına hayranlıkla kulluk eder.

c) Çadır ehli bir edibin bu sözden hissesi: Zeminin yüzünü bir çöl ve sahra, dağ silsilelerini de pek çok ve değişik göçebe çadırları gibi, sanki toprak tabakası, yüksek direkler üzerinde serilmiş, o direklerin sivri başları da o toprak perdesini yukarıya kaldırmış, birbirine bakar pek çok değişik yaratıkların meskeni olarak tasavvur eder. O büyük ve haşmetli dağları böylece yeryüzünde çadırlar misali kolayca kuran ve yerleştiren Yüce Yaratıcısına hayranlıkla secde eder.

d) Coğrafyacı bir edibin o sözden hissesi: Yerküresi, uzay ve esir boşluğunda yüzen bir gemi, dağları da o geminin üstünde tespit ve denge için çakılmış kazıklar ve direkler şeklinde tefekkür eder. O koca yerküreyi, muntazam bir gemi gibi yapıp, bizleri içine yerleştirip, âlemin dört bir yanında gezdiren kudreti sonsuz Rabbini "Sen her türlü kusurdan münezzehsin, şanın ne büyük!" diye zikreder.

e) Medeniyet ve sosyal hayatın mütehassıs bir bilgininin bu sözden hissesi şudur: Zemin bir hane, bu hane hayatının direği canlıların hayatıdır. Canlıların hayatının direği de hayat için şart olan su, hava ve topraktır. Su, hava ve toprağın direği ise, dağlardır. Zira dağlar, suyun mahzeni, havanın tarağı (zararlı gazları emip havayı temizler) ve toprağın koruyucusu (bataklıktan ve denizin

istilasından muhafaza eder) ve insan hayatı için gerekli olan diğer ihtiyaçların hazinesidir. Ayeti böyle anlar ve şu koca dağları, bu şekilde, hayatımız için bir hane olan yeryüzüne direk yapan ve hayatımız için hazine hâline getiren yüce ve kerem sahibi Sanatkâr'a tam bir tazim ile hamd ve sena eder.

f) Bir tabiat felsefesi filozofunun bu sözden hissesi şudur: Yerkürenin karnında bazı önemli değişiklik ve kaynaşmalar sonucu olarak meydana gelen sarsıntı ve titremelerin, dağların ortaya çıkmasıyla sükûnet bulduğu ve gerek eksen, gerekse yörüngesindeki istikrarının ve zelzelelerin sarsmasıyla yörüngesinden çıkmamasının sebebinin dağlar olduğunu ve zeminin hiddet ve gazabının, dağlar menfeziyle teneffüs etmekle sükûnet bulduğunu anlar, tamamen imana gelir. "Hamdolsun Allah'a!" der. (Bediüzzaman, *Sözler*, s. 410-411)

67/3. Ey güneşi kandil kılan! يَا مَنْ جَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا (٣)

Nebe' Sûresi 13. ayetinde şöyle buyrulmaktadır: *"Hararet ve ışık saçan bir kandil yarattık."*

Güneşe "lamba" denmesinin verdiği mesaj şudur: Ey insan bu güneş bunca büyüklüğüyle beraber hizmetinize verilmiştir. Dünya denilen evinizin bir lambasıdır. Sizi besleyen Zât'ın emriyle yemeklerinizi pişiren bir sobanız ve aşçınızdır. Demek ki, rahmeti sonsuz bir sahibiniz var. O, öylesine büyüktür ki, şu güneşler, O'nun kurduğu sayısız evleri arasından bir tek ev olan dünyada, misafirleri için yakılmış kandillerden ibarettir. Şu âlem bir saraydır. İçinde olan eşya ise, insan ve canlılar için hazırlanmış birer dekor, yiyecek ve ev eşyasıdır. Güneş de insanın ve canlıların emir ve hizmetine verilmiş bir kandildir. Demek ki, onun Sanatkârı ve sahibi çok muhteşem ve Yaratıcı'sının ihsanı çok büyüktür. Böyle bir Yaratıcı'nın ortağı olamaz. Müşriklerin, en parlak bir ma'bud zannettikleri güneş bile musahhar bir lamba, cansız bir mahluk olduğuna göre, diğer sahte tanrılarının hiçbir değeri ve ulûhiyette hiçbir ortaklıkları olamaz. Güneşi bu şekilde yaratıp hizmette çalıştıran Zât'ın Rububiyetindeki rahmeti çok geniştir. Saltanatı muhteşem, keremi sonsuzdur. İnsan kendini küçük bir yaratık görerek, "Önemim ne ki benim için bu dünya yıkılıp yerine yeni bir âlem kurulsun ahiret getirilsin, Cennet ve Cehennem hazırlansın?" demesin. Çünkü o, bu dünya sarayının en değerli misafiridir. Dünyadan milyonlarca defa daha büyük olan güneş bile onun için bir lamba ve soba yapılmıştır. Ona hizmet için var olan ve hepsi üzerinde tasarrufta bulunduğu diğer canlılara yapılan ihsan ve lûtuflar da yine onun hatırı için yapılıyor, onun hesabına yazılıyor, ondan genel ve büyük bir şükür isteniyor.

67/4. Ey ayı nur (aydınlık) kılan! ﴿٤﴾ يَا مَنْ جَعَلَ الْقَمَرَ نُورًا

Yüce Allah, "ayı nur kıldığını" bir ayet-i kerimede belirtmektedir:

"Güneşi aydınlatıcı, ayı ise aydınlık yapan, yılların sayısını ve hesaplamayı bilesiniz diye ona menziller belirleyen O'dur. Allah bütün bunları hikmet ve fayda esasına göre yarattı. Bilme kabiliyetinde olanlar için de ayetlerini detaylı bir şekilde gözler önüne seriyor." (10:5)

Mealdeki "aydınlatıcı" kelimesinin metindeki karşılığı zıya, "aydınlık"ın karşılığı ise nurdur. Sözlük manası bakımından ziya "güçlü ışık", nur ise "güçlü olsun olmasın ışık" demektir. Bilimsel araştırmalar güneşin ışığının kendinden olduğunu, ayın -güneşe nispetle zayıf olan, gece gerektiği kadar aydınlık veren, ama istirahatı de engellemeyen- ışık ve aydınlığının ise güneşten geldiğini ve aydan yansıdığını ortaya koymuştur.

67/5. Ey geceyi örtü yapan! ﴿٥﴾ يَا مَنْ جَعَلَ الَّيْلَ لِبَاسًا

Nebe' Sûresi 10. ayet-i kerimesinde "Geceyi bir örtü kıldık." buyrulmaktadır. Örtü diye çevirdiğimiz "libas" kelimesi aslında, insanın giyindiği, sarındığı giysidir. Gece de, karanlığı ile insanı sardığı, kuşattığı, bürüdüğü ve örttüğü için insanlar için bir elbise sayılmıştır. Bu nedenle, geceye mecazî olarak "libas" adı verilmiş, insanı örten, bürüyen olduğu kastedilmiştir. (Râzî, *a.g.e.*, XXXI, 7-8)

Gerçekten de gecenin karanlığı, uyuyan bir insanın üzerine atılan bir örtü ve yorgan gibidir. (Bkz. Ebu's-Suûd, *a.g.e.*, IX, 86) Daha iyi istirahat etmemizi sağlar. Yine bir kimse, düşmanından kaçmak veya bir şeyi gizlemek istediğinde o kişiyi gözlerden saklar. (Beydavî, *a.g.e.*, IV, 508) Yine, nasıl ki, insanın giyinmesi sayesinde güzelliği artıyor, kuvveti çoğalıyor ve kendisinden soğuğun ve sıcağın zararlı etkileri bertaraf oluyorsa, geceleyin uykuyla da insanın güzelliği, tazeliği, his ve hareketlerinin zindeliği artıyor. (Râzî, *a.g.e.*, XXXI, 8)

67/6. Ey gündüzü maişet zamanı yapan! ﴿٦﴾ يَا مَنْ جَعَلَ النَّهَارَ مَعَاشًا

Nebe' Sûresi 11. ayette: "Gündüzü maişet vakti yaptık." buyrulmaktadır. Ayette geçen معاشا kelimesinin anlamı konusunda iki görüş vardır:

a) عَاشَ fiilinin mimli mastarı olup, عِيش, yani "geçim" anlamındadır. Rağıb'a göre, canlılara özgü olan hayat manasına gelir. Sırf melekî ve ruhanî hayata "iyş" denmez. Türkçe'deki "maaş" kelimesi, geçimin ve hayatın vesilesi manasında kullanılır. (Bkz. Elmalılı, *a.g.e.*, VIII, 5537) Bu da, bir şeyin, vesilesine isim olarak verilmesi kabilindendir. Bu manaya göre mesaj, "Gündüzü, bir nevi ölüm olan uykunuzdan kurtulup, canlanış vesilesi yaptık." şeklinde olur.

Bu durumda, وَقْتَ kelimesinin muzaf olarak varsayılıp وَقْتَ مَعَاشٍ = gündüzü sizin için geçim vakti yaptık." şeklinde de kabul edilebilir.

b) Bu kelimenin, ism-i zaman olarak kabul edilmesi de mümkündür ve "Geçim ve hayat için çalışma vakti" demek olur. (Bkz. Râzî, *a.g.e.*, XXXI, 8; Kurtubî, *a.g.e.*, X, 150)

يَا مَنْ جَعَلَ النَّوْمَ سُبَاتًا ⑦

67/7. Ey uykuyu huzur ve sükûn vasıtası kılan!

Nebe' Sûresi 9. *ayette* "Uykunuzu bir dinlenme yaptık." buyrulmaktadır.

Ayette geçen "sübât" kelimesinin manası konusunda farklı görüşler vardır. (Bu görüşler için bkz. *Şeyhzâde Haşiyesi*, IV, 508)

a) Bu kelime "ölüm" manasındadır. Nitekim, bu kökten gelen "mesbut" ism-i mef'ûlü, ölü anlamına geliyor. Bir ayet-i kerimede, "O, sizin, geceleyin canınızı alan, gündüzün neler kazandığınızı bilen, sonra da sizi diriltecek olandır." (6:60) buyrularak, uykuya ölüm denilmiştir. Bu anlama kuvvet vermek üzere, hemen 11. ayette "Gündüzü maişet vakti yaptık." buyrularak, uyanıklık hâli de, hayat olarak kabul edilmiş ve iki ayet arasında bir tekabül ve simetri gerçekleştirilmiştir.

b) Bu kelime "kesmek, tıraş etmek" manasına gelir. İbnu'l-Arabî bu manayı vermiştir. Buna göre ayette şu mesajlar verilmek istenmektedir:

1. Biz uykunuzu sürekli değil, kesilebilen, sona eren bir uyku yaptık. İhtiyaç miktarınca uyumak faydalıdır. Fazlası zararlı ve hatta bir hastalıktır. Uykunun bu manada nimet olarak sayılması, garipsenmemelidir. Çünkü, birçok büyük hikmetleri bulunan uykudan uyanmamak da söz konusu olabilirdi. Uykunun sona ermesi büyük bir nimet olunca, pek yerinde olarak Allah, uykuyu nimetleri arasında saymıştır. İnsana uyku nimetini verip, faydalarından yararlandır-

dığı hâlde, onu sona erdirip yeniden günlük hayata kavuşturan Allah, büyük ilim, kudret ve ihsan sahibidir ve O'ndan öldükten sonra diriltme uzak görülemez.

2. Öte yandan uyku yorgunluğu da keser, giderir. Bu سباتا kelimesi kesmek olarak ifade edilmiştir. Türkçe'mizde de, uyumak için "kestirmek" ifadesi kullanılmaktadır ki, yorgunluğu atmak, bitkinliği uyku vasıtasıyla kesmek kast edilse gerek. (Bkz. Elmalılı, *a.g.e.*, VIII, 5534) Bu ayete, "Biz uykuyu rahatlık kıldık." diye mana verenler de meselenin bu yönünü kast etmişlerdir. Yoksa, سباتا kelimesinin "rahatlık" manası yoktur. Ama kesmenin tabii gereği ve neticesi murattır. Yani, yorgunluk, usanç ve bitkinlik sona erince rahatlık gerçekleşir. Bu açıdan uyku rahatlıktır. (Bu izahlar için bkz. Râzî, XXXI, 7)

67/8. Ey semayı bina kılan! يَا مَنْ جَعَلَ السَّمَاءَ بِنَاءً ﴿٨﴾

Bir ayet-i kerimede, Yüce Allah'ın bu vasfına şöyle yer verilir: "O Rabbiniz ki, yeryüzünü size bir döşek, göğü de bir kubbe yaptı. Gökten yağmur indirip, onunla size rızık olarak çeşitli mahsuller çıkardı. Öyleyse siz gerçeği bilip dururken sakın Rabbinize eş koşmayın." (2:22)

Bir başka ayet-i kerimede gök ayrıca "yedi" ve "sağlam" olarak nitelenmektedir: "Üstünüzde yedi sağlam gök bina ettik. Buna göre, Cenab-ı Hak bu ayetle, göklerin yaratılışının sağlam olduğunu, çağların geçmesinin göklerin bu durumunu etkilemediğini ve onlarda herhangi bir çatlaklığın, eksik ve kusurun bulunmadığını kast etmiştir ki, bunun bir örneği de, "Biz semayı korunmuş bir tavan kıldık." (21:32) ayetidir. (Bkz. Râzî, *a.g.e.*, XXXI, 8)

67/9. Ey eşyayı çift çift yaratan! يَا مَنْ جَعَلَ الْأَشْيَاءَ أَزْوَاجًا ﴿٩﴾

Bir ayet-i kerimede Yüce Allah'ın bu vasfına yer verilir: "Sizi çiftler hâlinde yarattık." (78:8)

Bu ayetle ilgili olan ve ezvac kelimesinin Arapça'daki manasından ileri gelen iki görüş vardır:

a) "Sizi erkek ve dişi olarak yarattık." (Bkz. Ebu's-Suûd, *a.g.e.*, IX, 86) Bu anlamın başka bir örneği de, "Ve O, iki çifti; erkek ve dişiyi yarattı." (53:45)

ayetidir. (Bkz. Râzî, *a.g.e.*, XXXI, 7) Gerçekten de, insanların, sadece erkek ve dişi olarak yaratılması, her iki cinsin de birbirine ısınacak, birliktelikten huzur duyacak ruhî ve fizyolojik özelliklerle donatılmış olmaları ve bunun, insan neslinin devam etmesi için vesile kılınması, Allah'ın ilim, irade ve kudretini ispat için yeter. Her iki cins, bir elmanın iki parçası gibi birbirini tamamlamaktadır. Bu konudaki denge öylesine hassastır ki, savaş gibi bir takım dış etkenlerle bir cinsin sayısında azalma görüldüğünde, oranın denkleştirilmesi ve dengenin sağlanması için, eksilen cinsin müteakip yıllarda daha hızlı arttığı ve doğumların o eksiği tamamlamaya yönelik gerçekleştiği görülür.

b) Bu ifadeyle, güzel çirkin, uzun kısa, zengin fakir gibi çeşitlilikler ve zıtlıklar, kısaca birbirine tekabül eden bütün değişik hususlar kast edilmiş olabilir (Bkz. Kurtubî, *a.g.e.*, X, 150; Râzî, *a.g.e.*, XXXI, 7) ki bu, tıpkı, başka bir ayette, "Biz her şeyden iki çift yarattık." (51:49) buyrulmasına benzer. Buna göre, neviler ve cinsler, yani, erkek dişi, zengin fakir, güzel çirkin, zeki bön, farklı millet ve kabilelerden, değişik dilleri konuşan, farklı meslek ve geçim vasıtalarına sahip, değişik kabiliyet ve melekelere malik olarak yarattık. Gerçekten de yaratıldıkları madde ve beslendikleri kaynaklar yönünden hemen hemen aynı olan insanların, özellikle de onunla aynı dünya memleketini paylaşan diğer canlı hemşehrileri ve bir bakıma kardeşlerinin sayısız bir çeşitlilik, farklılık ve renkliliği, Allah'ın sınırsız kudret, ilim, hikmet ve iradesine delildir. Bu kadar değişik yaratık ve özellikleri karıştırmaksızın, hikmet ve özenle mükemmel bir biçimde yaratan Allah'a hiçbir şey zor gelmez.

67/10. Ey ateşi gözcü kılan! يَا مَنْ جَعَلَ النَّارَ مِرْصَادًا ﴿١٠﴾

Nebe' Sûresi 21. ayette Yüce Allah'ın bu vasfına şöyle işaret edilir: "Cehennem de gözetleme yeri (mirsad) olmuş (suçluları gözetleyip durmakta)'dır."

Ayette geçen "مِرْصَاد" kelimesi konusunda da iki görüş vardır:

a) Pusu demek olup, içine girilip gözetleme yapılan yerdir. Bu tıpkı, içinde yürünen yola "minhac" denilmesi gibidir. Bu anlamda Cehennem'e "Mirsad = pusu, gözetleme yeri" denilmesi şu sebeplerden ileri gelmiştir:

1. Cehennem bekçileri, bir gözetleme yeri olarak Cehennem'de, oraya girecek kimseleri bekleyip gözetlemektedirler.

2. Müminler, Cennet'e giderken, Cehennem'in üzerinden geçecekler. Böylece, Cennet bekçileri, müminleri Cehennem üzerinde karşılarlar ve onları orada beklerler.

b) Mirsad, رصد kökünden مِفْعَال vezninde bir mübalağalı ism-i faildir. Çokça gözetleyen anlamındadır. Bunun dilde başka örnekleri de vardır. Mesela, mimar = çok imar eden, bina yapan; mit'an = çok yaralayan, çok dil uzatan bunların birkaçıdır. Cehennem'e, "çok gözetleyen" anlamında "mirsad" denilmesi, Allah düşmanlarını dört gözle beklemesi ve onlara karşı ejderha gibi ağzını açıp beklemesindendir. "Neredeyse o, öfkesinden çatlayacak." (67:8) ayeti de buna yakın bir mana ifade eder. (Bu görüşler için bkz. Râzî, *a.g.e.*, XXXI, 12)

Kâfir ve âsiler hiçbir kimsenin kendilerini gözetlemediğini sanmaktadırlar. Tıpkı av hayvanının, kendisi için kurulmuş tuzaktan habersiz, hoplayıp zıplaması gibi kâfir ve asiler de dünyada böyle yaşarlar. Fakat Cehennem, bir tuzak gibi hazır beklemektedir ve onlar er geç bu tuzağa düşeceklerdir. (Bkz. Mevdûdî, *a.g.e*, VII, 15)

سُبْحَانَكَ يَا لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ نَجِّنَا مِنَ النَّارِ ۝٦٧

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-68-

وَاَسْئَلُكَ بِاَسْمَٓائِكَ

Allah'ım! Sen'den şu isimlerinin hakkı için istiyor ve yalvarıyorum:

68/1. Ey gerçek şefaat sahibi Şefi'! ۝١ يَا شَفِيعُ

Zümer Sûresi'nin 43-44. ayet-i kerimeleri bu İlahî vasfa güzelce ışık tutar:

"Onlar kalkmış, Allah'tan başka bir takım sözüm ona şefaatçiler bulmuşlar! De ki: 'Onların hiçbir yetkileri olmasa, akıl ve şuurdan mahrum olsalar da mı onlara ibadet edeceksiniz?' De ki: 'Şefaatin tamamı Allah'a aittir. Çünkü gökle-

rin ve yerin mülk ve hâkimiyeti de O'nundur. Sonunda da O'nun huzuruna götürülecek, O'na hesap vereceksiniz.'"

Buna göre hiç kimse, Allah'ın yanında kalkıp şefaat etmeye cüret edemez. Kime izin verip, kime izin vermeyeceği hususu, tamamen Allah'a aittir. Ayrıca kime şefaat için izin verilmişse, ancak o kimseye şefaat edilebilir.

68/2. Ey gizli açık her sesi işiten Semî'! (٢) يَا سَمِيعُ

Semî', işitici, işiten demektir. Kur'ân'da Semî' vasfı, 45 yerde Allah'ı nitelemek için kullanılır.

Bediüzzaman, varlıkların ihtiyaç nidalarına olumlu cevaplar verilmesini Allah'ın varlığına delil sayarak şöyle der:

"Ey nefis! Kâinatın uzak çöllerine gidip Sâni'in ispatına deliller toplamaya ihtiyaç yoktur. Bir kulübecik hükmünde bulunan içerisinde oturduğun beden kafesine bak! Senin o kulübenin duvarlarına asılan icat silsilelerinden, yaratılış mucizelerinden ve harika sanatlarından, kulübeden dışarıya uzatılan ihtiyaç ellerinden ve pencerelerinden yükselen âh ve inlemelerin hâl dilleriyle istenilen yardımlarından anlaşılır ki, o kulübeyi içindekilerle beraber yaratan Yaratıcın, o âh ve inlemeleri işitir, şefkat ve merhamete gelir, ihtiyaç ve arzuların ne varsa garanti altına alır. Zira sineğin kafasındaki o küçük küçük hücreciklerin seslenişlerine 'Buyurun!' diyen o Sâni'-i Semî' ve Basîr'in, senin dualarını işitmemesi ve o dualara olumlu cevaplar vermemesinin imkân ve ihtimali var mıdır? (*Mesnevî-i Nuriye*, s. 68)

Yine Bediüzzaman, "Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikâyette bulunan kadının sözünü Allah işitmiştir. Allah, sizin konuşmanızı işitir. Çünkü Allah işitendir, bilendir." (58:1) mealindeki ayeti tefsir ederken şöyle der: "İşte Kur'ân der: 'Cenab-ı Hak, Semî'i Mutlak'tır, her şeyi işitir. Hatta en cüz'î bir macera olan ve kocasından yakınan bir hanımın sana karşı mücadelesini Hak ismiyle işitir. Hem rahmetin en latif parıltısına mazhar ve şefkatin en fedakâr bir hakikatine kaynak olan bir kadının haklı olarak kocasından dolayı müracaatını ve Cenab-ı Hakk'a şikâyetini çok büyük işler gibi Rahîm ismiyle ehemmiyetle işitir ve Hak ismiyle ciddiyetle bakar.' İşte bu cüz'î maksadı genelleştirmek için, mahlukatın en cüz'î bir hadisesini işiten, gören, kâinatın mümkinler (sonradan yaratılanlar) dairesinden hariç bir Zât, elbette her şeyi işitir, her şeyi görür bir zat olmak lazım gelir. Ve kâinata Rab olanın, kâinat içinde mazlum küçük mahlukların dertlerini görmesi, feryatlarını işitmesi gerektir. Dertlerini görmeyen, feryatlarını işitmeyen, 'Rab' olamaz." (Bediüzzaman, *Sözler*, s. 427)

Kulun bu isimden alacağı ders, Rabbinin her sesini duyduğunu bilerek konuştuklarına dikkat etmek; dualarını işittiğini düşünerek her ihtiyacında O'nu çağırmak, dilek ve arzularını O'ndan istemektir.

Öte yandan, Allah'ın bu isminin tecellisi olarak kendisine verilen işitme nimetini, nimet Sahibi'nin rızası çerçevesinde kullanarak şükreder. Hep güzel ve faydalı şeyler dinler, ilim ve hikmete kulak verir; kötü ve zararlı şeyleri dinlemekten ise titizlikle sakınır. Allah'ın bir emaneti olan işitme cihazını, tertemiz olarak Cennet'e layık bir şekilde muhafaza eder.

يَا رَفِيعُ ۝٣

68/3. Ey istediğini yükselten ve son derece yüce olan Rafî'!

Şu ayet-i kerimeler de değişik alanlarda, yani maddî ve manevî olarak Allah'ın "Rafî'" ismine ışık tutmaktadır:

"Görmekte olduğunuz gökleri direksiz olarak yükselten, sonra Arş'a istiva eden, güneşi ve ayı emrine boyun eğdiren Allah'tır." (13:2)

"Allah, sizden inananları ve kendilerine ilim verilenleri derecelerle yükseltsin. Allah yaptıklarınızdan haberdardır." (58:11)

"Rabbinin rahmetini onlar mı paylaştırıyorlar? Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz paylaştırdık. Birbirlerine iş gördürmeleri için kimini ötekine derecelerle üstün kıldık. Rabbinin rahmeti onların biriktirdikleri şeylerden daha hayırlıdır." (43:32)

Allah istediği kulunu yükseltir, ona şan ve şeref verir. Bazı gönülleri iman ve irfan ışığıyla parlatır, yüksek hakikatlerden haberdar eder. Bazı gönülleri de, kendi tercihleri yüzünden gaflet ve cehaletle karartır. Onlar da alçaklık zeminine çakılır kalırlar.

Kısaca, maddî ve manevî, kulun iradesine bağlı olan ve olmayan her türlü indirme ve yükseltme, alçaltma ve yüceltme tamamen Allah Teâlâ tarafından gerçekleşmekte ve O'nun bu iki isminin tecellisi bulunmaktadır.

Mümine düşen görev, her türlü düşürme ve yüceltmenin sadece Allah'ın elinde olduğunu; Allah'ın düşürdüğünü O'ndan başkasının kaldıramayacağını, O'nun kaldırdığının da başkası tarafından düşürülemeyeceğini bilmek ve sadece Allah'ı razı etmeye bakmaktır. Diğer bir ifadeyle, Allah'ın yanında kendisini kadr u kıymet sahibi yapan davranışlara sarılmak, Allah'ın gözünden düşürecek işlerden ise kaçınmaktır. Nihai zafer her zaman takva sahiplerinin, yani İlahî emir ve yasaklara karşı hassasiyet sahibi olanlarındır.

يَا مَنِيعُ ⓘ

68/4. Ey istediğini engelleyen ve Kendisine erişilemeyen Menî'!

Menî' kelimesi sözlükte, sarp, çetin, el erişmez, zaptı imkânsız vs. anlamlarına da geliyor.

Yüce Allah, her an sayısız mahlukatından hadsiz zararlı ve tehlikeli riskleri engelleyip savan; en büyük varlıkları en küçükleri gibi hadlerini aşmaktan alıkoyan; aynı zamanda her türlü zarar ve tehlikeye karşı erişilmez, zapt edilmez ve çetin olandır.

68/5. Ey eşi emsali olmayan; varlıkları da örneksiz ve sanatkârane yaratan Bedî'! ⓘ يَا بَدِيعُ

Bedî', ibda' eden manasınadır. İbda' ise, "daha önceki bir örneğe uymaksızın bir şeyi yapmak" demektir. Buna göre, Bedî', "yoktan, benzersiz, örneksiz ve modelsiz icat eden" anlamına geliyor. Bu isim Kur'ân-ı Kerîm'de iki ayette "Göklerin ve yerin örneksiz olarak yaratıcısı" anlamında "Bedî'u's-semâvâti ve'l-ard" şeklinde ve sadece Allah hakkında kullanılmıştır. (2:117; 6:101)

el-Bedî' ismi hakkında farklı iki izah ileri sürülmüştür. Bunlardan bir tanesi, "Bütün varlıkları, başka bir şeyden değil de yoktan (lâ şey') yaratan varlık" şeklinde yukarıdaki izahtır. Diğeri ise, "Benzeri bulunmayan, eşsiz yegâne varlık" şeklindeki izahtır. Bu ikincisi, başta Gazâlî olmak üzere bazı İslâm âlimlerinin görüşüdür. Gazâlî bu görüşünü şöyle açıklamaktadır: "Allah O'dur ki, hiçbir zaman ve hiçbir şekilde benzeri bulunamaz. Ne zatında, ne sıfatlarında, ne fiillerinde, ne de O'na ait herhangi bir şeyde benzeri olmayınca, O mutlak Bedî'dir. Eğer bu sayılanların herhangi birinde O'nun bir benzeri bulunsaydı, mutlak Bedî' olamazdı. Mutlak olarak bu isme ancak ve ancak Yüce Allah layıktır. O'ndan önce bir varlık yoktur ki, Kendisinden önce bir benzeri var olsun. Her varlık O'ndan sonradır ve O'nun yaratmasıyla meydana gelmiştir. O'nun yarattığı bir şey ise, O'nun benzeri olamaz. O hâlde ezelî ve ebedî olarak Bedî'dir, benzersizdir. Peygamberlikte, yahut velilikte veyahut da ilimde belli bir hususiyete sahip olan her kul, ancak kendi asrında diğer insanlara üstün olabilmiştir. Bu da ancak kendisinin sahip olduğu hususiyete ve içinde bulunduğu zamana nispetledir." (Gazâlî, *el-Makàsıd,* s. 107-108)

Bizim kanaatimize göre, bu iki anlayış arasında temelde bir farklılık yoktur. Zira, kelimenin kökü olan "BDA'" eşsizlik, benzersizlik ve harikalık olduğu gibi, hep eşsiz, benzersiz, modelsiz ve orijinal güzel şeyler ortaya koyup icat edenin zatının da böyle olması icap eder, yani zatında da başka varlıklara ben-

zememesi, onlardan üstün olması gerekir. Çünkü, harika ve eşsiz sanat, eşsiz bir fiile, eşsiz fiil, eşsiz isme, eşsiz isim, eşsiz sıfata, eşsiz sıfat eşsiz kabiliyete, eşsiz kabiliyet de eşsiz zata delalet eder. Allah'ın sanatı mutlak olarak orijinal, harika ve emsalsiz ise, demek ki zatı da böyledir.

Örneği yokken Allah'ın kudretiyle meydana gelen fevkalade güzel ve insana hayret verici şeylere, ism-i mef'ûl (ibda' olunmuş) manasında bedî' denildiği de olur. Bu açıdan gökler ve yer başta olmak üzere Allah'ın yarattığı her şey, ne kadar bedî' ne kadar emsalsizdir! Yüce Allah, onlardan bir zerre bile yokken, ortada örnek ve misal tutulacak hiçbir şey bulunmazken, ilk önce bunları yoktan var etmiş, her türün ilk ferdini, ilk örneğini ibda' edip yoktan vücuda getirmiştir. Her nevin ilk ferdi misilsiz olarak yaratıldığı gibi, bir nev'in bütün fertleri de her yönden ve tamamıyla birbirinin aynı değildir.

En mahir bir ressamdan, örneksiz olarak zihninden mesela bin insan resmini çizmesi istense ve bu resimlerinin hiçbirinin diğerine benzememesi şart koşulsa, bu ressam belli bir sayıdan sonra zihnindeki farklı ihtimal ve alternatifleri tüketecek ve artık çizdiği resimleri gerideki resimlerden birine benzetmek zorunda kalacaktır. Fakat, Yüce Allah dünyada ne kadar insan varsa her birine farklı bir sima, değişik bir ses ve muhtelif bir parmak izi bahşetmiş ve bu noktalardan hiçbir fert diğerine tıpa tıp benzememektedir. Bu O'nun hem Bedî ismini, hem de sınırsız bir irade ve ihtiyar sahibi olduğunu ispat eder.

Allah'ı bu vasfıyla tanıyan mümin, her biri birer sanat harikası olan varlıklar üzerinde düşünür. Yüce Sanatkâr'ları hakkında ilim ve irfanını her gün biraz daha artırır. O sanat harikası olan varlıkları örnek alarak, bilim, sanat ve teknolojide ilerlemeye gayret eder. Kendi yaptığı işlerde ve icra ettiği sanatlarda orijinallik ve inceliği esas alır.

68/6. Ey hesabı en süratli bir şekilde gören Serî'! يَا سَرِيعُ

Serî' kelimesi, çabuk, hızlı, az zamanda çok iş yapan anlamına geliyor. Buna göre Yüce Allah, had ve hesaba gelmeyen mahlukatı, birden, mutlak bir sürat içinde, mutlak bir çokluk ve kolaylıkla yaratandır. Öte yandan, o büyük ahiret mahkemesinde bütün kullarının hesabını mutlak bir sürat ve çabukluk içinde görendir.

Şu satırlar, Yüce Allah'ın mutlak bir sürat içindeki mutlak bir intizam ve kolaylıkla mahlukatı yarattığına güzelce ışık tutar niteliktedir:

"Görüyoruz ki: Bütün yeryüzünde, bir vüs'at-ı mutlaka içinde bir sürat-i mutlaka, hem o sürat ve vüs'at-ı mutlaka içinde bir sühulet-i mutlaka, hem o sühulet ve sürat ve vüs'at-ı mutlaka ile beraber bir cûd ve sehavet-i mutlaka içinde, nevilerde olduğu gibi her bir fertte görülen gayet mükemmel bir inti-

zam-ı mutlak ve gayet mümtaz bir hüsn-ü sanat ve gayet mükemmeliyet-i hilkat, hem bir anda ve her yerde ve bir tarzda, her fertte müşahede edilen bir sanat-ı harika, elbette ve elbette öyle bir Zât'ın hatemidir ki; o Zât-ı Akdes, hiçbir yerde olmadığı hâlde her yerde hazırdır ve hiçbir şey O'ndan gizlenemediği gibi, hiçbir şey O'na ağır gelemez. Zerreler ve yıldızlar, O'nun kudretine nisbeten müsavidirler." (*Nurun İlk Kapısı*, s. 114)

68/7. Ey sevdiklerini Cennet ve çeşitli mükâfatlarla müjdeleyen Beşîr! يَا بَشِيرُ ⑦

Beşîr, sözlükte, müjdeli haber veren, müjde getiren, sevimli, cemal sahibi gibi anlamlara gelir. Yüce Allah, tüm bu anlamlarıyla gerçek anlamda Beşîr'dir. Bir ayet-i kerimede bu müjde verici vasfını şöyle dile getiriyor:

"Rableri, onları kendi katından (doğup gelen) bir rahmetle (kendi) hoşnutluğuyla ve (nihayet) kendilerini kesintisiz bir doyum ve mutluluğun beklediği o hasbahçelerle müjdeliyor." (9:21)

يَا نَذِيرُ ⑧

68/8. Ey kullarını itaate sevk etmek için azabıyla korkutan Nezîr!

Nezîr, beşîrin zıttı olup, bir iş için korkulacak bir şey söyleyip gözdağı veren; ileride hesap vermekle korkutmak anlamına gelir.

Allah, tekrar tekrar ve şiddetli tehditleriyle dalalet ve isyan ehlini, bu hâllerinden men edip, inkâr, isyan ve azgınlığın dehşetli akıbetinden sakındırandır. Şu ayet-i kerime bu İlahî vasfa dikkat çeker:

"Biz, gelmesi yaklaşmış bir azabı bildirerek sizi uyarıyoruz. O gün gelecek ve her şahıs, önünde yalnız yapıp ettiklerini bulup bakacak ve kâfir: 'Ah ne olurdu, keşke toprak olaydım!' diyecek." (78:40)

68/9. Ey sonsuz kudret sahibi olan Kadîr! يَا قَدِيرُ ⑨

Kadîr, kudreti mutlak ve sınırsız, her hususta muktedir, nihayetsiz kudret sahibi demektir.

Yüce Allah'ın her şeye kadîr olduğu Kur'ân-ı Kerîm'de defalarca vurgulanır.

"Bu misafirhane-i dünyaya gelen her zişuur, gözünü açtıkça görür ki: Bir kudret, bütün kâinatı kabzasında tutmuş ve nihayetsiz, hiç şaşırmayan ezelî,

ihatalı bir ilim ve gayet dikkatli, hiç mizansız, faidesiz hareket etmeyen bir sermedî hikmet ve inayet o kudretin içinde bulunup zerrat ordusundan bir tek zerreyi meczup mevlevî gibi döndürerek çok vazifelerde istihdam ettiği gibi; küre-i arzı aynı anda, aynı kanunla bir senede yirmi dört bin senelik bir dairede yine bir meczup mevlevî misillü gezdirir. Mevsimlerin mahsulatlarını hayvan ve insanlara getirdiği aynı kanunla, aynı zamanda güneşi bir mekik, bir çıkrık yaparak merkezinde cezbedarane ve cazibekârane döndürüp manzume-i şemsiye ordusu olan seyyarat yıldızlarını kemal-i mizan ve intizamla vazifelerde çalıştırır. Ve aynı kudret; aynı zamanda, aynı kanun-u hikmetle zemin sahifesinde yüz binler kitap hükmünde yüz binler nevileri beraber, birbiri içinde, iltibassız, sehivsiz yazar, haşr-i a'zamın binler numunelerini izhar eder. Ve aynı kudret, aynı zamanda hava sahifesini bir yazar-bozar tahtasına çevirir. Bütün zerrelerini birer kalem uçları ve o kitabın noktaları hükmünde emir ve iradenin onlara tayin ettiği vazifelerinde istimal ederek ve bütün o zerrelere her birine öyle bir kabiliyet vermiş ki; güya bütün sözleri ve konuşmaları bilir gibi alır, neşreder, şaşırmaz. Küçücük birer kulak, incecik birer lisan olarak istihdam edip unsur-u hava, emir ve irade-i İlahînin bir arşı olduğunu ispat eder.

İşte bu kısa işarete kıyasen, bu kâinatı bir muntazam şehir, bir mükemmel apartman ve misafirhane, bir mu'cizatlı kitap ve Kur'ân hükmüne getirip heyet-i mecmuasından ta bir zerreye kadar bütün mahlukat tabakalarını ve dairelerini ve taifelerini mizan-ı ilim ve nizam-ı hikmetle kabzasına alan, tasarruf eden; kudreti içinde hikmetini, rahmetini gösteren ve rububiyet-i mutlakası içinde mevcudiyetini ve vahdaniyetini güneş ve gündüz gibi bildirip tanıttırmasına mukabil, imanla tanımak ve sevdirmesine mukabil, ubudiyetle sevmek ve ihsanatlarına mukabil, şükür ve hamd isteyen böyle bir Rahman-ı Rahîm'i tanımayan ve ubudiyetle onu sevmeye çalışmayan, belki inkâr ile ona bir nevi adavet taşıyan insan suretindeki şeytanlar, birer küçük Nemrud ve Firavun hükmünde nihayetsiz bir azaba elbette müstehak olur." (Bediüzzaman, *Şuâlar*, s. 605)

يَا مُقْتَدِرُ ١٠

68/10. Ey sınırsız iktidar sahibi; istediğini yapabilen Muktedir!

Bu isim daha önce açıklamasını yaptığımız Kàdir ismiyle aynı kökten gelir. el-Hattabî bunun manasını ve Kàdir'den olan farkını şöyle açıklar: "Muktedir, kendisine hiçbir şey imkânsız olmayan, şiddet veya kuvvet ile hiç kimsenin, karşısına çıkamayacağı tam kudret sahibi olandır. Muktedir'in mastarı olan "iktidar" (kudrete nispetle) daha beliğdir (daha büyük mana ifade eder) ve daha kuşatıcıdır, zira mutlaklığı (sınırsızlığı) gerektirir." (Beyhaki, *a.g.e.*, s. 28-29)

el-Halimi'ye göre ise, "Muktedir", Kàdir olduğu fiili yapmak suretiyle kudretini açığa çıkarandır. Allah Teâlâ'nın hikmeti gereği yapmamış olduğu birçok şeye gücü yeterse de iktidar, onun geçmişte gerçekleştirmiş olmasıyla ilgilidir. Geçmişte yaptıklarına bakarak O "Muktedir" olarak adlandırılmaya layıktır." (Beyhakî, *a.g.e.*, s. 28-29)

Allah'ın bu vasfına dikkat çeken ayetler şu mealdedir:

"Onlara şunu da misal göster: Dünya hayatı, gökten indirdiğimiz bir su gibidir ki, bu su sayesinde yeryüzünün bitkisi (önce gelişip) birbirine karışmış; arkasından rüzgârın savurduğu çer çöp hâline gelmiştir. Allah, her şey üzerinde iktidar sahibidir." (18:45)

"Takva sahipleri Cennetlerde ve ırmakların kenarlarındadır. Muktedir bir Sultan olanın (Allah'ın) huzurunda hak meclisindedirler." (54:54-55)

"Şüphesiz Firavun'un kavmine de uyarıcılar gelmişti. Lakin onlar bütün ayetlerimizi yalanladılar. Biz de onları güç ve kudretimize layık bir şekilde yakaladık." (54:41-42)

"Gökten uygun bir ölçüde yağmur indirip onu arzda durdurduk. Bizim onu gidermeye de elbet gücümüz yeter." (52:18)

"Biz seni onlardan alıp götürsek de yine onlardan intikam alırız. Yahut onlara vadettiğimiz azabı, sana gösteririz. Çünkü bizim onlara gücümüz yeter." (43:42)

سُبْحَانَكَ يَا لَاۤ اِلٰهَ اِلَّاۤ اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ نَجِّنَا مِنَ النَّارِ ﴿٦٨﴾

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-69-

يَا حَيُّ قَبْلَ كُلِّ حَيٍّ ﴿١﴾

69/1. Ey bütün dirilerden önce var olan gerçek hayat sahibi!

Allah, öyle bir ezelî hayat sahibidir ki, bütün hayat sahiplerinden önce vardı ve bütün hayat sahipleri O'nun birer sanat eseridir.

يَا حَيُّ بَعْدَ كُلِّ حَيٍّ ﴿٢﴾

69/2. Ey bütün dirilerden sonra bakî kalacak gerçek hayat sahibi!

Allah, öyle bir ebedî hayat sahibidir ki, bütün hayat sahipleri zahirî sebepleri ile birlikte ölecek, O ise daim ve baki kalacaktır.

يَا حَىُّ الَّذِى لَايُشْبِهُهُ شَىْءٌ ﴿٣﴾

69/3. Ey hiçbir şeyin Kendisine benzemediği gerçek Hayat sahibi!

O, zat, sıfat ve hayatında hiçbir dengi ve benzeri bulunmayan gerçek hayat sahibidir.

يَا حَىُّ الَّذِى لَيْسَ كَمِثْلِهِ حَىٌّ ﴿٤﴾

69/4. Ey hiçbir dirinin misli gibi olmadığı gerçek hayat sahibi!

Bizzat Kur'ân'ın ifadesiyle "O'na benzer hiçbir şey yoktur; O her şeyi duyan ve her şeyi görendir." (42:11)

يَا حَىُّ الَّذِى لَايُشَارِكُهُ حَىٌّ ﴿٥﴾

69/5. Ey hiçbir dirinin Kendisine ortak olmadığı gerçek hayat sahibi!

Değişik isimleri açıklarken belirtildiği gibi, kâinatta şirke zerre kadar yer yok ve gayrın müdahalesine kıl kadar izin yoktur.

يَا حَىُّ الَّذِى لَايَحْتَاجُ اِلَى حَىٍّ ﴿٦﴾

69/6. Ey hiçbir diriye muhtaç olmayan gerçek hayat sahibi!

Ezelî hayat sahibi olduğu, bütün hayat sahiplerine hayatlarını bahşettiği ve her hayat sahibi bekasını O'na borçlu olduğu için, hiçbir canlıya hiçbir şekilde ihtiyacı yoktur.

يَا حَىُّ الَّذِى يُمِيتُ كُلَّ حَىٍّ ﴿٧﴾

69/7. Ey bütün dirileri ölüme mazhar eden gerçek hayat sahibi!

Her hayat sahibine muayyen bir hayat süresi belirleyip, bu memuriyet ve hizmet süresi tamamlanınca görevine son veren ve hayat yükümlülüğünden terhis eden O'dur.

"Mevti veren O'dur. Yani: Hayat vazifesinden terhis eder, fani dünyadan yerini tebdil eder, külfet-i hizmetten azad eder. Yani: Hayat-ı faniyeden, seni hayat-ı bakiyeye alır. İşte şu kelime, şöylece fani cin ve inse bağırır, der ki:

Sizlere müjde! Mevt idam değil, hiçlik değil, fena değil, inkıraz değil, sönmek değil, firak-ı ebedî değil, adem değil, tesadüf değil, failsiz bir in'idam değil. Belki bir Fâil-i Hakîm-i Rahîm tarafından bir terhistir, bir tebdil-i mekândır. Saadet-i Ebediye tarafına, vatan-ı aslîlerine bir sevkiyattır. Yüzde doksan dokuz ahbabın mecma'ı olan âlem-i berzaha bir visal kapısıdır." (*Mektubat*, s. 226)

يَا حَىُّ الَّذِى يَرْزُقُ كُلَّ حَيٍّ ۝٨

69/8. Ey bütün dirileri rızıklandıran gerçek hayat sahibi!

Her hayat sahibinin, hayat süresi boyunca ayrı ayrı olan çeşit çeşit rızıklarını unutmayarak, şaşırmayarak ve karıştırmayarak sağlayan O'dur.

يَا حَىُّ الَّذِى يُحْيِى الْمَوْتَى ۝٩

69/9. Ey ölüleri dirilten gerçek hayat sahibi!

"Yoksa onlar, Allah'tan başka koruyucular edinebileceklerini mi sanıyorlar? Hayır, yalnız Allah'tır (bütün varlıkların) koruyucusu; çünkü yalnız O'dur ölüye can veren ve yalnız O'dur her şeye kadir olan." (42:9)

Şu satırlar Yüce Allah'ın "ölüleri diriltici" vasfına güzelce ışık tutar niteliktedir:

"Her baharda, zîhayattan üç yüz bin nevi ve çeşit çeşit tarzlarda ve hadsiz efradı bulunan bir ordu-yu Sübhanî, rûy-i zeminde ihya ediliyor. Onlara hayat ve levazımat-ı hayatiye kemal-i intizamla veriliyor. Haşr-i A'zam'ın yüzbin numunelerini, belki emarelerini gösterip o ayrı ayrı hadsiz mahlukatı beraber, birbiri içinde sehivsiz, yanlışsız, noksansız, hiç şaşırmayarak, karışık iken hiç karıştırmayarak, unutmayarak kemal-i mizan ve nizamla dirilten ve hayat veren ve nutfe denilen mütemasil su katrelerinden ve toprak müteşabih tohumlarından ve az farklı habbeciklerinden ve sineklerin birbirinin aynı olan yumurtacıklarından ve kuşların aynı havadan, birbirinin aynı nutfelerinden, hem birbirinin misli veya az farklı yumurtalarından o hadsiz efradı bulunan ve birbirinden suretçe, sanatça ve maişetçe ayrı ayrı yüz binler zîhayatları dirilten ve zemin ve bahar sahifesinde yüz bin başka başka kitapları beraber, birbiri içinde, hatasız, mükemmel yazan; hadsiz bir dikkat ve nihayetsiz bir hikmetle iş gören, tasarruf eden bir Zât-ı Hayy-u Kayyum ve Muhyî bir Hallak-ı Alîm olduğuna kanaat getirmeyen, elbette hem kendini, hem bütün zeminde ve zaman şeridine asılan bütün geçmiş baharlarda ve hayatlı zemin ve feza yüzle-

rinde bulunmuş bütün zîhayatları inkâr etmeğe ve en ahmak ve bedbaht bir zîhayat olmağa mecburdur." (*Şuâlar*, s. 601)

"Hayatı veren O'dur. Ve hayatı rızık ile idame eden de O'dur. Ve levazımat-ı hayatı da ihzar eden yine O'dur. Ve hayatın âlî gayeleri O'na aittir ve mühim neticeleri O'na bakar, yüzde doksan dokuz meyvesi O'nundur. İşte şu kelime; şöyle fani ve âciz beşere nida eder, müjde verir ve der:

Ey insan! Hayatın ağır tekâlifini omuzuna alıp zahmet çekme. Hayatın fenasını düşünüp, hüzne düşme. Yalnız dünyevî ehemmiyetsiz meyvelerini görüp dünyaya gelişinden pişmanlık gösterme. Belki o sefine-i vücudundaki hayat makinesi, Hayy-u Kayyum'a aittir. Masarıf ve levazımatını, O tedarik eder. Ve o hayatın pek kesretli gayeleri ve neticeleri var ve O'na aittir. Sen, o gemide bir dümenci neferisin. Vazifeni güzel gör, ücretini al, keyfine bak. O hayat sefinesi, ne kadar kıymettar olduğunu ve ne kadar güzel faideler verdiğini ve o sefine sahibi Zât'ın, ne kadar Kerîm ve Rahîm olduğunu düşün, mesrur ol ve şükret ve anla ki: Vazifeni istikametle yaptığın vakit, o sefinenin verdiği bütün netaic; bir cihetle senin defter-i a'maline geçer, sana bir hayat-ı bâkiyeyi temin eder, seni ebedî ihya eder." (*Mektubat*, s. 226)

يَا حَىُّ الَّذِى لَا يَمُوتُ ۝١٠

69/10. Ey hiç ölmeyecek olan gerçek hayat sahibi!

Şu ayet-i kerime Yüce Allah'ın bu vasfına dikkat çeker:

"Öyleyse, ebediyyen ölmeyecek olan o mutlak diri varlığa güven ve O'nun sınırsız kudret ve yüceliğini övgülerle an, ki kimse kullarının günahlarından O'nun kadar haberdar değildir." (25:58)

Şu açıklamalar da, bu konuda fazla söze ihtiyaç bırakmıyor:

"Nasıl gündüzde çalkanan bir deniz yüzünde ve akan bir nehir üstündeki kabarcıklarda görünen güneşçikler gitmeleriyle arkalarından gelen yeni kabarcıklar, aynen gidenler gibi güneşçikleri gösterip gökteki güneşe işaret ve şehadet ederler ve zeval ve vefatlarıyla bir daimî güneşin mevcudiyetine ve bekasına delalet ederler; aynen öyle de: Her vakit değişen kâinat denizinin yüzünde ve tazelenen hadsiz fezasında ve zerrat tarlasında ve bütün hadisatı ve fani mevcudatı kucağına alarak beraber çalkanan zaman nehrinin içinde mahlukat, mütemadiyen süratle akıp gidiyorlar, zahirî sebepleriyle beraber vefat ediyorlar. Her sene, her gün bir kâinat ölür, bir tazesi yerine gelir. Ve zerrat tarlasında, mütemadiyen seyyar dünyalar ve seyyal âlemler mahsulatı alındığından, elbette kabarcıklar ve güneşçikler zevalleriyle daimî bir güneşi gösterdikleri gibi, o hadsiz mahlukat ve mahsulatın vefatları ve zahirî sebepleriyle beraber kemal-i intizamla terhisleri, gündüz gibi şüphesiz, güneş gibi zahir bir

katiyyette bir Hayy-ı Lâyemut'un, bir Şems-i Sermedî'nin, bir Hallak-ı Bâki'nin ve bir Kumandan-ı Akdes'in vücub-u vücudu ve vahdeti ve mevcudiyeti, kâinatın mevcudiyetinden bin derece zahir ve katîdir diye bütün mevcudat, ayrı ayrı ve beraber şehadet ederler." (*Şuâlar*, s. 602)

"Yani: Bütün kâinatın mevcudatında görünen ve vesile-i muhabbet olan kemal ve hüsün ve ihsanın hadsiz bir derece fevkinde bir cemal ve kemal ve ihsanın sahibi ve bütün mahbuplara bedel, bir tek cilve-i cemali kâfi gelen bir Mabud-u Lemyezel, bir Mahbub-u Lâyezal'in ezelî ve ebedî bir hayat-ı daimesi var ki; şaibe-i zeval ü fenadan münezzeh ve avarız-ı naks u kusurdan müberradır. İşte şu kelime, cin ve inse ve bütün zîşuura ve ehl-i muhabbet ve aşka ilan eder ki:

Sizlere müjde! Mahbuplarınızdan nihayetsiz firakların yaralarını tedavi edip merhem süren bir Mahbub-u Bâki'niz var. Madem O var ve Bâki'dir, başkaları ne olursa olsun merak çekmeyiniz. Belki o mahbuplarda, sebeb-i muhabbetiniz olan hüsn ü ihsan, fazl u kemal, o Mahbub-u Bâki'nin cilve-i cemal-i bâkisinden çok perdelerden geçip, gayet zayıf bir gölgenin gölgesidir. Onların zevalleri, sizleri incitmesin. Çünkü onlar bir nevi ayinelerdir. Ayinelerin değişmesi şaşaa-i cemalin cilvesini tazeleştirir, güzelleştirir. Madem O var, her şey var." (*Mektubat*, s. 226)

سُبْحَانَكَ يَا لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ الْأَمَانُ الْأَمَانُ نَجِّنَا مِنَ النَّارِ ﴿٦٩﴾

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-70-

يَا مَنْ لَهُ ذِكْرٌ لَا يُنْسٰى ﴿١﴾

70/1. Ey unutulmayan ve unutturulmayan zikrin sahibi!

Kalpler ancak O'nu anmakla huzur ve itminane kavuştuğu için, gönüller hep O'nu anmayı özler. Dolayısıyla zikrinin hazzına bir kez olsun varan bir kimse her an buna ihtiyaç hisseder. Öte yandan şu âlem bahçesinde her yaprak, çiçek ve meyve; kâinat sergisinde her sanat eseri, her an O'nu hatırlatır. Böyle olan bir Zât'ı zikir unutulur mu? Ya da tüm teşebbüslere rağmen inkârcılar tarafından gönüllerden silinip unutturulması mümkün mü?

70/2. Ey söndürülmeyen nurun sahibi! يَا مَنْ لَهُ نُورٌ لَا يُطْفٰى ﴿٢﴾

Bir ayet-i kerimede şöyle buyrulur: "Bunlar, Allah'ın nurunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar. Hâlbuki kâfirler istemese de Allah nûrunu tamamlayacaktır." (61:8)

Bu, müşriklerin Kur'ân-ı Kerîm'e karşı iftiralarda bulunmak suretiyle İslam'ı çürütmek istemeleri dolayısıyla Allah'ın kullandığı küçümseyici bir ifadedir. Bu ifade ile onların durumu, söndürmek kastıyla güneşin ışığına üfleyenin durumuna benzetilmiştir. Böyle bir şey nasıl imkânsız ise, onların yapmak istedikleri de öylece imkânsızdır. (*Nesefî*, ilgili âyetin tefsiri)

Ayette geçen "Allah'ın Nuru"ndan maksat, a) Allah'ın dini, b) Allah'ın Kitab'ı, c) Allah'ın getirdiği delildir. (Beydavî, *a.g.e.*, IV, 394)

Onu ağızlarıyla söndürmeleri, dil uzatarak çürütmeye, gözden düşürmeye çalışmaları anlamındadır.

Bu ayetle Allah'ın nuru diye ifade edilen, dini, Kitabı veya delili güneşe benzetilmiş, bunları çürütmek, etkisiz hâle getirmek ve gözden düşürmek isteyenler de, güneşi üflemekle söndürmeye kalkışan ahmaklara teşbih edilmişlerdir. Oysa ki, bu bedbahtlar bilmeliydiler ki:

Takdîr-i Hudâ kuvve-i bazu ile dönmez,

Bir şem'a ki Mevla yaka üflemekle sönmez.

Evet, İlahî takdir bilek gücüyle hiç geri çevrilebilir mi? Allah'ın yaktığı bir mum, bir kandil, üflemekle söndürülebilir mi? Allah'ın, Hz. Muhammed ufkundan tulu' ettirdiği hak nurunu, İslam dinini, uydurma sözler, yalan yanlış propagandalar, tahrif edilmiş kitaplarla engelleyebilirler mi? Asla bugüne kadar bunu başaramadıkları gibi bundan sonra da asla başaramayacaklardır.

يَا مَنْ لَهُ ثَنَاءٌ لَا يُحْصٰى ﴿٣﴾

70/3. Ey had ve hesaba gelmeyen medih ve sena sahibi!

Her türlü cemal, kemal ve nimet sadece O'na ait olduğuna göre, buna karşılık yapılan tüm övgü, hamd ve teşekkürler de gerçekte ancak ve sadece O'nun hakkıdır ve O'na gider. Bunun ise had ve hesabı yoktur. Kısaca, ezelden ebede dek ne kadar medih ve sena varsa ve hangi vesileyle kimden kime yapılırsa gerçekte Allah'adır.

يَا مَنْ لَهُ نُعُوتٌ لَا تَغَيَّرُ ④

70/4. Ey hiçbir şekilde değiştirilmeyen vasıflar sahibi!

Allah'ın cemal, celal ve kemal ifade eden tüm sıfatları bakî, daimî ve ebedîdirler. Hiçbirine en ufak bir değişiklik, zeval ve yokluk bulaşamaz. Ezelde nasılsa ebede dek de aynen kalmaya devam eder.

70/5. Ey sayılamayan nimetler sahibi! يَا مَنْ لَهُ نِعَمٌ لَا تُعَدُّ ⑤

Şu ayet-i kerimeler, O'nun nimetlerinin sayılamazlığını örnek ve delilleriyle ne güzel ifade ediyor:

"O'dur ki gökten yağmur indirir. Hem içeceğiniz su ondan oluşur, hem de hayvanlarınızı içinde otlattığınız ot ve ağaçlar! Allah, o su sayesinde sizin için ekinler, zeytinlikler, hurmalıklar, üzüm bağları ve çeşit çeşit meyveler yetiştirir. Elbette bunda düşünen kimseler için alınacak bir ders var! Hem geceyi ve gündüzü, güneşi ve ayı sizin hizmetinize verdi. Diğer yıldızlar da O'nun emriyle size ram edilmiştir. Elbette aklını çalıştıran kimseler için bunda alınacak nice dersler var! Yeryüzünde türlü türlü renklerle, her çeşitten bitki ve hayvan olarak sizin için yarattığı daha neler neler var! Elbette bunda düşünen kimseler için alınacak ibret var. Yine O'dur ki denizi sizin hizmetinize verdi ki oradan taptaze et yiyesiniz ve takınıp kuşanacağınız ziynet eşyası çıkarasınız. Denizde gemilerin suları yara yara akıp gittiklerini görürsün. Bütün bunlar O'nun lûtfedeceği nasibi aramanız ve nimetine şükretmeniz içindir. Hem dünya hareketiyle sizi sarsmasın diye, yeryüzüne sabit dağlar koydu. Amaçlarınıza ermeniz için ırmaklar, geçitler yerleştirdi. Yol bulmada yararlanacağınız daha birçok alâmetler, işaretler koydu. Yıldızlarla da bir kısım insanlar yol bulurlar. Yaratan hiç yaratamayana benzer mi? Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız? Hâlbuki Allah'ın nimetlerini birer birer saymaya kalksanız, mümkün değil, sayamazsınız. Gerçekten Rabbin gafurdur, rahîmdir (çok affedicidir, merhamet ve ihsanı boldur)." (16:8-18)

"Allah, gökleri ve yeri yaratan, gökten yağmur indiren ve onunla size rızık olarak türlü meyveler çıkaran, emri gereğince denizde yüzmek üzere gemileri emrinize veren, nehirleri de hizmetinize sunandır. O, âdetleri üzere hareket eden güneşi ve ayı sizin hizmetinize sunan, geceyi ve gündüzü sizin emrinize verendir. Kendisinden dilediğiniz her şeyi size vermiştir. Allah'ın nimetini sayacak olsanız bitiremezsiniz. Doğrusu insan pek zalim ve çok nankördür." (14:32-34)

Bu ayet-i kerimeleri açıklayan şu satırlar da oldukça anlamlıdır:

"İşte şu ayetler, evvela Cenab-ı Hakk'ın insana karşı şu koca kâinatı nasıl bir saray hükmünde halk edip semadan zemine âb-ı hayatı gönderip, insanlara rızkı yetiştirmek için zemini ve semayı iki hizmetkâr ettiği gibi, zeminin sair aktarında bulunan her bir nevi meyvelerinden, her bir adama istifade imkânı vermek, hem insanlara semere-i sa'ylerini mübadele edip her nevi medar-ı maişetini temin etmek için gemiyi insana müsahhar etmiştir. Yani denize, rüzgâra, ağaca öyle bir vaziyet vermiş ki; rüzgâr bir kamçı, gemi bir at, deniz onun ayağı altında bir çöl gibi durur. İnsanları gemi vasıtasıyla bütün zemine münasebetdar etmekle beraber ırmakları, büyük nehirleri, insanın fıtrî birer vesait-i nakliyesi hükmünde teshir; hem güneş ile ayı seyrettirip mevsimleri ve mevsimlerde değişen Mün'im-i Hakikî'nin renk renk nimetlerini insanlara takdim etmek için iki müsahhar hizmetkâr ve o büyük dolabı çevirmek için iki dümenci hükmünde halk etmiş. Hem gece ve gündüzü insana müsahhar yani hâb-ı rahatına geceyi örtü, gündüzü maişetlerine ticaretgâh hükmünde teshir etmiştir. İşte bu niam-ı İlahiyeyi tadad ettikten sonra, insana verilen nimetlerin ne kadar geniş bir dairesi olduğunu gösterip, o dairede ne derece hadsiz nimetler dolu olduğunu şu وَاٰتٰيكُمْ مِنْ كُلِّ مَا سَاَلْتُمُوهُ وَاِنْ تَعُدُّوا نِعْمَتَ اللّٰهِ لَا تُحْصُوهَا fezleke ile gösterir. Yani: İstidat ve ihtiyac-ı fıtrî lisanıyla insan ne istemişse, bütün verilmiş. İnsana olan nimet-i İlahiye, tadad ile bitmez, tükenmez. Evet insanın madem bir sofra-i nimeti semavat ve arz ise ve o sofradaki nimetlerden bir kısmı Şems, Kamer, gece, gündüz gibi şeyler ise, elbette insana müteveccih olan nimetler hadd ü hesaba gelmez." (*Sözler*, s. 422)

70/6. Ey zeval bulmayan saltanat sahibi! يَا مَنْ لَهُ مُلْكٌ لَا يَزُولُ ﴿٦﴾

Allah'ın öyle bir daimî hâkimiyeti ve ebedî saltanatı var ki, hiçbir zaman zeval bulup yok olmaz. Şu ayet-i kerime bu İlahî saltanatın ahirette de sonsuza dek, hem de perdesiz olarak açık bir şekilde sürüp gideceğini ifade etmektedir:

"O büyük buluşma günü, bütün insanların mezarlarından kalkıp meydana çıkarıldıkları bir gündür. Öyle ki onların işlerinden ve hâllerinden bir tek şey bile Allah'a saklı kalamaz. Allah onlara şöyle hitab eder: Bugün mülk ve hâkimiyet kimin? Mutlak galip, tek hâkim olan Allah'ın!" (40:16)

يَا مَنْ لَهُ جَلَالٌ لَا يُكَيَّفُ ﴿٧﴾

70/7. Ey gerçek mahiyeti anlaşılmayan celal sahibi!

Celal, azamet, ululuk ve büyüklük anlamındadır. Allah'ın celalî, daha çok kâinatın geniş dairelerinde, küllî varlıklarda ve neviler üzerinde tecelli ettiği için tam olarak ihata ve idrak etmek mümkün olmuyor. Şu açıklama bu gerçeğe işaret eder:

"İsm-i Celal, alelekser nevilerde, külliyatta tecelli eder. İsm-i Cemal ise mevcudatın cüz'iyatına tecelli eder. Bu itibarla nevilerdeki cûd-u mutlak, celalin tecellisidir. Cüz'iyatın nakışları, eşhasın güzellikleri cemalin tecelliyatındandır.

Ve keza celal, vahidiyetin tecellisinden, cemal dahi ehadiyetin tecellisinden zahir olur. Bazan da cemal, celalden tecelli eder. Evet cemalin gözünde celal ne kadar cemildir, celalin gözünde dahi cemal o kadar celildir." (*Mesnevî-i Nuriye*, s. 210)

70/8. Ey reddedilmeyen hüküm sahibi! (٨) يَا مَنْ لَهُ قَضَاءٌ لَا يُرَدُّ

Allah'ın, acı olsun tatlı olsun, mükâfata ilişkin olsun cezaya ilişkin olsun hiçbir hüküm ve kararı geri çevrilemez. Nitekim bir ayet-i kerimede, "De ki: Rabbinizin merhameti geniştir; fakat dilediği zaman O'nun satveti ve azabı, suçlu toplumdan geri çevrilemez." (6:147) buyrulur.

70/9. Ey tebdil edilemeyen sıfatlar sahibi! (٩) يَا مَنْ لَهُ صِفَاتٌ لَا تُبَدَّلُ

O'nun, hepsi de mukaddes ve yüce olan sıfatları değiştirilmekten, tağyir ve tebdilden münezzehtir.

70/10. Ey tam idrak edilemeyen kemal sahibi! (١٠) يَا مَنْ لَهُ كَمَالٌ لَا يُدْرَكُ

O'nun sınırsız, şeriksiz ve sonsuz olan kemal sıfatları tam olarak idrak ve ihata edilemez. Şu satırlar, Yüce Allah'ın kemalatının kâinat aynasında görünen bir hakikat olduğunu güzelce izah ediyor:

"Evet bu kâinatın bütün ulvî hikmetleri, harika güzellikleri, âdilane kanunları, hakîmane gayeleri, hakikat-ı kemalatın vücuduna bedahetle delalet ve bilhassa bu kâinatı hiçten icat edip her cihetle mu'cizatlı ve cemalli bir surette idare eden Hàlık'ın kemalatına ve o Hàlık'ın âyine-i zîşuuru olan insanın kemalatına şehadeti pek zahirdir.

Madem kemalat hakikatı vardır. Ve madem kâinatı kemalat içinde icat eden Hàlık'ın kemalatı muhakkaktır. Ve madem kâinatın en mühim meyvesi ve ar-

zın halifesi ve Hàlık'ın en ehemmiyetli masnuu ve sevgilisi olan insanın kemalatı haktır ve hakikatlidir. Elbette bu gözümüz ile gördüğümüz kemalli ve hikmetli kâinatı, fena ve zevalde yuvarlanan ve neticesiz olarak tesadüfün oyuncağı, tabiatın mel'abegâhı, zîhayatın zalimane mezbahası, zîşuurun dehşetli hüzüngâhı suretine çeviren ve âsârı ile kemalatı görünen insanı, en bîçare ve en perişan ve en aşağı bir hayvan derekesine indiren ve Hàlık'ın âyine-i kemalatı olan bütün mevcudatın şehadetiyle nihayetsiz kemalat-ı kudsiyesi bulunan o Hàlık'ın kemalatını setredip perde çekerek netice-i faaliyetini ve hallakıyetini iptal eden şirk, elbette olamaz ve hakikatsizdir." (*Şuâlar*, s. 151-152)

سُبْحَانَكَ يَا لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ نَجِّنَا مِنَ النَّارِ ۝

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-71-

71/1. Ey âlemlerin Rabbi! ۝ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ

Rab kelimesi, aslında mastar olup, ism-i fail manasında kullanılmıştır. Diğer deyişiyle "terbiye" manasına geldiği hâlde "terbiye eden" anlamına intikal ettirilmiştir. Bunun sebebi de, terbiye işini gerçekleştiren zatın, bu işi çokça yaptığı, dolayısıyla işiyle âdeta aynileştiği ve onu kemaliyle gerçekleştirdiği hissini vermek içindir. Bu, tıpkı daha önce izahı geçen Adl isminde olduğu gibidir. Adl de, mastar olduğu hâlde "Âdil" manasında kullanılmıştı.

Rab kelimesi, belirli (marife, eliflamlı) olarak sadece Allah için kullanılır. Başka bir varlık için kullanılmaz. Ancak, "belli bir şeyin rabbi" manasında başka varlıklar için de kullanılmaktadır. Mesela, "Rabbü'l-Mal = mal sahibi", "Rabbü'l-beyt = ev sahibi" ifadeleri kullanılır.

Rab ismi, Kur'ân'da "Allah" lafzından sonra Cenab-ı Hak hakkında en çok kullanılan isimdir (970 defa).

Rab kelimesinin şu manaları vardır:

a) İtaat olunan efendi.

b) Herhangi bir durumu düzelten kimse.

c) Sahip ve mâlik.

d) Çekip çeviren, idare eden, kemale erdiren.

e) Terbiye eden, yani, bir şeyi elverişli ve kabiliyetli bulunduğu kemal noktasına ulaşıncaya dek, yavaş yavaş geliştiren. Bir baba, bir mürebbi, çocuğu yetiştirirken nasıl onun bütün ihtiyaçlarını temin eder, bütün hâllerini görüp gözetir, yanlış hâllerini düzeltir, merhamet ve şefkatle bilmediklerini öğretirse yaratıkların Rabbi yüce Allah da bütün bunları ziyadesiyle yaratıklarına bahşetmiştir.

Bütün bu manalarına göre, gerçek ve kâmil manada Rab, yalnızca Yüce Allah'tır. Zerreden güneşe, mikroptan file kadar canlı ve cansız bütün varlıklarca itaat olunan O'dur. Her şeyi düzeltip yoluna koyan O'dur. Bütün âlemi çekip çeviren, idare eden, kemaline erdiren O'dur. Her şeyden önemlisi ve bütün bu manaların esası olarak her şeyi ilim ve hikmetle yaratıp, onlara bir kemal noktası tayin edip, şefkat, rahmet, inayet ve ihsanla o kemal noktasına doğru bir meyil verip ilerleten, her bir mevcudu şeriksiz Rububiyetinde tutan O'dur. Kâinat ve içindeki her şey, birer kemal noktasına doğru seferber olmuş ilerliyor. Bu kemal noktasına doğru giderken, kendisine lazım olan maddî ve manevî teçhizat ve malzemeyi tam da ihtiyaç anında yetiştiren, bu yoldan alıkoyan her şeyden de ya tekvinî veya teşri'î olarak sakındıran O'dur. Bu şekilde, en küçük bir çekirdekten, yumurtadan, nutfeden tutun da yeni doğan galaksilere ve hatta belli bir zaman önce doğup gelişme, büyüme ve genişlemesine devam eden kâinata kadar; öte yandan manevî, ruhî ve kalbî seyir, inkişaf ve terakkisine başlayıp sürdüren hak yolun yolcusu olan bir fertten tutun, ibtidai olarak başlayıp bir kemale doğru ilerleyen, din ve medeniyetlere kadar her şeyin hakiki sahibi, yönlendiricisi ve yol göstericisi O'dur.

Allah'ın terbiyesinin tecellisi olarak gerek iç içe âlemler ihtiva eden gökyüzü, yeryüzü ve insan bedeninde her fert, her unsur ve her organ kendisine yüklenen görevi mükemmel ve son derece mahirane sürdürmektedir.

Mesela, yaz mevsiminde bulutsuz bir gecede gökyüzünü şöyle bir seyredelim. Evrenin yaratılışının başlangıcında dev bir atomdan, büyük fakat planlı ve hikmetli bir patlayışla şu kâinatı bir çekirdeğin ağaç hâlinde inkişafı gibi yaratan, uçsuz bucaksız sema denizinde, bir okyanusun kıyısındaki kum tanelerinden daha fazla, bir kısmı dünyamızdan milyarlarca defa daha büyük ve top mermisinden daha hızlı dolaşan yıldız ve gezegenleri boşlukta direksiz olarak tutan, birbiri içinde döndürüp, çarpıştırmayan, milyonlarca seneden beri yakıtlarını verip söndürmeyen sonsuz kudret sahibi Yaratıcıları ve Terbiye Edicileri karşısında iliklerine kadar heybet ve korku duymayan kimse, insan ismine layık olabilir mi?

Öte yandan, hava, su, toprak gibi unsurlarda cansız ve dağınık olarak bulunan zerrelerden bir su damlası (sperm) ve yumurta hâlinde hikmetle yaratmaya başlayarak sonunda eli ayağı düzgün, her türlü maddî ve manevî cihaz-

larla donatılmış, sanat harikası bir insanı var eden Yüce Sanatkârın büyüklüğü karşısında büyük bir hürmet, sevgi ve hayranlıkla karışık bir ürperti duyulmaz mı?

Diğer taraftan her bahar, yeryüzünü bir ordugâh hâline getirip milyonlarca tür hayvan ve bitkiyi kuru bir toprak ve basit bir sudan yaratarak yeni bir ordu kuran, her birisinin rızkını, rengini, giysisini, silahını, eğitimini ve askerlik (hayatta kalış) süresini ayrı ayrı takdir eden, bunu yaparken de zerre kadar şaşırmayan ve karışıklık çıkarmayan Terbiye Edici bir Zât'a karşı, saygı dolu bir korku ve heybet duyulmaz mı?

Kısaca, evreni içindeki bütün varlıklarla, insanı taşıdığı bütün maddî ve manevî unsurlarıyla dereden mukadder zirveye, hiçlikten hedeflenmiş kemale doğru adım adım ulaştıran Allah bu vasfından dolayı derin bir saygı ve heybete layık olmaz mı?

Kur'ân'da dualar en çok bu isimle yapılır. İnsan, Yaratıcısına, Sahip ve Malikine, O'nun şefkat, merhamet ve sevgisine iltica ederek, bütün dileklerini Rab ismiyle açar, kulluğunu da işte bu özelliklerinde tek olan Rabb'a tahsis eder.

Fahreddin er-Razî, Allah'ın Rububiyeti ve sahibiyeti ile diğer varlıklarınkini mukayese ederek şu farkları kaydeder:

a) Allah, terbiye ettiği, besleyip baktığı yaratıklardan Kendisi için bir menfaat gözetmez. Diğer terbiyeciler kendileri için bir fayda gözetirler.

b) Allah'tan başkaları, verdikleri terbiye, bakım ve besleme ölçüsünde bir harcama yaparlar ve servetlerinden eksilme olur. Allah'ın hazinesinden ise hiçbir şey eksilmez.

c) Allah'tan başkalarından bir fakir ve muhtaç ısrarla bir şey isteyince öfkelenir, isteneni vermez ve yoksulu mahrum bırakır. Allah, ısrarlı istek karşısında öfkelenmek şöyle dursun, bilakis bundan hoşnut olur. Nitekim Hz. Peygamber (a.s.m.), "Allah, duada ısrar edenleri sever." buyurmuştur.

d) Allah'tan başka ihsan sahipleri, genellikle, kendilerinden istenmeyince vermezler. Allah ise istenmeden de verir. Mesela, insan anne rahmindeyken, dünyaya geleceği zaman nelere muhtaç olacağından habersiz ve bilgisizken, Rabbi, onu gerekli olan her şeyle donatmıştır.

e) Allah'tan başkalarının iyiliği, yoksulluk, ayrılık ve ölümle kesilir. Allah için ise bu gibi arızalar söz konusu değildir, dolayısıyla ihsanı ve iyiliği hiç kesilmez.

f) Allah'tan başkasının iyilik ve ihsanı sınırlıdır, belli şahıs ve varlıkları içine alır. Allah'ın terbiyesi, ihsan ve rahmeti ise her şeyi kapsamıştır. (Razî, *Mefatih*, I, 234)

71/2. Ey amellerin karşılıklarının verildiği Kıyamet Günü'nün sahibi! ﴿٢﴾ يَا مَالِكَ يَوْمِ الدِّينِ

"Din gününün maliki" tamlamasında geçen malik "malın, mülkün sahibi" demektir. "Din günü"nün ahiretteki hesaba çekme ve hüküm verme günü olduğu, bunu açıklayan başka ayetlerden anlaşılmaktadır. Allah Teâlâ bütün zamanlarda ve zaman kavramına bağlı olmaksızın mutlak hâkim, sahip, melik ve maliktir. Ancak Allah, dünya hayatında, imtihan için kullarına da sahiplik ve iktidar vermiş; imanı olduğu hâlde gaflet içinde bulunan kimseler –zaman zaman da olsa– Allah'ın sahipliği ve iktidarının bilincinde olmaya özen göstermemişler; imanı olmayanlar ise bunun şuurundan tamamen yoksun kalıp inkâr etmişlerdir. Ahiret âleminde kulun, bu görünürdeki ve geçici iktidarı da ortadan kalkacağı için Allah'ın melik ve malik sıfatı bütün azametiyle ortaya çıkacak, belli olacaktır. Bunun için ahirette O, gerçekte ve görünürde "melik ve malik"tir.

71/3. Ey sabredenleri seven! ﴿٣﴾ يَا مَنْ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ

"Nice peygamberler vardı ki, beraberinde birçok Allah erleri bulunduğu hâlde savaştılar da, bunlar, Allah yolunda başlarına gelenlerden dolayı gevşeklik ve zaaf göstermediler, boyun eğmediler. Allah sabredenleri sever." (3:146)

Sabır, Allah'ın emirlerini yerine getirme kararlılığıdır. Kötülüklerden uzak durma azim ve iradesidir. Bela ve musibetler karşısında dişini sıkıp yıkılmadan ayakta kalabilme çabasıdır. Görüldüğü gibi, sabır kurtuluşun anahtarıdır. Zaferin köprüsüdür. Sabırlı olan Allah erleri, can pazarı olan savaşta bile gevşeklik ve zaaf nedir bilmezler. Allah da tüm bu içeriğiyle sabırlı kullarını sever.

71/4. Ey tevbe edenleri seven! ﴿٤﴾ يَا مَنْ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ

"Allah tevbe edenleri de sever, temizlenenleri de sever." (2:222) "İlk günden takva üzerine kurulan mescit (Kuba Mescidi) içinde namaz kılman elbette daha doğrudur. Onda temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allah da çok temizlenenleri sever." (9:108)

Temizlik iki türlüdür: İç temizlik, dış temizlik. Birisinin yolu tevbeden, diğerinin yolu ise yıkanmadan geçer. İç temizlik aracı olan tevbe, bir anlık bir yanlış karar ve bilinçsizlikle geçici olarak kapısından uzaklaşılmış Allah'a yeniden dönüş yapmaktır. Tevbenin kökü, geçmişte yapılan kötülüklerden ciddi

gönül pişmanlığıdır. Gövdesi, onları derhâl terk etmek, meyvesi ise bir daha dönmemeye kesin kararla azmetmek ve kayıpları iyiliklerle telafi etmektir. Büyük veya küçük bir hata etse de, bunda ısrar etmeyen, içiyle dışıyla tertemiz, pırıl pırıl, çocuklar misali art niyetsiz kulunu Allah sever.

يَا مَنْ يُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ ۝٥

71/5. Ey maddî ve manevî kirlerden temizlenenleri seven!

Tertemiz olmağa çalışanları, terbiye ve ahlâka aykırı davranışlardan ve pislikten sıyrılıp ak pak olanları sever. O hâlde biz de Allah'ın sevdiği gibi olalım ve Allah'ın sevdiklerini sevelim.

71/6. Ey Allah'ı görür gibi ibadet edenleri

ve iyilik yapanları seven! ۝٦ يَا مَنْ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

Allah bu dünyayı bir saray gibi bilip, onu kuran ve içindeki bunca farklılık, renklilik ve çeşitlilikteki varlıkları aziz birer misafir gibi ağırlayan Kâinat Sultanı'nın sürekli gözlem ve gözetimi altında olduğunu bilerek, el attığı her işin hakkını veren, ilişkili bulunduğu herkese ve her şeye karşı dürüst olan kulunu sever.

Allah'ın sevmesi, kendi başına en büyük manevi mükâfat ve mutluluk kaynağı olmakla birlikte, dünyada türlü türlü nimetler, ahirette de gözlerin görmediği, kulakların işitmediği, hiçbir faninin akıl ve hayalinden bile geçmeyen mükâfatları da kazandırır. İşte tüm bu mükâfatları hak ettirecek, en geniş kapsamıyla iyi davrananları Allah sever. Demek ki, devlet ve servetlerin en büyüğü olan Allah sevgisini hak etmek için, büyük küçük demeden, önemli önemsiz gözetmeden, evrensel olan iyi davranışı prensip edinmelidir.

71/7. Ey yardım edenlerin en hayırlısı! ۝٧ يَا مَنْ هُوَ خَيْرُ النَّاصِرِينَ

Bir ayet-i kerîmede Yüce Allah bu vasfını şöyle dile getirir: "Sizin yârinız, yardımcınız Allah'tır. O, yardım edenlerin en hayırlısıdır." (3:150)

Yani, müminlerin yardımcısı sadece yüce Allah'tır ve en iyi yardımcı da O'dur. Mevla , dostlarını ve velayeti altındakileri korur. Onlara yardım eder ve menfaatlerini gözetir. Nitekim Uhud Savaşı'nda müslümanlar yenilmiş ve bir kısmı dağılmış olmalarına rağmen tamamen imha edilmekten Allah'ın yardımıyla kurtulmuşlardır. Allah'ın dostluğunu ve yardımcılığını kazanmış olan kimse başkalarının yardımına muhtaç olmaz. Çünkü en iyi yardımcı O'dur.

O'nun yardımının tecelli ettiği yerde mağlubiyet yoktur. Nitekim bir ayet-i kerimede şöyle buyrulmuştur: "Allah size yardım ederse artık sizi yenecek hiçbir kimse yoktur; eğer sizi yardımsız bırakırsa O'ndan sonra size kim yardım edebilir? Müminler yalnız Allah'a güvensinler." (3:160)

71/8. Ey müşkil meseleleri halledip hükme bağlayanların en hayırlısı! يَا مَنْ هُوَ خَيْرُ الْفَاصِلِينَ ۝٨

Bir ayet-i kerimede bu isim şöyle ifade edilir: "O, doğruyu eğriden ayırt edenlerin, hükmedenlerin en hayırlısıdır." (6:57)

O Yüce Mabud, hak ile batılın arasını en mükemmel şekilde ayırır ve ortaya çıkarır. O bütün mahlukatın üstünde bir hâkimiyete sahip bulunmaktadır.

يَا مَنْ هُوَ خَيْرُ الشَّاكِرِينَ ۝٩

71/9. Ey iyi amellere bol karşılık verenlerin en hayırlısı!

Allah, yapılan iyi işlere sadece bire bir karşılık vermez, en az bire on verir. Bu durum, hesapsız vermeye kadar çıkar. Tüm bu engin keremi düşünüldüğünde, O'nun bu yüce ismini hatırlamaktan insan kendisini alamaz.

71/10. Ey ifsat edenleri en iyi bilen! يَا مَنْ هُوَ اَعْلَمُ بِالْمُفْسِدِينَ ۝١٠

Yüce Allah'ın bu vasfı iki ayet-i kerimede geçmektedir:

"Eğer yüz çevirirlerse, hiç kuşkusuz Allah, bozguncuları çok iyi bilmektedir." (3:63)

"Onlardan Kur'ân'a iman edenler de var, iman etmeyenler de. Rabbin, hakkı yalanlayıp halk içinde fitne ve fesat çıkaranları pek iyi bilir." (10:40)

Kur'ân'a inanmayanlar "müfsid" olarak isimlendirilmektedir. Çünkü onların inkârları herhangi bir anlamlı sebebe değil, önyargıya ve nefsaniyete dayanmaktadır.

Bu hâlleriyle başkalarının inanmasına da engel olmaya çalışırlar. "Ve Allah müfsidleri en iyi bilendir." Çünkü O'ndan hiçbir şey gizli kalmaz. Onlar Kur'ân'ı, bir türlü Allah'ın Kitabı olduğuna ikna edilemedikleri için inkâr ettiklerine insanları inandırıp, onları aldatabilirler, fakat iyi niyetle davrandıkları yolunda Allah'ı kandıramazlar. Çünkü Allah, onların müfsit (bozguncu) olduklarını bilir. Onlar düzenbazdırlar ve kalblerinin ve bilinçlerinin sesini bastırmaktadırlar. Bile bile kulak ve zihinlerini gerçeğe kapamakta, dünya menfa-

atlerini, zevk ve sefalarını, şehvetlerini ve arzularını gerçeğe tercih etmektedirler. Onların "masum" günahkarlar değil de düpedüz "bozguncu-müfsit" olmalarının nedeni budur.

سُبْحَانَكَ يَا لَآاِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ نَجِّنَا مِنَ النَّارِ ۝

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-72-

وَاَسْئَلُكَ بِاَسْمَائِكَ

Allah'ım! Senden şu isimlerinin hakkı için istiyor ve yalvarıyorum:

يَا مُبْدِئُ ۝

72/1. Ey mahlukatı örneksiz, yoktan ve ilkin yaratan Mübdî!

Varlıkları maddesiz ve örneksiz olarak ilkin yaratan anlamına gelen Mübdî, Mûcid manasına yakındır. Her ikisi de "yaratan" demektir. Daha önce hiçbir benzeri yaratılmamış bir şeyi ilk yaratmaya ibda' denir. Bu ilk yaratma işini yapan da Mübdi' adını alır. İcat da yaratmak manasına gelmekle beraber, bunda, daha önce bir benzerinin yaratılmamış olması şartı yoktur.

Hàlık ismi ise, hem Mübdi'i, hem de varlıkları öldükten sonra yeniden dirilten anlamındaki el-Muîd'i ve aynı alandaki diğer isimleri de kuşatıcı olup hepsinden daha geneldir.

el-Mübdi' ismi Kur'ân'da bu kalıpla yer almamışsa da, bu ismin türetildiği "bir şeyi ilk olarak, örneksiz ve emsalsiz iken yapmak" anlamındaki "BDE" kökünden gelen bir fiilin kullanıldığı pek çok ayet vardır: "De ki: Allah'a ortak koştuklarınız arasında bir şeyi yokken, ilk defa yaratacak, onu ölümünden sonra hayata yeniden döndürecek (tekrar diriltecek) var mı? De ki: Önce yaratıp onu ölümünden sonra tekrar diriltecek olan Allah'tır. O hâlde nasıl (hak yoldan) döndürülüyorsunuz?" (10:34) "Varlıkları ilk defa yaratan, sonra da onları yeniden iade edecek olan O'dur. Bu (iade) O'na daha kolaydır. Göklerde ve yerde, en yüce sıfatlar O'nundur. O, izzet ve hikmet sahibidir." (30:27) "Göğü, kitabın sayfaları gibi düreceğimiz gün, her şeyi ilkin yarattığımız gibi, yeniden iade edeceğiz, bu Bizim üzerimizde bir vaattir, Biz muhakkak yapacağız." (21:104)

Esmâ-i Hüsnâ şârihleri, kaydettiğimiz bu ayetlerin de yöntemine uyarak genellikle Mübdi' (ilkin yaratan) ismiyle Muîd (yeniden iade eden) ismini birlikte açıklamaya tabi tutarlar.

Ezelde, zaman ve mekân mefhumları söz konusu değilken Allah tüm esmâ ve sıfatlarıyla kâmil bir şekilde vardı. Ortada hiçbir şeyin örneği ve vücudunun malzemesi de yoktu. Allah, varlığını ve kemalini duyurmak için mahlukatını sonsuz rahmet çerçevesinde, kâinatı bir şekil ve nizam üzerine yarattı. Her şeyin ilk örneğini meydana çıkardı.

Bediüzzaman, şu bilgileri veriyor:

Evet Kadîr-i Zülcelâl'in iki tarzda îcâdı var. Biri; ihtira' ve ibda' iledir. Yani hiçten, yoktan vücut veriyor ve ona lazım her şeyi de hiçten icat edip eline veriyor. Diğeri; inşa ile, sanat iledir. Yani kemal-i hikmetini ve çok isimlerinin tecellilerini göstermek gibi çok ince hikmetler için, kâinatın elementlerinden bir kısım mevcudatı inşa ediyor. Her emrine tabi olan zerreleri ve maddeleri, rızık verme kanunuyla onlara gönderir ve onlarda çalıştırır. Evet Kadir-i Mutlak'ın iki tarzda, hem ibda' hem inşa suretinde icadı var. Varı yok etmek ve yoku var etmek; en kolay en sühuletli, hatta daimî, umumî bir kanunudur. Bir baharda, üç yüz bin hayvan türü yaratıkların şekillerini, sıfatlarını, hatta zerrelerinden başka bütün keyfiyet ve hâllerini hiçten var eden bir kudrete karşı, "yoku var edemez!" diyen adam, yok olmalı! (*Lem'alar*, s. 193-194)

يَا مُعِيدُ ۝

72/2. Ey mahlûkatı öldükten sonra yeniden dirilten Muîd!

Muîd, Allah'a nispet edilince "yeniden yaratmayı ve öldükten sonra diriltmeyi" ifade eder. Pek çok ayette bu kökten türemiş birçok fiil tekrarlanarak öldükten sonra diriltme kavramına temas edilmiştir.

Kur'ân'da ilk yaratılışın yanında yeniden yaratılış ve diriltme konularının aynı ayetlerde ele alındığı görülür: "Ey kâfirler siz yok iken sizi ilk defa yaratıp dünyaya getiren, hayat veren Allah'ı nasıl inkâr ediyorsunuz? O sonra size ölümü tattıracak ve sizi tekrar diriltecek ve sonunda yine O'na döndürüleceksiniz." (2:28) Yine, Rum Sûresi 11. ayette "Allah önce yaratır, sonra O'nu tekrarlar. Nihayet ancak O'na döndürüleceksiniz" buyrulurken; Taha Sûresi 55. ayette de "Sizi ondan (topraktan) yarattık yine ona döndüreceğiz. Hem de ondan sizi bir defa daha çıkaracağız." buyrularak, hem ilk yaratışın Allah'a ait olduğuna, hem de öldükten sonra yeniden diriltilmeye açık bir biçimde dikkat çekilmiştir. Allah'tan başka yaratıcının olmadığına, ilk yaratıcının O, sonra yeniden yaratacak, diriltecek olanın da O olduğuna ise Yunus Sûresi 34. ayet-i kerimede söyle dikkat çekilmektedir. "De ki: Allah'a eş koştuğunuz ortaklarınızdan, önce yaratacak, sonra onu çevirip yeniden yaratacak olan var mı? De

ki: Önce yaratıp, sonra onu iade edecek, yeniden diriltecek olan Allah'tır. O hâlde nasıl (hak yoldan) döndürülüyorsunuz?"

Bediüzzaman, dolaylı da olsa, bu ismin bu dünyadaki tecellisini gösteren şu açıklamaları yapıyor:

"Ezelî Nakkaş olan Cenab-ı Hak, her bir asrı bir model yaparak kudret mucizeleriyle bezeli, taze bir âlemi ona giydiriyor. Her bir seneyi bir ölçü edinerek, rahmet harikalarıyla sanatlı hâle getirilmiş, taze bir kâinatı o bedene göre dikiyor. Her bir günü bir satır yaparak hikmet incelikleriyle süslü yeni varlıkları onda yazıyor. Hem o Kudreti Sonsuz, her bir asrı, her bir seneyi, her bir günü bir model yaptığı gibi, yeryüzünü, her bir dağ ve ovayı, bağ ve bostanı, her bir ağacı da birer model yapmıştır. Zaman zaman, taze taze birer kâinatı yeryüzünde kuruyor, birer yeni dünyayı icat ediyor. Birer âlemi alıp diğer mükemmel düzenli bir âlemi getiriyor. Her mevsim, her bağ ve bostanda taze taze kudret mucizelerini ve rahmet hediyelerini gösterir. Yeni birer hikmetli kitap yazıyor. Taze taze birer rahmet mutfağını kuruyor. Yenilenmiş bir sanatlı elbiseyi giydiriyor. Her baharda, her bir ağaca ipekten bir atlas misali taze bir çarşaf giydiriyor. İnci misali yeni bir süsle süslendiriyor. Yıldız misali rahmet hediyeleriyle ellerini dolduruyor. İşte şu işleri son derece güzel sanat ve mükemmel intizam ile yapan, şu birbiri arkasında gelen ve zaman ipine takılan seyyar âlemleri, son derece hikmet ve özen, mükemmel bir kudret ve sanat ile değiştiren Zât; elbette gayet Kadîr ve Hakîm'dir. Nihayet derecede Basîr ve Alîm'dir. Tesadüf O'nun işine karışamaz." (*Sözler*, s. 196-197)

"Canlı yeryüzü, bir baharda Sâni'a şehadet ettiği gibi; onun ölmesiyle, zamanın geçmiş ve gelecek iki kanadına dizilmiş kudret mucizelerine dikkatleri çeviriyor. Bir bahar yerine binler baharı gösteriyor. Bir mucize yerine binler kudret mucizelerine işaret eder. Ve onlardan her bahar, şu hazır bahardan daha kat'î şehadet eder. Çünkü geçmiş zaman tarafına geçenler, zahirî sebepleriyle beraber gitmişler; arkalarında yine kendileri gibi olan başkaları yerlerine gelmişler. Demek ki görünüşteki sebepler hiçtir. Yalnız bir Kadîr-i Zülcelâl, onları yaratıp, hikmetiyle sebeplere bağlayarak gönderdiğini gösteriyor. Ve gelecek zamanda dizilmiş hayat dolu olan yeryüzleri ise, daha parlak şehadet eder. Çünkü yeniden, yoktan, hiçten yapılıp gönderilecek, yere konup vazife gördürüp sonra gönderilecekler. (*Sözler*, s. 676-677)

Bunlar, Muîd isminin dünyadaki tezahür ve tecellileridir. Bu ismin asıl tecellisi ahirette mahlukatı yeniden yaratması ile gerçekleşecektir.

İşte o gün gelince Allah, va'dini yerine getirecek, herkesin çürümüş bedenini suya, havaya, toprağa dağılmış olan aslî unsurlarını tekrar birleştirecek, parmak uçlarındaki çizgilere varıncaya kadar en ince hususiyetlerini çevirip yeni baştan yaratacak ve her bedenin ruhunu kendisine iade edecektir.

Kul, kendisini ilkin benzersiz bir şekilde yaratan Rabbinin, ölümle hayatına geçici olarak son vereceğini, ardından ebedî bir hayatta hiç ölmemek üzere yeniden yaratacağını düşünmeli, bu hayat ve vücudun büyük bir görev için kendisine verildiğini bilerek var gücüyle o ebedî hayatı için çalışmalı, başladığı hayırlı işleri hiç kesintiye uğratmadan devam ettirmelidir.

72/3. Ey her şeyi muhafaza eden, hiçbir şeyi unutmayan, afet ve belalardan koruyan Hafîz! ۞ يَا حَفِيظُ

Allah, yapılan işleri bütün tafsilatıyla tutan, kaydeden, her şeyi belli vaktine kadar afetlerden ve belalardan saklayandır.

Allah, gökleri, yeri ve bütün yaratılmışları belirlenen ömürlerini tamamlayıncaya kadar, her türlü afetlerden ve belalardan muhafaza buyurmaktadır. Bu sayededir ki, fezalar içinde ölçüye sığmaz bir hızla uçuşan sayısız cisimler, birbiriyle çarpışmadan, her biri kendisi için çizilmiş sınır içinde yüzmektedir. Her saat dünyamıza doğru sayısız gök taşı yönelip mermi hızıyla gelmektedir. Fakat, atmosferi dünya sarayımız için koruyucu bir tavan yapan Allah'ın, Hafîz ismiyle biz canlı kullarını korumasıyla o dağlar büyüklüğündeki göktaşları dünyamıza ulaşmadan havada yanarak kül hâline gelir, zerreleri bile kaybolur. Uzaydan bize yönelip gelen sayısız ışınlar da aynı atmosfer tarafından süzgeç gibi süzülmekte, zararlı olanları engellenmekte, faydalı olanları ise dünyamıza iletilmektedir. Bu da Allah'ın Hafîz isminin bir tecellisidir.

Allah her yarattığına, kendine zararlı olan şeyleri bilecek bir his ilham buyurmuştur. Bu da Hafîz isminin tecellilerindendir. Mesela, bir hayvan, kimyevî tahlil raporuna muhtaç olmadan, kendine zararlı olan otları bilir ve yemez.

Aynı zamanda her bir canlı kendisini savunacak, hayatını müdafaa edecek birer çeşit silahla donatılmıştır. Yeryüzü ordugâhında aslandan karıncaya, dikenli bir ağaçtan ısırgan otuna, süt gibi fakat yakıcı sıvılar salgılayan bitkilere kadar her bitki ve hayvan birer silahla donatılmıştır. Bu da, Allah'ın Hafîz isminin tecellisidir. Allah yaratıklarını bu şekilde de koruyor.

Canlıların vücuduna hatta kan hücrelerinin arasında birer savunma sistem ve teşkilatı kuran Allah'ın hıfz ve himayesi ne büyük ve geniştir!

Allah, Hafîz ismiyle insanlara zararlı şeyleri haram kılmıştır. Onların maddî varlıklarını zehirleyen her türlü maddeyi, fuhşu, alkolü ve benzerlerini yasakladığı gibi, manevî yapılarını zehirleyen inkârı, sapıklığı, cahilliği vs.'yi de haram kılmıştır. Bu da koruyuculuğunun bir tecellisidir.

İnsan aciz bir varlıktır. Hayatı ve dünyası tehlikeler, sıkıntılar ve musibetlerle doludur. Bir veba veya verem mikrobundan tutun, ta gökteki kuyruklu

bir yıldıza kadar her şey onu tehdit ediyor. İnsan tek başına bütün bu hadsiz düşmanlarıyla baş edemiyor. Kısaca, insanın çevresinde ona zarar verebilme istidadında olan sayısız bakteri ve mikroplar, ona zarar vermek şöyle dursun, pek çoğu insan için son derece faydalı ve hayatı için vazgeçilmez birer unsurdurlar. Zararlı olanlarına karşı da Allah Teâlâ sayısız çareler, ilaçlar, tedbirler yaratarak insanı bu yönden de korumuştur. Zaten bu şekilde yaratılmasının hikmeti de onu duaya, Rabbinin himayesine sığınmaya, kısaca hayatının gayesi olan halis bir kulluğa sevk etmektir.

Allah kudret ve rahmetiyle, çaresiz kalmış, dara düşmüş ve sıkıntıya dûçar olmuş her kulun sığınağıdır. O'nun himayesi öyle bir koruyucu kaledir ki, oraya sığınan bir kimse asla mağlup olmaz. Yeter ki, kul, böyle muhkem bir sığınağının bulunduğunu bilsin ve şuurî olarak oraya iltica etsin. Fakat, kişi, genişlik ve rahatlık zamanında Allah'ı unutmayacak ki, Allah da darlık ve sıkıntı zamanında onun imdadına koşsun ve onu hususî himayesine alsın.

Öte yandan Allah yine bu ismiyle, yaratıkları tarafından yapılan hiçbir şeyi kaçırmaz. İyi olsun kötü olsun kullarının yaptıkları bütün işleri, konuştukları bütün sözleri, kafalarındaki bütün düşünce ve niyetleri bir bir bilir, hiçbirini unutmaz, hiçbirinde yanılmaz, hiçbirini başkalarıyla karıştırmaz. İyilik ve kötülüğün zerresini kaybetmez, yapanlar cezalarını ve mükâfatlarını bulur.

Bediüzzaman, bu manasıyla Hafîz isminin kâinattaki bazı tecellilerini ve ahiret ile olan ilişkisini öz olarak şöyle açıklar:

Şu kâinatı idare eden Zat, her şeyi düzenlilik ve ölçü içinde muhafaza ediyor. Düzen ve ölçü ise, ilim ve hikmetin, irade ve kudretin neticesidir. Görüyoruz ki, sanat eseri her varlık, vücutça son derece intizamlı ve ölçülü yaratılıyor. Hem hayatı süresince değiştirdiği şekiller de, her biri intizamlı olduğu hâlde, hepsi birden düşünüldüğünde de bir intizam dâhilinde oldukları görülüyor. Zira vazifesinin bitmesiyle ömrüne son verilen ve şu görünen âlemden göçüp giden her şeyin, Hafîz olan Allah tarafından, birçok suretleri levh-i mahfuzlar hükmünde olan hafızalarda ve bir çeşit misalî aynalarda muhafaza edilip, hayat tarihi, çekirdeğinde, neticesinde nakşedilip yazılıyor. Görünen ve görünmeyen aynalarda kalıcı hâle getiriliyor. Mesela insanın hafızası, ağacın meyvesi, meyvenin çekirdeği, çiçeğin tohumu, hafîziyet kanununun kuşatıcılığını gösteriyor.

Mesela, görülüyor ki, koca baharın çiçekli, meyveli bütün varlıkları ve bunların kendilerine göre bütün amelleri, teşkilatının kanunları, suretlerinin örnekleri, sınırlı bir miktar tohumcuklar içerisinde yazılarak muhafaza ediliyor. İkinci baharda kendilerine göre bir muhasebe içinde, amel sayfaları açılıp, mükemmel bir intizam ve hikmet ile kocaman bir diğer bahar âlemi meydana getirilmekle, hafîziyetin ne derece kuvvetli bir genişlikle cereyan ettiği gösteriliyor.

Şu hafiziyetin bu şekilde tecellisinden anlaşılıyor ki, şu varlıkların Sahibi, mülkünde cereyan eden her şeyin kayıt ve zaptına büyük bir özen gösterir. Hâkimiyet vazifesinde nihayet derecede dikkat eder. Rububiyet saltanatında gayet ihtimam gösterir. O derece ki, en küçük bir hadiseyi, en ufak bir hizmeti yazar, yazdırır. Mülkünde cereyan eden her şeyin suretini çok şeylerde saklayıp muhafaza eder. Şu hafiziyet işaret eder ki, önemli bir muhasebe-i a'mâl defteri açılacak ve bilhassa mahiyetçe en büyük, en değerli, en yüksek bir yaratık olan insanın büyük olan amelleri, önemli olan fiilleri, mühim bir hesap ve tartıya tabi tutulacak ve amel sayfaları neşredilecektir. (*Sözler*, s. 77-79)

Acaba hiç mümkün müdür ki, gökte, yerde, karada, denizde; yaş kuru, küçük büyük, önemli önemsiz her şeyi mükemmel bir intizam ve ölçü içinde muhafaza edip, bir tür muhasebeyle neticelerini elekten geçiren bir hafiziyet tarafından; insan gibi büyük bir manevî yapıda, yeryüzünün halifeliği gibi bir rütbede, büyük emaneti taşımak gibi büyük vazifesi olan beşerin, Allah'ın her şeyi kapsayan Rububiyetine temas eden amelleri ve fiilleri muhafaza edilmesin, muhasebe eleğinden geçirilmesin, adalet terazisinde tartılmasın, layık bir ceza ve mükâfat görmesin? (*Sözler*, s. 77)

Bu isimden hisselerini alanlar, gönül ve organlarını kötülüklerden korurlar. Dinî hayatlarını, yıkıcı öfkelerden, kötü arzulardan, nefis ve şeytanın kandırıcılığından muhafaza ederler. Çünkü, Cenab-ı Hakk'ın, bu dünyada istisnasız her şeyi kaydettiğini, büyük bir muhafaza kanunu ile iş gördüğünü, bunun da büyük bir mahkemede, pek büyük bir muhasebeye yönelik olduğunu bilirler. Hem bu dünyada hem de ebedî hayatta Allah'ın özel gözetim ve himayesine layık olabilmek için, kendilerinin de Allah'ın emir ve yasaklarını gözetmeleri gerektiğinin bilincindedirler.

72/4. Ey her şeyi ilim ve kudretiyle kuşatan Muhît! ۞ يَا مُحِيطُ

Muhît, ihata mastarından ism-i faildir. "İhata eden", "kuşatan" demektir. Nimet ve keremi her ihtiyacı olana kâfi gelen, bol bol ihsan eden, ilmi cümle eşyayı içine almış, rızkı bütün mahlukata şamil ve rahmeti her şeyi kaplamış, bilhassa insanları ve yaptıklarını çok iyi bilen, iyileri mükâfatsız ve kötüleri cezasız bırakmayacak olan Allah demektir.

Allah'ın sadece bu saydığımız isim ve sıfatları değil, diğer bütün isim ve sıfatları da nihayetsiz derecede şümullu ve ihatalıdır. Zerrelerden güneşlere kadar bütün varlıklar O'nun ilim, hikmet, kudret, rahmet ve inayet vs. deryasında yüzmektedir. O bütün isim ve sıfatlarıyla her şeyi her yönüyle kaplamış ve avucuna almıştır. O'nun tasarruf, tedbir ve idaresinin dışına taşan hiçbir varlık yoktur.

Özellikle Kur'ân-ı Kerîm'de mağfiretinin geniş olduğunu ifade buyuruyor. (53:32) Bununla bütün günahları affedebileceğine işaret ediyor.

Allah'ın bu ismi Kur'ân'da sekiz defa geçer. (2:19; 3:120; 4:108,126; 8:47; 11:92; 41:54; 85:20) Bu ayetlerde bilhassa, "kendisinden kaçılamayan" manasını, ilim ve kudretinin eksiksizliğini, aciz ve gafil olmadığını ifade sadedinde kullanılmıştır.

يَا حَمِيدُ ۝

72/5. Ey hamd ve senaya en çok layık olan ve çok övülen Hamîd!

Hamîd ismi Kur'ân'da 16 defa geçer. Kur'ân'da, şu özellikleri münasebetiyle Allah'a hamd edildiğini görüyoruz: Âlemlerin Rabbi, Rahmân ve Rahîm, hesap gününün hükümranı olduğu (1:2-4); gökleri ve yeri, karanlıkları ve aydınlığı yarattığı (16:1); göklerde ve yerde hükümran, her şeyi hikmetle yapan ve her şeyden haberdar olduğu (34:1); has kuluna, eğrilik taşımayan dosdoğru bir kitap indirdiği. (18:1) Ayrıca, insanların (17:111; 14:39), meleklerin (39:75; 2:30), gök gürültüsü gibi meteorolojik unsurların (13:13), kısaca, anlayamadığımız bir dil ile istisnasız tüm varlıkların (17:44) Allah'ı övdüğü belirtilir.

Görebilen ve duyabilen için, kâinat sergisinde sıra sıra dizilmiş ihsanları, açık bir dil ile O'nu övüyor. Yeryüzü çarşısında sergilenmiş tüm nimetleri, O'na olan hamdlerini ilan ediyor. Rahmet ve kereminin her yönden ölçülü ve tartılı çeşit çeşit meyveleri, O'nun cömertlik ve lûtfuna tanıklık etmekle şükrüne davet ediyor.

Övgüye konu olan nimeti de, nimeti getiren varlıkları da, nimet verme ve iyilik etme güç ve yeteneğini de veren O'dur. İyilik ve nimetlerin zahiri sahipleri ise, birer vasıtadan ibarettirler. Bütün varlıklarda övgü ve sena nedeni olan tüm üstün nitelik ve güzel vasıflar hep O'nun eseridir. Dolayısıyla, ezelden ebede kadar hangi nimet ve iyilik vesilesiyle olursa olsun ve kimden kime yapılırsa yapılsın bütün övgüler gerçekte O'na gider.

Kâinatta bir tek nimete gerçekte sahip olan, bütün nimetlere de sahiptir. Bir elmayı yaratan da, dünyayı döndürerek mevsimleri peş peşe getirip yeryüzündeki tüm elmaları yaratan da O'dur. Çünkü, aralarında mühür birliği vardır. Elmayı yaratan, yeryüzünde rızka vesile olan ve beslenmemizi sağlayan tüm meyve ve rızıkları da yaratandır. Demek ki, en küçük bir canlıya en cüz'î bir nimeti veren, doğrudan doğruya kâinatın Yaratıcısı ve besleyicisi olabilir. Öyleyse her türlü şükür ve hamd de doğrudan doğruya O'na aittir.

Şu âleme bakıldığında, tavanı gülümseyen yıldızlarla bezenmiş, tabanı süslü varlıklarla şenlenmiş bir saray, bir bahçe biçiminde görünüyor. Tavanındaki

tüm o parlak, düzenli ve yüksek cisimler, zeminindeki bitki ve hayvan denilen hikmetli, sanatlı ve süslü varlıklar hep O'nun kudret mucizeleri ve sanat harikalarıdır. O'nu tanıtıyor, övüyor ve sevdiriyorlar. Hepsi de, muntazam görünüşleri ve ölçülü şekilleriyle O'nun birliğinin ilancısı ve şahitleridirler. Yeryüzü bahçesindeki ağaçların dallarına takılmış, ilimle, hikmetle, keremle yoğrulmuş, güzel ve hoş yapılı çeşit çeşit şekil, renk ve desenlerdeki meyveler ve çiçekler, türlü diller ile o güzel rahmetin ve mükemmel keremin hediye ve ihsanları olduklarını ilan ediyorlar.

Bazı kimselerin bu hamdi yerine getirmemeleri, O'nun övülmeye layık olduğu ve övülmesi gerektiği gerçeğini ortadan kaldırmaz. Mesela, muhtaç biri, kendisine padişahın değerli hediyelerini getiren yoksul bir hademenin ayağını öpüp, asıl hediye sahibini tanımama akılsızlığını gösterse bile, hediyenin gerçek sahibi olan o padişah, yine de teşekküre, övgüye layıktır. O şahsın kadirbilmezliği, padişahın övülmesi gereğini ortadan kaldırmaz. Başkalarınca övülmesine mani olmaz. Bunun gibi, nimetlerin zahirî sebeplerini övüp, Gerçek Sahibini unutmak; her türlü nimetin kaynağı olan Allah'ın hamde layık olduğuna ve fiilen de sayısız yaratıkları tarafından hamd ve sena edilmesine engel değildir.

Musibet gibi görünen bazı İlahî icraatlar da aslında birer nimet olup hamdi gerektirirler. Hastalık ve ihtiyarlık, görünüşte acı ve soğuk iseler de, aslında diğer birçok hikmetlerinin yanında, bize ahireti hatırlattıkları ve gideceğimiz öteki dünya için hazırlık yapmaya sevk ettikleri için birer nimettir. Ölümün bile, hikmetleri düşünüldüğünde büyük bir nimet olduğu idrak edilir. Kimden geldiği bilindikten ve iman ile hikmeti anlaşıldıktan sonra, en hoşlanmadığımız bir hadise bile bize gülümser. Neticesi şifa olan acı bir ilaç hükmüne geçer ve gönül gözü açık olanlar için hamde vesile olur.

Bir mümin, ne kadar çok övgüye layık hâl ve davranışlara sahip olmaya çalışırsa bu ismin tecellisine o ölçüde mazhar olur. Bu isimden ders alan bir mümin, Allah'tan gelen acı tatlı her şeye sabreder, şükreder. Çünkü, O'ndan ancak hayır ve fayda geleceğini, her işinin sonuç itibariyle hayırlı olduğunu bilir. Tevekkül eder, huzur bulur.

72/6. Ey azamet, şan, şeref ve hâkimiyeti sonsuz Mecîd! يَا مَجِيدُ ٦

Mecd mastarı, sözlükte kerem ve ululukta enginlik anlamına geliyor. Allah'ın Mecîd sıfatı da bu kökten gelmektedir. Mecîd ismi, Kur'ân'da bir yerde açıkça Allah'ı nitelemek için getirilmiştir. (11:73) Bir ayette de, Allah'ı mı yoksa Arş'ını mı nitelediği ihtilaflı bulunmaktadır. (85:15) el-Halimî, Mecid'i şöyle tanımlıyor: "Erişilmesi imkânsız ve kuvvet sahibi olduğu hâlde hamde (övgüye) layık olan." (Beyhakî, *a.g.e.*, s. 39) Ona göre bir kimseye Mecîd denmesi için

kendisinde şu iki unsurun bir arada bulunması gerekir: Ulaşılamayacak derecede izzet ve şevketi olacak, fakat bu şevketinin yanında güzel hasletleri ve fiilleri bulunacaktır. Allah Teâlâ kendisine erişilmekten münezzehtir. Bununla beraber ihsan ve in'am eden fazl ve lûtuf sahibidir ki, insan O'nun nimetlerini saymaktan acizdir. Alûsî, daha ziyade azamet manasını tercih ediyor. (Yıldırım, *a.g.e.*, s. 169) Gazâlî ise, Mecîd'i, "Zât'ı yüksek (şerefli), fiilleri güzel, nimeti ve ihsanı bol olan" diye tarif eder ve şöyle der: "Zât'ının şerefinin yanında fiil güzelliği de olursa buna mecd denilir. (...) Sanki Mecîd ismi, Celîl, Vehhâb ve Kerîm isimlerinin manalarını kendisinde toplamaktadır." (Gazâlî, *a.g.e.*, s. 88)

Bu noktaları biraz daha açacak olursak diyebiliriz ki:

Mecîd'in Arapça'daki bu manasına göre, mesela, güzel ahlakından dolayı gönüllerde taht kurmuş, fakat herhangi bir kuvvet karşısında mağlup, aciz ve çaresiz bir kimseye "mecîd" denmediği gibi, haydutlukla geçinen, sarp dağlarda müstahkem bir kaleye kapanmış, erişilmez eşkıyalara da "mecîd" denmez.

Allah mutlak ve gerçek bir yücelik ve yükseklik sahibidir. Göklerde ve yerde en yüksek şan ancak O'nundur. O'na el ermez, güç yetmez. O, ordularla kuşatılmaz, kuvvetlerle mağlup edilmez. Buna rağmen kullarına, kendilerinden daha yakın ve daha merhametlidir. Af ve ihsanı bol, rahmet ve inayeti hudutsuzdur. Nimetleri sayılamaz, kerem ve bağışı rakamlara sığmaz, üstün niteliklerinin haddi hududu yoktur. Her namazın son oturuşunda okuduğumuz salavât duasında "inneke Hamîdun Mecîd = şüphesiz Sen, çok hamde layık ve şanı yücesin" cümlesinde de Mecîd'in bu anlamına işaret bulunabilir.

Bu isimden ders ve hisse alan bir mümin, elden geldiğince güçlü, kuvvetli ve izzetli olmalı, ancak bu durumu kesinlikle insanların yanına yaklaşmalarına, iyilik ve kereminden istifade etmelerine engel olmamalıdır. O, âdeta güneş kadar yüksek ve büyük olmalı, ancak tüm canlıların başını ışığıyla okşamalı ve hepsini sımsıcak hararetiye kucaklayıp ısıtmalıdır.

72/7. Ey her türlü mahlukata münasip rızkı veren;

her şeyin tedbir ve idaresini üzerine alan Mukît! (٧) يَا مُقِيتُ

Mukît ismi hakkında çok değişik açıklamalar yapılmıştır. Hafîz, Şehîd, Kadîr, her şeyin tedbir ve idaresini üzerine alan gibi anlamlarını başka âlimlerden nakleden Taberî, kendisi de değişik şiirler ve Hadislerden deliller getirerek Kadîr anlamını tercih eder. (Taberî, *Tefsir*, VIII, 583-585) el-Halimî ise şu açıklamada bulunur: Mukît, nimet ve yardımıyla imdat eden Mümid'dir. Bu vasfın aslı, bünyeye kuvvet veren "kût"tan gelmektedir. Allah, canlıların bedenlerini,

vakit vakit çözülen ve gidenlerin yerini yeni unsurların almasıyla yenilenen bir nizama tabi olarak yaratmıştır. İrade ettiği belirli bir vakte kadar, bedenin varlıkta durmasını, devamlı surette yenilemekle, Allah, canlılara Mukît vasfıyla imdat etmektedir. (Beyhakî, *a.g.e.*, s. 66)

Bu isim, Kur'ân-ı Kerîm'de bir ayet-i kerimede geçmektedir. Bu ayetin meali şöyledir: "Her kim iyi bir şefaatte bulunursa, o iyilikten ona bir nasip vardır. Her kim de kötü bir şefaatte bulunursa ona da o kötülükten bir hisse vardır. Allah, her şey üzerinde Mukît'tir." (4:85)

Bu ayette geçen Mukît ismi, daha çok Hafîz, Şehîd, Muhît gibi manaları hatıra getiriyor.

Gazâlî de bu ismi şöyle açıklamaktadır: "Mukît'in manası, azıkları yaratan ve onları bedenlere -ki bunlar yiyeceklerdir- ve kalplere -ki bunlar (ma'rifet) bilgidir- ulaştırandır. Buna göre, Mukît, Rezzâk manasındadır. Ancak bu ondan daha hususidir. Çünkü, rızık azık olanı da olmayanı da içine almaktadır. Azık, bedenin devamı için kendisiyle yetinilen şeydir. Bu ismin, bir şeye egemen olan ve ona gücü yeten anlamı da vardır. Egemen olma, ilim ve kudret ile olur. Bu manaya 'Allah, her şey üzerinde Mukît'tir' (4:85) ayeti delâlet etmektedir. Burada Mukît, muttali' (haberdar) ve Kâdir demektir. Bu durumda da, Mukît hem ilmi hem de kudreti içine alır ki, ayrı ayrı Kâdir ve Âlim sıfatlarından daha tamdır. Çünkü her ikisinin manasını birden içine almaktadır. Bu açıklamalarımızla bu isim, müteradif (onlarla eşanlamlı) olmaktan çıkmış bulunmaktadır. (Gazâlî, *a.g.e.*, s. 81)

Bu isimden ders alan bir mümin, çevresinde olup bitenlerden haberdar olarak ve güçlü olmaya gayret ederek, elinden geldiğince uzak yakın ayırımı yapmadan muhtaç insanların, hatta tüm canlıların ihtiyaçlarını karşılamaya çalışır.

يَا مُغِيثُ ﴿٨﴾

72/8. Ey darda kalan çaresizlerin imdadına koşan Muğîs!

Allah, zor anında kulunun yardımına koşandır. Sıkıntılı anında imdadına yetişendir. Sonsuz re'fet ve rahmetiyle yardım severliğini her vesileyle gösterendir. Mesela, susuzluktan şerha şerha yarılmış topraklara, rahmete hasret kalmış bitki, hayvan ve insanlara yağmurla imdada koşandır.

72/9. Ey istediğine izzet veren ve şereflendiren Muizz! ﴿٩﴾ يَا مُعِزُّ

Bu isim, bir sonrakiyle birlikte açıklanır.

72/10. Ey istediğini zelil kılan Müzill! يَا مُذِلُّ ⓾

Muizz, izzet veren, ağırlayan, değerli ve şerefli kılan, güçlü, yenilmez ve üstün hâle getiren; Müzill ise zillete düşüren, hor ve hakîr eden, alçaltan demektir.

Yüce Allah, Kur'ânda bu iki sıfatına işaret etmekte ve tecellilerine örnek getirmektedir: "De ki: Ey mülkün sahibi Allah'ım! Mülkü dilediğine verir, dilediğinden çekip alırsın. Dilediğini aziz, dilediğini zelil edersin. Şüphesiz ki Sen her şeye Kadir'sin. Geceyi gündüze katarsın, gündüzü de geceye. Ölüden diriyi çıkarırsın, diriden de ölüyü. Dilediğini de hesapsız rızıklandırırsın." (3:26-27)

Allah, hükümranlığın, güç ve saltanatın hakiki sahibidir. Bunların bir parıltısını kullarından dilediğine verir, verdiklerinden de dilediğinde çekip alır. Nasıl ki, geceyi gündüze çevirir, gündüzü de geceyle karartırsa; yine, toprak gibi kuru bir maddeden, bitkilerin yaprak ve çiçeklerini dokumak, çekirdek sperm ve yumurta gibi bir nevi cansız olan maddelerden filiz, insan ve kuşlar çıkarmak suretiyle ölüden diriyi meydana getiriyor ve bütün bunların hayatlarına son vererek hepsini toprağa döndürmek suretiyle ölüme mazhar ediyorsa, izzetle diriltmek ve zilletle bir çeşit öldürmek de O'nun elindedir.

Mesela, Hz. Muhammed ve sahabilerini aziz, onların düşmanlarını zelil; müminleri imanla aziz, kâfirleri ise tercih ettikleri inkârla zelil; salih kullarını ihlasla aziz, iki yüzlüleri riyayla zelil; dostlarını Cennet'e girdirmek ve onlara cemalini göstermekle azîz, düşmanlarını Cehennemle ve Kendinden uzaklaştırmakla zelil; yine kendilerinin tercihiyle bazı kullarını kanaat ve tevekkül ile aziz, diğerlerini hırs ve aç gözlülükle zelil eden hep O'dur.

En büyük zilletlerden biri de esarettir. Esaret çeşit çeşittir. Nefis ve şeytanın esareti var. Heva ve hevesin esareti var. Şüphe ve kuruntuların esareti var. Dünya sevgisinin esareti var. Zalimlere ve diktatörlere esaret var. Hapishanelere düşmek suretiyle esaret var. Düşman ordularının elinde esir olmak var. Allah, kullarını bütün bu esaretlerden kurtarır. Onları kendine aziz bir kul yapar. Yeter ki, samimi bir şekilde ve gönülden O'na müracaat edilsin, O'nun kapısı dua ve niyaz ile çalınsın. Allah Kendisine hakkıyla kul olanları başkalarına kulluktan er geç kurtarır.

Allah'ın izzet ve zillet vermesi gelişigüzel ve keyfî değil, bir kanun iledir. O, izzet ve zillet vesilelerini belirlemiş, bunu gerek Kur'ân'a ve gerekse ikinci büyük kitabı olan kâinata yerleştirmiştir. İzzetin kapısı, yukarıda da işaret edildiği gibi başta iman ve en geniş manasıyla hakiki hürriyettir. Zilletin kapısı ise, başta Allah'ı tanımama demek olan inkâr ve her çeşidiyle esarettir. Nitekim Allah, Âlemlerin Rabbini bırakıp buzağı heykeli gibi aciz ve adi bir varlığı tan-

Birinci Sikke: Ferdiyet cilvesi, kâinat yüzünde öyle bir sikke-i vahdet koymuştur ki, kâinatı tecezzi kabul etmez bir kül hükmüne getirmiştir. Bütün kâinata tasarruf edemeyen bir zat, hiçbir cüz'üne hakikî malik olamaz. O sikke de şudur: Kâinatın mevcudatı, envaları, en muntazam bir fabrika çarkları gibi birbirine muavenet eder; birbirinin vazifesini tekmile çalışır. Öyle bir tesanüd, öyle birbirine muavenet, öyle birbirinin sualine cevap vermek ve birbirinin imdadına koşmak ve birbirine sarılmak, birbiri içine girmek suretiyle öyle bir vahdet-i vücud teşkil ediyorlar ki; bir insanın cesedindeki unsurlar gibi, birbirinden kabil-i tefrik olmaz. Bir unsurun dizginini tutan, umumun dizginlerini tutamazsa, o tek unsurun dizginini zapt edemez.

İşte kâinatın simasındaki bu teavün, tesanüd, tecavüb, teanuk; pek parlak bir sikke-i kübra-yı vahdettir.

İkinci Sikke: Zeminin yüzünde ve bahar simasında öyle bir parlak hatem-i ehadiyet ve sikke-i vahdaniyet İsm-i Ferd'in cilvesiyle görünüyor ki, Küre-i Arz'ın yüzünde bütün zihayatı bütün efradıyla ve ahval ve şuunatıyla idare etmeyen ve umumunu birden görmeyen ve bilmeyen ve icat etmeyen bir zat, icat cihetinde hiçbir şeye karışmadığını ispat ediyor. O sikke de şudur: Zeminin yüzünde madeni maddelerin, unsurların ve camidat mahlukatın gayet muntazam, fakat gizli sikkelerinden kat'-ı nazar; yalnız iki yüz bin hayvanat taifelerinin ve iki yüz bin nebatat enva'ının atkı ipleriyle dokunan nakışlı şu sikkeye bak ki: Birden bahar mevsiminde, zeminin yüzünde, birbiri içinde, beraber, ayrı ayrı şekilleri, ayrı ayrı hizmetleri, ayrı ayrı rızıkları, ayrı ayrı cihazatları; hiçbirini şaşırmayarak, yanlış etmeyerek, nihayet karışıklık içinde nihayet derecede temyiz ve tefrik ile, gayet hassas bir mizanla her bir şeye lazım olan her şeyleri külfetsiz tam vaktinde umulmadığı yerden verildiğini gözümüzle gördüğümüzden, zeminin simasında o keyfiyet, o tedbir, o idare öyle bir hatem-i vahdaniyet ve öyle bir sikke-i ehadiyettir ki; bütün o mevcudatı birden, hiçten icat edip beraber idare etmeyen bir zat; rububiyet ve icat cihetiyle hiçbir şeye karışamaz. Çünkü karışmış olsa, o hadsiz geniş müvazene-i idare bozulacak. Fakat insanların o kavanin-i rububiyetin hüsn-ü cereyanlarına yine emr-i İlahî ile surî bir hizmeti var.

Üçüncü Sikke: İnsanın yüzünde. Belki, insanın yüzü öyle bir sikke-i ehadiyettir ki, Âdem zamanından ta kıyamete kadar gelmiş ve gelecek bütün efrad-ı insaniye birden nazar-ı mütalaasında bulunmayan ve her birine karşı o tek yüzde birer alamet-i farika koymayan ve o küçük yüzde hadsiz alamet-i farika bırakmayan bir sebep, bir tek insanın yüzündeki hatem-i vahdaniyete icat cihetiyle el uzatamaz. Evet insanın yüzüne o sikkeyi koyan zat, elbette bütün efrad-ı insaniye nazar-ı şuhudunda ve daire-i ilmindedir ki, her bir insanın siması göz, kulak, ağız gibi âza-yı esasîde birbirine benzediği hâlde, birer alamet-i farika ile, hiçbirisine tamam benzemez. Nasıl ki o simada göz, kulak gibi azaların umum efradında birbirine benzediği, o nev'-i insanın Sâni'i bir, vâhid

olduğuna şehadet eden bir sikke-i tevhiddir; öyle de: Hukuk-u insaniyenin muhafazası için sair enva'ın fevkinde olarak, o simalarda birbirine iltibas olmamak ve birbirinden tefriki için, hikmetli pek çok alamet-i farika ile iftirakları, o Sâni'-i Vâhid'in iradesini, ihtiyarını ve meşietini göstermekle beraber, ayrı ve çok dakik bir sikke-i ehadiyet oluyor ki; bütün insanları, hayvanları, belki kâinatı halk etmeyen bir zat, bir sebep o sikkeyi koyamaz." (*Lem'alar*, s. 318-319)

يَا مَنْ هُوَ صَمَدٌ بِلَا عَيْبٍ ۝

73/3. Ey kusur ve ihtiyaçtan münezzeh olan Samed!

Samed ismi 32/9'da genişçe açıklandığı için burada tekrarla açıklamak istemiyoruz. Oradaki açıklamamızda da görüldüğü üzere, "Samed" kelimesinin çok farklı ve zengin bir içeriği var. Bu manalardan birisi de, burada da vurgulandığı gibi, "kusur"dan münezzeh ve uzak olmaktır.

Bediüzzaman'a göre, insan hayatının sırr-ı hakikati, tecelli-i ehadiyete ve cilve-i samediyete ayna olmaktır. Yani bütün âleme tecelli eden isimlerin bir odak noktası hükmünde bir kapsayıcılıkla Ehad ve Samed olan Zât'a aynalıktır. (*Sözler*, s. 128-129)

73/4. Ey çifti bulunmayan Vitr! ۝ يَا مَنْ هُوَ وِتْرٌ بِلَا شَفْعٍ

Allah, eşi ve çifti bulunmayan; zat, sıfat ve isimleriyle tek ve emsalsiz olandır.

73/5. Ey veziri bulunmayan Rab! ۝ يَا مَنْ هُوَ رَبٌّ بِلَا وَزِيرٍ

Allah, rububiyet saltanatında, yardımcı, destekleyici ve vezirlerden münezzeh ve ihtiyaçsız olandır. "O Mâlik-i Zülcelal'in ne mülkünde, ne rububiyetinde, ne uluhiyetinde şerik ve naziri yoktur; muin ve vezire muhtaç değil; her şeyin anahtarı O'nun elindedir; her şeye Kadir-i Mutlak'tır. Esbap, bir perde-i zahiriyedir; tabiat, bir şeriat-ı fıtriyesidir ve kanunlarının bir mecmuasıdır." (*Ene ve Zerre Risalesi*, s. 14)

73/6. Ey fakirliği bulunmayan Ğanî! ۝ يَا مَنْ هُوَ غَنِيٌّ بِلَا فَقْرٍ

21/4'te Ğanî ismiyle ilgili geniş açıklama geçti. Buna göre Allah, muhtaçlık ve yoksulluğu ifade eden her şeyden hadsiz derecede münezzeh, yüce ve mukaddestir.

rı edinen İsrailoğulları hakkında, "İşte onlara mutlaka Rablerinden bir gazap ve dünya hayatında bir alçaklık erişecektir. Biz iftiracıları böyle cezalandırırız." (7:152) buyurarak, belirttiğimiz "izzet ve zillet kanunu"nu açıkça ortaya koymuştur. Demek ki, zilletin kaynağı, kâinatların Rabbini bırakıp maddî olsun manevî olsun sahte tanrı ve fani sevgililere kul köle olmaktır. İzzetin kaynağı ise Allah'a, ama sadece Allah'a kul olmaktır.

Allah'ı bu isimleriyle tanıyan, Allah'ın emir ve yasaklarına aykırı davranarak zelil olmaktan korkar, Allah'a itaatten ayrılmaz, Allah da onu aziz kılar. Zillete giden yol ise bunun tersi istikamettedir.

Gazâlî'in kısaca işaret ettiği gibi, izzet ve zillet kanunlarını, sebep ve yollarını bilip, ikincisinden sakınıp birincisine elden geldiğince kuvvet ve ağırlık veren, yani aziz olma sebeplerinin, elinden ve dilinden zuhur etmesine çaba gösteren kimse, Allah'ın bu isimlerinden ders almış demektir.

سُبْحَانَكَ يَا لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ نَجِّنَا مِنَ النَّارِ ﴿٧٢﴾

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-73-

73/1. Ey zıddı olmayan Ehad! يَا مَنْ هُوَ اَحَدٌ بِلَا ضِدٍّ ﴿١﴾

Bediüzzaman'ın şu ifadeleri, Ehad ve Vâhid isimleri arasındaki farka dikkat çekerken bu isimle ilgili güzel bilgiler veriyor:

"Kâinatın bütününde tezahür eden rububiyet ihtişamı, Allah'ın vahdâniyetini ispat edip gösterdiği gibi; canlıların cüz'iyatlarına bir kanuna tabi olarak erzaklarını veren nimet-i Rabbaniye dahi, Allah'ın ehadiyetini ispat edip gösterir. Vâhidiyet ise; bütün o mevcudat birinindir ve birine bakar ve birinin icadıdır, demektir. Ehadiyet ise; her bir şeyde, her şeyin Yaratıcısının çoğu isimleri tecelli ediyor, demektir. Mesela güneşin ışığı, bütün yeryüzünü ihata ettiği haysiyetiyle, vâhidiyet misalini gösterir. Ve her bir şeffaf cüz'de ve su damlalarında, güneşin ışığı ve harareti ve ışığındaki yedi rengi ve bir nevi gölgesi bulunması, ehadiyet misalini gösterir. Ve her bir şeyde özellikle canlılarda ve bilhassa her bir insanda; o Sâni'in ekser esması onda tecelli ettiği cihetle, ehadiyeti gösterir.(…)

İşte celal ve haşmet noktasında vâhidiyet göründüğü gibi, cemal ve rahmet noktasında dahi nimet ve ihsan, Allah'ın ehadiyetini ilan eder. Çünkü canlıda ve bilhassa insanda, o derece sanat-ı camia (özlü sanat) içinde; hadsiz enva'-ı nimeti anlayacak, kabul edecek, isteyecek cihazat ve âletler vardır ki; bütün kâinatta tecelli eden bütün esmasının cilvesine mazhardır. Âdeta bir nokta-i mihrakıye (odak nokta) hükmünde, bütün Esmâ-i Hüsnâ'yı birden mahiyetinin ayinesiyle gösterir ve onunla ehadiyet-i İlahiye'yi ilân eder." (*Mektubat*, s. 234-235)

Şu satırlar da Yüce Allah'ın bu isminin varlıklar üzerindeki parıltı ve tecellilerine ışık tutuyor:

"Evet, her şeyin yüzünde, cüz'î olsun küllî olsun, zerrattan ta seyyarata kadar öyle bir sikke var ki, ayinede güneşin cilvesi güneşi gösterdiği gibi, öyle de o sikke ayinesi dahi, Şems-i Ezel ve Ebed'e işaret ederek, vahdetine şehadet eder. O hadsiz sikkelerden burada yalnız kısa bir işaretle üç tanesine bakacağız. Şöyle ki:

Mecmu-u kâinatın yüzüne, enva'ın birbirine karşı gösterdikleri teavün, tesanüd, teşabüh, tedahülden mürekkeb geniş bir sikke-i vahdet konulduğu gibi zeminin yüzüne de, dört yüz bin hayvanî ve nebatî taifelerden mürekkeb bir ordu-yu Sübhanî'nin ayrı ayrı erzak, esliha, elbise, talimat, terhisat cihetinde gayet intizam ile hiçbirini şaşırmayarak, vakti vaktine verilmesiyle koyduğu o sikke-i tevhid misillü insanın yüzüne de, her bir yüzün umum yüzlere karşı birer alâmet-i farika bulunmasıyla koyduğu sikke-i vahdaniyet gibi her bir masnu'un yüzünde –cüz'î olsun küllî olsun– birer sikke-i tevhid ve her bir mahlukun başında –büyük olsun, küçük olsun, az ve çok olsun– birer hatem-i ehadiyet müşahede edilir. Ve bilhassa zihayat mahlukların sikkeleri çok parlaktırlar. Belki her bir zihayat kendisi dahi birer sikke-i tevhid, birer hatem-i vahdet, birer mühr-ü ehadiyet, birer turra-i samediyettirler.

Evet her bir çiçek, her bir meyve, her bir yaprak, her bir nebat, her bir hayvan; öyle birer mühr-ü ehadiyet, birer hatem-i samediyettir ki, her bir ağacı birer mektub-u Rabbanî ve her bir taife-i mahlukatı birer kitab-ı Rahmanî ve her bir bahçeyi, birer ferman-ı Sübhanî suretine çevirerek, o ağaç mektubuna, çiçekleri adedince mühürler ve meyveleri sayısınca imzalar ve yaprakları miktarınca turralar basılmış ve o nev ve taife kitabına dahi, onun kâtibini göstermek, bildirmek için ferdleri adedince hatemler basılmış. Ve o bahçe fermanına, onun sultanını tanıttırmak, tarif etmek için o bağ içinde bulunan nebat, ağaç, hayvan sayısınca sikkeler basılmıştır."(*Şuâlar*, s. 32-33)

73/2. Ey dengi bulunmayan Ferd! ۝٢ يَا مَنْ هُوَ فَرْدٌ بِلَا نِدٍّ

Ferd ism-i a'zamı, a'zamî bir tecelli ile kâinatın heyet-i mecmuasına ve her bir nev'ine ve her bir ferdine birer sikke-i tevhid, birer hâtem-i vahdaniyet koymuştur. Burada yalnız üç sikkeye işaret edeceğiz.

73/7. Ey azledilmeyen Sultan! يَا مَنْ هُوَ سُلْطَانٌ بِلَا عَزْلٍ ﴿٧﴾

Sultan ismiyle ilgili açıklama 5/6'da geçti. Yüce Allah, rububiyet ve hâkimiyetinden uzaklaştırılması mümkün olmayan, saltanat tahtından azledilmesi düşünülemeyen, rakiplerden münezzeh tek sultandır.

73/8. Ey aczden münezzeh olan Melîk! يَا مَنْ هُوَ مَلِيكٌ بِلَا عَجْزٍ ﴿٨﴾

Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'de Zât'ını büyük bir iktidar sahibi "Melîk" diye niteliyor: "Müttakiler ise cennetlerde, bahçelerde ve ırmak kenarındadırlar. Son derece kuvvetli o Hükümdarın (Melîk), hak ve dürüstlük meclisinde yerlerini alırlar." (54:54-55)

Birçok ayet-i kerimede de Yüce Allah'ı hiçbir şeyin aciz bırakamayacağı belirtilir. Bazıları şu mealdedir:

"Yeryüzünde dolaşmıyorlar mı? Kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğuna bir baksınlar. Onlardan daha güçlüydüler. Allah'ı göklerde ve yerde aciz bırakacak hiçbir şey yoktur. Çünkü O, her şeyi bilen ve güç yetirendir." (35:44)

"Onlar yeryüzünde (Allah'ı) aciz bırakacak değillerdir; onların Allah'tan başka (yardım isteyecekleri) dostları da yoktur. Onların azabı kat kat olacaktır. Çünkü onlar (gerçekleri) ne görebiliyorlar ne de kulak veriyorlardı." (11:20)

"Sizler ne yerde, ne gökte Allah'ın hâkimiyetinin dışına kaçarak kurtulamazsınız. Sizin Allah'tan başka ne koruyanınız, ne de yardımcınız vardır." (29:22)

73/9. Ey benzeri olmayan Mevcud! يَا مَنْ هُوَ مَوْجُودٌ بِلَا مِثْلٍ ﴿٩﴾

Mevcud, var olan ve bulunan demektir. Allah, öyle bir varlıktır ki, hepsi de O'nun tarafından yaratılan mevcudat arasında O'na benzeyecek hiçbir şey yoktur. Sanatın sanatkâra benzediği görülmüş şey midir?

سُبْحَانَكَ يَا لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ نَجِّنَا مِنَ النَّارِ ﴿٧٣﴾

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-74-

يَا مَنْ هُوَ ذِكْرُهُ شَرَفٌ لِلذَّاكِرِينَ ①

74/1. Ey zikri, Kendisini zikredenler için büyük şeref olan!

Zikir, Allah'ı anmak, hatırlamak, azametini düşünmek demektir. Dil, kalb ve bedenle zikir vardır. Dil ile zikir, Cenab-ı Hakk'ı güzel isimleriyle anmaktır. Kalb ile zikir, kalben ve zihnen O'nu düşünmek, yaradılıştaki sır ve incelikleri seyretmekle her zerrenin İlahî âleme bir ayna olduğunu gönül gözü ile görmektir. Bütün şuuru ile, Hakk'ın tecelliyat deryasına dalmaktır. Fiilî zikir ise, Hz. Peygamber'i örnek alarak İlahî emir ve yasaklara riayet etmektir. Çünkü, bu riayet yapılırken buyruğun Yüce Allah'tan geldiği düşünülerek yerine getirilir.

İşte tüm bu çeşitleriyle Allah'ı anmak, zikreden için hem dünyada hem de ahirette büyük bir manevî değer, hakiki şan ve şereftir.

يَا مَنْ هُوَ شُكْرُهُ فَوْزٌ لِلشَّاكِرِينَ ②

74/2. Ey şükrü Kendisine şükredenlere büyük kurtuluş olan!

İnanan insanın en önemli görevlerinden biri de şükretmesidir. Biz insanlar devamlı olarak şükretmeliyiz. Genellikle sahip olmadığımız şeylere bakıp yakınırız. Onun için de bir türlü Allah'a şükretme görevimizi hakkıyla ifa edemeyiz. Oysa her birimizin elinde o kadar çok nimet var ki, bir tanesinin bile şükrünü tam olarak yerine getiremeyiz.

Şükür de kalp, dil ve davranışlarla olur. Kalp ile şükür, Allah'ın bu nimetleri üzerinde düşünmek ve Allah'a karşı teşekkür duygusu taşımakla olur. Dil ile şükür, bu nimetlerden dolayı Allah'a sözlü olarak şükretmektir. "Allah'a şükür", "Allah'a hamdolsun" gibi sözlerle yerine getirilir. Davranışlarla şükür ise, bu nimetleri Allah'ın istediği doğrultuda kullanmakla yapılır. Bu da Kur'ân'ın ve Sevgili Peygamberimiz'in buyruklarını tutmakla olur.

Yüce Allah, şükredenlere büyük mükâfatlar vereceğini vaat etmektedir:

"Allah, şükredenleri mükâfatlandıracaktır." (3:144)

Şükür, en genel manasıyla, Allah'ın nimet ve keremini düşünerek büyük bir minnettarlıkla O'nun emir ve yasaklarına riayet demek olduğuna göre, şükreden için gerçek ve büyük bir kurtuluş vesilesidir.

يَا مَنْ هُوَ حَمْدُهُ فَخْرٌ لِلْحَامِدِينَ ۝

74/3. Ey hamdi Kendisini övenlere büyük iftihar vesilesi olan!

Hamd, şükrün dil ile yapılanıdır. Kalbî minnettarlığın dil oluğundan dışarıya taşmasıdır. Allah'ın sonsuz kemalatına karşı mest ve hayran kalarak O'nu medih ve sena etmektir. Bu da, mümin için en büyük şeref, iftihar ve övünç vesilesidir. Şu satırlar, Allah'a hamd edebilmek için üzerinde düşünülecek sayısız sahne ve güzelliklerden örnek kabilinden sadece iki tanesine dikkat çeker:

"Düşman, yabancı, ölü, ürkütücü ve ağlayan birer yetim olarak tevehhüm edilen mevcudatı, dost, kardeş, canlı, yardımcı, Allah'ı tesbih ve zikredici kullar olarak tasavvur ettiren nur-u imandan dolayı Allah'a hamdolsun.

Yani, gaflet nazarıyla bakıldığında, âlemdeki her bir varlık, muzır düşmanlar olarak görülür. O zaman insan her şeyden ürker. Eşyayı yabancı sanır. Çünkü, dalalet gözünde, bütün geçmiş ve gelecek zamanlardaki kardeşlik bağları kopar. Kişinin kardeşlik ve alakası az ve kısa bir hazır zamana sıkışıp kalır. Binaenaleyh ehl-i dalaletin kardeşliği binlerce sene içerisinde bir dakika gibidir. Ehl-i imanın kardeşliği ise, geçmiş zamanın başlangıcından tut ta sonsuza kadar uzanır.

Dalalet bakışı, kâinattaki cisimleri ürkütücü birer ölü olarak görür. İmanla bakış ise, o cisimleri dost birer canlı olarak gösterir. Her bir cisim, lisan-ı hâliyle Yaratıcısını tesbih etmeye başlar. Bu yönüyle onların da bir ruhu ve hayatı vardır. Ürkütücü ve dehşet verici değil, aksine cana yakın bir dostturlar. Dalalet nazarı, canlıları, arzularını temin etmekten aciz, kendilerine sevgi gösterecek bir hamiden mahrum ve ihtiyaçlarını üstlenecek kimseleri bulunmayan ve âdeta acz, üzüntü ve ümitsizlikten ağlayan yetimler olarak görür.

İman gözlüğü ise, canlıların, ağlayan yetimler olmadıklarını, belki yükümlü birer kul, vazifeli birer memur ve tesbih edici birer zakir olarak görür ve öyle olduklarını söyler.

Dünya ve ahireti, mümin için nimetler dolu iki sofra olarak tasvir eden iman nimetinden dolayı Allah'a hamdolsun. Mümin imanının eli ve o imanın ziyasıyla inkişaf eden açık ve gizli enva-ı çeşit duyguları, manevî ve ruhî çeşit çeşit latifeleriyle bu iki sofradan istifade eder.

Evet, dalaletle bakıldığında, canlıların istifade dairesi zeval ile acılaşan maddî lezzetlere has kalacak derecede küçülür.

İman nuruyla bakıldığında ise, o canlıların istifade dairesi semavat ve arzı, belki dünya ve ahireti ihata edecek kadar genişler. Mümin, evi olan şu dünyada güneşi bir lamba, vazifesini yaparken kendisine yardımcı olan bir arkadaş ve hayat yolculuğu esnasında bir munis yoldaş olarak görür. Bu nokta-i nazardan güneş de, kendisine takdim edilen nimetlerden bir nimet olur. Kendisine

takdim edilen nimetlerden bir tanesi güneş olan bir kimsenin ise, istifade dairesi ve önüne serilen nimet sofrası semavattan daha geniş hâle gelir." (Bediüzzaman, *Tefekkürnâme-Marifetnâme*)

يَا مَنْ هُوَ طَاعَتُهُ نَجَاةٌ لِلْمُطِيعِينَ ۝٤

74/4. Ey taati, Kendisine itaat edenlere kurtuluş olan!

Allah'a itaat, en geniş ve genel anlamıyla istikamet, denge ve ölçü üzere yaşamaktır. Adap ve erkâna riayettir. Sırat-ı müstakimi, dosdoğru yolu tutmaktır. Bu çizginin dışına taşmak ise, eksi veya artı istikamette uçuruma yuvarlanmaktır. Yolu şaşırarak ıssız ve ürkütücü çöllerde kaybolmaktır. Kısaca, dünya ve ahirette tek kurtuluş yolu, Allah'ın çizdiği yoldur. Emirlerine uymak, yasaklarından ise sakınmaktır.

يَا مَنْ هُوَ بَابُهُ مَفْتُوحٌ لِلطَّالِبِينَ ۝٥

74/5. Ey kapısı Kendisini arayanlara açık olan!

O'nun kapısı, ne kadar günahkâr olursa olsun, ne kadar O'ndan uzak düşmüş bulunursa bulunsun, hatasını anlayan, saptığı uzak günah çöllerinden dönüş yapan, içine düştüğü günah bataklığından kurtulmaya çalışan herkes için ardına kadar açıktır. Yeter ki, o kapıya dönüş yapılsın, pişmanlıkla önünde durulsun ve dua ile çalınsın.

يَا مَنْ هُوَ سَبِيلُهُ وَاضِحٌ لِلْمُؤْمِنِينَ ۝٦

74/6. Ey yolu müminlere zahir ve belli olan!

Akıl, vicdan ve sağduyularının sesine kulak veren, Allah'ın kitabı olan Kur'ân'ın güneş misali ışığının altına giren ve hayata iman gözlüğüyle bakan müminler için yol gayet açık, aydınlık ve düzlüktür.

Şu ayet-i kerime müminle kâfirin hayat yolunda yürüme farkına güzelce ışık tutar niteliktedir:

"Yüzüstü sürünerek yürüyen mi, yoksa dosdoğru yolda düzgün bir şekilde giden mi daha iyi yoldadır?"

Ayette geçen, مُكِبًّا عَلَى وَجْهِهِ deyimi iki türlü anlaşılabilir:

a) Allah'ın ihsan ettiği ayaklarını kullanmayarak yüzükoyun yerde sürünerek yürüyen kimse. Küfür, inkâr ve isyan, fıtratın çarpıtılmasıdır. Kalp ve ru-

hun, akıl ve idrakin aslî gayelerinden uzaklaştırılmasıdır. İnsanı manen tersyüz eder, cevherini kömüre dönüştürür. Her şeyi tersinden görüp değerlendirmeye sürükler. Hayata, kâinata ve hadiselere bakışı karanlık olan inkâr gözlüğüyledir. Bu hâliyle o, yüzüstü sürünerek yürüyen kimseye benzer. Bu kişinin kısa zamanda kendini harap edeceği, sağlığını bozacağı, üstelik hedefine de ulaşamayacağı muhakkaktır.

b) Aslında ayakta yürümeye çalıştığı hâlde, sık sık tökezleyerek yere kapaklanan, bu yüzden bir türlü belini doğrultamayan, ayağa kalkar kalkmaz yeniden yere kapaklanan kimsedir. Bu tasvir de kâfirin hâline son derece uygundur. O, kâinattaki âdetullah kanunlarına ters hareket ettiği için hayat yolunda yürürken her varlıkla toslaşır, İlahî kanunlarla çelişir. Gerçeklerle ters düşer. İşte iman nurundan mahrum, Allah'ın kendisi için çizmiş olduğu hak ve hakikat caddesinden sapmış, bütün kâinatın nefret ve düşmanlığına kendini hedef etmiş kâfirin durumu budur.

Dosdoğru yolda dimdik ve dümdüz yürüyen kimse ise, başta Hz. Peygamber (a.s.m.) olmak üzere bahtiyar müminlerdir. Bunlar, yüksek ideallere doğru, çizilmiş bir yolda, işlek ve geniş bir caddede adımlarını doğru atarlar. Allah'ın gerek kevnî, gerekse vahyî hidayet ve irşadından yararlanırlar. Allah'ın çizdiği yolda ve O'na doğru intizamla yol alan varlıklar kâfilesine katılır, onlara ayak uydururlar. Onların dostluk ve ünsiyetini kazanır, hedefe de öylece gönül huzuru ile varırlar. İman hayatı, İslam yolu kolaylık, istikamet ve denge yoludur. Küfür hayatı ise, zorluk, tökezleme, yalpalama ve gerçek amaçtan sapma yoludur. Hangisi daha iyi hedefe ulaştırır, murada erdirir? Acaba bu sorunun cevaba ihtiyacı var mı? Demek ki ayetteki bu soru, gerçeği zihinlere nakşetmek içindir.

Mümin ile kâfirin bu hâli aynen ahirette de devam edecek, haşirleri de dünyadaki yaşayışlarına uygun biçimde farklı olacaktır. (Bkz. Râzî, *a.g.e.*, XXX, 64)

يَا مَنْ هُوَ اٰيَاتُهُ بُرْهَانٌ لِلنَّاظِرِينَ ﴿٧﴾

74/7. Ey ayetleri, bakanlar için kesin delil olan!

"Ayet" kelimesinin ne anlama geldiği konusunda 55/6 ve 57/2'de örneklerle genişçe açıklama yapıldığından burada şu kadarını söylemekle yetiniyoruz:

Allah'ın gerek kâinat kitabına nakşettiği tekvinî, fıtrî ve kozmolojik ayetleri (kudretinin delilleri) olsun, gerek indirdiği kitabında yer verdiği mu'ciz ifadeleri olsun, gerekse peygamberleri eliyle gösterdiği mucizeler olsun tüm "ayet"leri, bakıp görenler için kesin ve ikna edici delildir.

يَا مَنْ هُوَ كِتَابُهُ تَذْكِرَةٌ لِلْمُوقِنِينَ ۝٨

74/8. Ey Kitabı kuvvetli iman sahipleri için öğüt olan!

Aslında O'nun yüce kitabı Kur'ân, herkese bir öğüt, irşat ve hidayet rehberi olmak için indirilmiştir. Fakat, kuvvetli iman ve takva sahiplerinden başkası ondan yararlanmadığından, onlara bu özelliğiyle bir fayda vermemektedir. Tıpkı, yanan kandilden sadece gözü görenlerin yararlanıp görme yeteneğinden yoksun olanların yararlanmaması gibi. Şu ayet-i kerimeler, Kur'ân'ın kimler için hidayet ve irşat vesilesi olduğunu, kimiler için olmadığına güzelce ışık tutuyor:

"Bu Kur'ân, delilleri ile, fikirleri ve kalpleri aydınlatan basiret nurlarıdır, iman edecek kimseler için hidayet rehberi ve rahmettir." (45:20)

"Doğrusu Kur'ân Allah'a karşı gelmekten sakınanlara bir öğüttür." (59:48)

"Gerçeği bilmeyenler dediler ki: 'Allah bizimle konuşmalı veya bize mucize gösterilmeli değil miydi?' Onlardan öncekiler de buna benzer sözler söylemişlerdi. Kalpleri nasıl da birbirine benziyor! Gerçekleri iyice bilmek isteyenler için delilleri apaçık gösterdik." (2:118)

"Rabbinin ayetleriyle öğüt verildiği hâlde onlara sırtını dönen ve elleriyle işlediği suçlarını unutan kimseden daha zalim kim olabilir? Biz onların kalplerine bunu anlamalarına engel olacak perdeler, kulaklarına da ağırlıklar koyduk. Sen onları hidayete çağırsan da, artık onlar ebediyyen hidayete gelemezler." (18:57)

"Onlardan seni Kur'ân okurken dinleyenler de vardır. Fakat Biz onu layık olduğu şekilde anlamalarına mani olmak için, onların kalplerine kat kat örtüler gerdik. Kulaklarının içine de, gereği gibi işitmelerini engelleyen ağırlıklar koyduk. Artık onlar her türlü mûcize ve belgeyi de görseler yine iman etmezler. O kadar ki yanına geldikleri zaman seninle münakaşaya girişerek 'Bu, eskilerin masallarından başka bir şey değildir' derler." (6:25)

يَا مَنْ هُوَ عَفْوُهُ مَلْجَأٌ لِلْمُذْنِبِينَ ۝٩

74/9. Ey affı günahkârlar için sığınak olan!

Yüce Allah, günahkârları bağışlayıcı olduğu için, onların da dönüp dolaşıp sonunda varacakları yer O'nun af ve mağfiret dergâhıdır.

يَا مَنْ هُوَ رَحْمَتُهُ قَرِيبٌ لِلْمُحْسِنِينَ ۝١٠

74/10. Ey rahmeti muhsinlere yakın olan!

Peygamberimizin, muhsinlerin vasfı olan "ihsan"ı tanımlarken buyurduğu gibi, sanki onu görüyormuşcasına Allah'a kulluk ederler, ki zaten onlar O'nu görmese de, O onları görmektedir. Şu ayet-i kerime de bu vasfa sahip olan muhsinlere İlahî rahmetin, yani hususi ihsanının yakın olduğunu müjdelemektedir:

"Düzene sokulduktan sonra yeryüzünde bozgunculuk yapmayın. Allah'a (azabından) korkarak ve (rahmetini) umarak dua edin. Şüphesiz, Allah'ın rahmeti iyilik edenlere çok yakındır." (7:56)

سُبْحَانَكَ يَا لَاإِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ الْأَمَانُ الْأَمَانُ نَجِّنَا مِنَ النَّارِ ﴿٧٤﴾

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-75-

75/1. Ey ismi yüce ve mübarek olan! ﴿١﴾ يَا مَنْ تَبَارَكَ اسْمُهُ

Bir ayet-i kerimede de Yüce Allah'ın bu vasfı şöyle dile getirilir:

"Azamet ve kerem sahibi olan Rabbinin adı çok yücedir, çok yüce!" (55:78)

Yani izzet ve azamet sahibi, ihlâslı kullarına nimetlerini ikram eden Allah münezzeh ve mukaddesdir. O, tazime layıktır, isyan edilmez, yüceltilip ibadet edilir; şükre layıktır, nankörlük edilmez; daima hatırlanmaya layıktır, unutulmaz.

75/2. Ey şan ve makamı yüksek olan! ﴿٢﴾ يَا مَنْ تَعَالٰى جَدُّهُ

Bir ayet-i kerimede Yüce Allah, cinlerin ağzından bu vasfını şöyle dile getirir:

"Biz gerçekten, doğru yolu gösteren harikulade bir Kur'ân dinledik. Bundan böyle Rabbimize asla bir şerik tanımayacağız. Rabbimizin şanı çok yücedir, O ne eş, ne de çocuk edinmiştir." (72:3)

75/3. Ey sena ve övgüsü büyük olan! ﴿٣﴾ يَا مَنْ جَلَّ ثَنَاؤُهُ

Hanefi Mezhebi'nde her namazda başlangıç tekbirinden hemen sonra okunan Sübhâneke duasına, cenaze namazına özgü olarak "Ve celle senâük = Senan ve övgün büyüktür." ifadesi eklenir.

Allah'a, bütün bir mahlukattan Allah'a yöneltilen medih ve senalar, hamd ve övgüler gerçekten çok muazzamdır. Sonsuz kemal ve cemale sahip olan Yüce Allah da tüm bu övgülere fazlasıyla layıktır.

75/4. Ey kendisinden başka ilah olmayan! يَا مَنْ لَآاِلٰهَ غَيْرُهُ ﴿٤﴾

Allah'tan başka hiçbir ilâh bulunmadığı gerçeği İslam inancının esası olup değişik isimleri açıklarken defalarca vurgulandı. "Sizin için O'ndan başka ilâh yoktur." (7:59) bu gerçeği dile getiren çok sayıdaki ayetten sadece bir tanesidir.

75/5. Ey isimleri mukaddes olan! يَا مَنْ تَقَدَّسَتْ اَسْمَآؤُهُ ﴿٥﴾

Allah'ın zat, sıfat ve fiilleri münezzeh ve mukaddes olduğu için, bu kudsiyetin birer simgesi olan isimleri de her türlü kusur, leke ve eksiklikten son derece mukaddes, münezzeh ve yücedir.

"En güzel isimler Allah'ındır. O'na o isimleri ile dua edin. O'nun isimleri konusunda sapanları bırakın. Onlar yaptıklarının cezasını göreceklerdir." (7:180)

75/6. Ey bekası devam eden! يَا مَنْ يَدُومُ بَقَآؤُهُ ﴿٦﴾

Bir ayet-i kerimede Firavun'un Hz. Musa'ya iman eden sihirbazlarının dilinden Yüce Allah'ın bu vasfı şöyle ifade ediliyor:

"Bize gelince, açıkçası biz, hatalarımızı ve bize sihir alanında zorla yaptırdığın şeyleri bağışlaması umuduyla Rabbimize inandık. Çünkü Allah (umut bağlananların) en hayırlısı ve en kalıcısıdır."

Allah'ın, bakî, ebedî ve ölümsüz olduğu gerçeği buraya kadar defalarca vurgulandı.

75/7. Ey azameti, güzellik ve parlaklığı olan! يَا مَنِ الْعَظَمَةُ بَهَآؤُهُ ﴿٧﴾

Allah'ın azameti, O'nun tam olarak takdir edilmesi mümkün olmayan değer ve güzelliğinin kaynağı, sebebi ve vesilesidir.

75/8. Ey büyüklük, örtüsü olan! يَا مَنِ الْكِبْرِيَآءُ رِدَآؤُهُ ﴿٨﴾

Büyüklük (kibriya) Yüce Allah'ın hiç kimseyle paylaşmadığı, paylaşmaya kalkanları asla affetmediği ve O'nu, göz ve akılların idrak ve ihatasından saklı

tutan perdesidir. Bu perde, O'nu örten bir perde değil, O'na karşı akıl ve gözlerimizi örten bir perdedir.

يَا مَنْ لَا يُحْصَى الْآؤُهُ ۝

75/9. Ey gizli nimetleri grup grup bile sayılamayan!

"Rahman Kur'ân'ı öğretti. İnsanı yarattı, ona konuşmayı öğretti. Güneş ve ay bir hesap ile hareket ederler. Yıldızlar ve bitkiler hep secdededirler. Göğü bu ahenkle O yükseltti ve bu mizanı koydu ki siz de ders alıp ölçü dışına taşmayasınız. Öyleyse siz de tartıyı adaletle yapın, sakın teraziyi, dengeyi aksatmayın! Allah yeryüzünü de canlı yaratıklar için alçaltıp döşedi. Orada meyve çeşitleri, salkımlarla dolu hurma ağaçları, saplı ve yapraklı hububat ve hoş kokulu bitkiler vardır. O hâlde Rabbinizin nimetlerinden hangi birini inkâr edebilirsiniz?" (55:1-13)

Ayette, Allah'ın kâinatı halk ettiği ve mahlukatın rızkını temin edebilmesi için en uygun vasıflarla bu nizamı yarattığı beyan edildikten sonra "Şimdi Rabbinizin hangi "Alâi"ni yalanlıyorsunuz" denilmektedir. Burada "Alâi" kelimesi "nimet" anlamında kullanılmıştır. Fakat ayrıca Allah'ın kemal ve kudretiyle O'nun hamde layık vasıfları da kastedilmiştir. Yani O'nun bu kâinatta şaşılacak derecede birçok varlık yaratması ve onları en uygun şekilde rızıklandırması, kudret ve kemalinin bir göstergesidir. Her türlü yiyecek ve meyvayı halk etmesi, O'nun hamde layık sıfatlarına delalet eder. (*Tefhim*)

يَا مَنْ لَا يُعَدُّ نَعْمَاؤُهُ ۝

75/10. Ey ihsan ve nimeti hesap ve sayıya gelmeyen!

İlahî nimetlerin sayılamaz derecede çok oluşu konusunda genişçe açıklama 70/1'de geçti. Burada sadece bir ayet-i kerime ışığında konuya temas edeceğiz:

"Göklerde ve yerde olan her şeyi, Allah'ın size musahhar kıldığını, açık ve gizli birçok nimetlerini sizin üzerinizde bol bol tamamladığını görmediniz mi? İnsanlar arasında, hiçbir ilmi, hiçbir rehberi ve aydınlatıcı hiçbir kitabı yokken, hâlâ Allah hakkında mücadele edenler vardır." (31:29)

Teshîr (musahhar kılma, emrine verme), insanların ihtiyaç duyduğu şeylerin meydana gelmesine sebep ve vesile kılmak ve o sebeplerden faydalanmayı kolaylaştırmak demektir.

Göklerde ve yerde ne varsa hepsinin insana musahhar olduğu, doğrudan doğruya veya dolaylı olarak ona hizmet ettiği kesindir. Bu, şu üç ihtimalden birisiyledir:

a) Ya bütün bu büyük küçük, uzak yakın, canlı cansız cisim ve varlıklar, insanı tanıyorlar, korkularından veya şefkatlerinden onun hizmetine koşuyorlar.

b) Ya insan kendi güç ve kuvvetiyle onların hepsine elini ve hükmünü yetiştiriyor, onlara kendi gücü ve kuvvetiyle boyun eğdiriyor.

c) Ya da, hem insanı hem de o varlıkları yaratan, insanı cisminin küçüklüğüne rağmen çok büyük görevlerle görevlendiren, onu yeryüzüne halife yapıp, kâinatın kutbu ve merkezi hâline getiren, kendinden bir ruh üfleyip, her şeyi kendi zevkinin hendesesine göre düzenlemesine fırsat veren, dünyayı onun için bir saray hâline getiren, yeryüzünü bir döşek ve serilmiş bir halı yapan; göğü sarayına kubbe, güneşi bir lamba ve soba, ayı bir kandil, yıldızları bir avize kılan, bu dünya sarayında ona kısa ve uzun vadede lazım olan her şeyi depolayan, her sene mevsimleri birer büyük vagon gibi gayp âleminden doldurup onun önüne seren rahmet, kudret, ilim ve hikmet Sahibi bir yaratıcı tarafından bütün bu işler yapılıyor. İlk iki şık batıl ve gerçek dışı olduğuna göre, bu üçüncü şıkka yani, ayette bu İlahî teshire dikkat çekilmektedir.

Nimet, aslında, hoş ve rahat hâl demektir. Daha sonra, "iyilik amacıyla başkalarına sağlanan menfaat ve yarar" anlamında kullanılmıştır.

Allah'ın nimetleri, aslında sayılamayacak kadar çok ise de, bunlar iki ana grupta toplanabilir:

A) Dünyevî nimetler

a) Vehbî Nimetler:

1) Manevî nimetler: Ruhun üfürülmesi, akılla donatılması, anlayış, tefekkür ve konuşma yetenekleri verilmesi vs. gibi.

2) Cismânî nimetler: Beden giydirilmesi, duyu organlarıyla donatılması, sıhhat ve afiyetle taltif edilmesi.

b) Kesbî nimetler: Nefsi, kötü huylardan arındırmak, onu üstün meleke ve faziletlerle donatmak, bedeni, güzel elbise ve süslerle tezyin etmek, mal ve makam sahibi olmak.

B) Uhrevî Nimetler: İnsanın günah ve ihmallerini affetmek, mukarreb meleklerle birlikte onu yücelerin yücesine çıkarmak ve ebediyetlere kadar onu cennetlerde yaşatmaktır.

Zahiri ve batınî nimetler hakkında şu görüşler vardır:

a) Zahirî nimetler, İslam, vücudunu düzgün bir biçimde yaratması ve verdiği rızıklar; batınî nimetler ise, insanın günahlarını örtmesi ve kötülükleriyle onu başkalarının gözünde rezil etmemesidir. (İbn Abbas yoluyla merfu olarak rivayet edilmiştir).

b) Zahirî nimet, Kelime-i Şehadeti söylemek, batınî nimet ise, onun muhtevasına inanmaktır

c) Zahirî nimet, Resûlullah'a ittiba, batınî nimet ise, onu sevmektir.

d) Zahirî nimet, duyu organlarıyla algılanan, batınî nimet ise, akılla farkına varılandır. Bu ve bundan sonraki görüş, Kadı Beydavî'nin görüşüdür.

f) Zahirî nimetler, bildiğiniz nimetler, batınî nimet ise, bilmediğiniz nimetlerdir.

İnsan vücudunda ve dış dünyasında insanın yararına iş gören sayısız şeyler vardır. Fakat insan, Yaratıcısının kendisi için hazırladığı, onun koruma ve emniyetini, gelişme ve beslenmesini, sağlık ve mutluluğunu sağlayan nice vasıtaların farkına varmaz. Bilimin çeşitli dallarında insan üzerinde yapılan araştırmalar Allah'ın daha önce insana gizli kalmış nice nimetini açığa çıkarmıştır. Ve şimdiye dek açığa çıkarılmış olan nimet ve lûtuflar, hâlâ gizli olanların yanında çok önemsizdir. Mevdudî de bu şıkta Kàdı Beydavî gibi düşünmektedir.

e) Zahirî nimet, uzuvların sapa sağlam oluşu, batınî nimet ise, onlardaki kuvvettir. Mesela göz, kulak zahiren bir yağ ve kıkırdaktan ibarettir. Dil ve burun, bir et ve kemiktir. Ama her birinde görme, duyma, tatma ve koklama gibi gizli özellikler vardır. Diğer organların her biri de böyledir. Bazan kuvvet yok olur, sadece organ kalır.

Ayette, afakî ve enfüsî nimetler dile getirilmiştir. Afakî nimetlere, "Göklerde ve yerde..." ifadesiyle; enfüsî nimetlere de "Açık ve gizli nimetler..." ifadesiyle işaret edilmiştir.

Fahruddin Razî, bu son görüşü benimser. Aslında bu görüşlerin bir tanesi değil, hepsi de murad edilmiş olabilir. Her birisi misal kabilindendir. Yoksa, "Yalnızca bu kastedilmiştir." anlamına gelmez.

Nitekim, kalbin atışı, insanın nefes alıp vermesi, sayısız hücrelerindeki faaliyetler, her bir duyu ve duygusunun bir âleme pencere kılınması, böylece sayısız âlemlerle irtibat hâlinde olması, kitapların indirilmesi, peygamberlerin gönderilmesi hep bu gizli ve açık nimetlerin içinde yer alırlar.

İnsan bütün bu nimetleri düşününce gerçekten İlahî lûtuflar içinde yüzdüğünü anlamış olur.

سُبْحَانَكَ يَا لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ نَجِّنَا مِنَ النَّارِ ٧٥

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-76-

وَاَسْئَلُكَ بِاَسْمَٓائِكَ

Allah'ım! Sen'den şu isimlerinin hakkı için istiyor ve yalvarıyorum:

76/1. Ey kullarına yardım eden Muîn! ۞ يَا مُعِينُ

Allah, kullarına yardım edendir. O'nun yardımı olmasa, hayata adım atmak, adım attıktan sonra bir an bile hayatta kalmak mümkün olmaz. Fatiha Sûresi'nde, günde en az kırk defa "Yalnız Sen'den yardım dileriz" diye O'na, ama sadece O'na olan yardım ihtiyacımızı dile getiririz. Bir Hadis-i Şerifte de Hz. Peygamberin (a.s.m.), "Rabbim, bana yardım et, benim aleyhimde kimseye yardım etme!" diye dua ettiği bildirilir. (*el-Müstedrek,* I, 701)

76/2. Ey açıklanması gereken her şeyi beyan eden ve varlığı apaşikâr olan Mübîn! ۞ يَا مُبِينُ

Bu ismin açıklaması 45/10'da geçtiği için burada sadece şu kadarını deriz:

Bir ayet-i kerimede Yüce Allah bu vasıfla nitelenmektedir:

"O gün Allah onlara hak ettikleri karşılığı tam tamına verecek ve onlar da Allah'ın, gerçeği açıklayan (el-Mübîn), hakkın ta kendisi olduğunu anlayacaklardır." (24:25)

Allah, kâinatı baştan başa dolduran kudret delilleri ve sanat harikalarıyla, indirdiği mukaddes kitapları ve insana bahşettiği akıl ve basiret gözleriyle varlık ve birliğini apaçık olarak ortaya koyan ve kulları için açıklanması gereken her şeyi güzelce açıklayandır.

76/3. Ey kullarına emniyet ve huzur veren ve yaratıkların zarar dokundurmasından münezzeh olan Emîn! ۞ يَاأَمِينُ

Emîn kelimesinin, "korku ve endişesi olmayan", "güvende olan" anlamının yanı sıra, "itimat edilen", "kendisine inanılan" anlamları da vardır. Her iki anlamda da Yüce Allah tam anlamıyla "Emîn"dir.

يَا مَكِينُ ④

76/4. Ey saltanatı muhkem, nüfuz ve iktidar sahibi Mekîn!

Mekîn, yüksek mertebe, mevki ve makam sahibi; kadri yüce, şanı yüksek vs. anlamına geldiği gibi; işlerinde kararlı, hükmünde temkinli, işlerinde sabırlı ve teennî sahibi, emirlerinde kararlı, sarsılmaz ve vakarlı anlamlarını da taşır. Yüce Allah, kelimenin tüm bu zengin içeriğiyle "Mekîn" olduğu gibi, kullarına da güç, kudret ve imkân bahşedendir.

76/5. Ey hiçbir şey hükmünü sarsmayan ve Kendisine dayanılan Metin! يَا مَتِينُ ⑤

Metin'in sözlük manası, sağlam, kuvvetli demektir. Allah'ın sıfatı olarak Metin'i, İbn Abbas'ın, şedid, yani "sağlam, kuvvetli" olarak açıkladığı nakledilir. (Beyhaki, *a.g.e.*, s. 43)

Bu vasıf, kuvvet, iktidar ve sağlamlık belirtir. Yüce Allah'a fiillerinde meşakkat, külfet, yorgunluk gibi fiilerin ulaşamayacağını gösterir. (ez-Zebîdî, *a.g.e*, 340)

Metin, yalnız bir ayette Allah'ı niteler: "Muhakkak ki Rezzâk, Kuvvet Sahibi, Metin olan Allah'tır." (51:58)

Yüce Allah kuvvet ve kudretinde Metin'dir. "el-Kaviy" ismi, kudretinin kemalini ifade ettiği gibi, "el-Metîn" ismi de kuvvetinin şiddetini bildirir. Allah hem Kadîr, hem Kaviy, hem de Metin'dir. Hiçbir iş O'na meşakkat vermez, hiçbir hâl O'nu aciz bırakmaz, hiçbir kimsenin yardımına muhtaç olmaz, hiçbir kimse O'nun iradesine karşı gelemez, hiçbir kimse O'nun kudretinden kurtulamaz.

Metin, iki ayette de, Allah'ın "keydini" (tuzak, düzen) niteler. Keyd, Kur'ân'da bilhassa, kâfirlerin, hakkı yok etmek için tuzak kurmalarına karşı, onların düzenlerini bozacağı anlamında Allah'a nispet edilir (bk. 86:15-16; 8:18; 12:52; 52:42) "Ben onlara mühlet veririm. Doğrusu Benim planım sağlamdır." (68:45; 7:183) Allah, "keyd" terimini Tur Sûresi 42. ayetinde: "Yoksa (onlar müminlere ve Allah'ın dinine) bir tuzak mı kurmak istiyorlar? Fakat o kâfirler (bilsinler ki) o tuzağa kendileri düşeceklerdir." buyururken, Enfal Sûresi 18. ayet-i kerîmesinde de "Bunu gördünüz işte. Allah böylece kâfirlerin kurdukları düzeni boşa çıkarır." buyururken de tuzak ve düzen anlamında "keyd" terimini kullanmıştır. Fakat: A'raf Sûresi 183. ayetinde, "Bir de Ben onlara mühlet veririm, fakat Benim helak ve perişan edişim ise pek çetindir." buyururken

"inne keydî metîn" şeklinde beyanla "keyd" deyimini "metin" olarak nitelemiştir.

Kul şunu kesin olarak bilmelidir ki: Allah, her şeye nihayet itaat içinde boyun eğdiren, kuvvetine hiçbir fiilinde hiçbir meşakkat peyda olmayan, ne kadar büyük olursa olsun, ne denli güçlü görünürse görünsün varlıklar, maddeler, cisimler O'nun fiillerine hiçbir cihette mani olamayan Zât'tır.

Allah Teâlâ'nın rahmeti vardır, gazabı da vardır. Sevdiklerine ulaştırmak istediği rahmetini önleyecek bir kuvvet ve kudret olmadığı gibi, gazap ve intikamından kurtaracak bir kuvvet de yoktur.

"O hâlde bir kul, istediği lûtuf ve inayeti ancak Allah'tan beklemeli; korkusu ve endişesi de ancak Allah'ın gazabını icabettiren şeylerden olmalıdır. Bu suretle, gönülde Allah'tan başkasından korkuyu kaldırmak ve ümidi kesmek, yüreklerin bütün ümitlerini ve korkularını Allah'a bağlayabilmek olgunluktur." (Tatlısu, *a.g.e.*, s. 154)

76/6- Ey azap ve ikàbı şiddetli olan Şedîd! ٦ يَا شَدِيدُ

Allah'ın şedîd olması, bir tamlanan varsayımıyla: emri sıkı; hükmü karşı konulmaz derecede etkili ve nafiz; azabı çetin; cezası zorlu vs. şeklinde anlaşılmalıdır. Kur'ân-ı Kerîm'de Yüce Allah, azabı şiddetli (2:165); cezası şiddetli (2:196) olarak nitelenmiştir.

Mâide Sûresi 98. ayette de, bu vasıf cemal ifade eden başkalarıyla dengelenmiştir:

"Bilin ki Allah'ın cezası şiddetlidir; ama aynı zamanda O, gafurdur, rahîmdir (affı ve merhameti boldur)."

76/7. Ey kullarının her yaptığını gören Şehîd! ٧ يَا شَهِيدُ

"Şehîd", "Çok iyi şahid olan" demektir. Allah'ın vasfı olarak Şehîd "Kendisinden hiçbir şey saklanamayan ve hiçbir şeyi unutmayan" anlamına gelir. Şahit olmak, ilk önce "hazır olma" düşüncesini uyandırır. Şahit oluşu, bilmenin öbür nevilerinden ayıran, özellikle bu hazır olma kavramıdır. "Allah her yerde hazır ve nazırdır." demek, "Her şeye ve her zerreye yakınlığı birdir." demektir (Tatlısu, *a.g.e.*, s. 142) Yakın olduğu için, yapılan her işi görmekte ve söylenen her sözü işitmektedir. Gazâlî'ye göre ilim, mutlak, yani kayıtsız olarak düşünülürse, Allah "Alîm"; gayba ve gizli taraflara izafe edilirse "Habîr"; zahirî durumları bilme söz konusu olursa "Şehîd"dir. (Gazâlî, *a.g.e.*, s. 91)

Kur'ân'da Allah, Kendisinden başka tanrı olmadığına şehadet eder. (3:18) Yine O, Kendi ilmiyle Kitabı indirdiğine şâhitlik eder (4:166) İnsanların bazı işlerine, mesela münafıkların yalancı olduklarına (63:1 vb.) şehadet eder. En büyük şehadet Allah'ın şehadetidir. (6:19) Allah şehadet âlemini olduğu gibi gaybı da bilendir. (39:46; 64:18 vb.)

Şehid vasfı Kur'ân'da 35 yerde geçer 20'sinde Allah'ı niteler. Allah'ın her şeye şahit olduğunu bildiren birkaç ayet-i kerimenin meali şöyledir:

"Nerede olsanız, O sizinle beraberdir. Allah yaptıklarınızı görür." (57:4)

"O gün Allah onların hepsini diriltecek ve yaptıklarını kendilerine haber verecektir. Allah onları bir bir saymıştır. Onlar ise unutmuşlardır. Allah her şeye şahittir." (58:6)

"Allah: Ey Meryem oğlu İsa! İnsanlara, 'Beni ve anamı, Allah'tan başka iki tanrı bilin' diye sen mi dedin, buyurduğu zaman o, 'Hâşâ! Seni tenzih ederim; hakkım olmayan şeyi söylemek bana yakışmaz. Hem ben söyleseydim, Sen onu şüphesiz bilirdin. Sen benim içimdekini bilirsin, hâlbuki ben Senin zatında olanı bilmem. Gizlilikleri eksiksiz bilen yalnızca Sensin. Ben onlara, ancak bana emrettiğini söyledim: Benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin, dedim. İçlerinde bulunduğum müddetçe onlar üzerine kontrolcü idim. Beni vefat ettirince artık onlar üzerine gözetleyici yalnız Sen oldun. Sen her şeyi hakkıyla görensin." (5:116-117)

"Ne zaman sen bir işte bulunsan, ne zaman Kur'ân'dan bir şey okusan ve siz ne zaman bir iş yaparsanız, o işe daldığınız zaman Biz mutlaka üstünüzde şahidizdir. Ne yerde ne gökte zerre ağırlığınca bir şey Rabbinden uzak (ve gizli) kalmaz." (10:61) "Rabbinin her şeye şahit olması, yetmez mi?" (41:53)

Allah'ın şahitliğinin bir tecellisi de kulların üzerinde gözetleyici ve her yapılanı ve söyleneni kaydedici melekler görevlendirmesidir. (50:16-18)

Allah her şeye şahit olduğunu, Kıyamette insanların kendi organlarını konuşturmakla yapıp ettiklerini söyleterek bir kez daha ispat edecektir. (41:21-23)

Şu hâlde başkalarının yanında yapmaktan çekindiğimiz kötü işleri, tek başımıza kaldığımız vakit yapacak olursak, her zaman ve her yerde ilim ve kudretiyle hazır ve nazır olan Allah Teâlâ'ya ehemmiyet vermemiş oluruz. Allah'ın ilmiyle her yerde bulunduğuna ve her işi gördüğüne inanmış olanlar temiz ve dürüst insanlardır. Çünkü onlar kimsenin yanında kötülük yapmadıkları gibi, tek başlarına kaldıkları ve hiç kimsenin görmediği, duymadığı yerde dahi bir kötülük yapmazlar.

Öte yandan, Allah'ın, rahmet ve mükâfatıyla daha fazla tecelli ettiği zamanlarda (ki bu vakitlere "meşhûd" vakitler adı verilir. Seher vakitleri gibi) ibadet ve taate biraz daha ağırlık verilmekle beraber, her ibadet ve taatin O'nun tara-

fından görüldüğü düşünülerek büyük bir şevk ve istekle kullukta bulunulmalıdır.

يَا رَشِيدُ ﴿٨﴾

76/8. Ey bütün işleri isabetli; irşat eden; kemale erdiren Reşîd!

Arapça'da istikamet ve doğruluk anlamına gelen "rüşd" kökünden türeyen bu ismin manası hakkında iki görüş vardır:

a) Reşîd, "Mürşid = doğru olan ve selamete ulaştıran yolu gösteren" manasındadır. Bu anlamıyla el-Hadî ismine yakındır.

b) "Kendisi doğru yolda olan, hiçbir işi boş, abes ve faydasız olmayan" anlamını ifade eder. Bu anlamıyla da, Hakîm ismini çağrıştırmaktadır. Nitekim Gazâlî, "Bir mürşidin irşadı, bir yönlendiricinin doğruya yönlendirmesi, bir müsteşarın işareti olmadan, tedbirleri doğru yoldan hedefe ulaşan" manasını yüklemekte bu vasfa sahip olanın sadece Yüce Allah olabileceğini belirtmektedir.

Bu ismin birinci manasına kuvvet verecek biçimde Kur'ân-ı Kerîm'de Allah'ın dilediği kuluna istikamet ve doğru yol nasip ettiği (21:51), gerçek hidayet edici mürşidin Allah olduğu (18:17) belirtilir. Bu ayetler aynı zamanda Reşîd isminin ikinci manasına da delildir. Çünkü, doğru yolda olmayan, istikamet üzere bulunmayan, başkasına doğru yolu gösteremez ve istikamet veremez.

Yüce Allah, Reşîd isminin tecellisi olarak, Kur'ân-ı Kerîm'in, istikamete sevk ettiğini bildirmekte, doğru yola çağıranları övmekte, istikametten yüz çevirenleri kötülemektedir:

"(Resûlüm!) De ki: Cinlerden bir topluluğun (benim okuduğum Kur'ân'ı) dinleyip de şöyle söyledikleri bana vahyolunmuştur: Gerçekten biz, harikulade güzel bir Kur'ân dinledik. Doğru yola iletiyor, ona iman ettik. (Artık) kimseyi Rabbimize asla ortak koşmayacağız." (72:1-2); "O iman eden kimse: Ey kavmim! dedi, siz bana uyun, sizi doğru yola götüreceğim." (40:38); "Yeryüzünde haksız yere böbürlenenleri ayetlerimden uzaklaştıracağım. Onlar bütün mucizeleri görseler de iman etmezler. Doğru yolu görseler onu yol edinmezler. Fakat azgınlık yolunu görürlerse, hemen ona saparlar. Bu durum, onların ayetlerimizi yalanlamalarından ve onlardan gafil olmalarından ileri gelmektedir." (7:146)

Allah'ın kullarına bir nimeti de, onların dualarında doğru yolu ve istikameti istemelerini öğretmesidir. (18:10, 24)

Bu isimden ders alan her mümin, Allah'ın diğer kullarına doğru yolu göstermeli; onları İslam ile bağdaşmayan, Allah'a kulluktan alıkoyan bütün davranış ve alışkanlıkları terk etmeye çağırmalıdır. Bunu yapabilmek için de öncelikle gerçekleri araştırmalı, özellikle dinî hayatında doğru olanları tespit etmeli ve kendi nefsini irşat etmelidir.

يَا حَمِيدُ ⑨

76/9. Ey en çok övülen ve en fazla övgüye layık olan Hamîd!

36/10 ve 72/5'de geçti.

76/10. Ey sonsuz şeref sahibi Mecîd! ⑩ يَا مَجِيدُ

Bu ismin genişçe açıklaması 72/6'da geçti.

سُبْحَانَكَ يَا لَاۤ اِلٰهَ اِلَّاۤ اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ نَجِّنَا مِنَ النَّارِ ⑪

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-77-

77/1. Ey şanlı kudret tahtının Sahibi! ① يَا ذَا الْعَرْشِ الْمَجِيدِ

Bu isim, Buruc Sûresi 15. ayette de geçer.

Buna göre, Allah, bütün mahlukatın üstünde olan Arş'ın Rabbi, mülkün ve otoritenin sahibi, kadri yüce, büyük, kerem ve lûtufta sonsuzluğun maliki ve yüceler yücesidir.

"Kudret Tahtı" diye çevirdiğimiz Arş kelimesi, "Padişah Tahtı" anlamındadır. Yüce Allah'ın bütün kâinatı ve âlemleri idare etmesi, çekip çevirmesi bir padişahın memleketini idare etmesine benzetilerek akıllara yaklaştırılmaya çalışılmıştır. Allah'ın Arş'ını ismen bilsek de mahiyetini tam olarak bilemeyiz. Allah'ın Kürsîsi "yer ile göğü kaplamıştır." (2:255) Allah'ın Arşı ise, Kürsisinden de büyüktür. (*Tecrid-i Sarih*, II, 269-271; IX, 7.) Allah'ın "Arş'ın Sahibi" oluşu birçok ayet-i kerîmede geçmektedir. (17:42; 23:5; 81:20; 85:15 Ayrıca Allah,

"Rabbu'l-Arş = Arş'ın Rabbi" olarak da nitelenmektedir. (9:129; 21:22; 27:26; 23:86,116) Allah'ın, "Arş'ın Sahibi" olması, bütün âlemlerin tek sultanı ve idarecisi anlamını ifade eder. Arş, O'nun icraat ve tasarruf tahtı demektir.

77/2. Ey dosdoğru sözün sahibi! يَا ذَا الْقَوْلِ السَّدِيدِ ۝٢

Şu ayet-i kerime Yüce Allah'tan daha doğru sözlü kimsenin olamayacağını ifade ediyor:

"İman edip makbul ve güzel işler yapanları, ebedî kalmak üzere içinden ırmaklar akan cennetlere yerleştireceğiz. Bu, Allah'ın gerçek vaadidir. Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir?" (4:122)

Yüce Allah, hem Kendisi son derece doğru sözlüdür, hem de kullarına sadece ve dosdoğru söz söylemelerini emreder:

"Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının ve hep doğru söz söyleyin ki Allah da işlerinizi ve hâllerinizi düzeltsin, günahlarınızı affetsin. Kim Allah'a ve Resûlü'ne itaat ederse, pek büyük bir mutluluk ve başarıya nail olur." (33:70-71)

يَا ذَا الْفَضْلِ الرَّشِيدِ ۝٣

77/3. Ey yerli yerince yapılan fazl ve kerem sahibi!

Birçok ayet-i kerimede Yüce Allah'ın, büyük fazl, kerem, lûtuf ve ihsan sahibi olduğu belirtilir. Burada ise, bunu hikmetle, yerli yerince, doğru bir şekilde ve bilinçli bir biçimde yaptığı ifade edilmektedir ki bu gerçeğin ta kendisidir.

يَا ذَا الْبَطْشِ الشَّدِيدِ ۝٤

77/4. Ey kıskıvrak yakalayan şiddetli azap sahibi!

Bir ayet-i kerimede Yüce Allah'ın bu vasfına şöyle dikkat çekilir:

"Şüphe yok ki Rabbinin, tutup helak edişi pek çetindir." (85:12)

"Tutup helak ediş" diye çevirdiğimiz Batş kelimesi, şiddetli bir şekilde yakalamaktır. Bu kelime ayrıca "şiddetli" sıfatıyle nitelendiği için, bu şiddet kat kat olmuştur. Bu da, zalim ve zorbaları çok şiddetli bir şekilde yakalayıp cezalandırması ve onlara azap etmesi demektir.

77/5. Ey vaad ve tehdit sahibi! يَا ذَا الْوَعْدِ وَالْوَعِيدِ ۝

Kur'ân-ı Kerîm, Allah'ın, iyi kullarına vaadi, kötülerine ise vaîdi (Cehennemle tehdidi) ile doludur. "Şüphesiz ki, Allah'ın vaadi haktır." (10:55)

Şu da vaîdine bir örnektir:

"Elbette Biz o zalimleri imha edeceğiz ve onlardan sonra o ülkeye sizi yerleştireceğiz. İşte bu, huzuruma çıkmaktan ve uyardığım azaptan çekinenler içindir." (14:14)

Allah'ın bunca vaat ve tehditleri ahiretin varlığını kesin olarak gerektirir:

"Hiç mümkün müdür ki: Alîm-i Mutlak ve Kadîr-i Mutlak olan şu masnuatın (sanatlı varlıkların) Sâni'i; bütün enbiyanın tevatürle haber verdikleri ve bütün sıddıkîn ve evliyanın icma' ile şehadet ettikleri mükerrer vaat ve vaîd-i İlahî'sini yerine getirmeyip, –hâşâ– acz ve cehlini göstersin? Hâlbuki vaat ve vaîdinde bulunduğu emirler (hususlar), kudretine hiç ağır gelmez. Pek hafif ve pek kolay. Geçmiş baharın hesabsız mevcudatını, gelecek baharda kısmen aynen kısmen mislen iadesi kadar kolaydır. Îfa-yı vaat ise; hem bize, hem her şeye, hem kendisine, hem saltanat-ı rububiyetine pek çok lazımdır. Hulfü'l-vaat ise; hem izzet-i iktidarına zıttır, hem ihata-yı ilmiyesine münafîdir. Zira hulfü'l-vaat; ya cehilden, ya acizden gelir." (*Sözler*, s. 79)

"Hulf-ül vaat ise hem zillet, hem tezellüldür. Hiçbir cihetle celal-i kudsiyetine yanaşamaz. Hulf-ül vaîd ise ya afvdan, ya aczden gelir. Hâlbuki küfür; cinayet-i mutlakadır, afva kabil değil. Kadîr-i Mutlak ise, acizden münezzeh ve mukaddestir. Şahitler, muhbirler ise; mesleklerinde, meşreplerinde, mezheplerinde muhtelif oldukları hâlde kemal-i ittifak ile şu mes'elenin esasında müttehiddirler. Kesretçe tevatür derecesindedirler, keyfiyetçe icma' kuvvetindedirler. Mevkice her biri nev'-i beşerin bir yıldızı, bir taifenin gözü, bir milletin azizidirler. Ehemmiyetçe şu meselede hem ehl-i ihtisas, hem ehl-i ispattırlar. Hâlbuki bir fende veya bir sanatta iki ehl-i ihtisas, binler başkalardan müreccahtırlar ve ihbarda iki müsbit, binler nâfilere tercih edilir. Mesela Ramazan hilalinin sübutunu ihbar eden iki adam, binler münkirlerin inkârlarını hiçe atarlar." (*Sözler*, s. 82)

77/6. Ey uzak olmayan yakın! يَا قَرِيبًا غَيْرَ بَعِيدٍ ۝

Ayet-i kerimelerin ifadesiyle Allah, kuluna şahdamarından daha yakındır. Kişiyle kalbi arasına bile müdahale ederek, kalbini hâlden hâle çevirir. Söz ve dualarını işitecek kadar yakındır. Hatta, sadece içinden geçirdiklerini, kimseyle paylaşmadığı sırlarını bile bilir.

77/7. Ey en fazla övgüye layık olan dost! يَا مَنْ هُوَ الْوَلِيُّ الْحَمِيدُ ۝٧

Bir ayet-i kerimede Yüce Allah'ın bu vasfı şöyle dile getirilir: "O'dur ki insanlar artık ümitlerini kestikten sonra yağmur indirir, rahmetini her tarafa yayar. O, gerçek dost ve hâmiddir, bütün övgülere ve hamdlere layıktır." (42:28)

يَا مَنْ هُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ۝٨

77/8. Ey her şeyi müşahedesi altında tutan!

Bu vasıf da bir ayette şöyle dile getirilir: "De ki: 'Sizden bu hizmetim için hiçbir ücret istemiyorum, (ücret sizin olsun!) Benim ücretim yalnız Allah'a aittir ve O, her şeye şahittir'." (34:47)

Allah'ın "Şâhid" ismi hakkında bilgi 33/3; 46/9 da; "Şehîd" ismi hakkında bilgi de 76/7'de geçti.

يَا مَنْ هُوَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ۝٩

77/9. Ey kuluna hiçbir şekilde zulmedici olmayan!

Allah'ın bu vasfı, iki ayet-i kerimede aynen geçer:

"Melekler o kâfirlerin yüzlerine ve arkalarına vurarak 'Tadın bakalım cayır cayır yanmanın acısını!' diyerek canlarını alırken bir görmeliydin! İşte bu, sizin ellerinizin işleyip öne sürdüğü işlerin karşılığıdır; yoksa Allah asla kullarına zulmetmez." (8:51)

"'Tadın bakalım o yakıcı cezayı!' diyeceğiz. İşte bu, sizin ellerinizle işlediğiniz günahların karşılığıdır. Çünkü Allah kullarına asla haksızlık edecek değildir." (3:182)

"وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ" gibi ayetlerin işaret ettikleri kıyas-ı adlînin hülâsası şudur ki:

Âlemde çok görüyoruz ki: Zalim, facir, gaddar insanlar gayet refah ve rahatla ve mazlum ve mütedeyyin adamlar gayet zahmet ve zillet ile ömür geçiriyorlar. Sonra ölüm gelir, ikisini müsavi kılar. Eğer şu müsavat nihayetsiz ise, bir nihayeti yoksa, zulüm görünür. Hâlbuki zulümden tenezzühü, kâinatın şehadetiyle sabit olan adalet ve hikmet-i İlahiye, bu zulmü hiçbir cihetle kabul etmediğinden; bilbedahe bir mecma'-i âheri iktiza ederler ki; birinci, cezasını; ikinci, mükâfatını görsün. Ta şu intizamsız, perişan beşer, istidadına münasip tecziye ve mükâfat görüp adalet-i mahzaya medar ve hikmet-i Rabbaniye'ye

mazhar ve hikmetli mevcudat-ı âlemin bir büyük kardeşi olabilsin. Evet şu dar-ı dünya, beşerin ruhunda mündemiç olan hadsiz istidatların sümbüllenmesine müsait değildir. Demek başka âleme gönderilecektir. Evet insanın cevheri büyüktür. Öyle ise, ebede namzettir. Mahiyeti âliyedir, öyle ise cinayeti dahi azîmdir. Sair mevcudata benzemez. İntizamı da mühimdir. İntizamsız olamaz, mühmel kalamaz, abes edilmez, fena-yı mutlak ile mahkum olamaz, adem-i sırfa kaçamaz. Ona Cehennem ağzını açmış bekliyor. Cennet ise ağuş-u nazdaranesini açmış gözlüyor." (*Sözler*, s. 524)

يَا مَنْ هُوَ اَقْرَبُ اِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ ۝١٠

77/10. Ey kuluna şahdamarından daha yakın olan!

Bir ayet-i kerimede bu İlahî vasıf şöyle dile getirilir:

"İnsanı Biz yarattık. Onun için, nefsinin kendisine neler fısıldadığını, neler telkin ettiğini de Biz pek iyi biliriz. Çünkü Biz ona şahdamarından daha yakınız." (50:16)

Bediüzzaman da, bu ince gerçeği bir temsil ile şöyle açıklar:

"Nasıl ki güneş, kayıtsız nuruyla ve maddesiz aksi cihetiyle; sana, senin ruhun penceresi ve onun ayinesi olan gözbebeğinden daha yakın olduğu hâlde; sen, mukayyed ve maddede mahpus olduğun için ondan gayet uzaksın. Onun, yalnız bir kısım akisleriyle, gölgeleriyle temas edebilirsin ve bir nevi cilveleriyle ve cüz'î tecellileriyle görüşebilirsin ve bir sınıf sıfatları hükmünde olan elvanlarına ve bir taife isimleri hükmünde olan şuâlarına ve mazharlarına yanaşabilirsin. Eğer, güneşin mertebe-i aslisine yanaşmak ve bizzat doğrudan doğruya güneşin zatı ile görüşmek istersen, o vakit pek çok kayıtlardan tecerrüd etmekliğin ve pek çok meratib-i külliyetten geçmekliğin lazım gelir. Âdeta sen, manen tecerrüd cihetiyle küre-i arz kadar büyüyüp, hava gibi ruhen inbisat edip ve kamer kadar yükselip, bedir gibi mukabil geldikten sonra bizzat perdesiz onunla görüşüp, bir derece yanaşmak dava edebilirsin. Öyle de: O Celil-i Pürkemal, o Cemil-i Bîmisal, o Vâcib-ül Vücud, o Mûcid-i Küll-i Mevcud, o Şems-i Sermed, o Sultan-ı Ezel ve Ebed, sana senden yakındır. Sen, ondan nihayetsiz uzaksın. Kuvvetin varsa, temsildeki dekaikı (incelikleri) tatbik et." (*Sözler*, s. 197)

سُبْحَانَكَ يَا لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ نَجِّنَا مِنَ النَّارِ ۝٧٧

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-78-

78/1. Ey hiçbir ortak ve veziri olmayan! يَا مَنْ لَا شَرِيكَ لَهُ وَلَا وَزِيرَ ﴿١﴾

Yüce Allah'ın ortak ve yardımcılardan münezzeh olduğu daha önce defalarca açıklandı. Burada sadece şu güzel açıklamaları nakletmekle yetinelim:

"Nasıl ki uluhiyetinde ve saltanatında şeriki yoktur; 'Allah' bir olur, müteaddit olamaz. Öyle de; rububiyetinde ve icraatında ve icadatında dahi şeriki yoktur. Bazan olur ki; sultan bir olur, saltanatında şeriki olmaz, fakat icraatında, onun memurları onun şeriki sayılırlar ve onun huzuruna herkesin girmesine mani olurlar. "Bize de müracaat et!" derler. Fakat ezel, ebed Sultanı olan Cenab-ı Hak, saltanatında şeriki olmadığı gibi; icraat-ı rububiyetinde dahi muinlere, şeriklere muhtaç değildir. Emr ve iradesi, havl ve kuvveti olmazsa hiçbir şey, hiçbir şeye müdahale edemez. Doğrudan doğruya herkes ona müracaat edebilir. Şeriki ve muini olmadığından, o müracaatçı adama "Yasaktır, onun huzuruna giremezsin" denilmez." (Bediüzzaman, *Hakîkat Nurları*, s. 31)

"Allah birdir. Başka şeylere müracaat edip yorulma, onlara tezellül edip minnet çekme, onlara temelluk edip boyun eğme, onların arkasına düşüp zahmet çekme, onlardan korkup titreme. Çünkü Sultan-ı Kâinat birdir, her şeyin anahtarı O'nun yanında, her şeyin dizgini O'nun elindedir; her şey O'nun emriyle halledilir. Onu bulsan, her matlubunu buldun; hadsiz minnetlerden, korkulardan kurtuldun." (Bediüzzaman, *Hakîkat Nurları*, s. 31)

78/2. Ey hiçbir benzeri ve dengi olmayan! يَا مَنْ لَا شَبِيهَ لَهُ وَلَا نَظِيرَ ﴿٢﴾

"De ki: Faraza müşriklerin iddia ettikleri gibi Allah'tan başka tanrılar bulunsaydı, elbette onlar Arş'ın ve kâinat hâkimiyetinin sahibi Yüce Allah'a üstün gelmek için çareler arayacaklardı! (Ama besbelli ki böyle bir şey asla vaki değildir)." (17:42) ayetini Bediüzzaman şöyle açıklar:

"Yani: Eğer şeriki olsa ve başka parmaklar icada ve rububiyete karışsa idiler, intizam-ı kâinat bozulacaktı. Hâlbuki küçücük sineğin kanadından ve gözbebeğindeki hüceyrecikten tut, ta tayyare-i cevviye olan hadsiz kuşlara, ta manzume-i şemsiyeye kadar her şeyde cüz'î-küllî, küçük ve büyük en mükemmel bir intizam bulunması; şeksiz ve kat'î bir surette şeriklerin muhaliyetine ve madumiyetine delalet ettiği gibi, Vâcib-ül Vücud'un mevcudiyetine ve vahdetine bilbedahe şehadet eder." (*Şuâlar*, s. 599)

"Kur'ân-ı Kerîm, Sâni'in vahdetine dair delillerden hiçbir şey terketmemiştir. Bilhassa arz ve semada Allah'tan başka ilahlar olmuş olsa idiler, şu görü-

nen intizam fesada uğrardı' manasında olan لَوْ كَانَ فِيهِمَا اٰلِهَةٌ اِلَّا اللّٰهُ لَفَسَدَتَا ayetinin tazammun ettiği bürhanü't-temanü', Sâni'in vahid ve müstakil olduğuna kâfi bir delildir. Ve istiklaliyet, uluhiyetin zatî bir hassası ve zarurî bir lazımı olduğuna nurlu bir bürhandır." (Bediüzzaman, *İşârâtü'l-i'câz*, s. 90)

يَا خَالِقَ الشَّمْسِ وَالْقَمَرِ الْمُنِيرِ ۝

78/3. Ey güneşin ve nurlu ayın yaratıcısı!

Kur'ân-ı Kerîm'de de Yüce Allah'ın bu vasfı şöyle dile getirilir:

"Gökte burçlar yaratan, onların içinde bir kandil (güneş) ve nurlu bir ay yerleştiren Allah, yüceler yücesidir, hayır ve ihsanı sınırsızdır." (25:61)

"O'dur ki güneşi bir ışık yaptı. ayı da bir nur kılıp, ona bir takım konaklar tayin etti ki yılların sayısını ve vakitlerin hesabını bilesiniz. Allah, bunları boş yere değil, ancak hikmet uyarınca, sabit bir gerçek olarak yaratmıştır. Bilip anlayacak kimselere Allah ayetleri böylece açıklar." (10:5)

يَا مُغْنِيَ الْبَائِسِ الْفَقِيرِ ۝

78/4. Ey şiddetli sıkıntıya düşmüş fakirleri zenginleştiren!

Allah, darda kalmış yoksulları ihtiyaçtan kurtarıp zenginleştirendir. Yoksul ve fakirleri gözetici vasfına şu ayet-i kerime sadece bir örnektir:

"Siz de onların (kurbanlıkların) etinden hem kendiniz yiyin, hem de yoksula ve fakire yedirin!" (22:28)

Allah'ın "zenginleştirici" vasfı hakkında açıklama ayrıca, 59/7; 88/5'te yer almaktadır.

78/5. Ey küçük yavrulara rızık veren! يَا رَازِقَ الطِّفْلِ الصَّغِيرِ ۝

Yüce Allah, gerek anne rahminde gelişimini tamamlamak için dokuz ay bekleyen cenine, gerekse doğumdan sonra son derece aciz olan yavruya gerekli maddî ve manevî her türlü rızkı mükemmel şekilde lûtuf ve ihsan edendir. Şu ayet-i kerime Yüce Allah'ın yavruları yaratıp rızıklandırdığını bir başka vesileyle şöyle hatırlatmaktadır:

"Ey insanlar! Eğer siz öldükten sonra dirilmekten şüphe ediyorsanız, bilin ki: Biz sizi ilkin topraktan, sonra bir nutfeden, sonra (rahim cidarına) yapışan bir hücreden, sonra esas unsurlarıyla hilkati tamamlanmış, ama bütün azala-

nıyla henüz tamamlanmamış bir çiğnem et görünümünde bir ceninden yarattık ki, kudretimizi size açıkça gösterelim. Dilediğimizi belli bir süreye kadar ana rahminde durdururuz. Sonra da sizi bir bebek olarak dünyaya çıkarırız. Sonra güç kuvvet kazanıncaya kadar sizi büyütürüz. İçinizden kimi henüz çocukken öldürülür, kimi de hayatın en düşkün biçimine götürülür. Öyle ki daha önce bildiği şeyleri bilmez hâle gelir. Yeri de kupkuru görürsün, ama oraya Biz su indirince çok geçmeden kıpırdanır, kabarır da gözü gönlü açan her güzel çiftten nice nebat bitirir." (22:5)

Bediüzzaman'ın konuya ilişkin şu açıklaması da dikkate değer:

"İktidarsız ve ihtiyarsız bir yavrunun imdadına umulmadık bir yerden, yani kan ve fışkı ortasından beyaz, safi, temiz bir süt göndermek olan cüz'î fiil ise; tevhid nazarıyla bakıldığı vakit, birden bütün yavruların pek çok harikulade ve pek çok şefkatkârane olan küllî ve umumî iaşeleri ve validelerini onlara musahhar etmesiyle rahmet-i Rahman'ın cemal-i lâyezalîsi kemal-i şaşaa ile görünür. Eğer tevhid nazarıyla bakılmazsa, o cemal gizlenir ve o cüz'î iaşe dahi esbaba ve tesadüfe ve tabiata havale edilir; bütün bütün kıymetini, belki mahiyetini kaybeder." (*Şuâlar*, s. 8)

78/6. Ey düşkün ihtiyarlara merhamet eden! ۞ يَا رَاحِمَ الشَّيْخِ الْكَبِيرِ

Şu ayet-i kerime yaşlılar, özellikle anne ve babalar hakkında merhamet-i İlâhiye'nin güzel bir örneğidir:

"Rabbin şöyle buyurdu: Allah'tan başkasına ibadet etmeyin. Anneye ve babaya güzel muamele edin. Şayet onlardan her ikisi veya birisi yaşlanmış olarak senin yanında bulunursa sakın onlara hizmetten yüksünme, 'öff!' bile deme, onları azarlama, onlara tatlı ve gönül alıcı sözler söyle. Şefkatle, tevazu ile onlara kol kanat ger ve şöyle dua et: 'Ya Rabbî, onlar küçüklüğümde nasıl beni ihtimamla yetiştirdilerse, ona mükâfat olarak Sen de onlara merhamet buyur!'" (17:23-24)

Bu konuda şu açıklamalar da oldukça düşündürücüdür:

"Biliniz ki; ihtiyarlıktaki za'f u acz, rahmet ve inayet-i İlahiye'nin celbine vesiledir. Ben kendi şahsımda çok hadiselerle müşahede ettiğim gibi, zeminin yüzündeki rahmetin cilvesi de gayet zahir bir tarzda bu hakikatı gösteriyor. Çünkü hayvanatın en aciz ve en zayıfı, yavrulardır. Hâlbuki rahmetin en şirin ve en güzel cilvesine mazhar, yine onlardır. Bir ağacın başındaki yuvada bir yavrunun aczi; annesini en muti' bir nefer gibi –rahmetin cilvesi– istihdam ediyor. Etrafı gezer, rızkını getirir. Ne vakit o yavru kanatlarının kuvvetlenmesiyle aczini unutsa, validesi ona 'Sen git rızkını ara' der, daha onu dinlemez.

İşte bu sırr-ı rahmet, yavruların hakkında cereyan ettiği gibi, za'f u acz noktasında yavrular hükmüne geçen ihtiyarlar hakkında da caridir. Bana kanaat-ı kat'iyye verecek derecede tecrübeler vardır ki; nasıl çocukların aczlerine binaen rahmet tarafından rızıkları harika bir surette memeler musluklarından gönderiliyor ve akıttırılıyor, öyle de; masumiyet kesbeden imanlı ihtiyarların rızıkları da, bereket suretinde gönderiliyor. Hem bir hanenin bereket direği, o hanedeki ihtiyarlar olduğu; hem bir haneyi belalardan muhafaza edici, içindeki beli bükülmüş masum ihtiyarlar ve ihtiyareler bulunduğu hadîs-i şerifin bir parçası olan وَلَوْلَا الشُّيُوخُ الرُّكَّعُ لَصُبَّ عَلَيْكُمُ الْبَلَاءُ صَبًّا yani: Beli bükülmüş ihtiyarlarınız olmasaydı, belalar sel gibi üzerinize dökülecekti." diye ferman etmekle, bu hakikatı ispat ediyor." (*Lem'alar*, s. 235)

يَا عِصْمَةَ الْخَائِفِ الْمُسْتَجِيرِ ۝٧

78/7. Ey korku içinde kurtuluş isteyenlerin sığınağı!

Allah, korkuyla rahmetine sığınanları koruyup himaye ederek korktuklarından emin kılandır. Allah, mümin kulunun gönlünde iki korkuyu bir arada bulundurmaz: Kendisinden korkanları, Cehennem ve azap korkusundan emin kılar. Aynı şekilde korku ve ümit arasında gidip gelen bir mümini korktuğundan emin, umduğuna ise nail kılar. (*Beyhakî*, Şuabü'l-İman, II, 4)

Allah, bu vasfının gereği olarak, Müslümanlardan eman ve güvence isteyen kâfire bile, eman verilmesini, daha sonra güvenli bir noktaya kadar ulaştırılmasını emretmektedir: "Eğer müşriklerden biri senden sığınma hakkı isteyip yanına gelmek isterse, sen ona güvence ver, ta ki Allah'ın kelamını dinlesin, düşünsün. Sonra şayet Müslümanlığı benimsemezse onu, kendisini güvenlikte hissedeceği yere (vatanına) ulaştır. Öyle! (Bu sığınma ve gönderme işlemini yapmalı), zira onlar İslam'ın gerçek mahiyetini bilmeyen bir topluluktur." (9:6)

Hz. Peygamber ve Hz. Ebûbekir'e hicret sırasında sığındıkları mağarada verdiği güven de Yüce Allah'ın bu vasfına güzel bir örnektir:

"O zatın (a.s.m.) evvel ve ahir bütün ahval ve harekatı nazar-ı dikkatten geçirilirse, her bir hareketi, her bir hâli harikulade değilse de onun sıdkına delalet eder. Ezcümle: Ğâr mes'elesinde, Ebu Bekir es-Sıddık ile beraber halas ve kurtuluş ümidi tamamıyla kesildiği bir anda, لَا تَخَفْ اِنَّ اللّٰهَ مَعَنَا "Korkma, Allah bizimle beraberdir!" diye Ebu Bekri's-Sıddık'a verdiği teselli ve tavk-ı beşerin fevkinde bir ciddiyetle, bir metanetle, bir şecaatle, havfsız, tereddüdsüz gös-

terdiği vaziyet; elbette sıdkına ve nokta-i istinadı olan Hàlık'ına itimad ettiğine güneş gibi bir bürhandır." (*İşâratü'l-İ'câz*, s. 106)

78/8. Ey kullarının her hâlini gören! يَا مَنْ هُوَ بِعِبَادِهِ بَصِيرٌ ﴿٨﴾

Allah'ın, kullarının küçük büyük, gizli açık, iyi kötü tüm hâl ve hareketlerini gördüğü daha önce ilgili başka isimler vesilesiyle açıklandı. Yüce Allah'ın, kulunun her hâl ve hareketini gördüğünü sıkça vurgulaması, onu iç hesaplaşmaya, özeleştiriye ve dikkate sevk etmek içindir. Şu ayet-i kerimeler bu gerçeğe ışık tutar niteliktedir:

"Allah, kullarının bütün yaptıklarından haberdar olup onları görmektedir." (35:31)

"De ki: 'Sizinle benim aramda şahit olarak Allah yeter! Doğrusu O, kullarının bütün hâllerini bilip görmektedir." (17:96)

يَا مَنْ هُوَ بِحَوَايِجِ الْعِبَادِ خَبِيرٌ ﴿٩﴾

78/9. Ey kullarının ihtiyaçlarından haberdar olan!

Allah, kullarının her ihtiyaç, dert ve sıkıntısından haberdardır. Gereği ne ise ona göre muamele eder. Şu ayet-i kerime dolaylı da olsa bu gerçeğe ışık tutar:

"Eğer Allah, kullarına rızık ve imkânları bol bol yaysaydı, onlar dünyada azarlardı. Lakin O, bu imkânları dilediği bir ölçüye göre indirir. Çünkü O, kullarından haberdar olup onların bütün yaptıklarını ve yapacaklarını görmektedir." (42:27)

78/10. Ey her şeye gücü yeten! يَا مَنْ هُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٠﴾

Yüce Allah'ın her şeye kadir olduğu gerçeği daha önce defalarca belirtildi. Burada sadece müjde dolu şu satırlara yer vermekle yetinelim:

"وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ Yani: O Vâhid'dir, Ehad'dir, her şeye kadîrdir. Hiçbir şey O'na ağır gelmez. Bir baharı halk etmek bir çiçek kadar O'na kolaydır. Cennet'i halk etmek, bir bahar kadar ona rahattır. Her günde, her senede, her asırda, yeniden yeniye icat ettiği hadsiz masnuatı, nihayetsiz kudretine nihayetsiz lisanlarla şehadet ederler. İşte şu kelime dahi şöyle müjde eder. Der ki:

Ey insan! Yaptığın hizmet, ettiğin ubudiyet boşuboşuna gitmez. Bir dâr-ı mükâfat, bir mahall-i saadet senin için ihzar edilmiştir. Senin şu fani dünyana

bedel, baki bir Cennet seni bekler. İbadet ettiğin ve tanıdığın Hàlık-ı Zülcelal'in va'dine iman ve itimad et. O'na va'dinde hulfetmek muhaldir. Kudretinde hiçbir cihetle noksaniyet yoktur. İşlerine, acz müdahale edemez. Senin küçük bahçeni halk ettiği gibi, Cennet'i dahi senin için halk edebilir ve halk etmiş ve sana vadetmiş. Ve vadettiği için, elbette seni onun içine alacak.

Madem bilmüşahede görüyoruz: Her senede, yeryüzünde, hayvanat ve nebatatın üç yüz binden ziyade envalarını ve milletlerini, kemal-i intizam ve mizan ile, kemal-i sürat ve sühuletle haşredip, neşreder. Elbette böyle bir Kadîr-i Zülcelal, vaadini yerine getirmeye muktedirdir. Hem madem her senede, öyle bir Kadîr-i Mutlak, haşrin ve Cennet'in numunelerini binler tarzda icat ediyor. Hem madem bütün semavî fermanları ile saadet-i ebediyeyi vaat edip, Cennet'i müjde veriyor. Hem madem bütün icraatı ve şuunatı hak ve hakikattır ve sıdk ve ciddiyetledir. Hem madem âsârının şehadetiyle, bütün kemalat, O'nun nihayetsiz kemaline delalet ve şehadet eder. Ve hiçbir cihette naks ve kusur onda yoktur. Hem madem hulf-ül va'd ve hilaf ve kizb ve aldatmak, en çirkin bir haslet ve naks ve kusurdur. Elbette ve elbette o Kadîr-i Zülcelal, o Hakîm-i Zülkemal, o Rahîm-i Zülcemal, vaadini yerine getirecek; saadet-i ebediye kapısını açacak, Âdem babanızın vatan-ı aslîsi olan Cennet'e sizleri ey ehl-i iman idhal edecektir." (*Mektubât*, s. 227)

سُبْحَانَكَ يَا لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ نَجِّنَا مِنَ النَّارِ ۝٧٨

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-79-

79/1. Ey cömertlik ve nimetler sahibi! يَا ذَا الْجُودِ وَالنِّعَمِ ۝١

Yüce Allah'ın son derece cömert ve türlü türlü nimetler sahibi olduğu daha önce ilgili başka isimler açıklanırken geçti. Burada ise, Yüce Allah'ın bu vasfına ışık tutan ve ahiretin varlığıyla ilişkisini kuran şu satırları kaydetmekle yetinelim:

"Evet dünya yüzünü bu kadar müzeyyen masnuatıyla süslendirmek, ay ile güneşi lamba yapmak, yeryüzünü bir sofra-i nimet ederek mat'umatın en güzel çeşitleriyle doldurmak, meyveli ağaçları birer kap yapmak, her mevsimde birçok defalar tecdid etmek; hadsiz bir cûd u sehaveti gösterir. Böyle nihayet-

siz bir cûd u sehavet; öyle tükenmez hazineler ve rahmet, hem daimî, hem arzu edilen her şey içinde bulunur bir dâr-ı ziyafet ve mahall-i saadet ister. Hem kat'î ister ki; o ziyafetten telezzüz edenler, o mahall-i saadette devam etsinler, ebedî kalsınlar. Ta zeval ve firakla elem çekmesinler. Çünkü zeval-i elem lezzet olduğu gibi, zeval-i lezzet dahi elemdir. Öyle sehavet, elem çektirmek istemez.

Demek ebedî bir Cennet'i, hem içinde ebedî muhtaçları ister. Çünkü nihayetsiz cûd u seha, nihayetsiz ihsan etmek ister, nimetlendirmek ister. Nihayetsiz ihsan ve nimetlendirmek ise, nihayetsiz minnettarlık, nimetlenmek ister. Bu ise, ihsana mazhar olan şahsın devam-ı vücudunu ister. Ta, daimî tena'umla o daimî in'ama karşı şükür ve minnettarlığını göstersin. Yoksa zeval ile acılaşan cüz'î bir telezzüz, kısacık bir zamanda öyle bir cûd u sehanın muktezasıyla kabil-i tevfik değildir." (*Sözler*, s. 67)

79/2. Ey fazl ve kerem sahibi! يَا ذَا الْفَضْلِ وَالْكَرَمِ ۝٢

Bu isim, sahip manasına gelen "Zû" ile lûtuf ve ihsan manasına gelen "Fadl" kelimelerinin izâfet yoluyla bir araya getirilmesinden oluşmuştur. "Büyük lûtuf ve ihsan sahibi" demektir. Yüce Allah bu vasfıyla, kullarının dinî ve dünyevî bakımdan sahip oldukları her şeyin, hak sahibi olmaksızın, Kendi katından bir lûtuf eseri olduğunu bildirmektedir.

Dört ayet-i kerîmede, Allah'ın nimetleri hatırlatıldıktan sonra, "Zû Fadlin ale'n-nâsi = Allah, insanlara karşı fazl sahibidir." buyrulmuş, her seferinde de arkasından, "İnsanların çoğu şükretmezler." denilmiştir. (Bkz. 2:243; 10:60; 27:73; 40:61)

Bir ayet-i kerîmede, "Allah âlemlere karşı fazl sahibidir." buyrulmuştur İlgili ayette, zulmü temsil eden Calut'a karşı iyiliği temsil eden Talut'un ordusunun üstün gelmesi ve Hz. Davud'un Calut'u öldürdüğü bildirildikten sonra, "Allah'ın insanları birbirleriyle savması olmasaydı, yeryüzünün düzeni bozulurdu; lakin Allah, âlemlere karşı fazl sahibidir." (2:251) ifadesi geçmektedir.

Manevî, nimet ve hidayet (2:105; 3:74) savaştan ziyansız olarak nimetle dönmek, derin iman anlayışı, günahların örtülmesi ve affedilmesi (8:29), genişliği gök ve yer kadar olan ebedî Cennet' nimeti (57:29), Allah'ın vereceği manevî ve uhrevî mükâfat (62:4) gibi hususların söz konusu edildiği bazı ayet-i kerimelerde de Allah, "Zü'l-fadli'l-azîm = büyük lûtuf ve ihsan sahibi" olarak nitelenmektedir. (Ayrıca bkz. 3:174; 57:21)

Uhud Savaşı'nda bir kısım müminlerin Hz. Peygamber (a.s.m.)'in emrinden çıkmaları üzerine savaşın seyrinin olumsuz yönde değişmesi konusunda, Allah, bu itaatsizliklerine rağmen onları affettiğini bildirdikten hemen sonra Zât'ını "Zû Fadlin ale'l-müminîn = Müminlere karşı fazl sahibi" olarak nitelemektedir. (3:152)

79/3. Ey şiddetli azap ve çetin cezalar sahibi! ٣ يَا ذَا الْبَأْسِ وَالنِّقَمِ

Bu isimde geçen "Be's" kelimesi, Kur'ân'da güç, kuvvet ve satvet anlamına geldiği gibi azap anlamına da gelir. Yüce Allah'ın, mazlumun hakkını ve intikamını zalimden almaması, mazluma daha büyük bir haksızlıktır. Şu ayet-i kerimeler Yüce Allah'ın bu vasfına ışık tutarlar:

"Artık savaş Allah yolunda, kendinden başkasından sorumlu değilsin sen ve teşvik et inananları. Olur da, Allah kâfirlerin zararını ve zulmünü defedip giderir ve Allah'ın azabı da pek çetindir, cezası da." (4:84)

"Allah'ın ayetlerini inkâr edenlere pek çetin bir azap vardır. Öyle ya, Allah daima azîzdir (mutlak galiptir, mazlumların) intikamını alır." (3:4)

"Sakın Allah'ın, peygamberlerine yaptığı vaatten cayacağını zannetme! Allah elbette mutlak galiptir, intikam sahibidir." (14:47)

79/4. Ey Levh-i Mahfuz'u ve kalemi yaratan! ٤ يَا خَالِقَ اللَّوْحِ وَالْقَلَمِ

"Hayır, hayır! Kur'ân onların iddia ettikleri gibi beşer sözü değildir. O, Levh-i Mahfuz'da olan pek şerefli bir Kur'ân'dır." (85:21-22)

Allah'ın bu sözü korunmuş bir levhadadır. Biz bu levhanın yapısını kavrayamıyoruz. Çünkü bu sadece yüce Allah'ın bilebileceği gayp konularından biridir. Biz sadece ifadenin oluşturduğu gölgeden yararlanıyor ve kalplerde bıraktığı etkiden istifade ediyoruz. Bu da, Kur'ân-ı Kerîm'in korunduğunu, değişmediğini, Allah'ın sözünün ele alınan her konuda en son merci olduğunu telkin etmektedir. Bu sözün karşısında tüm sözler erir gider. Fakat bu söz korunmuş, muhafaza edilmiş bir biçimde tüm gerçekliğiyle kalır. (Seyyid Kutub, *Fî Zılâl*)

"Nûn (Ey Muhammed!) Kalem ve ehl-i kalemin satırlara dizdikleri ve dizecekleri şeyler hakkı için: Rabbinin lûtfuyla, deli değilsin." (68:1-2) Tabiin imamlarından Mücahid'e göre Kalemden maksad "kendisiyle Kur'ân yazılan kalem", onunla yazılan şey ise Kur'ân'dır.

Yüce Allah burada "Nun" harfine, kaleme ve yazıya yemin ediyor. Alfab harflerinden biri olması bakımından, "Nun" harfi ile, kalem ve yazı arasındal ilgi son derece açıktır. Fakat bunlara yemin edilmiş olması değerlerini arttır yor, bu yolla öğrenmeye önem vermeyen bir toplumda dikkatleri onlara çek yor. O günkü Arap toplumunda okuryazarlık oranı sıfır denecek kadar düşük tü ve okuryazar olanların sayısı bir elin parmaklarını geçmezdi. Oysa yüce A lah'ın bilgisi kapsamında onların hayatında okur-yazarlığa önemli bir rol b çilmişti ve bunun geliştirilmesi, aralarında yaygınlaştırılması planlanmıştı. B inanç sistemini ve ona dayalı hayat sistemini dünyanın dört bir yanına taşıma ları için yazı gerekliydi. Ayrıca insanlığa önderlik etme görevini eksiksiz yer ne getirmeleri için bu durum kaçınılmazdı. Böylesine büyük bir görevi yerin getirmek için gerekli olan temel unsurlardan birinin yazı olduğu kuşku gö türmez bir gerçektir.

Nitekim Peygamber Efendimize inen ilk vahyin içeriği de bu anlamı pekiş tirmektedir: "Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı embriyodan yarattı. Oku Rabbin en büyük kerem sahibidir. O, insana kalemle yazmayı öğretti. İnsan bilmediğini öğretti." (96:1-5)

Ayrıca bu kitabın okuma yazma bilmeyen bir peygambere yönelik olma da bu hususu desteklemektedir. (Yüce Allah belli bir hikmetten dolayı Pey gamber Efendimizin okuma yazma bilmeyen biri olmasını öngörmüştür). Fa kat yüce Allah okuma yazma bilmeyen bu peygamberine indirdiği ilk vahiyd okumaya, kalem ile öğrenmeye teşvik edici ifadeler kullanmıştır. Aynı şekild bu surede de "Nun" harfine, kaleme ve kalemle yazılanlara yemin edilerek b husus yine pekiştirilmiştir. Bu durum, yüce Allah'ın sonsuz ilminin kapsa mında planladığı büyük ve evrensel rolü üstlenmek üzere hazırladığı bu üm mete yönelik eğitim metodunun bir aşamasıdır.

Yüce Allah, müşriklerin Peygamber Efendimize yönelik yalan ve iftiraları çürütmek, böyle bir şeyin olamayacağını vurgulamak, Peygamberine yöneli lûtfunu ve nimetini dile getirmek için, biraz önce de belirttiğimiz gibi yazını değerini büyütücü, önemini pekiştirici bir üslupla "Nun" harfine, kaleme v onunla yazılanlara yemin ediyor. (Seyyid Kutub, *Fî Zılâl*)

79/5. Ey zerreleri ve canlı mahlukatı düzgün, tertipli ve güzel yaratan! يَا بَارِئَ الذَّرِّ وَالنَّسَمِ ۝

Bari', bir kalıptan döker gibi düzgün, tertipli ve güzel yaratan, organ ve c hazları birbirine mütenasip ve kâinattaki genel düzene ve gayelere yardımcı v uyumlu olarak var eden anlamına gelir. Bari' kalıbı, daha ziyade Allah'ın car

lıları yaratması, onları düzgünleştirip denkleştirmesi manasını çağrıştırmaktadır. "Varlıklara kalıp veren" diye de açıklanmıştır.

Bu isim, Kur'ân'da üç yerde geçer. Biri, "O öyle Allah'tır ki, Hàlık, Bâri', Musavvir'dir. En güzel isimler O'nundur." (59:24) ayetidir. Bu ayette geçen üç vasıf arasında icraatta bir derecelenme göze çarpıyor. (Hàlık) ile "takdir edip planlama"; (Bâri') ile "bir kalıptan döker gibi düzgün, tertipli yaratma"; (el-Musavvir) ile de, "güzel bir suret verip bezeme ve tezyin etme" fiilleri vurgulanmış gibidir.

Yüce Allah, her şeyin vücudunu mütenasip, yani organlarını, hayatî cihazlarını ve unsurlarını özellik bakımından birbirine uygun ve ahenkli yarattığı gibi, her şeyi de hizmeti ve faydasıyla umumî ahenge münasip olarak yaratmıştır. Öyle ki, bütün eşya birbirinden ayrılmaz ve bu sonsuz çokluk ve genişlikteki âlemler sanki, bir tek fabrikanın bölüm ve parçalarıymış gibi her şey bir şey için ve bir şey her şey için çalışmaktadır.

Hàlık, Bari' ve Musavvir isimleri aralarındaki ince farkı görmek için şu ayet-i kerimeler de bize ışık tutabilir: "Ey insan! Nedir kerîm Rabbine karşı seni aldatan? O Rab ki, seni yarattı (halaka-ke), ardından düzgünleştirdi (fe sevvâ-ke) ve (azalarını) denkleştirdi (Fe adele-ke) ve dilediği surette (fî eyyi sûretin) seni terkip etti." (82:6-8) Burada planlayıp takdir etmek Hàlık; düzgünleştirmek ve denkleştirmek Bari'; suret vermek ise Musavvir isimlerinin icraatıdır. Böylece Kur'ân'ın ifadelerinden Bari' vasfının, daha hususî ve canlılarla ilgili bir yaratmayı ifade ettiği anlaşılmaktadır.

İmam Gazâlî de, Allah'ın isimlerinden olan el-Hàlık, el-Bârî ve el-Musavvir isimlerine ilişkin şu açıklamayı yapar:

"Bu üç ismin eşanlamlı olduğu ve hepsinin de yaratma manasına geldiği sanılabilir. Fakat mesele öyle değildir. Zira yok iken var olan her bir şey, önce takdir edilir. Yani, plan çerçevesine alınır. Sonra bu takdire uygun olarak icat edilir. Daha sonra da tasvir edilir, şekil verilir.

Allah, takdir edici olarak, yani bir şeyi mukadderat çerçevesine alma bakımından Hàlık'tir. Yaratıcı olarak Barî'dir. Yarattıklarını en güzel şekilde şekillendirici olarak da Musavvir'dir.

Mesela, yapılacak bir binaya ne kadar ağaç, ne kadar tahta, ne kadar çimento-harç gideceğini; genişliğinin, uzunluğunun ve yüksekliğinin ne kadar olacağını, kaç tane duvarının olması gerektiğini hesaplayacak birisine ihtiyaç vardır. Bunları mühendis yapar. Hesaba kitaba vurur. Planını projesini çizer. Bundan sonra binayı fiilen yapacak ustaya ihtiyaç hasıl olur. Bina meydana geldikten sonra da nakışlarını ve tezyinatını yapacak usta lazımdır. Her üç işi ayrı ayrı kişiler yapmaktadır.

İnsanlar için durum budur. Yani, takdir edenle binayı yapan ve onu süsleyen ayrı ayrı kişilerdir. Hâlbuki şanı yüce Allah'ın fiilleri konusunda durum böyle değildir. O, hem takdir edici, hem yaratıcı ve hem de tezyîn edicidir." (Gazâlî, *Makàsıd*, s. 49-50)

Bu isimden ders alan müminin, başta kendi vücudu, maddî ve manevî bünyesi olmak üzere her şeyi en güzel ve sanatkârane yaratan Rabbine iman ve teslimiyeti artar. Her şeyin ve her hadisenin, O'nun hikmetli yaratmasıyla olduğunu bilerek, olumsuz gibi görülen gelişmelerden korku ve üzüntü duymaz. Tam bir tevekkülle O'na teslim olur. Öte yandan, yaptığı her işi tertipli, düzgün ve güzel yapar. Özellikle icra ettiği sanatın ve gerçekleştirdiği eserin detaylarına dikkat eder. Eserinin, işe yarar, her parçası ve unsuruyla faydalı olmasına özen gösterir. İşinde estetik boyutu asla ihmal etmez.

يَا مُلْهِمَ الْعَرَبِ وَالْعَجَمِ ﴿٦﴾

79/6. Ey Arap olan ve olmayan bütün kullarına ilhamda bulunan!

Allah, Arap olana da olmayana da dillerini ilham etmiştir. Nitekim, dillerin farklılığı Kur'ân-ı Kerîm'de Allah'ın kudret delillerinden biri kabul edilmiştir:

"O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerinden biri de: Gökleri ve yeri yaratması, lisanlarınızın ve renklerinizin farklı olmasıdır. Elbette bunda bilen ve anlayan kimseler için ibretler vardır." (30:22)

Ancak, bu vasıfta geçen "Arap" ve "Acem" kelimeleri, ilk etapta dillerin ilhamını çağrıştrsa da, konu daha genel kabul edilmelidir. Burada, her ırk ve kavimden tüm insanlara yapılan her çeşit gaybî ve hususî ilhamların tek kaynağının Yüce Allah olduğu belirtilmek isteniyor.

79/7. Ey zarar ve elemi gideren! يَا كَاشِفَ الضُّرِّ وَالْأَلَمِ ﴿٧﴾

Şu ayet-i kerimeler zarar ve elemin sadece O'nun elinde bulunduğunu açıkça ifade ediyor:

"Eğer Allah sana bir sıkıntı verirse O'ndan başkası onu gideremez. Sana bir hayır ve nimet verirse... Zaten O her şeye olduğu gibi, buna da elbette kadirdir." (6:17)

"Eğer Allah sana bir sıkıntı, bir zarar dokundurursa, onu yine O'ndan başka giderecek yoktur. Şayet sana hayır dilerse, o durumda O'nun bu lûtfunu engelleyebilecek de yoktur. O, lûtfunu ihsanını kullarından dilediğine eriştirir. O, öyle Ğafur, öyle Rahîmdir! (affı, merhamet ve ihsanı boldur)." (10:107)

İnsan, bunu bilme fıtratıyla yaratıldığından başı dara girdiğinde sadece O'na yalvarır:

"İnsan bir sıkıntıya maruz kalınca gerek yan yatarken, gerek otururken veya ayakta iken, Bize yalvarıp yakarır. Fakat biz sıkıntısını giderdik mi, sanki uğradığı dertten dolayı Biz'e yalvaran kendisi değilmiş gibi eski hâline döner. İşte (hayat sermayelerini boşuna harcayıp) haddini aşanlara, yaptıkları işler, kendilerine böyle süslenmiş, hoşlarına gitmiştir." (10:12)

"Ama sonra sizin o sıkıntınızı giderince, içinizden bir kısmı hemen Rab'lerine ortak koşarlar." (16:54)

Yüce Allah, bu vasfını sevdiği kullarından bir örnekle göstermiştir:

"Eyyûb'u da an. Hani o: 'Ya Rabbî, bu dert bana iyice dokundu. Sen merhametlilerin en merhametli olanısın' diye niyaz etmiş, Biz de onun duasını kabul buyurup katımızdan bir lûtuf ve ibadet edenlere bir ders olmak üzere, hastalığını iyileştirmiş, kendisine aile ve dostlarını bir misliyle beraber vermiştik." (21:83-84)

79/8. Ey gizli sır ve kaygıları bilen! يَا عَالِمَ السِّرِّ وَالْهِمَمِ ٨

Her şey içiyle dışıyla, Yüce Allah'ın müşahedesi altında bulunduğundan O, tüm gizlilikleri, iyi ve kötü bütün niyet, düşünce, kaygı ve kararları bilir.

يَا مَنْ لَهُ الْبَيْتُ وَالْحَرَمُ ٩

79/9. Ey Kâbe-i Muazzama ve Harem-i Şerif'in sahibi!

Kureyş Sûresi'nin 3. ayet-i kerimesinde de Yüce Allah, Zât'ını Ka'be'nin Rabbi olarak niteleyerek: "Yalnız bu Ev'in (Kâ'be'nin) Rabbine ibadet etsinler!" buyurur.

Yüce Allah, Ka'be-i Muazzama ve çevresindeki Harem-i Şerif'i bütün kulları için bir secdegâh, bir kıble, Resûl-i Ekrem'ine bir mihrab hâline getirmiş ve bir kafaya benzeyen yerkürenin ağzı gibi yapıp Arafat diliyle her sene Kurban Bayramı'nda Yüce Allah'ın azamet ve büyüklüğünü Hacc'a giden müminler sadasından çıkan tekbirler bütün bir evrene karşı haykırmaktadır.

79/10. Ey eşyayı yoktan yaratan! يَا مَنْ يَخْلُقُ الْاَشْيَاءَ مِنَ الْعَدَمِ ١٠

Gördüğümüz ve görmediğimiz her şey Allah tarafından yaratılmıştır. Bu kâinat, içindekilerle birlikte sonradan var olmuştur. Evrenin sonradan yaratıldığı artık kanıtlanmıştır. Mimar, yaptığı saraydan önce; yazar, yazdığı kitaptan önce, ressam, çizdiği tablodan önce de var olduğu gibi Allah da evrenden önce vardı. Allah, yoktan yarattığı gibi, var olan bazı maddelerden de yepyeni var-

lıklar yaratır. Mesela, bir portakalın kokusunu, tadını, şeklini, rengini vs. yoktan yaratır. Elementlerini de başlangıçta yoktan yaratmakla beraber, hava, su ve topraktan alarak ona gönderir.

سُبْحَانَكَ يَا لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ نَجِّنَا مِنَ النَّارِ ﴿٧٩﴾

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Senden başka ilâh yok ki bize imdât etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-80-

وَاَسْئَلُكَ بِاَسْمَآئِكَ

Allah'ım! Sen'den şu isimlerinin hakkı için istiyor ve yalvarıyorum:

يَا عَادِلُ ﴿١﴾

80/1. Ey mutlak adalet sahibi ve her şeyi dengeli yapan Adil!

Adl, sözlükte eşit muamele ve denge anlamına gelir. Adl, "çok adil" demektir. Adil ise, kendisinden adalet sadır olan kimse demektir. "Asla zulmetmeyen, hakkaniyetle hükmeden, haktan ve doğrudan başkasını söylemeyen, bütün icraatında bu şekilde hareket eden" diye de tanımlanmıştır. Adl ismi, sadece meşhur Esmâ-i Hüsnâ Hadisi'nde geçmekte, Allah'ın vasfı olarak bu kalıpla Kur'ân'da geçmemektedir. Ancak, Allah'ın kâinat ve varlıkları dengeli olarak yarattığı ve adaleti gözettiği çok kere ifade edilmektedir. Özellikle ahirette, hiçbir haksızlığa meydan vermeyecek şekilde bizzat adaletle hükmedeceği belirtilmektedir: "Biz, Kıyâmet gününde adalet terazilerini kuracağız. O gün kimseye hiçbir şekilde haksızlık edilmez. Yapılan iş, bir hardal tanesi kadar bile olsa, onu adalet terazisine getiririz. Hesap gören olarak Biz herkese yeteriz" (21:47; 10:54-55; 39:69)

Kâinat, Allah'ın hüküm ve saltanatının tecelli yeridir. Burada yaşayan bütün varlıklar da o Sultanın himayesi altında hayat süren birer raiyyet ve ahalidir. Allah'ın, memleketinin ahalisine zulmetmesi, onların haklarına tecavüzde bulunması düşünülemez. Çünkü, O sadece memleketin değil, ahalinin de yaratıcısı, sahibi ve çekip çeviricisidir. Onlara ait ne varsa hepsi O'nundur. Onlar, hem O'nun mülkü, hem memlûkü ve hem de mülkünde çalışan memurlarıdır. Yani, onların Allah'a karşı hak iddia etmeleri haksızlık olur.

Allah, Adil-i Mutlaktır. Kâinatta her şeyi yerli yerince yaratması, her varlığı layık olduğu cihaz ve duyularla donatması, her hak sahibinin hakkını mükemmel şekilde belirleyip himaye etmesi O'nun sonsuz adaletinin en açık örneği değil midir? Allah bizzat kullarına zulmetmekten münezzeh olduğu gibi, onların haklarını birbirlerinden almamaktan, birinin öbürüne zulmetmesine göz yummaktan da son derece münezzeh ve âlidir. Ahiretin icadı bu zulümleri temizlemek, haksızların cezasını, iyilerin mükâfatını vermek içindir.

İmam-ı Gazâlî, Adl ismi ile ilgili olarak şu açıklamayı yapar:

"Adilin adaletini bilmeyen onu tanıyamaz. Adilin fiilini bilmeyen de onun adaletini bilemez. Bu vasfı anlamak isteyenin, engin göklerin yüceliklerinden yerin derinliklerine kadar, şanı yüce Allah'ın fiillerini ilmen ihata etmesi, iyice bilmesi gerekir. Onun bu bilme temaşası, kâinatın herhangi bir yerinde bir uygunsuzluğun, bir kusurun bulunmadığını müşahede edinceye kadar devam etmelidir.

Kul, Allah'ın mahlukatında bir kusur, bir uygunsuzluk bulunmadığını görünce, gözünü tekrar kâinata çevirir, yine bakar, yine bir kusur göremez. Sonra bir kere daha bakar, yine herhangi bir eksiklik göremez. Artık var olduğunu sandığı kusuru bulamamış olarak geri döner. O zaman Allah'ın kudretinden, adaletinde rububiyetinin azametinden bir şeyler anlar. Kâinattaki fevkalade nizam ve intizam kendisini hayrete düşürür. İşte o anda şanı yüce olan Allah'ın adaletinin manalarından bir şey anlamasıyla kendisinde derin bir sevgi hasıl olur.

Şüphesiz ki Allah, mevcudatın cismanilerini de, ruhanilerini de, kâmillerini de nakıslarını da yaratmış, her bir varlığa hakkını vermiştir. İşte bu vasfı ile O, Cevvad = son derece cömerttir. Yine her bir varlığı, kendine has mahalline yerli yerince koymuştur. Bu vasfıyla da Allah Adl = Adildir. Yer, su, hava, gökler, yıldızlar vs. kâinattaki büyük cisimlerdendir. Şanı Yüce olan Allah onları yaratmış ve bir düzene sokmuştur.

Mesela, insanoğlu önce kendine baksın. Tıpkı kâinat muhtelif cisimlerden meydana gelmiş olduğu gibi, insan vücudu da çeşitli uzuvlardan meydana gelmiştir. Allah onun vücudunu önce et, kemik, deri vs. kısımlarına ayırmış, kemikleri birer iç direk, etleri bu kemiklerin koruyucusu, deri kısmını da et kısmının koruyucusu yapmıştır. Eğer Allah, onları bu tertip üzere değil de bunun aksi tertiple yaratmış olsaydı, yani kemikler en dışta, et kısımları onun altında ve diğer kısımlar da en içte olsaydı, muhakkak ki düzen bozulurdu.

Yine, Allah insan için muhtelif uzuvlar yaratmıştır. El, ayak, göz, kulak, burun vs. O, bütün bu azaları yaratmakla Cevvad'dır. Her bir azayı kendine özel yerine yerleştirmesi itibariyle de Adl'dir. Çünkü, mesela gözü bedenin en uygun yerinde yaratmıştır. Eğer, onu başın arka tarafında, yahut ayağında veyahut elinde veyahut da başının tepesinde yaratmış olsaydı noksanlıktan ve teh-

likeye maruz olmaktan uzak kalmazdı. Yine, elleri kollarla omuzlara asmıştır. Eğer onları başına yahut beline veyahut da dizlerine asmış olsaydı ortaya yakışıksız bir durum çıkardı ve şimdiki gibi faydalı da olamazlardı. Bütün duyu organlarının başa konması da böyledir. Duyu organları haber nakledici birer gözetleyicidir. Onun için bütün bedene hâkim bir mahalde bulunmaları gerekir. Eğer onları başta değil de mesela ayakta yaratmış olsaydı, elbette vücudun nizamı bozulurdu." (Gazâlî, *a.g.e.*, s. 68-70)

Gazâlî'nin, Adl ismi ile ilgili açıklamasına devam ediyoruz:

"Mesela bir hükümdarı ele alalım. Bir gün o, silahlar, paralar ve mallarla dolu hazinesini açsın. Paralarla malları zenginlere, silahları âlimlere, kitapları da askerlere dağıtsın. Sonra askerlere: 'Siz camilere, mekteplere gidin', âlimlere de 'Siz de kışlalara kalelere dağılın' desin.

Acaba hükümdarın bu hareketi adalet midir? Hiç şüphesiz ki hayır! Çünkü her bir şeyi ehline ve layık olduğu yere vermemiştir. Eğer değerli kitapları âlimlere, silahları askerlere vermiş olsaydı, işte o zaman adalet etmiş olacaktı. Bunun tersini yapmakla, hazinesini dağıttığı insanlara fayda ulaştırmıştır, fakat adil olamamıştır. Demek ki, adalet, insanlara sadece fayda ulaştırmak demek değildir. Şimdi bir de bunun tersini düşünelim:

Aynı hükümdarın, hastalara zorla acı ilaçları içirdiğini, ameliyat yaptırttığını ve böylece onları iyileştirdiğini; katl ve darp yollarıyla katilleri cezalandırdığını kabul edelim. Bu hareketleriyle hükümdar görünüşte, hastalara da, cezalandırdığı suçlulara da eza etmiştir. Hâlbuki esasında, hastaları sıhhate kavuşturmak ve haksızlığa uğrayanların hakkını korumak suretiyle adalet etmiştir. İşte bu, her şeyi yerli yerince yapmaktır.

Allah idaresinde, hükmünde ve bütün fiillerinde, kendisine itiraz edilemeyecek derecede adildir. Olan şeyler kulun dileğine uysun veya uymasın, bu böyledir. Çünkü Allah'ın bütün fiilleri sırf adaletten ibarettir. Allah, her şeyi nasıl olması gerekiyorsa öyle yapar. Eğer yaptığı bir şeyi yapmamış olsaydı, mutlaka hasıl olan zarardan daha büyük ve korkunç bir zarar meydana gelirdi. Tıpkı, kesilmesi lazım gelen kangrenli bir el kesilmediği takdirde zararının daha büyük olacağı gibi. Zira kangrenli el zamanında kesilmezse, hastalık oradan bedenin diğer kısımlarına da sirayet eder. Vereceği acı düşünülerek elin kesilmesine rıza gösterilmezse bu sefer ortaya daha korkunç acılar çıkar. Allah, fiilleriyle daha büyük zararların husulünü önlemiş olması bakımından Adil'dir. Buna inanmak, gerek zahiren ve gerekse batınen belirecek inkâr ve itirazı yok eder. Yani, Allah'ın fiilleriyle daha büyük zararların vukuunun önlendiğine inanan bir insan, ne diliyle ve ne de kalbiyle O'nun fiillerindeki hikmetleri inkâr edemez, itirazda bulunamaz. Bu husustaki imanın tamamlanması için, âdet olduğu gibi feleği itham edip kötü söz söylememek ve hadiseleri ona yükleyip itiraz etmemek de gerekir. Bu türlü söz ve davranışlar hatalıdır. Kul, bü-

tün hadiselerin birer sebebi olduğunu, bu sebeplerin düzenlenerek, en güzel bir tertiple; adalet ve lûtuf mefhumlarının en alasıyla hadiselerin idare edildiğini bilmelidir." (Gazâlî, *a.g.e.*, s. 68-70)

Bediüzzaman da, kâinattaki dengeden hareketle Adl ismini şöyle açıklamaktadır:

"Canlı bedenlerinin hücreciklerinden, kandaki alyuvar ve akyuvarlardan, zerrelerin şekilden şekle girmelerinden ve vücut organlarının uyumluluğundan tut, ta denizlerin gelir ve giderlerine; ta yer altındaki çeşmelerin gelir ve harcamalarına; ta hayvan ve bitkilerin doğum ve ölümlerine; ta güz ve baharın yıkım ve onarımlarına; ta toprak, hava, su ve ateş gibi unsurların ve yıldızların hizmet ve hareketlerine; ta ölüm ve hayatın, aydınlık ve karanlığın, sıcak ve soğuğun değişmelerine, döğüşmelerine ve çarpışmalarına kadar, o derece hassas bir mizan ile, o kadar ince bir ölçü ile tanzim edilir ve tartılır ki, insan aklı hiçbir yerde gerçek hiçbir israf, hiçbir fuzulilik görmediği gibi; insanların bulduğu fen bilimleri de, her şeyde en mükemmel bir düzen, en güzel bir ölçülülük görüyor ve gösteriyor. Hatta, insanların bulduğu bu fenler, o düzen ve ölçülülüğün bir görüntüsü, bir tercümanıdır." (*Lem'alar*, s. 308)

Bediüzzaman'ın, Adl ismi ile ilgili açıklamasına devam ediyoruz:

İsm-i Adl'in büyük parıltısından gelen kâinattaki eksiksiz adalet, bütün eşyanın dengelerini idare ediyor ve insanlığa da adaleti emrediyor. Rahmân Sûresi'nde, "Göğü Allah yükseltti ve mizanı (dengeyi) O koydu. Sakın dengeyi bozmayın. Ölçüyü adaletle tutun ve eksik tartmayın." (55:7-9) ayetlerindeki dört mertebe, dört çeşit ölçüye işaret eden dört defa "mizan" zikretmesi, kâinatta ölçünün büyüklük derecesini ve fevkalade büyük önemini gösteriyor. Evet hiçbir şeyde israf olmadığı gibi, hiçbir şeyde de gerçek zulüm ve ölçüsüzlük yoktur. Kuddüs isminin büyük parıltısından gelen temizleme ve temizlik, bütün kâinatın varlıklarını temizliyor, güzelleştiriyor. İnsanların bulaşık eli karışmamak şartıyla, hiçbir şeyde hakikî kirlilik ve çirkinlik görünmüyor.

İşte Kur'ân'ın gerçeklerinden ve İslamî prensiplerden olan "adalet, iktisad, temizlik"in insanlık hayatında ne derece esaslı birer prensip olduğunu anla! Kur'ân hükümlerinin ne derece kâinatla ilişkili ve kâinat içine kök salmış ve sarmış bulunduğunu; o gerçekleri bozmanın, kâinatı bozmak ve suretini değiştirmek gibi mümkün olmadığını bil! Bu üç büyük ışık gibi; rahmet, inayet, koruma, saklama gibi yüzlerce her tarafı kuşatmış gerçekler, öldükten sonra dirilişi, ahireti gerektirdiği hâlde, hiç mümkün müdür ki: Kâinatta ve bütün varlıklarda egemen olan rahmet, inayet, adalet, hikmet, iktisat ve temizlik gibi pek kuvvetli geniş hakikatler; dirilişin yokluğuyla ve ahiretin gelmemesiyle merhametsizliğe, zulme, hikmetsizliğe, israfa, kirliliğe, fuzuliliğe dönüşsünler? Hâşâ, yüzbin defa hâşâ!

Bir sineğin yaşama hakkını merhametle koruyan bir rahmet, bir hikmet; acaba dirilişi getirmemekle bütün şuur sahiplerinin hadsiz yaşama haklarını ve nihayetsiz varlıkların nihayetsiz hukukunu zayi' eder mi? Deyim yerindeyse, rahmet ve şefkatte, adalet ve hikmette hadsiz hassasiyet ve dikkat gösteren bir muhteşem rububiyet; kemalatını göstermek, kendini tanıttırmak ve sevdirmek için bu kâinatı hadsiz harika sanatlarıyla, nimetleriyle süsleyen bir ulûhiyet saltanatı, böyle hem bütün yüksek sıfatlarını, hem bütün yaratıkların haklarını hiçe indiren ve inkâr ettiren haşirsizliğe müsaade eder mi? Hâşâ! Böyle bir sınırsız güzellik, böyle bir sonsuz çirkinliğe besbelli ki müsaade etmez. Evet ahireti inkâr etmek isteyen kişi, önce bütün dünyayı bütün gerçekleriyle inkâr etmeli. Yoksa, dünya bütün gerçekleriyle, yüzbin dil ile onu yalanlayarak, bu yalanında yüz bin derece yalancılığını ispat edecek. Onuncu Söz kesin delillerle ispat etmiştir ki; ahiretin varlığı, dünyanın varlığı kadar kesin ve şüphesizdir. (*Lem'alar*, s. 308-310)

Bu isimden ders ve ibret alan kimse, gücü ölçüsünde onun tecellisine ayna olmaya çalışır. İdaresi altında bulunan, vücut memleketinden tutun, aile, kent ve ülkesine kadar, yani söz ve tesirinin geçtiği en küçük daireden en büyüğüne dek, her yerde adalet kanunlarının egemen olmasına var gücüyle çaba gösterir. Mesela, vücut ülkesinde öfke, hırs ve şehvet gibi duygularını akıl ve dinin adil kurallarına göre davranacak şekilde dizginler. Diğer tüm duyu ve duygularını dinin adalet ve hayat dolu kurallarına uygun kullanır. Ailede, eşine, çocuklarına ve diğer yakınlarına karşı adalet ölçülerine göre davranır. Geniş dairede de elinden geldiğince tümüyle adil olan İlahî emirlerin uygulanması yönünde gayret gösterir.

80/2. Ey rızası için yapılan işleri kabul eden Kàbil! ۝ يَا قَابِلُ

Yüce Allah bu isminin gereği olarak, kulları tarafından samimi bir niyetle edilen duaları, yapılan tevbeleri, yerine getirilen ibadetleri, dergâhına yöneltilen müracaatleri rahmetiyle kabul eder, ilmiyle değerlendirir, kerem dolu bol mükâfatla karşılar.

80/3. Ey her şeyden üstün ve yüce olan Fadıl! ۝ يَا فَاضِلُ

Fadıl, fazilet sahibi demektir. Fazilet ise, değer, meziyet, iyilik, ilim, hüner, şecaat, in'am, ihsan vs. itibariyle yüksek derece; başkasından cemal, kemal ve fayda bakımından üstünlüğü demektir. Yüce Allah, kelimenin tüm bu zengin içeriğiyle gerçek anlamda Fadıl'dır. Buraya kadar geçen bütün güzel isim ve sıfatları O'nun bu isme de nihayet derecede layık olduğunu ortaya koymaktadır.

80/4. Ey her işin hakikî yapıcısı olan Fail! يَا فَاعِلُ

Yüce Allah, daimî ve hikmet dolu faaliyetiyle bütün varlıkları idare etmekte, çekip çevirmekte, yenileyip değiştirmekte ve âdeta yeniden yaratmaktadır. O, bu vasfıyla sürekli bir faaliyette bulunmaktadır.

Şu iki ayet-i kerimenin sonunda yüce Allah, azamet ve kudret ifade eden çoğul kipi kalıbıyla "Künnâ fâilîn = Biz yapacak olanız." ifadesini kullanarak bu vasfına yer vermektedir:

"Biz, çözümü ihtiva eden hükmü Süleyman'a bildirdik. Bununla beraber, her birine bir hüküm ve bir ilim verdik. Dağları ve kuşları Davud'un emrine verdik. Onunla beraber takdis ve ibadet ederlerdi. Biz dilediğimiz her şeyi yapma kudretine sahibiz." (21:79)

"Gün gelir, gök sahifesini, tıpkı kâtibin yazdığı kâğıdı dürüp rulo yapması gibi düreriz. Biz ilkin yaratmaya nasıl başladıysak diriltmeyi de Biz gerçekleştiririz. Bu, üzerimize aldığımız bir vaaddir. Bunu gerçekleştirecek olan da Biz'iz." (21:104)

80/5. Ey yaratıkların her işini üzerine alan Kâfil! يَا كَافِلُ

Allah, bütün varlıkların, özellikle canlıların tüm ihtiyaç ve masraflarını uhdesine alan, garantileyen ve kefil olandır.

80/6. Ey her şeyi meydana getiren Câil! يَا جَاعِلُ

Yüce Allah, meydana getirmek, oluşturmak, kılmak, tayin etmek gibi anlamlara gelen "ca'l" mastarından fiil ve (bu isimde olduğu gibi) ism-i fail kalıplarını zatı hakkında kullanmaktadır. Mesela, Hz. Âdem'in yaratılıp halife kılınmasını meleklere bildirirken, "İnnî câilun fi'l-ardı halîfeh = Yeryüzünde bir halife meydana getireceğim." ifadesini kullanır. Ayrıca, En'am Sûresi'nin 1. ayet-i kerimesinde "karanlık ve aydınlığı var etmek ve meydana getirmek" ifadeleri için yine bu kelimeyi kullanarak şöyle buyurmaktadır:

"Hamd, gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah'ın hakkıdır. Bir de kâfirler kalkmışlar, bir takım putları Rab'lerine eşit sayıyorlar!"

80/7. Ey her bakımdan eksiksiz olan Kâmil! ⑦ يَا كَامِلُ

"Kâmil" kelimesi, tam, eksiksiz, kemalde olan, kusursuz anlamına gelir. Allah kâmil-i mutlaktır. Zât, sıfat, isim ve fiilleriyle mükemmel olup her türlü noksandan münezzeh ve yücedir. Şu âlemde ve içindeki varlıklarda açıkça görünen bütün yüksek hikmetler, üstün güzellikler, mükemmel yaratılışlar ve adilane işleyen kanunlar vs. hep O'nun kemalinin eseri ve tecellileridir.

80/8. Ey mahlûkatı yokluk karanlıklarından varlık nuruna çıkaran Fâtır! ⑧ يَا فَاطِرُ

Fâtır isminin açıklaması 41/6'da geçti. Kısaca, Allah, bu isminin gereği ve tecellisi olarak, her varlığı özel gaye ve neticelere yönelik olarak ve her birine layık istidat ve yetenekler, alet ve cihazlarla donatarak yokluktan varlığa çıkarmaktadır.

80/9. Ey kulları için hayır murad eden, onları dergâhına çağıran ve onlardan yaradılış gayelerine uygun görevler talep eden böylece rıza ve nimeti içinde bulunmalarını isteyen Tâlib! ⑨ يَا طَالِبُ

80/10. Ey kullarının, rızasına ermek ve cemalini görmek için can attığı Matlûb! ⑩ يَا مَطْلُوبُ

Allah, önceki ismi gereği kullarını talep ettiği gibi, onlar tarafından da talep ve arzu edilen, aranan, istenen ve özlenendir. Özellikle ihtiyarlık, hastalık ve ağır bir musibete maruz kalmak gibi dünyadan soğutan hâllerde O daha çok aranıp özlenir:

"İhtiyarlık mevsimiyle; dünyevî, güzel ve cazibedar şeyler üstünde fena ve zevalin damgasını ve acı manasını göstererek o insanı dünyadan ürkütüp, o faniye bedel, bir bâki matlubu arattırıyor." (*Sözler*, s. 203)

سُبْحَانَكَ يَا لَاۤ اِلٰهَ اِلَّاۤ اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ نَجِّنَا مِنَ النَّارِ ⑧⓪

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-81-

81/1. Ey gücüyle nimet veren! ① يَا مَنْ اَنْعَمَ بِحَوْلِهِ

Allah, nimet denilen, canlıların hoşuna gidecek her türlü hâli sağlayacak güce ve kuvvete sahip olan; her kimde ne nimet varsa hepsi O'nun kudreti, iradesi ve ikramıyla gerçekleşendir.

81/2. Ey geniş ve bol imkânlarıyla ikram eden! ② يَا مَنْ اَكْرَمَ بِطَوْلِهِ

İkram, ağırlamanın, değer vermenin, onure etmenin ve iltifatta bulunmanın ifadesi olan her türlü iyilik, lûtuf ve ihsandır. Allah'ın, kullarına olan ikramı hadsiz ve hesapsızdır. Bu da O'nun kudret, zenginlik ve rahmetinin genişliğinin, servet ve hazinelerinin tükenmezliğinin göstergesidir.

Şu ayet-i kerime Yüce Allah'ın bu vasfına işaret eder:

"O, aynı zamanda günahları bağışlar, tevbeleri kabul buyurur, ama cezalandırması da çetin olup, lûtuf ve ihsanı pek geniştir. O'ndan başka tanrı yoktur. Dönüş yalnız O'na olacaktır." (40:3)

81/3. Ey tekrar tekrar lûtufta bulunan! ③ يَا مَنْ عَادَ بِلُطْفِهِ

Vücut, hayat ve bekamız, Yüce Allah'ın lûtuf ve ihsanlarının tekrarından ibarettir. O kadar çok tekrar tekrar ihsan, in'am ve ikramda bulunuyor ki, tüm bu iyilik ve güzelliklere mazhar olan biz canlılar vücut ve hayatımızı durağan zannederiz. Oysa, O'nun hazinesinden her an ve kesintisiz akan ihsanlarından oluşuyoruz. Tıpkı, bir kaynaktan her an yeniden beslenen bir nehrin sabit ve durgun görünmesi veya enerjisi her an yeniden sağlanan bir elektrik lambasının kendiliğinden yanıyor sanılması gibi.

81/4. Ey kudretiyle her yerde izzetini gösteren! ④ يَا مَنْ تَعَزَّزَ بِقُدْرَتِهِ

Allah, sonsuz kudretiyle her an, her yerde ve her vesileyle galibiyetini, karşı konulmazlığını ve hükmünün geçerliliğini gösterendir.

81/5. Ey her şeyi hikmetiyle ölçüp biçen! ⑤ يَا مَنْ قَدَّرَ بِحِكْمَتِهِ

Allah, varlıkların maddi ve manevî bütün özelliklerini her şeyi kuşatan hikmetiyle takdir edip, ölçülü olarak şekillendiriyor. Şu satırlar bu gerçeği örnekleriyle ispat ediyor:

"Evet görünüyor ki; şu âlemde tasarruf eden Zât, nihayetsiz bir hikmetle iş görüyor. O'na bürhan mı istersin? Her şeyde maslahat ve faidelere riayet etmesidir. Görmüyor musun ki: İnsanda bütün aza, kemikler ve damarlarda, hatta bedenin hüceyratında, her yerinde, her cüz'ünde faydalar ve hikmetlerin gözetilmesi, hatta bazı azası, bir ağacın ne kadar meyveleri varsa, o derece o uzva hikmetler ve faydalar takması gösteriyor ki; nihayetsiz bir hikmet eliyle iş görülüyor.

Hem her şeyin sanatında nihayet derecede intizam bulunması gösterir ki, nihayetsiz bir hikmet ile iş görülüyor. Evet güzel bir çiçeğin dakik proğramını, küçücük bir tohumunda dercetmek, büyük bir ağacın sahife-i a'malini, tarihçe-i hayatını, fihriste-i cihazatını küçücük bir çekirdekte manevî kader kalemiyle yazmak; nihayetsiz bir hikmet kalemi işlediğini gösterir.

Hem her şeyin hilkatinde gayet derecede hüsn-ü sanat bulunması; nihayet derecede hakîm bir Sâni'in nakşı olduğunu gösterir. Evet şu küçücük insan bedeni içinde bütün kâinatın fihristesini, bütün hazain-i rahmetin anahtarlarını, bütün esmalarının ayinelerini dercetmek; nihayet derecede bir hüsn-ü sanat içinde bir hikmeti gösterir. (*Sözler*, s. 66)

81/6. Ey tedbiriyle hükmeden! ⑥ يَا مَنْ حَكَمَ بِتَدْبِيرِهِ

Allah, mahlukatı arasında işleri bin bir hikmetle düzenleyip tedbir ve idare ederek onlar üzerindeki hükmünü icra eder. Buna göre kâinat gayet ihtişamlı ve faaliyetlerle dolu bir bir memleket, bir şehir, hatta bir saray hükmündedir. Bu memleket, şehir ve saraydaki her tür varlık birer çeşit vazife ile gayet itaatkârane meşguldür. Ayet-i kerimenin ifadesiyle göklerin ve yerin tüm orduları Allah'ındır. (48:4) Zerreler ordusundan, bitkiler tugaylarında ve hayvanlar taburlarından tutun ta yıldızlar ordusuna kadar değişik ordular var. Hepsinde büyük bir disiplin içerisinde yer alan küçüklü büyüklü memur ve askerlerde, hikmet dolu tekvinî emirler, âmirâne hükümler, intizamlı kanunlar cereyen etmektedir. Bu da, bu ismin de işaret ettiği mutlak bir hâkimiyet ve küllî bir âmiriyetin varlığını gösterir. Böylesine mutlak ve her şeyi içine alan bir hâkimiyet ve âmiriyetin bulunduğu bir âlemde şirke ve başkasının müdahalesine kesinlikle yer olamaz.

81/7. Ey ilmiyle her şeyi idare eden! ⑦ يَا مَنْ دَبَّرَ بِعِلْمِهِ

Şu ve benzeri ayet-i kerimeler, Allah'ın ilminin ne kadar kuşatıcı olduğunu güzelce gösterir: "Allah sizi önce topraktan, sonra nutfe (sperm)den yarattı, sonra sizi çift çift yaptı. Bir dişinin gebe kalması ve doğurması hep O'nun bil-

gisiyledir. Bir canlıya ömür verilmesi de, onun ömründen azaltılması da mutlaka bir kitapta (yazılı)dır. Şüphesiz bu, Allah'a göre kolaydır." (35:11)

"O'nun bilgisi ve izni olmaksızın, ne bir meyve tomurcuğundan çıkabilir, ne her hangi bir dişi hamile kalabilir, ne hâmile olan biri yavrusunu doğurabilir." (41:47)

Bediüzzaman, Yüce Allah'ın her şeyi kuşatan, hiçbir şeyin gizlenemediği engin ilmini özetle şöyle açıklar:

Bütün mevcudatta görünen bütün hikmetler, o ilme işaret eder. Çünkü hikmet ile iş görmek ilim ile olur.

Hem bütün itina, özen ve süslemeler o ilme işaret eder. İtinayla ve lûtufkârane iş gören; elbette bilir ve bilerek yapar.

Hem her biri birer ölçü içindeki bütün düzenli mevcudat ve her biri birer intizam içindeki bütün mizanlı ve ölçülü şekiller, yine o kuşatıcı ilme işaret eder. Çünkü intizam ile iş görmek, ilim ile olur. Ölçü ile, tartı ile sanatkârane yapan; elbette kuvvetli bir ilme dayanarak yapar.

Hem bütün mevcudatta görünen muntazam miktarlar, hikmet ve maslahata göre biçilmiş şekiller, bir ezelî hükmün düsturuyla ve kaderin pergeliyle tanzim edilmiş gibi meyveli vaziyetler ve biçimler, bir kuşatıcı ilmi gösteriyor. Evet eşyaya ayrı ayrı muntazam suretler vermek, her şeyin mesalih-i hayatiyesine ve vücuduna layık hususî bir şekil vermek, bir ilm-i muhit ile olur, başka türlü olamaz.

Hem bütün canlılara, her birisine layık bir tarzda, münasip vakitte, ummadığı yerden rızıklarını vermek; bir ilm-i muhit ile olur. Çünkü rızkı gönderen; rızka muhtaç olanları bilecek, tanıyacak, vaktini bilecek, ihtiyacını idrak edecek ki rızkını layık bir tarzda verebilsin.

Hem bütün canlıların, belirsizmiş gibi görünen aslında belirli bir kanuna bağlı olan ecelleri, ölümleri bir kuşatıcı ilmi gösteriyor. Çünkü her taifenin fertlerininin görünüşte belirli bir ecel vakitleri görünmüyor, fakat o taifenin iki sınır arasında belirlenmiş bir zamanda ecelleri muayyendir. O ecel esnasında, o şeyin arkasından vazifesini devam ettirecek olan neticesinin, meyvesinin, çekirdeğinin muhafazası ve bir yeni hayata dönüştürülmesi; yine o kuşatıcı ilmi gösteriyor.

Hem bütün varlıklara şamil ve her bir varlığa layık bir surette rahmetin yönelişi, bir geniş rahmet içinde bir kuşatıcı ilmi gösteriyor. Çünkü mesela canlıların yavrularını süt ile besleyen ve yeryüzünün suya muhtaç bitkilerine yağmur ile yardım eden; elbette o yavruları tanır, ihtiyaçlarını bilir ve o bitkileri görür ve yağmurun onlara lüzumunu anlar, sonra gönderir vs. bütün hikmetli, itinalı rahmetinin hadsiz parıltıları; bir kuşatıcı ilmi gösteriyor.

Hem her şeyin sanatındaki ihtimamlar, sanatkârane şekillendirmeler ve mahirane süslemeler, bir ilm-i muhiti gösteriyor. Çünkü binler muhtemel vaziyetler içinde, intizamlı, süslü, sanatlı ve hikmetli bir vaziyeti seçip tercih etmek, derin bir ilim ile olur. Böylece bütün eşyadaki şu seçkin suret ve şekiller, bir kuşatıcı ilmi gösteriyor.

Hem eşyanın icat ve yaratılışındaki mükemmel kolaylık, bir mükemmel ilme delalet eder. Çünkü bir işte kolaylık ve rahatlıkla, ilim ve maharetin derecesi doğru orantılıdır. Ne kadar çok bilse, o derece kolay yapar. İşte bu sırra binaen her biri birer sanat mucizesi olan varlıklara bakıyoruz ki; hayret uyandırıcı bir derecede kolaylıkla, külfetsiz, zahmetsiz, kısa bir zamanda fakat mucizevî bir surette icat edilir. Demek ki, hadsiz bir ilim var ki, hadsiz kolaylıkla yapılır.

İfade ettiğimiz işaret ve alâmetler gibi binlerce kesin belirtiler var ki, şu kâinatta tasarruf eden Zât'ın kuşatıcı bir ilmi vardır. Ve her şeyi bütün özellikleriyle bilir, sonra yapar. Madem şu kâinat sahibinin böyle bir ilmi vardır; elbette insanları ve insanların yaptıklarını görür ve insanlar neye layık ve müstehak olduklarını bilir, hikmet ve rahmetin muktezasına göre onlara muamele eder ve edecektir. Ey insan! Aklını başına al, dikkat et! Nasıl bir zat seni bilir ve bakar, bil ve ayıl! (*Mektûbat*, 243-244)

81/8. Ey hilim ve yumuşaklığıyla kullarını cezalandırmaktan vazgeçen! يَا مَنْ تَجَاوَزَ بِحِلْمِهِ ﴿٨﴾

Şu ayet-i kerime Yüce Allah'ın bu vasfına güzelce ışık tutuyor:

"Onlar öyle kişilerdir ki, Biz yaptıklarının iyilerini kabul ederiz ve kötü fiillerini de görmezden geliriz; (onlar,) kendilerine (bu dünyada) verilen doğru sözün tutulmasıyla Cennet sakinleri arasına katılacaklardır." (46:16)

Bu ayet-i kerimenin de belirttiği gibi Yüce Allah, bazı kullarının dünyada yaptığı en iyi amellerine göre hüküm verecek ve ahirette derecelerini ona göre tayin edecektir. Onların hata ve zayıflıklarını görmezlikten gelecektir. Tıpkı asil ve değer bilir bir efendinin kendi vefakâr hizmetkârlarının küçük bir takım hatalarına göre değil de onların yapmış olduğu en büyük hizmetler, fedakârlıklar ve üstün vefalarına göre davranması gibi.

81/9. Ey yüceliğiyle beraber kullarına yakın olan! يَا مَنْ دَنَا فِي عُلُوِّهِ ﴿٩﴾

Allah son derece Yüce ve Mukaddes olduğu halde ilim, kudret, rahmet, hikmet ve inayetiyle kullarına son derece yakın, hatta onların şah damarından

bile daha yakın bulunmaktadır. Tıpkı, güneşin bunca yüksekliğiyle beraber, ışığı, ısısı ve renkleriyle hayvan ve bitkilere son derece yakın ve hepsinin hayat kaynağı olması gibi.

81/10. Ey yakınlığında yüceliği tezahür eden! يَا مَنْ عَلَا فِي دُنُوِّهِ ۝١٠

Yüce Allah, her şeye nihayet derecede, hatta onların göz bebeğinden daha yakın bulunduğu hâlde, onların bütün kusur, noksan ve zarar dokundurmalarından nihayetsiz derecede yücedir. Tıpkı dünya üzerinde yaşayan değil sadece küçük varlıklar, hatta en büyükleri, hatta ve hatta yerkürenin kendisi bile güneşe hiçbir zarar dokunduramıyor, ona bir leke bulaştıramadığı gibi,

سُبْحَانَكَ يَا لَاۤ اِلٰهَ اِلَّاۤ اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ نَجِّنَا مِنَ النَّارِ ۝٨١

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-82-

82/1. Ey dilediğini yaratan! يَا مَنْ يَخْلُقُ مَا يَشَاۤءُ ۝١

Yüce Allah, dilediği şeyi, dilediği biçimde yaratan, her varlığa irade ve meşietiyle özel ve mükemmel vaziyetler verendir. Şu ayet-i kerimeler Yüce Allah'ın bu vasfına güzelce ışık tutmaktadırlar:

"Göklerin ve yerin hâkimiyeti Allah'ındır. O dilediğini yaratır. Dilediğine kız evlat, dilediğine erkek evlat verir, yahut kızlı oğlanlı olarak her iki cinsten karma (ikiz) yapar. Dilediğini de kısır bırakır. O her şeyi mükemmel bilir, her şeye kadirdir." (42:49)

"Allah o kadirdir ki sizi bir zaaftan yaratmakta, sonra zaafın ardından bir kuvvet yaratmakta, müteakiben kuvvetten sonra bir zaaf ve ihtiyarlık yapmaktadır. O dilediğini yaratır. Her şeyi bilen, her şeye kadir olan, yalnız O'dur." (30:54)

"Allah dilediğini yaratır. Zira O, bir şeyin var olmasına hüküm verince sadece 'ol' der, o da derhâl oluverir." (3:47)

"Doğrusu göklerin, yerin ve ikisi arasında olan bütün varlıkların hâkimiyeti Allah'a aittir. O dilediğini yaratır. Allah her şeye kadirdir." (5:17)

"Senin Rabbin dilediğini yaratır, dilediğini seçer. Onların ise seçme hakları yoktur. Allah, onların uydurdukları şeriklerden münezzehtir, yücedir." (28:68)

82/2. Ey dilediğini yapan! ٢ يَا مَنْ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ

Allah'ın bu ismi, O'nun hem kudreti, hem de iradesiyle ilgilidir. Kur'ân'da, Murîd ismi geçmemesine rağmen "yef'alu mâ yeşâ'", "yef'alu mâ yürîd" gibi kalıplarla, Allah'ın dilediğini yapabildiği ve hiçbir kayda bağlı olmayan irade sahibi olduğu yeterince anlatılmaktadır. Bazı filozofların dediği gibi, "Allah bu kâinatı bir defa yaratmış, artık bir daha karışmıyor" şeklindeki bir ulûhiyet anlayışını, bu isimle reddetmiştir. Allah her an hikmetine uygun olarak yaratır, yapar ve bir işte bulunur. (55:29) Çünkü Kur'ân, mücerret ve teorik bir tanrılığı anlatan bir teoloji kitabı değildir. Aksine daima tasarruf ve faaliyyette bulunan, her an yaratmakta olan ve yaratıklarını ayakta tutan, onların her türlü imdat ve ihtiyaçlarına yetişen, dualarına icabet eden, onları sıkıntıdan kurtaran bir Allah'ı tanıtmaktadır. (Ulutürk, *a.g.e*, s. 118) Kısaca, Allah, genişleyen kâinatta verilen her hayatta, bakan her gözde, tebessüm eden her çiçekte, yeşeren her tohumda, her bir hücredeki mucizede, makro-kozmozun ve mikro-kozmozun enginliklerinde ve inanan her kalpte, "her an yaptığı işte" Faal, Hayy ve Kayyûm'dur. (Yıldırım, *a.g.e.*, s. 172)

82/3. Ey dilediğini hidayet eden! ٣ يَا مَنْ يَهْدِى مَنْ يَشَاءُ

Yüce Allah, dilediğini doğru yola hidayet eden ve O'nun yol gösterdiği kimseyi yoldan çıkaracak hiç kimse bulunmayandır. Şu ve benzeri çok sayıdaki ayet-i kerime Yüce Allah'ın bu vasfına yer verir:

"Allah insanları esenlik ve mutluluk ülkesine davet eder ve dilediği kimseleri doğru yola iletir." (10:25)

"O dilediği kimseyi doğru yola yöneltir." (2:142)

"Onları hak yola getirmek senin görevin değil, lakin Allah dilediğini doğru yola getirir." (2:272)

82/4. Ey dilediğini saptıran! ٤ يَا مَنْ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ

Allah, dilediğini dalalette bırakabilen ve kendi kötü tercih ve eylemleri yüzünden O'nun hidayet nasip etmediği kişileri doğru yola sevk edecek hiç kimse bulunmayandır.

82/5. Ey dilediğini bağışlayan! يَا مَنْ يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ ۝٥

Şu ayet-i kerimeler Yüce Allah'ın bu vasfına dikkat çeker:

"Göklerde ve yerde olan her şey Allah'ındır. Ey insanlar! Siz içinizdeki şeyleri açığa vursanız da, gizleseniz de, Allah sizi onlardan dolayı hesaba çeker. Sonra dilediğini affeder, dilediğini azaba uğratır. Doğrusu Allah her şeye kadirdir." (2:284; 3:129)

"Hem Yahudiler, hem de Hıristiyanlar 'Biz Allah'ın evlatları ve sevgilileriyiz' dediler. De ki: 'Öyleyse niçin Allah sizi günahlarınız sebebiyle cezalandırıyor?' Hayır, bilakis siz O'nun yarattığı birer beşer topluluğusunuz. Allah dilediğini affeder, dilediğini cezalandırır. Göklerde, yerde ve ikisi arasında olan her şeyin hâkimiyeti Allah'ındır. Dönüş de O'na olacaktır." (5:18)

82/6. Ey dilediğine azap eden! يَا مَنْ يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ ۝٦

Önceki isimde, bu isme de ışık tutacak yeterli ayet-i kerimelere yer verildi. Şüphesiz ki, Allah'ın dilediği kimseye azap etmesi, keyfî ve gayr-i âdil bir şekilde değil, kılı kırk yaran İlahî adaletine uygun biçimdedir.

82/7. Ey dilediğinin tevbesini kabul eden! يَا مَنْ يَتُوبُ عَلٰى مَنْ يَشَاءُ ۝٧

Yüce Allah'ın tevbeleri kabul edici vasfını ifade eden isimler daha önce geçti. Sadece konuya ışık tutan şu iki ayet-i kerimeyi kaydetmekle yetinelim:

"O (inkârcı)larla savaşın ki Allah sizin ellerinizle onları cezalandırsın, onları rüsvay etsin, onlara karşı size yardım edip zafer yolunu açsın, müminlerin gönüllerini ferahlatsın, kalplerindeki kin ve öfkeyi gidersin. Allah Teâlâ dilediğine tevbe de nasip eder. Allah alîmdir, hakîmdir (her şeyi hakkıyla bilir, tam hüküm ve hikmet sahibidir)." (9:15)

"Sonra Allah, bu savaşın peşinden, onlardan dilediği kimseleri küfürden dönüş yapmaya muvaffak eder. Zira Allah gafurdur, rahîmdir (affı ve merhameti boldur)." (9:27)

يَا مَنْ يُصَوِّرُ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ ۝٨

82/8. Ey anne rahimlerindeki yavruları dilediği gibi şekillendiren!

"O sizi analarınızın karnında üç karanlık içinde, peş peşe yaratır. İşte gerçek İlah olan Allah, bunları yapan Rabbinizdir. Bütün mülk ve hâkimiyet

O'nundur. O'ndan başka tanrı yoktur. Hâlâ nasıl oluyor da hak yoldan vazgeçiriliyorsunuz?" (39:6)

"O'dur ki annelerinizin rahimlerinde size dilediği şekli verir. O'ndan başka tanrı yoktur. O, azîzdir, hakîmdir, (Mutlak galip, tam hüküm ve hikmet sahibidir)." (3:6) mealindeki ayet-i kerimelerin açıklaması niteliğindeki şu ifadeler bu konuda oldukça anlamlıdır:

"Evet, mesela mezkur ayetlerin ferman ettikleri gibi; üç karanlık içinde bütün annelerin rahimlerinde insanların suretlerini ayrı ayrı, mizanlı, imtiyazlı, ziynetli ve intizamlı olarak, hem şaşırmadan, yanlış etmeden, karıştırmadan basit bir maddeden açmak ve yaratmak olan fettahiyet ve bütün yeryüzünde aynı kudret, aynı hikmet, aynı sanatla umum insanları ve hayvanları ve nebatları ihata eden bu feth-i suver (suretlerin açılıp verilmesi) hakikatı; vahdaniyetin en kuvvetli bir bürhanıdır. Çünkü ihata etmek bir vahdettir, şirke yer bırakmaz." (*Şuâlar*, s. 168-169)

يَا مَنْ يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ ﴿٩﴾

82/9. Ey yarattıklarında dilediği şeyi ziyade kılan!

Şu ayet-i kerime ve hakkında yapılan açıklama, konumuz olan bu İlahî isme güzelce ışık tutar niteliktedir:

"Hamd, gökleri ve yeri yaratan ve melaikeyi iki, üç, dört... kanatlı elçiler yapan Allah'a mahsustur. O, yaratıklarından, istediğine, dilediği kadar fazla özellik verir, Çünkü O her şeye kadirdir." (35:1)

"Meleklerin kanatlarını daha çok yapabileceği gibi, diğer yaratıklarında da dilediği artırmayı yapabilir. Mesela güzel yüzler, güzel sesler, güzel saçlar, güzel hatlar, gözlerde güzellik, boy ve endamda hoşluk, incelik, biçimde uyumluluk, organlarda tamamlık, güçte şiddet, akılda keskinlik, görüşte ve düşüncede verimlilik ve bereket, kalpte cesaret, ruhta hoşgörü, dilde güzel ifade, konuşmakta yeterlilik, işte beceriklilik vs. neler, ne mükemmellikler, ne fazlalıklar yaratır. Bu yüzden Allah'ın yaratışını sınırlı suretlerle sınırlamaya kalkışmamalıdır. Şüphesiz ki Allah her şeye kadirdir." (Elmalılı, İlgili ayet-i kerimenin tefsiri)

يَا مَنْ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ ﴿١٠﴾

82/10. Ey dilediğine hususî rahmet eden!

Allah, dilediği kulunu hususî rahmet ve inayetine mazhar eder. Bu, diğerlerine de bir haksızlık olmaz. Çünkü, herhangi bir varlık kendisine verilen en

ufak bir nimetin şükrünü bile tam olarak eda etmekten aciz iken, elindekileri görmeyip daha fazlasını isteme hakkına nasıl sahip olabilir? Şu ayet-i kerimeler Yüce Allah'ın bu vasfına dikkat çeker:

"Gerek Ehl-i Kitap'tan gerek müşriklerden olsun, kâfirler, Rabbinizden size herhangi bir hayır indirilmesini arzu etmezler. Fakat Allah, rahmetini dilediğine seçip ihsan eder. Allah büyük lûtuf sahibidir." (2:105)

"Rahmetini (nübüvvetini) dilediği kuluna has kılar. Allah, büyük lûtuf ve inayet sahibidir." (3:74)

Şu satırlar, bu isim hakkında güzel bir açıklama niteliğindedir:

"Bir padişahın umumî saltanatı ve kanunu ile, merhamet-i şahanesi umum efrad-ı millete teşmil edilebilir. Her ferd, doğrudan doğruya o padişahın lûtfuna, saltanatına mazhardır. O suret-i umumiyede, efradın çok münasebat-ı hususiyesi vardır.

İkinci cihet, padişahın ihsanat-ı hususiyesidir ve evamir-i hâssasıdır ki; umumî kanunun fevkinde, bir ferde ihsan eder, iltifat eder, emir verir.

İşte bu temsil gibi; Zât-ı Vâcib-ül Vücûd ve Hàlık-ı Hakîm ve Rahîm'in umumî rububiyet ve şümul-ü rahmeti noktasında her şey hissedardır. Her şeyin hissesine isabet eden cihette, hususî onunla münasebetdardır. Hem kudret ve irade ve ilm-i muhitiyle her şeye tasarrufatı, her şeyin en cüz'î işlerine müdahalesi, rububiyeti vardır. Her şey, her şe'ninde O'na muhtaçtır. O'nun ilim ve hikmetiyle işleri görülür, tanzim edilir. Ne tabiatın haddi var ki, o daire-i tasarruf-u rububiyetinde saklansın ve tesir sahibi olup müdahale etsin ve ne de tesadüfün hakkı var ki, o hassas mizan-ı hikmet dairesindeki işlerine karışsın.

İkincisi, hususî rububiyetidir ve has iltifat ve imdad-ı Rahmanîsidir ki, umumî kanunların tazyikatı altında tahammül edemeyen ferdlerin imdadına Rahman-ür Rahîm isimleri imdada yetişirler. Hususî bir surette muavenet ederler, o tazyikattan kurtarırlar. Onun için her zîhayat, hususan insan, her anda O'ndan istimdat eder ve meded alabilir." (*Mektubat*, s. 379)

سُبْحَانَكَ يَا لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ نَجِّنَا مِنَ النَّارِ ۝٨٦

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-83-

83/1. Ey hiçbir eş ve evlat edinmeyen! يَا مَنْ لَمْ يَتَّخِذْ صَاحِبَةً وَلَا وَلَدًا ۝١

Yüce Allah'ın bu vasfı Kur'ân dinleyerek hakikate ermiş olan bir grup cinin dilinden şöyle dile getiriliyor:

"Biz gerçekten, doğru yolu gösteren harikulade bir Kur'ân dinledik. Bundan böyle Rabbimize asla bir şerik tanımayacağız. Rabbimizin şanı çok yücedir, O ne eş, ne de çocuk edinmiştir. Meğer içimizden bir takım cahiller, Allah hakkında gerçek olmayan sözler söylüyormuş! Biz de saf saf, insanları ve cinleri, Allah hakkında yalan söylemez sanmışız!" (72:3)

Şu ayet-i kerime de konuya güzelce ışık tutar niteliktedir:

"Allah'a bir de cinleri (gözle görülmeyen yaratıkları) ortak koştular. Oysa ki, onları O yaratmıştır. Bilgisizce O'na oğullar ve kızlar isnat etme saçmalığını gösterdiler. Şanı yücedir O'nun! Onların nitelemelerinin ötesindedir O! Gökleri ve yeri yaratıp donatan Bedî' O'dur! Nasıl çocuğu olur O'nun, kendisinin bir eşi olmadı ki! Her şeyi O yarattı ve her şeyi en iyi şekilde bilen de O'dur!" (6:100-101)

يَا مَنْ لَا يُشْرِكُ فِي حُكْمِهِ أَحَدًا ۝٢

83/2. Ey kimseyi hâkimiyetine ortak kılmayan!

Allah, âlemdeki her zerreyi bile kuşatan sınırsız, eksiksiz ve mukaddes hâkimiyetinde hiçbir varlığın ortaklık ve müdahalesine yer bırakmaz ve izin vermez. Şu ayet-i kerime de O'nun bu vasfını önemle vurgulamaktadır:

"O'nun elindedir göklerin ve yerin gaybı. Ne güzel görendir O, ne güzel işitendir! Onların, O'ndan başka bir dostları da yoktur. Ve O, hükmüne hiç kimseyi ortak etmez." (18:26)

يَا مَنْ جَعَلَ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا ۝٣

83/3. Ey her şeye bir plan ve miktar tayin eden!

Şu ayet-i kerime de aynı gerçeği dile getirmektedir:

"Gerçekten Allah her şey için bir ölçü, her iş için bir vade belirlemiştir." (65:3)

Buna göre her şey miktarı, zamanı, yeri, şartları, sebep ve sonuçları ile, bir ölçüye göre belirlenmiştir. Tesadüfle meydana gelen hiçbir şey yoktur. Gerek

bütün evren içinde, gerekse insanın iç âleminde ve hayatında olup biten hiçbir şey gereksiz ve boşuna değildir. "Her şeyi yaratıp nizam veren ve her şeyin varlığını bir ölçüye göre belirleyen O'dur." (25:2) ayeti ile "Biz her şeyi bir kadere (bir düzene, ölçüye, plana) göre yarattık." (54:49) ayeti de aynı gerçeği ifade etmektedir.

يَا مَنْ لَمْ يَزَلْ رَحِيمًا ﴿٤﴾

83/4. Ey şefkat ve merhameti zeval bulmayıp devam eden!

O'nun her canlıyı kuşatan engin rahmaniyet ve rahimiyeti asla yok olmaz ve hiçbir şeyden bir an olsun uzak kalmaz.

83/5. Ey melekleri elçi kılan! ﴿٥﴾ يَا جَاعِلَ الْمَلٰئِكَةِ رُسُلًا

"Hamd, gökleri ve yeri yaratan ve melaikeyi iki, üç, dört... kanatlı elçiler yapan Allah'a mahsustur!" (35:1) ayeti de Yüce Allah'ın bu vasfını dile getirir.

Buna göre Allah, melekleri elçiler yapan, yani kendisinden kullarının şuurlarına tebliğ vasıtaları, peygamberlere vahiy, salih insanlara ilham, akıllara doğru düşünme fikrini getiren araçlar, yahut kudretini, eserlerini yaratıklarına iletici vasıtalar kılandır.

يَا مَنْ جَعَلَ فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا ﴿٦﴾

83/6. Ey semada burçlar meydana getiren!

Şu ayet-i kerimeler de Yüce Allah'ın bu vasfına dikkat çeker:

"Gökte burçlar (büyük takım yıldızları) yaratan, onların içine bir kandil (güneş) ve nurlu bir ay yerleştiren Allah, yüceler yücesidir, hayır ve ihsanı sınırsızdır." (25:61)

"Gerçekten de, Biz gökyüzüne burçları (büyük takım yıldızları) serpiştirdik ve onları, seyredenler için süsleyip bezedik." (15:16)

Ayetlerde geçen "buruc = burçlar" kelimesi, olanca görkemiyle yıldızlar ve gezegenler olabileceği gibi, yıldız ve gezegenlerin içinde döndükleri yörünge de olabilir. Her iki durumda da İlahî güce, O'nun yaratma, düzenleme ve sanattaki güzelliğine tanıklık etmektedir.

Ayette, ayrıca evrenin –özellikle şu göklerin– güzelliğine dikkat çekilmektedir. Bu da gösteriyor ki, evrenin yaratılmasında gözetilen hedef güzelliktir. Evrende dikkati çeken sadece büyüklük değildir. Gösterilen özen de değildir.

Bütün manzaraları düzenleyen, onların oluşturduğu ahenkten kaynaklanan güzellik de önemli bir unsurdur. (*Fî Zılal*, İlgili ayetin tefsiri)

يَا مَنْ جَعَلَ الْاَرْضَ قَرَارًا ﴿٧﴾

83/7. Ey yeryüzünü kararlı ve barınmaya elverişli kılan!

Şu ayet-i kerimeler, Yüce Allah'ın başka vasıflarının yanı sıra bu vasfını da ne güzel dile getiriyorlar:

"Peki kimdir, yeryüzünü (yerleşmeye) uygun bir yer hâline getiren ve vadilerden dereler, ırmaklar akıtan; ve onun üzerine sağlam dağlar yerleştiren; ve iki büyük su kütlesi arasına bir engel koyan? Allah'la beraber başka bir tanrı, öyle mi? Hayır hayır, (böyle düşünenlerin) çoğu (ne söylediklerini) bilmiyorlar!" (53:61)

"Yeryüzünü sizin için bir dinlenme yurdu ve göğü de bir kubbe yapan, size şekil veren –çok da güzel bir şekil veren– ve sizi hayatın tertemiz nimetleri ile rızıklandıran Allah'tır. İşte Rabbiniz Allah budur. Bütün âlemlerin Rabbi olan Allah ne yücedir!" (40:64)

Sayısız ve çeşitli mahlukat türünün yerküresi üzerinde bulunması ve yaşaması basit bir olay değildir. İnsan, bu yerküresinde tesis edilmiş olan hakîmane uyum ve koordinasyonu tetkik ederse o, sadece hayrette kalır ve bu fevkalade uyum, ilişki ve oranların, ancak Alîm, Hakîm, ve Kadir-i Mutlak olan bir Zât'ın yaratıp düzenleyebileceği hissini duyar ve kabul eder. Üzerinde yaşadığımız bu yerküre uzay boşluğunda çok hassas bir hareketle seyrediyor. Hareketinde henüz herhangi bir sarsıntı ve sapma görülmemiştir. Dünyanın bu hareketinde şayet, depremler esnasında gördüğümüz cinsten en ufak bir sarsıntı olmuş olsaydı gezegenimizde hayat olamazdı. Son derece hassas bir biçimde bu küre, hem kendi hem de güneş etrafında düzenli olarak dönüyor. Kendi etrafında dönmesi ve dolayısıyla her yüzünün düzenli olarak güneşi görmesi veya görmemesi, gece ve gündüzün oluşmasına sebep olur. Dünyanın bir yüzü sürekli olarak güneşe bakmış olsa, diğer cephesi de hiç güneş almamış olsaydı, bu ikinci yüzünde hiç hayat bulunmaz ve yaşamak mümkün olmazdı. Çünkü devamlı güneş alan kısmı, hiçbir canlının yaşamasına elverişli olmayacak şekilde kururdu. Bunun aksine sürekli karanlıkta kalan yüzünde ise, canlı denecek bir şeyin yaşamasına imkân vermeyecek derecede dondurucu soğuk hüküm sürmüş olurdu. Üstünde yaşadığımız yerküreyi, milyonlarca meteorun sürekli bombardımanına karşı koruyan beşyüz mil kalınlığında bir atmosfer tabakası çevreler. Aksi hâlde, saniyede otuz mil hızla dünyaya doğru fırlamakta olan ortalama yirmi milyon meteor, dünyayı, üzerinde insan, hayvan ve bitki türünden hiçbir canlının yaşamasına müsait olmayacak derecede tahrip etmiş olacaklardı. Yine aynı atmosfer tabakası, hava ısısını ayarlar, okyanuslardaki

suların buharlaşmasından meydana gelen yağmur bulutlarının yukarılara doğru yükselmesini temin eder, dünyanın çeşitli yerlerine bu yağmur bulutlarını taşır ve insan, hayvan ve bitki hayatı için lüzumlu çeşitli gazları sağlar.

Atmosfersiz dünya hiçbir canlı varlık için, yaşamaya uygun bir yer değildir. Aynı şekilde bu tabii kaynakların bulunmadığı yerlerde, orada toprak hiçbir canlıyı besleyemez. Okyanus, nehir, kaynak, yeraltı su rezervleri ve eriyip çaylar şeklinde akan dağlar üzerindeki karlar hâlinde, yeryüzünde bol miktarda su depolanmış bulunuyor. Bu şekilde bir su düzenlemesi olmasaydı yeryüzünde hayat olmazdı.

O hâlde yerküresi üstünde bulunan, su, hava ve çevresindeki şeyleri kendisine doğru cezbeden uygun bir yerçekim gücü ihsan edilmiş ve böyle bir özellikle techiz edilmiştir. Bu çekim gücü şayet normalden biraz daha az olsaydı, hava ve suyun yerküresinden ayrılıp uzay boşluğuna doğru akışı durdurulamazdı. Yine yerküresindeki ısı, şimdikinden fazla olmuş olsaydı, hayat orada oldukça zorlaşmış olacaktı. Diğer yandan yer çekim kuvveti, normalden biraz daha fazla olsaydı, atmosfer daha yoğun olmuş olacak, neticede basınç yükselmiş, buharlaşma zorlaşmış ve dolasıyla yağmur yağması imkânsız hâle gelmiş olacak; soğuklar artmış ve yeryüzünün oturulabilir yerleri daha da azalmış olacak; insan ve hayvanlar hacim bakımından daha küçük, buna mukabil daha ağır hâle gelmiş olacaklardı. Bu durum da onların hareket kaabiliyetini azaltmış olurdu. Ayrıca yerküresi, güneşten, üzerinde insan ve canlıların yaşamasına elverecek uygun bir uzaklıkta yer almış bulunuyor. Bu mesafe biraz daha uzun olsaydı, yerküresi daha az ısı alacak, iklim daha soğuk, mevsimler daha uzun olup, yerküresi üzerinde yaşanmaz bir yer hâline dönüşecekti. Diğer taraftan bu mesafe daha kısa olmuş olsaydı, diğer faktörlerle beraber yüksek ısı, üzerinde hâlen yaşamakta olan insan hayatına imkân vermeyecek dereceye ulaşacaktı.

Bunlar, yerküresini, insanların yaşadığı bir mekan hâline getiren tabii kaynaklar arasında mevcut olan uyum ve ahenkten sadece birkaçıdır. Bu olaylara dikkatle bakan insaf sahibi her insan, bunlar arasındaki uyumun, hâkim bir yaratıcının bir planı olmaksızın sadece bir tesadüfün eseri olarak meydana gelmiş olduğunu bir an bile kabul edemez ve bir tanrı veya tanrıça, bir cin veya peygamber, bir veli veya meleğin, bu varoluşta dâhil olduğu ve bu muazzam nizamı işler hâle soktuğunu da asla kabul edemez. (Mevdûdî, *Tefhim*)

83/8. Ey insanı bir damla sudan yaratan! يَا مَنْ جَعَلَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا ۝٨

Şu ayet-i kerimeler de Yüce Allah'ın bu vasfına dikkat çeker:

"Sizi basit bir sıvıdan yaratmadık mı? (Rahmin içinde) sağlam bir şekilde muhafaza ettiğimiz (bir sıvıdan), önceden belirlenmiş bir süreyle? Biz, (insanın

yaratılışını) işte böyle gerçekleştirdik. Ne mükemmeldir Bizim (bir şeyi) gerçekleştirme kudretimiz!" (77:20-24)

"İnsan, neden yaratıldığına bir baksın: O spermalı bir sıvıdan yaratılmıştır, (erkeğin) beli ile (kadının) leğen kemiği arasından çıkan. Elbette O, (insanı yoktan var eden) onu yeniden (hayata) döndürmeye de kadirdir." (86:5-8)

"İnsanı bir parça sudan yaratıp da soy ve evlilik bağından oluşan bir sülale hâline getiren de O'dur. Senin Rabbin her şeye kadirdir." (25:54)

Kur'ân'ın bu beyânından sonra bilmem her hangi bir açıklamaya gerek var mı?

83/9. Ey her şeyi sayarak hesabını yapan! يَا مَنْ اَحْصٰى كُلَّ شَيْءٍ عَدَدًا (١٠)

Muhsî, tek tek sayan, ilmi her şeye ayrı ayrı taalluk eden demektir. Mutlak Muhsî, ilminde her malumun hududu, adedi ve meblağı açıkça belli olan Allah'tır.

Kur'ân'da, Allah'ın, bütün olup bitenleri, her şeyi ihata eden ezelî ilmiyle bildiği (19:94, 36:12, 72:28, 78:29) ve insanların dünya hayatında yapıp da unuttukları bütün işlerin ahirette kendilerine bir bir sayılarak hatırlatılacağı (18:49) hep "ihsa" (sayma-sayım) kökünden gelen kelimeler kullanılarak bildirilmektedir. Mesela, "Göklerde ve yerde Rahmân'ın huzuruna kul olarak gelmeyecek hiçbir kimse yoktur. Yemin olsun ki, O hepsini toptan ve teker teker saymıştır." (19:93-94) buyrularak Allah'ın Muhsî ismine dikkat çekilmiştir. Ayrıca "Ölüleri dirilten ve onların hayatta iken yaptıkları ile geride bıraktıklarını yazan gerçekten Biziz. Zaten her şeyi apaçık bir büyük defterde bir Levh-i Mahfuz'da saymışızdır." (36:12) buyrulmak suretiyle yine her şeyin hesap altında oluşuna dikkat çekilmiştir. Bu hakikat, "O günde Allah onları hep diriltecek de bütün yaptıklarını kendilerine haber verecek. Allah amellerini bir bir saymış, onlarsa unutmuşlardır. Allah her şeye şâhittir." (58:6) ayetinde de beyan edilir.

Görüldüğü gibi Allah, bu vasfıyla, yaratıklarının miktarlarını, nefeslerini, rızıklarını, onların bildiklerini ve bilmediklerini, kısaca bütün özelliklerini ilmiyle tek tek kuşatmıştır. O, olmuş ve olacak her şeye şahittir. Bu, O'nun kudretini gösterir.

Nebe' Sûresi'nde de Yüce Allah, her şeyi tek tek sayıp kaydettiğini ifade etmektedir. Değil, yeryüzünün halifesi ve kâinatın eksen varlığı olan insanın maddî ve manevî özellikleri ve bu özelliğine değer kazandıran fiilleri, bir ağacın yaprakları ve yaprağındaki hücreler, elementler ve atomlar bile tek tek bilinmekte, sayılmakta ve hesaplanmaktadır.

En önemsiz gibi görünen şeyleri bile Allah tek tek sayıp kaydederken, insanların yaptıklarını elbette ihmal etmeyecektir. Onların da söz ve davranışlarını, tüm hareketlerini, hatta niyet ve düşüncelerini bile daha mükemmel bir surette kayıtlara geçirmektedir. Bazı düşüncesizler ise, istediklerini yapacaklarını, kendilerini bir görenin olmadığını ve hesaba çekilmeyeceklerini sanmaktadırlar.

Madem ki bütün işlediklerimizi Allah Teâlâ bir bir görüyor ve biliyor, o hâlde bize düşen, yapacaklarımızı yaparken bunu düşünmek, hayır veya şer, eğri veya doğru, iyi veya kötü olup olmadığını hesap etmektir. Bir an bile gaflet etmemek, her vakitte, her nefeste, her harekette, her sükûnda kendimizi gözetip uyanık bulunmak gerekir. Amel defterimizi okumaya başlayıp, "Eyvah bize! Bu defter ne hayret verici bir defter, ne küçük bırakmış, ne büyük (yaptıklarımızın bir bir) hepsini yazmış!" (18:49) diye hayıflanacağımız gün gelmeden bu hayatı ve sonraki ebedi hayatımızı ciddiye almak durumundayız.

83/10. Ey her şeyi ilmiyle kuşatan! يَا مَنْ اَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا ۝١٠

Şu ayet-i kerime de aynı İlahî vasfa yer verir:

"Sizin ilahınız yalnız Allah'tır. O'ndan başka ilah yoktur. O her şeyi ilmi ile ihata etmiştir." (20:98)

Bu isim meleklerin duasında da yerini alır:

"Arşı taşıyan, bir de onun çevresinde bulunan melekler devamlı olarak Rab'lerini zikrederler ve O'na hamd ederler. O'na gerçekten inanır ve müminler için şöylece af dileyip dua ederler: 'Ey Ulu Rabbimiz, Senin rahmetin ve ilmin her şeyi kuşatmıştır! O hâlde tevbe edenleri ve Senin yoluna tabi olanları affet ve onları Cehennem azabından koru!'" (40:7)

Şu ayet-i kerime de göklerin ve yerin yaratılışına bakarak Allah'ı bu vasfıyla tanımamızı önerir:

"Allah, yedi göğü ve aynı şekilde yeri(n sayısız parçasını) yaratandır. O'nun (yaratıcı) iradesi, bütün bu yarattıkları aracılığıyla kesintisiz tecelli eder ki Allah'ın her şeye kadir olduğunu ve her şeyi bilgisiyle kuşattığını göresiniz." (65:12)

Hz. İbrahim (a.s.), Rabbinin bu vasfında kendine bir dayanak bulur:

"Halkı kendisi ile tartışmaya girişti: O dedi ki: "Allah bana doğru yolu göstermişken, siz hâlâ benimle O'nun hakkında tartışıyor musunuz? Sizin O'na ortak saydığınız şeylerden ben hiçbir zaman korkmam. Rabbim ne dilerse o olur. Rabbimin ilmi her şeyi kapsar. Hâlâ kendinize gelip ders almayacak mısınız?" (6:80)

سُبْحَانَكَ يَا لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ نَجِّنَا مِنَ النَّارِ ﴿٨٣﴾

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-84-

وَاَسْئَلُكَ بِاَسْمَٓائِكَ

Allah'ım! Sen'den şu isimlerinin hakkı için istiyor ve yalvarıyorum:

84/1. Ey eşi ve benzeri olmayan Ferd! ﴿١﴾ يَا فَرْدُ

Allah Ferd'tir. Bir, tek, yektâ, biricik, izzette ve azamette eşsiz, üstünlük ve yücelikte misilsizdir. Şan, şeref ve ulviyette benzersiz, bütün kemal sıfatlarında emsalsizdir. İstiklal ve ferdiyet sahibidir.

84/2. Ey zat, sıfat ve fiillerinde çifti olmayan Vitr! ﴿٢﴾ يَا وِتْرُ

Allah Vitr'dir. Bir'dir. Tek'tir. Eşi ve benzeri olmayandır. Dengi, nazîri, ortağı, yardımcısı bulunmayandır. O hem Zât'ı itibariyle, hem de isim ve sıfatları açısından tek, eşsiz, benzersiz, misilsiz ve misalsizdir.

84/3. Ey her bir şeyde birliğini gösteren Ehad! ﴿٣﴾ يَٓا اَحَدُ

Allah'ın birliği Risale-i Nûr'da son derece orijinal delil ve tespitlerle güzelce ispat edilmektedir. Bu delilleri, özetle va ana başlıklar hâlinde kaydedelim:

Tek Yaratıcı'yı kabul etmeyen her zerreyi yaratıcı kabul etmelidir

Yeryüzü, sayısız ayna parçaları, cam kırıntıları, su damlacıkları, kar tanecikleri gibi şeffaf ve parlak şeylerle, hatta göl ve nehirlerle, deniz ve okyanuslarla kaplı bulunsun. Güneş doğduğu vakit, bunların her birinde ışığıyla, ısısıyla, yedi rengiyle ve diğer tüm özellikleriyle birer güneş akseder, görünür. Eğer, gökteki bir tek güneş kabul edilip diğer güneşçikler, onun numuneleri, akisleri ve görüntüleri kabul edilse kolay ve akla uygun bir yol seçilmiş olur. Yok eğer, başını kaldırıp gökteki güneşi görmediği veya göremediği için o tek, asıl ve hakiki güneşi inkâr etse, o takdirde, en küçük bir cam kırıntısından tutun, en büyük bir okyanusa ve birer ayna hükmünde olan gezegenlere kadar, güneşin

kendilerine yansıdığı her şeyde gerçek bir güneşi kabul etmesi gerekir. Bir güneşi kabul etmemesine karşın, hadsiz güneşleri var saymak icap eder. Aynen bunun gibi, zerreden güneşe kadar, tek hücreli bir canlıdan en büyük bir balina veya file kadar her şeyde bir sanat, bir ilim, bir hikmet, bir kudretin eseri, akisleri ve tecellileri görünüyor. Özellikle o canlı ve cansız varlıklar birer çekirdek, yumurta ve bazı canlıların menşei olan hücreler olsa, o zaman bu ilim, hikmet, irade ve kudret daha net biçimde görünür. İşte bütün bunlarda açıkça görünen bu üstün özellikler, bütün bu üstün sıfatların sahibi ve kaynağı olan bir tek Allah'a verilmezse, o takdirde, her bir zerrede, çekirdekte, yumurtada, hücrede ve tohumda gerçek birer ilahın varlığını kabul etmek gerekir ki, hiçbir akıl sahibi böyle bir fikre yanaşamaz. Zira zerrelere, özellikle tohum zerreleri olsa, öyle bir vaziyet verilmiş ki, o zerreler cüz' (parça, öğe) olduğu canlıya, hatta o canlının türüne, hatta muhtaç olduğu bütün varlıklara karşı öyle bir konumda yer alıyorlar ki; eğer o zerrelerin ilişkisi Kudreti Sonsuz'dan kesilse, o zerrelerin her birine, her şeyi gören bir göz, her şeyi kuşatan bir bilinç vermek lazım gelir (Bediüzzaman, *Nurun İlk Kapısı*, s. 110-111)

Evrendeki düzen ve dayanışma tek elden idare edildiğini gösterir.

Şu varlıklar, bir fabrikanın, bir sarayın ve bir düzenli şehrin parça ve bölümleri gibi birbirine doğru yardımlaşma ellerini uzatmış, birbirinin ihtiyaç dileklerine "buyurun!" derler. El ele verip, bir düzen ile çalışırlar. Başbaşa verip, canlılara hizmet ederler. Omuz omuza verip bir gayeye yönelik olarak bir çekip çeviriciye itaat ederler. Evet güneş ve aydan, gece ve gündüzden, kış ve yazdan tutun ta bitkilerin, hayvanların imdadına; hayvanların, insanların imdadına; gıda zerrelerinin bitkilerin imdadına; yiyecek maddelerinin, beden hücrelerinin imdadına koşup gelmelerine varıncaya kadar cereyan eden yardımlaşma prensibi ile bütün varlıklar, bir terbiye edicinin emriyle hareket ettiklerini gösteriyorlar. İşte kâinatta cereyan eden bu dayanışma, bu cevaplaşma, bu kucaklaşma ve bu düzen, bir tek idare edicinin terbiyesiyle idare ve bir tek terbiye edicinin tedbiriyle sevk edildiğine kesinlikle şehadet eden şu göz önündeki umumî hikmet, eksiksiz bakım ve gözetim, bunun da içindeki geniş rahmet, umumî rızık ve her bir şeyi layık olduğu şekilde terbiye öyle parlak bir birlik mührüdür ki, onu bütün bütün kör olmayan görür.

Kısaca, bütün kâinat bir fabrikanın çarkları ve bir insan vücudunun organları gibi birbirinin imdadına koşuyor. Buna göre, kâinattaki bütün unsurlara sahip olmayan, bir tekine sahip olamaz. (*a.g.e.*, s. 115-116)

Kudret mucizeleri ve sanat harikaları varlıklar birer mühürdür, bulundukları yeri Yaratıcı'larına mal ederler.

Nasıl ki bir tarlada ekilen bir çeşit tohum; o tarlanın, tohum sahibinin idaresi altında olduğunu ve o tohumun da, tarlayı ekip biçenin tasarrufu altında bulunduğunu gösterir. Öyle de, elementler denilen, her biri birer sanat eseri olan

varlıkların tarlası, birlik ve her tarafta aynılık ile beraber her tarafı kuşatmaları ve şu varlıklar denilen rahmet meyveleri, kudret mucizeleri ve hikmet kelimelerinin birbirine benzemeleriyle beraber çok yerlere yayılmaları ve her tarafta bulunup oraları vatan edinmeleri, mucizeler yaratan bir Sanatkâr'ın tasarrufu altında olduklarını gösterir. Sanki her bir çiçek, her bir meyve, her bir hayvan; o Sanatkâr'ın birer imzasıdır, birer mührüdür, birer tuğrasıdır. Her nerede bulunurlarsa bulunsunlar, hâl diliyle derler ki: "Biz kimin mührü isek, bu yerler de onundur."

En basit bir varlığa Rab (terbiye edici) olmak, bütün elementleri idaresinin avucunda tutan Zât'a özgüdür. En basit bir elementi çekip çevirmek ve idare etmek, bütün hayvanları, bitkileri ve diğer varlıkları rububiyet avucunda terbiye edene hastır. *(a.g.e.,* s. 117-118)

Aciz olan varlıkların umumî düzeni korumaları tevhid delilidir:

Zerrelerden gezegenlere ve güneşlere kadar her şeyin, kendisindeki sınırsız acizlik ile beraber umumî düzen içerisinde hayret verici görevleri yerine getirmesi, varlığı zorunlu olan Zât'ın birliğine şehadet eder. (*a.g.e.,* s. 121)

İnsan yüzü bir tevhid mührüdür:

İnsanın yüzü öyle bir tevhid mührüdür ki, Hz. Âdem zamanından ta Kıyamet'e kadar gelmiş ve gelecek bütün insan fertleri aynı anda gözü önünde bulunmayan ve her birine karşı o tek yüze birer ayırt edici alameti koymayan bir sebep, bir tek insanın yüzündeki vahdaniyet mührüne icat elini uzatamaz. Evet, insanın yüzüne o mührü vuran zat, elbette bütün insan fertleri O'nun gözü önünde ve ilmi dairesindedir ki, her bir insanın siması göz, kulak, ağız gibi temel organlarda birbirine benzediği hâlde, birer ayırt edici alamet ile, hiçbirisine tamamen benzemez. O simada göz, kulak gibi organlar bütün fertlerde birbirine benzemesi, o insan türünün Sanatkâr'ının bir olduğuna şehadet eden bir tevhid mührüdür. Haklarının kaybolmaması için, birbiriyle karıştırılmaması ve birbirinden ayırt edilmesi gayesiyle, o simaların hikmetli pek çok fark ettirici alametler ile ayrılmaları da, bir olan o Sanatkâr'ın iradesini ve tercih yapabilme gücünü göstermenin yanı sıra, ayrı ve çok ince bir ehadiyet mührü oluyor ki; bütün insanları, hayvanları, hatta kâinatı yaratamayan bir zat ve bir sebep, o mührü vuramaz.

Tevhid'de kolaylık, şirkte zorluk vardır:

Bir subaya, bin nefere ait vaziyet ve idare havale edilse; bir nefer de on subayın idaresine verilse, o bir neferin idaresi, bir taburun idaresinden on derece daha problemli ve zahmetli olur. Çünkü ona emredenler, birbirlerine mani olurlar. Bu karmakarışıklıkla o nefer hiçbir rahat yüzü görmez. Hem bir tabur-dan arzu edilen vaziyet ve netice, bir tek subaya havale edilse; problemsiz, ko-

layca o neticeyi elde edebilir ve o vaziyeti verebilir. Eğer o vaziyeti almak ve o neticeyi elde etmek, o taburdaki başsız, amirsiz, çavuşsuz neferlere havale edilse, o istenen vaziyet ve neticeyi almak için çok karışıklık içinde münakaşalarla ve bin bir güçlükle ancak eksik bir şekil elde edilebilir. İşte kâinattaki bu intizam, düzen, mükemmellik ve sanat, sayısız zerre ve yıldızların bir olan Allah'ın emrinde olmasının eseridir.

Ayasofya gibi kubbeli bir camiin kubbesindeki taşları durdurmak vaziyeti ve yerlerinde asılı tutulması bir ustaya verilse, usta o vaziyeti onlara kolayca verebilir. Eğer o şekle girmesi, taşların kendilerine havale edilse, her bir taşın, bütün taşlara hem mutlak hükmedici, hem de mutlak boyun eğici olması lazım gelir. Ta ki, birbiriyle başbaşa verip, asılı vaziyette durabilsinler. O durumda, o ustanın kolayca gördüğü işi görmek için yüzlerce usta kadar ustalar kabul edilecek, o işten de yüz derece daha ziyade işler görülecek ki o vaziyetler alınabilsin.

Kısacası, bütün eşya Cenab-ı Hakk'a isnat edilse, bir tek şey kadar kolaylık kazanır. Eğer sebeplere isnat edilse, her bir şey bütün eşya kadar güçlük peyda eder. Kâinattaki fevkalade ucuzluk ve bolluk, tevhid mührünü güneş gibi gösterir.

Sınırsız hâkimiyet şirke yol bırakmaz:

Hâkimiyetin en temel özelliği istiklaldir, tek başına idare etmedir. Hatta hâkimiyetin zayıf bir gölgesi; aciz insanlarda bile, bağımsızlığını muhafaza etmek için, başkasının müdahalesini şiddetle reddeder ve kendi işine başkasının karışmasına müsaade etmez. Çok padişahlar bu müdahaleyi reddetme gerekçesiyle masum evlatlarını ve sevdiği kardeşlerini acımasızca katletmişler.

İşte bu çok esaslı özellik içindir ki, sınırsız rububiyet derecesindeki İlahî hâkimiyet, gayet şiddetle şirki, ortaklığı ve başkasının müdahalesini reddettiğinden, Kur'ân-ı Kerîm de, gayet hararetle, şiddetle ve pek çok tekrar ile tevhidi gösterip; şirki, Allah'a ortak olma iddiasını büyük tehditlerle reddediyor.

Kâinattaki mükemmel intizam tevhidi gösterir

Kâinat yüzündeki nihayet derecede mükemmel ve yıldızlardan tutun da ta bitkilere, hayvanlara, madenlere; ta cüz'î varlıklara, fertlere ve zerrelere kadar her şeyde görünen en mükemmel intizam ve en güzel uyum; o tekliğe, o birliğe hiçbir yönden şüphe götürmez doğru bir şahit, kesin bir delildir. Çünkü başkasının müdahalesi olsaydı, kâinatın bu gayet hassas nizam, ahenk ve dengesi bozulacaktı. "Eğer göklerde ve yerde Allah'tan başka ilahlar olsaydı, her ikisi elbette fesada giderdi." (21:22) ayetinin sırrıyla, kâinatın bu harika nizamı karışacaktı ve fesada gidecekti. Hâlbuki, "Gözünü çevir herhangi bir aksaklık görebiliyor musun?" (67:3) ayetiyle atomlardan ta gezegenlere, yerden ta Arş'a kadar hiçbir yönden kusur, eksiklik ve aksaklık eseri görülmediğinden, gayet

parlak bir surette, kâinatın bu nizamı, yaratıkların bu düzeni ve varlıkların bu dengesi, Ferd isminin o büyük tecellisini gösterip birliğe şehadet eder. Hem ehadiyet tecellisiyle, en küçük bir canlı yaratık, kâinatın bir küçültülmüş örneği ve bir fihristesi (indeksi) hükmünde olduğundan; o tek canlıya sahip çıkan, bütün kâinatı idaresinin elinde tutan zat olabilir. Bir çekirdek, yaratılışça bir ağaçtan geri olmadığı, bir ağaç da, küçük bir kâinat hükmünde olduğu; her bir canlı da, küçük bir kâinat ve küçük bir âlem hükmünde bulunduğundan; bu ehadiyet sırrının cilvesi, şirk ve ortaklığı imkânsızlık derecesine getiriyor.

Kur'ân, tevhidin delilidir

Allah'ın birliğinin en büyük delillerinden biri de Kur'ân'dır. Kur'ân, bütün davasını Allah'ın birliğine dayandırdığına göre, Kur'ân'ın hak ve gerçek olduğunu gösteren bütün deliller aynı zamanda Allah'ın birliğine de delildir. Kur'ân'ın, erişilmezliği, eşsizliği, harikalığı ve Allah'ın sözü oluşu konusunda yüzlerce kitap yazılmış ve sayısız deliller ortaya konulmuştur. Bu delillerin hepsi aynı zamanda Allah'ın birliğinin de delilidir. Kur'ân'ı, bütün bir insanlığın nazarında sahip olduğu son derece yüksek ve hürmet duyulan makamından indirip çürütmeye gücü yetmeyen hiç kimse Allah'ın birliğini de inkâr edemez.

Hz. Muhammed (a.s.m.) tevhidin delilidir

Allah'ın birliğinin bir delili de, Hz. Muhammed'in peygamberliğidir. Çünkü onun getirdiği dinin temeli, "Lâilahe illallah = Allah'tan başka ilâh yoktur." cümlesidir. Şu hâlde, Hz. Muhammed'in, inkârı mümkün olmayan yüzlerce mucizesi, hâl ve tavrından çıkan sayısız deliller, aynı zamanda Allah'ın birliğinin de delilidir. O'nun risaletini ispat eden sayısız delilleri çürütemeyen, tevhid inancını sarsamaz.

Kâinat Sultanı olan Rabbinin bir olduğunu, acı tatlı her şeyin yalnızca O'nun elinde bulunduğunu bilen mümin, O'nun rızasını kazanmayı her şeyden önemli görür. O dururken başka kapılara gidip yorulmaz, başkalarına boyun eğip zillet çekmez. O'nu bulduğunda gerçek muradına erdiğini bilir, sayısız ve sınırsız korku ve endişelerden kurtulur.

84/4. Ey hiçbir şeye muhtaç olmayan ve her şeyin Kendisine muhtaç olduğu Samed! ۞ يَا صَمَدُ

Allah, aciz ve ölümlü varlıkların tüm ihtiyaç ve levazımatından münezzeh olan, her şey her şeyiyle O'na muhtaç bulunandır. Allah'ın bu vasfı, 32/9'da geçen "Ya Sameden bilâ ayb!" ve 73/3'te geçen "Yâ Sameden lâ yut'am!" isim-

leri açıklanırken yeterince izah edildiği için burada fazla bir izaha gerek görmüyoruz.

84/5. Ey şan, şeref ve yüceliği en büyük olan Emced! (٥) يَا أَمْجَدُ

Allah, şanının büyüklüğü, izzet, şeref ve yüceliğiyle her şeyden sonsuz derecede üstün olandır. Allah'ın, şan, şeref ve yüceliğini ifade eden "Mecîd" ismi, 8/2; 72/6; 76/10'da yeterince açıklandığı için tekrara girmiyoruz.

84/6. Ey izzet ve galibiyeti mukayeseye gelmeyen Eazz! (٦) يَا أَعَزُّ

Allah, celâlinin izzeti her türlü âcizlik ve kusurdan münezzeh; görünüşte izzet sahibi olanlardan sonsuz derecede üstün ve yüce; şu âlemde parıltıları görülen bütün izzetler O'nun eseri olandır. Yüce Allah'ın izzet ve galibiyetini ifade eden "Azîz" ismi hakkında yeterli açıklama 8/8; 13/9; 23/8 ve 32/1'de geçti.

84/7. Ey sonsuz azamet ve celal sahibi Ecel! (٧) يَا أَجَلُّ

Allah, bütün varlıkları disiplinli birer memur, itaatkâr birer asker gibi emrinde bulundurarak celal ve büyüklüğünü gösteren; böylece celalî sıfatlarında eşsiz ve benzersiz olduğunu ispat eden; kudret ve yüceliğiyle bilcümle mahlukatın nihayetsiz derecede üstünde olan ve bu özelliğiyle onlarla mukayeseye bile gelmeyendir. Yüce Allah'ın celalini ifade eden vasfı "Celîl" açıklanırken 13/1'de bu konuda genişçe bilgi verildi.

84/8. Ey her şeyden daha hak ve hak sahibi olan Ehakk! (٨) يَا أَحَقُّ

Allah, en büyük hak ve gerçektir. Diğer bütün varlıkların varlık ve gerçekliği O'nun hak, kesin ve sabit olan zat, sıfat ve isimleriyle mevcut ve ayaktadır. O; zatı, mevcudiyeti, birliği, vahyi, kelamıyla hak ve hakikakattir. O, hak olanı emreder, hakkın yerini bulmasını ister, hak ve gerçekten razı olur, haksızlığı meneder.

Kur'ân'da Yüce Allah'ın hak ve gerçek olduğu kuvvetle vurgulanır:

"O (ölmüş ola)nlar, bunun üzerine Allahın, gerçek Yüce Efendilerinin huzuruna getirilirler. Doğrusu, nihai hüküm yalnız Onun'dur: ve O, hesap görenlerin en hızlısıdır!" (6:62)

"De ki: 'Size gökten ve yerden kim rızık veriyor? O kulak ve gözlerin sahibi kim? Kim ölüden diriyi çıkarıyor, diriden de ölüyü çıkarıyor? Kim bütün işleri düzenliyor?' Hemen diyecekler: 'Allah!' De ki: 'O hâlde (O'nun azabından) sakınmaz mısınız? İşte bunları yapan Allah'tır sizin gerçek Rabbiniz. Gerçeğin ötesinde, dalaletten başka ne kalır? Nasıl oluyor da haktan uzaklaştırılıyorsunuz?'" (10:31-32)

Şu ayet-i kerimeler de Cenab-ı Hakk'ın bu vasfına dikkat çekerler:

"İşte orada her kişi, dünyada iken yaptıklarının kaç para ettiğini görür. Hepsi, gerçek efendileri olan Allah'ın huzuruna götürülür ve uydurdukları putlar ortalıkta görünmez olur." (10:30)

"Allah, kendisinden çekinilmeye herkesten ve her şeyden daha layık (ehakk) ve hak sahibidir." (33:37; 9:13)

"De ki: Ortak koştuklarınızdan hakka iletecek olan var mı? De ki: 'Hakka Allah iletir.' Öyle ise hakka ileten mi uyulmaya daha layık (ehakk)tır; yoksa hidayet verilmedikçe kendi kendine doğru yolu bulamayan mı? Size ne oluyor? Nasıl (böyle yanlış) hükmediyorsunuz?" (10:35)

O, rıza ve hoşnutluğu gözetilmeye de herkesten daha çok hak sahibidir. (9:62)

84/9. Ey herkesten daha fazla iyilik yapan Eberr! ٩ يَا اَبَرُّ

Eberr, yüce Allah'ın Kur'ân'da da geçen Berr isminin üstünlük ve fazlalık ifade eden şeklidir. Berr, mutlak iyi olan, herkese iyilik eden, iyiliği çok seven, iyilik ve faydası engin, iyiliğiyle bütün yaratılmışları kuşatan ve ihatası bol olan demektir. Eberr ise, bütün bu noktalarda eşi ve benzeri bulunmayan ve herkesten ileri olandır.

Berr ismi, bir ayette şöyle geçer: "O'dur Berr, cömertçe iyilik eden; O'dur rahmeti sınırsız olan." (52:28)

Buna göre Eberr, iyilerin en iyisi, kâmil manada ve sonsuz derecede iyi olan, sınırsız iyilik eden, hayır ve ihsanları her türlü tasavvurun ötesinde, in'am ve ikramları her türlü nitelemenin üzerinde olan demektir.

84/10. Ey varlığının sonu olmayan Ebed! ١٠ يَا اَبَدُ

Allah; varlık ve kalıcılığı, sıfat ve isimleri, her türlü yokluk ve fanilikten münezzeh ve yüce olandır. Bediüzzaman Yüce Allah'ın bekâ ve ebedîliğini şu satırlarıyla anlatır:

"Hayatı daimîdir, ezelî ve ebedîdir. Mevt ve fena, adem ve zeval O'na ârız olamaz. Çünkü hayat, O'na zatîdir. Zatî olan, zail olamaz. Evet ezelî olan elbette ebedîdir. Kadîm olan, elbette bakidir. Vâcib-ü'l Vücud olan, elbette sermedîdir. Evet bir hayat ki, bütün vücud, bütün envarıyla onun gölgesidir. Nasıl adem (yokluk) ona ârız olabilir? Evet bir hayat ki, vacip bir vücud onun lazımı ve ünvanıdır; elbette adem ve fena hiçbir cihetle ona ârız olamaz. Evet bir hayat ki; bütün hayatlar mütemadiyen onun cilvesiyle zuhura gelir ve bütün hakaik-i sabite-i kâinat ona istinat eder, onunla kaimdir; elbette hiçbir cihetle fena ve zeval ona ârız olamaz. Evet bir hayat ki; onun bir lem'a-i cilvesi, maruz-u fena ve zeval olan eşya-yı kesîreye bir vahdet verip bekaya mazhar eder ve dağılmaktan kurtarır ve vücudunu muhafaza eder ve bir nevi bekaya mazhar eder. Yani hayat; kesrete bir vahdet verir, ibka eder. Hayat gitse; dağılır, fenaya gider. Elbette öyle hadsiz lemaat-ı hayatiye bir cilvesi olan hayat-ı vacibeye, zeval ve fena yanaşamaz.

Nasıl ki güneşe karşı cereyan eden bir nehrin yüzünde kabarcıklar parlar gider. Gelenler aynı parlamayı gösterip, taife taife arkasında parlayıp sönüp gider. Bu sönmek, parlamak vaziyetiyle; yüksek daimî bir güneşin devamına delalet ederler. Öyle de, şu mevcudat-ı seyyaredeki hayat ve mevtin değişmeleri ve münavebeleri, bir Hayy-ı Baki'nin beka ve devamına şehadet ederler." (*Mektûbat*, s. 240)

سُبْحَانَكَ يَا لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ نَجِّنَا مِنَ النَّارِ ﴿٨٤﴾

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-85-

يَا مَعْرُوفَ مَنْ عَرَفَهُ ﴿١﴾

85/1. Ey Kendisini tanımak isteyenlerin Mâruf'u!

O, aslında her türlü fiil, tasarruf, icraat, sanat ve nimetiyle Kendini kullarına tanıtandır. Ancak, bunlardan yararlanıp O'nu tanıma iradesini gösterenlerce ancak bilinir. O'nun varlığı aslında şiddetli zuhurundan gizlenmiştir. O'nu tanımak isteyen için, en ufak bir sanatı, bir hücre, bir çimen yaprağı bile tanıtmaya ve gönül sarayında marifetullah kandilini tutuşturmaya yeter.

85/2. Ey Kendisine ibadet edenlerin Mabud'u! (٢) يَا مَعْبُودَ مَنْ عَبَدَهُ

İbadet, itaatın bilinçli iradî ve nihaî şeklidir. Allah, fıtrî ve tekvinî olarak canlı cansız her varlığın, hatta inkârcıların vücut zerre ve organlarının bile itaat ettiği zat olmakla beraber, bu itaati, bilinçli, özgür iradeleriyle ve nihaî derecede sergileyenlerin Ma'bud'udur.

85/3. Ey Kendisine şükredenlerin Meşkûr'u! (٣) يَا مَشْكُورَ مَنْ شَكَرَهُ

İnsan, iyilik ve ihsanın kuludur. Hatta hayvanlar bile iyiliğin dilinden anlar ve kaynağına bir sadakat, vefa ve bağlılık gösterirler. Ancak, bu kadirbilirliğin de iradî ve bilinçli olması lazım ki, anlamlı olsun. İşte, Yüce Allah, sayısız nimetlerinin kaynağını bilip, geldiği adresi tanıyarak minnettarlık duyan, bu şükran duygusunu diliyle ifade eden ve gelen nimetleri gerçek sahibini razı ve memnun etmek için kullananların şükürlerinin kıblesidir.

85/4. Ey Kendisini zikredenlerin Mezkûr'u! (٤) يَا مَذْكُورَ مَنْ ذَكَرَهُ

İnsan, güzellik ve kemale fıtraten aşıktır. Güzellik ve kemali nerede görse ona hayran ve aşık olur. Bu hayranlık ve aşkını terennüm eder. Allah da, kâmil ve cemîl-i mutlaktır. Varlıklardaki bütün kemal ve cemaller O'nun eseri, isim ve sıfatlarının parıltılarıdır. Maşukunu anan ve mükemmellik sezdiği bir varlığı yâd eden herkes farkında olsun veya olmasın aslında O'nu anmaktadır. Ancak bu yâd edişin anlamlı olanı, bilinçli ve gerçek hedefin farkında olarak yapılanıdır.

85/5. Ey Kendisini övenlerin Mahmûd'u! (٥) يَا مَحْمُودَ مَنْ حَمِدَهُ

Hamd, irâdî bir kemalden dolayı birini övmektir. Farkında olunsun olunmasın, inanılsın inanılmasın her türlü kemal Allah'tan geldiğine göre kimden kime yapılırsa yapılsın her türlü hamd ve övgü de aslında O'nadır. Dolayısıyla Allah, bütün hamd edicilerin, nimeti arttıran hamdlerinin biricik kıblesidir.

85/6. Ey Kendisini arayanlar için mevcut olan! (٦) يَا مَوْجُودَ مَنْ طَلَبَهُ

O'nu özleyip arayan, iştiyak duyup bulmaya çalışan herkes için her zaman ve her yerde bütün isim ve sıfatlarıyla kudret ve inayetiyle mevcut olup, yalnızlıklarını ünsiyete çeviren ve teveccühüyle her şeye bedel onlara kâfi gelendir.

يَا مَوْصُوفَ مَنْ وَحَّدَهُ ﴿٧﴾

85/7. Ey Kendisini "bir olarak" tanıyanların Mevsûf'u!

O'nu bir olarak bilen ve tanıyan bütün tevhid ehlince üstün vasıflarıyla tanıtılan ve kemal sıfatlarıyla ispat edilendir.

85/8. Ey Kendisini sevenlerin Sevgili'si! يَا مَحْبُوبَ مَنْ اَحَبَّهُ ﴿٨﴾

O'nu sevmenin zevkine varan, muhabbetinin hazzını duyan herkesçe sürekli sevilen ve sevgisi uğrunda her şey feda edilendir.

85/9. Ey Kendisini arzulayanların Merğub'u! يَا مَرْغُوبَ مَنْ اَرَادَهُ ﴿٩﴾

O, bütün samimi arzulayıcıların içten ve sadık arzu ve rağbetleri Kendisine yönelen ve böylece de uğrunda her türlü azim ve irade gösterilmeye layık olduğu ispat edilendir.

85/10. Ey Kendisine yönelenlerin Maksud'u! يَا مَقْصُودَ مَنْ اَنَابَ اِلَيْهِ ﴿١٠﴾

O, bütün dönüş ve yönelişlerin, talep ve inabelerin gerçek kıblesidir. O'na yapılan bu yöneliş ve dönüşler ise, O'nun cemal, kemal ve rahmetine delalet etmektedir.

سُبْحَانَكَ يَا لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ نَجِّنَا مِنَ النَّارِ ﴿٨٥﴾

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-86-

يَا مَنْ لَا مُلْكَ اِلَّا مُلْكُهُ ﴿١﴾

86/1. Ey saltanatından başka gerçek saltanat olmayan!

Mülk, yani hükümranlık ve saltanatın gerçek sahibi O'dur. Her kimde bunlar namına bir şey varsa bilsin ki, emanettir ve imtihan için verilmiştir. Tüm

hâkimiyetler, O'nun güneşlerden daha parlak ve muhteşem, şeriksiz ve rakipsiz hükümranlığının silik bir gölgesi ve sönük bir parıltısıdır.

يَا مَنْ لَا يُحْصِى الْعِبَادُ ثَنَائَهُ ۝٢

86/2. Ey kullarının, senasını saymakla bitiremediği!

O'nun, övgüyü, meth ü senayı gerektiren kemal, cemal ve rahmeti sonsuz olduğundan kullar, ne kadar överlerse övsünler layık olduğu meth ü senayı yine de yerine getiremezler.

يَا مَنْ لَا تَصِفُ الْخَلَائِقُ جَلَالَهُ ۝٣

86/3. Ey mahlukatın, celalini tam vasfedemediği!

Celal; azamet, ululuk ve büyüklük anlamındadır. O, öylesine büyük ve yüksek bir celal sahibidir ki, bütün akıl ve şuur sahibi mahlukat bütün tarif ve tavsifleriyle O'nun celalî isim ve sıfatlarını nitelemekten ve tam olarak anlatmaktan acizdirler.

يَا مَنْ لَا يُدْرِكُ الْاَبْصَارُ كَمَالَهُ ۝٤

86/4. Ey gözlerin, kemalini idrak ve ihata edemediği!

O'nun uçsuz bucaksız, sınırsız ve nihayetsiz olan kemalini ne kafa ne de gönül gözü ile keşf ve müşahede, idrak ve ihata etmek mümkün değildir.

يَا مَنْ لَا يَبْلُغُ الْاَفْهَامُ صِفَاتَهُ ۝٥

86/5. Ey zekâların, sıfatlarına ulaşmaktan aciz kaldığı!

O'nun sıfatları, mutlak ve sınırsız olduğu, zıtlarının müdahalesi söz konusu olmadığı için, sınırlı ve aciz olan insan zihin ve zekâsıyla ulaşılamıyor ve tam olarak kavranamıyor.

يَا مَنْ لَا يَنَالُ الْاَفْكَارُ كِبْرِيَائَهُ ۝٦

86/6. Ey fikirlerin, kibriyasının hakikatine erişemediği!

O öyle bir büyük ve aşkın zattır ki, şuur sahiplerinin bütün fikirleri toplansa, O'nun büyüklüğüne erişemez, idrak ve ihata edemez, hakikatine varamaz.

يَا مَنْ لَا يُحْسِنُ الْاِنْسَانُ نُعُوتَهُ ﴿٧﴾

86/7. Ey insanların, sıfatlarını hakkıyla tavsif edemediği!

İnsanlar, O'nun cemalî, kemalî ve celalî sıfatlarını gereği gibi ve güzelce tarif ve tavsif etmekten acizdirler.

يَا مَنْ لَا يَرُدُّ الْعِبَادُ قَضَائَهُ ﴿٨﴾

86/8. Ey kulların, hükmünü geri çeviremediği!

O'nun hüküm, takdir ve tedbiri, hepsi de âciz olan kulları tarafından yolundan alıkonamaz, hedefinden geri bırakılamaz ve gerçekleşmekten engellenemez.

يَا مَنْ ظَهَرَ فِي كُلِّ شَيْءٍ اٰيَاتُهُ ﴿٩﴾

86/9. Ey her şeyde Kendisini tanıtan deliller açıkça görülen!

Her şeyde O'nun marifet nuruna açılan bir pencere vardır. Her şey, O'nun kudret ve hikmet eliyle yazılmış mana ve mesaj dolu mektuplardır. O'nun kudret delilleri kâinat memleketinin her yerinde bayrak bayrak dalgalanmaktadır.

سُبْحَانَكَ يَا لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ نَجِّنَا مِنَ النَّارِ ﴿٨٦﴾

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-87-

يَا حَبِيبَ الْبَكَّٓائِينَ ﴿١﴾

87/1. Ey günahları için ve Kendisine olan aşk ve muhabbetten dolayı ağlayanların Sevgili'si!

Allah böylelerinin sevgilisi olduğu gibi, O da onları çok sevmektedir. "Her biri bir gevher-i yektâdan eazdir / Ol yaşlar ki akar Allah için dîde-i tenden." Denilmiştir. Yani, Allah için gözden akan her damla yaş, bir eşsiz inciden ma-

nen çok daha aziz ve değerlidir. Allah korkusuyla veya O'nun aşkıyla yüreği yanarak göz yaşı dökenler Allah'ın sevgili kullarıdır.

يَا سَنَدَ الْمُتَوَكِّلِينَ ﴿٢﴾

87/2. Ey Kendisine tevekkül edenlerin dayanağı!

O, kendisine dayanıp güvenene kâfidir. O'nun kâfi geldiği kimse içinse, yıkılmak söz konusu değildir. Şairin dediği gibi:

Sevdiğini ebed boyu tutan dinç; O var!
Ölümsüzlük şevki ebedî sevinç; O var!
Yıkılmaz dayanak, kırılmaz destek; O var!
Tekten de tek, bir tek, tek başına tek; O var! (N. F. Kısakürek)

يَا هَادِيَ الْمُضِلِّينَ ﴿٣﴾

87/3. Ey hak yoldan saptırılmışları hidayete erdiren!

Allah; müfsit nefis, şeytan ve kötü arkadaşların vesvese ve telkinleriyle yollarını şaşırmışlara yol gösteren, önlerine hidayet ışıklarını tutan ve kurtuluş yollarını aydınlatandır. Allah'ın yol gösterici ve hidayet bahşedici vasfı hakkında geniş bilgi için bk. 33/10; 37/10; 59/2.

87/4. Ey müminlerin dost ve sahibi! يَا وَلِيَّ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٤﴾

O, mümin kullarının dostu, himaye edicisi, koruyucusu, muîni ve yardımcısıdır. Allah'ın tüm bu manaları içeren Velî ismi hakkında geniş bilgi için bk. 11/5; 21/3; 59/10.

87/5. Ey Kendisini zikredenlerin can yoldaşı! يَا اَنِيسَ الذَّاكِرِينَ ﴿٥﴾

Allah, Kendisini ananlara ünsiyetinin sıcaklığını hissettiren, bundan büyük bir haz duymasını sağlayan, böylece zikrini doyumsuz bir tat kazandırandır.

"Can yoldaşı" diye çevirdiğimiz "Enîs" ismi hakkında geniş bilgi 12/10; 14/9; 28/9; 52/2'de geçti.

87/6. Ey bütün güçlülerden daha güçlü! يَا اَقْدَرَ الْقَادِرِينَ ﴿٦﴾

O'nun güç ve kudreti, her türlü sınır ve derecenin ötesindedir. Kendi sanat eseri olan mahlukatın kuvvetiyle kıyas edilmesi mümkün değildir. Allah'ın kudret sıfatı hakkında geniş bilgi, 16/8; 41/4; 68/9'da geçti.

87/7. Ey bütün bakanlardan daha iyi gören! يَٓا اَبْصَرَ النَّاظِرِينَ ﴿٧﴾

O'nun görmesi, bütün görenlerin görmesinden hadsiz derecede daha yüksektir. Bu vasfıyla da her türlü kusur, noksan ve sınırlamadan sonsuz derecede münezzeh ve mukaddestir.

Allah'ın bu vasfı konusunda geniş bilgi 45/7'de geçti.

87/8. Ey bütün ilim sahiplerinden daha âlim! يَٓا اَعْلَمَ الْعَالِمِينَ ﴿٨﴾

O'nun ezelî ve her şeyi kuşatan ilmi, Kendi mahluku ve sanat eseri olan diğer varlıkların sonradan kazanılan ve sınırlı olan ilmiyle kıyas bile kabul etmez ve düşünülebilecek en yüksek sınırın bile sonsuz derece ötesindedir. Allah'ın ilim sıfatı hakkında bilgi 1/4; 2/10; 12/1; 16/7; 20/9; 25/3; 29/5; 32/8; 64/8; 79/8'de geçti.

87/9. Ey kederli biçarelerin kaçıp sığındığı! يَا مَفْزَعَ الْمَلْهُوفِينَ ﴿٩﴾

O'nun rahmet, adalet ve yardım kapısı, gönlü kırık ve çaresiz bütün mazlum ve dertlilerin gerçek ve biricik güvenli sığınağıdır.

يَٓا اَنْصَرَ النَّاصِرِينَ ﴿١٠﴾

87/10. Ey bütün yardım edenlerden daha çok yardım eden!

O, nusret, destek, muavenet ve yardımı her zaman en mükemmel, en güzel olan, en hayatî nitelik taşıyan ve mahlukatının her türlü yardım ve desteğinden sonsuz derecede daha büyük olandır.

Allah'ın, kullarına nusret ve yardım vasfı hakkında geniş bilgi 10/8; 30/3; 41/9; 46/8'de geçti.

سُبْحَانَكَ يَا لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ نَجِّنَا مِنَ النَّارِ ﴿٨٧﴾

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-88-

وَاَسْئَلُكَ بِاَسْمَائِكَ

Allah'ım! Sen'den şu isimlerinin hakkı için istiyor ve yalvarıyorum:

88/1. Ey kullarına izzet ve ikram eden Mükrim! يَا مُكْرِمُ

Allah, ikram sahibidir. İkramın kökü olan kerem ise, sözlük manasındaki aslı ve insanlar için kullanılan şekliyle, özgür, asil, cömert, güzel ahlaklı, geniş kalpli, şerefli, ihsan eden vb. manalara gelir. (Alusî, *Tefsir*, XXX, 180) Allah hakkında ise, faydası çok olan, cömert, bağışı tükenmeyen, her türlü şeref ve fazileti Kendisinde toplayan, işleri övülmeye layık, yüce, azîz, affedici diye izah edilir. "İkram"ı ise, kullarını ve yaratıklarını cömertlik, hayır ve nimetlerinden faydalandırması, onları şeref ve fazilet sahibi kılması, övgüye layık hâle getirip azîz etmesi anlamına gelir. Özellikle de, dinine sahip çıkıp yardım eden dostlarına ikram etmesi, dünyada onları Kendisine itaate muvaffak kılması, derecelerini yükseltmesi, yaptıklarını kabul edip Cennet'te makamlarını yüceltmesi demektir. (Taberî, *Tefsir*, XXVIII, 165)

Şu ayette insanoğluna bakan izzet ve ikramına ışık tutulur: "Yemin olsun ki Biz, insanoğlunu üstün bir şerefe mazhar kıldık. Onları karalarda ve denizlerde taşıdık. Rızıkların en güzelleriyle besledik. Onları yaratıklarımızın birçoklarından daha üstün kıldık." (17:70) Bu isim, iki ayette geçer (55:27-78)

İnsanoğluna yakışan, gerek maddî ve manevî vücudunda, gerekse bir gül goncası gibi etrafını saran türlü nimetlerle dolu dış âlemindeki sayısız ikram, nimet ve ihsanların, izzet ve değerlerin gerçek kaynağını bulmak, O'na gönülden minnettarlık duyup hoşnutluğunu kazanacak bir hâl, tavır ve yaşantı içine girmektir. Yoksa, bütün bunları kendinden bilmek, sahiplenmek, kibir ve gurura kapılmak o nimet ve şereflendirmenin büyüklüğü ölçüsünde bir zulüm, haddi aşma ve nankörlüktür, ebedî Cehennem azabını gerektirir.

Ayrıca bu isimden ders alan bir mümin, Rabbi kendisine iyilik ve ikramda bulunduğu gibi, o da, başkalarına iyilik ve ikramda bulunur. İnsanların yaptığı hataları bağışlar. Kendisinden iyi ilişkilerini kesenlerle bile iyi ilişkilerini sürdürmeye çalışır. Kötülük edenlere iyilikle karşılık vermeye gayret eder. Kötülüklerden vazgeçmeyen ve artık manen zarar göreceği kimselerden güzelce uzaklaşır. Tüm bu ve benzeri niteliklerin, kerim olmanın vazgeçilmez şartları olduğunu bilerek onları uygular.

88/2. Ey dilediğini büyüten ve eserleriyle büyüklüğünü gösteren Muazzım! ② يَا مُعَظِّمُ

Allah, dilediği kuluna maddî veya manevî büyüklük bahşederek onu saygın ve muhterem kılar. Başta peygamberler silsilesi olmak üzere insanlık âleminden saygıya mazhar olmuş maneviyat önderleri O'nun bu yüce vasfının en somut delilleridir.

③ يَا مُنَعِّمُ

88/3. Ey mahlukatını çeşit çeşit nimetlere garkeden Müna'im!

Canlı mahlukatını, zevk duyacakları, haz alacakları ve rahat yaşamalarını sağlayacak, maddî ve manevî nimetleriyle, sayısız ve hesapsız şekilde nimetlendiren hakikî Mun'im O'dur. Nimetin kaynağı gibi görülen canlı ve cansız, şuurlu ve şuursuz tüm varlıklar ise birer tablacı hükmünde olup, O'nun rahmet hazinesinden ellerini doldurup bize takdim etmiş olmaktan başka bir şey yapmıyorlar.

88/4. Ey mahlukatına lazım olan her şeyi veren Mu'tî! ④ يَا مُعْطِى

Her varlığa, varlık ve bekası için gerekli her şeyi veren O'dur:

"(Mûsâ): Rabbimiz, her şeye yaratılışını (varlığını ve biçimini) verip sonra onu doğru yola ileten (yaratılış gayesine uygun yola yönelten)'dir, dedi." (20:50)

O'nun atâ ve ihsanı umumîdir:

"Hepsine, dünyayı isteyenlere de, ahireti isteyenlere de Rabbinin ihsanından veririz. Rabbinin ihsanı kısıtlanmış değildir." (17:20)

O'nun atâ ve ihsanı dünyadakiyle sınırlı değil, mümin ve itaatkâr kulları için sonsuz bir hayatta da ebediyen sürüp gidecektir:

"Mutlu olanlar ise Cennet'tedirler. Senin Rabbinin dilemesi hariç gökler ve yer durdukça orada ebedî kalacaklardır. Kesintisi olmayan bir atâ (ihsan) içinde olacaklardır." (11:108)

⑤ يَا مُغْنِى

88/5. Ey mahlukatının ihtiyacını giderip zengin kılan Muğnî!

el-Muğnî, GNY kökünden fakat geçişli olan "Ağnâ" fiilinin ism-i fâilidir. "Zengin eden, ihtiyaçsız kılan" demektir. Bu isim, Allah'ın istediği kulunu zengin kılma vasfına sahip olduğunu belirtir. el-Muğnî, Kur'ân'da bu kalıpla yer almadığı hâlde, Allah'ın kullarını zengin ettiği, ihtiyaçlarını giderdiği birçok ayette açıkça dile getirilmektedir. Mesela, Hz. Peygamber'e hitaben, "Zengin eden de yoksul kılan da O'dur." (53:48), "Seni fakir bulup zengin etmedi mi?" (93:8) buyurur. Fahreddin er-Razî, Firavun'un "Rabbiniz de kimmiş?" sorusuna Hz. Mûsâ'nın verdiği "Rabbimiz, her şeye varlık ve özelliğini veren, sonra da doğru yolu gösterendir." (20:49-50) şeklindeki cevabını Allah'ın el-Muğnî olduğuna delil sayar. (Razî, *Levamiu'l-Beyyinat*, s. 344)

Yine Kur'ân, geçinemeyip ayrılmak zorunda kalan eşler hakkında "Allah, bol nimetinden her birini zenginleştirir (diğerine muhtaç olmaktan kurtarır); Allah'ın lûtfu geniş, hikmeti büyüktür." (4:130) buyurur. Yoksulluktan korkarak evlenemeyen kimseler için, "Eğer yoksulluktan korkarsanız, (biliniz ki) Allah dilerse sizi kendi lûtfundan zengin edecektir. Şüphesiz Allah iyi bilendir, hikmet sahibidir." der (9:28), "Aranızdaki bekârları, kölelerinizden ve cariyelerinizden elverişli olanları evlendirin. Eğer bunlar fakir iseler, Allah kendi lûtfu ile onları zenginleştirir. Allah, (lûtfu) geniş olan ve (her şeyi) bilendir." (24:32; 59:9) diye garanti verir.

Allah, kendi fazl ve kereminden dilediği kullarını zengin edip ihtiyaçlarını giderdiği gibi, kullarını da iyilikte bulunmaya, yardım etmeye, muhtaçların ihtiyaçlarını görmeye teşvik eder, ihtiyaç gideren, zengin kılan manasına gelen el-Muğnî vasfının tecellisini bu şekilde de gösterir: "Artık kim verir ve takvalı olursa, en güzeli (Cennet'i ve nimetlerini) de tasdik ederse, Biz de onu en kolaya hazırlarız (onda başarılı kılarız). Kim cimrilik eder, kendini müstağni sayar en güzeli de yalanlarsa, Biz de onu en zora hazırlarız. Düştüğü zaman da malı kendisine hiç fayda vermez." (92:5-11) "(Yapacağınız hayırlar,) kendilerini Allah yoluna adamış, bu sebeple yeryüzünde kazanç için dolaşamayan fakirler için olsun. Bilmeyen kimseler, tok gözlülüklerinden dolayı onları zengin zanneder. Sen onları simalarından tanırsın. Onlar yüzsüzlük ederek istemezler. Yaptığınız her hayrı muhakkak Allah bilir. Mallarını gece ve gündüz, gizli ve açık hayra sarfedenler var ya, onların mükâfatları Allah katındadır. Onlara korku yoktur, üzüntü de çekmezler." (2:273-274)

Bediüzzaman, değişik eserlerinde Ğanî ve Muğnî isimlerinin varlıklar üzerindeki tecellisine ışık tutan şu açıklamalarda bulunuyor:

"Evet, yeryüzü ve o yeryüzündeki ağaçların kıştaki fakir ve yoksulca vaziyetleri, baharda ise, muhteşem ve parlak servet ve zenginlikleri gayet kesin bir biçimde, Kudreti Sonsuz ve Mutlak Ğanî bir Zât'ın kudret ve rahmetine aynalık edip gösterir. (*Mektûbat*, s. 241)

Bak, bütün varlıklara, özellikle canlı olanlara! Her birinin son derece çok çeşitli ihtiyaçları var; varlık ve bekasına lazım pek çok ve değişik arzuları var ki,

en küçüğüne bile elleri ulaşmaz, güçleri yetişmez. Oysa o hadsiz istekleri, ummadığı yerden, en uygun vakitte, eksiksiz bir biçimde onların ellerine veriliyor ve bu, gözle görünüyor. İşte şu varlıkların bu hadsiz fakirlik ve ihtiyaçları ve bu fevkalade gaybî yardımlar ve Rahmânî imdatlar apaçık biçimde gösteriyor ki: Bir Ganiyy-i Mutlak, Kerîm-i Mutlak ve Kadîr-i Mutlak olan bir himaye edici ve besleyicileri vardır ki, her şey ve her canlı O'ndan yardım diliyor ve imdat bekliyor." (*Mektûbat*, s. 395)

"Her şey, her şeyinde ve her hâlinde tek bir Yüce Yaratıcıya muhtaçtır. Evet kâinattaki varlıklara bakıyor ve görüyoruz ki: Sınırsız bir zayıflık içinde, sınırsız bir kuvvetin görüntüleri var. Sınırsız acizlik içinde sınırsız bir kudretin izleri görünüyor. Mesela bitkilerin tohumlarında ve köklerindeki hayat düğümlerinin uyanışları zamanında gösterdikleri harika vaziyetleri gibi. Hem sonsuz bir yoksulluk ve kuruluk içinde sınırsız bir zenginliğin görüntüleri var. Kıştaki toprağın ve ağaçların fakir ve yoksul vaziyetleri ve baharda parlak ve muhteşem servet ve zenginlikleri gibi. Hem sınırsız bir donukluk ve cansızlık içinde sınırsız bir hayatın sızıntıları görünüyor: Cansız elementlerin canlı maddelere dönüşmesi gibi. Hem sınırsız bir bilgisizlik içinde her tarafı kuşatan engin bir şuurun parıltıları görünüyor: Zerrelerden yıldızlara kadar her şeyin hareketlerinde âlemin düzen ve ölçülerine, hayatın faydalarına ve hikmetin gereklerine uygun bir tarzda hareket etmeleri ve şuur dolu vaziyetleri gibi.

İşte bu acizlik içindeki kudret ve zayıflık içindeki kuvvet ve fakirlik içindeki servet ve zenginlik, cansızlık ve bilgisizlik içindeki hayat ve şuur; apaçık biçimde ve zorunlu olarak Kadîr-i Mutlak, Kaviyy-i Mutlak, Ganiyy-i Mutlak, Alîm-i Mutlak ve Hayy-ı Kayyûm bir zatın varlığının zorunluluğuna ve birliğine doğru her taraftan pencereler açar. Hepsi birden büyük bir aydınlık caddeyi gösterir. İşte ey tabiat bataklığına düşen gafil! Eğer tabiatı bırakıp Allah'ın kudretini tanımazsan; her bir şeye, hatta her bir zerreye, hadsiz bir kuvvet ve kudret, nihayetsiz bir hikmet ve maharet, hatta çoğu eşyayı görecek, bilecek, idare edecek bir iktidarın, her şeyde bulunduğunu kabul etmek lazım gelecektir." (*Sözler*, s. 663-664)

Zenginliğin de fakirliğin de Allah'ın elinde olduğunu bilen mümin, her türlü ihtiyaçlarının karşılanması için O'na müracaat eder. Ayrıca, Allah'ın bu ismine gücü ölçüsünde ayna olmaya çalışarak, ihtiyaç sahiplerinin imdadına koşar. Elinden geldiğince maddî ve manevî ihtiyaçlarını karşılamaya çalışır.

88/6. Ey varlıklara can veren; dirilten Muhyî! ۞ يَا مُحْيِى

el-Muhyî, hayat veren, dirilten, can bahşeden ve yaşatan manasına gelir. Kur'ân'da Allah'ın ihya, can bahşetme, diriltme fiilinin konu, muhatap ve mazharları, yeryüzü, yeryüzündeki bütün canlılar ve özellikle de insanlardır.

Ayrıca ahiret hayatı için diriltilecek olanlarla ölümden sonraki hayattır. Cenab-ı Allah'ın, bu dünyada tüm canlılara can bağışlaması bu ihya fiilinin bir sonucu olmakla beraber, gerçek ve ebedi hayat olan ahiretteki ba's olayı, yani yeniden diriltme, can ve hayat bahşetme de bu fiille bağlantılı bir olaydır. İki ayet-i kerîmede Allah, zatını "Muhyi'l-mevta = Ölüleri diriltici" olarak vasfetmektedir: "Allah'ın rahmetinin eserlerine bir bak; yeryüzünü ölümünden sonra nasıl diriltiyor. İşte ölüleri diriltecek olan da O'dur ve O her şeye kadirdir." (30:50) "Senin yeryüzünü kupkuru görmen de Allah'ın ayetlerindendir. Biz onun üzerine suyu indirdiğimiz zaman, harekete geçip kabarır. Ona can veren, elbette ölüleri de diriltir. O, her şeye kadirdir." (41:39)

Bu vasfın, fiil şekilleri, yani, "diriltir", "diriltti", "diriltecek" gibi kullanımları Kur'ân-ı Kerîm'de pek çoktur. Kırk dokuz yerde rastlanan bu kullanımın faili, birkaç istisna dışında (bkz. 2:258; 5:32; bir ayette, ölüyü diriltme işi Hz. İsa'ya izafe edilmiştir. Ancak burada da mucize söz konusu olduğundan gerçek fail (3:49) daima Allah'tır. Bu fiillerin geçtiği birkaç ayet şu mealdedir: "Hem bir delildir onlara ölü toprak; Biz ona hayat verdik ve ondan daneler çıkardık da, ondan yeyip duruyorlar." (36:32-33) "O ki, hanginizin daha güzel davranacağını sınamak için ölümü ve hayatı yaratmıştır. O, mutlak galiptir, çok bağışlayıcıdır." (67:2) "O'ndan başka ilâh yoktur, (Her şeyi O) diriltir ve öldürür. Sizin de Rabbiniz, önceki atalarınızın da Rabbidir." (44:8) "Allah, taneleri çimlendirip çatlatandır, ölüden diri çıkarır, diriden ölü çıkaran da O'dur. İşte Allah budur. O hâlde O'ndan nasıl çevriliyorsunuz?" (6:95) "Rüzgârları gönderip de bulutu harekete geçiren Allah'tır. Biz onu ölü bir bölgeye göndeririz de ölümünden sonra toprağa onunla hayat veririz. Ölülerin yeniden dirilmesi de böyle olacaktır." (35:9) "Siz ölü iken sizi dirilten Allah'ı nasıl inkâr ediyorsunuz? Sonra sizi öldürecek, tekrar sizi diriltecek ve sonunda O'na döndürüleceksiniz." (2:28)

Allah, manen ölü olan imansız kalpleri de iman ve hidayet nuru ile diriltip canlandırandır: "Ölü iken dirilttiğimiz ve kendisine insanlar arasında yürüyebileceği bir ışık verdiğimiz kimse, karanlıklar içinde kalıp ondan hiç çıkamayacak durumdaki kimse gibi olur mu? İşte kâfirlere, yaptıkları böyle süslü gösterilmiştir." (6:122)

Şu ayet-i kerîmeler de öldükten sonra dirilişi akıldan uzak görenlere güzelce cevap verirken Yüce Allah'ın "Muhyî = diriltici" ismini ispat ediyor: "İnsan görmez mi ki, Biz onu bir meniden (spermden, hücrecikten) yarattık. Bir de bakıyorsun ki, apaçık düşman kesilmiş. Kendi yaratılışını unutarak Bize karşı misal getirmeye kalkışıyor ve: 'Şu çürümüş kemikleri kim diriltecek?' diyor. De ki: Onları ilk defa yaratmış olan diriltecek. Çünkü O, her türlü yaratmayı gayet iyi bilir. Yeşil ağaçtan sizin için ateş çıkaran O'dur. İşte siz ateşi ondan yakıyorsunuz. Gökleri ve yeri yaratan, onların benzerlerini yaratmaya kadir

değil midir? Evet! Elbette kadirdir. O, her şeyi hakkıyla bilen yaratıcıdır." (36:77-81)

Allah, öldükten sonra diriltileceklerini inkâr edenlerin peygamberlerine söyledikleri sözleri yadırgayarak naklediyor:

"Size, öldüğünüzde, toprak ve kemik yığını hâline geldiğinizde, mutlak surette sizin (kabirden) çıkarılacağınızı mı vadediyor? Bu size vadedilen çok uzak! Hayat, şu dünya hayatımızdan ibarettir. (Kimimiz) ölürüz, (kimimiz) yaşarız; bir daha diriltilecek de değiliz." (23:35-37)

Muhyî İsminin Tecellisi

Bir zamanlar ölü idik. Babamızın ve annemizin yediği gıdalarla birer hücre hâline geldik, Rabbimiz bizi yaratmayı murat ettiğinde bir vesile ile anne rahmine intikal ettik. Allah orada bize hayat verdi, şekil verdi, ruh verdi ve nihayet belli evrelerden geçirdikten sonra, dünyaya gönderdi. Bir zamanlar bir hiç iken, teneffüs eden, bakan, yiyen, içen, duyan, gülen, ağlayan, konuşan, seven, nefret eden, bir takım duygulara, güçlere, eğilimlere, tercihlere ve benzeri hayat tecellilerine sahip bir varlık hâline geldik. İşte bütün bu geçirilen evreler, can bağışlayan ve sağlık ihsan eden Cenab-ı Allah'ın Muhyî isminin tecellileridir.

Her bir insan bu evrelerden geçerek şu dünya sarayına gözlerini açtığı gibi, aynı macera küçük büyük her bir canlı için de söz konusudur. Mesela, büyük sinek milletinin küçük bir kabilesi sayılabilecek kara sineklerin bir tek baharda, yumurtacıklarını çatlatarak şu yeryüzüne ayak basan fertlerinin sayısı, belki de, Hz. Âdem'den günümüze kadar gelip geçmiş bütün insanlarınkinden fazladır. İşte her bahar böylesine muhteşem bir canlılar ordusunu, basit basit yumurta ve yumurtacıklardan, su damlacıklarından, çekirdek ve tohumlardan canlandırarak çıkarıp şu yeryüzünün denizlerine, karalarına ve havalarına yayan Allah'ın, Muhyi isminin ne geniş ve muhteşem tecellilerinin bulunduğu düşünülsün. Böylesine büyük icraatların sahibi olan Rabbimiz, binlerce defa söz verdiği büyük haşri getirmekten aciz kalır mı? Sözünden dönerek hem kendisini, hem de yüz binlerce elçisini yalancı çıkarır mı?

Bediüzzaman, başka bir vesileyle, konumuza ışık tutan şu güzel açıklamayı yapar:

"Hayatı veren O'dur. Ve hayatı rızık ile idame eden de O'dur. Ve levazımat-ı hayatı da ihzar eden (hayat için gerekli her şeyi hazırlayan) yine O'dur. Ve hayatın âlî (yüksek) gayeleri O'na aittir ve mühim neticeleri O'na bakar, yüzde doksan dokuz meyvesi O'nundur. İşte şu kelime (Yuhyî = Diriltir); şöyle fani ve aciz beşere nida eder, müjde verir ve der:

Ey insan! Hayatın ağır tekâlifini (yükümlülüklerini) omzuna alıp zahmet çekme. Hayatın fenasını (yok olacağını) düşünüp, hüzne düşme. Yalnız dün-

yevî ehemmiyetsiz meyvelerini görüp dünyaya gelişinden pişmanlık gösterme. Belki o sefine-i vücudundaki (vücut gemindeki) hayat makinesi, Hayy-u Kayyûm'a aittir. Masarıf ve levazımatını, O tedarik eder. Ve o hayatın pek kesretli gayeleri ve neticeleri var ve O'na aittir. Sen, o gemide bir dümenci neferisin. Vazifeni güzel gör, ücretini al, keyfine bak. O hayat sefinesi, ne kadar kıymettar olduğunu ve ne kadar güzel faideler verdiğini ve o sefine sahibi zatın, ne kadar Kerîm ve Rahîm olduğunu düşün, mesrur ol ve şükret ve anla ki: Vazifeni istikametle yaptığın vakit, o sefinenin verdiği bütün netaic (sonuçlar); bir cihetle senin defter-i a'maline geçer, sana bir hayat-ı bakiyeyi temin eder, seni ebedî ihya eder." (*Mektûbât*, s. 226)

يَا مُبْدِئُ ٧

88/7. Ey mahlukatı maddesiz ve örneksiz ilk defa yaratan Mübdî!

O'nun, yeryüzünün her tarafına saçılmış inci taneleri misali serpiştirilmiş sayısız sanat eserleri varlıklar, öncelikle mevcut şekil ve özellikleri, daha önce de madde ve zerreleriyle hep yoktan var edilmiş olup bu isminin delilleridir.

Evet, Kur'ân-ı Kerîm'in ifadesiyle:

"O, ilkin var eden, (sonra dirilterek) döndürecek olandır." (85:13)

Allah, bu vasıf ve icraatını görmeyenleri kınıyor:

"Peki o inkâr edenler dünyada gezerek Allah'ın, mahlukatı yoktan nasıl yarattığını, sonra da bu yaratmayı tekrar tekrar yaptığını görmüyorlar mı? Şüphesiz ki bu işler, Allah'a göre kolaydır." (29:19)

88/8. Ey mahlukatını nimetleriyle hoşnut kılan Murdî! ٨ يَا مُرْضِي

Rahmetinin güzel meyveleri ve şirin nimetleriyle canlı mahlukatını razı ve memnun eden O'dur. Müminleri ebedî mükâfatlarla memnun ve hoşnut edişi ise bir başka olacaktır!

88/9. Ey mahlûkatı her türlü tehlikeden kurtaran Münci! ٩ يَا مُنْجِي

Özellikle himayesinin koruyucu kanatları altına sığınanları her türlü hüsran, felaket ve helaktan kurtarandır. Bunun pek çok örneği Kur'ân-ı Kerîm'de tarihî birer gerçek olarak sunulmaktadır. İşte bir örneği:

"Zünnûn'u (Yûnus'u) da an. Hani o halkına kızmış, onlardan ayrılmış, Bizim kendisini sıkıştırmayacağımızı sanmıştı. Sonra karanlıklar içinde şöyle yakarmıştı: 'Ya Rabbî! Sensin İlah, Senden başka yoktur İlah. Sübhansın, bütün

noksanlardan münezzehsin, Yücesin! Doğrusu kendime zulmettim, yazık ettim. Affını bekliyorum Rabbim!' Onun da duasını kabul buyurduk ve kendisini o sıkıntıdan kurtardık. İşte Biz müminleri böyle kurtarırız." (21:88)

88/10. Ey bol bol iyilikte bulunan Muhsin! ١٠ يَا مُحْسِنُ

Allah, her şeye öncelikle en güzel ve istifadeye en uygun yaratılışını ihsan edendir:

"Yarattığı her şeyi güzel ve muhkem yapıp insanı da ilkin çamurdan yaratandır." (32:7)

"Allah o yüce Zât'tır ki sizin için yeryüzünü yerleşme yeri, göğü de kubbeli bir çatı yapmış, size suret verip suretlerinizi de güzel kılmış ve sizi helal hoş nimetlerle rızıklandırmıştır. İşte sizin Rabbiniz olan Allah bu Zât'tır. Âlemlerin Rabbi olan Allah ne Yücedir!" (40:64)

"Allah, gökleri ve yeri gerçek bir maksatla, hikmetle yarattı. Sizi yarattı, hem de size güzel güzel suretler verdi. Dönüşünüz de O'na olacaktır." (64:3)

Allah'ın bu dünyevî ihsanlarından güzelce ve gayesine uygun biçimde istifade edenlere ihsanı sonsuz bir hayatta da devam edecektir:

"Kim Allah'a iman eder, makbul ve güzel işler yaparsa, Allah onları, hem de devamlı kalmak üzere, içinden ırmaklar akan Cennet'lere yerleştirir. Allah böyle kuluna gerçekten pek güzel nasip ihsan eder." (65:11)

سُبْحَانَكَ يَا لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ الْاَمَانَ الْاَمَانَ نَجِّنَا مِنَ النَّارِ ٨٨

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-89-

89/1. Ey her şeye kâfi! ١ يَا كَافِيَ كُلِّ شَيْءٍ

Allah, her şeye kâfidir. Bir ayet-i kerimede "Allah, kuluna kâfi değil midir?" (39:36) diye soruluyor.

Bediüzzaman, kendi şahsının örneğinde, Yüce Allah'ın her şeye bedel kâfi olduğunu şu sözleriyle açıklamaktadır:

Benim ve emsalimin suretlerini, belli bir sudan, ince ve güzel sanat, kudı hikmet ve rububiyyetiyle açan Zât, bütün arzularım için bana kâfidir.

Aynı şekilde, beni yoktan yaratan, kulak ve gözlerimi açan, cismime bir san ve kalb takan, bedenime ve cihazatıma türlü türlü rahmet hazinelerind nimetlerini tartmak için sayılamayacak kadar hassas mizanlar yerleştiren aynı zamanda, isimlerinin çeşit çeşit hazinelerini anlamam için lisan, kalb fıtratıma hadd ve hesaba gelmez hassas âletler derceden Zât, bütün maksat rım için bana kâfidir.

Aynı şekilde, benim küçük ve hakir şahsıma, fakir ve zayıf vücuduma organ ve âletleri, bu aza ve cihazları, bu duyu ve duyguları, bu latife ve ma viyatı; bütün nimet çeşitlerini hissettirmek ve pekçok isimlerinin tecelliler tattırmak için, büyük uluhiyeti, güzel rahmeti, yüce rububiyyeti, kerim merl meti, azim kudreti ve latif hikmetiyle derceden Zât, bana kâfidir.

Ben ve herkes, hâlimizle, sözümüzle, şükür ve iftiharla şöyle demeli "Beni yaratan, yokluk karanlıklarından çıkaran ve vücud nurunu bana ihs eden Zât, bana kâfidir."

Aynı şekilde, beni hayat sahibi kılan ve hayat vasıtasıyla her şeyi ihs eden ve o sayede elimi her şeye ulaştıran Zât bana kâfidir.

Aynı şekilde, beni insan olarak yaratan ve manen, büyük bir âlem olan k nattan daha büyük, küçük bir âlem yapan insaniyet nimetini ihsan eden Z bana kâfidir.

Aynı şekilde, beni mümin kılan, dünya ve ahireti nimetlerle dolu iki so hâlinde önüme süren iman nimetini ihsan eden Zât, bana kâfidir.

Aynı şekilde, beni sevgili peygamberi Hz. Muhammed'e (a.s.m.) ümmet pan ve kemalat-ı beşeriyyenin en yükseği olan, Allah'ı sevmek ve O'nun ta fından sevilmeyi ihtiva eden imanı bana ihsan eden Zât, bana kâfidir. Çünl iman sayesinde kazanılan muhabbetle müminin istifade elleri, imkân ve vüc dairelerinin ihtiva ettikleri sonsuz nimetlere uzanır.

Aynı şekilde, beni bir cansız, bir hayvan ve bir sapık yapmayarak cins, ne din ve iman bakımından yaratıklarının birçoğundan üstün kılan Zât, bana l fidir. O'na hamd ve şükürler olsun.

Aynı şekilde, beni isimlerinin tecellîlerine geniş bir ayna yapan ve "Arz sema, Beni içine alamazken ben mümin kulumun kalbine sığarım."— yani, sanın mahiyeti, bütün kâinatta tecellî eden Esma-i İlahiyye'nin tecellileri i geniş bir aynadır—Kudsî Hadisi'nin sırrıyla kâinata sığmayan bir nimeti ba ihsan eden Zât, bana kâfidir.

Aynı şekilde, yanımdaki mülkünü, benim için muhafaza etmek üzere b den satın alan, sonra da bana geri iade edecek olan ve fiyat olarak da ba Cennet'i veren Zât bana kâfidir. Vücudumun zerrelerinin kâinat zerreleri

çarpımından çıkan toplam kadar O'na hamd ve şükürler olsun. (Bediüzzaman, *Tefekkürnâme-Mârifetnâme*)

89/2. Ey her şeyi görüp gözeten! يَا قَائِمًا عَلَى كُلِّ شَيْءٍ

Allah, kaimdir, daimdir, bakidir. Bütün eşya onunla kaimdir, devam eder ve vücudda kalır, beka bulur. Eğer kâinattan bir dakikacık olsun bu kayyumiyet ilişkisi kesilse, kâinat mahvolur. Allah, her varlığı, özellikle her canlıyı görüp gözeten, her türlü ihtiyacını karşılayan ve her yaptığını görüp değerlendirendir. Bunu yapamayan bir varlık, asla uluhiyet sahibi olamaz. Bir ayet-i kerimede bu İlahî vasıf şöyle dile getirilmiştir:

"Tek tek her insanın ne işlediğini görüp gözeten (kaimun alâ kulli nefsin) Allah, hiç bunu yapmaktan aciz olan gibi olur mu? Bununla beraber, tutmuşlar Allah'a ortak koşuyorlar. De ki: 'Haydi tavsif edin, adlandırın bakayım onları! Kimdirler, necidirler, hangi işleri gerçekleştirmişler? Ne o, yoksa Allah'a kendi mülkünde var olup da bilmediği bir şeyi mi bildireceksiniz. Veya hiçbir gerçeğe tekabül etmeksizin sırf boş laf mı edeceksiniz?'" (13:33)

89/3. Ey hiçbirşey Kendisine benzemeyen! يَا مَنْ لَا يُشْبِهُهُ شَيْءٌ

Bediüzzaman, Yüce Allah'ın bu vasfını, bir önceki vasıf olan kayyûmiyetten hareketle şöyle açıklar:

"Hem o Zât-ı Zülcelal'in kayyûmiyetiyle beraber Kur'ân-ı Azîmüşşan'da ferman ettiği gibi لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ dür. Yani ne zatında, ne sıfatında, ne ef'alinde naziri yoktur, misli olmaz, şebihi yoktur, şeriki olmaz. Evet bütün kâinatı bütün şuunatıyla ve keyfiyatıyla kabza-i rububiyetinde tutup, bir hane ve bir saray hükmünde kemal-i intizam ile tedbir ve idare ve terbiye eden bir Zât-ı Akdes'e misil ve mesil ve şerik ve şebih olmaz, muhaldir. Evet bir zat ki, O'na yıldızların icadı zerreler kadar kolay gele.. ve en büyük şey en küçük şey gibi kudretine müsahhar ola.. ve hiçbir şey hiçbir şeye, hiçbir fiil hiçbir fiile mani olmaya.. ve hadsiz efrad, bir ferd gibi nazarında hazır ola.. ve bütün sesleri birden işite.. ve umumun hadsiz hacatını birden yapabile.. ve kâinatın mevcudatındaki bütün intizamat ve mizanların şehadetiyle hiçbir şey, hiçbir hâl, daire-i meşiet ve iradesinden hariç olmaya.. ve hiçbir mekânda olmadığı hâlde, her bir yerde ve her bir mekânda kudretiyle, ilmiyle hazır ola.. ve her şey O'ndan nihayet derecede uzak olduğu hâlde, O ise her şeye nihayet derecede yakın olabilen bir Zât-ı Hayyu Kayyûmu Zülcelal'in elbette hiçbir cihetle misli, naziri,

şeriki, veziri, zıddı, niddi olmaz ve olması muhaldir. Yalnız mesel ve temsil suretinde şuunat-ı kudsiyesine bakılabilir. Risale-i Nur'daki bütün temsilat ve teşbihat, bu mesel ve temsil nev'indendirler." (*Lem'alar*, s. 341)

يَا مَنْ لَا يَزِيدُ فِي مُلْكِهِ شَيْءٌ ۝٤

89/4. Ey mülküne, hiçbir şey bir şeyi ilave etmeyen!

Bir hadis-i kudside Yüce Allah şöyle buyurur:

"Ey kullarım! Eğer tüm evveliniz ahiriniz, insanınız cinniniz sizden en takvalı bir kişinin kalbi gibi bir kalbe sahip olsa, bu benim hükümranlığımda hiçbir fazlalık meydana getirmez (bir katkı sağlamış olmaz). Yine hepsi, en kötülerinden birinin kalbine sahip olsalar, bu da benim hâkimiyetimden hiçbir şey eksiltmez. Hepsi tek bir meydanda toplanıp benden istekte bulunsalar, ben de onlardan her birine istediğini versem, bu benim mülkümden, ancak deryaya bir defalık batırılıp çıkarılan bir iğnenin deryada meydana getirebileceği eksiklik kadar bir eksiklik meydana getirebilir." (*Buharî*, Edebü'l-Müfred, s. 172)

89/5. Ey hazînelerinde, hiçbir şey bir eksiklik meydana getirmeyen! يَا مَنْ لَا يَنْقُصُ مِنْ خَزَائِنِهِ شَيْءٌ ۝٥

Önceki vasıfta yer verdiğimiz Hadîs-i Kudsî bu vasfa da ışık tutar nitelikte olmakla beraber hadîsin şu rivayeti daha da detaylıdır:.

"Eğer sizin önceki ve sonraki nesilleriniz (Bir başka rivayette; insan ve cin soyundan olan sizler, küçüğünüz ve büyüğünüz, erkeğiniz ve dişiniz), yaşayanlarınız ve ölenleriniz, yaş ve kuru bütün varlığınız kullarımın kalplerinden en şerlisinde toplansa, benim mülküm/otoritemden sivri sinek kanadı kadar bile eksiltme yapamaz. Eğer (bu sayılanlar) kullarımın kalplerinden en hayırlısında toplansa benim mülküme/otoriteme sivri sinek kanadı kadar bile faydası dokunamaz.

Eğer sizin önceki ve sonraki nesilleriniz (Bir başka rivayette; insan ve cin soyundan olan sizler, küçüğünüz ve büyüğünüz, erkeğiniz ve dişiniz), yaşayanlarınız ve ölenleriniz, yaş ve kuru bütün varlığınız toplansa, benden her biri dilediği kadar istese ve her isteyene versem yine (mülkümden bir şey) eksilmez. Birinizin deniz kenarına gelip, oraya bir iğne batırıp çıkarması gibi (bunlar da) benim mülkümden hiçbir şeyi eksiltmez." (Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned, el-Fethu'r-Rabbani Tertibi*, Ensar Yayıncılık: 1/22-25)

يَا مَنْ لَا يَخْفَى عَلَيْهِ شَيْءٌ ⑥

89/6. Ey hiçbir şey Kendisine gizli bulunmayan!

Şu ayet-i kerimede Yüce Allah'ın bu vasfı bir deliliyle birlikte ifade ediliyor:

"Göklerde ve yerde hiçbir şey Allah'tan saklı değildir. Rahimlerde sizi dilediğince şekillendiren O'dur." (3:5-6)

Bu vasıf. İbrahim Sûresi'nde de şöyle dile getirilir:

"Ey bizim Rabbimiz! Biz ister gizleyelim, ister açığa vuralım, yaptığımız her şeyi bilirsin. Zaten göklerde ve yerde Allah'a gizli kalan hiçbir şey yoktur." (14:38)

Tüm genişliğine ve sınırsızlığına rağmen ne yerde ne de gökte hiçbir şey Allah'ın bilgisinden saklanıp kurtulamamaktadır. Öyleyse niyetleri O'ndan gizli tutmak mümkün olmadığı gibi, tuzakları örtbas etmek de mümkün olmayacaktır. O'nun o şaşmaz cezasından, her şeyi en ince ve gizli yönlerine varıncaya kadar kuşatan engin bilgisinden kaçma imkânı yoktur.

يَا مَنْ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ ⑦

89/7. Ey misli ve benzeri olacak hiçbir şey bulunmayan!

Bir ayet-i kerimede bu İlahî vasıf şöyle dile getiriliyor:

"O, gökleri ve yeri yaratandır. Size kendinizden eşler, hayvanlardan da (kendilerine) eşler yaratmıştır. Bu sûretle sizi üretiyor. O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir." (42:11)

Allah, ne öz varlığında ve ne de işlerinde yaratıklara benzemez. Çünkü Allah bütün yönleriyle eksiksizdir. Yaratıklar ise, eksiksiz değildir. Marangozun tahta cinsinden, demircinin demir cinsinden olmadığı gibi, Allah da yaratıklar cinsinden bir varlık değildir. Sanat ne kadar mükemmel olursa olsun, sanatkârı seviyesine çıkamaz. Mesela insanlar tarafından yapılan bir robot, ne kadar mükemmel olursa olsun, kendisini yapan kadar bilgili, maharetli ve üstün nitelikli olamaz. İşte yaratıklar da ne kadar mükemmel olurlarsa olsunlar, kendi yaratıcı ve sanatkârları olan Yüce Allah'a benzeyemezler. Ne kadar düşünürsek düşünelim, Allah'ı olduğu gibi kavramamız mümkün değildir. Tıpkı kapalı bir yerde doğup büyümüş ve hiç güneşi görmemiş bir kimsenin, ne kadar düşünürse düşünsün güneşi algılamasının mümkün olmadığı gibi.

89/8. Ey her şeyin anahtarı elinde olan! ⑧ يَا مَنْ بِيَدِهِ مَقَالِيدُ كُلِّ شَيْءٍ

Kur'ân-ı Kerîm'de de Yüce Allah'ın bu vasfı şöyle dile getirilir:

"Göklerin ve yerin hazinelerinin anahtarları O'nun yanındadır. Dilediğinin nasibini bollaştırır, dilediği kimsenin nasibini daraltır. Çünkü O, her şeyi bildiği gibi her duruma en uygun olanı da bilir." (42:12)

Elmalılı'nın da belirttiği gibi, O'nundur bütün göklerin ve yerin anahtarları Hiç kimsenin erişemediği, el süremediği hazineleri, gizli servetleri. Dilediğine rızkı açar, kısar da. Kimisine bol verir, kimisine dar. Aynı kimseye de bazen bol verir, bazen dar. Çünkü O her şeyi bilendir. Hepsini her yönüyle pek iyi bilir, her yaptığını gereği gibi bilerek yapar, her dileyişinde, dar vermesinde de bir hayır ve hikmet vardır.

Şu ayet-i kerime de aynı İlahî vasfı bir kez daha vurgular:

"Her şeyi yaratan Allah'tır. Her şey O'nun tasarruf ve yönetimindedir. Göklerin ve yerin hazinelerinin anahtarları O'nun nezdindedir. Allah'ın ayetlerini inkâr edenler var ya, işte asıl hüsrana, en büyük kayba uğrayanlar onlardır." (39:62-63)

89/9. Ey rahmeti her şeyi kuşatan! يَا مَنْ وَسِعَتْ رَحْمَتُهُ كُلَّ شَيْءٍ ۝

İlâhi rahmetin her şeyi kuşattığı gerçeği daha önce benzer manayı ifade eden isimler açıklanırken izah edildiği için tekrara gerek yoktur.

يَا مَنْ يَبْقَى وَيَفْنَى كُلُّ شَيْءٍ ۝

89/10. Ey her şey fani olduğu halde Kendisi bakî kalan!

Bir ayet-i kerimede Yüce Allah'ın bu vasfı şöyle dile getirilir:

"Yerin üstünde olan herkes fanidir. Ancak senin azamet ve kerem sahibi Rabbinin Zât'ı bakî kalır." (55:26-27)

Seyyid Kutub, bu ayet-i kerimeyi tefsir ederken konumuza da ışık tutan şu açıklamaları yapar:

"Bu ifadenin gölgesi altında nefesler kesiliyor, sesler korkudan kısılıyor, el ayak hareketsiz kalıyor. Yok oluşun gölgesi bütün canlıları kaplıyor, bütün hareketleri kuşatıyor, göklerin ve yeryüzünün ufuklarını sarıyor. Yüce Allah'ın kalıcı ve kerem saçıcı varlığı vicdanları, vücudun tüm organlarını, zamanı, mekânı gölgesi altına alıyor, tüm varlık âlemini ululuğun ve saygınlığın örtüsü altına alıyor.

İnsanın dili ve kalemi bu tabloyu tasvir edemez, Kur'ân'ın bu ifadesine hiçbir şey ekleyemez. Bu ifade insan vücudunun bütün organlarına ürpertili bir sükûnet, kapsayıcı bir heybet, korku dolu bir suskunluk dolduruyor. Gözlerimizin önünde her tarafı bomboş bırakan bir yok oluş, hareketten eser bırak-

mayan koyu bir ölüm tablosu canlandırıyor. Hareket ve hayatla dolup taşan şu evrende artık hiçbir kımıldama yoktur. Bu tablo aynı zamanda sürekli kalıcılık realitesini gözlerimizin önünde canlandırır, bu realitenin damgası insan idrakine vurulur. Gerçi insan, hayatının deneyimleri içinde böyle bir realiteye, yani sürekli kalıcılık gerçeğine yabancıdır, ama bu şaşırtıcı Kur'ân ifadesini okurken onu derinlemesine kavrar.

Bu derin dokunuşun arkasından, bildiğimiz değerlendirme ayeti ile yüzyüze geliyoruz. Yüce Allah bu realitenin evrene yerleşmesini, yani evrendeki her şeyin yok oluşunun arkasından sadece Allah'ın keremli ve yüce varlığının kalmasının pratiğe yansıtılmasını cinlere ve insanlara yönelik bir nimet sayarak onların dikkatlerini bu nimete çekiyor. Okuyalım:

"Peki, Rabbinizin hangi nimetini yalanlıyorsunuz?"

Bu bir nimettir. Daha doğrusu öbür bütün nimetlerin temelini oluşturur. Çünkü bütün bu varlıklar, o kalıcı Varlıktan, O'nun yasalarından, O'nun düzeninden ve kendine özgü niteliklerinden kaynaklanır. Bu varlıklara ilişkin yasalar, değer yargıları, akıbetler, ödüller ve cezalar da bu kalıcı Varlığa dayanır. Tüm varlıkları yaratan, yoktan var eden O "sürekli canlı"dır. Her şeyi koruyan, gözeten de O'dur. Hesaba çeken, ödülleri ve cezaları belirleyen de O'dur. Sürekli kalıcılık ufkundan ölümcül, fanilik alanını denetim altında tutan da O'dur. O hâlde bütün nimetler bu "sürekli kalıcılık" realitesinden kaynaklanır. Bu âlemin varlık sahnesine çıkışı ve düzenli işleyişi bu gerçeğe, yani yok oluşun, geçiciliğin ötesindeki "sürekli kalıcılık" gerçeğine dayanır." (*Fî Zılal*, İlgili ayetin tefsiri)

سُبْحَانَكَ يَا لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ نَجِّنَا مِنَ النَّارِ ﴿٨٩﴾

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-90-

يَا مَنْ لَا يَعْلَمُ الْغَيْبَ اِلَّا هُوَ ﴿١﴾

90/1. Ey gaybı Kendisinden başka kimse bilmeyen!

Yüce Allah'ın bu vasfı Kur'ân-ı Kerîm'de de şöyle dile getirilir:

"Bilinmeyen nice hazineler ve görünmeyen gayp âleminin anahtarları O'nun yanındadır. Onları Kendisinden başkası bilemez. Karada ve denizde ne

varsa hepsini O bilir. O'nun haberi olmadan bir tek yaprak bile düşmez. Yer altı tabakalarının karanlıkları içindeki tek bir tane, hasılı yaş ve kuru hiçbir şey yoktur ki açık, net bir kitapta bulunmasın." (6:59)

"De ki: 'Gerek göklerde gerek yerde olanlardan hiç kimse gaybı bilemez, gaybı yalnız Allah bilir." (27:65)

"Ey Resûlüm! De ki: 'O sizin tehdit edildiğiniz azap yakın mıdır, yoksa Rabbim onun için bir süre mi belirler, kesin bilmiyorum.' O bütün gaybı bilir. Fakat gayplarını kimseye açmaz. Ancak, bildirmeyi dilediği bir elçiye bildirir." (72:26-27)

90/2. Ey kullarına isabet eden kötülüğü Kendisinden başka kimse defedemeyen! يَا مَنْ لَا يَصْرِفُ السُّوءَ إِلَّا هُوَ ②

Şu ayet-i kerime, Yüce Allah'ın bu vasfına ve hangi durumlarda ve nasıl kullar için devreye girdiğine bir örnekle ışık tutar niteliktedir:

"Bulunduğu evin hanımı, Yusuf'a sahip olmak istedi ve kapıları kapatarak 'Haydi yaklaş bana!' dedi. O: 'Allah'a sığınırım!' dedi. 'Doğrusu, senin kocan olan benim efendim'in çok iyiliğini gördüm. Hıyanet ederek zalim olanlar iflah olmazlar.' Doğrusu, hanım ona sahip olmayı iyice aklına koymuş ve buna yeltenmişti de. Eğer Rabbinin bürhanını görmeseydi o da kadına meyledecekti. İşte böylece Biz fenalığı ve fuhşu ondan uzaklaştırmak için bürhanımızı gösterdik. Çünkü o, Bizim tam ihlasa erdirilmiş (gönlünü bize bağlamış) kullarımızdandı." (12:23-24)

يَا مَنْ لَا يُدَبِّرُ الْأَمْرَ إِلَّا هُوَ ③

90/3. Ey bütün işleri Kendisinden başka kimse çekip çeviremeyen!

Bir ayet-i kerimede Yüce Allah'ın bu vasfı delilleriyle dile getirilmekte ve bunun gereğinin yapılması istenmektedir:

"De ki: Kimdir sizi gökten ve yerden rızıklandıran? Kimdir kulaklarınızı ve gözlerinizi yaratan? Kimdir ölüden diriyi, diriden ölüyü çıkaran? Kimdir bütün işleri çekip çeviren, kâinatı yöneten? 'Allah!' diyecekler, duraksamadan: De ki: 'O hâlde sakınmaz mısınız O'nun cezasından!'" (10:31)

يَا مَنْ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا هُوَ ④

90/4. Ey günahları Kendisinden başka kimse mağfiret edemeyen!

Bir ayet-i kerimede takva sahibi kulların bazı nitelikleri sayılırken Yüce Allah'ın bu vasfına da vurgu yapılmaktadır:

"Ve onlar, çirkin bir iş yaptıkları veya kendi kendilerine (başka türlü) bir zulüm ettikleri zaman, Allah'ı hatırlar ve günahlarının affı için yalvarırlar – zaten Allah'tan başka kim günahları affedebilir?– ve her ne (zulüm) işlemişlerse onda bilerek ısrar etmezler." (3:135)

يَا مَنْ لَا يُقَلِّبُ الْقَلْبَ اِلَّا هُوَ ۝

90/5. Ey kalbleri Kendisinden başkası değiştiremeyen!

Kalpleri kudret avucunda bulundurup, onları hâlden hâle çevirecek O'ndan başkası yoktur.

Hz. Enes (r.a.) anlatıyor: "Resûlullah (a.s.m.) şu duayı çok yapardı: 'Ey kalbleri çeviren Allahım! Kalbimi dinin üzerine sabit kıl!' Ben (bir gün kendisine): 'Ey Allah'ın resûlü! Biz sana ve senin getirdiklerine inandık. Sen bizim hakkımızda korkuyor musun?' dedim. Bana şöyle cevap verdi: 'Evet! Kalpler, Rahmân'ın iki parmağı arasındadır. Onları istediği gibi çevirir.'" (*Tirmizî,* Kader: 7)

Gerek hadiste ve gerekse bu isimde zikredilen kalp, insan göğsünde yer alan ve etten yaratılmış olan maddî kalb değildir. Çünkü bu, hayvanlarda da var. Kalbten murad ruhânî bir latife-i Rabbaniyedir. Bu latife insanın hakikatini teşkil eder: Eskiler idrak sâhibi emir ve yasağa muhatap, yaptıklarından sorumlu olan bu latifenin, maddî kalple bir ilişkisi bulunduğunu kabul etmiştir.

Kalbin itâat isyan, huzur gaflet, iman küfür gibi pek değişik hâlleri vardır. Sadedinde olduğumuz hadis, Cenab-ı Hakk'ın kalb üzerindeki tasarrufunu, kişiyi bu hâllerden dilediğine çevirebileceğini belirtmektedir. Allah hakkında bu inanç, İslam itikadının gereğidir. Zira Allah'ın gücüne, tasarrufuna hiçbir hudut konamaz. Aksini düşünmek, acz nisbet etmek olur. Allah acz dâhil hiçbir noksan sıfatla muttasıf değildir.

İnsanın ne iman üzere, ne de fısk ve küfür üzere devamlılığı vardır. İnsan haricî tesirlerle her an değişebilir. Ne "Ben iyiyim." deyip hâl-i hazır hâlimize güvenmeliyiz, ne de herhangi bir insan için "Bu iyidir!" veya "Bu kötüdür!" diye kestirip atmalıyız. Bugün için iyidir ama, yarın değişebilir. Öyle ise iyilik üzere devamı için gayret gereklidir. Kötü de bugün kötüdür, ama düzelebilir, düzeltmek için gayret göstermelidir.

Yani, iyiler kötüleşebilir, kötüler iyileşebilir. Zira kalb, değişkendir. Allah dilediği gibi değiştirir. (İbrahim Canan, *Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi,* Akçağ Yayınları: 10/289)

يَا مَنْ لَا يَخْلُقُ الْخَلْقَ اِلَّا هُوَ ۝

90/6. Ey mahlukatı Kendisinden başkası yaratamayan!

Şu ayet-i kerime yaratmanın sadece O'na ait olduğunu, bu vasfa sahip olmayanın ise kulluk edilmeye asla layık olamayacağını vurguluyor:

"Göklerin ve yerin Rabbi kimdir?" de! Onların da kabul ettiği gerçeği sen açıkla: "Allah'tır!" de! Ama siz kalkmış, O'nun dışında, ne kendilerine gelen bir belayı uzaklaştırmaya ve ne de kendilerine bir fayda sağlamaya gücü yeten bir takım tanrılar edinmişsiniz. De ki: "Hiç kör ile gören bir olur mu? Yahut karanlıklarla aydınlık bir olur mu? Yoksa Allah'ın yarattığı gibi yaratan ortaklar buldular da yaratma işi kendilerine şüpheli mi geldi?" De ki: "Her şeyin yaratıcısı Allah'tır. O tektir, her şeyin üstünde mutlak hâkimdir." (13:16)

Şu ayet-i kerime de, Yüce Allah'ın yarattıklarına örnekler sayarak, müşriklerden, gerçek iseler O'nun dışındakilerin neler yarattığını göstermelerini istiyor:

"O, gökleri görünür destekler olmadan yarattı; sizi sarsmasın diye yeryüzünü sabit dağlar ile donattı ve orada her çeşit canlı varlığın çoğalmasını sağladı. Biz gökyüzünden sular indirir ve bununla yeryüzünde her türlü faydalı (canlı)nın yetişip büyümesini sağlarız. Bunlar(ın tümü) Allah'ın hilkatidir: Peki, gösterin bana, O'ndan başkası ne yaratabilmiş! Hayır, (gösteremezsiniz,) zalimler açık bir sapıklık içindedirler!" (31:10-11)

Şu ayet-i kerime de yaratma, dolayısıyla emretmenin de sadece O'na ait olduğunu (gerekçelerine örneklerle) ifade ediyor:

"Şüphesiz, Allah'tır sizin Rabbiniz; gökleri ve yeri altı evrede yaratan; ve Arş'a, o sınırsız kudret ve iktidar makamına kurulan. Gündüze, kendisini ivedilikle kovalayan geceyi sarıp sarmalayan O; koyduğu yasalara boyun eğen güneşiyle, ayıyla, yıldızlarıyla her şey O'nun, bütün bir yaratılış ve tüm buyurma, yasama kudreti. Ne yücedir Allah, ne uludur âlemlerin Rabbi!" (7:54)

يَا مَنْ لَا يُتِمُّ النِّعْمَةَ اِلَّا هُوَ ۝

90/7. Ey nimetleri Kendisinden başkası tamamlayamayan!

Şu ayet-i kerime, Yüce Allah'ın kullarına olan nimetlerini nasıl eksiksiz kıldığını örnekleriyle açıklıyor:

"Allah evlerinizi sizin için bir huzur ocağı yaptı. Davarların derilerinden de, gerek göçtüğünüz, gerek konakladığınız günlerde sizin için taşınması kolay evler (çadırlar, portatif evler) nasip etti. O davarların yünlerinden, tüylerinden veya kıllarından bir süreye kadar faydalanacağınız giyilecek, döşenecek

ve kullanılacak eşyalar yapma imkânı verdi. Allah yarattığı şeylerin bir kısmında size gölgelikler, dağlarda da sizin için barınaklar yaptı. Sizi sıcaktan ve soğuktan koruyacak elbiseler ve savaşta sizi koruyacak zırhlar var etti. Böylece Allah üzerinizdeki nimetlerini tamamlar ki O'na teslimiyetle itaat edesiniz." (16:80-81)

يَا مَنْ لَا يُنَزِّلُ الْغَيْثَ إِلَّا هُوَ ۝٨

90/8. Ey yağmuru Kendisinden başkası yağdıramayan!

Şu ayet-i kerime, bazı tevhid delillerine yer verirken Yüce Allah'ın bu vasıf ve icraatına da dikkat çeker:

"Kıyamet saatinin ne zaman geleceğini yalnız Allah bilir. Yağmuru da O indirir, rahimlerde olanı O bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Hiç kimse nerede öleceğini de bilemez. Her şeyi mükemmel tarzda bilen ve her şeyden haberdar olan, Allah'tır." (31:35)

"Yağmuru Kendisinden başkası yağdıramayan" vasfının bundan sonraki İlahî vasıfla ilişkisi düşünüldüğünde verdiği mesaj şudur: "Yağmuru indiren ancak O'dur. Dolayısıyla yağmurun sonuç ve meyvelerini planlayıp amaçlayan da O'dur. O hâlde, kupkuru toprakları yeşermeye elverişli hâle getiren, oraya giren tohum ve çekirdekleri çatlatan, onlardan filizler çıkarıp bitki ve ağaçlara boy attıran da O'dur. Böyle bir Zât'a insanları yeniden diriltmek zor gelmez."

Aynı gerçeğe vurgu yapan şu iki ayet-i kerime arasındaki bu ilişki daha da açıktır:

"O, (insanlar) bütün ümitlerini yitirmişken yağmuru indiren ve (bu suretle) rahmetini sergileyendir; çünkü (insanların) koruyucusu yalnız O'dur, hamd O'na mahsustur. Gökleri ve yeri ve bunların içinde üretip çoğalttığı bütün canlı varlıkları yaratması, O'nun işaretlerindendir. (Bunları yaratan) Allah, dilediği zaman onları (kendi katında) toplama gücüne de sahiptir." (42:28-29)

Bu ayetin açıklaması bağlamında gelen şu satırlar da burada kaydedilmeye değer:

"Sonra (o kâinat yolcusu) yağmura bakar, görür ki: Yağmurun taneleri sayısınca menfaatler ve katreleri adedince rahmanî cilveler ve reşhaları miktarınca hikmetler içinde bulunuyor. Hem o şirin ve latif ve mübarek katreler o kadar muntazam ve güzel halk ediliyor ki, hususan yaz mevsiminde gelen dolu o kadar mizan ve intizam ile gönderiliyor ve iniyor ki; fırtınalar ile çalkanan ve büyük şeyleri çarpıştıran şiddetli rüzgârlar, onların müvazene ve intizamlarını bozmuyor; katreleri birbirine çarpıp, birleştirip, zararlı kütleler yapmıyor. Ve bunlar gibi çok hakîmane işlerde ve bilhassa zîhayatta çalıştırılan basit ve ca-

mid ve şuursuz müvellidülma' ve müvellidülhumuza (hidrojen-oksijen) gibi iki basit maddeden terekküp eden bu su, yüz binlerle hikmetli ve şuurlu ve muhtelif hizmetlerde ve sanatlarda istihdam ediliyor. Demek bu tecessüm etmiş ayn-ı rahmet olan yağmur, ancak bir Rahman-ı Rahîm'in hazine-i gaybiye-i rahmetinde yapılıyor ve nüzulüyle

وَهُوَ الَّذِى يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ 'O, (insanlar) bütün ümitlerini yitirmişken yağmuru indiren ve (bu suretle) rahmetini sergileyendir.' ayetini maddeten tefsir ediyor." (Bediüzzaman, *Şuâlar*, s. 108)

يَا مَنْ لَا يُحْيِى الْمَوْتٰى اِلَّا هُوَ ۝

90/9. Ey ölüleri Kendisinden başkası diriltemeyen!

Kur'ân'da bu İlahî vasıf defalarca ve kuvvetle vurgulanmaktadır:

"Ölüleri diriltecek Biz'iz. Yaptıkları her şeyi ve bütün izlerini bir bir kaydeden Biz'iz. Velhasıl her bir şeyi, apaçık bir kitap'ta sayıp döken Biz'iz." (36:12)

Şu ayet-i kerime de Yüce Allah'ın bu vasfını, aklı teslime mecbur edecek ikna edici delilleriye güzelce kanıtlamaktadır:

"Ey İnsanlar! Ölümden sonra kalkış (olgusun)dan şüphedeyseniz, o zaman, (hatırlayın ki,) Biz, gerçekten de sizi(n her birinizi) topraktan, sonra bir döl suyu damlasından, sonra döllenmiş hücreden, sonra (temel unsurları ve istidatlarıyla) tamamlanmış ama (bütün ögeleriyle) henüz tamamlanmamış bir ceninden yarattık ki, size (menşeinizi böylece) açıklayalım. Ve (doğmasını) dilediğimizin, (annesinin) rahminde (Bizce) belirlenmiş bir süre için kalmasını sağlarız; sonra sizi çocuk olarak dünyaya getirir ve (yaşamanıza imkân veririz); böylece (bazılarınız) olgunluk çağına erişir; öyle ki, kiminize (daha çocukluk çağında) ölüm tattırılırken, kiminiz de yaşlılığın öyle düşkün çağlarına eriştirilir ki, bildiğini bilmez olur. Ve (sen, ey insanoğlu, ölümden sonra kalkıştan şüphe ediyorsan, düşün ki:) bir bakıyorsun yeryüzü kupkuru; ama ona su indirdiğimizde, (bir de bakıyorsun) canlanıp kabarmış ve her türden güzel ekinler ortaya koymuş! Bütün bunlar böyle cereyan etmektedir. Çünkü Allah hakkın, gerçeğin ta kendisidir ve çünkü ölüleri dirilten de O'dur. Her şeye hakkıyla kadir olan da O'dur." (15:5-6)

Şu ayet-i kerime de, bu vasfı taşıyamayanın tanrı sayılamayacağını ve dolayısıyla insanoğlu için gerçek bir hami niteliğine sahip olamayacağını belirtiyor:

"Yoksa onlar, Allah'tan başka koruyucular edinebileceklerini mi sanıyorlar? Hayır, yalnız Allah'tır (bütün varlıkların) koruyucusu; çünkü yalnız O'dur ölüye can veren ve yalnız O'dur her şeye kadir olan." (42:9)

Bu konuda şu ayet-i kerime de kaydedilmeye değer:

"Allah kendisine hükümdarlık verdiği için şımararak Rabbi hakkında İbrahim ile tartışan kişinin hâline bir baksana! İbrahim ona: 'Benim Rabbim hayatı veren ve hayatı alandır." deyince O: "Ben de yaşatır ve öldürürüm." dedi. Bunun üzerine İbrahim: "İşte Allah güneşi doğudan doğduruyor, haydi sen de batıdan doğdur bakalım!' der demez kâfir donakaldı. Zaten Allah zalimleri hidayet etmez, emellerine kavuşturmaz." (2:258)

يَا مَنْ لَا يُغْنِي عَلَى التَّحْقِيقِ اِلَّا هُوَ ۝١٠

90/10. Ey kullarını Kendisinden başkası zengin kılamayan!

O'ndan başkası kullarını sayısız olan ihtiyaçlarından kurtaramaz. Rızkı genişletmek de ancak O'nun elindedir. Şu ayet-i kerime, en büyük ihtiyacımız olan rızkımızın sadece O'nun yetkisi dâhilinde bulunduğunu bir tevhid delili olarak belirtiyor:

"İbrahim'i de resul olarak gönderdik. 'Ey benim halkım!' dedi, 'yalnız Allah'a ibadet edin ve O'na karşı gelmekten sakının. Eğer bilirseniz, böyle yapmanız sizin için daha hayırlıdır. Siz Allah'tan başka bir takım putlara tapıyorsunuz. Bunları Allah'a şerik yapmakla, açıkça yalan uyduruyorsunuz. Oysa Allah'tan başka ibadet ettiğiniz putlar, sizin rızıklarınızı yaratıp sizi beslemeye güç yetiremezler. O hâlde rızkınızı Allah nezdinde arayın, yalnız O'na ibadet edin ve O'na şükredin, sonunda yine O'nun huzuruna götürüleceksiniz." (29:17)

Allah'ın, kullarını tek zenginleştirici olduğunu belirten isimlerini daha önce 59/7; 78/4; 88/5'te genişçe açıkladık.

سُبْحَانَكَ يَا لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ نَجِّنَا مِنَ النَّارِ ۝

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-91-

وَاَسْئَلُكَ بِاَسْمَائِكَ

Allah'ım! Sen'den şu isimlerinin hakkı için istiyor ve yalvarıyorum:

يَا كَاشِفُ ①

91/1. Ey belaları kaldıran ve güzellikleri açığa çıkaran Kâşif!

O, bütün müşkilleri kudretiyle açan; bütün muammaları nuruyla keşfeden bütün bela, musibet, mihnet, meşakkat, ıstırap, gam, keder ve elemleri rahmetiyle defedendir.

Allah'ın bu vasfını belirten isimlerini daha önce, 7/2; 10/5; 11/6; 20/2; 25/7; 31/8; 52/7; 63/6; 79/7'de genişçe açıkladık.

91/2. Ey keder ve tasadan kurtarıp, ferahlatan Fâric! ② يَا فَارِجُ

Rahmetiyle kurtuluş, ferah, sevinç ve sürur veren O'dur. O'nu imanla tanıyan, şükürle seven, ibadetle sevdiğini gösteren kimse her türlü gam, keder, tasa, hüzün ve üzüntüden kurtuluş ve ferah bulur.

Bu manadaki isimler hakkında açıklama 10/6; 20/1'de geçti.

91/3. Ey her mevcuda münasip bir suret açan

ve fetihler müyesser kılan, Fâtih! ③ يَا فَاتِحُ

Her hayırlı kapıyı açan O'dur. Sayısız tohum ve çekirdekleri açıp filizlendiren; bütün hücre, yumurta ve yumurtacıkların kapısını aralayıp hadsiz canlıları, kuş ve kuşçukları hayat sahnesine çıkaran; her varlığın suretini birer hamuru andıran basit basit maddelerden mükemmel bir şekilde açan; gönül kapılarını imana ve marifetine açan ve yeryüzünün hâkimiyetine layık kullarına fetih ve zaferler nasip eden O'dur.

Bu ismin mana çokluğu ifade eden kalıbı olan Fettâh isminin izahı vesilesiyle 64/7'de bu İlahî vasıf hakkında geniş açıklama geçti.

91/4. Ey kullarına yardım eden Nasır! ④ يَا نَاصِرُ

Her türlü yardım O'ndandır. Her zafer O'nun kudreti sayesindedir. O'nun yardım ettiğini yenebilecek kimse bulunmaz.

Bu İlahî vasıf hakkında genişçe açıklama 10/8; 30/3; 41/9; 46/8'de geçti.

91/5. Ey yaratıkların her türlü ihtiyacını ve kayıplarının karşılığını üzerine alan Dâmin! ⑤ يَا ضَامِنُ

Yüce Allah, bu vasfıyla her varlığın hayatî ihtiyaçlarını eksiksiz karşılayacağını garanti eder. Zararlarını kat kat sevaba dönüştürmek suretiyle verir. Hatta bazen cüz'i kayıplarımızın karşılığını dünyada kat kat fazlasıyla telafi eder. Yeter ki kul, dünya hayatının imtihanı gereği maruz kaldığı sıkıntı ve musibetlere karşı sabretsin, ecir ve sevabını Rabbinden beklesin.

91/6. Ey her şeye fıtratının gaye ve gereğini emreden Âmir! ⑥ يَا اٰمِرُ

Yüce Allah, bir şeyin olmasını irade buyurdu mu, ona sadece "Ol!" diyerek emreder, o da hemen oluverir. (Bk. Yâsin: 82) O'nun emrediciliği ve bu emre muhatap olanın kayıtsız şartsız teslimiyeti sadece akıllı ve canlı varlıklarla ilgili değildir. Yer, gök, ateş vb. gibi cansız varlıklar da O'nun emrine muhatap olmuş ve bu emri eksiksiz olarak yerine getirmişlerdir.

Şu ayet-i kerimeler bu gerçeğin ifadesidir:

"Kâfirler boğulduktan sonra yerle göğe: 'Ey yer suyunu yut ve sen ey gök suyunu tut!' diye emir buyruldu. Su çekildi, iş bitirildi ve gemi Cudi üzerinde yerleşti ve 'Kahrolsun o zalimler!' denildi." (11:44)

"Sonra iradesi, bir gaz hâlinde olan göğe yöneldi. Ona ve yere şöyle buyurdu: 'İsteyerek de olsa, istemeyerek de olsa emrime gelin!' Onlar da: 'Gönüllü olarak geldik' dediler." (41:11)

"Biz ateşe şöyle ferman ettik: 'Dokunma İbrahim'e! Serin ve selamet ol ona!' (21:69)

O'nun emir ve fermanını zerrelerle güneşler, canlılarla cansızlar hep birlikte dinler ve hepsi de gönüllü olarak itaat ederler. İç ve dış dünyamızdaki şaşmaz nizam ve intizam bu emir ve itaatın tecellisi ve sonucudur.

91/7. Ey her türlü kötülüklerden sakındıran Nâhî! ⑦ يَا نَاهِى

Allah, bu vasfıyla kullarını kötülük ve zararlı şeylerden meneder. O, hiçbir çirkin niyet ve eyleme razı olmadığı gibi, bunlardan kullarını nehyeder. Bizi donattığı akıl, görevlendirdiği yüz binlerce peygamber ve indirdiği bunca kitapla bu vasfının gereğini yerine getirmiştir. Allah'ın cemalî sıfatları kelam âleminde emir; celalî sıfatları ise nehiy biçiminde tecelli etmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de Cenab-ı Hakk'ın kullarına yönelttiği çok sayıda nehiyleri vardır. O'nun

genel olarak neleri emir ve nehiy buyurduğu şu ayet-i kerime bir örnek olarak kâfidir:

"Allah adaleti, hatta adaletten de fazla olarak ihsanı, en güzel davranışı ve muhtaç oldukları şeyleri yakınlara vermeyi emreder. Hayasızlığı, çirkin işleri, zulüm ve tecavüzü yasaklar. Düşünüp tutasınız diye size öğüt verir." (16:90)

91/8. Ey kullarının ümidi olan Recâ! ﴿٨﴾ يَا رَجَا

O, tüm canlı varlıkların biricik ümit kaynağıdır. Her canlı, her sıkıntı ve ıstırabında yalnızca O'na sığınır, ümidini O'na bağlar. Tüm ümit ışıkları söndüğünde O'nun rahmet güneşi daha bir parlayarak ışık saçar. Tüm kapılar kapandığında hiç umulmadık yepyeni kapılar açarak kullarının ümitlerini boşa çıkarmadığını gösterir. Mümінin O'na olan ümidinde hiçbir zaman bir azalma olmamalı. O'nun, tüm ve en büyük günahları bile affetmeye fazlasıyla yeten rahmet ve mağfiretini dar bulma ve yetersiz görme anlamına gelebilecek ümitsizlik girdabına düşmek asla mümine yakışmaz.

Şu ayet-i kerime en büyük günahkârlar için bile ne sönmez bir ümit ışığıdır:

"De ki: Ey çok günah işleyerek kendi öz canlarına kötülük etmede ileri giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyiniz. Allah bütün günahları affeder. Çünkü O, gafur ve rahîmdir (çok affedicidir, merhamet ve ihsanı fazladır)." (39:53)

O'na kavuşma ümidinin gereği de şu ayet-i kerimede dile getirilmektedir:

"De ki: 'Ben sadece sizin gibi bir insanım. Ancak şu farkla ki bana 'sizin ilahınız tek İlahtır' diye vahyediliyor. Artık kim Rabbine âhirette kavuşacağını umuyorsa, makbul ve güzel işler işlesin ve sakın Rabbine ibadetinde hiçbir şeyi O'na ortak koşmasın." (18:110)

91/9. Ey kullarının ümid beslediği Mürtecâ! ﴿٩﴾ يَا مُرْتَجَا

Mürtecâ, ümit beslenen demektir. Buna göre O'nun, rahmet ve hoşnutluğuna kavuşmak, mümin gönüllerin en büyük emel ve ümididir. Yüce Allah'ın, ümit kaynağı olduğunu belirten ve peşpeşe gelen üç isim, O'na beslenecek ümit ve emelin derecesine göre sıralanmışlardır. Arapça'da, kelimedeki harf sayısının artması, manasında da bir artışın işareti olması hasebiyle bu isim bız kulların önüne öncekinden daha fazla bir ümit ışığı serer. Bu mana artışı, bundan sonra gelen "Azîmü'r-Recâ" ile de zirveye ulaşır. Çünkü bu ümit, ayrıca "azamet" ile nitelenmiştir.

يَا عَظِيمَ الرَّجَا ۝١٠

91/10. Ey kendisine büyük ümitler beslenen Azîmü'r-Recâ!

Bu üç ismin ışığında denebilir ki, Allah sonsuz rahmet ve keremiyle bütün varlıkların ümit ve emellerinin mercii, kaynağı ve dayanağıdır. O'nun af ve bağışlaması günahkârlar için bile en geniş reca kapısıdır.

سُبْحَانَكَ يَا لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ خَلِّصْنَا مِنَ النَّارِ ۝

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-92-

92/1. Ey zayıfların yardımcısı! يَا مُعِينَ الضُّعَفَاءِ ۝١

Allah, hayatımızın en büyük acizlik ve zayıflık aşamalarında hep bize yardım etmiş, O'nun yardım ve inayetleriyle bulunduğumuz güçlü konumlara gelmişiz. Ancak, bu güç ve kuvvetin de bizde emanet olduğunu ve bir imtihan vesilesi olarak lûtfedildiğini unutmamalı, ibret alıp, imkânları hayır yollarında değerlendirmeliyiz:

"Sizi zayıf (bir hâlde) yaratan, zayıflığınızdan sonra (size) güç veren ve güc(ünüzü gösterdiğiniz bir dönem)den sonra (yaşlılığın getirdiği) zayıflığa sizi dûçar eden ve saçlarınıza aklar düşüren O'dur! O, dilediğini var eder; O her şeyi bilendir ve sınırsız güç Sahibidir!" (30:54)

Allah, bu vasfının gereği, zayıf kullarına özel kolaylıklar ihsan ederek yardım ediyor:

"Allah ve Resûlüne sadık kalmak, onlar hakkında iyi düşünceler taşımak şartıyla zayıflara, hastalara ve savaşta harcama imkânı bulamadığından dolayı savaşa katılamayanlara sorumluluk yoktur. Zira onlar, geri kalmakla beraber, memleketlerinde iyilik ediyorlar. İyilik edenlere diyecek bir şey yoktur. Gerçekten Allah gafurdur, rahîmdir (affı ve merhameti boldur)." (9:91)

Allah'ın bu vasfının tecellisi olarak, en parlak bir kudret mucizesi olan canlılar acizlik ve zayıflıklarıyla doğru orantılı olarak güzelce beslenirler. Mesela:

"En zaîf, en aptal hayvan; en iyi beslenir (Meyve kurtları ve balıklar gibi). En âciz, en nazik mahluk; en iyi rızkı o yer (Çocuklar ve yavrular gibi).

Evet vasıta-ı rızk-ı helal, iktidar ve ihtiyar ile olmadığını; belki, acz u za'f ile olduğunu anlamak için balıklar ile tilkileri, yavrular ile canavarları, ağaçlar ile hayvanları müvazene etmek kâfidir." (Bediüzzaman, *Sözler*, s. 23)

92/2. Ey fakirlerin hazînesi! يَا كَنْزَ الْفُقَرَاءِ ②

Allah'ın rahmet hazinesi, maddî ve manevî fakir ve muhtaçlar için bitmez tükenmez bir hazinedir. Bunu bilmeli ihtiyaçlarımızı O'ndan istemeliyiz. Ayrıca Allah, her vesileyle fakir ve muhtaçların durumlarını gözeterek bu vasfının tecellisini gösterir. Kur'ân-ı Kerîm'de bunun pek çok delil ve işaretlerini bulmak mümkündür:

"Yardımlar, kendilerini Allah yoluna vakfeden yoksullar içindir. Bunlar yeryüzünde dolaşıp geçimlerini sağlama imkânı bulamazlar. Halktan istemekten geri durmaları sebebiyle, onların gerçek hâllerini bilmeyen kimse, onları zengin sanır. Ey Resûlüm, sen onları simalarından tanırsın! Onlar yüzsüzlük ederek halktan bir şey istemezler. Şunu bilin ki, hayır adına her ne verirseniz mutlaka Allah onu bilir." (2:273)

"Allah rızası için yaptığınız maddî yardımlarınızı açıkça verirseniz ne güzel! Ama bu hayırlarınızı saklı tutar ve muhtaçlara ulaştırırsanız, bu sizin için daha hayırlı olur ve Allah bu sebeple bir kısım günahlarınızı affeder. Allah, yaptığınız bütün şeylerden haberdardır." (2:272)

"Zekâtlar sadece fakirlere, düşkünlere, zekât toplayan görevlilere, kalpleri İslâm'a ısındırılacak olanlara, esirlik ve kölelikten kurtulmak isteyenlere, borçlulara, Allah yoluna ve bir de muhtaç kalmış yolcu ve gariplere mahsustur. Allah tarafından kesin olarak böyle farz buyruldu. Allah alîmdir, hakîmdir (her şeyi bilir, tam hüküm ve hikmet sahibidir)." (9:60)

"Allah'ın nasip ettiği bu ganimet malları o hicret eden fakirlere aittir ki, onlar Allah'ın lûtfunu ve rızasını taleb etmek, Allah'ın dinine ve Resûlüne destek vermek için yurtlarından ve mallarından edildiler. İşte imanlarında sadık ve samimi olanlar ancak onlardır." (59:8)

92/3. Ey gariplerin arkadaş ve sahibi! يَا صَاحِبَ الْغُرَبَاءِ ③

Allah, gurbete düşmüş, yalnızlığa maruz kalmış, yalnızlığını paylaşacak kimsesi olmayan çaresizlere son derece yakınlığı, huzuru ve ünsiyetiyle her zaman ve her yerde en büyük arkadaş ve can yoldaşıdır.

Bediüzzaman, Allah'a karşı acizlik ve yoksulluğunu bilip gönlü kırık bir şekilde O'na sığınanların her türlü gurbet ve çaresizliğini ünsiyete çevireceğini şu satırlarla dile getirir:

"Nefsim dahi: 'Evet evet, acz ve tevekkül ile, fakr ve iltica ile nur kapısı açılır, zulmetler dağılır. 'Elhamdülillahi alâ nuri'l-imani ve'l- İslâm' dedi. Meşhur Hikem-i Atâiye'nin şu fıkrasının: مَاذَا وَجَدَ مَنْ فَقَدَهُ ۞ وَ مَاذَا فَقَدَ مَنْ وَجَدَهُ Yani: 'Cenab-ı Hakk'ı bulan, neyi kaybeder? Ve O'nu kaybeden, neyi kazanır?' Yani: 'O'nu bulan her şeyi bulur; O'nu bulmayan hiçbir şey bulmaz, bulsa da başına bela bulur' ne derece âlî bir hakikat olduğunu gördüm ve طُوبٰى لِلْغُرَبَاءِ (Gariplere müjdeler olsun) hadisinin sırrını anladım, şükrettim." (*Mektubat*, s. 26).

92/4. Ey dostlarının yardımcısı! ٤ يَا نَاصِرَ الْاَوْلِيَاءِ

Allah, emir ve yasaklarına karşı duyarlılık gösteren dostlarının her zaman yardımcısıdır. Şu ayet-i kerimelerle bunun garantisini veriyor:

"Allah, iman edenlerin velisi (dostu ve destekçisi) dir. Onları karanlıklardan nura çıkarır." (2:257)

"Unutmayın ki, Allah'a yakın olanların korkmaları için bir sebep yoktur; onlar acı ve üzüntü çekmeyecekler. Onlar, o kimselerdir ki O'na iman edip, emirlerine aykırı hareketlerden sakınırlar. Dünya hayatında da ahirette de müjde vardır onlara. Allah'ın hükümlerinde olsun, verdiği sözlerde olsun, asla değişiklik olmaz. İşte bu müjdeler en büyük mutluluktur." (10:62)

92/5. Ey düşmanlarının kahredicisi! ٥ يَا قَاهِرَ الْاَعْدَاءِ

O'nun, düşmanlarına karşı kahr sillesi her zaman galip ve ezicidir. Şu ayet-i kerimelerde, düşmanlarının kimler olduğu ve nasıl kahredilecekleri açıkça belirtilir:

"İşte Biz de onun için o kâfirlere dünyada şiddetli bir azap tattıracağız ve ahirette de, yaptıkları o pek kötü işlere göre hak ettikleri karşılığı vereceğiz. İşte Allah düşmanlarının cezası da: O ateş! Ayetlerimizi bile bile red ve inkâr ettiklerinden ötürü onlara orada ebedî kalmak vardır." (41:27-28)

"Gün gelir, Allah'ın düşmanları toplanıp Cehennem'e sevk olunmak üzere, baştan sona tutuklanırlar." (41:19)

92/6. Ey göğü yükselten! ٦ يَا رَافِعَ السَّمَاءِ

Dünya sarayının tavanı olan gök kubbeyi yükseltip direksiz, sütunsuz ayakta tutan O'dur. İki ayet-i kerimede bu vasfını dile getirir:

"Allah O'dur ki gökleri, sizin de görüp durduğunuz gibi, direksiz yükseltti." (13:2)

"O, şu görüp durduğunuz gökleri direksiz yarattı." (31:10)

Semavat, "sema" kelimesinin çoğuludur. Arapça'da sema, yukarıda bulunan her şeydir. Odaya göre tavan sema, tavana göre çatı sema, çatıya göre atmosfer sema, atmosfere göre gök cisimleri semadır. Bu kelime tekil olarak kullanıldığında üstümüzde mavi ve yüksek bir kubbe gibi görünen atmosfer ve uzay boşluğu kasdedilmektedir. Buradaki gibi çoğul olarak kullanıldığı zaman ise, tıpkı dünyamız gibi özel birer düzeni bulunan o büyük gök cisimlerinin tamamı kast edilmektedir.

Ayrıca, "semavat" denince, "es-Semaü'd-dünya = Dünya Seması" diye ifade edilen ve insanlar tarafından görülebilen sema, birincisi olmak üzere peşpeşe sıralanan yedi kat sema da kast edilmiş olabilir. Her ne şekilde anlaşılırsa anlaşılsın Yüce Allah, muhteşem bir mabedin tüyleri ürperten kubbesi gibi şu gök kubbeyi yıldızlar avizesiyle donatarak yükseltmiş ve sürekli olarak varlıkta ve ayakta tutmaktadır.

92/7. Ey belaları kaldıran! ٧ يَا كَاشِفَ الْبَلَاءِ

O, bütün mahlukattan, bütün bela, musibet ve sıkıntıların ağır yüklerini kaldıran, onları daha önce sahip oldukları afiyet, rahat ve huzura eriştirendir.

92/8. Ey dostlarının can yoldaşı! ٨ يَا اَنِيسَ الْاَوْلِيَاءِ

O, iman ve ibadetleriyle Kendisine dost olanlara, kendilerini O'na sevdirenlere manevî yakınlık, huzur ve arkadaşlığıyla ünsiyet veren, gerek dünya hayatında, gerekse kabir yalnızlığında ve sonsuzluk yolunda onları bir an olsun yalnız bırakmayan, her canlıyı inayet ve himayesinin serin gölgesinde bulundurandır.

92/9. Ey takva sahiplerinin sevgilisi! ٩ يَا حَبِيبَ الْاَتْقِيَاءِ

Allah, emir ve yasaklarını tanıyıp onlara riayet eden takva sahibi kullarını pek seven ve sevgisini onların gönüllerine nakşedendir. Bir ayet-i kerimede bu vasfını "Zalimler birbirinin dostudur. Allah ise müttakilerin dostudur!" (45:19) buyurarak dile getirmektedir.

Takvanın mahiyet ve önemine ışık tutacak ve Yüce Allah'ın takva sahiplerini çok sevmesinin hikmetini anlamaya vesile olacak şu açıklamalar dikkat çekicidir:

"Bugünlerde Kur'ân-ı Hakîm'in nazarında imandan sonra en ziyade esas tutulan takva ve amel-i salih esaslarını düşündüm. Takva, menhiyattan ve günahlardan içtinab etmek; ve amel-i salih, emir dairesinde hareket ve hayrat kazanmaktır. Her zaman def'-i şer, celb-i nef'a racih olmakla beraber; bu tahribat ve sefahet ve cazibedar hevesat zamanında bu takva olan def'-i mefasid ve terk-i kebair üssü'l- esas olup, büyük bir rüçhaniyet kesbetmiş.

Bu zamanda tahribat ve menfî cereyan dehşetlendiği için, takva bu tahribata karşı en büyük esastır. Farzlarını yapan, kebireleri işlemeyen, kurtulur. Böyle kebair-i azime içinde amel-i salihin ihlasla muvaffakıyeti pek azdır. Hem az bir amel-i salih, bu ağır şerait içinde çok hükmündedir.

Hem takva içinde bir nevi amel-i salih var. Çünkü bir haramın terki vacibdir. Bir vacibi işlemenin, çok sünnetlere mukabil sevabı var. Takva, böyle zamanlarda, binler günahın tehacümünde bir tek içtinab, az bir amelle, yüzler günah terkinde, yüzler vacip işlenmiş oluyor. Bu ehemmiyetli nokta niyetiyle, takva namıyla ve günahtan kaçınmak kastıyla, menfî ibadetten gelen ehemmiyetli a'mal-i salihadır." (*Kastamonu Lahikası*, s. 148)

92/10. Ey zenginlerin Mabud'u! يَٓا اِلٰهَ الْاَغْنِيَٓاءِ ﴿١٠﴾

O, zenginlerin de İlah'ı ve Mabud'udur. Dolayısıyla onlar da O'nun emir, idare ve tasarrufu altındadırlar. O'na kul olduklarını, mal, servet ve imkânlarının, ellerinde geçici bir emanet, gölge ve parıltı olduğunu bir an olsun unutmamalı ve yaşantılarını ona göre düzenlemelidirler.

سُبْحَانَكَ يَا لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ خَلِّصْنَا مِنَ النَّارِ ﴿١١﴾

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-93-

93/1. Ey her şeyin evveli ve ahiri! يَٓا اَوَّلَ كُلِّ شَيْءٍ وَاٰخِرَهُ ﴿١﴾

Allah, her şeyden önce vardı ve her şey yok olup gittikten sonra da varlığını sürdürecektir. Bu vasfıyla, her şeyin evveli ve ahiri, başlangıcı ve sonucu, aslı ve nesli O'nun ilim, hikmet ve kudretine dayanır.

Bu İlahî vasıf hakkında geniş açıklama, 60/1; 60/2'de geçti.

93/2. Ey her şeyin ilâhı ve sanatkârı! (٢) يَا إِلٰهَ كُلِّ شَيْءٍ وَصَانِعَهُ

O, her şeyin gönül ve bedeninin gerçek kıblesi; zikir, tesbihat ve ibadetlerinin tek mercii, hak mabududur. Her şeyin sanatkârane yaratıcısı, sanat mühürlerini her masnuun üzerine basandır. Allah'ın, İlâh vasfı hakkında bilgi, 1/1; 16/2; 92/10'da "İlah" vasfı açıklanırken; 9/6; 10/1; 16/9; 46/2'de de "Sani'" ismi izah edilirken geçti.

93/3. Ey her şeyin Râzık'ı ve Hâlık'ı! (٣) يَا رَازِقَ كُلِّ شَيْءٍ وَخَالِقَهُ

O, tüm varlıkları, kendilerine lazım olan bütün hayat şart ve ortamlarıyla birlikte son derece hikmetli ve planlı bir biçimde yaratan ve hayatlarının devamı için gerekli maddî ve manevî her türlü rızkı ihsan edendir.

93/4. Ey her şeyin yaratıcısı ve sultânı! (٤) يَا فَاطِرَ كُلِّ شَيْءٍ وَمَلِيكَهُ

O, her şeyi, gerek maddesi ve gerekse şekil ve nitelikleriyle yoktan var eden; en küçüğünden en büyüğüne, cüz'isinden küllisine kadar hepsini hâkimiyet, tasarruf ve idaresinde büyük bir intizam ve disiplin içerisinde bulundurup fıtrî gayeleri istikametinde çalıştırandır.

93/5. Ey her şeyi daraltan ve genişleten! (٥) يَا قَابِضَ كُلِّ شَيْءٍ وَبَاسِطَهُ

O, her şeyi kuşatan ilim, hikmet ve rahmetinin gereği olarak kullarının maddî ve manevî rızık ve imkânlarını kâh genişleten kâh daraltandır. Rûhî gerilim ve inkıbazlar, ferahlık, inşirah ve inbisatlar hep O'nun elindedir. Aynı hakikati kâh bir çekirdek içine dürüp sıkıştırır, kâh açılım kazandırarak meyvedar bir ağaç hâline getirir.

93/6. Ey her şeyi ilk defa yaratan ve öldükten sonra tekrar iade eden! (٦) يَا مُبْدِئَ كُلِّ شَيْءٍ وَمُعِيدَهُ

O, ilkin inşa ve ihya ettiği canlı fert ve türlerini günlük, mevsimlik ve asırlık mükerrer inşa ve ihyalara mazhar edip Kıyamet'teki o en büyük ve umumî inşa ve ihyaya numune yaptığı gibi, hepsini büyük mahşer meydanında ismiyle cismiyle resmiyle yeniden ve aynen iade edecek olandır.

93/7. Ey her şeye gerekli sebepleri yaratan

ve birer ölçü takdir eden! ﴿٧﴾ يَا مُسَبِّبَ كُلِّ شَيْءٍ وَمُقَدِّرَهُ

O, varlıklar için gerekli maddî ve manevî sebepleri yaratıp kudreti elinde bulunduran; birer sanat eseri olan varlık ve nimetleri o sebeplere bağlayan ve bir ilim, takdir ve hikmetle sebeplere iş gördürendir.

93/8. Ey her şeyi terbiye ve idare eden! ﴿٨﴾ يَا مُرَبِّيَ كُلِّ شَيْءٍ وَمُدَبِّرَهُ

O, maddî ve manevî her varlık için bir kemal noktası belirleyip o noktaya yönelik yeteneklerle donatan ve bu yeteneklerini gerçekleştirerek kemale ermesi için gerekli her şeyi sağlayan ve onu yolundan alıkoyacak her engelden sakındıran, böylece bütün varlıkları çekip çeviren, idare edendir.

93/9. Ey her şeyi döndüren ve değiştiren! ﴿٩﴾ يَا مُكَوِّرَ كُلِّ شَيْءٍ وَمُحَوِّلَهُ

O, gece ve gündüzü, güneş ve ayı döndürdüğü gibi bütün zerre ve küreleri bir nizam, intizam içerisinde hikmetle döndüren, böylece sanat eseri olan âlem ve cisimleri hâlden hâle, şekilden şekle çevirendir.

93/10. Ey her şeyi dirilten ve öldüren! ﴿١٠﴾ يَا مُحْيِيَ كُلِّ شَيْءٍ وَمُمِيتَهُ

O, canlıların bütün fert ve gruplarını kudretiyle hayata mazhar edip bir süreliğine fıtrî görevlerinde istihdam eden, ardından onları hayat memuriyet ve külfetinden azat ve terhis eden, ücretlerini almaları için ahirete gönderendir.

سُبْحَانَكَ يَا لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ خَلِّصْنَا مِنَ النَّارِ ﴿٩٣﴾

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-94-

يَا خَيْرَ ذَاكِرٍ وَمَذْكُورٍ ﴿١﴾

94/1. Ey yâd edenlerin ve yâd edilenlerin en hayırlısı!

O, sevdiği kulunu hep iyilik, rahmet ve nimetle yâd eder. Adını, katındaki melekler meclisinde anar. O'nun bu yâd edişi, o kulun sevgisini önce semavat ehlinin arasına yayar, ardından yeryüzü sakinlerinin gönüllerine indirir. Bundan daha güzel, hayırlı ve faydalı bir anılma olabilir mi kul için? Öte yandan, O, adı anılması, iyilik ve nimeti yâd edilmesi, sanat eserleri üzerinde tefekkür edilerek hatırlanması gerekenlerin en hayırlısıdır. Hatta, bu konu mukayeseye bile gelmez. Çünkü, iyilik, kemal ve cemallerinden dolayı yâd edilmeye layık gördüklerimizi de O yaratmış ve bu meziyete mazhar etmiştir.

يَا خَيْرَ شَاكِرٍ وَمَشْكُورٍ ②

94/2. Ey Şükrü kabul edenlerin ve şükredilenlerin en hayırlısı!

Kul en ufak bir iyilik yaptı mı, Allah onu görür, takdir ve tebcil eder, kat kat mükâfatla karşılar. Öte yandan, sahip olduğumuz tüm nimetlerin gerçek sahibidir. Hepsini bize lûtfeden O'dur. Dolayısıyla herkesten çok minnettarlığa, teşekküre ve itaate layıktır.

94/3. Ey övenlerin ve övülenlerin en hayırlısı! يَا خَيْرَ حَامِدٍ وَمَحْمُودٍ ③

O'nun kulunu övmesi, bir anlam ifade eder. Çünkü, realiteye bakar ve gerçek bir niteliğinden dolayıdır. Üstelik, O'nun övgüsü, bizzat en büyük iltifat ve şeref olmakla birlikte büyük mükâfatlarının mukaddimesidir. Ardından maddi ve manevî, dünyevî ve uhrevi sayısız nimetler gelir. Gündüzün ortasında bütün ihtişamıyla âlemi nurla doldurur, tüm parlak şeyleri aksiyle parlatıp aydınlatır ve sayısız çiçekleri güzellikleriyle yüzümüze güldürürken, güneşi bırakıp onun cilvesiyle parlayan cam kırıntıları övülmeye değer mi? Bütün masnuatı yaratıp güzelleştiren Yüce Sanatkârı bırakıp, O'nun isimlerinin mazhar ve aynaları olan mecazî güzellikleri övmenin bundan bir farkı var mı?

يَا خَيْرَ شَاهِدٍ وَمَشْهُودٍ ④

94/4. Ey görenlerin ve görülenlerin en hayırlısı!

Yokluk karanlığından kurtulup O'nun kudretiyle aydınlık varlık sahasına çıkmak ve O'nun rahmet, kerem ve inayet dolu müşahedesine mazhar olmak tek başına en büyük şeref, nimet, hayır ve faydadır. Kàinat sergisinde bir anlık olsun yerini almak, O'nun sanat eserleri içerisinde İlahî ve kudsî müşahedesine sunulmak bir varlık için en büyük mazhariyettir. Öte yandan, gözünü çevirdiği her şeyde O'nun isim ve sıfatlarının tecellilerini görmek, hikmet incelik-

lerini, kudret parıltılarını seyretmek bir kul için en büyük kemal, şeref ve nimettir.

يَا خَيْرَ دَاعٍ وَمَدْعُوٍّ ۝٥

94/5. Ey çağıranların ve çağrılanların en hayırlısı!

O, kulunu dünyada ve ahirette hayat, kemal ve nimet bulmaya çağırır. Çağrısıyla, onu her yönden ihya etmek ister. Bu açıdan O, çağıran ve davet edenlerin en hayırlısıdır. Öte yandan, O, çağırdıklarımızın, yalvarıp yakardıklarımızın en hayırlısıdır. Çünkü, başkaları ya sesimizi duymuyor, feryadımızı işitmiyor veya duysa da imdadımıza gelmeye gücü yetmiyor. İmdadımıza gelse de, bazen altında ezileceğimiz minnet ve karşılıklar istiyor. Çağrımızdan memnuniyet duyan, cevapsız bırakmayan, kat kat karşılık veren ve minneti altında ezmeyen biricik dua kıblesi O'dur.

يَا خَيْرَ مُجِيبٍ وَمُجَابٍ ۝٦

94/6. Ey cevap verenlerin ve cevap verilenlerin en hayırlısı!

Bütün mahlukatın sözlü, fiilî ve zorda kalmışlık lisanıyla yaptıkları bilcümle dualarına en güzel, en uygun cevap ve karşılığı veren; çağrısına da can ve başla olumlu cevap verilmeye en layık olan O'dur.

يَا خَيْرَ مُونِسٍ وَأَنِيسٍ ۝٧

94/7. Ey ünsiyet verenlerin ve Kendisiyle ünsiyet edilenlerin en hayırlısı!

O, sevdiği kuluna en iyi dostluğu sunan, sevgisinin gereğini en güzel şekilde yerine getiren, dolayısıyla da Kendisine en sıcak ve hoş duygularla ısınılan ve dostluk edilendir.

يَا خَيْرَ صَاحِبٍ وَجَلِيسٍ ۝٨

94/8. Ey bütün dostların ve meclis arkadaşlarının en hayırlısı!

O'nun manevî huzur ve sohbetinde bulunmaktan, yakınlık ve dostluğunu kazanmaktan daha faydalı, daha lezzetli ve daha şerefli bir huzur, sohbet ve yakınlık bulunmaz. Çünkü, O'na bu şekilde yakın olmada her türlü varlık nur ve feyizleri, uzaklığında ise her çeşit yokluk ve kayıp karanlıkları vardır.

يَا خَيْرَ مَقْصُودٍ وَمَطْلُوبٍ ⑨

94/9. Ey bütün maksud ve matlubların en hayırlısı!

O, arzu edilen, aranan, kavuşmak için can atılan, rağbet ve irade edilenlerin en hayırlısı ve en faydalısıdır. O'nun izin ve rızası dışında, başka hiçbir şey bu nitelikte aranmaya ve peşinden koşulmaya değmez. Çünkü, kendi kendilerine bile hayırları olmayanları bulsak bile bize ya hiç faydaları olmaz ya da faydaları kalıcı olmaz.

يَا خَيْرَ حَبِيبٍ وَمَحْبُوبٍ ⑩

94/10. Ey sevenlerin ve sevilenlerin en hayırlısı!

Yüce Allah'ın bu vasfa ne kadar layık olduğunu ifade konusunda şu satırlar oldukça anlamlıdır:

"Muhabbetin sebebi, ya kemaldir; zira kemal zatında sevilir. Yahut menfaattır, yahut lezzettir veyahut hayriyettir, ya bunlar gibi bir sebep tahtında muhabbet edilir.

(...)

Rahmanürrahîm ismiyle, hurilerle müzeyyen Cennet gibi senin bütün arzularına câmi' bir meskeni, senin cismanî hevesatına ihzar eden ve sair esmasıyla senin ruhun, kalbin, sırrın, aklın ve sair letaifin arzularını tatmin edecek ebedî ihsanatını o Cennet'te sana müheyya eden ve her bir isminde manevî çok hazine-i ihsan ve kerem bulunan bir Mahbub-u Ezelî'nin, elbette bir zerre muhabbeti, kâinata bedel olabilir. Kâinat O'nun bir cüz'î tecelli-i muhabbetine bedel olamaz." (Bediüzzaman, *Sözler*, s. 359)

سُبْحَانَكَ يَا لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ الْأَمَانُ الْأَمَانُ خَلِّصْنَا مِنَ النَّارِ ⑪

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-95-

يَا مَنْ هُوَ لِمَنْ دَعَاهُ مُجِيبٌ ①

95/1. Ey Kendisini çağıranlara daima ve olumlu cevap veren!

Bir ayet-i kerimede hak ilah olan Yüce Allah'ın bu vasfıyla, sahte tanrılardan ayrıldığı şöyle ifade ediliyor:

"O nesneler mi üstün yoksa, çaresiz kalıp Kendisine yalvaran insanın duasını kabul edip sıkıntısını gideren ve sizi dünyada halifeler yapan Allah mı? Hiç Allah ile beraber başka tanrı mı olur? Elbette olmaz! Ne de az düşünüyorsunuz!" (27:62)

95/2. Ey Kendisine itaat edenleri seven! يَا مَنْ هُوَ لِمَنْ اَطَاعَهُ حَبِيبٌ ﴿٢﴾

O, hadsiz bir derecede kendini sevdirmeyi ve tanıttırmayı ef'aliyle göstermesine karşı itaat ve ibadetle mukabele edenleri elbette seven ve bunu da gözlerin görmediği, kulakların işitmediği ve hatır hayale bile gelmeyen yeni ve ebedî mükâfatlarla karşılayandır.

95/3. Ey Kendisini sevenlere yakın olan! يَا مَنْ هُوَ لِمَنْ اَحَبَّهُ قَرِيبٌ ﴿٣﴾

O, sonsuz kemal, cemal, nimet ve ihsan sahibi olan Kendisini sevenlere yakınlık gösteren varlığını ve birliğini onlara hissettirendir.

يَا مَنْ هُوَ بِمَنْ اَرَادَهُ عَلِيمٌ ﴿٤﴾

95/4. Ey Kendisini arzulayanları çok iyi bilen!

O, Kendisini özleyen, seven, iştiyak duyan, huzuru için can atan ve rızasına ermek için canla başla çalışan kullarını çok iyi bilen ve onların bu arzu ve emellerini asla karşılıksız bırakmayandır.

يَا مَنْ هُوَ لِمَنْ رَجَاهُ كَرِيمٌ ﴿٥﴾

95/5. Ey Kendisine ümit besleyenlere iyilik eden!

O, İlahî dergâhına ümitle yönelenlere lûtuf, kerem ve iyiliği bol olandır.

95/6. Ey Kendisine isyan edenlere yumuşak davranıp hemen cezalandırmayan! يَا مَنْ هُوَ بِمَنْ عَصَاهُ حَلِيمٌ ﴿٦﴾

O, bunca lûtuf ve nimetlerini nankörlükle karşılayarak emir ve yasaklarını çiğneyenleri bile hilmiyle karşılayan, onları hemen cezlandırmayıp rahmet ve kerem dolu dergâhına dönüş yapmaları için mühlet verendir.

يَا مَنْ هُوَ فِي حِلْمِهِ حَكِيمٌ ﴿٧﴾

95/7. Ey yumuşaklığında hikmetli davranan!

O, Kendisine isyan edip günaha dalanlara karşı çok halîm olmakla beraber, küfür, şirk ve inkâr gibi affedilmesi mümkün olmayan günahları işleyenlere karşı cezası çok şiddetli olandır. Bu vasfıyla, hikmetli davranan ve hilminin istismarına fırsat vermeyendir.

95/8. Ey hükmünde büyük olan! ﴿٨﴾ يَا مَنْ هُوَ فِي حُكْمِهِ عَظِيمٌ

O, bütün mahlukatı bütün yönleriyle idaresi altında bulunduran; hâkimiyet, hüküm ve kararlarında büyüklüğünü gösterendir.

95/9. Ey azametinde merhametli olan! ﴿٩﴾ يَا مَنْ هُوَ فِي عَظَمَتِهِ رَحِيمٌ

Hâkimiyetiyle, en küçüğünden en büyüğüne kadar her şeyi kuşattığı hâlde, her bir canlı mahlukunu rahmet ve inayetiyle sarıp sarmalayan, böylece hâkimiyetinin azameti içinde rahmetinin ışıltılarını tecelli ettirendir.

95/10. Ey ihsanında kadîm olan! ﴿١٠﴾ يَا مَنْ هُوَ فِي إِحْسَانِهِ قَدِيمٌ

O'nun rahmet, kerem ve ihsanı şimdi ortaya çıkan yeni bir şey değildir O, ta ezel tarafında mahlukatı yokluktan varlığa çıkarmaya başladığından beri her an sayısız mahlukatı nimet ve ihsanına mazhar etmeye devam edendir. Kısaca, bütün varlıklarda görülen her türlü ihsan ve güzelleştirmeler O'nun ezelî ve zatî hüsün, cemal ve kemalinin tecellisidir.

سُبْحَانَكَ يَا لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ الْأَمَانُ الْأَمَانُ خَلِّصْنَا مِنَ النَّارِ ﴿٩٥﴾

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-96-

وَأَسْئَلُكَ بِأَسْمَائِكَ

Allah'ım! Sen'den şu isimlerinin hakkı için istiyor ve yalvarıyorum:

96/1. Ey sebepleri takdir eden Müsebbib! ① يَا مُسَبِّبُ

O, sebeplendiren, sebepleri takdir edip yaratan, neticeleri meydana getirmek için onları devreye koyan ve sebeple neticeyi birlikte tasarrufu altında bulundurandır. Şu satırlar bu gerçeği ne güzel ispat etmektedir:

"Kâinatta, 'esbap ve müsebbebat' görünen eşyaya bakıyoruz ve görüyoruz ki: En a'lâ bir sebebin, en adi bir müsebbebe kuvveti yetmiyor. Demek esbap bir perdedir, müsebbepleri yapan başkadır. Mesela; hadsiz masnuattan yalnız cüz'î bir misal olarak insan başı içinde bir hardal küçüklüğünde bir yerde yerleştirilen kuvve-i hafızaya bakıyoruz. Görüyoruz ki: Öyle bir cami' kitap belki kütüphane hükmündedir ki, bütün sergüzeşt-i hayatı, içinde karıştırılmaksızın yazılıyor.

Acaba şu mucize-i kudrete hangi sebep gösterilebilir? Telâfif-i dimağiye mi? Basit, şuursuz hüceyrat zerreleri mi? Tesadüf rüzgârları mı? Hâlbuki o mucize-i sanat, öyle bir Zât'ın sanatı olabilir ki; beşerin haşirde neşredilecek büyük defter-i a'malinden muhasebe vaktinde hatıra getirilecek ve işlediği her fiilleri yazıldığını bildirmek için bir küçük sened istinsah edip, yazıp aklının eline verecek bir Sâni'-i Hakîm'in sanatı olabilir.

İşte beşerin kuvve-i hafızasına misal olarak bütün yumurtaları, çekirdekleri, tohumları kıyas et ve bu cami' küçücük mucizelere, sair müsebbebatı da kıyas et. Çünkü hangi müsebbebe ve masnua baksan, o derece harika bir sanat var ki, değil onun adi, basit sebebi, belki bütün esbap toplansa, ona karşı izhar-ı acz edecekler. Mesela: Büyük bir sebep zannedilen güneşi; ihtiyarlı, şuurlu farz ederek ona denilse: "Bir sineğin vücudunu yapabilir misin?" Elbette diyecek ki: "Hàlık'ımın ihsanıyla dükkânımda ziya, renkler, hararet çok. Fakat sineğin vücudunda göz, kulak, hayat gibi öyle şeyler var ki, ne benim dükkânımda bulunur ve ne de benim iktidarım dâhilindedir."

Hem nasıl ki müsebbepteki harika sanat ve tezyinat, esbabı azledip Müsebbib-ül Esbap olan Vacib-ül Vücud'a işaret ederek, وَاِلَيْهِ يُرْجَعُ الْاَمْرُ كُلُّهُ sırrınca: Ona teslim-i umûr eder. Öyle de: Müsebbebata takılan neticeler, gayeler, faideler; bilbedahe perde-i esbap arkasında bir Rabb-ı Kerîm'in, bir Hakîm-i Rahîm'in işleri olduğunu gösterir. Çünkü şuursuz esbap, elbette bir gayeyi düşünüp çalışmaz. Hâlbuki görüyoruz: Vücuda gelen her mahluk, bir gaye değil, belki çok gayeleri, çok faideleri, çok hikmetleri takip ederek vücuda geliyor. Demek bir Rabb-ı Hakîm ve Kerîm, o şeyleri yapıp gönderiyor. O faideleri onlara gaye-i vücud yapıyor. Mesela, yağmur geliyor. Yağmuru zahiren intac eden esbabın; hayvanatı düşünüp, onlara acıyıp merhamet etmekten ne kadar uzak olduğu malumdur. Demek hayvanatı halk eden ve rızıklarını taahhüd

eden bir Hàlık-ı Rahîm'in hikmetiyle imdada gönderiliyor. Hatta yağmura "rahmet" deniliyor. Çünkü çok âsâr-ı rahmet ve faideleri tazammun ettiğinden, güya yağmur şeklinde rahmet tecessüm etmiş, takattur etmiş, katre katre geliyor.

Hem bütün mahlukatın yüzüne tebessüm eden bütün ziynetli nebatat ve hayvanattaki tezyinat ve gösterişler, bilbedahe perde-i gayp arkasında bu süslü ve güzel sanatlar ile kendini tanıttırmak ve sevdirmek ve bildirmek isteyen bir Zât-ı Zülcelal'in vücub-u vücuduna ve vahdetine delalet ederler. Demek eşyadaki süslü vaziyetler, gösterişli keyfiyetler; tanıttırmak ve sevdirmek sıfatlarına kat'iyyen delalet eder. Sevdirmek ve tanıttırmak sıfatları ise; bilbedahe Vedud, Maruf bir Sâni'-i Kadîr'in vücub-u vücuduna ve vahdetine şehadet eder.

Elhasıl: Sebep gayet adi, aciz ve ona isnat edilen müsebbep ise gayet sanatlı ve kıymetli olduğundan, sebebi azleder. Hem müsebbebin gayesi, faidesi dahi, cahil ve camid olan esbabı ortadan atar, bir Sâni'-i Hakîm'in eline teslim eder. Hem müsebbebin yüzündeki tezyinat ve maharetler, kendi kudretini zişuurlara bildirmek isteyen ve kendini sevdirmek arzu eden bir Sâni'-i Hakîm'e işaret eder." (Bediüzzaman, *Otuzüç Pencere*, s. 56-57)

يَا مُقَرِّبُ ۝

96/2. Ey itaatkâr kullarını Kendisine yaklaştıran Mukarrib!

Kur'ân'da, Yüce Allah'ın bu vasfı gereği Kendisine manen yakınlaştırdığı varlıklardan söz edilmektedir. Mesela, Hz. İsa (3:45); bazı melekler (4:172); iman ve hayır işlerinde öne geçen kullar (56:11) bunlardandır.

Öte yandan, fıtrî hidayet delillerinden yararlanan bahtiyar kulların gönül ve ruhlarını Kendine yöneltip yaklaştırır. Mahlukatı, rahmet ve re'fetinin tecellileriyle birbirlerine yaklaştırıp kaynaştırır. Özellikle mümin kullarının kalplerini iman kardeşliğinin sıcaklığıyla birbirine yakınlaştırır.

96/3. Ey eşyayı hikmetle peş peşe getiren Muakkib! ۝ يَا مُعَقِّبُ

O, varlıkları peş peşe getiren, yaratmaya bir an bile ara vermeyendir. O, zerreden güneşe kadar her şeyi bir sıraya göre hikmetle tanzim edendir. Bazı varlıkları hayat vazifesinden terhis ederken, yerlerini boş bırakmaz, hemen başka varlık taifelerini görevlendirir. Hayattaki canlı varlıkların tüm özelliklerini tohum, çekirdek ve yumurtalarda toplar, ardından bu esaslar üzerinde yeni canlılar yaratır.

Öte yandan iyiliği de kötülüğü de karşılıksız ve neticesiz bırakmaz, her birine uygun sonuçları her birine takip ettirir.

96/4. Ey kullarının kalblerini ve kâinattaki varlıkları hâlden hâle değiştiren Mukallib! ٤ يَا مُقَلِّبُ

O, bu ismiyle, her şeyi her an değiştirir, her varlık hatta her zerre üzerinde sayısız değişiklik ve inkılaplar meydana getirir. Gece ve gündüzü, kışı ve baharı, yazı ve sonbaharı birbirine döndürüp yek diğerine çevirir. Kalp, duyu ve duyguları hâlden hâle döndürür. Şu ayet-i kerimeler Yüce Allah'ın bu vasfına örnekler sunuyor:

"Allah gece ile gündüzü birbirine çeviriyor, geceyi gündüze, gündüzü geceye dönüştürüyor, sürelerini uzatıp kısaltıyor. Elbette bunda, görebilenler için alınacak bir ders vardır." (24:44)

"Sen onları (Ashab-ı Kehf'i) uyanık sanırdın, hâlbuki gerçekte onlar uykuda idiler. (Yanları ezilmesin diye) Biz onları kâh sağa, kâh sola çevirirdik. Köpekleri ise mağara girişinde ön ayaklarını yaymış vaziyette duruyordu. Onları görseydin sen de ürker, derhâl dönüp kaçardın, için korku ile dolardı." (18:18)

Şu ayet-i kerime de, bazı kulların, yaptıklarının cezası olarak, göz ve gönüllerinin işlev bakımından ters çevrildiğini ifade eder:

"Biz onların gönüllerini ve gözlerini ters çeviririz, ilk seferinde buna iman etmedikleri gibi bırakırız kendilerini de azgınlıkları içinde körü körüne bocalar dururlar." (6:110)

96/5. Ey her şeye bir miktar tespit eden Mukaddir! ٥ يَا مُقَدِّرُ

Bu ismin açıklaması 26/2'de geçti. Kısacası O, bu ismiyle her şeyin plan ve programını ezelî ilmi ve her şeyi kuşatan hikmetiyle ölçülü yapandır.

96/6. Ey her şeyi düzene koyan Mürettip! ٦ يَا مُرَتِّبُ

Allah, her şeyi tertip eden, hikmet dolu bir nizam ve sıraya koyandır. Bu ismin tecellisi olarak her varlık ve her varlıktaki her bir organ, hatta her hücre ve zerre yerli yerince yaratılmış, donatılmış, düzene konulmuş ve yerleştirilmiştir.

96/7. Ey kullarını iyiliğe teşvik eden Murağğib! ٧ يَا مُرَغِّبُ

Allah, bu vasfıyla kullarını iyiliğe, hayra ve güzelliğe teşvik eder, hayra ve hasenata yönlendirir, doğru yola çağırır, Cennet, cemal ve huzuruna rağbet ettirir.

96/8. Ey kullarına öğüt veren

ve gerekli hatırlatmalarda bulunan Müzekkir! ﴿٨﴾ يَا مُذَكِّرُ

Müzekkir, hatırlatan, hatıra getiren, yâd ettiren, zikrettiren ve anmaya sevk edendir. Bu vasfıyla O, kitap, hitap ve davetiyle kullarına sürekli faydalı hatırlatmalarda bulunan, Kendi kudret ve azametini, ceza ve mükâfatını hatırlatan, böylece onları iyiliklere sevk edendir.

96/9. Ey mahlûkatı var eden Mükevvin! ﴿٩﴾ يَا مُكَوِّنُ

Mükevvin, var eden ve yaratan demektir. Gördüğümüz ve görmediğimiz her şey O'nun tarafından yaratılmıştır. Bu kâinat içindekilerle birlikte sonradan var olmuştur. Evrenin sonradan yaratıldığı artık kanıtlanmıştır. Mimar, yaptığı saraydan önce; yazar, yazdığı kitaptan önce, ressam çizdiği tablodan önce var olduğu gibi, Allah da evrenden önce vardı. Yaratmak, şekillendirmek, diriltmek, beslemek, hayatı sona erdirmek, ödül veya ceza vermek gibi şeyler hep Allah'ın bu sıfatının gereğidir. Bu sıfata Allah'ın iş yapma sıfatı da denilebilir. Allah, yoktan yarattığı gibi, var olan bazı maddelerden de yepyeni varlıklar yaratır. Mesela, bir portakalın kokusunu, tadını, şeklini ve rengini vs. yoktan yaratır. Elementlerini de başlangıçta yoktan yaratmakla beraber, hava, su ve topraktan alarak ona gönderir.

﴿١٠﴾ يَا مُتَكَبِّرُ

96/10. Ey büyüklükte eşsiz olan ve azametini gösteren Mütekebbir!

Mütekebbir, büyük anlamına gelen Kebîr ismiyle yakın anlamlıdır. Büyüklüğün kemalinde, her şeyden yüce; her tür kötülükten ve yaratıkların niteliklerinden münezzeh; taşkınlara karşı büyüklüğünü koruyan; kullarına zulmetmekten uzak ve yüksek olan vb. anlamlara gelir. Kısaca, büyüklükte eşsizliği ve bu vasfa tek başına sahip olmayı ifade eder.

Kur'ân'da birçok yerde insanlar hakkında "büyüklük taslayan" anlamında yer alan (40:27; 16:29) "Mütekebbir" kelimesi, yalnız bir defa Allah için kullanılmıştır. (59:23)

Söz konusu ayeti açıklayan Elmalılı, bu konuda şu bilgileri verir: "Mütekebbir", çok büyük, her hususta büyüklüğünü gösteren, büyüklük, ululuk, kibriya ve azamet Kendisine mahsus, Kendisinin hakkı olan demektir. Kibirlenmek ve büyüklük taslamak yaratıkların hak ettikleri bir sıfat değildir. Onun

içindir ki mütekebbir sıfatının insan için kullanımı, hoş karşılanmamıştır. Zira mütekebbir, kibir gösteren, büyüklenen demektir. Hâlbuki yaratıklarda esasen büyüklük, ululuk yoktur; aksine aşağılık, horluk, yoksulluk ve ihtiyaç vardır. Hatta zaman olur ki bir sinek, bir mikrop, bir Nemrud'un işini bitirmeye yeter. Böylesine acizlik ve ihtiyaçtan kendilerini kurtaramayan ölümlülerin, büyüklük ve ululuk taslamaya kalkışmaları, cahillikten ve yalancılıktan başka bir şey değildir. Onun için yaratıklarda tekebbür (büyüklenme), hoş karşılanmayan bir noksanlıktır. Fakat Allah Teâlâ zat, sıfat ve fiillerinde büyüklüğün, yüceliğin ve kutsiyetin her nev'ini toplamıştır. O'nun bu yücelik ve büyüklüğünü göstermesi, hem hiçbir ortaklık kabul etmeyen haktır, hem de kendisinin celal ve cemal sıfatlarını kullarına tanıtmak, onları bilgilendirmek ve huşu ile saadete götürmek gibi, büyük bir lûtuf ve yardım gösterdiği için son derece güzel bir sıfattır. O'nun hakkında tekebbür, bizatihi kuvvet, kudret ve birliğini ifade eden daha fazla mana içindir. Bundan dolayı ayette Allah Teâlâ söz konusu sıfatlarla tavsif edildikten sonra, O'nun mahluklardan hiçbirine benzemediğini ve müşriklerin vehmetmek istedikleri şirk unsurlarından beri olduğunu bir daha açık bir şekilde anlatmak için buyruluyor ki, "Allah, onların koştukları şirkten münezzehtir", yani yaratıklardan bazıları, kibirlenerek, zorbalık yapmak isteyerek yahut öyle yapmak isteyenlere aşırı sevgi besleyerek Allah'ın zikredilen sıfatlarına şirk koşuyorlar. Hâlbuki Allah, öyle şirklerden münezzehtir. O şirk koşulan şeyler, Allah'tan çok uzaktır. O'nun yüceliği ve büyüklüğü onlarınkine benzemez. Çünkü onlar, kendi nefislerinde mahluk ve esasen noksan varlıklardır. Tekebbürleri de, noksanlıklarına bir yalancılık ilave etmekten başka bir şey değildir. Allah Teâlâ ise, bütün büyüklüklerin, bütün kuvvetlerin ve üstünlüklerin sahibidir. O'nun tekebbürü, büyüklük üstüne büyüklüktür. Bu yüzdendir ki, Allah Teâlâ, büyüklüğüne hiçbir toz kondurmaz. Ezelî ve kendi zatına mahsus olan üstünlük ve kutsiyetiyle onu her türlü şirk unsurundan tenzih eder. O, öyle bir sübhan, öyle münezzeh ve mukaddes bir varlıktır. (Elmalılı, *Tefsir*, Haşir Sûresi: 23. ayetin izahı)

Bir ayette Yüce Allah, büyüklük vasfına şöyle dikkat çekiyor: "Hamd, göklerin Rabbi, yerin Rabbi ve bütün âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur. Göklerde ve yerde azamet (kibriya) yalnız O'nundur. O, Azîzdir, Hakîm'dir." (45:36-37)

Bir Hadis-i Kudsî'de de şöyle buyuruyor: "İzzet gömleğim, kibriya da elbisemdir. Bunları Benden çekip almak isteyenlere azabım haktır." (*Müslim*, Birr 138)

Netice olarak deriz ki, büyüklük en yüksek mertebede sadece Allah'a mahsustur. Asılları ve menşe'leri itibariyle son derece hakir ve zelil olanları bile büyük yapan, sonra da büyüklüklerinin zirvesinde iken yine onların o emaneten sahip oldukları büyüklüklerini ellerinden alıp yerle bir eden Allah, yegâne

büyüktür. Asıl ve ebedî büyüklük, O'na kulluk ve mensubiyette, O'na itaat ve bağlılıktadır.

Bu mübarek ismi tecellileri ile bilen ve tanıyan mümin, büyüklüğün Allah'a ait olduğunun bilincindedir, asla büyüklenmez. Öte yandan, Rabbine kulluktan aldığı izzet, şeref ve onurunu korumaya çalışır. İnsan olarak, özellikle mümin olarak konum ve mertebesine yakışmayan hâl ve davranışlardan alabildiğine uzak durur. Allah rızasından başka her şeyin, himmet ve hayatının fiyatı olmaktan çok uzak ve değersiz olduğunu düşünür, günah dolu çıkar ve zevklere tenezzül etmez. İzzetle dünyadaki görevini tamamlar, kabir kapısından onuruyla ebedî hayata geçiş yapar.

سُبْحَانَكَ يَا لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ خَلِّصْنَا مِنَ النَّارِ ﴿٩٦﴾

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-97-

يَا مَنْ لَا يُشْغِلُهُ سَمْعٌ عَنْ سَمْعٍ ﴿١﴾

97/1. Ey bir işitme, Kendisini diğer bir işitmeden alıkoymayan!

Buna göre bir işitme O'nu diğerinden meşgul etmez. Her şeyi aynı anda işitir. Birini diğeriyle karıştırmaz. Tıpkı güneşin, biz kendisinden uzak iken bütün özellik ve nitelikleriyle, her birimizin aynasına yansıyarak bizim yanımızda yer alması, ışığı ve ısısıyla başımızı okşaması, bize son derece yakın olması ve bu özelliğiyle her canlının yanında ayrı ayrı yer alması ve onunla münasebet hâlinde bulunması gibi, Yüce Allah da Semi' (işiten) ve Basîr (gören) vasfıyla her canlıyı ayrı ayrı görür ve işitir. Birisi diğerine engel olmaz.

يَا مَنْ لَا يَمْنَعُهُ فِعْلٌ عَنْ فِعْلٍ ﴿٢﴾

97/2. Ey Kendisi için bir iş diğer bir işe mâni olmayan!

Şu satırlar Yüce Allah'ın bu vasfını anlamayı kolaylaştırıcı bir açıklama niteliğindedir:

"Madem Sâni'-i Kadîr mekândan münezzehtir, elbette kudretiyle her mekânda hazır sayılır. Ve madem tecezzi ve inkısam yoktur; elbette her şeye karşı, bütün esmasıyla müteveccih olabilir. Ve madem her yerde hazır ve her şeye

müteveccih olur, öyle ise mevcudat ve vesait ve ecram O'nun ef'aline mümanaat etmez, ta'vik etmez (engellemez)." (Bediüzzaman, *Mektubat*, s. 250)

يَا مَنْ لَا يُلْهِيهِ قَوْلٌ عَنْ قَوْلٍ ۝٣

97/3. Ey bir söz, Kendisini diğer bir sözden oyalamayan!

O, aynı anda her canlıyla ayrı ayrı konuşabilir, hepsine mesajını tek tek iletebilir, her birine yönelik ayrı bir hitap tarzını gerçekleştirebilir, bir konuşması diğerine engel olmaz, bir mesajını iletmesi diğerinden alıkoymaz. O'nun yarattığı ve görevlendirdiği hava zerrelerinin dalgaları vasıtasıyla izleme imkânına sahip olduğumuz basit bir cihaz olan televizyon aracılığıyla aynı şahıs her birimizin evine konuk olup bize konuşabiliyorsa, her şeyin yaratcısı ve sahibi olan Yüce Allah, bundan hadsiz derece daha mükemmel biçimde her birimizle ayrı ayrı görüşüp konaşamaz ve konuşmamızı dinleyemez mi?

يَا مَنْ لَا يُغَلِّطُهُ سُؤَالٌ عَنْ سُؤَالٍ ۝٤

97/4. Ey kullarının bir isteğini yerine getirmesi, diğerine cevap vermekte Kendisini karışıklığa sevk etmeyen!

Hiçbir soru bir soruya, bir dilek bir dileğe, bir dua bir duaya karşılık vermede O'nu karıştırmağa sevk etmez, yanılgıya düşürmez. Her varlığın bu tür isteklerine ayrı ayrı ve en uygun biçimde cevap verir.

97/5. Ey ısrarla istekte bulunanların ısrarı Kendisini usandırmayan! يَا مَنْ لَا يُبْرِمُهُ إِلْحَاحُ الْمُلِحِّينَ ۝٥

Allah, ısrarlı isteklerden bıkmak, usanmak, gücenmek şöyle dursun, bilakis hoşnut olur. O'ndan istenmemeye rızası yoktur. Allah, kulunun duasına karşılık vermeye hazır olduğunu bildirir ve her vesileyle Kendisine başvurulmasını ister. "Kullarım sana Ben'i sorarlarsa, de ki, Ben muhakkak yakınım. Dua edenin duâsını Bana duâ ettiği anda işitir, ona karşılık veririm. O hâlde kullarım da Ben'im davetime uysunlar ve Bana inansınlar." (2:186) ayeti bunu ifade eder.

Hatta duada ısrarcı olmak ve bazı cümleleri üç defa tekrarlamak duanın adabındandır. Çünkü Allah Kendisinden ısrarla istenilmesini sever. Hz. Peygamber de bazı duâlarını üç defa tekrarlamıştır. (*Buhârî*, Daavât 20-22) Duânın kabulü için acele etmemelidir. "Biriniz acele edip de 'dua ettim kabul olmadı' demedikçe, duasına cevap verilir." hadisi bu gerçeği ifade eder. Geçmiş âlim-

lerden yirmi sene Allah'a duâ edip duası kabul edilmediği hâlde hâlâ ümidini kesmeyip duasına devam edenler bulunmuştur.

يَا مَنْ شَرَحَ بِالْإِسْلَامِ صُدُورَ الْمُؤْمِنِينَ ۝٦

97/6. Ey müminlerin kalblerini İslamla genişleten!

Şu ayet-i kerimeler Yüce Allah'ın bu vasfına ışık tutar:

"Allah kimi doğru yola ulaştırmak isterse, kalbini (O'na) teslim olma arzusuyla genişletir; kimin de sapmasına izin verirse onun kalbini daraltır ve sıkıştırır, âdeta göklere tırmanıyormuş gibi. Böylece Allah, inanmayanları dehşete düşürür." (6:125)

"Hiç Allah'ın, göğsünü İslam'a açması sebebiyle, Rabbi tarafından nura kavuşan kimse, kötü tercihinden ötürü fıtratını değiştiren, kalbi katılaşan, göğsü daralan kimse gibi olur mu? Yazıklar olsun, kalpleri Allah'ı anmak hususunda katılaşmış olanlara! İşte onlar besbelli bir sapıklık içindedirler." (39:22)

97/7. Ey tevazu ve huşu sahiplerinin kalplerini zikriyle hoş edip ferahlandıran! يَا مَنْ اَطَابَ بِذِكْرِهِ قُلُوبَ الْمُخْبِتِينَ ۝٧

Kalpler ancak, O'nu anmakla huzura erer, ferah bulur, güven ve esenliğe kavuşur. Sayısız zikir ehli salih kullarının şahitliği ve hepsinin son derece feyizli ve meyveli zikirleri bunun en kesin ve inkârı mümkün olmayan delilidir.

97/8. Ey Kendisine iştiyak duyanların kalplerinden kaybolmayan!

يَا مَنْ لَا يَغِيبُ عَنْ قُلُوبِ الْمُشْتَاقِينَ ۝٨

O, iman ve marifetullahın doyumsuz hazzını bir kez olsun tadıp da kendisine her an iştiyak duyan, O'nu özleyen, O'ndan başkasına razı olmayan bahtiyar kullarının gönüllerini daimî bir huzur, sevgi ve ünsiyetle mesrur eder ve onlar hiçbir zaman O'nu unutamazlar.

يَا مَنْ هُوَ غَايَةُ مُرَادِ الْمُرِيدِينَ ۝٩

97/9. Ey Kendisini arzulayanların son arzusu!

O bütün arzu ve irade sahiplerinin en büyük ve nihaî muradıdır. Zahiren başkalarını arayan, farklı bir sevgili özleyen ve başka muratlar peşinde koşanlar bile farkında olmadan aslında O'nu aramakta, fakat yön ve kıble değişikli-

ğiyle gerçekte aradıklarının yolunu şaşırmış bulunmaktadırlar. Kısacası O, bütün gayelerin gayesi ve biricik sevinç, sürur ve saadet kaynağı olup, herkesin özlem ve iştiyakının gerçek kıblesidir.

يَا مَنْ لَا يَخْفٰى عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الْعَالَمِينَ ⑩

97/10. Ey âlemlerde hiçbir şey Kendisine gizli olmayan!

Şu ayet-i kerimeler Yüce Allah'ın bu vasfını dile getirir:

"Rabbimiz! Şüphesiz sen, gizlediğimizi de, açığa vurduğumuzu da bilirsin. Yerde ve gökte hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz." (14:38)

"Göklerde ve yerde hiçbir şey Allah'tan saklı değildir. Rahimlerde size istediği şekli veren O'dur. O'ndan başka ilah yoktur, O kudret sahibi, hikmet sahibidir." (3:5-6)

"O büyük buluşma günü, bütün insanların mezarlarından kalkıp meydana çıkarıldıkları bir gündür. Öyle ki onların işlerinden ve hâllerinden bir tek şey bile Allah'a saklı kalamaz. Allah onlara şöyle hitap eder: 'Bugün mülk ve hâkimiyet kimin? Mutlak galip, tek hâkim olan Allah'ın!'" (40:16)

سُبْحَانَكَ يَا لَاۤ اِلٰهَ اِلَّاۤ اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ خَلِّصْنَا مِنَ النَّارِ ⑰

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-98-

98/1. Ey ilmi her şeyden önce olan! يَا مَنْ هُوَ عِلْمُهُ سَابِقٌ ①

Allah, ilmiyle her şeyi kuşatmıştır. Olmuşu, olacağı ve olmakta olanı aynı derecede ve bütün yönleriyle eksiksiz bilir. Tıpkı, çok yüksekten tutulan bir büyük aynanın, aşağıdaki her şeyi öncelik sonralık farkı bulunmaksızın kuşatması ve yansıtması gibi, Yüce Allah'ın ilmi de tüm zamanlardaki varlıkları aynı anda ve eşit derecede kuşatır.

98/2. Ey vaadi doğru olan! يَا مَنْ هُوَ وَعْدُهُ صَادِقٌ ②

Kur'ân-ı Kerîm, Yüce Allah'ın vaadinin doğru ve şaşmaz bir gerçek olduğunu kuvvetle vurgular:

"O tozutup savuran (rüzgârlara), yağmur yüklenen bulutlara, kolayca akıp giden (yıldızlar, bulutlar vb.) şeylere, emirleri, rızıkları, yağmurları vb. şeyleri taksim eden meleklere yemin ederim ki: Size vadedilmiş olan kesinlikle doğrudur ve yargılama (günü) mutlaka gelecektir!" (51:5)

98/3. Ey lûtfu açık olan! ٣ يَا مَنْ هُوَ لُطْفُهُ ظَاهِرٌ

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Yusuf'un dilinden Yüce Allah'ın bu vasfı, manasına da ışık tutarak ve kendi başından geçenler örneğinde şöyle dile getiriliyor:

"Babacığım! İşte küçükken gördüğüm rüyanın tabiri! Rabbim o rüyayı gerçekleştirdi. O, bana nice ihsanlarda bulundu: Beni zindandan kurtardı ve nihayet, şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra sizi çölden getirip bana kavuşturmakla da beni ihsanına mazhar etti. Gerçekten Rabbim dilediği kimse hakkında latiftir (dilediği hususları çok güzel, pek ince bir tarzda gerçekleştirir). Şüphesiz O alîmdir, hakîmdir (her şeyi hakkıyla bilen, tam hikmet sahibidir)." (12:100)

Şu ayet-i kerimede, Allah'ın açık lûtuflarından olan rızkına dikkat çekiliyor:

"Allah kullarına büyük lûtuf sahibidir. Dilediği her kulunu, bir türlü rızıklandırır. O, pek kuvvetlidir, üstün kudret sahibidir." (42:19)

98/4. Ey emri üstün ve galip olan! ٤ يَا مَنْ هُوَ أَمْرُهُ غَالِبٌ

Allah'ın emir ve iradesinin galip ve engellenemez olduğu şu ayet-i kerimeyle de dile getiriliyor:

"Böylece Yusuf'un o ülkede yerini sağlamlaştırdık, ona imkân verdik ve bu cümleden olarak, ona rüyaların yorumunu öğrettik. Allah Teâlâ iradesini yerine getirmekte her zaman mutlak galiptir, fakat insanların çoğu bunu bilmezler." (12:21)

Hz. Yusuf'un durumunu düşünüyoruz: Onun hakkında, kardeşlerinin bir isteği vardı. Öte yandan Allah'ın da bir iradesi vardı. Ama sonuçta, işinde hâkim olmasından ötürüdür ki Allah'ın iradesi gerçekleşmiştir. Oysa, işinde hâkim olmak Yusuf'un kardeşleri için söz konusu değildir. Onlar kendi elleriyle, iki ayaklarını bir pabuca soktular ve sonuçta olaylar onların arzularının tam tersi bir biçimde gelişti. İnsanların çoğu ise Allah'ın belirlediği kurallardaki sürekliliğin, sonuçta salt O'nun iradesinin gerçekleşeceğinin farkında değildir. (Seyyid Kutub, *Fî Zılâl*, İlgili ayetin tefsiri)

98/5. Ey kitabı sağlam olan! ﴿٥﴾ يَا مَنْ هُوَ كِتَابُهُ مُحْكَمٌ

Bir ayet-i kerimede Allah'ın kitabı yani Kur'ân-ı Kerîm'in muhkem olduğu belirtilmiştir:

"Bu öyle bir kitaptır ki ayetleri en kesin delillerle desteklenmiş (muhkem kılınmış), sonra da güzelce açıklanmış, tam hüküm ve hikmet sahibi, her şeyden haberdar olan (hakîm ve habîr) tarafından gönderilmiştir." (11:1)

Buna göre Kur'ân'ın muhtevası sabit, sağlam ve değişmezdir. Tüm esasları birbiriyle uyumlu ve dengelidir. İçine ne bir söz kalabalığı, ne teferruat, ne demogoji, ne şiirsel hayal ve ne de hitabi aşırılık karışmıştır. Hakikat net biçimde zikredilmiştir ve hakikatten ne bir fazla ne bir eksik bir şey vardır. Onda vehim ve hayallere yer yoktur. Selim akıllar ve bozulmamış kalpler onun hükümlerini kabul ve tasdik eder.

98/6. Ey kaza ve hükmü gerçekleşen! ﴿٦﴾ يَا مَنْ هُوَ قَضَاؤُهُ كَائِنٌ

Allah'ın, her varlıkla alakalı her takdir, karar ve hükmü iradesine uygun olarak mutlaka gerçekleşir.

98/7. Ey Kur'ân'ı yüce olan! ﴿٧﴾ يَا مَنْ هُوَ قُرْاٰنُهُ مَجِيدٌ

O'nun indirdiği kelamı olan Kur'ân, gökte ve yerde, cinler ve insanlar arasında, her zaman ve her mekânda, selim akıl ve temiz fıtratlar nazarında daima makbul, yüksek ve hâkim bir konumdadır. Onun kadar saygı gören, ilgi duyulan, okunan, bulundurulan ve üzerinde çalışılan, buna rağmen itibar, rağbet ve saygınlığından hiçbir şey yitirmeyen, aksine saygı ve itibarı her geçen gün daha da artan başka bir kitap yoktur.

İki ayet-i kerimede de Kur'ân "mecîd" olarak nitelendirilmiştir:

"Hayır, hayır! Kur'ân onların iddia ettikleri gibi beşer sözü değildir. O, Levh-i Mahfuz'da olan pek şerefli bir Kur'ân'dır." (85:21-22)

"Şanlı şerefli Kur'ân hakkı için..." (50:1)

98/8. Ey saltanatı kadîm olan! ﴿٨﴾ يَا مَنْ هُوَ مُلْكُهُ قَدِيمٌ

O'nun hâkimiyeti ezelîdir. O'nun için bir başlangıç söz konusu değildir. Dolayısıyla da zeval ve faniliği de düşünülemez. Ezelden gelmiş ebede gidecek, sonsuza dek sürecektir.

98/9. Ey fazlı ve keremi daim olan! يَا مَنْ هُوَ فَضْلُهُ مُقِيمٌ ⑨

Allah'ın fazlı, keremi, lûtuf ve nimeti daimî ve kesintisizdir. İlgili ayet-i kerimelerden birisi şu mealdedir:

"Rableri onları kendi katından (doğup gelen) bir rahmetle (kendi) hoşnutluğuyla ve (nihayet) kendilerini kesintisiz bir doyum ve mutluluğun beklediği o hasbahçelerle müjdeliyor." (9:21)

98/10. Ey Arş'ı büyük olan! يَا مَنْ هُوَ عَرْشُهُ عَظِيمٌ ⑩

Allah'ın hükümranlık, idare, tasarruf ve icraatının sembolü olan Arş'ının büyüklük ve ihtişamını ifade eden bazı ayet-i kerimeler:

"(Ve) en yüce hükümranlığın, Arş'ın Sahibi olan Allah'tan başka tanrı yoktur." (27:26)

"Fakat (bütün bunlara rağmen) onlar yine de yüz çevirirlerse, de ki: 'Allah bana yeter! O'ndan başka tanrı yok. Hep O'na dayanmış O'na güvenmişimdir ben; çünkü O'dur en yüce hükümranlığın Rabbi." (9:129)

"De ki: 'Peki, kimdir yedi kat göğü yerinde tutan ve yüce kudret tahtında hükümran olan?'" (23:86)

سُبْحَانَكَ يَا لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ الْأَمَانُ الْأَمَانُ خَلِّصْنَا مِنَ النَّارِ ⑱

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-99-

يَا رَبَّ الْأَرْبَابِ ①

99/1. Ey rablık iddia edenlerin ve bütün terbiyecilerin Rabbi!

Kendilerini yere göre sığdıramayan, insanlara tepeden bakan, hatta tanrılık iddiasına kalkışanların da yaratıcısı, sahibi ve efendisi Allah'tır. Her şey gibi onlar da O'nun mülkünde, O'nun verdiği rızıkla ve O'nun müsaade ettiği bir ömür süresi içinde yaşarlar. İmtihan gereği onlara verdiği bu mühlet sona erin-

ce de onları sırça saraylarından, hayalî tahtlarından ve tam bir kuruntu olan konumlarından alaşağı edecek ve hak ettikleri ebedî azabına gönderecektir.

Öte yandan yine O, başta peygamberler, gerçek âlimler ve anne babalar olmak üzere tüm terbiye edicilerin de Rabbi, yani terbiye edicisidir. Hepsini hem fıtrî ve tabii, hem de ruhî ve ahlakî olarak terbiye eden, yetenekli bulundukları kemallerine eriştiren O'dur.

99/2. Ey bütün kapıları açan! يَا مُفَتِّحَ الْأَبْوَابِ ۝

Hayır, bereket ve rızık kapılarını, filizlenmek isteyen tohum ve çekirdeklerin o sıkı sıkıya kapalı kapılarını, bir canlıya dönüşüp boy atma yeteneğinde olan yumurta ve yumurtacıkların kapılarını, muzaffer ettiği fatih komutanlar vasıtasıyla dininin tebliğine küfür diyarının kapılarını, nihayet has kulları için Cennet kapılarını, hak edenler için de Cehennem kapılarını açan hep O'dur.

99/3. Ey sebepler, tasarrufunda bulunan! يَا مُسَبِّبَ الْأَسْبَابِ ۝

Bütün sebepler zinciri doğrudan doğruya O'nun elinde olup O'nun kudret ve idaresiyle neticelerine vesile olmaktadırlar. O'nun, bütün sebeplerin yaratıcısı, görevlerde istihdam edicisi, neticelere merdiven yapıcısı ve sebeple müsebbebe aynı anda sahip ve tasarruf edici olduğuna daha önce defalarca değinilmekle beraber son olarak şu güzel açıklamaları da kaydedelim:

"Esbap içinde, bilbedahe en eşrefi ve ihtiyarı en geniş ve tasarrufatı en vasi', insandır. İnsanın dahi en zahir ef'al-i ihtiyariyesi içinde en zahiri; ekl ve kelâm ve fikirdir. Yani: Yemek, söylemek, düşünmektir. Şu yemek, söylemek, düşünmek ise gayet muntazam, acip, hikmetli birer silsiledir. O silsilenin yüz cüz'ünden, insanın dest-i ihtiyarına verilen ancak bir cüz'üdür. Mesela: Yemekten, bedenin tegaddi-i hüceyratından tut, ta semeratın teşekkülüne kadar olan silsile-i ef'al içinde, insanın dest-i ihtiyarına verilen yalnız ağızdaki dişlerin değirmenini tahrik edip onu çiğnemektir. Ve söylemek silsilesinden yalnız meharic-i huruf kalıplarına, havayı sokup çıkarmaktır. Hâlbuki ağzında bir tek kelime, bir çekirdek gibi iken, bir ağaç hükmündedir. Hava içinde milyonlar aynı kelime gibi meyveler verir. Milyonlarla dinleyenlerin kulaklarına girer. Bu misalî sümbüle, insandaki hayalin eli ancak yetişebilir. İhtiyarın kısacık eli, nasıl yetişir? Madem esbap içinde en eşrefi ve en ziyade ihtiyar sahibi olan insan, böyle hakikî icattan eli bağlansa, sair cemadat ve behimat ve anasır ve tabiat; nasıl hakikî mutasarrıf olabilirler?

Yalnız o esbap, birer zarftır ve masnuat-ı Rabbaniyeye birer kılıftırlar ve hedaya-yı Rahmaniyeye birer tablacıdırlar. Elbette bir padişahın hediyesinin kabı

veya hediyeye sarılan mendil veyahut hediye eline verilip getiren nefer, o padişahın saltanatına şerik olamazlar. Ve onları şerik tevehhüm eden, saçma bir hezeyan eder. Öyle de esbab-ı zahiriye ve vesait-i suriyenin, rububiyet-i İlahiye'den hiçbir cihette hisseleri olamaz. Hizmet-i ubudiyetten başka nasipleri yoktur." (Bediüzzaman, *Sözler*, s. 608)

99/4. Ey sevaplar veren! ۞ يَا مُعْطِيَ الثَّوَابِ

Yine koymuş olduğu tekvinî (kozmolojik) ve teşriî yasalarına uygun olarak mükâfat ve ceza verme yetkisi O'nundur. Şu ayet-i kerimeler de aynı gerçeği ifade ediyor:

"Allah da onlara hem dünya mükâfatını, hem de o güzelim ahiret mükâfatını verdi. Allah elbette muhsinleri, hep iyi davrananları sever." (3:145)

"Her kim dünya mükâfatını isterse, kendisine dünyalık birşeyler veririz. Kim ahiret mükâfatı isterse ona da bundan veririz. Biz, şükredenleri elbette ödüllendireceğiz." (3:148)

99/5. Ey doğruları ilham eden! ۞ يَا مُلْهِمَ الصَّوَابِ

Arıya bal yapmasını, örümceğe ağ örmesini, ipek böceğine dokumacılığı, bülbüle yuva yapmasını, balığa yumurtalarını bazen uzak mesafedeki en uygun ortama bırakıp neslini böylelikle sürdürmesini, insana her türlü ilmî buluş ve keşifleri, kısaca her varlığa, hayat rol ve hizmetini en doğru şekilde ilham eden ve böylece hepsini fıtrî vazifelerinde çalıştıran O'dur.

99/6. Ey bulutları meydana getiren! ۞ يَا مُنْشِئَ السَّحَابِ

Hava boşluğunda bulutları inşa edip suya hasret canlıların imdadına koşturan O'dur. Aynı gerçek şu ayet-i kerimede de ifade edilmektedir:

"Size şimşeği göstererek, hem korku hem ümit verir, yağmur yüklü ağır bulutlar oluşturur." (13:12)

Evet, O'dur yağmur yüklü bulutları meydana getiren. Yüce Allah'ın bu evreni ve evreni oluşturan unsurları yaratırken uyguladığı kanun uyarınca bulutlar oluşur, yağmurlar yağar. Şayet evrenin yaratılışı bu şekilde gerçekleştirilmiş olmasaydı, bulutlar meydana gelemez, yağmurlar yağamazdı. Bulutların ne şekilde meydana geldiğinin ve yağmurların nasıl yağdığının bilinmesi bu evrensel mucizenin görkeminden ve işaret ettiği gerçeklerden bir şey azaltmaz. Çünkü bu mucize, özel evrensel bir bileşim sonucu oluşmaktadır. Ve bunu yü-

ce Allah'tan başkası yapamaz. Yüce Allah bu bileşime, belli bir kanuna göre hükmetmektedir. Bu kanunun uygulanışında da hiçbir Allah kulunun katkısı yoktur. (Seyyid Kutub, *Fî Zılâl*)

99/7. Ey azap ve ikabı şiddetli olan! ۝٧ يَا شَدِيدَ الْعِقَابِ

Şu ayet-i kerimelerde de geçen bu İlahî vasfın yer aldığı bağlamlar ibret vericidir:

"Her kim, Allah'ın kendisine lûtfetmiş olduğu nimeti değiştirirse (kötüye alet ederse), iyi bilsin ki Allah'ın cezası pek şiddetlidir." (2:211)

"Sizi Mescid-i Haram'dan alıkoydular diye bir takımlarına beslediğiniz kin, sakın ha sizi, haddi aşmaya sürüklemesin. İyilik ve takva (Allah'a karşı gelmekten sakınma) üzere yardımlaşın. Ama günah ve düşmanlık üzere yardımlaşmayın. Allah'a karşı gelmekten sakının. Çünkü Allah'ın cezası çok şiddetlidir." (5:2)

"Kim Allah'a ve Resûlüne kafa tutarsa kuşkusuz ki, Allah'ın azabı şiddetli olur." (8:13)

99/8. Ey hesabı süratli gören! ۝٨ يَا سَرِيعَ الْحِسَابِ

Şu ayet-i kerimelerde de geçen bu İlahî vasfın yer aldığı bağlamlar ibretlidir:

"Allah'ın ayetlerini inkâr edenler bilsinler ki, Allah onların hesabını çabuk görür." (3:19)

"Doğrusu, geçmiş vahyin mensupları arasında (gerçekten) Allah'a iman edenler ve hem size hem de kendilerine indirilene inananlar vardır. Böyleleri, Allah'tan korkarlar, O'nun mesajlarını ufak bir kazanç için değiştirmezler. Onların mükâfatı, Rableri katındadır; Allah, hesap görmede hızlıdır!" (3:199)

"Allah her insana kazandığının karşılığını vermek için (diriltir). Allah, hesabı çok çabuk görür." (14:51)

"O gün her insan kazandığının karşılığını görür. O gün hiçbir haksızlık (yapılmaz). Şüphesiz Allah, hesabı çabuk görendir!" (40:17)

99/9. Ey dönüş Kendisine olan! ۝٩ يَا مَنْ لَهُ الْإِيَابُ

O'nun yüce huzuru, iyisiyle kötüsüyle şu fani dünyada hayat süre ve görevlerini tamamlayan tüm varlıkların dönecekler yerdir. Bir ayet-i kerimede de aynı İlahî vasfa yer verilmektedir:

"(Resûlüm!) Sen insanları irşada devam et! Zaten senin görevin sadece irşad edip düşündürmektir. Yoksa sen kimseyi zorlayacak değilsin. Lakin kim ki imana sırtını döner ve inkâr eder, Allah da onu en büyük cezaya çarptırır. Elbet onların dönüşü Bize olacaktır. Elbet hesaplarını görmek de Bizim işimiz olacaktır." (88:22-26)

يَا غَفُورُ يَا تَوَّابُ ⑩

99/10. Ey günahları bağışlayan ve tevbeleri kabul eden!

Kur'ân-ı Kerîm'in 91 yerinde Gafûr (günahları bağışlayan), 11 yerinde de Tevvâb (tevbeleri kabul eden) vasfına yer verilmesi, kullarına bu yöndeki lûtuf ve ihsanına güzelce ışık tutar niteliktedir.

سُبْحَانَكَ يَا لَاۤ اِلٰهَ اِلَّاۤ اَنْتَ الْاَمَانَ الْاَمَانُ خَلِّصْنَا مِنَ النَّارِ ⑪

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

-100-

وَاَسْئَلُكَ بِاَسْمَآئِكَ

Allah'ım! Sen'den şu isimlerinin hakkı için istiyor ve yalvarıyorum:

100/1. Ey Rabbimiz! ① يَا رَبَّنَا

Yüce Allah'ın Rab ismi hakkında açıklama daha önce defalarca geçti. En geniş açıklama için bk: 71/1. Kur'ân-ı Kerîm'de 70 yerde "Rabbenâ = Rabbimiz!" diye başlayan dualar yer alır. İşte birkaç örnek:

"Ey bizim Kerîm Rabbimiz! Yaptığımız bu işi kabul buyur bizden! Hakkıyla işiten ve bilen ancak Sen'sin!" (2:127)

"Ey bizim (Yüce) Rabbimiz! Bize bu dünyada da iyilik ve güzellik ver, ahirette de iyilik ve güzellik ver, Ve bizi Cehennem ateşinden koru!" (2:201)

"Ya Rabbena! Eğer unuttuk veya kasıtsız olarak yanlış yaptıysak bundan dolayı bizi sorumlu tutma! Ya Rabbena! Bizden öncekilere yüklediğin gibi ağır yük yükleme! Ya Rabbena! Takat getiremeyeceğimiz şeylerle bizi yükümlü tut-

ma! Affet bizi, lûtfen bağışla kusurlarımızı, merhamet buyur bize! Sensin Mevlamız, yardımcımız! Kâfir topluluklara karşı Sen yardım eyle bize!" (2:286)

100/2. Ey İlahımız! ﴿٢﴾ يَاإِلٰهَنَا

İlah ismi hakkında daha önce açıklamalar geçti. Örnek olarak bk: 16/2. Kur'ân-ı Kerîm'de "İlahımız" şeklinde şu ayet-i kerimede geçer:

"Biz, hem bize indirilen kitaba, hem size indirilen kitaba iman ettik. Bizim İlahımız da sizin İlahınız da bir ve aynı İlahtır ve Biz O'na gönülden teslim olduk." (29:46)

100/3. Ey Seyyidimiz! ﴿٣﴾ يَا سَيِّدَنَا

Sahip ve efendi anlamına gelen bu isim hakkında açıklama 2/1'de geçti.

100/4. Ey Mevlamız! ﴿٤﴾ يَا مَوْلٰينَا

Sahip, dost, yâr ve yardımcı anlamlarına gelen "Mevla" vasfı Kur'ân-ı Kerîm'de de Yüce Allah hakkında defalarca kullanılır:

"Sensin Mevlamız, yardımcımız! Kâfir topluluklara karşı Sen yardım eyle bize!" (2:286)

"De ki: 'Allah bizim hakkımızda ne takdir etmiş, ne yazmışsa başımıza ancak o gelir. Mevlamız, sahibimiz O'dur. Onun için müminler yalnız Allah'a dayanıp güvensinler." (9:51)

"Hayır, sizin yâriniz, yardımcınız Allah'tır. O, yardım edenlerin en hayırlısıdır." (3:150)

100/5. Ey Yardımcımız! ﴿٥﴾ يَا نَاصِرَنَا

Hayatî durumlarda önemli yardım edici, zafer ve kurtuluş bahşedici anlamına gelen "Nâsır" vasfı hakkında açıklama daha önce 10/8; 30/3; 41/9; 91/4; 92/4'de geçti.

100/6. Ey Koruyucumuz! ﴿٦﴾ يَا حَافِظَنَا

Koruyan, muhafaza eden, acıyıp esirgeyen anlamlarına gelen Hâfız vasfı hakkında geniş açıklama daha önce 30/4; 46/7; 65/6; 72/3'te geçti.

Yusuf Sûresi 64. ayette Hz. Yakub'un dilinden Yüce Allah bu vasıfla anılır:

"Daha önce onun kardeşini size emanet ettiğim gibi bunu (Yusuf'u) da size inanıp emanet edeyim, öyle mi? Ben size değil sadece Allah'a ısmarlarım. Çünkü en iyi koruyan Allah'tır ve O, merhametlilerin en merhametlisidir."

100/7. Ey Kadir'imiz! يَا قَادِرَنَا ﴿٧﴾

Allah'ın kadir vasfı hakkında açıklama daha önce 16/8 ve 41/4'te geçti. Kur'ân-ı Kerîm'de de Yüce Allah Kadir vasfıyla anılır:

"Onu ilkin yaratan Allah, elbette onu diriltmeye de kadirdir." (86:8)

"Görüp düşünmüyorlar mı ki gökleri ve yeri yaratan Allah, kendilerinin benzerini yaratmaya elbette kadirdir? O, kendileri için asla şüphe götürmeyecek bir vâde belirlemiştir. Ama zalimlerin işleri güçleri inkârdan ibaret!" (17:99)

100/8. Ey Râzıkımız! يَا رَازِقَنَا ﴿٨﴾

Allah'ın "rızık verici" anlamına gelen bu vasfı hakkında açıklama daha önce 7/6; 10/3; 20/7; 52/5; 60/6; 64/6; 65/2; 78/5'te geçti. Kur'ân-ı Kerîm'de de Yüce Allah'ın en iyi rızık verici olduğu belirtiliyor. (62:11)

100/9. Ey Delîl'imiz! يَا دَلِيلَنَا ﴿٩﴾

Yüce Allah'ın, "kılavuz, doğru yolu gösteren" anlamına gelen bu vasfı hakkında açıklama daha önce 11/10; 13/5; 14/1; 58/8'de geçti.

100/10. Ey Mededkâr'ımız! يَا مُغِيثَنَا ﴿١٠﴾

Yardıma koşan, imdat eden, muîn anlamına gelen "Muğîs" vasfı hakkında açıklama daha önce 30/8; 52/3; 58/7; 72/8'de geçti.

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin, Sen'den başka ilah yok ki bize imdat etsin. Eman ver bize, eman diliyoruz. Bizi Cehennem'den kurtar!

سُبْحَانَكَ يَا لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ خَلِّصْنَا مِنَ النَّارِ ﴿١٠٠﴾

اَللّٰهُمَّ رَبَّنَا ۞ خَلِّصْنَا ۞ وَاَجِرْنَا ۞ وَنَجِّنَا مِنَ النَّارِ ۞ وَعَافِنَا وَاعْفُ عَنَّا وَاَدْخِلْنَا الْجَنَّةَ دَارَ قُدْسِكَ مَعَ الْاَبْرَارِ ۞ بِعَفْوِكَ يَا مُجِيرُ ۞ بِفَضْلِكَ يَا غَفَّارُ ۞ وَاَسْئَلُكَ بِحَقِّ هٰذِهِ الْاَسْمَٓاءِ الْكَرِيمَةِ الشَّرِيفَةِ وَالصِّفَاتِ الْجَلِيلَةِ اللَّطِيفَةِ اَنْ تُصَلِّيَ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلٰٓى اٰلِهِ وَصَحْبِهِ بِعَدَدِ حَسَنَاتِ مُحَمَّدٍ بِسْمِ اللّٰهِ ۞ حَسْبِيَ اللّٰهُ ۞ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ ۞ شَهِدَ اللّٰهُ ۞ قُلْ هُوَ اللّٰهُ ۞ مَاشَٓاءَ اللّٰهُ ۞ رَبِّيَ اللّٰهُ ۞ تَبَارَكَ اللّٰهُ ۞ تَعَالَى اللّٰهُ ۞ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللّٰهِ ۞ فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللّٰهُ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ۞ سُبْحَانَكَ يَا لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ الْاَمَانُ الْاَمَانُ لَٓا اُحْصِي ثَنَٓاءً عَلَيْكَ اَنْتَ كَمَٓا اَثْنَيْتَ عَلٰى نَفْسِكَ يَٓا اَللّٰهُ ۞ يَا رَحْمٰنُ ۞ يَا رَحِيمُ ۞ يَا غَفُورُ ۞ يَا شَكُورُ ۞ اَسْئَلُكَ بِمَٓا اَحْصَيْتَهُ عَلَيْكَ مِنْ اَسْمَٓائِكَ الْحُسْنٰى وَصِفَاتِكَ الْعُلْيَا وَكَلِمَاتِكَ التَّٓامَّةِ اَنْ تَغْفِرَ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِاُسْتَاذِي سَعِيدِ النُّورْسِي وَلِطَلَبَةِ رَسَٓائِلِ النُّورِ وَلِجَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ اَلْاَحْيَٓاءِ مِنْهُمْ وَالْاَمْوَاتِ وَتَرْحَمَنَا رَحْمَةً تُغْنِينَا بِهَا عَنْ رَحْمَةِ مَنْ سِوَاكَ مِنْ خَلْقِكَ وَاَنْ تَقْضِيَ حَوَائِجَنَا وَتُعْطِيَنَا سُؤَالَنَا فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَتَخْتِمَ لَنَا بِالسَّعَادَةِ وَالشَّهَادَةِ وَالْكَرَامَةِ وَالْبُشْرٰى عِنْدَ فِرَاقِ الدُّنْيَا وَتَجْزِيَ مُحَمَّدًا صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنَّا مَا هُوَ اَهْلُهُ وَمُسْتَحَقُّهُ وَاَنْ لَا تَكِلَنَا عَلٰٓى اَنْفُسِنَا طَرْفَةَ عَيْنٍ وَلَٓا اِلٰٓى اَحَدٍ مِنْ خَلْقِكَ ۞ وَتُصْلِحَ لَنَا شَاْنَنَا وَاَنْ تَحْرُسَنَا بِعَيْنِكَ الَّتِي لَا تَنَامُ وَتَحْفَظَنَا بِرُكْنِكَ الَّذِي لَا يُرَامُ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ

وَاَنْ تَصْرِفَ عَنَّا وَعَمَّنْ عُلِّقَ عَلَيْهِ هٰذِهِ الْاَسْمَٓاءُ اٰفَةَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ وَالشَّيَاطِينِ ۞ وَزَلْزَلَةَ الْاَرْضِ وَدَكْدَكَةَ الْجِبَالِ مِنْ خَشْيَتِهِ ۞ وَاٰفَةَ الطَّاعُونِ وَالْوَبَٓاءِ وَعَيْنَ السُّوءِ وَوَجَعَ الْجَوَارِحِ وَسَٓائِرَ الْاٰفَاتِ ۞ وَتَحْفَظَنَا مِنْ كُلِّ شَرٍّ وَسُوءٍ ۞ وَتَرْزُقَنَا السَّلَامَةَ وَالْعَافِيَةَ وَالْخَيْرَ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ بِرَحْمَتِكَ يَٓا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ وَصَلَّى اللّٰهُ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَاٰلِهٖ وَصَحْبِهٖ اَجْمَعِينَ ۞

وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۞

Ey Allah'ım, ey Rabbimiz! Bizi Cehennem ateşinden halas eyle, muhafaza et, necat ver!

Allah'ım, bize afiyet ver, bizi iyilerle birlikte pak ve temiz diyarın olan Cennet'e koy. Bunu sadece affınla yap, ey kullarını azaptan koruyan Mücir! Fazl ve kereminle olsun, ey bütün günahları bağışlayan Gafûr! Ben, şu kıymetli ve şerefli isimlerinin, şu yüce ve latif sıfatlarının hakkı için istiyor ve yalvarıyorum ki, Efendimiz Muhammed Aleyhisselâtü Vesselama, onun yaptığı iyilikler sayısınca salat ve selam eyle!

Allah'ın ismiyle. Allah bana kâfi. Allah'tan başka ilah yok. Allah her şeye şahit. De ki; O Allah'tır. Allah'ın dilediği olur. Rabbim Allah'tır. Allah'ın şanı yücedir. Allah âlîdir. Allah'a tevekkül edip güvendim. Allah onlara karşı kâfidir. O her şeyi işiten ve bilendir!

Sen bütün kusur ve noksan sıfatlardan münezzehsin. Ey Kendisinden başka ilah olmayan Allah'ım! Eman ver bize, eman diliyorum. Sana olan medih ve senaları sayıp dökemiyorum. Sen, Zât'ını övdüğün gibisin. Ey bütün kemal sıfatları taşıyan hakikî Ma'bud olan Allah! Ey bütün mahlûkata rızık verip merhamet eden Rahmân! Ey ahirette salih kullarına lûtuflarda bulunacak olan Rahîm! Ey bütün günahları bağışlayan Gafûr! Ey kullarının ibadet ve şükürlerine bol mükâfatla karşılık veren Şekûr!

Zât'ın için saydığın güzel isimlerin, yüce sıfatların ve eksiksiz kelimelerin hakkı için Sen'den istiyor ve yalvarıyorum ki; beni, annemi-babamı, Üstadım Said Nursî'yi, Nur Talebeleri'ni ve bütün erkek ve kadın mümin ve Müslümanlardan hayatta olan ve ölenleri bağışla!

Bize öyle bir merhamette bulun ki, Senden başkasının merhametine ihtiyacımız kalmasın! Dünyada ve ahirette ihtiyaçlarımızı yerine getir ve dilediğimizi ihsan eyle! Dünyadan ayrılırken son nefesimizi saadet, şehadet, ikram ve müjdeyle vermemizi nasip eyle!

Bizim adımıza Hazret-i Muhammed Aleyhhisselatü Vesselamı layık ve müstehak olduğu mükâfatlarla mükâfatlandır. Gözümüzü açıp kapayıncaya kadar bizi ne nefsimize, ne de yarattıklarından herhangi birine havale etme! İşlerimizi ıslah edip yoluna koy! Bizi hiç zail olmayan ilim ve siyanetinle himaye eyle! Ayrı yaşanamayan desteğinle bizleri muhafaza eyle, ey celâl ve ikram sahibi!

Bizden ve bu isimleri üzerinde taşıyan kimselerden cin, insan ve şeytanlardan gelecek âfetleri, yer sarsıntılarını ve Allah korkusundan meydana gelen dağ parçalanışlarını, taun ve veba musibetini, kem gözleri, vücut ağrılarını ve diğer felaketleri defeyle! Bizi bütün şer ve kötülüklerden muhafaza et. Rahmetinle bize dünyada ve ahirette selamet, afiyet ve hayır nasip eyle, ey merhametlilerin en merhametlisi!

Allah, Efendimiz Hazret-i Muhammed'e (a.s.m.) onun âl ve Ashabına salat ve selam eylesin!

Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun!

BİBLİYOGRAFYA

Abdulcevad, Ahmed, *Ve Lillâhi'l-Esmâu'l-Husnâ*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, tarihsiz.

Abdulbakî, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemu'l-Mufehres Li Elfazi'l-Kur'ani'l-Kerîm*, Kahire 1378.

el-Alûsî, Şihabu'd-Dîn Mahmud, *Ruhu'l-Maanî Fî Tefsîri'l-Kur'ani'l-Azîm...*, Dâru' İhyâi't-Turasi'l-Arabî, Beyrut, ts.

el-Beydavî, el-Kadî, Nasıru'd-Dîn, *Envaru't-Tenzîr ve Esraru't-Te'vîl*, (Şeyhzâde Haşiyesi ile birlikte) İhlas Vakfı Yayınları, İstanbul 1991)

el-Beyhakî, Ebu Bekr Ahmed, *Kitabü'l-Esmâ ve's-Sıfat*, Neşr. M. Zahid el-Kevserî, Beyrut, Dâru İhyâi't-Turasi'l-Arabî, ts.

el-Cevherî, Ebu Nasr İsmaîl, *es-Sıhah*, Daru'l-Kutubi'l-Arabî, Mısır, 1375/1956.

Çanga, Mahmut, *Cevşen'in Nurlarla Şerhi*, Gelenek Yayıncılık, İstanbul.

Çelik, Muhammed, *Kur'ân'ın İkna Hususiyetleri*, Nil Yayınları, İzmir.

Döğen, Şaban, *İlimlerin Diliyle Allah*, Gençlik Yayınları, İstanbul 1992.

Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyât, İst.

—*Hak Dini Kur'ân Dili*, Azim Dağıtım, (CD-Room dan).

Firuzâbâdî, *el-Kamusu'l-Muhît*, Beyrut 1406/1986.

el-Gazâlî, Ebu Hamid Muhammed, *el-Makasidu'l-Esnâ Şerhu Esmâillahi'l-Husnâ*, Matbaatu't-Takaddum, Mısır, I. Baskı. Tarihsiz.

—*Esmâ-i Hüsnâ'*, (Trc. Yaman Arıkan) Elif Be Neşriyat, İst. 1983.

—*Mişkâtü'l-Envâr* (el-Kusuru'l-Avâlî II. 2. Baskı, s. 4-49) Mısır, Mektebetu'l-Cundî, 1390/1970.

Hatip, *Abdulaziz, Kur'an ve Kâinat Penceresinden Esmâ-i Hüsna*, Gençlik Yayınları, İstanbul 2001.

İbn Hacer, el-Askalânî, *Fethu'l-Barî Bi Şerhi'l-Buharî*, Mısır 1378/1958.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ, İsmail, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Neşr Ahmed Ganim vd. Dâru'ş-Şa'b, el-Kahire, 1390/1971.

İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut, 1374/1955.

Mevdudi, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, İnsan Yayınları, İstanbul 1996.

Mutçalı. Serdar, *el-Mu'cemu'l-Arabiyyü'l-Hadîs*, Dağarcık Yayınları, İstanbul 1997.

—*el-Mu'cemu'l-Arabiyyü'd-Dirasî*, Dağarcık Yayınları, İstanbul 1997.

Nursî, Bediüzzaman, Said, *Sözler*, Envar Neşriyat, İstanbul, ts.

—*Mektubat*, Envar Neşriyat, İstanbul, ts.

—*Lem'alar*, Envar Neşriyat, İstanbul, ts.

—*İşâratü'l-İ'câz*, Envar Neşriyat, İstanbul, ts.
—*Şualar*, Envar Neşriyat, İstanbul, ts.
—*Mesnevi-i Nûriye*, Envar Neşriyat, İstanbul, ts.
—*el-Mesneviyyu'l-Arabiyyu'n-Nurî*, Daru Sözler, İstanbul, 1994.
—*Nurun İlk Kapısı*, Envar Neşriyat, İstanbul, ts.
—*Muhakemât*, Envar Neşriyat, İstanbul, ts.
—*Emirdağ Lahikası I-II*, Envar Neşriyat, İstanbul, ts.
—*Barla Lahikası*, Envar Neşriyat, İstanbul, ts.
—*Sikke-i Tasdik-i Gaybî*, Envar Neşriyat, İstanbul, ts.
Özyazıcı, Alparslan, *Hücreden İnsana*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1983.
er-Rağıb, el-İsfahanî, *Müfredat Fî Elfazı'l-Kur'ân*, Daru'l-Kalem, Beyrut, 1992.
er-Razî, Fahruddîn, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1415/1995.
—*Levamiu'l-Beyyinât*, (Neşr: Abdurrauf Sa'd) Beyrut 1404/1984.
Seyyid Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'an*, Daru İhyâi't-Turasi'l-Arabbî, Beyrut 1967 (5. Baskı)
Şahin, İbrahim, *Esmâ Tecelli ve Tavır* (Esmâ-i Hüsnâ *Şerhi*) İstişare, Kayseri, ts.
Şimşek, Ümit, *Bakıp da Görmediklerimiz*, Nesil Basım Yayın, İstanbul, 1996.
—*Risale- i Nur Işığında Cevşen Meali*, Zafer Yayınları, 2005
et-Taberî, Muhammid İbn Cerîr, *Cami'u'l-Beyân an Te'vîli'l-Kur'an*, neşr. A. M. fiakir ve M. M. fiakir, Mısır 1955
Tatlısu, Ali Osman, *Esmâü'l-Husnâ Şerhi*, Seha Neşriyat, İstanbul 1993.
Topaloğlu, Bekir, *Allah'ın Varlığı (İsbat-ı Vacib)*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, ts.
—*Esmâü'l-Hüsnâ*" DİA
Tehanevî, Muhammed Ali b. Ali, *Keşşafu Istılahati'l-Funûn*,, Kalkuta 1862, İstanbul 1404/1984.
Uludağ, Süleyman, *Türkiye Diyanet Vakfı* İslâm *Ansiklopedisi* (DİA), "Celâl", VII, 240, "Cemâl", 296.
Ulutürk, Veli, *Kur'ân-ı Kerîm Allah'ı Nasıl Tanıtıyor?*, Nil Yayınları, İzmir 1994.
Yıldırım, Suad, *Kur'an'da Uluhiyyet*, Kayıhan Yayınları, İstanbul 1987
—*Fatiha ve En'âm Sûreleri Tefsiri*, Işık Yayınları, İzmir, 1993.
Yeğin, Abdullah, *Yeni Lugat*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, ts.
Yurdagür, Metin, *Esmâ-i Hüsnâ (Allah'ın İsimleri)*, Marifet Yayınları, İstanbul 1996.
ez-Zebidî, M. Murtaza, *Tâcu'l-Arus Min Cevahiri'l-Kamus*, Dâru Mektebe el-Hayat, Beyrut 1306.
ez-Zeccac, Ebu İshak, *Tefsîru Esmâi'llahi'l-Husna* (Neşr: Ahmed Yusuf ed-Dekkak) Beyrut 1395/1975.

İçindekiler*

Allah ... 17
Rahmân ... 19
Rahîm ... 19
'Alîm ... 21
Halîm ... 23
'Azîm ... 24
Hakîm ... 25
Kadîm ... 28
Mukîm ... 28
Kerîm ... 29
Seyyide's-sâdât ... 33
Mucîbe'd-de'avât ... 34
Veliyye'l-hasenât ... 35
Rafî'a'd-derecât ... 35
'Azîme'l-berekât ... 36
Ğâfire'l-hatîât ... 36
Dâfia'l-beliyyât ... 37
Sâmi'a'l-asvât ... 37
Mu'tıye'l-mes'ûlât ... 38
Âlime's-sırri ve'l-hafiyyât ... 38
Hayra'l-ğâfirîn ... 39
Hayra'n-nâsırîn ... 39
Hayra'l-hâkimîn ... 40
Hayra'l-fâtihîn ... 40
Hayra'z-zâkirîn ... 40
Hayra'l-vârisîn ... 41
Hayra'l-hâmidîn ... 41
Hayra'r-râzikîn ... 42
Hayra'l-fâsılîn ... 42
Hayra'l-muhsinîn ... 43
Men lehû'l-'izzü ve'l-cemâl ... 43
Men lehû'l-mülkü ve'l-celâl ... 44
Men lehû'l-kudretü ve'l-kemâl ... 45
Men hüve'l-kebîrü'l-müte'âl ... 45
Men hüve şedîdü'l-mihâl ... 48
Men hüve şedîdü'l-ikâb ... 48
Men hüve serî'u'l-hisâb ... 48
Men hüve 'indehû husnü's-sevâb ... 49
Men hüve 'indehû ümmü'l-kitâb ... 49
Men hüve yünşiü's-sehâbe's-sikâl ... 50
Hannân ... 50
Mennân ... 51
Deyyân ... 51
Ğufrân ... 52
Burhân ... 52
Sultân ... 53
Sübhân ... 53
Müste'ân ... 53
Ze'l-Menni ve'l-Beyân ... 54
Ze'l-Emân ... 55
Men tevâda'a küllü şey'in li-'azametih ... 56
Men istesleme küllü şey'in li-kudretih ... 56
Men zelle küllü şey'in li-'izzetih ... 57
Men hada'a küllü şey'in li-heybetih ... 57
Meni'n-kâde küllü şey'in li-mülketih ... 58
Men dâne küllü şey'in min-mehâfetih ... 58
Meni'n-şekkati'l-cibâlü min-haşyetih ... 59
Men kâmeti's-semâvâtü bi-emrih ... 59
Meni's-tekarrati'l-ardu bi-iznih ... 60
Men lâ ya'tedi 'alâ ehli memleketih ... 61
Ğâfire'l-hatâyâ ... 61
Kâşife'l-belâyâ ... 62
Müntehe'r-recâyâ ... 62
Müczile'l-'atâyâ ... 63
Vâsi'a'l-hedâyâ ... 63
Râzika'l-berâyâ ... 63
Kâdıye'l-münâyâ ... 64
Sâmi'a'ş-şekâyâ ... 64
Bâ'ise's-serâyâ ... 64
Mutlika'l-üsârâ ... 64
Ze'l-hamdi ve's-senâi ... 65
Ze'l-mecdi ve's-senâi ... 65
Ze'l-fahri ve'l-behâi ... 66
Ze'l-'ahdi ve'l-vefâi ... 66
Ze'l-'afvi ve'r-rıdâi ... 67
Ze'l-menni ve'l-'atâi ... 67
Ze'l-fasli ve'l-kadâi ... 67
Ze'l-'izzeti ve'l-bekâi ... 68
Ze'l-cûdi ve'n-na'mâi ... 68
Ze'l-fadli ve'l-âlâi ... 69
Mâni' ... 69
Dâfi' ... 72
Nâfi' ... 72
Sâmi' ... 73
Râfi' ... 73
Sâni' ... 73
Şâfi' ... 74
Câmi' ... 74
Vâsi' ... 76
Mûsi' ... 77
Sâni'a külli masnu' ... 78
Hâlika külli mahlûk ... 78
Râzika külli merzûk ... 79
Mâlike külli memlûk ... 80
Kâşife külli mekrûb ... 80
Fârice külli mağmûm ... 81
Râhime külli merhûm ... 81
Nâsıra külli mahzûl ... 84

Sâtire külli ma'yûb ... 85
Melcee külli mazlûm ... 85
'İddetî 'inde şiddetî ... 86
Recâî 'inde musîbetî ... 86
Mûnisî 'inde vahşetî ... 87
Sâhibî 'inde ğurbetî ... 87
Veliyyî 'inde ni'metî ... 88
Kâşifî 'inde kurbetî ... 89
Ğıyâsî 'inde'l-tikârî ... 89
Melceî 'inde'd-tırârî ... 90
Mu'înî 'inde feze'î ... 90
Delîlî 'inde hayretî ... 90
Allâme'l-ğuyûb ... 91
Ğaffâra'z-zünûb ... 92
Settare'l-'uyûb ... 92
Keşşafe'l-kürûb ... 93
Mukallibe'l-kulûb ... 93
Müzeyyine'l-kulûb ... 94
Münevvira'l-kulûb ... 94
Tabîbe'l-kulûb ... 94
Habîbe'l-kulûb ... 94
Enîse'l-kulûb ... 95
Celîl ... 96
Cemîl ... 97
Vekîl ... 98
Kefîl ... 101
Delîl ... 102
Mukîl ... 102
Habîr ... 103
Lâtîf ... 104
'Azîz ... 107
Melîk ... 108
Delile'l-mütehayyirîn ... 109
Ğıyâse'l-müstağîsîn ... 110
Sarîha'l-müstasrihîn ... 111
Câre'l-müstecîrîn ... 112
Melcee'l-'âsîn ... 113
Ğâfire'l-müznibîn ... 114
Emâne'l-hâifîn ... 114
Râhime'l-mesâkîn ... 115
Enîse'l-müstevhışîn ... 116
Mucîbe da'veti'l-mudtarrîn ... 116
Ze'l-cûdi ve'l-ihsân ... 117
Ze'l-fadli ve'l-imtinân ... 119
Ze'l-emni ve'l-emân ... 120
Ze'l-kudsi ve's-sübhân ... 120
Ze'l-hikmeti ve'l-beyân ... 120
Ze'r-rahmeti ve'r-rıdvân ... 121
Ze'l-hücceti ve'l-burhân ... 121
Ze'l-'azameti ve's-sültân ... 122
Ze'l-'afvî ve'l-ğufrân ... 123
Ze'r-re'feti ve'l-müste'ân ... 123
Men hüve rabbü külli şey'in ... 125
Men hüve ilâhu külli şey'in ... 125
Men hüve hâliku külli şey'in ... 126
Men hüve fevka külli şey'in ... 126
Men hüve kable külli şey'in ... 127
Men hüve ba'de külli şey'in ... 127
Men hüve 'âlimü külli şey'in ... 127
Men hüve kâdiru külli şey'in ... 128
Men hüve sâni'u külli şey'in ... 129
Men hüve yebkâ ve yefnâ küllü şey'in ... 129
Mü'min ... 130
Müheymin ... 133
Mükevvin ... 134
Mülekkin ... 135
Mübeyyin ... 135
Mühevvin ... 135
Müzeyyin ... 136
Muazzim ... 137
Mu'avvin ... 137
Mülevvin ... 138
Men hüve fî-mülkihî mukîm ... 139
Men hüve fî-celâlihî 'azîm ... 139
Men hüve fî-sültânihî kadîm ... 140
Men hüve 'alâ 'abdihî rahîm ... 141
Men hüve bi-külli şey'in 'alîm ... 141
Men hüve li-men cefâhu halîm ... 142
Men hüve li-men tereccâhü kerîm ... 142
Men hüve fî-mekâdîrihî hakîm ... 143
Men hüve fî-hukmihî lâtîf ... 143
Men hüve fî-lütfihî kadîr ... 143
Men lâ yürcâ illâ fadluh ... 144
Men lâ yuhâfü illâ 'adlüh ... 144
Men lâ yüntazaru illâ birruh ... 145
Men lâ yüs'elü illâ 'afvuh ... 145
Men lâ yedûmu illâ mülküh ... 145
Men lâ sültâne illâ sültânüh ... 146
Men lâ burhâne illâ burhânüh ... 146
Men vesi'at külle şey'in rahmetüh ... 147
Men sebekat rahmetühû 'alâ ğadabih ... 148
Men ehâta bi-külli şey'in 'ilmüh ... 148
Fârice'l-hemmi ... 149
Kâşife'l-ğammi ... 149
Ğâfire'z-zenbi ... 150
Kâbile't-tevbi ... 150
Hâlika'l-halki ... 151
Sâdika'l-va'di ... 153
Râzika't-tıfli ... 153
Mûfiye'l-'ahdi ... 153
'Âlime's-sirri ... 153
Fâlika'l-habbi ... 154
'Aliyyü ... 154
Vefiyyü ... 156
Veliyyü ... 156
Ğaniyyü ... 158
Meliyyü ... 159
Zekiyyü ... 160
Radıyyü ... 160
Bediyyü ... 160
Hafiyyü ... 162
Kaviyyü ... 163
Men azhera'l-cemîl ... 164
Men setera 'ale'l-kabîh ... 165
Men lâ yuâhizü bi'l-cerîmeh ... 165
Men lâ yehtikü's-sitr ... 166

Azîme'l-'Afvi 167
Hasene't-tecâvüz 167
Vâsia'l-mağfireh 167
Bâsita'l-yedeyni bi'r-rahmeh 168
Sâhibe külli necvâ 168
Müntehâ külli şekvâ 169
Ze'n-ni'meti's-sâbiğah 170
Zer'rahmeti'l-vâsi'ah 171
Ze'l-hikmeti'l-bâliğah 172
Ze'l-kudreti'l-kâmileh 172
Ze'l-hücceti'l-kâtı'ah 172
Ze'l-kerâmeti'z-zâhirah 172
Ze's-sıfâti'l-'âliyeh 173
Ze'l-'izzeti'd-dâimeh 173
Ze'l-kuvveti'l-metîneh 174
Ze'l-minneti's-sâbikah 174
Ahkeme'l-hâkimîn 175
A'dele'l-'âdilîn 176
Esdaka's-sâdikîn 176
Ezhara'z-zâhirîn 177
Ethera't-tâhirîn 178
Ahsene'l-halikîn 178
Esrâ'a'l-hasibîn 179
Esma'a's-sâmiîn 179
Ekreme'l-ekremîn 180
Erhame'r-râhimîn 180
Eşfe'a'ş-şâfi'în 181
Bedî'a's-semâvât 181
Câ'ile'z-zulümât 183
'Âlime'l-hafiyyât 183
Râhime'l-'aberât 184
Sâtira'l-'averât 184
Kâşife'l-beliyyât 184
Muhyiye'l-emvât 184
Dâ'ife'l-hasenât 185
Münzile'l-berekât 185
Şedîde'n-nekamât 185
Musavvir 186
Mukaddir 188
Mutahhir 189
Münevvir 189
Mukaddim 189
Muahhir 190
Müyessir 191
Münzir 192
Mübeşşir 192
Müdebbir 193
Rabbe'l-beyti'l-harâm 193
Rabbe'ş-şehri'l-harâm 194
Rabbe'l-Mescidi'l-Harâm 194
Rabbe'l-beledi'l-harâm 194
Rabbe'r-rükni ve'l-makâm 195
Rabbe'l-meş'ari'l-harâm 195
Rabbe'l-hılli ve'l-harâm 196
Rabbe'n-nûri ve'z-zalâm 196
Rabbe't-tahiyyeti ve's-selâm 197
Rabbe'l-celâli ve'l-ikrâm 197
'İmâde men lâ 'imâde leh 199

Hâdî 231
A'zamu min külli 'azîm 234
Ekremu min külli kerîm 234
Erhamu min külli rahîm 234
Ahkemu min külli hakîm 234
A'lemu min külli 'alîm 235
Akdemu min külli kadîm 235
Ekberu min külli kebîr 235
Acellu min külli celîl 235
E'azzu min külli 'azîz 235
Eltafu min külli lâtîf 236
Men hüve fî-ahdihî vefiyyun 236
Men hüve fî-vefâihî kavîyyun 236
Men hüve fî-kuvvetihî 'aliyyun 237
Men hüve fî-'uluvvihî karîbun 237
Men hüve fî-kurbihî latîfun 237
Men hüve fî-lütfihî şerîfun 237
Men hüve fî-şerefihî 'azîzün 237
Men hüve fî-'izzetihî 'azîmun 238
Men hüve fî-'azametihî mecîdun 238
Men hüve fî-mecdihî hamîdun 238
Men hüve küllü şey'in hâdı'un leh 239
Men hüve küllü şey'in kâinün leh 239
Men hüve küllü şey'in mevcûdun leh 239
Men hüve küllü şey'in münîbün leh 239
Men hüve küllü şey'in hâifun minhu 240
Men hüve küllü şey'in müsebbihun leh 240
Men hüve küllü şey'in kâimun bih 241
Men hüve küllü şey'in hâşiun leh 242
Men hüve küllü şey'in sâirun ileyh 242
Men hüve küllü şey'in hâlikün illâ vecheh 243
Kâfî 243
Şâfî 244
Vâfî 245
Mu'âfî 245
'Âlî 245
Dâ'î 246
Râdî 246
Kâdî 247
Bâkî 247
Hâdî 248
Men lâ meferra illâ ileyh 248
Men lâ mefze'a illâ ileyh 248
Men lâ melcee illâ ileyh 249
Men lâ yütevekkelü illâ 'aleyh 249
Men lâ maksade illâ ileyh 250
Men lâ mencee illâ ileyh 251
Men lâ yurğabu illâ ileyh 251
Men lâ yu'bedu illâ iyyâh 252
Men lâ yüste'ânü illâ minh 252
Men lâ havle velâ kuvvete illâ bih 253
Hayra'l-merhûbîn 254
Hayra'l-matlûbîn 254
Hayra'l-merğûbîn 255
Hayra'l-mes'ûlîn 255
Hayra'l-maksûdîn 255
Hayra'l-mezkûrîn 255
Hayra'l-meşkûrîn 256
Hayra'l-mahbûbîn 256
Hayra'l-münzilîn 257
Hayra'l-müste'nisîn 258
Men hüve halaka fesevvâ 258
Men hüve kaddera fehedâ 259
Men hüve yekşifü'l-belvâ 260
Men hüve yesmeu'n-necvâ 260
Men hüve yünkızü'l-ğarkâ 261
Men hüve yüncî'l-helkâ 261
Men hüve yeşfî'l-merdâ 261
Men hüve emâte ve ahyâ 261
Men hüve adhake ve ebkâ 264
Men hüve edalle ve ehdâ 265
Ğâfir 265
Sâtir 266
Kâhir 266
Kâdir 266
Nazır 268
Fatır 268
Şâkir 268
Zâkir 269
Nâsır 269
Câbir 269
Men hüve fî'l-berri ve'l-bahri sebîlüh 270
Men hüve fî'l-âfâki âyâtüh 270
Men hüve fî'l-âyâti burhânüh 270
Men hüve fî'l-memâti kudretüh 271
Men hüve fî'l-kubûri 'izzetüh 271
Men hüve fî'l-kıyâmeti mülketüh 272
Men hüve fî'l-hisâbi heybetüh 272
Men hüve fî'l-mîzâni kadâüh 273
Men hüve fî'l-cenneti rahmetüh 273
Men hüve fî'n-nâri 'azâbüh 275
Men hüve ileyhi yehrebü'l-hâifûn 276
Men hüve ileyhi yefze'u'l-müznibûn 276
Men hüve ileyhi yaksıdü'l-münîbûn 276
Men hüve ileyhi yelceü'l-'âsûn 277
Men hüve ileyhi yerğabü'z-zâhidûn 277
Men hüve fîhi yatmaü'l- hâtıûn 277
Men hüve yeste'nisü bihi'l-mürîdûn 277
Men hüve yeftehiru bihi'l-muhsinûn 278
Men hüve 'aleyhi yetevekkelü'l-mütevekkilûn 278
Men hüve yeskünü bihi'l-mükinûn 278
'Akrabu min-külli karîb 279
Ehabbu min-külli habîb 279
A'zamu min-külli 'azîm 279
E'azzü min-külli 'azîz 280
Akvâ min-külli kavîy 280
Ağnâ min-külli ğaniy 280
Ecvedü min-külli cevâd 281
Er'efü min-külli ra'ûf 281
Erhamü min-külli rahîm 282
Ecellü min-külli celîl 282
Karîb 283
Rakîb 284
Habîb 285
Mucîb 286
Hasîb 287

Tabîb ... 290
Basîr ... 290
Habîr ... 292
Münîr ... 292
Mübîn ... 292
Ğâliben ğayra mağlûb ... 293
Sâni'an ğayra masnû' ... 284
Hâlikan ğayra mahlûk ... 284
Mâliken ğayra memlûk ... 284
Kâhiran ğayra makhûr ... 284
Râfi'an ğayra merfû' ... 295
Hâfizan ğayra mahfûz ... 295
Nâsiran ğayra mensûr ... 295
Şâhiden ğayra ğâib ... 295
Karîben ğayra ba'îd ... 295
Nûra'n-nûr ... 296
Münevvira'n-nûr ... 298
Musavvira'n-nûr ... 298
Hâlika'n-nûr ... 298
Mukaddira'n-nûr ... 298
Mudebbira'n-nûr ... 299
Nûran kable külli nûr ... 299
Nûran ba'de külli nûr ... 299
Nûran fevka külli nûr ... 299
Nûran leyse mislehû nûr ... 299
Men 'atâuhû şerîf ... 300
Men fi'lühû lâtîf ... 300
Men lütfuhû mukîm ... 301
Men ihsânuhû kadîm ... 301
Men kavlühû hak ... 302
Men va'dühû sıdk ... 302
Men 'afvühû fadl ... 302
Men 'azâbühû 'adl ... 303
Men zikruhû hulv ... 303
Men ünsühû lezîz ... 303
Münevvil ... 304
Mufassil ... 304
Mübeddil ... 304
Müsehhil ... 304
Müzellil ... 304
Münezzil ... 305
Muhavvil ... 305
Mücemmil ... 305
Mükemmil ... 305
Mufaddil ... 306
Men yerâ velâ yürâ ... 306
Men yahlüku velâ yuhlâk ... 306
Men yehdî velâ yühdâ ... 307
Men yuhyî velâ yuhyâ ... 307
Men yut'imu velâ yut'am ... 308
Men yücîru velâ yücâr ... 308
Men yakdî velâ yukdâ 'aleyh ... 308
Men yahkümu velâ yuhkemu 'aleyh ... 309
Men lem yelid velem yûled ... 309
Ve lem yekün lehû küfüven ehad ... 309
Ni'mel-habîb ... 310
Ni'me't-tabîb ... 310
Ni'me'l-hasîb ... 310
Ni'me'l-karîb ... 310
Ni'mer-rakîb ... 311
Ni'me'l-mücîb ... 311
Ni'me'l-enîs ... 311
Ni'me'l-vekîl ... 311
Ni'me'l-mevlâ ... 311
Ni'me'n-nasîr ... 312
Sürûr'el-'ârifîn ... 313
Enîse'l-mürîdîn ... 313
Muğîse'l-müştâkîn ... 313
Habîbe't-tevvâbîn ... 314
Râzika'l-mukıllîn ... 314
Recâe'l-müznibîn ... 314
Kâşife'l-mekrûbîn ... 315
Müneffisen 'ani'l-mağmûmîn ... 315
Müferricen 'ani'l-mahzûnîn ... 315
İlâhe'l-evvelîne ve'l-âhirîn ... 315
Rabbe'l-cenneti ve'n-nâr ... 316
Rabbe'n-nebiyyîne ve'l-ahyâr ... 316
Rabbe's-sıddîkîne ve'l-ebrâr ... 316
Rabbe's-sığâri ve'l-kibâr ... 316
Rabbe'l-hubûbi ve'l-esmâr ... 316
Rabbe'l-enhâri ve'l-eşcâr ... 316
Rabbe's-sahâra ve'l-ğifâr ... 317
Rabbe'l-'abîdi ve'l-ahrâr ... 317
Rabbe'l-i'lâni ve'l-isrâr ... 317
Rabbe'l-leyli ve'n-nehâr ... 318
Men lahika fî-külli şey'in ilmüh ... 318
Men nefeze bi-külli şey'in basaruh ... 319
Men belağat ilâ külli şey'in kudretüh ... 320
Men lâ yuhsı'l-'ibâdü na'mâeh ... 320
Men lâ teblüğu'l-halâiku şükreh ... 320
Men lâ tüdrikü'l-efhâmu celâleh ... 321
Men lâ tenâlü'l-evhâmü künheh ... 321
Meni'l-'azametü ve'l-kibriyâu ridâuh ... 322
Meni'l-heybetü ve's-sultânü behâuh ... 323
Men te'azzeze bi'l-'izzi bekâuh ... 323
Men lehû'l-meselü'l-a'lâ ... 323
Men lehû's-sıfâtü'l-'ulâ ... 324
Men lehû'l-âhiretü ve'l-ûlâ ... 324
Men lehû'l-Cennetü'l-Me'vâ ... 324
Men lehû'n-nâru ve'l-lezâ ... 325
Men lehû'l-âyâtü'l-kübrâ ... 325
Men lehû'l-esmâü'l-hüsnâ ... 326
Men lehû'l-hukmu ve'l-kadâ ... 327
Men lehû's-semâvâtü'l-'ulâ ... 327
Men lehû'l-'arşu ve's-serâ ... 328
'Afüvvü ... 328
Ğafûr ... 329
Vedûd ... 330
Şekûr ... 334
Sabûr ... 335
Raûf ... 337
'Atûf ... 338
Kuddûs ... 338
Hayyu ... 342
Kayyûm ... 343
Men hüve fi's-semâi 'azametuh ... 345

len hûve fi'l-ardi âyâtûh ... 346
len hûve fî-kûlli şey'in delâilûh ... 347
len hûve fi'l-bihâri acâibuh ... 348
len yebdeu'l-halka sûmme yu'îduh ... 348
len hûve fi'l-cibâli hazâinuh ... 349
len ahsene kûlle şey'in halakah ... 351
len ileyhi yurce'u'l-emru kûllûh ... 351
len zahera fî-kûlli şey'in lûtfuh ... 352
len yu'arrifu'l-halâika kudreteh ... 352
labîbe men lâ habîbe leh ... 353
abîbe men lâ tabîbe leh ... 354
lûcîbe men lâ mucîbe leh ... 354
efîka men lâ şefîka leh ... 354
afîka men lâ refîka leh ... 354
efî'a men lâ şefî'a leh ... 354
luğîse men lâ muğîse leh ... 355
elîle men lâ delîle leh ... 355
âide men lâ kâide leh ... 355
âhime men lâ râhime leh ... 355
âfiye meni's-tekfâh ... 356
lâdiye meni's-tehdâh ... 356
âliye meni's-teklâh ... 356
â'iye meni's-ted'âh ... 357
âfiye meni's-teşfâh ... 357
âdiye meni's-tekdâh ... 357
luğniye meni's-teğnâh ... 357
lûfiye meni's-tevfâh ... 358
lukavviye meni's-takvâh ... 358
eliyye meni's-tevlâh ... 358
vvel ... 359
hir ... 359
âhir ... 361
âtın ... 362
lâlık ... 362
âzık ... 364
âdık ... 364
âbık ... 365
âik ... 365
âlık ... 366
len yukallibû'l-leyle ve'n-nehâr ... 367
len halaka'z-zulûmâti ve'n-nûr ... 367
len ce'ale'z-zılle ve'l-harûr ... 367
len sehhara'ş-şemse ve'l-kamer ... 368
lalaka'l-mevte ve'l-hayât ... 369
len lehû'l-halku ve'l-emru ... 371
len lem yettahiz sahibeten velâ veledâ ... 371
len lem yekûn lehû şerîkûn fi'l-mülki ... 371
len lem yekûn lehû veliyyûn min'e-zzûlli ... 372
len lehû'l-havlû ve'l-kuvveh ... 372
len ya'lemû mûrâde'l-mûrîdîn ... 372
len yemlikû havâice's-sâilîn ... 373
len yesme'u enîne'l-vâlihîn ... 373
len yerâ bûkâe'l-hâifîn ... 373
len ya'lemû damîra's-sâmitîn ... 373
len yerâ nedeme'n-nâdimîn ... 373
len yakbelû 'uzre't-tâibîn ... 374
len lâ yuslihu amele'l-mûfsidîn ... 374
len lâ yudî'u ecre'l-muhsinîn ... 374
Men lâ yeb'udû 'an kulûbi'l-'ârifîn ... 375
Dâime'l-bekâi ... 375
Ğâfire'l-hatâi ... 375
Sâmi'a'd-du'âi ... 376
Vâsi'a'l-'atâi ... 376
Râfi'a's-semâi ... 376
Kâşife'l-belâi ... 377
'Azîme's-senâi ... 377
Kadîme's-senâi ... 377
Kesîre'l-vefâi ... 378
Şerîfe'l-cezâi ... 378
Ğaffâr ... 378
Settâr ... 381
Kahhâr ... 381
Cebbâr ... 382
Sabbâr ... 384
Rezzâk ... 385
Fettâh ... 388
'Allâm ... 389
Vehhâb ... 389
Tevvâb ... 392
Men halekanî ve sevvânî ... 393
Men razekanî ve rabbanî ... 394
Men 'et'amenî ve sekânî ... 395
Men karrabenî ve ednânî ... 395
Men 'asamenî ve kefânî ... 395
Men hafizanî ve kelânî ... 396
Men veffekanî ve hedânî ... 396
Men e'azzenî ve ağnânî ... 396
Men emâtenî ve ahyânî ... 397
Men ânesenî ve âvânî ... 397
Men yuhikku'l-hakka bi-kelimâtih ... 397
Men lâ muakkıbe li-hûkmih ... 398
Men lâ râdde li-kadâih ... 399
Men yehûlû beyne'l-mer'i ve kalbih ... 399
Men yakbelû't-tevbete 'an 'ibâdih ... 400
Men lâ tenfe'u'ş-şefâ'atû illâ bi-iznih ... 400
Meni's-semâvâtû matviyyâtûm-bi-yemînih ... 400
Men hûve a'lemu bi-men dalle 'an-sebîlih ... 401
Men yûsebbihû'r-ra'dû bi-hamdihî ve'l-melâiketû min-hîfetih ... 401
Men yursilû'r-riyâha bûşram-beyne yedey rahmetih ... 402
Men ce'ale'l-arda mihâdâ ... 403
Men ce'ale'l-cibâle evtâdâ ... 404
Men ce'ale'ş-şemse sirâcâ ... 405
Men ce'ale'l-kamera nûrâ ... 406
Men ce'ale'l-leyle libâsâ ... 406
Men ce'ale'n-nehâra me'âşâ ... 406
Men ce'ale'n-nevme sûbâtâ ... 407
Men ce'ale's-semâe binâen ... 408
Men ce'ale'l-eşyâe ezvâcâ ... 408
Men ce'ale'n-nâra mirsâdâ ... 409
Şefî'u ... 410
Semî'u ... 411
Refî'u ... 412
Menî'u ... 413
Bedî'u ... 413

arî'u 414
aşîru 415
azîru 415
adîru 415
'uktediru 416
ayyu kable kûlli hayyin 417
ayyu ba'de kûlli hayyin 417
ayyû'l-lezî lâ yûşbihuhû şey'ûn 418
ayyû'l-lezî leyse ke-mislihî hayyun 418
ayyû'l-lezî lâ yûşarikûhû hayyun 418
ayyû'l-lezî lâ yahtâcû ilâ hayyin 418
ayyû'l-lezî yûmîtu kûlle hayyin 418
ayyû'l-lezî yerzûku kûlle hayyin 419
ayyû'l-lezî yuhyi'l-mevtâ 419
ayyû'l-lezî lâ yemût 420
en lehû zikrûn lâ yûnsâ 421
en lehû nûrun lâ yutfâ 422
en lehû senâun lâ yuhsâ 422
en lehû nû'ûtûn lâ tûğayyer 423
en lehû ni'amûn lâ tu'ad 423
en lehû mûlkûn lâ yezûl 424
en lehû celâlûn lâ yûkeyyef 424
en lehû kadâun lâ yûred 425
en lehû sıfâtûn lâ tûbeddel 425
en lehû kemâlûn lâ yûdrek 425
abbe'l-'âlemîn 426
âlike yevmi'd-dîn 429
en yuhibbû's-sâbirîn 429
en yuhibbû't-tevvâbîn 429
en yuhibbû'l-mûtetahhirîn 430
en yuhibbû'l-muhsinîn 430
en hûve hayru'n-nâsırîn 430
en hûve hayrû'l-fâsılîn 431
en hûve hayru'ş-şâkirîn 431
en hûve a'lemû bi'l-mûfsidîn 431
ûbdi'u 432
u'îd 433
afîz 435
uhît 437
amîd 438
ecîd 439
ukît 440
uğis 441
u'izzu 441
ûzillu 442
en hûve ehadûn bilâ dıddin 443
en hûve ferdûn bilâ nıddin 444
en hûve samadûn bilâ 'aybin 446
en hûve vitrûn bilâ şef'in 446
en hûve rabbûn bilâ vezîrin 446
en hûve ğaniyyûn bilâ fakrin 446
en hûve sûltânûn bilâ 'azlin 447
en hûve melîkûn bilâ 'aczin 447
en hûve mevcûdûn bilâ mislin 447
en hûve zikruhu şerefûn li'z-zâkirîn 448
en hûve şûkruhu feyzûn li'ş-şâkirîn 448
en hûve hamdûhû fahrun li'l-hâmidîn 449
en hûve tâ'atûhû necatûn li'l-mutî'în 450

Fâdıl 484
Fâ'il 485
Kâfil 485
Câ'il 485
Kâmil 486
Fâtır 486
Tâlib 486
Matlûb 486
Men en'ame bi-havlih 487
Men ekrame bi-tavlih 487
Men 'âde bi-lutfih 487
Men te'azzeze bi-kudretih 487
Men kaddera bi-hikmetih 487
Men hakeme bi-tedbîrih 488
Men debbera bi-'ilmih 488
Men tecâveze bi-hilmih 490
Men denâ fî-'uluvvih 490
Men 'alâ fî-dünüvvih 491
Men yahluku mâ yeşâu 491
Men yef'alü mâ yeşâu 492
Men yehdî men yeşâu 492
Men yudıllu men yeşâu 492
Men yağfiru limen yeşâu 493
Men yu'azzibu men yeşâu 493
Men yetûbu 'alâ men yeşâu 493
Men yusavviru fi'l-erhâmi keyfe yeşâu 493
Men yezîdü fi'l-halkı mâ yeşâu 494
Men yahtessu bi-rahmetihî men yeşâu 494
Men lem yettehiz sâhibeten velâ veledâ 496
Men lâ yüşrikü fî-hukmihî ehadâ 496
Men ce'ale li-külli şey'in kadrâ 496
Men lem yezel rahîmâ 497
Câ'ile'l-melâiketi rusûlâ 497
Men ce'ale fi's-semâi burûcâ 497
Men ce'ale'l-arda karârâ 498
Men ce'ale mine'l-mâi beşerâ 499
Men ahsâ külle şey'in 'adedâ 500
Men ehâta bi-külli şey'in 'ilmâ 501
Ferdü 502
Vitru 502
Ehadu 502
Samedu 506
Emcedu 507
E'azzu 507
Ecellu 507
Ehakku 507
Eberru 508
Ebed 508
Ma'rûfe men 'arefeh 509
Ma'bûde men 'abedeh 510
Meşkûra men şekerah 510
Mezkûra men zekerah 510
Mahmûde men hamideh 510
Mevcûde men talebeh 510
Mevsûfe men vehhadeh 511
Mahbûbe men ehabbeh 511
Marğûbe men erâdeh 511
Maksûde men enâbe ileyh 511
Men lâ mülke illâ mülkeh 511
Men lâ yuhsi'l-'ibâdü senâüh 512
Men lâ tasifu'l-halâiku celâleh 512
Men lâ yüdrikü'l-ebsâru kemâleh 512
Men lâ yeblüğu'l-efhâmü sıfâteh 512
Men lâ yenâlü'l-efkâru kibriyâeh 512
Men lâ yuhsinü'l-insânü nü'ûteh 513
Men lâ yeruddü'l-'ibâdü kadâeh 513
Men zahara fî-külli şey'in âyâtüh 513
Habîbe'l-bekkâîn 513
Senede'l-mütevekkilîn 514
Hâdiye'l-mudıllîn 514
Veliyye'l-mü'minîn 514
Enîse'z-zâkirîn 514
Akdera'l-kâdirîn 514
Ebsara'n-nâzırîn 515
A'leme'l-'âlimîn 515
Mefze'a'l-melhûfîn 515
Ensara'n-nâsırîn 515
Mükrim 516
Mu'azzım 517
Müna''im 517
Mu'tî 517
Muğnî 517
Muhyî 519
Mübdî 522
Murdî 522
Müncî 522
Muhsin 523
Kâfiye külli şey'in 523
Kâimen 'alâ külli şey'in 525
Men lâ yüşbihuhû şey'un 525
Men lâ yezîdu fî-mülkihî şey'un 526
Men lâ yenkusu min-hazâinihî şey'un 526
Men lâ yahfâ 'aleyhi şey'un 527
Men leyse kemislihî şey'un 527
Men bi-yedihî mekâlîdu külli şey'in 527
Men vesi'at rahmetühû külle şey'in 528
Men yebkâ ve yefnâ küllü şey'in 528
Men lâ ye'lemü'l-ğaybe illâ hû 529
Men lâ yasrifü's-sûe illâ hû 530
Men lâ yüdebbirü'l-emre illâ hû 530
Men lâ yağfiru'z-zünûbe illâ hû 530
Men lâ yükallibü'l-kalbe illâ hû 531
Men lâ yahlüku'l-halka illâ hû 532
Men lâ yut'imü'n-ni'mete illâ hû 532
Men lâ yünezzilü'l-ğayse illâ hû 533
Men lâ yuhyi'l-mevtâ illâ hû 534
Men lâ yuğnî 'ale't-tahkîki illâ hû 535
Kâşif 536
Fâric 536
Fâtih 536
Nâsır 536
Dâmin 537
Âmir 537
Nâhî 537
Recâ 538
Mürtecâ 538

'Azîme'r-racâ ... 539
Mu'îne'd-du'afâi ... 539
Kenze'l-fukarâi ... 540
Sâhibe'l-ğurabâi ... 540
Nâsıra'l-evliyâi ... 541
Kâhira'l-a'dâi ... 541
Râfi'a's-semâi ... 541
Kâşife'l-belâi ... 542
Enîse'l-evliyâi ... 542
Habîbe'l-etkıyâi ... 542
İlâhe'l-ağniyâi ... 543
Evvele kûlli şey'in ve âhirah ... 543
İlâhe kûlli şey'in ve sâni'ah ... 544
Râzika kûlli şey'in ve hâlıkah ... 544
Fâtıra kûlle şey'in ve melîkeh ... 544
Kâbida kûlli şey'in ve bâsitah ... 544
Mübdie kûlli şey'in ve mu'îdeh ... 544
Müsebbibe kûlli şey'in ve mukaddirah ... 545
Murebbiye kûlli şey'in ve müdebbirah ... 545
Mükevvira kûlli şey'in ve muhavvileh ... 545
Muhyiye kûlli şey'in ve mümîteh ... 545
Hayra zâkirin ve mezkûr ... 545
Hayra şâkirin ve meşkûr ... 546
Hayra hâmidin ve mahmûd ... 546
Hayra şâhidin ve meşhûd ... 546
Hayra dâ'in ve med'uv ... 547
Hayra mücîbin ve mücâb ... 547
Hayra mûnisin ve enîs ... 547
Hayra sahibin ve celîs ... 547
Hayra maksûdin ve matlûb ... 548
Hayra habîbin ve mahbûb ... 548
Men hûve li-men de'âhû mücîb ... 548
Men hûve li-men etâ'ahû habîb ... 549
Men hûve li-men ehabbehu karîb ... 549
Men hûve bi-men erâdehû 'alîm ... 549
Men hûve li-men recâhû kerîm ... 549
Men hûve bi-men asâhû halîm ... 549
Men hûve fî-hılmihî hakîm ... 550
Men hûve fî-hukmihî 'azîm ... 550
Men hûve fî-'azametihî rahîm ... 550
Men hûve fî-ihsânihî kadîm ... 550
Müsebbib ... 551
Mukarrib ... 552
Mu'akkıb ... 552
Mukallib ... 553
Mukaddir ... 553
Mürettib ... 553
Murağğib ... 553
Müzekkir ... 554
Mükevvin ... 554
Mütekebbir ... 554
Men lâ yüşğiluhû sem'un 'an sem'in ... 556
Men lâ yemne'uhû fi'lün 'an fi'lin ... 556
Men lâ yülhîhi kavlün 'an kavlin ... 557
Men lâ yuğallituhû süâlün 'an süâlin ... 557
Men lâ yübrimuhû ilhâhu'l-mülihhîn ... 557
Men şeraha bi'l-İslâmi sudûra'l-mü'minîn ... 558
Men etâbe bi-zikrihî kulûbe'l-muhbitîn ... 558
Men lâ yağîbu 'an kulûbi'l-müştâkîn ... 558
Men hûve ğâyetü murâdi'l-mürîdîn ... 558
Men lâ yahfâ 'aleyhi şey'ün fi'l-'âlemîn ... 559
Men hûve ilmühû sâbık ... 559
Men hûve va'dühû sâdık ... 559
Men hûve lütfuhû zâhir ... 560
Men hûve emruhû ğâlib ... 560
Men hûve kitâbuhû muhkem ... 561
Men hûve kadâuhû kâin ... 561
Men hûve kur'ânuhû mecîd ... 561
Men hûve mülkühû kadîm ... 561
Men hûve fadluhû mukîm ... 562
Men hûve 'arşuhû 'azîm ... 562
Rabbe'l-erbâb ... 562
Müfettiha'l-ebvâb ... 563
Müsebbibe'l-esbâb ... 563
Mu'tıye's-sevâb ... 564
Mülhime's-savâb ... 564
Münşie's-sehâb ... 564
Şedîde'l-'ikâb ... 565
Serî'a'l-hisâb ... 565
Men lehû'l-lyâb ... 565
Ğafûru ya tevvâb ... 566
Rabbenâ ... 566
İlâhenâ ... 567
Seyyidenâ ... 567
Mevlânâ ... 567
Nâsıranâ ... 567
Hafizanâ ... 567
Kâdiranâ ... 568
Râzikanâ ... 568
Delîlenâ ... 568
Muğîsenâ ... 568

* Esmâ-i İlâhiyeyi bulma kolaylığı açısından Arapça asıl metinde isimlerin başında yer alan "Yâ" edatı kaldırılarak oluşturulmuştur.

SAHÎFE-İ SECCÂDİYE VE TÜRKÇE AÇIKLAMASI

"Sahîfe-i Seccâdiye" adıyla tanınan bu eser, bir duâ kitabıdır. Ancak, aynı zamanda İmam Ali Zeynelabidin'in, hayatın maddî ve manevî her cephesiyle ilgili görüş ve kanaatlerine ilişkin bilgiler ihtiva etmektedir. Yüce Allah ve sıfatları hakkında bilgi, Allah'a karşı hamd ve şükür görevinin yerine getirilmesi, dünyanın mahiyeti, dünya malı ve zenginlik, ibadet hayatı, anne baba ve çocuklara karşı görevler, şeytana karşı alınacak tavır, günah ve tövbe, hayat ve ölüm, Cennet ve Cehennem, amel defteri ve hesap, kul hakkı, güzel ve kötü ahlak vs. ile ilgili görüşlerini güzelce yansıtmaktadır.

Eserin lafızlarının güzelliği, mânâlarının etkinliği, içeriğinin yüceliği, Allah'a karşı türlü ifadelerle tezellülün dile getirilişi, medh ü senada bulunulması, af ve kereminin dilenmesi, yalvarılıp yakarılması vb. onun gerçek kaynağına en güzel işarettir. Bu yönleriyle Ehl-i Beyt ilminin en özlü ve kapsamlı kaynağıdır. Bu inci ancak o deryadan, bu cevher o madenden ve bu meyve ancak o bahçeden çıkabilirdi.

Dualarda sık aralıklarla Hz. Peygamber (a.s.m.) ve Ehl-i Beyt'ine salavat getirilir; yani rahmet okunur. Bunun hikmeti, Hz. Peygamber'in (a.s.m.) duayı, teşekkürü fazlasıyla hak etmesi hasebiyle salâvâtın makbul bir dua olması, dolayısıyla ardından yapılan diğer duaların da kabulüne vesile olmasıdır.

Tasavvufi Hikâyeler Hazinesi
HİKEM-İ ATÂİYYE

İbn Ataullah el-İskenderi'nin elinizdeki ölümsüz eseri, üzerine kendisinden önce hiçbir esere nasip olmayan bir yoğunlukta şerhler yazılarak hüsn-i kabule mazhar olmuştur. Camilerde, medreselerde, tekkelerde ve hatta evlerde gruplar halinde okunarak büyük bir mazhariyete ermiştir.

Eserin tutulmasının temel sebebi, insan gerçeğine getirdiği yorum ve insanlara verdiği ümit ışığıdır. Her sınıftan insanın zevkle okuduğu eserde, herkesin anlayacağı ve kabulde zorlanmayacağı hayat gerçekleri vardır. Okuyanlar ve dinleyenler değişse de, insanlık tabiatı değişmediği için, her devirde tazeliğini korumuş ve insanlara yol gösterici olmuştur.

Eseri, onu en güzel bir Türkçeyle günümüze taşıyan açıklamalarımızla okurken, ruhta hikmet şimşeklerinin çaktığını, gönül bahçenizde marifetullah ve ihlas çiçeklerini açtıracak feyizlerin damla damla süzüldüğünü hissedeceğinize gönülden inanıyoruz.